YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI
SANAT TARİHİ BİLİM DALI

81488

ERKEN DÖNEM OSMANLI MİHRABLARI

(XIV-XV. YÜZYIL)

DOKTORA TEZİ

HAZIRLAYAN
Mehmet TOP

DANIŞMAN
Prof.Dr. Abdüsselâm ULUÇAM

VAN-1997

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Bu çalışma, jürimiz tarafından Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı'nda DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan: Prof. Dr. Hamza GÜNDOĞDU

Üye (Danışman): Prof. Dr. Abdüsselâm ULUÇAM

Üye: Doç. Dr. Recai KARAHAN

Üye: .....

Üye: .....

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

28/10/1997

Prof. Dr. Yusuf GENÇAL

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
[redacted]

ÖNSÖZ

Türk ve İslam mimarisinin genel özelliklerini taşımakla birlikte, Osmanlı mimari eserlerinin yeni anlayışlarla ve farklı bir kimlikle inşa edildikleri görülmektedir. Bu farklılık erken dönemden itibaren kendine özgü niteliklere kavuşan yapıların mimarisinde, malzemede mimari elemanların (mihrab, minber, taç kapı v.d. gibi) şekillenişinde süslemede ve süsleme programlarının tatbikinde kendini göstermektedir.

Bugüne kadar Osmanlı mimarisinin gerek erken dönemine ait, gerekse klasik ve diğer dönemlerini ihtiva eden genel ve monografik birçok çalışma yapılmıştır. Özellikle erken Osmanlı dönemi mimarisi ile ilgili bugüne kadar birçok araştırma ve yayınlar yapılmış olmasına rağmen, dini mimarinin ayrılmaz ve etkin elemanlarından birisi olan mihraplar konusunda kapsamlı bir çalışmanın yapılmadığı bilinmektedir. Türkiye de Sanat Tarihi disiplininin yerleşmesinde önemli katkıları olan Prof.Dr E. DİEZ'in *"İleride Mutlaka Mihrabın Tarihi Yazılacaktır"* temennisi de dikkate alınarak bu alandaki boşluk giderilmeye çalışılmıştır.

Bu konuyu seçmemde yardımcı olan ve çalışmanın ortaya çıkmasında fikirleriyle beni yönlendiren hocam Prof.Dr. Abdüsselâm ULUÇAM'a şükranlarımı sunarım. Zaman zaman fikirlerine müracaat ettiğim Prof.Dr. Hamza GÜNDOĞDU'ya, daha önce Anadolu mihraplarıyla ilgili çalışma yapan Prof.Dr. Ömür BAKIRER'e, Doç.Dr. Recai KARAHAN'a, Yrd.Doç.Dr. Osman AYTEKİN'e, Yrd.Doç.Dr.Kadir PEKTAŞ'a, Arş.Gör. Abdulhamit TÜFEKÇİOĞLU'na, Arş.Gör.Ali BORAN'a, Öğr.Gör.Şahabettin ÖZTÜRK'e, Arş.Gör. Çiğdem ERTAN'a, B.Nuri KULAĞUZ ile VASTAM ve Arkeoloji Sanat Tarihi Bölümü elemanlarına teşekkür ederim. Ayrıca çalışmam esnasında maddi destek sağlayan Araştırma Fonu Başkanlığı'na yardımlarını gördüğüm tüm yetkililere cami görevlilerine ve aileme de teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Bu tez çalışmasının Sanat Tarihi camiasına faydalı olmasını dilerim.

Van 1997 **Mehmet TOP**

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ I
İÇİNDEKİLER II
KISALTMALAR IX
1. GİRİŞ 1
1.1. Konunun Niteliği 1
1.2. Kaynak ve Araştırmalar 2
1.3. Metot ve Düzen 4
2. MİHRABIN TANIMI, MENŞEİ VE TARİHİ GELİŞİMİ 6
2.1. Mihrabın Tanımı 6
2.2. Mihrabın Menşei 7
2.3. Mihrabın Tarihi Gelişimi 8
2.3.1. Emevi Dönemi Mihrabları 9
2.3.2. Abbasi Dönemi Mihrabları 10
2.3.3. Fatımî Dönemi Mihrabları 12
2.3.4. Karahanlı ve Selçuklu Dönemi Mihrabları 15
2.3.5. Anadolu Beylikler Devri Mihrabları 27
3. KATALOG 33
3.1. Bursa Alaaddin Camii Mihrabı 33
3.2. İznik Hacı Özbek Camii Mihrabı 34
3.3. Bursa Orhan Camii Mihrabı 35
3.4. Bilecik Orhan İmareti Mihrabı 37
3.5. İznik Ayasofya Cami Mihrabı 38
3.6. Vize Ayasofya Cami Mihrabı 39
3.7. Bursa (Çekirge) Hüdavendigar Camii Mihrabı 41
3 8. Bursa Şehadet Camii Mihrabı 43
3.9. Behramkale Hüdavendigar Camii Mihrabı 45
3.10. İznik Yeşil Cami Mihrabı 47
3.11. Mudurnu Yıldırım Camii Mihrabı 50
3.12. Ankara Ahi Elvan Camii Mihrabı 52
3.13. Balıkesir Yıldırım Camii Mihrabı 54
3.14. Bursa Timurtaş (Demirtaş) Camii Mihrabı 56
3.15. Ankara Ahi Yakub Camii Mihrabı 58
3.16. Bursa Yıldırım Camii Mihrabı 60

3.17. Milas Firuz Bey Camii Mihrabı 63
3.18. Bursa Ulu Cami Mihrabı 66
3.19. Bergama Ulu Cami Mihrabı 69
3.20. Kütahya Ulu Camii Mihrabı 71
3.21. Gelibolu Azebler Namazgahı Mihrabı 73
3.22. Edirne Eski Cami Mihrabı 75
3.23. Amasya Bayezid Paşa Camii Mihrabı 77
3.24. Bursa Yeşil Cami Mihrabı 79
3.25. Bursa Yeşil Cami Son Cemaat Yeri Mihrabı 83
3.26. Bursa Yeşil Türbe Mihrabı 85
3.27. Bursa Çandarlı İbrahim Camii Mihrabı 89
3.28. Ankara Molla Büyük Camii Mihrabı 91
3.29. Ankara Örtmeli Mescid Mihrabı 94
3.30. Ankara Hacı Ivaz Mescidi Mihrabı 96
3.31. Ankara Direkli Cami Mihrabı 98
3.32. Ankara Hacettepe Camii Mihrabı 100
3.33. Ankara Ahi Tura Mescidi Mihrabı 102
3.34. Ankara Sabunî (Karanlık) Mescid Mihrabı 103
3.35. Ankara Poyracı Mescidi Mihrabı 105
3.36. Ankara Eyüp Mescidi Mihrabı 107
3.37. Edirne Gazi Mihal Camii Mihrabı 109
3.38. Merzifon II. Murad Camii Mihrabı 111
3.39. Edirne Şah Melek Paşa Camii Mihrabı 113
3.40. İznik Elbeyli Köyü Çandarlı Camii Mihrabı 115
3.41. Osmancık Koca Mehmed Paşa Camii Mihrabı 116
3.42. Gümüş Yörgüç Paşa Camii Mihrabı 118
3.43. Amasya Yörgüç Paşa Camii Mihrabı 120
3.44. Kütahya İshak Fakih Camii Mihrabı 122
3.45. Bergama Kurşunlu Camii Mihrabı 124
3.46. Edirne Muradiye Camii Mihrabı 125
3.47. Edirne Kirazlı Mescid Dış Mihrabı 129
3.48. Bursa Yiğit Köhne Camii Mihrabı 131
3.49. Edirne İmaret-i Mezid Bey (Yeşilce) Camii Mihrabı 133
3.50. Tire Yeşil İmaret Camii Mihrabı 135
3.51. Bursa Veledi Yaniç Cami Mihrabı 137

3.52. Bursa Umur Bey Camii Mihrabı 138
3.53. Ankara Karacabey Camii Yan Oda Mihrabı 140
3.54. Sivrihisar Ulu Cami Mihrabı 141
3.55. İznik Mahmud Çelebi Camii Mihrabı 143
3.56. Ankara Gecik Kadın Mescidi Mihrabı 145
3.57. Edirne Üç Şerefeli Camii Mihrabı 147
3.58. Bursa Bedreddin (Hafsa Sultan) Camii Mihrabı 149
3.59. Bursa Hûma Hatun Türbesi Mihrabı 151
3.60. Bursa Selçuk Hatun Camii Mihrabı 153
3.61. Bursa II. Murad Türbesi Mihrabı 155
3.62. Kütahya Arslan Bey Camii Mihrabı 156
3.63. Bursa Umur Bey Namazgahı 158
3.64. Tire Kazanoğlu Camii Mihrabı 159
3.65. Bursa Azeb Bey Camii Mihrabı 161
3.66. Bursa Sitti Hatun Camii Mihrabı 163
3.67. Bursa Başçı İbrahim Camii Mihrabı 165
3.68. Bursa Hamza Bey Camii Mihrabı 167
3.69. Bursa Hamza Bey Türbesi Mihrabı 169
3.70. Çardak Yakub Bey Camii Mihrabı 171
3.71. Çardak Yakub Bey Camii Son Cemaat Yeri Mihrabı 173
3.72. Çanakkale Kale Mescidi Yeri Mihrabı 174
3.73. Edirne Ayşe Kadın Camii Mihrabı 176
3.74. Trabzon Ortahisar Fatih Camii Mihrabı 178
3.75. İnegöl İshak Paşa Camii Mihrabı 181
3.76. Bursa Hacılar Camii Mihrabı 183
3.77. İstanbul Fatih Camii Mihrabı 185
3.78. Bursa Ahmet Dai Mescidi Mihrabı 188
3.79. İstanbul Murat Paşa Camii Mihrabı 190
3.80. Üsküdar Rum Mehmet Paşa Camii Mihrabı 192
3.81. Tire Rum Mehmet Paşa Camii Mihrabı 194
3.82. Afyon Gedik Ahmet Camii Mihrabı 195
3.83. Edirne Kasım Paşa Camii Mihrabı 197
3.84. Bursa Tuz Pazarı Cami Mihrabı 199
3.85. Bursa Sultan Cem Türbesi Mihrabı 201
3.86. Bursa Düsturhan Camii Mihrabı 202

3.87. Hersek Hersekoğlu Ahmet Paşa Camii Mihrabı 204
3.88. Keşan Hersekoğlu Ahmet Paşa Camii Mihrabı 206
3.89. Alaşehir Şeyh Sinan Camii Mihrabı 207
3.90. Edirne Sitti Hatun Camii Mihrabı 208
3.91. İstanbul Davud Paşa Camii Mihrabı 211
3.92. Manisa İvaz Paşa Camii Mihrabı 212
3.93. Tokat Hatuniye Camii Mihrabı 214
3.94. Amasya Gümüşlü Camii Mihrabı 216
3.95. Amasya Abdullah Paşa (Sofular) Camii Mihrabı 218
3.96. Amasya II. Bayezid Camii Mihrabı 219
3.97. Amasya Mehmet Paşa Camii Mihrabı 221
3.98. Kütahya Hisar Bey Camii Mihrabı 223
3.99. Malkara Gazi Ömer Bey Camii Mihrabı 225
3.100. Edirne II. Bayezid Camii Mihrabı 226
3.101. Manisa Hatuniye Camii Mihrabı 228
3.102. İstanbul Firuz Ağa Camii Mihrabı 230
3.103. İstanbul Çandarlı İbrahim Paşa Camii Mihrabı 232
3.104. Sivrihisar Kurşunlu Camii Mihrabı 234
3.105. İstanbul Çemberlitaş Atik Ali Paşa Camii Mihrabı 236
3.106. İnecik Hüseyin Bey Camii Mihrabı 238
3.107. Hayrabolu Güzelce Hasan Bey Camii Mihrabı 239
4. DEĞERLENDİRME 241
4.1. Mihrabların Yapıdaki Yeri 241
4.2. Mihrablarda Malzeme ve Teknik 245
4.2.1. Taş 245
4.2.2. Çini 247
4.2.3. Alçı 249
4.3. Mihrabların Tipolojisi 252
4.3.1. Cephe Düzeni 252
4.3.1.1. Genel Görünüşlerine Göre Mihrablar 252
4.3.1.1.1. Dikdörtgen Görünüşlü Olanlar 252
4.3.1.1.2. Kareye Yakın Dikdörtgen Görünüşlü Olanlar 253
4.3.1.2. Cephe Düzenini Oluşturan Unsurlara Göre Mihrabları 253
4.3.1.2.1. Oturtmalık 253
4.3.1.2.1.1. Çerçeveden Ayrı, Mihrabın Alt Kısmında Boydan

Boya Uzanan Bir Bölüm Halinde Oturtmalık 254
4.3.1.2.1.2. Çerçeveyi Oluşturan Bordür Veya Silmelerin Dıştan İçe Sırasıyla Hücreye Doğru 90°lik Bir Açı Yaparak Devam Etmesi İle Meydana Getirilmiş Oturtmalık . 254
4.3.1.2.2. Çerçeve 255
4.3.1.2.2.1. Sütunce ve Plasterler 256
4.3.1.2.2.2. Bordür ve Silmeler 256
4.3.1.2.2.2.1 Düz yüzeyli olanlar 257
4.3.1.2.2.2.2. İçbükey Kavisli Olanlar 259
4.3.1.2.2.2.3. Mukarnaslı Olanlar 260
4.3.1.2.2.2.4. Pahlı Silme ve Bordürler 260
4.3.1.2.2.2.5. Kaval Silmeler 261
4.3.1.2.2.2.6. Oluk Silmeler 261
4.3.1.2.2.2.7. Çubuk Silmeler 262
4.3.1.2.3. Kemer 262
4.3.1.2.3.1. Kuşatma Kemeri 263
4.3.1.2.3.1. Kavsara Kemeri 263
4.3.1.2.4. Kavsara 265
4.3.1.2.4.1. Yarım Küre Kavsaralar 265
4.3.1.2.4.2. Kemerli Şekilde Kavsaralar 265
4.3.1.2.4.3. Mukarnaslı Kavsaralar 266
4.3.1.2.4.3.1. Dört Sıra Mukarnaslı Kavsaralar 267
4.3.1.2.4.3.2. Beş Sıra Mukarnaslı Kavsaralar 267
4.3.1.2.4.3.3. Altı Sıra Mukarnaslı Kavsaralar 268
4.3.1.2.4.3.4. Yedi Sıra Mukarnaslı Kavsaralar 270
4.3.1.2.4.3.5. Sekiz Sıra Mukarnaslı Kavsaralar 271
4.3.1.2.4.3.6. Dokuz Sıra Mukarnaslı Kavsaralar 272
4.3.1.2.4.3.7. On Sıra Mukarnaslı Kavsaralar 272
4.3.1.2.4.3.7. On Bir Sıra Mukarnaslı Kavsaralar 272
4.3.1.2.4.3.8. Öniki Sıra Mukarnaslı Kavsaralar 273
4.3.1.2.5. Sütunceler 273
4.3.1.2.5.1. Sütunce Gövdeleri 274
4.3.1.2.5.1.1. Silindirik Gövdeli Sütunceler 274
4.3.1.2.5.1.2. Düz Yivli Silindirik Sütunceler 275
4.3.1.2.5.1.3. Zikzak Yivli Silindirik Sütunceler 275

4.3.1.2.5.1.4. Kare Prizmal Gövdeli Sütunceler.....275
4.3.1.2.5.1.5. Çokgen Gövdeli Sütunceler.....276
4.3.1.2.5.1.6. Gövdesi Boğmaklı Sütunceler.....276
4.3.1.2.5.2. Sütunce Başlıkları.....276
4.3.1.2.5.2.1. Zar Tipi Başlıklar.....277
4.3.1.2.5.2.2. Küp Biçiminde Başlıklar.....277
4.3.1.2.5.2.3. Konik veya Piramidal Başlıklar.....278
4.3.1.2.5.2.4. İki Kademeli Başlıklar.....278
4.3.1.2.5.2.5. Mukarnaslı Başlıklar.....278
4.3.1.2.5.2.6. Tablalı ve Bilezikli Başlıklar.....279
4.3.1.2.5.2.6. Kum Saati Şeklinde Başlıklar.....279
4.3.1.2.5.2.7. Dikdörtgen Prizmal Başlıklar.....280
4.3.1.2.5.2.8. Münferid veya Kendine Özgü Özellikleri Olan Başlıklar.....280
4.3.1.2.5.3. Sütunce Kaideleri.....280
4.3.1.2.6. Köşelikler.....281
4.3.1.2.6.1. Kemer Köşelikleri.....281
4.3.1.2.6.2. Kavsara Köşelikleri.....282
4.3.1.2.7. Kitabelikler.....284
4.3.1.2.7.1. Kavsaranın Üstünde Yeralan Kitabelikler.....284
4.3.1.2.7.2. Köşeliklerin Ortasında Bulunan Kitabelikler.....286
4.3.1.2.8. Taç.....286
4.3.1.2.8.1. Tepe Silmelerinden İbaret Taçlar.....286
4.3.1.2.8.2. Yekpare Bir Bant Şeklinde Düzenlenen Taçlar.....286
4.3.1.2.8.3. Çıkıntılı, Tek Tek Parçalardan Meydana Gelen Taçlar.....287
4.3.2. Plan.....289
4.3.2.1. Hücre.....289
4.3.2.1.1. Yarım Daire Planlı Hücreler.....290
4.3.2.1.2. Dikdörtgen Planlı Hücreler.....291
4.3.2.1.3. Üç Kenarlı, Düzgün Yarım Altıgen Planlı Hücreler.....292
4.3.2.1.3. Dört Kenarlı Yarım Ongen Planlı Hücreler.....293
4.3.2.1.4. Beş Kenarlı Yarım Sekizgen Planlı Hücreler.....293
4.3.2.1.5. Beş Kenarlı, Yarım Onikigen Planlı Hücreler.....294
4.3.2.1.6. Altı Kenarlı Yarım Ongen Planlı Hücreler.....294

4.3.2.1.7. Yedi Kenarlı Yarım Onikigen Planlı Hücreler 294
4.3.2.1.8. Sekiz Kenarlı, Yarım Ondörtgen Planlı Hücreler 294
4.3.2.1.9. Sekiz Kenarlı, Yarım Onaltıgen Planlı Hücreler 295
4.3.2.1.10. Kare Planlı Hücreler 295
4.3.2.1.11. Oval Planlı Hücreler 295
4.3.2.2. Kanat 295
4.3.2.2.1. Sütunce, Köşelik ve Kenar Bordürlerinin Oluşturduğu Kanatlar 296
4.3.2.2.1. Sütunce ve Kenar Bordürlerinin Oluşturduğu Kanatlar 296
4.3.2.2.3. Köşelik ve Kenar Bordürlerinin Oluşturduğu Kanatlar 297
4.3.2.2.4. Kenar Bordürlerinin Oluşturduğu Kanatlar 298
4.3.2.2.5. Sütuncelerin Oluşturduğu Kanatlar 298
4.4. Mihrablarda Süsleme 299
4.4.1. Bitkisel Süsleme 300
4.4.1.1. Rumi Grubu 301
4.4.1.2. Palmet ve Lotus-Palmet Grubu 305
4.4.1.3. Kıvrık Dal, Yaprak ve Çiçek Motifleri 307
4.4.2. Geometrik Süsleme 308
4.4.2.1. Geometrik Örgüler 310
4.4.2.2. Geometrik Geçmeler 311
4.4.2.3. Yıldız Örnekleri 314
4.4.3. Kandil 316
4.4.4. Gülbezek ve Kabaralar 317
4.4.5. Yazı 318
5. SONUÇ 322
6. RESUMÉ 326
7. KAYNAKLAR 328
8. ÇİZİM LİSTESİ 338
9. RESİM LİSTESİ 342

KISALTMALAR

V.D.	: Vakıflar Dergisi
Türkiye'de Vakıf	: Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler
A.S.T.D.	: Arkeoloji ve Sanat Tarihi Dergisi.
D.İ.A.	: Diyanet Vakfi İslam Ansiklopedisi.
Ş.İ.A.	: Şamil İslam Ansiklopedisi.
İ.A.	: İslam Ansiklopedisi.
S.A.	: Sanat Ansiklopedisi.
S.T.Y.	: Sanat Tarihi Yıllığı.
S.T.A.D.	: Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi.
B.B.B.D.	: Bilim Birlik Başarı Dergisi.
T.S.T.A.V.İ.	: Türk Sanat Tarihi Araştırma ve İncelemeleri.

1. GİRİŞ

1.1. Konunun Niteliği

Üç kıtada altıyüz yıl hüküm süren Osmanlı Devleti'nin dünya tarihinde önemli bir yeri vardır. Sadece siyasi bakımdan değil, iktisadi, sosyal ve kültürel açıdan da büyük bir medeniyetin temsilcisi durumundadır. Bunu, kuruluşundan kısa bir süre sonra, feth edilen şehir ve merkezlerde ortaya koydukları mimari eserler de açıkça göstermektedir.

XIV. yüzyıl Anadolu'su birçok beyliğin egemen olduğu farklı bir dönemi temsil etmektedir. Bu beylikler, Selçuklu Devleti'nin zayıflaması ile birlikte, daha çok uçlarda teşekkül etmiş yeni bir siyasi yapılanma sürecini ortaya koymaktadır. Daha çok kuzey, güney ve batı Anadolu'da Bizans'a karşı girişilen mücadelelerde elde edilen topraklar üzerinde kurulmuşlardır. Bunlardan biri olan Osmanlı Beyliği, izlediği siyaset sonucunda sağlam bir teşkilat yapısına kavuşup, uzun ömürlü olacak devletin temellerini atmıştır.

Osmanlı Beyliği, Bursa'nın fethini müteakip, Rumeli'ye geçiş ve Edirne'nin alınması ile Balkanlar'ın kapısını aralamış, İstanbul'un fethiyle birlikte cihanşûmûl bir devlet haline gelmiştir. Bunda birkaç beylik dışında Anadolu birliğinin sağlanması ve Bizans'ın bertaraf edilmesi etkili olmuştur. XVI. yüzyıl başlarından itibaren genişleme siyasetini sürdüren Osmanlı Devleti; artık geniş bir coğrafyada, farklı dinden ve ırklardan milletleri bünyesinde barındıran ve yöneten bir imparatorluğa dönüşmüştür.

Başta payitaht merkezleri Bursa, Edirne ve İstanbul olmak üzere, Anadolu'da, Balkanlar'da, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da Osmanlı medeniyetinin izlerini mimari eserlerle görmek mümkündür. Bu uzun bir zamana ve geniş coğrafyaya yayılan "*Osmanlı mimarisi ve sanatını*" bütün olarak tanımayı zorlaştırmaktadır. Bu da Osmanlı sanatını anlayabilmek için ya üslup özelliklerine göre dönemlere ayırmayı ya da coğrafi sınırlamalara gitmeyi zorunlu kılmaktadır. Üslup özelliklerine bakarak Osmanlı mimarisini, Erken dönem, Klasik dönem ve Batılılaşma dönemi olarak ana hatlarıyla üç evreye ayırmak mümkündür.

Bunlardan Erken dönem üslubu XIV. ve XV. yüzyıl boyunca yaklaşık 200 yıl devam etmiş olup, beylik devri sanatı olarak da nitelenmektedir. Anadolu'daki diğer beyliklerin sanatı ile Selçuklu ve Klasik Osmanlı üslupları arasında bir geçiş devrini temsil etmektedir. Anlayış farkları ve arayışlar Osmanlı'nın bu döneminde daha bariz bir biçimde ortaya çıkmıştır. Bu dönemde, İznik, Bursa, Edirne, İstanbul, Balkanlar; Anadolu'da Trabzon, Tokat ve Kayseri'ye kadar uzanan topraklarda birçok mimari eser yaptırılmıştır. Bu imar faaliyetleri neticesinde cami, medrese, türbe, hamam, han gibi dini ve sosyal amaçlı yapılar şehirlerin gelişmesinde büyük rol oynamıştır.

Osmanlı mimarisi arayış ve yeni anlayışlarla kısa sürede kendine özgü bir takım niteliklere kavuşmuştur. Osmanlı mimarisine kendi kimliğini kazandıran başlıca özellikler, büyük ölçekli anıtsal yapı tasarımlarının yanısıra yeni formları ve elemanları kullanma çabası olmaktadır. Bu elemanları, mimariye özellik kazandıran taçkapı, mihrab, minber, destek, taşıyıcı ve geçiş elemanları ile örtü sistemleri meydana getirmektedir.

Bu mimari elamanlardan biri olan mihrablar konumuzun başlığını teşkil etmektedir. Başlangıcından itibaren İslam mimarisinde değişik form ve tipleri ile dikkat çeken mihrablar, cami, mescid ve türbelerin vazgeçilmez bir unsuru olmuştur. Taş, çini, mermer alçı ve ahşap gibi değişik malzemeyle inşa edilip teknik ve estetik özellikleri ile devrinin ve bulunduğu coğrafyanın sanatını en iyi biçimde yansıtan mihrabların etraflı bir biçimde ortaya konması, geişim süreci içindeki yerlerinin vurgulanması sanat ve kültür tarihi açısından yararlı olacaktır.

"Erken Dönem Osmanlı Mihrabları" adlı bu çalışma ile, Türkiye'de bulunan XIV.-XV. yüzyıl içerisinde yapılmış, cami, mescid, türbe, imaret ve namazgâhlardaki mihrablar ele alınmıştır. Bunlar, malzeme ve teknik, mimari elemanları ve süsleme özellikleri ile ele alınmış olup, Osmanlı mimarisinin kimliği bağlamında form özellikleri tesbit edilmeye çalışılmıştır. Böylece mihrabların kazandığı şekil ve form ile devrin üslup özellikleri arasında bağ kurularak, Osmanlı mimarisini farklı kılan, bilinen formların değişme ölçü ve esaslara kavuşmasını sağlayan etkenler vurgulanmıştır.

1.2. Kaynak ve Araştırmalar

Günümüzde İslam sanatı ile Türk sanatını tanıtan Türkçe ve yabancı dillerde yayınlanmış pek çok kitap ve makale bulunmaktadır. Ayrıca yapılan kongre, sempozyum ve toplantılarda ortaya konan bildiriler, Türk sanatı özellikle Selçuklu ve Osmanlı sanatı hakkında gelinen noktayı belirlemede faydalı olmaktadır. Bu çalışmaların başında gelen Lisansüstü tezler de araştırmalara ayrı bir ivme kazandırmaktadır.

Mimari konusunda yapılan araştırma ve çalışmalar, mimari eserlerin yapı türlerine ve coğrafi bölgelere göre genel tanıtımında yoğunlaşmakla birlikte, süsleme ve mimari elemanları irdeleyen çalışmalar da son yıllarda artmıştır. İslam mimarisine has bir eleman olan mihrablar hakkında E.Diez'in İslam ansiklopedisinde yazdığı *"mihrab" maddesi*, Creswell'in **Early Muslim Architecture**, O. Grabar'ın **İslam Sanatı'nın Oluşumu** ile Ömür Bakırer'in **Onikinci ve Ondördüncü Yüzyıllarda Anadolu Mihrabları** adlı kitaplarına bakılabilir. Bunun dışında Türk Sanatı ile ilgili genel kitaplar da mihrablar için kaynak teşkil etmektedir.

Erken dönem Osmanlı mihrabları ile ilgili doğrudan sistemli şekilde yapılmış bir çalışma veya araştırma bulunmamaktadır. **Anadolu Mihrabları** Anadolu Selçuklu ve Beylikler devrini kapsamakta, Osmanlı'yı içine almamaktadır. Yalnız Osmanlı mimarisinin erken devri ve bu dönemdeki mimari eserlerle ilgili genel ve monografik yayınlarda kısmen mihrablardan bahsedilmektedir. A. Süheyl Ünver'in **"Bursa Yeşil Türbe Mihrabı"** ile Ö. Süslü'nün "*Edirne Sitti Hatun Cami Mihrabı Üzerine Düşünceler*" adlı çalışmaları doğrudan bu dönemin iki ayrı mihrabını konu almaktadır. Bunlar dışında diğer mimari elemanlar ve süsleme üzerinde durulmasına karşın, mihrablara fazla yer verilmediği görülmektedir.

Osmanlı mimarisini konu alan yerli ve yabancı pek çok kitap ve makale mevcuttur. Genel olarak O. Aslanapa'nın **Osmanlı Devri Mimarisi** ile G. Goodwin'in **A. History of Ottoman Architecture** erken devirden de bahseden yayınlardır. Osmanlı mimarisinin ilk devrinden. Fatih devri sonuna kadar en kapsamlı yayın E.H. Ayverdi tarafından gerçekleştirilmiştir. Dört cilt halinde yayınlanan eserin 1. cildi "**Osmanlı Mimarisi'nin İlk Devri**" 2. cildi, "**Osmanlı Mimarisinde Çelebi Sultan Mehmed ve Sultan II. Murad Devri**" 3 ve 4. cildi **Fatih Devri**'ni kapsamaktadır. Bunun devamı niteliğinde İ. Aydın Yüksel, **II. Bayezid ve Yavuz Sultan Selim Devri**'ni yayınlamıştır. Bunlar dışında erken devirle ilgili dikkat çeken Y. Demiriz'in, **Osmanlı Mimarisinde Süsleme Erken Devir (1300-1453)** sadece süslemeyi konu edinmektedir.

Ayrıca monografik kitap ve makalelerle bu döneme ilişkin çeşitli mimari eserler tanıtılmaktadır. Bunlardan yabancı yayınların başında K. Otto Dorn'un **Das İslamische İznik**, A. Gabriel'in **Une Capitale Brousse Bursa**, Wilde'nin **Brussa**, K. Wulzinger v.d.'nin **Das İslamische Milet** gelmektedir. Türkçe olarak yayınlanmış kitaplardan G. Öney'in **Ankara'da Türk Devri Yapıları**, İ. Aslanoğlu'nun **Tire'de Camiler ve Üç Mescid**, S. Çetintaş'ın **Türk Mimari Anıtları I-II**, K. Baykal'ın **Bursa ve Anıtları** ile **Bursa Ulu Cami**, O. Aslanapa'nın **Edirne'de Osmanlı Devri Abideleri**, B. Ersoy'un **Bergama'nın Cami ve Mescidleri**, Ara Altun'un **Kütahya'da Türk Devri Mimarisi**, İ.H. Konyalı'nın **Ankara Camileri**, **Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler I-IV.**, A. Süheyl Ünver'in **Edirne Muradiye Camii** ile Osman Bayatlı'nın **Bergama'da Türk İslam Eserleri** sayılabilir.

Makale bazında ise, V. Arığ'ın *Behramkale Hüdavendigar Camii* (B.B.B.D), E.H. Ayverdi'nin *Mudurnu Yıldırım'ın Manzumesi ve Taş Vakfiyesi* (V.D), Y. Demiriz'in *Bilecik Orhan İmareti* (V.D), S.H. Eldem'in *Bursa Şehadet Camii Konusunda Bir Araştırma* (T.T.T.A. ve İ.) B. Ersoy'un *Bergama Ulu Cami* (A.S.T.D), *Bergama'da Kurşunlu ve Şadırvanlı Camii* (V.D.), *Edirne Şah Melek Cami'nin Tanıtılması ve Mimari Özellikleri* (A.S.T.D.), S. Eyice'nin *İlk Osmanlı Devri'nin Dini-İçtimai Bir Müessesesi Zaviyeler ve*

Zaviyeli Camiler (İ.F.M.). *Trakya'da İnecik'te Tabhaneli Bir Camii* (T.E.D.). B. Karamağaralı'nın *Edirne Eski Cami'nin Kitabeleri ve Mimarimizdeki Yeri* (V.D.), A. Saim Ülgen'in *İznik'te Türk Eserleri* (V.D) *İnegöl'de İshak Paşa Mimarı Manzumesi* (V.D.) A. Osman Uysal'ın *Tokat'taki Osmanlı Camileri* (Tokat Sempozyumu) ve diğerlerinden yararlanılmıştır.

1.3. Metot ve Düzen

Erken Dönem Osmanlı mihrablarının tanıtılmasına ve değerlendirilmesine yönelik bir katalog çalışması yapılmıştır. Çalışmanın birinci aşamasını yapıların tesbiti ve bunların yerlerinde incelenmesi oluşturmaktadır. 1995 ve 1996 yıllarında mihrablar yerlerinde incelenerek, ölçüleri alınmış ve ayrıntılı fotoğrafları çekilmiştir. Yapılan gözlem ve araştırmalarla orijinal veya en azından kütlesinin orjinal kaldığı tesbit edilen mihrablar çalışma kapsamına alınmıştır. Bu maksatla Osmanlı'nın erken dönemde hakim olduğu Bursa, İznik, İnegöl, Bilecik, Edirne, İstanbul, Ankara, Milas, Bergama, Balıkesir, Behramkale, Çanakkale, Manisa, Alaşehir, Tire, Hayrebolu, Amasya, Tokat, Afyon, Sivrihisar, Kütahya, Osmancık ve Merzifon'da bu çalışmalar sürdürülmüştür.

Başlangıçta mihrabların tanımı, menşei ve tarihi gelişimi üzerinde durulmuştur. Mihrabın tanımı yapılıp, menşei hususundaki tartışmalara kısaca değindikten sonra, mihrabın niş şeklinde ilk defa görüldüğü Emevi devrinden itibaren sırasıyla Abbasi, Fatımi, Karahanlı ve Selçuklu dönemleri ile Anadolu Beylikleri'ndeki durumları kısaca ortaya konmuştur. Böylece devir ve bölge özelliklerine göre, mihrabların şekillenişinin tesbitine çalışılmıştır. Mihrabların tarihi gelişimi verilirken çeşitli kaynak ve fotoğraflardan istifade edilmiştir.

Katalog'a alınan 107 mihrab, tarih sırasına göre öncelikle tek tek tanıtılmıştır. Yapının kısaca tarihçesi verildikten sonra mihrabın yapıdaki yeri, malzeme ve teknik ve elemanlarına göre tanımı yapılmıştır. Mihrabları meydana getiren elemanlardan çerçeve, hücre, sütunce, kemer, kavsara, köşelik, kitabelik ve taç gibi unsurlarda belirli bir sıra takip ederek mihrabın tanıtımı gerçekleştirilmiştir. Mihrab yüzeyini kaplayan süsleme ve yazılar, ister orijinal olsun ve isterse sonradan yapılmış olsun ayrım gözetilmeden anlatılmıştır. Ayrıca mihrablarda görülen âyet, hadis ve diğer yazıların transkripleri metin içerisinde italik olarak verilmiştir.

Değerlendirme bölümünde, dört başlık halinde mihrabların analizi yapılmıştır. Mihrabların yapıdaki yeri, malzeme ve tekniği, mihrabların tipolojisi ve süslemeleri değerlendirilmiştir. Birinci kısımda mihrabların yapıdaki yeri ve yapıyla olan ilişkileri gözden

geçirilmiştir. İkincide malzeme ve teknik bakımından mihrablar ele alınmış, malzemenin cinsine göre, taş, çini ve alçı olarak sınıflamaya gidilmiştir.

Mihrabların tipolojosi cephe düzeni ile plana göre tek tek elemanların özellikleri kendi içerisinde gruplandırılarak, öncü durumundaki örneklerle benzer ve ayrılan yönleri araştırılmış, hangilerinin erken örneklerden etkilendiği ve hangilerinin Osmanlı mimarisinin formlarına göre şekillendiği belirtilmeye çalışılmıştır.

Mihrablardaki süslemeler, bitkisel, geometrik, kandil, gülbezek ve kabaralar ile yazılar şeklinde çeşitlerine göre gruplandırılarak değerlendirilmiştir. Bunlardan bitkisel süsleme rumi grubu, lotus-palmet ve palmet grubu, kıvrık dal, yaprak ve çiçek motifleri şeklinde; geometrik süsleme geometrik örgü, geometrik geçme ve yıldız örnekleri şeklinde kendi içerisinde tasnife tabi tutulmuştur. Ayrıca her bir motifin çerçeveleyici, merkezi ve sonsuz olarak kompozisyon durumlarına göre anlatımı gerçekleştirilmiştir.

Sonuç kısmında mihrabların özellikleri itibariyle genel durumlarının tespiti yapılıp, "Osmanlı Mihrabı"nın nitelikleri üzerinde bir takım genellemelere gidilmiştir.

Sonuçtan sonra Fransızca özet ve kaynaklar ile çizim ve resim listeleri verilmiştir.

Mihrabların çizim ve fotoğrafları çalışmanın sonuna eklenmiştir. Mihrabların çizimleri cephe düzeni ve planlarına göre yapılmıştır. Mihrabı meydana getiren elemanların tek tek ölçüleri alınarak, 1/20 ölçeğinde çizilmiştir. Benzer süslemeler gruplandırılarak her bir süsleme için bir desen verilmiştir. Mihrabın tanınmasını sağlayan fotoğrafla da kısıtlamaya gidilmemiş, yeteri kadar fotoğraf konmaya çalışılmıştır. Bundan başka karşılaştırma ve mihrabların gelişiminde kullanmak üzere daha önceki mihrabların fotoğrafları son kısmına eklenmiştir.

2. MİHRABIN TANIMI, MENŞEİ VE TARİHİ GELİŞİMİ

2.1. MİHRABIN TANIMI

Arapça "*harabe*" kökünden mif'al kalıbında ism-i alet veya mübalağa kipi olarak türetilen mihrab, çok çeşitli manalarda kullanılmıştır. Aslında cami ve mescidlerde yüklendiği işlev itibariyle, imamın namaz kılarken cemaatin önünde durduğu, aynı zamanda kıble istikametini de gösteren hücreye "*mihrab*" denmektedir.[1] Bunun dışında mihrab, oda ve yüksek yer, ev ve ev içerisindeki en şerefli yer, mescid ve mesciddeki en yüksek yer, imamın mesciddeki makamı veya yeri, padişah veya meliklere mahsus olan yer, meclislerin merkezi, kıble, meliklerin en şerefli mescidi, köşk veya köşke benzeyen yapı, hükümdarın taht salonu, meclisteki baş köşe veya en güzel yer manalarına da gelmektedir.[2]

Kur'an-ı Kerim'deki bazı âyetlerde, hadisi şeriflerde, şiirlerde ve bazı tarihi kaynaklarda geçen mihrab kelimesinin değişik manalar ifade ettiği görülmektedir. Kur'an-ı Kerim'de biri çoğulu "*meharib*" şeklinde olmak üzere, beş âyette mihrab kelimesi geçmektedir. Bunlardan Ali İmran sûresi 37. âyetinde "*Zekeriyya ne zaman kızın bulunduğu mihraba girse, onun yanında yeni bir yiyecek bulurdu...*"; aynı sûrenin 39. âyetinde "*Zekeriyya mihrabda (mabedde) namaz kılarken melekler ona Allah sana Allah'dan bir kelimeyi doğrulayıcı; efendi, nefsine hakim ve iyilerden bir peygamber olarak Yahya'yı müjdeler diye inlediler*" ve yine Meryem sûresinin 11. âyetinde "*Nihâyet (birgün konuşamayınca mihrabdan kavmine karşı çıktı da onlara sabah ve akşam (Rabbinizi) tesbih edin diye işaret etti*" mabed veya mescid ile mescidde bir bölüm;[3] Sâd suresi 21. âyetinde "*bir de davacıların kıssası geldi mi sana? Hani surdan aşarak mihraba ulaşmışlardı.*" oda köşk veya balkon;[4] Sebe' sûresi 13. âyetinde ise, "*Onlar, ona mihrablar, timsaller (heykeller) ve havuzlar gibi çanaklar ve sâbit kazanlardan her ne isterse yaparlardı*"... çoğulu meharib olarak bayağılıktan korunmuş ve uzak olan şerefli meskenler ve oturacak yerler[5] manasında kullanılmıştır.

Hadisi Şeriflerinde de mihrabın kullanıldığı görülmektedir. Bunlardan "*Nebi (S.A.V) Urve b. Mes'ud'u Taif'teki kavmine imam olarak gönderdi. Urve'nin kavmine gidip kendisine ayrılan mihraba (oda) girdiği ve sabah vakti kavmiyle buluştuğu, sonra da namaz için ezan okunduğu...*" mealindeki hadiste mihrab kelimesinin yüksek oda manasında kullanıldığına işaret edilmektedir. Diğer, Enes (r.a)'den aktarılan "*O'nun mihrablardan*

---

1 S. Eyice, İ.A., VII, 31; Ş.İ.A., IV, 187-188; C.E. Arseven, S.A. III, 1347; O. Grabar, İslam Sanatının Oluşumu (1988), 92-93.
2 Ta'cûl-Arus (1306), 306-307; Lisan'ûl-Arab I (1990), 35-306.
3 E.H. Yazır, Hak Dini Kur'an Dili (Tarihsiz), II, 357-358; Yazır, a.g.e., V, 401; Tacû'l-Arus, 307.
4 Yazır, a.g.e., VI, 356.
5 Yazır, a.g.e., VI, 465.

hoşlanmadığı, yani meclislerin baş köşesinde insanlardan yüksekte oturmayı sevmediği belirtilmektedir" mealindeki hadiste ise mihrab, meclislerinin merkezi, baş köşesi veya en şerefli yeri manasında kullanılmıştır.[6]

Bunlardan başka bazı tarihi kaynaklarda, Arap şairlerinin şiir ve beyitlerinde mihrabın saray veya sarayın hükümdara ait kısmını, bazen ise heykelin konduğu nişi ifade ettiği anlaşılmaktadır.[7]

2.2. MİHRABIN MENŞEİ

Hz. Peygamber ve dört halife döneminde kıble, renkli bir çizgi veya üzerinde muayyen işaretler bulunan bir taş levha ile belirlenmiştir. Bu nedenle gerek Medine'deki ilk cami olan Mescidi Nebevi'de ve gerekse Basra, Kûfe ve Fustat'taki ilk camilerde hücre şeklinde mihrab bulunmamaktadır.[8]

Emevi dönemi ile birlikte yarım daire planlı hücre (niş) şeklindeki mihrab, cami ve mescidlerde görülmeye başlamıştır. Bu şekilde mimari bir elamana dönüşen mihrabın menşei konusunda birçok görüş ileri sürülmüştür. Bu görüşlerin bir çoğu, İslam sanatları konusunda araştırmalar yapan yabancı sanat tarihçileri tarafından ortaya konmuştur.

Mihrabın menşei konusundaki görüşlerden biri hıristiyan kiliselerindeki apsid (apsis)lerden etkilendiği yönündedir.[9] Hatta, mihrabın baştan başa kiliseden taklit edildiği ve ancak İslamiyetin ikinci asrında ve büyük güçlüklerle kabul olunduğu muhtelif İslami kaynaklar tarafından da teyit edilmektedir.[10] Aslında mihrabla kilise apsisleri arasında ilk zamanlarda mimari bir benzerlik kurulabilir. Ancak, kullanış ve fonksiyon açısından aralarında herhangi bir bağ mevcut değildir. Apsis, kilisenin zaruri bir ihtiyacı, hatta kutsal masayı ve papazların ayin mahallini ihtiva ettiğinden mukaddes bir yer sayılmıştır.[11] Bunun aksine camiye bir saf kazandırma amacı da taşıyan mihrab kutsiyetten uzak, cemaate ibadet istikametini ve sadece imamın yerini gösteren bir eleman olarak şekillenmiştir.

Mihrabın bir niş olarak şekillendirilmesi kilise apsisleri dışında bir takım etkileri de gündeme getirmiştir. Bunların başında, havralardaki kutsal niş, budist mabedlerindeki heykel koymaya mahsus nişler, biraz daha geniş manada Akdeniz mimarisinde yaygın görülen yarım

---

6 Tacû'l-Arus, 307.
7 Lisanû'l-Arap, 306.
8 E. D iez, İ.A., VIII, 295; N. Çam, İslam'da Sanat Resim ve Mimari (1994), 157.
9 M. van Berchem, Journal Asiatique 6, 1891, 21; Diez, a.g.e., 294-295.
10 Diez, a.g.e., 195; Eyice, a.g.e., 31.
11 J. Sauvaget, Arkitekt, 1948 (T.H. Togay), 89.

üstüvane nişler sayılmaktadır.[12] Bir de mihrabın camideki yeri ve rolüne bakarak, saraylardaki kabul salonları apsidinin ufaltılmış bir karşılığı olarak kabul edilmektedir.[13]

Mihrabın kısa bir süre içerisinde form ve özellikleri itibariyle bir hücrenin (nişin) sınırlarını aştığı ve kendine özgü nitelikleri ile İslam dini mimarisi içerisinde ibadetle ilgili ya da simgesel bir anlama dönüştüğü görülmektedir.[14] Bu da başlangıçta hangi etkileri üzerinde barındırırsa barındırsın mihrabın gerek tezyinat ve gerekse mimari form açısından ehemmiyetle ele alındığını göstermektedir. Böylece mihrabların çeşitli İslam ülkelerinde değişik malzemeleri, farklı nitelik ve süslemeleri ile cami, mescid ve türbe gibi dini yapıların iç mekanında ilk göze çarpan bir eleman haline geldiği gözlenmektedir.[15]

2.3. MİHRABIN TARİHİ GELİŞİMİ

Mihrabların İslam mimarisinde görülmeye başlaması, Emevi dönemine kadar uzanmaktadır. Başlangıçta yarım daire planlı bir niş şeklinde gerçekleştirilen mihrab, zamanla elemanları zenginleşmiş bir unsur haline dönüşmüştür. Mihrabın tarihsel gelişimi izlenerek farklı özellikler taşımasının nedenleri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Öncelikle Emevi dönemi mihrabları ele alınmıştır. Bunu takip eden İslam devletleri gözönünde bulundurularak Abbasi, Fatımi, Karahanlı, Selçuklu (Büyük Selçuklu Atabekler, Zengiler, Anadolu Selçuklu) ve Anadolu'daki Beylikler Devri mihrablarının tarihi gelişimi izlenmiştir. Şüphesiz bunlar dışında, çeşitli İslam coğrafyalarında değişik devletler teşekkül etmiş ve bunlar mimaride kendilerine özgü bir yapılanma içerisine girmişlerdir. Ayrıca yukarıda ele aldığımız devletlerin herbiri farklı coğrafyalarda egemen olmuşlardır. Bu noktadan da mihrablar, malzeme, cephe düzeni, plan ve süsleme bakımından üzerinde bulundukları coğrafyanın etkisini taşımaktadırlar. Emeviler Suriye, Ürdün ve kısmen Magrib; Abbasiler Irak, İran ve Mısır; Fatımiler Mısır ve Magrib; Selçuklular İran, Türkmenistan, Irak, Suriye ve Türkiye; Anadolu Beylikleri de Türkiye'de zengin mimari ve sanat eserleri bırakmışlardır.[16] Böylece mimari eserlerde dikkat çekici bir eleman olan mihrabların VIII. yüzyıl başlarından XIV. yüzyıla kadar olan süreçte gelişimini izlemek mümkündür. Bu da Osmanlı mihrablarının hangi birikimle gerçekleştirildiğini belirlemede faydalı olacaktır.

---

12 S. Kemal Yetkin, İslam Sanatı Tarihi (1954), 89.

13 Ö. Bakırer, Önüç ve Ondördüncü Yüzyıllarda Anadolu Mihrabları (1976), XXVII. dn. 3. Sauvaget, a.g.e., 91; Diez, a.g.e., 295.

14 Grabar, a.g.e., 93.

15 Bakırer, a.g.e., XXVIII.

16 Yetkin, a.g.e. (1954), 3-13; H. Ziya Ülgen, İslam Sanatı (1948), 1-5.

2.3.1. Emevi Dönemi Mihrabları

Emeviler, 661-750 yılları arasında hüküm sürmüşlerdir. Emevi hanedanının hakimiyeti altında doğan ve gelişen "Emevi Sanatı" herşeyden önce İslam sanatının esaslarının tesbit edilip temellerinin atıldığı devri temsil etmektedir. Mimari ve mimariye bağlı unsurlarda ana formların belirlenmeye başlaması bu döneme rastlamaktadır.

Bunlardan birini mihrablar teşkil etmektedir. Bu dönemde mihrablar, yarım daire veya at nalı planlı niş şeklinde gerçekleştirilmiştir. Yarım daire planlı niş şeklindeki ilk mihrab Medine Camii'nde tatbik edilmiştir. Bu Halife Velid I. zamanında (707-709) yılları arasında Vali Ömer b. Abdülaziz tarafından caminin genişletilmesi sırasında gerçekleştirilmiştir. Aynı şekilde mihrab, daha sonra Fustat'daki Amr Camii'nde (710-712) ve Şam'daki Emeviye Camii'nde (706-715) görülmektedir.[17]

Her üç camide görülen ilk mihrablar günümüze kadar gelmemiştir. Ancak tarihi kaynaklardan haklarında bilgi edinilebilmektedir. Bunlardan Şam Emeviye Camii'nde mevcut olan dört mihrabdan ortadaki I. Velid devrinde yarım daire planlı niş olarak yapılmış ve tarihi kaynaklarda I. Velid mihrabı olarak zikredilmektedir.[18] Yine aynı dönemden Jabal Says camii (709-715) mihrabı dışa taşıntılı yarım daire planlı olarak gerçekleştirilmiştir.[19]

Basra Ömer Camii (745-746) mihrabı yarım daire planlı olup, günümüze gelen en erken mihrab olma özelliği taşımaktadır. Mihrab, 0.95 m genişlik, 0.62 m derinlik ve 2.57 m yükseklikte tutulmuştur.

Bunlardan başka, Kasrul Hayru'ş-Şarkî, Hırbetû'l-Mefcer (724-743), Mişatta (740) ve Kasru't-Tuba saraylarında yarım daire planlı mihrab hücreleri bulunmaktadır. Bu mihrabların temelleri mevcut olduğundan planları belirlenebilmektedir. Kasru'l-Hayru'ş-Şarki mihrabı, 0.70 m derinlik, 1.70 m genişlikte ve iki sütunla sınırlandırılmış yarım daire planlı ve yarım küre kavsaralıdır.[20] Mişatta sarayındaki ise, 1.60 m genişlik ve 1.40 m derinlikteki nişin köşelerinde basamak şeklinde birer girinti mevcuttur (Res. 443). Buralarda orijinalde birer sütüncenin yer aldığı sanılmaktadır. Kasrul Tuba sarayındaki yarım daire planlı nişin arka duvarının bir kısmı yıkılmadan kalmıştır.[21] Bu dönemden günümüze gelen mihrabların duvarı oluşturan kesme taşmalzeme ile yapıldıkları anlaşılmaktadır.[22]

---

17 K.A.C. Creswell, Early Muslim Architecture (1989), 46; Fehervari, İslam Tarihi Kültür ve Medeniyeti (1989), 246; Bakırer, a.g.e. (1976), 6.
18 Creswell, a.g.e. (1989), 53; Bakırer, a.g.e. (1976), 6.
19 Creswell, a.g.e. (1989), 121 p.72.
20 Creswell, a.g.e., 157.
21 Bakırer, a.g.e., 7.
22 Bakırer, a.g.e., 3.

Ayrıca Ürdün'ün güneyinde bulunan Ummu'l-Velid, Hane'z-Zebib ve Kuseyru'l-Hallabad camilerinde mihrab nişleri at nalı planlı olarak gerçekleştirilmiştir. Bunlardan Han'ez-Zebib camiindeki at nalı planlı niş 1.80 m derinlik ve 1.45 m genişlikte tutulmuştur. Her üç mihrab, cami kıble duvarının dış yüzünde nişin planını aksettiren at nalı planlı taşıntılar yapmaktadır.[23]

Genelde VIII. yüzyılın ilk yarısından kalma Emevi mihrablarının bir çoğunda cephe düzeninin; yani kemer, kavsara ve sütuncelerin nasıl şekillendiği bilenememektedir. Yalnız Kasru'l Hayru'ş-Şarki'de mihrab, yarım küre kavsaralı ve iki yandan sütuncelerle sınırlandırılmış hücreden ibarettir. Böylece cepheden mihrabın ilk defa sütuncelerle sınırlandırıldığı ve yarım küre kavsarayla nihâyetlendiği görülmektedir.

2.3.2. Abbasi Dönemi Mihrabları

Emevilerden sonra İslam dünyasında egemen olan ikinci hanedan Abbasiler olup, 750-1258 yılları arasında hüküm sürmüşlerdir. Abbasiler döneminde hilafet merkezinin Bağdat'a taşınması, İslam sanatında doğulu etkilerin artmasına ve büyük değişikliklere neden olmuştur. Türkler için kurulmuş olan ve 836-883 tarihleri arasında başkent olan Samerra, üzerinde barındırdığı mimari ve sanat eserleriyle bu değişimi ortaya koymaktadır.[24]

Bu dönemde mihrablarda da büyük gelişme olmuş, bunların gerek planlarına, gerekse cephe düzenlerine yeni unsurlar eklenmiştir. Asıl değişiklik ise, mihrabların basit bir hücre olmaktan çıkıp; çerçeve, hücre, kavsara, köşelik, kitabelik ve sütunce gibi elemanlara yer verilmesiyle olmuştur. Özellikle dikdörtgen planlı hücreler ilk defa bu dönemde uygulanmıştır.

Abbasi döneminden ilk mihrab, günümüzde Bağdat müzesinde bulunan ve Bağdat Halife Mansur Camii'ne (744) ait olduğu sanılan El-Haseki Camii mihrabıdır. Bu mihrab, köşelerden sütuncelerle sınırlandırılmış, yarım daire planlı hücre, dilimli kavsara, at nalı kemerle oluşturulmuştur. Yekpare mermer blokuna oyulmuş olan mihrab, 2.06 m yükseklik, 1.00 m genişlik ve 0.27 m derinliğinde tutulmuştur. Köşelerdeki sütunceler burmalı yivli, silindirik gövdelidir. Kavsara, istiridye kabuğu biçiminde dilimlendirilmiştir. Kavsarayı kuşatan at nalı kemer sütunceler üzerine oturmaktadır (Res. 444). Süslemeleriyle de dikkat çeken mihrabın, cephe düzeni incelenebilen en erken mihrab olması, önemini arttırmaktadır.[25]

---

23 Creswell, a.g.e., 167, 218; Bakırer, a.g.e., 9.
24 Yetkin, a.g.e., 61-62; Ş. Yetkin, D.İ.A., I, 49-56.
25 Diez, a.g.e., 295; Bakırer, a.g.e., 9.

Samerra, dikdörtgen çerçeveli ve planlı mihrabların gelişmesinde öncülük etmiştir. IX. yüzyıl başlarında gerçekleştirilmiş Samerra'da bulunan İsimsiz mihrab, dikdörtgen çerçeve, fazla derin olmayan dikdörtgen planlı hücre, yarım küre kavsara, köşelik ve sütunceleriyle dikkat çekmektedir.[26]

Ukhaydır Sarayı (778) mescid mihrabı, 1.05 m genişlik, 0.52 m derinlik ve 1.67 m yükseklikte, dikdörtgen planlı hücre ve yarım kubbe kavsaradan meydana gelmiştir. Ayrıca kavsara kademeli sivri kemerle kuşatılmıştır.

Cevzak'ül-Hakani Sarayı (836) mescid mihrabı, köşelerden kademeli ikişer sütunce ile sınırlandırılmış, dikdörtgen planlı bir hücreden ibarettir. Samerra Ulu Camii (847-860) mihrabı, 2.59 m genişlik ve 1.75 m derinlikte dikdörtgen planlı hücreye sahiptir. Bu da aynı şekilde köşelerine çift sütnuceler yerleştirilmiş olarak karşımıza çıkmaktadır.[27]

Bundan başka, Balkuvara Sarayı (847-461) camilerinin mihrabları ile Damgan Tarihane Camii (759-786) mihrabı, dikdörtgen çerçeveli ve dikdörtgen planlıdır. Tarihane mihrabının üst kısmı yıkıldığından orijinal cephe düzeni belli değildir. Yalnız hücre, 0.75 m genişlik ve 0.80 m derinlikte tutulmuştur.

Samerra Ebu Dulef Camii (860-861) mihrabı, plan özellikleri bakımından dikdörtgen planlı ve çift nişli gruba girmektedir. Mihrab, temel seviyesinden itibaren yıkılmış olduğundan cephe düzeni belli değildir. köşelerden çifte sütuncelerle sınırlandırılmış dikdörtgen planlı hücre, kademelenme ve profillenme yapan bordür ve silmelerle dışa doğru genişleyen bir açıklık şekline dönüşmektedir.[28]

Bu özellikleri taşıyan diğer bir mihrab, Nayin Mescidi Cuma (960)'sında bulunmaktadır. 1.25 m genişlik ve 1.00 m Cuma derinlikteki mihrab, içiçe iki nişten meydana gelmiştir. Her iki niş fazla derin olmayan yarım küre kavsaralarla örtülmüştür. Dıştan dikdörtgen çerçeve içerisine alınmış mihrabda her iki nişin köşelerine birer sütunce yerleştirilmiştir. Ayrıca cepheden sütuncelere oturan sivri kemerler kavsarayı kuşatmaktadır. Mihrab, zengin alçı işçiliği ile süslenmiştir (Res. 446). Nayrız Mescidi cuma (973) mihrabı da benzer şekilde dikdörtgen planlı içiçe iki nişten meydana gelmiştir.

Kahire Tolunoğlu Cami (879) esas mihrabı üzerindeki mermer ve cam mozaik kaplama ve süslemeler dışında ilk yapıdan olduğu kabul edilmektedir. Dikdörtgen görünüşlü mihrap, çerçeve, yarım daire planlı hücre, yarım küre kavsara, köşelerde çift sütunce, yekpare köşelik ve taç gibi unsurlarla teşkil edilmiştir (Res. 447).

---

26 Bakırer, a.g.e., 17.
27 Bakırer, a.g.e., 16; Creswell, a.g.e., 337, 361.
28 Bakırer, a.g.e., 17-18; Şek. F.; Creswell ,a.g.e., 369-371.

Çerçeveyi düz ve kaval silmeli bordürler meydana getirmektedir. 1.19 m genişlik ve 1.02 m derinlikteki hücre, köşelerden silindirik gövdeli çift sütuncelerle sınırlandırılmıştır. Cepheden sivri kemerle kuşatılmış, yarım küre kavsara oldukça sivri tutulmuştur. Köşelikler iki üçgen yüzeyden ibaret olup, üzerindeki dairesel madalyonlarla dikkat çekmektedir. Ayrıca mihrabın üzerinde yekpare olarak düzenlenmiş boydan boya uzanan bir taç bulunmaktadır.

Bu mihrablardan başka Magrib'de Sus Fatata Camii (838-841) mihrabı, at nalı planlı hücre, yarım küre kavsara ve at nalı kemerlerle silindirik gövdeli sütunceler üzerine oturmaktadır[29] (Res. 448).

Diğer yandan Kayrevan Seydi Ukba Camii (862) mihrabında kemer köşelikleri ile bunların altında devam eden hücrenin yanlarındaki dikdörtgen panolar çerçeveyi meydana getirmektedir. Silindirik gövdeli sütuncelerle sınırlandırılmış hücre, at nalı planlıdır. Sütuncelerin üzerinden başlayan at nalı kemerle kuşatılmış, yarım kubbe bir kavsara bulunmaktadır. Mihrabın köşelikleri ve at nalı kemer lüster çini levhalarla kaplanmıştır. Bunun dışında hücre yüzeyi, dikdörtgen panolar halinde süslemelerle doldurulmuştur[30] (Res. 449).

Bunlardan başka aynı bölgede, Sus Ulu Cami (850-851), Tunus Ulu Cami (862-3) ve Kayrevan Muhammed İbni Harun Camii (866) mihrabları da at nalı kemerli, köşelerden sütuncelerle sınırlandırılmış at nalı planlı hücre ve yarım küre kavsaralı olarak gerçekleştirilmiştir.[31] Bu şekilde benzer özellikere sahip at nalı planlı ve kemerli mihrablar, Magrib ülkelerinde daha sonraki dönemlerde de devam etmiş ve geleneksel bir mihrab tipi oluşturulmuştur.[32]

2.3.3. Fatımî Dönemi Mihrabları

910-1171 tarihleri arasında egemen olan Fatımiler, önceleri Tunus'ta küçük bir devlet kurmuşlar, 973'den itibaren de başkentlerini Kahire'ye taşımışlardır. Fustat'dan ayrı Kahire'yi kurarak burada birçok dini ve sivil mimari eseri vücuda getiren Fatımiler, Mısır'da Tolunoğulları'nın başlattığı sanat anlayışı ile Magrib'de gelişen mimari ve sanatın bir sentezini yapmışlardır.

Mihrablarda da bu iki anlayışı izlemek mümkündür. Bunlardan biri, at nalı planlı niş, yarım kubbe kavsara ve cepheden at nalı kemerli şekilde gerçekleştirilmiş mihrablarda magrib

---

29 Bakırer, a.g.e., 10; Creswell, a.g.e., 351, 352.
30 Bakırer, a.g.e., 10; Creswell, a.g.e., 324-325; Diez, a.g.e., 298.
31 S. Mustafa Zbiss, El-Hidaya, 1, 1984, 53-55.
32 Yetkin, a.g.e., 87.

etkisi görülmektedir. Diğeri, dikdörtgen çerçeve, yarım daire planlı niş, yarım kubbe kavsara, sivri kemer ve köşelerinde sütunceler ile Tolunoğlu Camii esas mihrabı etkisinde gelişmiştir.[33]

Kahire El-Ezher Camii (972) esas mihrabı, at nalı planlı niş, iki yandan sütuncelerle sınırlandırılmıştır. Yarım küre kavsarayı kuşatan iki kademeli at nalı kemer hafif sivriltilmiştir. Dıştaki kemer sütunceler üzerinden başlamakta, diğeri zemine kadar devam etmektedir. Mihrabın mermer toplamaları ve alçı süslemeleri 1325 tarihindeki onarımda ilave edilmiştir[34] (Res. 450).

Aynı şekilde Kahire El-Hakim Camii (1003) mihrabının at nalı planlı nişi dar ve yüksek tutulmuştur. Yarım küre kavsarayı kuşatan iki kademeli, at nalı kemerin kilit noktası hafif sivridir. Nişin köşelerinde sütunce yoktur. Yalnız yan kısımlarda girinti yapan sütuncelerin yerleri mevcuttur. Günümüzde mihrabın taşıyıcı tuğla yapısı ile üzerinde yer yer sıva izleri görülmektedir.[35]

Diğer grubu teşkil eden mihrablar, Tolunoğlu Cami mihrabının etkilerini taşımaktadır. El-Cuyuşi, Camii, Seyide Atika Türbesi, İkvat Yusuf Türbesi, Seyyide Mefise Türbesi mihrablarında bu özellikler görülmektedir.

Bunlardan El-Cuyuşi Camii (1083) mihrabı, 5.00 m yükseklik ve 3.00 m genişlikte dikdörtgen görönüşlüdür. Tertibatları farklı bordür ve silmeler mihrabı çerçevelemektedir. Bordürlerden içteki sütunce hizasında köşeli şekilde kıvrılanarak kemerin yüzeyinde devam etmektedir. Çizgilerle sınırlandırılmış bordürler kufi yazılarla doldurulmuştur. Köşelerden sütuncelerle sınırlandırılmış niş, yarım daire planlı ve yarım küre kavsaralıdır. Sivri kemerlerle kuşatılmış kavsara hafif sivridir. Sütunceler, günümüzde mevcut olmayıp, sadece griinti şeklinde yerleri belirlenebilmektedir. Alçı kaplı mihrabın iki üçgen yüzeyden ibaret köşelikleri ile üzerinde yekpare bir taç yer almaktadır. Ayrıca mihrab, süslemeleriyle de dikkat çekmektedir[36] (Res. 451).

Seyyide Atika Türbesi (1110-1120) mihrabı, alçı malzeme ile gerçekleştirilmiştir. Dikdörtgen görünüşlü mihrab, üstte ince bir şeritle çerçevelenmiş köşelik ve üzerindeki yekpare tacın yanısıra, yarım daire planlı niş, yarım küre kavsara ve iki kademeli sivri kemerle teşkil edilmiştir. İki kademeli sivri kemerden dıştaki sütuncelere oturmakta, içteki hafif girintiyle ayrılmış olarak zemine kadar uzanmaktadır. Kemer köşelikleri iki üçgen yüzeyden ibaret olup, içlerine birer gülbezek yerleştirilmiştir. Ayrıca gülbezeklerin göbeklerinde

---

33 Diez, a.g.e., 297-298.
34 Bakırer, a.g.e., 10.
35 Bakırer, a.y.
36 Bakırer, a.g.e., 12; Diez, a.g.e., 297.

çarkıfelek motifli kabaralara yer verilmiştir. Yekpare taç ise boydan boya uzanmakta olup, üzeri birbiriyle kesişen palmetlerle süslenmiştir (Res. 452).

Ikvat Yusuf Türbesi (1125)'inde yanyana üçlü mihrab görülmektedir. Bu üç mihrabdan daha ortadaki büyük tutulmuş olup, 4.05 m yükseklik ve 2.15 m genişliktedir. İki yanında buna bitişik mihrablar ise, 2.85 m yükseklik ve 1.45 m genişlikte birbirine eşit büyüklüktedir. Dikdörtgen görünüşlü her üç mihrab, sütuncelerle sınırlandırılmış yarım daire planlı niş, kufi yazılı üç yandan dolanan çerçeve, yarım küre kavsara, sivri kemer ve üstte yekpare birer taçla teşkil edilmiştir. Alçı kaplı mihrabların yüzeyleri kabartma, yazı ve bitkisel süslemelidir. Bu şekilde Fatımler devrinde ortaya çıkan üçlü mihrab, aynı dönemden Kadra Şerife Türbesi (1107)'nde görülmektedir. Seyyide Nefise Türbesi mihrabı, ahşap malzemeyle oluşturulmuştur. Dikdörtgen görünüşlü mihrab, ince bir bordürle çerçevelenmiştir. Yarım daire planlı niş, yarım küre kavsarayla nihâyetlenmektedir. Kavsarayı kuşatan sivri kemer, zemine kadar nişin yanlarında devam eden bir bordürle teşkil edilmiştir. Yekpare köşelikler de nişin iki yanında tabana kadar inmektedir. Ayrıca mihrabın tüm yüzeyi, alçak kabartma, bitkisel, geometrik ve yazılarla tezyin edilmiştir[37] (Res. 453).

Ahşap malzemeyle gerçekleştirilmiş bir diğer mihrab ise, El Ezher Camii'nde bulunmaktadır. Ayrı elemanlarla oluşturulmuş mihrab camiye 1125 tarihinde Halife Emin tarafından konmuştur.[38]

Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı üzere, alçı ve ahşap malzemeden Fatımi mihrabları yoğun bir tezyinatta karşımıza çıkmaktadır. Mihrabları meydana getiren niş, kavsara, sütunce, kemer, çerçeve ve köşeliklerden başka kitabelik ve taç da bu dönem mihrablarında görülmeye başlamıştır. Ayrıca camilerin yanısıra türbelerde mihraba yer verilmesi, bu dönem için dikkati çeken diğer bir özelliği teşkil etmektedir. Bu mihrab formu Mısır'da Eyyubî, Memlük ve Osmanlı dönemlerinde de devam ederek geleneksel bir yapıya dönüşmüştür.

2.3.4. Karahanlı ve Selçuklu Dönemi Mihrabları

Orta Asya'da 840 tarihinden itibaren hakimiyet kuran Karahanlılar, ilk müslüman Türk devleti olma özelliği taşımaktadır. Bu nedenle Karahanlıların ortaya koydukları mimarlık ürünleri, başta Selçuklular olmak üzere daha sonraki Türk devletlerinin sanatı üzerinde etkili

---

37 Bakırer, a.g.e., 5, 12.
38 Bakırer, a.g.e., 12.

olmuştur. Bu mimari eserlerin başlıcalarını cami, türbe ve kervansaraylar gibi dini ve sosyal amaçlı yapılar oluşturmaktadır.[39]

Karahanlı döneminden cephe düzeni ile belirlenebilen tek mihrab, Buhara Namazgah Camii (1119-1120)'nde bulunmaktadır. Bu mihrab, sonradan camiye dönüştürülen namazgahın kıble duvarı ortasında yer almaktadır. Dikdörtgen görünüşlü mihrab, çerçeve, dikdörtgen planlı hücre, mukarnas dolgulu kavsara, sivri kemer, köşelik ve kitabelik gibi unsurlarla teşkil edilmiştir.

Mihrabı üç yönden dolanan çerçeve, dışta ve içte zencirek ile bunların arasındaki yazı bordüründen oluşmaktadır. Dikdörtgen planlı niş, mukarnaslı bir kavsarayla nihâyetlenmektedir. Kavsara dışında kemer köşelikleri ve bunun üzerindeki kitabelik mihrabda dikkat çeken diğer unsurlardır. Mihrabın taşıyıcı kısımları tuğla olup, üzeri alçı kaplamalıdır[40] (Res. 454). Ayrıca bu mihrab, unsurları ve tertibatı ile yine aynı devirde başlayan ve daha sonra devam eden taçkapı formunun mihrablarında da etkili olduğunu göstermektedir.

Diğer yandan, bunun dışındaki Karahanlı camilerinde mihrabların dikdörtgen planlı hücre şeklinde düzenlendikleri cami planlarından anlaşılmaktadır. Bu mihrablarda cephe düzeni belirlenememiştir. Hazara Diggaron Camii, Nisa Namazgah Camii ve Buhara Mugaki Attari Camii mihrabları bu şekildedir.[41]

Büyük Selçuklu mihrablarına gelince, bunlar cami, medrese, kervansaray ve türbelerde bulunmaktadır. Bir çoğu İran'daki yapılarda görülen mihrabların genel karakteri, dikdörtgen çerçeve, sathi veya derin çift niş, sivri kemerli kavsara veya alınlık, kitabelik, köşelik ve taç gibi unsurları da ihtiva eden bir özellik taşımaktadır. Alçı ve tuğladan malzemesi ve dekorasyonu ile dikkat çeken mihrablar bu devir ve bölge için tipik bir form oluşturmaktadır.[42]

İsfahan mescidi Cuma'sında (1072-1092) Melikşah Kubbesi'nin (1080) mihrabı, üzerine daha sonraki devirlerde yapılmış çini ve mermer malzemeli daha küçük bir mihrabla kapatılmıştır. Görülebildiği kadarıyla asıl mihrabın, içbükey geniş bir bordürle çerçevelenmiş dikdörtgen görünüşlü olup, sivri kemerle nihâyetlenen fazla derin olmayan bir nişe sahip olduğu anlaşılmaktadır (Res. 455).[43]

Harrekan II. türbesi (1093) mihrabı, sekizgen planlı türbede girişin tam karşısında yer almaktadır. Bir bordürle dikdörtgen biçimde çerçevelenmiş mihrap, fazla derin olmayan

---

39 M. Cezar, Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık (1977), 97-99.
40 Cezar, a.g.e., 154-158, R.116.
41 Cezar, a.g.e., 146, 147, 160.
42 Önay, Kültür ve Sanat, 94.
43 Mihrab 1992 yılında tarafımızdan çekilen resmi ile tanıtılmıştır. Cezar, a.g.e., 354-357.

dikdörtgen planlı hücre ve üç dilimli sütuncelerle sınırlandırılmıştır. Köşelikler iki üçgen yüzeyle oluşturulmuştur. Üzerine tuğladan çeşitil süslemeler yapılmıştır.[44]

Kazvin Mescidi Haydariye (1113) mihrabı, alçı malzemeyle gerçekleştirilmiş kabartma yazı ve süslemeleriyle dikkat çekmektedir. Mihrabı üç yönden dolanan dört bordür çerçevelenmektedir. Dikdörtgen görünüşlü mihrab, içiçe iki nişle gerçekleştirilmiştir. Köşelerden sütuncelerle sınırlandırılmış nişler, sivri kemerli ve yarım küre kavsaralıdır. Her iki nişin kemer köşelikleri üçgen yüzeylerden meydana gelmiştir[45] (Res. 456).

Gülpayegan Mescidi Cuma (1104-1118) mihrabı, zengin tuğla süslemeli çerçeve ile sınırlandırılmış dikdörtgen görünüşlüdür. Derinliği az köşeli yuvalarla oluşturulmuş, dört sıra mukarnaslı bir kavsaraya sahiptir. Dikdörtgen planlı fazla derin olmayan hücre, sivri kemerle kuşatılmış mukarnaslı kavsarayla nihâyetlenmektedir. Üçgen yüzeylerden ibaret köşelikler, alınlık ve çerçevede tuğla ve alçı süslemeler yer almaktadır.[46]

1114-1115 tarihinde yaptırılmış, fakat 1154-55'de tamir görmüş olan Ribatı Şerif'in birinci ve ikinci alusunda birer mihrab yer almaktadır. Alçı mihrablar birbirine benzer özellikte olup, yer yer süslemelerinde farklılıklar görülmektedir. Dikdörtgen görünüşlü mihrab, iki bordürle oluşturulmuş çerçeveyle sınırlandırılmıştır. Dikdörtgen planlı hücre, yarım kubbe kavsarayla nihâyetlenmektedir. Kavsara cepheden sivri kemerle kuşatılmıştır. Üçgen biçiminde iki yüzeyden oluşan köşelikler, birinci avlu mihrabında, ortada dairesel birer madalyon diğer kısımlar helezonik rumilerle, ikinci avlu mihrabında ise, sadece helezonik ve dairesel rumilerle süslenmiştir. Her iki mihrabda köşeliklerin hemen üzerine dikdörtgen biçimde, birer kitabelik yerleştirilmiştir. Kitabelikler çiçekli, kufi yazılarla doldurulmuştur. Mihrabların yarıya yakın alt kısımları tahrib görmüştür[47] (Res. 457-458).

Zevvare Mescidi Cuma (1134) mihrabı zengin alçı süslemeli olup, dikdörtgen çerçeve ve köşelerden sütuncelerle sınırlandırılmış içiçe iki sathi nişle oluşturulmuştur. Çerçeveyi dıştaki düz, içteki içbükey yüzeyli iki bordür teşkil etmektedir. her iki niş sütunceler üzerinden başlayan sivri kemerlerle kuşatılmış, hafif kavisli alıklıkla nihâyetlenmektedir. Köşelikler ve alınlık alçı süslemelidir[48] (Res. 459).

Barsiyan Mescidi Cuma mihrabı (1134) iki bordürle, dikdörtgen çerçeve içerisine alınmıştır. Köşelerden sütuncelerle sınırlandırılmış mihrab hücresi, yaklaşık 2.00 m genişlik ve

---

44 O.C. Tuncer, Anadolu Kümbetleri I (1986), 35.

45 Bakırer, a.g.e., 17; G. Öney, Belleten, XXXVII, 1973, 263; O. Aslanapa, Türk Sanatı (1984), 53; Cezar, a.g.e., 365.

46 Bakırer, a.g.e., 22.

47 Cezar, a.g.e., 199-205.

48 O. Aslanapa, IV. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri, 1995, 1-2, Şek. 3; Cezar, a.g.e., 366.

1.00 m derinlikte, beş kenarlı yarım çokgen bir planlıdır. Mukarnas dolgulu bir kavsarayla nihâyetlenmektedir. Mukarnaslar, dört sıra halinde düzenlenmiş iri yuvalarla teşkil edilmiştir. Ayrıca kavsara cepheden sivri kemerle kuşatılmıştır. Hücrenin birbirine eşit yüzeyleri ince kaval silmelerle birbirinden ayrılmıştır. Mihrab tamamen tuğla malzeme ile gerçekleştirilmiştir[49] (Res. 460).

Mihrabın dış bordürü, tuğladan kûfî yazılarla doldurulmuştur. İkinci bordür, birer atlamalı, dört kollu ve sekiz köşeli yıldızlardan düğüm yaparak gelişen geometrik geçmelerle süslenmiştir. Tuğladan yapılmış geometrik geçmelerin araları, alçı ile yapılmış palmet, rumi ve yazılarla ayrıca tezyin edilmiştir. Kavsarayı dolduran mukarnasların içleri, geometrik yıldız geçmeler, damarlı rumilerle süslü kûfî ve sülüs yazılar ve gamalı haçlarla doldurulmuştur.[50]

Yine aynı 1134 tarihli Buzan İmamzade Karar Türbesi mihrabı dikdörtgen çerçeveli olup, iki nişle teşkil edilmiştir. Mihrab nişlerinden birincisi dikdörtgen planlı ve derin tutulmuştur. Sivri kemerli, yarım kubbe kavsarayla örtülmüştür. Bunun cephesindeki ikinci niş ise, sivri kemerli ve sağırdır. Sivri kemerin zemine kadar devam etmesiyle oluşturulmuş bir bordür ikinci nişi yanlardan sınırlandırmaktadır. Mihrab, alçı malzemeyle gerçekleştirilmiş olup, zengin süslemelidir.[51]

1158 tarihi Ardistan Mescidi Cuma mihrabı dikdörtgen çerçeveli, çift sathi niş ve çift sivri kemer alınlıklı olarak gerçekleştirilmiştir. Çerçeve, dıştaki düz, ikinci iç bükey kavsili iki bordürle teşkil edilmiştir. Bordürlerin üzeri yazılarla doldurulmuş olup, birbirlerinden kademeli düz silmelerle ayrılmıştır. Dıştaki sathi niş iki yandan sütuncelerle sınırlandırılmıştır. Sütuncelerin üzerinde başlayan sivri kemerle nihâyetlenen nişin üst kısmı alınlık şeklinde düzenlenmiştir. Sivri kemerden başka içten yazı bordürüyle ayrıca çerçevelenmiş alınlığın içerisi simetrik, girift rumi kompozisyonlarıyla tezyin edilmiştir.

Birincinin alt kesimini dolduran ikinci niş ise, sütuncelerle sınırlandırılmış, sivri kemer alınlıkla nihâyetlenen diğerinin aynı süsleme ve özelliklere sahiptir[52] (Res. 461).

1180 tarihli Veramin Pir Hamza Türbesi mihrabı zengin alçı tezyinatı ile dikkat çekmektedir. Mihrab geniş ve çiçekli kufi süslemeli bir bordürle dikdörtgen çerçeve içerisine alınmıştır. İki yandan sütuncelerle sınırlandırılmış dikdörtgen planlı hücre, yarım kubbe kavsaralıdır. Kavsara sütunce başlıklarından başlayan sivri kemerle kuşatılmıştır. Hürcrenin ana yüzeyine dikdörtgen çerçeve içerisine alınmış girintisi az, sivri kemerli ikinci bir niş yerleştirilmiştir. Ayrıca mihrabda kavsaranın üzerine yerleştirilmiş kitabelik, üçgen biçiminde

---

49 Bakırer, a.g.e., 22; M.Y. Kıani, İranian Architecture, II (1989), 32.
50 D. Aslanapa, Türk Sanatı, I (1984), 55, Res. 84 D-E.
51 Yetkin, a.g.e, Levha, 177.
52 Bakırer, a.g.e., 20; Önay, a.g..e, 1973, 265.

köşelikler, sütuncelere ait vazo biçiminde başlıklar bulunmaktadır. Bütün yüzeyleri kaplayan yazı ve bitkisel süslemeler İran'daki Selçuklu mihrablarının genel karakterini yansıtmaktadır[53] (Res. 462).

Yine XII. yüzyıla tarihlenen Hemedan'daki Kümbeti Aleviyan mihrabı zengin ve abartılı alçı süslemeleri ile önemli bir yere sahiptir. Dıştan içe kademeli ve değişik süslemeli beş bordürle çerçevelenmiş mihrab, dikdörtgen görünüşlüdür. Diğerinin tersine dışta yanlardan sütuncelerle sınırlandırılmış, sivri kemer alınlıklı sathi bir niş, içte ise, yarım daire planlı ve yarım kubbe kavsaralı asıl niş yer almaktadır. Bu da köşelerindeki sütuncelerle oturan sivri kemerle nihâyetlenmektedir. Bütün yüzeyi süslemeli mihrabın dıştaki nişin kavsarasını, köşeliklerini ve üst kesimindeki dikdörtgen panoyu dolduran serbest dağılımlı iri plastik rumi ve palmetler, gelişkin özellikler göstermektedir[54] (Res. 463).

Diğer, XII. yüzyıldan Abarkuh'taki Pir Hamza Türbesi mihrabı dikdörtgen çerçeveli, çift nişli olarak karşımıza çıkmaktadır. Mihrabı üç yandan dolanan üç bordür çerçevelenmektedir. Yarım kubbe kavsara ile örtülen birinci niş, derin dikdörtgen planlı, düz sivri kemer alınlıklı ikincisi ise, sathi niş şeklindedir. Kavsarayı kuşatan sivri kemer, köşelerden mihrab nişini de sınırlandıran çan başlıklı sütuncelerle oturmaktadır.[55]

Suriye ve Irak'ta Atabekler (Zengiler) döneminde gerçekleştirilmiş mihrablar bulunmaktadır. XII. ve XIII. yüzyıllarda yapılmış mihrablardan Irak'takiler (Musul ve Çevresi) B. Selçuklu üslubunu büyük ölçüde devam ettirdikleri halde, Suriye'dekiler (Halep, Hama, Şam) daha çok bölgesel etkilerle şeklilenmişlerdir.

Bunlardan Musul Emeviye Camii'ne ait mihrab, Atabekler döneminde 543 (1148) Seyfettin Gazi tarafından yaptırılan onarımda camiye eklenmiştir.[56] Bugün mihrab, 1945 yılında yeniden yapılan Musul Ulu Cami'nin kıble duvarına yerleştirilmiştir. Tamamiyle yekpare mermere oyulan mihrab, dikdörtgen çerçeveli, içiçe iki nişten meydana gelmiştir. Köşelerden çokgen gövdeli, küp başlıklı sütuncelerle sınırlandırılmış asıl niş dikdörtgen planlı ve yarım küre kavsaralıdır. Bunun içerisindeki ikinci niş ise, yazı bordürüyle üç yandan ayrıca çerçevelenmiştir. Sathi niş, silindirik gövdeli vazo biçiminde başlık ve kaideleri olan sütuncelerle sınırlandırılmış, sivri kemer alınlıkla nihâyetlenmektedir. Her iki nişin alınlık ve kavsaralarını kuşatan yekpare köşelikler mevcuttur. Dış bordürde kufi, içte sülüs yazılar yer almaktadır. Mihrabın geriye kalan yüzeyleri, helezonik, simetrik ve çift iplik rumi

---

53 Bakırer, a.g.e., 19.
54 Aslanapa, a.g.e (1984), 84.
55 Bakırer, a.g.e., 19.
56 A. Uluçam, Irak'taki Türk Mimari Eserleri (1989), 88.

kompozisyonlarıyla bezenmiştir. Ayrıca mihrabı üzerinde inşa tarihinin (543) ve ustasının adının (Bağdad'lı ...) bulunması önemli kılmaktadır[57] (Res. 464).

Musul Ulu Cami'ye ait diğer mihrab, Bedreddin Lülü tarafından (1233-1252) konmuştur. Günümüzde Bağdad müzesinde bulunmaktadır.[58] Dikdörtgen görünüşlü ve çift nişli mihrabın çerçevesi yanlarda dikey, üstte yatay sıralanan üç dilimli sathi nişçiklerle oluşturulmuştur. İçleri pano şeklinde süslemeli nişçikler: düğüm yaparak birleştiren kaval silmelerle meydana getirilmiştir. Çift nişten dıştaki silindirik gövdeli ve vazo (kandil) biçiminde başlık ve kaidelere sahip sütuncelerle sınırlandırılmış olup, dikdörtgen planlıdır. Zikzak yivli, sivri kemerle kuşatılmış, seyrek kubbe bir kavsarayla nihâyetlenmektedir. Bunun içerisindeki ikinc iniş, aynı şekilde sütuncelerle sınırlan dırılmış beş kenarlı yarım sekizgen planlıdır. Bu da zikzak yivli sivri kemerle kuşatılmış yarım kubbe kavsarayla örtülmüştür. Mermerle gerçkeleştirilmiş mihrab, zengin süslemelidir. Bitkisel karakterli, simetrik rumi kompozisyonlarıyla oluşturulmuş bezeme, kavsaraları, köşelikleri, ikinci nişin yüzeylerini ve çerçevedeki sathi nişçiklerin içlerini doldurmaktadır[59] (Res. 465).

Bedreddin Lülü tarafından 1248'de yaptırılan Musul İmam Avnuddin Türbesi mihrabı, türbenin güneydoğu köşesine yerleştirilmiştir. Yekpare mermer levhayla gerçekleştirilmiş mihrab, dikdörtgen çerçeveli olarak düzenlenmiştir. Çerçeveyi dıştaki sülüs yazı, içteki rumi kompozisyonlu iki bordür oluşturmaktadır. İki yandan vazo biçiminde başlık ve kaideli ve silindirik gövdeli sütuncelerle sınırlandırılmış mihrab nişi, yapının köşesiyle meydana getirilmiş bir girintiye sahiptir. niş, sivri kemerli bir kavsarayla nihâyetlenmektedir. Ayrıca, kabartma rumilerle teziyn edilmiş yekpare bir taç mihrabın üzerinde dikkat çekmektedir. Mihrabda ikinci bordür, kavsara, üçgen biçiminde kavsara köşelikleri ve taç tamamıyla girift kıvrık dal rumi ve palmet motifleriyle süslenmiştir. Sade bırakılmış mihrab nişinin ortasına askılı bir kandil motifi işlenmiştir. Buradaki celi sülüs yazılarda Bedreddin Lülü'nün ünvarları ile yapım tarihi (1248) işlenmiştir (Res. 466). Benzer özellikler gösteren diğer bir köşe mihrabı, 1239 tarihli Bedreddin Lülü'nün yaptırdığı Musul İmam Yahya b. Kasım Türbesi'nde görülmektedir.

Bedreddin Lülü zamanından 1246 tarihli Sincar Sitti Zeyneb Türbesi mihrabı, diğerlerinden farklı alçı malzemeyle gerçekleştirilmiştir. Dönemin alçı süslemeli en güzel mihrablarından birini teşkil etmektedir. Mihrabın dikdörtgen çerçevesinden dıştaki bordür dar ve çivi başı motifli, içteki ise, düz yüzeyli ve daha geniş sülüs yazılıdır. Köşelerden sütuncelerle sınırlandırılmış dikdörtgen planlı mihrab nişi, sivri kemerle kuşatılmış çeyrek

---

57 Uluçam, a.g.e., 175-177, R.379-380; Aslanapa, a.g.e. (1984), 102.
58 Cezar, a.g.e., 404-405.
59 Uluçam, a.g.e., 177.

kubbe bir kavsarayla nihâyetlenmektedir. Köşelere bağlı sütunceler silindirik gövdeli, vazo (kandil) biçiminde başlık ve kaidelere sahiptir. Nişin ana yüzeyi ters "U" biçiminde iki şeritli geometrik örgü bordürleriyle çerçevelenmiş ve bunun içerisi dilimli kemerle nihâyetlenen sathi niş şeklinde düzenlenmiştir. Ortasına dilimli kemere asılı bir kandil yerleştirilmiştir. kemer köşelikleri ayrıca süslenmiştir. Kavsaranın içerisinde uçları alttan yanlara kıvrılmış üç dilimli bir kemer formuyla, kabartma; simetrik ve rumiler yer almaktadır. Sütuncelerin üzerinden başlayan üçgen biçimindeki köşeliklerde kabartma, kıvrık dal rumilerle bezenmiştir. Ayrıca mihrabın üzerinde boydan boya uzanan sülüs yazılı bir şerit daha bulunmaktadır[60] (Res. 467).

Atabekler döneminden literatüre "Sincar, Mihrabı" olarak geçen diğer bir mihrab ise, figürlü bezemeleriyle dikkat çekmektedir. Günümüzde Bağdad'daki Irak müzesi İslam Eserleri Seksiyonunda sergilenen mihrab, Hallan Taşı adıyla anılan Musul mermerinden yapılmışır. Dikdörtgen çerçeveyi oluşturan bordür, dıştan iki içten tek kaval silmeyle sınırlandırılmış olup, kavsara hizasına kadar geniş, buradan itibaren daralarak devam etmektedir. Bordürün alt kısımlarına palmet ve rumi motifli birer pano yerleştirilmiştir. Diğer kısımlarında ise, kavsara hizasına kadar ikişer, buradan itibaren tekli sıralanan üç dilimli kemer şeklinde, kaval silmelerle oluşturulmuş yüzeysel nişçikler yer almaktadır Bu şekildeki 23 nişçik, alt üst ve yanlardan kenarlardaki kaval silmeler ile birbirlerine düğüm yaparak birleşmektedir. Pano şeklindeki bu nişçiklerin içlerine karşılıklı simetrik düzenleme gösterin insan figürleri ile palmet ve rumi motifleri işlenmiştir. Üst orta eksendeki panoda minyatür bir mihrab tasviri yer almaktadır. Bunun iki yanında karşılıklı ve birer atlamalı palmet ve rumilerle insan figürleri sıralanmaktadır. İnsan figürleri, ayakta veya oturarak verilmiş, ellerinde balta, kılıç, gürz, kadeh ve mendil bulunan asker tasvirlerinden oluşmaktadır.

Değişik özellikle bu çerçeve dışında mihrab, dikdörtgen planlı niş ve mukarnaslı bir kavsarada oluşmaktadır. Kaval silmeli, sivri kemerle kuşatılmış kavsara, beş sıra mukarnas ve üst kısmı istiridye yivli olarak dolgulanmıştır.

Figürlü süslemeleriyle hangi amaçla ve nerede bulunduğu tartışmaya açık olan ve Türk sanatında başka örneği bulunmayan mihrab, önemli bir kişi adına yapılmış mezar anıtına ait olduğu söylenmektedir[61] (Res. 468).

Suriye'de Zengiler döneminden kalan mihrablar, karakteristik olarak Irak'takilerden tamamen ayrılmaktadır. Bölgesel etkileri yansıtan cami ve medrelerin birer unsuru olan mihrablardan biri Halep'te Makamı İbrahim'deki Nurettin Zengi mihrabıdır. Ahşap

---

60 Uluçam, a.g.e., 147.

61 A. Uluçam, I-II. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri (1993), 57-68; D. Talbat Rice, İslamic Art (1993), 98-99.

malzemeyle gerçekleştirilmiş mihrab. iki yandan birer bordürle çerçevelenmiş dikdörtgen görünüşlüdür. Bordürler, sekiz kollu yıldızlarla süslenmiştir. Asıl mihrab nişi kenarlardan birer söve ile ayrıca sınırlandırılmış, yarım daire planlı ve yarım kubbe kavsaralıdır. Kavsarayla nişin arasında enine uzanan beş şerit yer almaktadır. Aynı şekilde nişin alt kesiminde de şeritler bulunmaktadır. Bunların çoğu yazılarla oluşturulmuştur. Alttan, üstten ve yanlardan şeritlerin çerçevelediği nişin ana yüzeyi iki çizgi ile eşkenar dörtgenlere bölünmüş ve içleri altı kollu yıldızlarla gelişen beş kollu yıldızla doldurulmuştur. Yıldız kolları ve araları altıgen ve üçgen şekillere oluşturulmuştur. Ayrıca bu geometrik şekillerin içleri rumi ve palmet motifleriyle tezyin edilmiştir. Yekpare kavsara köşelikleri iki gülbezek ve helezonik rumilerle süslenmiştir.[62] Ayrıca mihrabda Sana'a Meali b. Selem olarak ustanın imzası yer almaktadır.[63] Mihrabı, ustasının adının yeralması ve ahşaptan yapılmış İslam dünyasındaki ender mihrablardan biri olması nedeniyle önemlidir (Res. 469).

Suriye'deki Zengi mimarisinin özelliklerini yansıtan diğer mihrab, Halep Şadbahtiye medresesinde bulunmaktadır. 569 (1173-74) ile 596 (1199-1200) arasında yapılmış mihrab. iki renkli mermerle gerçekleştirilmiştir. Silindirik gövdeli, köşelerden bağımsız iki sütuncenin sınırlandırdığı yarım daire planlı niş, yarım kubbe kavsarayla örtülmüştür. Kavsaranın etrafı ve köşelikler geometrik geçme ve düğüm motifleriyle süslenmiştir. Ayrıca sütunceler, silme ve düğümlü örgülerle çerçevelenmiştir[64] (Res. 470).

Selçuklu döneminde Anadolu'da XII. ve özellikle XIII. yüzyılda önemli mimari eserler ortaya konmuştur. 1071 Malazgirt savaşından sonra hızla Türkler tarafından fethedilen Anadolu'da, başlangıçta İznik, daha sonra Konya başkent olmak üzere A. Selçuklu devleti; Kayseri ve çevresinde Danişmendli, Erzurum ve Erzincan'da Saltuklu, Divriği ve Kemah'da Mengücekli, Ahlat ve Van Gölü Havzası'nda Ahlatşahlar (Ermenşahlar) ile Diyarbakır ve Mardin'de Artuklu kurulan ilk Türk devletleridir. XIII. yüzyıl başlarından itibaren Anadolu Selçukluları siyasi, içtimai, iktisadi, sosyal ve kültürel yönden etkinliklerini arttırarak, bayındırlık ve mimari faaliyetlerinde önemli gelişmeler sağlanmıştır.

A. Selçuklu ve Türk Beylikleri tarafından gerçekleştirilen cami, mescid. medrese, han ve kümbetlerde mihrab önemli bir yere sahiptir. Kütlesi ve üzerindeki süslemeleriyle yapılarda dikkat çekici bir eleman olan mihrablar, malzemesiyle de farklılıklar göstermektedir. Çoğunluğu kesme taş ve mozaik çini, çok azı alçı malzemeyle yapılmıştır. Anadolu Selçkulu döneminde yoğunlaşan ve sayıca artan mihrablar aynı zamanda malzeme, süsleme ve elemanları yönünden bölgesel veya kendine özgü yapılarıyla dikkat çekmektedir. Bu nedenle

---

62 Cezar, a.g.e., 400-401.
63 Aslanapa, a.g.e. (1984), 102.
64 Cezar, a.g.e., 412.

İran, Suriye ve Irak'taki mihrablarda ayrılmaktadırlar. Dikdörtgen çerçeve, yarım daire, çokgen ve dikdörtgen planlı niş, mukarnaslı ve yarım kubbe kavsara, kuşatma kemeri köşelik kitabelik ve sütunce mihrabların başlıca elemanlarıdır. Ayrıca mihrablarda taş, çini ve alçı üzerinde zengin geometrik, bitkisel ve yazı kompozisyonlarından oluşan süslemeler görülmektedir.[65]

Eski Van Şehrinde Ermenşah'lara maledilen ve dolayısıyla Selçuklu döneminde yapılmış olan Van Ulu cami mihrabı[66] (XII. yy.) İran'daki Selçuklu mihrablarıyla malzeme ve süsleme yönünden büyük benzerlik göstermektedir. Camide kıble duvarının ortasına yerleştirilen ve dışa taşıntı yapan mihrab.[67] dıştan içe kademelenme ve profilasyon yapan dikdörtgen çerçeve içerisine alınmıştır. Birbirinden köşeli kademelenme yapan düz silmelerle ayrılan üç bordür, düz, içbükey ve pahlı bir tertibat ile sıralanmaktadır. Dıştaki düz yüzeyli bordür geometrik geçme, ikincisi sekiz kollu yıldız, üçüncüsü kûfî yazılarla doldurulmuştur. İçiçe iki nişten oluşan mihrab hücresinden dıştaki köşelerden sütuncelerle sınırlandırılmış sathi niş şeklinde sivri kemerle nihâyetlenmektedir. Bunun içerisindeki asıl niş, yarım daire planlı ve mukarnas kavsaralıdır. Üç sıra iri, mukarnaslarla doldurulmuş kavsara, zemine kadar inen sivri kemerle kuşatılmıştır. Mihrabda tuğla ve alçı malzeme kullanılmış olup, zengin süslemelidir[68] (Res. 471, 472).

Artukoğulları imar faaliyetine önem vermişler ve çeşitli mimari eserler yaptırmışlardır. Bu döneme ait mihrabların başında anıtsal yapısıyla dikkat çeken Kızıltepe Ulu Cami (1204) mihrabı gelmektedir. Üzerinde inşa kıtabesi bulunan nadir mihrablarda biridir. 11.00 m genişlik ve 8.40 m yükseklikteki dikdörtgen çerçeve, kaval ve oluk silmelerle içteki geniş, düz yüzeyli bordürden meydana getirilmiştir. İçiçe iki nişle meydana getirilmiş mihrab hücresinden dıştaki, köşelerden çokgen gövdeli, mukarnaslı başlık ve kaideli sütuncelerle sınırlandırılmış olup, yedi dilimli bir kemerle nihâyetlenmektedir. İçteki asil niş yarım daire planlı yarım kubbe kavsarayla örtülmüştür. kavsara istiridye biçiminde

---

65 A. Selçuklu dönemi mihrabları, Ö. Bakırer'in XII. ve XIV. yy. Anadolu mihrabları adlı kitabında ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Bu mihrablar hakkında geniş bilgi için bkz. Ö. Bakırer Onikinci ve Ondördüncü yüzyıllarda Anadolu Mihrabları (1976),; G. Öney, Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları (1992), 10-11, 98; G. Öney, Türk Çini Sanatı (1976), 27-33.

66 Van Ulu Cami'nin tarihlendirilmesi hususunda değişik görüşler ileri sürülmüştür. Camiyi, 1970-1973 yılları arasında kazısını da yürüten O. Aslanapa, XIV. yy. sonlarına ve Beylikler devrine tarihlendirmektedir. O. Aslanapa, Sanat Tarihi Yıllığı, V, 1973-1-25. Bunun dışındaki görüşler ise, Selçuklu Eseri olduğu ve XII. yüzyılda inşa edildiği yönündedir. A. Uluçam, IV. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu Bildirileri, 1995, 53-56; D. Kuban, Anadolu Türk Mimarisinin Kaynak ve Sorunları (1965), 132-135.

67 Cami günümüzde temel seviyesine kadar yıkıldığından mihrabı da mevcut değildir. Bazı parçaları Van müzesinde bulunmaktadır. Mihrabı, 1913'de W. Bachmann'ın yayınladığı resimlerden ve G. Schneider'in rekonstrüksiyonunda tanımlanmıştır. W. Bachmann, Kirchen und Moschen in Armenien und Kurdistan (1913), 69; G. Schneider, Sanat Tarihi Yıllığı, II, 1968, 139-141.

68 S. Mülayim, Erdem, VI, 1990, 233.

yivlendirilmiştir. Düzgün kesme taş mihrabda geometrik, bitkisel motiflerle yazılar yer almaktadır[69] (Res. 473).

Mesudiye Medresesi (1193-1199) mihrabı avlu güney duvarında revakların gerisinde yer almaktadır. Alttan da devam eden iki kaval silmeyle oluşturulmuş çerçeve, üstten köşeli kademelenen basamak şeklinde yükselmektedir. Köşelerden bağımsız, yivli, silindirik gövdeli sütunceler mukarnaslı başlıklara sahiptir. Yarım daire planlı mihrab hücresi, istiridye yivli kavsarayla mihâyetlenmektedir. Kavsara, sütuncelerin üzerinden başlayan beş dilimli kemerle kuşatılmıştır. Dilimli kemer, beş kademeli bir düzenleme göstermektedir. Ayrıca nişin yüzeyi, kaval silmelerle yarım daire kemerli üç bölüme ayrılmıştır. Mihrab, düzgün kesme taş malzemeyle yapılmıştır (Res. 474).

Harput Ulu Cami (1121'den önce) mihrablarından biri iç mekanda, diğeri avlu duvarında yer almaktadır. Düzgün kesme taş malzemeyle gerçekleştirilmiş harim mihrabı, iki bordürle dikdörtgen çerçeve içerisine alınmıştır. Köşelerden sütuncelerle sınırlandırılmış mihrab nişi, yarım daire planlı ve yarım kubbe kavsaralıdır. Mihrabın üstünde yekpare bir taç olduğu kalan izlerden anlaşılmaktadır. Avlu mihrabı, diğerinden farklı alçı malzemeyle yapılmıştır. Dikdörtgen çerçeve tek bir bordürle oluşturulmuştur. Yarım daire planlı niş, istiridye şeklinde dokuz yivli kavsarayla örtülmüştür. Nişin üst kesiminde ters ve düz palmetler sıralanmaktadır. Ayrıca mihrabın üstünde iki sıra mukarnaslı bir taç yer almaktadır.[70]

Saltuklu dönemi mihrabları, Erzurum Ulu Cami ile Kale Mescid'inde görülmektedir. Bunlardan Erzurum Ulu Cami (1179)'nde ilk yapılış devresine ait iki mihrab bulunmaktadır. Bunlardan biri, kıble duvarı ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Dikdörtgen çerçeve, tertibatları farklı dört bordürle oluşturulmuştur. Sütuncelerle sınırlandırılmış, üç kenarlı yarım çokgen planlı mihrab nişi, üç sıra mukarnaslı kavsarayla sonlanmaktadır. Düzgün kesme taş kaplı mihrab, bordürde yer alan sekizgenlerden gelişen geometrik geçme kompozisyonuyla süslenmiştir[71] (Res. 475).

Camideki ikinci mihrab batı kanadında yer almaktadır. Çerçeveyi ince bir silme teşkil etmektedir. Beş kenarlı, yarım çokgen planlı niş dört sıra mukarnaslı kavsarayla nihâyetlenmektedir. Mukarnaslı kavsara ve mihrab nişi, zemine kadar devam eden yekpare, geniş bir yüzey oluşturan köşeliklerin ortasına yerleştirilmiştir. Duvardaki düzgün kesme taş sıraları mihrabda da görülmektedir.[72]

---

69 Bakırer, a.g.e., 129-131.
70 Bakırer, a.g.e., 124-125.
71 Bakırer, a.g.e., 125-126.
72 Bakırer, a.g.e., 126-127.

Erzurum Kale Mescidi (XII. yy. sonu)'nde de iki mihrab bulunmaktadır. Biri kıble duvarının ortasında kaleyi destekleyen yarım silindirik payandanın içerisinden faydalanılarak derin ve geniş bir niş şeklindedir. Dıştan bir zencirekle çerçevlenmiş dikdörtgen görünüşlüdür. Hücrenin içerisi doldurularak ortasına sonradan daha küçkü bir niş yerleştirilmiştir.

Diğer mihrab ise, batıdaki ayak üzerinde yer almaktadır. Bursa kameri şeklinde nihâyetlenen bir girinti içerisinde, üç kenarlı niş ve mukarnaslı kavsaradan ibarettir. Mukarnaslı kavsara günümüzde yapılan onarımlarla kaldırılmıştır.

Mengücekli mihrabları Divriği Kale Camii ile Divriği Ulu Camide yer almaktadır. Bunlardan birini teşkil eden Divriği Kale Camii (1180) mihrabı düzgün kesme taş kaplamadır. Çerçeve hafif taşıntılı bir bordürle gerçekleştirilmiştir. Yekpare, zemine kadar inen köşeliklerin arasına yarım daire planlı ve mukarnas kavsaralı mihrab hücresi yerleştirilmiştir. Köşelerdeki burmalı, silindirik gövdeli sütuncelere oturan bir sivri kemer kavsarayı ayrıca kuşatmaktadır. Köşelikte kandil ve gülbezekler mihrabın süsleyici unsurlarıdır (Res. 476).

Divriği Ulu Cami (1288) mihrabı gerek kütlesi ve gerekse plastik süslemelerin serbest dağılması nedeniyle diğer mihrablardan ayrılmaktadır. Derinlemesine planlı caminin kıble duvarı ortasına ve kuzey taş kapısı ekseninde yer almaktadır. Enine dikdörtgen çeçeve dıştan içe kademelenen ve profillenme yapan tertibatları farklı altı bordürle oluşturulmuştur. Birincisi düz, ikincisi "S" profilli, üçüncüsü iri bir kaval silme, dört ve beşincisi üçgen profil oluşturan pahlı ve en içteki düz silmeler şeklinde sıralanmaktadır. Sivri kemerle kuşatılan mihrab hücresi, köşelerden demet sütuncelerle sınırlandırılmış, yarım daire planlı bir niş ve yarım kubbe kavsaradan ibarettir. Nişin üst kısmında kavsarayla birlikte süslemenin yoğunlaştığı yerdir. Yatay uzanan kırık hatlı çizgilerle oluşturulmuş geometrik yüzeylerin içleri palmet ve rumilerle doldurulmuştur. Kavsarayı ise, simetrik rumi kompozisyonu süslemektedir. Bunun dışında çerçevede serbest olarak yerleştirilmiş iri, plastik rumi ve palmetler mihrabda dikkat çekmektedir[73] (Res.477, 478).

Anadolu Selçuklu döneminde XIII. yüzyılın başlarından itibaren görülmeye başlayan mimari faaliyetler, gelişerek devam etmiştir. Yaklaşık bir asırlık Selçuklu hakimiyetinde Konya, Kayseri, Sivas, Antalya ve çevreleri başta olmak üzere birçok merkezde önemli mimari eserler yapılmıştır. Cami, medrese, han, kümbet v.d. değişik amaçlı yapılar, bizzat Selçuklu Sultanları ve yakınları ile diğer yöneticiler tarafından gerçekleştirilmiştir. Sultanlardan Gıyaseddin Keyhüsrev, I. İzzeddin Keykavus ve Alaaddin Keykubat ile eşi

---

[73] Bakırer, a.g.e., 152-154.

Mahperi Huand Hatun, vezirlerden Sahip Ata Fahrettin Ali, Celalettin Karatay ve Muiniddin Pervane bunlardan bazılarıdır.[74]

Daha çok cami, kümbet, medrese ve hanların mescid kısımlarında görülen mihrablar, yapıların önemli mimari elemanlarından birini teşkil etmektedir. Bu mihrablardan çoğunluğu kesme taşve mozaik çini malzemeyle yapılmışlardır. Alçı mihrabların sayısı ise, bu dönemde oldukça azdır. Süslelemeleri ile de dikkat çeken dikdörtgen çerçeveli mihrablar mukarnaslı ve yarım kubbe kavsaralı, dikdörtgen yarım çokgen ve yarım daire planlı mihrab hücreleri ile kemer, sütunce köşelik ve kitabelikden meydana gelmiştir. Mihrablarda ikinci niş önemli bir yer tutmaktadır. Çoğunlukla çokgen planlı ve mukarnas kavsaralı olarak asıl nişin içerisine yerleştirilmişlerdir.[75]

Tesbit edilebilen bu dönem mihrablarından 29 tanesi kesme taş, 15 tanesi mozaik çini, sadece 2 tanesi alçı malzemeyle gerçekleştirilmiştir. Kesme taşla yapılmış erken XIII. yüzyıl başlarından, Boyalıköy medresesi, Konya Beyşehir arasındaki Kuruçeşme Han, Kızılören Han ve Kandemir mescidi mihrablarını basit niş ve çerçeveden ibaret fazla özellik taşımazlar.

Konya Hacı Ferruh Mescidi (1215), Sivas Keykavus Şifahane Türbesi (1220), Konya Alaaddin Camii Yarım Kümbet (1217), Niğde Alaaddin Cami (1223) (Res. 479), İsparta Atabey Ertokuş Medresesi (1224), Karaman Ebul Feth Mescidi (XIII. yy. ilk yarısı), Konya Aksaray Sultan Han Köşk Mescidi (1229), Kayseri Sivas Sultan Han Köşk Mescidi (1232-1236), Konya-Aksaray Zazadan Han (1235-1237), Kayseri Huand Hatun Camii (1238) (Res. 480), Alanya-Antalya Şarapsa Han (1236-1246), Aksaray Ağzıkara Han (1242), Eski Malatya Musalla (1242) (Res. 481), Kayseri Çifte Kümbet (1247), Kayseri Hacı Kılıç Camii (1249) (Res. 482), Konya-Afyon Ishaklı Han Köşk Mescidi (1249), Antalya Karatay Medresesi (1250) (Res. 483), Kayseri Huand Hatun Türbesi (XIII. yy. ortası), Bünyan Ulu Cami (1256) (Res. 484), Afyon Ulu Cami (1273), Çemişkezek Yelmaniye Camii (1274), Kayseri Döner Kümbet (1275), Develi Sivasi Hatun Camii (1281-1282) (Res. 485), Develi Seyyid Şerif Türbesi (1295) ve Develi Hızır İlyas Türbesi (XIII. yüzyıl sonları) mihrabları kesme taş malzemeyle yapılmış gelişkin özellikler göstermektedirler.[76]

Çini mihrablar, mozaik tekniğinde firuze ve patlıca moru renklerde gerçekleştirilmiştir. Mozaik çini mihrablarda XIII. yüzyıl ikinci yarısında artış görülmektedir. Bunlar dikdörtgen çerçeve, genelde dikdörtgen planlı ve mukarnas kavsaralı hücre, sütunce, köşelik ve kitabelikten oluşmaktadır. Akşehir Ulu Cami (1220), Konya Alaaddin Camii (1220)

---

74 S. Ögel, A. Selçuklu Sanatı Üzerine Görüşler (1986), 10-58.
75 Bakırer, a.g.e., 105-110.
76 Ayrıntılı bilgi için Bkz. Bakırer, a.g.e., 132-201; Öney, a.g.e. (1992), 11.

(Res. 486), Konya Sırçalı Medrese (1242) (Res. 487), Konya Sahip Ata Camii (1258) (Res. 488, 489), Konya Sahip Ata Mescidi (XIII. yy. ikinci yarısı), Konya İç Karaaslan Mescidi (XIII. yy. ikinci yarası), Konya Sırçalı Mescid (XIII. yy. ikinci yarısı), Sivas Gök Medrese (1271), Konya Sadreddin Konevi Camii (1274), Afyon Mısri Camii (XIII. yy. sonu) (Res. 490), Çay Taş Medrese (1278), Harput Arap Baba Mescidi (1279), Kayseri Külük Camii (XIII. yy. sonu), Ankara Arslanhane Camii (1290) (Res. 491) ve Beyşehir Eşrefoğlu Camii (1297-1299) (Res. 492) mihrabları bu şekilde mozaik çini kaplamalı olarak yapılmışlardır.[77] Ayrıca bu mihrablar, A. Selçuklu mimarisinin gerçekleştirdiği önemli bir yeniliği göstermektedir.[78]

Bu dönemde alçı mihrabların sayısı oldukça azdır. Sadece Konya Sakahane Mescidi (XII. yy. ikinci yarısı) ile Konya Sahip Ata Hanikâhı mihrabları alç ımalzemeyle yapılmıştır. Ayrıca Ankara Arslanhane Camii mihrabında mozaik çini yanında alçı malzeme ve süslemeler görülmektedir.

Sakahane mescidi mihrabı alçı kaplamaları alçak kabartma süslemelidir. Dikdörtgen çerçeve geometrik geçmeli bir bordürle oluşturulmuştur. Dikdörtgen planlı niş dört sıra mukarnaslı kavsarayla nihâyetlenmektedir. Diğer Konya Sahip Ata Hankâhında bulunan alçı mihrab ise, iki bordürle çerçevelenmiş dört kenarlı mihrab hücresi yarım kubbe biçiminde sonlanmaktadır (Res. 493). Hücrenin uçları sivriltilmiş her bir yüzeyi üst ortada birleşerek kavsarayı meydana getirmektedir.[79]

2.3.5. Anadolu Beylikler Devri Mihrabları

Anadolu Selçuklu Devleti'nin 1308'de yıklımasından sonra, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde özellikle Bizans topraklarına yakın uçlarda ve kıyı bölgelerinde Türkmen Beyleri tarafından birçok beylik teşekkül etmiştir. Karamanoğulları, Candaroğulları, Germiyanoğulları, Aydınoğulları, Menteşeoğulları ve Osmanoğulları Beylikleri bunların başlıcalarıdır. Aslında bunlarla birlikte, sayıları yirmiyi bulan beylik bulunmaktadır.[80]

Anadolu'da siyasi bakımdan bağımsızlıklarını kazanan bu beylikler XIV. yüzyıl başlarından itibaren egemen oldukları yörelerde imar faaliyetlerine girişmişlerdir. Bu çerçevede Anadolu Beylikler devri mimarisi ve sanatında büyük ölçüde Selçuklu gelenekleri

---

77 Bakırer, a.g.e., 136-203 arası; Öney, a.g.e. (1976), 27-33; Öney, a.g.e. (1992), 98; Y. Erdemir, Antalya 3. Selçuklu Semineri Bildirileri, 1989, 60-63.

78 Ş. Yetkin, Anadolu'da Türk Çini Sanatının Gelişimi (1986), 157.

79 Bakırer, a.g.e., 177-178, 189-190.

80 İ.H. Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri (1984), XI-XII. E. Merçil, D.İ.A., III, 1991, 138-139.

devam ettirilerek, yeni üslüp ve anlayışların denendiği dönem olmuştur. Beylikler devri sanatı adeta Selçuklu ile Klasik Osmanlı Sanatı arasında bir geçiş dönemini temsil etmektedir.[81]

XIV. ve XV. yüzyıl Anadolu'su sadece bu Beylikler'in yönetiminde bulunmamaktadır. Güney'de Eyyubi ve Memlûk egemenliği, Orta ve Doğu Anadoluda İlhanlı hakimiyeti ile Karakoyunlu, Akkoyunlu, Dulkadirli, Eratna ve diğer beyliklerinin Anadolu'nun değişik yörelerinde yönetimde oldukları görülmektedir. Gerek bunlar ve gerekse diğer Anadolu Beylikleri ile üslup birliğinden uzak, bulundukları coğrayfa ve yakın çerve etkilerini de üzerlerinde taşıyan bir sanat ve mimari vücuda getirmişlerdir.[82]

Bu dönemde cami, mescid ve türbelerde görülen mihrablar birtakım değişiklikleri de yansıtmaları açısından önem taşımaktadırlar. Buna rağmen özde, A. Selçuklu mihrablarının devamı olduklarını malzeme ve elemanların düzeni ortaya koymaktadır. Ancak alçı ve mermer mihrablarının artması malzemedeki farklılığı göstermektedir.

XIV. ve XV. yüzyıl Anadolu Beylikler devri mihrablarının asıl önemi, Erken Osmanlı veya Osmanlı Beyliği mihrabları ile çağdaş olmalarından kaynaklanmaktadır.

İlhanlı'ların Niğde valisi Sungur Bey zamanında yapılmış, Niğde Hüdavend Hatun Kümbeti (1312) mihrabı düzgün kesme taş malzemeyle yapılmıştır. Dış köşelerine sütunce yerleştirilmiş mihrab, tertibatları ve süslemleri farklı yedi bordürle dikdörtgen bir çerçeve içerisine alınmıştır. Köşelerden sütuncelerle sınırlandırılmış üç kenarlı mihrab hücresi dört sıra mukarnaslı kavsarayla nihâyetlenmektedir. Kavsara sütuncelere oturan üç dilimli kemerle kuşatılmıştır. Kitabelik, üç bölümlü olup, üstteki süsleme şeridi, alttaki ikisi sülüs yazılarla doldurulmuştur. Ayrıca mihrabın üstünde yekpare bir taç yer almakadır. Mihrabda bitkisel ve geometrik süslemeler görülmektedir[83] (Res. 494).

Niğde'de Sungur Bey Camii (1335) mihrabı düzgün kesme taş malzemeyle gerçekleştirilmiştir. İçe doğru kademelenen tertibatları farklı sekiz bordür mihrabı çerçevlemektedir. Köşlerden sütuncelerle, sınırlandırılmış mihrab hücresi, beş kenarlıdır. Nişin her bir yüzeyi kaval silmelerle ayrılmış, pano şeklindedir. Kavsara cepheden üçgen görünümlü olup içerisi alışılmışın dışında bir düzenleme göstermektedir. Alt kesimde derin tutulmuş kavsaranın içerisi kaval ve oluk silmelerle değişik şekillere bölünmüştür. Üstten dört sıra mukarnasla kavsara nihâyetlenmektedir. Mihrabın tüm yüzeyi, kabartma ve ajur tekniğinde, geometrik ve bitkisel kompozisyonlarla tezyin edilmiştir[84] (Res. 495).

---

81 S. Mülayin, D.İ.A. III, 1991, 141-143; Önay, a.g.e. (1989), 1-2.
82 Aslanapa, a.g.e. (1977), 29-30.
83 Bakırer, a.g.e., 211-212.
84 Bakırer, a.g.e., 213-215.

Karamanoğulları Beyliği mihrabları, kesme taş, mermer, mozaik ve renkli sır tekniğinde çini, ahşap ve alçı malzemeyle gerçekleştirilmiştir. Bunlardan Ermenek Akça Mescid (1300), Akşehir Ulu Cami son cemaat yeri mihrabı (XIV. yy. başı). Ermenek Sivas Camii (1371) (Res. 496), Karaman Çelebi Mescidi (XIV. yy.), Niğde Darû'z-Zikr (XIV. yy.) (Res. 497), Niğde Eskiciler Mescidi (XIV. yy.), Niğde Gündoğdu Türbesi (1334), Damasaköy Taşkın Paşa Camii (1351) (Res. 498) mihrabları kesme taş malzemeyle yapılmıştır. Bu mihrablarda üç veya beş kenarlı yarım çokgen planlı ve dikdörtgen planlı nişler, mukarnas kavsaralıdır. Dikdörtgen çerçeveli mihrabların genelde dış köşelerinde sütunceler bulunmaktadır. Süslemesiz düz, kaval ve oluk silmelerle oluşturulmuş çerçeve bu mihrablarda görülmektedir. Niğde Göndoğdu, Akşehir Ulu Cami son cemaat yeri ve Ermenek Akça Mescid mihrabları gibi.

Konya Alevi Sultan Mescidi (XIV. yy. başı) mihrabı yekpare mermere oyulmuştur (Res. 499). Yanlardan sütuncelerle sınırlandırılmış fazla derin olmayan mihrab hücresi, beş sıra mukarnaslı bir kavsarayla nihâyetlenmektedir. Sütuncelerin üzerinden başlayan bir bordür kavsarayı dolanarak çerçeveyi tamamlamaktadır. Hücrenin yüzeyi Bursa kemerli girinti içerisinde ortada askılı bir kandil ve iki şamdanla süslenmiştir. Mukarnasların alt ortasına ikinci bir askılı kandil yerleştirilmiştir. Üçgen köşelikler ve nişin yanları bitkisel, rumi kompozisyonlarıyla süslenmiştir.

Akçaşehir Ulu Cami (XIV. yy.), Yollarbaşı Ulu Cami (XIV. yy) birinci ve ikinci mihrabları ile Ermenek Ulu Cami (1302) (Res. 500) mihrabı alçı malzemeyle gerçekleştirilmiştir. Kalıplama tekniğinde alçı kullanılan mihrabları çerçeve, dikdörtgen planlı mihrab hücresi, mukarnaslı kavsara, kitabelik, sütunce ve taç gibi unsurlar teşkil etmektedir. Ayrıca alçı üzerinde zengin süslemeye sahiptir.

Anadoluda ahşap malzemeyle gerçekleştirilmiş Damsaköy Taşkın Paşa Camii (XIV. yy. ortaları) mihrabı günümüzde Ankara Etnografya müzesinde bulunmaktadır. Mihrab ceviz levhalarla oluşturulmuştur. Dikdörtgen çerçeve, iki bordürle teşkil edilmiştir. Bordürlerin üzeri altta kıvrık dal rumi ve palmet kompozisyonları ve bunun üstünden başlayan celi sülüs yazılarla doldurulmuştur. Ayrıca mihrab hücresi dar, pahlı bir bordürle çerçevelenmiştir. Yarım daire planlı ve yarım kubbe kavsaralı niş, üçlü sivri kemerle kuşatılmıştır. Bordür şeklindeki sivri kemerlerden dıştaki ve içteki sütunceler üzerinden başlamakta, ortadaki zemine kadar devam etmektedir. Kavsara cepheden dış bükey kademelenme yaparak üçgen bir görünüm almıştır. Üçgen biçimindeki kemer köşeliklerine dairesel birer madalyon yerleştirilmiştir. Mihrabın üst kısmındaki tabla alttan ve üstten ayrıca yazı şeritleriyle sınırlandırılmış dikdörtgen bir pano oluşturmaktadır. İçerisi on iki kollu yıldızlardan gelişen

geometrik kompozisyonla doldurulmuştur. Yazılar dışında diğer yüzeylerde değişik rumi kompozisyonları yer almaktadır[85] (Res. 501).

Kazım Karabekir (Gaferiyyat) Ulu Cami ile Konya Darul-Huffaz mihrabları mozaik çini, Karaman İbrahim Bey imareti mihrabı ise renkli sır tekniğinde çinilerle gerçekleştirilmiştir.

Kazım Karabekir Ulu Cami (XIV. yy ilk çeyreği) mihrabı alçı ve mozaik çini malzemeyle yapılmıştır. Mihrabın dıştan üç bordürü alçı ile dördüncü bordürden itibaren diğer kısımlar tamamen mozaik çiniyle kaplanmıştır. Dört bordürle çevrelenmiş mihrab sütuncelerle sınırlandırılmış, dikdörtgen planlı niş ve mukarnaslı kavsaradan oluşmaktadır. Üçgen biçimde kavsara köşelikleri iki ayrı geometrik kompozisyonla süslenmiştir. Çini bordürde ve kavsara ile niş arasındaki şeritte ters ve düz "Y" motifleri sıralanmaktadır. Mukarnaslar ve nişin yüzeyleri değişik geometrik motiflerle süslenmiştir.[86]

Konya Hasbey Darul Huffaz (1421) mihrabı ise, mozaik çini mihrabların Anadolu'daki en son örneği kabul edilmektedir. Dikdötgen çerçeve üç bordürle sağlanmıştır. Köşelerden zar tipi başlık ve kaideli, çokgen gövdeli sütuncelerle sınırlandırılmış mihrab hücresi, dokuz kenarlı niş ile dört sıra mukarnaslı kavsaradan ibarettir. Kavsarayı dolduran mukarnaslardan üç sırası günümüzde mevcut değildir. Mihrabın yüzeyleri değişik geometrik ve bitkisel motiflerle süslenmiştir.[87]

Karaman İbrahim Bey İmareti (1433) mihrabı renkli sır tekniğinde çinilerle kaplanmıştır. Günümüzde İstanbul Çinili Köşk Müzesinde bulunan mihrab, dört bordürle çerçevelenmiş olup, dikdörtgen görünüşlüdür. Dışta, üçlü kemer şeklinde alttan birleşerek dolanan çizgiler ve içerisinde palmetlerle oluşturulmuş ince bordür, ikinci sırada, iç bükey kavisli celi sülüs ve kufi yazılı bordür, üçüncü de kırık dal yaprak ve çiçekler, dördüncüde ise, beyaz ve sarı çiçekler sıralanmaktadır. Çokgen gövdeli sütuncelerle sınırlandırılmış dikdörtgen planlı niş, sekiz sıra mukarnaslı bir kavsarayla nihâyetlenmektedir. Nişin yüzeyleri düz altıgen levha çinilerle kaplıdır. Üçgen biçimindeki kavsara köşelikleri helezonik rumi, kıvrık dal ve çiçeklerle doldurulmuştur. Köşeliklerin üzerinde içteki bordürle çerçevelenmiş, şerit şeklindeki panoda, lotus-palmet grubu motifler sıralanmaktadır. İçteki bordür ayrıca kavsara kenarlarında devam ederek köşelikleri de ayrıca çerçevelemektedir[88] (Res. 502).

Candaroğulları Beyliği cami ve mescidlerinde yer alan mihrablar mermer ve alçı malzemeyle gerçekleştirilmiştir. Alçı mihrablardan Kemah Köyü Halil Bey Camii (1363-

---

85 Bakırer, a.g.e., 218-221; Ö. Bakırer, Belleten, XXXV, 1971, 167-178.
86 Bakırer, a.g.e., 206-207; Öney, a.g.e. (1976), 55.
87 Bakırer, a.g.e., 239-240; Öney, a.g.e. (1976), 56.
88 Öney, a.g.e. (1976), 57; Y. Önge, Arkitekt, C.35, 1966, 71-73.

1364), Kasaba Köyü Mahmud Bey Camii (1367)'nde bulunanlar orijinal olarak günümüze gelmiştir. Geriye kalan alçı mihrablardan bir kısmı tahrib edilmiş bir kısmı da onarımlar sırasında onijinal özelliklerini yitirmişlerdir. Mermerden yapılmış olanlar ise, Sinop Fatih Baba Mescidi (1353), Sinop Saray Camii (1375) ve Sinop Alaaddin Camii 1429-30 tarihli mihrablarıdır.[89]

Bunlardan Kemah Köyü Halil Bey Camii alçı mihrabı beş bordürle dikdörtgen çerçeve içerisine alınmıştır. Mukarnas kavsaralı ve dikdörtgen planlı mihrab hücresi, zemine kadar inen yekpare köşeliklerin arasında yer almaktadır. Hücrenin yüzeyine sivri kemerli sağır bir niş açılmıştır. Mihrabın en üstünde yekpare bir taç bulunmaktadır. Üzeri yüksek kabartma tekniğinde lotus-palmet motifleriyle süslenmiştir. Diğer süslemeler, bitkisel ve geometrik olarak bordürlerde yoğunlaşmıştır[90] (Res. 501).

Kasaba Köyü Mahmud Bey Camii mihrabı alçı kalıplama tekniğinde yapılmıştır. Diktörtgen görünüşlü mihrab, dıştaki mukarnaslı, diğerleri farklı tertibatta altı bordürle çerçevelenmiştir. Altı kenarlı mihrab hücresi, silindirik gövdeli sütuncelerle sınırlandırılmıştır. Mukarnaslı kavsara, üç dilimli kemerle kuşatılmıştır. Yekpare köşelikler, geometrik geçme kompozisyonuyla doldurulmuştur. Bordürlerde de kıvrık da rumiler, geometrik örgü ve mukarnas sıraları görülmektedir[91] (Res. 502).

Sinop Fetih Baba Mescidi mermer mihrabı üç bordürle çerçevelenmiş, dikdörttgen görünüşlüdür. Mihrab hücresi köşelerden sütuncelerle sınırlandırılmış dikdörtgen planlı ve mukarnas kavsaralıdır. Hücre yüzeyinde, sütunce gövdelerinde ve bordürlerde geometrik, bitkisel ve yazılardan oluşan süslemeler bulunmaktadır.[92]

Sinop Saray Camii mihrabı beyaz mermerden gerçekleştirilmiştir. Beş kenarlı yarım sekizgen mihrab hücresi, dört sıra mukarnaslı bir kavsarayla nihâyetlenmektedir. Köşelerinde silindirik gövdeli sütunceler bulunmaktadır. Mihrabı çerçeveleyen bordürler günümüzde mevcut değildir. Üzerinde alçak kabartma işlenmiş, geometrik ve bitkisel süslemeler ile yazılar bulunmaktadır.[93]

Sinop Alaaddin Camii'ne 1429-30'da eklenmiş mihrab, beyaz mermerden yapılmıştır. Dikdörtgen çerçeve tertibatları farklı altı bordürle teşkil edilmiştir. Dördüncü bordür geniş tutulmuş olup, iki şeritli, uzun ve kısa altıgenlerden meydana gelen geometrik geçme

---

89 M. Özkarcı, Candaroğulları Beyliği Mimari Eserleri (Atatürk Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Senetleri ve Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi, 1992),.

90 Bakırer, a.g.e., 223-224; Özkarcı, a.g.e., 120-121.

91 Bakırer, a.g.e., 224-225; Özkarcı, a.g.e., 129-131.

92 Özkarcı, a.g.e., 102-103.

93 Özkarcı, a.g.e., 87-89.

kompozisyonludur. Bunun iki alt ucundaki uzun yüzeylere mukarnas kavsaralı birer mihrabcık yerleştirilmiştir. Diğerlerinin içleri rumi ve palmetlerle bezenmiştir. Beşinci bordürde celi sülüs hatla yazılmış. "Âyete'l-Kürsi" yer almaktadır. Köşelerden sütuncelerle sınırlandırılmış içiçe iki mihrab hücresinden dıştaki, dikdörtgen planlı ve altı sıra mukarnaslı kavsarayla nihâyetlenmektedir. İçerisindeki ikinci hücre ise, beş kenarlı yarım sekizgen planlı ve mukarnas kavsaralıdır. Köşeliklerde hafif kabartma birer gülbezek yer almaktadır. Ayrıca bunun üzerinde bir kitabelik bulunmaktadır[94] (Res. 503).

Aydınoğulları döneminden Birgi Ulu Cami'de (1312) bulunan mozaik çini kaplı mihrab, A. Selçuklu geleneğini yansıtmaktadır. Mihrabda dikdörtgen çerçeve, tertibatları ve süslemeleri farklı üç bordürle gerçekleştirilmiştir. Köşelerinde silindirik gövdeli sütuncelere yer verilmiş mihrab hücresi dikdörtgen planlı olup ve mukarnaslı bir kavsarayla nihâyetlenmektedir. Bordür, sütunce, hücre, kavsara ve üçgen köşeliklerde firuze ve patlıca moru renklerde bitkisel ve geometrik süslemeler görülmektedir[95](Res. 506).

Selçuk İsa Bey Cami (1375) mihrabı ise,[96] Anadolu'lu ve Suriye'li (Zengi) özellikleri kaynaştıran anıtsal yapısıyla dikkat çekmektedir. Tamamen mermerden yapılmış mihrabda yer yer iki renkli mermer kullanılmıştır. Mihrab, iki sıra, mukarnaslı bir bordürle çerçevelenmiş olup, yanlardan ikişer sütunceyle sınırlandırılmış üç kenarlı hücreye sahiptir. Altı sıra mukarnaslı kavsara dıştan kuşatma kemer içerisine alınmıştır. Mihrab hücresinin her bir yüzeyine ve mihrabın kenar yüzeylerine sütuncelerle sınırlandırılmış dikdörtgen planlı ve mukarnas kavsaralı nişler açılmıştır. Kavsara kuşatma kemerinin üzerinde iki renkli bir geçme kompozisyonu yer almaktadır. Bunun üstünde boydan boya uzanan kitabelik, bir sıra celis sülüs yazıyla doldurulmuştur[97] (Res.507).

Menteşe Beyliği'nden Balat İlyas Bey Cami (1404) mihrabı Beylikler devrinin en anıtsal mihrablarından biridir. Tamamen mermerden yapılmış mihrab, dikdörtgen çerçevelidir. Dıştan üç sıra mukarnaslı bir bordürle dört yandan çerçevelenmiştir. Bunu takiben rumi motifli bir bordür daha dolanmaktadır. Sütuncelerle sınırlandırılmış beş kenarlı mihrab hücresi sekiz sıra mukarnaslı bir kavsarayla nihâyetlenmektedir. Mihrabın yan kanatlarına altta mukarnas kavsaralı üç kenarlı birer mihrabiye ile bunun üzerinde dikdörtgen birer pano yerleştirilmiştir. Panoların içleri, sekiz kollu yıldızlarla doldurulmuştur. İçte sütuncelerin üzerinden başlayan ve ters "U" biçiminde kavsarayı kuşatan bordür geometrik örgü motiflidir.

---

94 Özkarcı, a.g.e., 171-174; D. Esemenli, D.İ.A., II, 1989, 328-329.

95 Bakırer, a.g.e., 210-211.

96 Caminin kervansaray olarak kullanıldığı bir sırada mihrabın bulunduğu yerden kapı açılmak suretiyle duvarın ve mihrabın yıkıldığı belirtilmektedir. A. Ogan, V.D. III, 1956, 79. Günümüzde mihrab, kalan parçalardan ve daha önce çekilen fotoğraflarından yararlanılarak aslına uygun şekilde yeniden yapılmıştır.

97 Aslanapa, a.g.e. (1977), 41.

Mihrabın üst ortasına mukarnaslı bir bordürle çerçevelenmiş bir kitabelik ve bunun iki yanında doğudaki dilimli diğeri, Bursa kemerli panolar yerleştirilmiştir. Kitabeliğe celi sülüs hatlı yazılar, yanlardaki panolara da askılı birer kandil motifi işlenmiştir. Ayrıca mihrabın üstünde sekiz tam, ikisi yarım on zülfeden oluşan bir taç yer almaktadır. Zülfeler palmet şeklinde üçer yapraklı olarak bir kaide üzerinde yükselmektedir. Ayrıca mihrab kabartma, yazı, geometrik, bitkisel ve kandil motifleri ile bezenmiştir[98] (Res.506).

Başlangıçta basit bir nişten ibaret olan mihrablar, kısa sürede İslam mimarisinin kendine özgü yapısıyla dikkat çeken birer unsuru olmuştur. Türklerin müslüman olmasıyla birlikte, mimari alanındaki yeni oluşumlardan mihrablar da büyük ölçüde etkilenmiştir. Özellikle Anadolu'da Selçuklu Devri'nde başlayıp, Beylikler devrindeki yeni arayışlarla gelişen ve mütekâmil manada Osmanlı'da klasik devrini yaşayan Türk-İslam mimarisinin cami, mescid ve türbelerinde en şayana dikkat elemanını mihrablar oluşturmaktadır. Burada erken dönem Osmanlı mihrablarının öncüleri ve çağdaşları kısaca tanıtılmak suretiyle, mihrabların tarihi süreç içerisindeki gelişimi ve değişimi vurgulanmaya çalışılmıştır.

98 A. Durukan, Balat İlyas Bey Camii (1988), 16-17; K. Wulzinger-P. Wittek.-T. Sarre, Das İslamische Milet (1935), 89-93.

KATALOG NO : 3.1
YAPININ ADI : **BURSA ALAADDİN CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 1
RESİM : 1
İNCELEME TARİHİ : 31.07.1995

TARİHÇE : Caminin inşa kitabesi bulunmamaktadır. Yalnız cami giriş kapısı üzerindeki bir levhadan yapının 726 (1326) da inşa edildiği ve 1278 (862)'de tamir gördüğü anlaşılmaktadır.[1] Bazı yayınlarda bu tarih 736 (1335) şeklinde verilmiştir.[2] Caminin 1333 tarihli vakfiyesinin bulunması, 1326 yılında yaptırıldığını doğrular mahiyettedir. Ayrıca cami, Alaaddin Bey tarafından yaptırılmıştır. Mihrab elden geçmiş olmakla birlikte ilk yapıya ait olmalıdır. Buna ilişkin kaynaklarda herhangi bir bilgi mevcut değildir.

YAPIDAKİ YERİ : Caminin kıble duvarı ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Duvar içerisine açılmış hücrenin dış cepheye herhangi bir taşıntısı yoktur.

MALZEME ve TEKNİK: Mihrab sonradan yapılmış sıva ve yağlı boya ile kaplanmıştır. Bu nedenle duvarda kullanılan taş ve tuğla malzemeyle yapıldığı ve sonradan sıvandığı anlaşılmaktadır.

TANIMI: Mihrab, 1.90 m genişlik ve 2.70 m yükseklikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı iki yandaki sütunceler ile üç kenarlı hücre ve çeyrek küre bir kavsara oluşturmaktadır (Çiz.1). Aynı zamanda çerçeveyi de teşkil eden sütunceler, duvara gömülmüştür. 2.30 m yükseklik ve 0.10 m yarı çapında yarım silindirik gövdelidir. Sütuncelerin dikdörtgen tablalı ve alta doğru içbükey kavisli başlıkları mevcuttur. Bu başlıkların üzerinde sonradan kabartma olarak yapılmış birer gülbezek yer almaktadır.

Hücre, 0.50 m derinlik, 1.30 m genişlik ve 2.50 m yükseklikte üç kenarlı yarım altıgen planlı ve çeyrek küre kavsaralıdır. Hücrenin yan yüzeyleri hafif içbükey kavis yapmaktadır. Ayrıca bu yüzeyler, kavsara tepe noktasına kadar kavisli şekilde daralarak devam etmektedir.

Hücrenin ortaya yakın bir kısmına zemini yeşil renkte ve çiçek motifleriyle süslenmiş bir çerçeve içerisinde sonradan müsenna olarak, "*Kelime-i Tevhid*" yazılmıştır. Kavsara köşeliklerine de birer madalyon içerisinde sağda "*Allah*" solda "*Muhammed*" yazılmıştır. Diğer kısımlar sonradan yapılmış değişik renklerde yağlı boya ile kaplanmıştır (Res.1).

---

1 M. Koyunluoğlu, İznik-Bursa Tarihi (1935), 181; S. Çetintaş, Türk Mimari Anıtları I (1946), 31-32; E.H. Ayverdi, Osmanlı Mimarisinin İlk Devri (1966), 50; Türkiye'de Vakıf III, 12; S. Eyice D.İ.A. II., 1990, 323.

2 K. Baykal, Bursa ve Anıtları (1950), 66; A. Gabriel, Une Capitale Turque, Brousse Bursa (1958), 49; G. Goodwin, A. History of Ottoman Architecture (1971), 18.

KATALOG NO : 3.2
YAPININ ADI : **İZNİK HACI ÖZBEK CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 2
RESİM : 2-3
İNCELEME TARİHİ : 30.07.1995

TARİHÇE: Cami inşa kitabesine göre, 734 (1333-34) tarihinde Hacı Özbek b. Muhammed tarafından yaptırılmıştır.[3]

YAPIDAKİ YERİ: Caminin kıble duvarı ortasında yer alan mihrab, batı taraftaki asıl girişe göre eksende değildir.[4] Mihrab derinliği 1.10 m kalınlığındaki duvar içerisinde kalmakta, dış cepheye herhangi bir taşıntı yapmamaktadır.

MALZEME ve TEKNİK: Günümüzde alçı sıvalı ve yağlı boyayla kaplı mihrabın, duvar dokusunun aynı malzemeyle yapıldığı sanılmaktadır. Bu da duvarlarda kullanılan taş ve tuğla malzemeyle yapılıp sonradan sıvandığını akla getirmektedir.

TANIMI: Duvardan 0.23 m taşıntı yapan mihrab, 2.72 m genişlik ve 3.31 m yükseklikte dış ölçülere sahip, dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı dıştan içe kademeli çerçeve, dikdörtgen planlı hücre, sivri kemer kavsara, alınlık ve taç gibi elemanlar oluşturmaktadır (Çiz.2). Kademelenme yapan çerçeve, düz yüzeyli üç bordürden meydana gelmiştir. Bunlardan ilk ikisi üç yönlü dolanmaktadır. İçteki ise alınlığa kadar devam etmektedir. Ayrıca en dıştaki bordürün yan kısımları üzerine ikişer kaval silme yerleştirilmiştir (Res.2).

Hücre 0.08 m derinliğinde tutulmuş, 1.70 m x 2.11 m ölçülerindeki girintinin ortasında yer almaktadır. Hücreyi tabandan başlayan ve Bursa kemeri şeklinde son bulan, birbirine eşit genişlikte iki tarafa kademeli üç silme sınırlandırmaktadır. Bunun içerisinde dikdörtgen planlı hücre, 0.50 m derinlik, 0.94 m genişlik ve 1.73 m yüksekliktedir. Sütunce bulunmayan köşeler, kemer başlangıç seviyesine kadar devam eden pahlarla yumuşatılmıştır.

Kavsara, sivri kemer şeklinde hücre derinliği kadardır. Zemine kadar devam eden iki parça düzenlenmiş kemer köşelikleri ile bunun üst kısmındaki 1.90 x 0.90 m ölçülerinde dikdörtgen alınlık boş bırakılmıştır. Mihrabın üstünde silmeli bir taç yer almaktadır. Dışa hafif taşıntılı taç, 0.10 m yükseklikte düz bir tepe silmesiyle oluşturulmuştur. Bundan başka eski resimlerden ortada tam kenarlarda yarım üç zülfeden oluşan bir tacın mevcudiyeti anlaşılmaktadır.[5]

---

3 K. Otto Dorn, Das İslamische İznik (1941), 15; E.H. Ayverdi, Osmanlı Mimarisinin İlk Devri (1966), 166; G. Goodwin, a.g.e., 17; Türkiye'de Vakıf, IV, 205; A.S. Ülgen, V.D.[2], I, 1969, 55.

4 Bu batı taraftaki son cemaat yeri ve giriş kapısı 1959 yılında yol genişletmesi sırasında kaldırılarak, kuzey tarafa yeni kapı açılmıştır. A. Kuran, İlk Devir Osmanlı Mimarisinde Cami (1964), 10.

5 Ayverdi, a.g.e. 167, R.227.

KATALOG NO : 3.3
YAPININ ADI : **BURSA ORHAN CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 3
RESİM : 4-7
İNCELEME TARİHİ : 06.08.1995

TARİHÇE: Cami giriş kapısı üzerindeki tamir kitabesine göre, 1339-1340 tarihinde Orhan Bey tarafından yaptırılmış ve Karamanoğlu eliyle tahrip edildikten sonra 1417'de Çelebi Mehmed'in emriyle Bayezit Paşa tarafından tamir ettirilmiştir. Bundan sonra yapı 1855, 1864 ve 1904 yıllarında da tamir görmüştür.[6] Mihrab ilk yapıldığı devre aittir. Ancak mihraba 1864'de Parville'nin yaptığı Barok tarzda kalemişi süslemelerle bir müdahale sözkonusudur.[7]

YAPIDAKİ YERİ: Mihrab, kıble duvarının ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Duvar içerisine açılmış mihrabın dış cephede herhangi bir taşıntısı yoktur.

MALZEME ve TEKNİK: Kalıplama tekniğinde alçıyla gerçekleştirilmiştir. Mihrabda süslemeler alçak kabartma olarak yapılmıştır. Yüzeyi sonradan yağlıboya ve kalemişleriyle kaplanmıştır.[8]

TANIMI: Duvardan 0.20 m taşıntılı mihrab, 3.55 m genişlik ve 5.25 m yükseklik dış ölçülere sahip, dikdörtgen görünüşlüdür (Çiz. 3). Mihrabı çerçeve, yarım daire planlı hücre, mukarnaslı kavsara, sütunce ve köşeli gibi elemanlar meydana getirmektedir (Res.4).

Çerçeveyi tertibatları birbirinden farklı dört bordür oluşturmaktadır. En dıştaki duvara doğru 45° pahlı olup, üzeri geç devire ait süslemelerle kaplıdır. İkinci sırada üç sıra mukarnaslı bordür yer almaktadır. Burada birbirine eşit mukarnas sıraları farklı oluşumlar göstermektedir. Birinci sırayı iki ve üç yüzeyli yuvaların birer atlamalı dizilmesi teşkil etmektedir. İkincisini aralarda yarım yıldız biçiminde konsol ögeleriyle ayrılmış, ikiz badem ve kanat formları; üçüncüsünü ise, yaprak biçiminde konsol ögeleriyle, aralarında sivri kemerli yüzeysel nişcikler oluşturmaktadır (Res.5). Üçüncü bordür, 0.40 m genişliğinde düz yüzeylidir. Üzeri ortalarda birer atlamalı sekiz köşeli yıldız ve sekizgenlerden gelişen

---

6 E.H. Ayverdi, Yıllık Araştırmalar Dergisi I, 1956, 127; Y. Demiriz, Osmanlı Mimarisinde Süsleme I (1979), 301; Ayverdi,a.g.e. 80; Çetintaş, a.g.e. 17; Baykal, a.g.e. 102; Kuran, a.g.e., 67; S. Eyice, İktisat Fakültesi Mecmuası, 1962-63, S.23, 37-38; S.Emir, Erken Osmanlı Mimarlığında Çok İşlevli Yapılar: Kentsel Kolonizasyon Yapıları Olarak Zaviyeler II (1994), 18-19.

7 Gabriel, a.g.e., 46; Demiriz, a.g.e., 302.

8 L. Yüksel, Osmanlı Öncesi Anadolu Türk Sanatında Alçı Süsleme (12.-14. yüzyıllar), (A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 1986), 34.

geometrik geçme kompozisyonuyla süslenmiştir. En içteki dördüncü bordür, içbükey kavisli ve dar tutulmuş olup, üzeri kabartma kıvrık dal rumilerle bezenmiştir (Res.6).

Hücre, köşelerden sütuncelerin sınırlandırdığı 0.75 m derinlik, 1.55 m genişlik ve 2.10 m yükseklikte yarım daire planlıdır. Üzeri sonradan yapılmış perde motifi ve ortasındaki bir madalyonla süslenmiştir.

Köşelere bağlı sütunceler, 0.15 m çapında ve 1.24 m. yüksekliğinde silindirik gövdelidir. Üzerleri sonradan helezonik şeritlerle süslenmiştir. Sütuncelerin bir sıra mukarnaslı başlık ve kaideleri bulunmaktadır.

Kavsara, 2.000 m yükseklikte yedi mukarnas sırasıyla meydana getirilmiştir. Kenarlardan dışbükey kademelenme yaparak daralan kavsara üçgen bir görünüme sahiptir. 0.28-0.30 m yükseklikteki mukarnas sıraları birbirinden farklı bir tertible dizilmiştir. Bunlar, yüzeysel, iki veya üç yüzeyli nişçiklerle, badem ve kanat formlarından oluşmaktadır. Ayrıca üçüncü sıradaki mukarnas yuvalaranın tepe noktalarına kabara biçiminde helezonik yivli ve küresel sarkıtlar yerleştirilmiştir. Kavsara, en üstten, beş dilimli bir tepe nişiyle son bulmaktadır (Res.7.).

Köşelikler, sütuncelerin hemen üzerinden başlayan kavsara kenarları ile içteki bordür arasında kalan üçgen biçiminde iki yüzeyden oluşmaktadır. İçleri, son devirde yapılmış, yeşil zemin üzerine kıvrık dallarla yüzeye dağılan çiçek, hatayî ve rumî grubu motifleriyle doldurulmuştur (Res.7).

KATALOG NO : 3.4
YAPININ ADI : **BİLECİK ORHAN İMARETİ MİHRABI**
ÇİZİM : 4
RESİM : 8-9
İNCELEME TARİHİ : 08.08.1995

TARİHÇE: İmaretin tarihlenmesine ilişkin kitabe, vakfiye ve tarihi kaynak bulunmadığı için kesin tarihi belli değildir. Genel olarak Orhan Gazi tarafından XIV. yüzyıl ortalarında yaptırıldığı kabul edilmektedir.[9]

YAPIDAKİ YERİ: Mihrab, kıble duvarının ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Duvar içerisine açılmış olan mihrabın dış cephede herhangi bir taşıntısı yoktur.

MALZEME ve TEKNİK: Mihrab doğrudan duvara açıldığı için, taş tuğla duvar dokusu üzerine alçı ile kaplanmak suretiyle gerçekleştirilmiştir. Çok harap vaziyette olmasına rağmen alçı sıva tekniğinde yapıldığı anlaşılmaktadır

TANIMI: Mevcut kısımlarına göre mihrab, zeminden 0.55 m yükseklikte başlamaktadır. 1.84 m genişlik ve 2.50 m yükseklikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür (Çiz.4). Mihrabı çerçeve, derin olmayan dikdörtgen planlı hücre, mukarnaslı kavsara ve sütunceler oluşturmaktadır (Res.8). Çerçeve, kalan izlere göre, 0.20 m genişliğinde bir bordürden ibarettir. Bugün belirleme imkanı olmasa bile, üzerinde kabartma yazıların olduğu bazı yayınlarda bildirilmektedir.[10] Ayrıca bordürden sonra içe doğru kademeli ince silmeler, kavsarayı da içine alacak biçimde mihrabı dolanmaktadır.

Hücre, köşelerine sütunce yerleştirilmiş, 0.32 m derinlik, 1.04 m genişlik ve 1.17 m yüksekliğinde dikdörtgen planlıdır. Bunu üstten mukarnaslı bir kavsara tamamlamaktadır. Hücrenin köşelerine bağlı sütunceler, çokgen gövdeli 0.10 m kalınlık ve 0.70 m yükseklikte tutulmuştur. Bu sütuncelerin zar tipinde başlık ve kaideleri mevcuttur.

Yaklaşık 2.00 m yükseklikteki mukarnaslı kavsaranın üst kısmı yıkılmıştır. Bu nedenle mukarnaslar alttan itibaren ilk üç sırada izlenebilmektedir. Bunlardan alt sırasının tamamına yakını diğer iki sıranın köşelerindeki mukarnaslar kalmıştır. Alt sıra, ortadan yaprak biçiminde iki konsol ögesiyle ayrılmış aralarda yüzeysel, köşelerde daha derin sivri kemerli nişçiklerle oluşturulmuştur. Diğer iki sıranın sağ köşesinde kalan mukarnasların yaprak biçiminde yüzeylerle oluşturulduğu görülmektedir (Res.9).

---

9 Ayverdi, a.g.e., 36; Demiriz, a.g.e., 334; Türkiye'de Vakıf II, 62; O. Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi (1986), 6; Y. Demiriz, V.D. XXI, 1990, 165, 167; Emir, a.g.e., 14-17.

10 Demiriz, a.g.e., 334.

KATALOG NO : 3.5
YAPININ ADI : **İZNİK AYASOFYA CAMİ MİHRABI**
ÇİZİM : 5
RESİM : 10-12
İNCELEME TARİHİ : 23.07.1996

TARİHÇE: Kubbeli bir bazilika olarak 8. yüzyılda inşa edilen yapı, 731 (1330-31) tarihinde şehrin Orhan Gazi tarafından fethedilmesiyle birlikte camiye dönüştürülmüştür.[11] Biri içeride diğeri nartekste bulunan mihrablardan içteki Orhan Gazi dönemine aittir.[12]

YAPIDAKİ YERİ: Mihrab, kilisenin camiye çevrilmesi sırasında naosun güney, diakonikonun batı duvarı arasında örülmüş, kıbleye paralel duvarın ortasına yerleştirilmiştir.[13]

MALZEME ve TEKNİK: Duvarda kullanılan tuğla ve alçı derzler mihrabın ana malzemesidir. Yalnız kalan izlerden alçı ile kaplı olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca hücrenin daha sonraki onarımlarda çinilerle kaplandığı ileri sürülmektedir.[14] Fakat bu çini levhalar bugün tamamen dökülmüştür.

TANIMI: Duvar yüzeyinden taşıntı yapmayan mihrab, 3.66 m yükseklikte ve 1.52 m. genişliğinde mukarnas kavsaralı bir hücreden ibarettir (Res.10). Kalan izlerden mihrabın alçı, bordür ve silmelerle çerçevelendiği anlaşılmaktadır. Bunu gösteren doğu üst tarafta zeminden 2.70 m yükseklikte yer alan, 0.15 m genişliğinde bir bordür parçası bulunmaktadır. Bunun zencirek motifli bir süslemeye sahip olduğu görülmektedir. Diğer bordürlere ilişkin herhangi bir iz mevcut değildir[15] (Res.11).

Hücre, 0.73 m derinlik, 1.52 m genişlik ve 2.60 m yükseklikte yedi kenarlı yarım onikigen bir plana sahiptir. Yüzeylerinin üzeri bugün izleri görülebilen 0.20 m x 0.24 m ölçülerinde çini levhalarda kaplı olduğu anlaşılmaktadır. Günümüzde hiçbir kalıntısı bulunmayan çinilerin XIX. yüzyılın sonlarında mevcut olduğu belirtilmektedir.[16] Bunun üzerinde altı mukarnas sırasıyla teşkil edilmiş 1.04 m yükseklikte kavsara yer almaktadır. Kavsaranın da kaplamaları dökülmüş, tuğlalarla oluşturulmuş zemin kısmı kalmıştır. Tuğlaların üzerinin alçı ile kaplı olduğu sanılmaktadır. Bugün kalan izlerden mukarnasların konsol ögesi ve yuvalarla teşkil edildiği görülmektedir. Kenarlardan köşeli basamaklarla daralarak yükselen kavsara, üstten dilimli bir tepe nişiyle son bulmaktadır (Res.12).

---

11 Otto Dorn, a.g.e., 9; Türkiye'de Vakıf IV, 207; Ülgen, a.g.m., 55; Ayverdi,a.g.e., 160.
12 Otto Dorn, a.g.e., 10-11.
13 Bunun için bkz. Ülgen; a.g.e., R:7A; Türkiye'de Vakıf IV, 331, p.63.
14 Otto Dorn, a.g.e., 11.
15 Otto Dorn, a.g.e., 11; Türkiye'de Vakıf IV, 210.
16 Türkiye'de Vakıf IV, 210.

KATALOG NO : 3.6
YAPININ ADI : **VİZE AYASOFYA CAMİ MİHRABI**
ÇİZİM : 6
RESİM : 13-14
İNCELEME TARİHİ : 25.07.1995

TARİHÇE: Kilisenin kesin olarak ne zaman yapıldığı belli değildir. Bugünkü mimari özelliklerine dayanarak XIII.-XIV. yüzyıllara tarihlendirilmektedir.[17] 1368'de Vize'nin fethinden sonra, Gazi Süleyman Paşa tarafından camiye dönüştürülmüştür. Bununla ilgili vakıf kayıtları mevcuttur.[18]

YAPIDAKİ YERİ: Mihrab, kilisenin apsis yarım yuvarlağının güneyine verev biçimde eklenmiştir. Mihrab iki yandan 1.20 m. yüksekliğinde tutulmuş, kuzeye 1.72 m, güneye 1.20 devam eden bir etek duvarıyla desteklenmiştir.

MALZEME ve TEKNİK: Mihrab kütlesi alçı sıvayla kaplanmıştır. Üzerinde sonradan yapılmış kalemişi süsleme izleri görülmektedir.

TANIMI: Mihrab, 2.35 m genişlik ve 2.77 m yükseklikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür. Çerçevesini plasterler teşkil eden mihrabı; yarım daire planlı hücre, yarım küre kavsara ve üstteki kornişten oluşmaktadır (Res.13).

0.50 m genişliğindeki yan yüzeyler, verev biçimde apsis duvarına dayanmaktadır. Bunu takiben hücreyi iki kenardan sınırlandıran plasterler gelmektedir. Bunlar, 0.18 m genişlikte, dikdörtgen biçimli ve hafif dışa taşıntılıdır. Üzerlerindeki kalemişi süslemelerin izleri kalmıştır. Başlıkları korniş genişliğinde olup, dışa taşıntılıdır (Res.14).

Hücre, 0.75 m genişlik, 2.30 m yükseklik ve 0.35 m derinlikte yarım daire planlıdır. Kavsara yarım küre biçiminde olup, hücreyle bütünleşmektedir. Ayrıca, cepheden de sivri kemerli bir şekilde son bulmaktadır. Kenarlardan plasterlerle, içten kavsara kavsiyle sınırlanmış köşelikler, yekpare bir yüzeyden meydana gelmiştir. Üzerinde herhangi bir süsleme bulunmamaktadır (Res.14).

---

17 S. Eyice, Belleten, XXXIII, 1969, 332.

18 Dirimtekin, Gazi Mihaloğullarından Süleyman Paşa tarafından camiye çevrildiğini ileri sürmektedir. I. Dirimtekin, A.M.Y. III, 1961, 18; Ayverdi, Bunun Orhan Gazi'nin oğlu Gazi Süleyman Paşa olduğunu vakıf kayıtlarına göre bildirmektedir. Ayverdi, a.g.e., s.201. Bunlar dışında Eyice'de 1347'de ölen Gazi Süleyman Paşa'nın vakıfları arasında yer almasının ancak onun hatırasını yaşatmak için olduğunu belirtmektedir. Eyice, a.g.m., 327.

Mihrab üstten de 0.07 m genişliğinde boydan boya uzanan bir kornişle sınırlandırılmıştır. Oluk ve çubuk silmelerle profillenen bu korniş, aynı zamanda bir taç vazifesi görmektedir (Res.14).

KATALOG NO : 3.7
YAPININ ADI : **BURSA (ÇEKİRGE) HÜDAVENDİGAR CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 7
RESİM : 15-18
İNCELEME TARİHİ : 01.08.1995

TARİHÇE: Caminin inşa kitabesi bulunmamaktadır. Tarihi kaynaklara göre, 1365-66'da Murad Hüdavendigar tarafından yaptırıldığı kabul edilmektedir.[19] Aslından olan mihrab, 1904 tarihindeki onarımlar sırasında son devir özellikleri gösteren kalemişleriyle süslenmiştir.[20]

YAPIDAKİ YERİ: Caminin güneyinde dışa beş köşeli taşıntı yapan basık beşik tonozlu mekanın kıble duvarında ve giriş ekseninde yer almaktadır.

MALZEME ve TEKNİK: Duvarı oluşturan malzemeyle yapılmış mihrabın alçı sıvalı yüzeyi, sonradan yapılmış kalemişi, yağlı boya ve yaldızla kaplanmıştır. Bunların dökülen kısımlarından alçı yüzey yer yer ortaya çıkmıştır.

TANIMI: Mekanın kıble duvarını dolduran mihrab, 4.20 m genişlik ve 6.06 m yükseklikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür (Çiz.7). Mihrabı çevreleyen çerçeve, dikdörtgen planlı hücre, mukarnaslı kavsara, sütunce, köşelik ve kitabelik gibi unsurlar teşkil etmektedir (Res.15).

Dıştan içe kademelenme yapan dört bordürle çevrelenmiştir. Bunların tamamı son devir özelliği gösteren kalemişi örnekleriyle tezyin edilmiştir. En dıştaki bordür düz yüzeyli olup, üzeri kırmızı zemin üzerine birbirinin tekrarı yaprak çiçek motifleriyle doldurulmuştur. İkinci bordür, "S" profilli kavis yapmaktadır. Yüzeyine yeşil zemin üzerinde kûfi hatla, birbirinin tekrarı niteliğinde "*Yâ mâlike'l-mülki zü'l-celâli ve'l-ikram*" ibaresi yazılmıştır. Daha dar tutulmuş üçüncü bordürün düz yüzeyi, kırmızı zemin üzerine yıldızla yapılmış örgülü yapraklarla süslenmiştir. En içteki düz yüzeyli bordürün üzerini de mavi zemin üzerine yeşil sarı ve mor renklerle yapılmış, çiçek ve yaprak motifleri süslemektedir (Res.18).

Hücre köşelerden sütuncelerle sınırlandırılmış, 1.59 m genişlik, 1.79 m yükseklik ve 0.46 m derinlikte dikdörtgen planlıdır. Ana yüzeyi son devir özelliği gösteren dilimli kemer şeklinde bir çerçeve ortasında yer alan madalyonlu tezyinatla doldurulmuştur. Madalyonun

---

19 S. Çetintaş, Bursa'da Murad I ve Bayezid I Binaları (1952), 1; A. Gabriel, V.D., II, 1942, 37; Gabriel, a.g.e., 51; Wilde, Brousse (1909), 12; Ayverdi, a.g.e., 232; Demiriz, a.g.e., 247; Kuran, a.g.e., 71; Goodwin, a.g.e., 40.

20 Ayverdi, a.g.e., 257; Gabriel,a.g.e., 58.

ortasına armudi biçimde müsenna, celi sülüs türünde, "*Kul küllün ya'melü alâ şâkiletih ferabbüküm a'lemü bi-men hüve ehdâ sebilâ*" ibaresi yazılmıştır. Diğer kısımlarda da kırmızı zemin üzerinde kıvrık dal ve yapraklardan oluşan süsleme görülmektedir. Madalyonun çevresi ve yan yüzeyler beyaz yağlı boyalı olarak boş bırakılmıştır (Res.16).

Kavsara, yukarıdan aşağıya kademelenme yapan üç silmeyle hücreden ayrılmıştır. 2.56 m yükseklikte, on mukarnas sırasıyla meydana getirilmiştir (Res.17). Kavsara, kenarlardan köşeli kademelenme yaparak daralan üçgen bir görünüm almıştır. Mukarnas dizilerinden birinci, ikinci ve altıncısı konsol ögeleri ve aralarındaki nişçiklerden oluşmaktadır. Diğer sıralar ise biraz tıknazca kemerciklerle kuşatılmış bademlerle teşkil edilmiştir. Kavsara en üstten de, sivrice yarım küre biçiminde dilimli bir tepe nişiyle sonlanmaktadır. Mukarnasların en alt sırası vazo ve çiçek motifleriyle, diğerleri altın yaldızla kaplanmıştır.

Köşelikler sütuncelerin hemen üstünden başlayan iki üçgen yüzeyden ibarettir. Kırmızı zemin üzerine sonradan yapılmış kıvrık dal, yaprak ve çiçek motifleriyle süslenmiştir.

Kitabelik, altın yaldız ince bir silmeyle çerçevelenmiş 2.26 m x 0.34 m ölçülerinde dikdörtgen bir pano şeklindedir. İçerisine sonradan yeşil zeminli kûfi hatla, "*Küllemâ dehale aleyhâ zekeriyye'l-mihrâb*" (Al-i İmran, 37) âyeti yazılmıştır.

KATALOG NO : 3.8
YAPININ ADI : **BURSA ŞEHADET CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 8
RESİM : 19-22
İNCELEME TARİHİ : 31.07.1995

TARİHÇE: Cami tarihi kaynaklara göre, Murad Hüdavendigar tarafından 767 (1366)'da yaptırılmıştır. 1855 depreminde büyük ölçüde tahrip olan cami, 1890 onarımında bugünkü şeklini almıştır.[21] Yapıdaki büyük değişikliklere rağmen mihrab ilk yapıdandır.[22]

YAPIDAKİ YERİ: Mihrab, kıble duvarının ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Girintisi duvar içerisinde kalan mihrabın, dış cephede herhangi bir taşıntısı yoktur.

MALZEME ve TEKNİK: Mihrabın dolgusu duvarda kullanılan malzemeyle gerçekleştirilmiş olup, yüzeyleri alçı ile sonradan sıvanmıştır. Bugün yaldızla boyanması dışında ilk şeklini koruyan kavsara da alçı sıvayla yapılmıştır. Süslemeler ve yazılar stampa olarak yakın tarihte gerçekleştirilmiştir.

TANIMI: Mihrab, duvardan 0.20 taşıntılı; 5.90 m genişlik ve 6.20 m yükseklikte dış ölçülere sahip kareye yakın dikdörtgen görünüşlüdür (Çiz.8). Hafif profilli çerçeve, dikdörtgen planlı hücre, mukarnaslı kavsara, köşelik ve taç gibi unsurlardan meydana gelmiştir (Res.19).

Çerçeveyi genişlikleri birbirinden farklı iki bordür ile aralarındaki silmeler oluşturmaktadır. Üç yönden dolanan bordürlerden dıştaki 0.42 m genişlikte düz yüzeyli olup, üzeri sonradan yapılmış stampa süslemelerle doldurulmuştur. Diğer bordür ise, 0.92 m genişlikte düz yüzeyli ve üzeri üç eşit şerit halinde düzenlenmiştir. Bu şeritlerden ortadaki 1.50 m. yükseklikten başlayan ve aynı seviyede son bulan yazıyla değerlendirilmiştir. Sonradan gerçekleştirilmiş celi sülüs hatla, "*Euzû Besmele*"den sonra "*Âyete'l-Kûrsi*" yazılmıştır. Diğer iki şeridin dikdörtgene bölünmüş yüzeylerine dalgalı süslemeler yapılmıştır. Aralarda kademelenme yapan çubuk ve oluk silmeler, bordürleri hem birbirinden hem de içteki köşeliklerden ayırmaktadır.

Hücre, 2.00 m genişlik, 1.00 m derinlik ve 1.96 yükseklikte dikdörtgen planlıdır. Hücrenin yüzeyleri, sonradan yapılmış yanlardaki perde motifi ve ortadaki madalyonla süslenmiştir.

---

21 Ayverdi, a.g.e., 267; S. Hakkı Eldem, T.S.T.A. ve I, 1963, 313-315; Baykal, a.g.e., 55-56.
22 Ayverdi, a.g.e., 274; Eldem,a.g.e., 315.

Hücreden korniş şeklinde bir silmeyle ayrılmış kavsara, 2.10 m yükseklikte, 8 mukarnas dizisiyle şekillendirilmiştir. Düzensiz dış bükey kademelenme yaparak kenarlardan yükselen kavsara, eşkenar üçgen bir görünüm almıştır. Mukarnaslar alttan itibaren üçlü olarak gruplandırılmıştır. Her sırada bir veya iki kademeli konturlarla belirginleştirilmiş, bazıları yüzeysel, çoğunluğu da bir iki ve üç yüzeyli sivri kemerli yuvalarla oluşturulmuştur. Bunlar dışında aralarda konsol ögelerine de yer verilmiştir. Kavsara en üstten, biraz sivrice ve dört yüzeyli yarım küre biçiminde bir tepe nişiyle son bulmaktadır (Res.21-22).

Yekpare bir yüzeyden oluşan kavsara köşelikleri, hücrenin iki yanında 0.22 m genişliğinde tabana kadar devam etmektedir. Kavsaranın sağ tarafına "*Allah*", sol tarafına ise "*Muhammed*", lafızları yuvarlak madalyon biçiminde sonradan yazılmıştır. Diğer tüm yüzeyleri değişik stampa süslemelerle kaplanmıştır (Res.20).

Taç, dışa taşıntılı boydan boya uzanan tepe silmeli bir bloktan meydana gelmiştir. Yukarıdan aşağıya kademelenme yapan, ortada düz, altta ve üstte kavisli tepe silmeleriyle oluşturulmuştur. Ortadaki düz yüzeyli silme, sonradan kalemişleriyle tezyin edilmiştir.

KATALOG NO : 3.9
YAPININ ADI : **BEHRAMKALE HÜDAVENDİGAR CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 9
RESİM : 23-30
İNCELEME TARİHİ : 20.07.1995

TARİHÇE: Caminin kitabesi ve vakfiyesi bulunmadığı için kesin tarihi bilinememektedir. Yalnız başka vakıf kayıtlarında "Hüdavendigar Camii" olarak adı geçtiğinden Murad Hüdavendigar (1326-1389) tarafından yaptırıldığı kabul edilmektedir. Gerek Murad Hüdavendigar'ın saltanat yılları (1361-1389) ve gerekse alçı mihrabın özelliklerine bakarak XIV. yüzyılın II. yarısında yapıldığı tahmin edilmektedir.[23]

YAPIDAKİ YERİ: Caminin kıble duvarı ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Duvardan ayrı bir kütle olarak gerçekleştirilmiş mihrab, dış cepheye herhangi bir taşıntı yapmamaktadır.

MALZEME ve TEKNİK: Mihrabın tuğla dolgulu kütlesi, kalıplama tekniğinde alçı levhalarla kaplanmıştır. Bugüne kadar orijinal haliyle gelen mihrabda alçı levhalar arasındaki ek yerleri görülebilmektedir. Süslemesi, alçak kabartma olarak gerçekleştirilmiştir. Alçı levhalardan hücrenin ana yüzeyindekiler dökülmüştür. Bu kısımlar sonradan gelişigüzel alçı ile tekrar sıvanmıştır.[24]

TANIMI: Kıble duvarında 0.27 m taşıntılı mihrab, 3.40 m genişlik ve 3.85 m yükseklikte dış ölçülere sahip kareye yakın dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı profillenme yapan çerçeve, dikdörtgen planlı hücre, mukarnaslı kavsara, sütunce ve köşelik gibi unsurlar oluşturmaktadır (Res.23).

Mihrabın yan yüzeyleri pahlı bir düzenleme göstermektedir. Yüzeyleri süsleyen geometrik geçme, uçları kırık hatlı, haç motifleri ile ortalarına yerleştirilen sekiz köşeli yıldız ve aralardaki sekizgenlerden oluşmaktadır. Ayrıca, sekizgenlerin ve yıldızların içleri gülbezek, haç kolları ise kıvrık dallı rumilerle doldurulmuştur (Res.24).

Çerçeve, mihrabı üç yönden kuşatan bordür ve silmelerle meydana getirilmiştir. En dıştaki düz yüzeyli silme kabartma, baklava motifleriyle süslenmiştir. Bunu takip eden ikinci bordür, içbükey kavisli olup, kabartma enine gelişen kıvrık dallı rumilerle süslenmiştir

---

23 Ayverdi, a.g.e., I (1966), 224-229; Demiriz, a.g.e. (1979), 228-229; Türkiye'de Vakıf II (1977), 46; V. Arığ, B.B.B.D. 41, 1984, 21; Yüksel, a.g.e., 58.

24 Demiriz, a.g.e., 229.

(Res.24). İki kenardan çivi başı motifli silmelerle sınırlandırılmış ana bordür, 0.25 m genişlikte ve düz yüzeylidir. Üzeri ince şeritlerle oluşturulmuş altı kollu yıldızlardan gelişen geometrik geçme kompozisyonu ile tezyin edilmiştir (Res.25). Yıldız kollarının içleri, alçak kabartma simetrik rumilerle dolgulanmıştır. Dördüncü bordür de ikincinin tekrarı, içbükey kavisli ve kıvrık dallı rumi süslemelidir. En içten de dıştaki gibi baklava motifli dar, düz yüzeyli bir silme dolanmaktadır.

Hücre, köşelerden sütuncelerle sınırlandırılmış, 1.20 m genişlik, 0.46 m derinlik ve 1.42 m yüksekliğinde dikdörtgen planlıdır. Hücrenin ana ve yan yüzeyleri, kabartma baklava motifli ince şeritlerle sınırlandırılmıştır. İçleri alçak kabartma olarak yapılmış, uçları kırık hatlı haç ve ortalarındaki sekiz köşeli yıldız ile aralardaki sekizgenlerden gelişen geometrik geçmelerle doldurulmuştur. Hücrenin ana yüzeyindeki süslemeleri oluşturan alçı levhaların büyük çoğunluğu dökülmüştür. Burası yakın bir tarihte alçı ile gelişigüzel tekrar sıvanmıştır (Res.27).

Hücrenin köşelerine bağlı sütunceler, 0.16 m kalınlığında ve 0.58 m yükseklikte çokgen gövdeli bir yapıya sahiptir. Gövdelerin çokgen yüzeylerinden her bir çivi başı motifli şeritlerle bezenmiştir. Sütuncelerin başlık ve kaideleri küp şeklinde olup, gövdeden düz birer bilezikle ayrılmıştır. Köşeleri pahlanarak sekizgene dönüştürülmüş ve küp biçimindeki başlık ve kaidelerin yüzeyleri, kazıma tekniğinde, bir daire içerisine alınmış sekiz köşeli yıldız motifleri ile doldurulmuştur (Res.28).

Kavsara, 1.44 m yükseklikte, yedi mukarnas sırasından oluşmaktadır. Kavsaranın ikişer sırasını sınırlandıracak biçimde, köşeli kademelenme yapan bir silme dolanmaktadır. Yanlardan kabartma kıvrık dallı rumilerle bezenmiş içbükey birer şeritle başlayan kavsara, tertibatı her sırada farklı, boyları 0.20 m ile 0.24 m arasında değişen ölçülerde mukarnaslarla oluşturulmuştur. Mukarnaslar, yüzeysel ve iki yüzeyli uçları sivriltilmiş nişçiklerle teşkil edilmiştir. Mukarnasların yüzeyleri kenarlardan yuvarlak profilli ince şeritlerle sınırlandırılmış ve içleri kabartma palmet motifleriyle bezenmiştir. Ayrıca palmetlerin içleri ve kenarlarındaki kısımlar kabartma yaprak motifleriyle zenginleştirilmiştir (Res.29). Kavsara, dışa sivri kemerli olarak yansıyan üç yüzeyli, çeyrek küre biçimindeki tepe nişiyle son bulmaktadır. Kavsaranın alt sıralarındaki mukarnas yuvaları ile kanarlardan sınırlandıran silmenin bazı kısımları bugün dökülmüştür.

Kavsara köşelikleri yekpare bir yüzeyden ibaret olup hücrenin iki yanında zemine kadar devam etmektedir. Üzerini, hücrenin içerisi ve mihrabın yan yüzeylerinde de görülen, uçları kırık hatlı haç ve ortalarına yerleştirilen sekiz köşeli yıldız ile aralardaki sekizgenlerden gelişen geometrik geçme süslemektedir (Res.27).

KATALOG NO : 3.10
YAPININ ADI : **İZNİK YEŞİL CAMİ MİHRABI**
ÇİZİM : 10
RESİM : 31-40
İNCELEME TARİHİ : 30.07.1995

TARİHÇE : Cami biri ana giriş kapısı, diğeri son cemaat yeri dış kapı lentosu üzerinde yer alan inşa kitabelerine göre, I. Murad'ın Veziri Çandarlı Kara Halil Hayreddin Paşa 780(1378) de yaptırmaya başlatmış, 1387'de ölümünden sonra 1392'de inşası biten yapıyı oğlu Ali Paşa tamamlatmıştır. Yapının mimarı Hacı b. Musa'dır.[25]

YAPIDAKİ YERİ: Mihrab, kıble duvarının ortasında, giriş ekseninde yer almaktadır. Miihrab girintisi, 1.65 m kalınlığındaki duvar içerisinde kalmaktadır. Dış cepheye herhangi bir taşıntısı yoktur.

MALZEME ve TEKNİK: Mihrabın tamamı yer yer gri damarlı beyaz mermerle yapılmıştır. Mihrab yüzeyini kaplayan mermerlerden dış sütuncelerin üst hizasına kadar olan kısmı yekpare, üstünden itibaren düzgün bir şekilde yatay sıralanmış levhalar halindedir. Üzerindeki süslemeler, alçak kabartma ve oyma tekniğinde işlenmiştir.

TANIMI: Duvardan 0.15 m taşıntılı mihrab, 3.08 m genişlik ve 5.08 m yükseklikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı çerçeve, üç kenarlı hücre, mukarnaslı kavsara, sütunceler, köşelik, kitabelik ve taç gibi unsurlar oluşturmaktadır (Res. 31).

Dış köşelerinde sütuncelerin yer aldığı çerçeve, biri düzsilme şeklinde, diğeri sadece kavsarayı dolanan bordür ile bunların arasındaki oluk ve kaval silmelerden oluşmaktadır.

Dış köşe sütunceleri, 0.14 m çapında ve 1.79 m yükseklikte silindirik gövdelidir. Sütuncelerin gövdeleri alt ve üst kısımlarına yakın yerlerdeki yarı sarmal yivlerle hareketlendirilmiştir. Sütuncelerin iki sıra mukarnaslı ve düz tablalı başlıkları ile prizmatik üçgen dolgulu kaideleri mevcuttur. Başlıklardaki düz tabla üzerinde bir sıra halinde lotus palmet dizisinden oluşan süsleme yer almaktadır (Res. 32).

Toplam 2.40 m yüksekliğindeki sütuncelerin üzerinden başlayan yarı oluk bir silme, dıştaki düzsilmenin üst, dış kenarını belirlemektedir. Bu düzsilme, sütunce boyunca 0.30 m, sonlanmasından itibaren 0.48 m genişlikte devam etmektedir. Bundan sonra gelen ve içe

---

25 Ayverdi, a.g.e. (1966), 314; Demiriz, a.g.e. (1979), 595; Ülgen, a.g.e., 1969, 57; Türkiye'de Vakıf IV (1986), 260; Otto Dorn, a.g.e. (1941), 31-32; Aslanapa, a.g.e. (1986), 4.

kademelenme yapan oluk ve kaval silmeler, 90° açı ile hücrenin altından da dolanmaktadır. Ayrıca kaval silme kavsaranın altında boydan boya uzanan zencirekle de birleşmektedir.

İkinci bordür, ortaya yakın bir yerden zencirekle bölünmüştür. Bunun altında yani hücrenin iki yanında kalan kısımları düz ve süslemesiz; kavsara ve köşelik tablasını kuşatan üst kısımları ise, 0.24 m genişlikte, düz yüzeyli olup, üzeri birbirine geçmeli onikigenler ve ortalarındaki altı köşeli yıldızlardan gelişen geometrik kompozisyonla süslenmiştir. Ayrıca bu bordürün üst iki köşesine kare şekilnde yerleştirilmiş panolarda düğümlü halat örgü motifi ve geçmeli kıvrık dallı rumiler yer almaktadır (Res. 33).

Hücre, köşelerden sütuncelerle sınırlandırılmış, 1.18 m genişliğinde ve 0.61 m derinliğinde üç kenarlı yarım altıgen planlıdır. 1.53 m yüksekliğindeki hücrenin cephesi, dikdörtgen çerçeve içine alınmış üç pano şeklinde düzenlenmiştir (Res 534). Bunlardan ortadakini üç, yanlardakini ise ikişer silme çerçevelemektedir.

Ortadaki pano, merkezinde dairesel bir madalyon ile bunun üst kısmında üç dilimli kemer ve gelişkin bir kurs motifiyle oluşturulmuş üçlü kümpozisyonla doldurulmuştur. Üçlü kompozisyondan altta yer alan madalyon ortadaki silmeyle oluşturulmuş dairesel bir çerçeve içine alınmıştır. İçerisi on kollu yıldızdan gelişen geometrik geçmeyle süslenmiştir. Diğer kompozisyonlar, köşeleri rumilerle dolgulanmış dilimli bir çerçeve içerisinde yer alan üç dilimli kemer ve buna bir palmetle bağlanmış gelişkin bir kurs motifinden oluşmaktadır. Kurs motifi, merkezinde bir gülbezek ile bunun etrafında daha küçük tutulmuş, ikisi yarım, dokuz gülbezekle meydana getirilmiştir. İçleri çarkıfelek dilimli ve altı köşeli yıldızlarla doldurulmuştur (Res.35).

Yanlarda bulunan panoların ortalarına sekiz köşeli yıldız biçiminde birer madalyon yerleştirilmiştir. İçiçe iki yıldız meydana getiren silmelerin çevrelediği madalyonların içleri sekiz kollu yıldızlarla doldurulmuştur (Res 36). Bunlardan soldaki büyük ölçüde tahrib olmuştur.

Hücrenin köşelerine bağlı sütunceler, 1.14 m yükseklikte ve 0.10 m kalınlığında ince uzun köşeli bir gövdeye sahiptir. Sütuncelerin üzerleri oniki yapraklı gülbezek biçiminde başlıkları mevcuttur. Kaideler ise, ters dönmüş lale motifi şeklindedir.

Kavsara, boydan boya yatay olarak uzanan iri, plastik görünümlü bir zencirekle hücreden ayrılmıştır. Kaval silmelerle oluşturulmuş 0.24 m genişlikteki zencirek yedi düğüm yapmaktadır. 1.65 m yükseklikteki kavsara, kenarlardan dışbükey kademelenme yaparak yükselen üçgen bir görünüme sahiptir. 0.25 m. - 0.30 m arasında değişen boylarda altı mukarnas sırasından meydana gelmiştir. Her sırada farklı şekillerde dizilmiş mukarnasları

aralardan enlemesine uzanan şeritler ayırmaktadır. Mukarnasların alt iki sırasında üç dilimli kemer şeklinde bir gruplanma söz konusudur. Bunlardan alttaki sathi yüzeylerin içleri, altıgen, eşkenar dörtgen ve oniki köşeli yarım yıldızlardan gelişen geometrik geçme kompozisyonları ile doldurulmuştur (Res. 38). Üsttekiler ise bunu tamamlayan, biraz derince üç yüzeyli yuvalar şeklindedir. Ayrıca aralanma yaprak biçiminde konsol öğeleri yerleştirilmiştir. Üçüncü sıra, derince sivri kemerli yuvalarla oluşturulmuştur. Yuvalar, ortadan ikiye ayrılmış içbükey ikişer yüzeyle meydana getirilmiştir. Ayrıca bunların köşelikleri kabartma rumilerle süslenmiştir. Dördüncü sıra, istiridye yivli sonlanan, ikişer yüzeyli dört yuvadan oluşmaktadır. Beşinci sırada içbükey kavisli yüzeyler, üçlü olarak gruplaşmaktadır. En üstte ise dört dilimli yarım küre biçiminde bir tepe nişiyle kavsara son bulmaktadır (Res. 37).

Köşelikler kavsaranın iki yanında üçgen yüzeylerden ibarettir. İçten kavsaranın şekillendirdiği köşelikler dıştan bordürle sınırlandırılmış ve üzerine kitabelik yerleştirilmiştir.

Kitabelik 0.26 m x 1.16 m ölçülerinde dikdörtgen biçimde olup, alttan üç sıra mukarnasla geçilen 0.08 m dışa taşıntılıdır. Üzerine kûfi hatla "*Bis'mi'l-meliki'l-aliyyi'l âlî el-müteâlî*" (Yüceler yücesi melikin (Allah'ın) ismiyle) ibaresi yazılmıştır.[26] Ayrıca zemini rumi motifleriyle doldurulmuştur (Res. 39).

Mihrabın üstünde biri tam ikisi yarım üç zülfeden oluşan bir taç yer almaktadır. Boyu 0.90 m, tabanı 1.50 m genişlikte üçgen biçimindeki zülfelerin üzeri ortabağdan gelişen ve yüzeye simetrik biçimde helezonik dağılan rumilerle süslenmiştir. Kabartma olarak yapılmış olan ve ayrıca üzeri hurdelenmiş rumiler, en üstte bir palmetle son bulmaktadır (Res. 40).

---

26 Ayverdi, a.g.e., 314; Otto Dorn, a.g.e., 32.

KATALOG NO : 3.11
YAPININ ADI : **MUDURNU YILDIRIM CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 11
RESİM : 41-42
İNCELEME TARİHİ : 08.08.1995

TARİHÇE : Caminin inşa kitabesi yoktur. Yalnız Şehzade Yıldırım Bayezid tarafından 1382 yılında yaptırıldığı kabul edilmektedir.[27]

YAPIDAKİ YERİ: Mihrab, kıble duvarının ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Dış cepheye herhangi bir taşıntı yapmamaktadır.

MALZEME VE TEKNİK: Bugün yüzeyinde kalın bir badana tabakası kaplıdır. Mihrab kütlesinin duvarla aynı malzemeden inşa edildiği ve üzerinin sonradan alçıyla sıvandığı anlaşılmaktadır. Bazı yerleri günümüzde yağlı boyalıdır.

TANIMI: Duvar yüzeyinden taşıntı yapmayan mihrab, 3.16 m genişlik ve 4.50 m yükseklikte dış ölçülere sahip, dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı çerçeve, yarım daire planlı hücre, mukarnaslı kavsara ve köşelik gibi elemanlar meydana getirmektedir (Res. 41).

Mihrabı duvar yüzeyinden de ayıran iki bordür çerçevelemektedir. Dıştaki iki ince çubukla sınırlandırılmış düz ve yüzeyi boş bırakılmış, 0.08 m genişlikteki bir şeritten ibarettir. Diğeri ise, 0.26 m genişlikte düz yüzeyli olup, içerisi birer atlamalı ve birbirinin tekrarı bir büyük bir küçük kartuşlarla doldurulmuştur. Üç tarafı dolanan kartuşlar, sonradan kırmızı ve mavi yağlı boya ile boyanmıştır. Ayrıca küçük olanların ortalarına birer gülbezek yerleştirilmiştir. Bundan sonra ise, içe doğru kademelenme yapan iki dar silme daha yer almaktadır.

Hücre, 1.48 m genişlik, 0.66 m derinlik ve 1.56 m yükseklikte yarım daire planlıdır.Yüzeyi sonradan mermerle kaplanmıştır. Hücrenin köşeleri pahlarla yumuşatılmıştır.

Kavsara, 1.58 m yükseklikte, kenarlardan köşeli kademelenme yaparak yükselmektedir. Üçgen görünümlü kavsara, 5 sıra mukarnasla meydana getirilmiştir. En altta yaprak biçiminde dört konsol öğesi sıralanmaktadır. Diğer iki sırada tek tek dizilmiş bademlere yer verilmiştir. Dördüncü sıra ise dilimli olarak düzenlenmiştir. Kavsara en üstten üçgen biçiminde, uç kısmı

---

27 Ayverdi, a.g.e. (1966), 345; E.H. Ayverdi, V.D.V, 1962, 81; Goodwin, a.g.e., 32; Aslanapa, a.g.e. (1990), 19.

sivri bir tepe nişiyle son bulmaktadır. Büyük ölçüde elden geçirilmiş ve kalın bir badana tabakası altında kalmıştır (Res. 42).

Kavsara köşelikleri yekpare bir yüzeyden ibaret olup, tabana kadar uzanmaktadır. Hücre ve kavsaranın iki yanında geniş bir yüzey oluşturmaktadır. Köşeliklerin üst kısmına iki kabara yerleştirilmiştir. Bunların, 0.30 m çapında kabaralar dilimli ve ortaları sivriltilmiştir. Ayrıca köşeliklerin ortasına sonradan bir kitabelik yerleştirilmiştir. Buraya "*Besmele*" ve "*Küllemâ dehale aleyha Zekeriyye'l Mihrâb*" âyeti (Al-i İmran, 37) yazılmıştır.

KATALOG NO : 3.12
YAPININ ADI : **ANKARA AHİ ELVAN CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 12
RESİM : 43-50
İNCELEME TARİHİ : 02.07.1996

TARİHÇE : İnşa kitabesi bulunmayan caminin minberinde 816 (1413) tarihli tecdid kitabesi vardır. Bu kitabeden camiyi yaptıranın Elvan Mehmed Bey b.Mecdüddin olduğu ve 1413'de Çelebi Sultan Mehmed zamanında yenilendiği anlaşılmaktadır.[28] Kabir taşında 784 (1382)'de öldüğü yazılı Elvan Mehmed Bey, ölümünden önce camiyi yaptırmış olmalıdır.[29] Bu da caminin XIV. yüzyıl sonlarında inşa edildiği ve 1413'de yenilendiği gerçeğini ortaya koymaktadır.[30]

YAPIDAKİ YERİ: Mihrab, kıble duvarının doğu tarafında ve ikinci sahının hizasında yer almaktadır. Giriş ekseninde değildir.[31] Dış cepheye herhangi bir taşıntısı yoktur.

MALZEME VE TEKNİK: Alçıdan kalıplama tekniğinde yapılmıştır. Süslemelerde alçak kabartma tekniği uygulanmıştır. Bugün yağlı boya ile kaplanmıştır.[32]

TANIMI: Duvardan 0.10 m taşıntılı mihrab, 3.18 m genişlik ve 5.84 m yükseklikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür (Çiz.12). Mihrabı çerçeve, dört kenarlı hücre, mukarnaslı kavsara, sütunce, kitabelik ve taç gibi unsurlar oluşturmaktadır (Res. 43).

Mihrabı üç yönden kuşatan dört bordür yer almaktadır (Res. 44). Bunlardan en dıştaki dar ve düz yüzeyli olup, üzeri kabartma kıvrık dal ve rumilerle bezenmiştir. İkinci bordür, içbükey yüzeyli ve 0.15 m genişlikte, üzeri kabartma, celi sülüs hatlı, 19 defa tekrarlanan "*Kelime-i Tevhid*" yazılmıştır. Ayrıca yazının zemini helezonik rumilerle doldurulmuştur. Üçüncü bordür, 0.21 m genişlikte mukarnas dolguludur. İki sıra halinde düzenlenmiş mukarnaslar, üç kademeli olup, aralarda yaprak biçiminde konsol ögeleriyle birbirinden ayrılmış ve ağızları içe bakan yuvalardan oluşmaktadır (Res. 45). Kenarlarından çubuk silmelerle sınırlandırılmış dördüncü bordür, 0.34 m genişlikte, düz yüzeylidir. Üzeri, içiçe geçmiş daire motiflerinden oluşan geometrik geçme motifleri ile doldurulmuştur. Dairelerin

---

28 G. Öney, Ankara'da Türk Devri Yapıları (1971), 27; İ.H. Konyalı, Ankara Camileri (1978), 7; Türkiye'de Vakıf I, 371; Ayverdi, a.g.e. (1966), 223; M. Galib, Ankara, (Haz. S. Erşahin - H. Çınar) (1996), 105; Demiriz, a.g.e. (1979), 173.
29 M. Galib, a.g.e., 100.
30 Öney, a.g.e., 28; Ayverdi, a.g.e., 224.
31 Öney, a.g.e., 334; Ayverdi, a.g.e., 220.
32 Demiriz, a.g.e., 174; Öney, a.g.e., 26; Yüksel, a.g.e (1986), 75.

kesişmesinden göbeklerde altıgenler, kenarlarda da elips şeklinde şekiller oluşturulmuştur. Bunların içlerine altı dilimli ve üç dilimli kabartma gülbezekler yerleştirilmiştir (Res. 46).

Hücre, köşelerden sütuncelerle sınırlandırılmış, 1.20 m genişlik, 0.58 m derinlik ve 1.74 m yükseklikte dört kenarlı yarım ongen planlıdır. Herbiri 0.26 m genişlikteki dört yüzey, kenarlardan çubuk silmelerle çevrelenmiş, dökdörtgen birer pano şeklindedir. Üzerleri yarım on kollu yıldızlardan oluşan geometrik geçmelerle doldurulmuştur. Ayrıca aralarda beş köşeli yıldız motifleri yer almaktadır (res. 47). Bundan başka hücrenin üst kısmında 0.17 m genişliğinde bir kuşak yer almaktadır. Kuşağın üzeri, birbirinin tekrarı "*Kelime-i Tevhid*"le doldurulmuştur.

Köşelere bağlı, 0.15 m kalınlık ve 1.19 m yükseklikteki sütunceler, köşeleri pahlanmış, dikdörtgen prizmal gövdelere sahiptir. Sütuncelerin ikişer sıra mukarnasla gelişen küb biçiminde başlık ve kaideleri mevcuttur. Başlık ve kaidelerin içe ve dışa bakan yüzlerine birer dairesel rozet yerleştirilmiştir. Rozetlerin içleri bugün özelliğini büyük ölçüde yitirmiş bitkisel süslemeyle doldurulmuştur (Res. 47).

Kavsara, 1.87 m yükseklikte, altı mukarnas sırasıyla tertiplenmiştir. Kavsarayı kenarlardan köşeli kademelenme yaparak yükselen çubuk silme sınırlandırmaktadır. Mukarnaslar, en alt sırada, aralarına yaprak biçiminde konsol ögesi yerleştirilmiş, iki yüzeyli sağır nişçikler; diğer sıralarda tek tek dizilmiş badem ve kanat formlarıyla oluşturulmuştur. En üstte ise beş yüzeyli, yarım küre biçiminde, dışa sivri kemerli olarak yansıyan bir tepe nişi yer almaktadır (Res. 48).

Başlıkların hemen üzerinden başlayan üçgen biçiminde yekpare köşelikler, dıştan düz, içten kavsara kenarlarını da teşkil eden kademeli çubuk silmelerle sınırlandırılmıştır. Yüzeyi tamamen altıgen ve bunların içlerindeki altı köşeli yıldız motiflerinden gelişen geometrik geçme kompozisyonuyla süslenmiştir.

Kitabelik, tek sıra mukarnaslı bir bordürle çerçevelenmiş, 1.26 m x 0.30 m ölçülerinde dikdörtgen bir panodan ibarettir. İçerisi, sülüs hatla, üç defa yazılmış, "*ni'me'l-mevlâ ve ni'me'n-nasir*" (Ne güzel mevlâdır, ne güzel yardımcıdır O) (Enfal, 40) âyetiyle doldurulmuştur. Ayrıca yazıların zemini girift bitkisel motiflerle süslenmiştir (Res. 49).

Mihrab, palmet dizisinden oluşan bir taçla son bulmaktadır. Herbiri, dilimli bir alılık ile üstündeki üçlü yaprakdan meydana gelen palmetlerin yüzeyleri ayrıca kabartma rumilerle süslenmiştir. Ortabağdan gelişen simetrik bir kompozisyonla yüzeye dağılmaktadır (Res. 50).

KATALOG NO : 3.13
YAPININ ADI : **BALIKESİR YILDIRIM CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 13
RESİM : 51-54
İNCELEME TARİHİ : 07.07.1996

TARİHÇE : Caminin inşa kitabesi bulunmamaktadır. Tarihi kaynaklara ve vakfiyesine göre, Yıldırım Bayezid tarafından 1388 tarihinde inşa edildiği kabul edilmektedir.[33]

YAPIDAKİ YERİ: Caminin kıble duvarının ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Mihrab, dış cephede herhangi bir taşıntı yapmamaktadır.

MALZEME VE TEKNİK: Mihrabın yüzeyi sonradan sıvanıp yağlı boya ile kaplandığından asıl malzemesi bilinememektedir. Bu nedenle alçı sıva malzemeli mihrablar grubuna dahil edilmiştir.

TANIMI: Duvardan 0.50 m taşıntılı mihrab, 3.33 m genişlik ve 4.83 m yükseklikte dış ölçülere sahip, dikdörtgen görünüşlüdür (Çiz.13). Mihrabı çerçeve, beş kenarlı hücre, mukarnaslı kavsara, köşelik ve taç gibi unsurlar meydana getirmektedir (Res. 51).

En dışta, mihrabı iki yandan sınırlandıran düz silmeler yer almaktadır. Diğer içbükey kavisli olup 0.12 m genişliğinde mihrabı üç yönden dolanmaktadır. Hücre ve kavsarayı içine alan köşelikler, geniş bir yüzey şeklinde, yanlarda daha geniş, üstte dar tutulmuştur. Burası yanlarda 0.62 m genişlikte düz yüzeylidir. Beyaz yağlı boya ile kaplı çerçeve üzerinde herhangi bir süsleme mevcut değildir (Res. 51).

Hücre, 1.35 m genişlik, 0.88 m derinlik ve 1.77 m yükseklikte beş kenarlı düzgün yarım sekizgen planlıdır. Köşelerinde sütunce yer almayan hücrenin, yüzeylerinde de herhangi bir süsleme bulunmamaktadır.

Kavsara 0.06 m genişlikte yukarıdan aşağıya içbükey kavisli bir silmeyle hücreden ayrılmaktadır. Bunun üstünde 0.43 m yükseklikte düz yüzey devam etmektedir. 2.08 m yükseklikteki kavsara alttaki düz yüzey hariç altı sıra mukarnasla oluşturulmuştur. Birinci sırada aralıklı olarak sıralanmış yaprak biçiminde konsol öğeleri yer almaktadır. İkinci sıra, uçları yukarıda prizmatik üçgenlerle aralarında bunların tersi üçgen yüzeylerden meydana gelmiştir. Üçüncü sırada ters ve düz prizmatik üçgenler dizilmiştir. Ayrıca bunların üzerine uçları aşağıda üçgenler yerleştirilmiştir. Diğer sıra yaprak biçiminde konsol ögeleriyle

---

33 Ayverdi, a.g.e. (1966), 368; Türkiye'de Vakıf II, 3.

oluşturulmuştur. Beşinci sıra daha kısa tutulmuş, yine ters ve düz prizmatik üçgenlerle dolgulanmıştır. En üstten yarım küre biçiminde beş yüzeyli bir tepe nişiyle kavsara nihâyetlenmektedir (Res. 52-53).

Mukarnasların dördüncü sırasının başlangıcından itibaren 0.10 m genişliğindeki içbükey bir silme, kavsaranın üst kısmını ters "U" biçiminde dolanmaktadır. Bu silme aynı zamanda kavsara köşeliklerini de çevrelemektedir. Kavsara köşelikleri, iki üçgen yüzeyden meydana gelmiştir. Üzeri sonradan yapılmış, çiçek ve yaprak motifleriyle süslenmiştir (Res. 52).

Ahşaptan yapılmış taç, 0.20 m yükseklikte dışa altı kademeli bir taşıntı yapan, yekpare bir blok ile bunun üstündeki 0.25 m yükseklikte birbiriyle kesişen dairelerden meydana gelmiştir. Burası da beyaz yağlı boya ile kaplanmıştır (Res. 54).

KATALOG NO : 3.14
YAPININ ADI : **BURSA TİMURTAŞ (DEMİRTAŞ) CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 14
RESİM : 55-60
İNCELEME TARİHİ : 03.08.1995

TARİHÇE : Caminin inşa kitabesi ve vakfiyesi bulunmadığından kesin tarihi belli değildir. Genel olarak Yıldırım Bayezid'in umerasından Timurtaş Paşa tarafından 792-1390'da yaptırıldığı kabul edilmektedir.[34]

YAPIDAKİ YERİ: Mihrab, caminin kıble duvarı ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Dış cepheye herhangi bir taşıntı yapmamaktadır.

MALZEME VE TEKNİK: Alçı malzemeyle kalıplama tekniğinde yapılmıştır. Yüzeyindeki süsleme ve yazılar alçak kabartma olarak işlenmiştir. Sonradan kırmızı, sarı ve siyah renklerde aşırı bir biçimde boyanmıştır.

TANIMI: Duvardan 0.10 m taşıntılı mihrab, 2.08 m genişlik ve 3.22 m yükseklikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlü olarak biçimlenmiştir. Mihrabı profilli çerçeve, dikdörtgen planlı hücre, mukarnaslı kavsara, sütunce, köşelik ve kitabelik gibi unsurlar meydana getirmiştir (Res. 55).

Çerçeveyi genişliklikleri birbirine yakın beş bordür oluşturmaktadır. Üç yönden mihrabı kuşatan bu bordürler, zeminde 0.38 m yükseklikteki bir oturtmalık üzerinden başlamaktadır. En dıştaki 0.12 m genişlikte içbükey kavislidir. Bordürün üzeri enine gelişen, birer atlamalı, çiftli ve dörtlü rumilerden oluşan bir kompozisyonla bezenmiştir. Düz yüzeyli ikinci bordür,kenarlardaki yarım sekizgenlerin ortada dört kenarlı yarım ongenli yıldız oluşturduğu geometrik bir kompozisyonla süslenmiştir. Ayrıca ortadaki yıldızların içleri birer benek, yarım sekizgenlerinki ise yine yarım gülbezeklerle doldurulmuştur. Yine düz yüzeyli üçüncü bordür, yazı kuşağı şeklinde düzenlenmiştir. Üzerinde kabartma, sülüs hatla birbirinin tekrarı "*Kâle'n-Nebiyyü aleyhi's-selâm: ehabbü'l- bikâi ila'llâhi tealâ'l-mesâcide*" hadis-i şerifi yazılmıştır.[35] Bunu takibeden bordür ise, kaval silme şeklinde olup, üzeri içiçe eşkenar dörtgenlerden oluşan geometrik motiflerle süslenmiştir. En içte, kitabeliği de dört yönden

---

34 Ayverdi, a.g.e. (1966), 387; Türkiye'de Vakıf III, 44; Baykal, a.g.e (1950), 111; Demiriz, a.g.e., 313.
35 El-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, I, (1352), 52.

dolanan kabartma, kûfi hatla yazılmış bir bordür daha bulunmaktadır. Bu bordürde de birbirinin tekrarı ibareler yer almaktadır[36] (Res. 56).

Hücre, köşelerden sütuncelerin sınırlandırdığı 0.94 m genişlik 1.14 m yükseklik ve 0.28 m derinliğinde dikdörtgen planlıdır. Hücrenin yüzeyini her sırada dörder adet olmak üzere, beş sıra halinde dolduran daireler, yay şeklinde çizgilerle oluşturulmuştur. İçleri merkezi kompozisyonlu olup, göbekte birer gülbezek etrafında bazıları sekiz köşeli yıldız,bazıları da düğüm motiflerinden gelişen rumilerle taksimatlandırılmıştır. Ayrıca dairelerinin aralarında kalan kısımlara da yine rumilerle gerçekleştirilmiş dört yapraklı motifler yerleştirilmiştir. Yanlara gelen uçları volutlu palmetlerle ve palmet şeklinde nihâyetlenen yapraklardan gelişen rumilerle oluşturulmuştur (Res. 59).

Hücrenin köşelerine bağlı sütunceler, 0.64 m yükseklikte ve 0.08 m çapında silindirik gövdelidir. Sütuncelerin başlık ve kaideleri birbirine benzer, 0.28 m yükseklikte iki kademeli olup; alt kısımları, karşılıklı yarım daire şeklinde oyulmak suretiyle yüzeyleri eşkenar dörtgene dönüştürülmüştür. Üst kısımları ise, dikdörtgen prizma biçimindedir (Res. 57).

1.04 m yükseklikteki kavsara,beş mukarnas sırasından meydana gelmiştir. Yanlardan dışbükey kademelenme yaparak daralan üçgen bir görünüme sahiptir. 0.18 m - 0.24 m boylarında, kenarlarda çift dizilmiş mukarnaslardan dıştaki beşinci sırada, içteki dördüncü sırada sivri kemerli birer tepe nişiyle son bulmaktadır. İki yüzeyli, uçları sivri, mukarnas yuvalarının herbir yüzeyine birer prizmatik üçgen yerleştirilmiştir. Kavsara altta üç dilimli kemer şeklinde, üstünde de dikdörtgen biçimli sağır yüzeyleri hücrenin içerisindeki kompozisyonun devamı şeklinde bir süsleme özelliği göstermektedir (Res. 58).

Köşelikler, kavsaranın iki yanında üçgen yüzeylerden ibarettir. Yüzeyleri hücredeki kompozisyonlarla süslenmiştir (Res. 58).

Kitabelik, dıştan düz içten üzeri baklava motifli kaval silmelerle dikdörtgen bir çerçeve içerisine alınmıştır. 0.94 m x 0.10 m ölçülerindeki pano üzerinde, kabartma sülüs hatla üçüncü bordürde yer alan hadis-i şerif tekrarlanmıştır (Res. 60).

---

36 Bu ibare okunamadı.

KATALOG NO : 3.15
YAPININ ADI : **ANKARA AHİ YAKUB CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 15
RESİM : 61-63
İNCELEME TARİHİ : 03.07.1996

TARİHÇE : Cami, giriş kapısı üzerindeki inşa kitabesine göre, Ahi Yakub tarafından 794 (1392)'de yaptırılmıştır.[37] Mihrab ilk yapıdan olmakla beraber bazı kısımları günümüzde yapılan fayans kaplamayla bozulmuştur.

YAPIDAKİ YERİ: Caminin kıble duvarı ortasında yer alan mihrab, girişe göre eksende değildir. Dış cepheye de herhangi bir taşıntı yapmamaktadır.[38]

MALZEME VE TEKNİK: Alçı malzemeyle kalıplama tekniğinde yapılmıştır. Süslemeler alçak kabartma olarak gerçekleştirilmiştir. Mihrabın alt kesimleri günümüzde fayansla kaplanmıştır.

TANIMI: Duvardan 0.17 m taşıntılı mihrab, 2.26 m genişlik ve 4.45 m yükseklikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlü olarak şekillendirilmiştir. Mihrabı hafif profilli çerçeve, yarım daire planlı hücre, mukarnaslı kavsara, köşelik ve kitabelik oluşturmaktadır (Res. 16).

Mihrabı, tertibatları farklı iki bordür çevrelemektedir. En dıştan düz yüzeyli bir silmeden sonra, 0.15 m genişliğinde içbükey kavisli bordür dolanmaktadır. Bunun üzerinde sülüs hatta, "*Kelime-i Tevhid*" tekrarlanmıştır. Çubuk silmelerle sınırlandırılmış ikinci bordür, 0.35 m genişlikte düz yüzeyli olup, üzeri içiçe dairelerden gelişen geometrik geçme kompozisyonu ile süslenmiştir. Ayrıca bu dairelerin kesişmesinden altıgen ve üçgenler oluşmuş, bunların içleri de benek ve gülbezeklerle doldurulmuştur. Çerçevenin kavsara hizasına kadar olan kısmı bozulmuş, alttan 1.55 m'si de sonradan fayansla yapılmış etek duvarıyla kapatılmıştır.

Hücre, 0.92 m genişlik, 0.47 m derinlik ve 2.00 m yükseklikte yarım daire planlıdır. Günümüzde kavsara altına kadar fayansla kaplanmış durumdadır[39] (Res.).

Hücreyi köşelerden sınırlandıran sütünceler bugün yoktur. Köşeliklerin, aşağıya doğru devam etmesinden köşelerde sütuncelerinin mevcut olduğu anlaşılmaktadır.

---

37 Öney, a.g.e. (1971), 40; Demiriz, a.g.e. (1979), 178; Türkiye'de Vakıf I, 376; Konyalı, a.g.e. (1978), 9-10, M. Galib, a.g.e. (1996), 101; Yüksel, a.g.e (1986), 67.

38 Öney, a.g.e., 345, p.12.

39 Hücre, Öney tarafından yarım daire planlı gösterilmiştir. Öney, a.g.y., Demiriz, hücrenin ince kaval silmelerle birbirinden ayrılan altı yüzeyli olduğunu belirtmektedir. Demiriz, a.g.e., 178 (bkz. Res. 46),.

Hücrenin üstünde 0.16 m genişliğinde yazı kuşağı bulunmaktadır. Kuşakta celi sülüs hatla birbirinin tekrarı "*Kelime-i Tevhid*" yazılmıştır. Yazı kuşağından sonra, dört sıra olarak düzenlenmiş mukarnaslı kavsara gelmektedir. 1.00 m yükseklikteki kavsarayı kenarlardan köşeli kademelenme yapan bir çubuk silme sınırlandırmaktadır. Mukarnaslar, badem ve kanat formlarından oluşmaktadır. Üstten yarım küre biçiminde bir tepe nişiyle kavsara son bulmaktadır. Ayrıca kavsaranın en üstü cepheden kaş kemerle şekillendirilmiştir (Res. 62).

Kavsara başlangıç hizasına kadar devam eden köşelikler, yekpare bir yüzey halinde düzenlenmiştir. Yüzeyi, ikinci bordürle aynı özellikte, içiçe dairelerin kesişmesiyle oluşturulmuş geometrik kompozisyonla süslenmiştir. Köşeliklerin üst ortasına bugün boyanarak üzeri kapatılmış, aslında açık mavi ve lacivert bitkisel desenli bir Milet işi kase yerleştirilmiştir.[40]

Kitabelik, 0.30 m x 1.36 m ölçülerinde dikdörtgen bir çerçeve içine alınmıştır. İçerisine kabartma celi sülüs hatla, üç defa "*Ni'me'l-mevlâ ve ni'me'l-nesir*" (Enfal 40) âyeti yazılmıştır (Res. 63).

40 Öney, a.g.e., 41; Demiriz, a.g.y.

KATALOG NO : 3.16
YAPININ ADI : **BURSA YILDIRIM CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 16
RESİM : 64-70
İNCELEME TARİHİ : 03.08.1995

TARİHÇE: Caminin inşa kitabesi bulunmamakla beraber, 802(1399-1400) tarihli vakfiyesi mevcuttur. Vakfiyesine ve diğer tarihi kaynaklara göre, cami Yıldırım Bazeyit tarafından 1390-1395 tarihleri arasında yaptırılmıştır.[41] 1878-79 tarihindeki kapsamlı onarımda mihrabı süslemek maksadıyla bir takım ilaveler yapılmıştır.[42]

YAPIDAKİ YERİ: Mihrab, caminin kıble duvarı ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Hücrenin derinliği 2.20 m kalınlığındaki duvar içerisinde kalmaktadır. Dış cephede herhangi bir taşıntısı yoktur.

MALZEME ve TEKNİK: Mihrab yüzeyi sonradan yapılmış kalemişi süsleme, yazı, yağlı boya ve yaldızla kaplanmıştır. Buna rağmen mihrabın alçı malzemeyle yapıldığı anlaşılmaktadır.

TANIMI: Duvardan 0.48 m taşıntılı mihrab, 5.12 m genişlik ve 7.66 m yükseklikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlü olarak biçimlendirilmiştir. Mihrabı profilli çerçeve, dikdörtgen planlı hücre, mukarnaslı kavsara, sütunce, kitabelik ve taç gibi unsurlar meydana getirmektedir. (Res. 64)

Mihrabı üç yönden kuşatan 1.32 m genişlikteki çerçeveyi düz, oluk ve kaval silmeler şekillendirmektedir. En dışta düz ve içbükey yüzeyli bir silme dolanmaktadır. Bunlar, 90 lik açı ile alttan da dolanmak suretiyle bir oturtmalık teşkil etmektedir. Asıl çerçeve, kenarlarda ve aralarda kaval silmelerle belirlenmiş değişik biçimlerde panolardan oluşan bir özellik göstermektedir. 1.14 m genişliğindeki bu çerçeveyi yanlarda ikişer, üst ortada bir adet olmak üzere beş altıgen pano ile altıgenlerin arasında kalan üçgen, dikdörtgen ve daha değişik şekillerde panolar meydana getirmektedir. Bunların tamamı kaval silmelerin belirleyiciliği dışında, içiçe oluk ve üçgen silmelerle de çerçevelendirilmiştir. İçleri sonradan yapılmış yazı ve süslemelerle doldurulmuştur (Res. 65).

Alt kısımlardaki dikdörtgen panoların içleri barok üslupta vazo ve çiçek kompozisyonuyla süslenmiştir. Bunun üstündeki üçgen panoların içleri de rumi motifleriyle

---

41 Wilde, a.g.e. (1909), 20; Baykal, a.g.e. (1950), 155; Çetintaş, Bursa II (1952), 23; Gabriel, a.g.e. (1958), 72; Eyice, a.g.e. (1962), 15; Ayverdi, a.g.e. (1966), 419-425; Demiriz, a.g.e. (1979), 411.

42 Gabriel, a.g.e. 72; Ayverdi, a.g.e., 419.

doldurulmuştur. Alttaki altıgen panoların içleri kırmızı zemin üzerinde dairevi celi sülüs hatla dörder kez "*Yâ Nâfi*" ve "*Yâ Câmi*" lafızları; üsttekilerin içlerine siyah zemin üzerine üçer kez, yine dairevi celi sülüs hatla, "*Kul küllün ya'melü alâ şâkiletihi*" yazılmıştır. Altıgenlerin arasındaki panolardan sağdakine "*Lâ ilâhe illallah Muhammedun Resûlullah*" soldakine "*Hakkan Hakkâ*" yine celi sülüs hatla yazılmıştır. Üstteki altıgen panonun içerisi ise dairevi celi sülüs hatla üç kez "Küllü men aleyha fân" âyeti kerimesi yazılmıştır. Altıgenlerin arasında kalan sağ üst köşeye: "*Kâla'llâhu tebâreke ve teâlâ: Ve enne'l-mesâcide li'llâhi felâ ted'û maa'llâhi ehâden*" âyeti, sol üst köşeye de "*Yâ benî âdeme huzû zînetekum ınde külli mescidin ve kulû ve'şrebû velâ tusrifû inna'llâhe lâ yuhibbu'l-musrifîn*" âyeti yazılmıştır.

Hücre köşelerden sütuncelerle sınırlandırılmış, 1.50 m genişlik, 0.94 m derinlik ve 2.55 m yükseklikte dikdörtgen planlıdır. Çerçeveyi oluşturan kaval silme, sütuncelerle beraber, hücreyi de dört yandan boydan boya dolanmaktadır. Hücrenin cephesine, ortada 1.10 m genişlik ve 1.70 m yükseklikte dikdörtgen çerçeveli, ikinci bir hücre yerleştirilmiştir. Bunu da üç yönden 0.20 m genişliğinde bir bordür çerçevelemektedir. Bordürün üzeri üç yönde, birbirinin aynı sonradan yapılmış, barok tarzda bitkisel motiflerle süslenmiştir (Res.67).

İkinci hücre, dıştan üçgen profilli bir silmeyle çerçevelenmiştir. Hücreyi niş, kavsara ve köşelikler oluşturmaktadır. Niş kısmı, 0.92 m genişlik 0.14 m derinlik ve 0.60 m yükseklikte dikdörtgen biçimlidir. Bunun üzerindeki üçgen görünümlü kavsara 0.90 m yükseklikte tutulmuştur. Kavasarayı, iki kenardan yüzeysel olarak sıralanan dokuz sıra mukarnas meydana getirmiştir. Dıştan köşeli kademelenme yapan basamaklar şeklinde, içten de dilimli olarak yükselmektedir. Kavsarayı belirleyen mukarnaslar her sırada karşılıklı birer badem ve kanat formundan oluşmaktadır. Kavsaranın ve nişin yüzeyi ise, sonradan yapılma, perde motifiyle tezyin edilmiştir. Üçgen yüzeyli köşelikler de kırmızı zemin üzerine yapılmış kıvrık dal ve yapraklardan oluşan süslemeyle doldurulmuştur.

Hücrenin köşelerine bitiştirilmiş sütunceler, kaval, oluk ve üçgen profilli silmelerle ayrıca çerçevelenmiştir. 0.18m çapında, 1.38m yükseklikte silindirik gövdelidir. Sütuncelerin mukarnaslı başlıkları ile köşeleri yapraklarla pahlanmış küp biçiminde kaideleri mevcuttur. Başlıklar, iki sıra mukarnasla oluşturulmuştur. Kaidelerin yüzeyleri ise kabartma, simetrik rumi ve palmet motifiyle bezenmiştir. (Res.66).

Hücreden bir kaval silmeyle ayrılan kavsara , 2.45m yükseklikte sekiz mukarnas sırasından oluşmaktadır. Kavsarayı, kenarlardan köşeli kademelenme yapan ve dıştan köşelikleri de dolanan üçgen ve oluk silmelerle sınırlandırılmıştır. Köşelerden, gruplanan mukarnaslar, genelde badem ve kanat formlarıyla teşkil edilmiştir. En altta, aralara yaprak biçiminde konsol öğeleri yerleştirilmiş yüzeysel ikiz nişçikle, köşelerde birer yuva yer

almaktadır. İkinci ve üçüncü sıra, badem ve kanat formlarının dizilmesiyle oluşturulmuştur. Üçüncü sırada nihâyetlenen grupların tepe noktalarına küre şeklinde birer sarkıt yerleştirilmiştir. Dördüncü ve beşinci sırada badem ve kanat formları yanında derin yuva ve konsol ögelerine de yer verilmiştir. Diğer iki sırada da badem ve kanat formu sıralanmaktadır. En üstte de dört yüzeyli bir tepe nişi bulunmaktadır (Res.69).

Köşelikler, kavsara ile çerçeve arasına yerleştirilmiş eşkenar dörtgen bir panoyla ikiye ayrılmıştır. Üçgen ve oluk silmelerle teşkil edilen şeklinde düzenlenen eşkenar dörtgenin içerisine "*Allah*" lafzı yazılmıştır. Kavsaranın iki yanında üçgen yüzeylerden oluşan köşeliklerin içleri sonradan yapılmış siyah zeminli kıvrık dal ve rumilerle süslenmiştir (Res. 68-69).

Kitabelik, 0.40 m x 2.00 m ölçülerinde dikdörtgen bir panodan ibarettir. Burası da kaval, oluk, üçgen silmelerle çerçevelenmiştir. İçerisi, büyükçe bir "*Besmele*" ve "*Küllemâ dahale aleyhâ Zekeriyye'l-mihrâb*" âyeti yazılmıştır (Res. 70).

Mihrabın en üstünde yer alan taç, ikisi yarım, biri tam üç zülfeden oluşmaktadır. 1.60 m tabanı olan zülfelerin aralarına ve tepelerine birer palmet yerleştirilmiştir. Zülfeler, kenarlardan dörder dilimli olarak sınırlandırılmıştır. Yüzeyi sonradan boyanmış ve ortasına içerisi çiçeklerle bezenmiş bir madalyon yerleştirilmiştir (Res. 70).

KATALOG NO : 3.17
YAPININ ADI : **MİLAS FİRUZ BEY CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 17
RESİM : 71-80
İNCELEME TARİHİ : 30.08.1995

TARİHÇE: Cami, giriş kapısı üzerinde bulunan inşa kitabesine göre, Yıldırım Bayezid'in emirlerinden Firuz Bey tarafından 799 (1396)'da yaptırılmıştır.[43]

YAPIDAKİ YERİ: Yan mekanlı caminin kıble duvarı ortasına ve giriş ekseninde yerleştirilmiştir. Mihrab girintisi, 1.20 m kalınlığındaki duvar içine açılmıştır. Dış cepheye herhangi bir taşıntısı yoktur.

MALZEME ve TEKNİK: Mihrab, tamamen beyaz mermerle yapılmıştır. Süslemeler, genelde alçak kabartma, yer yer kazıma tekniğinde işlenmiştir.

TANIMI: Mihrab duvardan 0.12 m taşıntılı, 2.58 m genişlik ve 5.16 m yükseklikte dış ölçülere sahip, dikdörtgen görünüşlü olarak biçimlenmiştir. Mihrabı mukarnaslı çerçeve, beş kenarlı hücre mukarnaslı kavsara, sütunce, köşelik ve taç gibi unsurlar meydana getirmektedir. (Res. 71)

Mihrabı dört yandan kuşatan çerçeve, mukarnaslı bir bordürden ibarettir. 90°'lik açıyla alttan da devam ederek bir oturtmalık teşkil etmektedir. Mukarnaslı bordüre gâyet dar düz bir silmeden sonra geçilmektedir. İki sıra mukarnasla oluşturulmuş bordür, 0.38 m genişlikte tutulmuştur. Mukarnasların birinci sırasını ters "U" biçiminde çerçeve içine alınmış, üç yüzeyli yuvalar; ikinci sırasını da aralarına konsolsu çıkma yapan yapraklar yerleştirilmiş dikdörtgen yüzeyler oluşturmaktadır. (Res. 77).

Köşelerden sütuncelerin sınırlandırdığı hücre, 1.10 m genişlik, 0.64 m derinlik ve 1.92 m yükseklikte tabanı yedi kenarlı yarım onikigen planlıdır. Oturtmalıktan itibaren beş yüzeyli olarak devam eden hücre, yatay ve dikey süsleme kuşaklarına ayrılmıştır. Bunlardan en üstte rumi motifli, ortadaki yazı kuşağı, altta ortadaki üç yüzeyde birer kandil yanlardaki dar yüzeylerde de dikey yazı şeritleri yer almaktadır. Kavsaranın hemen altındaki kuşak, 0.38 m genişlikte boydan boya uzanmaktadır. Alttan ince iki şeridin çapraz kesişmesiyle gelişen simetrik rumi motifleri ile aralarındaki palmetlerden meydana gelen süslemeler görülmektedir (Res. 72).

---

[43] Ayverdi, a.g.e. (1966), 522; Demiriz, a.g.e. (1979), 398; K. Wulzinger, Das İslamische Milet (1935), 60; A. Akarca, Milas Coğrafya ve Arkeoloji (1954), 99-102.

Ortadaki yazı kuşağı, celi sülüs hatla yazılmış "*Kelime-i Tevhid*" oluşturmaktadır. Yazıların zemini ayrıca harflerden çıkan helezonik rumilerle bezenmiştir (Res.73).

Kazıma tekniğinde işlenmiş en alttaki kandiller yedi dilimli bir kemerin ortasında zincire asılmış olarak tasvir edilmiştir.[44] Bu kandillerin Kur'an-ı Kerim'deki Nur Suresi'nin 35. âyeti simgelediği belirtilmektedir (Res.74). Bunların yan kısımlarındaki dar tutulmuş yüzeylerden sağdakinde yukarıdan aşağıya doğru dikey olarak celi sülüs hatla. (Res.75). "*Ketebe Musa bin Adil el-Nakkaş, el Fakir el Hakir ilallahi*" (Allah'ın hakir ve fakir (kulu) Nakkaş Musa b. Adil yazdı) yazılmıştır.[45] Soldakine ise aşağıdan yukarıya doğru yine celi sülüs hatla, (Res. 76). "*Amele Hasan b. Abdullah el-Bennâ ellezi benâ ve temennâ*" (Binayı Hasan b. Abdullah (bizim için) yapımını tamamladı) yazılmıştır.[46] Bunlardan sağdaki hattat, soldaki ise mimar isimlerini ihtiva etmektedir.

Mihrab hücreyi iki yandan sınırlandıran sütunceler, köşelerden bağımsız. 0.96 m yükseklikte ve 0.14 m çapındadır. Silindirik gövdeli sütunceler, derinliği ve genişliği 0.31 m olan bir girinti içerisine yerleştirilmiştir. Gövdeden birer bilezikle ayrılmış birbirinin aynı başlık ve kaideleri dörder sıra mukarnaslıdır. 0.28 m yükseklikte her sırası değişik, nişcik, yuva ve bademlerle oluşturulmuştur (Res.77).

Kavsara, 1.10 m yükseklikte, beş mukarnas sırasıyla meydana getirilmiştir. Üçlü oluk ve kaval silmeler kenarlardan köşeli kademelenme yaparak kavsarayı sınırlandırmaktadır. Ayrıca bu silmeler, kavsaranın altından da devam etmektedir. Mukarnas sıralarından en alttaki, aralarına badem, ve kanat formları yerleştirilmiş: yüzeysel, beş nişçikle teşkil edilmiştir. Dilimli ince bir şeritle çerçevelenmiş nişciklerin içleri ortabağdan gelişen ve bir palmetle nihâyetlenen, simetrik rumi motifleriyle doldurulmuştur. İkinci sıra, ortadaki üçü ikişerli, yanlardakiler tekli badem ve kanat formlarıyla oluşturulmuştur. Üçüncü sıra herbiri yaprak biçiminde dörder yüzeyli konsol öğeleri ve aralarında derin yuvalarla meydana getirilmektedir. Ayrıca bu konsol ögelerinin uçlarında yıldız biçiminde yeşil mermerden birer sarkıt yerleştirilmiştir. Diğer sırayı tek tek dizilmiş badem ve kanat formları doldurmaktadır. En üstteki dilimli yarım küre biçiminde bir tepe nişiyle kavsara son bulmaktadır. (Res. 78).

Köşelikler, sütuncelerin hemen üstünden başlayan ve yekpare olarak kavsaranın üzerinde devam eden geniş bir yüzey oluşturmaktadır. Dıştan mukarnaslı bordürle sınırlandırılmış geniş yüzey, iki kısma bölünmüştür. Üstte ince bir şeritle ayrılmış yazı kuşağı, bunun altında da kavsaranın dördüncü sırasına kadar devam eden rumilerle oluşturulmuş

---

44 Wulzinger, a.g.e., 64.
45 Ayverdi, a.g.e., 522; Demiriz, a.g.e., 627.
46 Ayverdi, a.g.e.; Demiriz, a.g.y.

süslemeler yer almaktadır. 0.40 m x1.76 m ölçülerindeki üstteki yazı kuşağında celi, sülüs hatla, "*İnne's-salâte kânet ale'l-mü'minine kitâben mevkûten*" âyetine yer verilmiştir. Zemini ayrıca helezonik rumilerle süslenmiştir.

Alt kısımdaki kompozisyon ortada, beş dilimli bir madalyon içine alınmış, beş yapraklı bir palmetten gelişen ve helezonik bir şekilde bütün yüzeyi dolanan rumilerle oluşturulmuştur. Ayrıca rumi yapraklar dendanlanarak ve hurdelenerek zenginleştirilmiştir (Res.79).

Mihrabın üstünde biri tam, ikişi yarım üç zülfeden meydana gelen bir taç bulunmaktadır. Yüksekliği, 0.80 m olan bu zülfeler, kenarlardan yedi dilimlidir. Ayrıca yüzeyleri, ortabağdan gelişen ve bir palmetle son bulan sencide rumilerle süslenmiştir (Res. 80).

KATALOG NO : 3.18
YAPININ ADI : **BURSA ULU CAMİ MİHRABI**
ÇİZİM : 18
RESİM : 81-84
İNCELEME TARİHİ : 06.08.1995

TARİHÇE: Cami, Yıldırım Bayezid tarafından 1396-1400 tarihleri arasında yaptırılmıştır.[47] Esas bünyesini muhafaza eden mihrab, 1904 yılında Mehmed Usta'nın yaptığı tamirle günümüze gelmiştir.[48] Bundan başka 1572'de Zeyni Çelebi adlı bir hayır sahibi, Mehmed adlı bir ustaya mihrabın nakışlarını yaptırmıştır.[49] Mihrabdan gerek ilk yapıma ilişkin ve gerekse 1571'e ilişkin herhangi bir süsleme ulaşmamıştır. Bugünkü yazı ve süslemeler son tamirden kalmadır.

YAPIDAKİ YERİ: Mihrab, kıble duvarının ortasında ve cami kuzey kapısının ekseninde yer almaktadır. Mihrabın girintisi duvar içerisinde kalmakta, dış cepheye herhangi bir taşıntı yapmamaktadır.

MALZEME ve TEKNİK: Mihrab yüzeyi son yapılan onarımlarda tamamen kalemişi süsleme ve yazılarla kaplanmıştır. Bu nedenle mihrabın asıl malzemesi tesbit etme imkanı yoktur. Yalnız yüzeyinin alçı sıva kaplı olduğu görülmektedir. Ayrıca ilk yapımdan olan mukarnaslar, bugün yaldızlanmakla beraber alçıyla gerçekleştirildiği görülmektedir.

TANIMI: Duvar yüzeyinden 0.30 m taşıntılı mihrab, 4.84 m genişlik ve 7.92 m yükseklikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı profillenme yapan çerçeve, dikdörtgen planlı hücre, mukarnaslı kavsara, sütunce, kitabelik köşelik ve taç gibi unsurlar meydana getirmektedir (Res.81).

Dıştan içe kademelenme yapan dört bordür, mihrabı üç yönden kuşatmaktadır. Bunlardan en dıştaki, düz yüzeyli olup, üzeri daire şeklinde kıvrım yapan yapraklar ile içlerindeki hatayi grubu motifleriyle süslenmiştir. Kadelenmeli dar bir silmeyle geçilen ikinci bordürün içbükey yüzeyi yeşil zemin üzerine kûfi hatla yazılmış, "*Yâ mâlike'l-mülki zü'l-celâli ve'l-ikram*" ibaresinin tekrarıyla doldurulmuştur.[50] 0.16 m genişlikteki düz yüzeyli üçüncü

---

47 İnşa kitabesi bulunmayan caminin minber ve minaresinde kitabeler vardır. Bunlardan minaredeki kitabe bugün mevcut değildir ve nerede olduğu da bilinmemektedir. Minberindeki kitabeden 802-(1399-1400),'de caminin tamamlandığı anlaşılmaktadır. Ayverdi, a.g.e. (1966), 411; Demiriz, a.g.e. (1979), 319; K. Baykal, Bursa'da Ulu Camii (1950), 19-20; Çetintaş, a.g.e. (1958), .

48 Ayverdi, a.g.e., 410; Baykal, a.g.e. (1950), 5-6; Z.C. Özsayıner, İlgi, 62, 1990, 25.

49 Ayverdi, a.g.e., 403; Baykal, a.g.e. (1950), 22.

50 Baykal, a.g.e., 131.

bordür kırmızı zemin üzerine palmet ve rumi motifleriyle, kitabeliği de çevreleyen en içteki bordürde siyah zemin üzerine yapılmış çiçek ve yaprak motifleriyle süslenmiştir.

Hücre köşelerden sütuncelerle sınırlandırılmış olup, 2.16 m genişlik, 1.26 m derinlik ve 2.90 m yükseklikte dikdörtgen planlıdır. Hücrenin üst kısmındaki üç yüzeyde devam eden, iki yazı şeridi bulunmaktadır. Bunlardan üstteki, yeşil zemin üzerine kûfi hatla yazılmış, sağda "*Besmele*" ortada "*İhlas suresi*", solda da "*Sadaka'llâhü'l-azim*" ibareleri ve bunun hemen altında "*ta'miri Mehmed Usta 1322*" yer almaktadır. Alttakinde ise celi sülüs hatla, sağda: "*El hamdu lillâhi-llezi hâdanâ'l-İslam*", ortada "*Rabbenâ âtina fi'd-dünya haseneten ve fi'l-âhireti haseneten ve kınâ azâbe'n-nâr*", solda da "*ve cealnâ min ümmeti Muhammedin aleyhisselam*" ibareleri yazılmıştır.[51]

Yazıların altında ise yan yüzeyler beyaz boyalı boş bırakılmış olup, ana yüzey kenarlarda başlıklı birer sütunce motifiyle sınırlandırılmıştır. Ortada zeminden başlayan kavsara şeklinde bir çerçeve ile içerisindeki üstten sarkan bir madalyondan ibaret kompozisyon yer almaktadır. Bunun köşelikleri kıvrık dal ve yapraklarla süslenmiştir. Madalyonun göbeğine armudî biçimde müsenna, sülüs hatla yazılar yer almaktadır. "*Kul küllün ya'melu ala şâkiletih ferabbüküm a'lemü bi-men hüve ehdâ sebile*" âyeti yazılmış, diğer tarafları simetrik yapraklarla bezenmiştir[52] (Res.82).

Hücrenin köşelerine bağlı sütunceler, 0.34 m çapında 2.18 m yükseklikte silindirik gövdelidir. Sütuncelerin başlıkları iki kademeli olup, altta, kaval ve oluk silmeli bilezikler, üstte köşeli bir tabladan ibarettir. Kaideler de, kaval ve oluk bileziklerle geçilen köşeleri pahlı küp biçimindedir.

Hücreden kademeli düz silmelerle ayrılmış kavsara, 2.52 m yükseklikte, sekiz mukarnas sırasıyla oluşturulmuştur. Kavsara, kenarlardan dışbükey kademelenme yaparak daralan üçgen bir görünüme sahiptir. Alttan iki sırada mukarnasların, yüzeyleri yaprak biçimli konsol ögeleri ile aralarındaki yuvalar, püskül ve yüzeysel nişçikler biçimindedir. Diğer sıralardaki mukarnaslar tek tek veya gruplaşarak dizilmiş badem ve kanat formları, kademeli kemer şeklinde bir çerçeve içerisine alınmıştır. Aralarına yer yer konsol ögeleri yerleştirilmiştir. Kavsara en üstten üçgen biçiminde üç dilimli bir tepe nişiyle son bulmaktadır. Ayrıca kavsarayı dıştan sütuncelerin üzerinden başlayan bir kemer formu sınırlandırmaktadır. Sonradan yapılmış bu şekli sivri kemer, 0.20 m genişliğinde olup, üzerine sağ alt köşeden başlayarak besmeleye müteakip "*Âyet e'l-Kursi*" celi sülüs hatla yazılmıştır (Res.83).

---

51 Baykal, a.g.y.
52 Baykal, a.g.y.

Köşelik iki üçgen yüzey oluşturmaktadır. Üzeri kemerin dışında kırmızı zeminli "S" ve "C" kıvrımları şeklinde helezonik yapraklarla süslenmiştir.

Kitabelik, düz ince bir silmeyle çerçevelenmiş, 0.80 m x 2.80 m ölçülerinde dikdörtgen bir panodan ibarettir. İçerisindeki 1275 (1858) tarihli yazılar, kabartma celi sülüs hatla gerçekleştirilmiştir. Yeşil zemin üzerine "*Küllema dehale aleyha zekeriyye'l-mihrâb*" âyeti yazılmıştır[53] (Res.84).

Mihrabın üstünde boydan boya uzanan silmeli bir taç yer almaktadır. Bu taç, 0.20 m genişliğinde yekpare bir tepe silmesiyle oluşturulmuştur.

---

53 Baykal, a.g.y.

KATALOG NO : 3.19
YAPININ ADI : **BERGAMA ULU CAMİ MİHRABI**
ÇİZİM : 19
RESİM : 85-90
İNCELEME TARİHİ : 17.07.1995

TARİHÇE: Cami inşa kitabesine göre, Yıldırım Bayezid tarafından 801 (1398-99) tarihinde yaptırılmıştır.[54] 1905 yılındaki tamirde elden geçen mihrab, büyük ölçüde orijinalliğini muhafaza etmektedir.[55]

YAPIDAKİ YERİ: Mihrab, caminin kıble duvarı ortasında ve giriş ekseninde de yer almaktadır. Dış cephede herhangi bir taşıntı yapmayan mihrabın açıklığı duvar içerisinde kalmaktadır.

MALZEME ve TEKNİK: Alçı malzemeyle kalıplama tekniğinde yapılmıştır. Süslemeler, alçak kabartma olarak gerçekleştirilmiştir. Günümüzde mihrab yüzeyi siyah, beyaz, yeşil, kiremit kırmızı yağlı boya ve altın yaldızla kaplanmıştır.

TANIMI: Duvar yüzeyinden 0.08 m taşıntılı mihrab, 4.60 m genişlik ve 5.00 m yükseklikte dış ölçülere sahip, kareye yakın dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı fazla profillenme yapmayan 1.40 m genişliğindeki çerçeve, beş kenarlı hücre, mukarnaslı kavsara, sütunce ve taç gibi unsurlar meydana getirmektedir (Res.85).

Mihrabı üç yönden değişik tertibatlı altı bordür kuşatmaktadır. Dışa dönük içbükey silme ve akabindeki düz silmeden sonra, içbükey yüzeyli ve 0.13 m genişliğinde bordür gelmektedir. Bu bordürün üzeri, kabartma sülüs hatla yazılmış, birbirinin tekrarı bir ibareyle doldurulmuştur.[56] Dıştaki baklava, içteki içiçe zikzak motifli iki kaval silmenin sınırlandırdığı ikinci ve dördüncü bordür, 0.10 m genişliğinde ve düz yüzeylidir. Üzerini, kavisli dallarla birbirine bağlanmış, birer atlamalı, daire içerisindeki yıldız ve gülbezeklerle, aralarında bunlardan çıkan üç yapraklı palmetlerin oluşturduğu kabartma, bitkisel kompozisyon süslemektedir (Res.87). Bunların arasındaki üçüncü bordür, 0.42 m genişliğinde düz yüzeyli olup, içerisi on kollu tam ve yarım yıldazlardan gelişen geometrik geçmeyle doldurulmuştur. ayrıca bunların içlerinde on köşeli, aralarında beş köşeli yıldızlar meydana getirilmiştir. Yıldızların göbeklerine gülbezek, kollarına da yarım yıldızlarda, çeşitli biçimlerde yaprak, tam

---

54 O.Bayatlı, Bergama Tarihinde Türk İslam Eserleri (1956), 18-19; Ayverdi, a.g.e. (1966), 377; Demiriz, a.g.e. (1979),; B. Ersoy, A.S.T.D. IV, 1988, 65; B. Ersoy, Bergama Camii ve Mescitleri (1989), 8.

55 Ö. Bakırer, mihrabın XIV. yüzyılda yenilendiğini söylemektedir. Ancak B. Ersoy'un da fade ettiği gibi, mihrabın XIV. yüzyılda yenilendiği fikrine katılmak mümkün değildir. Ersoy, a.g.e., 7 (dn.21),; Ersoy, a.g.e., 62 (dn.6),; Ö. Bakırer, onüç ve Ondordüncü Yüzyıllarda Anadolu Mihrabları (1976), 33 (dn.184),.

56 Bunun okunması mümkün olmadı.

yıldızlarda simetrik rumiler yerleştirilmiştir (Res.86). Kompozisyon sonradan, yaldız, siyah, kırmızı, yeşil ve beyaz renklerle boyanmıştır. Beşinci bordür, 0.12 m genişliğinde içbükey kavisli olup, üzerinde kabartma celi sülüs hatla, "*Kale'n-nabiyyü aleyhisselam. Ehabbü'l-bikâi' illellahi tealâ'el-mesâcide*" Hadis-i şerifi 14 kez tekrarlanmıştır.[57] En içte de zikzak motifli iki kaval silmen arasında, iki şeritli örgüyle oluşturulmuş, 0.08 m genişliğindeki bordür yer almaktadır. Bunlardan başka, en dışta doğrudan duvar yüzeyine boyayla yapılmış ve üstte devam etmeyen çengelli kûfi hatlı, yazı bordürü sonradan onarımlar sırasında eklenmiştir[58] (Res.86).

Köşelerden sütuncelerin sınırlandırdığı hücre, 1.52 m genişlik, 0.90 m derinlik ve 1.16 m yüksekte beş kenarlı yarım ongen planlıdır. Hücrenin her bir yüzeyi sonradan şeritlerle dikdörtgen panolara bölünmüştür. Şeritler kahverengi, yüzeyler, yeşil ve tonlarıyla ebru biçiminde dalgalı yağlı boya ile kaplanmıştır.

Hücrenin köşelerine bağlı 0.16 m çapında, 1.00 m yükseklikteki sütunceler, silindirik gövdelidir. Sütuncelerin birer sıra mukarnaslı başlık ve kaideleri mevcuttur. Sütunceler de hücre yüzeyi gibi yeşile boyanmıştır (Res.88).

Kenarlardan dışbükey kavisli kademelenme yaparak yükselen kavsara, 1.92 m yükseklikte yedi mukarnas sırasından meydana gelmiştir. Herbiri 0.20 m-0.26 m boylarındaki mukarnas sıraları aralarda boydan boya uzanan ince şeritlerle birbirinden ayrılmıştır. Her bir sırada gruplaşmadan dizilmiş ve dikdörtgen bir çerçeve içine alınmış mukarnaslar, badem ve kanat formları ile yüzeysel ve iki yüzeyli yuvalarla teşkil edilmiştir. Birinci sırada yüzeysel, dört ve altıncı sıralarda iki yüzeyli yuvalar sıralanmaktadır. İki, üç ve beşinci sıralar tek tek dizilmiş badem ve kanatlarla doldurulmuştur. Kavsara, en üstten beş dilimli yarım küre biçiminde bir tepe nişiyle son bulmaktadır (Res.88-89).

Köşelikler üçgen biçiminde iki yüzeyden oluşmaktadır. Yüzeyleri, 1905 yılındaki onarımlarda kabartma olarak yapılmış süslemelerle doldurulmuştur. Bu süslemeler, kenarlardaki perde motifiyle içteki "S" ve "C" kıvrımlı yaprak ve aralarındaki çiçek motiflerinden oluşmaktadır. Ayrıca bu kabartma süslemeler, kavsara kenarlarına uydurulmuş olarak köşeli kademelenme yapmaktadır.[59]

Mihrabın üstünde boydan boya uzanan yekpare bir taç yer almaktadır. 0.24 m genişlikteki tacın yüzeyi alttan yay şeklinde saplarla birbirine bağlanan lotus ve palmet motiflerinden oluşan bitkisel bir süslemeyle doldurulmuştur (Res.90).

---

57 Ayverdi, a.g.e., 376.
58 Ayverdi, a.g.y.; Ersoy, a.g.e., 62.
59 Yüksel, a.g.e. (1986), 40.

KATALOG NO : 3.20
YAPININ ADI : **KÜTAHYA ULU CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 20
RESİM : 91-94
İNCELEME TARİHİ : 07.07.1996

TARİHÇE: Caminin yapımına Yıldırım Bayezid zamanında başlanmıştır. Ankara Savaşından (1402) sonra oğlu Musa Çelebi tarafından tamamlatılmıştır.[60] Ahşap direkli ve çatılı olan ilk cami, XVI. ve XIX. yüzyıllarda geçirdiği tamir ve değişikliklerle günümüze ulaşmıştır. Cami, özellikle II. Abdülhamid zamanında 1307-1889'daki onarımda son cemaat yeri, mihrab ve minaresi bırakılarak tamamen yeniden yapılmıştır.[61] Mihrab, kalemişi süslemeleri ve üstündeki üçgen alınlık dışında ilk yapıdaki yerini ve yapısını muhafaza etmektedir.[62]

YAPIDAKİ YERİ: Caminin kıble tarafında, ana mekandan sivri kemerle ayrılmış, dışa dört kenarlı taşıntı yapan eyvan biçiminde bir bölümün içinde bulunmaktadır. 2.80 m derinliğinde ve 6.80 m genişliğinde, içten kenar uzunlukları birbirinden farklı beş köşeli bir plan gösteren bölümün kıble cihetine yerleştirilmiştir. Doğu taraftan köşeye dayanan mihrab, batıdan, 0.77 m bir çıkıntı teşkil etmektedir.[63]

MALZEME ve TEKNİK: Mihrabın yüzeyi sonradan koyu ve açık yeşil, kırmızı, sarı renklerle boyanıp, geç devir süslemeleriyle kaplandığından malzemesi hakkında kesin bir ifade kullanma imkanı yoktur. Ancak, her ne kadar boya ile kaplansa da gerek kavsaranın ve gerekse diğer yüzeylerin alçı ile yapıldığı söylenebilir.

TANIMI: Mihrab, 3.04 m genişlik ve 6.28 m yükseklikte dış ölçülere sahip, dikdörtgen görünüşlüdür (Çiz.20). Mihrabı çerçeve, beş kenarlı hücre, mukarnaslı kavsara sütunce, kitabelik ve sonradan ilave edilmiş üstündeki üçgen alınlık gibi unsurlar meydana getirmektedir (Res.91).

---

60 H. Güner, Kütahya Camileri (1964), 18; A. Altun, Kütahya (1982), 214; İ. H.Uzunçarşılı, Kütahya Şehri (1932), 107.

61 Ayverdi, a.g.e. (1966), 510.

62 Mihrab hakkında: E. Çelebi, Ayverdi ve A. Altun bilgiler vermektedir. E. Çelebi, "Mihrabı ve minberi ol kadar müsenna değildir, tarz-ı kadimdir." E. Çelebi Seyahatnamesi, IX, (1314), 20-21; Ayverdi, "Büyük bir eyvan dibindeki asıl mihrab eskidir, ne 1223 ne de 1307 tamirine aiddir. İlk caminin mihrabının tezyinatı değilse de mevkiini ve ebadını gösterir." Ayverdi, a.g.y., Altun, "Dört kenarlı bir çıkma içinde bulunan mihrabın bulunduğu bölüm kalın sivri bir kemerle ana mekandan ayrılmıştır. Derinlği ve genişliği fazla olmamakla birlikte, açık olarak ana mekandan ayrı düşünüldüğü görülmektedir. Bu bölümde yer alan mihrab, durumundan anlaşıldığı kadarıyla eski izler taşımakla birlikte yenilenmiştir. Niş klasik mukarnas dolgulu ve köşeli görünümünü korumaktadır. Ancak XIX. yüzyıl modası üçgen alınlık ve çevresindeki görünüş geç özelliklere işaret etmektedir..." Altun, a.g.e., 203.

63 Altun, a.g.e., 480, p.5.

Çerçeveyi oluşturan, bordür ve silmeler mihrabı üç yönden kuşatmaktadır. En dışta, 0.29 m genişliğinde ve düz yüzeyli bir bordür dolanmaktadır. Bundan sonra, profillenmeyi de sağlayan bir kaval ve oluk silme yer almaktadır.

Köşelerden sütuncelerle sınırlandırılmış hücre, 1.40 m genişlik, 0.80 m derinlik ve 1.92 m yükseklikte beş kenarlı yarım onikigen planlıdır. Hücrenin her bir yüzeyi, sonradan yapılmış süslemelerle doldurulmuştur. Kenarlardaki yüzeylerde perde motifi, içteki üç yüzeyde vazo ve çiçekler, ortadakinde de vazonun üzerinde zincirle sarkıtılmış bir kandil motifi tasvir edilmiştir (Res.92).

Sütunceler köşelere bağlı, 1.48 m yükseklik ve 0.10 m çapında ve yivli silindirik gövdelidir. Üzerleri ortadan ikiye bölünmüş, oluk yivlerle hareketlendirilmiştir. Sütuncelerin kum saati şeklinde başlık ve kaideleri mevcuttur (Res.93).

Hücrenin hemen üstünden başlayan kavsara, 1.83 m yükseklikte, kenarlardan köşeli kademelenme yaparak daralan ve en üstte kaş kemeri şeklinde nihâyetlenen bir çerçeve içine alınmıştır. Kavsara, ortalama 0.25 m yükseklikte yedi ara mukarnasla oluşturulmuştur. En alt sırada, iki kademeli ve üçgen şeklinde sonlanan düz yüzeyli yuvalar ve aralarda yüzeysel nişçikler yer almaktadır. Diğer beş sıra, konsol ögeleriyle birbirinden ayrılmış badem ve kanat formlarıyla doldurulmuştur. Alt iki sırada ikişerli, diğerlerinde tekli olarak dizilmiş bu badem ve kanatlar, uçları aşağıda prizmatik üçgen şeklindedir. Kavsara en üstten de yarım küre biçiminde bir tepe nişiyle son bulmaktadır. Biraz sivri tutulmuş bu tepe nişi, iki kademeli ve dokuz dilimli olarak gerçekleştirilmiştir. Mukarnaslar sonradan, yeşil,sarı ve kırmızı renklerle boyanmıştır (Res.94).

Yekpare köşelikler, zemine kadar devam etmekte ve kavsaranın etrafında geniş bir yüzey oluşturmaktadır. Yüzeyi geç devirde yapılmış, perde, çiçek ve yaprak motifleriyle bezenmiştir.

Kitabelik köşeliğin üst ortasına yerleştirilmiştir. 0.55 m x 1.60 m ölçülerinde dikdörtgen bir kartuş içerisine alınmış kitabelikte, sülüs hatla "*Küllemâ dehale aleyhâ zekeriyye'l-mihrab*" âyeti yazılmıştır.

Mihrabın üstüne geç devirde üçgen bir alınlık eklenmiştir. Yanlardan başlıklara bindirilmiş, ortadaki üçgen alınlık, üç yapraklı bir taçla nihâyetlendirilmiştir. Alınlığın yüzeyi ortada bir kâbe, yanlarda çiçek ve üst ortadaki ayyıldız tasvirleriyle süslenmiştir.

KATALOG NO : 3.21
YAPININ ADI : **GELİBOLU AZEBLER NAMAZGAHI MİHRABI**
ÇİZİM : 21
RESİM : 95-99
İNCELEME TARİHİ : 22.07.1195

TARİHÇE: Namazgâh sağdaki minber üzerinde yer alan inşa kitabesine göre, Beşe oğlu İskender tarafından 810 (1407) tarihinde yaptırılmıştır.[64]

YAPIDAKİ YERİ: Namazgahın kıble duvarı ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. 1.23 m kalınlığındaki duvara açılmış olan mihrab, dış cepheye herhangi bir taşıntı yapmamaktadır.

MALZEME ve TEKNİK: Mihrab kıble duvarı ile aynı, beyaz mermerle yapılmıştır.

TANIMI: Duvar yüzeyinden taşıntı yapmayan mihrab, 1.80 m genişlik ve 3.78 m yükseklikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür (Çiz. 21). Mihrabı üç kenarlı hücre, mukarnaslı kavsara, sütunce, köşelik ve taç gibi unsurlar meydana getirmektedir. (Res.95).

Çerçevesi bulunmayan mihrab, kenarlardan sütunce üst hizasına kadar düz, kavsara boyunca içe doğru hafif pahlı silmeler belirlemektedir. Bundan başka, alttan duvar boyunca uzanan düz, kaval ve oluk silmelerle gerçekleştirilmiş oturtmalık, üstten de düz ve pahlı bir saçak silmesi mihrabı sınırlandırmaktadır.

Köşelerden sütuncelerin sınırlandırdığı hücre, 1.23 m genişlik, 0.60 m derinlik ve 1.66 m yükseklikte üç kenarlı yarım altıgen planlıdır. Mermer levhalarla kaplı yüzeylerinde herhangi bir süsleme bulunmamaktadır (Res.96).

Köşelere bağlı sütunceler, 1.04 m yükseklikte ve 0.20 m kalınlığında çokgen gövdelidir. Sütuncelerin iki sıra mukarnaslı başlıkları ile birer bilezikle sınırlandırılmış içbükey kavisli kaideleri mevcuttur. Sütunceler mukarnaslı başlıklara sahiptir. İki sıra düzenlenmiş mukarnaslar köşelerdeki yaprak, ve badem ile sivri kemerli sathi nişçiklerden oluşmaktadır (Res. 97).

Hücreden pahlı bir silmeyle ayrılmış kavsara, 1.42 m yükseklikte, yedi mukarnas sırasından meydana gelmiştir. Kenarlardan köşeli kademelenme yaparak yükselen, üçgen bir görünüme sahiptir. Mukarnasların 0.18 m-0.20 m arasında değişen ölçülerdeki sıralarından alttaki yaprak biçiminde konsol öğeleriyle, diğer sıralar tek tek dizilmiş badem ve kanat formlarıyla oluşturulmuştur. Alt sıralarda daha şişkin olan bademler, üst sıralara doğru

---

64 Ayverdi, Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve II. Murat Devri (1972), 166-168; Demiriz, a.g.e. (1979), 560.

sivrilmektedir. Kavsara, yarım küre biçimindeki, iki kademeli ve altı dilimli bir tepe nişiyle son bulmaktadır (Res. 98).

Köşelikler üçgen biçimli iki yüzeyden meydana getirilmiş olup, süslemesizdir. Yalnız bunun üstünde mihrab boyunca uzanan, 1.74 m x 0.46 m ölçülerinde bir şerit yer almaktadır. Şerit üzerine kazımak suretiyle, çizgisel ters ve düz laleler işlenmiştir (Res. 99).

Duvarla birlikte mihrabın üstüne taç yerleştirilmiştir. Tek bir zülfeden meydana gelen taç, 0.90 m tabanlı ve 0.66 m yükseklikte dokuz dilimli olarak düzenlenmiştir. Üzeri, ortabağdan gelişen ve yüzeye helezonik bir biçimde dağılan rumi motifleri ile doldurulmuştur. Kabartma rumiler, üstten bir palmetle son bulmaktadır (Res. 95).

KATALOG NO : 3.22
YAPININ ADI : **EDİRNE ESKİ CAMİ MİHRABI**
ÇİZİM : 22
RESİM : 100-106
İNCELEME TARİHİ : 23.07.1995

TARİHÇE Cami, inşa kitabesine göre; 816 (1414)'de Çelebi Mehmed tarafından yaptırılmıştır.[65] Ancak birçok kaynakta, caminin yapımına 1403'de Emir Süleyman Çelebi'nin başlattığı, Musa Çelebi zamanında inşasına devam edilerek, Çelebi Mehmet'in tamamlattığı bildirilmektedir.[66] Caminin 1753'teki tamiri sırasında, mihraba müdahale edilmiştir. Alçı sıva ve üzerine Barok üslûptaki bir takım süslemeler bu tamirde yapılmıştır.[67]

YAPIDAKİ YERİ: Mihrab, kıble duvarının ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Dış cepheye herhangi bir taşıntısı yoktur.

MALZEME VE TEKNİK: Mihrabın alçı sıva ve üzerindeki kalemişi süslemeleri geç devir özelliği taşımaktadır. Aslında hücre, kavsara ve çerçevenin alt kısımlarından mermerle yapıldığı anlaşılmaktadır. Mermerin mihrab yüzeyini farklı ölçülerde dikdörtgen levhalar halinde kaplandığı görülmektedir. Mermer, kavsara ve sütunce gibi elemanlarda ise, konumlarına göre özel biçimler almıştır.

TANIMI: Duvar yüzeyinden 0.45 m taşıntılı mihrab, 5.86 m genişlik ve 6.50 m yükseklikte dış ölçülere sahip, dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı profilli çerçeve, dikdörtgen planlı hücre, mukarnaslı kavsara, sütunce, taç ve ikinci bir mihrab gibi elemanlar oluşturmaktadır (Res. 100).

Çerçeveyi, tertibatları farklı üç bordür ile bunları birbirinden ayıran silmeler teşkil etmektedir. Köşeleri yuvarlaklaştırılarak yumuşatılmış dış bordür, 0.12 m genişlikte ve düz yüzeylidir. Aradaki dikdörtgen profilli silmenin ayırdığı ikinci bordür, hafif içe girintili ve 0.20 m genişlikte, düz yüzeyli olup, üzeri sonradan kalemişleri ile süslenmiştir. Bu süslemeler, uçları volütlü nihâyetlenen çizgilerle oluşturulmuş, vazo motiflerini ihtiva etmektedir. 0.76 m genişlikte ve düz yüzeyli üçüncü bordür, içten ve dıştan içbükey kavisli silmelerle sınırlandırılmıştır. Sonradan yüzeyi, alçı üzerine yapılmış, yanlarda birer şamdan ve çiçekli vazo; üstte de kıvrık dal, yaprak ve çiçek motifleriyle doldurulmuştur (Res.100).

---

65 Ayverdi, a.g.e. (1972), 158-159; Demiriz, a.g.e. (1979), 471; B. Karamağaralı, V.D. IX, 1971, 333.
66 E.Çelebi, a.g.e., II, 430-431; O.Nuri Peremeci, Edirne Tarihi (1940), 54; Ayverdi, a.g.e., 150; O.Aslanapa, Edirne'de Osmanlı Devri Abideleri (1949), 6-7; Karamağaralı, a.g.e., 334; O. Aslanapa, Edirne, 1965, 224; S.Eyice, D.İ.A., 10, 345.
67 Ayverdi, a.g.e., 154; Karamağaralı, a.g.e., 331.

Köşelerden sütuncelerle sınırlandırılmış hücre, 2.14 m genişliğinde, 1.04 m derinliğinde ve 2.30 m yüksekliğinde dikdörtgen planlıdır. Düz, mermer levhalarla kaplı hücrenin cephesine ikinci bir mihrab yerleştirilmiştir (Res.101-102).

Bu ikinci mihrab, üç kenarlı yarım altıgen planlı hücre, mukarnaslı kavsara ve sütuncelerden oluşmaktadır. Köşelerindeki sütunceler 0.70 m yükseklik ve 0.0.8 m kalınlığında silindirik gövdelidir. Sütuncelerin birer bilezikle ayrılmış çan biçimli başlıkları mevcuttur. Hücre 0.72 m genişlik, 0.32 m derinlik ve 0.62 m yükseklikte ve üç kenarlı yarım altıgen planlıdır. Ayrıca hücrenin herbir yüzeyi, sivri kemerli sağır nişçiklerle son bulmaktadır. Kavsara kenarlardan köşeli kademelenme yapan bir kaval silme ile sınırlandırılmşıtır. Kavsara, 0.95 m yükseklikte ve dört sıra mukarnaslıdır. Mukarnas sıralarını, en altta aralara konsol ögesi yerleştirilmiş yuvalar, diğer iki sırada birbirine eşit badem ve kanat formları, en üstte de üç yüzeyli bir tepe nişi oluşturmaktadır (Res.103).

Hücrenin köşelerine bağlı sütunceler, 1.80 m yükseklikte ve 0.14 m çapında silindirik gövdelidir. Gövdenen burmalı birer bilezikle ayrılmış küp biçiminde başlıkları mevcuttur. Başlıkların üzerine uç kısımları yukarıda ikişer damla motifi yerleştirilmiştir. Ayrıca başlıklar, düz birer tabla ile nihâyetlenmektedir (Res.104).

Kavsara, 2.20 m yükseklikte, altı mukarnas sırasından meydana gelmiştir. Kavsarayı kenarlardan düzensiz, dışbükey kademelenme yapan bir silme sınırlandırmaktadır. 0.28 m-0.36 m arasında değişen ölçülerde mukarnas dizilerini, yüzeysel ve üç yüzeyli yuvalar, badem ve kanat formları ile aralardaki konsol ögeleri teşkil etmektedir. Alt ortaya yerleştirilmiş bir nişçik, köşelerde üç sıra halinde dizilmiş grupları birbirinden ayırmaktadır. Bu gruplar, birinci sırada sivri kemerli nişçikler, ikinci sırada badem ve kanat formları, üçüncü sırada ise badem ve kanatlar arasında bulunan dilimli tepe nişi şeklindedir. Dördüncü sıra, üç veya dört yüzeyli yuvalarla, beşinci sıra ise, tek tek dizilmiş badem ve kanatlarla doldurulmuştur. Yarım küre biçiminde, hafif sivri ve içerisi beş yivle dilimlendirilmiş bir tepe nişiyle kavsara nihâyetlenmektedir (Res.101, 105).

Köşelikler üçgen iki yüzeyden oluşmaktadır. İçleri sonradan yapılmış barok tarzda yaprak motifleriyle süslenmiştir. Kitabelik, dıştan ve içten oluk silmelerle sınırlandırılmış, 0.20 m genişliğinde bir bordürle çevrelenmiştir. Bordürün üzeri, ters "S" kıvrımlarıyla şekillenmiş vazo motifleriyle doldurulmuştur. 0.40 m x 2.00 m ölçülerindeki dikdörtgen panonun içerisine sonradan celi sülüs hatla, "*Küllemâ dehale aleyhâ zekeriyye'l- Mihrâb*" âyeti yazılmıştır (Res. 106). Mihrabın en üstünde yer alan taç, barok üslup özellikleri göstermektedir. 1.00 m yükseklikte ortada tam, yanlarda yarım üç zülfeden oluşmaktadır. Alçıyla gerçekleştirilmiş tacın üzeri kıvrım yapan yaprak ve çiçeklerle süslenmiştir (Res.106).

KATALOG NO : 3.23
YAPININ ADI : **AMASYA BAYEZİD PAŞA CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 23
RESİM : 107-116
İNCELEME TARİHİ : 12.08.1995

TARİHÇE: Cami inşa kitabesine göre, 817 (1414)'de Çelebi Sultan Mehmed'in Lalası ve Veziri Bayezid Paşa tarafından yaptırılmıştır. Yapının ustası Şamlı Ebu Bekir b. Muhammed Müşeymeş'tir.[68] Mihrabı sonradan yağlı boya ile boyanmakla birlikte orijinalliğini muhafaza etmektedir.[69]

YAPIDAKİ YERİ: Yan mekanlı bir plana sahip caminin, kıble duvarı ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Mihrabın dış cepheye herhangi bir taşıntısı yoktur.

MALZEME ve TEKNİK: Düzgün kesme taşla yapılmıştır. Mihrabda beyaza yakın esmer ve kiremit rengi kalker kullanılmıştır. Süslemeler alçak kabartma olarak oyulmuştur. Bugün üzeri değişik renklerde yağlı boya ile boyanmıştır.[70]

TANIMI: Duvardan 0.10 m taşıntılı mihrab, 2.66 m genişlik ve 4.50 m yükseklikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı profilli bir çerçeve, dikdörtgen planlı hücre, mukarnaslı kavsara, sütunce ve taç gibi unsurlar oluşturmaktadır (Res.107).

Çerçeveyi, tertibatları farklı şekilde sıralanan silmelerle, alttaki pano ve üstünde sadece kavsarayı üç taraflı dolanan bir bordür teşkil etmektedir (Res.108). Dıştan itibaren düz, oluk, kaval ve tekrar düz sıralanan silmeler, mihrabı dört taraftan çevrelemektedir. Bundan sonra gelen alt kesimdeki panolar, 0.26 m x 0.98 m ölçülerinde dikdörtgen biçimde sütunce hizasına kadar devam etmektedir. Dışta düz, içte dar ve pahlı silmelerle sınırlandırılmıştır. İçe hafif girintili yüzeyleri onikigenler ve bunların kesişmesiyle oluşturulmuş altı köşeli yıldızlarla doldurulmuştur (Res.109). Panoların üstünden başlayan bordür ise, bir çubuk silmeyle sınırlandırılmış, 0.35 m genişlikte ve düz yüzeylidir. Üzerinde, panolardakinin aynı olan geometrik süsleme görülmektedir (Res.110). Ayrıca kavsarayı içten kaval ve oluk silmeler kuşatmaktadır. Köşelerden sütuncelerin sınırlandırdığı hücre, 0.96 m genişlik, 0.54 m derinlik ve 1.26 m yükseklikte dikdörtgen planlıdır.[71] Hücrenin ana ve yan yüzeyleri içe doğru hafif girintili panolarla süslenmiştir. Düz ve pahlı silmelerle çerçevelenmiş dikdörtgen panolardan

---

68 Ayverdi, a.g.e. (1972), 22; Demiriz, a.g.e. (1979), 151; Türkiye'de Vakıf II, 211-212; Eyice, a.g.e., 1963, 37; A. Gabriel, Monuments Turcs Anatolie (1934), 29.
69 Ayverdi, a.g.e., 15.
70 Ayverdi, a.g.y.; Demiriz, a.g.e., 152.
71 Gabriel, Mihrab hücresinin yarım daire planlı olarak göstermiştir. Gabriel a.g.e., 26 fig.11.

ana yüzeydeki, 0.60 m x 1.00 m ölçülerinde olup, içerisi üstte tam, altta yarım yarım oniki kollu yıldızdan gelişen geometrik bir geçmeyle doldurulmuştur. Ayrıca bu yıldızların ortalarına da kabartma birer çarkıfelek yerleştirilmiştir. Sonradan yıldızları oluşturan kabartma çizgiler ve içleri değişik renklerde boyanmıştır (Res.111). Yan yüzeylerdeki ise, 0.12 m x 1.00 m ölçülerinde içerisi, oldukça silinmiş vaziyette, on kollu yarım yıldızlar ve beşgenlerden gelişen geometrik geçmelerle doldurulmuştur (Res.112).

Hücrenin köşelerine yerleştirilen sütunceler, 0.80 m yükseklikte ve 0.20 m kalınlığında, üçer küple oluşturulmuş birer gövdeye sahiptir. Birbirinden köşeli boğumlarla ayrılmış, sekiz dilimli küplerden ortadaki baklava motifli kaval, diğer ikisi oluk silmeli bileziklerle ikiye bölünmüştür (Res.113). Gövdeden yarım küplerle geçilen başlık ve kaideler, köşeleri pahlı dikdörtgen prizma şeklindedir. Başlık ve kaideleri köşelerden iki sıra yaprak biçiminde mukarnas yumuşatmaktadır. Bu şekilde alttaki sekizgenden üstteki kareye geçiş sağlanmıştır. Kaidelerin yüzeyleri boş bırakılmakla beraber, başlıkların her iki yüzeyi kenarlardan köşeli kademelenme yapan bir silmeyle çerçevelenmiş, içerisi kabartma, ortabağdan gelişen ve palmetle son bulan rumi kompozisyonuyla doldurulmuştur (Res.14).

Kavsara, 0.98 m yükseklikte, beş sıra mukarnasla doldurulmuştur. Kenarlardan alt iki sırası içbükey, diğerleri köşeli kademelenme yaparak yükselmektedir. 0.18 m-0.20 m arasında değişen ölçülerdeki mukarnas sıraları, köşelerde gruplaşmaktadır. Üç sıradan oluşan bu gruplar, ortada alttan yukarıya doğru genişleyen konsol ögeleriyle ayrılmıştır. Grupların en alt sırası dilimli kemerli sağır nişçiklerle; ikinci sırası, badem ve kanat formlarıyla; üçüncü sırası dilimli tepe nişçikleriyle meydana getirilmiştir. Ayrıca üçüncü sıradaki tepe nişlerinin aralarına ve kanarlarına yaprak biçiminde dar ve geniş konsol ögeleri yerleştirilmiştir. Dördüncü sırada tek tek badem ve kanat formları dizilmiştir. Kavsara en üstten altı dilimli, yarım küre biçiminde bir tepe nişiyle son bulmaktadır (Res.115).

Köşelik, üstteki kitabelikle birlikte dıştan düz silmelerle çerçevelenmiştir. Kavsaranın etrafında yekpare bir yüzeyden meydana gelen köşelik, üst ortasına yerleştirilmiş kabartma bir gülbezek ve yanlarına sonradan yapılmış çiçek demetleriyle süslenmiştir. Kitabelik, düz silmelerle dikdörtgen çerçeve içerisine alınmıştır. Çerçeve üzerindeki süslemeler ve içerisindeki yazılar sonradan gerçekleştirilmiştir. 0.25 m x 0.80 m ölçülerindeki panoda siyah boyalı zemin üzerine "*Kelime-i Tevhid*" yazılmıştır (Res.15).

Mihrabın en üstünde boydan boya uzanan iki sıra mukarnaslı bir taç yer almaktadır. 0.35 m yükseklikteki mukarnasların alt sırası aralarına yaprak biçiminde konsol ögeleri yerleştirilmiş dikdörtgen yüzeylerle; üst sırası ise iki kademeli yuvalarla teşkil edilmiştir. Bugün üzeri, sonradan konmuş yazılı bir levha ile büyük ölçüde kapatılmıştır (Res.116).

KATALOG NO : 3.24
YAPININ ADI : **BURSA YEŞİL CAMİ MİHRABI**
ÇİZİM : 24
RESİM : 117-132
İNCELEME TARİHİ : 02.08.1995

TARİHÇE: Cami, giriş kapısı üzerindeki inşa kitabesine göre 822 (1419)'da Çelebi Sultan Mehmed tarafından Bina Emini ve Mimar Hacı Ivaz Paşa'ya yaptırılmıştır. Caminin süslemeleri Çelebi Mehmed'in ölümündün sonra 1424'de tamamlanmıştır. Yapının mihrabında çini ustası ve nakkaş olarak "*Amele Üstâdân-ı Tebrîzî*", hünkâr mahfilinde de "*Amele Muhammed Mecnûn*" ve "*Nakkâş Ali b. İlyâs Ali*" adları yer almaktadır. [72]

YAPIDAKİ YERİ: Caminin kıble duvarının ortasında ve giriş eksenindedir. Dış cepheye herhangi bir taşıntısı yoktur. Mihrab girintisi 2.19 m kalınlığındaki duvar içerisinde kalmaktadır (Res.117).

MALZEME ve TEKNİK: Aslında mihrab kütlesi, duvarı oluşturan malzemeyle gerçekleştirilmiştir. Yüzeyi tamamen çini levhalarla kaplanmıştır. Çinilerin çoğu renkli sır tekniğinde, kısmen de kabartma tekniğinde yapılmıştır. Çinilerde firuze, lacivert, beyaz, sarı ve açık yeşil gibi renkler kullanılmıştır.[73]

TANIMI: Duvardan 0.24 m taşıntılı mihrab, 6.54 m genişlik ve 11.10 m yükseklikte dış ölçülere sahip, dikdörtgen görünüşlüdür.[74] Mihrabı oturtmalık, profilli çerçeve, beş kenarlı hücre, mukarnaslı kavsara, sütunce, köşelik, kitabelik ve taç gibi unsurlar meydana getirmektedir (Res.118).

Toplam 2.12 m genişliğindeki çerçeveyi, tertibatları birbirinden farklı yedi bordür ile aralardaki silmeler oluşturmaktadır. Ayrıca bu bordürlerden birinci, ikinci, üçüncü, beşinci ve altıncısının hücreye doğru 90 derecelik açıyla bir dönüş yapıp, sütunce altında devam etmesiyle bir oturtmalık teşkil edilmiştir (Res.119).

En dıştaki bordür, yanlarda 45° pahlı, altta ve üstte düz devam etmektedir. 0.14 m genişliğindeki bu bordür üzerinde içten ve dıştan dolanan yapraklı kıvrık dal ile aralarına yerleştirilmiş üç çeşit çiçek motifinin tekrarıyla oluşturulmuş süslemeler bulunmaktadır. Firuze ve lacivert düz ve ince silmelerden sonra, 0.40 m genişliğinde içbükey yüzeyli bordür

---

72 Ayverdi, a.g.e. (1972), 94; Gabriel, a.g.e. (1958), 90; Goodwin, a.g.e. (1971), s.64; Baykal, a.g.e. (1950), 137; Demiriz, a.g.e. (1979), 331; Osman Şevki, Yeşil Camii (1933), 4-5; Türkiye'de Vakıf, III, 216-17.

73 Demiriz, a.g.e., 351.

74 Ayverdi, mihrabın ölçülerini, 6.00 m genişlik, 10.67 m yükseklik şeklinde vermiştir. Ayverdi, a.g.y.

gelmektedir. Üzerindeki 1.20 m'den başlayan, altta celi sülüs, üstte kûfi hatlı yazılar. üç yönde devam etmektedir. Sağ alt köşeden itibaren celi sülüs hatla Fetih sûresinin ilk altı âyeti yazılmıştır. Üstündeki kûfi hatla da sûrenin kaldığı yerden 11. âyeti sonuna kadar devam ettirilmiştir. Ayrıca yazıların zemini firuze, helezonik rumilerle doldurulmuştur (Res.120). Oturtmalık kısmında bu bordür, girift iki ayrı geçmenin üstten birbiriyle birleştirilerek, birer atlamalı tekrarlanmasından ibaret bir kompozisyon şeklinde sürmektedir. Geçmelerden birisi, iki çizginin içiçe geçerek kesişmesiyle şekillenen ortadaki sekiz, altı ve beş köşeli yıldızlardan oluşmuştur. İkincisi, uçlarında palmet şeklinde sonlanan bir dikdörtgen iki çizgiden gelişen yayların kesişmesiyle teşkil edilmiş, merkezdeki altı köşeli yıldız ve uçlarındaki rumilerden meydana gelmiştir. Bunun da zemini firuze renkli helezonik rumilerle süslenmiştir (Res.121).

Üçüncü sırada, 0.44 m genişliğinde ve üç sıra mukarnasla düzenlenen bir bordür bulunmaktadır. Dıştan içe kademelenme yapan mukarnaslar, üçgen biçiminde nihâyetlenen dikdörtgen yüzeylerle üç veya dört kenarlı yarım ongen yuvalardan teşkil edilmiştir. Mukarnasları oluşturan yüzeylerden dar olanlar sarılma, genişler ise, sencide rumilerle süslenmiştir. Ayrıca bunların üst aralarında üçgen biçiminde yüzeylere yer verilmiştir (Res.120).

Dördüncü bordür, 0.42 m genişliğinde düz yüzeyli olup, oturtmalık üstünden mihrabı üç yönlü kuşatmaktadır. İçiçe beyaz, lacivert ve firuze renkli konturlarla oluşturulmuş altı köşeli yıldız ve çokgenlerden gelişen geometrik geçmelerle süslenmiştir. Ayrıca çokgen ve yıldızların içlerinde değişik rumi kompozisyonları kabartma olarak işlenmiştir (Res.122).

Beşinci bordür, 0.08 m genişlikte, kaval silme şeklindedir. Süslemesi, boyuna gelişen örgülü rumilerle aralarda bunlarla kesişen palmetlerden oluşmaktadır. Ayrıca palmetler beyaz konturlarla dilimli bir çerçeve içine alınmıştır (Res.123).

Altıncı bordür ise, yine aynı genişlikte bu defa oluk silme şeklinde düzenlenmiştir. Bunun enine gelişen süslemesi, üçlü kemer şeklinde dolanan çizgilerle aralarındaki rumilerin kesişmesinden meydana getirilmiştir (Res. 123).

En içteki yedinci bordür, sütunce hizasından başlayarak,kitabeliği de çevreleyecek şekilde mihrabı dolanmaktadır. Kenarlarından firuze renkli ince silmelerle sınırlandırılmış olup, 0.30 m genişliğinde düz yüzeylidir. Bordürün üzeri, beyaz konturlu kartuşlar içerisine alınmış, rumi, hatayi ve çiçek motifleriyle süslenmiştir. Bu motiflerden rumi yaprakların karşılıklı düzenlemesiyle oluşturulmuş kompozisyonun aralarına ve içlerine kıvrık dallarla bağlanmış hatayi, çiçek ve yaprak motifleri yerleştirilmiştir. Ayrıca rumiler lacivert ve yeşil renklerle hurdelenmiş olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun dışında kartuşların aralarında kalan bölümler de ortabağdan gelişen rumilerle tezyin edilmiştir (Res. 124).

Hücre tabanda 1.38 m genişlik ve 1.14 m derinlikte beş kenarlı yarım sekizgen planlıdır. 1.38 m yükseklikteki kenar bordürlerinden beşinin oluşturduğu oturtmalık üzerinde köşelerden sütuncelerle sınırlandırılmış hücre, yine beş kenarlı olarak devam etmektedir. Oturtmalıkta aşağıdan yukarıya profillenme yaparak genişleyen hücre, (Res. 125) sütunce hizasından itibaren 1.80 m genişlik, 1.15 m derinlik ve 2.32 m yükseklikte ölçülere sahiptir. Böylece hücre 1.38 m yükseklikteki oturtmalıkla birlikte 3.70 m yüksekliğe ulaşmaktadır. Hücrenin oturtmalık üzerindeki yüzeyleri, sonsuz düzende üç ayrı rumi motifi ile süslenmiştir. Kompozisyon, Lacivert zemin üzerinde biri firuze, diğeri beyaz simetrik rumilerle aralarında düzgün bir şekilde sıralanmış palmetlerden oluşmaktadır (Res.126). Ayrıca hücrenin cephesine üst kısma yakın bir yere 0.60 m x 0.60 m ölçülerinde kare çerçeve içerisinde bir pano yerleştirilmiştir. Ahşap olan bu panoya "*Allah*" lafzı müsenna, celi sülüs hatla işlenmiştir (Res. 126).

Oturtmalığın üstünden başlayan köşelere bağlı sütunceler, 0.24 m çapında ve 1.40 m yükseklikte yivli silindirik gövdelidir (Res. 127). Sütuncelerin gövdeleri kaval silmelerle yivlendirilmiş olup, üzeri, üçlü olarak tüm gövdeyi saran örgülü rumilerle süslenmiştir. Ayrıca rumilerin içleri lacivert ve sarı olarak hurdelenmiştir (Res. 128). Sütuncelerin vazo biçiminde birbirinin aynı başlık ve kaideleri mevcuttur. 0.44 m yükseklikteki bu başlık ve kaidelerin dışa ve içe bakan yüzleri rumi ve çiçek motifleriyle tezyin edilmiştir (Res. 127).

1.76 m genişlikte tabana oturan, 3.20 m yüksekliğindeki kavsara, kenarlardan köşeli kademelenme yapan firuze bir silmeyle çevrelenmiştir. Sivri kemerle nihâyetlenen kavsara üçgen bir görünüme sahiptir. Kavsaranın içerisi 12 sıra halinde düzenlenmiş, zengin mukarnas sistemiyle şekillenmiştir. Tabandan itibaren hücrenin beş köşe planına uygun gruplaşan mukarnaslar, üst kısımda serbest olarak sıralanmaktadır. En üstteki tepe nişi, yedi dilimli yarım küre biçiminde düzenlenmiştir (Res. 129). Kavsarayı dolduran mukarnaslar, üçgen şekilde uçları sivri nihâyetlenen yüzeysel, iki veya üç yüzeyli yuvalarla, aralardaki yarım yıldız ve yaprak biçimli konsol öğeleriyle teşkil edilmiştir. Altta gruplaşan mukarnasların tepe kısımlarına yıldız şeklinde sarkıtlar konmuştur. Genelde sarı, yer yer firuze ve lacivert konturlarla belirginleştirilmiş mukarnasların yüzeyleri, çok çeşitli motif ve desenlerle bezenmiştir. Tezyinatın sarılma ve sencide rumilerle yapılması yanında, kvrık dal, sarmaşık, hatayi ve çiçek motiflerinden oluşan desenlere de rastlanmaktadır (Res. 130).

Köşelikler içten kavsara kenarlarıyla şekillenmiş üçgen iki yüzeyden ibarettir. Köşelikleri kavsara kenarlarını da dolanan firuze renkli ince bir silme sınırlandırmaktadır. Köşeliklerin sütuncelerle birleştiği alt kısımlarında sağda usta kitabesi, solda Sadi'nin **Gülistan**'ından mısralar içeren küçük panolar yerleştirilmiştir. Sarı konturla dikdörtgen

çerçeve içine alınmış panolardan sağdakinde: "*Amele Üstadan-ı Tebriz*" soldakinde ise, "*Pindaşt-ı sitemger ki sitem ba-men kard - Der kerden-i o bi-mendeber men ne güzeşt.*" "Bana zulmeden zalimin böbürlenmesi, kendine kalır, bana bir zararı olmaz" beyiti yazılmıştır. Bu yazılar, lacivert zemin üzerine beyaz kabartma harflerle gerçekleştirilmiştir[75] (Res. 131-132).

Yazıların hemen üzerinden başlayan her iki yüzeyi de dolduran kompozisyon, sarı bir konturla çerçevelenmiş helezonik rumiler ile kıvrık dallı çiçek ve hatayi grubu motifleriyle oluşturulmuştur. Ayrıca beyaz rumi yaprakların içleri siyah, kırmızı ve sarı renklerle hurdelenmiştir (Res. 129).

Kavsaranın üstünde yer alan kitabelik, 0.18 m genişliğinde bir bordürle çevrelenmiştir. Firuze silmelerle sınırlandırılmış bordürün üzeri kıvrık dal ve çiçek motifleriyle süslenmiştir. 0.92 m x 1.92 m ölçülerindeki dikdörtgen panoyu dolduran bir satır celi sülüs yazının üst kısmına yine bir satır kûfi yazı istiflenmiştir. Zemin süslemesi, helezonik taksimatlı rumi ve çiçek motifleriyle oluşturulmuştur. Buradaki celi sülüs ve kûfi yazılarda Âl-i İmran sûresinin 37. âyetinden bir bölüm yazılmıştır. Celi Sülüs hatla, "*Küllemâ dehale aleyhâ zekeriyye'l-mihrâb*" kûfiyle de, âyetin devamı, "*Kâle yâ Meryeme innî leke hâzâ kâle hüve min indillâh*" yer almaktadır (Res.133).

Mihrabın en üstündeki taç, bir dizi palmet şeklinde düzenlenmiştir. Bu dizide onsekiz tam, iki yarım palmet sıralanmaktadır. Bir altlık üzerindeki palmetler üç yapraklı olup, yüzeyleri ortabağdan gelişen rumilerle tezyinatlandırılmıştır (Res.134).

---

75 Metnin doğru çözümünü ve tecrümesini gerçekleştiren Epigraf Öğretim Görevlisi Erdoğan Çavuşoğlu'na teşekkür ederim. Bu ibare Ayverdi, a.g.e., 94; O. Şevki, a.g.e., 24'te geçmektedir.

KATALOG NO : 3.25
YAPININ ADI : **BURSA YEŞİL CAMİ SON CEMAAT YERİ MİHRABI**
ÇİZİM : 25
RESİM : 135-138
İNCELEME TARİHİ : 08.07.1996

TARİHÇE: Cami inşa kitabesine göre 822 (1419)'da Çelebi Sultan Mehmed tarafından yaptırılmıştır.[76]

YAPIDAKİ YERİ: Birbirinin aynı özelliklerinde iki mihrab, yapının kuzey cephesine, doğu ve batı taraflarda, pencere aralarına yerleştirilmiştir.

MALZEME ve TEKNİK: Cephenin tamamında olduğu gibi mihrablar da mermerle yapılmıştır. Süslemeler, keskin konturlu alçak kabartmadır.[77] Ayrıca sütunceler, yeşile çalan konglemarayla gerçekleştirilmiştir.

TANIMI: Her iki mihrab da aynı özellikleri taşımaktadır. Duvardan hafif taşıntılı mihrablar, 2.00 m genişlik ve 3.27 m yükseklikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür. Profilli çerçeve, üç kenarlı hücre, mukarnaslı kavsara, sütunce ve köşelik gibi elemanlardan meydana gelmiştir (Res.135).

Çerçeveyi, ince yivlerle ayrılmış tertibatları farklı üç silme oluşturmaktadır. Bu silmelerden en dıştaki dışa dönük içbükey kavisli ve 0.13 m genişliğindedir. Arada 0.10 m genişliğinde düz yüzeyli silmeden sonra, üçüncü olarak içbükey kavisli silme gelmektedir. Bu silmeler, alttan da 90°'lik açıyla dolanarak bir oturtmalık teşkil etmektedir.

Köşelerden sütuncelerle sınırlandırılmış hücre, 0.96 m genişlik, 0.55 m derinlik ve 1.43 m yükseklikte üç kenarlı yarım altıgen planlıdır. Oturtmalığın üzerinde, düz silmelerle çerçevelenmiş her üç yüzey, dikdörtgen birer pano halinde düzenlenmiştir. İçleri girift ve örgülü rumi desenleriyle doldurulmuştur. Ortabağdan gelişen rumiler simetrik olarak yüzeye dağılmaktadır. Konturları oldukça keskin rumiler, hurdelenmiş olarak karşımıza çıkmaktadır. Kompozisyon üstte, beş yapraklı birer palmetle son bulmaktadır. Bunlardan birinde palmet bulunmamaktadır. Bu şekilde ilk yapımdan, tamamlanmadan kaldığı anlaşılmaktadır (Res.136).

---

76 Kaynaklar için bkz. dn. 72.
77 Demiriz, a.g.e. (1979), 333.

Hücrenin köşelerine gömülü sütunceler, 0.10 m çapında ve 1.03 m yükseklikte, silindirik gövdelidir. Sütuncelerin içine geçirildiği dikdörtgen prizmal başlık ve kaideleri, yalın bırakılmıştır. Yalnız köşeliklerdeki süslemeler, başlıkların üzerine sarkmaktadır (Res.136).

Kavsara, 1.24 m yükseklikte, yedi sıra mukarnasla oluşturulmuştur. Kenarlardan dışbükey kademelenme yaparak yükselen ince bir silme kavsarayı çevrelemektedir. En alt sırada kenarlardaki ve aralardaki püsküllerle şekillendirilmiş Bursa kemeri biçiminde üç yüzeysel nişçik yer almaktadır. 0.16 m yükseklikteki diğer beş sırayı konsol ögeleri ve aralarında, kavisli sonlanan iki yüzeyli yuvalarla, badem ve kanat formları doldurulmaktadır. En üstte oldukça dar tutulmuş dilimli bir tepe nişiyle kavsara son bulmaktadır (Res.137).

Köşelikler, kavsaranın iki yanında üçgen yüzeylerden ibarettir. Tamamı helezonik taksimatlı rumilerle süslenmiştir. Rumiler hurdelenmiş olarak karşımıza çıkmaktadır. Alçak kabartma rumiler, keskin hatlarla oldukça belirgin hale getirilmiştir (Res.138).

KATALOG NO : 3.26
YAPININ ADI : **BURSA YEŞİL TÜRBE MİHRABI**
ÇİZİM : 26
RESİM : 139-148
İNCELEME TARİHİ : 06.08.1995

TARİHÇE: Yeşil külliyenin bir yapısı olan türbe, giriş kapısı üzerindeki kitabesine göre, 824 (1421)'de vefat eden Çelebi Sultan Mehmed adına yaptırılmıştır.[78]

YAPIDAKİ YERİ: Mihrab, sekizgen planlı türbenin güney duvarına giriş ekseninde yerleştirilmiştir.

MALZEME ve TEKNİK: Duvarı oluşturan malzemeyle kütlesi gerçekleştirilen mihrabın tüm yüzeyleri levhalar halindeki çinilerle kaplanmıştır.[79] Çiniler genelde renkli sır tekniğinde yapılmıştır. Yer yer kabartma olarak yapılmış çiniler de bulunmaktadır. Yine bunların üzerleri de renkli sırlarla boyanmıştır.[80] Renkler zengin ve canlıdır. Firuze ve lacivert yanında sarı, açık yeşil, beyaz, kırmızı renkler ve altın yaldız görülmektedir.

TANIMI: Duvardan 0.20 m taşıntılı mihrab, 4.08 m genişlik ve 7.10 m yükseklikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı profilli çerçeve, dikdörtgen planlı hücre, mukarnaslı kavsara, sütunce, köşelik ve taç gibi unsurlar teşkil etmektedir (Res.139).

Çerçeveyi oluşturan dört bordürün tertibatları birbirinden farklıdır. En dıştaki bordür, üst kısımda düz yüzeyli, yanlarda ise 45° pahlıdır. Bu bordürün üstte iki kenarı, yanlarda sadece iç kenarı firuze bir silmeyle sınırlandırılmış, yüzeyi de örgülü rumilerle süslenmiştir. Aradaki lacivert ve beyaz çizgilerle oluşturulmuş ince bir zencirekten sonra, 0.24 m genişlikte içbükey yüzeyli bordür gelmektedir. Bordürün üzeri, lacivert zemine celi sülüs hatla yazılmış âyet-i kerime ve devamındaki hadis-i şerif ile doldurulmuştur. Zemin süslemesi, firuze ve beyaz helezonik rumilerden ibarettir. Bordürde sağ alttan itibaren "*Euzu Besmele*" den sonra Âl-i İmran sûresi 37. âyeti sol üst köşeden aşağıya kadar "*Kâle Rasûlullahi Salla'llahu aleyhi ve sellem: Fe emme'r-rukûu fe-azzimu'r-rabbe fihi ve emme's-sucûdû fe'ctehidu fihi bi'd-duâi ve mukimne an yüstecâbe leküm*" Hadis-i şerifi yazılmıştır.[81]

---

78 Ayverdi, a.g.e. (1972), 117; Demiriz, a.g.e. (1979), 394; Goodwin, a.g.e. (1970), 66; H. Önkal, Osmanlı Hanedan Türbeleri (1992), 64; A. Doğanay, Erken Osmanlı Bursa Türbelerinde Tezyinat (M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 1994), 87-88; A.S. Ünver, Yeşil Türbesi Mihrabı (1955), 7-15; Gabriel, a.g.e. (1958), 99; Baykal, a.g.e. (1950), 103-104; Türkiye'de Vakıf, III, 294.

79 Demiriz, a.g.e., 394; Doğanay, a.g.e., 92.

80 Ş. Yetkin, S.T.Y. I, 1965, 94.

81 Sünen-i Ebu Davud, I, 32.

Üçüncü bordür, kenarları firuze silmelerle sınırlandırılmış üç sıra mukarnaslıdır. Her biri 0.10 m genişlikteki mukarnas dizilerinden ilki, beyaz ve lacivert konturlu sivri kemerciklerle çevrelenmiş iki ve dört yüzeyli yuvalarla; ikincisi bu defa firuze, beyaz ve lacivert konturlu, sivri kemerciklerle sınırlandırılmış badem ve kanat formlarıyla; üçüncüsü de, firuze, lacivert ve sarı konturlu yüzeysel nişçikler ve aralardaki yapraklarla meydana getirilmiştir. İlk iki sıradaki yuvalar ve bademler ile üçüncüdeki yapraklar sarı renkte, sade bırakılmıştır. Yaprakların arasında kalan yüzeysel nişçikler ise, alttan birbiriyle keşisen çizgilerle birleştirilmiş sencide rumi motifleri ile süslenmiştir (Res.140).

Dördüncü bordür, diğerlerinden farklı olarak mihrabı dört taraftan çevrelemektedir. Ayrıca, üstten ve alttan bununla birleşerek, sütuncelerin etrafını da dolanmaktadır. Bu bordür, ana çerçeve ve hücrelerin yanlarında 0.38 m, diğer kısımlarda 0.20 m genişliğinde tutulmuştur. Düz yüzeyli bordürün tamamı, kaset usûlüne benzer nitelikte sekiz kollu yıldızlardan gelişen geometrik geçmeyle süslenmiştir. Kabartma geometrik desen lacivert, beyaz ve sarı çizgilerle teşkil edilmiştir. Merkez ve aralardaki yıldızlar ile diğer yüzeylerin içleri rumi ve hatayi grubu motiferiyle tezyin edilmiştir. Bu motifler, zeminin kazınmasıyla ortaya çıkarılmış, içleri firuze ve lacivert renkli sırlarla dolgulanmasıyla belirginleştirilmiştir.[82]

Bunlardan başka, sadece kavsarayı dolanan bir bordür daha mevcttur.0.22 m genişlikte, dıştan ve içten firuze bir silmeyle sınırlandırılmıştır. Bu bordür, sağ, sol ve üst ortalarda yer alan üç yarım küre kabaranın ayırdığı yazı kartuşlarına bölünmüştür. Ayrıca kartuşların kenar çizgileri kabaraların alt ve üstlerinde kesişerek düğüm yapmaktadır. Aynı şekilde uç kısımlarına da yarım rozetler yerleştirilmiştir. Rozetlerin içleri 1/6 simetri esasına dayalı rumi kompozisyonuyla tezyin edilmiştir. Kabaralar ise, kafes tekniğinde ajurlu çinilerle yapılmıştır. Dört kartuş içerisinde celi sülüs hat, sarı renkte, üzerindeki ince kûfi hat ise beyaz renkte gerçekleştirilmiştir. Zemininde yine firuze renkli helezonik rumiler işlenmiştir. Sağ alt köşeden itibaren celi sülüs ve devamında kûfi hatta "*An Büreyde radıyallâhu anhu kâle kâle Rasulullahi salla'llâhu aleyhi ve sellem kad küntü neheytuküm an ziyârati'l-kubûri fakad uzine li-Muhammede fî ziyâreti kabri ümmetin fe-zûrûhâ feinnehâ tezkurukumu'l-âhirete li-hayri bitemâmihi.*" Hadis-i Şerifini ihtiva etmektedir[83] (Res.147).

Köşelerden sütuncelerle sınırlandırılmış hücre, 1.16 m genişlik, 0.60 m derinlik ve 2.30 m yükseklikte dikdörtgen planlıdır. Hücrenin ana yüzeyi, 0.96 m x 2.68 m ölçülerinde firuze ve lacivert silmeli çerçeve içerisinde üç bölümden oluşmaktadır. Burası, hücrenin yan yüzeylerini kaplayacak biçimde alttan ve yanlardan, en içteki dördüncü bordürün devam

---

82 Yetkin, a.g.e., 95.
83 et-Tirmizi, I, 343.

etmesiyle meydana getirilmiş sekiz kollu yıldızlardan gelişen geometrik geçmelerle çevrelenmiştir. Cephedeki üç bölümden alttaki dilimli kemerle nihâyetlenen sathi bir niş, ortadaki kartuşlu kitabelik, üstteki enine uzayan bir şeritten ibarettir. Yine firuze bir silmeyle belirlenmiş, beş dilimli kemerle nihâyetlenen 0.90 m genişliğinde, 0.04 m derinliğinde ve 1.48 m yüksekliğindeki niş, dikdörtgen bir düzenleme göstermektedir (Res.141-142).

Ayrıca bu nişin etrafı, firuze silmeler arasında dolanan ve üstte köşeliklerde devam eden çift iplik rumilerden meydana gelmiş ince bir bordürle çevrelenmiştir. Kenarlarda sarı konturlarla sınırlandırılmış, firuze ve beyaz birbirine sarılan rumiler, kemer başlangıcından itibaren köşelikleri doldurmaktadır. Buradaki rumiler, grift ve helezonik bir dağılım göstermektedir.

Pano şeklindeki nişin içerisindeki kompozisyon ise, ortadan dilimli kemere zincirle asılmış bir kandil, altında vazo ve iki yandaki şamdanlarla birlikte vazodan çıkan ve bütün yüzeyi kaplayan çiçek ve hatayi grubu motifleriyle teşkil edilmiştir. Bütün yüzey lacivert fakat kandil ve şamdanın altlıkları firuzedir. Ortadaki kandil, üstten zincire asılmış, yuvarlak karınlı, ayak ve boğaz kısımları üçgen biçimli olarak verilmiştir. Karın kısmına, siyah zemin üzerine sülüs hatla "*Allâhu veliyyü't-tevfik*" ibaresi yer almaktadır. Ayak ve boğaz kısımlarını tamamen rumi motifleri doldurmaktadır. İki yandaki şamdanların kaideleri üzerine sağdakine "*Allah*" soldakine "*Muhammed*" yazılmıştır. Şamdanlarda iki sarı mum dikilmiştir. Şamdanların ortasına ve kandilin altına yerleştirilmiş bir vazo bulunmaktadır. Bu vazodan ve yerden çıkmış, kırılan ve kıvrılan dallarla bütün sahaya dengeli bir biçimde dağılan bitkisel motifler, hatayi, narçiçeği, şakayık ve karanfil gibi çiçek ve yapraklardan oluşmaktadır[84] (Res.142-143).

Ortadaki kitabelik, 0.30 m x 0.90 m ölçülerinde kartuş içerisine alınmıştır. Yanlarda üç dilimli kemer şeklindeki kartuşu firuze ve lacivert silmeler çevrelemektedir. Lacivert zemin üzerine üstte beyaz kûfi hat, altta sağdan sola ve soldan sağa birbirini keserek yazılmış celi sülüs hat yer almaktadır. Sağdan sola olan sarı, diğeri firuze olarak gerçekleştirilmiştir. Ayrıca dolgu motifi olarak, helezonik rumiler görülmektedir. Kûfi hat ile, "*Kâle'n-Nebiyyu salla'llâhu aleyhi ve sellem*" ibaresi; celi sülüs hattan sağdan sola olanı; "*accilû bi's-salâti kable'l-fevt*", diğeri soldan sağa tersten yazılmış, "*accilû bi't-tevbeti kable'l-mevt*" hadis-i şerifini ihtiva etmektedir[85] (Res.144).

En üstteki 0.14 m x 0.96 m ölçülerindeki yatay şerit yine düz firuze bir silmeyle çevrelenmiştir. İçerisi, tek sıra halinde rumi palmet lotus dizisiyle oluşturulmuş süslemeyle

---

84 Demiriz, a.g.e., 396; Doğanay, a.g.e., 98; Ünver, a.g..e, 14.
85 El-Bânî, Es-Silsiletu'd-Dâife, (Tarihsiz), 77.

doldurulmuştur (Res.144). Hücrenin köşelerine bağlı sütunceler, geometrik bordür dışında, içten ve dıştan lacivert ve firuze silmelerle sınırlandırılmış bir bordürle çevrelenmiştir. Bordürün üzeri kabartma olarak gerçekleştirilmiş, lacivert, sarı, beyaz ve firuze simetrik örgülü rumilerle süslenmiştir. Ayrıca sütuncelerin iki yanındaki girintilerde üç iplik rumî dolanmaktadır. Sütunceler, 0.20 m çapında ve 0.90 m yükseklikte yivli, silindirik gövdelidir. Gövdeleri yivlendiren kaval silmelerin biri alttan ve üstten dairesel olarak dolanmakta ve ortadan çapraz kesişerek düğüm yapmaktadır. Bunun zemini lacivert olup, üzeri hatayi grubu motifleriyle bir kenarsuyu oluşturulmuştur. Aralarda kalan diğer kaval silmelere ise, firuze zemin üzerine ikili rumi ve palmet motifi işlenmiştir (Res.145-146). Sütuncelerin başlık ve kaideleri üçer sıra mukarnaslıdır. Kademelenen mukarnaslar, üstte ikişer yüzeyli yuvalarla, ortadakiler badem ve kanat formları, alttakiler yapraklarla teşekkül ettirilmiş, ayrıca lacivert, firuze veya beyaz konturlu sivri kemerciklerle kuşatılmıştır.

Kavsara, 1.80 m yükseklikte, yedi mukarnas sırasından meydana gelmiştir. Kenarlardan köşeli basamaklarla yükselen firuze bir silmeyle sınırlandırılmıştır. Mukarnas sıralarından en alttaki yarım yıldız biçiminde konsol ögeleriyle ayrılmış, köşeli yüzeysel nişçiklerden oluşmaktadır. Beyaz, lacivert ve sarı konturlu bu yüzeylerin içleri simetrik rumi motifleriyle doldurulmuştur. Mukarnaslar, ikinci sırada gruplaşmış, diğerlerinde ise tek tek dizilmiş yuvalarla teşkil edilmiştir. Kenarlardan firuze ve lacivert konturlarla belirginleştirilmiş, içleri sarı yuvalar yüzeysel, iki veya üç yüzeyli olarak gerçekleştirilmiştir. En üstteki tepe nişi de aynı şekilde dört dilimli bir yuvadan oluşmaktadır (Res.147).

Köşelikler, kasvara ile bunu çevreleyen bordürün arasında iki üçgen yüzeyden meydana gelmiştir. Yüzeylerinde simetrik rumi motiflerinin oluşturduğu zengin bir süsleme görülmektedir. Mukarnasların ikinci sırasından başlayan beyaz, sarı ve firuze üç ayrı rumi içiçe dolanarak yüzeyi doldurmaktadır. Ayrıca sarı rumiler siyahla hurdelenerek zenginleştirilmiştir (Res.147).

Mihrabın en üstündeki taç, 1.20 m yükseklikte, ikisi yarım, biri tam üç büyük zülfe ile aralardaki küçük iki zülfeden oluşmaktadır, 0.24 m'lik bir kaide üzerinde, büyük olanlar dokuz dilimli olarak taksimatlandırılmıştır. Ayrıca aradaki küçüklerde üçer yapraklı palmet şeklindedir. Zülfelerin her birinde, ayrı olarak gelişen birbirine benzer rumi motifleri yer almaktadır. Simetrik rumiler sarı, firuze, beyaz ve yeşil olmak üzere dört hat halinde dolanmaktadır. Zeminde ise çoğunlukla lacivert, kısmen siyah ve oksit kırmızısı dikkat çekmektedir (Res.148).

KATALOG NO : 3.27
YAPININ ADI : **BURSA ÇANDARLI İBRAHİM CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 27
RESİM : 149-151
İNCELEME TARİHİ : 08.07.1996

TARİHÇE: İnşa kitabesi bulunmayan caminin, Çelebi Sultan Mehmed zamanında, XV. yy. ilk çeyreğinde Çandarlı İbrahim tarafından yaptırıldığı kabul edilmektedir.[86]

YAPIDAKİ YERİ: Mihrab, kıble duvarının ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Duvar içerisine açılmış mihrabın dış cepheye herhangi bir taşıntısı yoktur.

MALZEME ve TEKNİK: Mihrabın çerçeve ve üst kısımları geç dönemde yapılmış kalemişi tezyinatla, hücre, kavsara ve sütunceler yakın zamanda beyaz yağlı boya ile kaplanmıştır. Bundan dolayı hangi malzemeyle yapıldığını ortaya koymak güçtür. Yalnız ana kütlesinin duvarda kullanılan taş ve tuğla ile gerçekleştirildiği ve üzerinin sıvanıp boyandığı kabul edilebilir.

TANIMI: Duvardan taşıntı yapmayan mihrab, 2.80 m genişlik ve 5.03 m yükseklikte dış ölçülere sahip, dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı çerçeve, yedi kenarlı hücre, mukarnaslı kavsara, sütunce, kitabelik ve alınlık gibi elamanlar meydana getirmektedir (Res.149).

Çerçeve, tertibatları farklı dört bordürle oluşturulmuştur. Mihrabı üç yönden kuşatan bu bordürlerden birinci ve üçüncüsü içbükey yüzeyli olup, biri dışa, diğeri içe dönüktür. Bunların arasında 0.10 m genişliğinde bir kaval silme dolanmaktadır. Dördüncü bordür de düz yüzeyli 0.20 m genişliğinde olup, üstte 0.80 m yükseklikte bir alınlık şeklinde devam etmektedir. Bordürlerden kaval silmenin üzeri, spiral şeritlerle diğerleri çiçek ve yaprak desenlerinden oluşan geç devir kalemişleriyle süslenmiştir. Diğer düz yüzeyli bir bordür, sütuncelerin üstünden kitabeliği de kuşatacak şekilde en içte yer almaktadır.

Köşelerden sütuncelerin sınırlandırdığı hücre, 1.01 m genişlik, 0.67 m derinlik ve 2.22 m yükseklikte yedi kenarlı yarım onikigen planlıdır.[87] Oldukça yüksek tutulmuş hücre, beyaz yağlı boya kaplı ve yalındır.

Sütunceler, köşelere bağlı 0.16 m çapında ve 0.96 m yükseklikte silindirik gövdelidir. İki kademeli yapraklar şeklinde başlıkları ile üç köşeli kaideleri mevcuttur. Gövdeden başlık ve kaidelere ikişer bilezikle geçilmektedir.

---

86 Ayverdi, a.g.e. (1972), 39; Demiriz, a.g.e. (1979), 259; Türkiye'de Vakıf III, 90; Baykal, a.g.e. (1950),.
87 Ayverdi tarafından hücre yarım daire planlı olarak gösterilmiştir.Ayverdi, a.g.e., 38.

Kavsara, hücreden kademelenme yapan, ince üç silmeyle ayrılmış, 1.03 m yükseklikte, altı sıra mukarnasla gerçekleştirilmiştir. Kenarlardan köşeli kademelenme yaparak yükselen kavsara; bir, üç ve beşinci sıralarda yaprak biçiminde dizilmiş konsol ögeleriyle, iki ve dördüncü sıralarda ters ve düz prizmatik üçgenlerden oluşan mukarnaslarla doldurulmuştur. En üstte yarım küre biçiminde dilimli tepe nişiyle son bulmaktadır (Res.151).

Köşelikler, iki üçgen yüzeyden ibarettir. Üst ortalarına birer kabare yerleştirilmiştir. Kabareler, sekiz yapraklı gülbezeklerle oluşturulmuştur.

Kavsaranın üstünde yer alan kitabelik 0.35 m x 1.00 m ölçülerinde dikdörtgen şekildedir. Panonun içerisine siyah zemin üzerine, sonradan "*Küllemâ dehale aleyhâ zekeriyye'l-mihrab*" âyeti yazılmıştır.

KATALOG NO : 3.28
YAPININ ADI : **ANKARA MOLLA BÜYÜK CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 28
RESİM : 152-158
İNCELEME TARİHİ : 03.07.1996

TARİHÇE: İnşa kitabesi bulunmayan mescid, benzer örneklerine ve alçı mihrabına göre XIV.-XV. yüzyıla tarihlendirilmektedir.[88]

YAPIDAKİ YERİ: Caminin kıble duvarı ortasında ve girişin solunda yer almaktadır. Girintisi beden duvarı içerisinde kalan mihrab, dış cepheye herhangi bir taşıntı yapmamaktadır.

MALZEME ve TEKNİK: Alçıdan kalıplama tekniğinde süslemeler, alçak kabartma olarak yapılmıştır. Mihrabda alçı yüzeye gömülmüş keramik tabak ve fragmanlar bol miktarda kullanılmıştır. Belli bir şemaya göre dizilmiş keramiklerin çoğu kırmızı hamurlu, şeffaf beyaz sırlı, lacivert ve patlıcan moru renklidir. Bunlardan bir çoğu renkli, bir kaç tanesi firuze sırlı ve ikisi mavi beyaz gruba girmektedir.[89] Ayırca mihrabın alçı kısımları yağlı boya ile sonradan kaplanmıştır.

TANIMI: Duvardan 0.11 m taşıntılı mihrab, 2.93 m genişlik ve 4.10 m yükseklikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı, dört kenarlı hücre, mukarnaslı kavsara, sütunce ve köşelik gibi unsurlar teşkil etmektedir (Res.152).

Mihrabı üç yönden kuşatan çerçeve, genişlikleri ve tertibatları farklı üç bordür ile silmelerden müteşekkildir. En dışta düz yüzeyli silmeden sonra, birinci sırada 0.16 m genişlikte içbükey yüzeyli bordür gelmektedir. Bordürün üzerine kabartma celi sülüs hatla "*Kelime-i Tevhid*" tekrarlanarak yazılmıştır. Yazıların zemini helezonik rumilerle doldurulmuştur.

İkinci bordür, 0.34 m genişlikte düz yüzeyli olup, kenarlardan ince çubuk silmelerle sınırlandırılmıştır. Bordürün süslemesi, içlerinde keramik tabakların bulunduğu kare ve eşkenar dörtgenlerin kesişmesiyle oluşturulmuş, sekiz kollu yıldız ve diğer geometrik geçmelerden meydana gelmiştir. Bu şekilde 27 kompozisyondan üst ortadaki hariç, diğerleri aynı özellikleri göstermektdir. Üst ortadaki ise, on kollu yıldız ve merkezi dairesel biçimden gelişmektedir. Bu kompozsiyonların merkezlerine birer keramik kase ve tabak, aralardaki beşgenlere ise, dörder keramik fragmanı yerleştirilmiştir. Üst ortadaki 0.20 m, diğerleri 0.12 m çapındaki bu tabakların üzerleri, bitkisel ve geometrik motiflerin değişik varyasyonları ile

---

88 Öney, a.g.e. (1970), 34; Türkiye'de Vakıf I, 426; Demiriz, a.g.e. (1979), 217; Yüksel, a.g.e. (1986),.
89 Demiriz, a.g.y.; Demiriz, S.T.Y. V, 1973, 178.

süslenmiştir.[90] Diğer köşelerde kalan kolların içleri ise rumi motifleri ile tezyin edilmiştir (Res.153-154).

Üçüncü bordür ise, 0.08 m genişlikte düz yüzeyli olup, üzerinde içiçe kesişen örgülü rumiler dolanmaktadır. Bundan sonra gelen, birer kaval ve oluk silme çerçeveyi tamamlamaktadır.

Köşelerden sütuncelerin sınırlandırdığı hücre, 1.20 m genişlik, 0.74 m derinlik 1.38 m yükseklikte dört kenarlı yarım ongen planlıdır. Hücrenin içerisi, alttaki her yüzeye tekabül eden birer pano ile üstteki boydan boya uzanan bir şeritten müteşekkildir. 0.16 m genişlikteki şeridin süslemesi üzeri alttan kesişerek, birleşen simetrik rumi ve içlerindeki palmetlerle ve ayrıca aralarında düğüm yaparak gelişen rumilerle oluşturulmuştur. Bunun altında ince bir zencirek dolanmaktadır. Dıştan düz, içte kaytan silmelerle çevrelenmiş dört pano, 0.27 m x 0.98 m ölçülerinde dikdörtgen şekildedir. İçlerindeki geometrik kompozisyonlar aynı özellik göstermektedir. Bunlar, altıgen ve merkezlerindeki altı köşeli yıldız ile aralardaki üç kollu geometrik geçmelerden oluşmaktadır (Res.155).

Köşelere bağlı sütunceler, 0.16 m kalınlığında ve 0.60 m yükseklikte çokgen gövdelidir. Gövdelerin her bir yüzeyi, kabartma örgülü rumilerle süslenmiştir. Sütuncelerin iki kademeli başlık ve kaideleri mevcuttur. Bunların üst kısımları küp biçiminde, altları üç sıra mukarnaslıdır. Küp kısımlarının içe ve dışa bakan yüzeyleri kare şekilde çevrelenmiş, içlerine birer rozet yerleştirilmiştir. Rozetlerin içerisi, 1/5 simetri esasına göre rumilerle doldurulmuştur (Res.156).

Kavsara, 1.60 m yükseklikte, altı sıra mukarnasla oluşturulmuştur. Kenarlardan köşeli kademelenme yapan ve köşelikleri de çevreleyen, bir kaytan silmeyle sınırlandırılmıştır. 0.26-0.30 m arasında değişen ölçülerde mukarnas dizilerinden, alttakinde yaprak biçiminde konsol ögeleri ile sivri kemerli sağır nişçikler sıralanmaktadır. İkinci sıra, ikişerli, diğer iki sıra tekli bademi kanat formları ile doldurulmuştur. Beşinci sırada dört yaprak formuyla oluşturulmuş niş, en üstte de beş yüzeyli tepe nişi yer almaktadır. Mukarnaslar, kırmızı, kahverengi yeşil, mavi gibi renklerle sonradan boyanmıştır (Res.157).

Köşelikler, 1.80 m yükseklikte, kavsaranın üst ortasından kaytan silmeyle ikiye bölünmüş, üçgen yüzeylerden meydana gelmiştir. İçten kavsara kenarlarına göre şekillenmiş köşelikler, kaytan silmeyle çevrelenmiştir. Yüzeylerin herbiri aynı süsleme özellikleri göstermektedir. Mukarnasların en alt sıra hizasında arada örgülü rumilerle doldurulmuş, bir bölüm bulunmaktadır. Bunun üstünden başlayan köşeliklerin içleri, sekiz kollu yıldız ve

---

90 Bu tabakların tek tek süslemesi için bkz. Demiriz, a.g.e., 218-219.

aralardaki sekizgenlerden gelişen geometrik geçme ile tezyin edilmiştir. Sekiz köşeli yıldızlar, kavisli yay biçiminde çizgilerle meydana getirilmiştir. Geometrik desenden başka, mukarnasların üçüncü sıra hizasına dıştaki bordürde olduğu gibi, birer keramik tabak yerleştirilmiştir. Ayrıca üstteki dört yıldızın kolları birer keramik parçası ile doldurulmuştur[91] (Res.158). Bu geometrik kompozisyonun üzerinde de, örgülü rumi süslemeli bir şerit, iki parça halinde uzanmaktadır.

91 Demiriz, a.g.e., 218.

KATALOG NO : 3.29
YAPININ ADI : **ANKARA ÖRTMELİ MESCİD MİHRABI**
ÇİZİM : 29
RESİM : 159-163
İNCELEME TARİHİ : 05.07.1996

TARİHÇE: İnşa kitabesi bulunmayan mescid, genel olarak XIV. yüzyıl sonu XV. yüzyıl başlarına tarihlendirilmektedir.[92]

YAPIDAKİ YERİ: Mescidin kıble duvarı ortasında yer almaktadır. Giriş ekseninde bulunmayan mihrab, dış cepheye herhangi bir taşıntı yapmamaktadır.

MALZEME ve TEKNİK: Alçıdan kalıplama tekniğinde yapılmıştır. Süslemeler alçak kabartma olarak gerçekleştirilmiştir. Günümüzde üzeri yağlı boya ile boyanmıştır. Bundan başka sonradan hücrenin içi ile çerçevenin alt kısımları ahşapla kaplanmıştır. Mihrabın köşeliklerinde yer alan keramik tabaklar sıraltı tekniğinde, patlıcan moru ve lacivert renklidir.

TANIMI: Duvardan 0.16 m taşıntılı mihrab, 3.45 m genişlik ve 5.25 m yükseklikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı çerçeve, yarım daire planlı hücre, mukarnaslı kavsara, kitabelik, köşelik ve taç gibi unsurlar teşkil etmektedir (Res.159).

Çerçeve , üç bordür ile aralardaki silmelerden meydana gelmiştir. Mihrabı üç yönden kuşatan bordürlerin alt kısımları tarhib görmüştür. Buralar zeminden 1.20 m yüksekliğe kadar ahşapla sonradan kaplanmıştır. En dışta 0.16 m genişlikte içbükey yüzeyli bordür yer almaktadır. Üzerine kabartma celi sülüs hatla, tekrarlanarak "*Kelime-i Tevhid*" yazılmıştır. Yazıların zemini ayrıca helezonik rumilerle dolgulanmıştır. Biri, iki şeritli örgü, diğeri çivi başı motifli iki silmeden sonra, mukarnaslı bordür gelmektedir. İki sıra halinde düzenlenmiş mukarnaslardan üstteki dikdörtgen çerçeve içine alınmış sivri kemerli nişçikleden, alttaki ise, aralarına ayaprak biçiminde konsol ögesi yerleştirilmiş dikdörtgen yüzeylerden oluşmaktadır. Ayrıca bu yüzüylerinin içleri simetrik rumi kompozisyonlarıyla süslenmiştir. Üçüncü bordür ise, kenarlardan balık sırtı desenli ince çubuk silmelerle sınırlandırılmış olup, 0.34 m genişlikte ve düz yüzeylidir. Üzeri birbiriyle kesişen dairelerden oluşan geometrik geçme ile tezyin edilmiştir. Bu dairelerin kesişmesiyle merkezde altıgen, aralarda da üçgen ve dörtgen bölümler meydana gelmiştir. Bunların içleri de gülbezek ve üçlü benek motifleriyle doldurulmuştur (Res.160).

---

92 Öney, a.g.e., 35; Türkiye'de Vakıf, I, 378; Demiriz, a.g.e., 201.

Hücre, 1.04 m genişlik, 0.60 m derinlik ve 1.40 m yükseklikte yarım daire planlıdır. Yüzeyi sonradan ahşapla kaplanmış ve beyaz yağlı boya ile boyanmıştır.

Bunun üstündeki kavsara, 1.60 m yükseklikte altı mukarnas sırasıyla teşkil edilmiştir. Kenarlardan köşeli kademelenme yapan balık sırtı bezemeli bir silme ile çevrelenmiştir. Mukarnasların en alt sırası sığır nişçikler ile aralardaki yaprak biçimli konsol ögelerinden oluşturulmuştur. Diğer dört sıra tek tek dizilmiş badem ve kanat formlarının dizilmesiyle gerçekleştirilmiştir. Kavsara üstten cepheden sivri kemerli şekilde düzenlenmiş bir tepe nişiyle nihâyetlenmektedir (Res.161).

Köşelikler, kavsaranın iki yanında üçgen yüzeylerden meydana gelmiştir. İçten kavsara kenarlarının şekillendirdiği köşelikler, dıştan da çubuk silmeyle çevrelenmiştir. Köşeliklerin yüzeyi, on kollu yıldızlardan gelişen geometrik kompozisyonla doldurulmuştur. Bunun dışında üst köşelere, diğerleri ortaya yakın bir yere gömülmüş keramik kâseler köşelikleri süslemektedir. Ortadaki kâseler desensiz, mor renkli, diğer köşelere yerleştirilmiş olanlar 0.20 m çapında daha büyük ve yaşvan olup, her ikisi de lacivert beyaz ve mor renklerde radral bölümler içinde bitkisel desenlidir[93] (Res.162).

Kitabelik, üstte, kasvara ile bordürler arasında yer almaktadır. 0.30 m x 1.20 m ölçülerindeki dikdörtgen pano, mukarnaslı bir çerçeve içine alınmıştır. Panoda celi sülüs hatla yazılmış, "*Nimel mevlâ ve ni'me'l-nasîr*" ibaresi üç kere tekrarlanmıştır (Res.163).

Mihrabın üstünde, palmet dizisinden oluşan bir taç yer almaktadır. Tacı meydana getiren palmetler üç dilimli bir kaide üzerinde uçları sivriltilmiş olarak yükselmektedir. Bunların yüzeyleri de ayrıca simetrik rumi desenleriyle bezenmiştir.

---

93 Demiriz, a.g.y.

KATALOG NO : 3.30
YAPININ ADI : **ANKARA HACI IVAZ MESCİDİ MİHRABI**
ÇİZİM : 30
RESİM : 164-169
İNCELEME TARİHİ : 02.07.1996

TARİHÇE: İnşa kitabesi bulunmayan mescid, XV. yüzyıl başına tarihlendirilmektedir. Hacı Ivaz Paşa tarafından yaptırıldığı kabul edilmektdir.[94]

YAPIDAKİ YERİ: Mihrab, mescidin kıble duvarı ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Dış cepheye herhangi bir taşıntısı yoktur.

MALZEME ve TEKNİK: Alçıdan kalıplama tekniğinde yapılmıştır. Süslemeleri alçak kabartma olup, üzeri sonradan yaldız ve yağlı boya ile kaplanmıştır.

TANIMI: Duvardan 0.20 m taşıntılı mihrab, 3.62 m genişlik ve 5.28 m yükseklikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı çerçeve, dört kenarlı yarım ongen planlı hücre, mukarnaslı kavsara, sütunce, köşelik, kitabelik ve taç gibi unsurlar teşkil etmektedir (Res.164).

Mihrabı üç yönden kuşatan çerçeveyi farklı şekillerde düzenlenmiş, beş bordür ile aralardaki silmeler oluşturmaktadır. En dışta 0.07 m genişlikte, düz yüzeyli bordür yer almaktadır. Üzeri yatay olarak gelişen örgülü rumilerle süslenmiştir. İkinci bordür, 0.17 m genişlikte içbükey yüzeyli olup, celi sülüs hatla yazılmış birbirinin tekrarı "*Kelime-i Tevhid*" ile doldurulmuştur. Bununla birlikte dolanan iki şeritli ince silme daha mevcuttur. Ayrıca bu bordürler, 1.40 m yükseklikte, 90°'lik bir açıyla percerelerin üstünde yatay devam etmektedir. Zeminden başlayan üçüncü bordür, 0.10 m genişlikte bir mukarnas sırasından oluşmaktadır. Dördüncü bordür, 0.40 m genişlikte düz yüzeyli olup, üzeri beşgen, dörtgen ve üçgenlerden gelişen geometrik geçmelerle süslenmiştir. Ayrıca beşgenlerin içleri birer gülbezekle doldurulmuştur. Bundan ince halat silmeyle ayrılmış beşinci bordür, kitabeliğin altından dolanmaktadır. 0.17 m genişlikte, düz yüzeyli bordürün üzeri kabartma, yaprak, çiçek ve hatayi grubu motifleriyle bezenmiştir. En içteki dar, içbükey yüzeyli bordür de, rumi ve palmet motiflerinden oluşan bir süslemeye sahiptir (Res.165).

Köşelerden sütuncelerle sınırlandırılmış hücre, 1.22 m genişlik, 0.80 m derinlik ve 1.28 m yükseklikte dört kenarlı yarım ongen planlıdır. Hücrenin her bir yüzeyi, ince halat

---

94 Öney, a.g.e., 31; Demiriz, a.g.e., s.196; Türkiye'de Vakıf, I, 446; M. Galib, a.g.e., 27-28; Ayverdi, a.g.e., 244-247.

silmelerle çevrelenmiş dikdörtgen panolar halinde düzenlenmiştir. 0.33x1.28 m ölçülerindeki panoların içleri oniki kollu yıldızlardan gelişen geometrik geçmeyle süslenmiştir (Res.166).

Sütunceler ise, köşelere bağlı, 0.73 m yükseklikte ve 0.14 m kalınlığında çokgen gövdelidir. Gövdenin yüzeyleri ayrıca örgülü rumilerle bezenmiştir. Sütuncelerin iki kademeli başlık ve kaideleri mevcuttur. Bunlar üstte küp biçiminde altta da üç sıra mukarnasla oluşturulmuştur. Küp kısımlarının dışa ve içe bakan yüzlerine birer rozet yerleştirilmiştir (Res.165).

Hücreden içbükey bir silmeyle ayrılmış olan kavsara, 1.57 m yükseklikte altı mukarnas sırasından meydana gelmiştir. Kenarlardan köşeli kademelenme yapan halat silmeyle çevrelenmiştir. 0.22m-0.28 m arasında değişen ölçülerdeki mukarnas sıralarından alttaki, sivri kemerli sağır nişçiklerle aralardaki yaprak biçimindeki konsol ögelerinden oluşmaktadır. Diğer üç sıradan ikincisi ikişerli, üç ve dördüncüsü tek tek dizilmiş badem ve kanat formlarıyla; beşincisi ise içbükey dört yaprakla teşkil edilmiştir. Üstten de sivri kemerli ve dört yüzeyli tepe nişiyle son bulmaktadır. Ayrıca ikinci sıradaki ikişerli dizilmiş badem ve kanatların üst ortalarına yıldız biçiminde birer sarkıt konmuştur (Res.167).

Köşelikler, kavsaranın iki yanında üçgen yüzeylerden meydana gelmiştir. İçten kavsara kenarlarının şekillendirdiği köşelikler, dıştan da halat silmeyle çevrelenmiştir. İçerisi, sekiz köşeli yıldız ile aralardaki sekizgen, dörtgen ve diğer geometrik şekillerden oluşan süslemeyle doldurulmuştur. Ayrıca yıldızların ve geometrik şekillerin içleri de değişik kabara ve gülbezeklerle dolgulanmıştır (Res.167).

Kavsaranın üstünde yer alan kitabelik, 2.10 m x 1.00 m ölçülerindeçubuk silmelerden oluşan dikdörtgen bir çerçeve içine alınmıştır. İçten de 0.10 m genişliğinde bir şeritle bölünmüş, üç pano halinde düzenlenmiştir. Panolardan yanlardakiler, dikine dikdörtgen şekilde olup, içleri dört kenarlı yarım ongenli yıldız ve dairelerden oluşan geometrik ağla doldurulmuştur. Ortada iki satır halinde düzenlenmiş yazı panosu bulunmaktadır. Yazılar, celi sülüs hatla gerçekleştirilmiş, "*Ni'me'l-mevlâ ve ni'me'l-nasîr*" ibaresinin tekrarından ibarettir (Res.168).

Mihrabın en üstünde bir dizi palmetle oluşturulmuş taç yer almaktadır. Üç yapraklı palmetler bir kaide üzerinde yükselmektedir. Ayrıca yüzeyleri, kabartma simetrik rumilerle tezyin edilmiştir (Res.169).

KATALOG NO : 3.31
YAPININ ADI : **ANKARA DİREKLİ CAMİ MİHRABI**
ÇİZİM : 31
RESİM : 170-174
İNCELEME TARİHİ : 03.07.1996

TARİHÇE: İnşa kitabesi bulunmayan cami, genel olarak XV. yüzyıl başlarında tarihlendirilmektedir.[95]

YAPIDAKİ YERİ: Caminin kıble duvarı ortasında yer almaktadır. Giriş ekseninde bulunmayan mihrab, dış cepheye de taşıntı yapmamaktadır.

MALZEME ve TEKNİK: Alçıdan kalıplama tekniğinde gerçekleştirilmiştir. Süslemeler alçak kabartma yapılmıştır. Yüzeyi sonradan yağlı boya ile kaplanmıştır.

TANIMI: Duvardan 0.24 m taşıntılı mihrab, 3.44 m genişlikte ve 5.20 m yükseklikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı profilli çerçeve, dört kenarlı yarım ongen planlı hücre, mukarnaslı kavsara, sütunce köşelik ve kitabelik gibi unsurlar teşkil etmektedir (Res.170).

Mihrabı, üç yönden dolanan çerçeve, tertibatları farklı beş bordürle meydana getirilmiştir. En dışta düz yüzeyli dar tutulmuş bordür, örgülü rumilerle tezyin edilmiştir. İçbükey yüzeyli ikinci bordür, birbirinin tekrarı celi sülüs hatla yazılmış, "*Kelime-i Tevhid*"le doldurulmuştur. Aradaki iki şeritli bir zencirek ve düz silmelerden sonra, tek sıra mukarnaslı üçüncü bordür gelmektedir. Dördüncü sıra, 0.40 m genişlikteki düz yüzeyli bordür, beşgen, dörtgen, üçgen ve diğer geometrik şekillerden gelişen geometrik geçme kompozisyonuyla süslenmiştir. Ayrıca geometrik bölmelerden beşgenlerin içleri, beş yapraklı gülbezeklerle doldurulmuştur. İçteki dar ve içbükey yüzeyli bordür de yatay gelişen örgülü rumilerle bezenmiştir. Çerçeve ile sütuncelerin alttan 0.60 m'lik kısmı bozulduğundan buralar sonradan ahşapla kaplanmıştır (Res.171).

Köşelerden sütuncelerle sınırlandırılmış hücre, 1.28 m genişlik, 0.75 m derinlik ve 1.80 m yükseklikte dört kenarlı yarım ongen planlıdır. Hücrenin her bir yüzeyi, ince çubuk silmelerle çerçevelenmiş, 0.24 m x 1.36 m ölçülerinde dikdörtgen panolar halinde düzenlenmiştir. Panoların içleri, oniki kollu yıldızlardan gelişen geometrik geçmelerle süslenmiştir. Ayrıca yıldızların merkezlerini gülbezek, kollarını da rumi motifleri doldurmaktadır. Bunların üzerinde iki şeritli bir zencirekle geçilen yazı kuşağı bulunmaktadır.

---

95 Öney, a.g.e., ; Demiriz, a.g.e., 181; Türkiye'de Vakıf, I, 437; Konyalı, a.g.e. (1978), 33-34.

Zemini rumi dolgulu celi sülüs hatla birbirinin tekrarı "*Kelime-i Tevhid*" yazılmıştır (Res.172).

Köşelere bağlı sütuncelerin alttan kaideleriyle birlikte 0.84 m'lik kısmı bozulmuştur. Üstte 0.42 m'lik kalan bölümünden yivli silindirik gövdeli olduğu anlaşılmaktadır. Gövdenin üzeri çubuk silmelerle yivlendirilmiştir. Sütuncelerin üstünde iki kademeli başlıkları mevcuttur. Altı üç sıra mukarnaslı, üstü küp biçimindeki başlıkların yüzeyleri birer rozetle değerlendirilmiştir (Res.172).

Kavsara, 1.72 m yükseklikte altı sıra mukarnasla teşkil edilmiştir. Kenarlardan köşeli kademelenme yapan çubuk silmelerle sınırlandırılmıştır. 0.26 m-0.30 m arasında değişen ölçülerdeki mukarnas dizileri, altta sivri kemerli sağır nişçiklerle aralardaki yaprak biçimindeki konsol ögelerinden; diğer üç sırada badem ve kanat formlarından; en üstteki iki sıra da yaprak biçimindeki beşer yüzeyli nişçiklerden oluşmaktadır. İkişerli dizilmiş ikinci sıradaki badem ve kanatların üst ortalarına yerleştirilen yıldız biçimindeki sarkıtlarla kavsara zenginleştirilmiştir (Res.173).

Köşelikler, kavsarayı üç yönden kuşatan yanlardaki üçgen yüzeylerden oluşmaktadır. Tamamı sekiz köşeli yıldız ve aralardaki sekizgenlerden gelişen geometrik kompozisyonla süslenmiştir. Bunun dışında, sekizgenlerin ve yıldızların içlerine değişik şekillerde gülbezek ve kabaralar yerleştirilmiştir (Res.173).

Kitabelik, 0.10 m genişliğinde rumi süslemeli bir çerçeve içine alınmış, 0.60 m x 1.35 m ölçülerinde dikdörtgen bir pano halinde düzenlenmiştir. İçten tekrar ince çubuk silmelerle sınırlandırılmış, iki satırlık celi sülüs hatla, "*Ni'me'l-mevlâ ve ni'me'n-nasîr*" ibaresi tekrarlanmıştır. Yazılar, sonradan siyaha boyanarak bozulmuştur (Res.174).

KATALOG NO : 3.32
YAPININ ADI : **ANKARA HACETTEPE CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 32
RESİM : 175-178
İNCELEME TARİHİ : 05.07.1996

TARİHÇE: İnşa kitabesi bulunmayan cami, genel olarak, XIV. yüzyıl sonu ve XV. yüzyıl başına tarihlendirilmektedir.[96]

YAPIDAKİ YERİ: Caminin kıble duvarı ortasında, girişe göre sol yanda yer almaktadır. Mihrab, dış cepheye herhangi bir taşıntı yapmamaktadır.

MALZEME ve TEKNİK: Mihrab, alçıdan kalıplama tekniğinde gerçekleştirilmiştir. Süslemeler alçak kabartma olarak yapılmıştır.

TANIMI: Duvardan hafif taşıntılı mihrab, 2.95 m genişlik ve 5.02 m yükseklikte dış ölçülere sahip, dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı çerçeve, dört kenarlı yarım ongen planlı hücre, mukarnaslı kavsara, sütunce, köşelik ve kitabelik gibi unsurlar oluşturmaktadır (Res.175).

Çerçeve, tertibatları farklı dört bordürden meydana gelmiştir. En dıştaki dar bordür, 0.08 m genişlikte düz yüzeylidir. İkinci bordür 0.15 m genişlikte içbükey yüzeyli olup, üzerine celi sülüs hatla, "*Kelime-i Tevhid*" birbirini tekrarlar mahiyette yazılmıştır. 0.22 m genişlikte, düz yüzeyli üçüncü bordür, iki çubuk silmenin kesişmesiyle meydana gelen birbirine eşit altıgenlerden oluşmaktadır. Altıgenlerin işlerine kabare şeklinde birer rozet yerleştirilmiştir. Diğer bordür ise, 0.28 m genişlikte düz yüzeyli olup, üzeri altıgen ve üç kollu şekillerden gelişen geometrik bir kompozisyonla tezyin edilmiştir (Res.178).

Köşelerden sütuncelerin sınırlandırdığı hücre, 1.00 m genişlik, 0.56 m derinlik ve 1.20 m yükseklikte dört kenarlı yarım ongen planlıdır.Üst kısımda 0.15 m'lik bir yazı şeridi, altta da çubuk silmelerle sınırlandırılmış, her bir yüzeyi ayrı birer pano halinde düzenlenmiştir. 0.25 m x 0.97 m ölçülerindeki panoların içleri de on kollu yarım yıldızlardan gelişen geometrik kompozisyonla doldurulmuştur (Res.176).

Köşelere bitiştirilmiş sütunceler, 0.68 m yükseklikte 0.17 m kalınlığında dikdörtgen prizmal gövdelidir. Gövdeler, ince çubuk silmelerle yivlendirilmiştir. İki kademeli başlıkların alt bölümü, üç sıra mukarnaslı, üstü küp biçimindedir. Üstteki küpün içe ve dışa bakan yüzeylere birer rozet yerleştirilmiştir (Res.176).

---

96 Öney, a.g.e., 46; Demiriz, a.g.e., 190; Türkiye'de Vakıf, I, 432.

Kavsara, 1.50 m yükseklikte altı mukarnas sırasından oluşmaktadır. Kenarlardan köşeli kademelenme yaparak yükselen ince çubuk silmelerle sınırlandırılmıştır. Alt sırada sivri kemerli sağır nişçiklerle aralardaki yaprak biçimli konsol ögeleri yer almaktadır. Diğer üç sırayı badem ve kanat formları ile aralarındaki prizmatik üçgenler doldurmaktadır. Kavsara üstten üç yüzeyli bir tepe nişiyle son bulmaktadır. Üçgen görünüme sahip kavsara bu şekliyle oldukça dar ve yüksektir (Res.177).

Sütuncelerin üstünden başlayan yekpare köşelikler, altıgenler ve içlerindeki altı köşeli yıldız motiflerinden oluşan geometrik geçmelerle süslenmiştir. Ayrıca yıldızların merkezlerinde birer gülbezek, süslemeyi tamamlamaktadır (Res.178).

Kitabelik, 0.13 m genişliğinde bir bordürle çevrelenmiş, 0.27 m x 1.05 m ölçülerinde enine dikdörtgen bir panodan oluşmaktadır. Panoyu sınırlandıran bordür, birbirlerini kıvrık dal ve yapraklarla bağlanmış çiçek motifleriyle bezenmiştir. Panoda da kabartma celi sülüs hatla yazılmış "*el-mü'minu fi'l-mescidi ke's-semeki fi'l-mâi*" ibaresi iki kere tekrarlanmıştır (Res.178).

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

KATALOG NO : 3.33
YAPININ ADI : **ANKARA AHİ TURA MESCİDİ MİHRABI**
ÇİZİM : 33
RESİM : 179-180
İNCELEME TARİHİ : 03.07.1996

TARİHÇE: İnşa kitabesi bulunmayan mescid, genel olarak XIV. ve XV. yüzyıllara tarihlendirilmektedir.[97]

YAPIDAKİ YERİ: Mihrab, mescidin kıble duvarı ortasında yer almaktadır. Giriş ekseninde bulunmayan mihrab, dış cepheye herhangi bir taşıntı yapmamaktadır.

MALZEME ve TEKNİK: Alçıdan kalıplama tekniğinde, alçak kabartma süslemeli olarak yapılmıştır. Zeminden itibaren 1.00 m yakın kısmının süslemeleri bozulmuştur. Bugün bütün yüzey kireçle badanalanmış vaziyettedir.

TANIMI: Duvardan 0.08 m taşıntılı mihrab, 2.11 m genişlik ve 2.75 m yükseklikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrab çerçeve, yarım daire planlı hücre, yarım küre kavsara ve köşelik gibi unsurlardan meydana gelmektedir (Res.179).

Üç yönden mihrabı kuşatan çerçeve, üç bordür ile silmelerden oluşmaktadır. Dıştaki dar tutulmuş düz yüzeyli bordürden sonra, ikinci sırada içbükey yüzeyli bordür yer almaktadır. 0.15 m genişlikte, üzerine birbirinin tekrarı celi sülüs hatla "*Kelime-i Tevhid*" yazılmıştır. Bundan başka kaval silme ve içte dar bir bordür daha bulunmaktadır. Bu bordürün üzeri oldukça silikleşmiş örgülü rumilerle süslenmiştir.

Hücre, 0.85 m genişlik, 0.54 m derinlik ve 1.45 m yükseklikte yarım daire planlıdır. Hücreyle bütünleşen kavsara, 0.50 m yükseklikte yarım küre şeklindedir. Dıştan kavsara, dokuz dilimli kemer şeklinde sınırlandırılmıştır. Hücre ve kavsarada herhangi bir süsleme yoktur. Hücrenin iki yanında tabana kadar inen köşelikler, yekpare bir yüzeyden oluşmaktadır. 1.00 m yükseklikten başlayan süslemeler, içiçe ve birbiriyle kesişen dairelerden meydana gelmiştir. Dairelerin aralarında oluşan bölümlere de üçlü benek ve küçük kabaralar yerleştirilmiştir. Bu geometrik süslemelerde diğerleri gibi oldukça silinmiş vaziyettedir (Res.180).

---

97 Öney, a.g.e., 39; M. Galib, a.g.e., 27.

KATALOG NO : 3.34
YAPININ ADI : **ANKARA SABUNÎ (KARANLIK) MESCİD MİHRABI**
ÇİZİM : 34
RESİM : 181-183
İNCELEME TARİHİ : 03.07.1996

TARİHÇE: İnşa kitabesi bulunmayan mescid, muhtemelen XIV. yüzyıl sonuna ya da XV. yy'a ait olmalıdır. Mihrabı orijinal olmakla birlikte yakın bir tarihte tamir görmüştür.[98]

YAPIDAKİ YERİ: Mescidin kıble duvarı ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Dış cepheye herhangi bir taşıntısı yoktur.

MALZEME ve TEKNİK: Alçıdan kalıplama tekniğiyle yapılmıştır. Süslemeler alçak kabartmadır.

TANIMI: Duvardan hafif taşıntılı mihrab, 1.73 m genişlik ve 3.68 m yükseklikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı çerçeve, dikdörtgen planlı hücre, mukarnaslı kavsara, köşelik ve taç gibi unsurlar teşkil etmektedir (Res.181).

Mihrabı üç yönden kuşatan çerçeve, kenarlardan ince çubuk silmelerle sınırlandırılmış düz yüzeyli bir bordürden ibarettir. Bordürün üzerinde üçlü saç örgüsü dolanmaktadır (Res.181).

Hücre, 1.07 m genişlik, 0.45 m derinlik ve 1.17 m yükseklikte dikdörtgen planlıdır. Köşeleri 0.96 m yükseklikte uçları sivri şekilde son bulan pahlarla yumuşatılmıştır. Hücrenin cephesi ve yan yüzeyleri tamamen onikollu yıldızlardan gelişen geometrik kompozisyonla süslenmiştir (Res.181).

Hücreden iki çubuk silmeyle ayrılmış kavsara 2.00 m yükseklikte yedi sıra mukarnasla meydana getirilmiştir. Kenarlardan köşeli kademelenme yapan ince çubuk silmeler kavsarayı sınırlandırmaktadır. Dar ve oldukça yüksek tutulmuş üçgen bir görünüme sahiptir. Mukarnasların alt sırasını sivri kemerli sağır nişçiklerle köşelerdeki birer badem oluşturmaktadır. Diğer üç sıra, tek tek dizilmiş badem ve kanat formlarıyla teşkil edilmiştir. Beşinci sıra boş bırakılmış iki kademeli yüzeysel bir niş şeklindedir. Üst iki sıradan alttakinde üç badem sıralanmaktadır. Diğer tepe nişi ise, yüzeysel bir yuvadan ibarettir (Res.182).

Köşelikler, kavsaranın iki yanında üçgen yüzeylerden meydana gelmiştir. Kavsaranın alt hizasında köşeliklere yarım sağır nişçikler yerleştirilmiştir. Bunun üstünden itibaren dıştan

---

98 Öney, a.g.e., 38; Demiriz, a.g.e., 213-214; Konyalı, a.g.e., 63-64.

çubuk silmelerle çevrelenmiş yüzey, altıgen ve aralardaki üç kollu şekillerin kesişmesiyle gelişen geometrik geçme kompozisyonuyla süslenmiştir. Ayrıca köşeliklerin üst kısımlarında oniki kollu yıldız motifleri de yer almaktadır.

Mihrabın üstünde bir dizi palmetle oluşturulmuş taç bulunmaktadır. Üç yapraklı uçları sivri palmet ve kaidelerinin yüzeyi ayrıca kabartma rumilerle tezyin edilmiştir (Res.183).

KATALOG NO : 3.35
YAPININ ADI : **ANKARA POYRACI MESCİDİ MİHRABI**
ÇİZİM : 35
RESİM : 184-185
İNCELEME TARİHİ : 05.07.1996

TARİHÇE: İnşa kitabesi bulunmayan mescid, genel olarak XIV.-XV. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Mihrab, orijinaline uygun olarak 1975'de elden geçirilmiştir.[99]

YAPIDAKİ YERİ: Mescidin kıble duvarının ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Dış cepheye herhangi bir taşıntı yapmamaktadır.

MALZEME ve TEKNİK: Alçıdan kalıplama tekniğinde gerçekleştirilmiştir. Süslemeleri alçak kabartma olarak yapılmıştır.

TANIMI: Duvardan hafif taşıntılı mihrab, 2.74 m genişlik ve 5.25 m yükseklikte dış ölçülere sahip, dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı çerçeve, dört kenarlı yarım ongen planlı hücre, mukarnaslı kavsara, sütunce, kitabelik ve köşelik gibi elemanlar teşkil etmektedir (Res.84).

Çerçeve, iki bordür ile aradaki silmelerden meydana gelmiştir. En dıştaki düz silmeden sonra, içbükey yüzeyli ve 0.16 m genişlikteki bordür gelmektedir. Helezonik rumili zemin dolgusu üzerine, celi sülüs hatla, tekrarlar mahiyette "*Kelime-i Tevhid*" yazılmıştır. Aradaki iki silmeden içteki daha belirgindir. Birbirini kesen iki şeritli geometrik örgülerden oluşmaktadır. İkinci bordür ise, düz yüzeyli ve 0.28 m genişlikte tutulmuştur. Karşılıklı, çapraz şekilde sıralanmış yarım on kollu yıldız motifleriyle doldurulmuştur. Ayrıca bu yıldızların ortalarına gülbezek, kollarına da simetrik rumiler yerleştirilmiştir (Res.185).

Hücre köşelerden sütuncelerle sınırlandırılmış, 1.20 m genişlik, 0.65 m derinlik ve 1.75 m genişlikte dört kenarlı yarım ongen planlıdır. Hücrenin üstünde, 0.15 m genişlikte bir yazı şeridi yer almaktadır. Burada da "*Kelime-i Tevhid*" tekrarlanmıştır. Dört yüzeyin herbiri aynı halat silmelerle çevrelenmiş olup, 1.40 m x 0.28 m ölçülerinde dikdörtgen panolar halinde düzenlenmiştir. Panoların içleri, bordürdeki gibi on kollu yarım yıldız motifleriyle tezyin edilmiştir (Res.186).

Köşelere bağlı sütunceler, 0.92 m yükseklikte ve 0.17 m çapında silindirik gövdelidir. Gövdenin üzeri süslemesiz bırakılmakla beraber, başlangıç ve bitiş kısımlarına ters-düz palmetler yerleştirilmiştir. Başlık ve kaideleri de aynı şekilde iki kademeli olup, altta

---

[99] Öney, a.g.e., 37; Demiriz, a.g.e., 224.

mukarnaslı, üstte küp biçimindedir. Küp kısımlarının dışa ve içe bakan yüzeyleri birer rozetle süslenmiştir. Mukarnaslar küçük boyutlarda ve üç sıralıdır (Res.185).

Kavsara, 1.64 m yükseklikte altı mukarnas sırasından meydana gelmiştir. Kenarlardan köşeli kademelenme yaparak yükselen bir çubuk silme çevrelemektedir. Ayrıca mukarnas sıraları, içten dışbükey kademelenmeli olarak yükselmektedir. Altta aralara yaprak biçiminde konsol ögeleri yerleştirilmiş sivri kemerli sağır nişçikler; ikinci sırada ikişerli, üç ve dördüncüde tek tek dizilmiş badem ve kanat formları kavsarayı doldurmaktadır. Üst iki sırada da dar tutulmuş, üçer dilimli nişçikler yer almaktadır (Res.187).

Köşelikler, 2.07 m yükseklikte, kavsaranın iki yanında üçgen yüzeylerden ibarettir. Başlıkların hemen üzerinden başlamakta olup, kenarlardan ince bir çubuk silmeyle çevrelenmiştir. Yüzeyi altıgen ve içlerindeki altı köşeli yıldızlardan meydana gelen geometrik süslemeyle doldurulmuştur. Ayrıca yıldızların merkezlerine gülbezekler, köşelerine de rumiler yerleştirilmiştir.

Kitabelik, ince halat silmelerle çevrelenmiş, iki bölümden meydana gelmiştir. Üstteki bölüm, 0.28 m x 1.50 m ölçülerinde dikdörtgen pano olup, üzerine celi sülüs hatla altı kez takrarlanmış "*Sübhânallah*" yazılmıştır. Alttaki diğer pano, ayrıca kıvrık dal ve çiçek motifli bordürle sınırlandırılmıştır. İçerisi birbiriyle kesişen dairelerden oluşan geometrik geçmelerle doldurulmuştur (Res.188).

KATALOG NO : 3.36
YAPININ ADI : **ANKARA EYÜP MESCİDİ MİHRABI**
ÇİZİM : 36
RESİM : 189-190
İNCELEME TARİHİ : 04.07.1996

TARİHÇE: İnşa kitabesi olmayan mescid, genel olarak XIV. yy. sonu veya XV yy başlarına tarihlendirilmektedir. Mihrabı orijinal olmakla birlikte tamirden sonra çerçevesi kaldırılmış ve üst kısmı üçgen biçiminde sivriltilmiştir.[100]

YAPIDAKİ YERİ: Mescidin kıble duvarı ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır.

MALZEME ve TEKNİK: Alçıdan kalıplama tekniğinde yapılmıştır. Süslemeleri alçak kabartmadır. Günümüzde beyaz yağlı boya ile boyanmıştır.

TANIMI: Mihrabdan köşeleri sütunceli hücre, mukarnaslı kavsara ve kitabelik kalmıştır. Bugünkü haliyle, 1.63 m genişlik ve 3.25 m yükseklikte üst kısmı, kavsara ortasından itibaren üçgen şekilde sivriltilmiş vaziyettedir. Mihrabı dört kenarlı yarım ongen planlı hücre, sütunce, mukarnaslı kavsara, köşelik ve bunun üst ortasındaki kitabelik teşkil etmektedir (Res.189).

Köşelerden sütuncelerin sınırlandırdığı hücre, 1.30 m genişlik, 0.50 m derinlik ve 1.55 m yükseklikte dört kenarlı yarım ongen planlıdır. Hücrenin ince çubuk silmelerle sınırlandırılmış yüzeyleri, yarım on kollu yıldız motiflerinden oluşan geometrik kompozisyonla süslenmiştir. Üst kısmında da bir yazı şeridi dolanmaktadır. Yazılar celi sülüs hatlı "*Kelime-i Tevhid*"in tekrarından ibarettir.

Köşelere bağlı sütunceler, 0.16 m çapında ve 1.04 m yükseklikte yivli silindirik gövdelidir. Gövdelerin üzeri çubuk silmelerle yivlendirilmiştir. Başlık ve kaideler, 0.35 m boyunda iki kademeli olup, altı üç sıra mukarnaslı, üstü küp biçimindedir. Küp kısımlarına kare çerçeve içine alınmış, birer rozet yerleştirilmiştir (Res.190).

Kavsara, 1.36 m yükseklikte beş mukarnas sırasından meydana gelmiştir. Kenarlardan köşeli girinti ve çıkıntı yapan bir çubuk silme sınırlandırmaktadır. Kavsarayı şekillendiren mukarnaslar, birinci sırada aralarına yaprak biçimli konsol öğeleri konmuş, sağır nişçiklerle, diğer üç sırada badem ve kanat formlarıyla; en üstteki de dar ve üç yüzeyli tepe nişiyle teşkil edilmiştir (Res.190).

---

[100] Önay, a.g.e., 29-30; Demiriz, a.g.e., 183.

Köşeliklerin, sonradan kenarları kesilerek üst kısmı üçgen şekilde sivriltilmiştir. Bunun yüzeyini altıgen ve içlerindeki altı köşeli yıldız motifleriyle oluşan süsleme doldurmaktadır.

Ayrıca üstte monte edilmiş kitabelik, 0.35x0.75 m ölçülerinde dikdörtgen şekildedir. Celi sülüs hatla "*Ni'me'l-mevlâ ve ni'me'n-nasîr*" ibaresi kabartma olarak yazılmıştır.

KATALOG NO : 3.37
YAPININ ADI : **EDİRNE GAZİ MİHAL CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 37
RESİM : 191-196
İNCELEME TARİHİ : 23.07.1995

TARİHÇE: Cami giriş kapısı üzerindeki inşa kitabesine göre, Gazi Mihal Bey tarafından 825 (1422)'de yaptırılmıştır.[101]

YAPIDAKİ YERİ: Caminin kıble duvarı ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Dış cephede herhangi bir taşıntı yapmamaktadır.

MALZEME VE TEKNİK: Mihrabın asıl kütlesi beden duvarını oluşturan taş ve tuğlayla gerçekleştirilmiştir. Yüzeyi kalıplama tekniğinde alçıyla kaplanmıştır. Süslemeler, alçak kabartma olarak yapılmıştır.[102]

TANIMI: Duvardan 0.12 m taşıntılı mihrab, 2.16 m genişlik ve 4.54 m yükseklikte dış ölçülere sahip, dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı çerçeve, beş kenarlı planlı hücre, mukarnaslı kavsara, köşelik ve tabla meydana getirmektedir (Res.191).

Hücreyle birlikte 1.82 m yüksekliğe kadar tahrib görmüş çerçeve, iki bordürden oluşmaktadır. Birinci bordür, 0.24 m genişlikte, mukarnas dizisinden ibarettir. Üç sıra halinde düzenlenmiş mukarnaslar, içte aralarına yaprak biçiminde konsol öğeleri yerleştirilmiş, sağır nişçikler, ortada badem kanat formları, dışta yuvalarla oluşturulmuştur. Bunlar kademelenme yaparak, aynı zamanda profillenmeyi de sağlamaktadır. Diğeri ise, 0.14 m genişlikte düz yüzeylidir. Üzerleri zikzak motifli ince kaval silmelerle sınırlandırılmıştır. Yüzeyi, içlerine sekiz köşeli yıldız yerleştirilmiş haç motifleri ile aralardaki sekizgenlerden gelişen geometrik kompozisyonla süslenmiştir. Ayrıca yıldız ve sekizgenlerin içleri de gülbezeklerle doldurulmuştur. (Res. 195)

Hücre, 1.10 m genişlik, 0.50 m derinlik ve 2.30 m yükseklikte, beş kenarlı yarım sekizgen planlıdır. Yüzeylerinin alçı kaplamaları büyük ölçüde dökülmüştür. Bu nedenle taş tuğla örgülü duvar ortaya çıkmış olup, üzerinde herhangi bir süsleyici unsur bulunmamaktır. (Res. 192) Yalnız hücrenin üst kısmında köşelere, altta bursa kemerli sağır nişçikler, üstte badem ve kanat formları yerleştirilmiştir. Bunların sonradan alçıyla sıvanarak kapatıldığı; fakat sıvaların dökülmesi sonucu ortaya çıktıkları görülmektedir (Res. 193).

---

101 Ayverdi, a.g.e, 389, Demiriz, a.g.e, 481, Aslanapa a.g.e, 98
102 Demiriz, a.g.y.

Kavsara, 0.87 m yükseklikte dört sıra mukarnasla meydana getirilmiştir. Kenarlardan köşeli bademlenme yaparak yükselen 0.07 m genişlikteki bir bordürle çevrelenmiştir. 0.19 m - 0.24 m arasında değişen ölçülerdeki mukarnasların ilk üç sırası, tek tek dizilmiş badem ve kanat formlarıyla oluşturulmuştur. En üstteki tepe nişi de üç yüzeyli yarım küre biçimindedir. (Res. 194).

Köşelikler, kavsaranın yanlarında iki üçgen yüzeyden meydana gelmektedir. İçten kavsaranın kenarlarına göre şekillenen köşelikler, oniki kollu ve sekiz kollu yıldızlardan gelişen geometrik kompozisyonla süslenmiştir. Ayrıca yıldızların merkezlerine çarkıfelek motifli birer kabara yerleştirilmiştir. (Res.194).

Kitabelik yerini alan tabla, dikdörgen bir pano şeklindedir. Bu pano, dıştan üç bordür ve aralarındaki çubuk silmelerle çevrelenmiştir. Bordürlerden en dıştaki ve ortadaki zikzak motifleriyle, içteki altıgenler oluşturacak biçimde kesişen iki şeritli örgü ile süslenmiştir. İçerisinde, iki adet oniki kollu yoldız ve bunlardan gelişen diğer geometrik motiflere yer verilmiştir. Bu yıldızların merkezlerindeki kabaralar, çarkıfelek motifli olarak düzenlenmiştir (Res.195-196).

KATALOG NO : 3.38
YAPININ ADI : **MERZİFON II. MURAD CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 38
RESİM : 197-200
İNCELEME TARİHİ : 11.08.1995

TARİHÇE: Cami giriş kapısı üzerindeki inşa kitabesine göre II. Murad tarafından 830 (1426-27)'de yaptırılmıştır.[103]

YAPIDAKİ YERİ: Ahşap direkli caminin kıble duvarında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Hücre derinliği duvar kalınlığı içinde kalmakta ve dış cepheye taşıntı yapmaktadır.

MALZEME ve TEKNİK: Mihrab, tamamen alçıdan kalıplama tekniğinde yapılmıştır. Yalnız yazılar altın yaldızla süslenip, diğer kısımlar yağlı boya ile kaplanmıştır.

TANIMI: Duvardan 0.30 m taşıntılı mihrab, bugün 3.05 m genişlik ve 3.14 m yüksekliktе dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür. Caminin içerisi epeyce doldurulduğundan mihrabın yaklaşık 1.20 m'lik kısmı zeminin altında kalmıştır. Mihrabı çerçeve, dört kenarlı yarım ongen planlı hücre, mukarnaslı kavsana, sütunce, köşelik ve taç gibi unsurlar teşkil etmektedir. (Res. 197).

Çerçeveyi dıştan ve içten çubuk silmelerin sınırlandırdığı iki bordür oluşturmaktadır. Mihrabı üç yönden dolanan bordürlerden dıştaki 0.13 m genişlikte ve düz yüzeylidir. Üzeri, bu gün 1.43 m yükseklikten başlayan kabartmadaki sülüs hatla yazılmış "*Kelime-i Tevhid*"'le doldurulmuştur. İçteki ise 0.25 m genişlikte düz yüzeyli olup, üzerine yine aynı hizada başlayan celi sülüs hatla birbirinin tekrarı "*Kelime-i Tevhid*" yazılmıştır. (Res. 198).

Köşelerden sütuncelerle sınırlandırılmış hücrenin 0.10 m'lik kısmı kalmıştır. Buradan hücrenin 1.28 m genişlik ve 0.72 m derinlikte dört kenarlı yarım ongen planlı olduğu anlaşılmaktadır. Hücrenin ortadaki iki yüzeyi iki bordürle çevrelenmiş bir pano halinde düzenlenmiştir. Bordürlerden içteki, 0.20 m genişlikte zincirek motiflidir. Diğeri ise, oniki kollu yarım yıldızlarla doldurulmuştur. Panonun içerisi de, oniki kollu yıldızlardan gelişen geometrik motiflerle süslenmiştir (Res.199).

Hücrenin köşelerine yerleştirilmiş sütuncelerden soldaki silindirik, diğeri çokgen gövdelidir. Bugün sütuncelerin 0.40 m'lik bölünü kalmıştır. Bunlardan sağdaki örgülü rumilerle, diğeri zikzak motifleri ile bezenmiştir. Her ikisinin mukarnaslı başlıkları mevcuttur.

---

103 Ayverdi, a.g.e., 523-527.

Mukarnaslar üç sıra halinde dizilmiş altta yaprak sırası, ortada badem ve kanat formları, üstte ise nişçiklerden meydana gelmiştir (Res.199).

Kavsara, 1.87 m yükseklikte yedi sıra mukarnasla oluşturulmuştur. Kenarlardan köşeli kademelenme yapan çubuk silmelerle çevrelenmiştir. 0.25 m-0.30 m arasında değişen ölçülerde mukarnas sıralarından alttaki yaprak biçiminde konsol ögeleriyle ayrılmış, aralardaki dikdörtgen yüzeylerden meydana gelmiştir. Bu yüzeylerin içleri kabartma ortabağdan gelişen simetrik rumilerle süslenmiştir. İkinci sıra tek tek dizilmiş badem ve kanat formlarıyla teşkil edilmiştir. Üçüncü sırada dörderli gruplaşarak yuvalar oluşturan yapraklar yer almaktadır. Dördüncü sırada, ortada iki yaprakla teşkil edilmiş bir yuva ve bunun iki yanda üçer badem ve kanat formu sıralanmaktadır. Beş ve altıncı sıralarda tek tek dizilmiş yapraklar dizilmektedir. Üstten de dilimli bir tepe nişiyle kavsara son bulmaktadır (Res.200).

Köşelikler, kavsaranın iki yanında üçgen yüzeylerden ibarettir. İçten kavsara kenarlarının şekillendirdiği köşelikler çubuk silmeyle sınırlandırılmıştır. İçerisi, oniki kollu yıldız ve aralarındaki içiçe kesişen dairelerden meydana gelen geometrik kompozisyonla tezyin edilmiştir (Res.200).

Mihrabın üzerinde boydan boya uzanan taç, üç kademeli tepe silmeleriyle teşkil edilmiştir. Toplam 0.15 m yükseklikteki silmelerden alttaki hafif içbükey, diğerleri düz tutulmuştur (Res.197).

KATALOG NO : 3.39
YAPININ ADI : **EDİRNE ŞAH MELEK PAŞA CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 39
RESİM : 201-206
İNCELEME TARİHİ : 24.07.1995

TARİHÇE: Cami inşa kitabesine göre, Şah Melek Paşa tarafından 832 (1429)'da yaptırılmıştır.[104]

YAPIDAKİ YERİ: Mihrab, kıble duvarının ortasına ve girişin soluna yerleştirilmiştir. Dış cepheye taşıntısı yoktur.[105]

MALZEME ve TEKNİK: Alçıdan kalıplama tekniğinde yapılmıştır. Süslemeler alçak kabartmadır. Aralarda yer yer kakma firuze çiniler görülmektedir. Sonradan kırmızı, yeşil, bordo ve lacivert yağlı boya ile özellikle süslemelere bir takım müdaheleler gerçekleştirilmiştir.[106]

TANIMI: Duvardan 0.24 m taşıntılı mihrab, 3.18 m genişlik ve 5.00 m yükseklikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür. Profilli çerçeve, dikdörtgen planlı hücre, mukarnaslı kavsara, sütunce, köşelik ve kitabelik mihrabı oluşturan unsurlardır (Res.201).

Çerçeveyi meydana getiren ve mihrabı üç yönden kuşatan bordür ve aralardaki silmeler değişik tertibatlıdır. En dışta, içbükey yüzeyli, 0.10 m genişlikteki bordür yer almaktadır. Üzeri bugün okunamayacak derecede silinmiş sülüs hatlı yazılarla doldurulmuştur. Aradaki saç örgüsü biçiminde dolanan silmeden sonra, 0.14 m genişlikte düz yüzeyli bordür gelmektedir. Zikzak motifli çubuk silmelerle sınırlandırılmış bordürün üzeri, yarım sekizgenlerin çapraz kesişmesiyle oluşturulmuş dört kollu yıldız ve altıgenlerden gelişen geometrik geçme kompozisyonuyla süslenmiştir. Motifleri meydana getiren çizgiler de sonradan kırmızıya boyanmıştır (Res.202).

En içteki üçüncü bordür de 0.20 m genişlikte düz yüzeylidir. Üzeri kabartma, enine gelişen rumî ve palmet motiflerinden oluşan kompozisyonla süslenmiştir. Arada motifler yer yer kırmızıya boyanmış vaziyettedir (Res.204).

Köşelerden sütuncelerle sınırlandırılmış hücre, 1.44 m genişlik, 0.45 m derinlik ve 1.70 m yükseklikte dikdörtgen planlıdır. Üç silmeyle çevrelenmiş hücrenin ana ve yan yüzeyleri altıgen ve bunları köşelerden kesecek biçimde yerleştirilmiş eşkenar dörtgenler ile

---

104 Ayverdi, a.g.e., 419; Demiriz, a.g.e., 507; Aslanapa, a.g.e. (1949), 100; B. Ersoy, A.S.T.D. VI. 1992, 53.
105 Plan için bkz. Ayverdi, a.g.e., 418.
106 Demiriz, a.g.e., 507; Ayverdi, a.g.y.

altıgenlerin ortalarındaki altı köşeli yıldızlardan gelişen geometrik kompozisyonla doldurulmuştur. Kompozisyonun ana motifi olan altıgenler paralel şekilde fakat birer sıra kaydırılarak sıralanmıştır. Altıgenler, köşelerdeki eşkenar dörtgenlerle birbirine bağlanmıştır. Ayrıca altı köşeli yıldızların içlerine, birer sıra atlamalı kabartma yıldızlar konmuş, bunlar da sonradan yeşile boyanmıştır (Res.204).

Köşelere bağlı sütunceler, kenarlardan girinti içerisine alınmış, 0.12 m kalınlık ve 1.30 m yükseklikte dikdörtgen prizmal gövdelidir. Gövdeler, köşelerden uçları sivriltilmiş olarak nihâyetlenen pahlarla yumuşatılmıştır. Kaideleri bulunmayan sütuncelerin başlıkları küp biçiminde olup, gövdeden kademelenmeli birer bilezikle ayrılmıştır. 0.16 m x 0.19 m ölçülerindeki başlıkların dışa bakan yüzeyleri, dikdörtgen çerçeveli geometrik motiflerle dolgulanmıştır. Ayrıca içe bakan kısımları da oyuk bırakılmıştır (Res.204).

Kavsara, 1.75 m yükseklikte, sekiz mukarnas sırasından meydana gelmiştir. Mukarnaslar, badem ve kanat formları, aralarda konsol ögeleri bulunan sağır nişçikler ve sarkıtlardan oluşmaktadır. Kavsarayı kenarlardan köşeli kademelenme yapan ince, çubuk bir silme çevrelemektedir. Altta konsol ögeleriyle ayrılmış, sağır nişçikler, ikinci sırayı ikişerli, badem ve kanat formları ile köşelerdeki sarkıtlar teşkil etmektedir. Üçüncü sırada, ortadaki fazla derin olmayan bir yuvayla yanlardaki üçerli badem ve kanat yer almaktadır. Dördüncü sırayı ikiz, diğer üç sırayı da tek tek dizilmiş bademler doldurmaktadır. Yarım küre biçimindeki tepe nişi, beş dilimli olarak gerçekleştirilmiştir (Res.205).

Köşelikler, kavsaranın iki yanında, üçgen biçiminde iki yüzeyden meydana gelmektedir. İçten kavsara kenarlarını sınırlandıran silme dıştan köşelikleri de çevrelemektedir. İçerisi düzgün olarak sıralanmış, onikollu ve aralardaki sekiz kollu yıldız motifleriyle oluşturulmuş geometrik geçmelerle süslenmiştir. Bunların çevresinde beş köşeli yıldızlar dolanmaktadır. Ayrıca yıldız kolları rumi, göbekleri çarkıfelek motifleriyle doldurulmuştur. Bunların dışında yıldız kolları arasında kalan yüzeylerde firuze renkli çinilere yer verilmiştir.[107] Sonradan göbeklerdeki çarkıfelekli kabaralar kırmızı, yıldız kolları arasında kalan çinilerin dökülmüş yüzeyleri maviye boyanmıştır (Res.202).

Mihrabın üst kısmında yer alan kitabelik, 0.54 m x 2.30 m ölçülerinde dikdörtgen şekilde olup, sonradan yeşile boyanmış yüzeyin ortasına küçük bir kartuş içerisine "*Küllemâ dehale aleyhâ zekeriyye'l-mihrâb*" âyeti yerleştirilmiştir.[108]

---

107 O. Aslanapa, a.g.e. (1990), 62; Ersoy, a.g.e., 56; Ayverdi, a.g.e., 418.

108 Eski resimlerde kitabeliğin içerisinin kalemişi olarak tamamen yazılarla doldurulduğu görülmektedir. Ayverdi, a.g.e., R.729.

KATALOG NO : 3.40
YAPININ ADI : **İZNİK-ELBEYLİ KÖYÜ ÇANDARLI CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 40
RESİM : 207-208
İNCELEME TARİHİ : 09.07.1996

TARİHÇE: Harap vaziyette olan caminin inşa kitabesi bulunmamaktadır. Çandarlı İbrahim Paşa tarafından yaptırıldığı sanılmaktadır. Genel olarak XV. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilmektedir.[109]

YAPİDAKİ YERİ: Caminin kıble duvarı ortasında yer almaktadır. Dış cepheye herhangi bir taşıntısı yoktur.

MALZEME ve TEKNİK: Mihrab, duvarı oluşturan yatay tuğla örgü ve derz sıralarıyla gerçekleştirilmiştir. Üzeri ince bir tabaka oluşturacak şekilde alçıyla sıvanmıştır. Mihrabı kaplayan alçı sıvaları büyük ölçüde dökülmüştür.

TANIMI: Duvardan hafif girinti yapan mihrab, 1.30 m genişlik ve 2.32 m yükseklikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı çerçeve, sekiz kenarlı hücre, kavsara, kemer ve köşelik gibi unsurlar teşkil etmektedir (Res.207).

Kenarlardan mihrabı çevreleyen bir bordür, üstte kavsarayı da kuşatan kemer şeklinde devam etmektedir. Duvardan hafif bir girintiyle belirtilmiş bordür, düz yüzeyli ve 0.18 m genişliktedir. Alçı sıvaları dökülmüş, sadece tuğla örgü ve derz sıraları kalmıştır.

Hücre, 0.93 m genişlik, 0.52 m derinlik ve 1.47 m yükseklikte sekiz kenarlı yarım onaltıgen planlıdır. Kavsara başlangıcına kadar bunun da yüzeyini kaplayan sıvalar dökülmüştür.

Kavsara, dıştan bir kemerle kuşatılmış, 0.42 m yükseklikte, çeyrek kubbe biçimindedir. İçten hücrenin her bir yüzeyine denk gelecek biçimde dilimlendirilmiştir. Alçı sıvayla kaplı vaziyettedir. Kuşatma kemeri, dıştan ve içten alçıdan yapılmış silmelerle sınırlandırılmış; 0.30 m genişlikte, sivri kemer şeklindedir (Res.208).

İçten kavsara kemerinin şekillendirdiği köşelikler, kenarlardan ince düz bir silmeyle çevrelenmiştir. 0.50 m yükseklikle, yer yer alçı sıvaları dökülmüş olup, üzerinde herhangi bir süsleme mevcut değildir (Res.204).

---

109 A. Yüksel, II. Bayezid ve Yavuz Selim Devri Mimarisi V (1988), 134-135; Türkiye'de Vakıf IV, 270-271.

KATALOG NO : 3.41
YAPININ ADI : **OSMANCIK KOCA MEHMED PAŞA CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 41
RESİM : 209-214
İNCELEME TARİHİ : 09.08.1995

TARİHÇE: Cami, inşa kitabesine göre, Koca Mehmed Paşa tarafından 834 (1430-31)'de yaptırılmıştır.[110]

YAPIDAKİ YERİ: Yan mekanlı caminin kıble duvarı ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Mihrab dış cepheye herhangi bir taşıntı yapmamaktadır.

MALZEME ve TEKNİK: Alçıdan kalıplama tekniğinde gerçekleştirilmiştir. Süslemeler, alçak kabartma olarak yapılmıştır. Bugün, yağlı boya ve yaldızla kaplanmış vaziyettedir.

TANIMI: Duvardan 0.18 m taşıntılı mihrab, 2.47 m genişlik ve 3.68 m yükseklikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı oturtmalık, profillenme yapan çerçeve, dikdörtgen planlı hücre, mukarnaslı kavsara ve köşelik gibi unsurlar teşkil etmektedir (Res.209).

Mihrabın alt kesiminde çerçevenin 90°'lik bir açıyla devam ettirilmesi neticesinde bir oturtmalık oluşturulmuştur. Oturtmalık 0.77 m yükseklikte hücrenin alt bölümünü teşkil etmektedir. Burada dıştaki yazılı bordürler düz ve süslemesiz, diğerleri aynı şekilde devam etmektedir. Bu bordür ve silmeler aşağıdan yukarıya bir profillenme yaparak hücreyi daraltmaktadır.

Çerçeve, tertibatları ve genişlikleri farklı, beş bordür ile aralardaki silmelerden meydana gelmiştir. Kenarlardan ince halat silmelerle sınırlandırılmış dıştaki bordür, 0.25 m genişlikte düz yüzeyli olup üzerinde, kabartma celi sülüs hatla yazılmış "*Kelime-i Tevhid*" 15 kere tekrarlanmıştır. Bunların baş taraflarına yazıyla kaynaşmış kıvrık dal şeklinde birer rumi, alt kesimlerine de iki uçta birer gülbezek yerleştirilmiştir. Ayrıca yazılar zeminden 1.20 m yükseklikten başlamaktadır. İkinci bordür 0.13 m genişlikte, düz yüzeyli olup, bu da aynı seviyede başlayan celi sülüs hatla yazılmış birbirinin tekrarı "*Kelime-i Tevhid*"le doldurulmuştur. Her iki bordürdeki yazılar sonradan yaldızlanmıştır (Res.209).

---

110 Ayverdi, a.g.e. (1972), 532; Demiriz, a.g.e. (1979), 638.

Üçüncü sırada oluk, dördüncüde de kaval silmeler mihrabı dört yönden dolanmaktadır. Profillenmeyi de sağlayan bu silmelere 1.10 m yükseklikte birer başlık yerleştirilmiştir. Konik biçimdeki başlıklar, alttan ve üstten birer bilezikle sınırlandırılmış olup, ayrıca yüzeyi içbükey pahlandırılmıştır. En içte dolanan bordür, 0.10 m genişlikte ve düz yüzeylidir. Üzeri dört sıralı örgü oluşturan zencirek motiflidir (Res.210).

Hücre, köşeleri pahlarla yumuşatılmış, tabandan 0.75 m genişlik ve 0.50 m derinlik ve 2.20 m yükseklikte dikdörtgen planlıdır. Oturtmalığın üstünden itibaren ise, 0.60 m genişlik 0.40 m derinlik ve 1.43 m yüksekliktedir. Üst kısımda ana ve yan yüzeyler farklı süslemelerle değerlendirilmiştir. Ana yüzey, dört yandan 0.13 m genişlikteki bir bordürle çevrelenmiş geometrik geçmeli bir pano ile süslenmiştir (Res.210). Çerçeveyi oluşturan bordür köşelerde düğüm yapan örgülü rumilerle teşkil edilmiştir. Rumilerle, kabartma ve konturları oldukça belirgindir. Ortadaki 0.35 m x 1.17 m ölçülerindeki dikdörtgen pano, merkezdeki on kollu yıldız motifinden gelişen geometrik geçme kompozisyonu ile doldurulmuştur. Sonsuz düzendeki kompozisyonun ortasında on köşeli yıldız biçiminde bir kabara, aralarda da beş köşeli yıldızlar yer almaktadır (Res.211).

Hücrenin yan yüzeyleri ince halat silmelerle dikdörtgen biçimde çerçevelenmiş olup, içerisinde, dördü tam bir yarım sathî kemer formları sıralanmaktadır. Kemerler, içiçe iki çizginin alttan da birleşerek dolanmasıyla elde edilmiştir. Kemerlerin içleri kabartma, orta bağdan gelişen ve bir palmetle son bulan simetrik rumilerle doldurulmuştur (Res.212).

Hücrenin köşelerini yumuşatan pahlar, 0.05 m eninde ve 0.85 m yükseklikte olup, alttan ve üstten iki kademeli uçları sivriltilmiş olarak nihâyetlenmektedir.

Kavsara, 1.10 m yükseklikte, dört mukarnas sırasıyla meydana getirilmiştir. Boyları 0.21 m olan mukarnasların her sırası farklı özellik göstermektedir. Kenarlardan dışbükey kademelenme yaparak daralan kavsara, üçgen bir görünüm almıştır. En altta yaprak biçiminde konsol ögeleriyle ayrılmış sağır nişçikler yer almaktadır. Bunların içleri kabartma olarak yapılmış, ortabağdan gelişen rumilerle tezyin edilmiştir (Res.214). İkinci sırayı ortadan bir konsol ögesinin ayırdığı ikişerli badem ve kanat formları oluşturmaktadır. Diğer sıra, iki yüzeyli fazla derin olmayan dört yuvayla, en üstteki oldukça dar tepe nişi de üç dilimli olarak gerçekleştirilmiştir (Res.213).

Köşelikler içten kavsara kenarlarıyla, dıştan da zencirek bordürüyle sınırlandırılmış, üçgen şeklinde iki yüzeyden ibarettir. Yüzeylerde süsleyici herhangi bir unsur bulunmamaktadır.

KATALOG NO : 3.42
YAPININ ADI : **GÜMÜŞ YÖRGÜÇ PAŞA CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 42
RESİM : 215-216
İNCELEME TARİHİ : 10.08.1995

TARİHÇE: İnşa kitabesi bulunmayan cami, Yörgüç Paşa tarafından 833 (1430) tarihinde yaptırılmıştır. Daha sonra Rüstem Paşa tarafından da yenilendiği bildirilmektedir. Cami, son zamanlarda da tamir gördüğünden XIV. ve XVI. yüzyıla ait kısımlarını tesbit etmek zordur. Mihrab, muhtemelen ilk yapıya ait olmalıdır.[111]

YAPIDAKİ YERİ: Caminin kıble duvarı ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır.

MALZEME ve TEKNİK: Mihrabın tüm yüzeyi, sonradan yeşil renkte yağlı boya ile boyanmıştır. Bu nedenle malzemesini tesbit etmek güçtür. Yalnız duvarı oluşturan taş ve tuğladan asıl kütlesinin yapıldığı, üzerinin de alçıyla sıvandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca dıştaki bordürün üst kısmı sonradan ahşapla kaplanmıştır.

TANIMI: Duvardan hafif taşıntılı mihrab, 2.20 m genişlik ve 3.92 m. yükseklikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı çerçeve, üç kenarlı hücre, sütunce, mukarnaslı kavsara ve köşelik gibi unsurlar teşkil etmektedir (Res.215).

Çerçeveyi teşkil eden bordür ve silmeler, mihrabı üç yönden kuşatmaktadır. Bordürlerden dıştaki, düz yüzeyli ve 0.15 m genişlikte, üst kısmı sonradan ahşapla kaplanmıştır. Ahşap kısmın ortasına ve köşelerine birer gülbezek yerleştirilmiştir. İkincisi, silmelerle diğerlerinden ayrılmış, hafif girintili 0.45 m genişlikte düz yüzeylidir. İçteki de kademeli ince silmelerle sınırlandırılmış ve 0.15 m genişliktedir. Her üç bordürde de herhangi bir süsleme mevcut değildir.

Köşelerden sütuncelerle sınırlandırılmış hücre, 0.90 m genişlik ve 0.69 m derinlik ve 1.50 m yükseklikte üç kenarlı yarım altıgen planlıdır. Düz ve süslemesiz olan yüzeyler sivri kemerli şekilde sonlanmaktadır. Ayrıca aralara kemer başlangıcını da teşkil eden birer püskül yerleştirilmiştir.

Hücrenin köşelerine bağlı sütunceler, 0.10 m çapında ve 0.92 m yükseklikte silindirik gövdelidir. Sütuncelerin kum saatı biçiminde başlık ve kaideleri 0.30 m yükseklikte tutulmuştur.

---

[111] H. Hüsameddin, Amasya Tarihi, (Sad. A. Yılmaz-M. Akkuş), (1986), 292; Ayverdi, a.g.e. (1972), s.496.

Kavsara, 1.27 m yükseklikte beş sıra mukarnasla meydana getirilmiştir. Kenarlardan köşeli kademelenme yaparak yükselmekte, sivri kemerli olarak son bulmaktadır. Kavsaranın alttan dört sırası değişik şekillerde dizilmiş, badem ve kanat formlarıyla teşkil edilmiştir. Aralarda konsol ögeleriyle ayrılmış bu bademler, dıştan birer kemercikle kuşatılmıştır. Ayrıca üçüncü sıradaki bademlerin kenarlarına birer yaprak yerleştirilmiştir. En üstte, iki kademeli ve 0.33 m yükseklikte diğer sıralardan yüksek tepe nişi yer almaktadır. Bu da köşeli, yivlerle dilimlendirilmiştir (Res.216).

Köşelikler ise, kavsaranın iki yanında üçgen yüzeylerden ibarettir. Mihrabın diğer kısımları gibi bunlarda da herhangi bir süsleme bulunmamaktadır.

KATALOG NO : 3.43
YAPININ ADI : **AMASYA YÖRGÜÇ PAŞA CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 43
RESİM : 217-218
İNCELEME TARİHİ : 13.08.1995

TARİHÇE: Cami giriş kapısı üzerindeki inşa kitabesine göre Yörgüç paşa tarafından 834 (1430)'da yaptırılmıştır.[112] Bazı yayınlarda da 832 (1428) yaptırıldığı yazılıdır.[113]

YAPIDAKİ YERİ: Yan mekanlı caminin kıble duvarının ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Dış cepheye herhangi bir taşıntı yapmamaktadır.

MALZEME ve TEKNİK: Mihrab tamamen mermerden yapılmıştır. Beş sıra halinde, mermer bloklarla gerçekleştirilmiştir. Mukarnaslar ve silmeler, bu mermer bloklara oyulmuştur.

TANIMI: Duvardan 0.23 m taşıntılı mihrab, 2.12 m genişlik ve 3.14 m genişlikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı, profilli çerçeve, dikdörtgen planlı hücre, mukarnaslı kavsara, köşelik ve ikinci niş gibi unsurlar teşkil etmektedir (Res.217).

Mihrabı üç yönden kuşatan çerçeve, sırasıyla düz, oluk ve kaval silmelerle, içteki 0.29 m genişlikte düz yüzeyli bordürden meydana gelmiştir. Oluk ve kaval silmeler ayrıca 90° derecelik açıyla mihrabın alt kesiminden de dolanmaktadır. Çerçevede profillenme dışında herhangi bir süsleme mevcut değildir.

Köşeleri pahlarla yumuşatılmış olan hücre, 1.04 m genişlik, 034 m derinlik ve 1.20 m yükseklikte dikdörtgen planlıdır. Ayrıca hücrenin ortasında, 0.55 m genişlik, 0.27 m derinlikte beş kenarlı yarım sekizgen planlı bir girinti açılmıştır. Bu da diğeri gibi kavsara başlangıcına kadar uzanmaktadır.[114]

Kavsara, 1.40 m yükseklikte altı mukarnas sırasıyla meydana getirilmiştir. Kenarlardan köşeli kademelenme yaparak yükselen kavsaranın mukarnas dolguları, her sırada değişik tertib edilmiştir. Altta, girintinin de devamı niteliğinde ortada sivri kemerli, sağır üç nişçik ile yanlarda yaprak biçiminde birer konsol ögesinin ayırdığı yarım sivri kemerli sağır nişçikler yer almaktadır. İkincisi, kenardakiler daha büyük ikişer badem ve kanat formu ve ortadaki üç yuvayla; üçüncüsü, konsol ögeleriyle ayrılmış ortada dörtlü, yanlarda tekli badem ve kanat formlarıyla; dördüncüsü üç yüzeyli başlayıp çeyrek küreyle nihâyetlenen ikisi yarım

---

112 Ayverdi, a.g.e. (1972), 222; Demiriz, a.g.e. (1979), 167.
113 Türkiye'de Vakıf I, 216; Gabriel, a.g.e. (1938), 33.
114 Gabriel, planda hücreyi yarım daire planlı olarak göstermiştir. a.g.e., 32.

beş nişçikle; beşincisi ise, tek tek dizilmiş dört badem ve kanat formuyla oluşturulmuştur. En üstte de, dört dilimli, çeyrek küre biçiminde bir tepe nişi bulunmaktadır (Res.218).

Kenarlardan pahlı, içten de kavsaranın şekillendirdiği köşelikler, iki üçgen yüzeyden ibarettir. Mihrabın diğer yerlerindeki gibi burada da herhangi bir süsleme yoktur.

KATALOG NO : 3.44
YAPININ ADI : **KÜTAHYA İSHAK FAKİH CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 44
RESİM : 215-219
İNCELEME TARİHİ : 16.08.1995

TARİHÇE : Camii, inşa kitabesine göre, İshak Fakih tarafından 837 (1433/34) tarihinde yaptırılmıştır.[115]

YAPIDAKİ YERİ: Kare planlı caminin kıble duvarı ortasına yerleştirilen mihrab, giriş eksenindedir. Dış cepheye herhangi bir taşıntı yapmamaktadır.

MALZEME VE TEKNİK: Mihrabın tüm yüzeyi sonradan sıva ve boya ile kapatılmıştır. Aslında duvarı meydana getiren malzemeyle kütlesinin yapıldığı ve yüzeyinin alçıyla kaplandığı kalan izlenden anlaşılmaktadır. Ayrıca sıva ve badanaların temizlenen yerlerinde malakari işçilik ortaya çıkmıştır.[116]

TANIMI: Duvardan taşıntı yapmayan mihrab, 3.50 m genişlik ve 4.50 m yükseklikte dış ölçülere sahip, dikdötrgen görünüşlüdür. Mihrabı çerçeve, yarım daire planlı hücre, yarım küre bir kavsara, sütunce ve taç gibi unsurlar oluşturmaktadır (Res. 219).

Çerçeveyi meydana getiren bordür ve silmeler, 0.98 m yükseklikteki bir oturtmalık üzerinden başlamaktadır. Bu oturtmalık, kıble duvarı boyunca devam eden süpürgelikle teşkil edilmiştir. Süpürgelik, sonradan mermerle kaplanmıştır.

Bordürlerden en dıştaki, 0.12 m genişlikte düz yüzeylidir. İkinci bordür, aradaki kademeli iki silmeden sonra başlamaktadır. Bu da diğeriyle aynı genişlikte, fakat içbükey yüzeyli olarak dolanmaktadır. Bundan sonra çubuk silmelerle sınırları belirlenmiş üç bordür daha sıralanmaktadır. Yalnız bunlar, bugün sadece kavsaranın etrafında yer almaktadır. Bu nedenle alt kesimleri boş yüzeyler şeklinde kalmıştır. Bu kısımlar sonradan sıvanıp boyandığından bordürlerin aşağıya kadar devam edip etmediği bilinememektedir. Üç bordürden ortadaki, 0.25 m genişlikte, aralarına ve köşelerine kabaralar yerleştirilmiştir. Bunun iki yanındaki dar bordürler ise, 0.10 m genişlikte olup, içleri birer sıra halinde düzenlenmiş çivi başı motifleriyle bezenmiştir (Res. 219).

---

115 Ayverdi, a.g.e. (1972), 519; H. Güner, Kütahya Camileri (1964), 24; A. Kızıltan, Anadolu Beyliklerinde Cami ve Mescitler (1958) 84; A. Altun, a.g.e., 1982, 309.

116 Altun, a.g.e., 308.

Köşelerden sütuncelerle sınırlandırılmış hücre, 1.14 m genişlik, 0.64 m derinlik ve 2.06 m yükseklikte yarım daire planlıdır. Yüzeyi sonradan tamamen sıvanmış ve üzeri yağlı boya ile kaplanmıştır (Res. 220).

Oturtmalığın üstünden başlayan sütunceler, köşelere bağlı, 0.12 m çapında ve 0.72 m boyunda silindirik gövdelidir. Başlıkları iki kademeli olarak düzenlenmiştir. Alt kısmı, küçük yuva ve bademlerle oluşturulmuş dört sıra mukarnaslıdır. Üstü, 0.24 m x 0.24 m ebatlarında küp biçimindedir. Üç yandan, iki şeritli geometrik örgüyle çevrelenmiş olup, içleri altıgen yüzeylerden ibarettir (Res. 221).

Kasvara, dıştan iki kademeli sivri kemerle kuşatılmıştır. 0.96 m yükseklikte, dilimli yarım küre şeklindedir. Kavsaranın başlangıç kısmına, bir sıra halinde düzenlenmiş yaprak biçimindeki konsol öğeleri dizilmiştir. Bunlar, aynı zamanda, kavsarayı dilimlendiren yivlerin uç kısımlarına denk gelmektedir. Sonradan yeşil, sarı, kırmızı yağlı boyu ile boyanmıştır (Res. 222).

Köşelikler, yekpare bir yüzeyden ibarettir. Burada da orijinal bir süsleme kalmamıştır.

Mihrabın üstünde yer alan taç, 0.50 m boyunda köşelere yerleştirilmiş iki zülfeden oluşmaktadır. Zülfeler üçgen şekilde, dış kenarları düz, içe doğru dilimli olarak kademelendirilmiştir.

KATALOG NO : 3.45
YAPININ ADI : **BERGAMA KURŞUNLU CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 45
RESİM : 223-225
İNCELEME TARİHİ : 20.07.1995

TARİHÇE : Cami, inşa kitabesine göre, Sâyi oğlu Hacı Hasan tarafından 839 (1435)'de yaptırılmıştır.[117]

YAPIDAKİ YERİ: Caminin kıble duvarı ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Dış cepheye taşıntısı yoktur.[118]

MALZEME VE TEKNİK: Mihrab yüzeyi tamamen yağlı boya ile kaplıdır. Bu nedenle malzemesini belirlemek güçtür. Ancak, kütlesinin duvarı oluşturan malzemeyle gerçekleştirildiği ve üzerinin alçı sıva kaplandığı anlaşılmaktadır. Bunun dışında mukarnaslar da alçıyla yapılmıştır.

TANIMI: Duvardan 0.14 m taşıntılı mihrab, 2.90 genişlik ve 3.90 m yükseklikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı çerçeve, dikdörtgen planlı hücre, mukarnaslı kavsara ve köşelikler teşkil etmektedir (Res. 223).

Çerçeveyi oluşturan iki bordürden dıştaki, 0.22 m genişlikte düz yüzeylidir. Arada kademeli bir silmeden sonra 0.10 m genişlikte içbükey yüzeyli bordür gelmektedir. Bu bordür, hücreye kadar yanlarda, geniş yüzeyler teşkil eden köşeliklerle birleşmektedir. Bunların üzerinde herhangi bir süsleme mevcut değildir (Res. 223).

Zemine kadar devam eden köşeliklerin yanlarda oluşturduğu 0.50 m genişlikteki yüzeylerin arasında yer alan hücre, 1.33 m genişlik, 0.69 m derinlik ve 1.52 m yükseklikte dikdörtgen planlıdır. Yüzeyi yağlı boya kaplı ve süslemesizdir.

Kavsara, 1.63 m yükseklikte beş mukarnas sırasından meydana gelmektedir. Kenarlardan alt sırada köşeli, diğerlerinde dışbükey kavisli kademelenme yaparak yükselmektedir. Mukarnaslarının en alt sırası, aralardaki püskül ile Bursa kemeri şeklindeki sağır nişçiklerden oluşmuştur. İkinci sıra, yaprak biçimindeki üçer yüzeyli konsol öğeleri ile köşelerde daha derin yuvalardan teşkil edilmiştir. Üçüncü ve dördüncü sıra tek tek dizilmiş badem ve kanat formları ile doldurulmuştur. Basık yarım küre biçimindeki tepe nişiyle kavsara son bulmaktadır (Res. 224-225).

Köşelikler yekpare biçiminde geniş bir yüzeyden oluşmaktadır. Hücrenin yanlarında tabana kadar devam etmektedir.

---

117 Ayverdi, a.g.e. 269; Ersoy, a.g.e. (1989), 14-15; Ersoy, V.D. XX, 1991, 95; Bayatlı, a.g.e. (1959), 37-38.

118 Plan için bkz., Ersoy, a.g.e., 16, Şek. 5.

KATALOG NO : 3.46
YAPININ ADI : **EDİRNE MURADİYE CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 46
RESİM : 226-240
İNCELEME TARİHİ : 24.07.1995

TARİHÇE : Cami, giriş kapısı üzerindeki kitabesine göre, II. Murad tarafından yaptırılmıştır.[119] Kitabede yapım tarihi geçmemektedir. Genelde vakfiyesi ve tarihi kaynaklara dayanarak 1436'da yaptırıldığı belirlenmektedir.[120] Bunun dışında caminin yapım tarihi ile ilgili olarak 1433[121] ve 1434[122] tarihleri de ileri sürülmektedir. Ayrıca mihrabda II. Murad'ın adı geçmektedir.

YAPIDAKİ YERİ: Yan mekanlı caminin kıble duvarı ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır.[123] Dış cepheye taşıntısı yoktur. Hücre derinliği duvar içerisinde kalmaktadır.

MALZEME VE TEKNİK: Mihrabın tamamı çinilerle kaplanmıştır. Çinilerde değişik teknikler görülmektedir. Büyük bir kısmı renkli sır, bunun dışında sıraltı ve kabartma tekniği de kullanılmıştır. Renkli sır tekniği çinilerde açık yeşil, firuze, lacivert, beyaz, kırmızı ve tonları renkler hakimdir. Sıraltı tekniğindeki çiniler de mavi beyaz gruptandır.[124]

TANIMI: Duvardan 0.25 m taşıntılı mihrab, 3.65 m genişlik ve 6.25 m yükseklikte dış ölçülerde dikdrötgen görünüşlüdür. Mihrabı çerçeve, üç kenarlı hücre, mukarnaslı kavsara, sütunce, kitabelik, köşelik ve taç gibi unsurlar meydana getirmiştir (Res. 226-227).

Çerçeveyi tertibatları birbirinden farklı beş bordür ile aralarındaki silmeler oluşturmaktadır. En dıştaki bordür, yanlarda 45° pahlı, üstte düz devam etmektedir. Bu bordür, 0.22 m genişlikte, düz yüzeyli olup, iki firuze silmeyle sınırlandırılmış ve üzeri sıraltı tekniğinde mavi beyaz gruptan çinilerle süslenmiştir. Beyaz zemin üzerine lacivertle yapılmış kıvrık dal, yaprak ve hatayi grubu motifleri ve çiçek motifleriyle doldurulmuştur (Res 228). Firuze ve fıstık yeşili renklerle oluşturulmuş, ince bir zencirekten sonra, 0.22 m genişlikte içbükey yüzeyli ikinci bordür gelmektedir. Bordür, sağ alt köşeden başlayan yazılarla değerlendirilmiştir. Yazılandan alt taraflardaki birer ibare ayrıca kartuş içerisine alınmıştır. Celi sülüs ve kufî iki ayrı hat, yer yer içice geçerek giriftleşmekte, zemindeki helezonik rumili

---

119 Ayverdi, a.g.e. (1972), 415; O.N. Peremeci, Edirne Tarihi (1939), 58-59.
120 Demiriz, a.g.e. (1979), 487; Aslanapa, a.g.e. (1949), 83; Eyice, a.g.e., 1962, 39.
121 S.Ünver, Edirne Muradiye Camii (1952), 9; Goodwin, a.g.e., 62.
122 O. Aslanapa, Edirne, 1965, 224.
123 Plan için bkz. Ayverdi, a.g.e., 407, R. 707.
124 Demiriz, a.g.e., 498.

dolgu motifleriyle de süsleyici yönü ortaya çıkmaktadır. Beyaz renkli celi sülüs hat, bordürü doldurmakta, üstünden sarı kafi hat dolanmaktadır. Yazıları sınırlandıran kartuşlar, ortadan düğümlenen dilimli kemer şeklinde olup, bunların arasında kalan yüzeyler, yaprak ve hatayi motifleriyle doldurulmuştur (Res. 230). Sağ alttaki kartuşta celi sülüs hatla "*Allahümme tekabbele mine's-sultan Murad Han*"; devamı kufi hatla, "*Min Muhammed bin Bayazid Han nasarahullahi*" ibaresi yazılmıştır. Sol alttakinde de aynı ibare tersden tekrarlanmıştır. Diğer kısımdakinde de aynı ibare tersden tekrarlanmıştır. Bordürün devamında celi sülüs hatla "*besmele*"yle başlayan Al-i İmran suresi 37.-40. âyetleri, kufi hatla da dua ibaresi yazılmıştır (Res. 229-230).

Üçüncü sıradaki mukarnaslı bordür kenarlardan firuze düz silmelerle sınırlandırılmış, 0.22 m genişlikte, iki dizi halinde düzenlenmiştir. Üstteki dizi firuze renkli konturlarla belirginleştirilmiş sivri kemerli nişçiklerden oluşmaktadır. Nişçiklerin içleri lacivert konturla üçer yüzeye ayrılmıştır. Çoğunluğu düz sarı renkli olmakla birlikte, sarılma rumilerle süsülenenleri de bulunmaktadır. Bu nişciklerin köşelikleri mavi beyaz gruptan kıvrık dal çiçek kompozisyonlarıyla doldurulmuştur. Bir kısmı lacivert zemin üzerine beyaz sarılma rumilerle süslenmiştir. Diğer bir kısmı da beyaz zeminli lacivert çiçek ve kıvrık dallarla kompozisyon gerçekleştirilmiştir. Alttaki mukarnas dizisi ise, iki kademeli, yaprak biçimindeki konsol öğeleri ile aralarındaki dikdörtgen yüzeylerden oluşmaktadır. Yaprak şeklinde konsollar düz, sarı renkte, aralarındaki dikdörtgen nişçikler, sencide ve sarılma rumi süslemelidir. Bunlarda yer yer kıvrık dal ve çiçek motiflerine rastlanmaktadır (Res.231).

Dördüncü sıradaki bordür, mihrabı dört yandan dolanması yanında diğerlerinden farklı olarak, kitabelik sütunce ve hücreyi de ayrıca çerçevelemektedir. 0.37 m genişlikte düz yüzeyli bordürün üzeri kabartma, sekiz kollu yıldızlardan gelişen geometrik geçmelerle süslenmiştir. Bu yıldızların merkezlerine sekiz köşeli, aralarına da beş köşeli yıldızlar yerleştirilmiştir. Yıldızların içlerinde gülbezeklere, kollarında ise sencide rumilere yer verilmiştir. Geometrik yıldız geçmeleri beyaz konturlu çizgilerle gerçekleştirilmiştir (Res.232).

Beşinci olarak, firuze silmelerle sınırlandırılmış bir bordür, hücre, sütunce ve kavsarayı ayrı ayrı sınırlandırmaktadır. Bu bordür 0.08 m genişlikte düz yüzeyli olup, kıvrık dallarla birleşen hatayi grubu motifleri ve rumilerle süslenmiştir. Bundan başka, sütuncelerin üzerinden itibaren sadece kavsarayı dolanan bir bordür daha bulunmaktadır. 0.14 m genişlikte düz yüzeyli bordürün süslemesi, yaprakların saç örgüsü şeklinde karşılıklı dizilmesinde ibarettir. Bu da mavi-beyaz gruptan çinilerle gerçekleştirilmiştir (Res.227).

Köşelerden sütuncelerin sınırlandırdığı hücre, 1.21 m genişlik, 0.60 m derinlik ve 1.97 m yükseklikte üç kenarlı yarım altıgen planlıdır. Dördüncü sıradaki bordür alttan hücrenin

yüzeylerini dolanmaktadır. Beşinci sıradaki daha dar tutulmuş bir bordürle dört yandan sınırlandırılmış hücrenin her bir yüzeyi dikdörtgen birer pano ve üzerlerinde kartuşla değerlendirilmiştir. Arada kalan 0.50 m x 1.00 m ölçülerinde üç pano lacivert düz silmelerle çerçevelenmiştir. Panoların üçü de bütünleşen bir kompozisyon anlayışıyla süslenmiştir. Kompozisyonun birini beyaz konturlu çizgilerle belirginleşen çift ilmekli dörtlü düğümlerle birleşen dilimli madalyonlar, diğerini fistolu rumiler oluşturmaktadır. Karşılıklı kavis yaparak birleşen rumi yapraklar zengin renk tonlarıyla ayrıca hurdelenmiştir. Arada kalan yüzeyler de değişik rumi ve yapraklarla doldurulmuştur. Süslemede renk çeşitliliği dikkat çekmektedir (Res.233).

En üstteki yazılar, üç yüzeyde de ayrı kartuş içerisine alınmıştır. Sarı renkli çizgilerle konturlanmış kartuşların araları simetrik rumi kompozisyonlarıyla bezenmiştir. Sağ ve soldaki kartuşlardaki yazılar birer satır halinde celi sülüs, üstteki kufî hatlı yazılarla doldurulmuştur. Ortadakinde ise, alttaki tek satır kufî yazı ve üstünde dörtlü düğüm yapan üç geçme yer almaktadır. Yazıların zemini, helezonik rumilerle süslenmiştir. Sağ altta celi sülüs "*İnne'llahe ve melâiketihi*", ortada kufi "*Yüsallûne ale'n-nebiyyi*", solda celi sülüs "*Yâ eyyuhe'l-lezine âmenû*", sağ üstte kufi "*Sallû aleyhi ve sellimü teslimâ*", sol üstte yine kufi "*Allahümme sallû alâ muhammedin*" yazılmıştır.

Köşelere bağlı sütunceler iki yandan girinti içerisine alınmıştır. Girintinin iç kenarları boydan boya üçlü beyaz, kırmızı, yeşil örgülü rumilerle süslenmiştir. Sütunceler, 0.10 m. çapında ve 0.95 m boyunda yivli silindirik gövdelidir. Gövdenin üzeri, üstten ve altan dolanan ve iki yerde kesişen hafif bombeli silmelerle yivlendirilmiştir. Bunların aralarına da üç bölüm halinde düzenlenmiş kaval silmeler yerleştirilmiştir. Firuze konturlarla birbirinden ayrılmış yivlerden biri, yeşil ve beyaz diğeri kırmızı ve lacivert çift örgülü rumilerle süslenmiştir Sütuncelerin başlık ve kaideleri üç sıra mukarnaslıdır. Mukarnaslardan alttaki yaprak biçiminde konsol öğeleri, ortadaki badem ve kanat formları, üstteki de köşeleri birer yaprakla pahlanmış yüzeylerden oluşmaktadır. Bu yüzeyler, sarı çizgili bir konturla çevrelenmiş içleri simetrik rumilerle bezenmiştir (Res. 234).

Kavsara, 1.55 m yükseklikte, sekiz sıra mukarnasla oluşturulmuştur. Kenarlardan kavsarayı yeşil renkte pahlı bir silme, mukarnas sıralarına uygun köşeli kademeleme yaparak sınırlandırmaktadır. Tertibatları her sırada farklı mukarnaslar, sathî, iki veya üç yüzeyli yuvalarla badem ve kanat formlarından meydana gelmektedir. Mavi beyaz gruptan çinilerle gerçekleştirilmiş mukarnaslar genelde kıvrık dallı yaprak ve çiçek motifleriyle süslenmiştir. Beyaz zemin üzerine maviyle yapılmış kompozisyonlar mukarnaslar şekline göre, değişiklikler göstermektedir. Mukarnasların en alt sırası yıldız biçiminde dilimli konsol öğeleriyle ayrılmış,

ikişerli sivri kemerli nişçik dizisinden meydana gelmektedir. İkincisi, üç yüzeyli, aralarına yaprak biçiminde konsol öğesi yerleştirilmiş ikişerli yuva ile; üçüncüsü üçerli gruplaşan badem ve kanat formu ile; dördüncüsü dört yüzeyli nişçiklerle; beşincisi ikiz badem ve kanat formlarıyla; altıncısı ikişer yüzeyli yuvalarla; yedincisi ise tek tek dizilmiş badem ve kanat formlarıyla teşkil edilmiştir. En üstteki tepe nişi de yarım küre biçiminde dört yüzeyli olarak gerçekleştirilmiştir (Res. 236-237).

Köşelikler, kavsaranın ikinci sırasında başlayan iki üçgen yüzeyden ibarettir. İçten kavsaranın şekillendirdiği köşelikler yeşil ve lacivert silmeler yanında sarı bir konturla çevrelenmiştir. Mukarnasların dördüncü sırası hizasından başlayıp köşelikleri beyaz çizgili arada düğümler ve kıvrımlar yaparak dolanan bir örgü kuşatmaktadır. Bunun dışında beyaz, firuze, yeşil, mor ve tonları kullanılarak elde edilmiş hurdelenmiş rumiler ile kıvrık dal ve hatayi grubu motifleri yüzeyi doldurmaktadır (Res. 236).

Kitabelik yüzeyden 0.10 m taşıntı 0.71 m x 1.68 m ebatlarında dikdörtgen biçimde olup, pahlı bir çerçeve içine alınmıştır. 0.05 m genişliğindeki bordür, meander motifleriyle tezyin edilmiştir. İç içe firuze lacivert ve sarı kontırlarlada çevrelenmiş kitabelikte yazılar, helezonik rumili dolgu motifleri üzerinde beş satır halinde düzenlenmiştir. Yazıların üç satırı beyaz, celi sülüs hatla gerçekleştirilmiş olup, üstteki ters istiflenmiş alt ve üst satırın dikey harfleri ortak kullanılmıştır. Aralarında sarı renkte daha küçük karekterli iki satır kufî hat yazılmıştır. Alt sağdan başlayarak üstten ters dolanarak ortada devam eden yazılarda "*Ellezine ye'kulûne rabbenâ innenâ âmennâ fe'ğfirlenâ zunûbenâ vekınâ azabe'n-nârı Es'-sâbirîne ve's-sâdıkîne ve'l-kânitîne ve'l-münfikîne bi'l-eshâr- Şehide'llâhü ennehû la ilâhe illâ hüve ve'l-melâiketü ve ulû'l-ilmi kâimen bi'l-kıstı la ilâhe illâ hüve'l-azîzu'l-hakîm- İnne'd-dîne indellâhi'l-islâm*... (Al-i İmran 16-19) âyetlerine yer verilmiştir (Res. 238-239).

Taç ise, mihrabın en üstünde bir dizi halinde sıralanan palmet dizisiyle teşkil edilmiştir. 0.28 m boyunda, alttaki kaide üzerinde yükselen palmetler üç yapraklı olarak gerçekleştirilmiştir. Kaideleri ile birlikte palmetlerin yüzeyi lacivert zemin üzerine beyaz, kabartma rumiler işlenmiştir. Dengeli bir biçimde yüzeyi dolduran rumiler, ortabağdan gelişmekte ve ayrıca birer palmetle son bulmaktadır (Res. 240).

KATALOG NO :3.47
YAPININ ADI :**EDİRNE KİRAZLI MESCİD DIŞ MİHRABI**
ÇİZİM : 47
RESİM : 241-243
İNCELEME TARİHİ : 25.07.1995

TARİHÇE : Mescidin giriş kapısı üzerindeki kitabesine göre, Şehabettin Paşa tarafından 840 (1436)'da yaptırılmıştır.[125]

YAPIDAKİ YERİ: Mihrab, mescidin kuzey cephesinin ortasına yerleştirilmiştir.

MALZEME VE TEKNİK: Mihrab düzgün kesme taş malzemeyle yapılmıştır. Dikdörtgen bloklar halindeki kesme taşlar yatay olarak sıralanmaktadır. Mukarnaslar, sütunce ve silmeler taşların oyulması ile gerçekleştirilmiştir.

TANIMI: Duvardan 0.22 m taşıntılı mihrab, 2.56 m genişlik ve 3.20 m yükseklikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı çerçeve, üç kenarlı hücre, mukarnaslı kavsara, sütunce ve köşelik gibi elemanlar meydana getirmektedir (Res. 241).

Çerçeveyi meydana getiren bordür ve silmeler, mihrabı üç yönden kuşatmaktadır. En dıştaki düz yüzeyli bordürden sonra, kaval ve oluk silmelerle iki yandan sınırlandırılmış içe girintili bordür gelmektedir. Bu da 0.20 m genişliğinde ve düz yüzeylidir. Üçüncü bordürde aynı şekilde ve düz yüzeylidir. Profillenme yaparak belirli bir haraketlilik sağlayan bordür ve silmelerde herhangi bir süsleme mevcut değildir. Üst köşelerden başlayarak çerçevenin üst kısımları yıkılmış vaziyettedir (Res. 242).

Hücre, köşelerden sütuncelerle sınırlandırılmış 1.10 m genişlik, 0.56 m derinlik ve 1.20 m yükseklikte üç kenarlı yarım altıgen planlıdır. Yüzeyleri düzgün kesme taş sıralarıyla oluşturulmuş olup, süsleme bulunmamaktadır.

Köşelere bağlı sütunceler, 0.96 m yükseklik ve 0.14 m kalınlıkta çokgen gövdelidir. Üstlerinde zar tipi başlıklar mevcuttur.

Hücreden kademelenme yapan üç silmeyle ayrılmış kavsara, 1.18 m yükseklikte beş sıra mukarnasla teşkil edilmiştir. Kavsara kenarlarından köşeli kademelenme yaparak yükselmektedir. Mukarnas tertibatları ise, altta sivri kemerli sağır nişçiklerle aralardaki içbükey yaprak biçiminde konsol öğelerinden oluşmaktadır. İkinci ve dördüncü sıraları tek tek gruplaşmadan dizilmiş badem ve kanat formları; üçüncüsünü ise, iki yüzeyli yuvalar teşkil

---

125 Ayverdi, a.g.e. (1972), 402.

etmektedir. En üstte yer alan dört dilimli bir tepe nişiyle kavsara nihâyetlenmektedir (Res.243).

Köşelikler sütunce üzerinden başlayan iki üçgen yüzeyden ibarettir. İçten kavsara kenarlarıyla şekillendirilmiş olup, üzerinde herhangi bir süsleme bulunmamaktadır.

Mihrabın taban kısmı duvardan dökülen taş ve toprakla kısmen dolmuştur. Ayrıca, mukarnaslarda ve çerçevede yer yer bozulmalar meydana gelmiştir.

KATALOG NO : 3.48
YAPININ ADI : **BURSA YİĞİT KÖHNE CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 48
RESİM : 244-246
İNCELEME TARİHİ : 05.08.1995

TARİHÇE : İnşa kitabesi bulunmayan caminin haziresinde banisine ait mezar taşı mevcuttur. Buna göre, Yiğit oğlu Hacı Ali (ölümü 1449) tarafından ölümünden önce 1440 yıllarında yaptırılmış olmalıdır.[126]

YAPIDAKİ YERİ: Caminin kıble duvarı ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Mihrab girintisi 1.02 m kalınlığındaki duvar içine açılmış, dış cepheye taşırılmamıştır.

MALZEME VE TEKNİK: Mihrab yüzeyi geç devir özelliği gösteren kalemişleriyle tamamen kaplanmıştır. Bu nedenle malzemesini belirlemek güçtür. Ancak duvarı oluşturan malzemeyle gerçekleştirilip, üzeri alçıyla sıvanmıştır. Zaten kavsaradaki ve taç kısmındaki mukarnaslar alçıyla yapılmıştır. Yüzeyinin bu şekilde aşırı derecede süslenmesi ve boyanması ilk yapımla ilgili değildir.

TANIMI: Duvardan taşıntı yapmayan mihrab, 2.64 m genişlik ve 4.34 m yükseklikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı çerçeve, dikdörtgen planlı hücre, mukarnaslı kavsara, kemer, köşelik ve taç gibi unsurlar teşkil etmektedir (Res. 244).

Çerçeveyi, düz yüzeyli ve içe doğru kademelenme yapan üç silme meydana getirmektedir. Genişlikleri birbirine yakın silmelerden dıştaki kartuş şeklinde birbirinin tekrarı, ortadaki "S" kıvrımlı bitkisel, içteki yeşil renkte dalgalı süslemeye sahiptir.

Kenarlardan hafif içe girintili bir silmeyle sınırlandırılmış hücre, 1.20 m genişlik, 0.57 m derinlik ve 1.75 m yükseklikte dikdörtgen planlıdır. Hücrenin yüzeyi sonradan yapılmış perde motifi ve ortasındaki madalyonla doldurulmuştur.

Kavsara 1.44 m yükseklikte, yedi sıra mukarnasla meydana getirilmiştir. Kenarlardan ikişer sıralı, köşeli kademelenme yaparak yükselmektedir. 0.18 m - 0.25 m arasında değişen ölçülendeki mukarnas sıralarından altta olanı, köşelerde birer püskül ile yanlardaki üçer sivri kemerli nişçikten ibarettir. Ortadaki geniş yüzey ise, hücreye katılmıştır. İkinci ve üçüncü sıraların köşelerinde ikişerli gruplaşan mukarnaslar, yaprak biçiminde konsol öğeleri ve derin yuvalarla oluşturulmuştur. Bunların aralarında altta üç, üstte dört badem ve kanat formu

---

126 Ayverdi, a.g.e, 350; Demiriz, a.g.e. (1979), 452; Baykal, a.g.e. (1950), 192; Türkiye'de Vakıf III, 236.

yerleştirilmiştir. Dördüncü sırada ortadaki üçü ikişerli, yanlardakiler tekli; diğer iki sırada da tek tek sıralanmış badem ve kanat formları yer almaktadır. En üstteki tepe nişi de dört dilimli olarak gerçekleştirilmiştir. Beyaz yağlı boya ile sonradan boyanmıştır (Res. 245).

Kavsarayı kuşatan kemer, 1.78 m yükseklikten başlamaktadır. Özengi seviyesinde dışbükey kavisli iki kademeli bingilere oturan kuşatma kemeri, sivri kemer şeklinde hafif dışa taşırılmıştır. 0.20 m genişlikteki kemerin yüzeyi kırmızı, siyah ve beyaz geçmeli taş süsü verilmiştir (Res. 244).

Köşelikler ayrı ayrı, biri kemer, diğeri kavsara köşeliklerinden oluşmaktadır. Kavsara köşelikleri, hücrenin iki yanında zemine kadar inen, içten kavsara, dıştan kuşatma kemeriyle sınırlandırılmış yekpare bir yüzeyden ibarettir. Kalemişleriyle yapılmış, çiçek ve yaprak motifleriyle bezenmiştir. Ayrıca kavsaranın altıncı sıra hizasında, sağdaki çarkı felek, diğeri dilimli iki kabara yer almaktadır. Kemer köşelikleri, oluk silmeyle sınırlandırılmış iki üçgen yüzeyden ibarettir. Yüzeyi sonradan yapılmış çiçek motifleriyle bezenmiştir (Res.245).

Mihrabın üstünde boydan boya uzanan taç, 0.50 m boyunda iki sıra mukarnasla teşkil edilmiştir. Mukarnaslardan alttaki yaprak dizisi, üstteki ise, sivri kemerli nişçiklerden oluşmaktadır. Bunların üzerindeki bir tepe silmesiyle taç sınırlandırılmaktadır (Res. 246).

KATALOG NO : 3.49
YAPININ ADI :**EDİRNE İMARET-İ MEZİD BEY (YEŞİLCE) CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 49
RESİM : 247-249
İNCELEME TARİHİ : 23.07.1995

TARİHÇE : İnşa kitabesi olmayan cami, 1307 (1889-90)'daki tamir kitabesine göre 844 (1440)'da Mezid Bey tarafından yaptırılmıştır.[127]

YAPIDAKİ YERİ: Yan mekanlı caminin kıble duvarı ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Mihrab, 0.92 m kalınlığındaki duvar içine açılmış dış cepheye taşırılmamıştır.

MALZEME VE TEKNİK: Mihrab, kesme köfeki taşından yapılmış, sonradan üzeri sıvanmıştır.[128]

TANIMI: Duvardan 0.12 m taşıntılı mihrab, 1.52 m genişlik ve 360 m yükseklikte dış ölçülere sahip, dikdörtgen planlıdır. Mihrabı çerçeve, yedi kenarlı hücre, mukarnaslı kavsara, köşelik ve taç gibi unsurlar teşkil etmektedir (Res. 247).

Mihrabı 0.33 m genişlikte tertibatları farklı iki bordür ile aralardaki silmeler çevrelemektedir. Bunlardan dıştaki 0.07 m genişlikte düz yüzeyli, diğeri ise iki kaval silmelerin sınırlandırdığı oluk silme şeklindedir. Profillenme yaparak mihrabı hareketlendiren çerçevede herhangi bir süsleme mevcut değildir.

Köşeleri pahlı olan hücre, 0.88 m genişlik, 0.60 m derinlik ve 1.50 m yükseklikte, yedi kenarlı yarım onaltıgen planlıdır. Alçıyla sıvanmış olan yüzeyi süslemesiz ve sadedir.

Kavsara, kenarlardan köşeli kademelenme yapan silmelerle sınırlandırılmıştır. Beş mukarnas sırasından meydana gelmiştir. Kavsaranın 1.40 m yükseklikteki mukarnas sistemi, sağır, iki veya üç yüzeyli yuvalarla oluşturulmuştur. En altta, sivri kemerli üç sağır nişçik yer almaktadır. İkinci sırada tek tek dizilmiş, diğer iki sırada gruplanan yuvalarla teşkil edilen kavsara, en üstteki sivri kemerli tepe nişiyle nihâyetlenmektedir (Res. 248).

Köşelikler, içten kavsarayla şekillendirilmiş, iki üçgen yüzeyden ibarettir. İçten ve dıştan silmelerle çevrelenmiştir. Diğerleri gibi burası da süslemesizdir.

---

127 Peremeci, a.g.e. (1939), 68; Ayverdi, a.g.e. (1972), 399; Aslanapa, a.g.e. (1949), 111; Demiriz, a.g.e. (1979), 483.
128 Ayverdi, a.g.e, 398; Demiriz, a.g.y.

Taç, mihrabın üstünde yekpare bir bloktan oluşmaktadır. 0.32 m boyunda, üzeri kabartma rumi ve palmet süslemelidir. Rumilerin çapraz kesişmesiyle oluşturulmuş kompozisyon, palmet ve en üstteki tepeliklerle tamamlanmaktadır. Aynı zamanda bu mihrabın tek süslemeli unsurunu teşkil etmektedir (Res. 2495).

KATALOG NO :3.50
YAPININ ADI :**TİRE YEŞİL İMARET CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 50
RESİM : 250-254
İNCELEME TARİHİ : 24.08.1995

TARİHÇE : İnşa kitabesi bulunmayan cami, vakfiyesine göre, Yahşi Bey tarafından 845 (1440-41)'de yaptırılmıştır.[129]

YAPIDAKİ YERİ: Yan mekanlı caminin beş kenarlı ve yarım kubbeyle örtülü, mihrab önü bölümünün kıble tarafındaki yüzeyine açılmıştır. giriş ekseninde, dıştaki uzantısı ile ayrı bir mekan olarak düzenlenmiştir. Dışa 1.70 m taşıntı yapmakta, güney cephesini bir pencere, yanlarını ise sivri kemerli nişler hareketlendirmektedir. Üzeri üç sıra kirpi saçakla geçilen eğimli bir çatıyla örtülmüştür.[130]

MALZEME VE TEKNİK: Mihrab duvarları 0.70 m kalınlıkta yapılmış, moloz taş ve tuğla malzemeyle gerçekleştirilmiştir. İçten sıvalı olup, mukarnas ve silmelerde alçı malzeme kullanılmıştır. Üzerine kalemişi süslemeler yapılmıştır.[131] Bu süslemeler büyük ölçüde özelliğini kaybetmiştir. Ayrıca son yapılan onarımlarda[132] oturtmalık mermerle kaplanmış, yarıya yakın kısmının sıvaları yenilenmiştir.

TANIMI: Mihrab, 2.58 m genişlik ve 4.40 m yükseklikte kıble tarafındaki yüzeyin ortasına açılmış, dilimli kemer bir girinti içerisindedir. Ayrı bir mekan şeklinde; üç kademeli çerçeveyle sınırlandırılmış basık kemerli, derinlemesine kare planlı hücreyle oluşturulmuştur. Hücre, güney duvarındaki pencereyle aydınlatılmış ve mukarnaslı bir tavanla örtülmüştür (Res. 250).[133]

Dıştaki dilimli kemerli girinti, 1.95 m genişlik, 0.54 m derinlik ve 4.00 m yüksekliktedir. Bunu kuşatan 0.90 m boyunda ve 0.15 m kalınlıkta tutulmuş kemer, oniki dilimle gerçekleştirilmiştir (Res. 251).

Zeminde, 0.45 m yükseklikteki oturtmalığın üzerinden başlayan çerçeve, içe doğru kademelenmeli üç bordürden oluşmaktadır. Her üç bordür de yanlarda kemer özengi seviyesine kadar devam etmektedir. Kademeleri ve genişlikleri birbirine eşit ölçülerde ve 0.12

---

129 İ. Aslanoğlu, Tire'de Camiler ve Üç Mescid (1978), 35-39; Ayverdi, a.g.e. (1972), 542-543; Demiriz, a.g.e. (1979), 642; Aslanapa, a.g.e. (1986), 64-65.
130 Ayverdi, a.g.e, 542, p.943; Aslanoğlu, a.g.e, 37.
131 Demiriz, a.g.e., 642.
132 Son onarımlar 1994-1995 yıllarında yapılmıştır.
133 Ayverdi, a.g.e., 547.

m olan çerçeveden dışta ve içtekinin köşeleri orta kesimde pahlarla yumuşatılmıştır. Bunun dışında 1.70 m yükseklikte yatay olarak kesilmiş silmelerle çevrelenmiştir. Üstten kemer seviyesine kadar devam eden bordürlerden dıştaki düz, içtekiler dışbükey kademelenme ile sonlanmaktadır. Ayrıca bu kısmın üst köşelerine birer badem, konsol öğesi ve püskülden oluşan üç sıra mukarnas yerleştirilmiştir (Res. 252).

Hücre, basık kemer açıklıklı, oturtmalığın üzerinde 1.18 m genişlik ve 1.14 m derinlik ve 3.40 m yükseklikte kareye yakın bir plana sahiptir. Üzeri mukarnaslı, konsol ve bademlerle çevrelenmiş, kare göbekli bir tavanla kapatılmıştır (Res. 249).

Hücrenin ana ve yan yüzeyleri, 1.70 m yükseklikten başlayan üçlü silmelerle şekillendirilmiş sathi sivri kemerlerle hareketlendirilmiştir. Ortada kaval, kenardaki düz silmeler dolanmaktadır. Cephede, sivri kemerin altındaki yüzeye köşeli kademelenme yapmak suretiyle yükselen ve üstte üçgen şeklinde son bulan silmeli çerçeve içerisinde bir kandil yerleştirilmiştir. Kandil ve yanlarındaki birer mum motifi boyamayla teşkil edilmiştir. Yine aynı cepheye üst kısımda bir pencere açılarak, mihrab hücresi aydınlatılmıştır (Res. 253).

Mihrab hücresini örten tavan, her yanda üçer konsol öğesi ve aralardaki bademlerle şekillendirilmiş mukarnas sistemine sahiptir. Ortadaki kare biçiminde mukarnasların çevrelediği göbek, merkezindeki sarkıt biçiminde bir kabara ile etrafındaki beş köşeli yıldız ve diğer geometrik geçmelerle süslenmiştir (Res. 254).

KATALOG NO : 3.51
YAPININ ADI :**BURSA VELEDİ YANİÇ CAMİ MİHRABI**
ÇİZİM : 51
RESİM : 255-256
İNCELEME TARİHİ : 31.07.1995

TARİHÇE : Cami inşa kitabesine göre, Yaniç oğlu Hacı Hayrettin oğlu Mahmut Çelebi tarafından 844 (1440)'da yaptırılmıştır.[134]

YAPIDAKİ YERİ: Mihrab caminin kıble duvarının ortasında ve giriş eksenindedir. Dış cepheye herhangi bir taşıntısı yoktur. Girintisi 1.00 m kalınlığındaki duvar içinde kalmaktadır.

MALZEME VE TEKNİK: Mihrabın yüzeyi bugün tamamen yağlı boya ile kaplıdır. Bu nedenle malzemesini belirlemek güçtür. Yalnız duvarı oluşturan malzeme ile yapıldığı ve üzerinin alçı ile sıvandığı anlaşılmaktadır. Yağlı boyalar sonradan yapılmıştır.

TANIMI: Duvardan 0.10 m taşıntılı mihrab, 1.98 m genişlik ve 3.30 m yükseklikte dış ölçülere sahip, dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı çerçeve, dikdörtgen planlı hücre, mukarnaslı kavsara, köşelik ve taç gibi unsurlar teşkil etmektedir (Res. 255).

Çerçeveyi mihrabı üç yönden dolanan düz yüzeyli iki bordür oluşturmaktadır. Bordürlerden dıştaki 0.06 m, diğeri 0.22 m genişlikte tutulmuştur. Bordürlerin her ikisi kademelenme yaparak birbirinden ayrılmıştır. Hücre, 1.13 m genişlik, 0.46 m derinlik ve 1.70 m yükseklikte, dikdörtgen planlıdır. Yeşil renkli yağlı boya kaplı yüzeylerinde herhangi bir süsleme yoktur (Res. 256).

Kenarlarda, köşeli kademelenme yaparak yükselen kavsara, 0.91 m yükseklikte, dört sıra mukarnasla meydana getirilmiştir. Mukarnas dizileri 0.22 m-0.24 m arasında değişen boylardadır. Mukarnas sıralarından alttaki, ortada tek köşelerde üçerli yaprak şeklindeki yüzeylerle oluşturulmuştur. Diğer iki sıra ise, badem ve kanat formları ile köşelerdeki yapraklardan müteşekkildir. En üstte dilimli yarım küre biçiminde bir tepe nişiyle kavsara son bulmaktadır Sonradan kavsaranın tamamı yaldızla boyanmıştır (Res. 256).

Köşelikler, kavsara ve hücrenin iki yanıda tabana kadar devam eden yekpare bir yüzeyden ibarettir. Herhangi bir süsleme unsuru bulunmaktadır. Diğer yerleri gibi yağlı boya kaplıdır. Mihrabın üstünde boydan boya yatay uzanan silmeli bir taç bulunmaktadır. 0.17 m boyundaki taç, düz yüzeyli ve kademelenme yapan iki tepe silmeyle teşkil edilmiştir.

---

134 Ayverdi, a.g.e., 348; Türkiye'de Vakıf III, 206; Baykal, a.g.e. (1950), 178.

KATALOG NO : 3.52
YAPININ ADI :**BURSA UMUR BEY CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 52
RESİM : 257-258
İNCELEME TARİHİ : 05.08.1995

TARİHÇE : İnşa kitabesi bulunmayan cami vak fiyesine göre, Timurtaş oğlu Gazi Umur Bey tarafından 843 (1440)'da yaptırılmıştır.[135] Bunun dışında caminin girişinde yer alan iki taş vakfiye de 859 (1454) tarihinde yazılmış ve 1461'de taşa kazınmıştır.[136]

YAPIDAKİ YERİ: Mihrab, tek kubbeli caminin kıble duvarı ortasına ve giriş eksenine yerleştirilmiştir. Hücresi, 1.10 m kalınlığındaki duvar içinde kalmakta, dış cepheye herhangi bir taşıntı yapmamaktadır.

MALZEME VE TEKNİK: Mihrabın bugün üzeri yağlı boya kaplı vaziyettedir. Bundan dolayı malzemesini kestirmek güçtür. Yalnız, duvarı oluşturan malzeme ile yapıldığı ve sonradan yüzeyinin sıvandığı kabul edilebilir.

TANIMI: Duvardan 0.08 m taşıntılı mihrab, 2.04 m genişlik ve 3.50 m yükseklikte dış ölçülere sahip, dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı çerçeve, dikdörtgen planlı hücre, sütunce, mukarnaslı kavsara ve köşelik gibi unsurlar teşkil etmektedir (Res. 257).

Mihrabı üç yönden dolanan çerçeve, 0.20 m genişliğinde düz yüzeyli bir bördürden oluşmaktadır. Yüzeyi sonradan yapılmış, altta çiçekli bezeme, üstte "Besmele" ve "Âyete'l-Kürsi"den ibaret yazıyla doldurulmuştur.

Sütuncelerle sınırlandırılmış hücre, 1.12 m genişlik 0.55 m derinlik ve 1.70 m yükseklikte dikdörtgen planlıdır. Hücrenin ana yüzeyi, geç devir özelliği gösteren perde ve madalyon motifleriyle süslenmiştir.

Köşelere bağlı sutünceler, 0.95 m boyunda ve 0.15 m çapında silindirik gövdelidir. Sütuncelerin köşelerine birer yaprak formu yerleştirilerek elde edilmiş mukarnas başlıkları mevcuttur.

Kavsara, 1.50 m yüksekte olup, beş sıra mukarnasla meydana getirilmiştir. Kenarlardan köşeli kademelenme yapan ince bir silmeye sınırlandırılmıştır. Mukarnasların, alt sırası konsol öğeleri ve aralardaki sivri kemerli sağır nişçiklerle oluşturulmuş, ayrıca köşelere birer püskül yerleştirilmiştir. İkinci sıra, konsol öğeleriyle ayrılmış ikişerli; diğer sıralar tek tek

---

135 Ayverdi, a.g.e., 337.
136 Ayverdi, a.g.e, 341; Türkiye'de Vakıf III, 145-147.

dizilmiş badem ve kanat formları ile teşkil edilmiştir. Yalnız dördüncü sıradaki bademlerin içi oyuk bırakılmıştır. En üstteki hafif sivri, yarım küre biçimindeki tepe nişi beş dilimli olarak gerçekleştirilmiştir (Res. 258).

Yekpare köşelikler, kavsara ve hücreyi çepeçevre kuşatmakta, çerçeveden hafif girinti teşkil ederek ayrılmaktadır. Düz yüzey, bugün yeşil renkte yağlı boya kaplıdır.

KATALOG NO : 3.53
YAPININ ADI : **ANKARA KARACABEY CAMİİ YAN ODA MİHRABI**
ÇİZİM : 53
RESİM : 259-260
İNCELEME TARİHİ : 05.07.1996

TARİHÇE : Cami giriş kapısı üzerindeki kitabesine göre; 831 (1428) yaptırıldığı anlaşılmaktadır.[137] Camiyi yapan Ahmet b. Ebu Bekir olup; yaptıran Celaleddin Karacabey b. Abdullah'dır. Ayrıca caminin 844 (1440) tarihli Karacabey adına vakfiyesi bulunmaktadır.[138]

YAPIDAKİ YERİ: Yan mekanlı bir plana sahip caminin doğudaki odasının kıble duvarında bulunmaktadır.

MALZEME VE TEKNİK: Mihrab, alçı malzemeyle kalıplama tekniğinde yapılmıştır. Süslemeler alçak kabartmadır.

TANIMI: Duvardan 0.13 m taşıntılı mihrab, 245 m genişlik ve 3.12 m yükseklikte dış ölçülere sahip, dikdörtgen görünüşlüdür. Çerçeve, yarım daire planlı hücre, çeyrek küre bir kavsara ve köşelik gibi unsurlar mihrabı teşkil etmektedir (Res. 259).

Mihrabı üç yönden dolanan çerçeve, genişlikleri farklı üç bordür ile aralardaki ince oluk ve kaval silmelerden oluşmaktadır. En dışta 0.08 m genişliktedi düz yüzeyli bordür yer almaktadır. Bordürün üzeri çift örgülü rumi kompozisyonuyla bezenmiştir. Arada kaval, oluk, kaytan silemeler sıralanmaktadır. Ana bordür ise, 0.30 mgenişlikte düz yüzeylidir. Altıgen, altı köşeli yıldız ve kırık hatlı çizgilerden meydana gelmiş geometrik geçmelerle süslenmiştir.[139] En işte de ince çubuk silmelerle sınırlandırılmış, örgülü rumilerle doldurulmuş düz yüzeyli bir bordür yer almaktadır (Res. 260).

Hücre, 1.04 m genişlik, 0.73 m derinlik ve 1.90 m yükseklikte yarım daire planlıdır. Yüzeyi sonradan alçı ile sıvanmış ve beyaz badanalanmıştır. Hücrenin devamı niteliğinde olan kavsara basık çeyrek küre biçimindedir. 0.30 m yükseklikteki kavsara cepheden basık kemerli şekilde yapılmıştır (Res. 259). Köşelikler kavsaranın yanlarında, iki üçgen yüzeyden oluşmaktadır. On kollu yarım yıldız motifli geometrik desenlerle süslenmiştir.

---

137 Caminin usta kitabesinin sonunda yer alan tarih; sadece M.Galib tarafından okunmuştur. Günümüzde kitabe tahrib gördüğünden doğrulanamamaktadır. M.Galib, a.g.e (1996), 106-107; Demiriz, a.g.e. (1979), 205; Aslanapa, a.g.e. (1986), 61.

138 Ayverdi, a.g.e. (1972); Konyalı, a.g.e. (1978), 59-60.

139 Demiriz, a.g.e., 206; İ. Aslanoğlu, Ankara Karacabey Külliyesi (1988), 10.

KATALOG NO : 3.54
YAPININ ADI :**SİVRİHİSAR ULU CAMİ MİHRABI**
ÇİZİM : 54
RESİM : 261-265
İNCELEME TARİHİ : 06.07.1996

TARİHÇE : Caminin ilk yapım tarihi bilinmemektedir. Yalnız kitabelerine göre, 673 (1274) yılında Selçuklu Emirlerinden Abdullah oğlu Mikail tarafından yenilenmiş ve 843 (1440)'da da Sultan II. Murad zamanında Sivrihisar Kadısı Hızır Bey eliyle büyük bir onarım geçirmiştir.[140] Mihrabının Osmanlı dönemindeki bu tamirden kalma olduğu kabul edilmektedir.[141]

YAPIDAKİ YERİ: Enine dikdörtgen planlı ve ahşap direkli caminin kıble duvarında ve ortaya yakın bir yerinde yer almaktadır.

MALZEME VE TEKNİK: Mihrab, alçıdan kalıplama tekniğinde yapılmıştır. Süslemeler, alçak kabartmadır.

TANIMI: Duvardan 0.48 m taşıntılı mihrab, 3.81 m genişlik ve 4.53 m yükseklikte dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı çerçeve, yedi kenarlı hücre, mukarnaslı kavsara, sütunce ve köşelik gibi unsurlar teşkil etmektedir (Res. 261).

Mihrabı üç yönden dolanan çerçeveyi tertibatları ve genişlikleri farklı beş bordür ile aralardaki silmeler oluşturmaktadır. En dıştaki iki silmeden sonra, 0.14 m genişliğinde ve içbükey kavisli yazı bordürü gelmektedir. Üzerinde hafif kabartma celi sülüs hatla, "*Kelime-i Tevhid*" yazılmıştır. İkinci ve dördüncü bordür ve 0.10 m genişlikte düz yüzeyli olup, üzerine sarmaşık, asma yaprağı ve üzüm salkımlarından oluşan bitkisel süslemeler yapılmıştır.[142] Bu iki bordürün arasında yer alan üçüncü sıradaki ana bordür, 0.44 m genişlikte ve düz yüzeylidir. Üzerinde on kollu yıldızlardan gelişen geometrik tezyinata yer verilmiştir. Bunun dışında, yıldız kollarının ve aralardaki beş köşeli yıldız ile beşgenlerin içleri kabara ve değişik rumi desenleriyle doldurulmuştur. En içteki beşinci bordür, içbükey kavisli ve 0.15 m genişlikte tutulmuştur. Yüzeyini üçlü kemer şeklinde içli, dışlı dolanan çizgi ile aralarını dolduran rumiler süslemektedir (Res. 262).

---

140 O.Aslanapa, Anadolu'da İlk Türk Mimarisi (1991), 64, Z. Bayburtluoğlu, Anadolu Selçuklu Dönemi Yapı Sanatçıları (1993), 70, K. Otto Dorn, Anadolu IX, 1965, 170; A. Kuran, Malazgirt Amağanı, 1972, 181-182.

141 Aslanapa, a.g.e. (1991), 64-65.

142 Otto Dorn, a.g.e., 167.

Kavsarayla birlikte hücreyi, çerçeveden sonra gelen üzeri zikzak motifli bir kaval silme sınırlandırmaktadır. Köşelerde sütuncelerin yer aldığı hücre ise, 1.22 m genişlik 0.71 m derinlik ve 1.50 m yükseklikte yedi kenarlı yarım onaltıgen planlıdır. Hücrenin tüm yüzeyi, on kollu yıldızlardan gelişen geometrik geçme ile tezyin edilmiştir. Ayrıca yıldız kolları ve diğer geometrik şekillerin içleri kabara ve değişik rumi motifleriyle doldurulmuştur (Res. 263).

Köşelere bağlı sütunceler, 1.00 m boyunda ve 0.07 m çapında silindirik gövdelidir. Sütunce gövdeleri enine zikzak yivlerle bezenmiştir. Sütuncelerin kum saati şeklinde başlık ve kaideleri mevcuttur. Kum saatleri üstünde de köşeleri yapraklarla yumuşatılmış küp şeklinde ikinci birer başlık bulunmaktadır (Res. 264).

Kavsara, 1.08 m yükseklikte, altı sıra mukarnasla teşkil edilmiştir. Tabandan başlayan kaval silme kavsarayı da kenarlarından köşeli kademelenme yaparak sınırlandırmaktadır. Kavsaranın içi değişik bir mukarnas sistemiyle dolgulanmıştır. En alt sıra, sivri kemerli nişçiklerle aralardaki konsol öğelerinden oluşmaktadır. İkinci sırada derinliği olmayan içiçe üç çizgi halinde ters "V"ler sıralanmaktadır. Üçüncü sıradaki badem formlarını alttan atlamalı iki küçük ve bir büyük sıralanan kabara şeklinde sarkıtlar tamamlamaktadır. Dört ve beşinci sıralarda da aynı şekiller yer almakta, yarım küre biçiminde beş dilimli tepe nişiyle kavsara son bulmaktadır (Res. 265).

Köşelik, kavsarayı üç yönden kuşatan yekpare bir yüzeyden oluşmaktadır. Üzeri, hücrenin içerisi ile ana bordürde de yer alan on kollu yıldızlardan gelişen geometrik geçmelerle süslenmiştir. Bunların aralarında oluşan beş köşeli yıldızların içleri kabaralarla, yıldız kolları ise, rumilerle ayrıca bezenmiştir (Res. 265).

KATALOG NO : 3.55
YAPININ ADI : **İZNİK MAHMUD ÇELEBİ CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 55
RESİM : 266-269
İNCELEME TARİHİ : 29.07.1995

TARİHÇE : Cami giriş kapısı üzerindeki inşa kitabesine göre Mahmud Çelebi tarafından 846 (1442-43)'de yaptırılmıştır.[143]

YAPIDAKİ YERİ: Caminin kıble duvarının ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Dış cepheye herhangi bir taşıntı yapmamaktadır.

MALZEME VE TEKNİK: Mihrabın sonradan yüzeyi boyanmakla birlikte kalan kısımlarından alçı sıva ile kaplandığı anlaşılmaktadır. Taç alçıdan alçak kabartma süslemelere sahiptir.

TANIMI: Duvardan 0.13 m taşıntılı mihrab, 2.88 m genişlik ve 4.82 m yükseklikte dış ölçülere sahip, dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı dış köşelerdeki sütunceler, çerçeve, beş kenarlı hücre, mukarnaslı kavsara köşelik ve taç gibi unsurlar teşkil etmektedir (Res. 266).

Mihrabın dış köşelerindeki sütunceler çerçeveyi de sınırlandırmaktadır. Köşelere bağlı, 1.52 m boyunda ve 0.156 m çapında silindirik gövdelidir. Bunların başlıkları iki bilezikle kademeli olarak oluşturulmuştur.

Çerçeveyi, tertibatları değişik silmelerle bunların arasındaki bir bordür oluşturmaktadır. Dıştaki silmeler, sütuncelerin üstünden başlamakta, düz, kaval ve oluk şeklinde sıralanmaktadırlar. İçteki oluk silme ve kaval silme şeklindedir. Aradaki bordür ise, 0.25 m genişlikte düz yüzeylidir.

Hücre, 1.14 m genişlikte, 0.73 m derinlikte ve 1.78 m yükseklikte beş kenarlı yarım sekizgen planlıdır. Hücrenin içini 1.50 m yükseklikte, kaval silmelere bağlı dolanan zincirek hareketlendirmektedir. Hücrenin alt kesimleri yan yüzeylerle birlikte yağlı boya ile kaplanmıştır. 0.14 m genişlikteki zincirek alttan ve üstten kaval silmelerin köşelerde kesişerek örülmesiyle meydana getirilmiştir (Res. 267).

Kavsara, 1.35 m yükseklikte, beş sıra mukarnasla teşkil edilmiştir. Alt sıra, köşelere yerleştirilmiş birer püskülden ibarettir. İkinci sıra, yaprak şekilnde üçer yüzeyli konsollar ile aralardaki derin yuvalardan oluşmaktadır. Üçüncü sırada içiçe ikişer yuvadan meydana gelen

---

[143] Ayverdi, a.g.e., 506-507; Demiriz, a.g.e., 576, Otto Dorn, a.g.e., 38; Ülgen, a.g.e., 1938, 59-60; Türkiye'de Vakıf IV, 235-236.

nişçikler dizilmiştir. Diğer sırada ikişer yüzeyli yuvalar sıralanmaktadır. En üstteki üç dilimli bir tepe nişiyle kavsara son bulmaktadır. Ayrıca kavsara, kenarlardan köşeli kademelenme yaparak yükselmektedir (Res. 268).

Köşelik, hücreyi ve kavsarayı kuşatan yekpare bir yüzeyden oluşmaktadır. Üst kısımdaki geniş yüzeyin ortasına sonradan bir kitabelik yerleştirilmiştir. 0.46 m x 1.17 m ebatlarındaki dikdörtgen panonun içerisine, celi sülüs hatla "*küllemâ dehale aleyhâ zekeriyye'l- mihrâb*" yazılmıştır.

Mihrabın üstünde yer alan taç, ikisi yarım beş zülfeden meydana gelmiştir. 0.40 m yükseklikteki zülfeler kenarlardan palmet şeklinde gerçekleştirilmiştir. Küçük tutulmuş zülfelerin içerisine yerleştirildiği kaide kısımları dörder dilimlidir. Ayrıca zülfe ve kaidelerin yüzeylerine kabartma rumi kompozisyonları işlenmiştir. Ortabağdan gelişen rumiler, yüzeyin sınırları dahilinde simetrik bir dağılım göstermektedirler (Res. 269).

KATALOG NO : 3.56
YAPININ ADI : **ANKARA GECİK KADIN MESCİDİ MİHRABI**
ÇİZİM : 56
RESİM : 270-272
İNCELEME TARİHİ : 03.07.1996

TARİHÇE : Mescid, giriş kapısı üzerindeki kitabesine göre, Hacı İsmail b. İbrahim tarafından 847 (1443)'de yaptırılmıştır.[144] Mihrab 1963'de onarım geçirmiştir.[145]

YAPIDAKİ YERİ: Mescidin kıble duvrı ortasında ve grişin solunda yer almaktadır: Hücre duvarı içerisine açılmış dış cepheye taşırılmamıştır.

MALZEME ve TEKNİK: Alçıdan kalıplama tekniğinde gerçekleştirilmiştir. Süslemeler, alçak kabartmadır. Hücre ve sütunceler, günümüzde orijinalini bozacak nitelikte alçı ile yeniden sıvanmıştır.

TANIMI: Mihrab duvardan hafif taşıntılı olup, 2.66 m genişlik ve 4.36 m yükseklikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı çerçeve, yarım daire planlı hücre, mukarnaslı kavsara, sütunce, köşelik, kitabelik ve taç gibi unsurlar teşkil etmektedir (Res. 270).

Çerçeveyi üç yönden mihrabı dolanan iki bordür oluşturmaktadır. Dıştaki 0.20 m genişlikte içbükey yüzeyli olup, üzerine celi sülüs hatla birbirinin tekrarı "*Kelime-i Tevhid*" yazılmıştır. İkinci bordür, iki yandan çubuk silmelerle sınırlandırılmış, 0.26 m genişlikte, düz yüzeylidir. Üzeri yarım on kollu yıldızlardan gelişen geometrik geçmeyle doldurulmuştur.

Hücre, 1.24 m genişlik, 1.50 m derinlik ve 1.65 m yükseklikte yarım daire planlıdır. Ayrıca köşelerden sütuncelerle sınırlandırılmıştır. Yüzeyi günümüzde alçıyla sıvanmış ve orijinalliği bozulmuştur.

Köşelere bağlı sütunceler, 0.13 m kalınlık ve 1.34 m yükseklikte dikdörtgen prizmal gövdelidir. Sütuncelerin köşeleri ayrıca pahlarla yumuşatılmıştır: Başlıkları ise, küp biçiminde olup, özelliğini yitirmiştir.

Kavsara 1.65 m yükseklikte, altı sıra mukarnasla teşkil edilmiştir. Bundan başka kavsaranın altında bir yazı şeridine yer verilmiştir. 0.17 m genişlikteki bu şeritte "*Kelime-i Tevhid*" tekrarlanmıştır. Kenarlardan köşeli kademelenme yapan çubuk silmelerle sınırlandırılmıştır. Ayrıca içten de dışbükey olarak yüksilip, sivri kemerle nihâyetlenen perde

144 Öney, a.g.e., 44; Demiriz, a.g.e., 185, M.Galib, a.g.e., 111; Türkiye'de Vakıf I, 399.
145 Öney, a.g.e., 45.

şeklinde bir sınırlandırmaya gidilmiştir. Alt sırada, konsol öğeleriyle ayrılmış kemerli sathi nişçikler sıralanmaktadır. Diğer sıraları tek tek dizilmiş badem ve kanat formları oluşturmaktadır. En üstte de yarım küre biçiminde tepe nişiyle kavsara son bulmaktadır (Res.271).

Köşelikler, kavsaranın iki yanında üçgen yüzeylerden ibarettir. Üzerleri onkollu yıldızlardan gelişen geometrik geçmelerle doldurulmuştur.

Kitabelik, çubuk silmeyle çevrelenmiş, 1.50 m x 0.26 m ebatlarında dikdörtgen bir pano şeklindedir. Üzerinde tek satır halinde celi sülüs hatla "*ni'me'l-mevlâ ve ni'me'n-nasîr*" yazılmıştır (Res. 271).

Mihrabın üst kısmına sonradan kitabelik ve panolardan oluşan bir bölüm eklenmiştir. 0.80 m yükseklikteki bu bölümü, üç yönden bir yazı bordürü çevrelemektedir. İçerisi, çubuk silmelerle, yanlarda dikey, ortada yatay ikişer panoya bölünmüştür. Yanlardaki dikey panolarda geometrik motifler, ortadakilerde de birer satır halinde yazı bulunmaktadır. Yazılar ve geometrik motifler belirlenemiyecek derecede silinmiştir (Res. 272).

yapılmıştır (Res. 271). Bunların birbirine benzer şekilde başlık ve kaideleri mevcuttur. 0.40 m boyunda vazoyu andıran başlık ve kaidelerin dilimli olan gövdeleri ortaya yakın bir yerden burmalı bir bilezikle boğumlanmıştır. Ayrıca başlıkların ve kaidelerin uç kısımlarında ikişer sıra mukarnas yer almaktadır (Res. 274).

Kavsara, 2.20 m. yükseklikte, içiçe iki yarım küreyle teşkil edilmiştir. Kavsara cepheden üç dilimli kemer şeklinde olup, tamamı altı kademeli bir düzenleme göstermektedir. Alttaki yarım kubbe, 0.88 m yükseklikte, uçları üçgenbiçiminde sivriltilmiş altı yaprakla şekillendirilmiştir. Bunun üst ortasına 0.70 m tabana oturan ikinci yarım kubbe yerleştirilmiştir. 1.30 m yükseklikteki yarım kubbe beş dilimli ve iki kademeli olarak gerçekleştirilmiştir (Res. 277-278).

Sütuncelerin üzerinden başlayan köşelikler, iki üçgen yüzeyden ibarettir. Üzeirnde herhang ibir süsleme bulunmamaktadır.

Dıştan kaval silmeye çevrelenmiş kitabelik, 0.50 m x 2.20 m ebatlarında dikdörtgen bir panodan oluşmaktadır. 0.07 m dışa taşıntılı yüzeyin üzerinde celi sülüs hatla, "*Küllemâ dehale aleyhâ zekeriyye'l-mihrâb*" (Al-i İmran, 37) yazılmıştır. Yazıların üzerine sonradan altın yaldız geçilmiştir (Res.279).

Mihrabın üstünde yer alan taç ise, 0.70 m boyunda ikisi yarım beş zülfeden meydana gelmiştir (Res. 279). Üçgen biçimindeki zülfeler, ikisi yanlarda biri üstte üçer palmetle oluşturulmuştur. Üçer yapraklı palmetlerden üst ortadakiler daha küçük birer palmetle nihâyetlenmektedir (Res. 280).

KATALOG NO : 3.57
YAPININ ADI : **EDİRNE ÜÇ ŞEREFELİ CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 57
RESİM : 273-279
İNCELEME TARİHİ : 24.07.1995

TARİHÇE : İnşa kitabelerine göre caminin başlangıç ve bitiş t arihlerinde bazı farklılıklar bulunmaktadır. Cami, II. Murad tarafından yaptırılmıştır. Asıl giriş kapısı üzerindeki kitabesinde 849 (1445) tarihi; doğu kapı üzerindekinde, 841 (1437) başlangıç- 851 (1447) bitiş tarihleri; kuzeydeki avlu kapısı üzerinde de 847 (1443) başlangıç, 851 (1447) bitiş tarihleri bulunmaktadır.[146]

YAPIDAKİ YERİ: Mihrab, caminin kıble duvarı ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Hücre girintisi 3.00 m kalınlığındaki duvar içerisinde kalmakta, dış cepheye herhangi bir taşıntı yapmamaktadır.[147]

MALZEME VE TEKNİK: Mihrab tamamen mermerden yapılmıştır. Mermerler, genelde k areye yakın bloklar halindedir. Silme ve diğer unsurlar doğrudan mermere oyulmuştur. Ayrıca köşelerdeki sütunclerde koyu yeşil konglemera taşı kullanılmıştır.

TANIMI: Duvardan 0.16 m taşıntılı mihrab, 4.68 m genişlik ve 7.88 m yükseklikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı çerçeve, beş kenarlı hücre, içiçe iki yarım küre kavsara, sütunce, kitabelik ve taç gibi unsurlar teşkil etmektedir (Res. 273).

Çerçeveyi mihrabı dört yandan dolanan tertibatları farklı bir bordür ve silmeler oluşturmaktadır. En dışta 0.12 m genişlikte düz silme dolanmaktadır. Bunun peşi sıra, kaval ve oluk silmeler gelmektedir. Silmelerden sonraki ana bordür, 0.62 m genişlikte ve düz yüzeylidir. Üzerinde herhangi bir süsleme bulunmamaktadır. İçteki kaval silme sütunce, kavsara ve kitabeliği ayrı ayrı çevrelemektedir.

Köşelerden sütuncelerin sınırlandırdığı hücre, 2.20 genişlik, 1.10 m derinlik ve 2.85 m yükseklikte beş kenarlı yarım onikigen planlıdır. Hücrenin alttan ve üstten kaval silmelerle sınırlandırılmış birbirine eşit yüzeyleri boş bırakılmıştır (Res. 271).

Hücrenin köşelerine gömülmüş sütunceler zeminden 0.50 m yükseklikte başlamaktadır. Ayrıca iki kaval silme ve arasındaki düz silmeyle dört yandan çerçevelenmiştir. 1.45 m yükseklikte ve 0.12 m çapında silindirik gövdeli sütunceler köşelerden bağımsız olarak

---

146 Ayverdi, a.g.e., 458-459; Demiriz, a.g.e., 515; Aslanapa, a.g.e. (1949), 14; Aslanapa, a.g.e. (1985), 66.
147 Ayverdi, a.g.e., 737.

KATALOG NO : 3.58
YAPININ ADI : **BURSA BEDREDDİN (HAFSA SULTAN) CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 58
RESİM : 281-282
İNCELEME TARİHİ : 06.08.1995

TARİHÇE : Cami giriş kapısı üzerindeki inşa kitabesine göre Çelebi Mehmed'in kızı Hafsa Sultan tarafından 847 (1443) yaptırılmıştır.[148]

YAPIDAKİ YERİ: Caminin kıble duvarı ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Mihrab, dış cepheye herhangi bir taşıntı yapmamaktadır.

MALEZME VE TEKNİK: Kütlesi taş ve tuğla malzemeyle gerçekleştirilen mihrab, alçı sıvayla kaplanmıştır. Yüzeyi sonradan yağlı boya ile boyanmıştır.

TANIMI: Duvardan fazla taşıntı yapmayan mihrab, 2.36 m genişlik ve 4.16 m yükseklikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı çerçeve, dikdörtgen planlı hücre, mukarnaslı kavsara, kitabelik ve taç gibi unsurlar teşkil etmektedir (Res. 281).

Çerçeveyi meydana getiren birer silme ve bordür mihrabı üç yönden dolanmaktadır. Dıştaki düz yüzeyli silmeden verev kademelenme yaparak ayrılan ikinci sıradaki bordür, 0.20 m genişlikte ve düz yüzeylidir. Ayrıca bu bordür, kitabeliği de dört yandan çevrelemektedir (Res. 281).

Hücre, 1.95 m yükseklik ve 0.24 m genişlikte iki yan yüzey arasındadır. 1.27 m genişlik, 0.65 m derinlik ve 2.20 m yükseklikte ölçülere sahip hücre, dikdörtgen planlı olarak gerçekleştirilmiştir. Ana ve yan yüzeyleri kahverengi yağlı boya ile sonradan kaplanmıştır. Herhangi bir süsleme mevcut değildir. Yalnız yan yüzeylerin üst kesimine konsol şeklinde iki sıra mukarnas yerleştirilmiştir (Res. 281).

Kavsara, 1.60 m yükseklikte sekiz sıra mukarnasla meydana getirilmiştir. Kavsarayı kenarlardan hafif taşıntılı bir silme sınırlandırmaktadır. Silme, alttan iki kademelenmeyi ikişer mukarnas sırasına göre, diğerleri her sıraya denk gelecek biçimde yapmaktadır. Üçlü gruplaşan mukarnaslar, altta yaprak biçiminde konsol öğeleriyle aralarda sivri kemerli sathi nişçiklerle oluşturulmuştur. İkinci sıradan itibaren badem ve kanat formları tekli, ikişerli ve üçerli gruplar halinde kavsarayı doldurmaktadır. Bunlardan başka dördüncü sıraya grupların üst kısmına birer tepe nişi yerleştirilmiştir. Beşinci sıra ortada ikiz bir badem ile köşelerdeki

---

[148] Ayverdi, a.g.e., 281; Demiriz, a.g.e., 239; Baykal, a.g.e., 128; Gabriel, a.g.e. (1958), 149.

üçer yüzeyli yuvalardan oluşmaktadır. En üstteki dört dilimli bir tepe nişiyle kavsara son bulmaktadır (Res.282).

Köşelikler, kavsaranın iki yanında üçgen yüzeylerden oluşmaktadır. İçten kavsarayı sınırlandıran silmelerin şekillendirdiği köşelikler, düz ve süslemesizdir.

Kitabelik, 0.50 m x 1.75 m ebatlarında dikdörtgen bir çerçeve içerisine alınmıştır. Üzerine celi sülüs hatla sonradan "*Ve keffelehâ zekeriyyen küllemâ dehale aleyhâ zekeriyye'l-mihrâb*" (Al-i İmran 37) âyeti yazılmıştır.

Mihrabın en üstünde silmeli bir taç yer almaktadır. İki kademeli taç, alttan içbükey kavisli, üstten de düz tepe silmesi şeklindedir.

KATALOG NO : 3.59
YAPININ ADI : **BURSA HÛMA HATUN TÜRBESİ MİHRABI**
ÇİZİM : 59
RESİM : 283-284
İNCELEME TARİHİ : 01.08.1995

TARİHÇE: Türbe, inşa kitabesine göre, Fatih'in annesi Hûma Hatun adına 853 (1449)'da yaptırılmıştır.[149]

YAPIDAKİ YERİ: Altıgen planlı türbenin kıble duvarı ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır.

MALZEME ve TEKNİK: Duvarı oluşturan malzeme ile yapılan mihrabın yüzeyi alçı sıva ile kaplanmıştır. Kitabelik dışında sonradan yapılmış kalemişleri ile mihrab yüzeyi süslenmiştir

TANIMI: Duvardan 0.07 m taşıntılı mihrab, 1.51 m genişlik ve 3.50 m yükseklikte dış ölçlere sahip dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı çerçeve, dikdörtgen planlı hücre, sivri kemerli kavsara, köşelik, kitabelik ve taç gibi unsurlar teşkil etmektedir (Res.283).

Mihrabı üç yönden kuşatan çerçeve iki silmeyle oluşturulmuştur. Silmelerden dıştaki düz yüzeyli, diğeri ise pahlı şekildedir. Her ikisinin yüzeyi geç dönemde yapılmış kalemişleriyle tezyin edilmiştir (Res. 283).

Hücre, 0.98 m genişlik, 0.38 m derinlik, 2.40 m yükseklikte dikdörtgen planlıdır. Hücrenin ana yüzeyini sonradan yapılmış, köşelerde iki sütunce motifi ile üstündeki kemer tasvirleri süslemektedir. Ortasına da kemerden sarkıtılmış bir kandil motifi yerleştirilmiştir (Res.283).

Kavsara, 0.44 m yükseklikte sivri kemerli olarak gerçekleştirilmiştir. Hücrenin yüzeyi kemer kilit seviyesine kadar devam ederek, kavsarayla bütünleşmektedir (Res.283).

Köşelikler yekpare olarak, kavsara ve hücrenin yanlarında zemine kadar devam etmektedir. İçten kavsara kemerinin şekillendirdiği köşelikler, içten ve dıştan ince siyah şeritlerle sınırlandırılmıştır. Ayrıca kemerin üzerine yaprak ve çiçek motiflerinden oluşan kalemişi süslemeler yapılmıştır.

---

149 Ayverdi, a.g.e., 327; Doğanay, a.g.e., 113-116.

Kitabelik, 0.30 mx1.30 m ebatlarında dikdörtgen bir panodan oluşmaktadır. Kartuş içerisine alınmış yazılar kalemişi olarak celi sülüs hatla yazılmıştır. Kırmızı zemin üzerine yazılan beyaz renkte gerçekleştirilmiştir. Yazılarda, Al-i İmran 37. âyeti almaktadır (Res.284).

Mihrabın üstünde boydan boya silmeli bir taç uzanmaktadır. Toplam 0.30 m boyunda iki kademeli taç, altta içbükey kavisli, üstte düz tepe silmesiyle oluşturulmuştur. Üzerinde sonradan yapılmış kalemişi süslemeler ve iki kartuş içerisinde yazılar yer almaktadır (Res.284).

KATALOG NO : 3.60
YAPININ ADI : **BURSA SELÇUK HATUN CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 60
RESİM : 285-286
İNCELEME TARİHİ : 04.08.1995

TARİHÇE: Cami giriş kapısı üzerindeki inşa kitabesine göre, Çelebi Sultan Mehmed'in kızı Selçuk Hatun tarafından 854 (1450)'de yaptırılmıştır. [150]

YAPIDAKİ YERİ: Caminin kıble duvarı ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Hücre girintisi duvar içerisinde kalmakta ve dış cepheye taşıntı yapmamaktadır.

MALZEME ve TEKNİK: Duvarı oluşturan malzeme ile gerçekleştirilen mihrab, alçı sıva kaplıdır. Üzeri bugün yeşil ve beyaz renklerde yağlı boya ile boyanmıştır. Mukarnaslar da alçıyla yapılmış olup, üzerleri sonradan yaldızlanmıştır.

TANIMI: Duvardan 0.08 m taşıntılı mihrab, 2.30 m genişlik ve 518 m yüksekiikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı çerçeve, dikdörtgen planlı hücre, mukarnaslı kavsara, kuşatma kemeri, köşelik ve taç gibi unsurları teşkil etmektedir (Res.285).

Dıştan içe profillenme yapan ve mihrabı iç yönden dolanan çerçeveyi, birer silme ve bordür meydana getirmektedir. Dışta düz yüzeyli ve 0.07 m genişlikte bir silme dolanmaktadır. Bundan sonra gelen içbükey kavisli bordür ise, 0.20 m genişliktedir.

Hücre, kavsarayla birlikte kuşatma kemeri içine alınmıştır. Kuşatma kemeri zemine kadar devam eden hafif girintili ve sivri kemer şeklindedir. 1.15 m genişlik, 0.15 m derinlik ve 2.03 m yükseklikte dikdörtgen planlıdır. Üst kısımda, yanlardan dışbükey kavis yaparak hafif daralmakta ve kavsaraya geçiş yapmaktadır. Sonradan yüzeyi beyaz yağlı boya ile kaplanmış vaziyettedir.

Kavsara, 1.33 m yükseklikte, altı sıra mukarnasla teşkil edilmiştir. 0.20 m-0.31 m arasında değişen ölçülerdeki mukarnas sıraları genelde badem ve kanat formları ile doldurulmuştur. Bunun yanında sathi ve iki yüzeyli nişçiklere de yer verilmiştir. Mukarnaslar alttan itibaren şu şekilde planlanmıştır. Alt sıra sivri kemerli sathi iki nişçik yanlarında birer konsol öğesi ve köşelerdeki ikişer yüzeyli yuvalarla; ikinci sıra aralardaki yaprak biçiminde konsol öğeleriyle ayrılmış ortada sathi nişçik ve köşelerdeki ikişerli badem ve kanatlarla; üçüncü sıra ikişerli; dört ve beşinci sıralar ise tek tek dizilmiş badem ve kanatlarla, oluşturulmuştur. En üstten beş dilimli bir tepe nişiyle kavsara nihâyetlenmektedir (Res.286).

---

150 Ayverdi, a.g.e., 331-333.

Mihrabda iki köşelik bulunmaktadır. Bunlardan biri kavsaraya, diğeri kuşatma kemerine aittir. Yekpare olarak düzenlenmiş kemer köşelikleri 0.08 m genişliğinde zemine kadar uzanmaktadır. Çerçeveden hafif bir girinti ile ayrılmıştır. Kavsara köşelikleri ise yanlarda devam eden iki yüzeyden meydana gelmiştir. Bunları dıştan kuşatma kemeri, içten de kavsara kenarları şekillendirmektedir (Res.286).

Kitabelik, 0.40 mx1.40 m ebatlarında dikdörtgen bir panodan meydana gelmiştir. Dıştan düz bir silmeyle çerçevelenmiş kitabeliğin içerisine sonradan celi sülüs hatla "*Fevelli vecheke şatra'l-mescidi'l-harâm*" (Bakara, 144) âyeti yazılmıştır.

Mihrabın en üstünde boydan boya silmeli bir taç uzanmaktadır. Toplam 0.28 m boyunda, alttan ve üstten düz, ortada içbükey yüzeyli üç tepe silmesinden meydana gelmiştir (Res.285).

KATALOG NO : 3.61
YAPININ ADI : **BURSA II. MURAD TÜRBESİ MİHRABI**
ÇİZİM : 61
RESİM : 287
İNCELEME TARİHİ : 01.08.1995

TARİHÇE: Türbe inşa kitabesine göre, II. Murad'ın 1451'de ölümü üzerine yaptırılmıştır.[151]

YAPIDAKİ YERİ: Türbenin güney duvarı ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Dış cepheye herhangi bir taşıntısı yoktur.

MALZEME ve TEKNİK: Mihrabın duvarı oluşturan malzemeyle gerçekleştirildiği ve üzerinin sonradan sıvandığı anlaşılmaktadır. Çerçevesi kalemişleriyle bezenerek belirginleştirilmiş olup, duvarlarla birlikte sonradan sarıya boyanmıştır.

TANIMI: Duvardan 0.10 m taşıntılı mihrab, 2.22 m genişlik ve 4.15 m yükseklikte dış ölçülere sahip, dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı çerçeve, dikdörtgen planlı hücre, yarım küre şeklinde kavsara ve köşelikler meydana getirmektedir (Res.287).

Çerçeveyi mihrabı üç yönden dolanan bir bordür meydana getirmektedir. 0.11 m genişlikteki bordürün üzeri sonradan kalemişleriyle süslenmiştir.

Hücre, köşeliklerin zemine kadar inen yüzeyleri arasında yer almaktadır. Hücre dikdörtgen planlı olup, oldukça yüksek tutulmuş, 0.58 m derinlik, 1.22 m genişlik ve 2.55 m yükseklikte ölçülere sahiptir. Üzerinde herhangi bir süslüme bulunmamaktadır.

Kavsara, 0.70 m yükseklikte, sekiz dilimle şekillendirilmiş, yarım küre biçimindedir. Kavsaranın alt köşelerine birer püskül yerleştirilmiştir.

Köşelikler, kavsara ve hücrenin etrafını dolanan yekpare bir düzenleme göstermektedir. Çerçeveden içbükey bir satıhla ayrılan köşelikler de süslemesizdir (Res.287).

---

151 Ayverdi, a.g.e., 321; Demiriz, a.g.e., 287.

KATALOG NO : 3.62
YAPININ ADI : **KÜTAHYA ARSLAN BEY CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 62
RESİM : 288-292
İNCELEME TARİHİ : 06.08.1995

TARİHÇE: Kitabesi bulunmayan caminin inşa tarihi kesin olarak belli olmamakla beraber XV. yüzyılın ikinci çeyreği içinde Bicar oğlu Arslan Bey tarafından yaptırıldığı kabul edilmektedir.[152]

YAPIDAKİ YERİ: Caminin kıble duvarı ortasında giriş ekseninde yer almaktadır. Dış cepheye herhangi bir taşıntı yapmamaktadır.

MALZEME VE TEKNİK: Mihrabın tamamı yağlı boya ile mavi ve sarı renklerde boyandığından malzemesini tesbit etmek güçtür. Ancak mihrab kütlesi duarı oluşturan malzemeyle yapılıp, alçı ile sıvanmıştır. Ayrıca taç ve kabareler alçıdan oyma tekniğinde gerçekleştirilmiştir.

TANIMI: Duvar sathından 0.25 m taşıntı yapan mihrab, 2.60 m genişlik ve 350 m yükseklikte dış ölçülere sahip, dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı dıştan içe kademelenme yapan çerçeve, dikdörtgen planlı hücre, mukarnaslı kavsara, kemer, köşelik, sütunce ve taç gibi unsurlar meydana getirmektedir (Res. 288).

Mihrabı üç yönden dolanan çerçeve profillenmesi farklı iki silme ile aradaki bir bordürden oluşmaktadır. En dıştaki düz silmeden sonra, 0.20 m genişlikte içbükey yüzeyli bordür gelmektedir. Hafif kademelenme yaparak ayrılan içteki silme ise, 0.06 m genişlikte içe doğru 45° pahlı bir yüzeye sahiptir. Çerçeveyi oluşturan bordür ve silmelerde herhangi bir süsleme mevcut değildir. Yalnız bordürün yüzeyi sarı, silmeler mavi renkte sonradan boyanmıştır.

Hücre, köşeliklerin tabana kadar devam ettirilmesiyle oluşturulmuş geniş, yan yüzeylerin arasında yer almaktadır. Köşelerden sütuncelerle sınırlandırılmış olan hücre, 1.60 m genişlik, 0.50 m derinlik ve 0.90 m yükseklikte dikdörtgen planlıdır. Hücrenin yüzeyi sarı yağlı boya ile sonradan boyanmıştır (Res. 289).

---

[152] Altun, a.g.e., 242; Ayverdi, a.g.e., 514; Güner, a.g.e., 23; İ.H. Uzunçarşılı, Kütahya Şehri (1932), 147.

Hücrenin köşelerine bitiştirilmiş sütunceler, 0.14 m kalınlıkta ve 0.64 m yükseklikte çokgen gövdelidir. Sütuncelerin üzerinde zar tipi birer başlık mevcuttur. Başlıklar, 0.14 m x 0.14 m ebatlarında içten ve dıştan birer tablayla sınırlandırılmıştır (Res. 289).

Kavsara, dıştan kaş kemer içerisine alınmıştır. Kemer, 0.08 m genişlikte içbükey bir silmeyle gerçekleştirilmiş olup, özengi seviyesinde dikdörtgen birer çıkıntının etrafını dolanarak tabana kadar devam etmektedir. Ayrıca kaş kemer, üstten yedi yapraklı palmet şeklinde bir tepelikle son bulmaktadır (Res. 289).

Kaş kemerin ortasına yerleştirilmiş 1.22 m yükseklikteki kavsara, yedi mukarnas sırasıyla meydana getirilmiştir. Köşelerde gruplaşan mukarnaslar, her sırada değişik bir düzenleme göstermektedir. Altta, üç dilimli kemer şeklinde sağır nişçikler ile konsol çıkıntısı yapan ortada iki, yanlarda birer badem yer almaktadır. Diğer sıralarda, yer yer gruplaşarak dizilmiş mukarnasları badem ve kanat formları, konsol öğeleri ve değişik şekillerde yuvalar oluşturmaktadır. Kavsara en üstten kemerin içerisine sıkıştırılmış küçük bir tepe nişiyle nihâyetlenmektedir. Ayrıca kenarlardan dışbükey kavisli kademelenme yaparak yükselmektedir (Res. 290-291).

Kemer köşelikleri, tabana kadar devam eden yekpare bir yüzeyden oluşmaktadır. Ortadaki tepelik, köşeliği ikiye bölmektedir. Ayrıca bunun iki yanında birer kabara yer almaktadır. Bu kabaralar, 0.22 m çapında üzerleri altı köşeli yıldız geçmesiyle doldurulmuştur. Tepelik ve kabaralar sonradan yaldızlanmıştır (Res. 292). Kavsara köşelikleri ise sütunce üzerinden başlayan kemerle kavsara arasında sıkışmış iki ayrı yüzeyden ibarettir (Res.290).

Mihrabın üstünde, köşelerde yarım, ortada tam üç zülfeden oluşan bir taç yer almaktadır. Sınırlarını kabartma rumilerin belirlediği üçgen biçimindeki zülfelerden ortadaki bir palmetle son bulmaktadır. Zülfelerin yüzeyi orta bağdan gelişen simetrik kabartma rumilerle doldurulmuştur. Rumiler hurdelenmiş olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca ortadaki zülfe ile yanlardaki yarım zülfelerin kompozisyonlarında bazı farklılıklar görülmektedir. Bunların da yüzeyleri sonradan yaldızla kaplanmıştır (Res.292).

KATALOG NO : 3.63
YAPININ ADI : **BURSA UMUR BEY NAMAZGAHI**
ÇİZİM : 63
RESİM : 293-294
İNCELEME TARİHİ : 04.08.1995

TARİHÇE: Kitabesi bulunmayan namazgahın kesin tarihi belli değlidir. 1677 tarihli Kadı sicilinden Umur Bey tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Buna göre, XV. yüzyıl ortalarına ait olmalıdır.[153]

YAPIDAKİ YERİ: Namazgahın kıble duvarı ortasında yer almaktadır. Hücre derinliği 1.00 m kalınlığındaki duvarın içinde kalmaktadır.

MALZEME VE TEKNİK: Mihrab, kıble duvarının aynı tamamen mermerle yapılmıştır.

TANIMI: Duvardan taşıntı yapmayan mihrab, mukarnaslı hücre ve bir kavsaradan ibarettir. Mihrab, 1.06 m genişlik ve 2.35 m yükseklikte dış ölçülere sahiptir.

Mihrabın tabanında duvar boyunca devam eden 0.15 m boyunda bir oturtmalık dolanmaktadır. Bunun üzerinden başlayan hücre, 0.55 m derinlik, 1.06 m genişlik ve 1.00 m yükseklikte dikdörtgen planlıdır. Ana yüzeyi hücre genişliğinde tutulmuş alttaki daha büyük iki parça halinde mermerle kaplanmıştır (Res. 293).

Hücreden pahlı kademelenme yapan bir silmeyle ayrılmış kavsara, altı sıra mukarnasla meydana getirilmiştir. 1.34 m boyundaki kavsarayı kenarlardan köşeli kademelenme yaparak yükselen pahlı bir silme sınırlandırmaktadır. Kavsarayı dolduran mukarnaslar, en alt sırada köşelerdeki birer püskülden oluşmaktadır. Mukarnasların ikincisi, köşelerdeki ikişer, ortada da yaprak biçiminde konsol öğesiyle ayrılmış daha yayvan iki yuvayla; üçüncüsü, ortadan ikisi badem ve kanat formuyla doldurulmuş dört yuvayla; dördüncüsü tek tek dizilmiş badem ve kanat formlarıyla; beşincisi, kenarlardakiler tek, ortadakiler ise ikişer yüzeyli yuvalarla teşkil edilmiştir. En üstte de dört dilimli yarım küre biçiminde tepe nişi yer almaktadır (Res. 294).

---

153 Ayverdi, a.g.e., 329; Demiriz, a.g.e., 328.

KATALOG NO : 3.64
YAPININ ADI : **TİRE KAZANOĞLU CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 64
RESİM : 295-296
İNCELEME TARİHİ : 24.08.1995

TARİHÇE: İnşa kitabesi bulunmayan caminin kesin yapım tarihi belli değildir. Genel olarak XV. ortalarında tarihlendirilmektedir.[154]

YAPIDAKİ YERİ: Caminin kıble duvarı ortasında ve giriş ekseninde yeralmaktadır.

MALZEME VE TEKNİK: Mihrabın yüzeyi tamamen kalemişleri ile bezenmiştir. Aslında mihrabın duvarı oluşturan malzemeyle gerçekleştirildiği ve üzerinin alçı sıvandığı anlaşılmaktadır.

TANIMI: Duvardan hafif taşıntılı mihrab, 2.02 m genişlik ve 4.25 m yükseklikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı çerçeve, yarım daire planlı hücre, mukarnaslı kavsara, sütunce ve köşelik gibi unsurlar teşkil etmektedir (Res. 295).

Mihrabı üç yönden dolanan çerçeveyi iki bordür oluşturmaktadır. Bunlardan dıştaki 0.14 genişlikte düz yüzeylidir. Üzeri sonradan dalgalı biçimde boyanmıştır. Diğeri 0.11 m genişlikte içbükey kavislidir: Bunun da içerisi sonradan yapılmış çiçek ve yaprak motifleriyle bezenmiştir.

Köşelerden sütuncelerle sınırlandırılmış hücre, 1.30 m genişlik, 0.79 m derinlik ve 1.52 m yükseklikte yarım daire planlıdır. Hücrenin yüzeyi sonradan dikdörtgen biçimde beş panoya bölünmüş içleri yeşil renkte boyanmıştır. Ayrıca bunlardan ortadakinde zincire asılı bir kandil tasvir edilmiştir.

Sütunceler köşelere bağlı olup, 0.10 m çapında ve 1.44 m yükseklikte yarım silindirik gövdelidir. Gövdenin üzeri kırmızı zeminli bitkisel motiflerle bezenmiştir.

Hücreden kaval bir silmeyle ayrılmış olan kavsara, 2.23 m yükseklikte beş sıra mukarnasla oluşturulmuştur. Kavsara, kenarlardan köşeli üç kademelenme yaparak yükselen ve sivri kemerli şekilde son bulan kırmızıya boyanmış bir silmeyle çevrelenmiştir.

Mukarnaslar, en alttan 0.48 m genişlikte boş bırakılmış bir yüzeyden sonra başlamaktadır. Bu kısım sonradan perde motifleriyle süslenmiştir. Alt sırası yaprak biçiminde üçer yüzeyli konsol öğeleri ve aralardaki yuvalardan teşkil edilmiştir. İkinci sıra, altı adet çiftli

---

154 Aslanoğlu, a.g.e., 55.

bademle doldurulmuştur. Üçüncü sıra, yaprak biçimindeki konsol öğelerinin dizilmesiyle, dördüncü sıra ise yanlarda yaprak biçimde konsol öğeleri ile ortada tek tek dizilmiş badem ve kanat formlarıyla meydana getirilmiştir. Yarım küre biçiminde yivli tepe nişiyle kavsara son bulmaktadır (Res. 296).

Köşelikler, kavsaranın iki yanında dar tutulmuş iki üçgen yüzeyden ibarettir. İçten kavsara kenarlarının şekillendirdiği köşeliklerin içerisi sonradan yapılmış dört kollu motiflerle bezenmiştir.

KATALOG NO : 3.65
YAPININ ADI : **BURSA AZEB BEY CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 65
RESİM : 297
İNCELEME TARİHİ : 01.08.1995

TARİHÇE : Cami giriş kapısı üzerindeki inşa kitabesine göre, 860 (1455)'de Azeb Bey tarafından yaptırılmıştır.[155]

YAPIDAKİ YERİ: Caminin kıble duvarı ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Dış cepheye herhangi bir taşıntısı yoktur.

MALZEME ve TEKNİK : Mihrabın yüzeyi sonradan yazı, kalemişi süslemeler ve geriye kalan kısımları da yağlı boyayla kaplanmıştır. Aslında duvarı oluşturan malzemeyle gerçekleştirildiği ve üzerinin alçıyla sıvandığı anlaşılmaktadır.

TANIMI: Mihrab duvardan 0.07 m taşıntı yapmaktadır. 2.38 m genişlik ve 4.34 m yükseklikte dış ölçülere sahip, dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı çerçeve dökdörtgen planlı hücre, Bursa kemeri şeklinde kavsara, köşelik, kitabelik ve taç gibi unsurlar teşkil etmektedir (Res. 297).

Çerçeve dıştan içe kadamelenerek profillenmeyi sağlayan üç bordür ile silmelerden meydana gelmiştir. Dıştaki düz silmeden sonra, 0.15 m genişliğinde içbükey kavisli bordür gelmektedir. Üçüncü olarak köşeli kademelenme ile ayrılan düz yüzeyli bordür dolanmaktadır. Aradaki pahlı silmenin ayırdığı dördüncü sıradaki bordür, 0.18 m genişlikte ve düz yüzeylidir. Üzerine sonradan celi sülüs hatla, sağ alt köşeden itibaren "*Âyete'l-Kürsi*" yazılmıştır (Res.297).

Hücre, 1.32 m genişlik 0.45 m derinlik ve 1.68 m yükseklikte dikdörtgen planlıdır. Yüzeyi sonradan gerçekleştirilmiş perde motifi ve ortasına zincirle sarkıtılmış kandille bezenmiştir. Yine, üst kesimine kavsara başlangıç hizasına taç şeklinde bir sıra palmet dizisinden oluşan süsleme yapılmıştır.

Kavsara, 1.12 m yükseklikte Bursa kemeri şeklindedir. Kenarlardan kemer başlangıcında 0.05 m'lik konsolsu taşıntı yapmaktadır. Kavsara yüzeyinin ortasına siyah boyayla sonradan "*Besmele*" yazılmıştır.

---

155 Ayverdi, Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri, III (1972), 67; Türkiye'de Vakıf III, 24.

Köşelikler, alttan kavsara kemeri ile, üstten de ortasındaki Bursa kemerine benzetilmiş dikdörtgen bir taşıntı ile belirlenmiş olup, yekpare yüzeyden ibarettir. Köşelerine doğru yerleştirilmiş birer çiçek demetiyle süslenmiştir.

Kitabelik, kavsaranın üstünde, pahlı bir silmeyle çerçevelenmiş içe doğru girinti teşkil etmektedir. 0.37 m x 1.30 m genişlikte dikdörtgen panonun üzerine sonradan celi sülüs hatla siyah renkte, mihrab yazılmıştır.

Kavsara üstten silmeli bir taçla son bulmaktadır. 0.20 m boyunda iki kademeli silmelerden alttaki içbükey kavisli, diğeri düz tepe silmesi şeklindedir.

KATALOG NO : 3.66
YAPININ ADI : **BURSA SİTTİ HATUN CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 66
RESİM : 298-300
İNCELEME TARİHİ : 02.08.1995

TARİHÇE : Cami giriş kapısı üzerindeki inşa kitabesine göre, Oruç Bey kızı Sitti Hatun tarafından 864 (1459-60)'da yaptırılmıştır.[156]

YAPIDAKİ YERİ: Caminin kıble duvarı ortasına giriş ekseninde yerleştirilmiştir. 1.05 m kalınlığındaki duvar içine açılmış mihrab dış cepheye taşırılmamıştır.

MALZEME ve TEKNİK: Mihrabın tamamı beyaz, yeşil yağlı boya ve altın yaldız ile boyanmıştır. Bu boyaların altında kalmakla birlikte, yüzeyi alçı sıvalıdır. Bunun dışında kavsaradaki zengin mukarnas sistemi de alçıyla gerçekleştirilmiştir.

TANIMI: Duvardan 0.11 m taşıntı yapan mihrab, 2.50 m genişlik ve 5.70 m yükseklikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı çerçeve, dikdörtgen planlı hücre, mukarnaslı kavsara, sütunce, köşelik, kitabelik ve taç gibi unsurlar meydana getirmektedir (Res. 298).

Çerçeveyi dıştan içe doğru kademelenen iki bordür ve aradaki bir silme oluşturmaktadır. Dıştan, 0.12 m genişlikte düz yüzeyli bordür dolanmaktadır. Aradaki köşeli kademelenme yapan silmeden sonra 0.17 m genişlikteki içbükey kavisli ikinci bordür gelmektedir. Her iki bordür de sonradan yeşil ve bayaz yağlı boya ile boyanmıştır.

Köşelerden sütuncelerin sınırlandırdığı hücre, 1.23 m genişlik, 0.35 m derinlik ve 2.35 m yükseklikte dikdörtgen planlıdır. Ana yüzeyi sonradan yapılmış perde motifiyle süslenmiştir. Yan yüzeyler ise, düz yağlı boya kaplıdır.

Köşelere bağlı sütunceler, 1.70 m boyuda ve 0.18 m çapında yarım silindirik gövdelidir. Sütuncelerin mukarnaslı başlıkları mevcuttur. 0.18 m yükseklikteki başlıklar köşelerine yerleştirilmiş içiçe yapraklarla oluşturulmuştur.

Kavsara, 1.69 m yükseklikte yedi sıra mukarnasla meydana getirilmiştir. Kenarlardan köşeli kademelenme yaparak yükselmekte olup, üçgen bir görünüm kazanmıştır. Kavsaranın mukarnas sistemi, her sırada tertibatı farklı badem ve kanat formları, sathi veya dilimli nişçikler ve konsol öğeleriyle oluşturulmuştur. Mukarnaslarda alttan başlayarak dördüncü sırada son bulan üçlü bir gruplaşma görülmektedir. Bu grupların ayrılması, en altta yaprak,

---

156 Ayverdi, a.g.e. (1973). 107; Türkiye'de Vakıf III, 98.

iki ve üçüncü sıralarda püskül, dördüncüde de dört yüzeyli şekilde konsol öğeleriyle sağlanmıştır (Res. 300). Kavsaranın 0.20 m-0.35 m arasında değişen ölçülerdeki mukarnas dizileri, alttan itibaren birincide yaprak biçiminde konsol öğeleri ve aralardaki sathi, sivri kemerli nişçikler; ikinci ve üçüncüde gruplara ayrılmış badem ve kanat formları, dördüncüde, köşedekiler oldukça derin, herbiri dilimli üç tepe nişi ile yanlarda ve aralardaki dört yüzeyli sarkıt şeklinde konsol öğeleri, beşincide yanlardakiler tekli, aradaki üçü ikiz badem ve kanat formları, altıncıda tek tek dizilmiş badem ve kanat şeklindedir. Yedinci ve en üst sırada da üç dilimli bir tepe nişiyle kavsara son bulmaktadır (Res. 299).

Kavsara köşelikleri yekpare bir yüzeyden meydana gelmiştir. Sütuncelerin yanlarında dar bir yüzey şeklinde tabana kadar inmektedir. Köşeliğin üst kesimine de bir kitabelik yerleştirilmiştir.

Kitabelik, 0.50 m x 1.50 m ebatlarında dikdörtgen bir panodan ibarettir. Ortasına sonradan celi sülüs hatla "*Küllemâ dehale aleyhâ zekeriyye'l-mihrâb*" (Al-i İmran, 37) âyeti yazılmıştır.

Mihrabın en üstünde silmeli bir taç yer almaktadır. 0.40 m boyunda iki silmeden meydana gelen taç, hafif dışa taşıntı ve kademelenme yapmaktadır. Bunlardan alttaki içbükey yüzeyli, diğeri düz tepe silmesi şeklindedir. Üzerleri yaldız ve yeşil yağlı boya ile sonradan boyanmıştır.

KATALOG NO : 3.67
YAPININ ADI : **BURSA BAŞÇI İBRAHİM CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 67
RESİM : 301-302
İNCELEME TARİHİ : 31.07.1995

TARİHÇE : Caminin inşa kitabesi bulunmamaktadır. Yalnız Topkapı Sarayı arşivinde 863 (1459)'da tanzim edilmiş vakfiyesi vardır. Buna göre cami, Başcı İbrahim tarafından 1459'dan önce yaptırılmış olmalıdır.[157]

YAPIDAKİ YERİ: Caminin kıble duvarının ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Mihrab girintisi 1.08 m kalınlığındaki duvar içinde kalmakta, dış cepheye taşıntı yapmamaktadır.

MALZEME ve TEKNİK: Mihrabın yüzeyi sonradan yapılmış kalemişleriyle tamamen kaplanmıştır. Bu nedenle malzemesini belirlemek güçtür. Yalnız duvarı oluşturan malzemeyle yapıldığı ve açlıyla sıvandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca kavsara ve mukarnas sistemi alçıyla gerçekleştirilmiştir.

TANIMI: Duvardan 0.08 m taşıntı yapan mihrab, 2.62 m genişlik ve 4.90 m yükseklikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı çerçeve, dikdörtgen planlı hücre, mukarnaslı kavsara, sütunce, köşelik ve taç gibi unsurlar teşkil etmektedir (Res. 301).

Çerçeveyi oluşturan bordürlerden ikisi, kenarlarda tacın bitimine kadar uzanmaktadır. İçteki asıl bordür ise, üç yönden mihrabı dolanmaktadır. Dışa dönük, içbükey kavis yapan birinci bordör 0.08 m genişlikte tutulmuştur. İkinci bordür, 0.07 m genişlikte ve düz yüzeylidir. Ana bordür, içbükey kavisli olup, 0.21 m genişliktedir. Üzeri sonradan kalemişi olarak yapılmış, çift örgülü rumilerle bezenmiştir.[158]

Köşelerden sütuncelerin sınırlandırdığı hücre, 1.36 m genişlik, 0.62 derinlik ve 1.70 m yüseklikte dikdörtgen planlıdır. Mihrabın ana yüzeyi geç devirde yapılmış perde motifiyle süslenmiştir.

Köşelere bağlı sütunceler, 0.18 m çapında ve 1.30 m boyunda yarım silindirik gövdelidir. Sütuncelerin üzerleri sonradan dalgalı değişik renk tonlarında yağlı boya ile kaplanmıştır. Bunların küp biçiminde kaideleri ile mukarnaslı başlıkları mevcuttur. Ayrıca başlıkların üzerinde düz birer tabla yer almaktadır.

---

157 Ayverdi, a.g.e. (1973), 72; Gabriel, a.g.e, 136.
158 Bu kalemişleri Ayverdi tarafından malakari olarak nitelendirilmiştir, a.g.e, 75.

Hücreden 0.06 m genişliğinde bir silmeyle ayrılmış kavsara, 1.35 m yükseklikte, değişik bir mukarnas düzenlemesi göstermektedir. Kenarlardan hafif girintiyle belirlenmiş köşeli kademlenmeyle sınırlanmaktadır. İki yandan üçer sıra halinde dizilmiş mukarnasların her bir sırası, dörder yuvayla oluşturulmuştur. Her sırasının nihâyetinde en üstteki biraz fazlaca sivriltilmiş ve büyük tutulmuş tepe nişleri yer almaktadır. Ayrıca içe doğru kademelenen sıralar, dışbükey kavis yaparak yükselmektedir. Mukarnasları oluşturan yuvalar iki bölümlü olarak düzenlenmiş olup, alt kesimi üçgen, üstü ise, kavisli ve uçları sivriltilmiş ikişer yüzeyle teşkil edilmiştir. Kavsaranın alt orta kesimi, yanlardan verev ve köşeli kademelenen mukarnaslarla sınırlandırılmış olup, 0.55 m yükseklikteki düz bir yüzeyden ibarettir. İçerisi barok üslupta ortabağdan gelişen rumi kompozisonuyla tezyin edilmiştir. Ayrıca, alt orta kesim hariç kavsaranın mukarnaslı kısımları tamamen yaldızla boyanmıştır (Res. 302).

Köşelikler, sütuncelerin üzerinden başlayan kavsaranın iki yanında üçgen birer yüzeyden ibarettir. Hücrenin içerisindeki gibi köşelikler de üstten ve yanlardan perde motifleriyle bezenmiştir.

Mihrabın üstünde yer alan taç, kenarlardan çerçeveyi oluşturan bordürlerle sınırlandırılmıştır. Ortaya doğru içbükey kavis yaparak volüt şeklinde kıvrılan ve ortada üçgen biçiminde sonlanan bir görünüme sahiptir. 1.00 m boyundaki tacın içerisindeki süslemelerle birlikte, bugünkü görünümü son dönem izleri taşımaktadır. Yüzeyi ikiye bölünmüş olup, alttaki şeridin ortasına bir kartuş içerisinde siyah kalemişiyle "*Fenâdethü'l-melâiketü ve hüve kâimün yüsalli fi'l-mihrâb*" (Al-i İmran, 39) âyeti, celi sülüs hatla yazılmış, yanlarına da yaprak motiflerinden oluşan süsleme yapılmıştır. Üstteki de, kırmızı zemin üzerine merkezi, bitkisel kompozisyondan oluşmaktadır.

KATALOG NO : 3.68
YAPININ ADI : **BURSA HAMZA BEY CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 68
RESİM : 303-305
İNCELEME TARİHİ : 01.08.1995

TARİHÇE : Caminin inşa kitabesi bulunmadığı için kesin tarihi bilinmemektedir. Yalnız 1461'de şehid olan Hamza Bey tarafından yaptırıldığı ve inşasının da ölümünden önce veya aynı yıllarda olduğu tahmin edilmektedir.[159]

YAPIDAKİ YERİ: Mihrab caminin kıble duvarı ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Dış cephede taşıntı yapmadan sivri kemerli bir girintiyle vurgulanmış durumdadır.

MALZEME ve TEKNİK: Mihrabın yüzeyi yakın geçmişteki onarımlarda tamemen yağlı boya ile kaplanmıştır. Bunların bir kısmı süsleme anlayışıyla yapılmıştır. Aslında ana kütlesini ve mukarnaslı kavsarasını muhafaza eden mihrabın çerçeve, hücre ve köşeliklerindeki süslemelerin bundan önce de barok özellikler taşıdığı görülmektedir.[160] Bu dönemden sonra yapılmış onarımlarla mihrabda, hem kitabeliğinden (yazılarıyla birlikte) hem de süslemelerinden hiç bir iz bırakılmadığı anlaşılmaktadır. Malzemesine ilişkin olarak kütlesinin duvarı oluşturan taş ve tuğla ile yapılıp, yüzeyinin sıvandığı anlaşılmaktadır. Mukarnaslar ise, alçı ile gerçekleştirilmiştir.

TANIMI: Duvardan 0.25 m taşıntılı mihrab, 3.65 m genişlik ve 5.40 m yükseklikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür. Dıştan içe kademelenme yapan çerçeve, dikdörtgen planlı hücre, mukarnaslı kavsara, köşelik ve kitabelik gibi unsurlar teşkil etmektedir (Res. 303).

Mihrabı üç yönden kuşatan çerçeveyi, tertibatları ve genişlikleri farklı dört bordür ile aralardaki silmeler meydana getirmektedir. En dışta düz yüzeyli ve 0.30 m genişlikte bordür yeralmaktadır. Üzeri bugün rumi motiflerinden oluşan bir süslemeyle doldurulmuştur. Kademelenme yapan bir silmeyle ayrılmış ikinci bordür, içbükey yüzeyli ve 0.30 m genişlikte tutulmuştur. Hafif bir kademelenmeyle birbirinden ayrılan diğer iki bordür de 0.18 m genişlikde ve düz yüzeylidir. Bunların süslemeleri günümüze aittir. En içte de sadece hücre ve kavsarayı dolanan bordür ise, 0.08 m genişlikte ve içbükey yüzeylidir.

---

159 Ayverdi, a.g.e., 89-93; Türkiye'de Vakıf III, 74-76; Gabriel, a.g.e. (1950), 141.
160 Ayverdi, a.g.e., 93, R. 150.

Hücre, 1.37 m genişlik, 0.74 m derinlik ve 1.67 m yükseklikte ölçülere sahip dikdörtgen planlıdır. Yüzeyleri, köşelik, ikinci ve beşinci bordürlerdeki ile aynı renk ve özellikte gri tonlu dalgalı yağlı boya ile kaplanmıştır (Res. 304).

Kavsara, altı sıra mukarnasla 1.53 m yükseklikte tutulmuştur. Hücreden itibaren 0.20 m'lik kısmı boş bırakılmış olup, mukarnaslar bundan sonra başlamaktadır. Kenarlardan dışta köşeli, içten de dışbükey kademelenme yaparak yükselmektedir. Böylece 1.27 m olan kavsara, her sırada belirgin bir biçimde daralarak en üstte 0.40 m'ye düşmektedir. Kavsara bugün yaldızla boyanmıştır (Res. 305). 0.18-0.25 m arasında değişen ölçülerde mukarnas sıralarının tertibatı altta, köşelerde üçer yüzeyli yuvalar ile ortada yaprak şeklinde üç konsol öğesiyle ayrılan ve sathi iki sivri kemerli nişçikten oluşmaktadır. İkincisinde bursa kemeri şeklindeki nişçiklerin içleri ikişer badem ve kanat formlarıyla doldurulmuştur. Diğer üç sırayı, tek tek dizilmiş badem ve kanat formları ile yanlardaki yapraklar teşkil etmektedir. En üstteki dilimli tepe nişi yarım küre biçimindedir. İçerisi üçgen şeklinde beş yivle dilimlendirilmiştir.

Köşelikler, kavsaranın iki yanında üçgen birer yüzeyden ibaret olup, dar şeritler halinde tabana kadar inmektedir.

Kitabelik 0.50 m x 1.50 m ebatlarında dikdörtgen bir panodan oluşmaktadır. İçerisindeki yazılar tamamen yeni olup, "*Fevelli vecheke şatra'l-mescidi'l-harâm*" âyeti yer almaktadır. Daha önceki resimlerden burada mihrab âyetinin yazılı olduğu anlaşılmaktadır.[161] Ayrıca kitabelikle kavsara arasında kalan 0.40 m genişliğindeki şeride günümüzde "*Küllemâ dehale aleyhâ zekeriyye'l-mihrâb*" (Al-i İmran, 37) âyeti yazılarak ikinci bir kitabelik izlenimi verilmiştir.

---

161 Ayverdi, a.y.

KATALOG NO : 3.69
YAPININ ADI : **BURSA HAMZA BEY TÜRBESİ MİHRABI**
ÇİZİM : 69
RESİM : 306-307
İNCELEME TARİHİ : 01.08.1995

TARİHÇE : Türbede inşa kitabesi bulunmamakla beraber 1461'de şehid düşen Hamza Bey için yaptırıldığı belirtilmektedir.[162]

YAPIDAKİ YERİ: Sekizgen planlı türbenin kıble cihetindeki duvarının ortasında yer almaktadır. Doğudaki giriş kapısının soluna düşmektedir. Tamamen 1.00 m kalınlığındaki duvarın içine açılmış, dışa taşırılmamıştır.

MALZEME ve TEKNİK: Duvarı oluşturan malzemeyle gerçekleştirilmiş ve alçıyla yüzeyi sıvanmıştır. Hücredeki ve mukarnaslardaki boya ve kalemişi süslemeler sonraki dönemlerde yapılmıştır.

TANIMI: Duvardan taşıntı yapmayan mihrab, 1.20 m genişlik ve 3.02 m yükseklikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı çerçeve, dikdörtgen planlı hücre, mukarnaslı kavsara ve köşelik gibi unsurlar meydana getirmektedir (Res. 306).

Çerçeveyi içe doğru kademelenme yapan iki silme oluşturmaktadır. Bunlardan dıştaki düz, diğeri içbükey kavislidir.

Kenarlardan köşeliklerin devamı şeklinde dar yüzeylerin sınırlandırdığı hücre, 0.97 m genişlik, 0.42 m derinlik ve 1.57 m yükseklikte dikdörtgen planlıdır. Ana yüzeyi sonradan yapılmış perde ve ortasındaki kandil motifiyle süslenmiştir.

Kavsara, ince bir çizgiyle belirlenmiş kuşatma kemeri içine alınmıştır. Dilimli kaş kemeri oluşturan çizgisel kontür, kavsaranın kenarlarını da köşeli kademelenme yaparak dolanmaktadır. Beş sıra mukarnas dolgulu kavsara, 1.06 m yükseklikte gerçekleştirilmiştir. Kırmızı ve yeşil çizgilerle sonradan belirginleştirmeye çalışılmış mukarnasların alt sırası, ortada tam yanlarda yarım sathi birer nişçik ile köşelerde üçer yüzeyle oluşturulmuş yuvalardan meydana gelmiştir. İkinci ve üçüncü sıra tek tek dizilmiş badem ve kanat formuyla; dördüncüsü ise, ikişer yüzeyli fazla derin olmayan yuvalarla teşkil edilmiştir. Üçgen yivlerle dilimlendirilmiş tepe nişiyle kavsara nihâyetlenmektedir (Res. 307).

---

162 Ayverdi, a.g.e., 155; Türkiye'de Vakıf III, 262-263.

Köşeliklerden biri, kuşatma kemerinin dış köşelerinde; diğeri ise kavsara ile kemer arasında kalmaktadır. Dıştakiler üçgen birer yüzey şeklinde, aradaki ise dilimli kemer ve kavsaranın şekillendirdiği yekpare bir yüzeyden ibarettir.

KATALOG NO : 3.70
YAPININ ADI : **ÇARDAK YAKUB BEY CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 70
RESİM : 308-310
İNCELEME TARİHİ : 21.07.1995

TARİHÇE : Caminin inşa kitabesi yoktur. Külliyeye ait hanın kitabesine göre, Yakub Bey tarafından 1463'de yaptırılmış olmalıdır. Bundan başka Yakub Bey'in Çardak'taki külliyeye ilişkin 1479 tarihli vakfiyesi bulunmaktadır.[163]

YAPIDAKİ YERİ: Mihrab kıble duvarı ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Dış cephede mihrab duvardan 0.48 m taşıntı yapmaktadır.

MALZEME ve TEKNİK: Doğrudan duvarın içine açıldığından duvarı oluşturan malzemeyle gerçekleştirilmiştir. Hücre sıvanıp yağlı boya ile kaplanmış, mukarnaslar da alçıdan yapılmıştır. Ayrıca mukarnasların yüzeyi değişik desenler verilerek sonradan boyanmıştır.

TANIMI: Bugün çerçevesi bulunmayan toplam 4.25 m yükseklikteki mihrab, mukarnaslı kavsara, yarım daire planlı hücre ve köşeliklerde kalan iki kabaradan ibarettir (Res. 308).

Hücre, 1.60 m genişlik, 0.76 m derinlik ve 1.60 m yükseklikte yarım daire planlıdır. Daha önceki resimlerde perde motifi bulunan yüzeyi günümüzde dalgalı gri tonlu yağlı boyayla boyanmıştır[164] (Res. 310).

Kavsara, 2.52 m yükseklikte sekiz sıra mukarnasla meydana getirilmiştir. Kenarları, ikinci sırada 0.27 m ve köşeli kademelenme ile daralan kavsara diğer sıralarda birer atlamalı düz ve verev biçiminde kademelenerek yükselmektedir. 0.30 m -0.37 m arasında değişen ölçülerdeki mukarnaslar, en altta sivri kemerli sağır nişçiklerle aralardaki yaprak biçmindeki konsol öğeleriyle, ikinci sıra ikişerli; dört, beş ve altıncı sıradakiler tek tek dizilmiş badem ve kanat formlarıyla; üçüncü sıra üç yüzeyli derince yuvalarla, yedinci sıradaki her biri dikdörtgen biçimde altı kenarlı kaide ve üzerindeki sivriltilmiş yarım küre biçiminde tepe nişinden teşkil edilmiştir. Ayrıca yarım küre tepe nişinin içerisi altı dilimli olarak düzenlenmiştir. Bundan başka üçüncü sırada yuvaların aralarındaki konsol öğelerinin alt kesimleri sırasıyla beşgen ve içlerindeki beş köşeli yıldızlarla doldurulmuştur. Fakat soldan itibaren iki, dört ve beşinci konsol öğesinin yıldızları düşmüştür. Kavsarayı dolduran

163 Ayverdi, a.g.e., 188-192.
164 Ayverdi, a.g.e., 190, R. 326.

mukarnasların üzeri yağlı boya ve yaldızla sonradan yapılmış, benek, çizgi, nokta, üçgen ve baklava gibi motiflerle süslenmiştir. Tepe nişinin yarım kubbesi yeşile boyanmış, üzerine yaldızla dilimleri ayıran düz çizgiler, yüzeylerdeki kıvrık çizgi ve noktalar yapılmıştır (Res. 309).

Mihraba ait kavsaranın iki yanında birer kabara yer almaktadır. Bu kabaralar, 0.24 m çapında ortaları sivriltilmiş birer gülbezek şeklindedir. Bugün yeşil yağlı boya ile boyanmıştır.

KATALOG NO : 3.71
YAPININ ADI : **ÇARDAK YAKUB BEY CAMİİ SON CEMAAT YERİ MİHRABI**
ÇİZİM : 71
RESİM : 311-312
İNCELEME TARİHİ : 21.07.1995

TARİHÇE : Camiyle aynı tarihte yaptırılmış olan son cemaat yeri daha sonraki dönemlerde genişletilerek çatıyla örtülmüştür.[165]

YAPIDAKİ YERİ: Caminin kuzey ve doğu tarafında "L" şeklinde uzanan son cemaat yerinin doğu yandaki kıble duvarı ortasında yer almaktadır.

MALZEME VE TEKNİK: Bu da caminin asıl mihrabı gibi doğrudan duvar içine açılmıştır. Bu nedenle duvarı oluşturan malzemeyle gerçekleştirilip üzeri sıvanmıştır. Bugün yüzeyleri yağlı boya ile kaplıdır. Yalnız kavsarayı dolduran mukarnaslar alçıyla yapılmıştır. Bunlar da yaldız, yeşil ve beyaz renklerde yağlı boya ile boyanmıştır.

TANIMI: Doğrudan duvara açılmış mihrab, 3.32 m yükseklikte, beş kenarlı hücre ile mukarnaslı kavsaradan ibarettir. Bunun da çerçeve ve diğer unsurları bulunmamaktadır (Res.311).

Hücre, 1.42 m genişlik, 0.68 m derinlik ve 1.22 m yükseklikte beş kenarlı yarım sekizgen planlıdır. Hücrenin yüzeyleri kenarlarda 0.31 m, ortada 0 55 m. içte ise 0.60 m genişliktedir. Bütün yüzeyler günümüzde yağlı boya ile kaplanmıştır.

Hücrenin hemen üzerinden başlayan kavsara, 2.10 m yükseklikte altı sıra mukarnasla teşkil edilmiştir: Kenarlardan 0.07 m genişliğinde kavsarayı sınırlandıran bir silme, köşeli kademelenme yaparak yükselmekte ve sivri kemerle son bulmaktadır. En alt sıra sivri kemerli sathi nişçiklerle aralardaki yaprak biçimindeki konsol öğelerinden oluşmaktadır. Diğer dört sıra, tek tek dizilmiş badem ve kanat formlarıyla doldurulmuş, aralarına konsol öğeleri yerleştirilmiştir. En üstte yer alan yarım küre biçimindeki tepe nişi beş yüzeylidir. Burada da yarım kubbe beş kenarlı bir kaide üzerinde bulunmaktadır. Kavsarada bademler, yarım kubbenin içerisi ve yaprak biçimindeki konsol öğeleri yaldız; kenardaki silme ve kanatlar yeşil; diğer konsol ve köşeler beyaz yağlı boya ile boyanmıştır (Res. 312).

---

165 Kaynakça için bkz. dn. 163.

KATALOG NO : 3.72
YAPININ ADI :**ÇANAKKALE KALE MESCİDİ MİHRABI**
ÇİZİM : 72
RESİM : 313-315
İNCELEME TARİHİ : 21.09.1995

TARİHÇE : Mescid, Çanakkale Hisarı'nın kuzey tarafında giriş burcunun iç yüzünde yer almaktadır.[166] Mescidin inşa tarihi belli değildir. Yalnız kaleyle birlikte yapılmıştır. Kale ise, Fatih Sultan Mehmed'in emriyle Yakup Paşa tarafından 866-1463'te inşa edildiği tarihçiler tarafından bildirilmektedir. Fakat kalenin kesin inşa tarihini veren kitabe veya tarihi bir belge bulunmamaktadır.[167]

YAPIDAKİ YERİ: Mihrab, doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı mescidin, güney-batı köşesine yerleştirilmiştir. Kuzey-doğu köşedeki girişe göre, çapraz eksende yer almaktadır.[168]

MALZEME ve TEKNİK: Mihrabın günümüzde sıvayla kaplı ve badanalı olmasına rağmen, eski resimlerinden esas kütlesinin taş ve tuğla ile yapıldığı görülmektedir.[169] Yalnız eskiden de kenarlarındaki sütuncelerin alçıdan, yüzeyinin de alçı sıvalı olduğu kalan izlerden anlaşılmaktadır.

TANIMI: Köşeye çapraz olarak konmuş mihrab, iki yandan sütuncelerle sınırlandırılmış, 1.90 m genişlik ve 3.83 m yükseklikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı yedi kenarlı hücre, mukarnaslı kavsara ile dış yanlardaki sütunceler oluşturmaktadır (Res. 313).

Çerçeveyi teşkil eden kenarlardaki sütunceler, duvara bağlı, 0.15 m kalınlığında ve 3.35 m yüksekliğinde yivli, yarım silindirik gövdelidir. Gövdelerin üzeri oluk ve kaval şeklinde sıralanmış silmelerle yivlendirilmiştir. Sütuncelerin 0.50 m boyunda iki kademeli olarak düzenlenmiş başlıkları mevcuttur. Küp şeklindeki başlıklar, yanlardan içbükey kavisli olarak yukarıya doğru genişlemekte, üstünde dikdörtgen, düz bir tabla yer almaktadır. Ayrıca üstten mihrabı, bu iki başlık arasında yatay uzanan 0.11 m genişlikte bir tepe silmesi sınırlandırmaktadır (Res. 314).

---

166 Ayverdi, a.g.e, 170-171.
167 Ayverdi, a.g.e., 172; İ.H.Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, II (1978), 31; İ.H.Danişmend, Osmanlı Tarihi Kronolojisi, I (1947), 299.
168 Plan için bkz.; Ayverdi, a.g.e, R. 285.
169 Ayverdi, a.g.e., 170, R.279.

Hücre, 1.15 m genişlik, 0.65 m derinlik ve 1.64 m yükseklikte beş kenarlı yarım onikigen planlıdır. Hücrenin kenar köşelerinde kavsaranın birinci sırasından başlayarak ortaya kadar 0.60 m inen, tabandan da 0.30 m yüksekliğe kadar devam eden ve uçları üçgen şekilde sivri nihâyetlenen oluklar yer almaktadır.

Kavsara, 1. 82 m yükseklikte altı sıra mukarnasla oluşturulmuştur. Kenarlardan verev biçimde kademelenme yapan 0.09 m genişlikte bir silmeyle sınırlandırılmıştır. Kavsarayı üçgen bir görünüm kazandıran bu silme üstten sivri kemerli olarak sonlanmaktadır. Mukarnasların birinci sırası, kaş kemerli sathi nişçiklerle ve aralardaki konsol öğelerinden meydana gelmiştir. İkinci sıra, üçgen profilli konsol öğeleriyle ayrılmış uçları üçgen biçiminde sivriltilmiş yuvalarla teşkil edilmiştir. Diğer üç sıra ise, her iki ucu üçgen biçimde sivriltilmiş iki yüzeyli yuvalarla şekillendirilmiştir. Bunlardan en üst sıradakilerin boyları biraz daha uzun tutulmuştur. Kavsara altıncı sıradaki kemer biçimde bir tepe nişiyle son bulmaktadır. Günümüzde kavsarayı sınırlandıran silme yeşile, iç kısımları da beyaza boyanmıştır (Res.315).

Köşelikler sütuncelerle kavsara arasında üçgen iki yüzeyden ibarettir: Boş bırakılmış bu yüzeyleri içten kavsara şekillendirmektedir. Ayrıca üstten bu iki yüzey birbiriyle birleşmektedir (Res. 315).

KATALOG NO : 3.73
YAPININ ADI : **EDİRNE AYŞE KADIN CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 73
RESİM : 316-320
İNCELEME TARİHİ : 25.07.1995

TARİHÇE : Cami giriş kapısı üzerindeki inşa kitabesine göre, Çelebi Sultan Mehmed'in kızı Ayşe Hatun tarafından 873 (1468)'de yaptırılmıştır.[170]

YAPIDAKİ YERİ: Caminin kıble duvarı ortasında, girişe göre sol tarafta kalmaktadır. Dış cepheye taşıntısı yoktur.

MALZEME ve TEKNİK: Mihrabın tamamı kalkerden düzgün kesme taş malzemeyle gerçekleştirilmiştir. Süslemeler dışında çerçeveyi oluşturan silmeler, kavsarayı dolduran mukarnaslar ve diğer unsurlar taşı oyularak yapılmıştır.

TANIMI: Duvardan 0.14 m taşıntılı mihrab, 2.96 m genişlik ve 4.67 m yükseklikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı profilli çerçeve, dikdörtgen planlı hücre, mukarnaslı kavsara, sütunce, köşelik, kitabelik ve taç gibi unsurlar teşkil etmektedir (Res.316).

Mihrabı üç yönden kuşatan çerçeve, toplam 0.81 m genişlikte, tertibatları farklı bordür ve silmelerle meydana getirilmiştir. En dışta, düz silmelerle sınırlandırılmış 0.10 m genişlikte bir bordür dolanmaktadır. Düz yüzeyli bordürün üzeri arada boşluk bırakmadan kesişerek dolanan iki şeritli örgüyle süslenmiştir. Bu bürdürden sonra profillenmeyi düz, oluk ve içbükey silmeler sağlamaktadır. Bunların tertibi, oluk, içbükey (içedönük), düz girintili, tekrar içbükey (dışa dönük) oluk düz ve tekrar içbükey kavisli silmeler şeklindedir. Altıncı sıradaki düz silme kitabeliği de çevrelemekte, en içteki içbükey kavisli silme ise, hücre ve kavsaranın etrafını dolanmaktadır (Res.317).

Köşelerinde sütunce bulunan hücre, 1.10 m genişlik, 0.61 m derinlik ve 1.52 m yükseklikte dikdörtgen planlıdır. Hücrenin ana yüzeyinin ortasına ikinci bir niş yerleştirilmiştir. İkinci niş, kenarlardan içe doğru kademelenme yapan bir silmeyle sınırlandırılmış, 0.68 m genişlik, 0.10 m derinlik ve 1.40 m yükseklikte üçkenarlı olup, sivri kemerli bir şekilde nihâyetlenmektedir. Nişin ana yüzeyi daha geniş, 0.52 m yanları ise, 0.08 m tutulmuştur (Res.318).

---

170 Ayverdi, a.g.e., 200; Aslanapa, a.g.e. (1949), 106.

Köşelere bağlı sütunceler, 1.09 m yükseklikte ve 0.08 m çapında silindirik gövdelidir. Sütuncelerin başlık ve kaideleri, köşeleri yapraklarla yumuşatılmış 0.15 m boyunda dikdörtgen prizmal biçimdedir.

Kavsara, 1.65 m yükseklikte altı sıra mukarnasla teşkil edilmiştir. Kenarlardan kavsarayı köşeli kademelenme yapan iki silme sınırlandırmaktadır. Mukarnas sıraları 0.27 m yükseklikte tutulmuştur. Alt sıra, yaprak şeklinde konsol öğeleriyle ayrılmış ortada sivri kemerli sathi bir nişçik, köşelerde ikişer yüzeyli yuvalardan meydana gelmiştir. Diğer dört sıra, tek tek dizilmiş badem ve kanat formlarıyla doldurulmuştur. Yalnız üçüncü ve beşinci sıranın kenarlarına yaprak biçiminde birer konsol öğesi yerleştirilmiştir. En üst altıncı sıra ise, altı dilimli yarım küre tepe nişi şeklindedir (Res.319).

Kavsarayı dolanan silme ile dıştan çerçevelenmiş olup, içten kavsara kenarlarının şekillendirdiği, alttan üçüncü sıra hizasına kadar oldukça dar üçgen yüzeylerden ibarettir. Üzerinde herhangi bir süsleme bulunmamaktadır.

Kitabelik, çerçeveyi teşkil eden altıncı silmeyle dört yandan sınırlandırılmıştır. 0.20 m x 1.70 m ebatlarında enine dikdörtgen bir panodan ibaret olup, içerisi boş bırakılmıştır (Res.320).

Mihrabın üstünde yekpare bir taç yer almaktadır. 0.26 m boyundaki tacın üzeri kabartma olarak yapılmış bir dizi palmetle doldurulmuştur. Palmetler kaide üzerinde üç yapraklı olarak yükselmektedir (Res.320).

KATALOG NO : 3.74
YAPININ ADI : **TRABZON ORTAHİSAR FATİH CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 74
RESİM : 321-326
İNCELEME TARİHİ : 14.07.1996

TARİHÇE: Panaghia Chrysekephalos Kilisesi'nden Trabzon'un 865 (1460)'da fethine müteakib, 873 (1468)'de camiye çevrilmiştir. Kilise bundan sonra Ortahisar veya Fatih Camii olarak anılmaya başlamıştır. Kilise, camiye çevrildikten sonra, mihrab, minber, minare ve mahfil gibi unsurlar ilave edilmiştir.[171]

YAPIDAKİ YERİ: Yapının güney duvarı ortasına yerleştirilmiştir. Kilise durumundayken doğu batı doğrultusunda derinlemesine olan binanın kuzey-güney doğrultusunda uzanan transeptinin güney duvarına mihrab konmuştur. Kuzeydeki girişe göre eksende yer almaktadır.[172]

MALZEME ve TEKNİK: Mihrabda iki renkli düzgün kesme taşla beraber, gri renkli mermer malzeme kullanılmıştır. Renkli kesme taşlar, krem ve kiremit kırmızısı renklerde olup, bordürlerde görülmektedir. Hücrenin pano şeklindeki yüzeyleri ile kavsarada mermere yer verilmiştir. Bütün süslemeler, alçak kabartma olarak yapılmıştır.

TANIMI: Duvardan hafif taşıntılı mihrab, 4.16 m genişlik ve 3.97 m yükseklikte dış ölçülere sahip, kareye yakın dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı çerçeve, üç kenarlı hücre, mukarnaslı kavsara, köşelik, kitabelik ve dış köşelerdeki sütunceler oluşturmaktadır (Res.321).

Mihrabın dış köşelerinde birer sütunce yer almaktadır. Bu sütunceler, 0.20 m çapında ve 1.94 m boyunda silindirik gövdelidir. Bunların 0.16 mx0.23 m ebatlarında enine dikdörtgen prizmal başlıkları mevcuttur. Yüzeyleri baklava motifleriyle süslenmiştir.

Mihrabı üç yönden dolanan, genişlikleri ve tertibatları farklı sekiz bordür çerçeveyi meydana getirmektedir. En dışta sütuncelerin üzerinden başlayan bordür, 0.10 m genişlikte ve düz yüzeylidir. Üzeri, kabartma, iki şeridin köşeli dönüşler yaparak kesişmesiyle oluşturulmuş geçmeyle süslenmiştir. Mukarnaslı ikinci bordür 0.23 genişlikte ve iki sıra halindedir. Mukarnaslardan dıştaki sivri kemercikler şeklindedir. İçerisi badem ve etrafındaki yapraklarla doldurulmuş, içtekinde ise, sathi sivri kemerli nişçikler sıralanmaktadır. Üçüncü bordür, 0.09

---

171 Ayverdi, a.g.e., IV (1974) 861; M. Yüksel, Trabzonda Türk-İslam Eserleri ve Kitabeler (1991), 51, 52; Ş. Horuluoğlu, Trabzon ve Çevresinin Tarihi Eserleri (1983), 17; O. Bayrak; Türkiye'nin Tarihi Yerler Kılavuzu (1990), 519; H. Karpuz, Trabzon (1990), 17-18.

172 Plan için bkz. Yüksel, a.g.e. (1991), 60.

m genişlikte, içiçe ikişer şeridin kesişmesiyle oluşturulmuştur. Dördüncü kiremit kırmızısı taştan yapılmış bordür 0.31 m genişlikte düz yüzeylidir. Bordürü kenarlarda yarım, ortada tam sekizgenlerin birbirleriyle kesişmesi sonucunda elde edilen geometrik geçme kompozisyonu süslemektedir. Bundan sonra beşinci olarak bir zencirek iki şeridin örülmesiyle gerçekleştirilmiştir. Altıncı sırada 0.27 m genişlikte düz yüzeyli, bitkisel kompozisyonlu bordür yer almaktadır. Kompozisyon üçlü örülmüş rumilerle meydana getirilmiştir. Bunların kesişmesiyle içlerinde değişik rumi motifleri kompozisyonu tamamlanmaktadır. Yedinci bordür, 0.07 m genişlikte, üzerini ters ve düz üçgenlerden oluşturan ince çubuktan bir şerit dolanmaktadır. Sekizinci ve en içteki pahlı bordür, yine 0.07 m genişlikte, "S" kıvrım yaparak uzayan sarmaşık şeklinde rumi kompozisyonla süslenmiştir (Res. 322).

Hücre, 1.52 m genişlik 0.41 m derinlik ve 1.47 m yükseklikte üç kenarlı yarım altıgen planlıdır. Hücre, en içteki bordürün üstten ve aralardan devam etmesiyle birbirinden ayrılmış üç yüzeye bölünmüştür (Res. 323). Ortadaki 0.66 m genişlikte, üzeri üstten üçlü kemer şeklinde sonlanan eşkenar dörtgen ve içlerindeki altı kollu yıldız motiflerinden gelişen geometrik kompozisyonla doldurulmuştur. Üst köşelerde de simetrik rumi motiflerine yer verilmiştir. Yanlardaki yüzeyler, birbirine düğüm yaparak bağlanmış üçer madalyonla tezyin edilmiştir. İçleri merkezi kompozisyonla doldurulmuş madalyonlardan ortadaki 0.36 m çapında dairesel; üstteki, ucuna palmet yerleştirilmiş 0.25 m genişlik ve 0.34 m boyunda armudi; alttaki dört ucuna palmet konmuş, dörtlü yonca yaprağı şeklindedir (Res. 324).

Kavsara, kenarlardan kaş kemer şeklinde sınırlandırılmış olup, yayvan bir görünüm almıştır. 1.06 m yükseklikte, dört sıra mukarnasla teşkil edilmiştir. Altta uçları püsküllü konsol öğeleri ile aralardaki sivri kemerli nişçikler dizilmektedir. İkinci sıra, üç dilimli kemer şeklinde, üçlü yuvalarla oluşturulmuştur. Bunlardan alttaki ikişer adedi, aşağıdan yukarıya içbükey kavisli, içleri üçer yapraklı sonlanan dallarla süslenmiştir. Üstteki yuvalar ise, yüzeysel ve yelpaze şeklinde dokuzar dilimlidir. Yine bunların aralarına ortabağdan gelişen rumi motifleri yerleştirilmiştir. Üçüncü sıra, kavisli, sivri kemerli şekilde yüzeysel yuvayla oluşturulmuştur. Bunların da ortadaki üçünün içleri aynı şekilde üç yüzeye bölünmüştür. En üstte ucu sivriltilmiş tepe nişinin içerisine bir badem yerleştirilmiştir. Ayrıca bunun iki yanında alttaki yüzeylerin arasına doğru sarkan birer badem daha bulunmaktadır (Res. 325).

Köşelikler, kavsaranın yanlarında iki üçgen yüzey şeklindedir. Üst kısmına bir kitabelik, içlerine de dairesel birer madalyon yerleştirilmiştir. Kavsaranın tepe nişi hizasında ve köşeliklerin üst ortalarında yer alan madalyonlar, 0.25 m çapında ve daire şeklinde geometrik süslemelidir. Süslemeler, dörderden sekiz karenin birbirleriyle kesişmesiyle sekiz köşeli bir yıldız kompozisyonu elde edilmiştir (Res. 326).

Köşeliklerin üstünde, 0.20 m x 1.40 m ebatlarında ince düz bir şeritle dikdörtgen çerçeve içine alınmış kitabelik yer almaktadır. Kitabeliğin içerisine celi sülüs hatla, bitkisel bir zemin üzerine "*Ve enne'l-mesâcide lillâhi felâ ted'u maa'llâhi ehaden*" (Cin, 18) âyeti yazılmıştır (Res. 326).

KATALOG NO : 3.75
YAPININ ADI : **İNEGÖL İSHAK PAŞA CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 75
RESİM : 327-329
İNCELEME TARİHİ : 07.08.1995

TARİHÇE: Kitabesi bulunmayan cami vakfiyesine göre İshak Paşa tarafından 873 (1468)'de yaptırılmıştır.[173]

YAPIDAKİ YERİ: Kıble duvarının ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. 1.25 m kalınlığındaki duvar içerisine açılmış mihrabın dış cepheye herhangi bir taşıntısı yoktur.

MALZEME VE TEKNİK: Mihrabın bütün unsurları günümüzde değişik renklerle yağlı boya ile kaplanmıştır. Bundan dolayı malzemesini belirlemek güçtür Yalnız mukarnaslar alçı dolguludur. Diğer kısımları da duvarı oluşturan malzemeyle yapıldığı ve üzerinin sıvandığı anlaşılmaktadır.

TANIMI: Duvardan 0.10 m taşıntılı mihrab, 2.54 m genişlik ve 4.60 m yükseklikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı çerçeve, dikdörtgen planlı hücre, mukarnaslı kavsara, sütunce, köşelik ve taç gibi unsurlar teşkil etmektedir (Res. 327).

Mihrabı üç yönden kuşatan bordürler, dıştan içe kademelenme yapmaktadır. Genişlikleri birbirine yakın olan bordürlerden dıştaki ve içteki düz yüzeyli, ortadaki içbükey kavislidir. Üzerleri sonradan yapılmış dikine ve enine zikzak motifleriyle doldurulmuştur.

Köşelerden sütuncelerin sınırlandırdığı hücre, 1.25 m genişlik, 0.42 m derinlik ve 1.94 m yükseklikte dikdörtgen planlıdır. Yüzeyi tamamen yeşil yağlı boya kaplı olup, ortasına zincire asılı bir madalyon yerleştirilmiştir.

Sütunceler, köşelere bağlı 1.38 m yükseklik 0.16 m çapında yarım silindirik gövdelidir. Sütuncelerin mukarnaslı 0.15 m boyunda başlık ve kaideleri mevcuttur. Birbirine benzer özellikte mukarnaslı başlıklar, köşelerde yaprak, aralarında yuvalarla teşkil edilmiştir (Res.327).

Kavsara, hücreden 0.22 m genişlikte içbükey kavis yapan bir şeritle ayrılmıştır. Bu şeridin üzeri altlı üstlü sonradan yapılmış kozalaklarla süslenmiştir. 1.86 m yükseklikte, yedi sıra mukarnasla oluşturulmuş kavsara, kenarlardan bir silmeyle sınırlandırılmıştır. Sütuncelerin üzerinden başlayan silme alttaki şerit hizasında dışbükey kavisli, mukarnas

---

[173] Ayverdi, a.g.e., 294; O.Aslanapa, S.T.A.D., Nisan 1989, 16; A.Ülgen, V.D. IV, 1958, 191; Türkiye'de Vakıf IV, 118; V.Tamer, V.D. IV, 1958, 107.

sıralarından ikincisinde taşıntılı, bundan itibaren diğer sıralarda köşeli kademelenme yaparak yükselmekte ve en üstte dikdörtgen biçimde son bulmaktadır (Res. 328).

Kavsaranın içini şekillendiren mukarnaslar, alttan başlamak suretiyle, dördüncü sırada son bulan üçlü grup oluşturmaktadırlar. En alt sıra, yaprak biçiminde konsol öğeleri ve aralarındaki sivri kemerli sathi ve iki yüzeyli nişçiklerle teşkil edilmiştir. İkinci sırada tek tek dizilmiş badem ve kanat formlar, üçüncüsünde uçları sivriltilmiş ikişer yüzeyli yuvalar sıralanmaktadır. Üçüncü sırayı ortada üç, köşelerde beşer iki yüzeyli uçları sivriltilmiş yuvalar oluşturmaktadır. Dördüncüsünde nişçikler ile yaprak biçiminde dörder yüzeyli konsol öğeleri ve ard arda derin dilimli nişçikler yer almaktadır. Bu nişçikler grupların tepe nişlerini oluşturmaktkadır. Bundan sonraki beşinci sıra, kenarlarda ikişer, ortadaki üçü dörder yüzeyli yuvalarla; altıncısı tek tek dizilmiş badem ve kanat formlarıyla ve en üstteki dilimli tepe nişiyle şekillendirilmiştir (Res. 328-329).

Köşelikler, kavsaranın yanlarında iki üçgen yüzeyden oluşmaktadır. İçten kavsaranın kenarları, dıştan da en içteki bordür sınırlandırmaktadır. Yüzeyin tamamı yeşil yağlı boya kaplı olup, üst kesimine dairesel madalyon içerisine sonradan "*Allah*" ve "*Muhammed*" lafızları yazılmıştır (Res. 314).

Mihrabın en üstünde silmeli bir taç bulunmaktadır. Dışa taşıntılı taç, 0.20 m boyunda iki tepe silmesiyle gerçekleştirilmiştir. Mihrabın çerçevesinde olduğu gibi gri tonlu yağlı boya ile boyanmıştır.

KATALOG NO : 3.76
YAPININ ADI :**BURSA HACILAR CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 76
RESİM : 330-332
İNCELEME TARİHİ : 06.08.1995

TARİHÇE: Cami inşa kitabesine göre, Hacı Sinan tarafından 875 (1470)'de yaptırılmıştır.[174]

YAPIDAKİ YERİ: Mihrab kıble duvarının ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Dış cepheye taşıntısı yoktur. Doğrudan 1.04 m kalınlığındaki duvar içerisine açılmıştır.

MALZEME VE TEKNİK: Mihrab yüzeyi genelde beyaz, yer yer siyah yağlı boya ile kaplandığından malzemesini belirlemek güçtür. Mihrab kütlesinin duvarı oluşturan malzemeyle yapılıp, sıvandığı anlaşılmaktadır. Mukarnaslar alçıyla gerçekleştirilmiş olup, üzerleri diğer kısımlar gibi boyanmıştır.

TANIMI: Duvardan taşıntı yapmayan mihrab, 2.69 m genişlik ve 5.70 m yükseklikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı çerçeve, dikdörtgen planlı hücre, mukarnaslı kavsara, sütunce, sivri kemer ve kitabelik gibi unsurlar oluşturmaktadır (Res. 330).

Mihrabı üç yönden kuşatan dört bordür ve aralardaki silmelerle çerçeve meydana getirilmiştir. Bordürlerden ortadaki 0.26 m genişlikte düz yüzeylidir. Bunun iki yanında yer alan iki bordürden birincisi dışa, diğeri hücreye dönük içbükey kavisli olarak yapılmıştır. Her ikisi birbirine eşit, 0.15 m genişliktedir. Her üç bordür de kademeli 0.05 m genişliğinde silmelerle birbirinden ayrılmıştır. En içte kitabeliği de çevreleyen düz yüzeyli bordür yer almaktadır.

Köşelerden sütuncelerle sınırlandırılmış hücre, 1.03 m genişlik, 0.72 m derinlik ve 2.14 m yükseklikte dikdörtgen planlıdır. Hücrenin ana yüzeyine 1.74 m yükseklikte ikinci bir hücre yerleştirilmiştir. Bu hücre, 0.03 m'lik bir silmeyle dikdörtgen çerçeve içine alınmış olup, 0.93 m genişlik, 0.03 m derinlik ve 1.60 m yükseklikte tutulmuştur. Ayrıca üstten dilimli bir kemer şeklinde nihâyetlenmektedir.

Köşelerdeki sütunceler, 1.37 m boyunda çeyrek silindirik gövdelidir. Bunların yaprak şeklinde içbükey yüzeyli başlıkları mevcuttur (Res. 331).

---

174 Ayverdi, a.g.e., 83-87; Türkiye'de Vakıf III, 65-66.

Kavsara, girintisi fazla olmayan sivri kemerle kuşatılmıştır. Bu kuşatma kemeri, kavsaranın ikinci sıra hizasından başlamaktadır. Kenarlardan köşeli kademelenme yaparak yükselen 1.70 m yükseklikteki kavsara, altı sıra mukarnasla meydana getirilmiştir. Köşelerde ikili grup oluşturan mukarnaslar, badem ve kanat formları; yüzeysel, iki yüzeyli veya dilimli nişçikler ve aralarındaki konsol öğelerinden oluşmaktadır. Alttan itibaren üçüncü sırada sonlanan gruplardaki mukarnasların dizilişi; birincide yaprak biçiminde konsol öğeleri ile ayrılmış köşelerde birer badem ve kanat formu, üçüncüsünde de dilimli tepe nişleri şeklindedir. Ayrıca bu tepe nişlerinin arasına bir badem ve kanat, yanlarına yaprak şeklinde konsol öğeleri konmuştur. Bundan sınraki dördüncü sıra, tek tek dizilmiş dört badem ve kanat formuyla, beşinci sıra, ikişer yüzeyli doldurulmuş yuvalarla en üst sıra da dilimli bir tepe nişiyle teşkil edilmiştir (Res. 332).

Mihrabda biri kuşatma kemerine, diğeri, kavsaraya ait iki köşelik bulunmaktadır. Kemer köşelikleri, kavsaranın ikinci sıra hizasına kadar inen, alt uçları üçgen şekilde sivriltilmiş dar ve uzun yekpare bir yüzeyden ibarettir. İkincisi ise, içten kavsaranın, dıştan kemerin şekillendirdiği yüzey olup, üçüncü sıra hizasından başlamaktadır (Res. 332).

Kitabelik alt ve üstteki 0.20 m, yanlardaki 0.05 m genişlikte en içten mihrabı da dolanan bordürle çerçevelenmiştir. 0.40 m x 1.23 m ebatlarındaki dikdörtgen pano şeklinde kitabeliğin içerisindeki yazılar sonradan 1955'de yazılmıştır. Kalemişiyle, siyah renkte ve celi sülüs hatla; "*Küllemâ dehale aleyhâ zekeriyye'l-mihrâb*" (Al-i İmran, 37) âyeti yazılmıştır.

KATALOG NO : 3.77
YAPININ ADI :**İSTANBUL FATİH CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 77
RESİM : 333-337
İNCELEME TARİHİ : 27.07.1995

TARİHÇE: Cami, inşa kitabesine göre, Fatih Sultan Mehmed tarafından yaptırılmıştır. İnşasına 867-1463'de başlanmış ve 875-1470 tarihinde bitirilmiştir.[175] Cami XVIII. yüzyıl sonlarında (1768) depremde yıkıldığından eski binadan şadırvan avlusunun üç kolu, taç kapının tamamı mihrab ve birinci şerefeye kadar minareler bırakılarak harim kısmı tamamen yenilenmiştir.[176] Ali Saim Ülgen de, mihrab ve cümle kapısının ilk binadan kalma olduklarını belirtmekle birlikte mihrabın kıble duvarının ileri götürülmesi nedeniyle nakledilerek yeniden inşa edildiğini söylemektedir.[177] Fakat, kıble duvarının eski olduğu, bunun olamayacağı daha sonra yapılan çalışmalarda ortaya konmuştur.[178]

YAPIDAKİ YERİ: Caminin kıble duvarı ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Dış cepheye taşıntısı bulunmamaktadır. Fakat cami yenilenirken pencerelerin mihraba bitişik açılması nedeniyle tek başına kalmış ve nisbeti biraz sivrice düşmüştür.[179]

MALZEME VE TEKNİK: Mihrab tamamen mermerden yapılmıştır. Yalnız sütunceler konglameradır. Ayrıca hücrede yüzeyleri sınırlandıran çizgiler yaldızla; kitabelik çerçevesi ve yazılar ile taç süslemeleri beyaz mermerden kakma olarak gerçekleştirilmiştir.

TANIMI: Duvardan 0.16 m taşıntılı mihrab, 3.50 m genişlik ve 9.74 m yükseklikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı çerçeve, beş kenarlı hücre, mukarnaslı kavsara, sütunce, köşelik, kitabelik ve taç gibi unsurlar teşkil etmektedir (Res. 333).

Çerçeve, tertibatları ve genişlikleri farklı beş silmeden meydana gelmiştir. Hücreye doğru kademelenme ve profillenme yapan bu silmeler, düz, kaval, içbükey, tekrar düz ve kaval silme şeklindedir. Bunlardan birincisi, mihrabı üç yandan; ikincisi altta da devam ederek dört yandan; üçüncüsü hücrenin köşelerine kadar 90°'lik açıyla dönerek bu da üç yandan dolanmaktadır. Dördüncüsü hücrenin köşelerine kadar sütuncelerin altında daha geniş biçimde devam etmekte ve kitabeliğin altında kesilmektedir. En içteki kaval silme de sadece sütunceleri çevrelemektedir.

---

175 Ayverdi, a.g.e., 386; Goodwin, a.g.e., 121.
176 Ayverdi, a.g.e., 363.
177 A.Saim Ülgen, V.D.I, 1938, 95.
178 Ayverdi, a.g.e., 371.
179 Ayverdi, a.g.e., 375.

Köşelerden sütuncelerle sınırlandırılmış hücre, 2.20 m genişlik, 0.98 m derinlik ve 3.88 m yükseklikte beş kenarlı yarım onikigen planlıdır. Hücrenin her bir yüzeyi birbirine eşit 0.60 m genişlikte tutulmuştur. Yüzeyler yaldızlı çizgilerle, üstten sivri kemerli sonlanan dikdörtgen birer çerçeve içine alınmıştır.

Hücrenin köşelerine konmuş sütunceler, oluk, kaval ve düz yüzeyli silmelerle sınırlandırılmıştır. Silindirik gövdeli, 0.10 m çapında ve 1.86 m boyunda, yeşil kongameradan yapılmıştır (Res. 334). Sütuncelerin başlık ve kaideleri, aynı özellikte içteki kum saati diğeri mukarnaslı olmak üzere ikişer kademeli düzenlenmiştir. Mukarnaslı başlık ve kaideler, üçer sıra olup, en içte yaprak biçiminde konsol öğeleri, ortada badem ve kanat formları, dışta da ikişer yüzeyli yuvalardan meydana gelmiştir. Kum saatleri 0.28 m boyunda ve aynı zamanda sütunceler bunların içlerine geçirilmiştir. Alt ve üstten birer bilezikle ayrılmış kum saatleri, ortadaki daralan kısmında dilimli birer boğmakla bölünmüş huni şeklinde iki parçadan oluşmuştur. Ayrıca gövdelerinin her iki parçası da ortadaki boğmaktan başlayan, zikzak yaparak uçları yuvarlaklaştırılmış hafif bombeli dilimlerle hareketlendirilmiştir (Res. 335).

Kavsara, 3.40 yükseklikte on bir sıra zengin mukarnas sistemiyle doldurulmuştur. Kavsarayı kenarlardan içe doğru kademelenmeli kaval ve oluk silmeler sınırlandırmaktadır. Bu silmeler bir ve iki ile altı ve yedinci sıralarda ikişer, aralardaki üçer sırada birer sıraya denk gelecek biçimde köşeli kademelenme yaparak yükselmekte ve en üstte ters "U" şekilinde de son bulmaktadır.

Mukarnasların her bir sırası 0.30 m yükseklikte tutulmuştur. Bunlardan düz olan en alt sırada çizgilerle yapılmış palmet dizisi yer almaktadır. İkinci sıra yaprak biçiminde ikişer konsol öğesi ile aralarında sivri kemerli sathi nişçiklerle gerçekleştirilmiştir. Üç, altı ve sekizinci sıralarda konsol öğeleriyle ayrılmış yuvaların içleri ikiz badem ve kanat formlarıyla doldurulmuştur. Diğer yandan dört, beş, yedi ve onuncu sıralar tek tek dizilmiş badem ve kanatlarla; dokuzuncuda sivri kemerli yuvalarla teşkil edilmiştir. Ayrıca sarkıtlarla mukarnaslar zenginleştirilmiştir. Bunlardan biri yedinci sırada, ortadaki yuvanın içerisinden sarkmaktadır. Diğerleri üç, beş ve altıncı sıraların üstlerinde dizilmiş yıldız veya daha değişik biçimlerde dilimli topuz şeklinde sarkıtlardan oluşmaktadır (Res. 336).

Silmelerle sınırlandırılmış kavsaranın şekillendirdiği köşelikler, üçgen iki yüzeyden ibarettir. Dışa hafif taşkın ve içleri boş bırakılmıştır.

Kitabelik, 0.70 m x 2.90 m ebatlarında dikdörtgen çerçeve içine alınmıştır. Çerçeve, 0.04 m genişlikte düz yüzeyli bir silmedir. Yazılarla birlikte çerçeve, kakma olarak beyaz mermerden yapılmıştır. İçerisine celi sülüs hatla, "*Küllemâ dehale aleyhâ zekeriyye'l-mihrâb*" (Al-i İmran, 37) âyeti yazılmıştır.

Mihrabın en üstünde yer alan taç, alttan ince bir şeritle ayrılmış, üçü tam ikisi yarım üçgen biçiminde beş zülfeden meydana gelmiştir. Zülfelerin kenarlarında ve üstünde beyaz mermerle kakma olarak yapılmış palmetler sıralanmaktadır. Birer atlamalı küçük ve büyük şekillerindeki palmetler, içten birbirlerine yarım daire kavisli bir şeritle bağlanmıştır. Ayrıca üstlerindeki ikinci birer palmetle son bulmaktadırlar. Bunlar, üçer yapraklı lale motifini hatırlatmaktadır (Res. 337).

KATALOG NO : 3.78
YAPININ ADI : **BURSA AHMET DAİ MESCİDİ MİHRABI**
ÇİZİM : 78
RESİM : 338-339
İNCELEME TARİHİ : 04.08.1995

TARİHÇE: Mescid inşa kitabesine göre, Edincikli Yahşi b. Hızır adında bir zat tarafından 876 (1471)'de yaptırılmıştır.[180]

YAPIDAKİ YERİ: Mescidin kıble duvarı ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Dış cepheye taşıntısı yoktur.

MALZEME VE TEKNİK: Mihrabın yüzeyi sonradan yapılmış kalemişi süslemeler, yazı ve yağlı boyalarla kaplanmıştır. Bu nedenle malzemesini belirlemek güçtür. Yalnız duvarı oluşturan malzemeyle yapıldığı ve üzerinin sıvanıp sonradan süslendiği anlaşılmaktadır.

TANIMI: Duvardan hafif taşıntılı mihrab, 2.20 m genişlik ve 4.33 m yükseklikte dış ölçülere sahip, dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı, çerçeve, yarım daire planlı hücre, yarım küre kavsara, sütunce, köşelik ve kitabelik gibi unsurlar teşkil etmektedir (Res. 338).

Çerçeve, dıştan hücreye doğru kademelenen bir bordür ve silmelerle meydana getirilmiştir. En dışta yer alan silme, üstten kitabeliği de çevrelemektedir. Bundan sonra gelen ikinci silme ve üçüncü sıradaki bordür kitabeliğin altından üç yönlü dolanmaktadır. Bu bordür, 0.16 m genişlikte ve içbükey yüzeylidir. Üzerine sonradan yapılmış, sütunce başlık hizasına kadar örgülü rumilerle; bundan sonrası da celi sülüs hatla yazılmış "*Âyete'l-Kürsi*"yle doldurulmuştur.

Hücre, köşelerden sütuncelerle sınırlandırılmış, 1.11 m genişlik, 0.72 m derinlik ve 2.13 m yükseklikte yarım daire planlıdır. Bunun da yüzeyi perde motifiyle süslenmiştir. Ayrıca üst kesimine "İhlas" suresi yazılmıştır (Res. 339).

Köşelere bağlı sütunceler, 0.10 m kalınlık ve 1.80 m yükseklikte yarım silindirik gövdelidir. Başlıkları içbükey kavis yaparak yukarıya doğru genişleyen dikdörtgen prizmal biçimdedir.

Kavsara, 1.00 m yükseklikte, sivri kemerle kuşatılmış, yarım küre biçimindedir. Sivri kemer, sütuncelerin üstünden başlamakta ve iki kademeli bir düzenleme göstermektedir. Kavsaranın içerisi de iki bölümlü olup, alt kısmı dışbükey yüzeyli ve diğerinden hafif bir

---

180 Ayverdi, a.g.e., 65-66.

kademelenme ile ayrılmaktadır. Üzerine sonradan, siyah celi sülüs hatla "*Besmele*" yazılmıştır. Üst kısmı da siyah ve sarı renklerle dilimlendirilmiştir (Res. 339).

Köşelik, kavsaranın etrafında yekpare bir yüzeyden oluşmaktadır. İçerisi kalemişi olarak sonradan yapılmış çiçek, kıvrık dal vaya yaprak motiflerinden oluşan kompozisyonlarla süslenmiştir.

Kitabelik, 0.18 m genişliğinde bir bordürle üç yandan çevrelenmiştir. 0.42 m x 1.70 m ebatlarında içe girintili, dikdörtgen bir panodan ibarettir. İçerisine sonradan celi sülüs hatla, "*Küllemâ dehale aleyhâ zekeriye'l-mihrâb*" (Al-i İmran, 37) âyeti yazılmıştır.

KATALOG NO : 3.79
YAPININ ADI : **İSTANBUL MURAT PAŞA CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 79
RESİM : 340-341
İNCELEME TARİHİ : 27.07.195

TARİHÇE: Cami inşa kitabesine göre, Murad Paşa tarafından 876 (1471-72)'de yaptırılmıştır.[181]

YAPIDAKİ YERİ: Caminin kıble duvarı ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Girintisi 1.50 m kalınlığındaki duvar içinde kalmaktadır. Dış cepheye taşıntısı yoktur.

MALZEME VE TEKNİK: Mihrab tamamen mermerden yapılmıştır. Sütunce, kavsarayı dolduran mukarnaslar ve silmeler doğrudan mermere oyulmuştur.

TANIMI: Duvardan 0.37 m taşıntılı mihrab, 3.22 m genişlik ve 5.15 m yükseklikte dış ölçülere sahip, dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı çerçeve, beş kenarlı hücre, mukarnaslı kavsara sütunce ve köşelik gibi unsurlar teşkil etmektedir (Res. 340).

Mihrabı üç yandan dolanan çerçeve, düz, kaval ve oluk silmelerle geniş bir düzsilmeden ibarettir. Dıştan itibaren profillenmeyi de sağlayan düz, kaval ve oluk silmeler dolanmaktadır. İçteki geniş tutulmuş düzsilme 0.50 m genişlikte tutulmuştur.

Hücreyi köşelerden sütunceler sınırlandırmaktadır. 1.50 m genişlik, 0.82 m derinlik ve 2.42 m yükseklikteki hücre, beş kenarlı yarım onikigen planlıdır.

Sütunceler, yanlardan 0.03 m lik girinti içerisinde ve köşelere bağlıdır. 0.10 m çapında ve 1.42 m yükseklikte silindirik gövdelidir. Sütuncelerin iki kademeli başlık ve kaideleri mevcuttur. Bunlardan biri kum saati, diğeri mukarnaslı bir özellik göstermektedir. Birbirinin aynı özellikte ortadan balık sırtı dilimli boğmakla ikiye ayrılmış kum saatleri, hafif bombeli biçimde dilimlenmiştir. Diğer yandan mukarnaslı kısımlar, köşelerde yaprak ve aralardaki sathi sivri kemerli nişçiklerle teşkil edilmiştir.

Kavsara, altı sıra mukarnasla meydana getirilmiştir. 1.64 m yükseklikte, kenarlardan köşeli kademelenme yaparak yükselen bir silmeyle sınırlandırılmıştır. Alt iki sıra, 0.42 m boyunda uçlarındaki püsküllerıyle konsol öğelerinin ayırdığı üç dilimli kemer şeklinde alttaki sathi, üstü biraz daha derin yuvalarla oluşturulmuştur. Üçüncü sıra, üç yüzeyli yuvalarla; dördüncüsü ikişerli badem ve kanatlarla, beşincisi tek tek dizilmiş badem ve kanat formlarıyla

---

181 Ayverdi, a.g.e., 472.

teşkil edilmiştir. En üstte de 0.53 m boyunda 6 dilimli yarım küre biçiminde tepe nişi yer almaktadır (Res. 34).

Köşelikler, kavsaranın iki yanında üçgen birer yüzeyden oluşmaktadır. Kavsarayı sınırlandıran silme, alttan dolanarak köşeliği de çevrelemektedir. Köşelik hafif dışa taşıntılı ve süslemesizdir (Res. 341).

KATALOG NO : 3.80
YAPININ ADI :**ÜSKÜDAR RUM MEHMET PAŞA CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 80
RESİM : 342-344
İNCELEME TARİHİ : 28.07.1995

TARİHÇE: Giriş kapısı üzerindeki inşa kitabesine göre Rum Mehmed Paşa tarafından 876 (1471-72)'de yaptırılmıştır.[182]

YAPIDAKİ YERİ: Caminin kıble duvarı ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Dış cepheye taşıntısı yoktur.Hücre derinliği 1.70 m kalınlığındaki duvar içinde kalmaktadır.

MALZEME VE TEKNİK: Mihrab tamamen mermerle yapılmıştır. Yalnız sonradan bazı kısımları değişik renklerde yağlı boya ile boyanmıştır.

TANIMI: Duvardan 0.13 m taşıntılı mihrab, 3.26 m genişlik ve 4.62 m yükseklikte dış ölçülere sahip, dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı çerçeve, beş köşe planlı hücre, mukarnaslı kavsara, sütunce ve köşelik gibi unsurlar teşkil etmektedir (Res. 342).

Mihrabı üç yandan dolanan çerçeve, ikişer bordür ve silmeden meydana gelmiştir. En dışta ve içte yer alan bordürler, 0.15 m genişlikte ve düz yüzeylidir. Arada da 0.11 m genişlikte kaval ve oluk silmeler dolanmaktadır. Bu bordür ve silmeler, hücreye doğru kademelenerek profillenmeyi de sağlamaktadır.

Hücre, köşelerden sütuncelerle sınırlandırılmış, 1.44 m genişlik, 0.88 m derinlik ve 1.51 m yükseklikte beş kenarlı yarım onikigen planlıdır. Birbirine eşit yüzeyleri süslemesiz bırakılmıştır.

Sütunceler, 0.15 m çapında ve 1.15 m yükseklikte silindirik gövdeli ve köşelere bağlıdır. Bunların 0.25 m boyunda dikdörtgen prizmal kaideleri ile mukarnaslı başlıkları mevcuttur. Başlıkları 0.11 m boyunda köşelerine yerleştirilmiş yapraklarla teşekkül ettirilmiştir. Sütunce, sonradan yeşil yağlı boya ile kaplanmıştır.

Kavsara, 2.18 m yükseklikte yedi sıra mukarnasla teşkil edilmiştir. Kenarlardan her sıraya denk gelecek şekilde köşeli kademelenme yaparak yükselmektedir. Kavsarayı dolduran mukarnaslar alttan itibaren dörtlü gruplanmaya göre şekillenmektedir. Üçüncü sırada birer tepe nişiyle nihâyetlenmektedir. Bunlar altta ikişer sivri kemerli sathi nişçik, ikincide badem ve yuvalarla, üçücüde ise yine badem ve tepe nişlerinden meydana gelmiştir. Dördüncüsü ikişerli badem ve kanat formuyla; beşincisi altı yüzeyli yuvalarla; altıncısı ortada tek tek dizilmiş üç

---

182 Ayverdi, a.g.e., 489.

bademe ve kanat formu ve yanlardaki birer yaprakla teşkil edilmiştir. En üstteki tepe nişi ise, dilimli olarak gerçekleştirilmiştir (Res. 343). Ayrıca dördüncü sıradaki bademlerin üst aralarında yarım topuz şeklinde, yıldız dilimli dört sarkıt yer almaktadır (Res. 344).

Köşelikler kavsaranın iki yanında üçgen yüzeylerden meydana gelmiştir. Yeşil yağlı boya ile sonradan boyanmıştır.

KATALOG NO : 3.81
YAPININ ADI : **TİRE RUM MEHMET PAŞA CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 81
RESİM : 345-346
İNCELEME TARİHİ : 24.08.1995

TARİHÇE: Cami, inşa kitabesine göre, Rum Mehmet Paşa tarafından 876 (1471-72)'de yaptırılmıştır.[183]

YAPIDAKİ YERİ: Mihrab, caminin kıble duvarı ortasında ve giriş eekseninde yer almaktadır. Dış cepheye taşıntısı yoktur.

MALZEME VE TEKNİK: Mihrab, duvarı oluşturan malzemeyle yapılıp, tamamı alçıyla sıvanmıştır. Günümüzde alçı sıva yenilenmiştir.[184]

TANIMI: Duvardan taşıntı yapmayan mihrab, 2.11 m genişlik ve 3.64 yükseklikte dış ölçülere sahip, dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı çerçeve, altı kenarlı hücre, mukarnaslı kavsara ve köşelik gibi unsurlar teşkil etmektedir (Res. 345).

Çerçeve oluk ve kaval silmelerle, yaprak dizisinden müteşekkil bordürden oluşmaktadır. En dıştaki oluk silme, 0.10 m genişlikte ve 0.08 m derinlikte tutulmuştur Bu şekliyle dışa taşırılmayan mihrabı duvardan ayırıcı bir unsur olmaktadır. Bunu takiben 0.07 m genişlikte kaval silme dolanmaktadır. İçteki 0.16 m genişliği olan içbükey yüzeyli bordür, bir sıra yaprak dizisiyle doldurulmuştur. Bu yaprakların herbiri 0.07 m genişlikte olup, aralarına üçgen prizmal biçimde içe doğru incelen konsol öğeleri yerleştirilmiştir. Hücre, 1.17 m genişlik, 0.75 m derinlik ve 1.20 m yükseklikte, altı kenarlı yarım ondörtgen planlıdır. Yüzeyinde herhangi bir süsleme mevcut değildir.

Kavsara, 2.08 m yükseklikte, altı sıra mukarnasla meydana getirilmiştir. Kenarlardan bir ve üçüncü sıralarda düz, diğerlerinde dışbükey kavis yaparak yükselmektedir. Mukarnasların birinci ve üçüncü sırasını, köşelerden hafif derinleşen sathi nişçikler oluşturmaktadır. İkincisi ve dördüncüsü ikişerli; beşincisi ise tek tek dizilmiş badem ve kanatlarla doldurulmuştur. Altıncı ve en üst sıra altı dilimli, yarım küre biçiminde bir tepe nişiyle son bulmaktadır (Res. 346). Köşelikler, kavsara ve hücrenin iki yanında tabana kadar inmektedir. Bunun üst kesimlerine birer kabara yerleştirilmiştir. Kabaralar, 0.20 m çapında ve içleri çarkı felek motifleriyle doldurulmuştur.

---

183 Ayverdi, a.g.e., 860; Aslanoğlu, a.g.e., 48.

184 Caminin retorasyonu 1995 yılında bitirilmiştir. Bu son onarımlarda mihrab da elden geçmiştir. Eski zemininden birer numune bırakılarak ince bir sıva tabakasıyla kaplanmıştır.

KATALOG NO : 3.82
YAPININ ADI : **AFYON GEDİK AHMET CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 82
RESİM : 347-348
İNCELEME TARİHİ : 15.08.1995

TARİHÇE: Caminin inşa kitabesi yoktur.[185] Tarihi kaynaklara göre, Anadolu Beylerbeyi Gedik Ahmed Paşa tarafından 1472[186] veya 1474-75[187] yıllarında yaptırıldığı belirtilmektedir.[188]

YAPIDAKİ YERİ: Mihrab, caminin kıble duvarı ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Açıklığı 1.70 m kalınlığındaki duvar içinde kalmakta ve dış cepheye taşıntı yapmamaktadır.

MALZEME VE TEKNİK: Mihrab, iki renkli olarak İscehisar mermerinden yapılmıştır. Açık ve koyu renkli mermerler, alttan üçer sıra halinde boydan boya uzanmaktadır. Kavsara hizasından itibaren ise, çerçevede aynı şekilde devam etmektedir. Yanlarda yatay, köşelerde "L" biçiminde, üstte de dikey olarak birer atlamalı dizilmişlerdir. Kavsara ve köşelikler ise, açık renk mermerdendir.

TANIMI: Duvardan 0.22 m taşıntılı mihrab, 3.60 m genişlik ve 5.52 m yükseklikle dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı çerçeve, üç kenarlı hücre mukarnaslı kavsara ve köşelikler teşkil etmektedir (Res. 347).

Çerçeve düz, oluk ve kaval silmelerle, bunların arasında yer alan bir düzsilmeden meydana gelmiştir. 0.85 m genişlikteki çerçevede profilasyonu peşpeşe sıralanmış oluk ve kaval silmeler sağlamaktadır. Dıştan itibaren düz, oluk, kaval, oluk şeklinde sıralanan silmeler, aradaki düzsilmeden sonra, oluk, kaval, oluk ve düz olarak tekrarlanmıştır. Bunlardan en dıştaki ve içteki düz, diğer oluk silmeler ve arasına alınmış kaval silme, mihrabın altından da 90°'lik açıyla dolanarak bir oturtmalık teşkil etmektedir. Bunun üstünden 0.26 m yükseklikte başlayan, 0.30 m genişlikteki düzsilme, ters "U" biçiminde mihrabı üç yandan çevrelemektedir. Bunu, aynı zamanda mihrabı da dolanan içte ve dışta oluk, arasında kaval, üçlü olarak düzenlenmiş silmeler sınırlandırmaktadır.

---

185 Ayverdi, camiden geniş bir şekilde bahsetmekte, yalnız inşa tarihi ile ilgili onarımları dışında bilgi vermemektedir.
186 Ayverdi, a.g.e., 1-16.
187 Goodwin, a.g.e., 138; Türkiye'de Vakıf I, 109.
188 Aygen, Afyonkarahisar Camileri (1972), 28.

Hücre, köşelerden sütunceler arasına alınmış, 1.89 m genişlik 0.76 m derinlik ve 2.40 m yükseklikte üç kenarlı yarım altıgen planlıdır. 0.61 m genişlikteki yüzeylerin her biri çerçeveden başlayan açık ve koyu renkli mermer sıralarıyla oluşturulmuştur.

Köşelerdeki sütunceler, 0.11 m çapında ve 1.10 m boyunda silindirik gövdelidir. Sütuncelerin ikişer kademeli başlık ve kaideleri mevcuttur. İçte, 0.34 m boyunda kum saati şeklinde dıştaki köşelerden birer yaprakla yumuşatılmış küp biçimindedir. Kum saatleri, ortadan birer boğmakla ikiye ayrılmış, huni şeklinde iki parçadan meydana gelmiştir. Bunun hem gövdesi, hem de aradaki boğmak dilimlendirilmiş vaziyettedir. Diğer yandan dıştaki başlıkların yüzeylerine birer gülbezek yerleştirilerek süslenmiştir (Res. 348).

Kavsara, kenarlardan köşeli kademelenme yaparak yükselen ve en üstte ters "U" biçiminde sonlanan oluk silmeyle sınırlandırılmıştır. Üçgen görünümlü kavsara, 2.10 m yükseklikte dokuz sıra mukarnasla oluşturulmuştur. Mukarnaslar, her sırada tertibatları farklı olmakla beraber, konsol öğeleri, yuvalar ile tek tek, iki veya üçlü dizilmiş badem ve kanat formlarıyla meydana getirilmiştir. En altta püsküller sıralanmaktadır. İki ve yedincide konsol öğeleri aralarında üçer yüzeyli yuvalar, üç ve beşincide ikişerli; dört ve altıncıda üçerli; yedi ve sekizincide de tek tek dizilmiş bademler sıralanmaktadır. En üstteki tepe nişi üç dilimli olarak gerçekleştirilmiştir (Res. 347).

Köşelikler, içten kavsarının şekillendirdiği üçgen iki yüzeyden ibarettir. Sütuncelerin hemen üzerinden başlayan köşelikler, hafif dışa taşıntılı ve süslemesizdir.

KATALOG NO : 3.83
YAPININ ADI : **EDİRNE KASIM PAŞA CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 83
RESİM : 349-352
İNCELEME TARİHİ : 25.07.1995

TARİHÇE: Cami, giriş kapısı üzerindeki inşa kitabesine göre, Kasım Paşa tarafından 883 (1478)'de yaptırılmıştır. [189] Günümüzde ve yakın geçmişte cami terk edildiğinden içi ve dışı büyük ölçüde tahrib görmüştür. Mihrabından günümüzle hücre ile mukarnaslı kavsara kalmıştır.

YAPIDAKİ YERİ: Caminin kıble devamı ortasında ve girişe göre sağda kalmaktadır. Dış cepheye taşıntısı yoktur.

MALZEME ve TEKNİK: Mihrab, kireç taşından düzgün kesme taş malzemeyle yapılmıştır. Mukarnaslar, taşa oyulmuş, diğer yandan taş kısmındaki süslemeler, kabartma olarak gerçekleştirilmiştir.[190]

TANIMI: Mihrab bugün hücre ve bunun üstündeki mukarnaslı kavsaradan ibarettir. Ayverdi'deki resimden[191] ve kolon izlerden asıl durumu ile ölçüleri tesbit edilmiştir. Buna göre, duvardan 0.22m taşıntılı mihrab, 3.21m genişlik ve 4.40m yükselikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı, çerçeve, beş kenarlı hücre, mukarnaslı kavsara, sütunce, köşelik ve taç gibi unsurların teşkil ettiği anlaşılmaktadır.[192] (Res. 349-350).

Mihrabı üç yandan kuşatan çerçeve günümüzde mevcut değildir. Daha önceki resminden yalnız iki bordür ile bunların aralarındaki silmelerden meydana geldiği anlaşılmaktadır.

Hücre köşelerden sütunlarla sınırlandırılmış, beş kenarlı yarım onikigen planlıdır. 1.36 m genişlik, 0.85 m derinlik ve 1.46m yükseklikte ölçülere sahiptir.

Köşelere bağlı sütunlar, silindirik gövdeli ve burmalı olduğu anlaşılmaktadır.[193] Bunların başlıklarının olduğu görülmekte fakat şekli belirlenmemektedir.

Kavsara, 1.75 m yükseklikte altı sıra mukarnasla meydana getirilmiştir. Kenarlardan iki silmeyle çevrelendiği anlaşılmaktadır. Dıştaki dördüncü sıra hizasından başlayan beş dilimli

---

189 Ayverdi, a.g.e., 210-212.
190 Bu süslemeli taşlar caminin içerisinde gelişigüzel dağılmış vaziyettedir.
191 Ayverdi, a.g.e., 214, R.376.
192 Çerçeve, sütunce, köşelikler ve taç bugün mevcut değildir.
193 Ayverdi'de de sütuncelerden sağdaki düşmüş, diğerinin az bir kısmı kaldığı görülmektedir.

kemer şeklindedir. İçteki ise üçüncü sıradan itibaren köşelikli kademelenme yaparak yükselmektedir. 0.27 m boyundaki mukarnas sıraları, altta, sivri kemerli sathi nişçiklerle aralarındaki iki yüzeyli yuvalardan oluşturmuştur. İkincide konsol öğeleriyle ayrılmış ikişer sivri kemerli nişçik; üçüncüde yaprak şeklinde üçer yüzeyli konsol öğeleri ve aralarında yuvalar sıralanmaktadır. Dört ve beşinci sırayı da tek tek dizilmiş ve kanat formları doldurmaktadır. En üstteki dilimli tepe nişi yarım küre biçimindedir (Res.351).

Sütuncelerin üstünden başlayan köşelikler kavsaranın yanlarında üçgen yüzeylerden ibarettir. Üzeri mozaik şeklinde küçük parçalara bölünmek suretiyle süslenmiştir.

Mihrabın en üstünde yekpare bir taç yer almaktadır. 0.30 m yükseklikteki tacı oluşturan taşlar yerde caminin içine dağılmıştır. Bir araya getirilen bir iki parçadan üzerinin kabartma, yuvarlak ince şeritlerin kesişmesiyle oluşturulmuş birbirinin tekrarı baklava motifleri ile içlerinde ve üstündeki palmetlerle tezyin edildiği görülmektedir (Res.352).

KATALOG NO : 3.84
YAPININ ADI : **BURSA TUZ PAZARI CAMİ MİHRABI**
ÇİZİM : 84
RESİM : 353-354
İNCELEME TARİHİ : 06.08.1995

TARİHÇE: Tuz Pazarı Caddesinde bulunan cami, Kara Ali isminde biri tarafından yaptırılmıştır. Tarihi ise, vakfiye kayıtlarına göre, 884 (1479) kabul edilmektedir.[194]

YAPIDAKİ YERİ: Mihrab, kıble duvarı ortasında ve girişe göre sol tarafta yer almaktadır. Hücre derinliği duvar içinde kalmakta ve dış cepheye taşıntı yapmamaktadır.

MALZEME ve TEKNİK: Mihrabın yüzeyi tamamıyle sonradan yapılmış kalemişleri, yazı ve yağlı boya ile kaplanmıştır. Bu nedenle malzemesini belirtmek güçtür. Yalnız, mukarnaslar alçıyla gerçekleştirilmiş; diğer kısımlar ise, alçı sıvayla yapılmış olmalıdır.

TANIMI: Duvardan 0.09 m taşıntılı mihrab, 2.94 m genişlik ve 5.55m. yükseklikte dış ölçülere sahip dikdörtgen gönüşlüdür. Mihrabı çerçeve, dikdörtgen planlı hücre, mukarnaslı kavsara, sütunce, köşelik ve taç gibi elemanlar oluşturmaktadır. (Res.353).

Mihrabı üç yandan dolanan çerçeveyi iki bordür ile arasındaki bir silme meydana getirmiştir. Dıştaki bordür, 0.16m genişlikte, düz yüzeylidir. Üzeri sonradan yapılmış kırmızı zeminli ve çift örgülü rumi yapraklarla süslenmiştir. Arada kademelenme yapan 0.04m'lik bir silmeden sonra, 0.24m genişlikte ve içbükey yüzeyli bordür gelmektedir. Alt kısmında, çiçek ve yaprak motfleri üstünde de celi sülüs hatla yazılmış "*Âyet-el Kûrsi*" dolanmaktıdır.

Köşelerden sütuncelerin sınırlandırdığı hücre, 1.19m genişlik, 0.67m derinlik ve 2.55m yükseklikte dikdörtgen planlıdır. Bununda yüzeyini sonradan yapılmış perde motifleri süslemektedir.

Sütunceler, köşelere bağlı, 1.32m boyunda ve 0.18m çapında silindirik gövdelidir. Gövdeden zencirekli birer bilezikle ayrılmış, başlık ve kaideleri mevcuttur. Başlıklar, 0.17m yükseklikte ve üçer yaprakla teşkil edilmiştir. Kaideleri ise iki kademeli, altta birer küp, üstünde yapraklı kısım yer almaktadır.

Kavsara, 1.70 m yükseklikte yedi sıra mukarnasla teşkil edilmiştir. Kenarlardan içbükey başlayıp, köşeli kademelenme yaparak yükselmektedir. En altta, 0.42m boyunda , ortadaki sathî, yanlardakiler, ikişer yüzeyli kemerli üç nişçik yer almaktadır. İkinci sıra,

---

194 Ayverdi, a.g.e., 107; Baykal, a.g.e., 107; Türkiye'de Vakıf III, 184.

yaprak şeklinde üçer yüzeyli konsol öğeleri ve aralarda ikişer yuvadan müteşekkildir. Üçüncüsü, ortada üçlü, yanlara doğru ikili ve tekli şeklinde sıralanan badem ve kanat formları ile en kenardaki yapraklarla; dördüncüsü yine yapraklarla oluşturulmuş üçer yüzeyli konsol öğeleri ve aralarında birer yuvayla; beşincisi ikişerli, altıncısı ise, tek tek dizilmiş badem ve kanat formalarıyla oluşturulmuştur. En üstteki tepe nişi üç dilimli olarak gerçekleştirilmiştir. (Res.354).

Köşelikler, kavsara ve hücrenin iki yanında tabana kadar inen yekpare bir yüzeyden ibarettir. Üzeri, yeşil ve tonları da sonradan yapılmış, yaprak ve hatayi grubu motifleriyle doldurulmuştur.

Kitabelik, köşeliğin üst kısmında, 0.43 m x 1.80 m ebatlarında hafif içe girintili dikdörtgen bir panodan oluşmaktadır. Yazıları, sonradan celi sülüs hatla gerçekleştirilmiştir. Üzerine "*Fevelli vecheke şatra'l-mescidi'l-harâm*" (Bakara, 144) âyeti yazılmıştır (Res.354).

Mihrabın en üstünde silmeli bir taç yer almaktadır. İki kademeli, tepe silmelerinden alttaki içbükey, diğeri düz yüzeylidir. Burası da açık ve koyu yeşil dalgalı boyanmıştır.

KATALOG NO : 3.85
YAPININ ADI : **BURSA SULTAN CEM TÜRBESİ MİHRABI**
ÇİZİM : 85
RESİM : 355-357
İNCELEME TARİHİ : 01.08.1995

TARİHÇE: Türbenin kitabesi yoktur. Fatih'in genç yaşta ölen oğlu Sultan Mustafa için 884-1479'da yapılmış, daha sonra Cem Sultan da buraya görülmüştür. [195]

YAPIDAKİ YERİ: Altıgen planlı türbenin kıble duvarı ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Dış cepheye taşıntısı yoktur.

MALZEME veTEKNİK: Mihrabın alt kesimi duvarlarda olduğu gibi çinilerle kaplanmıştır. Sıraltı tekniğinde altıgenler halinde lacivert çiniler hücreyi ve yan kısımlarını kaplamaktadır. Ayrıca bu çinilerin ortaları ve kenarları altın yaldızla zenginleştirilmiştir. Diğer yandan kavsarayı dolduran mukarnaslar alçıyla yapılmış ve mavi, turuncu, kahverengi, sarı ve kırmızı renklerle boyanmıştır.

TANIMI: Mihrab, 1.50m genişlik ve 5.75m yükselikte dilimli kemerle nihâyetlenen 0.06m'lik bir girinti içerisinde yer almaktadır. Girintiyi iki yandan sıraltı tekniğinde mavi ve beyaz çift örgülü rumilerle oluşturulmuş, birer bordür sınırlandırmaktadır. Bu bordür, duvar boyunca çinilerin altından ve üstünden de dolanmıştır. (Res.355).

Mukarnas kavsaralı bir hücreden ibaret mihrab, 0.77m genişlik, 3.78m yükseklikte tutulmuştur. Hücre, 0.77m genişlik, 0.46m derinlik ve 2.50m yükseklikte kenarlı yarım sekizgen planlıdır. Hücrenin 2.35 m'lik bölümü, duvarlarla beraber alttan ve üstten örgülü rumili bir bordürle sınırlandırılmıştır (Res.356).

Kavsara, 1.30m yükseklikte dört sıra mukarnasla teşkil edilmiştir. Kenarlardan ikinci ve üçüncü sıralarda köşeli kademelenme yapan ve en üstle sivri kemerli olarak sonlanan bir silmeyle sınırlandırılmıştır. Alt sıra, birer atlamalı, badem ve sivri kemerli, sathi nişçiklerlerle oluşturulmuştur. Burada bademler sarı, sathi nişçiklerin içi kırmızı, kenarları da maviye boyanmıştır. İkinci sıra, yaprak şeklinde konsol öğeleri ve aralarındaki yuvarlarla meydana getirilmiştir. Üçüncü sıra, tek tek dizilmiş badem ve kanatla doldurulmuştur. En üstteki dilimli tepe nişiyle de kavsara son renklerde boyanmıştır (Res.357). Mukarnaslar, turuncu, sarı, kahverengi ve mavi renklerle sonradan boyanmıştır.

---

195 Ayverdi, a.g.e., 161; Önkal, a.g.e., 85-86.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

KATALOG NO : 3.86
YAPININ ADI : **BURSA DÜSTURHAN CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 85
RESİM : 358-359
İNCELEME TARİHİ : 31.07.1995

TARİHÇE: Cami giriş kapısı üzerindeki kitabesine göre, Düsturhan lakablı Yahya İbni Yahya Hüseyin tarafından 884 (1479)'da yaptırılmıştır.[196]

YAPIDAKİ YERİ: Caminin kıble duvarı ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Girintisi duvar içinde kalmakta, dış cepheye taşıntı yapmamaktadır.

MALZEME VE TEKNİK: Mihrabın yüzeyi, değişik renklerde yağlı boya ve kalemişleri ile tamamen kaplanmıştır. Bu nedenle malzemesini teşhis etmek güçtür. Ancak, duvarı oluşturan taş ve tuğla örgü üzerine alçı ile sıvanarak yapıldığı anlaşılmaktadır.

TANIMI: Duvardan 0.09 m taşıntılı mihrab, 2.90 m genişlik ve 4.45 m yükseklikte dış ölçülere sahip, dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı çerçeve, dikdörtgen planlı hücre, mukarnaslı kavsara, köşelik ve kitabelik gibi unsurlar meydana getirmektedir (Res. 358).

Dıştan hücreye doğru kademelenme yapan üç bordür ve silmelerden meydana gelen çerçeve, mihrabı üç yönden dolanmaktadır. En dışta iki yandan silmelerle sınırlandırılmış, 0.11 m genişlikte düz yüzeyli bordür gelmektedir. İkinci olarak, 0.40 m genişlikte, içbükey yüzeyli ve derinliği 0.13 m olan bordür yer almaktadır. Kademelenmeli, ince bir silmeyle ayrılmış üçüncü bordür ise düz yüzeyli ve 0.28 m genişlikte tutulmuştur. İçe hafif girinti teşkil eden bu bordürün yüzeyi, alt taraflarında birer sütunce motifi ile bunun üzerindeki yazılarla doldurulmuştur. Sağdan itibaren dolanan yazılar, celi sülüs hatla yazılmış, "*Âyete'l-Kürsi*"yi ihtiva etmektedir. En içte de iki yana kademelenmeli bir kaval silme, kitabeliği de ayrıca dolanmaktadır.

Hücre, 1.20 m genişlik, 0.55 m derinlikle 1.87 m yükseklikte dikdörtgen planlıdır. Hücrenin yüzeyi, sonradan yapılmış perde motifi ve ortasındaki armudi biçimdeki madalyonla süslenmiştir.

Kavsara, 1.46 m yükseklikte, dört sıra mukarnasla oluşturulmuştur. Kenarlardan köşeli kademelenme yaparak yükselmektedir. Kavsarayı şekillendiren mukarnaslar, en altta yaprak dizisi; ikinci ve üçüncüde badem ve kanat formları ile üstteki tepe nişinden meydana gelmiştir. En alt dizideki yapraklardan dördü ana yüzeyde ikişer tanesi yanlarda yer

---

196 Ayverdi, a.g.e. (1973), 81; Türkiye'de Vakıf III, 121; Baykal, a.g.e., 79.

almaktadır. Yapraklardan her biri, ikişer kademeli ve içbükey kavis yapmaktadır. İkinci sıra sivri kemerli bir konturla çevrelenmiş, ortada tekli, köşelerdeki ikişerli badem ile yanlardaki birer yaprakla doldurulmuştur. Diğer sıra da biraz daha sivrice tek tek dizilmiş dört bademden ibarettir. Üstteki tepe nişi ise, üç dilimli olarak gerçekleştirilmiştir (Res. 359).

Köşelikler, kavsaranın şekillendirdiği üçgen yüzeylerden ibaret olup, hücrenin yanlarından 0.19 m genişlikte tabana kadar inmektedir. Üst kesimi kahverengi, hücrenin yanları ise, beyaz yağlı boya ile boyanmıştır.

Kitabelik, 0.38 m x 1.58 m ebatlarında dikdörtgen bir panodan oluşmaktadır. İçteki kaval silmeyle çevrelenmiştir. İçerisine sonradan beyaz zeminli, celi sülüs hatla, "*Küllemâ dehale aleyhâ zekeriyye'l-mihrâb*" (Al-i İmran, 37) âyeti yazılmıştır.

KATALOG NO : 3.87
YAPININ ADI : **HERSEK HERSEKOĞLU AHMET PAŞA CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 87
RESİM : 360-363
İNCELEME TARİHİ : 29.7.1995

TARİHÇE: Caminin inşa kitabesi bulunmamaktadır. Bu nedenle inşa tarihi belli değildir. Yalnız cami, devrin önemli devlet adamlarından Hersekoğlu Ahmet Paşa tarafından yaptırılmıştır. Caminin 1773 tarihli tamir kitabesi mevcuttur. Mihrab, ilk yapıdan olup, Fatih devrinin en güzel eserlerinden sayılmaktadır.[197]

YAPIDAKİ YERİ: Caminin kıble duvarı ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Dış cepheye taşıntısı yoktur.

MALZEME VE TEKNİK: Mihrab tamamen mermerden yapılmıştır. Kaplama mermerler, hücrenin içinde ve yanlarında iki bölüm halinde dikine, diğer kısımlarda enine ve değişen ölçülerde dizilmiştir. Sütunce, silme mukarnas, gülbezek ve taç doğrudan mermere oyulmuştur.

TANIMI: Duvardan 0.26 m taşıntılı mihrab, 2.98 m genişlik ve 5.68 m yükseklikte dış ölçülere sahip, dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı çerçeve, beş kenarlı hücre, mukarnaslı kavsara, sütunce, köşelik ve taç gibi elemanlar teşkil etmektedir (Res. 360).

Çerçeve, mihrabı dört yandan dolanan tertibatları farklı silmelerle, içteki düzsilmeden oluşmaktadır. Düz, kaval ve oluk biçiminde sıralanan silmeler, 90°'lik açıyla alttan devam ederek bir oturtmalık meydana getirmektedir. Düzsilme ise, 0.30 m genişlikte, sütuncenin altından dönüş yaparak hücreye kadar uzanmaktadır.

Köşelerden sütuncelerin sınırlandırdığı hücre, 1.66 m genişlik, 0.82 m derinlik ve 2.30 m yükseklikte beş kenarlı yarım onikigen plandırır. Birbirine eşit hücre yüzeyleri, ortadan ve üstten daha dar şeritlerle bölünmüş, iki bölüm halinde dikine dikdörtgen mermer levhalarla kaplanmıştır.

Sütunceler, zeminden 0.60 m yükseklikte başlamaktadır. Dört yandan girintili, içbükey iki silmeyle sınırlandırılmıştır. Sütuncelerin 0.95 m boyunda ve 0.08 m çapında silindirik gövdeleri mevcuttur. Kum saati biçiminde başlık ve kaideleri, iki kademeli bir

---

197 Ayverdi, a.g.e. (1973), 284; İ.Aydın Yüksel, Osmanlı Mimarisinde II. Bayezid ve Yavuz Selim Devri (1983), 149-150.

düzenleme göstermektedir. Kum saatlerinden sonra başlık ve kaideler köşeleri yapraklı çokgen; dış yüzeyleri ters "U" biçiminde çubuk silmeyle sınırlandırılmış, kaş kemerli nişçiklerle unsurlandırılmış olup, küp biçimindedir (Res. 361).

Hücrenin planına uygun şekillenen kavsara, 1.85 m yükseklikte sekiz sıra mukarnas diziyle meydana getirilmiştir. Kavsara kenarlardan her sırada köşeli kademelenme yapan ve en üstte ters U şeklinde sonlanan bir silmeyle sınırlandırılmıştır. Mukarnas düzenlemesi en altta püskül; iki ve dördüncüde konsol öğeleri ve yuvalar; üç ve beşincide içleri ikişerli bademlerle doldurulmuş sivri kemerli nişçikler; altıncıda ikişer yüzeyli yuvalar ve konsol öğeleri; yedincide tek tek dizilmiş bademler sıralanmaktadır. En üstte yarım küre biçiminde beş dilimli tepe nişiyle kavsara son bulmaktadır (Res. 362).

Köşelikler, kavsaranın iki yanında üçgen yüzeylerden ibarettir. Kavsara kenarlarını dolanan silme, alttan devam ederek dıştan köşelikleri de çevrelemektedir. Dışa hafif taşıntılı köşeliklerin üst kesimine, tepe nişi hizasında birer gülbezek yerleştirilmiştir. Kabartma olarak gerçekleştirilmiş 0.18 m çapındaki gülbezekler üç kademelidir (Res. 362).

Taç, ikisi yarım beş zülfeden meydana gelmiştir. Ortadaki 0.70 m diğerleri 0.55 m boyundaki zülfeler, palmet şeklindedir. Palmetlerin yan yaprakları yanlardan sarkarak sapla birleştirilmiştir (Res. 363).

KATALOG NO	: 3.88
YAPININ ADI	: **KEŞAN HERSEKOĞLU AHMET PAŞA CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM	: 88
RESİM	: 364-365
İNCELEME TARİHİ	: 22.09.1995

TARİHÇE: İnşa kitabesi bulunmayan caminin yapım tarihi belli değildir. Fatih döneminde Hersekoğlu Ahmet Paşa tarafından yaptırılmıştır.[198]

YAPIDAKİ YERİ: Caminin kıble duvarı ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Duvar, dış cephenin mihrab hizasında 0.44 m taşıntı yapmaktadır.

MALZEME VE TEKNİK: Mihrabın hücre kısmı günümüzde mavi fayansla kaplanmıştır. Yeşile boyanmış olan mukarnasları alçıdandır.

TANIMI: Duvardan taşıntı yapmayan mihrab, 1.89 m genişlik ve 4.66 m yükseklikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı yarım daire planlı hücre,[199] mukarnaslı kavsara ve köşelikler teşkil etmektedir (Res. 364).

Çerçeve bulunmayan mihrabda köşeliklerin altında devam eden 0.23 m genişlikteki yan yüzeyler hücreyi sınırlandırmaktadır. Hücre, 1.43 m genişlik, 0.76 m derinlik ve 2.38 m yükseklikte yarım daire planlıdır. Bugün hücrenin tüm yüzeyi fayansla kaplanmış durumdadır.

Kavsara, 1.70 m yükseklikte, altı sıra mukarnasla teşkil edilmiştir. Kenarlardan kavsara köşeli kademelenme yaparak yükselmektedir. Mukarnasların en alt sırasında püsküller sıralanmaktadır. İkinci ve üçüncü sıra ikişerli; dört ve beşinci sıra tek tek dizilmiş badem ve kanatlardan oluşmaktadır. Dilimli bir tepe nişiyle kavsara son bulmaktadır. Tamamı yeşil renkte yağlı boya ile boyanmıştır (Res. 365).

Köşelikler, içten kavsaranın şekillendirdiği üçgen iki yüzeyden meydana gelmiştir. Kavsaranın ikinci sırasına kadar 0.18 m genişlikte devam eden köşelikler, buradan itibaren kademeli bir şekilde genişlemektedir. Yüzeyi ise, sonradan yapılmış perde motifiyle süslenmiştir.

---

198 Ayverdi, a.g.e., 782-784; Yüksel, a.g.e. (1983), 311.
199 Ayverdi, mihrabı altı kenarlı olarak göstermiştir, a.y.

KATALOG NO : 3.89
YAPININ ADI : **ALAŞEHİR ŞEYH SİNAN CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 89
RESİM : 366-367
İNCELEME TARİHİ : 26.08.1995

TARİHÇE: Caminin inşa kitabesi bulunmadığından kesin tarihi belli değildir. Türbe kitabesinde vefatı 887 (1482) olan Şeyh Sinan'a izafeten yaptırılmıştır. Buna göre, caminin inşası şeyhin ölümünden tamamlanmış olmalıdır.[200]

YAPIDAKİ YERİ: Caminin kıble duvarı ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Dış cepheye taşıntısı yoktur.

MALZEME VE TEKNİK: Yağlı boya ve sıvayla kaplı mihrab, duvarı oluşturan malzemeyle gerçekleştirilip, alçıyla sıvanmıştır. Mukarnaslarda alçı malzeme daha belirgindir.

TANIMI: Duvara açılmış, 3.20 m genişlik ve 5.40 m yükseklikte, Bursa kemeri şeklinde nihâyetlenen bir girinti içerisinde yer almaktadır. Mihrab, 1.67 m genişlik ve 4.40 m yükseklikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı çerçeve, yarım daire planlı hücre, mukarnaslı kavsara ve köşelikler teşkil etmektedir (Res. 366).

Çerçeveyi duvardan 0.07 m girintili, 0.13 m genişlikte ve düz yüzeyli bir silme oluşturmaktadır.

Hücre, 1.41 m genişlik, 0.83 m derinlik ve 2.60 m yükseklikte yarım daire planlıdır. Yüzeyi beyaz yağlı boya kaplıdır.

Kavsara, 1.533 m yükseklikte dört sıra mukarnasla meydana getirilmiştir. Kenarlardan düzensiz dışbükey kavisli kademelenme yaparak yükselmektedir. Kavsarayı dolduran mukarnaslar badem ve kanat formlarıyla elde edilmiştir. Tertibleri farklı olan mukarnaslardan en alttaki sıra ikişerli, diğer sıralar tek tek dizilmiş bademlerle oluşturulmuştur. En üstte ise, beş dilimli ve yayvan bir tepe nişi yer almaktadır. Ayrıca alt sıradaki ikişerli badem ve kanatların aralarında uçları sivri birer püslük sarkıtılmıştır. Kahverengi yağlı boya ile boyanmıştır (Res. 367).

Kavsaranın şekillendirdiği köşelikler, bunun etrafında yekpare bir yüzeyden ibarettir.

---

200 Ayverdi,a.g.e. (1973), 22-23.

KATALOG NO : 3.90
YAPININ ADI : **EDİRNE SİTTİ HATUN CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 90
RESİM : 368-374
İNCELEME TARİHİ : 25.07.1995

TARİHÇE: Cami giriş kapısı üzerindeki inşa kitabesine göre, Fatih Sultan Mehmed'in hanımı ve Dulkadir oğlu Süleyman Bey'in kızı Sitti Şah Sultan tarafından 889-(1484)'te yaptırılmıştır.[201] Bazı yayınlarda kitabenin yanlış okunmasından dolayı tarihi 887 (1482) olarak verilmiştir.[202] Caminin mihrabı, son yıllarda yapılan restorasyonda elden geçmiştir.[203]

YAPIDAKİ YERİ: Caminin kıble duvarı ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Girintisi duvar içinde kalmakta ve dış cepheye taşıntı yapmaktadır.

MALZEME VE TEKNİK: Mihrab, alçıdan kalıplama tekniğinde yapılmıştır. Alçı içerisinde firuze ve sahte mozaik tekniğinde çiniler kullanılmıştır. Çiniler, kavsara ve köşelikleri çevreleyen silmelerde ve kavsaranın birinci sırasındaki mukarnasların içindeki firuze renginde altı köşeli yıldızlar görülmektedir. Altı kollu yıldız şeklindeki çiniler, sahte mozaik tekniğinde gerçekleştirilmiştir. Yıldız motiflerinin aslından birisi kalmış, diğer dökülen çiniler, Gorbon seramikleriyle yenilenmiştir. Çini kazınarak aradaki yüzeyler kırmızı açı boyasıyla renklendirilmiştir. Restorasyon sırasında kaldırılmış olan kırmızı aşı boyalarıyla da motifler yer yer renklendirilmiştir.[204]

TANIMI: Duvardan 0.17 m taşıntılı mihrab, 3.74 m genişlik ve 544 m yükseklikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı çerçeve, üç kenarlı hücre, mukarnaslı kavsara, sütunce, köşelik ve taç gibi unsurlar teşkil etmektedir (Res. 368).

Çerçeveyi tertibatları ve profilasyonu farklı beş bordür ile aralardaki silmeler oluşturmaktadır. En dışta, 0.08 m genişlikte düz yüzeyli bordür yer almaktadır. Üzeri, altı köşeli yıl ve altıgenlerden gelişen geometrik geçmeyle doldurulmuştur. Ayrıca yıldız ve altıgenlerin içlerine gülbezekler yerleştirilmiştir. İkinci olarak, içbükey yüzeyli ve 0.10 m genişlikteki bordür dolanmaktadır. İçerisinde yer alan yazılar silinmiştir. Bundan sonra gelen kaval silme, zencirek motiflidir. Üçüncü mukarnaslı bordür, 0.15 m genişlikte üçlü kemer

---

201 O.Onur, Edirne Kitabeleri (1972), 130-132; F. Theodoor Dijkema, The Ottoman Historical Monimental Inscriptions in Edirne, 42-44.
202 Ayverdi, a.g.e, 221; Aslanapa, a.g.e. (1949), 108; Peremeci, a.g.e. (1940), 65.
203 Ö.Süslü, IX. T.K. III, 287-289.
204 Süslü, a.g.y.

biçiminde nişçiklerle meydana getirilmiştir. Üç sıra halindeki mukarnasların alt sırası, sathi nişçikler ve yaprak biçimindeki konsol öğeleri, ortası üçer badem ve üst sırası ise yuvalarla şekillendirilmiştir. Dördüncü bordür, mihrabı alttan da dolanmaktadır. 0.14 m genişlikte düz yüzeyli bordürün içerisi, yarım sekizgenlerin karşılıklı kesişmesiyle elde edilmiş, dört kollu yıldız ve altıgenlergen gelişen geometrik geçmelerle doldurulmuştur. İki kenardan üzeri içiçe ters ve düz "V"lerle süslü kaval silmenin sınırlandırdığı beşinci bordür, 0.40 m genişlikte düz yüzeyli olup, on iki kollu yıldızlarla süslenmiştir. Bu bordür, sütuncenin altından 90°'lik açıyla dönerek, aynı süslemeyi taşıyan hücreyle bütünleşmektedir (Res. 369).

Köşelerden sütuncelerin sınırlandırdığı hücre, 1.22 m genişlik, 0.73 m derinlik ve 2.03 yükseklikte üç kenarlı yarım sekizgen planlıdır. Hücrenin yüzeyleri tümüyle on iki kollu yıldız ve aralarındaki içiçe, dörtlü düğüm yaparak kesişen sekizgenle doldurulmuştur. Ayrıca hücrenin üst kesiminde sekiz köşeli yıldızların yer aldığı bir şerit yer almaktadır (Res. 370).

Sütunceler, dıştan kaval, içten zencirekli bir silmeyle çevrelenmiştir. Ayrıca sütuncelerin iki yanındaki girintiler birer zencirekle değerlendirilmiştir. Köşelere bağlı sütunceler, 0.93 m boyunda ve 0.10 m kalınlığında, yivli silindirik gövdelidir (Res. 371). Kavalların üzerini de içiçe baklava motifleri süslemektedir. Başlık ve kaideleri, mukarnaslıdır. 0.40 m boyunda aynı nitelikte üçer sıra mukarnasla oluşturulmuştur. Başlıklarda bugün mevcut olmayan sarkma çiniler bulunudğu bildirilmektedir[205] (Res. 372).

Kavsara, 1.58 m yükseklikte sekiz sıra mukarnasla teşkil edilmiştir. Kenarlardan köşeli kademelenme yaparak yükselen firuze çini silme alttan da devam ederek kavsarayı sınırlandırmaktadır. Birinci sırada püskül şeklinde konsol öğeleriyle ayrılmış sivri kemerli nişçikler yer almaktadır. Ayrıca içlerine firuze çinilerle gerçekleştirilmiş, altı köşeli yıldızlar yerleştirilmiştir. Çiniler, sahte mozaik tekniğinde oluşturulmuştur. Çinilerin yüzeyi kazınarak kırmızı aşı boyasıyla renklendirilmiştir. Yıldız köşelerinde üçgen, ortada üç baklava motifi şeklindedir.[206] İkinci ve dördüncü sıra, yaprak biçiminde üçer yüzeyli konsol öğeleri ve aralarındaki yuvalardan meydana gelmiştir. Üçüncü sıra, ikisi üçerli; kenarlarda tekli, beşincisi sıra ikişerli; yedinci sıra ise tek tek dizilmiş badem ve kanat formlarıyla oluşturulmuştur. Altıncıda fazla derin olmayan ikişer yüzeyli yuvalar sıralanmaktadır. En üstteki tepe nişiyle kavsara son bulmaktadır (Res. 373).

Köşelikler, 0.03 m genişliğinde firuze çiniden bir silmeyle çevrelenmiştir. İçten kavsara kenarlarının şekillendirdiği üçgen yüzeylerden oluşmaktadır. Köşelikleri, içiçe geçmiş

---

205 Ayverdi, a.g.e., 220.
206 Süslü, a.g.e., 287.

ve birbirine paralel sıralanan dairelerle oluşturulmuş bir kompozisyon süslemektedir. İki çizgiyle oluşturulmuş dairelerin içleri balık sırtı biçiminde çizgilerle doldurulmuştur.

Mihrabın en üstünde yer alan taç, bir dizi halinde zülfelerden oluşmaktadır. Yirmisi tam, ikisi yarım zülfeler, 0.20 m yükseklikte tutulmuştur. Kenarlardan dilimli şekilde sınırlandırılmış olup, yüzeyleri orta bağdan gelişen kabartma rumilerle bazenmiştir (Res. 374).

KATALOG NO : 3.91
YAPININ ADI : **İSTANBUL DAVUD PAŞA CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 91
RESİM : 375-377
İNCELEME TARİHİ : 27.07.1995

TARİHÇE: Cami giriş kapısı üzerindeki inşa kitabesine göre, Davud Paşa tarafından 890 (1485)'de yaptırılmıştır.[207] 1293 Rus harbinde yerleştirilen muhacirlerin yaktığı ateş sonucu kireçleşen mihrab, 1948'lerde aynı şekilde yenilenmiştir.[208]

YAPIDAKİ YERİ: Mihrab, yarım kubbe ile örtülü, beş köşeli bir çıkıntının kıble ciheti ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır.

MALZEME VE TEKNİK: Mihrab, kalkerden düzgün kesme taş malzemeyle yapılmıştır. Mukarnaslar, sütunceler ve silmeler taşa oyulmak suretiyle gerçekleştirilmiştir.

TANIMI: Duvardan taşıntı yapmayan mihrab, 2.32 m genişlik ve 4.70 m yükseklikte dış ölçülere sahip, dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı çerçeve, beş kenarlı hücre, mukarnaslı kavsara, sütunce ve köşelikler teşkil etmektedir (Res. 375). Çerçeve, mihrabı üç yandan dolanan iki silmeden müteşekkildir. Dıştaki 0.10 m genişlikte ve düz yüzeylidir. Diğeri ise, 0.06 m genişikte içbükey yüzeylidir.

Köşelerinde sütunceler bulunan hücre, 1.28 m genişlik, 0.73 m derinlik ve 2.35 m yükseklike beş kenarlı yarım onikigen planlıdır (Res. 376). Köşelere bağlı sütunceler, 1.18 m. yükseklik ve 0.13 m. kalınlıkta çokgen gövdelidir. Sütuncelerin birbirine benzer kum saati biçiminde başlık ve kaideleri mevcuttur (Res. 376).

Kavsara, kenarlardan köşeli kademelenme yaparak yükselen içbükey yüzeyli bir silmeyle sınırlandırılmıştır. 2.00 m yükseklikteki kavsara, dokuz sıra mukarnasla meydana getirilmiştir. En alt sıra, yaprak biçiminde konsol öğeleri ile aralardaki sathi nişçiklerden oluşmaktadır. İkinci sıra, ortadaki üçerli, diğerleri ikişerli; dördüncü sıra ikişerli; altı, yedi ve sekizincisi sıralar tek tek dizilmiş badem ve kanat formları ile duldurulmuştur. Üçüncü sıra, yaprak biçiminde konsol öğeleri ve aralarındaki sathi nişçiklerle; beşinci sıra ikişer yüzeyli yuvalarla teşkil edilmiştir. En üstte de yedi dilimli tepe nişi yer almaktadır (Res. 377).

Köşelikler, kavsara ve hücrenin iki yanında tabana kadar inen yekpare bir yüzeyden ibarettir. Düzgün kesme taş sıralarıyla oluşturulmuş çerçeveden 0.02 m.'lik bir girintiyle ayrılmıştır.

---

207 Ayverdi, a.g.e., 334.
208 Ayverdi, a.g.e., 332; Yüksel, a.g.e. (1983), 237.

KATALOG NO : 3.92
YAPININ ADI : **MANİSA İVAZ PAŞA CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 92
RESİM : 378-382
İNCELEME TARİHİ : 19.07.1995

TARİHÇE: Cami giriş kapısı üzerindeki kitabesine göre, İvaz b. Abdülmuin tarafından 889 (1484)'te yaptırılmıştır.[209]

YAPIDAKİ YERİ: Caminin kıble duvarı ortasında ve girişe göre hafif solda yer almaktadır. Mihrab, dışa 0.36 m'lik bir taşıntı yapmaktadır.

MALZEME VE TEKNİK: Mihrabın yüzeyi tamamen boyalıdır. Bu nedenle malzemesini doğrudan belirlemek güçtür. Mihrab kütlesinin duvarı oluşturan malzemeyle gerçekleştirilip, tamamının alçı sıvayla kaplandığı anlaşılmaktadır.

TANIMI: Duvardan 0.13 m girintili mihrab, 1.97 m genişlik ve 5.85 m yükseklikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı oturtmalık, çerçeve, dört kenarlı hücre, mukarnaslı kavsara, sütunce, kuşatma kemeri ve köşelik gibi unsurlar teşkil etmektedir (Res. 378).

Mihrabın tabanındaki oturtmalık, 0.19 m genişliğinde ve 0.25 m boyunda tutulmuştur. Duvarla aynı hizada başlayan oturtmalık, hücreyi yarım daire planlı olarak dolanmaktadır. Köşelerden de 0.18 m derinliğinde ve 0.12 m genişliğinde bir kademelenme yapmaktadır.

Çerçeveyi, mihrabı üç yandan dolanan silmeler oluşturmaktadır. Bu silmeler, düz, kaval ve tekrar düz şeklinde sıralanmaktadır. Aynı zamanda profilasyonu sağlayan silmeler, hücreye doğru kademelenme yapmaktadır. Silmelerden üçüncü ve düz olanı, kavsaranın tepe nişi hizasından itibaren üzeri meander motifiyle süslenmiştir.

Hücre ve kavsara, köşelerine sütunceler yerleştirilmiş bir girinti içerisine alınmıştır. Bu girinti, 0.20 derinliğinde tutulmuş, 3.75 m de başlayan çok dilimli bir kemerle son bulmaktadır. Dilimli kemer, 1.24 m yükseklikte ve on iki çıkıntı ve on bir girinti ile teşkil edilmiştir (Res. 379).

Köşelerdeki sütunceler ise, 1.52 m yükseklikte ve 0.11 m kalınlıkta yarım silindirik gövdelidir. Bunların yapraklı başlıkları mevcuttur. Bu başlıkların üzerinde dışa taşkın düz birer tabla yer almaktadır. Gövde ve başlıkları günümüzde kiremit kırmızısına boyanmıştır (Res. 379).

---

209 Yüksel, a.g.e. (1983), 344-349.

Hücre, 1.37 m genişlik, 0.88 m derinlik ve 1.65 m yükseklikte dört kenarlı, yarım ongen planlıdır. Her bir yüzeyi üçlü kemer şeklinde sonlanmaktadır ve birer atlamalı kırmızı ve sarı boyanmıştır. Ayrıca dış köşeleri, hafif yuvarlaklaştırılarak yumuşatılmıştır.

Kavsara, 2.04 m yükseklikte beş sıra mukarnasla teşkil edilmiştir. Mukarnas sıraları, en altta sathi nişçikler ve konsol öğeleri; ikincide ikişerli, üç ve dördüncüde tek tek dizilmiş badem ve kanat formları ile meydana getirilmiştir. Üstteki yarım küre biçiminde, dilimli bir tepe nişiyle kavsara son bulmaktadır.

Mihrabta biri kemer, diğeri kavsara olmak üzere iki köşelik mevcuttur. Kemer köşelikleri, içten dilimli kemerin şekillendirdiği yekpare bir yüzeyden oluşmaktadır. Kavsara köşelikleri ise dilimli kemerle kavsara arasında geniş ve yekpare bir yüzey teşkil etmektedir. Bu yüzeyin içerisi kalemişi olarak yapılmış rumi kompozisyonu ile doldurulmuştur. Simetrik rumiler yüzeye helezonik biçimde dağılmaktadır. Aralarında kıvrık dal, yaprak ve lale motifleri yer almaktadır (Res. 382). Ayrıca kavsaranın yanları mukarnas sıraları hizasında sivri kemerli, sathi nişçiklerle doldurulmuştur. Bu nişçiklerden üstte ikisinin içine kalemişleriyle birer gülbezek yapılmıştır (Res. 380-381).

KATALOG NO : 3.93
YAPININ ADI : **TOKAT HATUNİYE CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 93
RESİM : 383-386
İNCELEME TARİHİ : 29.6.1996

TARİHÇE: Cami giriş kapısı üzerindeki inşa kitabesine göre, II. Bayezid'in annesi Gülbahar Hatun adına, 890 (1485)'te yaptırılmıştır.[210]

YAPIDAKİ YERİ: Mihrab, kıble duvarı ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Dış cepheye taşıntısı yoktur.

MALZEME VE TEKNİK: Mihrabın yüzeyi sonradan sıvanıp, yeşil ağırlıklı yağlı boyalarla kaplanmıştır. Bunun dışında sütunceler ve kavsarayı dolduran mukarnaslar mermerden yapılmıştır.[211]

TANIMI: Duvardan 0.30 m taşıntılı mihrab, 3.21 m genişlik ve 6.16 m yükseklikte dış ölçülere sahip, dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı çerçeve, yarım daire planlı hücre, mukarnaslı kavsara, sütunce, köşelik ve kitabelik gibi unsurlar teşkil etmektedir (Res. 383).

Mihrabın iki yanında boydan boya uzanan birer bordür yer almaktadır. Bu bordürler dışa dönük içbükey yüzeyli ve 0.17 m genişliktedir. Bundan sonra üç yandan dolanan düz, hem kaval ve hem de oluk silmeler sıralanmaktadır. Profilasyonu da sağlayan bu bordür ve silmeler, dışa ve içe doğru kademelenme yapmaktadır.

Yanlardan 0.60 m genişlikteki yüzeylerin arasında bulunan hücre, köşelerinde sütuncelerin yer aldığı 1.22 m genişlik, 0.62 m derinlik ve 2.48 m yükseklikte yarım daire planlıdır. Alt tarafı yeşil yağlı boya kaplı hücrenin sütuncelerden itibaren 0.52 m lik üst kesimi, sonradan iki şeritle sınırlandırılmış olup, içerisine üstteki şeride asılı girlandlar yapılmıştır.

Köşelerdeki sütunceler, 1.07 m boyunda ve 0.10 m çapında silindirik gövdelidir. Sütuncelerin kum saati biçiminde kaideleri ile sonradan yapılmış akantus yapraklı başlıkları mevcuttur (Res. 384).

Kavsara, 2.08 m yükseklikte, on sıra mukarnasla teşkil edilmiştir. Kenarlardan köşeli kademelenme yaparak yükselen ve üçgen biçimde son bulan sonradan yapılmış üç silmeyle

---

210 Yüksel, a.g.e. (1983), 388; A.Osman Uysal; Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu (1987), 336.
211 Yüksel, a.g.e. (1983), 287; Aslanapa, a.g.e. (1986), 116.

sınırlandırılmıştır. Mukarnasların birinci ve en üstteki sırası hariç, diğerleri tertibatları ve dizilişleri farklı badem ve kanat formları ile meydana getirilmiştir. En alt sıra, yaprak dizisinden ibarettir. İki ve dokuzuncu sıra, tek tek dizilmiş badem ve kanat formlarıyla; üç ve yedincisi, yaprak biçiminde üçer yüzeyli konsol öğeleri ve aralarındaki ikiz badem dolgulu nişçiklerle; dördüncü sıra, ikişerli badem ve kanat formlarıyla; beşinci sıra, yaprak biçiminde konsol öğeleri ve aralarında birer badem ve kanat formuyla; altı ve sekizinci ikiz badem sıralarıyla; en üstteki de dilimli tepe nişiyle oluşturulmuştur (Res. 385).

Köşelikler, kavsara ve hücrenin etrafında, yekpare ve genişçe bir yüzeyden oluşmaktadır. Köşeliklerin üst kısmına bir kitabelik, bunun altında kavsaranın üstüne ve yanlarına birer madalyon yerleştirilmiştir. Bunun dışındaki tüm yüzey yeşil yağlı boya ile kaplanmıştır. Kavsaranın iki yanında kalemişi olarak sonradan yapılmış madalyonlar bulunmaktadır. İçleri celi sülüs hatlı yazılarla doldurulmuştur.

Kitabelik, 0.80 m x 1.84 m ebatlarında olup, sonradan dıştan dikdörtgen içten oval bir çerçeve içerisine alınmıştır. İçerisine celi sülüs hatla sonradan, "*Küllemâ dehale aleyhâ zekeriyye'l-mihrâb*" (Al-i İmran, 37) âyeti yazılmıştır (Res. 386).

KATALOG NO : 3.94
YAPININ ADI : **AMASYA GÜMÜŞLÜ CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 94
RESİM : 387-389
İNCELEME TARİHİ : 01.07.1996

TARİHÇE: Cami, giriş kapısı üzerindeki inşa kitabesine göre, Defterdar Ahmed Bey tarafından 890-1485'de yaptırılmıştır.[212]

YAPIDAKİ YERİ: Mihrab, kıble duvarı ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Dış cepheye herhangi bir taşıntı yapmamaktadır.

MALZEME VE TEKNİK: Mihrabın yüzeyi tamamıyla yağlı boya ve yaldızla kaplanmıştır. Bu nedenle malzemesini belirlemek güçtür. Yalnız, mukarnasların alçı ile yapıldığı; diğer yüzeyin ise, duvarı oluşturan malzeme ile yapılıp sıvandığı anlaşılmaktadır.

TANIMI: Duvardan taşıntı yapmayan mihrab, 2.40 m genişlik ve 4.75 m yükseklikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı, çerçeve, yarım daire planlı hücre, mukarnaslı kavsara sütunce, köşelik ve kitabelik oluşturmaktadır (Res. 387).

Çerçeveyi düz ve kaval silmeler ile bunların arasındaki bir düzsilme meydana getirmektedir. Aynı zamanda içteki düzsilmeyi de çevreleyen bu silmeler, altta birleşerek dıştan ve içten aynı tertibde dolanmaktadır. Bunların arasında kalan düzsilme, 0.17 m genişlikte olup, sonradan siyah yağlı boya ile kaplanmıştır (Res. 387).

Köşelerinde sütunceler bulunan hücre, 1.40 m genişlik, 0.57 m derinlik ve 1.52 m yükseklikte yarım daire planlıdır. Sütucnelerle birlikte hücrenin tüm yüzeyi sarı yağlı boya ile boyanmış vaziyettedir.

Sütunceler, köşelere bağlı, 0.10 m çapında ve 0.86 m boyunda yarım silindirik gövdelidir. Bunların iki kademeli başlıkları mevcuttur. 0.43 m boyunda olan başlıkların alt kısmı kum saati, üstü ise köşeleri yapraklı küp biçimindedir (Res. 388).

Kavsara, 1.74 m yükseklikte yedi sıra mukarnasla doldurulmuştur. Kenarlardan köşeli kademelenme yapan bir silmeyle sınırlandırılmıştır. Mukarnasların en alt sırası beşer dilimli püskül ve aralarındaki sivri kemerli sathi nişçiklerden meydana gelmiştir. İkinci sıra, üç dilimli konsol öğeleri ve aralarındaki altı yüzeyli yuvalarla; üçüncü sıra, birer atlamalı tekli ve ikişerli badem ve kanat dizisiyle; dördüncü sıra, yaprak biçiminde ve üçer yüzeyli konsol öğeleri ve aralarında dilimli yuvalarla, beş ve altıncı sıra tek tek dizilmiş badem ve kanat formları ile

---

212 Yüksel, a.g.e (1983), 34; Türkiye'de Vakıf I, 235.

teşkil edilmiştir. En üstteki sivri kemerli tepe nişi beş dilimli olarak gerçekleştirilmiştir (Res. 389).

Köşelikler kavsaranın iki yanında üçgen yüzeylerden oluşmaktadır. İçten kavsaranın şekillendirdiği köşelikler, alttan itibaren beşinci sıra hizasına kadar düz yatay çizgilerle bölünmüştür. Üst köşelerine de sonradan kıvrık dal ve yaprak motifleri yapılmıştır.

Kitabelik 0.90 m x 1.76 m ebatlarında içteki kaval silme ile çevrelenmiştir. Günümüzde üzerine çerçeveli bir levha konmuştur. Bundan dolayı içerisindeki yazının muhteviyatı bilinmemektedir.

KATALOG NO	: 3.95
YAPININ ADI	: **AMASYA ABDULLAH PAŞA (SOFULAR) CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM	: 95
RESİM	: 390-391
İNCELEME TARİHİ	: 01.07.1996

TARİHÇE: Dış avlu kapısının üzerindeki kitabesine göre, II. Bayezid'in ümerasından Abdullah Paşa tarafından 890 (1485)'te yaptırılmıştır.[213]

YAPIDAKİ YERİ: Caminin kıble duvarı ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Dış cepheye herhangi bir taşıntısı yoktur.

MALZEME VE TEKNİK: Mihrabın yüzeyi mavi ve sarı renklerle tamamen boyanmıştır. Mihrabın, duvarı oluşturan malzemeyle yapıldığı ve üzerinin sıvandığı görülmektedir.

TANIMI: Duvardan 0.10 m taşıntılı mihrab, 2.54 m genişlik ve 3.66 m yükseklikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı, çerçeve, yarım daire planlı hücre, mukarnaslı kavsara ve köşelik teşkil etmektedir (Res. 390).

Çerçeve, sırasıyla düz, oluk ve kaval silmelerden oluşmaktadır. Mihrabı üç yönden çevreleyen bu silmeler, 90°'lik açıyla alttan da dönerek hücreye kadar devam etmektedir. Bunlardan düz olanı, 0.12 m, aradaki oluk silme 0.04 m içteki kaval silme ise, 0.07 m genişlikte tutulmuştur.

Hücre, köşeliklerin meydana getirdiği iki yandaki geniş yüzeyler arasında, 1.48 m genişlik, 0.81 m derinlik ve 1.80 m yükseklikte yarım daire planlıdır. Hücrenin yüzeyi girinti ve çıkıntı yapan yarım daire profilli yivlerle hareketlendirilmiştir (Res. 390).

Kavsara, 1.44 m yükseklikte altı sıra mukarnasla oluşturulmuştur. Kenarlardan dışbükey kademelenme yaparak yükselen kavsara, üçgen bir görünüm kazanmıştır. Mukarnasların birinci ve ikinci sırası derin yuvalarla; üçüncüsü ikişerli, beşincisi tek tek dizilmiş badem ve kanat formlarıyla; dördüncüsü, ortadan ikiye bölünmüş yuvalarla, en üstteki de dilimli bir tepe nişiyle teşkil edilmiştir (Res. 3919.

Köşelikler, kavsara ve hücrenin iki yanında boydan boya devam eden yekpare bir yüzeyden ibarettir. Yüzeyi günümüzde sarıya boyanmıştır.

---

213 Yüksel, a.g.e. (1983), 10; Gabriel, a.g.e. (1938), 27; Türkiye'de Vakıf I, 232.

KATALOG NO : 3.96
YAPININ ADI : **AMASYA II. BAYEZİD CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 96
RESİM : 392-397
İNCELEME TARİHİ : 12.08.1995

TARİHÇE: Cami, giriş kapısı üzerindeki inşa kitabesine göre II. Bayezid tarafından 891 (1486)'da yaptırılmıştır.[214]

YAPIDAKİ YERİ: Mihrab, kıble duvarı ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Dış cepheye taşıntı yapmamaktadır.

MALZEME VE TEKNİK: Mihrab tamamen mermerle yapılmıştır. Sütuncelerde iki renkli mermer kullanılmıştır. Mukarnaslar ve silmeler mermere oyulmak suretiyle gerçekleştirilmiştir.

TANIMI: Duvardan 0.35 m taşıntılı mihrab, 3.47 m genişlik ve 5.65 m yükseklikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı profilli çerçeve, beş kenarlı hücre, mukarnaslı kavsara, sütunce, köşelik, kitabelik ve taç gibi unsurlar teşkil etmektedir (Res. 392).

Çerçeveyi meydana getiren silmelerden birincisi düz, ikincisi kaval, üçüncüsü oluk şeklindedir. Ayrıca dördüncü ve altıncı sıradaki düz yüzeyli silmelerin arasında ise, hafif dışa taşkın bir düzsilme yer almaktadır. Bunlardan dıştaki düz ve kaval silmeler üç yandan, diğer oluk ve düz silmeler ise, 90° lik açı ile alttan da devam ederek dört yandan dolanmaktadır.

Köşelerden sütuncelerin sınırlandırdığı hücre, 1.36 m genişlik, 0.75 m derinlik ve 2.03 m yükseklikte beş kenarlı yarım onikigen planlıdır. Hücre yüzeyleri birbirine eşit genişlikte ve üç bölüm halinde dikdörtgen mermer levhalara kaplanmıştır (Res. 393).

Sütunceler, başlık ve kaidelere görünümlü silindirik gövdelidir (Res. 394). 0.10 m çapında ve 1.00 m boyunda tutulmuş gövdeleri açık ve koyu iki renkli mermerle yapılmıştır. Birbirinin aynı, iki kademeli başlık ve kaideleri mevcuttur. 0.51 m boyunda içte kum saati, dışta mukarnaslı biçimde gerçekleştirilmiştir. Kum saatleri, alttan ve üstten birer bilezikle sınırlandırılmıştır. Her biri ortadan bir boğmakla ikiye ayrılmış gövdeleri, dilimlidir. Dıştaki kısım, dört sıra mukarnasla gerçekleştirilmiştir. Mukarnasların alt sırası püskül; ikinci ve dördüncü sırası yuva; üçüncü sırası ise badem ve kanat formları ile oluşturulmuştur (Res. 395).

---

214 Yüksel, a.g.e. (1983), 16-24; Gabriel, a.g.e. (1938), 36; Türkiye'de Vakıf I, 220.

Kavsara, 1.68 m yükseklikte, sekiz sıra mukarnasla meydana getirilmiştir. Üçüncü sırada daralan kavsara, kemarlardan köşeli kademelenme yaprak yüzeyleri, içbükey bir silmeyle sınırlandırılmıştır. Oldukça zengin mukarnasların birinci sırası, üç dilimli püsküllerle ayrılmış, Bursa kemerli sathi nişçiklerden oluşmaktadır. Ayrıca bu nişçiklerin içine birer gülbezek yerleştirilmiştir. İkinci konsol öğeleri ve arasındaki ikişer yuvayla; üçüncüsü, üçerli badem ve kanat formları ile; dördüncüsü yaprak ibçiminde konsol öğeleri ve tekli bademlerle; beşinci sıra ikişerli badem ve kanat formlarıyla; altıncısı ikiye bölünmüş yuvalarla; yedincisi tek tek dizilmiş badem ve kanatlarla şekillendirilmiştir. En üstte de, yarım küre biçimindeki dilimli bir tepe nişi yer almaktadır (Res. 396).

Köşelikler, kavsaranın iki yanında, sütuncelerin üstünden başlayan üçgen yüzeylerden ibarettir. İçten kavsaranın şekillendirdiği köşelikler üçüncü sıra hizasına kadar dar devam etmekte, burdan itibaren kademeli olarak genişlenmektedir.

Kitabelik, 0.25 m x 1.65 m ebatlarında dikdörtgen bir panodan oluşmaktadır.Siyah zemin üzerine celi sülüs hatla, "*Fenâdethü'l-melâiketü ve hüve kâimün yüsalli fi'l-mihrâb*" (Al-i İmrân 39) âyeti yazılmıştır.

Taç, mihrabın en üstünde bir tam, ikisi yarım üçgen şeklinde üç zülfeden meydana gelmiştir. 0.60 m yükseklikteki zülfelerin kenarlarında bir dizi halinde kabartma, üçer yapraklı palmetler sıralanmaktadır. Palmetlerin yan yapralarının uçları aşağıya kıvrık olarak verilmiştir. Ayrıca zülfelerin aralarında birer palmet daha bulunmaktadır (Res. 397).

KATALOG NO : 3.97
YAPININ ADI : **AMASYA MEHMET PAŞA CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 97
RESİM : 398-400
İNCELEME TARİHİ : 01.07.1996

TARİHÇE: Cami, giriş kapısı üzerindeki inşa kitabesine göre, Mehmed Paşa tarafından 891 (1486)'da yaptırılmıştır.[215]

YAPIDAKİ YERİ: Caminin kıble duvarı ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Dış cepheye taşıntı yapmamaktadır.

MALZEME VE TEKNİK: Mihrab, tamamen mermerden yapılmıştır. Diğer yandan taç kısmı, kahverengi taştan oyulmak suretiyle gerçekleştirilmiştir. Kitabelikte çiniye yer verilmiştir.

TANIMI: Duvardan 0.08 m taşıntı yapan mihrab, 2.18 m genişlik ve 4.70 m yükseklikte dış ölçülere sahip, dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı çerçeve, beş kenarlı hücre, mukarnaslı kavsara köşelik, kitabelik ve taç gibi unsurlar teşkil etmektedir (Res. 398).

Dıştan hücreye doğru kademelenen bordür ve silmeler, mihrabı üç yandan çevrelemektedir. Genişlikleri birbirine yakın bordürlerden, bir üç ve dördüncü düz yüzeyli; ikincisi ise içbükey yüzeylidir.

Hücre, 1.00 m genişlik, 0.50 m derinlik ve 1.80 m yükseklikte beş kenarlı yarım sekizgen planlıdır. Kenarlardaki yüzeyler 0.21 m, diğer üçü birbirine eşit, 0.41 m genişliktedir.

Kavsara, 1.76 m yükseklikte altı sarı mukarnasla teşkil edilmiştir. Kenarlardan köşeli kademelenme yapan bir silme, kavsarayı sınırlandırmaktadır. 0.30 m boyundaki mukarnas sıralarından en alttaki, yarım yıldız biçimindeki konsol öğelerin ve aralarındaki sathi sivri kemerli nişçiklerle meydana gelmiştir. İkinci sıra, ortadaki üçü ikişerli; yanlardakiler tekli badem ve kanat formlarıyla oluşturulmuştur. Üçüncüde yuvalar, sivri kemerli ve üçer yüzeyli olarak dizilmektedir. Dördüncüde nişçiklerin içinde birer badem yer almaktadır. Beşinci sırada ise, tek tek dizilmiş beş badem ve kanat formu sıralanmaktadır. En üst tepe nişi, yarım küre biçiminde dört yüzeyli olarak gerçekleştirilmiştir (Res. 399).

Kavsaranın iki yanında bir silmenin çevrelediği köşelikler üçgen yüzeyden ibaret olup, tabana kadar devam etmektedir. Köşeliklerde kavsara nişi hizasına birer gülbezek yerleştirilmiştir. Gülbezekler 0.22 m çapında dışa taşıntılı ve dört katlıdır.

---

215 Yüksel, a.g.e. (1983), 43; Gabriel, a.g.e. (1931), 29; Türkiye'de Vakıf I, 227.

Kitabelik, en içte yer alan silme ile çevrelenmiş, 0.30 m x 1.20 m ebatlarında dikdörtgen bir panodan oluşmaktadır. İçerisindeki yazılar sonradan yerleştirilmiştir. Çini üzerine celi sülüs hatla, *"Fenâdethü'l-melâiketü ve hüve kâimün yüsalli fi'l-mihrâb"* (Al-i İmran, 39) âyeti yazılmıştır.

Mihrabın en üstünde yer alan taç, kahverengi taşla yapılmış yekpare bir yüzeyden oluşmaktadır. 0.20 m boyunda üzeri, kabartma, sivri kemer ve içlerindeki palmetlerle süslenmiştir. Ayrıca sivri kemerler ve köşelerindeki eşkenar dörtgenler birer palmetle son bulmaktadır (Res. 400).

KATALOG NO : 3.98
YAPININ ADI : **KÜTAHYA HİSAR BEY CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 98
RESİM : 401-405
İNCELEME TARİHİ : 07.07.1996

TARİHÇE: Cami giriş kapısı üzerindeki inşa kitabesine göre, Hisar Bey oğlu Mustafa Bey tarafından 893 (1487)'de yaptırılmıştır.

YAPIDAKİ YERİ: Caminin kıble duvarı ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Dış cepheye taşıntısı yoktur.

MALZEME VE TEKNİK: Mihrabda mermer ve çini malzeme birlikte kullanılmıştır. Mermer olan kısımlar günümüzde yıldız ve değişik renklerde yağlı boya ile boyanmıştır. Mihrabda kullanılan çinilerden biri bordürde, diğerleri kitabelik, köşelik ve kavsaranın en alt sırasında yer almaktadır. Bunlar, mavi beyaz gruba giren XV. yüzyıl Kütahya çinileridir. Kobalt mavisi ve tonları ile yanık kırmızısı renkler çinilerde görülmektedir.[216]

TANIMI: Duvardan 0.13 m taşıntı yapan mihrab, 2.83 m genişlik ve 4.30 m yükseklikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı çerçeve, üç kenarlı hücre, mukarnaslı kavsara, sütunce, köşelik, kitabelik ve taç gibi unsurlar teşkil etmektedir (Res. 401).

Çerçeve dıştan itibaren sıralanan dört silme ile birisi çinili üç bordürden meydana gelmiştir. Silmelerden bir, üç ve dördüncüsü düz, ikincisi kaval silme şeklindedir. Bunlardan sonra gelen üç bordürden aradaki çinili, bunun iki yanıdakiler düz yüzeylidir. Çinili bordür 0.20 m genişlikte mihrabı üç yönden dolanmaktadır. Üzerini kıvrık dallarla yüzeye dağılan iri rumilerin meydana getirdiği kompozisyon süslemektedir. Kobalt mavisiyle işlenmiş rumiler, yanık kırmızısıyla hurdelenmiştir.[217] Diğer, düz yüzeyli bordürlerden dıştaki 0.13 m, içteki 0.32 m tutulmuştur. Yalnız içteki bordürün alt kesimine sütunce, üst ortasına kitabelik yerleştirildiği için, bu kısımlarda daralmaktadır (Res. 402).

Köşelerine sütunce yerleştirilen hücre, 1.05 m genişlik, 0.66 m derinlik ve 1.40 m yükseklikte üç kenarlı, yarım altıgen planlıdır. Hücrenin herbir yüzeyi 0.45 m genişlikte olup, günümüzde yağlı boya ile kaplanmıştır.

---

216 Altun, a.g.e., 245; Yüksel, a.g.e. (1983), 318; Güner, a.g.e., 26-27.
217 Aslanapa, Osmanlılar Dervinde Kütahya Çinileri (1949), 48-48; F. Şahin. Kütahya, 1981-82, 118; Altun, a.g.e, 246.

Sütunceler, köşelerdeki, 0.17 m genişlik ve derinlikteki girinti içerisinde yer almaktadır. 098 m yükseklikte, 0.10 m çapında yarım silindirik gövdelidir. Gövdelerine, kazınarak, yarıya kadar "Z" alt tarafta "S" şeklinde kıvrımlı motifler işlenmiştir. Sütuncelerin kum saati biçiminde başlıkları ile altta yüzeyleri yarım daire olan küp biçiminde kaideleri mevcuttur (Res. 403).

Kavsara, 1.40 m yükseklikte, beş sıra mukarnasla teşkil edilmiştir.Kenarlardan köşeli kademelenme yaparak yükselmektedir. Mukarnasların en alt sırasına, üçü tam, ikisi yarım, sivri kemerli şekilde çiniler yerleştirilmiştir. 0.20 m x 0.24 m ebatlarındaki bu çiniler, mavi-beyaz gruptandır. Kenarlarını palmet motifli ince bir şerit sınırlandırmaktadır. Beyaz zeminli yüzeyine, ortada zincire asılmış bir kandil ile bunun iki yanında birer selvi motifi işlenmiştir. Kandil ve selviler maviyle gerçekleştirilmiştir[218] (Res. 405). Ayrıca bu çinili yüzeylerin aralarında üst kesimlerde ikişer yüzeyli konsol öğeleri bulunmaktadır.

Mukarnasların diğer üç sırası, birbirine eşit boyda fakat tertibatları farklı badem ve kanat formları ile oluşturulmuştur. En üstte ise, üç dilimli tepe nişi yer almaktadır. Mukarnaslar sonradan yaldızla boyanmıştır (Res. 404).

Köşelikler, kavsaranın üçüncü sırasından başlayan iki üçgen yüzeyden oluşmaktadır. Kavsaranın tepe nişi hizasına sağ ve soluna 0.23 m x 0.30 m ebatlarında çiniden birer kitabe panosu yerleştirilimiştir. Kitabeler, kobalt mavisi zemin üzerine beyaz renkte girift celi sülüs harfle yazılmıştır. Bunlardan sağdakinde "*Accilû bi's-salati kable'l-fevt*", soldakine "*Accilû't-tevbete kable'l-mevt*" hadis-i şerifi yer almaktadır.[219]

Kitabelik, çiniden 0.18 m x 1.22 m ebatlarında dikdörtgen biçimdedir. Zemini mavi, yazılar beyaz renkte gerçekleştirilmiştir. Kartuş içerisindeki yazılar celi sülüs hatla istiflenmiştir. Burada, "*Küllemâ dehale aleyhâ zekeriyye'l-mihrâb vecede ındehû rızkan kâle yâ meryemü ennâ leki hâzâ kâlet ve hüve min ındi'llâh*" (Al-i İmran, 37) âyeti yer almaktadır.

Mihrabın en üstündeki taç, ikisi tam, ikisi yarım dört zülfeden oluşmaktadır. 0.50 m boyunda, birer palmetle nihâyetlenen üçgen biçimindeki zülfeler, içbükey olarak aşağıya doğru kademelenmektedir.

---

218 Şahin, a.g.e., 118-119.
219 El Bani, a.g.e., 77.

KATALOG NO : 3.99
YAPININ ADI : **MALKARA GAZİ ÖMER BEY CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 99
RESİM : 406-408
İNCELEME TARİHİ : 22.07.1995

TARİHÇE: Cami, inşa kitabesine göre, Gazi Ömer Bey tarafından 893 (1487-88)'de yaptırılmıştır.

YAPIDAKİ YERİ: Caminin kıble duvarı ortasına yerleştirilmiş mihrab, girişe göre sol tarafta kalmaktadır. Dış cepheye taşıntısı yoktur.[220]

MALZEME VE TEKNİK: Mihrabın yüzeyi tamamen yağlı boya ile kaplanmıştır. Bundan dolayı malzemesini belirlemek güçtür. Fakat duvarı oluşturan malzemeyle yapıldığı ve üzerinin sıvanıp boyandığı anlaşılmaktadır.

TANIMI: Duvardan 0.13 m taşıntılı mihrab, 2.20 m genişlik ve 4.98 m yükseklikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı çerçeve, beş kenarlı hücre, mukarnaslı kavsara, köşelik ve taç gibi unsurlar teşkil etmektedir (Res. 406).

Çerçeveyi dıştan 0.19 m genişlikte düz yüzeyli bir bir bordür ile, bunu takip eden biri kaval, diğeri oluk iki silme oluşturmaktadır. Ayrıca dıştaki bordür üstten taçla bütünleşmektedir.

Hücre, 1.16 m genişlik, 0.57 m derinlik ve 2.05 m yükseklikte beş kenarlı yarım sekizgen planlıdır.

Kavsara, 1.30 m yükseklikte altı sıra mukarnasla oluşturulmuştur. Mukarnaslar, birinci sırada konsol öğeleri ve aralarındaki sathın nişçiklerle; ikincide, üçerli gruplanmış badem ve kanat formlarıyla; üçüncüde, ortadan, ince birer yaprakla ikiye bölünmüş sivri kemerli yuvalarla; dört ve beşincide tek tek dizilmiş badem ve kanatlarla meydana getirilmiştir. Altıncı ve en üst sıradaki dilimli tepe nişi ise, oldukça dar tutulmuştur. Ayrıca, ikinci, sıradaki grupların ortalarına, yüzeyi yıldız şeklinde birer sarkıt yerleşirilmiştir (Res. 467). Köşelikler, kavsara ve hücrenin iki yanında tabana kadar uzanan geniş bir yüzeyden ibarettir. Taç ise, dıştaki bordürle bütünleşen biri tam, ikisi yarım üçgen biçiminde üç zülfeden oluşmaktadır. Zülfelerin tepe noktalarına ve aralarına birer, kenarlarına da daha küçük üçer palmet yerleştirilmiştir (Res. 408).

---

220 Yüksel, a.g.e. (1983), 330.

KATALOG NO : 3.100
YAPININ ADI : **EDİRNE II. BAYEZİD CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 100
RESİM : 409-413
İNCELEME TARİHİ : 23.07.1995

TARİHÇE: Cami giriş kapısı üzerindeki inşa kitabesine göre, II. Bayezid tarafından 893 (1487-88)'de yaptırılmıştır.[221]

YAPIDAKİ YERİ: Mihrab.caminin kıble duvarı ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Mihrab girintisi, 2.40 m kalınlığındaki duvar içinde kalmakta, dış cepheye herhangi bir taşıntı yapmamaktadır.

MALZEME VE TEKNİK: Mihrabda tümüyle mermer malzeme kullanılmıştır. Silmeler ve mukarnaslar doğrudan mermere oyulmuştur.

TANIMI: Duvardan 0.29 m taşıntılı mihrab, 4.38 m genişlik ve 6.93 m yükseklikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı profillenme yapan çerçeve, beş kenarlı hücre, mukarnaslı kavsara, sütunce, köşelik, kitabelik ve taç gibi unsurlar teşkil etmektedir (Res. 409).

Zengin profilasyonlu çerçeve, bir düzsilme ile tertiblatları farklı silmelerden meydana gelmiştir. Bunlar derinleşmeden ve kademelenme yapmadan mihrabı çepeçevre kuşatmaktadır. Dıştan ise düz, kaval, oluk ile tekrar kaval ve oluk şeklinde sıralanan silmeler, bir grubu teşkil etmektedir. Diğer grubu ise, içteki düzsilmeyi de sınırlandıran silmeler oluşturmaktadır. Bu silmeler 0.34 m genişlikteki, düzsilmeyi yanlardan ve alttan dolanarak devam etmektedir. Bunlar düz, oluk, kaval ve tekrar oluk şeklinde sıralanmaktadır. Bundan içteki grup, aynı zamanda kitabeliği de çevrelemektedir.

Köşelerden sütuncelerin sınırlandırdığı hücre, 1.88 m genişlik, 0.95 m derinlik ve 2.50 m yükseklikte beş kenarlı, yarım onikigen planlıdır. Hücrenin 0.50 m genişlikteki her bir yüzeyi üstten hafif dışa taşıntılı, tabanları düz kesilmiş sivri kemer formlarıyla nihâyetlenmektedir.

Sütunceler, 0.12 m çapında ve 0.84 m boyunda silindirik gövdelidir. Bunların zengin süslemeli, kum saati biçiminde başlık ve kaideleri mevcuttur. Üç bölümlü bir düzenleme gösteren bu başlık ve kaideler, birbirinin aynı özellikler taşımaktadır. Sadece kum saati teşkil eden kısımların üzerinin biçimlenişinde farklılıklar görülmektedir. Bu kısımlar, zikzaklı birer

---

221 Yüksel, a.g.e. (1983), 117; Aslanapa, a.g.e. (1949), 62.

boğmakla bölünmüş huni şeklinde iki bölümlüdür. Gövdeleri başlıklarda zikzaklı, kaidelerde hafif bombeli, uçları yuvarlaklaşan düz biçimde dilimlenmiştir. Ayrıca kaidelerde dilimlerin hemen altında iki şeritli bir geçme dolanmaktadır. Bunun dışında kalan bölümlerden dıştaki, köşelerde birer badem o aralarda da içerisi içiçe iki kemerli dikdörtgen yüzeylerden oluşmaktadır. Ortada ise, kabartma olarak yapılmış, girift, rumi ve palmet bezemeli bir şerit yer almaktadır (Res. 410).

Kavsara, kenarlardan altıncı sıraya kadar ikişer sırayı, burdan itaberen tek tek her sırayı denk gelecek biçimde köşeli kadamelenme yaparak yükselmektedir. 2.00 m yükseklikteki üçgen görünümlü kavsara, on sıra mukarnasla biçimlendirilmiştir. Sarkıtlarla zenginleştirilmiş mukarnaslar, tertibatları farklı badem ve kanat formları, yuvalar, yaprak ve daha değişik biçimlerdeki konsol öğeleri ile nişçiklerden meydana gelmiştir (Res. 411).

Kavsaranın en alt sırasını ikişerli dizilmiş, yaprak biçimindeki konsol öğeleri oluşturmaktadır. Bu yapraklar, iki ucu sivriltilmiş, üçer bölümlü olarak düzenlenmiştir. İkinci sıradan itibaren yedi sıra, değişik badem ve kanat formları ile teşkil edilmiştir. Genelde tek tek veya ikişerli dizilmiş badem ve kanatlar, konsol öğeleriyle ayrılmış, nişçikler içinde yer almaktadır. Uçlarındaki zengin sarkıtlarla dikkat çeken konsol öğeleri ise, yaprak biçiminde iki, üç veya dörder yüzeyli olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer yandan dokuzuncu sırada, dörder yüzeyli yuvalar sıralanmaktadır. En üst, onuncu sıradaki tepe nişi, dokuz dilimli ve yarım küre biçimindedir (Res. 411).

Kavsaranın ön plandaki diğer bir unsur ise, sarkıtlardır. Bunlar üç, beş, altı ve sekizinci sıraların altından sarkmaktadır. Biri daha uzun, diğeri yarım kürecik biçiminde, sıralanmaktadır. Başta yıldız olmak üzere, zikzak, gülbezek ve diğer motifler bu sarkıtları hareketlendirmektedir. Ayrıca bunlar, yaldızla kaplanmış vaziyettedir (Res. 412).

Köşelikler, kavsaranın yanlarında üçgen iki yüzeyden oluşmaktadır. İçten kavsara ile şekillendirilmiştir. Dıştan da kavsarayı sınırlandıran silme çevrelemektedir.

Kitabelik, 0.08 m genişliğinde bir silmeyle sınırlandırılmış, 0.45 m x 2.27 m ebatlarında dikdörtgen bir panodan ibarettir. Üzerine sonradan yaldızla, süslemeli bir kartuş içine alınmış "*Küllemâ dehale aleyhâ zekeriyye'l-mihrâb*" (Al-i İmran, 37) âyeti celi sülüs hatla yazılmıştır.

Mihrabın en üstünde yer alan taç, üçü tam ikisi yarım beş zülfeden meydana gelmiştir. 0.40 m boyunda zülfeler, üçgen biçimindedir. Bunların aralarında birer, üstlerinde de palmet yer almaktadır (Res. 413). Palmetler üç yapraklı olarak gerçekleştirilmiştir.

KATALOG NO : 3.101
YAPININ ADI : **MANİSA HATUNİYE CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 101
RESİM : 414-418
İNCELEME TARİHİ : 19.07.1995

TARİHÇE: Cami giriş kapısı üzerindeki inşa kitabesine göre, Şehzade Şahinşah'ın validesi tarafından 896 (1490)'da yaptırılmıştır. [222]

YAPIDAKİ YERİ: Caminin kıble duvarı ortasında ve giriş ekseninin hafif solunda yer almaktadır. Dış cephede 0.40 m taşıntı yapmaktadır.

MALZEME ve TEKNİK: Mihrabın yüzeyi tümüyle sonradan yapılmış yağlı boya ile kaplanmıştır. Duvarı oluşturan malzemeyle gerçekleştirildiği ve üzerinin alçı ile sıvandığı anlaşılmaktadır.

TANIMI: Duvardan girintili mihrab, 2.70 m genişlik ve 6.07 m yükseklikte dış ölçülere sahip, dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı çerçeve, yarım daire planlı hücre, mukarnaslı kavsara, kuşatma kemeri sütunce ve kitabelik gibi unsurlar teşkil etmektedir. (Res. 414).

Çerçeve, mihrabı üç yönden dolanan bir bordürle oluşturulmuştur. Bordür, 0.19 m genişlikte ve içbükey yüzeylidir.

Mukarnas kavsaralı mihrab hücresi, köşeleri sütunceli, dilimli kemerle nihâyetlenen bir girinti içerisinde bulunmaktadır. 0.14 m derinliğindeki bu girinti, 4.28 m'den başlayan dokuz dilimli kuşatma kemeri içine alınmıştır. Kuşatma kemerini şekillendiren dilimler, kemencikler şeklinde girinti ve çıkıntılarla oluşturulmuştur. Ayrıca çıkıntı teşkil eden yüzeylerine birer gülbezek yerleştirilmiştir.

Köşelerinde sütuna bulunan hücre 1.50 m genişlik, 1.05 m derinlik ve 2.50 m yükseklikte yarım daire planlıdır. (Res. 414).

Mihrabın köşeleri birbirine benzer nitelikte, ikişer sütunce bulunmaktadır. Her ikisi de köşelere bağlı olup, 0.10 m kalınlığında ve 1.41 m yüksekliğinde olup, dıştaki köşeli içteki silindirik gövdelidir. Aynı özellik gösteren, kum saati biçiminde başlık ve kaideleri mevcuttur. Bunların çokgen gövdeleri ortadan bir boğmakla ikiye ayrılmıştır (Res. 416).

---

222 Yüksel, a.g.e. (1983), 338

Kavsara, 1.97 m yükseklikte beş sıra mukarnaslı teşkil edilmiştir. Kenarlardan iki ve dördüncü sıralarda dışbükey kademeleme yaparak yükselen kavsara, üstten de sivri kemerli olarak son bulmaktadır. Mukarnasların en alt sırası, hafif derinleşen yuva biçimindeki konsol öğeleri ile aralarındaki sivri kemerli sathi nişçiklerden oluşmaktadır. İki, üç ve dördüncü sıralar badem ve kanat formlarıyla doldurulmuştur. Bu bademler, ikinci sırada ikişerli, diğerlerinde tek tek dizilmiştir. Ayrıca ikinci sıradaki bademlerin arasında püskül şeklinde uçları sivri birer sarkıt yerleştirilmiştir. Yarım küre biçimindeki tepe nişi, beş dilimli olarak gerçekleştirilmiştir. (Res. 417).

Kavsara köşelikleri, dıştan dilimli kemerin, içten kavsara kenarlarının şekillendirdiği yekpare bir yüzeyden ibarettir. Yüzeyinde, mukarnas sıralarıyla aynı hizada devam eden, sathi sivri kemerli nişçikler yer almaktadır. Bunlardan en üstteki tepe nişinin iki yanında ve aynı büyüklükte tutulmuş sivri kemerli sathi nişçikler dikkat çekmektedir. Sivri kemerlerin tepelerinde yer alan palmet biçiminde birer tepelik köşelikleri doldurmaktadır. Bu palmetlerden yandakiler üç yapraklı; ortadaki ise, kemere kadar uzanan, simetrik rumi motiflerden oluşan ve bir palmetle son bulmaktadır (Res. 418).

Diğer kuşatma kemerinin etrafında yer alan kemer köşelikleri ise yine yekpare bir yüzeyden ibarettir. Köşeliklere kemer hizasında birer gülbezek üstünde kitabelik yerleştirilmiştir (Res.418).

Kitabelik, 0.35 m x 1.76 m ebatlarında, yanlardan üçlü kemer şeklinde sonlanan bir kartuş biçimindedir. İçerisine sonradan "*Fenâdethü'l-melâiketü ve hüve kâimün yüsalli fi'l-mihrâb*" (Al-i İmran, 39) celi sülüs hatla yazılmıştır (Res. 417).

KATALOG NO : 3.102
YAPININ ADI : **İSTANBUL FİRUZ AĞA CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 102
RESİM : 419-423
İNCELEME TARİHİ : 10.07.1996

TARİHÇE: Cami giriş kapısı üzerindeki inşa kitabesine göre, II. Bayezid'in Hazinedarbaşı Firuz Ağa tarafından 896 (1490-91)'de yaptırılmıştır.[223]

YAPIDAKİ YERİ: Caminin kıble duvarı ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Dış cepheye taşıntısı yoktur.

MALZEME ve TEKNİK: Mihrabın yüzeyi kavsara hariç, tamamen kalemişleri ile kaplanmıştır. Buna rağmen alçı malzemeyle yapıldığı anlaşılmaktadır. Kalemişlerinde kiremit kırmızısı renkler hakimdir.

TANIMI: Duvardan 0.08 m taşıntılı milırab 2.70 m genişlik ve 5.70 m yükseklikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı çerçeve, beş kenarlı hücre, mukarnaslı kavsara, sütunce, köşelik ve taç gibi unsurlar teşkil etmektedir. (Res. 419).

Çerçeveyi meydana getiren üç bordürden en dıştaki 0.32 m genişlikte ve düz yüzeylidir. Yüzeyi, simetrik olarak karşılıklı dolanan ve dikine gelişen rumilerle tezyin edilmiştir. İçe doğru kademelerini yapan bir silmeyle ayrılmış ikinci bordür, mihrabı alttan da çevrelenmektedir. 0.10 m genişlikte, içbükey tutulmuş yüzeyi, çift örgülü rumilerle süslenmiştir. 0.07 m genişlikteki düz bir silmeyi takib eden 0.26 m genişlikteki düz yüzeyli üçüncü bordür gelmektedir. Bunun üzerinde enine gelişen, helezonik rumilerle süslenmiştir. (Res. 420).

Köşelerinden sütuncelerle sınırlandırılmış hücre, 1.80 m genişlik, 0.92 m derinlik ve 2.00 m yükseklikte beşkenarlı, yarım onikigen planlıdır. Hücrenin yüzeylerini, ortada birer atlamalı üç şemse, üstte altı adet püskül ile alttaki bir şerit süslemektedir. Kenarları dilimli olarak konturlanmış süslemeli kısımların içerisi, kırmızı zemin üzerinde simetrik rumilerle doldurulmuştur (Res. 421).

Sütunceler, 0.08 m çapında ve 1.30 m boyunda yarım silindirik gövdelidir. Sütunların kum saati biçiminde birbirinin aynı başlık ve kaideleri mevcuttur.

Kavsara, 2.56 m yükseklikte, sekiz sıra mukarnasla meydana getirmiştir. Kenarlardan köşeli kademeleme yapan bir silme kavsarayı sınırlandırmaktadır. Mukarnasların en alt

223 Yüksel. a.g.e. (1983), 250-252.

sırasını bir dizi yaprak oluşturmaktadır. İkinci sırada yarım yıldız biçiminde konsol öğeleri ve aralarındaki sivri kemerli sathi nişçikler yer almaktadır. Üçüncü sıra üçerli; dördüncü ikişerli; beş ve altıncı sıralar tek tek dizilmiş badem ve kanat formlarıyla teşkil edilmiştir. Yedinci sırada da üçları sivriltilmiş, içbükey yapraklar sıralanmaktadır (Res. 422).

Köşelikler, kavsaranın iki yanında üçgen yüzeylerden ibarettir. İçten kavsara kenarlarının şekillendirdiği köşelikler, kırmızı zemin üzerine yapılmış helezonik rumilerle doldurulmuştur (Res. 422).

Mihrabın en üstünde doğrudan duvara, kalemişleriyle yapılmış bir taç yer almaktadır. Dokuz dilimli bir zülfeden oluşan tacın içerisi, kıvrık dallarla yüzeye dağılmış rumilerle bezenmiştir. Ayrıca, bu zülfe'nin yanlarında yarım, üstünde tam palmet bulunmaktadır (Res. 423).

KATALOG NO : 3.103
YAPININ ADI : **İSTANBUL ÇANDARLI İBRAHİM PAŞACAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 103
RESİM : 424-427
İNCELEME TARİHİ : 11.07.1996

TARİHÇE: Cami giriş kapısı üzerindeki kitabesine göre, 898 (1492)'de Çandarlı İbrahim Paşa tarafından yaptırılmıştır. [224]

YAPIDAKİ YERİ: Caminin kıble duvarı ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır.

MALZEME ve TEKNİK: Mihrab alçı malzeleyle yapılmıştır. Silmeler ve mukarnaslar doğrudan alçıya oyulmuştur. Taçtaki süslemelerde alçak kabartma olarak gerçekleştirilmiştir.

TANIMI: Duvardan 0.31 m taşıntılı mihrab, 2.93 m genişlik ve 5.78 m yükseklikte dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı çerçeve, beş kenarlı hücre, mukarnaslı kavsara, sütunce, köşelik, kitabelik ve taç oluşturmaktadır. (Res. 424).

Çerçeveyi, genişlikleri birbirine yakın tertibatları farklı silmeler teşkil etmektedir. Mihrabı üç yandan dolanan silmelerin tertibatı düz, oluk, peşpeşe iki düz, oluk, kaval ve tekrar oluk şeklindedir.

Sütuncelerin sınırlandığı hücre, 1.23 m genişlik 0.75 m derinlik ve 2.65 m yükseklikte beş kenarlı yarım onikigen planlıdır.

Köşelere bağlı sütunceler, 0.12 m çapında ve 1.06 m boyunda silindirik gövdelidir. Kum saati biçiminde başlık ve kaideleri mevcuttur. Ortadan bir bağmakla bölünmüş kum saatleri 0.42 m boyunda ve dilimlidir. Bu dilimler hafif bombeli olarak gerçekleştirilmiştir.

Kavsara, 1.52 m yükseklikte yedi sıra mukarnasla teşkil edilmiştir. Kenarlardan köşeli kademelenme yaparak yükselen ve üstte ters "U" biçiminde nihâyetlenen bir çubuk silme kavsarayı sınırlandırmaktadır. Mukarnasların alt sırası, iki yüzeyli yuvalarla ve aralarındaki sivri kemerli, sathi nişçiklerle oluşturulmuştur. İkinci sırada nişçikler içerisinde ikişerli badem ve kanat formları yer almaktadır. Ayrıca bu nişçiklerin üst ortalarına dilimli birer sarkıt yerleştirilmiştir. Üçüncü sırada yaprak biçiminde ikişer yüzeyli konsol öğelerinin oluşturduğu nişçiklerin içerisi birer bademle dolgulanmıştır. Diğer dört, beş ve altıncı sıralar tek tek

---

[224] Yüksel. a.g.e. (1983), 229.

dizilmiş badem ve kanat formlarıyla gerçekleştirilmiştir. Üstteki yarım küre biçimindeki tepe nişi, altı dilimli olarak gerçekleştirilmiştir. (Res. 425).

Köşelikler, kavsaranın iki yanında üçgen yüzeylerden ibarettir. Kavsaranın tepe nişi hizasında birer kabara köşelikleri hareketlendirmektedir. 0.30 m çapındaki dairesel kabaraların içleri kabartma, sekiz köşeli yıldızlarla doldurulmuştur. (Res. 426).

Kitabelik, içiçe çubuk silmelerle çevrelenmiş, 0.35 m x1.57 m ebatlarında dikdörtgen bir panodan meydana gelmeştir. İçerisine sonradan "*Küllemâ dehale aleyhâ zekeriyye'l-mihrâb*" (Al-i İmran, 37) âyeti celi sülüs hatla yazılmıştır.

Mihrabın en üstünde yer alan taç, yekpare olarak düzenlenmiştir. Yalnız üstten birer atlamalı sıralanan üç ve beş dilimli palmetlerle dilimlendirilmiştir. İçerisi alçak kabartma olarak yapılmış, enine gelişen, simetrik rumi motifleriyle süslenmiştir. (Res.427).

KATALOG NO : 3.104
YAPININ ADI : **SİVRİHİSAR KURŞUNLU CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 104
RESİM : 428-433
İNCELEME TARİHİ : 06.07.1996

TARİHÇE: Giriş kapısı üzerinde inşa kitabesine göre cami, Baba Yusuf tarafından 898 (1492)'de yaptırılmıştır.[225]

YAPIDAKİ YERİ: Tek kubbeli caminin kıble duvarı ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Dış cepheye taşıntısı yoktur.

MALZEME ve TEKNİK: Mihrabın yüzeyi, sonradan değişik renklerde boyanmış ve desenler yapılmıştır. Bundan dolayı malzemesini tesbit etmek güçtür. Ancak kütlesinin duvarı oluşturan malzemeyle yapıldığı ve üzerinin alçı ile sıvandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca sütunceler, mukarnaslar ve kabaralar ve taç alçı malzemeyle gerçekleştirilmiştir.

TANIMI: Duvardan 0.43 m taşıntı yapan mihrab, 3.78 m genişlik ve 5.60 m yükseklikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı, çerçeve, kuşatma kemeri, beş kenarlı hücre, mukarnaslı kavsara, sütunce, köşelikler ve taç gibi unsurlar teşkil etmektedir. (Res. 428).

Mihrabı üç yönden dolanan çerçeve iki bordür ile aralarındaki silmelerden meydana gelmiştir. En dışta, düz yüzeyli ve 0.17 m genişlikte bordür yer almaktadır. Bordürün üzeri sonradan yapılmış daire ve içlerindeki sekiz köşeli yıldızlarla bezenmiştir. İkinci ve içi hafif girintili ana bordür, iki kenarladan kaval ve oluk silmelerle sınırlandırılmış, düz yüzeyli ve 0.37 m genişliktedir. Üzerinde sonradan yapılmış, iki sıralı bir süsleme dolanmaktadır.

Hücre ve mukarnaslı kavsara, Bursa kemeri şeklinde nihâyetlenen 1.78 m genişliğinde ve 0.21 m derinliğinde bir girinti içerisinde yer almaktadır. Mukarnasların üçüncü sıra hizasında dilimli üzengilere oturan Bursa kemeri, 1.71 m yükseklikte tutulmuştur. Ayrıca kemerin üst ortasındaki 0.18 m'lik girinti içerisinde dört sıra mukarnaslı bir sarkıt yerleştirilmiştir (Res. 429).

Köşelerden sütuncelerle sınırlandırılmış hücre, 1.50 m genişlik, 0.91m derinlik ve 1.48 m yükseklikte beş kenarlı, yarım sekizgen planlıdır. Hücrenin yüzeylerine sonradan mavi ve kırmızı zeminli değişik süslemeler yapılmıştır.

---

225 Yüksel. a.g.e. (1983), 373.

Sütunceler köşelere bağlı, 0.12 m kalınlık ve 0.71 m yükseklikte silindirik gövdelidir. Gövdelerin üzeri, enine zikzak yivlerle süslenmiştir. Sütuncelerin iki bölümlü başlık ve kaideleri mevcuttur. Biri kum saati, diğeri bunun üzerinde yapraklı bir bölümden oluşmaktadır. Kum saatleri ortadan boğumla ikiye ayrılmış, gövdeleri zikzak biçiminde dilimlendirilmiştir (Res.430).

Kavsara, 1.89 m yükseklikte sekiz sıra mukarnasla meydana getirilmiştir. Kenarlardan köşeli kademelenme yaparak yükselen üçgen görünümlü kavsara, her sırada, değişik mukarnas sistemine sahiptir. Mukarnas sıraları 0.29 m-0.25 m arasında değişen yükseklikte tutulmuştur. Yüzeyin büyük bir kısmı kobalt mavisiyle sonradan boyanmıştır. En alt sıra, yarım yıldız biçiminde konsol öğeleri ve aralarındaki sathi nişçiklerle oluşturulmuştur. İkinci sırada bu defa hafif köşeli yaprak biçimli konsol öğeleri ve aralarında, dilimli nişçikler yer almaktadır. Üçüncü sırada yine nişçikler içierisi ortadaki üçünde ikişerli, kenarlarında tekli badem ve kanat formlarıyla doldurulmuş nişçikler sıralanmaktadır. Ayrıca bu nişçiklerin üst ortalarına yıldız biçiminde birer sarkıt yerleştirilmiştir. Dört ve altıncı sıra tekli, beşinci sıra da ikiz badem ve kanatlarla doldurulmuştur. Yedinci sırada içbükey ve uçları sivriltilmiş yaprak dizisi bulunmaktadır. En üstteki dilimli bir tepe nişiyle kavsara son bulmaktadır. (Res. 431).

Mihrabda biri kavsaranın iki yanında üçgen yüzeylerden ibaret; diğeri kuşatma kemeri etrafında tabana kadar uzanan iki köşelik bulunmaktadır. Dıştaki kemer köşelikleri, tabana kadar inen yekpare bir yüzeyden oluşmaktadır. Kemer köşelerinde iki kabara yer almaktadır. Yarım küre şeklinde ve 0.40 m çapında kabaralar, oniki dilimli olarak gerçekleştirilmiştir. Bunların dışında üç dizi halindeki süslemeler yüzeyi kaplamaktadır (Res. 432).

Kavsara köşelikleri ise, sütuncelerin üzerinde başlamakta, içten kavsara kenarları, dıştan ise Bursa kemeriyle şekillendirilmiştir. Yüzeyi sonradan yapılmış, kıvrık dal ve rumi motifleriyle bezenmiştir.

Mihrabın en üstünde yer alan taç, palmet şeklinde zülfelerle oluşturulmuştur. Zülfeler birer atlamalı büyük ve küçük olarak sıralanmaktadır. Büyüklerden kenarlardaki ikisi yarım, diğer beş tanesi tamdır. Büyük tutulmuş palmetler bir kaide üzerinde yükselmekte ve yan yaprakları kıvrılarak aşağı doğru sarkan üçer yapraklı bir düzenleme göstermektedir. Küçük zülfeler ise, doğrudan zemine oturmakta ve üçer yapraklı palmet şeklinde gerçekleştirilmiştir. Zülfelerin tamamının üzerleri sonradan yaldızlanmıştır (Res.433).

KATALOG NO : 3.105
YAPININ ADI : **İSTANBUL ÇEMBERLİTAŞ ATİK ALİ PAŞA CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 105
RESİM : 434-436
İNCELEME TARİHİ : 11.07.1996

TARİHÇE: Cami, Atik Ali Paşa tarafından 902 (1496)'da yaptırılmıştır.[226]

YAPIDAKİ YERİ: Caminin kıble duvarı ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Mihrab girintisi duvar içinde kalmakta, dış cepheye taşıntı yapmamaktadır.

MALZEME VE TEKNİK: Mihrab tamamen mermerle yapılmıştır. Silme, taç ve mukarnaslar doğrudan mermere oyularak gerçekleştirilmiştir.

TANIMI: Duvardan 0.28 m taşıntı yapan mihrab, 3.57 m genişlik ve 5.61 m yükseklikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı çerçeve, beş kenarlı hücre, mukarnaslı kavsara, sütunce, köşelik ve taç gibi unsurlar teşkil etmektedir (Res. 434).

Çerçeveyi oluşturan bordür ve silmeler değişik tertibatlarda sıralanmaktadır. En dışta, iki düz silme yer almaktadır. Bunu takibeden iki silme de içbükey kavisli olup, içteki mihrabın altından da dolanmaktadır. Üçüncü sıradaki düzsilme dışta olanı 0.25 m genişlikte olup, kaval ve oluk silmelerle ayrıca çevrelenmiştir. İçteki 0.18 m genişlikte tutulmuş diğer düzsilme ise, çerçevenin alt kesiminde de devam etmektedir. Çerçevede profilasyon dışında herhangi bir süsleyici unsur bulunmamaktadır.

Hücre, köşelerden sütuncelerle sınırlandırılmış, 1.48 m genişlik, 0.81 m derinlik ve 2.40 m yükseklikte beş kenarlı, yarım onikigen planlıdır. 0.40 m genişlikteki her bir yüzey, çubuk silmelerle sınırlandırılmıştır. Ayrıca bunların üst kesimlerinde 0.31 m x 0.38 m ebatlarında dikdörtgen çerçeveli panolar yer almaktadır. Yeşile boyanmış bu panoların içlerine ortada "*Muhammed*", solunda "*Ömer*" ve "*Ali*", sağında ise "*Ebu Bekir*" ve "*Osman*" isimleri celi sülüs hatla yazılmıştır (Res. 435).

Köşelerdeki sütunceler, 0.08 m kalınlığında ve 1.85 m yükseklikte yarım silindirik gövdelidir. Bunların birer bilezikle ayrılmış başlıkları, dışa taşıntılı yapraklarla oluşturulmuştur.

Kavsara, kenarlardan köşeli kademelenme yaparak yükselen silmelerle sınırlandırılmıştır. Bu şekilde, dik ve üçgen görünüm kazanan kavsara, 2.00 m yükseklikte

---

226 Yüksel, a.g.e. (1983), 163.

tutulmuştur. Boyları 0.17 m ile 0.30 m arasında değişen ölçülerde yedi sıra mukarnasla teşkil edilmiştir. Mukarnaslar dışında, kavsaranın en altında sonradan yazıyla doldurulmuş, düz yüzeyli bir kuşak yer almaktadır. Buraya celi sülüs hatla,"*Fenâdethü'l-melaiketü ve hüve kaimün yüsallî fi'l-mihrâb*" (Al-i İmran, 39) âyeti yazılmıştır.

Kavsarayı dolduran mukarnas sıralarından en alttaki konsol öğeleriyle ayrılmış, sivri kemerli ve dört yüzeyli yuvalarla oluşturulmuştur. En üstteki tepe nişi dışında diğer sıralar, değişik biçimlerde badem ve kanat formlarıyla şekillendirilmiştir. Bunlardan iki ve dördüncüsü ikişerli; beş ve altıncısı tek tek; üçüncüsü ise ikiz biçimde badem ve kanatlarla teşkil edilmiştir. Ayrıca iki ve dördüncü sıralarda nişçiklerin üst ortalarına sarkıtlar yerleştirilmiştir. Bu sarkıtların yüzeyleri yıldız biçiminde dilimlendirilmiştir. Tepe nişi ise, yarım küre şeklinde, beş dilimli olarak gerçekleştirilmiştir (Res. 435).

Köşelikler, kavsaranın yanlarında iki üçgen yüzeyden ibarettir. Köşeliklerin üst ortalarına birer kabara yerleştirilmiştir. Bu kabaralar, 0.20 m çapında yarım küre biçimindedir. Ayrıca kabaraların üzerleri geometrik geçmelerle bezenmiştir. Günümüzde yüzeyleri yaldızlanmıştır (Res. 435).

Mihrabın en üstünde yer alan taç, üçgen şeklinde züfelerden meydana gelmiştir. 0.50 m boyundaki bu zülfelerin kenarlardaki ikisi yarım, diğer beşi tamdır. Her biri, beşer palmetle zenginleştirilmiştir. Palmetlerden biri zülfelerin üst ortalarıda, diğerleri yanlarında sıralanmaktadır. Üçer yapraklı palmetlerin alt yaprakları aşağı doğru sarkıtılarak sapla birleştirilmiştir. Ayrıca zülfelerin ortalarına birer gülbezek yerleştirilmiştir (Res. 436).

KATALOG NO : 3.106
YAPININ ADI : **İNECİK HÜSEYİN BEY CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 106
RESİM : 437-438
İNCELEME TARİHİ : 22.07.1995

TARİHÇE: Cami inşa kitabesi yoktur. Bu nedenle kesin tarihi belli değildir. Yalnız cami yakınında yer alan türbe kitabesi, 904 (1498-99) tarihini taşımaktadır. Caminin de buna yakın bir tarihte Hüseyin Bey tarafından yaptırıldığı kabul edilmektedir.[227]

YAPIDAKİ YERİ: Caminin kıble duvarı ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Dış cepheye herhangi bir taşıntısı yoktur.

MALZEME VE TEKNİK: Mihrabın yüzeyi tamamen sıvanıp, beyaz renkte boyanmıştır. Aslında, duvarı oluşturan malzemeyle yapıldığı ve üzerinin sıvandığı anlaşılmaktadır. Günümüzde sıvalar yenilenmiştir.

TANIMI: Duvardan 0.12 m tışıntılı mihrab, 2.85 m genişlik ve 5.44 m yükseklikte dış ölçülere sahip, dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı çerçeve, oval planlı hücre, yarım küre kavsara ve köşelik oluşturmaktadır (Res. 437-438).

Çerçeve mihrabı üç yandan dolanan silmelerle meydana getirilmiştir. En dışta, 0.20 m genişlikte düz yüzeyli silme yer almaktadır. Bundan sonra kaval ve oluk silmeler sıralanmaktadır.

Hücre, köşeliklerin tabana kadar devam eden yüzeylerinin arasında bulunmaktadır. 1.13 m genişlik, 0.64 m derinlik ve 2.95 m yükseklikte olup, oval biçimde bir plana sahiptir. Oval plan, hücrenin köşeleri yuvarlaklaştırılarak gerçekleştirilmiştir.

Hücreden, 0.03 m'lik bir kademelenme ile ayrılan kavsara, 0.53 m yükseklikte yarım küre biçimindedir.

Köşelik, hücre ve kavsaranın etrafında yekpare ve geniş bir yüzeyden ibarettir. Köşelikler, hücrenin iki yanında 0.38 m genişlikte tabana kadar uzanmakta; üstte de 1.00 m yükseklikte geniş bir yüzey teşkil etmektedir (Res. 438).

Mihrabın üstünde eski resimlerden bir taç olduğu anlaşılmaktadır (Res. 237). Bu tacın ikisinin yarım, ikisinin tam dört zülfe ile oluşturulduğu görülmektedir[228] (Res. 437).

---

227 Yüksel, a.g.e. (1983), 155-156; Eyice, Tarih Enstitüsü Dergisi, I, 1970, 172.
228 Eyice, a.g.e., 178, R. 20.

KATALOG NO : 3.107
YAPININ ADI : **HAYRABOLU GÜZELCE HASAN BEY CAMİİ MİHRABI**
ÇİZİM : 107
RESİM : 439-442
İNCELEME TARİHİ : 22.07.1995

TARİHÇE: Cami giriş kapısı üzerindeki inşa kitabesine göre, Sultan II. Bayezid'in damadı Güzelce Hasan Bey tarafından 905 (1499)'da yaptırılmıştır. [229]

YAPIDAKİ YERİ: Caminin kıble duvarı ortasında ve giriş ekseninde yer almaktadır. Dış cepheye herhangi bir taşıntısı bulunmamaktadır.

MALZEME VE TEKNİK: Mihrabın bütün yüzeyi, sonradan yağlı boya ile yapılmış süslemelerle kaplanmıştır. Bu nedenle malzemesini belirlemek güçtür. Mihrab kütlesinin duvarı oluşturan malzemeyle gerçekleştirildiği ve üzerinin alçıyla sıvanıp süslendiği görülmektedir.

TANIMI: Duvardan 0.10 m taşıntı yapan mihrab, 2.86 m genişlik ve 5.90 m yükseklikte dış ölçülere sahip dikdörtgen görünüşlüdür. Mihrabı çerçeve dört kenarlı hücre, mukarnaslı kavsara, köşelik, kitabelik ve taç gibi unsurlar teşkil etmektedir (Res. 439-440).

Mihrabı en dıştan, kitabeliğin altından da dolanan ve üstteki taçla birleşen bir bordür çevrelemektedir.Bu bordür, 0.20 m genişlikte düz yüzeyli olup, üzeri sonradan yağlı boya ile boyanmıştır. Bundan sonra gelen tertibatları farklı silmeler ve bordür, kitabeliğin altından mihrabı üç yönlü kuşatmaktadır. Silmeler, oluk, kaval ve tekrar oluk şeklinde sıralanmaktadır. Üzerlerine sonradan yeşil zeminli değişik süslemeler yapılmıştır. Diğer en içteki bordür ise, 0.18 m genişlikte, düz yüzeylidir. Bunun da üzerinde sonradan yapılmış kırmızı zeminli süslemeler bulunmaktadır (Res. 440).

Köşeleri pahlı hücre, 0.99 m genişlik, 0.50 m derinlik ve 2.00 m yükseklikte dört kenarlı, yarım ongen planlıdır. Hücrenin yüzeyleri, perde motifi ile süslenmiştir. Bu perde motifleri de geç devir süsleme özelliği göstermektedir.

Hücrenin köşelerini yumuşatan pahlar, 0.12 m genişlikte olup, 1.50 m yükseklikte uçları sivriltilmiş olarak nihâyetlenmektedir.

Kavsara, 1.36 m yükseklikte beş sıra mukarnasla meydana getirilmiştir. Kenarlardan kavsarayı köşeli kademelenme yapan ve ters "U" biçiminde nihâyetlenen bir silme

---

229 Yüksel, a.g.e. (1983), 146-147.

sınırlandırmaktadır. Mukarnasların en alt sırası konsol öğesi ve aralarındaki sivri kemerli sathi nişçiklerden oluşmaktadır. Diğer üç sıra, badem ve kanat formlarıyla şekillendirilmiştir. İkinci sırada ortadaki üçü ikişerli, diğerleri tek tek dizilmiş badem ve kanatlarla oluşturulmuştur. En üstteki tepe nişi ise, sivri kemerli ve dört dilimli olarak gerçekleştirilmiştir (Res. 441).

Kavsaranın iki yanında üçgen yüzeylerden ibaret köşelikler, tabana kadar uzanmaktadır. Köşelikler, hücrenin yanlarında oldukça dar yüzeyler şeklinde kavsaranın ikinci sıra hizasına kadar devam etmektedir. Hem içten hem de dıştan silmelerle sınırlandırılmıştır. Üzeri düz yağlı boya kaplıdır.

Kitabelik, 0.72 m x 2.40 m ebatlarında içiçe kaval ve oluk silmelerle çerçevelenmiştir. Kitabeliği kaval ve oluk silmeler sınırlandırmaktadır. Bu silmeler, yeşil zeminli değişik desenlerle süslenmiştir. İçerisinde orta kısmına sonradan "*Küllemâ dehale aleyhâ zekeriyye'l-mihrâb*" (Al-i İmran, 37) âyeti yazılmıştır. Ayrıca bunun yan kısımları da çiçek ve yaprak motifleriyle doldurulmuştur.

Mihrabın en üstünde yer alan taç, dıştaki bordürle bütünleşmiş, ikisi yarım beş zülfeden oluşmaktadır. Zülfeler, üçgen biçimde yanlardan dilimli olarak yükselmektedir. Ayrıca bu zülfelerin üst kısımlarına birer palmet yerleştirilmiştir. Bunlardan kenarlardakiler ve ortadaki daha sivri tutulmuş, aradakiler ise beş yapraklı olarak düzenlenmiştir (Res. 442).

4. DEĞERLENDİRME

4.1. MİHRABLARIN YAPIDAKİ YERİ

Erken Osmanlı döneminde XIV. yüzyıl başından XV. yüzyıl sonuna kadar yapılmış mihrablar cami, mescid, namazgâh, türbe ve imaret gibi yapılarda görülmektedir. Mihrabların ekseriyeti cami ve mescitlerde yer almaktadır. Az sayıda da olsa namazgâh, türbe ve imaretlerde mihrab görmek mümkündür. Fakat bu dönemdeki medrese, han v.b. gibi yapıların çok azında mihraba yer verilmiştir. Sonuçta, incelenen 107 mihrabdan 89'u cami, 10'u mescit, 2'si namazgâh 5'i türbe ve 1'i imarette bulunmaktadır.

Mihrablar genelde yapıların kıble yönündeki duvarın ortasında yer almaktadır. Ancak değişik alanlara konulmuş mihrablar da mevcuttur. Ahi Elvan Camii'nde mihrab kıble duvarının doğu tarafına kaydırılmış; Çanakkale Kale Mescidi'nde ise güney batı köşeye yerleştirilmiştir. Kiliseden çevrilen camilerde yapıya sonradan eklenen mihrablar özel konuma sahiptir. Bunlardan İznik Ayasofya'sında naosun güney tarafına,[1] Vize Ayasofya'sında apsis yarım yuvarlağı güney köşesine[2], Tarbazon Fatih Camii'inde transeptin güney duvarına eklenmiştir.[3]

Bazı camilerin kıble taraflarında, özellikle belirlenmiş dışa taşan mekanda yer alan mihrablar mevcuttur. Bunlar Bursa Hüdavendigar Camii'nde kıble yönünde dışa beş köşeli taşıntı yapan basık beşik tonozlu mekanda, Kütahya Ulu Cami ana mekanından sivri kemerle ayrılmış dışa dört köşeli taşıntı yapan eyvan şeklindeki mekanda, İstanbul Davut Paşa Camii'nde ise, dışa beş köşe taşıntılı yarım kubbe örtülü mekanda yer almaktadır. Tire Yeşil İmaret Camii mihrabı yarım kubbeli mekana birleştirilmiş dikdörtgen biçimde dışa taşıntılı ayrı bir birim şeklinde düzenlenmiştir. Farklı bir şekilde ele alınan bu mihrabın iç mekana açılan bir bölüm halinde tasarlandığı görülmektedir.

Mihrabların ekseriyeti girişe göre eksende yer almaktadır. Kapının doğu veya batı cepheye alındığı yapılar ve kuzey cephede yana kaydırıldığı durumlarda mihrab giriş ekseninde bulunmamaktadır. Buna göre mihrablar girişin sağ ve sol taraflarında olabileceği gibi, yine sağa veya sola kaydırılmış olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bu şekilde mihrabın eksende bulunmadığı yapılardan Hacı Özbek ve Sivrihisar Ulu Camilerinde sağ tarafta; Ankara Ahi Elvan Camii, Ankara Ahi Yakub Camii, Ankara Molla Büyük Camii, Ankara Örtmeli Mescid, Ankara Hacattepe Camii, Ankara Gecik Kadın Mescidi, Edirne Şah Melek Camii, Bursa Tuz Pazarı Cami ile Bursa Hamza Bey Türbesi'nde sol tarafta yer almaktadır. Ayrıca

---

1 Türkiyede Vakıf IV, bkz. plan 63.
2 Ayverdi, a.g.e. (1966), bkz. plan 281
3 M.Yüksel, a.g.e. (1991), plan için bkz. s. 60

Ankara Ahi Tura Mescidi, Edirne Ayşe Kadın Camii, Malkara Gazi Ömer Bey Camii, Manisa Hatuniye ve İvaz Bey Cami'lerinde sola; Edirne Kasım Paşa Camii'nde ise sağa kaydırılmışır.

Erken Osmanlı camilerinde kıble duvarı üzerinde birden fazla mihrab görülmez. Yalnız Ankara Karacabey Camii ile Bursa Hamza Bey Camii[4] yan mekanlarında mihraba rastlanmaktadır. Son cemaat yeri mihrabı niteliğinde ikinci mihraba kuzey cephede rastlamak mümkündür. Bu dış mihrablar, XIV. yüzyılda iki camide, XV. yüzyıldan itibaren ise daha yaygın kullanılmıştır. Bu şekilde son cemaat yeri mihrabları, Alaşehir Yıldırım Camii, Bursa Yıldırım Camii, Bursa Yeşil Cami, Çardak Yakub Bey Camii, Bergama Kurşunlu Cami, Edirne Kuşçu Doğan Camii, Edirne Selçuk Hatun Camii, Edirne Ayşe Kadın Camii, Edirne Kasım Paşa Camii, İstanbul Davut Paşa Camii, İstanbul Murat Paşa Camii, İstanbul Mahmut Paşa Camii, Tokat Hatuniye Camii, Amasya II. Bayezid Camii, Edirne II. Bayezid Camii, Manise Ivaz Bey Camii, İnecik Hüseyin Bey Camii, Afyon Gedik Ahmet Paşa Camii, İstanbul Çandarlı İbrahim Camii, İstanbul Atik Ali Paşa Camii, Malkara Gazi Ömer Bey Camii'nde görülmektedir[5]. Edirne Kirazlı Mescid kuzey cephesindeki ise, kütlesi ve ebatları ile son cemaat yeri mihrabından ziyade avlu mihrabı özelliği taşımaktadır. Bu şekildeki mihrablar, Anadolu'da Dunaysır, Harput ve Akşehir Ulu Camilerinde bulunmaktadır[6].

Son cemaat yeri niteliğindeki taş mihrablar, genellikle kuzey cephede yer almaktadır. Cephelerde bir veya iki mihrabın yer aldığı tesbit edilmiştir. İki mihrablı uygulmalarda taçkapının iki yanına simetrik bir yerleştirme sözkonusudur. Bunlar Alaşehir Yıldırım Camii, Bursa Yıldırım Camii, Bursa Yeşil Cami, Tire Yeşil İmaret Camii, İstanbul Davut Paşa Camii, İstanbul Mahmut Paşa Camii, İstanbul Murat Paşa Camii, Tokat Hatuniye Camii, İstabul Atik Ali Paşa Camii, Amasya II. Bayezid Camii, Edirne II. Bayezid Camii, İstanbul Çandarlı İbrahim Camii, Afyon Gedik Ahmed Paşa Camii ve İnecik Hüseyin Paşa Camii'nde görülmektedir. Bir mihrabın olduğu durumlarda ise, kapının sağında veya solunda yer alabilmektedir. Bunlardan Edirne Ayşe Kadın Camii, Manisa Ivaz Bey Camii ve Malkara Gazi Ömer Bey Camii'nde girişin solunda, Manisa Hatuniye Camii ve Edirne Kasım Paşa Camii'nde ise, girişin sağında yer almaktadır. Ayrıca Edirne Kirazlı Mescid ve Edirne Selçuk Hatun camilerinde mihrab, kuzey cephenin ortasına, Çardak Yakub Bey Camii ve Bergama Kurşunlu Camii'nde ise, yapının doğu tarafında kıble duvarı ortasında yerleştirilmişlerdir[7].

Mihrabların konumları dışında, kuruluşlarında yapıyla olan bağlantılarının belirginleşmesini iki faktör etkilemektedir. Bunlardan biri, mihrabın dış cepheye yaptığı taşıntı

---

4 Bu mihrablar katalog dışında tutulmuştur . Bkz. Ayverdi a.g.e. (1973), 90, R.146.
5 Bursa Yeşil ile Çardak Yakub Bey dışındakiler kataloğa dahil edilmemiştir.
6 Bakırer, a.g.e. (1976), 28.
7 Bu konuda geniş bilgi için bkz. Ayverdi, a.g.e., I-V (1966-1983).

olup, bu özellik çok az yapıda görülmektedir. Bunlardan Tire yeşil İmaret Camii mihrab taşıntısı belirgin bir şekilde görülebilmekte; Keşan Herkesoğlu Ahmet Paşa, Manisa Hatuniye ve Manisa Ivaz Beyaz Camilerinde ise, duvardan dikdörtgen biçimde taşırılmaktadır. Bunların dışındaki mihrabların hücre girintileri duvar kalınlığı içerisinde çözümlenmiş, dışa taşıntı yapmasından kaçınılmıştır.

İç mekanda mihrabların durumu ise biraz farklılık göstermektedir. Çoğunluğu kütlesel olarak duvardan taşıntı yapmaktadır. Ancak bir kısmı taşıntısız, bir kısmı da girinti teşkil etmektedir. Taşıntı, mihrabın duvardan farklı bir malzemeyle gerçekleştirildiği yapılarda daha belirgindir. Bunun dışında iç mekanın büyük veya küçük oluşu, mihrabın boyutlarını ve taşıntısını belirlemektedir. Ayrıca bu durum, mihrabın yapıdaki en dikkat çekici eleman olma niteliğini arttırmaktadır.

Tablo 1. Malzeme ve tekniklerine göre mihrabların dağılımı.

Adı	Cinsi	Tekniği	Sayısı	Bulunduğu Yer
TAŞ	Kalker	Düzgün kesme taş Süs.alçak kabartma	7	Amasya Bayezid Paşa, Edirne Mezid Bey, Edirne Ayşe Kadın, Trabzon Fatih, Edirne Kasım Paşa, İstanbul Davut Paşa Camileri ve Edirne Kirazlı Mescid.
	Mermer	Levhalar halinde kaplama Süs.alçak kabartma	18	İznik Yeşil, Milas Firuz Bey, Edirne Eski, Bursa Yeşil (s.c.y), Amasya Yörgüç Paşa, Edirne Üç Şerefeli, Trabzon Fatih, İstanbul Fatih, İstanbul Murat Paşa, Üsküdar Rum Mehmet Paşa, Afyon Gedik Ahmet Paşa, Hersek Hersekoğlu Ahmet Paşa, Amasya II. Bayezid, Amasya Mehmet Paşa, Kütahya Hisar Bey, Edirne II. Bayezid, Çemberlitaş Atik Ali Paşa Camileri ile Gelibolu Azebler ve Umur Bey Namazagahları.
ÇİNİ		Reknli sır tekniği	3	Bursa Yeşil ve Edirne Muradiye Camileri ile Bursa Yeşil Türbesi .
		Sıraltı tekniği	2	Bursa Cem Sultan Türbesi ve Kütahya Hisar Bey Camii.
		Sıraltı, mavi beyaz	1	Edirne Muradiye Camii.
		Düz firuze çini	2	Edirne Şah Melek ve Edirne Sitti Hatun Camileri.
		Keramik tabaklar	3	Ankara Molla Büyük, Ahi Yakub ve Örtmeli Cami ve Mescidleri.
ALÇI		Alçı sıva (Boya, Kalemişi ve yazı kaplı)	53	Bursa Alaaddin, İznik Hacı Özbek, Vize Ayasofya, Çekirge Hüdavendigar, Bursa Şehadet, Mudurnu Yıldırım, Balıkesir Yıldırım, Bursa Yıldırım, Bursa Ulu, Kütahya Ulu, Bursa Çandarlı İbrahim, Elbeyli Çandarlı, Gümüş Yörgüç Paşa, Kütahya İshak Fakih, Bergama Kurşunlu, Bursa Yiğit Köhne, Tire Yeşil İmaret, Bursa Veledi Yeniç, Bursa Umur Bey, İznik Mahmut Çelebi, Bursa Bedreddin, Bursa Selçuklu Hatun, Kütahya Arslan Bey, Tire Kazanoğlu, Bursa Azab Bey, Bursa Sitti Hatun, Bursa Başçı İbrahim, Bursa Hamza Bey, Çardak Yakub Bey (harim ve s.c.y), Çanakkale Kale, İnegöl İshak Paşa, Bursa Hacılar, Bursa Ahmet Dai, Tire Rum Mehmet Paşa, Bursa Tuz Pazarı, Bursa Düsturhan, Keşan Hersekoğlu Ahmet, Alaşehir Şeyh Sinan, Manisa Ivaz Bey, Amasya Gümüşlü, Amasya Sofular, Malkara Gazi Ömer Bey, Manisa Hatuniye, İstanbul Firuz Bey, İstanbul Çandarlı İbrahim, Sivrihisar Kurşunlu, İnecik Hüseyin Bey, Hayrebolu Güzelce Hasan Bey Cami ve Mescidleri ile Bursa II. Murad, Bursa Hüma Hatun, Bursa Cem Sultan ve Bursa Hamza Bey Türbeleri.
		Alçı kalıplama	24	Bursa Orhan, İznik Ayasofya, Behramkale Hüdavendigar, Ankara Ahi Elvan, Bursa Timurtaş, Ankara Ahi Yakub, Bergama Ulu, Ankara Molla Büyük, Örtmeli, Hacı Ivaz, Direkli, Hacettepe, Ahi Tura, Karanlık, Poyracı, Eyüp, Edirne Gazi Mihal, Merzifon, II. Murad, Edirne Şah Melek, Osmancık Koca Mehmet, Ankara Karacabey, Sivrihisar Ulu, Ankara Gecik, Edirne Sitti Hatun Cami ve Mescidleri.
		Kabartma	3	İznik Mahmut Çelebi, Kütahya Arslan Bey ve Çandarlı İbrahim Camileri.
		Malakari	1	Kütahya İshak Fakih Camii.

4.2. MİHRABLARDA MALZEME VE TEKNİK

Mihrabların büyük çoğunluğunun yüzeyleri sonradan yapılmış, sıva, kalemişi, yaldız ve yağlı boyalarla kaplanmıştır. Bu şekilde müdahale, mihrabların malzeme yönüden orijinalitesini bozmuş ve asıl malzemenin belirlenmesi zorlaşmıştır. Bu zorluğa rağmen sıvalı ve boyalı mihrablar dışında asli malzemesini koruyan taş, çini ve alçı ile yapılmış mihrablar bulunmaktadır.

Kullanılan malzemeye bağlı kalınarak mihrablar genel olarak üç şekilde yapılmıştır. Birincisi, kütlesinin duvarı oluşturan malzemeye veya dolgu malzemesiyle yapılıp, yüzeyi taş çini ve alçıyla kaplı veya sıvalı mihrablar; ikincisi duvarda mihraba ait bir niş bırakılarak yapının inşasından sonra istenilen malzemeyle eklendiği mihrablar; üçüncüsü ise, duvarı oluşturan malzemeyle bütünleşen mihrablar olarak gruplandırılabilir. Ancak kaplama veya ekleme olan mihrabların durumlarını tesbit etmek ve tam olarak ayırt etmek zor görülmektedir. Mihrablardaki süsleme teknikleri de kullanılan malzemenin yapısına uygun çeşitlilik göstermektedir.

Yukarıdaki tabloda sayısal olarak malzemeleri belirlenen mihrabalar taş, çini ve alçı malzemeye göre ele alınmıştır.

4.2.1. Taş

Taş mihrablar, taşların cinsine göre, teknik ve yapısal bir takım farklılıklar göstermektedir. Son cemaat yeri ve namazgâh mihrablarında duvarla bütünleştiği gibi, duvardan ayrı olarak yapıya sonradan eklenen birer eleman özelliği taşımaktadır. Edirne Kasım Paşa ve Edirne Kirazlı Mescid mihrablarındaki gibi duvarla olan malzeme farklılığını bazı yapılarda mihrabların yıkılan kısımları, bu durumu ortaya koymaktadır.

Mermer ve kalker, mihrablarda en çok kullanılan taş cinsidir. Bunlar dışında yer yer özellikle sütüncelerde konglomera da görülmektedir.[8] Taşın cinsine göre, farklı teknikler görülmektedir. Kireç taşının kullanıldığı durumlarda düzgün kesme taş sıralarıyla mihrab oluşturulmuştur. Edirne Kirazlı Mecsid mihrabı (Res. 241) ve İstanbul Davut Paşa Camii mihrabı (Res. 375) bu şekildedir. Mermer daha çok kaplama olarak karşımıza çıkmaktadır. Mihrabda kapladığı yüzeye göre, büyük veya küçük bloklar halinde olabilmekte, hatta hücrede her bir yüzeyi dikdörtgen biçimde yekpare olarak kaplayabilmektedir. Hersek. Hersekoğlu Ahmet Paşa Camii mihrabındaki gibi (Res. 360). Renkli mermer veya kalkerden

---

8 Konglemera: Çakıl, iri çakıl ve blokların doğal bir çimentoyla birleşmesi sonucu oluşan taşlara denmektedir. Bu taşlar Osmanlı'da sütun ve sütunce yapımında kullanılmıştır. M. Sözen-U. Tanyeli, Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü (1986), 135.

faydalanılarak iki renkli işçilikle ele alınmış mihrablar da bulunmaktadır. Amasya Bayezid Paşa Camii (Res. 108), Trabzon Fatih Camii (Res. 321) ve Afyon Gedik Ahmet Paşa Camii (Res. 347) mihrabları bunlardandır. Farklı cinsten taşların mermer ve iki renkli kalker olarak bir arada kullanılması ise, sadece Trabzon Fatih Camii mihrabında görülmektedir.

Taş mihrablarda tüm yüzeyin tezyin edildiği İznik Yeşil Cami (Res. 31), Milas Fizuz Bey Camii (Res. 71), Bursa Yeşil Cami son cemaat yeri (Res. 135), Amasya Bayezid Paşa Camii (Res. 108) ve Trabzon Fatih Camii (Res.321) gibi mihrablar olması yanında, oldukça sade tutulmuş İstanbul Fatih Camii (Res.333), İstanbul Murat Paşa Camii (Res. 340), Edirne Üç Şerefeli Cami (Res. 773) ve İstanbul Davut Paşa Camii (Res. 375) mihrabları gibi örnekler mevcuttur. Kabartma olarak yapılmış tezyinat, çerçeve (bordür ve silmeler), hücre yüzeyleri köşelik, mukarnaslar ve taç gibi unsurlarda yer almaktadır. Taş mihrablarda bitkisel ve geometrik kompozisyonlarla yazıdan oluşan süsleme dengeli bir dağılım göstermektedir. Ancak sade tutulmuş mihrablarda süslemeye sütunca başlık ve kaideleri, mukarnaslar ve taç kısımlarında yer verilmiştir. Sadeliğin ön planda olduğu taş mihrabların II. Murad devrinde görülmeye başladığı, Fatih ve II. Bayezid devirlerinde de sayıca arttığı gözlenmektedir. Edirne Üç Şerefeli Camii, İstanbul Fatih Camii, Edirne ve Amasya II. Bayezid Cami mihrabları bunun gelişimi iyi bir biçimde ortaya koymaktadır.

Taşın kullanıldığı mihrablar, yoğun olarak Anadolu Selçuklu devrinde karşımıza çıkmakta ve Beylikler Devri'nde de devam etmektedir. Taş, Anadolu Selçuklu mihrablarında düzgün kesme taş kaplama olarak kullanılmıştır. Bunların çoğu iç beden duvarları kesme taşla kaplı yapılarda yer almaktadır. Kenar bordürleri, hücre yüzeyleri, köşelikleri, alınlık ve mukarnas yuvaları alçak ve yüksek kabartma tezyinatla doldurulmuştur. Dunaysır Ulu Cami (1204), Niğde Aladdin Camii (1233), Divriği Ulu Cami (1228), Kayseri Huand Hatun Camii (1237-38) Kayseri Hacı Kılıç Camii (1249), Konya Hacı Ferruh Camii (1215), Diyarbakır Mesudiye Medresesi (avlu 1223), İsparta Atabey Ertokuş Medresesi (1224) , Develi Sivasi Hatun Camii (1281) ve Antalya Karatay Medresesi (1250) mihrabları zengin taş süslemeli örneklerden bazılarıdır.[9] Beylikler Devrinde de XIV. ve XV. yüzyıllarda, Niğde Sungur Bey Camii (1335), Niğde Darü'z-Zikr (XIV.yy. başı), Damsa Köy Taşkın Paşa Camii (1350), Balat İlyas Bey Camii (1404), Sinop Ulu Cami (1425) mihrablarında aynı özellik devam etmektedir.[10] Selçuklu taş mihrablarına nazaran Beylikler Devri ve Osmanlı da mermerin daha

---

9 Bakırer, a.g.e. (1976), 31; G. Öney. A. Selçuklu Mimarisinde Süsleme ve El Sanatları (1992), 11.

10 Bakırer, a.g.e., 30; A. Durukan, Balat İlyas Bey Camii (1988). 23-24; O. Aslanapa, Yüzyıllar Boyunca Türk sanatı (14.yüzyl), (1977). 7-44. M. Özkarcı, Candaroğulları Beyliği Mimarı Eserleri (A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi, 1992). 454-457.

ağırlıklı kullanıldığı görülmektedir. Konya Alevi Sultan Mescidi mihrabı, Balat İlyas Bey Camii mihrabı, Sinop Alaaddin Camii mihrabı gibi. Özellikle XV. yüzyılda taş mihrabların sadeleştikleri, istisnai olarak, Trabzon Fatih Camii mihrabının hem kütlesi hem de taş tezyinatı ile Selçuklu taş mihrablarına yaklaştığı belirlenmektedir.

4.2.2. Çini

Erken Osmanlı döneminde çini mihrablar XV. yüzyılın ilk yarısında karşımıza çıkmaktadır. Bu mihrablardan bazılarının tüm yüzeyinin çini kaplı olduğu gibi, belirli yerlerinde çininin kullanıldığı örnekleri de mevcuttur. bunların çoğunu renkli sır ve sıraltı tekniğindeki çiniler oluşturmaktadır. Ayrıca kabartma, tek renkli, düz ve yaldızlı, mozaik, sahte mozaik ve mavi beyaz grupta çinilerle, Milet işi keramik tabaklar görülmektedir. [11]

Anadolu Selçuklu ve Beylikler devrinde çini mihrabların tamamı mozaik çini tekniğinde ve başarılı bir şekilde yapılmıştır.[12] Osmanlı'da ise, çini mihrabların renkli sır tekniğinde yapılmış oldukları görülmektedir. Ancak bazı yerlerde düz çiniler ve mavi beyaz sıraltı tekniğinde çiniler kullanılmıştır. Bu teknik, Bursa Yeşil Cami (Res. 118), Bursa Yeşil Türbe (Res. 139) ile Edirne Muradiye Camii (Res. 228) mihrablarında karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı dışında bu teknikte yapılmış tek çini mihrab, günümüzde İstanbul Çinili Köşk'te bulunan Karaman İbrahim Bey İmaretine (1432) aittir.[13] Renkli sır tekniği gerçekte Timurlu sanatı çerçevesinde, daha çok Buhara, Semerkand ve Tebriz gibi merkezlerde gelişmiş olup, Ankara savaşı (1402) neticesinde doğrudan Osmanlı'ya aktarılmış bir teknik olarak dikkat çekmektedir.

Renkli sır tekniğinde çinilerle yapılmış mihrabların kurgusu ve mihrabı meydana getiren unsurların düzenlenmesinde Anadolu Selçuklu ve Beylikler devrindeki mozaik çini mihrabların geleneklerinin devam ettirildiği izlenebilmektedir. Sadece renk, kompozisyon ve motif açısından bir zenginleşme görülmektedir. Mozaik çini mihrablardaki geometrik yıldızlı geçmeler, rumi ve palmet kompozisyonları tekrar edilmekte, bunlara ilaveten çiçek, hatayi, sarmaşık, şakayık ve benzeri bitkisel motif ve kompozisyonlar görülmeye başlamıştır[14] (Res. 118-147).

---

11 Çini teknikleri için bkz. G. Öney, Türk Çini Sanatı (1976), 11-12.

12 Bakırer, a.g.e. (1976), 31; Ş. Yetkin, Anadoluda Türk Çini Sanatının Gelişmesi (1986), 152-153; Öney, a.g.e. (1976), 27; Öney a.g.e. (1992), 97-98

13 Yetkin a.g.e. (1986), 208, ; Demiriz a.g.e. (1979) 20.

14 Yetkin, a.g.e. (1986), 165.

Ayrıca renkli sır tekniğiyle yapılmış mihrablarda kabartma tekniğinde çiniler de bulunmaktadır. Yeşil Türbe mihrabında kaset usulüne benzeyen yıldızlardan gelişen geçmeler kabartma olarak yapılmış üzeri lacivert, sarı ve beyaz renkli sırla boyanmıştır. Aralarındaki yüzeylerin içerisi de oyulmak suretiyle rumi motifleri gerçekteştirilmiş ve bunlar ayrıca renklendirilmiştir (Res. 146). Bu mihrabın dışında Yeşil Cami (Res: 122) ve Edirne Muradiye Camii (Res. 232) mihrablarında da benzer uygulamalar görmek mümkündür. Ayrıca Anadolu Selçuklu'da Konya II. Kılıçarslan Kümbeti lahitlerinde, Sivas İzzeddin Keykavus Şifahanesi türbe cephesinde ve Diyarbakır Artuklu Sarayı çini kitabelerinde kabartma çiniler görülmektedir.[15]

Sıraltı tekniğindeki çiniler, Edirne Muradiye Camii mihrabında mavi-beyaz olarak adlandırılan grupta karşımıza çıkmaktadır. (Res. 228-237). Kavsaradaki mukarnaslar ve bazı bordürler bu şekilde çinilerle oluşturulmuştur. Bu çiniler beyaz zemin üzerine mavi ve tonlarında işlenmiş desenlerle süslenmeştir. Renkli sır tekniğindeki çinilerle yetinilmeyip, sıraltı-mavi beyaz grupta çiniler yer verilmesi yeni arayışların ve denemelerin ortaya konmaya başlandığını göstermektedir. Böylece çini mihrablara renkli sır teknilğiyle kazandırılan renk ve kompozisyon zenginliğine yeni bir teknik ve anlayış katılmış olmaktadır.

Renkli sır tekniğinde yapılmış mihrablarda görülen diğer bir teknik de; firuze veya lacivert tek renkli düz çiniler olup, bordürleri, kavsarayı, kitabeliği ve sütunceleri sınırlandıran dar silmeler şeklinde düzenlenmiştir. Örnekleri Bursa Yeşil Cami ile Türbe mihrablarında görülmektedir (Res. 132,144, 231).

Tek renk, düz ve yaldızlı levha çiniler, Bursa Şehzade Cem Türbesi mihrabının hücre kısmını kaplamaktadır. Aynı çinilerin duvarlarda da devam ettiği görülmektedir. Altıgen biçiminde lacivert levha çinilerin üzeri ayrıca altın yaldızla süslenmiştir. Bu şekilde levha çiniler, Bursa Yeşil Cami, Edirne Şah Melek Camii ve Bursa Şehzade Ahmet Türbesi'nde duvarları kaplamaktadır.[16]

Mermerden yapılmış Kütahya Hisar Bey Camii mihrabı ile alçıdan Edirne Şah Melek Camii ve Edirne Sitti Hatun Camii mihrablarında çiniye yer verilmiştir.XV. yüzyılın sonlarında yapılmış Kütahya Hisar Bey Camii mihrabındaki sıraltı tekniğinde çiniler, Kütahya çiniciliğinin ikinci safhasının ürünleridir. Kenar bordürü kitabelik, köşelikteki kitabe panoları ile kavsaranın alt sırasında görülmektedir. Bu çinilerde kobalt mavisi (açık ve koyu mavi), kestane rengi (yanık kırmızısı) gibi renkler kullanılmıştır. Bunların pürüzsüz işçilikleri,

---

15 Öney, a.g.e. (1976), 77-78

16 Yetkin, a.g.e. (1986), 207; Öney, a.g.e. (1976), 69.

renklerin konturlar içinde tutulması, sırların temiz ve çatlaksız oluşu gibi hususiyetleri dikkat çekmektedir.[17]

Alçı mihrablardan Edirne Şah Melek Camii'nde (Res. 206) mihrabın köşeliklerinde sekiz ve oniki kollu yıldızların arasında kalan bölümlere düz firuze renkli üç köşe ve ok biçimi çiniler yerleştirilmiştir. Benzer biçimde Ermenek Tol Medrese türbesindeki sandukada, Bursa Yıldırım Camii tabhane odalarındaki ocak alınlığında ve Edirne Yılıdırım Camii tabhane odaları ocak bordür ve alınlığında alçı aralarında çiniler kullanılmıştır.[18] Edirne Sitti Hatun Camii alçı mihrabında (Res: 373) firuze düz çiniler, ince şeritler halinde kavsara ve köşelikleri çevrelemekte; ayrıca kavsara alt sırasında alt köşeli yıldız şeklinde sathi sivri kemerli nişçiklerin ortasında yer almaktadır. Altı köşeli yıldız şeklinde görülen firuze çinilerin üzeri sahte mozaik tekniğinde şekillendirilmiştir. Kazıma veya kaşitraş tekniğinde yıldızın üzeri baklava ve üçgen şekillerine bölünerek çiniler kazınmış, ve kırmızıya boyanmıştır.[19]

Bazı alçı mihrablarda da çini yerine süsleme unsuru olarak keramik tabakların kullanıldığı görülmektedir. "Milet işi" denilen Erken Osmanlı mavi-beyaz gruptan İznik keramikleri mihrabın, bordür ve köşeliklerine gömülmüştür. Bunlar Ankara'daki Molla Büyük Camii (Res. 153-154) ve Ahi Yakub Camii (Res. 623) ile Örtmeli Mescid (Res. 162) mihrablarda yer almaktadır. Özellikle, Molla Büyük Camîî mihrabındaki 29 keramik tabak ve aralardaki fragmanlar, mavi, firuze, lacivert ve mor renkleri ile alçı üzerinde kontrast oluşturmaktadır. Bu şekilde karamik tabak ve çanaklar ile başini olarak adlandırılan çiniler, taş, tuğla ve alçı üzerinde, Aksaray Kızıl Minare, Ankara Ferruh Şah Mescidi, Ankara Arslanhane Cami, Bayburt Kalesi, Divriği Kamerüddin Türbesi, Kemah Melik Gazi Türbesi, Sivrihisar Haznedar Mescidi mihrabı gibi. Bazı Selçuklu ve Beylikler devri yapılarında da görülmektedir.[20]

4.2.3. Alçı

Erken Osmanlı mihrablarında alçı malzemenin yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. İncelenen mihrablarda alçının sıva, kalıplama, malakari ve oyma tekniklerinde uygulandıkları anlaşılmaktadır.[21]

---

17 O. Aslanapa, Osmanlılar Devrinde Kütahya Çinileri (1949), 48; Şahin a.g.e. (1981), 116-119.
18 Ersoy, a.g.e., 1992, 56; Öney, a.g.e. (1976), 76.
19 Süslü, a.g.e., 1996, 287.
20 Demiriz., a.g.e., 1973 175-181; Demiriz, a.g.e. (1979), 21, Öney a.g.e. (1976), 57.
21 Alçı için bkz: Demiriz a.g.e. (1979), 21-23; Öney, a.g.e. (1992), 83-84; Bakırer, a.g.e. (1976), 33-34; Öney, a.g.e. (1971), 102; G. Öney, Beylikler Devri Sanatı XIV-XV. yy (1989). 31-32; Doğanay, a.g.e. (1994), 3637; Yüksel, a.g.e. (1986), 8-10, 131-132.

Alçı mihrabların çoğu düz, alçı sıvayla teşkil edilmiştir. Bunlarda mihrab kütlesi taş veya tuğla malzemeyle yapılıp, yüzeyine alçı sıva şeklinde tatbik edilmiştir. Alçı sıvanın kum veya kireç katkılı harçla uygulandığı sanılmaktadır.[22]Ayrıca bu mihrablardan büyük bir kısmının üzeri sonradan yapılmış badana, yağlı boya ve kalemişleriyle kaplanmıştır. Bu da malzemeyi tesbit ve ayırt etmede bir sıkıntı oluşturmaktadır. Bazılarında da sonradan onarımlar sırasında sıvanıp yenilendiği görülmektedir. Sadece Tire Yeşil İmaret Camii (Res. 252) İstanbul Firuz Bey Camii (Res. 419) ile Bursa Hüma Hatun Türbesi (Res. 284) mihrablarında orijinal kalemişlerine rastlanmaktadır.

Bu şekilde mihrabların çerçeve, hücre, köşelik kitabelik ve taç gibi unsurları sıva kaplıdır. Kavsaradaki mukarnaslar pek değişikliğe uğramamıştır. Bunlar duruma göre, kalıp veya sıvayla meydana getirilmiştir. Bazılarında, alçı sıvayla yapılmış silmeler profilasyonu oluşturmaktadır.

İncelenen 53 mihrabın yüzeyi alçı sıvayla kaplanmıştır. Bursa'daki mihrabların büyük çoğunluğu bu şekildedir. Bursa Bedreddin Camii (Res. 281), Başçı İbrahim Camii (Res. 301), Hamza Bey Camii ve Türbesi (Res: 303, 306), Sitti Hatun Camii (Res. 298) mihrabları örnek gösterilebilir. Ancak Bursa dışında da birçok örneğine rastlamak mümkündür. Çardak Yakub Bey Camii (Res. 308), Bergama Kurşunlu Cami (Res. 223), Amasya Sofular Camii (Res. 390), Amasya Gümüşlü Cami (Res. 387) ve Gümüş Yörgüç Paşa Camii (Res. 215.) mihrabları gibi.

Kalıplama tekniğinde yapılmış alçı mihrablar, diğer önemli bir grubu oluşturmaktadır. İnceleme kapsamındaki 24 mihrab alçı, kalıplama tekniğinde yapılmıştır. Bu teknik, iç yüzeylerine süsleme de oyulmuş ahşap kalıplarla gerçekleştirilmiştir. Bunlardan sadece Behramkale Hüdavendigar Camii mihrabında (Res. 23-30) mihrab yüzeyine levhalar halinde tatbik edilmiştir. Diğerlerinde bunu belirlemek güçtür.

Alçı kalıplama tekniğindeki mihrablar; Osmanlı'nın erken döneminde stil ve atölye beraberliği içerisinde görülmektedir. Bu dönemden Ankara mihrablarının tamamı bu şekilde yapılmıştır (Res. 152-190). Ankara dışındaki Bursa Orhan Camii (Res. 4), Behramkale Hüdavendigar Camii (Res. 23), Bergama Ulu Cami (Res.), Edirne Gazi Mihal Camii (Res. 19), Edirne Şah Melek Camii (Res. 201), Merzifon II. Murad Camii (Res.197), Osmancık Koca Mehmet Paşa Camii (Res. 209), Sivrihisar Ulu Cami (Res.) ve Edirne Sitti Hatun Camii (Res. 368) mihrablarında uygulanmıştır. Orhan Gazi, Murad Hüdavendigar ve Yıldırım Bayezid dönemlerinde görülmekle birlikte, II. Murad döneminde artış gözlenmektedir. Fatih

---

22 D. Hasal, Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü (1990), 30; Sözen, a.g.e. (1986), 17; C. Esat, Arseven, S.A (1984), C. 4, s. 1797.

devrinden de sadece Edirne Sitti Hatun Camii mihrabı alçı kalıplama tekniğiyle dikkat çekmektedir.

Anadolu'da kalıplama tekniğinde alçıyla yapılmış mihrablar, XIV. yüzyıl Beylikler devriyle birlikte görülmeye başlamıştır. Selçuklu devrinden Harput Ulu Cami avlu mihrabı Konya Sakahane Mescidi mihrabı ile Sahip Ata Hankâhı mihrabları dışında, alçı mihrab bulunmamaktadır. Candaroğlu ve Karamanoğlu Beylikleri'nin mimari eserlerinde kalıplama tekniğinde alçı mihrablar yaygındır. Bunların başlıcalarını Candaroğlu Beyliği'nden Kasabaköy Mahmut Bey Camii (1366) ve Kemah Köyü Halil Bey Camii (1363) mihrabları ile Karamanoğlu Beyliği'nden ise, Ermenek Ulu Cami, Yollarbaşı Ulu Cami (XIV. yy.) Akçaşehir Ulu Cami (XIV.yy) ile Ayaş Ulu Cami (XIV. yy) mihrabları oluşturmaktadır.[23]

Beylikler devrinde yapılmış kalıplama tekniğindeki alçı mihrablarla Erken Osmanlı'dakiler arasında büyük bir üslûp benzerliği göze çarpmaktadır. Teknik dışında, bunu mihrabın süslemeleri ve genel karakteriyle de görmek mümkündür. Bunun Osmanlı'daki dikkat çeken yanı ise, XV.yy'da da bu teknikte mihrabların yapımının sürdürülmesi ve geniş bir alana yayılmasını Edirne Gazi Mihal Cami, Edirne Şah Melek Camii, Edirne Sitti Hatun Camii ile Ankara'daki mihrabların tamamı bunun en belirgin örneklerini teşkil etmektedir.

Kalıplama tekniğinde mihrabların yüzeylerini süsleyen motif ve kompozisyonlar birbirinin tekrarından ibarettir. Alçak kabartma yapılmış tezyinatı, başta geometrik geçmeler olmak üzere, palmet, rumi ve yazılar oluşturulmaktadır. Bunun dışında mukarnaslar da önemli bir yer tutmaktadır.

Alçının sıva ve kalıplama tekniği dışındaki oyma ve malakari teknikleri çok az mihrabda karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan malakari işçilik, sıva ve badana altından temizlenerek Kütahya İshak Fakih Camii mihrabında ortaya çıkartılmıştır. Günümüzde yaldızlanarak bu ince işçilik büyük ölçüde özelliğini yitirmiştir.[24] (Res. 219). Diğer oyma tekniği ise, Kütahya Arslan Bey Camii mihrabı köşeliklerinde kabaralar ve tacı oluşturan zülfeler üzerinde tatbik edilmiştir. (Res. 292). Ayrıca Osmancık Koca Mehmet Paşa Camii mihrabı hücresindeki pano (Res. 211) bu şekildedir. Büyük Selçuklu dönemi içerisinde daha yaygın tatbik edilmiş olan bu teknik, Anadolu'da Van Ulu Cami, Hasankeyf Koç Cami ve Ankara Aslanhane Camii mihrablarında görülmektedir.[25]

---

23 Bakırer, a.g.e., 33; Yüksel, a.g.e. (1986), 131; Öney, a.g.e. (1992), 84; Özkarcı, a.g.e. (1992), 129-131.

24 Altun, a.g.e. (1982), 308.

25 Bakırer, a.g.e. (1976), 34; Yüksel, a.g.e., 132.

4.3. MİHRABLARIN TİPOLOJİSİ

Mihrablarda cephe düzeni ve plan bakımından tipolojik bir sınıflama yapılmıştır. Bu çerçevede mihrabı meydana getiren unsurlar kendi aralarında alt gruplara ayrılarak ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

4.3.1. Cephe Düzeni

Bu şekilde bir sınıflama yapabilmek için, mihrabların genel görünüşleri ile cephe düzenini belirginleştiren unsurlara bakmak gerekmektedir. Cephe düzeninin oluşmasında oturtmalık, çerçeve, kemer, kavsana hücre, sütunce, köşelik kitabelik ve taç gibi unsurları etkili olmaktadır. Yalnız bütün bu unsurları bir mihrabın üzerinde birarada barındırması mümkün değildir. Mutlaka bir veya birkaç unsur eksik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum mihrabların kugusunu genel manada bozsa bile, tipolojik yönden sınıflamamıza yardımcı olmaktadır.

Öncelikle dikdörtgen ve kareye yakın diktörtgen görünüşlü olarak genel görüşlerine göre mihrablar ele alınmıştır. Daha sonra asıl cephe düzenini oluşturan unsurlar göz önünde bulundurularak bir sınıflamaya gidilmiştir. Cephe düzeninin oluşumunda etkili olan oturtmalık, çerçeve, kemer, kavsana, köşelik, sütunce kitabelik ve taç gibi unsurlar ayrıca gruplandırılmışlardır. Bunlardan hücreler planlarına göre ele alındığından cephe düzeni kapsamı dışında tutulmuştur. Kavsarada da bunun tersi bir durum söz konusudur. Yani sadece cephe düzeni kapsamı içerisinde alınmışladır.

4.3.1.1.Genel Görünüşlerine Göre Mihrablar

4.3.1.1.1. Dikdörtgen Görünüşlü Olanlar

Mihrabların ekseriyeti çerçeveyle oluşturulmuş dikdörtgen şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, Bursa Alaaddin Camii (Çiz.1), Vize Ayasofya Cami (Çiz.6) ve Çanakkale Kale Mecsidi (Çiz.72) mihrablarında sütuncelerle; Çardak Yakub Bey Cami asıl ve son cemaat yeri (Çiz. 70-71) ile Bursa Umur Bey Namazgâhı (Çiz. 63) mihrablarında doğrudan hücre ve kavsara ile sağlanmaktadır. Tire Yeşil İmaret Cami (Çiz. 50-Res. 250) mihrabının görünüşünü ise, üstten dilimli kemerle nihayetlenen bir girinti sağlamaktadır.

Her bir mihrabın ölçüsü diğerinden farklı olmasına rağmen bu durum, mihrabların dikine dikdörtgön biçimde şekillenmesini engellememektedir. Mihrabların boyu kalınlığı enine

göre bir veya iki katı büyüklüğünde olabilmektedir. Ancak bu oranın değişkenliğini gözden uzak tutmamak gerekmektedir.

Bu şekilde mihrabların dikine dikdörtgen görünüşlü olarak biçimlenmeleri Osmanlı Öncesi, Anadolu Selçuklu ve Beylikler devri, İran Büyük Selçuklu, Irak Selçuklu ve Zengi, Mısır Fatimi ve Memlük ilk Suriye'de Zengi ve Eyyubi mihrablarında görülebilmektedir.[26]

4.3.1.1.2. Kareye Yakın Dikdörtgen Görünüşlü Olanlar

Erken Osmanlı döneminden dört mihrab kareye yakın dikdörtgen görünüşlü olarak gerçekleştirmiştir. Behramkale Hüdavendigar Camii (Çiz. 9), Bursa Şehadet Camii (Çiz. 8), Bergama Ulu Cami (Çiz. 19) ve Trabzon Fatih Camii'nin (Çiz. 74) mihrabları bu şekildedir. Bunların enleri ile boyları arasındaki fark, 0.20 m ile 0.40 m arasında değişmektedir. Çerçeve, bunların görünüşlerinin belirginleşmesinde en etkili unsur olarak görülmektedir.

Örnekleri sayıca az olmakla birlikte, Anadolu Selçuklu ve Beylikler devrinden Divriği Ulu Cami Niğde Gündoğdu Türbesi ve Kazım Karabekir Ulu Cami mihrablarını kareye yakın dikdörtgen şekilli olarak karşımıza çıkmaktadır.[27]

4.3.1.2. Cephe Düzenini Oluşturan Unsurlara Göre Mihrabları

Mihrablar, cephe düzenleri açısından mihrabı meydana getiren unsurların biçim ve dizilişlerine göre şekillenmişlerdir. Bunlar, sırasıyla oturmalık, çerçeve, kemer, kavsara, sütunce, köşelik, kitabelik ve taç şeklinde ele alınmıştır. Ayrıca bu unsurlar kendi içerisinde gruplandırılarak alt bölümlere ayrılmıştır.

4.3.1.2.1. Oturtmalık

Mihrabların alt kısmında, kenar bordürleri ve sütuncelerin başlangıç hizası ile yapının zemin arasında kalan bölümdür. Biri çerçeveden ayrı, mihrabın alt kısmında boydan boya uzanan bir bölüm halinde, diğeri çerçeveyi oluşturan bordür veya silmelerin dıştan içe sırasıyla hücreye doğru 90°lik bir açı yaparak devam etmesi ile meydana getirilen oturtmalık 18 mihrabda görülmektedir.

---

26 Bakırer, a.g.e. (1976), 10-24, 37.
27 Bakırer, a.g.e., 38.

4.3.1.2.1.1. Çerçeveden Ayrı, Mihrabın Alt Kısmında Boydan Boya Uzanan Bir Bölüm Halinde Oturtmalık

Bu şekilde, Bursa Timurtaş Camii (Res. 55), Gelibolu Azebler Namazgâhı (Res. 96), Kütahya İshak Fakih Camii (Res. 219), Tire Yeşil İmaret Camii (Res. 250). Bursa Umur Bey Namazgâhı (Res. 293) mihrablarında oturtmalık, zeminden itibaren 0.20m ile 0.60m arasında değişen boylarda düz yatay bir bant biçiminde uzanmaktadır. Bazılarında oturtmalıkların duvarın boyunca devam eden süpürgeliğin bir uzantısı olarak oluşturulduğu görülmektedir. Kütühya Ishak Fakih Camii ve Gelibolu Abebler Namazgâhı gibi. Bundan başka mihrabın malzemesinden farklı bir malzemeyle kaplanarak oturtmalıklar daha da belirginleştirilmiştir. Tire Yeşil İmaret Camii ve Kütahya Ishak Fakih mihrabları gibi.

Anadolu Selçuklu ve Beylikleri devrinde bu şekilde oturmalık, Kayseri Huand Hatun Camii ve Türbesi, Malatya Musalla, Kayseri Çifte Kümbet, Afyon Ulu Cami ve Konya Sırçalı Mescid mihrablarında görülmektedir.[28]

4.3.1.2.1.2. Çerçeveyi Oluşturan Bordür Veya Silmelerin Dıştan İçe Sırasıyla Hücreye Doğru 90°lik Bir Açı Yaparak Devam Etmesi İle Meydana Getirilmiş Oturtmalık

Silme veya bordürlerin zeminde devam ettirilmesi ile, İznik Yeşil Cami (Res. 31), Bursa Yıldırım Camii (Res. 67), Milas Firuz Bey Camii (Res. 71), Amasya Bayezid Paşa Camii (Res.108), Bursa Yeşil Cami harim ve son cemaat yeri (Res. 125, 136), Osmancık Koca Mehmet Paşa Camii, (Res. 209), Hersek-Hersekoğlu Ahmet Paşa Camii (Res. 360), Edirne Üç Şerefeli Camii (Res. 273), İstanbul Fatih Camii (Res. 334), Edirne Sitti Hatun Camii (Res. 368), Edirne II. Bayezid Camii (Res. .409), Amasya II. Bayezid Camii (Res. 393) ve Amasya Sofular Camii (Res: 390) mihrablarında oturtmalık teşkil edilmiştir.

Bunlardan Milas Firuz Bey Camii'nde (Res. 77), oturtmalık mukarnaslı bir bordürle gerçekleştirilmiştir. Bursa Yeşil Cami harim mihrabında ise, 0.75m yükseklikte oturtmalık oldukça gelişkin bir özellik taşımaktadır (Res. 125). Bu mihrabda bordürlerden beşi, yani bir, iki, üç, beş ve altıncısı düz, içbükey, üç sıra mukarnaslı, kaval ve oluk silmeli şeklinde sıralanarak aşağıdan yukarıya doğru bir kademelenme ve profillenme yapmaktadır. Mihrabların genelinde ise, düz, içbükey oluk veya kaval silmelerin devam ettirilmesiyle oturtmalık meydana getirilmiş olup, boyları 0.20 m-0.30m arasında değişmektedir.

---

[28] Bakırer, a.g.e., 84.

Bordür veya silmelerin hücrenin altından da devam ettirildiği Bursa Yeşil Cami, İznik Yeşil Cami, Milas Firuz Bey Camii, Bursa Yıldırım Camii ve Edirne Üç Şerefeli Cami mihrablarındaki gibi oturtmalıklar karşımıza çıkmaktadır. Bazen de hücrenin kenarlarında sütunce hizasında oturtmalıklar son bulmaktadır. Edirne II. Bayezid Camii, İstanbul Fatih Camii, Amasya Sofular Camii mihrablarındaki gibi.

Bu şekilde oturtmalık Anadolu Selçuklu döneminde, Diyarbakır Mesudiye Medresesi, Silvan Ulu Cami (ikinci), Develi Hızır İlyas Türbesi ile Beyşehir Eşrefoğlu Camii mihrablarında; Beylikler devrinde ise, Karaman Çelebi Mescidi, Yollarbaşı Ulu Cami (yazlık), Mardin Sultan İsa Medresesi Mescid mihrablarında görülmektedir.[29] XV. yüzyıl başlarından ise, mukarnaslı olarak Balat İlyas Bey Camii mihrabında karşımıza çıkmaktadır.[30]

4.3.1.2.2. Çerçeve

Mihraba dikdörtgen veya kareye yakın dikdörtgen biçimde sınırlandıran çerçeve, sütunce veya plasterler ile tertibatları farklı bordür ve silmelerle oluşturulmuştur. Mihrabları genelde üç yandan, bazen iki veya dört yandan kuşatan bordür veya silmelerin sayısı, çeşitleri ve dizilişleri mihrabdan mihraba değişmektedir. Ayrıca çerçevedeki kademelenme ve profillenmede de bu değişiklikler etkili olmaktadır. Burada, mihrabı iki yandan sınırlandıran sütunce ve plasterler bir grupta, bordür ve silmeler ise ikinci grupta ele alınmıştır. Bunlardan bordür ve silmelerin oluşturduğu çerçevede profil şemalarını dikkate almadan sadece çeşitlerine göre bir sınıflamaya gidilmiştir.

Mihrablarda çerçeveleyi unsur bulunmadığı durumlarda bir gruplama söz konusu değildir. Çoğunluğunda yer alan çerçeve, Bursa Umur Bey Namazgâhı (Res: 293), Çardak Yakub Bey Camii harim ve son cemaat yeri (Res: 308-311) mihrabları ile sonradan yıkılmış veya kaldırılmış Edirne Kasım Paşa Camii (Res. 350) ve Ankara Eyüp Mescidi (Res: 189) mihrablarında bulunmamaktadır.

Çerçevenin mihrablarda ilk defa, Samerra'da IX. yüzyılda ait isimsiz mihrab ile Kahire Tolunoğlu Camii esas mihrabında gerçekleştirildiği görülmektedir. Bordürlerin meydana getirdiği bir çerçeve ile mihrabın dış hatları belirlenmiştir. Bu çerçeveleyici unsurlarla sınırlandırılmış mihrab şeması, Fatimi, Büyük Selçuklu, Eyyubi, Zengi ve Anadolu Selçuklu ve Beylikler devri mihrablarında zenginleşerek devam etmiştir. Anadolu'dan Kızıltepe Ulu Cami, Erzurum Ulu Cami, Kayseri Huand Hatun Camii, Develi Hızır İlay Türbesi,

---

29 Bakırer, a.g.e. (1976), 84-85.
30 Durukan, a.g.e. (1982), 17.

Konya Sırçalı Mescid, Yollarbaşı Ulu Cami, Ayaş Ulu Cami, Kasabaköy Mahmud Bey Camii mihrabları ve diğerlerinde çerçeve en önemli unsurdur. Bunlar dikdörtgen veya kareye yakın dikdörtgen şekillerde olabilmektedir.[31]

4.3.1.2.2.1. Sütunce ve Plasterler

Çerçeveleyici mahiyette üç mihrabda görülen sütunce ve plasterler, Bursa Alaaddin Camii (Res. 1) ve Çanakkale Kale Mescidi (Res. 313) mihrablarında yarım silindirik gövdeli, diğer Vize Ayasofya Camii mihrabında (Res. 13) ise, dikdörtgen gövdeliler. Bunlar mihrabın iki yanında sınırlandırıcı özellik taşıdığından çerçevenin içerisinde ele alınmıştır. Çanakkale Kale Mescidi mihrabındaki sütunce gövdeleri ayrıca yivlendirilerek bir hareketlilik sağlanmıştır.

4.3.1.2.2.2. Bordür ve Silmeler

Bordür ve silmeleri kesin olarak birbirinden ayırmak mümükün değildir. Bordürler daha çok düz, içbükey kavisli ve mukarnaslı olarak karşımıza çıkmakta; silmeler ise, kaval, çubuk, düz oluk ve pahlı şekilde çeşitlere ayrılabilmektedir.

Bordür ve silmeler, tertip ve düzen bakımından farklı şekillerde sıralanmaktadır. Bunların çeşitliliği yanında sayıları da mihrabdan mihraba değişiklik göstermektedir. Bu sayı 1-10 arasında değişebilmekte; ekseriyeti dıştan içe kademeli sıralanmaktadır. Genelde ters "U" şeklinde mihrabı üç yandan dolanmaktadır. İstisnai olarak da içte ve dışta yer alan bazı bordür veya silmeler, kavsara, kitabelik, hücre ve sütunce gibi unsurların etrafını çevrelemektedir.

Bursa Timurtaş Camii (Res. 55), Bursa Yıldırım Camii (Res: 64), Bursa Ulu Cami (Res. 81), Bursa Yeşil Cami (Res: 118), Ankara Örtmeli Mescid (Res. 159), Ankara Hacettepe Camii (Res. 175), Edirne Muradiye Camii (Res. 226), Bursa Bedreddin Camii (Res. 281), Edirne Ayşe Kadın Camii (Res. 316), Edirne II. Bayezid Camii (Res. 409), Edirne Üç Şerefeli Camii (Res. 273) ve İstanbul Candarlı Camii (Res. 424) mihrablarında en içteki bordür ya da silme üstteki kitabeliği çevrelemektedir. Oturtmalık teşkil edenler dışında, Bursa Yeşil Türbe (Res: 141) Osmancık Koca Mehmet Paşa Camii (Res. 209) ve Edirne Muradiye Camii (Res. 226) mihrablarında en içteki bordür, alttan hücrenin içerisinden devam etmektedir. İznik Yeşil Cami (Res. 34), Amasya Bayezid Paşa Camii (Res: 108), Bursa Yeşil Türbe (Res: 147) ve Edirne Muradiye Camii (Res: 227) mihrablarında içten sadece kavsarayı

---

31 Bakırer, a.g.e. (1976), 10-11, 37-38.

çevreleyen bordürler bulunmaktadır. Ayrıca sütunceler altta tutulmak suretiyle bunun hemen üzerinden devam ettirelerek kavsara ve kitabeliği dolanan bir bordür, Bursa Çandarlı İbrahim (Res: 149) mihrabında yer almaktadır. Kitabeliği dışta tutarak kavsara ve hücreyi dolanan bordür veya silmeler, Ankara Hacı Ivaz Camii (Res. 164) ve Edirne Şah Melek Camii (Res. 203) mihrablarında görülmektedir. Hayrebolu Güzelce Hasan Camii (Res. 440) mihrabında kitabelik dıştaki bordürle çevrelenmekte, ayırca tacla bütünleşmektedir. Trabzon Fatih Camii (Res. 323) mihrabında ise, en içteki silme kavsara ve hücrenin aralarında da dolanmak suretiyle yüzeyleri birbirinden ayırmaktadır.

Bazı özel durumları ile istisna teşkil eden bordür veya silmeler de bulunmaktadır. Tire Yeşil İmaret Camii (Res: 252) mihrabını iki yandan genişlik ve kademeleri birbirine yakın üçer bordür sınırlandırmaktadır. Ankara Hacı Ivaz Camii (Res. 164) mihrabında dıştaki iki bordür pencere üstlerinden duvar boyunca devam ederek farklı bir durum oluşturmaktadır. Amasya Bayezid Paşa Camii (Res. 108) mihrabında ana çerçeveyi oluşturan bordür, altta pano, üstte üç yanda dolanan bordür şeklindedir. Bursa Yıldırım Camii (Res. 64) mihrabında kaval silme geniş tutulmuş çerçeveyi belirleyici durumda olup, yanlarda ikişer, üstte bir altıgen pano ile aralarda diğer değişik geometrik biçimli ponolar meydana getirmektedir.

Bordür veya silmelerin mihrabların cephe düzeni üzerinde biçimlenişini verdikten sonra, bunları çeşitlerine göre alt gruplara ayırarak, tertibatlarını belirlemek mümkün görünmektedir. Bu da, düz yüzeyli, içbükey kavisli, mukarnaslı, pahlı, kaval, oluk ve çubuk bordür ve silmeler olarak sınıflandırılmaktadır.

4.3.1.2.2.2.1 Düz Yüzeyli Olanlar

Mihrabların büyük çoğunluğunda çerçevenin dış şeridini düz yüzeyli bordür ve silmeler oluşturmaktadır. Bunu, çerçevenin diğer sıralarında da görmek mümkündür. Düz yüzeyli bordür ya da silmelerin genişlikleri değişebilmekte; genelde basamak şeklinde köşeli kademelenme, bazen de çubuk silmelerle diğerinden ayrılmaktadır. Çerçevenin ilk sırası dışında görüldüğü mihrablar ve sıraları şöyledir: İkinci sırasında İznik Hacı Özbek Camii (Res. 2), Bursa Orhan Camii (Res. 4), Bursa Şehadet Cami (Res. 19), İznik Yeşil Cami (Res. 31), Mudurnu Yıldırım Camii (Res. 41), Edirne Eski Cami (Res. 100), Bursa Timurtaş Camii (Res. 56), Bursa Yeşil Cami (son cemaat yeri) (Res. 135), Gümüş Yörgüç Paşa Camii (Res. 215), Tire Yeşil İmaret Cami (Res. 252), İznik Mahmud Çelebi Camii (Res. 266), Merzifon II. Murad Camii (Res. 198), Bursa Azeb Bey Camii (Res. 297), Bursa Sitti Hatun Camii (Res. 298), Bursa Başcı İbrahim Camii (Res. 302), Edirne Ayşe Kadın Camii (Res. 317) ve Bursa Hacılar Camii (Res. 330) mihrablarında görülmektedir. Üçüncü sırasında Bursa

Hüdavendigar Camii (Res. 15), Bursa Şehadet Camii (Res. 19), Behramkale Hüdavendigar Camii (Res. 25), Bursa Timurtaş Camii (Res. 56), Ankara Ahi Yakub Camii (Res. 61), Ankara Molla Büyük Camii (Res. 153), Ankara Hacı Ivaz Camii (Res. 165), Ankara Hacettepe Camii (Res. 175), Osmancık Koca Mehmet Paşa Camii (Res. 209), Gümüş Yörgüç Paşa Camii (Res. 215), Kütahya İshak Fakih Camii (Res. 219), Ankara Poyracı Mescidi (Res. 185), Edirne Gazi Mihal Camii (Res. 195), Edirne Şah Melek Camii (Res. 202), Merzifon II. Murad Camii (Res. 198), Bursa Azeb Bey Camii (Res. 297), Bursa Hamza Bey Camii (Res. 304), Bursa Yiğit Köhne Camii (Res. 244), Edirne Yeşilce Cami (Res. 247), Bursa Düsturhan Camii (Res. 358), Sivrihisar Ulu Cami (Res. 262), Trabzon Fatih Camii (Res. 322), İnegöl İshak Paşa Camii (Res. 313), Manisa İvaz Bey Camii (Res. 378), Amasya Gümüşlü Camii (Res. 388), Kütahya Hisar Bey Camii (Res. 402), Amasya Mehmet Paşa Camii (Res. 398), İstanbul Firuz Bey Camii (Res. 420), İstanbul Candarlı İbrahim Camii (Res. 424) mihrablarında görülmektedir. Dördüncü sırasında Bursa Hüdavendigar Camii (Res. 18), Ankara Ahi Elvan Camii (Res. 44), Bursa Ulu Cami (Res. 84), Bergama Ulu Cami (Res. 86), Edirne Eski Cami (Res. 100), Amasya Bayezid Paşa Camii (Res. 108), Bursa Yeşil Cami (Res. 119), Bursa Yeşil Türbe (Res. 140), Bursa Çandarlı İbrahim Camii (Res. 149), Ankara Hacı İvaz Mescidi (Res. 165), Ankara Hacettepe Camii (Res. 175), Kütahya İshak Fakih Camii (Res. 220), Edirne Muradiye Camii (Res. 232), Ankara Ahi Tura Mescidi (Res. 180), Edirne Şahmelek Camii (Res. 207), Amasya Yörgüç Paşa Camii (Res. 217), Edirne Kirazlı Mescidi (Res. 242), Bursa Azab Bey Camii (Res. 297), Bursa Hamza Bey Camii (Res. 304), Ankara Gecik Kadın Mescidi (Res. 270), Edirne Üç Şerefeli Cami (Res. 273), Hersek Hersekoğlu Ahmet Paşa Camii (Res. 360), Trabzon Fatih Camii (Res. 322), İstanbul Fatih Camii (Res. 334), İstanbul Murad Paşa Camii (Res. 340), Üsküdar Rum Mehmet Paşa Camii (Res. 342), Amasya II. Bayezid Camii (Res. 392), Amasya Mehmet Paşa Camii (Res. 398) ve Sivrihisar Kurşunlu Camii (Res. 428) mihrablarında görülmektedir. Beşinci sırasında ise, İznik Yeşil Cami (Res. 37), Bursa Timurtaş Camii (Res. 57), Bergama Ulu Cami (Res. 87), Kütahya İshak Fakih Camii (Res. 220), Edirne Muradiye Camii (Res. 227), Amasya Bayezid Paşa Camii (Res. 108), Edirne Şah Melek Camii (Res. 202), Bursa Yeşil Türbe (Res. 141), Ankara Örtmeli Mescid (Res.160), Ankara Direkli Camii (Res. 171), Sivrihisar Ulu Cami (Res. 262), Edirne Ayşe Kadın Camii (Res. 317), Afyon Gedik Ahmet Paşa Camii (Res. 348), Edirne Sitti Hatun Camii (Res. 369), Trabzon Fatih Camii (Res. 322), Hayrebolu Güzelce Hasan Bey Camii (Res. 440), Ankara Karacabey Camii (Res. 60) ve Çemberlitaş Atik Ali Paşa Camii (Res. 434) mihrablarında görülmektedir.

4.3.1.2.2.2.2. İçbükey Kavisli Olanlar

Bordür ve silmelerin bir diğer çeşidini içbükey kavisli olanlar oluşturmaktadır. Geneli içe dönük olmakla birlikte, bazen dışa da dönük olabilmektedir. Ekseriyeti çerçevenin ikinci sırasında, diğer yandan bir, iki, üç, dört ve beşinci sıralarda da görülmektedir. Genişlikleri ve kavisleri değişebilmektedir. Genelde içbükey yüzeyi başlangıçta kavis yaparak, düz bir şekilde devam etmektedir. Ayrıca çerçevede belirli bir kademelenme ve profilasyon sağlamaktadır.

Çerçevenin birinci sırasında dışa dönük olarak, Bursa Yeşil Cami son cemaat yeri (Res. 135), Bursa Başçı İbrahim Camii (Res. 301), Bursa Hacılar Camii (Res. 330) mihrablarında; içe dönük olarak ise, Bursa Timurtaş Camii (Res. 56) mihrabında görülmektedir. İkinci sırasında, Behramkale Hüdavendigar Camii (Res. 25), Bursa Şehadet Cami (Res. 19), Bursa Ulu Cami (Res. 81), Bergama Ulu Cami (Res. 86), Ankara Ahi Elvan Camii (Res. 120), Bursa Yeşil Türbe (Res. 140), Ankara Molla Büyük Camii (Res. 153), Ankara Örtmeli Mescid (Res. 160), Ankara Hacı İvaz Mescidi (Res. 164), Ankara Direkli Camii (Res. 171), Ankara Hacettepe Camii (Res. 175), Ankara Ahi Tura Mescidi (Res. 179), Ankara Poyracı Mescidi (Res. 185), Edirne Şah Melek Camii (Res. 202), Kütahya İshak Fakih Camii (Res. 219), Bergama Kurşunlu Cami (Res. 223), Edirne Muradiye Camii (Res. 229), Bursa Yiğit Köhne Camii (Res. 244), Bursa Veledi Yaniç Camii (Res. 255), Ankara Gecik Kadın Mescidi (Res. 270), Bursa Selçuk Hatun Camii (Res. 285), Kütahya Arslan Bey Camii (Res. 292), Tire Kazanoğlu Camii (Res. 205), Bursa Hamza Bey Camii (Res. 303), Bursa Hamza Bey Türbesi (Res. 306), Bursa Tuz Pazarı Camii (Res. 353), Bursa Düsturhan Camii (Res. 358), Edirne Sitti Hatun Camii (Res. 369), İnegöl İshak Paşa Camii (Res. 313), Bursa Ahmet Dai Mescidi (Res. 338), İstanbul Davut Paşa Camii (Res. 375), Amasya Mehmet Paşa Camii (Res. 400), Manisa Hatuniye Camii (Res. 414) ve İstanbul Firuz Bey Camii (Res. 420) mihrablarında yer almaktadır. Üçüncü sırasında, Kütahya Ulu Cami (Res. 91), Edirne Eski Cami (Res. 100) mihrablarında dışa dönük, Bursa Yelşil Camii son cemaat yeri (Res. 135), Bursa Çandarlı İbrahim Camii (Res. 149), Bursa Başçı İbrahim Camii (Res. 301), Bursa Hacılar Camii (Res. 330), İstanbul Fatih Camii (Res. 334) ve Üsküdar Rum Mehmet Paşa Camii (Res. 342) mihrablarında içe dönüktür. Dördüncü sırasında Bursa Orhan Camii (Res. 6), Behramkale Hüdavendigar Camii (Res. 28), Ankara Direkli Camii (Res. 170), Edirne Ayşe Kadın Camii (Res. 317) ve Tire Rum Mehmet Paşa Camii (Res. 345) mihrablarında; beşinci sırasında ise, Edirne Eski Camii (Res. 101) mihrabında rastlanmaktadır.

4.3.1.2.2.2.3. Mukarnaslı Olanlar

Çerçevede dikkat çekici bir hareketlilik sağlayan mukarnaslı bordürler, aynı zamanda profilasyonu da etkilemektedir. Mukarnaslar genelde üç sıradan oluşmakta ve her bir sırada değişik şekiller göstermektedir. Mukarnaslı bordürler, çerçevenin birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü sıralarında yer almaktadırlar.

Çerçevenin en dışında Milas Firuz Bey Camii (Res. 71) ve Edirne Gazi Mihal Camii (Res. 195) mihrablarında yer almaktadır. Milas Firuz Bey Camii mihrabında çerçeveyi sadece mukarnaslı bordür oluşturmakta ve aynı zamanda mihrabı dört yandan dolanmaktadır. Benzer şekilde uygulama Balat İlyas Bey Camii mihrabında da görülmektedir.[32] Çerçevenin ikinci sırasında Trabzon Fatih Camii mihrabında rastlanmaktadır (Res. 321). Üçüncü sırasında, Bursa Orhan Camii (Res. 5), Ankara Ahi Elvan Camii (Res. 44-45), Bursa Yeşil Cami (Res. 119-120), Bursa Yeşil Türbe (Res. 140), Ankara Örtmeli Mescit (Res. 160), Ankara Direkli Camii (Res. 171) ve Edirne Muradiye Camii (Res. 231) mihrablarında bulunmaktadır. Dördüncü sırasında ise, Edirne Sitti Hatun Camii mihrabında yer almaktadır (Res. 369).

Mukarnaslı bordürler, Anadolu Selçuklu devrinde yaygın kullanılmamıştır. Sadece Aksaray Sultan Hanı Köşk Mescidi mihrabında rastlanmaktadır. Beylikler devrinden Kemah Köyü Halil Bey Camii, Kasabaköy Mahmut Bey Camii, Hasankeyf Sultan Süleyman Camii (birinci ve ikinci) ve Hasankeyf Kale Camii mihrabında görülmektedir.[33]

4.3.1.2.2.2.4. Pahlı Silme ve Bordürler

Bazı mihrablarda içe veya dışa dönük, yaklaşık 45 ° açı yapan pahlı bordür ve silmelere rastlanmaktadır. Çerçevenin birinci sırasında Bursa Orhan Camii (Res. 4), Edirne Muradiye Camii (Res. 230) ve Behramkale Hüdavendigar Camii (Res. 24) mihrablarında dışa dönük karşımıza çıkmaktadır. Bunlarda sadece iki yanda devam etmekte ve aynı zamanda mihrabın yan yüzeylerini oluşturmaktadır. İkinci sırasında Bursa Bedreddin Camii (Res. 281) ve Bursa Hatuniye Türbesi (Res. 280) mihrablarında yer almaktadır. Üçüncü sırasında ise, Kütahya Arslan Bey Camii mihrabında görülmektedir (Res. 292), Trabzon Fatih Camii mihrabında da en içte rastlanmaktadır (Res. 323).

---

32 Durukan, a.g.e. (1990), 24.
33 Bakırer, a.g.e., 41, 154.

4.3.1.2.2.2.5. Kaval Silmeler

Kaval silmeler, çapları bir mihrabdan diğerine değişen ölçülerde ve yarım daire profilli olarak karşımıza çıkmaktadır. Kaval silmeler, mihrabı üç ya da dört yandan dolanmakta ve profilasyonu etkilemektedir. Çerçevedeki durumuna göre bir, iki, üç, dört, beş ve diğer sıralarda yer alabilmektedir.

İznik Hacı Özbek Camii (Res. 2) mihrabında yanlarda ikişer kaval silme çerçeveyi oluşturan bordürün üzerinde bulunmaktadır. Bunun dışında ikinci sıralarında Kütahya Ulu Cami (Res. 91), Bursa Çandarlı Cami (Res. 149), Edirne Kirazlı Mescid (Res. 242), Ankara Karacabey Camii (Res. 260), Edirne Üç Şerefeli Cami (Res. 273), Hersek Hersekoğlu Ahmet Paşa Camii (Res. 360), İstanbul Fatih Camii (Res. 334), İstanbul Murat Paşa Camii (Res. 340), Üsküdar Rum Mehmet Paşa Camii (Res. 342), İznik Mahmut Çelebi Camii (Res. 267), Manisa İvaz Bey Camii (Res. 379), Tokat Hatuniye Camii (Res. 383), Amasya Gümüşlü Camii (Res. 388), Amasya II. Bayezid Camii (Res. 302), Kütahya Hisar Bey Camii (Res. 402), Edirne II. Bayezid Camii (Res. 409), Sivrihisar Kurşunlu cami (Res. 433) ve İnecik Hüseyin Bey Camii (Res. 438) mihrablarında görülmektedir. Üçüncü sırasında, Bursa Yıldırım Camii (Res. 66), Amasya Yörgüç Paşa Camii (Res. 217), Tire Rum Mehmet Paşa Camii (Res. 345), Afyon Gedik Ahmet Paşa Camii (Res. 348), Amasya Sofular Camii (Res. 390), Amasya II. Bayezid Camii (Res. 393), Çemberlitaş Atik Ali Paşa Camii (Res. 436), Hayrebolu Güzelce Hasan Bey Camii (Res. 440) mihrablarında bulunmaktadır. Dördüncü sırasında, İznik Yeşil Cami (Res. 37), Edirne Yeşilce Cami (Res. 247), İznik Mahmut Çelebi Camii (Res. 266) ve Edirne II. Bayezid Camii (Res. 303) mihrablarında rastlanmaktadır. Beşinci sırasında, Osmancık Koca Mehmet Paşa Camii (Res. 210), Bursa Yeşil Cami (Res. 123), Amasya Gümüşlü Camii (Res. 388), Sivrihisar Kurşunlu Camii (Res. 433) ve Edirne Üç Şerefeli Camii (Res. 279) mihrablarında görülmektedir. Ayrıca, Afyon Gedik Ahmet Paşa Camii (Res. 347) mihrabı yedinci, Edirne Kirazlı Mescid (Res. 242) mihrabı altıncı, Edirne II. Bayezid Camii (Res. 409) mihrabı sekiz ve onikinci sıralarında dolanmaktadır.

4.3.1.2.2.2.6. Oluk Silmeler

Kaval silmenin aksine, yarım daire şeklinde içe girintili olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha çok kaval silmelerden hemen önce veya akabinde gelmekte; mihrablarda profilasyonu etkileyen çerçeveleyici diğer bir unsuru teşkil etmektedir. Bunlar kaval silmeler gibi, çerçevenin değişik sıralarında bulunmaktadır.

Bu şekilde oluk silmeler çerçevenin ikinci sırasında Ankara Karanlık Mescid (Res. 183), Amasya Yörgüç Paşa Camii (Res. 217), Tire Rum Mehmet Paşa Camii (Res. 345), Afyon Gedik Ahmet Paşa Camii (Res. 347), Amasya Sofular Camii (Res. 390), İstanbul Çandarlı Camii (Res. 327), Çemberlitaş Atik Ali Paşa Camii (Res. 134), Hayrebolu Güzelce Hasan Bey Camii (Res. 440) mihrablarında rastlanmaktadır. Üçüncü sırasında, İznik Yeşil Cami (Res. 31), Edirne Ayşe Kadın Camii (Res. 317), Edirne Üç Şerefeli Camii (Res. 273), Edirne Kirazlı Mescid (Res. 242), Ankara Karacabey Camii (Res.260), İznik Mahmut Çelebi Camii (Res. 266), İstanbul Murad Paşa Camii (Res. 340), Tokat Hatuniye Camii (Res. 383) ve Malkara Gazi Ömer Bey Camii (Res. 406) mihrablarında bulunmaktadır. Beşinci sırasında ise, Edirne Kirazlı Mescid (Res. 242), Amasya II. Bayezid Camii (Res. 392) ve Edirne II. Bayezid Camii (Res. 49) mihrablarında görülmektedir. Ayrıca, Bursa Yeşil Cami (Res. 119) mihrabında altıncı; Edirne II. Bayezid Camii (Res. 409) mihrabında yedi, dokuz ve onüçüncü; Afyon Gedik Ahmet Paşa Camii (Res. 347) mihrabında altı ve sekizinci; Amasya II. Bayezid Camii (Res. 392) mihrabında ise, altıncı sıralarda rastlanmaktadır.

4.3.1.2.2.2.7. Çubuk Silmeler

Çubuk silmeler, kaval silmeyle aynı profilasyonda fakat daha ince olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha çok alçı mihrablarda düz yüzeyli bordürlerin iki yandan sınırlandırılmasında kullanılmıştır. Bundan başka, başlı başına çubuk silmelere de rastlanmaktadır. Bu şekilde çubuk silmelere Bergama Ulu Cami (Res. 36-37), Bursa Timurtaş Camii (Res. 56), Ankara Molla Büyük Camii (Res. 155-158), Ankara Örtmeli Mescid (Res. 159), Osmancık Koca Mehmet Paşa Camii (Res.209), Ankara Karacabey Camii (Res. 260), Merzifon II. Murad Camii (Res. 198), Edirne Sitti Hatun Camii (Res. 210-212) mihrabları ve diğerlerinde görülmektedir.

4.3.1.2.3. Kemer

İncelenen mihrablarda kemer yaygın olarak kullanılmamıştır. Kemerler çeşitlerine göre, dilimli, sivri, kaş, Bursa kemeri ve basık kemer şeklinde sınıflandırılmıştır. Bunun dışında işlevlerine göre, kuşatma kemeri, kavsara kemeri ve ikinci niş kemeri olarak gruplandırmak mümkündür.

Anadolu Selçuklu dönemi ve daha öncesinde kemer, mihrablarda daha çok rastlanan bir unsurdur. Bu dönemde yarım daire kemer Harput Ulu Cami (esas) ve Diyarbakır Kale Cami mihrablarında; sivri kemer Erzurum Ulu Cami, Silvan Ulu Cami, Antalya Karatay

Medresesi, Malatya Musalla, Boyalıköy Medresesi, Sivas Keykavus Şifahanesi Türbe ve Konya Hacı Ferruh Mescidi mihrablarında; Penci kemer Bünyan Ulu Cami, Kayseri Huand Hatun Camii, Kayseri Hacı Kılıç Camii, Daveli Sivasi Hatun Camii, Niğde Daruz-Zikr, Damsaköy Taşkın Paşa Camii, Hasankeyf Kale Mescidi mihrablarında; dilimli kemer ise, Dunaysır Ulu Cami, Diyarbakır Mesudiye Medresesi, Niğde Hüdavend Hatun Türbesi ve Kasabaköy Mahmud Bey Camii mihrablarında bulunmaktadır.

Anadolu dışında ise, Ardistan Mescidi Cuma,Kazvin Mescidi Haydariye, Veramin Pir Hamza Türbesi mihrablarında penci kemer, Kayrevan Seydi Ukba Camii, Kurtuba Camii mihrablarında at nalı kemer, Fatimî mihrablarında ise, yarım daire kemer görülmektedir.[34]

4.3.1.2.3.1. Kuşatma Kemeri

Zeminden veya köşe sütuncelerinin üst hizasından başlayan kuşatma kemerleri, bazen mihrabın tamamını, bazen hücreyi, bazen de sadece kavsarayı içine almaktadır. İncelenen dokuz mihrabda görülen kuşatma kemeri, Tire Yeşil İmaret Camii (Res. 251) ve Bursa Cem Sultan Türbesinde (Res. 255) mihrabların tamamını dilimli kemer şeklinde üstten kuşatmaktadır. Diğer hücre veya kavsarayı içine alan kemerler ya zemine kadar inmekte, ya da sütunceler üzerinden başlamaktadır.

Zemine kadar inen kuşatma kemerlerinden Bursa Yiğit Köhne Camii (Res. 244) ve Bursa Selçuk Hatun Camii (Res. 285) mihrablarındaki sivri kemer, Kütahya Arslan Bey Camii (Res. 288) mihrabındaki kaş kemer, Sivrihisar Kurşunlu cami (Res. 429) ve İznik Hacı Özbek Camii (Res. 3) mihrablarındaki Bursa kemeri şeklindedir.

Sütunce üzerinden başlayan kuşatma kemerleri ise, Manisa Hatuniye Camii (Res. 417) ve Manisa İvaz Bey Camii (Res. 382) mihrablarında çok dilimli, Bursa Hacılar Camii (Res. 332) mihrabında sivri kemer biçiminde gerçekleştirilmiştir.

4.3.1.2.3.1. Kavsara Kemeri

Kavsara kemerinden kastedilen, kemerin doğrudan kavsara şeklinde düzenlendiği durumlarla, yarım küre kavsaraların cephesini sınırlandıran ve bazı mukarnaslı kavsaraları sonlandıran kemerlerdir.

---

34 Bakırer, a.g.e., 60-63.

Kavsaranın kemer şeklinde düzenlenmesi üç mihrabda görülmektedir. Bunlardan Bursa Azeb Bey Camii (Res. 297) mihrabında Bursa kemeri, İznik Hacı Özbek Camii (Res. 3) ve Bursa Hüma Hatun Türbesi (Res. 283) mihrablarında sivri kemer şeklindedir.

Yarım veya çeyrek küre kavsaralardan Kütahya İshak Fakih Camii (Res. 222), Bursa Ahmed Dai Mescidi (Res. 339), İznik-Elbeyli Çandarlı Camii (Res. 208) mihrablarında sivri kemer kavsarayı sınırlandırmaktadır. Bunlardan Kütahya İshak Fakih Camii ve Bursa Ahmet Dai Mescidi mihrablarında sivri kemer, iki kademeli bir düzenleme göstermekte ve sütunceler üzerine oturmaktadır. Diğer Elbeyli Çandarlı Camii mihrabında ise çerçeve şeklinde tabana kadar inmektedir.

İkincisinde kavsaranın cepheden kemer şeklinde oluşması sözkonusudur. Bu Edirne Üç Şerefeli Cami (Res. 277) mihrabında üç dilimli, Ankara Ahi Tura Mescidi (Res. 180) mihrabında beş dilimli, Vize Ayasofya Camii (Res. 14), Bursa Alaaddin Camii (Res. 1), İnecik Hüseyin Bey Camii (Res. 438) mihrablarında yuvarlak kemer şeklindedir.

Mukarnaslı kavsaralarda çeşitli kemer biçimlerinin mukarnas yuvalarını teşkil ettiği görülmektedir. Özellikle kavsaraların alt sıraları ile tepe nişlerinde kemerler belirgin, diğer sıralarda ise, yerine göre değişiklik göstermektedir. Başlıca sivri kemer, Bursa kemeri, yuvarlak kemer bu yuvalarda kullanılmıştır. Bu çeşit kavsaralarda daha çok tepe nişini oluşturan veya kuşatan kemerler ön plana çıkmaktadır. Bunların tümünden ziyade kemerli biçimde sonlananlar ya da kemerle çevrelenenler ele alınmıştır.

Bu şekilde Edirne Eski Cami (Res. 1059, Bursa Yeşil Cami (Res. 129), Bursa Çandarlı İbrahim Camii (Res. 151), Bursa Şehadet Cami (Res. 129), Balıkesir Yıldırım Camii (Res. 52), Bursa Timurtaş Camii (Res. 58), Tire Kazanoğlu Camii (Res. 296), Bursa Başçı İbrahim Camii (Res. 302), Çardak Yakub Bey Camii harim ve son cemaat yeri (Res. 308, 312), Çanakkale Kale Mescidi (Res. 315), Tire Rum Mehmet Paşa Camii (Res. 345), Bursa Cem Sultan Türbesi (Res. 356), Alaşehir Şeyh Sinan Camii (Res. 367), Manisa İvaz Bey Camii (Res. 380), Manisa Hatuniye Camii (Res. 418) mihrablarında kavsara tepe nişi kemerli olarak sonlanmaktadır. Bunlardan Manisa Hatuniye Camii mihrabında yanyana 3 sivri kemer şeklinde düzenlenmiştir. Bu kemerler, kavsara kenarlarını sınırlandıran düz, oluk, çubuk ve diğer silmelerle oluşturulmuştur.

Bunlar dışında mihrab hücresine yerleştirilmiş nişlerin üç tanesi kemerlerle nihayetlenmektedir. Bursa Yeşil Türbe (Res. 142) mihrabında beş dilimli, Bursa Hacılar Camii (Res. 331) mihrabında üç dilimli, Edirne Ayşe Kadın Camii (Res. 318) mihrabında ise, sivri kemer şeklinde görülmektedir.

4.3.1.2.4. Kavsara

Mihraba anıtsal bir görünüm kazandıran kavsara, aynı zamanda hücrenin örtülmesi meselesini çözüme kavuşturan bir unsurdur. Kavsaralar, hücrenin üst kısmında üç şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bunlar yarım küre, kemerli ve mukarnaslı kavsaralar olmak üzere gruplara ayrılmaktadır.

4.3.1.2.4.1. Yarım Küre Kavsaralar

Yarım küre kavsaralar, yarım daire veya çok köşeli hücrelerin üst kısmında yer almaktadır. İnceleme kapsamındaki on mihrab yarım küre kavsaralıdır. Bu kavsaraların hücreyle bütünleştikleri gibi, kademelenme yaparak ayrıldıkları görülmektedir. Kütahya İshak Fakih Camii (Res. 222) ve Bursa Muradiye Türbesi (Res. 287) mihrablarındaki yarım kürelerin içerisi dilimlendirilmiştir. Hatta Kütahya İshak Fakih Camii mihrabında kavsara, başlangıç hizasındaki bir dizi konsol öğesi ile ayrıca hareketlendirilmiştir. Edirne Üç Şerefeli Cami (Res. 377-378) mihrabında kavsara içiçe iki yarım küre biçiminde düzenlenmiştir. Burada üstteki yarım küre, alttakinin üst ortasında yer almakta, böylece cepheden üç dilimli kemer şeklinde bir görünüm oluşturmaktadır. Diğer, Bursa Alaaddin Camii (Res. 1), Vize Ayasofya Camii (Res. 14), Ankara Ahi Tura Mescidi (Res. 180), Elbeyli Çandarlı Camii (Res. 208), İnecik Hüseyin Bey Camii (Res. 438), Bursa Ahmet Dai Mescidi (Res. 339), mihrablarında da yarım küre kavsaralar hücreyle bütünleşmiştir.

Yarım küre kavsaralar daha çok Anadolu dışında Fatimi, Zengi, Eyyubi mihrablarında karışımza çıkmaktadır. Anadolu'da da erken dönemden itibaren mihrablarda uygulamalarını görmek mümkündür. Kahire El-Cuyuşî Camii, Kahire El-Ezher Camii, Halep Şadbahtiye Medresesi, Harput Ulu Cami esas, Diyarbakır Kale Camii ayak üzerindeki, Diyarbakır Mesudiye Medresesi mescid, Divriği Ulu Cami, Çemişkezek Yelmaniye Camii, Mardin Sultan İsa Medresesi, Damsaköy Taşkın Paşa Camii, Bünyan Ulu Cami ve Konya Sahip Ata Hankahı mihrablarında bu şekilde yarım küre kavsaralar görülmektedir.[35]

4.3.1.2.4.2. Kemerli Şekilde Kavsaralar

Doğrudan kemer şeklinde kavsara üç mihrabda da görülmektedir. İznik Hacı Özbek Camii (Res. 3), Bursa Hüma Hatun Türbesi (Res. 283) muhrablarında sivri kemer, Bursa Azab Bey Camii (Res. 297) mihrabında ise, Bursa kemeri şeklindedir. Burada kavsarayı teşkil

---

35 Bakırer, a.g.e., 63-64.

eden kemerin karın kısmı hücre derinliğine eşit tutulmuştur. Bu da kavsarayla hücreyi bütünleştirmektedir.

Anadolu'da Selçuklu döneminden Malatya Musalla mihrabında bu uygulama görülmektedir. İran'da bazı Büyük Selçuklu, Ardistan Mescidi Cuma, Ribatı Şerif 1. ve 2. avlu mihrablarında kavsarayı teşkil eden sathi veya derinleşen kemerlere rastlanmaktadır.[36]

4.3.1.2.4.3. Mukarnaslı Kavsaralar

Erken Osmanlı mihrablarında en çok rastlanan kavsara şeklini oluşturmaktadır. Cephede üçgen bir görünümle karşımıza çıkan bu kavsaralar kenarlardan dışbükey, ya da köşeli kademelenme yapan silmeler sınırlandırmaktadır. Mihrabları meydana getiren malzemenin cinsinin de etkili olduğu mukarnaslar, tek tek ya da gruplar halinde olabilmektedir. Geometrik bir şemaya göre düzenlenen mukarnasların içten dışa taşıntı yapacak biçimde sıralandıkları görülmektedir. Bu şemaya uygun her bir sıranın kendine özgü nişçik, yuva, badem ve kanat, konsol öğeleri ve sarkıtlardan oluşan mukarnas düzenlemesi vardır.[37]

Bu çeşit kavsaraların gruplanmasında mukarnas sıraları, öğeleri, şekilleri ve dizilişleri şüphesiz etkilidir. Bunların plan ve görünüş bazında ayrı ayrı şekillendikleri görülmektedir. Plan düzeyinde mukarnasların meydana getirdiği geometrik şema; görünüşte de, kavsaranın cephede oluşturduğu üçgenin şekli ile mukarnas dizilerinin sayısı öne çıkmaktadır. Ancak burada yapılan gruplamada mukarnas dizilerinin sayısı ile üçgenin şekline göre tasnif yapılmıştır. Asıl gruplama dört ve oniki sıra arasında değişen mukarnas dizilerine göre yapılmış olup, cephedeki üçgenin şekline göre dik eşkenar ve yayvan biçimde kendi içerisinde alt gruplara ayrılmıştır. Mukarnas dizileri en az dört, en fazla oniki sıradan oluşmaktadır.

Mukarnaslı kavsaraların mihrablarda görülmeye başlaması Karahanlı ve Büyük Selçuklu dönemlerine kadar inmektedir. Buhara Namazgâh Cami mihrabı (Res.454) ile Demavend, Gülpayegan ve Barsiyan Mescidi Cumalarındaki mihrablarda mukarnaslı kavsaraya rastlanmaktadır. Tabii olarak, bu mihrablarda gelişkin mukarnaslı kavsaralardan söz etmek mümkün değildir. Gülpayegan mihrabı kavsarasını dolduran mukarnaslar az köşeli yuvalarla, Demavend mihrabı kavsarasında ise, üçlü kemer şeklinde yuvalarla oluşturulmuştur. Ayrıca bu kavsaralarda mukarnasların dizilmesinde geometrik bir şema gözetilmemiştir.[38]

---

36 Bakırer, a.g.e., 20, 21, 162.
37 A. Ödekan, Anadoluda Osmanlı Öncesi Mukarnaslı Portal Örtüleri (1977).
38 Bakırer, a.g.e., 72-73.

Anadolu mihrabları mukarnaslı kavsaraya erken dönemden itibaren sahiptir. Taçkapılarla paralel bir gelişme izlenen mukarnaslı kavsaraların erken örnekleri Erzurum Ulu Cami (Res. 475), Divriği Kale Cami (Res. 476) ve Erzurum Kale Mescidi mihrablarında görülmektedir. Asıl gelişimi XIII. yüzyıl içerisinde Niğde Alaaddin Camii (Res. 479), Kayseri Huand Hatun Camii (Res. 480), Kayseri Hacı Kılıç Camii (Res. 482), Konya Hacı Ferruh Mescidi, Konya Sadreddin Konevi Camii, Konya Sırçalı Medrese, Konya Sahip Ata Camii (Res. 489) ve Konya Sakahane Mescidi gibi taş, çini ve alçı mihrablarda sağlanmıştır. Bu durum XIV. yüzyıl Beylikler devrinde de devam etmiştir. Bunların başlıcaları Ermenek Ulu Cami (Res. 500), Birgi Ulu Cami (Res. 506), Beyşehir Eşrefoğlu Camii (Res. 492), Kemah köyü Halil Bey Camii (Res. 503), Ayaş Ulu Cami, Kasabaköy Mahmud Bey Camii (Res. 504) mihrablarıdır.[39]

4.3.1.2.4.3.1. Dört Sıra Mukarnaslı Kavsaralar

Her üç şekilde görülen sekiz kavsara, dört sıra mukarnasla teşkil edilmiştir. Osmancık Koca Mehmet Paşa Camii (Res. 213), Bursa Düsturhan Camii (Res. 359), Bursa Cem Sultan Türbesi (Res. 357) ve Alaşehir Şeyh Sinan Camii (Res. 367) mihrablarında kavsara dik üçgen şeklindedir. Ankara Ahi Yakub Camii (Res. 62), Edirne Gazi Mihal Camii (Res. 194) ve Bursa Veledi Yaniç Camii (Res. 256) mihrablarında eşkenar üçgen görünümlüdür. Trabzon Fatih Camii (Res. 325) mihrabında ise, kavsaranın yayvan görünümü ve mukarnasların dizilişindeki farklılık diğerlerinden ayrılmaktadır.

4.3.1.2.4.3.2. Beş Sıra Mukarnaslı Kavsaralar

İncelenen onbeş mihrabda beş sıra mukarnaslı kavsara görülmektedir. Bunların cephede şekillenişleri dik ve eşkenar üçgen şeklindedir. Gümüş Yörgüç Paşa Camii (Res. 215), İznik Yeşil Cami (Res. 37), Edirne Yeşilce Camii (Res. 248), Manisa İvaz Bey Camii (Res. 38), Manisa Hatuniye Camii (Res. 417), Tire Kazanoğlu Camii (Res. 296), Kütahya Hisar Bey Camii (Res. 404), Hayrebolu Güzelce Hasan Bey Camii (Res. 441) mihrablarında kavsaralar dik üçgen görünümlüdür. Her bir mihrabın mukarnas dolgusu ve düzenlenişi birbirinden farklı yapılmıştır. Düzensiz olan Manisa Hatuniye ile İvaz Bey dışındakiler kenarlardan köşeli kademelenme yaparak yükselmektedir.

Mudurnu Yıldırım Camii (Res. 42), Bursa Timurtaş Camii (Res. 58), Milas Firuz Bey Camii (Res. 78), Amasya Bayezid Paşa Camii (Res. 115) Bursa Hamza Bey Türbesi

---

39 Bakırer, a.g.e., 65-72.

(Res. 307), Edirne Kirazlı Mescid (Res. 243) ve Ankara Eyüp Camii (Res. 190) mihrablarında eşkenar üçgen şeklinde kavsaralar görülmektedir. Bunların da mukarnas biçimlenişlerinde farklılıklar gözlenmektedir. Bunlardan Mudurnu Yıldırım Camii mihrabının kavsarası kısmen bozulmuştur. Kalın sıva ve badana tabakası altında konsol, prizmatik üçgen ve üçgen biçimli tepe nişi görülebilmektedir. Bursa Timurtaş Camii mihrabı kavsarasını dolduran mukarnaslar ikişer sıra halinde kenarlarda dizilmekte, her sıra ayrı tepe nişleriyle nihayetlenmektedir. Bu mihrabda mukarnaslar, içleri prizmatik üçgenlerle doldurulmuş yuvalarla teşkil edilmiştir. Milas Firuz Bey Camii, Amasya Bayezid Paşa Camii, Bursa Hamza Bey Türbesi, Edirne Kirazlı Mescid ve Ankara Eyüp Camii mihrablarının kavsaraları kenarlardan köşeli kademelenme yaparak yükselmektedir. Kavsaraların en alt sıraları konsol öğeleri ve aralarındaki sathi sağır nişçiklerle, diğer sıralar badem, kanat veya yuvalarla, en üst ise, dilimli tepe nişleriyle meydana getirilmiştir. Bunlardan Amasya Bayezid Paşa Camii mihrabında mukarnaslar ikili gruplama göstermektedir. Diğerlerinde ise, mukarnaslar tek tek dizilmektedir.

4.3.1.2.4.3. Altı Sıra Mukarnaslı Kavsaralar

İncelenen kapsamındaki 29 mihrabda, altı sıra mukarnasla teşkil edilmiş kavsara bulunmaktadır. Çoğunluğu dik üçgen olmak üzere, eşkenar ve yayvan görünümlü kavsaralar da bu kategori içerisinde yer almaktadır. Mukarnasların tertibatında mihrabdan mihraba değişen bir düzenleme görülmektedir.

Bu şekilde Ankara Ahi Elvan Camii (Res. 48), Ankara Örtmeli Mescid (Res. 161), Ankara Molla Büyük Camii (Res. 157), Ankara Hacı İvaz Mescidi (Res. 167), Ankara Direkli Camii (Res. 173), Ankara Poyracı Mescidi (Res. 187), Ankara Gecik Kadın Mescidi (Res. 271), Balıkesir Yıldırım Camii (Res. 52), Amasya Yörgüç Paşa Camii (Res. 218), Bursa Umur Bey Namazgâhı (Res. 294), Bursa Hamza Bey Camii (Res. 305), Çardak Yakub Bey Camii harim ve son cemaat yeri (Res. 309, 312), Edirne Ayşe Kadın Camii (Res. 319), Keşan Hersekoğlu Ahmet Paşa Camii (Res. 365), Amasya Mehmet Paşa Camii (Res. 399), Bursa Hacılar Camii (Res. 332), İstanbul Murad Paşa Camii (Res. 341), Tire Rum Mahmut Paşa Camii (Res. 343), Edirne Kasım Paşa Camii (Res. 351), Malkara Gazi Ömer Bey Camii (Res. 407) mihrablarında kavsara dik üçgen biçiminde bir görünüşe sahiptir. Bunlardan Ankara mihrablarındaki kavsaralar, benzer özellikler göstermektedir. Kenarlardan köşeli kademelenme yaparak yükselen kavsaraları, altta sağır nişçik ve konsol öğeleri diğer sıralarda badem ve kanat, en üstte dilimli tepe nişinden oluşan mukarnaslar şekillendirmektedir. Ancak Ahi Elvan Camii ve Örtmeli Mescid mihrabları dışında kalanlarda kavsaranın beşinci sırası yaprak

şeklinde yüzeylerle oluşturulmuştur. Molla Büyük Camii, Hacı İvaz Mescidi ve Poyracı Mescidi mihrabları gibi.

Balıkesir Yıldırım Camii mihrabının kavsarası, kenarlardan dışbükey kademelenmeli olup, birbirine eşit olmayan mukarnas sıraları, birinci ve dördüncüde yapraklarla, iki, üç ve beşincisinde ters ve düz prizmatik üçgenlerle oluşturulmuştur. Yarım küre tepe nişi ise, oldukça belirgin bir konumdadır. Geriye kalan mihrabların kavsaralarında mukarnaslar tek tek dizilmişlerdir. Yerleri ve sıraları değişmekle birlikte, sathi nişçikler genelde alt sıraları, dilimli tepe nişleri de en üst sıraları oluşturmaktadır. Aradaki sıraları da badem ve kanat, yuvalar, konsollar ve yer yer sarkıtlardan meydana gelen mukarnas sistemleri doldurmaktadır.

İznik Ayasofya Camii (Res. 12), Edirne Eski Cami (Res. 101), Bursa Çandarlı İbrahim Camii (Res.1 51) ve Bursa Başçı İbrahim Camii (Res. 302) mihrablarında eşkenar üçgen görünümlü kavsaralar bulunmaktadır. Bu mihrabların kavsara düzeninde mukarnasların şekil ve dizilişleri açısından farklılıklar görülmektedir. İznik Ayasofya mihrabında, kenarlardan köşeli kademelenme yaparak yükselen kavsara, kaplamaları dökülmüş olmakla birlikte birbirine yakın büyüklükte yuvalarla teşkil edilmiştir. Edirne Eski mihrabı kavsarası kenarlardan düzensiz, dışbükey kademeli sınırlandırılmakta ve üstten dilimli yarım küre biçiminde bir tepe nişiyle sonlanmaktadır. alttan itibaren gruplaşan mukarnaslar, badem ve kanat formları, konsollar ve oldukça derin yuvalarla şekillendirilmiştir. Bursa Çandarlı İbrahim Camii mihrab kavsarası biraz Balıkesir Yıldırım Camii mihrabının kavsarasına benzer şekilde; bir, üç ve beşinci sırada yaprak dizileri, iki ve dördüncüde ise, ters ve düz prizmatik üçgen dizileri yer almaktadır. Bunda da yarım küre, dilimli bir tepe nişi dikkat çekmektedir. Bursa Başçı İbrahim Camii mihrab kavsarası ise, kenarlardan üçer sıra dizilen mukarnas sistemiyle farklı bir düzene sahiptir. Kademeli altı sıra teşkil eden mukarnaslar, herbir sırada iki yüzeyli köşe yapan ve üstleri içbükey kavisli sivriltilmiş iki kademeli yuvalarla oluşturulmuştur. Karşılıklı her sıra simetrik olarak ortadaki tepe nişlerinde birleşmektedir. Yüzeysel tepe nişlerinden üstteki büyükçe ve sivriltilmiş, aradaki ve alttakiler oldukça küçük tutulmuşlardır. Ayrıca kavsaranın alt kısmı, kenarlardan kademeli, üstü düz kesilmiş düz bir yüzey olarak bırakılmıştır (Çiz. 67).

Sivrihisar Ulu Cami (Res. 265) ve Amasya Sofular Camii (Res. 301) mihrablarının kavsaraları da yayvan bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bu iki mihrabın da mukarnas sistemi birbirinden farklıdır. Sivrihisar Ulu mihrabı kavsarasının mukarnasları altta sağır nişçiklerden, iki ve dördüncü sıralarda üçgen yüzeylerden, üç ve beşincide uçları yuvarlak sarkıt şeklinde bademlerden ve en üstte dilimli yarım küre tepe nişinden oluşmaktadır. Amasya Sofular Camii

mihrabında kenarlardan dışbükey kademelenme yapan kavsara, bir, iki ve dördüncü sıralarda yuvalarla, üç ve beşinci sırada ise, badem ve kanatlarla teşkil edilmiştir.

4.3.1.2.4.3.4. Yedi Sıra Mukarnaslı Kavsaralar

İncelenen 17 mihrabda kavsaralar yedi sıra mukarnasla düzenlenmiştir. Bu kavsaraların görünümleri tamamında dik üçgen şeklindedir. Bu kavsaralar, Behramkale Hüdavendigar Camii (Res. 17), Bursa Yeşil Türbe (Res. 147), Bursa Orhan Camii (Res. 7), Bergama Ulu Cami (Res. 88), Kütahya Ulu Cami (Res. 94), Gelibolu Azebler Namazgâhı (Res. 98), Ankara Karanlık Mescid (Res. 182), Merzifon II. Murad Camii (Res. 200), İstanbul Çandarlı İbrahim Camii (Res. 425), Bursa Yiğit Köhne Camii (Res. 245), Kütahya Arslan Bey Camii (Res. 290), Bursa Sitti Hatun Camii (Res. 299), İnegöl İshak Paşa Camii (Res. 314); Üsküdar Rum Mehmet Paşa Camii (Res. 343), Bursa Tuz Pazarı Camii (Res. 354) ve Amasya Gümüşlü Camii (Res. 389) mihrablarında karşımıza çıkmaktadır.

Bu mihrablarda kavsarayı dolduran mukarnaslar iki şekilde dizilmişlerdir. Birinde gruplanmadan tek tek, diğerinde kavsaranın alt sırasından itibaren grup oluşturacak biçimde sıralanmışlardır. Ayrıca bunlar dışında istisna teşkil eden mukarnas sistemleri de mevcuttur.

Bursa Orhan Camii, Bergama Ulu Cami, Kütahya Ulu Cami, Gelibolu Azebler Namazgâhı, Ankara Karanlık Mescid, Merzifon II. Murad Camii ve İstanbul Çandarlı İbrahim Camii mihrablarında kavsaraları dolduran mukarnaslar tek tek sıralanmışlardır. Kavsaraların en alt sırasını konsol ögeleri ve aralardaki kemerli sağır nişçikler ile sarkıtlar oluşturmaktadır. En üstteki tepe nişleri dışında aralardaki sıralar yaprak, badem ve kanat ile yuvalardan oluşmaktadır. Bunların tertibatlarında ve dizilişlerinde bazı farklılıklar görülmektedir.

Bursa Yiğit Köhne Camii, Kütahya Arslan Bey Camii, Bursa Sitti Hatun Camii, İnegöl İshak Paşa Camii, Üsküdar Rum Mehmet Paşa Camii, Bursa Tuz Pazarı Camii ve Amasya Gümüşlü Camii mihrablarında kavsaraları meydana getiren mukarnaslar alttan itibaren grup oluşturarak dizilmişlerdir. Bu gruplar, ikili veya üçlü olabilmektedir. Köşelerde derinleşen bu gruplar, kavsaranın üçüncü veya dördüncü sırasında son bulmaktadır (Res. 300).

Behramkale Hüdavendigar Camii ile Bursa Yeşil Türbe mihrab kavsaralarında mukarnasların diğerlerinden farklı bir düzenleme göstermektedir. Behramkale Hüdavendigar Camisinin alçı mihrabında mukarnaslar, yaprak şeklinde uçları sivriltilmiş yüzey ve bunların biraraya gelmesiyle oluşturulmuş yuvalarla teşkil edilmiştir. Benzerleri Yollarbaşı Ulu Cami,

Akçaşehir Ulu Cami ve Ermenek Ulu Cami mihrab kavsaralarında görülmektedir.[40] Bursa Yeşil Türbe çini mihrabının kavsarasında ise, mukarnasların şekli, en alt sıra dışında, uçları üçgen biçimde sivriltilmiş, ikili, üçlü ve beşli yüzeylerle oluşturulmuş yuvalarla şekillendirilmiştir. Konya Sırçalı Mescid, Konya Sadreddin Konevi Mescidi ve Beyşehir Eşrefoğlu Camii (Res. 498) çini mihrablarında benzer mukarnas sistemleri bulunmaktadır.[41]

4.3.1.2.4.3.5. Sekiz Sıra Mukarnaslı Kavsaralar

Bu şekilde 11 mihrabda sekiz sıra mukarnaslı kavsara bulunmaktadır. Kasvraların cepheden görünümleri dik ve eşkenar üçgen şeklindedir. Bunlarda mukarnasların tertibatları herbir mihrabda değişiklikler göstermektedir.

Bursa Şehadet Cami (Res. 21) mihrabı eşkenar üçgen görünümlü; Bursa Yıldırım Camii (Res. 68), Edirne Şah Melek Camii (Res. 205), Bursa Ulu Cami (Res. 83), Amasya II. Bayezid Camii (Res. 396), Bursa Bedreddin Camii (Res. 282), Edirne Muradiye Camii (Res. 236), Hersek Hersekoğlu Ahmet Paşa Camii (Res. 362), Edirne Sitti Hatun Camii (Res. 373), İstanbul Firuz Bey Camii (Res. 422), Sivrihisar Kurşunlu Cami (Res. 431) mihrabları dik üçgen görünümlü kavsaralara sahiptir.

Bursa Şehadet Camii mihrabının kavsarasındaki mukarnas sistemi farklı bir yapıyla oluşturulmuştur. Sivri kemerli sathi ve derin yuvalardan oluşan sistem, köşelerde gruplaşarak gelişmektedir. Diğer mihrablarda ise, mukarnasların asil belirleyici öğesi badem ve kanat formlarıdır. Yer yer görülen sarkıtlar, mukarnasları zenginleştirmekte ve dikkat çekici hale getirmektedir. Bu kavsaralarda gruplaşan mukarnas sistemleri çoğunluktadır. Ancak tek tek dizilmiş mukarnaslar da görülmektedir. Bunlarda asıl belirleyici olan ikili, üçlü ve hatta beşli gruplaşmalar olup, geriye kalan kısımlar tek tek dizilmiş mukarnaslarla oluşturulmuştur. Bursa Yıldırım Camii ve Edirne Şah Melek Camii mihrabları ikişerli; Bursa Bedreddin Camii mihrabı üçerli; Bursa Ulu ve Amasya II. Bayezid Camii mihrabları ise, beşerli gruplaşma kavsaranın alt sırasından başlayarak üç veya dördüncü sırada bir tepe nişiyle sona ermektedir. Edirne Muradiye Camii, Hersek Hersekoğlu Ahmet Paşa Camii, Edirne Sitti Hatun Camii, İstanbul Firuz Bey Camii ve Sivrihisar Kurşunlu Cami mihrablarında kavsaralar tek tek dizilmiş mukarnaslarla doldurulmuştur.

---

40 Bakırer, a.g.e., 204, 227-230.
41 Bakırer, a.g.e., 178, 183, 202.

4.3.1.2.4.3.6. Dokuz Sıra Mukarnaslı Kavsaralar

Bu kavsaralara sadece 2 mihrabda rastlanmaktadır. Dik üçgen görünümlü, kenarlardan köşeli kademelenme yaparak yükselen kavsaralar, Afyon Gedik Ahmet Paşa Camii (Res. 347) ile İstanbul Davut Paşa Camii (Res.377) mihrablarında görülmektedir. Bunlarda da ikişerli ve tek tek dizilmiş badem ve kanat formlarından oluşan mukarnaslar ağırlıklıdır. Mukarnas sisteminin diğer unsurlarını ise, konsol, yaprak, yuva, nişçik ve sarkıtlar oluşturmaktadır.

4.3.1.2.4.3.7. On Sıra Mukarnaslı Kavsaralar

Bu şekilde 3 mihrabda karşımıza çıkan kavsaraların tamamı dik üçgen görünümlüdür. Çekirge Hüdavendigar Camii (Res. 17), Tokat Hatuniye Camii (Res. 385), Edirne II. Bayezid Camii (Res. 411) mihrablarında on sıra mukarnas doldurulmuş kavsaralar bulunmaktadır.

Bunlardan Çekirge Hüdavendigar Camii mihrabındaki kavsara, ilk iki sıra dışında tamamı tek tek dizilmiş badem ve kanatlarla meydana getirilmiştir. Tokat Hatuniye Camii mihrabının kavsarasını dolduran mukarnaslar, düzgün ve uyumlu bir şekilde sıralanmıştır. Mukarnaslar, ikiz ve tek tek badem ve formları ile konsol çıkıntıları, yapraklar ve aralarda derin yuvalardan oluşmaktadır. Ayrıca tek tek dizilmiş mukarnas öğeleri kavsaranın ışık-gölge etkisini ve hareketliliğini artırmaktadır.

Edirne II. Bayezid Camii mihrab kavsarası ise, daha zengin bir mukarnas sistemiyle doldurulmuştur. Kavsarayı zenginleştiren en önemli husus sarkıtlara bolca yer verilmesidir. Sarkıtların detaylı ve ince bir işçilik göstermesi bunu ortaya koymaktadır. Bunlar dışında badem ve kanatlar, konsollar ve yuvalar mukarnas sisteminin diğer öğelerini teşkil etmektedir. Böylece mihrabın genelindeki sadelik hakimken, kavsaradaki mukarnaslarla bir hareketlik sağlanmaya çalışılmıştır.

4.3.1.2.4.3.7. On Bir Sıra Mukarnaslı Kavsaralar

İstanbul Fatih Camii (Res. 336) mihrabında görülen bu kavsara, dik üçgen biçiminde bir görünüme sahiptir. Bu kavsara, kenarlardan köşeli kademelenme yapan silmelerle sınırlandırılmış ve oldukça yüksek tutulmuştur. Bunda da zenginleştirilmiş mukarnas sistemi dikkat çekmektedir. Mukarnasları yine aynı şekilde konsol, badem ve kanat ile yuva ve nişçiklerden meydana gelen öğeler oluşturmaktadır. Mukarnasların aralarına yerleştirilmiş sarkıtlar, Edirne II. Bayezid mihrabındaki gibi kavsaranın etkisini arttırmaktadır.

4.3.1.2.4.3.8. Oniki Sıra Mukarnaslı Kavsaralar

Sadece Bursa Yeşil Cami (Res. 129) mihrabında kavsara, bu şekilde düzenlenmiştir. Kenarlardan köşeli kademelenme yaparak yükselen ve üstten bir sivri kemerle son bulan kavsara dik üçgen görünümündedir. Malzemenin sağladığı imkanlarla zengin süslemeli, tertibatları farklı yuva ve konsol öğeleriyle oluşturulmuştur. En üstteki dilimli, yarım küre tepe nişi dışında, birbirine eşit boyda sıralar, uçları üçgen biçiminde sivriltilmiş yüzeylerin tek tek ya da ikili, üçlü ve dörtlü grup oluşturmasıyla meydana getirilmiştir. Yüksek tutulmuş kavsarada mukarnasların alttan itibaren gruplaşması ve derin ve sathi yuvaların birarada kullanılması cephe düzeninde etkisini arttırmaktadır.

4.3.1.2.5. Sütunceler

Sütunceler, genelde mihrabların hücre köşelerine, bazen de dış köşelere yerleştirilmiş olup, bulunduğu köşeleri keskinlikten ya da monotonluktan kurtarmak için düşünülmüş, taşıyıcı olmaktan ziyade sınırlandırıcı bir işlevi olan unsurlardır. Gövde, başlık ve kaide gibi elemanlarla oluşturulmuştur. Sütunceler bulundukları köşelere bağlı veya bağımsız olarak yapılmışlardır. Hücre yüksekliği ile sınırlı tutulmuş sütunceler, zemine kadar uzandıkları gibi, oturtmalık üzerinden de başlayabilmektedir.

İncelenen 64 mihrabda sütunceler bulunmaktadır. Çoğunluğu hücre köşelerinde, üç mihrabda ise, dış köşelerde yer almaktadır. Sütunce gövdeleri ile başlık ve kaideleri değişik şekillerde karşımıza çıkarmaktadır. Köşelerde bir girinti içerisine yerleştirilebildikleri gibi, hücreye ve dışa taşıntı meydana getirebilmektedir.

Sütuncelerin mihrablarda görülmeye başlaması XIII. ve IX. yüzyılara kadar inmektedir. Irak'taki el-Heseki Camii mihrabı (Res. 444), Samarra İsimsiz mihrab (Res. 445), Samerra Ebu Dulef Camii mihrabı, Sus Fatata Camii mihrabı ve Nayin Mescidi Cuma mihrabı (Res. 446) hücre köşelerine sütunceler yerleştirilmiştir.[42]

Anadolu'da XII-XIV. yüzyıl içerisinde yapılmış Selçuklu ve Beylikler devrine ait birçok mihrabda sütunceler bulunmaktadır. Sütunceler hem gövdeli ve hem de başlık ve kaideleri ile bu dönem mihrablarında dikkat çeken unsurlarından birini teşkil etmektedir. Sütunce gövdeleri silindirik, burmalı silindirik, zikzak yivli silindirik ve köşeli olabilmektedir. ayrıca başlık ve kaideleri de kendi içerisinde şekillerine göre değişiklikler göstermektedir.[43]

---

42 Bakırer, a.g.e., 81; A. Uluçam, Irak'taki Türk Mimari Eserleri (1989), 254.
43 Bakırer.a .g.e, 79.

Anadolu dışındaki ve Anadolu'daki mihrablarda sütuncelerin hücre köşelerinde yer aldıkları görülmektedir. Mihrabın dış köşelerine konmuş sütuncelere XIV. yy içerisinde Karamanoğlu mihrablarında rastlanmaktadır. Niğde Darü'z-Zikr, Eskiciler Mescidi, Hüdavend Hatun Türbesi, Ermenek Sipas Camii, Develi Seyyid Şerif Türbesi ve Niğde Ak Medrese mihrablarındaki sütunceler dış köşelerde yer almaktadır.[44]

4.3.1.2.5.1. Sütunce Gövdeleri

Gövdelerin şekillerine göre sütunceler gruplandırılmaktadır. Silindirik, yarım silindirik gövdeli, yivli silindirik gövdeli, çokgen gövdeli ve kare prizmal gövdeli olarak karşımıza çıkmaktadır. Gövdenin ince veya kalın olduğu gibi, hücrenin durumuna göre bodur veya yüksek tutulmuş olanları mevcuttur.

4.3.1.2.5.1.1. Silindirik Gövdeli Sütunceler

Bu şekilde silindirik gövdeli sütunce 42 mihrabda bulunmaktadır. Bunlar hücrenin köşelerinden bağımsız veya bağlı olarak iki biçimde yerleştirilmişlerdir. Bağımsız olanlar alt ve üstten başlık ve kaide vasıtasıyla mihraba tutturulmuş vaziyettedir. Köşelere bağlı olanlar yarım ya da çeyrek silindirik gövdelidir. Kalınlık, incelik, bodur veya yüksek olmaları mihrabda mihraban değişmektedir.

Köşelerde bir girinti içerisinde, bağımsız olan silindirik gövdeli sütunceler, Bursa Yıldırım Camii (Res. 67), Milas Firuz Bey Camii (Res. 77), Edirne Üç Şerefeli Cami (Res. 275), İstanbul Fatih Camii (Res. 334), Edirne ve Amasya II. Bayezid Camii (Res. 394, 409) mihrablarında yer almaktadır. Gövdeleri 0.10 - 0.12 m çapında olup, boyları ile kalınlıkları arasında bir orantıdan söz edilebilir.

Köşelere bağlı sütuncelerden, Bursa Orhan Camii (Res. 4), Bursa Hüdavendigar Camii (Res. 16), Edirne Eski Cami (Res. 101-104), Ankara Poyracı Mecidi (Res. 186), Kütahya İshak Fakih Camii (Res. 220), Bursa Sitti Hatun Camii (Res. 298), Bursa Başçı İbrahim Camii (Res. 301), Trabzon Fatih Camii (Res. 321), İnegöl İshak Paşa Camii (Res. 313) ve Bursa Tuz Pazarı Camii (Res. 353) mihrablarındakiler kalın gövdeli olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlar genelde köşelerden dışa ve içe taşkın boyları da hücrenin yüksekliği kadardır.

---

44 Bakırer, a.g.e., 82.

Köşelerde ince tutulmuş yarım silindirik gövdeli sütunceler, İznik Yeşil Cami dış köşe (Res. 32), Bursa Timurtaş Camii (Res. 57), Bergama Ulu Cami (Res. 88), İznik Mahmud Çelebi Camii dış köşe (Res. 266), Edirne Ayşe Kadın Camii (Res. 317), Bursa Hacılar Camii (Res. 331), Bursa Ahmet Dai Camii (Res. 339), İstanbul Murat Paşa Camii (Res. 341), İstanbul Rum Mehmet Paşa Camii (Res. 342), Afyon Gedik Ahmet Paşa Camii (Res. 348), Manisa İvaz Bey Camii (Res. 378), Amasya Gümüşlü Camii (Res. 388), Kütahya Hisar Bey Camii (Res. 403), Hersek Hersekoğlu Ahmet Paşa Camii (Res. 361), Manisa Hatuniye Camii (Res. 415), Tokat Hatuniye Camii (Res. 384), İstanbul Firuz Bey Camii (Res. 421) ve Çemberlitaş Atik Ali Paşa Camii (Res. 434) mihrablarında görülmektedir. Sütuncelerin boyları hücre boyunca devam etmekte, bazılarında oturtmalığın üzerinden başlatılması ve başlık ve kaidelerin de uzunca tutulması nedeniyle gövdeler bodur kalmaktadır. Sütunce gövdelerin çapları ise, ortalama 0.05 - 0.10 m arasında değişmektedir.

4.3.1.2.5.1.2. Düz Yivli Silindirik Sütunceler

Düz yivler, sütunce gövdelerinde kaval silmelerle oluşturulmuştur. Malzeme yönünden özellik taşıyan çini ve alçı mihrablarda karşımıza çıkmaktadır. İncelenen 7 mihrabda bu şekilde sütunceler mevcuttur. Bunlardan Kütahya Ulu Cami (Res. 93) mihrabında yivler ortadan ikiye ayrılmıştır. Bursa Yeşil Cami (Res. 127), Ankara Direkli Camii (Res. 172), Çanakkale Kale Mescidi (Res. 314) ve Edirne Sitti Hatun Camii (Res. 371) mihrablarındaki sütunce gövdelerinde yivler düz ve boydan boya uzanmaktadır. Bursa Yeşil Türbe (Res. 145) mihrabı sütuncelerinde bir yerden, Edirne Muradiye Camii (Res. 234) mihrabı sütuncelerinde ise iki yerden kaval silmeler kesişip gövdeleri ayrıca hareketlendirmektedir.

4.3.1.2.5.1.3. Zikzak Yivli Silindirik Sütunceler

Bu şekilde zikzak yivli sütuncelere, Sivrihisar Ulu Cami (Res. 264) ve Sivrihisar Kurşunlu cami (Res. 430) mihrablarında rastlanmaktadır. İnce tutulmuş sütunce gövdelerinde enine düzenlenmiş zikzak yivler yer almaktadır. Benzerleri Karaman Çelebi Mescid, Akşehir Ulu, Afyon Kabbe mihrablarında görülmektedir.

4.3.1.2.5.1.4. Kare Prizmal Gövdeli Sütunceler

Bu çeşit sütunceler, 4 alçı mihrabda bulunmaktadır. Ankara Ahi Elvan Camii (Res. 47) ve Edirne Şah Melek Camii (Res. 204) mihrablarında kare prizmal gövdeli sütuncelerin

köşeleri pahlarla yumuşatılmıştır. Ankara Hacettepe Camii (Res. 176) ile Eyüp Camii (Res. 196) mihrablarında ise, sütunceler boydan boya yivlerle hareketlendirilmiştir. Bu sütunceler köşelerden birer girinti ile ayrılmaktadır.

4.3.1.2.5.1.5. Çokgen Gövdeli Sütunceler

İncelenen 10 mihrabda görülen çokgen gövdeli sütunceler, köşelere bağlı yarım sekizgen birer gövdeden oluşmaktadır. Dört veya beş kenarlı olan bu sütunceler İznik Yeşil Cami (Res. 34) mihrabı hücre köşelerindeki ile İstanbul Davut Paşa Camii (Res. 376) mihrabı ile birlikte ince ve uzun gövdeden meydana gelmektedir. Bilecik Orhan İmareti (Res. 8), Behramkale Hüdavendigar Camii (Res. 28), Gelibolu Azebler Namazgâhı (Res.96), Ankara Molla Büyük Camii (Res. 156), Ankara Hacı İvaz Mescidi (Res. 166), Edirne Kirazlı Mescid (Res. 242), Kütahya Arslan Bey Camii (Res. 289) ile Merzifon II. Murad Camii (Res. 199) mihrablarında görülen çokgen gövdeli sütunceler, kalınca ve bordür bir yapıya sahiptir.

Çokgen gövdeli sütuncelere Beyşehir Eşrefoğlu Cami, Kazım Karabekir Ulu Cami, Akçaşehir Ulu Cami ve Hasbey Darü'l-Huffaz mihrablarında rastlanmaktadır. Bunlar da kısa ve kalın gövdeli bir özellik göstermektedir.[45]

4.3.1.2.5.1.6. Gövdesi Boğmaklı Sütunceler

Amasya Bayezid Paşa Camii (Res. 113) mihrabı bu tür sütuncenin görüldüğü tek örnektir. Bu sütunceler ikisi yarım, üçü tam beş küple gerçekleştirilmiştir. Fantazi bakımından düşünüldüğünde dikkat çeken bu sütuncelerin benzerlerini bulmak pek mümkün değildir. Ancak, Kırşehir Cacabey Medresesi ana eyvanının köşelerinde boğmaklı sütuncelere rastlanmaktadır[46] (Res. 509).

4.3.1.2.5.2. Sütunce Başlıkları

Mihrablarda sütunceler ile birlikte görülen başlıklar, genelde kaideyle aynı şekilde ele alınmışlardır. Sütuncelerin hemen hepsinde bulunan başlıklar, şekil ve görünüm yönünden taşıdıkları özelliklere göre gruplara ayrılmıştır.

---

45 Bakırer, a.g.e., 80.
46 A.Kuran, Anadolu Medreseleri (1969), 57, Res. 119.

Başlıkları şekillerine göre, zar tipi, küp biçimli, konik ya da piramadal, iki bölümlü, mukarnaslı, tablalı ve bilezikli, kum saati ve münferid-kendine özgü özellikleri olan- başlıklar olarak gruplandırmak mümkündür.

4.3.1.2.5.2.1. Zar Tipi Başlıklar

Bu şekilde başlıklara üç mihrabda rastlanmaktadır. Bilecik Orhan İmareti (Res. 8), Edirne Kirazlı Mescid (Res. 242), Kütahya Arslan Bey Camii (Res. 289) mihrablarındaki sütuncelerin başlıkları zar tipindedir. Bunlardan Kütahya Arslan mihrabındaki alttan ve üstten birer tabla ile sınırlandırılmış, diğer ikisinde doğrudan sütunceye oturtulmuştur.

Anadolu Selçuklu ve Beylikler devrinde en sık görülen başlık türünü zar tipinde olanlar teşkil etmektedir. Bünyan Ulu Cami, Aksaray Sultan Hanı Köşk Mescidi, Kayseri Çifte Kümbet, Konya Sırçalı Mescid, Beyşehir Eşrefoğlu Camii, Afyon Mısri Camii, Yollarbaşı Ulu Cami ve Ermenek Akça Mescid mihrabları ile bazı XIII. ve XIV. yüzyıl mihrablarında görülmektedir.[47]

4.3.1.2.5.2.2. Küp Biçiminde Başlıklar

Küp biçiminde başlıklar, kendi içerisinde bazı değişiklikler göstermektedir. Kare prizmal ve köşeleri pahlı kare prizmal şekilde karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca iki kademeli başlıkların bir bölümü küp biçiminde olabilmektedir. Bunlar dışında köşelerden üçgen pahlarla yüzeyleri sekizgene dönüştürülmüş küp başlıklar mevcuttur.

Edirne Şah Melek Camii (Res. 203) mihrabında kare prizmal küp başlık görülmektedir. Bu mihrabdaki başlıkların hücreye bakan yüzeyleri açık bırakılmak sürutiyle kandilliğe dönüştürülmüştür. Behramkale Hüdavendigar Camii (Res. 28) mihrabında sekizgen yüzeyli, alttan ve üstten tablalarla sınırlandırılmış başlıklara rastlanmaktadır. Bergama Ulu Cami (Res. 88), Bursa Sitti Hatun Camii (Res. 298), Bursa Başçı İbrahim Camii (Res. 301), Edirne Ayşe Kadın Camii (Res. 318), Üsküdar Rum Mehmet Paşa Camii (Res. 342), Edirne Kasım Paşa Camii (Res. 350) ve Amasya Bayezid Paşa Camii (Res. 114) mihrablarında küp başlıklar, köşelerden pahlanmıştır. Bu başlıkların köşelerindeki pahlanma bazılarında yuvalarla, bazılarında yapraklarla ve bazılarında ise mukarnaslarla sağlanmıştır. Köşeleri pahlı kubik başlık, Harput Ulu Cami, Erzurum Ulu Cami, Sivas Keykavus Şifahanesi Türbe, Silvan Ulu Cami, Akşehir Ulu Cami ve Niğde Ak Medrese mihrablarında da görülmektedir.[48]

---

47 Bakırer, a.g.e., 82.
48 Bakırer, a.g.e., 83.

4.3.1.2.5.2.3. Konik veya Piramidal Başlıklar

Bu başlıklarda alttan üstte doğru genişleyen bir yapı sözkonusudur. Konik piramidal şekilde Edirne Eski Cami (Res. 104) mihrabında görülmektedir. Bunlar gövdeden birer kaval bilezikle ayrılmıştır. Bursa Ahmed Dai Mescidi (Res. 339) ile Çanakkale Kale Mescidi (Res. 313) mihrablarında üstten düz bir tablayla nihayetlenen piramidal başlıklara rastlanmaktadır.

4.3.1.2.5.2.4. İki Kademeli Başlıklar

İki ayrı türden başlığın bütünleştirilerek birarada kullanılması sonucunda ortaya çıkmıştır. Bunların değişik düzenlemeleriyle karşılaşılmaktadır. Ankara mihrablarında görülen bir çeşidini üstü kare prizmal kubik, alt kısmı ise iki sıra mukarnaslı olanlar teşkil etmektedir. Ankara Ahi Elvan Camii (Res. 44), Ankara Molla Büyük Camii (Res. 156), Ankara Hacı İvaz Mescidi (Res. 166), Ankara Direkli Camii (Res. 172), Ankara Hacettepe Camii (Res. 176), Ankara Poyracı Mescidi (Res. 186), Ankara Eyüp Camii (Res. 190) ve Ankara Gecik Kadın Mescidi (Res. 270) gibi sekiz mihrabda bu şekilde başlıklar görülmektedir. Bu gruba dahil edebileceğimiz fakat yapısında biraz farklılık olan diğer bir başlık Kütahya İshak Fakih Camii (Res. 221) mihrabında bulunmaktadır. Burada iki kademeli başlık, altta dört sıra mukarnaslı bölümle, üstteki sekizgene dönüştürülmüş yüzeyleri yatık 'U' biçiminde sınırlandırılmış kubik kısımdan oluşmaktadır.

İki kademeli başlıkların diğer bir grubunu kum saatli olanlar teşkil etmektedir. Bu tür başlıklar kendi aralarında çeşitlilik göstermektedir. Üst bölümleri mukarnaslı kum saatleri İstanbul Fatih Camii (Res. 335) ve Amasya II.Bayezid Camii (Res. 395) mihrablarında yer almaktadır. Bu başlıklarda kum saatlerinin nihayetlenmesiyle mukarnaslı bölümler başlamaktadır. Tamamı mihrabın en zarif ve ince işçilikli kısmını teşkil etmektedir. Edirne II. Bayezid Camii (Res. 410) mihrabında kum saatinden itibaren silindirik bir bölüm ve en üstte de köşeleri kademelerle yumuşatılmış küp kısmı gelmektedir. Ayrıca İstanbul Murad Paşa Camii (Res. 341), Afyon Gedik Ahmet Paşa Camii (Res. 348), Hersek Hersekoğlu Ahmet Paşa Camii (Res. 361) ve Amasya Gümüşlü Camii (Res. 388) mihrablarının başlıklarında kum saatinden sonra küp şeklinde ikinci bölümleri bulunmaktadır. Bazılarında bu bölümler köşelerden yapraklarla yumuşatılmıştır.

4.3.1.2.5.5. Mukarnaslı Başlıklar

İki kademeli başlıkların mukarnaslı kısımlarının dışında, sadece mukarnaslarla oluşturulmuş başlıklar mevcuttur. Bu şekilde 10 mihrabda görülen mukarnaslı başlıklar,

malzemelerindeki farklılıktan dolayı herbirinin kendine özgü nitelikleri vardır. Mukarnaslar badem ve kanat, yaprak, yuva ve sathi nişçikler teşkil edilmiştir. Başlıklarda mukarnas dizileri, 1-4 sıra arasında değişmektedir. Bir sıra halinde düzenlenen mukarnaslar İnegöl İshak Paşa Camii (Res. 313) mihrabında yapraklarla; Bursa Hûdavendigar Camii (Res. 16) mihrablarında prizmatik ögelerle oluşturulmuştur. İki sıra mukarnaslar Bursa Orhan Camii (Res. 4) İznik Yeşil Cami dış köşe (Res. 32), Bursa Yıldırım Camii (Res. 67) Gelibolu Azebler Namazgâhı (Res. 97) ve Merzifon II. Murad Camii (Res. 199) mihrablarındaki sütunce başlıklarında; üç sıra olarak Bursa Yeşil Türbe (Res. 145), Edirne Muradiye Camii (Res. 235) ve Edirne Sitti Hatun Camii (Res. 372) mihrablarında; dört sıra olarak da Milas Firuz Bey Camii (Res. 77) mihrabında ratlanmaktadır.

Benzer şekilde mukarnaslı başlıklar Selçuklu ve Beylikler devrinden Kızıltepe Ulu Cami esas mihrabı ve avlu mihrablarında, Diyarbakır Mesudiye Medresesi avlu mihrabında ve XIV. yüzyıldan Kasabaköy Mahmut Bey Camii mihrabı ile Hasankeyf Kale Cami mihrabında görülmektedir.[49]

4.3.1.2.5.2.6. Tablalı ve Bilezikli Başlıklar

Tablalı ve bilezikli başlık, Bursa Ulu Cami (Res. 83) mihrabında üstte çok köşeli bir tabla, arada içbükey bir bölüm ve altta iki kaval bilezikle teşkil edilmiştir. Sadece tablalı başlıklar, Tire Kazanoğlu cami (Res. 295), Manisa Ivaz Bey Camii (Res. 379), Trabzon Fatih Camii (Res. 321) mihrablarında; bilezikli başlıklar ise, İznik Mahmud Çelebi Camii (Res. 266) mihrabında yer almaktadır.

4.3.1.2.5.2.6. Kum Saati Şeklinde Başlıklar

Kum saati tanımlaması yapılırken sütuncelerin tamamı kastedilmektedir.[50] Burada Kum saati olarak sadece başlık ve kaideler vurgulanmıştır. İki bölümlü kum saati dışında kalan, Kütahya Ulu Cami (Res. 93), Gümüş Yörgüş Paşa Camii (Res. 215), İstanbul Davut Paşa Camii (Res. 376), Tokat Hatuniye Camii (Res. 384). Kütahya Hisar Bey Camii (Res. 403) ve Manisa Hatuniye Camii (Res. 416) mihrablarında kum saati başlıklara rastlanmaktadır.

Kum saati başlıkların Osmanlı öncesinde örnekleri pek bilinmemektedir. Osmanlıda ise, erken dönemden başlıyarak mihrab ve taçkapıların köşelerindeki sütuncelerde uygulanmış,

---

49 Bakırer, a.g.e., 83.

50 M.Sözen, a.g.e. (1986), 141; Hasol, a.g.e. (1990), 322.

olgunlaşması Fatih dönemiyle birlikte olmuştur. Daha sonra klasik dönemde de yaygın olarak kullanılmıştır.

4.3.1.2.5.2.7. Dikdörtgen Prizmal Başlıklar

Enine ve dikine dikdörtgen biçimlerde olabilmektedir. Fazla yaygın olmamakla beraber, Bursa Alaaddin Camii (Res. 1) mihrabında enine dikdörtgen, Bursa Yeşil Cami son cemaat yeri (Res. 136) mihrabında da dikine dökdörtgen olarak karşımıza çıkmaktadır. Bursa Timurtaş Camii (Res. 556) mihrabında ise, dikine dikdörgen prizmal başlıkların alt kesimleri karşılıklı oyuklarla hareketlendirilmiştir.

4.3.1.2.5.2.8. Münferid veya Kendine Özgü Özellikleri Olan Başlıklar

Bu türden başlıkların her biri kendine özgü nitelikleri yüzünden münferid olarak tanımlanmıştır. Bunların yedi ayrı çeşidi görülmektedir. Gülbezekli şekilde, İznik Yeşil Cami (Res. 34) mihrabında; yüzeyleri dört bölümlü vazo şeklinde, Bursa Yeşil Cami (Res. 127) mihrabında, iki sıra taşıntılı kenger yaprağı şeklinde Bursa Çandarlı İbrahim (Res. 150) mihrabında; alttan iki sıra mukarnaslı gövdesi dilimli ve ortası kaytan bilezikli vazo şeklinde Edirne Üç Şerefeli Cami (Res. 276) mihrabında, uç kısmı sivriltilmiş içbükey yaprak şeklinde ise, Bursa Hacılar Camii (Res. 331) mihrabında görülmektedir.

4.3.1.2.5.3. Sütunce Kaideleri

Mihrabların sütunce kaideleri çoğunlukla başlıklarla aynı biçimde karşımıza çıkmaktadır. Bunun dışında kaidesi olmayan sütunceler olduğu gibi, başlıklardan farklı biçimlerde şekillenen kaideler de mevcuttur.

Kaidesi bulunmayan sütunceler, zemine, oturtmalığa veya mihrabın köşelerine yerleştirilmiştir. Bu şekilde kaidesi bulunmayan sütunceler, Edirne Şah Melek Camii, Kütahya Ishak Fakih Camii, İznik Mahmud Çelebi Camii, Bursa Umur Bey Namazgâhı, Kütahya Arslan Bey Camii, Tire Kazanoğlu cami, Bursa Sitti Hatun Camii, Bursa Başçı İbrahim Camii, Çanakkale Kale Mescidi, Trabzon Fatih, Bursa Hacılar Camii, Bursa Ahmet Dai Mescidi, İstanbul Rum Mehmet Paşa Camii, Amasya Gümüşlü Camii ve Manisa Ivaz Bey Camii mihrablarında bulunmaktadır.

Başlıklardan değişik biçimlerde karşımıza çıkan kaidelerden, küp şeklinde baklava dilimli İznik Yeşil Cami mihrabı dış köşe sütuncelerinde (Res. 32); ters lale şeklinde ise, iç

köşe sütuncelerinde (Res. 34) görülmektedir. Köşeleri pahlı küp şeklinde Bursa Yıldırım Camii (Res. 67) mihrabında; üstü bilezikli kare prizmal küp şeklinde Bursa Ulu Cami (Res. 82) mihrabında, çok köşeli prizmal biçimde Bursa Çandarlı İbrahim Camii (Res. 150) mihrabında, bilezikli Çemberlitaş Atik Ali Paşa Camii (Res. 434) mihrabında; köşeleri pahlı, yüzeyleri yarım daire küp şeklinde Kütahya Hisar Bey Camii (Res. 403) mihrabında görülmektedir.

4.3.1.2.6. Köşelikler

Mihrablarda kemer veya kavsara ile çerçeve arasında kalan iki kenarı kavisli üçgene benzeyen yüzeye köşelik denmektedir. Kuşatma kemerinin bulunduğu mihrablarda kemer kavsinin iki yanında, dıştan çerçeveyle de sınırlandırılmış yüzeye kemer köşeliği; kemerin yer almadığı durumlarda kavsarının iki yanındaki yüzeylere ise, kavsara köşeliği olarak adlandırılmaktadır.[51]

Mihrablarda kemerin kullanılması durumunda hem kemer, hem de kavsara köşelikleri bulunmaktadır. İncelenen mihrabların bir çoğunda kemer kullanılmadığından kavsara köşeliklerinin daha yaygın olduğu görülmektedir. Köşeliklerin oluşumunda etkili olan bir diğer faktör de dış çerçevenin bulunmasıdır. Kavsara veya kemerin olduğu durumlarda çerçevenin bulunmaması yüzünden Bilecik Orhan İmareti (Res. 8) İznik Ayasofya Cami (Res. 10), Bursa Umur Bey Namazgâhı (Res. 293) Çardak Yakub Bey Camii (Res. 308, 311) esas ve son cemaat yeri mihrablarında köşelik oluşmamıştır.

Hem kemer ve hem de kavsara köşeliklerinin iki çeşidi bulunmaktadır. Biri yekpare, diğeri ise iki bölümlü olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca zemine kadar inen, sütunce veya kavsara hizasından başlayan köşelikler olmak üzere, alt gruplara ayrılmaktadır. Yekpare köşelik, kavsara veya kemerin etrafını tamamen içine alan yüzeylerden oluşmaktadır. Diğeri ise, kavsaranın iki yanında üçgen biçimindeki bölümlerden ibarettir. Bunların büyük çoğunluğu sütunce üzerinden veya kavsara hizasından başlamakta olup, bazıları hücrenin yanlarında zemine kadar inmektedir.

4.3.1.2.6.1. Kemer Köşelikleri

Kuşatma kemerin bulunduğu mihrablarda görülmektedir. Yekpare, sütunce üzerinden başlayan köşeliklere Manisa Ivaz Bey Camii (Res. 382) ve Manisa Hatuniye Camii (Res. 417)

---

51 Arseven, S.A., III. (1983), 1138.

mihrablarında; zemine kadar uzananlara ise, Bursa Selçuk Hatun Camii (Res. 385), Kütahya Arslan Bey Camii (Res. 288) ve Sivrihisar Kurşunlu Cami (Res. 429) mihrablarında görülmektedir. İki üçgen yüzeyden oluşan köşeliklere, Bursa Yiğit Köhne Camii (Res. 244) mihrabında, iki bölümden oluşup zemine kadar inenlere ise, İznik Hacı Özbek Camii (Res. 2) mihrabında rastlanmaktadır.

Kemer köşelikleri, Anadolu Selçuklu ve Beylikler devrindeki mihrablarda daha yaygın bir şekilde görülmektedir. Divriği Kale Cami, Antalya Karatay Medresesi, Aksaray Sultan Han Köşk Mescidi, Bünyan Ulu Cami, Diyarbakır Kale Cami, Konya Hacı Ferruh Mescidi ve diğer mihrablarda çeşitli şekilleriyle karşılaşılmaktadır.[52]

4.3.1.2.6.2. Kavsara Köşelikleri

Bu tarzda köşelikler, kavsaranın şekline göre bir oluşum göstermektedir. Genel olarak yekpare veya iki üçgen yüzeyden meydana gelmektedir. Yekpare, kavsara hizasından veya sütunce üzerinden başlayan köşeliklere Ankara Ahi Elvan Camii (Res. 48), Ankara Ahi Yakub Camii (Res. 62), Milas Firuz Bey Camii (Res. 79), Amasya Bayezid Paşa Camii (Res. 48), Ankara Örtmeli Mescid (Res. 162), Ankara Hacı Ivaz Mescid (Res. 167), Ankara Direkli Camii (Res. 173) Ankara Hacettepe Camii (Res. 177), İznik Elbeyli Çandarlı Camii (Res. 208), Gümüş Yörgüç Paşa Camii (Res. 216), Sivrihisar Ulu Cami (Res. 265), Edirne Üç Şerefeli Cami (Res. 273), Tire Kazanoğlu Camii (Res. 296), Bursa Azeb Bey Camii (Res. 297), Bursa Başçı İbrahim Camii (Res. 302), Bursa Hamza Bey Camii (Res. 304), Bursa Hamza Bey Türbesi (Res. 307), Çanakkale Kale Mescidi (Res. 313), Bursa Hacılar Camii (Res. 332), İstanbul Rum Mehmet Paşa Camii (Res. 343), Alaşehir Şeyh Sinan Camii (Res. 367), Edirne Sitti Hatun Camii (Res. 373), Manisa Ivaz Bey Camii (Res. 381), Amasya Gümüşlü Camii (Res. 387), Manisa Hatuniye Camii (Res: 417) mihrablarında rastlanmaktadır. Bunların bazılarında kavsara ile çerçeve arasındaki mesafe geniş, bazılarında da oldukça dar tutulmuştur. Özellikle kavsara üzerinde mesafenin dar olduğu durumlarda üçgen yüzeyler biraz daha belirgindir. Ankara mihrablarında bunun örnekleri daha yaygın karşımıza çıkmaktadır.

Yekpare olup, hücrenin iki yanında zemine kadar uzanan köşeliklere, Vize Ayasofya Camii (Res. 14), Balıkesir Yıldırım Camii (Res. 51-52), Ankara Ahi Tura Mescidi (Res. 180), Kütahya Ishak Fakih Camii (Res. 220), Bergama Kurşunlu Cami (Res. 223), Bursa Yiğit Köhne Camii (Res. 244), Bursa Veledi Yaniç Camii (Res. 256), Bursa Umur Bey Camii

---

52 Bakırer, a.g.e., 55-57.

(Res. 253), İznik Mahmud Çelebi Camii (Res. 266), Bursa Hüma Hatun Türbesi (Res. 283), Bursa Sitti Hatun Camii (Res. 298), Bursa Ahmed Dai Mescidi (Res. 339), Bursa Tuz Pazarı Camii (Res. 354), İstanbul Davut Paşa Camii (Res. 375) Tokat Hatuniye Camii (Res. 383), Amasya Sofular Camii (Res. 390), Malkara Gazi Ömer Bey Camii (Res. 406), ve İnecik Hüseyin Bey Camii (Res. 438) mihrablarında yer verilmiştir. Bunlardan bazılarında köşelik geniş bir yüzey teşkil etmektedir. Bunlardan biri olan Balıkesir Yıldırım Camii mihrabında geniş köşelik içerisinde kavsararının ikinci sırasından başlayan ve ters "U" biçiminde bir silmeyle sınırlandırılmış ikinci bir köşelik oluşturulmuştur.

İki üçgen yüzeyden oluşup, kavsara hizasından veya sütunce üzerinden başlayan köşeliklere Bursa Orhan Camii (Res. 7), İznik Yeşil Cami (Res. 37), Bursa Timurtaş Camii (Res. 57), Bursa Yıldırım Camii (Res. 65), Bursa Ulu Cami (Res. 83), Bergama Ulu Cami (Res. 88), Bursa Yeşil Cami asıl ve son cemaat yeri (Res. 129,138), Gelibolu Azebler Namzagâhı (Res. 95), Edirne Eski Cami (Res. 158), Ankara Karanlık Mescid (Res. 182), Ankara Poyracı Mescidi (Res. 187), Edirne Gazi Mihal Camii (Res. 194), Edirne Şah Melek Camii (Res. 206), Amasya Yörgüç Paşa Camii (Res. 218), Edirne Muradiye Camii (Res. 236), Edirne Kirazlı Mescid (Res. 243), Edirne Yeşilce Camii (Res. 247), Ankara Karacabey Camii (Res. 259), Ankara Gecik Kadın Mescidi (Res. 271), Kütahya Arslan Bey Camii (Res: 289), Merzifon II. Murad Camii (Res. 200), Edirne Ayşe Kadın Camii (Res. 318), Trabzon Fatih Camii (Res: 325), İnegöl İshak Paşa Camii (Res. 314), İstanbul Fatih Camii (Res. 336), İstanbul Murad Paşa (Res. 341), Afyon Gedik Ahmet Paşa Camii (Res. 347), Hersek Hersekoğlu Ahmet Paşa Camii (Res. 362), Edirne II. Bayezid Camii (Res. 411), İstanbul Firuz Bey Camii (Res. 422), Amasya II. Bayezid Camii (Res. 396), İstanbul Çandarlı İbrahim Camii (Res. 425), Sivrihisar Kurşunlu Camii (Res. 431) ve Çemberlitaş Atik Ali Paşa Camii (Res. 435) mihrablarında rastlanmaktadır.

Yine iki üçgen yüzeyden ibaret hücrenin iki yanında zemine kadar uzanan köşelikler, Bursa Şehadet Camii (Res. 20), Behramkale Hüdavendigar Camii (Res. 27), Osmancık Koca Mehmet Paşa Camii (Res. 210), Bursa Bedreddin Camii (Res. 281), Tire Rum Mehmet Paşa Camii (Res. 345), Bursa Düsturhan Camii ((ES. 358), Amasya Mehmet Paşa Camii (Res. 399) ve Hayrebolu Güzelce Hasan Paşa Camii (Res. 440) mihrablarında görülmektedir.

Bu şekilde, yekpare veya iki üçgen yüzeyden ibaret kavsara köşeliklerine Anadolu Selçuklu ve Beylikler devrinden birçok mihrabda rastlamak mümkündür. Bunlardan Akşehir Ulu Cami esas, Niğde Alaaddin Camii, Beyşehir Eşrefoğlu Camii ve Kasabaköy Mahmud Bey Camii mihrablarında yekpare ve sütunce üzerinden başlayan köşeliklere; Divriği Kale Cami,. Kemah Köyü Halil Bey Camii, Karaman Ebul Feth Mescidi ve Afyon Ulu Cami

mihrablarında zemine kadar inen yekpare köşeliklere rastlanmaktadır. Konya Sırçalı Medrese, Konya Sıçalı Mescid, Ishaklı Han Köşk Mescidi, Ermenek Ulu Cami, Birgi Ulu Cami, Niğde Ak Medrese mihrablarında iki üçgen yüzeyden ve sütunce üzerinden başlayan köşeliklere, Ayaş Ulu ve Akçaşehir Ulu Cami mihrablarında da zemine kadar hücrenin iki yanında inen köşeliklere yer verilmiştir.[53]

Anadolu öncesinde mihrab köşelikleri çerçevenin kullanılmasıyla birlikte görülmeye başlamıştır. Başlangıçta daha çok kemer köşelikleri şeklinde zuhur etmektedir. İlk örnekleri Kahire Tolunoğlu Camii mihrabı, Samerra İsimsiz mihrab olup, Mısır'daki Fatimi, Suriye ve Irak'taki Zengi, İran'daki Büyük Selçuklu mihrablarında görülmektedir. Genelde iki üçgen yüzeyden meydana gelmekle birlikte, yekpare bir yüzeyden ibaret köşelikler de mevcuttur. Kahire El Cuyuşî Camii mihrabı gibi.[54]

4.3.1.2.7. Kitabelikler

Mihrabların üst kesiminde enine dikdörtgen bir çerçevesiyle sınırlandırılmış, içerisinde yazının yer aldığı pano şeklindeki özel bölümlere kitabelik denmektedir. Bunlara bazen ayetlik, bazen de köşelik tablası veya ayna gibi adlar verilmektedir. Kitabelikler incelenen 45 mihrabda bulunmaktadır. Bunların geneli kavsaranın üstünde, bazılarının da köşeliklerin içerisinde yer aldıkları görülmektedir. Kitabelikleri bulundukları yerlere göre iki grupta toplamak mümkündür.

4.3.1.2.7.1. Kavsaranın Üstünde Yeralan Kitabelikler

Bu şekilde kavsaranın üstüne yerleştirilen kitabeliklerin büyük bir çoğunluğu en içteki bordür veya silmeyle çevrelenmiştir. Köşeliklerin üst kenarının genişliği kadar tutulmuş kitabeliklerin boyları mihrabdan mihraba değişmektedir. Bu kitabeliklere, Ankara Ahi Elvan Camii (Res. 49), Bursa Timurtaş Camii (Res. 60), Ankara Ahi Yakub Camii (Res. 133), Bursa Çandarlı İbrahim Camii (Res. 151), Ankara Örtmeli Mescid (Res.163), Edirne Muradiye Camii (Res. 238), Ankara Gecik Kadın Mescidi (Res. 271), Edirne Üç Şerefeli Cami (Res. 279), Bursa Bedreddin Camii (Res. 281), Bursa Azeb Bey Camii (Res. 297), Bursa Hamza Bey Camii (Res. 303), Bursa Hacılar Camii (Res. 330), Bursa Düsturhan Camii (Res. 358), Amasya Gümüşlü Camii (Res. 387), Amasya Mehmed Paşa Camii (Res. 398), İstanbul Çandarlı İbrahim Camii (Res. 427) mihrablarında rastlanmaktadır.

---

53 Bakırer, a.g.e., 56-57.
54 Bakırer, a.g.e., 58.

Kavsaranın üstünde yer alan kitabeliklerin bir bölümü bordürlerin arasında bulunmaktadır. Bu şekilde bir pano halinde düzenmiş üç bölümlü kitabeliğe Ankara Hacı Ivaz Mescidi (Res. 168) mihrabında yer verilmiştir. Bu üç bölümden ortadaki yazı, bunun iki yanındaki süslemlerle doldurulmuştur. Benzer şekilde kitabelikler ise, Hayrebolu Güzelce Hasan Bey Camii (Res. 442) ve Edirne Şah Melek Camii (Res. 201) mihrablarında da görülmektedir.

Köşeliklerin hemen üzerinde kavsarayı veya köşelikleri kuşatan çerçevenin içerisine alınmış kitabeliklere, İznik Yeşil Cami (Res. 39), Bursa Hüdavendigar Camii (Res. 18), Amasya Bayezid Paşa Camii (Res. 115), Bursa Hûma Hatun Türbesi (Res. 284), Bursa Selçuk Hatun Camii (Res. 285), Trabzon Fatih Camii (Res. 326) mihrablarında yer verilmiştir. Bunlardan İznik Yeşil Cami mihrablarındaki yüzeyden taşıntılı kitabeliğe, alttan üç sıra mukarnasla geçilmektedir. Diğerlerinde ise, ince bir şerit kitabeliği köşelikten ayırmaktadır.

Bazı kitabelikler de içiçe bordür veya silmelerle çerçevelenmiş olup, kavsarayla çerçeve arasında yer almaktadır. Edirne Eski Cami (Res. 106) İstanbul Fatih Camii (Res. 337) Bursa Ahmet Dai Mescidi (Res. 338) mihrablarındaki kitabelikler bu şekildedir. Ayrıca Edirne Gazi Mihal Camii (Res. 196) mihrabında kitabelik yerine süsleme panosu konmuştur. Edirne Ayşe Kadın Camii (Res. 320) mihrabındaki kitabelik ise boş bırakılmıştır. Kütahya Hisar Bey Camii (Res. 401) mihrabında çiniyle gerçekleştirilmiş kavsaranın üzerindeki kitabelik dikkat çekmektedir.

Kavsaranın üzerinde yer alan kitabeliklere Kahire El-Aftal ve Seyyide Rukiye Türbesi mihrablarında rastlanmaktadır. Karahanlı Buhara Namazgâh Camii mihrabı ile B. Selçuklu Ribatı Şerif birinci ve ikinci avlu mihtarblarında da kitabelik görülmektedir (Res. 457-458). Anadoluda Selçuklu ve Beyler devrinde (XIII. ve XIV. yüzyıl) kitabeliklere Sivas Keykavus Şifahane Türbesi, Konya Alaaddin Camii, Diyarbakır Mesudiye Medresesi, Eski Malatya Musalla (Res. 481), Konya Sahip Ata Mescidi, Konya İçkaraaslan Mescidi, Çemişkezek Yelmaniye Camii, Afyon Mısri Camii (Res. 499), Çay Taş Medrese, Kayseri Külük Camii, Beyşehir Eşrefoğlu Camii, Niğde Hüdavend Hatun Türbesi, Niğde Daru'z-Zikr (Res. 497), Niğde Eskiciler Mescidi, Damsaköy Taşkın Paşa Camii (Res. 501), Ayaş Ulu Cami, Akşehir Ulu Cami, Yollarbaşı Ulu Cami Esas ve mescid, Ermenek Sivas Camii (Res. 496) ve Karaman Çelebi Mescid mihrablarında yer verilmiştir.[55]

---

55 Bakırer, a.g.e., 55-58.

4.3.1.2.7.2. Köşeliklerin Ortasında Bulunan Kitabelikler

Köşekliklerin yekpare olarak geniş ve yüksek tutulduğu durumlarda kitabelikler ortasına yerleştirilmiştir. Bu kitabelikler, bazılarında kartuş şeklinde, bazılarında ise, dikdörtgen çerçeveli olarak düzenlenmiştir. Kütahya Ulu Cami (Res. 91) Tokat Hatuniye Camii (Res. 386) ve Manisa Hatuniye Camii (Res. 378) mihrablarında kitabelikler kartuş içerisinde; Bursa Tuz pazarı Camii (Res. 354), Bursa Sitti Hatun Camii (Res. 298) mihrablarında ise, dikdörtgen çerçevelidir. Aynı şekilde köşeliklere kitabelikler, Anadolu Selçuklu döneminden Bünyan Ulu Cami ve Afyon Ulu Cami mihrablarına yerleştirilmiştir.

4.3.1.2.8. Taç

Mihrabın en üstünde yer alan özel olarak biçimlendirilmiş bir unsur olan taç, değişik şekillerde karşımıza çıkmaktadır. İncelenen 49 mihrabda bulunan taçın şekilleri itibariyle üç grupta toplandığı görülmektedir. Bu dönemde mihrabların en dikkat çekici bir unsurunu oluşturmaktadır. Taçlar silmeli, yekpare bir şerit veya bant şeklinde ve çıkıntılı, tek tek parçalardan meydana gelenler olmak üzere çeşitlendirmek mümkündür. Bunların kendi aralarında çeşitli alt gruplara ayrıldıkları görülmektedir.

4.3.1.2.8.1. Tepe Silmelerinden İbaret Taçlar

Bu şekilde mihrabın üzerinde boydan boya uzanan taçlar, bir veya birkaç düz ve içbükey yüzeyli tepe silmesiyle oluşturulmuştur. Mihrab yüzeyinden taşıntılı düz yüzeyli bir silmeyle oluşturulmuş taçlara, İznik Hacı Özbek Camii (Res: 2) ve Bursa Ulu Cami (Res. 84) mihrablarında rastlanmaktadır. Bursa Şehadet Cami (Res. 19) ve Balıkesir Yıldırım Camii (Res. 54) mihrablarında tepe silmeleri kademeli şekilde sıralanmaktadır. İki bölümlü, altta içbükey üstte düz yüzeyli tepe silmelerinden meydana gelen taçlar ise, Bursa Bedreddin Camii (Res. 281), Bursa Hûma Hatun Türbesi (Res. 284), Bursa Selçuk Hatun Camii (Res. 285) Merzifon II. Murad Camii (Res. 197), Bursa Azeb Bey Camii (Res. 297), Bursa Sitti Hatun Camii (Res. 298), İnegöl İshak Paşa Camii (Res. 313) ve Bursa Tuz Pazarı Camii (Res. 353) mihrablarında görülmektedir.

4.3.1.2.8.2. Yekpare Bir Bant Şeklinde Düzenlenen Taçlar

Bu çeşit taçların birini, düz yüzeyli ve kabartma süslemeli olanlar teşkil etmektedir. Bunlara Bergama Ulu Cami (Res. 90), Edirne Yeşilce Camii (Res. 249), Edirne Ayşe Kadın

Camii (Res. 320) ve Edirne Kasım Paşa Camii (Res. 349) mihrablarında rastlanmaktadır. Benzer örnekleri Anadolu Selçuklu ve Beylikler devrinden Ankara Aslanhane Camii, Konya İçkaraaslan mescidi, Kemah Köyü Halil Bey Camii, Ayaş Ulu Cami, Akçaşehir Ulu Cami ve Yollarbaşı Ulu Cami mihrablarında görmek mümkündür. Anadolu öncesinde ise, Kahire Tolunoğlu Camii, El Cuyuşî Camii, Seyyide Rukiye Türbesi, Kazvin Mescidi Haydadiye ve Isfahan Mescidi Cuması Olcayto mihrablarında karşımıza çıkmaktadır. [56]

İki sıra mukarnaslı yekpare bant şeklindeki taçlara, Amasya Bayezid Paşa Camii (Res. 116) ve Bursa Yiğit Köhne Camii (Res. 245) mihrablarında yer verilmiştir. Bu şekilde Harput Ulu Cami avlu mihrabı ile Niğde Darü'z-Zikr mihrablarında mukarnas şeritli taçlar bulunmaktadır.

Kabartma olarak yapılmış süsleyici unsurların etkisiyle üst kısmı palmet şeklinde dilimli olan yekpare taçlara İznik Mahmud Çelebi Camii (Res. 269) ve İstanbul Çandarlı İbrahim Camii (Res. 427) mihrablarında, sivri kemer dizisinin ve tepeliklerin dilimlendirdiği taca Amasya Mehmed Paşa Camii (Res. 400) mihrabında yer verilmiştir. Benzer şekilde, Kemah Köyü Halil Bey Camii, Ayaş Ulu Cami ve Yollarbaşı Ulu Cami esas ve mescid mihrablarında yekpare, dilimli taçlar görülmektedir.[57]

4.3.1.2.8.3. Çıkıntılı, Tek Tek Parçalardan Meydana Gelen Taçlar

Bu tür taçların her bir ögesine genel olarak zülfe denmektedir. Mihrabın üstünde tacı teşkil eden zülfelerin şekilleri ve sayıları değişebilmektedir. Zülfeler, ortada tam yanlarda yarım olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu şekilde yerleştirilmelerinde simetri ve matematiksel bir orantı dikkat çekmektedir. Palmet şeklinde dizi oluşturanlar dışında zülfeler, üçgen görünümlü ve dilimli olarak şekillendirilmiştir. Zülfelerin sayıları kenarlardaki yarım olanlarla birlikte 3-7 arasında değişmektedir. Ancak dizi halinde düzenlenmiş olanlar bunun haricinde tutulmuştur.

Dilimli zülfeler, Bursa Yeşil Türbe (Res. 148), Milas Firuz Bey Camii (Res. 80) Gelibolu Azebler Namazgâhı (Res. 95) ve Bursa ve Yıldırım Camii (Res. 70) mihrablarında görülmektedir. Bir kaide üzerinde Milas Firuz Bey mihrabında yedi dilimli, Bursa Yeşil Türbe mihrabında ise dokuz dilimli zülfeler yer almaktadır. ayrıca Yeşil Türbe'deki iri zülfelerin arasına palmet şeklinde küçük zülfeler yerleştirilmiştir. Gelibolu Azebler Namazgâhı'ndaki dokuz dilimli tek parçadan oluşmaktadır. Bursa Yıldırım mihrabındaki taç ise, aralarına ve üst

---

56 Bakırer, a.g.e., 36-37.
57 Bakırer, a.g.e., 36.

kısmına ayrıca palmetler yerleştirilmiş yedi dilimli biri tam ikisi yarım üç zülfeden meydana gelmektedir.

Üçgen biçiminde zülfeler, İznik Yeşil Cami (REs. 40), Edirne Üç Şerefeli Cami (Res. 279-280) Kütahya Arslan Bey Camii (Res. 292), İstanbul Fatih Camii (Res. 337), Amasya II. Bayezid Camii (Res. 397), Kütahya Hisar Bey Camii (Res. 401), Malkara Gazi Ömer Bey Camii (Res. 408), Edirne II. Bayezid Camii (Res. 413), Çemberlitaş Atik Ali Paşa Camii (Res. 436) ve Hayrebolu Güzelce Hasan Bey Camii (Res. 442) mihrablarında bulunmaktadır.

Bunlardan İznik Yeşil Cami ve Kütahya Arslan Bey Camii mihrablarındaki biri tam ikisi yarım zülfeler kabartma iri rumilerle doldurulmuştur. Ayrıca zülfelerin sınırlarını da bu rumiler belirlemektedir. Üçgen biçimde tertiplenmiş, Edirne Üç Şerefeli Cami, İstanbul Fatih Camii, Amasya II. Bayezid Camii, Malkara Gazi Ömer Bey Camii, Edirne II. Bayezid Camii ve Çemberlitaş Atik Ali Paşa Camii mihrablarındaki zülfelerin kenarlarına ve üst ortalarına palmetler yerleştirilmiştir. Hayrebolu Güzelce Hasan Bey Camii ve Kütahya Hisar Bey Camii mihrablarında ise, zülfelerin üst kısımları palmet şeklinde nihayetlenmektedir. Ayrıca bu zülfelerin sayısı Amasaya II. Bayezid Camii ve Malkara Gazi Ömer Bey Camii mihrablarında üç (bir tam iki yarım), Edirne Üç Şerefeli Cami, İstanbul Fatih Camii, Edirne II. Bayezid Camii ve Hayrebolu Güzelce Hasan Bey Camii mihrablarında beş (üç tam iki yarım), Çemberlitaş Atik Ali Paşa Camii mihrablarında yedi (beş tam iki yarım), Kütahya Hisar Bey Camii mihrablarında da dört (iki tam iki yarım) şeklindedir.

Dilimli veya üçgen biçiminde zülfelerden oluşan taçlara Osmanlı dışında mihrablarda yer verilmemiştir. Yalnız XIV. ve XV. yüzyıl Mısır'daki Memlük mimari eserlerinde yapıların üst kesimini dıştan dolanan, mazgal veya dendan olarak nitelenen unsurlar görülmektedir. Genel özellikleriyle üçgen ve palmete benzeyen bu dendanlar bir etkileşimi göstermektedir.[58]

Palmet şeklinde zülfelerle oluşturulmuş mihrabın üzerinde bir dizi halinde sıralanan taçlara Ankara Ahi Elvan Camii (Res. 50), Bursa Yeşil Cami (Res. 134), Ankara Örtmeli Mescid (Res. 169), Ankara Hacı Ivaz Mescidi (Res. 169), Ankara Karanlık Mescid (183), Edirne Muradiye Camii (Res. 240) Hersek Hersekoğlu Ahmet Paşa Camii (Res. 363) ve Sivrihisar Kurşunlu Cami (Res. 433) mihrablarında karşılaşılmaktadır. Palmetler, dilimli bir kaide üzerinde üç yapraklı olarak yükselmektedir. Bunlardan Ankara Örtmeli Mescid ve Karanlık mescid mihrablarında palmetlerin uç yaprakları sivriltilmiştir. Hersek Hersekoğlu Ahmet Paşa Cami mihrabında palmetlerin yan yaprakları aşağıya sarkıtılarak sapla birleştirilmiştir. Sivrihisar Kuruşunlu Cami mihrabında palmetler birer atlamalı büyük ve

---

58 Abdullah Atia Abdülhafız, osmanlı Döneminde İstanbul ile Kahire Arasında Mimari Etkileşimler (İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, 1994), 227.

küçük şekilde dizilmiştir. Bursa Yeşil Cami mihrabında ise, palmetle kaideyi birbirine tutturan boğum kalınlaştırılarak gövdeler bütünleştirilmiştir. Palmetlerden farklı olarak, Edirne Sitti Hatun Camii (Res. 374) mihrabında dilimli zülfelerden meydana gelen bir diziye yer verilmiştir.

Mihrablarda palmet dizisinden oluşan taçlar, Anadolu'da en erken Karamanlı eserlerinden Damsaköy Taşkın Paşa Camii taş mihrabında (1350) görülmektedir[59] (Res. 498). Bu mihrabda zülfeler, yan yaprakları volütlü olarak sonlanan üç yapraklı sekiz palmetle oluşturulmuştur. Palmet dizisi şeklinde taç, Menteşe eseri Balat İlyas Bey Camii (1404) mihrabında görülmektedir (Res. 508). Bunun, İznik Yeşil Cami mihrabındaki taçla benzerliği üzerinde durulmuştur.[60] Fakat birinin üçgen biçimde rumi kompozisyonlu, diğerinin ise, palmet biçiminde olmasından dolayı şekil ve özellikleri itibariyle birbirinden tamamen ayrılırlar.

4.3.2. Plan

Mihrabların planlarını, hücrelerle bunların yan kanatları belirlemektedir Yan kanatların oluşumunda hücreden itibaren sırasıyla sütunce köşelik ve çerçeve (kenar bordürleri) etkili olmaktadır. Hücrenin mihrablarda hem işlev hem de sembolik anlam taşıması yüzünden bulunması gerekli unsurların başında gelmektedir.

İncelenen bütün mihrablarda hücre bulunmaktadır. Bunun dışında mihrablardaki yan kanatların durumu, daha değişiktir. Kanadı olmayan mihrablar bulunduğu gibi, sütunce köşelik ve kenar bordürlerinin bir veya ikisinin olmadığı örnekler de mevcuttur. Mihrab planları hücre ve kanatların kendi içerisindeki durumları gözönünde tutularak gruplandırmaya gidilmiştir.

4.3.2.1. Hücre

Mihrablarda zeminden başlayıp, kavsara başlangıç hizasına kadar devam eden ve bir girinti teşkil eden kısma hücre adı verilmektedir. Hücrenin ele alınması ve sınıflandırılması plan bazında mümkün olmuştur. Çünkü hücreyi oluşturan girinti belirli bir plan göstermektedir. Bu planların gruplandırılması bir takım geometrik tanımlamalarla sağlanmıştır. Bunlar, yarım daire planlı, yarım veya tam dikdörtgen planlı, kare planlı, üç kenarlı, düzgün yarım altıgen planlı, dört kenarlı yarım ongen planlı, beş kenarlı yarım

---

59 O. Aslanapa, Yüzyıllar Boyunca Türk Sanatı XIV. Yüzyıl (1977), 83.
60 A. Duruken, a.g.e. (1988), 23-24.

sekizgen planlı, beş kenarlı yarım onikigen planlı, altı kenarlı, yarım ongen planlı yedi yarım onikigen planlı ve sekiz kenarlı yarım ondörtgen planlı ve sekiz kenarlı yarım onaltıgen planlı olmak üzere gruplandırılmaktadır. Böylece mihrablarda hücre planları on ayrı grupta toplanmaktadır.

Hücre planlarının değişik şekillerde zuhur etmesi ve gelişmesi coğrafyara göre değişmektedir. Bunlardan dikdörtgen planlı olanların menşei İran ve Irak; yarım daire planlı hücreler, Suriye ve Mısır; at nalı planlı hücreler Ürdün, Suriye ve Kuzey Afrika; çokgen planlılar ise, İran ve Anadolu'dur. Anadolu'da Selçuklu ve Beylikleri devrindeki mihrablarlada çokgen planlılar dışında, yarım daire planlı, dikdörtgen planlı ve at nalı planlı hücrelere rastlanmaktadır. Ayrıca bazı mihrabların da çift hücreli oldukları görülmektedir.[61] Mihrablardaki çift niş veya hücrenin durumu ise, İran'daki B. Selçuklu mihrabları ile başlayıp, Anadolu Selçuklu ve Beylikler devrinde de gelişerek devam etmiştir.

4.3.2.1.1. Yarım Daire Planlı Hücreler

İncelenen 18 mihrabda hücre yarım daire planlıdır. Hücre derinlikleri, genişliklerinin yarısı kadar tutulmuştur. En erken Bursa Orhan Camii (Çiz. 3) ve Vize Ayasofya Cami (Çiz. 6) mihrablarında yarım daire planlı hücre görülmektedir. Diğer XIV. yüzyıldan Mudurnu Yıldırım Camii (Çiz. 11), Ankara Ahi Yakub Camii (Çiz. 15) Ankara Örtmeli Mescid (Çiz. 29) ve Ankara Ahi Tura Mescidi (Res. 33) mihrablarında yarım daire hücreler yer almaktadır.

XV. yüzyılda ise, yarım daire planlı hücreye sahip mihrablar sayıca çoğalmakta ve yüzyılın içerise dağılmaktadır. Kütahya İshak Fakih Camii (Çiz. 44), Ankara Karacabey Camii (Çiz. 53). Ankara Gecik Kadın Mescidi (Çiz. 56). Tire Kazanoğlu Camii (Çiz. 64), Çardak Yakub Bey Camii (Çiz. 70) Keşan Hersekoğlu Ahmet Paşa Camii (Çiz. 95), Tokat Hatuniye Camii (Çiz. 89), Amasya Gümüşlü Camii (Çiz. 101) ve Amasya Sofular Camii (Çiz.95) mihrablarında görülmektedir. Bunlardan Amasya Sofular Camii mihrabında hücre, ayrıca yarım daire girinti ve çıkıntılarla yivlendirilmiştir.

Anadolu Selçuklu ve Beylikler devrinde yarım daire planlı hücre, Harput Ulu Cami esar ve avlu Divriği Kale Cami, Diyarbakır Mesudiye Medresesi avlu ve mescid, Çemişkezek Yelmaniye Camii, Kızılören Han Mescid, Kandemir Mescidi, Çay Taş Medrese, Damsaköy Taşıkın Paşa Camii mihrablarında görülmektedir.[62]

---

61 Bakırer, a.g.e., 73-79.
62 Bakırer, a.g.e.

Anadolu öncesinde ve dışında, daha çok Mısırdaki mihrablarda gelişen yarım daire planlı hücreler, Kahire Tulunoğlu Ahmet Camii esas mihrabı, El Cuyuşi Camii mihrabı, Seyide Atike Türbesi mihrabı, El-Ezher Camii mihrabı ve diğer Fatimi ve Memlük mihrablarında yer verilmiştir. Bunlar dışında İran'da Hemeden Aleviyen Mescidi mihrabında, Irak'ta El-Haseki mihrabında da yarım daire planlı hücreye rastlanmaktadır.[63]

4.3.2.1.2. Dikdörtgen Planlı Hücreler

Dikdörtgen planlı hücre 33 mihrabda yer almaktadır. Bunların XIV-XV. yüzyıl içerisindeki dağılımı şu şekilde gerçekleşmiştir. XIV. yüzyıldan sekiz mihrab görülmektedir. İznik Hacı Özbek Camii (Çiz. 2), Bilecik Orhan İmareti (Çiz. 4), Bursa Hüdavendigar Camii (Çiz. 7), Bursa Şehadet Cami (Çiz. 8), Behramkale Hüdavendigar Camii (Çiz. 9), Bursa Yıldırım Cami (Çiz. 16), Bursa Timurtaş Cami (Çiz. 14), Bursa Ulu Cami (Çiz. 18) mihrablarında hücre dikdörtgen planlıdır.

XV. yüzyıldan ise 25 mihrabda dikdörtgen planlı hücreye yer verilmiştir. Edirne Eski Cami (Çiz. 22), Amasya Bayezid Paşa Camii (Çiz. 223), Bursa Yeşil Türbe (Çiz. 226), Ankara Karanlık Mescid (Çiz. 34), Edirne Şah Melek Camii (Çiz. 39), Osmancık Koca Mehmet Paşa Camii (Çiz. 41), Amasya Yörgüç Paşa Camii (Çiz. 43), Bergama Kurşunlu Cami (Çiz. 45), Bursa Yiğit Köhne Camii (Çiz. 48), Edirne Kirazlı Mescid (Çiz. 47), Bursa Veledi Yaniç Camii (Çiz. 51), Bursa Umur Bey Camii (Çiz. 52), Bursa Hüma Hatun Türbesi (Çiz. 59), Bursa II. Murad Türbesi (Çiz. 61), Kütahya Arslan Bey Camii (Çiz. 62) ve Bursa Umur Bey Namazgâhı (Çiz. 63), Bursa Sitti Hatun Camii (Çiz. 66) Bursa Başçı İbrahim Camii (Çiz. 67), Bursa Hamza Bey Camii ve Türbesi (Çiz. 68-69), Edirne Ayşe Kadın Camii (Çiz. 73), İnegöl İshak Paşa Camii (Çiz. 75), Bursa Hacılar Camii (Çiz. 76), Bursa Tuz Pazarı Camii (Çiz. 84) ve Bursa Düsturhan Camii (Çiz. 86) mihrablarında dikdörtgen planlı hücre görülmektedir.

Bu şekilde plana sahip enine dikdörtgen biçimdeki hücrelerin derinlikleri, enlerinin yarısı kadar veya buna yakındır. Bunun dışında derinlikleri fazla olmayan Bilecik Orhan İmareti, Bursa Çekirge Hüdavendigar Camii ve Bursa Timurtaş Camii mihrablarındaki gibi dikdörtgen planlı hücreler de bulunmaktadır.

Dikdörtgen planlı mihrab hücrelerinin bazılarına ikinci bir niş açılmıştır. Bunlardan Bursa Yıldırım Camii (Res. 67), Edirne Eski Cami (Res. 103), Bursa Yeşil Türbe (Res. 142), Bursa Hacılar Camii (Res. 331) ve Edirne Ayşe Kadın Camii (Res. 318) mihrablarındaki

---

63 Bakırer, a.g.e.

küçültülmüş birer mihrab görünümündedir. Özellikle Edirne Eski Cami mihrabındaki sütunceleri, mukarnaslı kavsarası ve üç kenarlı yarım altıgen planıyla bunu tam aksettirmektedir. Amasya Yörgüç Paşa Camii (Res. 217) mihrabındaki ise kavsaraya kadar devam etmektedir. Benzer uygulamaları Anadolu Selçuklu ve Beylikler devrinden Konya Hacı Ferruh Mescidi, Niğde Alaaddin Camii (Res. 479), Kayseri Sultan Han Köşk Mescidi, Develi Sivasi Hatun Camii (Res. 485), Afyon Mısri Camii (Res. 490), Kayseri Kölük Camii ve Sinop Ulu Cami (Res. 505) mihrablarında görmek mümkündür.[64]

Mihrablarda dikdörtgen planlı hücreler ilk defa Abbasi döneminde görülmektedir. Irak'ta Cezakü'l-Hakani Sarayı, Ukhaydır Sarayı ve Samerra Ulu Cami ile Ebu Dulef Camii mihrablarında dikdörtgen planlı hücreye rastlanmaktadır. İran'da ise, B. Selçuklu Save Mescidi Cuma ile Zevvare Mescidi Cuma mihrablarında yer almaktadır. Anadolu Selçuklu ve Beylikler devrinden dikdörtgen planlı hücrelere ise, Konya Sahip Ata Camii, Sırçalı Mescid, Ankara Arslanhane Camii, Beyşehir Eşrefoğlu Camii, Konya Sakahane Mescidi, Ayaş Ulu Cami, Kasabaköy Mahmud Bey Camii, Akçaşehir Ulu Cami, Afyon Kabe Mescidi, Yollarbaşı Ulu Cami, Kemah Köyü Halil Bey Camii ve Ermenek Ulu Cami mihrablarında görülmektedir.[65]

4.3.2.1.3. Üç Kenarlı, Düzgün Yarım Altıgen Planlı Hücreler

Bu şekilde mihrab hücrelerine Bursa Alaaddin Camii (Çiz. 1), İznik Yeşil Cami (Çiz. 10), Bursa Yeşil Cami son cemaat yeri (Çiz. 25), Gümüş Yörgüç Paşa Camii (Çiz. 42), Edirne Muradiye Camii (Çiz. 46), Edirne Kirazlı Mescid (Çiz. 47), Trabzon Fatih Camii (Çiz. 74), Afyon Gedik Ahmet Paşa Camii (Çiz. 82), Edirne Sitti Hatun Camii (Çiz. 90), Kütahya Hisar Bey Camii (Çiz. 98) ve Gelibolu Azebler Namazgâhı (Çiz. 21) mihrablarında rastlanmaktadır.

Eşit üç kenarın birbirine geniş açılarla birleşmesiyle oluşturulmuşur. Trabzon Fatih Camii mihrabında hücre kenarlarının uzun derinliğin az tutulması nedeniyle hücre biraz yayvan kalmıştır. Bursa Alaaddin Camii mihrabında da kenarların hafif içbükey kavis yapması dışında, diğerlerinin ölçüleri hariç, pek değişiklik yoktur.

A. Şelçuklu devrinde görülmeye başlayan bu şekildeki hücrelere Erzurum Ulu Cami, Erzurum Kale Mescidi, İshaklı Han Köşk Mescidi, Kayseri Çifte Kümbet, Kayseri Döner Kümbet, Konya Alaaddin Camii Avlusu Yarım Kümbet, Develi Seyyid Şerif Türbesi,

---

64 Bakırer, a.g.e., 78-79.
65 Bakırer, a.g.e., 16-17, 76-77.

Ermenek Akça Mescid, Niğde Gündoğdu Türbesi ve Develi Hızır İlyas Türbesi mihrablarında yer verilmiştir.[66]

4.3.2.1.3. Dört Kenarlı Yarım Ongen Planlı Hücreler

Bu şekilde hücreler çoğu alçı 10 mihrabda bulunmaktadır. Ankara Ahi Elvan Camii (Çiz. 12), Ankara Molla Büyük Camii (Çiz. 28), Ankara Hacı İvaz Mescidi (Çiz. 30), Ankara Direkli Camii (Çiz. 31), Ankara Hacettepe Camii (Çiz. 32), Ankara Poyracı Mescidi (Çiz. 35), Ankara Eyüp Camii (Çiz. 36), Merzifon II. Murad Camii (Çiz. 38), Manisa İvaz Bey Camii (Çiz. 92) ve Hayrebolu Güzelce Hasan Bey Camii (Çiz. 107) mihrablarında görülmektedir. Bunlar, birbirine eşit dört kenarın açı yapmak suretiyle birleştirilmesi sonucunda oluşturulmuştur. Burada kenarların diğer yarısıyla girinti ongene tamamlanmaktadır.

Benzerlerine Selçuklu devrinden Antalya Karatay Medresesi mihrabında, Beylikler devrinden ise, Kasabaköy Mahmut Bey Camii ve Ayaş Ulu Cami mihrablarında rastlanmaktadır.[67]

4.3.2.1.4. Beş Kenarlı Yarım Sekizgen Planlı Hücreler

İncelenen 10 mihrabda görülen bu çeşit hücrelere Balıkesir Yıldırım Camii (Çiz. 13), Bergama Ulu Cami (Çiz. 19), Bursa Yeşil Cami (Çiz. 24), Edirne Gazi Mihal Camii (Çiz. 37), İznik Mahmud Çelebi Camii (Çiz. 55), İstanbul Rum Mehmed Paşa Camii (Çiz. 80), Amasya Mehmet Paşa Camii (Çiz. 97), Malkara Gazi Ömer Bey Camii (Çiz. 99), Çardak Yakub Bey Camii son cemaat yeri (Çiz. 71) ve Bursa Cem Sultan Türbesi (Çiz. 85) mihrablarında yer verilmiştir.

Bu mihrablarda beş kenarın birbirine eşit tutulduğu örnekler olduğu gibi ortadaki üçünün eşit, yanlardaki kenarların daha kısa olduğu hücreler mevcuttur. Bunlarda hücre planı sekizgenin beş kenarı ile teşkil edilmiştir. Benzerleri Konya Sahip Ata Hankahı ve Niğde Daru'z-Zikr mihrablarında görülmektedir.

---

66 Bakırer, a.g.e., 77.
67 Bakırer, a.g.e., 77.

4.3.2.1.5. Beş Kenarlı, Yarım Onikigen Planlı Hücreler

Düzgün bir onikigenin beş kenarıyla oluşturulmuş mihrab hücrelerine, Kütahya Ulu Cami (Çiz. 20), Edirne Üç Şerefeli Cami (Çiz. 57), İstanbul Fatih Camii (Çiz. 77), İstanbul Murad Paşa Camii (Çiz. 79), Edirne Kasım Paşa Camii (Çiz. 83), ve Hersek Hersekoğlu Ahmet Camii ((Çiz. 87) İstanbul Davut Paşa Camii (Çiz.), Amasya II. Bayezid Camii (Çiz. 102), Edirne II. Bayezid Camii (Çiz. 100), İstanbul Firuz Bey Camii (Çiz. 102), İstanbul Çandarlı İbrahim Camii (Çiz. 103), Sivrihisar Kurşunlu cami (Çiz. 104) ve Çemberlitaş Atik Ali Paşa Camii (Çiz. 105) mihrablarında yer verilmiştir. Benzerleri Bünyan Ulu Cami ile Alanya-Şerefze Han mihrablarında görülmektedir.

4.3.2.1.6. Altı Kenarlı Yarım Ongen Planlı Hücreler

Bu şekilde hücre sadece Tire Rum Mehmet Paşa (Çiz. 81) mihrabında görülmektedir. Yan kenarları diğerlerinin yarısı kadar tutulduğundan düzgün değildir. Bu nedenle orta eksendeki köşesi hafif sivri gözükmektedir. Benzerine Tire Hasır Pazarı (XIV. yy sonu) mihrabında rastlanmaktadır.[68]

4.3.2.1.7. Yedi Kenarlı Yarım Onikigen Planlı Hücreler

Düzgün onikigenin yedi kenarıyla oluşturulmuştur. Bu hücreler İznik Ayasofya Camii (Çiz.), Milas Firuz Bey Camii (Çiz. 17), Bursa Çandarlı İbrahim Camii (Çiz. 27) ve Edirne Yeşilce Camii (Çiz. 49) mihrablarında görülmektedir. Kenar uzunlukları birbirine eşit, hücrelerin derinliği ise, Edirne Yeşilce Camii mihrabında genişliğinden fazla diğerlerinde yarısı kadar tutulmuştur. Ayrıca Milas Firuz Bey Camii mihrabında hücreyi teşkil eden kenarlar birbirine eşit değildir. Diğerlerinde kenar uzunlukları birbirine eşit tutulmuştur. Hücrelerin derinlikleri ise Edirne Yeşilce Cami mihrabında genişliğinden fazla, geriye kalanları eşittir.

4.3.2.1.8. Sekiz Kenarlı, Yarım Ondörtgen Planlı Hücreler

Bu çeşit hücreye İznik Elbeyli Köyü Çandarlı Camii (Çiz. 40) mihrabında yer verilmiştir. Köşelere bağlanan yan kenarlar hariç, diğer altı kenar birbirine eşittir. Bu mihrabda düzgün öndörtgenin sekiz kenarıyla teşkil edilmiş bir hücre planı görülmektedir.

---

68 Aslanoğlu, a.g.e. (1978), 29-31, plan 22.

4.3.2.1.9. Sekiz Kenarlı, Yarım Onaltıgen Planlı Hücreler

Düzgün bir onaltıgenin sekiz kenarıyla oluşturulmuş hücre planına Sivrihisar Ulu Cami (Çiz. 54) mihrabında rastlanmaktadır. Onaltıgenin birbirine eşit sekiz kenarıyla meydana getirilmiştir. Sadece bir örnekle temsil edilmektedir.

4.3.2.1.10. Kare Planlı Hücreler

Bu şekilde hücre planı Tire Yeşil İmaret Cami (Çiz. 50) mihrabında görülmektedir. Hücre 1.16x1.17 m ölçülerinde kare planlı ve düz mukarnaslı bir tavanla örtülmüştür. Aslında hücrenin tabanı kenarları 0.20 m genişliğinde oturtmalıkla oluşturulmuş derinlemesine dikdörtgen bir plan göstermektedir. Kare plana oturtmalığın üzerinden itibaren dönüşmektedir.

4.3.2.1.11. Oval Planlı Hücreler

Oval planlı şekilde gerçekleştirilmiş mihrab hücresi İnecik Hüseyin Bey mihrabında yer almaktadır. Köşeleri yumuşatılarak hücrenin oval planlı olarak düzenlendiği görülmektedir.

4.3.2.2. Kanat

Mihrabların planlarında ilk göze çarpan unsurun hücre olduğu görülmektedir. Bunun dışında duvardan taşıntılı mihrab kütlesinin odaktaki hücrenin iki yanında kanatlarla vurgulandığı gözlenmektedir.

Kanatların yapısı simetrik bir düzenleme göstermektedir. Kanatları içten dışa sırasıyla sütunce, tabana kadar indiği durumlarda köşelik ve kenar bordürleri oluşturmaktadır. Bu üç unsurun bir veya ikisinin bulunmadığı kanatlar da mevcuttur. Bunlar belirli bir kademelenme, girinti veya taşıntı yaparak profilasyonu da sağlamaktadır. Bunun dışında bazı mihrablarda kanatların yer almadığı görülmektedir.

Kanatlar, hücreden itibaren dışa doğru sıralanan sütunce, köşelik ve kenar bordürleri, sütunce ve kenar bordürleri; köşelik ve kenar bordürleri, kenar bordürleri ile sütuncelerden ibaret olmak üzere beş gruba ayrılmıştır.

4.3.2.2.1. Sütunce, Köşelik ve Kenar Bordürlerinin Oluşturduğu Kanatlar

İncelenen 12 mihrabı şekillendiren bu şekildeki kanat formu Behramkale Hüdavendigar Camii (Çiz. 9), Kütahya Ulu Cami (Çiz. 20), Bursa Umur Bey Camii (Çiz. 52), Kütahya Arslan Bey Camii (Çiz. 62), Bursa Sitti Hatun Camii (Çiz. 66), İnegöl İshak Paşa Cami (Çiz. 75), Bursa Ahmet Dai Mescidi (Çiz. 78), İstanbul Rum Mehmet Paşa Camii (Çiz. 80), Bursa Tuz Pazarı Camii (Çiz. 84), Tokat Hatuniye Camii (Çiz. 93) ve Sivrihisar Kurşunlu Cami (Çiz. 104) mihrablarında görülmektedir.

Bu kanatlarda sütunceler hücre köşelerine bağlı, ekseriyetle yarım daire planlı, geriye kalanı çokgen planlıdır. Kenar bordürlerinden köşeli veya hafif içbükey kademelenme yaparak ayrılan köşeliklerin genişlikleri değişmektedir. Bunlardan Tokat Hatuniye Camii ile Kütahya Arslan Bey Camii mihrabları dışındaki köşelikler dar tutulmuştur. Ayrıca Sivrihisar Kurşunlu ve Kütahya Arslan Bey Camii mihrablarında kemer köşeliklerinden oluşmaktadır. Üçüncü ve asıl önemli olan unsuru ise, kenar bordürleri teşkil etmektedir. Profilasyon ve kademelenme bordür ve silmeler arasında köşeli, içbükey ve pahlı basamaklarla sağlanmaktadır. Kaval, oluk ve çubuk silmeler de buna katkıda bulunmaktadır.

4.3.2.2.1. Sütunce ve Kenar Bordürlerinin Oluşturduğu Kanatlar

Bu şekilde 50 mihrabda sütunce ve kenar bordürlerinden oluşan kanat bulunmaktadır. Bursa Orhan Camii (Çiz. 3), Bursa Hüdavendigar Camii (Çiz. 7), İznik Yeşil Cami (Çiz. 10), Ankara Ahi Elvan Camii (Çiz. 10), Bursa Timurtaş Camii (Çiz. 14), Bursa Yıldırım Camii (Çiz. 16), Milas Firuz Bey Camii (Çiz. 17), Bursa Ulu Cami (Çiz. 19), Bergama Ulu Cami (Çiz. 19), Edirne Eski Cami (Çiz. 22), Amasya Bayezid Paşa Camii (Çiz. 23), Bursa Yeşil Cami (Çiz. 24), Bursa Yeşil Cami son cemaat yeri (Çiz. 25), Ankara Molla Büyük Camii (Çiz. 28), Ankara Örtmeli Mescid (Çiz. 29), Ankara Hacı İvaz Mescidi (Çiz. 230), Ankara Direkli Camii (Çiz. 31), Ankara Hacettepe Camii (Çiz. 32), Ankara Poyracı Mescidi (Çiz. 35), Edirne Şah Melek Camii (Çiz. 39), Gümüş Yörgüç Paşa Camii (Çiz. 42), Kütahya İshak Fakih Camii (Çiz. 44), Edirne Muradiye Camii (Çiz. 46), Edirne Kirazlı Mescid (Çiz. 47), Sivrihisar Ulu Cami (Çiz. 54), Ankara Gecik Kadın Mescidi (Çiz. 56), Edirne Üç Şerefeli Cami (Çiz. 57), Tire Kazanoğlu Camii (Çiz. 64), Merzifon II. Murad Camii (Çiz. 38), Bursa Başçı İbrahim Camii (Çiz. 67), Edirne Ayşe Kadın Camii (Çiz. 73), Bursa Hacılar Camii (Çiz. 76), İstanbul Fatih Camii (Çiz. 77), İstanbul Murad Paşa Camii (Çiz. 79), Afyon Gedik Ahmet Paşa Camii (Çiz. 82), Edirne Kasım Paşa Camii (Çiz. 83), Hersek Hersekoğlu Ahmet Paşa Camii (Çiz. 87), Edirne Sitti Hatun Camii (Çiz. 90), Manisa İvaz Bey Camii (Çiz. 92), Amasya Gümüşlü Camii (Çiz. 94), Amasya II. Bayezid Camii (Çiz. 96), Kütahya Hisar Bey

Camii (Çiz. 98), Edirne II. Bayezid Camii (Çiz. 100), Manisa Hatuniye Camii (Çiz. 101), İstanbul Firuz Bey Camii (Çiz. 102), İstanbul Çandarlı İbrahim Camii (Çiz. 103) ve Çemberlitaş Atik Ali Paşa Camii (Çiz. 105) mihrablarında rastlanmaktadır.

Köşelerdeki sütuncelerin büyük bir kısmının köşelere bağlı, bazılarının ise bağımsız oldukları görülmektedir. Bağımsız sütunceler köelerde bir girinti içerisinde ve daire planlıdır. Milas Firuz Bey Camii, Bursa Yıldırım Camii, Edirne Üç Şerefeli Cami, İstanbul Fatih Camii, Amasya II. Bayezid Camii ve Edirne II. Bayezid Camii mihrablarında sütunceler bu şekildedir. Köşelere bağlı olanlar yarım daire, çokgen ve kare planlıdır. Kenar bordürleri, çeşitli bordür ve silmelerin bir veya ikisiyle oluşturuldğu gibi, zengin örnekleri de bulunmaktadır. Mukarnaslı ve içbükey kavisli bordürler ile oluk ve kaval silmeler profillenme ve hareketliliği sağlamaktadır. Ayrıca düz yüzeyli bordür ve silmelerde kademelenme yaparak kanatları hareketlendirmektedir. Bunların tertibatları ve çeşitleri mihrablara göre değişiklikler göstermektedir.

4.3.2.2.3. Köşelik ve Kenar Bordürlerinin Oluşturduğu Kanatlar

Köşelik ve kenar bordürlerinin teşkil ettiği kanatlara 25 mihrabda yer verilmiştir. İznik Hacı Özbek Camii (Çiz. 2), Mudurnu Yıldırım Camii (Çiz. 11), Balıkesir Yıldırım Camii (Çiz. 13), Ankara Ahi Yakub Camii (Çiz. 15), Ankara Ahi Tura Mescidi (Çiz. 33), Edirne Gazi Mihal Camii (Çiz. 37), Osmancık Koca Mehmet Paşa Camii (Çiz. 41), Ankara Karanlık Mescid (Çiz. 34), Bergama Kurşunlu Cami (Çiz. 45) Bursa Yiğit Köhne Camii (Çiz. 48), Bursa Veledi Yaniç Camii (Çiz. 51), İznik Mahmud Çelebi Camii (Çiz. 55), Bursa Bedreddin Camii (Çiz. 38), Bursa Hüma Hatun Türbesi (Çiz. 59), Bursa Selçuk Hatun Camii (Çiz. 60), Bursa Muradiye Türbesi (Çiz. 61), Bursa Hamza Bey Camii (Çiz. 68), Tire Rum Mehmet Paşa Camii (Çiz. 81), Bursa Düsturhan Camii (Çiz. 80), Amasya Sofular Camii (Çiz. 95), Amasya Mehmet Paşa Camii (Çiz. 97), Malkara Gazi Ömer Bey Camii (Çiz. 99), İnecik Hüseyin Bey Camii (Çiz. 106) ve Hayrebolu Güzelce Hasan Bey Camii (Çiz. 107) mihrablarında görülmektedir.

Köşelikler hücrenin kenarlarından başlayarak yanlarda geniş yüzeyler oluşturmaktadır. Bazılarında hücre köşeleri pahlarla yumuşatılmıştır. Osmancık Koca Mehmet Paşa Camii, Ankara Karanlık Mescid, İznik Hacı Özbek Camii, Hayrebolu Güzelce Hasan Bey Camii mihrablarındaki gibi. Kenar bordürlerinin sağladığı profilasyon ve kademelenme ile kanatların hareketliliği arttırılmaktadır. Tertibatları değişiklik gösteren çeşitli bordür ve silmelerle bu sağlanmıştır.

4.3.2.2.4. Kenar Bordürlerinin Oluşturduğu Kanatlar

İncelenen 8 mihrabda görülmektedir. Kenar bordürlerinden oluşan İznik Elbeyli Camii (Çiz. 40), Amasya Yörgüç Paşa Camii (Çiz. 43), Edirne Yeşilce Camii (Çiz. 49), Tire Yeşil İmaret Camii (Çiz. 50), Bursa Azeb Bey Camii (Çiz. 65), Bursa Hamza Bey Türbesi (Çiz. 69), Trabzon Fatih Camii (Çiz. 74) ve Alaşehir Şeyh Sinan (Çiz. 89) mihrablarında rastlanmaktadır.

Bu bordür veya silmelerin teşkil ettiği kanatlar, kendi içerisinde değişik özellikler taşımaktadır. Tire Yeşil İmaret Camii mihrabında üç bordür, genişliği kadar kademelenme yapmaktadır. Trabzon Fatih Camii mihrabında dış köşelerine sütunce yerleştirilmiş altı bordür ve silmeyle oluşturulmuş kenar bordürleri fazla kademelenme yapmadan sıralanmaktadır. Amasya Yörgüç Paşa Camii mihrabında da kenar bordürleri düz, kaval ve oluk şeklinde bir düzenleme göstermektedir. Bunlar dışındakiler tek bir bordürden ibaret olup, hafif taşıntı veya girintiyle vurgulanmışlardır.

4.3.2.2.5. Sütuncelerin Oluşturduğu Kanatlar

Bu kanatlar iki şekilde olabilmektedir. Birinde hücrenin köşelerine yerleştirilmiş sütuncelerle sağlanmıştır. Gelibolu Azebler Namazgâhı (Çiz. 21) ve Bilecik orhan İmareti (Çiz. 4) mihrablarında görülmektedir. köşelere bağlı bu sütunceler çokgen gövdelidir. Diğeri, mihrabın yan kısımlarında aynı zamanda çerçeveyi oluşturan sütuncelerle teşkil edilmiş olup, Bursa Alaaddin Camii (Çiz. 1), Vize Ayasofya Camii (Çiz. 6) ve Çanakkale Kale Mescidi (Çiz. 72) mihrablarında yer almaktadır. Bunlar da dilimli ve düz yarım daire, kare planlı (plaster şeklinde) olarak düzenlenmiştir.

4.4. MİHRABLARDA SÜSLEME

Cami, mescid ve türbelerin önemli bir elemanı olan mihrablar, süslemeleriyle de belirginleşip ön plana çıkmışlardır. İncelenen mihrablardan 53'ü orijinal süslemeye sahiptir. Geriye kalan mihrablarda ise, sonraki devirlerde yapılmış çeşitli süslemeler görülmektedir. Bunlar kapsam dışında tutularak orijinalliğini muhafaza eden süslemeler değerlendirilmiştir.

Mihrablarda süsleme anlayışı, mihrabı meydana getiren unsurların sınırları içerisinde kalmaktadır. Yani süslemenin mihrab yüzeyini serbest bir şekilde dağılıp kaplaması ve birinci derecede dikkat çeken bir biçim alması söz konusu değildir. En fazla çerçeve, hücre yüzeyleri, kavsaradaki mukarnasların içleri, köşelikler, kitabelik, sütunce ve taç üzerinde süslemeler yoğunlaşmıştır. Ayrıca bazı unsurların kendisi de süsleyici bir özellik göstermektedir. Bundan başka mihrabın bütün elemanlarının sınırlarını aşmayacak tarzda süslemeyle dolduruldukları gibi, belirli elemanlarla kapsamının daraltıldığı görülmektedir. Bu da doğrudan uslupla ilgilidir. Ancak süslemede malzemenin de etkili olduğu tesbit edilebilmektedir.

Mihrablardaki süsleme tekniklerinin malzemeyle doğrudan ilişkili oldukları görülmektedir. Bu süslemeler, taş, çini ve alçıda tatbik edilmiştir. Çok az da kalemişi süslemelere yer verilmiştir. İznik Yeşil Cami (Res. 118), Milas Firuz Bey Camii (Res. 71), Amasya Bayezid Paşa Camii (Res.108) ve Bursa Yeşil Cami son cemaat yeri (Res. 135) mihrablarında taş ve mermer üzerine alçak kabartma ve oyma; Bursa Yeşil Cami (Res. 118), Bursa Yeşil Türbe (Res. 189) ve Edirne Muradiye Camii (Res. 226), mihrablarında çini renkli sır ve sıraltı tekniklerinde; Ankara mihrablarının tamamı (Res. 152-190) ile Behramkale Hüdavend Cami (Res. 23), Edirne Şah Melek Camii (Res. 201), Edirne Sitti Hatun Camii (Res. 368) ve diğer bazı mihrablarda alçı kalıplama tekniğinde süslemeler görülmektedir. Kalemişi süslemeler, Tire Yeşil İmaret Camii (Res. 253) ile İstanbul Firuz Bey Camii (Res. 419) mihrablarında bulunmaktadır. Alçı sıva kaplı mihrablarda ise geç devir özelliği gösteren kalemişi süslemeler sonradan yapılmıştır.

Alçı kalıplama ve çini ve bazı taş mihrablarda bütün sathı kaplayan yoğun bir süsleme dikkat çekmektedir. Bundan başka, bazı mihrablarda süslemenin belirli unsurlarla sınırlı tutulduğu görülmektedir. Böylece süslemenin azaltılması ile satıhlar arasında bir dengelemeye gidilmiştir. Bu değişimin mihrablarda XV. yy ortalarından itibaren görülmeye başladığı Fatih ve II. Bayezid dönemlerinde sayıca arttığı belirlenmektedir. Bunun önemli örneklerini Edirne Üç Şerefeli Cami (Res. 273), İstanbul Fatih Camii (Res. 333) ve Edirne II. Bayezid Camii (Res. 409) mihrabları teşkil etmektedir.

Mihrablarda görülen süslemeleri motif ve kompozisyon şemaları açısından ele almak gerekmektedir. Süslemeyi bitkisel, geometrik, kandil, gülbezek ve yazı gibi motiflerle

oluşturulmuştur. Bunlar, bordür ve şeritler, merkezi kompozisyonlar ve sonsuzluk prensibine dayalı kompozisyonlar olarak gruplandırılmak mümkündür. Bitkisel motifler rûmî, palmet, lotüs ve palmet ile kıvrık dal,yaprak ve çiçek şeklinde; geometrik motifler de geometrik örgüler, geometrik geçmeler ile yıldız örnekleri olarak alt gruplara ayrılmaktadır. Bu zengin bitkisel ve geometrik motiflerin meydana getirdiği kompozisyonlar üç şekilde de karşımıza çıkmaktadır.

Mihrablarda kullanılan bitkisel ve geometrik motifler kompozisyon zenginlikleri yanında, ikonografik yönden de bazı anlamlar taşımaktadır. Süslemenin diğer genel özelliklerini ise, soyutlama, simetri, tekrar, karmaşıklık, birbirini takip eden düzenlemeler ve dinamizm oluşturmaktadır. Bunun dışında kandil, çarkıfelek ve yıldız gibi motiflere sembolik ve tevhide dayalı bazı anlamlar yüklenmiştir. Sonsuzluk prensibine dayalı kompozisyonların da temelinde bu anlayış hakimdir.[69]

Osmanlı mihrablarının süsleme programı yönünden benzerlerini öncesinde ve çağdaşı mihrablarda görmek mümkündür. Benzer süslemelerin bütün bu dönemler içcrisinde mihrablarla sınırlı kalmadığı, aksine geniş bir tatbikat sahası bulduğu görülmektedir. Bundan dolayı etkileşim Anadolu dışında da Suriye'den Mısır'a, İran'dan Orta Asya'ya kadar uzanan geniş bir coğrafyaya dağılmıştır. Bunda savaşlardan göçlere kadar birçok amilin etkili olduğu bilinmektedir.[70]

Süslemeleri çeşitlerine göre, bitkisel, geometrik, kandil ve gülbezek şeklinde ana gruplar, kendi işlerinde alt gruplarıyla birlikte ayrı ayrı ele alınmıştır. Süslemelerin gösterdikleri kompozisyonlara da ayrıca değinilmemiş sadece anlatım içerisinde yer verilmiştir.

4.4.1. Bitkisel Süsleme

Bu çeşit süslemeler, daha çok stilize edilmiş bitki motiflerinden geliştirilmiştir. Kıvrık dal, yaprak ve çiçeklerin değişik şekillerde stilize veya natüralist tarzda tasvirleriyle oluşturulmuştur. Bunların başlıcalarını rumi, palmet, lotüs ve palmet ile kıvrık dal, yaprak ve çiçekler teşkil etmektedir. Özellikle çiçek motifleri hatayi ve penç gibi tasvirlerine göre çeşitlilik göstermektedir. Tabiatta mevcut gül, karanfil, lale, şakayik bahar dalı vd. çiçekler

---

69 S.Ögel, A. Selçuklu Sanatı Üzerine Görüşler (1986), 88-115; N. Şaman, Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar, 1993, 433-449; İ. Raci El-Faruki, İslam Kültür Atlası (1991) (Ç.M. Okan-Z. Kibaroğlu), 187-193.

70 G. Öney, A. Selçuklu Mimarisinde Süsleme ve El Sanatları (1991); S.Ögel, A. Selçukluları'nın Taş Tezyinatı (1987), 75-103; R. Hüseyin Ünal, Osmanlı Öncesi Türk Mimarisinde Taç Kapılar (1982), 83-110; Bakırer, a.g.e., 85-100; Yüksel, a.g.e., 133-151; S. Mülayim, A. Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler (1982), 61-65.

her iki çeşitte de tasvir edilebilmektedir. Daha çok çinilerde bu tür çiçeklerin zengin örnekleri karşımıza çıkmaktadır. Bunlar kendi aralarında bütün olarak kompozisyon oluşturdukları gibi, tek başlarına da tavsvir edilmişlerdir. Palmetin lotusla veya rumilerle birlikte tasvirleri söz konusudur. Aynı şekilde kıvrık dal, yaprak ve çiçeklerin de birbirlerini tamamlayıcı mahiyette kompozisyonları mevcuttur.

Bitkisel süsleme mihrabların kenar bordürleri, hücre yüzeyleri, köşelik sütunce, kavsarayı dolduran mukarnasların içleri ve taç kısımlarında görülmektedir. Bunlar rumi grubu, palmet, lotus-palmet grubu, kıvrık dal, yaprak ve çiçek olmak üzere üç grupta ele alınmıştır. Ayrıca kendi içlerinde kompozisyonlarına göre bir anlatım gerçekleştirilmiştir.

4.4.1.1. Rumi Grubu

Anadolu'ya ait demek olan rumi, genel olarak çatallı, ucu sivri yaprak motifine verilen addır. Şekil itibariyle rumi, uzun ve kısa yaprak, ortalarından geçen bir çizgi boyunca bitişen iki eğri satıh olarak işlenmiştir. Diğer yandan daha açık bir tanımla, uzunca ve kıvrık bir tepe yaprağı ile daha kısa ve aşağı alt yaprağa ve altta bir lobcuğa sahip bir bitkisel unsura denmektedir.[71]

Rumiler biçimlerine göre, düz, dendanlı, sencide, sarılma, hurde ve işlemeli rumi; kullanımlarına göre ise, ayırma rumi, tepelik rumi ortabağ rumi ve iki veya üç iplik rumi gibi gruplara ayrılmaktadır.[72] Kompozisyon açısından ise, çerçeveleyici ve dolgulayıcı bir motif olarak rumi, mihrabların bordür ve şeritlerinde, köşeliklerinde, mukarnas yuvalarında, yazıların zemininde, hücre yüzeylerinde ve taç kısımlarında görülmektedir.

Bordür ve şeritlerdeki rumiler, kıvrık dal, fisko ve sarılma rumiler şeklinde kompozisyon göstermektedir. Bunlardan kıvrık dal rumileri, Bursa Orhan Camii (Res. 6), Behramkale Hüdavendigar Camii (Res. 26), Ankara Hacı İvaz Mescidi (Res. 169), Ankara Direkli Camii (Res. 1781), Edirne Şah Melek Camii (Res. 202), Kütahya Hisar Bey Camii (Res. 402) mihrablarında değişik biçimlerde sıralanan bordür ve şeritlerde görülmektedir. Benzerlerini Anadolu Selçuklu ve Beylikler devrinden Konya Sahip Ata Camii, Develi Hızır İlyas Türbesi, Çay Taş Medrese, Konya Sahip Ata Mescidi, Kayseri Sultan Han Köşk Mescidi, Beyşehir Eşrefoğlu Camii ile Ankara Arslanhane Camii mihrablarında rastlanmaktadır.[73]

---

71 Ögel, a.g.e. (1987), 77; Ünal, a.g.e. (1982), 97.
72 Derman, a.g.e. (1991), 182-183; Şengül, a.g.e. (1990), 5.
73 Bakırer, a.g.e., 156, vd.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Fistolar şekilde düzenlenmiş rumi kompozisyonlarına, Bursa Yeşil Cami (Res. 123) mihrabı beşinci bordüründe düğüm yerleri yarım hilal şeklinde altlıklı, aralarına birer hatayi yerleştirilerek, sütunce gövdesinde üç ayrı şekilde birbiriyle kesişerek ve içiçe örülerek karşılaşılmaktadır. Bursa Yeşil Türbe (Res. 145) mihrabının sütunce çerçevesinde dörtlü, sütunce gövdesindeki yivlerde ise üçlü fisto şeklindedir. Bunun dışında Ankara Molla Büyük Camii (Res. 153) mihrabında ikili, Edirne Muradiye Camii (Res. 234) mihrabı sütunce gövdelerindeki yivlerde ikili, Trabzon Fatih Camii (Re. 322) mihrabı beşinci bordüründe girift, İstanbul Firuz Bey Camii (Res. 420) mihrabı üçüncü bordüründe ikili fistolu rumiler işlenmiştir. Niğde Sungur Bey Camii ve Damsaköy Taşkın Paşa Camii mihrablarında benzeri fistolu bordürler görülmektedir.[74]

Sarılma veya üç iplik rumiler ise, Bursa Yeşil Türbe (Res. 145) mihrabı sütunce girintisinin iki yan yüzeyinde, Ankara Hacı İvaz Mescidi (Res. 165) mihrabı sütunce gövdelerinde, Ankara Karanlık Mescid (Res. 183) en dış bordüründe, Osmancık Koca Mehmet Paşa Camii (Res. 211) mihrabı hücre yüzeyindeki pano çerçevesinde, Edirne Muradiye Camii (Res. 234) mihrabı sütunce girintisinin iki yan yüzeyinde, İstanbul Firuz Bey Camii (Res. 420) mihrabı ikinçi bordüründe rastlanmaktadır. Benzeri rumi kompozisyonlarını Develi Sivasi Hatun Camii, Konya Sırçalı Mescid, Develi Hızır İlyas Türbesi, Konya Sadreddin Konevi Camii ve Konya Sahip Ata Cami mihrablarında görmek mümkündür.[75]

Bunlar dışında çerçeveleyici değişik rumiler, Bursa Timurtaş Camii (Res. 56) mihrabı en dış bordüründe ve Ankara Molla Büyük Mescidi (Res. 157) mihrabı kavsara altındaki şeritte, enine birbiriyle kesişerek alttan iki çizgiyle geliştirilmiş birer atlamalı ikili ve dörtlü sıralanan rumiler tarzında görülmektedir. Diğer Bursa Yeşil Cami (Res. 123) mihrabı altıncı bordürü ile İstanbul Firuz Bey Camii (Res. 420) mihrabı birinci bordüründe farklı rumiler görülmektedir. Bunlardan Yeşil Cami mihrabındaki enine gelişen iki ucu yukarıya kıvrılmış vaziyette kavisli rumilerle, üçlü kemer şeklinde çizgiler birbirleriyle kesişerek dolanmaktadır. Firuz Bey Camii mihrabında ise, enine dairesel gelişen rumiler palmet şeklindeki rumilerle kesişerek bordürü meydana getirmektedir. Bunlara benzeyen bir uygulamayla, Konya İçkaraaslan Mescidi mihrabı taç kısmındaki şeritte karşılaşılmaktadır.

Bordürlerde örgü şeklinde görülen rumi kompozisyonlarının benzer varyantlarını gerek Osmanlı'da ve gerekse bunun dışında mihrablardan başka yapı elemanlarında da rastlanmaktadır. Minber, taçkapı, mahfil ve pencerelerde görülebilmektedir. Özellikle bunlardan taçkapılarda yaygın bir kullanım alanı ve kompozisyon zenginliği mevcuttur.[76]

---

74 Bakırer, a.g.e., 213-218.
75 Bakırer, a.g.e., 173, vd.
76 Ünal, a.g.e., 98-89; Demiriz, a.g.e., 33.

Dolgulayıcı rumiler simetrik (sencide), helezonik, sarılma, merkezi ve sonsuz kompozisyon ile tek tek düzenlemeler şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Kavsara köşeliklerinden mukarnas yuvalarına kadar mihrabların birçok elemanını süslemektedir.

Rumilerde simetrik-sencide-kompozisyonlar, ortabağdan gelişen iki yana helezonik veya kıvrık dallarla dağılan ve bir palmetle son bulan anlayışı ifade etmektedir. İznik Yeşil Cami (Res. 40) mihrabında üçgen biçimindeki tacı oluşturan zülfelerin yüzeyini dolduran rumiler simetrik düzenleme göstermektedir. Aynı zamanda hurdelenmiş iri rumi yapraklar zülfelerin sınırlarında belirleyici rol oynamaktadır.

Bundan başka, Kütahya Arslan Bey Camii (Res. 292) mihrabının tacını teşkil eden zülfelerin yüzeylerinde; Ankara Ahi Elvan Camii (Res. 50) mihrabı tacındaki palmetlerin yüzeylerinde; Bursa Yıldırım Camii (Res. 67) mihrabı sütunce kaidelerinin yüzeylerinde; Milas Firuz Bey Camii (Res. 73, 78, 89) mihrabı hücre, kavsara ve taç kısmındaki yüzeylerde; Ankara Hacı İvaz Mescidi (Res. 169) tacı oluşturan palmet şeklindeki zülfelerin içlerinde; Bursa Yeşil Cami (Res. 120, 130) mihrabı kenar bordürü ve kavsaradaki mukarnasların yuvaları ile geometrik kompozisyonlu bordürün içlerinde; Bursa Yeşil Cami son cemaat yeri (Res. 136) mihrabı hücre yüzeylerinde, Bursa Yeşil Türbe (Res. 142, 147) mihrabı kavsara alt sırası ile panodaki kandil ve zülfelerin içlerinde; Osmancık Koca Mehmet Paşa Camii (Res. 212, 214) mihrabı hücre yan yüzeyleri ile kavsaranın alt sırasında; Edirne Muradiye Camii (Res. 240) mihrabı tacı oluşturan palmetlerin yüzeylerinde; İznik Mahmut Çelebi Camii (Res. 269) mihrabı tacında; Trabzon Fatih Camii (Res. 325) mihrabı mukarnas yuvalarında; Amasya Bayezid Paşa Camii (Res. 114) mihrabı sütunce başlıklarında ve İstanbul Çandarlı İbrahim Camii (Res. 427) mihrabı tacında görülmektedir.

Helezonik rumiler sonsuzluk prensibine göre düzenlenmiş kompozisyonlardır. Mihrablarda başlıca köşelik, taç ve yazıların zemininde rastlanmaktadır. İznik Yeşil Cami (Res. 40) ve Gelibolu Azebler Namazgâhı (Res. 95) taç kısımlarında simetri esasına dayalı düzenlemede rumiler, helezonik bir dağılım göstermektedir. Köşeliklerde ise, alttan yukarıya doğru genişleyen üçgen yüzeye yine aynı şekilde helezonların büyümesiyle dağılan rumiler doldurmaktadır. Bursa Yeşil Cami (Res. 129) mihrabı, Bursa Yeşil Türbe (Res. 147) mihrabı, Edirne Muradiye Camii (Res. 236) mihrabı ve İstanbul Firuz Bey Camii (Res. 279) mihrabı köşeliklerinde rastlanmaktadır. Aynı şekilde helezonik rumilerin daha girift dağılımı Milas Firuz Bey Camii (Res. 279) mihrabı ile Bursa Yeşil Cami son cemaat yeri (Res. 138) mihrabı köşeliklerinde bulunmaktadır. Her iki köşelikte helezonik rumilerin hurdelenerek ve dilimlendirilerek kompozisyon ve motilerin zenginleştirildiği gözlenmektedir. Bu açıdan her iki

mihrabda bir benzerlik sözkonusudur. Burada kompozisyon taşın sağladığı imkanlarla zenginleştirilmiş ve rumilerin ışık gölge etkisi arttırılmıştır.

Yazıların zemininde helezonik rumiler, dolgulayıcı bir kompozisyon özelliği göstermektedir. Mihrablarda bördür, şerit ve kitabeliklerdeki yazıların zeminini süslemektedir. Bu rumiler büyük ölçüde yazıların ucundan çıkarak yüzeye dağılmaktadır. Ayrıca yazılardan arta kalan boşlukları dolduran rumiler, İznik Yeşil Cami (Res. 39) mihrabı kitabeliğinde; Ankara Ahi Elvan Camii (Res. 45) mihrabı ikinci bordüründe, Milas Firuz Bey Camii (Res. 73-79) mihrabı hücre yüzeyindeki şerit ile kitabelikte; Bursa Yeşil Cami (Res. 120-121, 139) kitabelik ile ikinci bordüründe, Bursa Yeşil Türbe (Res. 140) mihrabı ikinci ve beşinci bordur ile kitabeliğinde, Edirne Muradiye Camii (Res. 230) mihrabı ikinci bordür ile kitabelikte ve Ankara Molla Büyük Camii (Res. 153) mihrabı ikinci bordüründe görülmektedir.

Merkezi kompozisyonlu rumiler, adından da anlaşılacağı üzere bir merkezden dağılan rumilerden oluşmaktadır. Bursa Timurtaş Camii (Res. 57-58) mihrabının hücre ve köşeliklerinde, Trabzon Fatih Camii (Res. 324) hücre yüzeyindeki şemselerin uç kısımlarında, İstanbul Firuz Bey Camii (Res. 421) mihrabı hücre yüzeylerinde şemse ve püsküllerin içlerinde görülmektedir. Özellikle Timurtaş Camii mihrabında kompozisyonlar, ana ve ara motiflerin tekrarıyla oluşturulmuştur. Bu motifler düzgün bir sıralama ile yüzeyi doldurmaktadır.

Helezonik rumilerde bir sonsuzluk prensibi hakim olsa da, bunun dışında Bursa Yeşil Cami (Res. 124) mihrabı hücre yüzeyindeki rumiler aynı prensible düzenlenmişlerdir. Bir de tek tek rumiler görülmektedir. İznik Yeşil Cami (Res. 35, 37) hücre yüzeyinde ve kavsaradaki mukarnasların aralarında yer almaktadır.

Rumilerin zengin kompozisyon anlayışı ile Osmanlı öncesinde mihrab ve taçkapıları süsledikleri görülmektedir. Simetrik, sonsuz ve merkezi kompozisyonlu rumileri Dunaysır Ulu Cami mihrabı, Kayseri Sultan Han Köşk Mescid mihrabı, Çemişkezek Yelmaniye Camii mihrabı, Develi Sivasi Hatun Camii mihrabı, Ankara Arslanhane Camii mihrabı, Develi Hızır İlyas Türbesi mihrabı, Konya Alevi Sultan Mescidi mihrabı, Niğde Sungur Bey Camii mihrabı, Damsaköy Taşkın Paşa Camii taş mihrabı ile Konya Beyhakim Mescidi mihrabı ve Divriği Ulu Cami, Sivas Gök Medrese, Sivas Buruciye Medresesi, Erzurum Yakutiye Medresesi, Aksaray Sultan Han, Konya İnce Minareli Medrese taçkapılarındaki gibi zengin örneklerini görmek mümkündür. Ayrıca İznik Yeşil Cami ile Bursa Yeşil Cami taçkapı ve pencere alınlıklarını da zengin kompozisyonlu rumiler süslemektedir.[77]

---

77 Bakırer, a.g.e., 129, vd; Demiriz, a.g.e., 333-345, 595-597.

4.4.1.2. Palmet ve Lotus-Palmet Grubu

Mihrablarda görülen bitkisel süslemelerin diğer bir örneğini palmet ve lotus-palmet motifleri oluşturmaktadır. Simetrik olarak düzenlenmiş, uçları yukarıya kıvrık iki yan kol ve arasında üçgen bir orta yapraktan meydana gelen lotus genelde palmetlerle birlikte görülmektedir. Palmet motifi ise, dik bir eksen üzerinde uçları aşağıya kıvrık, karın kısımları şişkince iki yan yaprak bu yaprakların dik eksenindeki birleşim yerlerinde küçük bir tepe yaprağından ibaret motife denmektedir. Aralarındaki fark, lotusların alt kısımlarında lobların bulunmayışı, yan yapraklarının yukarıya kıvrık oluşu ve uzunca bir sap üzerine oturmasından kaynaklanmaktadır. Lotus-palmet grubu şerit şeklinde genelde mihrabların taç kısımlarında yer almaktadır. Palmetler ise, lotuslardan başka rumilerle de görülebilmektedir. Ayrıca palmetler, tek başlarına mihrabların taç kısımlarını oluşturmaktadır. Bir dizi halinde palmetler mihrabın üstünde teker teker sıralandıkları gibi, üçgen biçimindeki zülfelerin yan kenarları ile tepe kısımlarında yer almaktadır.

Lotus-palmet grubu, İznik Yeşil Cami (Res. 32) mihrabı dış sütunce başlıklarının düz tabla yüzeyinde, Bergama Ulu Cami (Res. 90) mihrabı tacı oluşturan şeridin üzerinde ve Bursa Yeşil Türbe (Res. 144) mihrabı hücrenin üst kesimindeki şeritte görülmektedir. Bunlardan İznik Yeşil Cami'dekinde lotusların sapları alttan kıvrılarak palmetlerin alt yapraklarını oluşturmaktadır. Bergama Ulu Cami'de bir şerit halinde uzanan lotus ve palmetler alttan simetrik birleşen sapların ucuna yerleştirilmiştir. Bursa Yeşil Türbe'de ise, şerit şeklinde sıralanan lotus ve palmetler alttan birbirleriyle saplar aracılığıyla birleşmektedir. Ayrıca lotusların yan yaprakları palmetlerin üst hizasında birbirleriyle birleştirilmiştir.

Mihrabların taçlarında benzer şekilde Lotus-palmet dizileri Ayaş Ulu Cami, Yollarbaşı Ulu Cami ve Akçaşehir Ulu Cami mihrablarında görülmektedir. Ayrıca, Harput Arap Baba mihrabı, Sivas Gök Medrese mescid mihrabı, Ankara Aslanhane Camii mihrabı, Develi Hızır İlyas Türbesi ile Develi Sivasi Hatun Camii mihrablarında, Niğde Hüdavend Hatun Türbesi taçkapısında ve Balat İlyas Bey Camii batı cephesi kuzey ve güney pencere alınlıklarında görmek mümkündür.[78]

Palmetlerin rumilerle birlikte görüldüğü durumlar ise, İznik Yeşil Cami (Res. 40), Gelibolu Azebler Namazgâhı (Re. 95), Kütahya Arslan Bey Camii (Res. 292) mihrabları taç kısımlarında, Milas Firuz Bey Camii (Res. 73) mihrabı hücre yüzeyindeki rumilerin arasında, Bursa Yeşil Cami son cemaat yeri (Res. 136) mihrabı hücre yüzeylerindeki panoların alt ve üstlerinde görülmektedir.

---

78 Bakırer, a.g.e., 179, vd.; Ünal, a.g.e., 95; Durukan, a.g.e. (1988), 16.

Bursa Yeşil Cami, Bursa Yeşil Türbe ve Edirne Muradiye Camii çini mihrablarında bu tarzda bitkisel süslemeler daha zengindir. Yeşil Cami mihrabının bir ve yedinci bordürleri, kavsara köşelikleri (helezonik rumilerin arasında), kitabeliği çevreleyen bordür, kitabelik zemini, mukarnas yuvaları ile sütunce başlık ve kaidelerin yüzeyleri kıvrık dal ve yapraklarla zenginleştirilmiş penç ve hatayi şeklinde çiçeklerle bezenmiştir. Özellikle yedinci bordürdeki yapraklarla oluşturulmuş kompozisyon dikkat çekmektedir. Burada çiçekler aralara serpiştirilmiş ve biraz üsluplaşmış olarak verilmiştir (Res. 119-129).

Bursa Yeşil Türbe mihrabında kıvrık dal, yaprak ve çiçeklerin oluşturduğu kompozisyon, yerden ve vazodan çıkan kıvrık dallarla yüzeye dağılan bahar dalı, karanfil, goncagül ve diğer penç ve hatayi şeklindeki çiçekler verilmiştir. Yapraklarla çiçekler kompozisyona ayrı bir anlam kazandırmaktadır. Adeta, cennet bahçelerindan bir bölümü sembolize etmektedir (Res. 142-143).

Edirne Muradiye Camii mihrabında ise, renkli kıvrık dal çiçek ve yaprak motifleri renkli sır tekniğindeki çiniler yanında, mavi-beyaz sıraltı tekniğindeki çinilerde de görülmektedir. Bunlardan en dıştaki bordür ile kavsaradaki mukarnaslar üzerinde mavi-beyaz gruptan çinilerle gerçekleştirilmiş kıvrık dal, yaprak ve çiçekler yüzeye helezonik ve serbest dağılarak çeşitli desenler oluşturmaktadır. Bunun dışında hücre yüzeylerindeki panolarda, en içteki ince bordürde, sütunce başlık ve kaidelerinin üst yüzeylerinde, yazıların yer aldığı bordürde kartuşların aralarında simetrik yapraklardan oluşan bitkisel kompozisyonlar görülmektedir (Res. 228-237).

Sivrihisar Ulu Cami alçı mihrabında diğerlerinden biraz farklı, üzüm salkımı ve asma yaprağı şeklinde kıvrık dallar üzerinde sıralanan bitkisel süsleme yer almaktadır. Bu motifler Türk sanatı gelenekleri dışında daha çok antik ve hıristiyan sanatı çerçevesinde görülen süsleme özellikleri taşımaktadır (Res.262).[80]

4.4.2. Geometrik Süsleme

Mihrablarda görülen motif ve kompozisyonların önemli birz kısmını geometrik tezyinat oluşturmaktadır. Düz, kırık ve münhani şeklindeki çizgilerin muntazam ve ölçülü şekilde birleşmesi ya da kesişmesi sonucunda meydana gelen çokgen, yıldız, daire ve diğer formların bir arada veya tek tek kullanılmasıyla ortaya çıkan tertibata denmektedir. Çerçeveleyici, sonsuz veya merkezi geometrik kompozisyonların tamamı birbirinin tekrarı veya farklı şekillerin kullanımıyla oluşturulmuştur.

---

80 Otto Dorn, a.g.e. (1979), 167.

Geometrik süslemenin oluşumunda sanatçı, üzerinde çalıştığı birimin ya da kompozisyonun tümüyle çözümlenebilir ve açık bir şekilde anlaşılabilir olmasından kaçınmıştır. Bu durum, geometrik şekillerin muhtevası ve yapısı üzerinde birçok yorumun yapılmasına neden olmuştur. Muhtevası üzerinde son yıllarda fazlaca durulmaya başlamış, ikonokrafik ve kozmonolojik bir çok anlamlar yüklenmiştir. Yapısı üzerinde ise, matematiksel uyum, simetri ve tabiattaki maddenin diyalektiği yönlerinden durulmaktadır. Diğer yandan analitik yapıları ve form özelliklerine göre, çerçeveleyici (bordür), sonsuz ve merkezi karakterli kompozisyonlar olarak gruplanmaktadır. Bazı sonsuz karakterli geometrik kompozisyonlar, pano ve bordür içerisinde değerlendirilmiş ve kapalı sistem haline dönüştürülmüştür.[81]

Geometrik süslemeli 34 mihrab bulunmaktadır. Alçı, çini ve taş mihrablarda görülen bu süslemeler, çerçeveyi oluşturan bordürlerde, hücre yüzeylerinde, köşeliklerde, köşelik tablasında ve kavsaranın alt sıralarındaki mukarnaslar içerisinde yer almaktadır. Bunlardan hücre yüzeyindekiler, ya tamamını kaplayacak ya da madalyon ve pano şeklindedir. Bu şekilde mihrabların unsurları üzerinde görülen geometrik motif ve kompozisyonlar, bulundukları yüzeyin sınırları içerisinde kalmakta ve kenar çizgileriyle kesilmektedir. Böylece mihrab yüzeyine serbest bir şekilde dağılmaları önlenmiştir.

Türk ve İslam sanatında özellikle mimari süslemelerde önemli bir konuma sahip geometrik tezyinatın gruplandırılması değişik şekillerde yapılagelmiştir. Burada, geometrik örgülü kompozisyonlar, geometrik geçmeler ve yıldız örnekleri şeklinde ele alınmış ve kendi içerisinde sınıflandırmaya gidilmiştir. Zencirek olarak da adlandırılan geometrik örgüler, iki çizginin yanyana boşluk bırakmadan örülmesi veya aralarda boş yüzey kalacak şekilde kesişmeleriyle elde edilmiştir. Geometrik geçmeler ise, daha çok üçgen, dörtgen çokgen ve daire gibi kapalı şekillerin bileşiminden oluşmaktadır. Yıldız örnekleri ise, mihrablarda en çok görülen geometrik kompozisyonları teşkil etmektedir. Yıldızlar, köşeli ve kollu olmak üzere, iki ana grup mütalaa edilmekte ve köşe ve kol sayıları ile de alt gruplara ayrılmaktadır. Aslında kollu yıldızlar kırık hatlı çizgi sistemine, diğeri ise köşe sayısına göre, ya dairenin eşit şekilde bölünmesi ya da kare ve üçgen gibi kapalı şekillerin birbirleriyle kesişmesiyle elde edilmiştir. Genelde yıldızlar sonsuz karakterli geometrik kompozisyon özelliği taşımaktadır.

---

81 Ögel, a.g.e. (1986), 94-115; Mülayim, a.g.e. (1982), 68-78.

4.4.2.1. Geometrik Örgüler

Kaval silme veya çizgi şeklinde iki doğrunun birbirine örülmesi ya da kesişmesiyle elde edilen çerçeveleyici mahiyetteki geometrik kompozisyonlardır. Bunlar genel bir temayülle zencirek olarak da nitelendirilmektedir. Geometrik örgüler iki, üç ve dört şeritli olarak karşımıza çıkmaktadır. Çerçevenin tamamı örgülü şekilde iki kaval silmeyle teşkil edilebildiği gibi, farklı ölçülerdeki bordürlerde de görülmektedir (Res. 175, 64).

Bunlardan en yaygın görülen örgüler, iki doğrunun aralarda boş yüzey bırakacak şekilde belirli aralıklarla kesişerek uzamasıyla oluşturulmuştur. Bu dar veya geniş bordürlerde görülebilmektedir. Zencireği teşkil eden iki doğrunun altıgenler oluşturacak biçimde kesişmeleri sözkonusudur. Buradaki altgenler düzgün şekilde ya birbirine eşit ölçülerde, ya da düzgün olmayan uzun veya kısa yüzeyler şeklinde düzenleme göstermektedir. İstisnai durumlarda da altıgen ve aralarında değişik yüzeylerden oluşabilmektedir.

Geometrik örgünün çerçevenin tamamını teşkil edecek biçimde iri kaval silmeli düzenlemesi, Bursa Yıldırım Camii (Res. 64) mihrabında görülmektedir. İçleri panoya dönüştürülmüş altıgenlerin ikişer tanesi yanlarda, biri üst ortada bulunmaktadır. Aralarda da daha değişik geometrik şekiller oluşturulmuştur. Benzeri çerçeve, Candaroğulları Beyliği'nden kalma Sinop Ulu Cami (1425) mihrabında uzun ve kısa altıgenler şeklinde görülmektedir.[82]

Birbirine eşit altıgenler şeklinde devam eden örgüler, Bursa Yeşil Türbe (Res. 140), Edirne Muradiye Camii (Res. 239) ve Ankara Poyracı Camii (Res.) mihrablarında küçük ölçülerde iki bordür arasındaki şeritlerde görülebilmektedir. Diğer, Ankara Hacettepe Camii (Res. 175) mihrabı üçüncü bordürü, Edirne Gazi Mihal Camii (Res. 196) mihrabı köşelik tablası çerçevesi ve Edirne Sitti Hatun (Res. 371-372) mihrabı sütunce ve hücre çerçevesi bu şekildedir.

Düzgün olmayan uzun ve kısa altıgenler şeklinde birer atlamalı devam eden örgüler, iri kaval silmelerle oluşturulmuş İznik Yeşil Cami (Res. 37) ve İznik Mahmut Çelebi Camii (Res. 268) mihrablarında kavsara altında boydan boya uzanan şeritlerde görülmektedir. Diğer, İznik Ayasofya Camii (Res. 11) mihrabı ikinci bordüründe ve Trabzon Fatih Camii (Res. 32) beşinci bordüründe rasltanmaktadır.

Arada boş yüzey bırakılarak oluşturulmuş örgülere daha çok Mısır'da Memlük mimarisi eserlerinin dış cephelerinde karşılaşılmaktadır. Anadolu'da mihrablarla sınırlı olmayan bu örgüler, geniş bir kullanım alanına sahiptir. Anadolu'da erken dönemden itibaren, Erzurum Kale Mescidi (XII. yy sonu), Karaman Çelebi Mescidi (1478), Kasabaköy Mahmut

---

82 Özkarcı, a.g.e., 450-454.

Bey Camii (1366), Hasbey Daru'l-Huffazı (1421), Ayaş Ulu Cami (XIII. yy sonu), Akçaşehir Ulu Cami (WIV. yy), Yollarbaşı Ulu Cami (XIV. yy) mihrablarında görülmektedir.[83]

Yanyana iki çizginin aralarda boşluk bırakmadan düz bir hat üzerinde uzanıp oluşturulan örgülere, ince şeritler halinde Bergama Ulu Cami (Res.86) mihrabı altıncı bordüründen hemen sonra ve Kütahya İshak Fakih Camii (Res. 221) mihrabı sütunce başlıklarının çerçevesinde görülmektedir. Benzer örgülere, Develi Hızır İlyas Türbesi (XIII. yy sonu), Ayaş Ulu Cami (XIII. yy sonu), Ermenek Ulu Cami (1302), Konya Sahip Ata Hankahı (1279), Akçaşehir Ulu Cami (XIV. yy) ve Yollarbaşı Ulu Cami (XIV. yy) mihrablarında rastlanmaktadır.[84]

İki çizginin aralarda boşluk bırakmadan kesişerek örülmesiyle oluşturulmuş örnek sadece Edirne Ayşe Kadın (Res. 317) mihrabı dış kenar bordüründe görülmektedir. Dört çizgisiyle oluşturulmuş örgülerin ise, iki farklı örneği bulunmaktadır. Birincisi Osmancık Koca Mehmet Paşa Camii (Res. 210) mihrabı en içteki bordüründe arada boşluk bırakmadan gerçekleştirilmiştir. Trabzon Fatih Camii (Res. 322) mihrabı üçüncü bordüründe de içiçe altıgen yüzeyler oluşturacak tarzda dörtlü örgü halinde görülmektedir.[85]

4.4.2.2. Geometrik Geçmeler

Kapalı şekillerle oluşturulan geometrik kompozisyonlar için geçme tabiri kullanılmıştır. Üçgen, dörtgen, kare, beşgen, altıgen, sekizgen, ongen, onikigen ve daire gibi formlarla teşkil edilmiş ve yıldız sistemleri dışında tutulan kompozisyonlar ele alınmıştır. Kapalı formların yarım veya tam birbirine geçmesiyle elde edilmiş kompozisyonlar da yıldız gibi diğer şekiller de oluşabilmektedir. Bu nedenle gruplamaya giderken kompozisyonu teşkil eden kapalı formlar gözönüne alınmıştır.

Kapalı formlarla elde edilmiş kompozisyonların başında onikigen, daire, altıgen, sekizgen, kare ve eşkenar dörtgenin geçmesiyle oluşturulanlar gelmektedir. Bunlardan onikigenlerin birbirine geççmesiyle oluşturulan geometrik geçmelere İznik Yeşil Cami (Res. 33) ve Amasya Bayezid Paşa Camii (Res. 109-110) mihrablarında rastlanmaktadır. onikigenlerin bordürlerin sınırları içinde yarım ve tam düzenlendikleri ve içlerinde dilimli altı köşeli yıldızlar oluştuğu görülmektedir.

---

83 Bakırer, a.g.e., 88.
84 Bakırer, a.g.e., 87.
85 Ünal, a.g.e., 87.

Benzer şekilde dairelerin halkalanması ile teşkil edilen geçmeler, mihrablarda daha sık yer almaktadır. Bunların kesişmesi ile merkezlerinde altıgenler meydana getirilmiştir. Ankara Ahi Elvan Camii (Res. 46) mihrabı en içteki bordüründe, Ankara Ahi Yakub Camii (Res. 61-62) mihrabı içteki bordür ve köşeliklerinde, Ankara Örtmeli Mescid (Res. 160) içteki bordürde, Ankara Ahi Tura Mescidi (Res. 180) köşeliklerinde ve Ankara Poyracı Mescidi (Res. 188) kitabelikteki panoda görülmektedir.

İslam Dünyası'nda onikigen ve dairelerin geçmesine dayanan kompozisyonların zengin örnekleri mevcuttur. Kahire İbn-i Tulun Camii (876) kemerlerinin alt yüzeyindeki stuko bezemelerde, Harrekan I. Kümbeti dördüncü cephe bordüründe, Meraga Kümbeti Surh portal aynalığında, Erzurum Emir Saltuk Kümbeti portal alınlığında, Konya Sahip Ata Külliyesi pencere şebekelerinde ve Semerkand Şah Zinde türbelerinden 5 nolu türbede görülebilmektedir.[86]

Edirne Sitti Hatun Camii (Res. 373) mihrabı köşeliklerinde farklı dairesel bir kompozisyon yer almaktadır. burada yanyana halkalanan daireler birbirine paralel şekilde yatay sıralanmaktadır.

Yarım veya tam sekizgenlerden gelişen geçmelere, Trabzon Fatih Camii (Res. 322) mihrabı dördüncü bordüründe görülmektedir. Aynı kompozisyonun karşılıklı yarım sekizgenlerin kesişmesiyle elde edileni ise, Edirne Şah Melek Camii (Res. 198) ve Edirne Sitti Hatun Camii (Res. 369) mihrabları en dış bordürlerinde rastlanmaktadır. Bunlar aynı zamanda dört kollu yıldızlar teşkil etmektedir.

Bu şekilde sekizgen geçmelerine Karahanlı devri mimari eserlerinden Mugaki Attari Camii (XII. yy) portalinde, Anadolu'da Divriği Sitte Melik Kümbeti (1195) portal lentosunda, Tercan Mama Hatun Türbesi ()XII. yy sonu) taçkapısında, Erzurum Ulu Cami esas mihrabında, Van Ulu Cami (XI. yy) mihrabında ve Ahlat Ali Emiri Türbesi cephesinde yer verilmiştir. Yarım sekizgenlerden teşkil edilen örnek ise, Konya Sırçalı Medrese (1242) taçkapı kuşatma kemeri üzerinde bulunmaktadır.[87]

Altıgen geçmelerinin birbirinden farklı dört varyantı tesbit edilmiştir. Bunların birincisi düzgün sıralanan altıgenlerin daha küçük altıgenlerle kesişmesi sonucu elde edilmiştir. Ayrıca altıgenlerin içinde altı köşeli yıldızlar oluşmuştur. Ankara Ahi Elvan Camii (Res. 48), Ankara Hacettepe Camii (Res. 177), Ankara Poyracı Mescidi (Res. 187) ve Ankara Eyüp Mescidi (Res. 190) köşeliklerini doldurmaktadır. İkincisi Altıgen ve üç kollu şekillerin geçmesiyle gerçekleştirilmiştir. Bunda da altıgenlerin içlerinde altı köşeli yıldızlara yer

---

86 Mülayim, a.g.e., 87-88.

87 Mülayim, a.g.e., 87; Ögel, a.g.e., 84-85; Ünal, a.g.e., 91-92.

verilmiştir. Ankara Molla Büyük Mescidi (Res. 155) hücre yüzeylerinde Ankara Hacettepe Camii (Res. 176) mihrabı içteki bordürde, Ankara Karanlık Mescid (Res. 182) köşeliklerinde ve Ankara Karacabey Camii (Res. 256) mihrabı ana bordüründe rastlanmaktadır. Üçüncü örnek, içleri altı köşeli yıldızlı altıgenlerin düzgün bir şekilde sıralanması ve bunların eşkenarı dörtgenlerle kesişmesiyle elde edilmiştir. Edirne Şah Melek Camii (Res. 200) hücre yüzeyleri bu kompozisyonla doldurulmuştur. Dördüncü olarak, altıgen geçmesine dayalı daha değişik bir geometrik geçmeye İznik Yeşil Cami (Res. 38) kavsara alt sırasındaki yüzeylerde yer verilmiştir. Bu geçme kompozisyonunda sınırlı bir yüzeyi dolduran altıgenlerin istenilen şekilde büyüyerek çoğaltılabilmeleri söz konusudur. Bunun dışında eşkenar dörtgenler ve içleri dilimli yarım oniki köşeli yıldızlar kompozisyonu zenginleştirmektedir.

Küçük farklılıklarla düzgün altıgen geçmelerine Fergane yakınlarında Şeyh Fazıl Türbesi (XII. yy ortaları) iç mekandaki büyük madalyonlardan birinde, Harrekan I (1067) ve Harrekan II (1093) kümbetleri cephelerindeki yatay şeritlerde, Nahçıvan Mü'mine Hatun Kümbeti (1186) cephesindeki sivri kemerli pencere alınlığının içerisinde, Tokat Ebul Kasım Türbesi (1234) sivri kemerli pencere alınlıklarında, Aksaray Sultan Han avlu taçkapısı üzerinde, Divriği Ulu Cami kuzey taçkapısında, Konya Alaaddin Camii kuzey cephesi doğu taraftaki kitabelik nişinin alınlığında ve Konya Mevlana Türbesi Alim Çelebi'ye ait çini lahitte rastlanmaktadır.[88]

Bunların dışında kare ve eşkenar dörtgenlerin kendi içlerinde ve birbirleriyle kesişmeleri neticesinde elde edilmiş geçme örnekleri Ankara Molla Büyük Camii (Res. 153-154) ana bordüründe görülmektedir. Keramik tabaklarla da zenginleştirilmiş geometrik geçmeler aslında sekiz kollu yıldızlar teşkil etmektedir. Ankara Hoca Hundi Mescidi (Res. 165) mihrabı üçüncü ön bordürü ile Ankara Direkli Camii (Res. 171) mihrabı dördüncü bordüründe rastlanan geometrik geçmeler kırık hatlı çizgilerle geliştirilmiş, değişik şekilli çokgen sistemine dayanmaktadır. Bir diğer geçme ise, haç, sekiz köşeli yıldız ve sekizgenlerle oluşturulmuştur. Behramkale Hüdavendigar Camii (Res. 24-27, 28) mihrabının yan yüzeyleri, köşelikler ve hücre yüzeyleri ile Edirne Gazi Mihal Camii (Res. 194) ikinci bordürünü süslemektedir. Ayrıca Trabzon Fatih Cami (Res. 326) köşeliklerindeki rozetler, daire ve eşkenar dörtgenlerin oluşturduğu geçmeyle doldurulmuştur.

---

88 Mülayim, a.g.e. 87.

4.4.2.3. Yıldız Örnekleri

Mihrablarda görülen geometrik tezyinatın en belli başlı örneklerini yıldız motif ve kompozisyonları teşkil etmektedir. Bu kompozisyonları oluşturan yıldızlar, kollu ve köşeli yıldızlar olmak üzere iki kategoride mütalâa edilmektedir. Bundan başka yıldızlarda asıl belirleyici olarak köşe veya kol sayıları kabul edilmektedir. Altı, sekiz, on ve oniki kollu yıldızlarla; beş, altı ve sekiz köşeli yıldızlar en sık görülen motiftir. Genelde sonsuz karakterli, kollu yıldız kompozisyonları birbirini belirli noktalarda kesen ve bu esnada şekillenen kırık hatlı çizgi sistemine dayanmaktadır. Köşeli yıldızlar, kollu yıldız sistemlerinin arasında da görülebilmektedir. Ayrıca dairelerin bölünmesi veya kare, altıgen ve diğer kapalı şekillerin birbirlerine bindirilmesiyle oluşturulabilmektedir. Kollu yıldızlar, kırık hatlı çizgi sistemine dayalı özelliğinden dolayı sonsuz ve açık karakterli kompozisyonlar teşkil etmektedir. Köşeli yıldızlar ise, kapalı kompozisyon niteliği göstermektedir.[89]

Mihrabların hücre yüzeyleri, köşelikler, kenar bordürleri ve köşelik tablasında görülen yıldızlar, ya bulundukları tüm yüzeyi doldurmakta, ya da madalyon veya pano şeklinde özel bölümlerin içlerinde yer almaktadır.

Yıldız kompozisyonlarından altı köşeli olanlar, Bursa Yeşil Cami (Res. 122) mihrabı dördüncü bordüründe görülmektedir. Burada büyük ve küçük olmak üzere içiçe iki altı köşeli yıldız, karşılıklı yarım ve tam olarak tekrarlanarak kompozisyonu oluşturmaktadır. Bunun dışında altıgen geçmelere dayalı olan, Ankara Ahi Elvan Camii, Ankara Hacettepe Camii, Ankara Eyüp Camii, Ankara Poyracı Mescidi ve Edirne Şah Melek Camii mihrablarında altı köşeli yıldızlar görülmektedir. Ayrıca, Kütahya Arslan Bey Camii (Res. 288) mihrabı köşeliklerindeki kabaralarda, Edirne Sitti Hatun Camii (Res. 369) mihrabı dış bordürü ile kavsaradaki mukarnasların alt sırasında rastlanmaktadır.

Sekiz köşeli yıldızlardan biri, yaylar sistemiyle oluşturulmuştur. Bu şekilde yıldız kompozisyonlarına, Bursa Orhan Camii (Res. 6) mihrabı üçüncü bordüründe, Ankara Molla Büyük Camii (Res. 158), Ankara Hacı İvaz Camii (Res. 167) ile Ankara Direkli Camii (Res. 173) mihrabları köşeliklerinde yer verilmiştir. Diğeri, karelerin çapraz kesişmesiyle elde edilmiştir. Behramkale Hüdavendiğar Camii (Res. 24, 28) mihrabı ile Edirne Gazi Mihal Camii (Res. 194) mihrablarında haç motiflerinin içlerinde görülmektedir. İznik Yeşil Cami (Res. 34) mihrabı hücresindeki yan yüzeylerde yer alan madalyonlar da bu şekildedir. ayrıca dairenin içerisinde sekiz köşeli yıldızlara Behramkale Hüdavendigar Camii (Res. 28) mihrabı sütunce başlık ve kaidelerinin yüzeylerinde rastlanmaktadır.

---

89 Mülayim, a.g.e., 69-88; Ögel, a.g.e. (1987), 86-89; Demiriz, a.g.e. (1979), 30-31, Bakırer, a.g.e., 92-93; Ünal, a.g.e. (1982), 89-92.

Diğer, kollu yıldız kompozisyonları altı, sekiz, on ve oniki kollu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bütün yıldız motifleriyle kompozisyon oluşturulduğu gibi, yarım yıldızlarla da elde edilebilmektedir. Bunlardan altı kollu yıldız, Behramkale Hüdavendigar Camii (Res. 25) mihrabı dördüncü bordürü ve Trabzon Fatih Camii (Res. 323) mihrabı hücre yüzeylerinden ortadaki panoda yer almaktadır.

Sekiz kollu yıldız örneklerine, İznik Yeşil Cami (Res. 36) mihrabı hücre yan yüzeylerindeki madalyonlarda; Bursa Yeşil Türbe (Res. 140) ile Edirne Muradiye Camii (Res. 228) mihrabları dördüncü bordürlerinde görülmektedir. Benzerine Birgi Ulu Cami mihrabı hücre yüzeyinde rastlanmaktadır.[90]

On kollu yıldızlara gelince, İznik Yeşil Cami (Res. 35) mihrabı hücre yüzeylerinden ortadaki madalyon içerisinde; Ankara Ahi Elvan Camii (Res. 47) mihrabı hücre yüzeylerinde; Bergama Ulu Cami (Res.86) mihrabı üçüncü bordüründe; Ankara Örtmeli Mescid (Res. 162) mihrabı köşeliklerinde; Ankara Hacettepe Camii (Res. 173) mihrabı hücre yüzeylerinde; Ankara Poyracı Mescidi (Res. 185-186) mihrabı hücre yüzeylerinde ve üçüncü bordürde, Ankara Eyüp Camii (Res. 190) mihrabı hücre yüzeylerinde; Osmancık Koca Mehmet Paşa Camii (Res. 211) mihrabı hücre ortasındaki panoda; Sivrihisar Ulu Cami (Res. 258) mihrabı beşinci bordür, hücre yüzeyleri ve köşeliklerde, Ankara Gecik Kadın Mescidi (Res. 267) mihrabı ikinci bordürü ve köşeliklerinde görülmektedir. Bunlardan bazıları yarım on kollu yıldız kompozisyonu şeklindedir. Benzer yıldız örnekleri, Kemah Köyü Halil Bey Camii mihrabı, Niğde Sungur Bey Camii mihrabı ve Dunaysır Ulu Camii mihrabında yer almaktadır.[91]

Oniki kollu yıldızlar, Amasya Bayezid Paşa Camii (Res. 111) hücre yüzeyindeki panoyu bir tam bir yarım oniki kollu yıldız doldurmaktadır. Ankara Hacı İvaz Camii mihrabı (Res. 166), Ankara Direkli Camii (Res. 172) mihrabı ve Ankara Karanlık Mescid (Res. 181) mihrabı hücre yüzeylerinde; Edirne Gazi Mihal Camii (Res. 194) köşelik tablasında aralarında sekiz kollu yıldızlarla ve Edirne Şah Melek Camii (Res. 202) mihrabı köşeliklerinde yine sekiz kollu yıldızlarla, Merzifon II. Murad Camii (Res. 296) hücre yüzeyleri ve köşeliklerde; Edirne Sitti Hatun Camii (Res. 369-371) beşinci bordür ile hücre yüzeylerinde yer almaktadır: Benzerlerine Ayaş Ulu Cami, Damsaköy Taşkın Paşa Camii, Konya Sadrettin Konevi Camii, Konya Aksaray Sultan Han Köşk Mescid mihrabı ile Sivas Keykavus Şifahanesi Türbe mihrabında rastlanmaktadır.[92]

---

90 Bakırer, a.g.e., 210-211.
91 Bakırer, a.g.e., 129, 213, 223.
92 Bakırer, a.g.e., 139 vd.

4.4.3. Kandil

Mihrablarda görülen bir diğer süsleme unsuru kandil motifidir. Bu motif sembolik bir mana taşımaktadır. Bu özelliğinden dolayı mihrab ve mezar şahidelerinde sıkça karşımıza çıkmaktadır.[93] Kur'an-ı Kerim, Nur Suresi 35. ayetinde belirtildiği üzere: "*Allah göklerin ve yerin nurudur. O'nun nurunun temsili içinde lamba bulunan bir kandil gibidir. O lamba bir billur içindedir. O billur da sanki inciye benzer bir yıldız gibidir ki, doğuya da batıya da nisbet edilemeyen mübarek bir ağaçtan çıkan yağdan tutuşturulur. (Bu öyle bir ağaç ki) yağı neredeyse kendisine ateş değmese bile ışık verir. (Bu ışık) nur üstüne nurdur. Allah dilediği kimseye nuruyla hidayet verir. Allah insanlara (işte böyle) temsil verir. Allah herşeyi bilir.*"[94] kandil motifi nur ve aydınlığı temsil etmektedir. Bu itibarla çok sık olmasa bile, mihrablarda kandil motifine yer verilmiştir.[95]

İncelenen mihrablardan dördünde kandil motifi görülmektedir. Bunların tamamı asma kandil şeklinde tasvir edilmiştir. Milas Firuz Bey Cami (Res. 74) mihrabı hücre yüzeylerinin alt kesiminde üç kandil, Bursa Yeşil Türbe (Res. 143) mihrabı hücre yüzeyindeki pano içerisine iki şamdan, bir kandil, Tire Yeşil İmaret Camii (Res. 249) mihrab hücre yüzeyinde yine iki şamdan arasında bir kandil, Kütahya Hisar Bey Camii (Res. 404-405) mihrabı kavsara alt sırasında çini üzerine iki selvi arasında kandil motifleri görülmektedir. Bunlardan en dikkat çekici kandil motifi ortasına "*Allahü veliyyü't-tevfik*" ibaresi yazılmış ve iki şamdan ortasında tasvir edilmiş en dikkat çekici olanıdır.

Asma kandil motiflerine Anadolu dışında Musul İmam Yahya Türbesi, İmam Avnü'd-din Türbesi (Res. 466), İmam Bahir Türbesi, Sincar Sitti Zeynep Türbesi (Res. 467), Şeyh Abdal Türbesi, Ömeriye ve Nebi Yunus Camileri mihrablarında, Veramın İmamzade Yahya Türbesi mihrabında; Anadolu'da da Diyarbakır Kale Cami ayak üzerindeki mihrabda, Erzurum Kabe Mescidi kıble duvarının ortasında, Akşehir Ulu Cami son cemaat yeri mihrabı, Konya Alevi Sultan Mescidi mihrabı (Res. 499) ile Balat İlyas Bey Camii mihrabında (Res. 514) rastlanmaktadır.[96] Bunlardan Konya Alevi Sultan mihrabındaki asma kandilin iki yandan şamdanlarla verilmesi, Bursa Yeşil Türbe ve Tire Yeşil İmaret mihrablarındaki kandil tasvirine yaklaşmaktadır.

---

93 S. Kalfazade - Ö. Ertuğrul, Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi, II, 1989, 23-34; O. Grabar, İslam Sanatının Oluşumu (1994); B. Karamağaralı, Ahlat Mezar Taşları (1992), 79.

94 Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dili Kur'an Dili (1990), C.6, 21-22.

95 Otto Dorn, a.g.e.

96 A. Uluçam, Irak'ta Türk Mimari Eserlerinin Gelişmesi (Atatürk Ünivs. Fen Edeb. Fak. Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 1983), 336; Bakırer, a.g.e., 207-209; N. Çam, V.D. XIX, 1985, 122; M. Önder, V.D. IV, 1958, 241-244.

4.4.4. Gülbezek ve Kabaralar

Mihrablarda görülen bir diğer süsleyici motifleri gülbezek ve kabaralar oluşturmaktadır. Gül şeklinde dairesel,yüzeyden hafif çıkıntılı motiflere gülbezek, yarım küre şeklinde dışa taşıntılı olanlara kabara denmektedir.

Gülbezek ve kabaralar, mihrabların genelde kavsara ve kemer köşeliklerinde yer almaktadır. Bunun dışında, bordürlerde, sütunce başlık ve kaidelerinde, tacı oluşturan zülfelerin yüzeyinde ve diğer süslemelerin göbeklerinde bulunabilmektedir.

Gülbezekler, daire içerisine içbükey veya dışbükey yaprakların ışınsal düzende dizilmeleriyle oluşturulmuştur. Bunun dışında geometrik desenli, dilimli ve çarkı felek şeklinde olanları da mevcuttur. En dikkat çekici gülbekezler İznik Yeşil Cami (Res. 35) mihrabı hücre yüzeyinde grup halinde görülmektedir. Burada üçlü kemer şeklinde bir altlık üzerine, ortada büyükçe bir gülbezek ve bunun etrafına sıralanmış ikisi yarım daha küçük dokuz gülbezekle oluşturulmuş kompozisyon yer almaktadır. Gülbezeklerden ortadaki iki katlı, göbeği çarkıfelek, dış kısmı oniki yapraklı olup, dıştakiler çarkıfelek, dilimli ve yapraklı olarak düzenlenmiştir.

Gülbezeklerin çoğu kavsara köşeliklerinde görülmektedir. Amasya Bayezid Paşa Camii (Res. 115) mihrabında tek, Bursa Çandarlı İbrahim Camii (Res.1 51), Trabzon Fatih Camii (Res. 326), Hersek Hersekoğlu Ahmet Paşa Camii (Res. 362), Amasya Mehmet Paşa Camii (Res. 359), İstanbul Çandarlı İbrahim Camii (Res. 426) mihrablarında ikişer gülbezek yer almaktadır. Bunlardan Bursa Çandarlı İbrahim Camii mihrabında dışbükey yapraklı, Trabzon Fatih Camii'inde geometrik desenli, Amasya Mehmet Paşa Camii'nde iki katlı, Hersek Hersekoğlu Ahmet Paşa Camii'nde üç katlı, İstanbul Çandarlı Camii'nde ise sekiz köşeli yıldız şeklindedir.

Köşelikler dışında, İznik Yeşil Cami (Res. 34), Ankara Ahi Elvan Camii (Res. 47), Ankara Molla Büyük Camii (Res. 156), Ankara Hacı İvaz Mescidi (Res. 165), Ankara Direkli Camii (Res.172), Ankara Hacetepe Camii (Res. 176), Ankara Poyracı Mescidi (Res. 185) ve Ankara Eyüp Camii (Res. 190) mihrablarından sütunce başlık veya kaidelerinin yüzeyleri gülbezek şeklinde düzenlenmiştir. Bursa Timurtaş Camii (Res. 58) mihrabı hücre yüzeyi ve köşeliklerindeki merkezi kompozisyonların göbeklerinde gülbezekler bulunmaktadır. Bir de İstanbul Çemberlitaş Atik Ali Paşa Camii (Res. 436) mihrabı tacı oluşturan zülfelerin yüzeylerinde birer gülbezek yer almaktadır.

Anadolu Selçuklu ve Beylikler devri mihrablarında gülbezeklere sıkça rastlanmaktadır. Mihrabların kavsara veya kemer köşeliklerinde yer almaktadır. Bunlar Niğde

Alaaddin Cami mihrabı, Ağzıkara Han Mescid mihrabı, Hacı Kılıç ve Bünyan Ulu Cami mihrablarında, Akşehir Ulu Cami son cemaat yeri mihrabında, Kemah Köyü Halil Bey Camii mihrabında, Divriği Kale Cami mihrabında görülmektedir.[97] Aynı dönem içerisinde taçkapılarda da yoğun bir biçimde süsleyici unsur olarak gülbezeklere yer verilmiştir.[98]

Yarım küre şeklinde kabaralar mihrabların köşeliklerinde ve kenar bordürlerinde bulunmaktadır. Köşeliklerdeki kabaralar, Mudurnu Yıldırım Camii (Res. 41) mihrabında ortası sivriltilmiş dilimli şekilde; Kütahya Arslan Bey Camii (Res. 292) mihrabında yarım küre üzeri geometrik desenli, Çardak Yakub Bey Camii (Res. 308) ucu sivriltilmiş dilimli, Sivrihisar Kurşunlu cami (Res. 432) mihrabanıda oniki dilimli ve İstanbul Çemberlitaş Atik Ali Paşa Camii (Res. 435) mihrabında ise küçük yarım küre şeklindedir. Ayrıca Bursa Yeşil Türbe (Res.147) mihrabında kavsarayı kuşatan bordürün üst ve yanlarında ortaya yakın yerlerine birer kabara yerleştirilmiştir. Aynı şekilde Ktüahya İshak Fakih Camii (Res. 219) mihrabı kenar bordüründe görülmektedir. Bunlardan Bursa Yeşil Türbe mihrabındakiler ajurlu ince işçilik ve süslemeleriyle dikkat çekmektedir.

Bu şekilde benzer kabaralara Selçuklu ve Beylikler devrinden mihrab ve taçkapılarda görmek mümkündür. Divriği Kale Cami mihrabı, Konya Hacı Ferruh Mescidi, Kayseri Huand Hatun Türbesi, Konya Alevi Sultan Mescidi, Ermenek Sipas Camii, Niğde Sungur Bey Camii, Karaman Ebu'l-Feth Mescidi ve Yollarbaşı Ulu Cami mihrablarında görülmektedir. Ayrıca, Niğde Alaaddin Camii,Konya Karatay Medresesi, Çay Taş Medrese, Amasya Bimarhane, Niğde Akmedrese ve Sivas Gök Medrese taçkapıları bunlardan bazılarıdır.[99] Niğde Akmedrese taç kapısındaki kabaraların yerleştirilişi Kütahya Aslan Bey Cami mihrabı ile büyük bir benzerlik göstermektedir (Res. 510).

4.4.5. Yazı

İslam sanatının önemli tezahürü olan yazının "hat sanatı" adıyla mimariye bağlı veya bunun dışında geliştiği gözlenmektedir. Ayrıca Kur'an'ın etkisi, hat veya yazı sanatını İslam kültürünün en çarpıcı sanat kolu haline getirmiştir. Bu sebeple yazı, İslam dünyasının her yöresinde, İslam tarihi boyunca her çeşit sanat eserini değişik biçimlerde süsleyebilmektedir.[100]

---

97 Bakırer, a.g.e., 58-59.
98 Ünal, a.g.e., 75-81.
99 Bakırer, a.g.e., 59; Ünal, a.g.e., 81-82.
100 Yazı ve hat sanatı için bkz: M. Serin, Hat Sanatımız (1982); M. Bedreddin Yazır, Kalem Güzeli, I-II (1981); El-Faruki, a.g.e. (1991), 384-406; M. Şahinoğlu. Anadolu Selçuklu Mimarisinde Yazının Dekoratif Eleman Olarak Kullanılması (1977); Doğanay, a.g.e. (1994), 56-58; İ. Hakkı Baltacıoğlu, Türk Yazı Sanatı (1958).

Mihrablarda kullanılan yazının daha çok süsleyici bir maksat taşıdığı görülmektedir. Ancak ayet ve hadisler ile beyitler mesaj vermek amacıyla da yazılmışlardır. Bu şekilde, incelenen 29 mihrabda orijinal hatlara rastlanmaktadır. Bunlardan 6'sı XIV. yüzyıl, 18'i XV. yüzyıl ilk yarısından (Çelebi Mehmet ve II. Murad dönemi), geriye kalan 5'i ise, yüzyılın ikinci yarısından (Fatih ve II. Bayezid dönemi) mihrablarda görülmektedir. Özellikle çini ve alçı mihrablarda yazının yoğunlaştığı dikkat çekmektedir. Bunların dışında mermerden yapılmış İznik Yeşil Cami, Milas Firuz Bey Camii, Edirne Üç Şerefeli Cami, Trabzon Fatih Camii, İstanbul Fatih Camii, Edirne II. Bayezid Camii ve İstanbul Çemberlitaş Atik Ali Paşa Camii mihrablarında yazıya yer verilmiştir. Bunlardan Milas Firuz Bey Camii mihrabında yazılar, diğerlerinden ayrılan hususiyetler taşımaktadır.

Mihrablarda yazıların görüldüğü yerlere gelince; yazı için ihdas edilmiş kitabelikler dışında kenar bordürleri ile pano veya şerit şeklinde mihrabın değişik yerlerinde bulunabilmektedir: Buralardaki yazıların konuları daha çok dini muhtevalı ayet-i kerimeler, hadis-i şerifler, diğer beyit, dua ve ibareler ile usta kitabelerinden oluşmaktadır. Çoğunluğunu teşkil eden ayetler, veya ayetlerden bölümler, Al-i İmran 37 ve 39. ayeti, Ayete'l-Kürsi (Bakara Suresi 255), Fetih Suresi 1-12, Bakara Suresi 144 ve Al-i İmran Suresi 16-19. ayetleri ile diğer bazı ayetlerden ibarettir. Özellikel bu dönemde Al-i İmran Suresi 37. ayetinin "*Küllema dahale aleyha zekeriyyel mihrab*"dan oluşan kısmı mihrab ayeti olarak yer almaya başlamıştır. İlk defa Bursa Yeşil Cami mihrabı kitabelik kısmında kullanılmıştır. Ayrıca seçilen bu ayet ve hadislerde genel olarak ölüm, namaz, mescid, dua, mihrab, tevhid ve benzeri konular işlenmiştir.

Mihrablarda inşa kitabesi bulunmamaktadır. Ancak Edirne Muradiye Camii mihrabında banisi olan II. Murad'ın adı geçmektedir. Bunun dışında biri Bursa Yeşil Cami mihrabında, diğer ikisi Milas Firuz Bey Camii mihrabında olmak üzere bir hattat ve iki usta kitabesi mihrablarda yer almaktadır: Bunlar dışında, birbirinin tekrarı "*Kelime-i Tevhid*" ve "*ni'me'l-mevla ve ni'me'n-nesîr*" gibi ibareler alçı üzerinde, Ankara ve çevresindeki mihrablarda sıkça görülmektedir. Gülistan'dan Farsça bir beyit ise, Bursa Yeşil Cami mihrabına yazılmıştır.

Mihrablardaki yazılar celi sülüs ve kufi hatla gerçekleştirilmiştir. Bir de celi sülüs hatlarla beraber aynı bordürde kufi hat dolanmaktadır. Böylece iki ayrı hat satırlar halinde karışık olarak verilmiştir. Genelde yazıların istifi düzdür. Ancak, müsenna ve girift olanları da mevcuttur. Bunlardan en ilgi çekici olanı Bursa Yeşil Türbe mihrabı hücre yüzeyindeki kartuş içinde yer alan müsenna yazıdır. Kartuşta sağdan sola ve soldan sağa sülüs hattıyla bir hadis-i şerif müsenna şekilde yazılmıştır (Res. 144). Edirne Muradiye Camii mihrabı kitabeliğinde ise,

alttaki satır sağdan sola, üstteki satır soldan sağa dolanmakta ve her iki satırın dikey harfleri ortak kullanılmaktadır (Res. 239). Yine aynı mihrabda ikinci bördürün sol alt köşesinde kartuş içerisinde yer alan yazılar diğeriyle aynı fakat tersten istiflenmiştir. Ayrıca hem celi sülüs hem de kufi yazıların zemini helezonik rumi, kıvrık dal ve hatayi motilferiyle bezenmiştir.

Kufi türdeki yazılara, mihrablarda daha az yer verilmiştir. Bunlar, İznik Yeşil Cami mihrabının kitabeliğinde (Res. 39), Bursa Timurtaş Camii mihrabı beşinci bordüründe (Res. 60) ve Bursa Yeşil Cami ve Edirne Muradiye Camii çini mihrablarının bordür ve kitabeliklerinde (Res. 120-230, 233, 239) celi sülüs yazılarla birlikte görülmektedir. Bu şekilde kufi hatlı yazının celi sülüsle kullanılması ilk defa Milas Firuz Bey Camii'nde gerçekleştirilmiştir.

Celi sülüs türdeki yazılar mihrablarda çoğunluğu teşkil etmektedir. Bu çeşit yazıların karakterleri itibarıyla birçoğu sanattan uzak ve basit özellikler göstermektedir. Bunlardan mütekamil denebilecek tarzda olanlarına çini mihrablarda ve Milas Firuz Bey mermer mihrabında rastlanmaktadır (Res. 73).

Bu çeşit yazılara, Ankara Ahi Elvan Camii mihrabı ikinci bordür ve kitabeliğinde (Res. 45, 49), Bursa Timurtaş Camii mihrabı ikinci bordür ve kitabelikte (Res. 60), Ankara Ahi Yakub Camii mihrabı kenar bordüründe (Res. 63), Milas Firuz Bey Camii mihrabı hücre yüzeyleri ve kitabelikte (Res. 73, 75-76, 80), Bergama Ulu Cami mihrabı ikinci ve altıncı bordüründe (Res. 87), Bursa Yeşil Cami mihrabı kitabelik, ikinci bordür ve köşeliklerin alt kesiminde (Res. 120, 131-133), Bursa Yeşil Türbe ikinci bordür, kavsarayı kuşatan içteki bordür ile hücre yüzeyinde kartuş içerisinde ve kandilin ortası ile şamdanların altlığında (Res. 140, 142, 147), Ankara Molla Büyük Camii mihrabı kenar bordüründe (Res. 153), Ankara Hacı İvaz Mescidi mihrabı kitabelik ve kenar bordüründe (Res. 168-169), Ankara Direkli Camii mihrabı kitabelik, kenar bordürü ve kavsara altındaki şeritte (Res. 171, 172, 174), Ankara Hacettepe Camii mihrabı kitabelikte (Res. 178), Ankara Ahi Tura Mescidi mihrabı ikinci bordüründe (Res. 179), Ankara Poyraca Mescidi mihrabı kitabelik, kavsara altındaki şerit ve ikinci bordüründe (Res. 185-188), Ankara Eyüp Mescidi mihrabı kavsara altındaki şeritte ve kitabelikte (Res. 190), Merzifon II. Murad Camii mihrabı kenar bordürlerinde (Res. 198), Edirne Şah Melek Camii mihrabı kenar bordüründe (Res. 202), Osmancık Koca Mehmet Paşa Camii mihrabı kenar bordüründe (Res. 209), Edirne Muradiye Camii mihrabı kenar bordürü, hücre yüzeylerinin üst kesimlerinde kartuş içerisinde ve kitabelikte (Res. 229-230, 233, 239), Sivrihisar Ulu Cami mihrabı ikinci bordüründe (Res. 262), Ankara Gecik Kadın Mescidi mihrabı kenar bordürü ve kitabelikte (Res. 271-272), Edirne Üç Şerefeli Cami mihrabı kitabeliğinde (Res.2 79), Bursa Hüma Hatun Türbesi mihrabı kitabeliğinde (Res.

284), Trabzon Fatih Camii mihrabı kitabeliğinde (Res. 326), İstanbul Fatih Camii mihrabı kitabeliğinde (Res. 357), Kütahya Hisar Bey Camii mihrabı kitabelik ve köşeliklerde (Res. 401, 404), Edirne II. Bayezid Camii mihrabı kitabeliğinde (Res. 413) ve Çemberlitaş Atik Ali Paşa Camii mihrabı kavsara altındaki şeritte rastlanmaktadır.

Benzer şekilde Osmanlı öncesinde mihrabların kenar bordürü, kitabelik ve diğer bazı unsurlarında yazıya yer verilmiştir. Yazıların çoğunluğu ayet ve hadislerden oluşmaktadır. Ancak Anadolu Selçuklu döneminden altı mihrabda inşa kitabesi görülmektedir. Dunaysır Ulu Cami, Malatya Musalla ve Silvan Ulu Cami birinci, Diyarbakır Kale Cami ayak üzerindeki, Diyarbakır Mesudiye Medresesi avlu ve Antalya Karatay Medresesi mihrablarında görülmektedir.[101]

Yazı çeşidi bakımından da kufi ve celi sülüs türündeki yazılara rastlanmaktadır. Bunlar düz zemin veya bitkisel süslemeli zemin üzerinde yazılmışlardır. Bu şekilde kufi yazılara, Silvan Ulu Cami birinci mihrabı kenar bordüründe, Konya Alaaddin Camii, Konya Sırçalı Mescid, Çay Taş Medrese, Afyon Mısri Camii ve Sivas Gök Medrese mihrablarında ve kitabeliklerinde yer verilmiştir.

Celi sülüs türündeki yazılar ise yine çoğunluğu teşkil etmektedir. Afyon Ulu Cami, Beyşehir Eşrefoğlu Camii, Yollarbaşı Ulu Cami, Damsaköy Taşkın Paşa Camii, Niğde Daru'z-Zikr, Develi Sivasi Hatun Camii, Ankara Arslanhane Camii, Ayaş Ulu Cami, Niğde Sungur Bey Camii, Akçaşehir Ulu Cami ve diğer mihrablarda görülmektedir.[102]

Anadolu dışında İran, Suriye, Irak ve Mısır'daki Selçuklu çağı veya öncesi mihrablarında daha çok kufi yazılar yer almaktadır. Bunun yanında celi sülüs yazılara da yer verilmiştir. Büyük Selçuklu döneminden Ribatı Şerif birinci ve ikinci avlu mihrabları (Res. 457-458), Kazvin Mescidi Haydariye mihrabı, Mısır'da Fatımi döneminden Kahire el-Cuyuşi Camii, el-Ezher Camii ve el-Afdal mihrabları ile Samarra İsimsiz mihrab bunlardan bazılarıdır.[103]

---

101 Bakırer, a.g.e., 99-100.
102 Bakırer, a.g.e. (1976), 98-100
103 Bakırer, a.g.e. (1976), 24.

5. SONUÇ

Anadolu, Selçuklu Devleti'nin XIV. yüzyıl başlarında yıkılmasına müteakip, içerisinde Osmanlı Beyliği'nin de bulunduğu değişik beyliklerin idaresine girmiştir. Bunlardan kuzey-batı Anadolu'da mütevazi bir uç beyliği olarak teşekkül eden Osmanlılar'ın devlet haline gelmeleri kısa bir zaman diliminde gerçekleşmiştir. Balkanlar'ın ve İstanbul'un fethi ile güçlenen Osmanlı Devleti, XV. yüzyılın sonlarına doğru Anadolu'da birliği büyük ölçüde sağlamıştır. Bu sayede sükuna kavuşan Anadolu'nun imarına yeniden başlanmıştır.

Siyasi yapısındaki bu hareketlilik, Anadolu'nun mimari ve sanatına da yansımış; değişik etken ve katılımlarla yeni bir üslup ortaya konmuştur. "Beylikler devri sanatı "şeklinde nitelendirilen bu üslup, yaklaşık 200 yıl devam etmiştir. Osmanlı'nın bu beyliklerin içerisinde sayılmasına rağmen sürekliliği sağladığı ve uzun bir devlet yapısına kavuştuğu için bu dönem Osmanlı sanatına Erken Dönem Osmanlı Sanatı" nitelemesi daha uygun düşmektedir.

Bu şekilde erken dönem Osmanlı mimarisindeki mihrabları konu edilen çalışmada, 107 mihrab incelenmiştir. Bu mihrablar, XIV. yüzyıl ilk çeyreğinden sonra girişilen imar faaliyetlerine paralel bir gelişme göstermektedir. Bütün İslam mimarisinde dikkat çekici bir eleman olan mihrablar, kısa sürede Osmanlı mimarisinde de önemle ele alınan bir unsura dönüşmüştür. Bu da mihrabı gerek malzemesi ve gerekse formu ve süslemesi ile dini mimarinin (cami, mescid, türbe ve namazgah) vazgeçilmeyen bir elemanı haline getirmiştir.

Değişik İslam ülkelerinde birbirinden farklı mimari ve sanat geleneklerinin tarihi süreç içerisinde teşekkül ettiği görülmektedir. Bundan dolayı mihrabların da bu geleneklere bağlı kalınarak ülkeden ülkeleye değişen malzeme ve formlarda gerçekleştirilmeleri söz konusudur. Bu nedenle, Anadolu mihrablarında da Selçuklu ile başlayan ve Osmanlı'da devam eden bir birliktelik izlenebilmektedir. fakat her dönem ve üslupta olduğu gibi, Selçuklu ve Osmanlı mihrabları arasında da gerek malzeme ve kurgudan ve gerekse mihrabın tipolojisinden (formundan) kaynaklanan bazı farklılıklar görülmektedir. Bunların ortaya konmasıyla Anadolu mihrablarındaki gelişme ve değişmeleri izlemek mümkün olacaktır. Böylece klasik Osmanlı mihrab tipinin belirginleştiği bu dönem mihrablarının gerçek durumları belirlenebilecektir.

Erken dönemde asıl mihrablar, yapıların iç mekanında ve kıble duvarı ortasına yerleştirilmiştir. Çoğu giriş ekseninde olup, girintisi duvar kalınlığı içerisinde çözümlenmiştir. Yalnız kiliseden çevrilen camiler ile diğer bazı camilerde mihrabın farklı bir konuma sahip olduu görülmektedir. Bunlardan Tire Yeşil İmaret Camii mihrabı pencereyle aydınlatılmış dışa taşıntılı ayrı bir mekan şeklindeki düzenlemesi ile dikkat çekmektedir. Ayrıca bu döneme ait bir özellik son cemaat yeri mihrablarının artmasıyla gerçekleştirilmiştir.

Mihrabların malzeme yönünden asli durumlarını koruduklarını bazıları için söylemek mümkün değildir. Mihrablara müdahale sıva ve bunun üzerine tatbik edilen yağlı boya, yaldız ve kalem işleriyle yapılmıştır. Günümüzde de devam eden daha çok süsleme maksatlı bu uygulamalar, gerçekte mihrabların orijinal durumunu gidermektedir. Bunun önlenmesi ve bu tür bir müdahaleye maruz kalan mihrabların ise, aslî yapılarına döndürülmesi gerekmektedir.

Bu dönemin mihrabları kesme taş, mermer, çini ve alçı gibi kullanılan malzemeyle de ilintili üç şekilde gerçekleştirildikleri görülmektedir. Genelde, duvarı oluşturan taş-tuğla veya dolgu malzemesiyle kütlesi yapılıp; taş, çini ve alçı ile kaplamak suretiyle elde edildiği anlaşılmaktadır. Bazılarında ise, duvarda mihraba ait bir niş bırakılarak, yapıya istenilen malzemeyle eklenen ve duvarı oluşturan malzemeyle bütünleşen bir özellik görülmektedir.

Taş ve mermer, kaplama şeklinde mihrablarda kullanılmıştır. Kesme taşla yapılan 7 mihrab XV. yüzyıl içerisinde, mermerle kaplanan 15 mihrabdan ikisi XIV. yüzyıl, diğerleri ise XV. yüzyılda gerçekleştirilmiştir. Özellikle Fatih ve II. Bayezid dönemlerinde kesme taş ve mermerin kullanımında artış gözlenmektedir. Aynı mihrablarda süslemenin azalmasıyla oluşturulan sadelik, taş mihrabları gelişmiş "klasik Osmanlı mihrabı" formuna yaklaştırmıştır. Ediren Üç Şerefeli Camii, İstanbul Fatih Camii ile Edirne ve Amasya II. Bayezid Camii mihrablarında bu gelişimi ortaya koymak mümkündür.

Mihrablarda en çok alçı malzeme kullanılmıştır. Alçının sıva olarak tatbiki 53 mihrabda görülmektedir. Bunların kütlesi duvarı oluşturan malzemeyle yapılıp, üzeri alçı ile sıvanmıştır. Yüzeylerini kaplayan kalemişi, yazı, yağlı boya ve yaldızlar sonradan yapılmıştır. Orijinal kalemişleri ise, çok az mihrabda kalmıştır. Çeşitli yörelerde karşımıza çıkmakla birlikte, alçı sıvalı mihrabların Bursa'da yoğunlaştıkları gözlenmektedir. Kalıplama tekniğinde alçı mihrablar ise, XIV.-XV. yüzyıl içerisine dağılmakla beraber, özellikle XV. yüzyıl ilk yarısında yoğunlaştıkları tesbit edilebilmektedir. Ayrıca Ankara mihrablarının tamamında alçı kalıplama tekniği görülmektedir. Bunun dışında Edirne, Bursa, Bergama, Behramkale, Osmancık ve Merzifon'da da bu mihrablara yer verilmiştir. Diğer yandan bunlar, ahilik teşkilatıyla da ilişkili bir atölye ve stil beraberliğini gündeme getirmektedir.

Çini daha seçkin bir malzeme olup, Anadolu'daki mihrablar için yeni bir teknikle -renkli sır tekniği ile- gerçekleştirildikleri görülmektedir. Bu mihrablar, devletin yeniden kuruluşunu simgeleyen Yeşil Cami ve Yeşil Türbe ile Edirne Muradiye Camii'nde yer almaktadır. Her üçünün de teknik bakımdan birlikteliğine rağmen, kurgu ve formları farklı düzenlemeler göstermektedir. Bir ölçüde Selçuklu ve Beylikler devri mozaik çini mihrablarına yaklaşmakta: fakat renk ve süslemelerde zenginleşme hemen farkedilebilmektedir. Ayrıca, Timurlu sanat çevresinde gelişen ve yaygınlaşan bu çini tekniğinin Ankara savaşına mütcakip,

Anadolu'ya gelmiş olması gözardı edilmemelidir. Bunun yanında az da olsa, sıraltı, mavi-beyaz, sahte mozaik, düz çini ve keramik tabaklar mihrablara tatbik edilmiştir.

Mihrabları malzeme ve teknikleri dışında belirginleştiren husus, plan ve cephe düzeninde ortaya çıkmaktadır. Bu noktada mihrabı meydana getiren elemanlarla biçimlenen bir oluşumdan söz etmek mümkündür. Çoğunluğu dikdörtgen görünüşlü, kısmen de kareye yakın dikdörtgen görünüşlü olarak şekillenmişlerdir. Başlıca çerçeve, oturtmalık, hücre, kavsara, sütunce, kemer, köşelik, kitabelik ve taç mihrabı meydana getiren elemanlardır. Bütün bu elemanları toplu olarak bir mihrabın üzerinde barındırması mümkün olmamıştır. Mutlaka bir veya birkaç unsur eksik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu genel manada bir eksiklik gibi algılansa da mihrabların tipolojik ayrımında yardımcı olmaktadır.

Bu elemanların düzeni, Anadolu mihrabları geleneğine uygun bir gelişim göstermektedir. Osmanlı mihrabları, öncüsü durumundaki Selçuklu'yla başlayıp ve çağdaşı diğer Beylikler'de devam eden anlayışı az-çok üzerinde barındırmaktadır. Erken dönemdeki mihrablarda elemanların çoğu bazı değişikliklerle devam ettirilmekle beraber, bir kısmının belirginleştiği görülmektedir. Değişiklik gösteren elemanların başlıcaları zülfeli ve silmeli taçlar, kum saati biçiminde sütunce başlık ve kaideleri ile çok kenarlı, yarım çokgen planlı hücreler teşkil etmektedir. Ayrıca çerçevedeki sadelik, mukarnaslı kavsaralarda zenginleşme mihrabları klasik özelliklere yaklaştırmaktadır.

Mihrabların süslemesi ise, malzemeyle doğrudan irtibatlandırılabilecek tarzda bir gelişme göstermektedir. Bunlardan yarıya yakını orijinal süslemeye sahip olup, çini, taş ve kalıpla yapılmış alçı mihrablarda yoğunlaşma görülmektedir. Süslemeler, mihrab yüzeyine serbest dağılmayıp, mihrabı meydana getiren unsurların sınırları içerisinde değerlendirilmiştir. Özellikle XV. yüzyıl ortalarından itibaren süslemenin azaltılması ile satıhlar arasında bir dengelemeye gidilmiştir. Mihrablarda rumi, palmet, kıvrık dal, yaprak ve çiçek bitkisel; geometrik örgü, geometrik geçme ve yıldız örnekleri ise geometrik süslemeyi meydana getirmektedir. Bunun dışında kandil, gülbezek ve kabaralar ile yazı diğer süsleyici unsurları teşkil etmektedir. Kompozisyon bakımından da bordür ve şeritler ile merkezi ve sonsuzluk prensibine bağlı kalınmıştır. Ayrıca kandil, çarkıfelek ve yıldız gibi motiflere sembolik ve tevhide dayalı bazı anlamlar yüklenmiştir.

Erken Osmanlı mihrablarındaki malzeme ve teknik, elemanlar ve süsleme bakımından ortaya konan zenginlik ve çeşitliliğin temelinde bir geçiş döneminin hususiyetleri bulunmaktadır. Bütün bu arayışların dışında gözardı edilmemesi gereken diğer nokta, hiçbir mihrabın diğerine tıpatıp benzememesiyle ortaya çıkmıştır. Bunda ölçülerinden süslemesine, elemanların sayısından dizaynına kadar birçok faktör etkilidir. Bir de yeraldığı yapı mihrabın

kemiyetini: yapının banisi ise, mihrabın keyfiyetini belirlemede önemli etkenlere sahiptir. Aslında bütün bu özellikler mihrabı, imamın durduğu basit bir yer almaktan çıkarıp, Kâbe'yi temsil noktasında sembolik anlamlar yüklenen dini bir hüviyete büründürmektedir. Adeta, üzerinde ukbaya açılan bir kapının sırlarını taşımaktadır.

6. RÉSUMÉ

Les mihrâbs ottomans d'époque de bonne heure se font voir dans les bâtiments comme la mosquée, la petite mosquée, namazgâh[104], le turbé et imaret[105] . Dans ce cadre, les 107 mihrâbs avaient été pris à la contenance de recherche. Tous ces mihrâbs avaient été réalisés entièrement dans le XIV^{éme} et XV^{éme} siécle. Il est possible de voir ces mihrâbs, particuliè rement à İznik, à Bursa, à Edirne, à İstanbul, à Amasya et à Ankara, y compris plusieurs centres.

En général, les mihrâbs avaient été instalés selon le milieu de mur de kıble[106] et l'axe d'entrée. En dehors de cela, dans certaines situations exceptionnelles, le mihrâb parfois pourra être à droit et à gauche de l'entrée, et parfois il pourra être glissé à droit et à gauche. Dans cette période, dès le début du XV^{éme} siécle, l'autre d'essentiel mihrâb, on observe une augmentation dans les mihrâbs qui se trouvaient dans le front nord, et ayant une particularité comme la derniére place de la foule de mosquée. D'après la situation, ils peuvent être "un" ou bien "deux" dans un plan symétrique.

On voit la diversité dans le matériau et dans la technique que l'on emploie dans les mihrâbs. On avait employé principalement la pierre coupée, la marbre, la plâtre et la faïence. Dans cette période, il s'agit d'un augmentation dans l'usage de la marbre. On avait réalisé assez simple plusieurs mihrâbs où on avait employé la pierre coupée et aussi la marbre. On avait appliqué les techniques de moulage de plâtre, de crépi, et soit peu, de découpure et de malakari. Selon les autres, il y a plusieurs mihrâbs où la plâtre avait été employé dans la technique de moulage et dans la forme de crépi. Quant à les faïences, elles s étaient faites dans la technique de secret en couleur. On se trouve trois mihrâbs dans cette maniére. Ils étaient devenus suffisamment riches selon les mihrâbs de mosaique et de faïence, sous le rapport de couleur et de composition. D'autre part, dans les mihrâbs on avait donné la place à sous glaçure, au blue blanc, à la mosaique faux et aux faïences unies.

Les mihrâbs ont généralement une apparence de rectangle, et leurs ordres de front s'étaient composés des éléments comme le cadre, le piédestal, la cellule, voussure, la colonnette, l'écoinçon, panneau, et la couronne. Les bordures et les moulures ayant les différentes formes composent le cadre. On avait fait les cellules de mihrâb d'après le plan de rectangle, de demi-cercle, de carré, de demi-polygone (ayant trois, quart, cinq, six, sept et huit bords) et ovale. Il y a différents chapiteaux et différentes bases des colonnettes qui se trouvent dans les côtés de la cellule, dont leurs troncs sont cylindriques, polygonals et carrés prismatiques. Voussures qui couvrent la cellule et en même temps qui rendrent le mihrâb

[104] Place publique où l'on fait la prière.
[105] Etablissement de charité où l'on distribuait la soupe et des aliments aux indigents.
[106] Côté vers lequel on se tourne en faisant la prière.

monumental sont généralement stalactite plombés. Les voussures de stalactites ont une apparence triangulaire et les enduits stalactite se modifient entre 4-12. En dehors de cela, on se trove les voussure à la forme de ceinture et demi-sphère. Ils sont à la forme d'un panneau qui est le rectangle transversal. Les écoinçons peuvent se composer d'une ou bien de deux piè ces. Un autre élément remarquable dans les mihrâbs, c'est leur pièce de couronne. Elles prennent place en le plus haut des mihrâbs, à la forme de moulure et voussure d'une piéce, de accroche. Les accroches qui se composent des piéces à la forme lobée, de palmette et triangulaire sont remarquables.

On constate que les mihrâbs de faïence, de plâtre et quelques mihrâbs de pierre ont une ornementation originale. Les ornementations n'exposent pas une dispersion libre dans la surface de mihrâb. On ne les avait limitées que avec les éléments qui constituent le mihrâb. On avait donné la placé aux ornementations qui se composent des ornementations végétales, (palmette, rumi, feuille plissée de branche et fleure) géométriques (tresses, assemblage et exemples d'astre), de veilleuse, de rosace des bossettes et des écritures. Les écritures qui se trouvent dans les mihrâbs avaient été réalisées par l'ancienne écriture de djeli sülüs et kûfi. Elles contiennent pour la plupart les versets de Coran et les paroles de Mahomet.

Une grande partie des mihrâbs avait subi quelques interventions. Lorsque leur masse soit original, leur ornementation s'était modifiée. En général, ils s'étaient couverts par les ornementations de plume et des écritures appartenant à l'époque ancienne. Ces interventions continuent aussi dans nos jours inconsciemment. Grace à la protection des particularités des mihrâbs qui sont les éléments les plus remarquables dans les mosquées et dans les petites mosquées, on va construire un lien du passé à l'avenir.

7. KAYNAKLAR

ABDULLAH, Atia Abdülhafiz; **Osmanlı Döneminde İstanbul ile Kahire Arasında Mimari Etkileşimler**, (İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 1994.

AKAR, Azade-Keskiner, Cahide; **Türk Süsleme Sanatlarında Desen ve Motif**, İstanbul 1978.

AKARCA, A.; **Milas Coğrafya ve Arkeoloji**, Ankara 1954.

AKGÜL, Ferda; **Ankara Arslanhane ve Ahi Elvan Camilerinin Mihrab Süslemeleri** (Gazi Üni. Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1992.

ALTUN, Ara; "*Kütahya'nın Türk Devri Mimarisi*, (Bir Deneme), **Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağan Kütahya**, İstanbul 1981-1982, s.171-700.

ARIĞ, V.; "Behramkale Hüdavendigar Camii", **Bilim Birlik Başarı Dergisi**, S.41, İzmir 1984, 21-22.

ARSEVEN, C.Esad; **Les Arts Décoratifs Turcs**, İstanbul 1952.

_____; **Sanat Ansiklopedisi**, C.1-5, İstanbul 1983.

_____; **Türk Sanat Tarihi**, istanbul 1954-1956.

ASLANAPA, Oktay; **Anadoluda Türk çini ve Keramik Sanatı**, İstanbul 1965.

_____; **Osmanlı Devri Mimarisi**, İstanbul 1986.

_____; **Edirne'de Osmanlı Devri Abideleri**, İstanbul 1949.

_____; **Türk Sanatı**, İstanbul 1984.

_____; **Yüzyıllar Boyunca Türk Sanatı (XIV. Yüzyıl)**, İstanbul 1977.

_____; **Türk Sanatı**, I-II, İstanbul 1984.

_____; **Anadolu'da İlk Türk Mimarisi**, İstanbul 1991.

_____; **Osmanlılar Devrinde Kütahya Çinileri**, İstanbul 1949.

_____; "*Fatih Devri Abideleri*", **Türk Sanatı Tarihi İnceleme ve Araştırmaları**, I, İstanbul 1963, s.13-30.

_____; "*Edirne'de Türk Mimarisinin Gelişmesi*", **Edirne**, Edirne 1965, s.223-232.

ASLANOĞLU, İ.; **Tire'de Camiler ve Üç Mescid**, Ankara 1978.

_____; **Ankara Karacabey Külliyesi**, Ankara 1988.

AYGEN, M. Saadettin; **Afyon Karahisar Camileri**, Ankara 1973.

AYVERDİ, E.A,; **Osmanlı Mimarisinin İlk Devri**, C.I, İstanbul 1966.

_____; **Osmanlı Mimarisinde Çelebi Sultan Mehmed ve II. Murad Devri**, C.II, İstanbul 1972.

_____; **Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri**, C.III, İstanbul 1973.

_____; **Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri**, C.IV, İstanbul 1974.

_____; "*Mudurnu'da Yıldırım Manzumesi ve Taş Vakfiyesi*", **Vakıflar Dergisi**, S.V, Ankara 1962, s.79-86.

_____; "*Orhan Gazi Devrinde Mimari*", **Yıllık Araştırmalar Dergisi**, I, Ankara, 1957, s.115-199.

_____; "*İlk Fatih Camii Hakkında Bir Vesika*", **Vakıflar Dergisi**, S.VI, Ankara 1965, s.63-69.

_____; "*Orhan Gazi Cami ve Osmanlı Mimarisinin Menşei Meselesi*", Vakıflar **Dergisi**, VI, İstanbul 1965, s.69-85.

_____; "*Osmanlı Mimarisinin İlk Asrı*", **Milletlerarası Birinci Türk Sanatları Kongresi**, Ankara 1959, Kongreye Sunulan Tebliğler, Ankara 1962, 70-82.

BAKIRER, Ömür; **Onüç ve Ondördüncü Yüzyıllarda Anadolu Mihrabları**, Ankara 1976.

_____; "*Divriği Ulu Camisi Mihrabı*", **Divriği Ulu Cami ve Darü'ş-Şifası**, Ankara 1978, s.127-136..

_____; "*Ürgüp Damsa Köy Taşkın Paşa Cami'nin Ahşap Mihrabı*" **Belleten**, C.XXXV, S.139, Ankara 1971, s.167-378.

BATUR, M.; "*Edirne Üç Şerefeli Cami*", **Tarih Coğrafya Dünyası**, C.2, S.11, İstanbul 1959, s.358-361.

BAYATLI, Osman; **Bergama Tarihinde Türk-İslam Eserleri**, İstanbul 1956.

BAYBURTLUOĞLU, Zafer; **Anadolu Selçuklu Dönemi Yapı Sanatçıları**, Erzurum 1993.

BAYKAL, K.; **Bursa'da Ulu Cami**, Bursa, 1950.

_____; **Bursa ve Anıtları**, Bursa, 1950.

BAYRAK, Orhan; **Türkiye'nin Tarihi Yerler Kılavuzu**, İstanbul 1990.

ÇAM, Nusret; **İslam'da Sanat , Resim ve Mimari**, Ankara 1994.

_____; "*Erzurum Kale Cami*", **Vakıflar Dergisi**, S.XIX, Ankara 1985, s.119-125.

CEZAR, Mustafa; **Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık**, İstanbul 1977.

CRESWEL, K.A.C., Allan, W. James; **A short Account of Early Muslim Architecture**, Cairo, 1989.

ÇETİNTAŞ, Sedat; **Türk Mimari Anıtları, Osmanlı Devri I, Burs'da İlk Eserler**, İstanbul 1946.

_____; **Türk Mimari Anıtları, II, Bursa'da Murad I ve Bayezid I Binaları**, İstanbul 1952.

DANİŞMEND, İ.H.; **Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, C.I, İstanbul 1947.

DEMİRİZ, Yıldız; **Osmanlı Mimarisinde Süsleme I Erken Devir (1300-1453)**, İstanbul, 1979.

_____; "*Mimari Süslemede Renk Unsuru Olarak Kullanılan Keramik Çanaklar*", **Sanat Tarihi Yıllığı**, S.5, istanbul 1974, 175-208.

_____; "*Bilecik Orhan İmareti*", **Vakıflar Dergisi**, S.XXI, Ankara 1990.

DERMAN, Ç., Birol, İ.A.; **Türk Tezyini Sanatlarında Motifler**, İstanbul 1991.

DERMAN, M. Uğur; "*Selçuklu'dan Osmanlı'ya Celi Sülüs Hattının Gelişimi*", **IV. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri, 1994**, Konya, 1995, s.91-95.

DİEZ, E.; "*Mihrab*", Mad., **İslam Ansiklopedisi**, C.VIII, istanbul 1987.

DİJKEMA, Fokke Theodoor; **The Ottoman Historical Momumental Inscriptions in Edirne**, Leidon-1977.

DİRİMTEKİN, Feridun; "*Vizedeki Ayasofya Kilisesi*, **Ayasofya Müzesi Yıllığı III**, İstanbul 1961, s.18-22.

DOĞANAY, Aziz; **Erken Osmanlı Bursa Türbelerinde Tezyinat**, (M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk-İslam Sanatları Tarihi Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul 1994.

DORİS BEHRENS, Abouseif; **İslamic Architecture in Cairo**, Cairo-1996.

DURSUN, Davud; **Osmanlı Devletinde Siyaset ve Din**, İstanbul 1992.

DURUKAN, Aynur; **Balat İlyas Bey Camii**, Ankara 1988.

EL ACLÛNÎ; **Keşfu'l-Hafa**, I, Beyrut 352.

EL-BÂNİ; **es-Silsiletü'd-Daife**, Beyrut (Tarihsiz).

ELDEM, Sedat Hakkı; "*Bursa Şehadet Cami Konusunda Bir Araştırma*", **Türk Sanat Tarihi Araştırma ve İncelemeleri**, İstanbul 1963, s.313-326

Emiönü Camileri, İstanbul 1987 (TDV Eminönü Şubesi).

EMİR, Sedat; **Erken Osmanlı Mimarlığında Çok İşlevli Yapılar; Kentsel Kolonizasyon Yapıları Olarak Zaviyeler II, Orhan Gazi Dönemi Yapıları**, İzmir 1994.

ERDEMİR, Yaşar; "*Konya Selçuklu Yapılarındaki Çini Mihrablar*", **Antalya 3. Selçuklu Semineri Bildirileri**, 1989, İstanbul 1989, s.60-70.

EREN, Ramazan; **Çanakkale ve Yöresi Türk Devri Eserleri**, Çanakkale, 1990.

ERGİL, T.; "*Yeşil İmaret Cami*", **Arkitekt**, S.335, İstanbul 1969, s.120-121, 124.

ERKEN, Sabih; **Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler**, C.II, Ankara, 1977.

ERSOY, Bozkurt; **Bergama Camii ve Mescitleri**, Ankara 1989.

_____; "*Bergama Ulu Cami*", **Arkeoloji ve Sanat Tarihi Dergisi**, S.IV, İzmir 1988, s.57-66.

_____; "*Bergama'da Kurşunlu ve Şadırvanlı Camii*", **Vakıflar Dergisi**, S.XX, Ankara 1995, s.96-104.

_____; "*Edirne Şah Melek Camii'nin Tanıtımı ve Mimari Özellikleri Hakkında Düşünceler*", **Arkeoloji-SanatTarihi Dergisi**, S.VI, İzmir 1992, s.47-62.

EYİCE, Semavi; **İznik**, İstanbul 1991.

_____; "*Trakya'da Bizans Devrine Ait Eserler*", **Belleten**, XXXIII, Temmuz 1969, Ankara 1969, s.326-333.

_____; "*İlk Osmanlı Devri'nin Dini-İçtimai Bir Müessesesi, Zaviyeler ve Zaviyeli Camiler*", **İktisat Fakültesi Mecmuası**, XXIII-1962-63, s.1-80.

_____; "*Alaaddin Camii*", mad. **D.İ.A.**, C.II, İstanbul 1990, 323.

_____; "*Trakya'da İnecek'te Tabhaneli Bir Cami*" **Tarih Enstitüsü Dergisi**, C.I, 1970, s.171-196.

_____; "*Edirne*" mad. (Mimari), **İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1994, s.431-442.

EVLİYA, Çelebi; **Seyahatname** (S.T. Temelkuran), İstanbul 1993, C.9.

Fatih Camileri ve Diğer Tarihi Eserler, İstanbul 1990 (TDV, Fatih Şubesi).

GABRİEL, A.; **Une Capitele Turque Brousse Bursa**, Paris 1958.

_____; **Monuments, Turcs D'Anatolie**, C.II, Paris, 1934.

_____; "*Bursa'da Murad I Camii ve Osmanlı Mimarisinin Menşei Meselesi*", **Vakıflar Dergisi**, S.III, Ankara 1974, s.37-45.

GOODWİN, G.; **A. History of Ottoman Architecture**, London, 1971.

GRABAR, O.; **İslam Sanatının Oluşumu**, (Ç. Nuran Yavuz), İstanbul 1988.

GÜNDOĞDU, H.; "*İkonografik Açıdan Türk Sanatında Rumi ve Palmetler*", **Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar, Güner İnal'a Armağan**, Ankara 1993, s.197-211.

GÜNER, Hamza; **Kütahya Camileri**, Kütahya, 1964.

HOAG, John D.; **Islamic Architecture**, London 1979.

HORULUOĞLU, Ş.; **Trabzon ve Çevresinin Tarihi Eserleri**, İstanbul 1983.

HÜSEYİN, Hüsameddin; **Amasya Tarihi**, C.I, (S. Ali Yılmaz-Mehmet Akkuş), Ankara 1986.

İNALCIK, Halil; "*Osmanlı Devletinin Kuruluşu*", **İslam Tarihi Kültür ve Medeniyeti**, İstanbul 1988.

İslam Tarihi Kültür ve Medeniyeti, C.II-IV, İstanbul 1989.

İSMAİL RACİ EL-FARUKİ, Luis Lâmia el Faruki; **İslam Kültür Atlası**, İstanbul 1991.

KALFAZADE, S. - Ertuğrul, Ö.; "*Kandil ve Kandilin Motif Olarak Anadolu Türk Sanatındaki Kullanımı Üzerine*", **Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C.2, S.5, İstanbul 1989, s.23-34.

KARAMAĞARALI, B.; **Ahlat Mezar Taşları**, Ankara 1992.

_____; "*İçiçe Daire Motiflerinin Mahiyeti Hakkında*", **Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar, Güner İnal'a Armağan**, Ankara 1993-249-270.

_____; "*Edirne Eski Cami'nin Kitabeleri ve Mimarimizdeki Yeri*", **Vakıflar Dergisi**, S.IX, Ankara 1971, s.331-336.

KARPUZ, Haşim; **Trabzon**, Ankara 1990.

KİANİ, M.Y.; **Iranian Acrhitecture of the Islamic Period,** Vol.2, Teheran 1989.

KIZILTAN, Ali; **Anadolu Beyliklerinde Cami ve Mescidler (XIV. yüzyıl sonuna kadar),** İstanbul 1958.

KONYALI, İ.Hakkı; **Ankara Camileri,** Ankara 1978.

KOYUNLUOĞLU, M. Turgut, **İznik ve Bursa Tarihi,** Bursa, 1937.

KURAL, Macid, R.; "*Çelebi Mehmed'in Yeşil Türbesi ve 1941-1943 Restorasyonu*", **Güzel Sanatlar**, S.5, İstanbul 1944, s.50-102.

KURAN, Aptullah; **İlk Devir Osmanlı Mimarisinde Cami,** Ankara 1964.

_____; "*Anadolu'da Ahşap Sütunlu Selçuklu Mimarisi*", **Malazgirt Armağanı,** Ankara 1972, s.179-186.

_____; *Edirne Yıldırım Cami,* **Belleten,** C.XXVIII, Ankara 964, s.419, 438.

MERİÇ, Rıfkı Mehil; *Edirne'nin Tarihi ve Mimari Eserleri Hakkında,* **Türk Sanat Tarihi Araştırma ve İncelemeleri,** I, İstanbul 1963, s.439-536.

MÜBAREK, Galib; **Ankara (Mescidler, Camiler, Mezarlıklar ve Kitabeler),** (H. Seyfettin Erşahin-Hüseyin Çınar), Ankara 1996.

MÜLAYİM, Selçuk; **Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler,** Ankara 1982.

_____; *Selçuklu Palmet Motiflerinin Tipolojisi,* **Anadolu (Anatolia),** S.XX, Ankara 1984, s.141-152.

_____; "*Osmanlı Mimarisi*", **Osmanlı Ansiklopedisi,** C.3, İstanbul 1996, s.7-89.

Ogan, Aziz, "*Aydın Oğullarından İsa Bey Camii*", **Vakıflar Dergisi,** S.III, Ankara 1956, s.73-80.

ORAL, Onur; **Edirne Kitabeleri,** Edirne, 1972.

OSMAN ŞEVKİ, **Yeşil Cami,** Bursa, 1933.

Osmanlı Devleti ve Medeniyet Tarihi, İstanbul 1994.

OTTO, Dorn K. - Anheqqer, R.; **Das İslamische İznik,** Berlin 1941.

_____; "*Die Ulu Dschami in Sivrihisar*", **Anadolu (Anatolia),** S.XXI-XXX, Ankara 1959, s.161-168.

ÖDEKAN, Ayla; **Osmanlı Öncesi Anadolu Türk Mimarisinde Mukarnaslı Portal Örtüleri**, İstanbul 1977.

ÖGEL, Semra; **Anadolu Selçukluları'nın Taş Tezyinatı**, Ankara 1987.

_____; **Anadolu Selçuklu Sanatı Üzerine Görüşler**, İstanbul 1986.

ÖNDER, Mehmet; "*Konya'da Alevi Sultan Mescidi ve Mihrabı*", **Vakıflar Dergisi**, S.IV, Ankara 1958, s.16-19.

ÖNEY, G.; **Türk Çini Sanatı**, İstanbul 1976.

_____; **Beylikler Devri Sanatı XIV.-XV. Yüzyıl (1300-1453)**, Ankara 1989.

_____; **İslam Mimarisinde Çini**, İstanbul 1987.

_____; **Anadolu Selçuklu Mimarisinde Süsleme ve El Sanatları**, Ankara 1988.

_____; **Ankara'da Türk Devri Yapıları**, Ankara, 1971.

ÖNGE, Yılmaz; "*Konya'da Yeni Bulunan Alçı Süslemeler*", **IX. Vakıf Haftası Kitabı**, Ankara 1992, s.187-196.

_____; "*Türk Çini Sanatının Enteresan Örneklerinden İbrahim Bey İmareti (Zaviye)sinin Mihrabı*" **Arkitekt**, Ankara 1966, s.71-73.

_____; "*Erken Osmanlı Dönemi Türk Sanatına Genel Bir Bakış (1300-1453) ve Hacı Bayram Veli*, **IV. Vakıf Haftası**, Ankara 1987, s.39-46.

ÖNKAL, H.; **Osmanlı Hanedan Türbeleri**, Ankara 1992.

ÖTÜKEN, Yıldız ve Diğerleri; **Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler**, C.IV, Ankara 1986.

ÖZ, Tahsin; **İstanbul Camileri**, C.I, Ankara 1987.

ÖZKARCI, Mehmet; **Candaroğulları Beyliği Mimari Eserleri** (A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı), Erzurum 1992.

ÖZSAYINER, S.Z.; "*Bursa Ulu Cami Yazıları*", **İlgi**, 1990, s.22-27.

PEREMECİ, O.Nuri; **Edirne Tarihi**, İstanbul 1939.

RİEFSTAHL, Rudolf M.; **Cenubu Garbi Anadolu'da Türk Mimarisi**, İstanbul 1941.

SÜLEYMAN MUSTAFA ZBİSS, "*El Meharibü fi'l-İmareti'd-Diniyyeti bi'l-Mağribi'l-İslami*", **El Hidaya**, S.I, 1984, s.53-55.

ŞAHİN, F.; "*Kütahya'da Çinili Eserler*", **Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağan**, Kütahya, İstanbul 1981-1982, 111-170.

ŞAHİNOĞLU, M.; **Anadolu Selçuklu Mimarisinde Yazının Dekoratif Eleman Olarak Kullanılışı**, İstanbul 1977.

ŞAMAN, N.; "*Konya Sadreddin Konevi Camii, Mihrab Süslemesi*", **Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar, Güner İnal'a Armağan**, Ankara 1993, 433-456.

_____; "*Konya Sahip Ata Cami Mihrab Süslemesi*", **Sanatsal Mozaik**, C.2, S.18, İstanbul 1997, s.16-21.

ŞEHSUVAROĞLU, Bedi N.; "*Edirne Fatih Devri Eserlerine Kısa Bir Bakış ve Sitti Hatun Camii*", **Vakıflar Dergisi**, S.V, Ankara 1962, s.199-204.

ŞENGÜL, Zeynep Meral, **Süsleme Sanatı 100 Türk Motifi**, İstanbul 1990.

SÜSLÜ, Özden; "*Sitti Hatun Mihrabı Üzerine Düşünceler*", **9. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi**, C.III, Ankara 1995, s.287-296.

TAMER, V.; "*Fatih Devri Ricalinden İshak Paşa'nın Vakfiyeleri ve Vakıfları*" **Vakıflar Dergisi**, S.IV, Ankara 1958, s.107-124.

TİMUÇUN, Serap; **İlk Devir Osmanlı Mimarisi'nde Taş Üzerne Bitkisel Bezeme** (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Erzurum 1988.

TUNCAY, Rauf; "*Edirne San'at Eserlerindeki Süslemeler*", **Türk Kültürü Araştırmaları**, Ankara 1964, s.223-243.

TUNCER, O. Cezmi, **Diyarbakır Camileri**, Diyarbakır 1996.

Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler, C.I, Ankara 1983.

Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler, C.III, Ankara 1983.

ULUÇAM, A.; **Irak'taki Türk Mimari Eserleri**, Ankara 1989.

_____; "*Bağdat-Irak Müzesinde Bulunan Figürlü Bir Selçuklu Mihrabı Üzerine*", **I.-II. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri**, Konya, 1993, s.57-68.

UYSAL, Ali O.; **Erken Osmanlı Dönemi Minareleri** (A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1985.

_____; "*Erken Osmanlı Döneminde Sırlı Tuğlalı Minareler*", **X. Türk Tarih Kongresi, 1986**, C.V, Ankara 1994, s.2349-2367.

_____; "*Tokat'taki Osmanlı Camileri*, **Türk Tarihinde ve Türk Kültüründe Tokat Sempozyumu (2-6 Temmuz 1986)**, Ankara 1987, s.313-364.

UZUNÇARŞILI, İ.H.; **Kütahya Şehri**, Ankara 1932.

_____; **Osmanlı Tarihi**, C.II, Ankara 1978.

ÜLGEN, H.Ziya; **İslam Sanatı**, İstanbul 1948.

ÜLGEN, A. Saim; "*İznik'te Türk Eserleri*", **Vakıflar Dergisi**, S.I, Ankara 1938, s.53-69.

_____; "*İnegöl'de İshak Paşa Mimari Manzumesi*", **Vakıflar Dergisi**, S.IV, Ankara 1958, s.191-192 a-d.

ÜNAL, R. Hüseyin; **Osmanlı Öncesi Anadolu Türk Mimarisinde Taçkapılar**, İzmir 1982.

ÜNVER, A. Süheyl; **Edirne Muradiye Cami**, İstanbul 1952.

_____; **Yeşil Türbesi Mihrabı (1421)**, İstanbul, 1951.

_____; **Edirne Muradiye Camii**, İstanbul 1952.

_____; **Fatihin Oğulları Mustafa ve Sultan Cem Türbeleri**, Bursa, 1946.

_____; "*Edirne'de Mimari Eserlerimizdeki Tabii Çiçek Süslemeleri Hakkında*", **Vakıflar Dergisi**, S.V, Ankara 1962, s.15-18.

_____; "*Edirne Şah Melek Camii Nakışları Hakkında*", **Vakıflar Dergisi**, S.III, Ankara 1956, s.27-30.

WİLDE, H.; **Brussa**, Berlin, 1909.

WİLLİAMS, Carroline, **Islamic Monuments in Caire**, Kahire 1985.

WİTTEK, Paul; **Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu**, (Ç. Fatmagül Berktay), İstanbul 1985.

_____; **Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu**, (Ç. Güzün Yaldır), İstanbul 1971.

WÖHRLİN, Traugott, **Divriği Bir Cami ve Daru'ş-Şifa ile Karşılaşmalar**, (Ç.Ahmet Mumcu), Ankara 1996.

WULZİNGER, K., Wittek, P., Sarre, I; **Des İslamische Milet**, Berlin-Leipzig, 1935.

YAZIR, Elmalılı M. Hamdi; **Hak Dini Kur'an Dili**, C.I, İstanbul (tarihsiz).

YAZIR, M. Bedreddin; **Kalem Güzeli**, Ankara 1981.

YETKİN, Şerare; **Anadolu'da Türk Çini Sanatının Gelişmesi**, İstanbul 1972.

_____; "*Türk Çini Sanatından Bazı Önemli Örnekler ve Teknikleri*", **Sanat Tarihi Yıllığı**, S.I, İstanbul 1965, s.60-102.

YETKİN, Suut Kemal; **İslam Sanatı Tarihi**, Ankara 1954.

YÜKSEK, Lale; **Osmanlı Öncesi Anadolu Türk Sanatında Alçı Süsleme 12. 14. yüzyıllar**, (A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1986.

YÜKSEL, İ. Aydın; **Osmanlı Mimarisinde II. Bayezid ve Yavuz Sultan Selim Devri (1481-1520)**, V., İstanbul 1983.

YÜKSEL, Murat; **Trabzon'da Türk İslam Eserleri ve Kitabeler**, C.I-III, İstanbul 1991.

8. ÇİZİM LİSTESİ

Çiz. 1: Bursa Alaaddin Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 2: İznik Hacı Özbek Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 3: Bursa Orhan Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 4: Bilecik Orhan İmareti mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 5: İznik Ayasofya Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 6: Vize Ayasofya Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 7: Bursa (Çekirge) Hüdavendigar Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 8: Bursa Şehadet Cami mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 9: Behramkale Hüdavendigar Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 10: İznik Yeşil Cami mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 11: Mudurnu Yıldırım Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 12: Ankara Ahi Elvan Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 13: Balıkesir Yıldırım Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 14: Bursa Timurtaş Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 15: Ankara Ahi Yakub Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 16: Bursa Yıldırım Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 17: Milas Firuz Bey Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 18: Bursa Ulu Cami mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 19: Bergama Ulu Cami mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 20: Kütahya Ulu Cami mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 21: Gelibolu Azebler Namazgâhı mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 22: Edirne Eski Cami mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 23: Amasya Bayezid Paşa Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 24: Bursa Yeşil Cami mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 25: Bursa Yeşil Cami son cemaat yeri mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 26: Bursa Yeşil Türbe mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 27: Bursa Çandarlı İbrahim Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 28: Ankara Molla Büyük Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 29: Ankara Örtmeli Mescid mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 30: Ankara Hacı İvaz Mescidi mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 31: Ankara Direkli Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 32: Ankara Hacettepe Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 33: Ankara Ahi Tura Mescidi mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 34: Ankara Sabuni (Karanlık) Mescid mihrabı plan ve görünüşü

Çiz. 35: Ankara Poyracı Mescidi mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 36: Ankara Eyüp Mescidi Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 37: Edirne Gazi Mihal Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 38: Merzifon II. Murad Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 39: Edirne Şah Melek Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 40: İznik Elbeyli Köyü Çandarlı Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 41: Osmancık Koca Mehmet Paşa Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 42: Gümüş Yörgüç Paşa Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 43: Amasya Yörgüç Paşa Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 44: Kütahya İshak Fakih Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 45: Bergama Kurşunlu cami mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 46: Edirne Muradiye Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 47: Edirne Kirazlı Mescid mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 48: Bursa Yiğit Köhne Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 49: Edirne İmareti Mezid Bey Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 50: Tire Yeşil İmaret Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 51: Bursa Veledi Yaniç Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 52: Bursa Umur Bey Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 53: Ankara Karcabey Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 54: Sivrihisar Ulu Cami mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 55: İznik Mahmud Çelebi Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 56: Ankara Gecik Mescidi Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 57: Edirne Üç Şerefeli Cami mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 58: Bursa Bedreddin (Hadan Sultan) Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 59: Bursa Huma Hatun (Hatuniye) Türbesi mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 60: Bursa Selçuk Hatun Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 61: Bursa II. Murad Türbesi mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 62: Kütahya Arslan Bey Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 63: Bursa Umur Bey Namazgâhı mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 64: Tire Kazanoğlu Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 65: Bursa Azeb Bey Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 66: Bursa Sitti Hatun Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 67: Bursa Başçi İbrahim Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 68: Bursa Hamza Bey Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 69: Bursa Hamza Bey Türbesi mihrabı plan ve görünüşü

Çiz. 70: Çardak Yakub Bey Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 71: Çardak Yakub Bey Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 72: Çanakkale Kale Mescidi mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 73: Edirne Ayşe Kadın Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 74: Trabzon Ortahisar Fatih Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 75: İnegöl İshak Paşa Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 76: Bursa Hacılar Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 77: İstanbul Fatih Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 78: Bursa Ahmet Dai Mescidi mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 79: İstanbul Murad Paşa Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 80: Üsküdar Rum Mehmed Paşa Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 81: Tire Rum Mehmed Paşa Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 82: Afyon Gedik Ahmet Paşa Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 83: Edirne Kasım Paşa Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 84: Bursa Tuz Pazarı Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 85: Bursa Cem Sultan Türbesi mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 86: Bursa Düsturhan Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 87: Karamürsel Hersek Hersekoğlu Ahmet Paşa Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 88: Keşan Hersekoğlu Ahmet Paşa Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 89: Alaşehir Şeyh Sinan Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 90: Edirne Sitti Hatun Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 91: İstanbul Davut Paşa Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 92: Manisa İvaz Paşa Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 93: Tokat Hatuniye Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 94: Amasya Gümüşlü Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 95: Amasya Abdullah Paşa (Sofular)Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 96: Amasya II. Bayezid Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 97: Amasya Mehmet Paşa Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 98: Kütahya Hisar Bey Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 99: Malkara Gazi Ömer Bey Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 100: Edirne II. Bayezid Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 101: Manisa Hatuniye Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 102: İstanbul Firuz Bey Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 103: İstanbul Çandarlı İbrahim Camii mihrabı plan ve görünüşü
Çiz. 104: Sivrihisar Kurşunlu cami mihrabı plan ve görünüşü

Çiz. 105: İstanbul Çemberlitaş Atik Ali Paşa Camii mihrabı plan ve görünüşü

Çiz. 106: İnecik Hüseyin Bey Camii mihrabı plan ve görünüşü

Çiz. 107: Hayrebolu Güzelce Hasan Bey Camii mihrabı plan ve görünüşü

9. RESİM LİSTESİ

Res.1. Bursa Alaaddin Camii mihrabı, genel.
Res.2. İznik Hacı Özbek Camii mihrabı, genel.
Res.3. İznik Hacı Özbek Camii mihrabı, mihrab hücresi.
Res.4. Bursa Orhan Camii mihrabı, genel.
Res.5. Bursa Orhan Camii mihrabı, mukarnaslı bordürden detay.
Res.6. Bursa Orhan Camii mihrabı, ikinci ve üçüncü bordürden detay.
Res.7 Bursa Orhan Camii mihrabı, kavsara ve köşelikler.
Res.7. Bilecik Orhan İmareti mihrabı, genel.
Res.9. Bilecik Orhan İmareti mihrabı, kavsara.
Res.10. İznik Ayasofya Camii mihrabı, genel.
Res.11. İznik Ayasofya Camii mihrabı, kenar bordürlerinden kalan kısımlar.
Res.12. İznik Ayasofya Camii mihrabı, kavsara.
Res.13. Vize Ayasofya Camii mihrabı, genel.
Res.14. Vize Ayasofya Camii mihrabı, plasterler ve mihrab hücresi.
Res.15. Bursa Hüdavendigar Camii mihrabı, genel.
Res.16. Bursa Hüdavendigar Camii mihrabı, mihrab hücresi ve sütunceler.
Res.17. Bursa Hüdavendigar Camii mihrabı, kavsara.
Res.18. Bursa Hüdavendigar Camii mihrabı, kenar bordürleri ve kitabelik.
Res.19. Bursa Şehadet Camii mihrabı, genel.
Res.20. Bursa Şehadet Camii mihrabı, mihrab hücresi, kavsara ve köşelikler.
Res.21. Bursa Şehadet Camii mihrabı, kavsara.
Res.22. Bursa Şehadet Camii mihrabı, kavsaradan detay.
Res.23. Behramkale Hüdavendigar Camii mihrabı, genel.
Res.24. Behramkale Hüdavendigar Camii mihrabı, yan yüzeylerinden detay.
Res.25. Behramkale Hüdavendigar Camii mihrabı, kenar bordürlerinden detay.
Res.26. Behramkale Hüdavendigar Camii mihrabı, kıvrık dal ve rumili bordürden detay.
Res.27. Behramkale Hüdavendigar Camii mihrabı, mihrab hücresi.
Res.28. Behramkale Hüdavendigar Camii mihrabı, sütunce, başlık ve kaideleri.
Res.29. Behramkale Hüdavendigar Camii mihrabı, kavsara.
Res.30. Behramkale Hüdavendigar Camii mihrabı, kavsaradan detay.
Res.31. İznik Yeşil Cami mihrabı, genel.
Res.32. İznik Yeşil Cami mihrabı, dış köşe sütuncesi.
Res.33. İznik Yeşil Cami mihrabı, kavsarayı kuşatan geometrik bordürden detay.
Res.34. İznik Yeşil Cami mihrabı, mihrab hücresi.

Res.35. İznik Yeşil Cami mihrabı, hücrenin orta yüzeyindeki süsleme.
Res.36. İznik Yeşil Cami mihrabı, hücrenin yan yüzeylerindeki süslemeler.
Res.37. İznik Yeşil Cami mihrabı, kavsara.
Res.38. İznik Yeşil Cami mihrabı, kavsaradan detay.
Res.39. İznik Yeşil Cami mihrabı, kitabelik.
Res.40. İznik Yeşil Cami mihrabı, taç.
Res.41. Mudurnu Yıldırım Camii mihrabı, genel.
Res.42. Mudurnu Yıldırım Camii mihrabı, kavsara.
Res.43. Ankara Ahi Elvan Camii mihrabı, genel.
Res.44. Ankara Ahi Elvan Camii mihrabı, kenar bordürleri.
Res.45. Ankara Ahi Elvan Camii mihrabı, birinci ve ikinci bordürden detay.
Res.46. Ankara Ahi Elvan Camii mihrabı, üçüncü bordürden detay.
Res.47. Ankara Ahi Elvan Camii mihrabı, mihrab hücresi.
Res.48. Ankara Ahi Elvan Camii mihrabı, kavsara.
Res.49. Ankara Ahi Elvan Camii mihrabı, kitabelik.
Res.50. Ankara Ahi Elvan Camii mihrabı, taç.
Res.51. Balıkesir Yıldırım Camii mihrabı, genel.
Res.52. Balıkesir Yıldırım Camii mihrabı, kavsara.
Res.53. Balıkesir Yıldırım Camii mihrabı, kavsara altttan.
Res.54. Balıkesir Yıldırım Camii mihrabı, taç.
Res.55. Bursa Timurtaş Camii mihrabı, genel.
Res.56. Bursa Timurtaş Camii mihrabı, kenar bordürleri.
Res.57. Bursa Timurtaş Camii mihrabı, mihrab hücresi.
Res.58. Bursa Timurtaş Camii mihrabı, kavsara.
Res.59. Bursa Timurtaş Camii mihrabı, hücre yüzeyindeki süslemelerden detay.
Res.60. Bursa Timurtaş Camii mihrabı, kitabelik.
Res.61. Ankara Ahi Yakup Camii mihrabı, genel.
Res.62. Ankara Ahi Yakup Camii mihrabı, kavsara ve köşelikler.
Res.63. Ankara Ahi Yakup Camii mihrabı, kitabelik.
Res.64. Bursa Yıldırım Camii mihrabı, genel.
Res.65. Bursa Yıldırım Camii mihrabı, mihrab hücresi ve kavsara.
Res.66. Bursa Yıldırım Camii mihrabı, kenar bordürden detay.
Res.67. Bursa Yıldırım Camii mihrabı, mihrab hücresi ve sütunceler.
Res.68. Bursa Yıldırım Camii mihrabı, kavsara.
Res.69. Bursa Yıldırım Camii mihrabı, kasvara alttan.

Res.70 Bursa Yıldırım Camii mihrabı, kitabelik ve taç.
Res.71. Milas Firuz Bey Camii mihrabı, genel.
Res.72. Milas Firuz Bey Camii mihrabı, mihrab hücresi.
Res.73. Milas Firuz Bey Camii mihrabı, hücre yüzeyindeki süsleme ve yazı şeritleri.
Res.74. Milas Firuz Bey Camii mihrabı, kandil motifi.
Res.75. Milas Firuz Bey Camii mihrabı, hücrenin sağ yüzeyinde hattat kitabesi.
Res.76. Milas Firuz Bey Camii mihrabı, hücrenin sol yüzeyinde usta kitabesi.
Res.77. Milas Firuz Bey Camii mihrabı, sütunce başlık ve kaideleri.
Res.78. Milas Firuz Bey Camii mihrabı, kavsara.
Res.79. Milas Firuz Bey Camii mihrabı, köşelik.
Res.80. Milas Firuz Bey Camii mihrabı, taç.
Res.81. Bursa Ulu Cami mihrabı, genel.
Res.82. Bursa Ulu Cami mihrabı, mihrab hücresi ve sütunceler.
Res.83. Bursa Ulu Cami mihrabı, kavsara.
Res.84. Bursa Ulu Cami mihrabı, kitabelik ve taç.
Res.85. Bergama Ulu Cami mihrabı, genel.
Res.86. Bergama Ulu Cami mihrabı, kenar bordürleri.
Res.87. Bergama Ulu Cami mihrabı, kenar bordürlerinden detay.
Res.88. Bergama Ulu Cami mihrabı, mihrab hücresi ve kavsara.
Res.89. Bergama Ulu Cami mihrabı, kavsaradaki mukarnaslardan detay.
Res.90. Bergama Ulu Cami mihrabı, kenar bordürleri ve taç.
Res.91. Kütahya Ulu Cami mihrabı, genel.
Res.92. Kütahya Ulu Cami mihrabı, mihrab hücresi.
Res.93. Kütahya Ulu Cami mihrabı, sütunce.
Res.94. Kütahya Ulu Cami mihrabı, kavsara.
Res.95. Gelibolu Azeber Namazgâhı mihrabı, genel.
Res.96. Gelibolu Azeber Namazgâhı mihrabı, mihrab hücresi ve sütunceler.
Res.97. Gelibolu Azeber Namazgâhı mihrabı, sütunce başlığı.
Res.98. Gelibolu Azeber Namazgâhı mihrabı, kavsara.
Res.99. Gelibolu Azeber Namazgâhı mihrabı, kavsaranın üstündeki süsleme şeridi.
Res.100. Edirne Eski Cami mihrabı, genel.
Res.101. Edirne Eski Cami mihrabı, mihrab hücresi ve bir kavsara.
Res.102. Edirne Eski Cami mihrabı, mihrab hücresi.
Res.103. Edirne Eski Cami mihrabı, ikinci mihrab hücresi.
Res.104. Edirne Eski Cami mihrabı, sütunce başlığı.

Res.105. Edirne Eski Cami mihrabı, kavsara.
Res.106. Edirne Eski Cami mihrabı, kitabelik.
Res.107. Amasya Bayezid Paşa Camii mihrabı, genel.
Res.108. Amasya Bayezid Paşa Camii mihrabı, mihrab hücresi ve çerçeve.
Res.109. Amasya Bayezid Paşa Camii mihrabı, çerçevedeki pano.
Res.110. Amasya Bayezid Paşa Camii mihrabı, geometrik bordürden detay.
Res.111. Amasya Bayezid Paşa Camii mihrabı, hücrenin ana yüzeyindeki pano.
Res.112. Amasya Bayezid Paşa Camii mihrabı, hücrenin yan yüzeyindeki pano.
Res.113. Amasya Bayezid Paşa Camii mihrabı, sütunce.
Res.114. Amasya Bayezid Paşa Camii mihrabı, sütunce başlığı.
Res.115. Amasya Bayezid Paşa Camii mihrabı, kavsara ve kitabelik.
Res.116. Amasya Bayezid Paşa Camii mihrabı, taç.
Res.117. Bursa Yeşil Cami mihrabı, genel görünüşü.
Res.118. Bursa Yeşil Cami mihrabı, genel.
Res.119. Bursa Yeşil Cami mihrabı, kenar bordürleri.
Res.120. Bursa Yeşil Cami mihrabı, yazı ve mukarnaslı bordürden detay.
Res.121. Bursa Yeşil Cami mihrabı, yazı bordürünün alt kısmındaki geçme motifleri.
Res.122. Bursa Yeşil Cami mihrabı, geometrik motifli bordürden detay.
Res.123. Bursa Yeşil Cami mihrabı, beş ve altıncı bordürler.
Res.124. Bursa Yeşil Cami mihrabı, yedinci bordür süslemelerinden detay.
Res.125. Bursa Yeşil Cami mihrabı, oturtmalık.
Res.126. Bursa Yeşil Cami mihrabı, mihrab hücresinin üst kesimi.
Res.127. Bursa Yeşil Cami mihrabı, sütunce, başlık ve kaideleri.
Res.128. Bursa Yeşil Cami mihrabı, sütunce gövdesinden detay.
Res.129. Bursa Yeşil Cami mihrabı, kavsara ve köşelikler.
Res.130. Bursa Yeşil Cami mihrabı, kavsaradaki mukarnaslardan detay.
Res.131. Bursa Yeşil Cami mihrabı, köşeliğin sağ alt tarafındaki usta kitabesi.
Res.132. Bursa Yeşil Cami mihrabı, köşeliğin sol alt tarafındaki beyit.
Res.133. Bursa Yeşil Cami mihrabı, kitabelik.
Res.134. Bursa Yeşil Cami mihrabı, taç.
Res.135. Bursa Yeşil Cami son cemaat yeri mihrabı, genel.
Res.136. Bursa Yeşil Cami son cemaat yeri mihrabı, mihrab hücresi ve sütunceler.
Res.137. Bursa Yeşil Cami son cemaat yeri mihrabı, kavsara.
Res.138. Bursa Yeşil Cami son cemaat yeri mihrabı, köşelik ve süslemeleri.
Res.139. Bursa Yeşil Türbe mihrabı, genel.
Res.140. Bursa Yeşil Türbe mihrabı, kenar bordürleri.

Res.141. Bursa Yeşil Türbe mihrabı, mihrab hücresi, kavsara ve sütunceler.
Res.142. Bursa Yeşil Türbe mihrabı, hücrenin yüzeyindeki pano ve kitabelik.
Res.143. Bursa Yeşil Türbe mihrabı, panodan detay, kandil motifi şamdan ve çiçek motifleri.
Res.144. Bursa Yeşil Türbe mihrabı, kitabelik.
Res.145. Bursa Yeşil Türbe mihrabı, sütunce başlık kaideleri.
Res.146. Bursa Yeşil Türbe mihrabı, sütunce gövdesinden detay.
Res.147. Bursa Yeşil Türbe mihrabı, kavsara, köşelikler ve kavsarayı kuşatan yazı bordürü.
Res.148. Bursa Yeşil Türbe mihrabı, taç.
Res.149. Bursa Çandarlı İbrahim Camii mihrabı, genel.
Res.150. Bursa Çandarlı İbrahim Camii mihrabı, sütunce başlık ve kaideleri.
Res.151. Bursa Çandarlı İbrahim Camii mihrabı, kasvara, köşelikler ve kitabelik.
Res.152. Ankara Molla Büyük Camii mihrabı, genel.
Res.153. Ankara Molla Büyük Camii mihrabı, kenar bordürleri.
Res.154. Ankara Molla Büyük Camii mihrabı, kenar bordüründeki keramik tabaklar.
Res.155. Ankara Molla Büyük Camii mihrabı, mihrab hücresinin yüzeyleri ve geometrik geçmeler.
Res.156. Ankara Molla Büyük Camii mihrabı, sütunce, başlık ve kaideleri.
Res.157. Ankara Molla Büyük Camii mihrabı, kavsara.
Res.158. Ankara Molla Büyük Camii mihrabı, köşelik.
Res.159. Ankara Örtmeli Mescid mihrabı, genel.
Res.160. Ankara Örtmeli Mescid mihrabı, kenar bordürleri.
Res.161. Ankara Örtmeli Mescid mihrabı, kavsara.
Res.162. Ankara Örtmeli Mescid mihrabı, köşelikler ve buradaki keramik tabaklar.
Res.163. Ankara Örtmeli Mescid mihrabı, kitabelik.
Res.164. Ankara Hacı Ivaz Mescidi mihrabı, genel.
Res.165. Ankara Hacı Ivaz Mescidi mihrabı, içteki bordürlerden detay.
Res.166. Ankara Hacı Ivaz Mescidi mihrabı, mihrab hücresi ve sütunceler.
Res.167. Ankara Hacı Ivaz Mescidi mihrabı, kavsara ve köşelikler.
Res.168. Ankara Hacı Ivaz Mescidi mihrabı, kitabelik.
Res.169. Ankara Hacı Ivaz Mescidi mihrabı, tacı teşkil eden palmetler.
Res.170. Ankara Direkli Camii mihrabı, genel.
Res.171. Ankara Direkli Camii mihrabı, kenar bordürlerinden detay.
Res.172. Ankara Direkli Camii mihrabı, sütunce ve mihrab hücresinin yüzeylerinden.

Res.173. Ankara Direkli Camii mihrabı, kavsara ve köşelikler.
Res.174. Ankara Direkli Camii mihrabı, kitabelik.
Res.175. Ankara Hacettepe Camii mihrabı, genel.
Res.176. Ankara Hacettepe Camii mihrabı, sütunce.
Res.177. Ankara Hacettepe Camii mihrabı, kavsara ve köşelikler.
Res.178. Ankara Hacettepe Camii mihrabı, kitabelik.
Res.179. Ankara Ahi Tura Mescidi mihrabı, genel.
Res.180 Ankara Ahi Tura Mescidi mihrabı, kavsara ve köşelikler.
Res.181. Ankara Karanlık Mescid mihrabı, genel.
Res.182. Ankara Karanlık Mescid mihrabı, kavsara ve köşelikler.
Res.183. Ankara Karanlık Mescid mihrabı,taç.
Res.184. Ankara Poyracı Mescidi mihrabı, genel.
Res.185. Ankara Poyracı Mescidi mihrabı, kenar bordürleri ve sütunce.
Res.186. Ankara Poyracı Mescidi mihrabı, mihrab hücresi.
Res.187. Ankara Poyracı Mescidi mihrabı, kavsara.
Res.188. Ankara Poyracı Mescidi mihrabı, kitabelik.
Res.189. Ankara Eyüp Mescidi mihrabı, genel.
Res.190. Ankara Eyüp Mescidi mihrabı, mihrab hücresi.
Res.191. Edirne Gazi Mihal Camii mihrabı, genel.
Res.192. Edirne Gazi Mihal Camii mihrabı, mihrab hücresi.
Res.193. Edirne Gazi Mihal Camii mihrabı, hücreden detay.
Res.194. Edirne Gazi Mihal Camii mihrabı, kavsara ve köşelikler.
Res.195. Edirne Gazi Mihal Camii mihrabı, mihrabın üst kesimi, çerçeve ve köşelik tablası.
Res.196. Edirne Gazi Mihal Camii mihrabı, köşelik tablasındaki pano.
Res.197. Merzifon II. Murad Camii mihrabı, genel.
Res.198. Merzifon II. Murad Camii mihrabı, kenar bordürlerinden detay.
Res.199. Merzifon II. Murad Camii mihrabı, hücre ve sütunceler.
Res.200. Merzifon II. Murad Camii mihrabı, kavsara ve köşelikler.
Res.201. Edirne Şah Melek Camii mihrabı, genel.
Res.202. Edirne Şah Melek Camii mihrabı, kenar bordürlerinden detay.
Res.203. Edirne Şah Melek Camii mihrabı, mihrab hücresi.
Res.204. Edirne Şah Melek Camii mihrabı, sütunce.
Res.205. Edirne Şah Melek Camii mihrabı, kavsara.
Res.206. Edirne Şah Melek Camii mihrabı, köşelik.

Res.207. İznik Elbeyli Çandarlı Camii mihrabı, genel.
Res.208. İznik Elbeyli Çandarlı Camii mihrabı, kavsara ve köşelikler.
Res.209. Osmancık Koca Mehmet Paşa Camii mihrabı, genel.
Res.210. Osmancık Koca Mehmet Paşa Camii mihrabı, mihrab hücresi.
Res.211. Osmancık Koca Mehmet Paşa Camii mihrabı, hücrenin ana yüzeyindeki pano.
Res.212. Osmancık Koca Mehmet Paşa Camii mihrabı, hücrenin yan yüzeyi ve süslemeler.
Res.213. Osmancık Koca Mehmet Paşa Camii mihrabı, kavsara.
Res.214. Osmancık Koca Mehmet Paşa Camii mihrabı, mukarnaslardan detay.
Res.215. Gümüş Yörgüç Paşa Camii mihrabı, genel.
Res.216. Gümüş Yörgüç Paşa Camii mihrabı, kavsara.
Res.217. Amasya Yörgüç Paşa Camii mihrabı, genel.
Res.218. Amasya Yörgüç Paşa Camii mihrabı, kavsara.
Res.219. Kütahya İshak Fakih Camii mihrabı, genel.
Res.220. Kütahya İshak Fakih Camii mihrabı, mihrab hücresi.
Res.221. Kütahya İshak Fakih Camii mihrabı, sütunce başlığı.
Res.222. Kütahya İshak Fakih Camii mihrabı, kasvara.
Res.223. Bergama Kurşunlu Camii mihrabı, genel.
Res.224. Bergama Kurşunlu Camii mihrabı, kavsara.
Res.225. Bergama Kurşunlu Camii mihrabı, mukarnaslardan detay.
Res.226. Edirne Muradiye Camii mihrabı, genel.
Res.227. Edirne Muradiye Camii mihrabı, mihrab hücresi.
Res.228. Edirne Muradiye Camii mihrabı, dıştaki bordürden detay.
Res.229. Edirne Muradiye Camii mihrabı, iki, üç ve dördüncü bordürler.
Res.230. Edirne Muradiye Camii mihrabı, yazı bordüründen detay.
Res.231. Edirne Muradiye Camii mihrabı, mukarnaslı bordürden detay.
Res.232. Edirne Muradiye Camii mihrabı, geometrik bordürden detay.
Res.233. Edirne Muradiye Camii mihrabı, hücre yüzeyleri.
Res.234. Edirne Muradiye Camii mihrabı, sütunce.
Res.235. Edirne Muradiye Camii mihrabı, sütunce başlığı.
Res.236. Edirne Muradiye Camii mihrabı, kavsara ve köşelikler.
Res.237. Edirne Muradiye Camii mihrabı, mukarnaslardan detay.
Res.238. Edirne Muradiye Camii mihrabı, üst kesimi.
Res.239. Edirne Muradiye Camii mihrabı, kitabelik.
Res.240. Edirne Muradiye Camii mihrabı, tacı oluşturan palmet motifleri.
Res.241. Edirne Kirazlı Mescid mihrabı, genel.

Res.242. Edirne Kirazlı Mescid mihrabı, kenar bordürleri ve sütunce.
Res.243. Edirne Kirazlı Mescid mihrabı, kavsara.
Res.244. Bursa Yiğit Köhne Camii mihrabı, genel.
Res.245. Bursa Yiğit Köhne Camii mihrabı, kavsara ve köşeliklerdeki kabaralar.
Res.246. Bursa Yiğit Köhne Camii mihrabı, mukarnaslı taç.
Res.247. Edirne Yeşilce Camii mihrabı, genel.
Res.248. Edirne Yeşilce Camii mihrabı, kavsara.
Res.249. Edirne Yeşilce Camii mihrabı, taç.
Res.250. Tire Yeşil İmaret Camii mihrabı, genel.
Res.251. Tire Yeşil İmaret Camii mihrabı, kuşatma kemeri.
Res.252. Tire Yeşil İmaret Camii mihrabı, kenar bordürleri.
Res.253. Tire Yeşil İmaret Camii mihrabı, mihrab hücresi.
Res.254. Tire Yeşil İmaret Camii mihrabı, mukarnaslı tavan.
Res.255. Bursa Veledi Yaniç Camii mihrabı, genel.
Res.256. Bursa Veledi Yaniç Camii mihrabı, kavsara.
Res.257. Bursa Umur Bey Camii mihrabı, genel.
Res.258. Bursa Umur Bey Camii mihrabı, kavsara.
Res.259. Ankara Karacabey Camii yan oda mihrabı, genel.
Res.260. Ankara Karacabey Camii yan oda mihrabı, kenar bordürleri.
Res.261. Sivrihisar Ulu Cami mihrabı, genel.
Res.262. Sivrihisar Ulu Cami mihrabı, kenar bordürleri.
Res.263. Sivrihisar Ulu Cami mihrabı, mihrab hücresi.
Res.264. Sivrihisar Ulu Cami mihrabı, sütunce.
Res.265. Sivrihisar Ulu Cami mihrabı, kavsara ve köşelikler.
Res.266. İznik Mahmud Çelebi Camii mihrabı, genel.
Res.267. İznik Mahmud Çelebi Camii mihrabı, mihrab hücresi.
Res.268. İznik Mahmud Çelebi Camii mihrabı, kavsara ve altındaki zencirek.
Res.269. İznik Mahmud Çelebi Camii mihrabı, taç.
Res.270. Ankara Gecik Kadın Mescidi mihrabı, genel.
Res.271. Ankara Gecik Kadın Mescidi mihrabı, kavsara, köşelikler ve kitabelik.
Res.272. Ankara Gecik Kadın Mescidi mihrabı, mihrabın üstünde sonradan ilave edilen kitabelik.
Res.273. Edirne Üç Şerefeli Cami mihrabı, genel.
Res.274. Edirne Üç Şerefeli Cami mihrabı, mihrab hücresi.
Res.275. Edirne Üç Şerefeli Cami mihrabı, sütunce.

Res.276. Edirne Üç Şerefeli Cami mihrabı, sütunce başlık ve kaidesi.
Res.277. Edirne Üç Şerefeli Cami mihrabı, kavsara.
Res.278. Edirne Üç Şerefeli Cami mihrabı, kavsara alttan.
Res.279. Edirne Üç Şerefeli Cami mihrabı, taç.
Res.280 Edirne Üç Şerefeli Cami mihrabı, tacı oluşturan zülfelerden biri.
Res.281. Bursa Bedreddin Camii mihrabı, genel.
Res.282. Bursa Bedreddin Camii mihrabı, kavsara.
Res.283. Bursa Hüma Hatun Türbesi mihrabı, genel.
Res.284. Bursa Hüma Hatun Türbesi mihrabı, kitabelik ve taç.
Res.285. Bursa Selçuk Hatun Camii mihrabı, genel.
Res.286. Bursa Selçuk Hatun Camii mihrabı, kavsara.
Res.287. Bursa II. Murad Türbesi mihrabı, genel.
Res.288. Kütahya Arslan Bey Camii mihrabı, genel.
Res.289. Kütahya Arslan Bey Camii mihrabı, mihrab hücresi ve köşelikler.
Res.290. Kütahya Arslan Bey Camii mihrabı, kavsara.
Res.291. Kütahya Arslan Bey Camii mihrabı, kavsara alttan.
Res.292. Kütahya Arslan Bey Camii mihrabı, köşeliklerdeki kabaralar ve taç.
Res.293. Bursa Umur Bey Namazgâhı mihrabı, genel.
Res.294. Bursa Umur Bey Namazgâhı mihrabı, kavsara.
Res.295. Tire Kazanoğlu Camii mihrabı, genel.
Res.296. Tire Kazanoğlu Camii mihrabı, mukarnaslı kavsara.
Res.297. Bursa Azeb Bey Camii mihrabı, genel.
Res.298. Bursa Sitti Hatun Camii mihrabı, genel.
Res.299. Bursa Sitti Hatun Camii mihrabı, mukarnaslı kavsara.
Res.300. Bursa Sitti Hatun Camii mihrabı, kavsaradan detay.
Res.301. Bursa Başçı İbrahim Camii mihrabı, genel.
Res.302. Bursa Başçı İbrahim Camii mihrabı, kavsara.
Res.303. Bursa Hamza Bey Camii mihrabı, genel.
Res.304. Bursa Hamza Bey Camii mihrabı, mihrab hücresi.
Res.305. Bursa Hamza Bey Camii mihrabı, kavsara.
Res.306. Bursa Hamza Bey Türbesi mihrabı, genel.
Res.307. Bursa Hamza Bey Türbesi mukarnaslı kavsara.
Res.308. Çardak Yakub Bey Camii mihrabı, genel.
Res.309. Çardak Yakub Bey Camii mihrabı, kavsara.
Res.310. Çardak Yakub Bey Camii mihrabı, hücre.

Res.311. Çardak Yakub Bey Camii son cemaat yeri mihrabı, genel.
Res.312. Çardak Yakub Bey Camii son cemaat yeri mihrabı, kavsara.
Res.313. Çanakkale Kale Mescidi mihrabı, genel.
Res.314. Çanakkale Kale Mescidi mihrabı, sütunce gövdesinden detay.
Res.315. Çanakkale Kale Mescidi mihrabı, mukarnaslı kavsara.
Res.316. Edirne Ayşe Kadın Camii mihrabı, genel.
Res.317. Edirne Ayşe Kadın Camii mihrabı, kenar bordürleri.
Res.318. Edirne Ayşe Kadın Camii mihrabı, mihrab hücresi.
Res.319. Edirne Ayşe Kadın Camii mihrabı, kavsara.
Res.320. Edirne Ayşe Kadın Camii mihrabı, kitabelik ve taç.
Res.321. Trabzon Fatih Camii mihrabı, genel.
Res.322. Trabzon Fatih Camii mihrabı, kenar bordürleri.
Res.323. Trabzon Fatih Camii mihrabı, mihrab hücresi.
Res.324. Trabzon Fatih Camii mihrabı, hücrenin yan yüzeylerinden ayrıntı.
Res.325. Trabzon Fatih Camii mihrabı, kavsara ve köşelikler.
Res.326. Trabzon Fatih Camii mihrabı, kitabelik.
Res.327. İnegöl İshak Paşa Camii mihrabı, genel.
Res.328. İnegöl İshak Paşa Camii mihrabı, kavsara.
Res.329. İnegöl İshak Paşa Camii mihrabı, kavsara alttan.
Res.330. Bursa Hacılar Camii mihrabı, genel.
Res.331. Bursa Hacılar Camii mihrabı, mihrab hücresi ve ikinci niş.
Res.332. Bursa Hacılar Camii mihrabı, kavsara.
Res.333. İstanbul Fatih Camii mihrabı, genel.
Res.334. İstanbul Fatih Camii mihrabı, sütunce ve mihrab hücresi.
Res.335. İstanbul Fatih Camii mihrabı, sütunce ve başlık kaideleri.
Res.336. İstanbul Fatih Camii mihrabı, kavsara.
Res.337. İstanbul Fatih Camii mihrabı, kitabelik ve taç.
Res.338. Bursa Ahmed Dai Mescidi mihrabı, genel.
Res.339. Bursa Ahmed Dai Mescidi mihrabı, mihrab hücresi, kavsara ve sütunceler.
Res.340. İstanbul Murad Paşa Camii mihrabı, genel.
Res.341. İstanbul Murad Paşa Camii mihrabı, mihrab hücresi, kavsara ve sütunceler.
Res.342. Üsküdar Rum Mehmet Paşa Camii mihrabı, genel.
Res.343. Üsküdar Rum Mehmet Paşa Camii mihrabı, kavsara.
Res.344. Üsküdar Rum Mehmet Paşa Camii mihrabı, kavsaradan detay.
Res.345. Tire Rum Mehmet Paşa Camii mihrabı, genel.

Res.346. Tire Rum Mehmet Paşa Camii mihrabı, mukarnaslı kavsara.
Res.347. Afyon Gedik Ahmet Paşa Camii mihrabı, genel.
Res.348. Afyon Gedik Ahmet Paşa Camii mihrabı, sütunce ve çerçeve.
Res.349. Edirne Kasım Paşa Camii mihrabı, genel (E.H. Ayverdi'den).
Res.350. Edirne Kasım Paşa Camii mihrabı, günümüzdeki genel durumu.
Res.351. Edirne Kasım Paşa Camii mihrabı, kavsara.
Res.352. Edirne Kasım Paşa Camii mihrabına ait süsleme parçaları.
Res.353. Bursa Tuz Pazarı Camii mihrabı, genel.
Res.354. Bursa Tuz Pazarı Camii mihrabı, kasvara, köşelikler ve kitabelik.
Res.355. Bursa Cem Sultan Türbesi mihrabı, genel görünüşü.
Res.356. Bursa Cem Sultan Türbesi mihrabı, genel.
Res.357. Bursa Cem Sultan Türbesi mihrabı, kavsara.
Res.358. Bursa Düsturhan Camii mihrabı, genel.
Res.359. Bursa Düsturhan Camii mihrabı, kavsara.
Res.350. Hersek Hersekoğlu Ahmet Paşa Camii mihrabı, genel.
Res.361. Hersek Hersekoğlu Ahmet Paşa Camii mihrabı, sütunce.
Res.362. Hersek Hersekoğlu Ahmet Paşa Camii mihrabı, kavsara.
Res.363. Hersek Hersekoğlu Ahmet Paşa Camii mihrabı, taç.
Res.364. Keşan Hersekoğlu Ahmet Paşa Camii mihrabı, genel.
Res.365. Keşan Hersekoğlu Ahmet Paşa Camii mihrabı, kavsara.
Res.366. Alaşehir Şeyh Sinan Camii mihrabı, genel.
Res.367. Alaşehir Şeyh Sinan Camii mihrabı, kavsara.
Res.368. Edirne Sitti Hatun Camii mihrabı, genel.
Res.369. Edirne Sitti Hatun Camii mihrabı, kenar bordürleri.
Res.370. Edirne Sitti Hatun Camii mihrabı, mihrab hücresi.
Res.371. Edirne Sitti Hatun Camii mihrabı, sütunce.
Res.372. Edirne Sitti Hatun Camii mihrabı, sütunce başlığı.
Res.373. Edirne Sitti Hatun Camii mihrabı, kavsara ve köşelikler.
Res.374. Edirne Sitti Hatun Camii mihrabı, taç.
Res.375. İstanbul Davut Paşa Camii mihrabı, genel.
Res.376. İstanbul Davut Paşa Camii mihrabı, sütunce.
Res.377. İstanbul Davut Paşa Camii mihrabı, kavsara.
Res.378. Manisa Ivaz Bey Camii mihrabı, genel.
Res.379. Manisa Ivaz Bey Camii mihrabı, mihrab hücresi.
Res.380. Manisa Ivaz Bey Camii mihrabı, kavsara.

Res.381. Manisa Ivaz Bey Camii mihrabı, kavsara yan tarafı.
Res.382. Manisa Ivaz Bey Camii mihrabı, kuşatma kemeri ve köşelik.
Res.383. Tokat Hatuniye Camii mihrabı, genel.
Res.384. Tokat Hatuniye Camii mihrabı, sütunce.
Res.385. Tokat Hatuniye Camii mihrabı, kavsara.
Res.386. Tokat Hatuniye Camii mihrabı, kitabelik ve köşelikler.
Res.387. Amaysa Gümüşlü Camii mihrabı, genel.
Res.388. Amaysa Gümüşlü Camii mihrabı, çerçeve ve sütunce.
Res.389. Amaysa Gümüşlü Camii mihrabı, kasvara.
Res.390. Amasya Sofular Camii mihrabı, genel.
Res.391. Amasya Sofular Camii mihrabı, kavsara.
Res.392. Edirne II. Bayezid Camii mihrabı, genel.
Res.393. Edirne II. Bayezid Camii mihrabı, mihrab hücresi.
Res.394. Edirne II. Bayezid Camii mihrabı, sütunce.
Res.395. Edirne II. Bayezid Camii mihrabı, sütunce başlık ve kaidesi.
Res.396. Edirne II. Bayezid Camii mihrabı, kavsara.
Res.397. Edirne II. Bayezid Camii mihrabı, taç.
Res.398. Amasya Mehmet Paşa Camii mihrabı, genel.
Res.399. Amasya Mehmet Paşa Camii mihrabı, kavsara ve köşelikler.
Res.400. Amasya Mehmet Paşa Camii mihrabı, taç ve kitabelik.
Res.401. Kütahya Hisar Bey Camii mihrabı, genel.
Res.402. Kütahya Hisar Bey Camii mihrabı, çiniden kenar bordürü.
Res.403. Kütahya Hisar Bey Camii mihrabı, sütunce.
Res.404. Kütahya Hisar Bey Camii mihrabı, kavsara.
Res.405. Kütahya Hisar Bey Camii mihrabı, kasvaranın alt sırasındaki kandil ve selvi motifleri.
Res.406. Malkara Gazi Ömer Bey Camii mihrabı, genel.
Res.407. Malkara Gazi Ömer Bey Camii mihrabı, kavsara.
Res.408. Malkara Gazi Ömer Bey Camii mihrabı, taç.
Res.409. Edirne II. Bayezid Camii mihrabı, genel.
Res.410. Edirne II. Bayezid Camii mihrabı, sütunce başlık ve kaidesinden ayrıntı.
Res.411. Edirne II. Bayezid Camii mihrabı, kavsara.
Res.412. Edirne II. Bayezid Camii mihrabı, kavsaradan detay.
Res.413. Edirne II. Bayezid Camii mihrabı, taç ve kitabelik.
Res.414. Manisa Hatuniye Camii mihrabı, genel.

Res.415. Manisa Hatuniye Camii mihrabı, mihrab hücresi.
Res.416. Manisa Hatuniye Camii mihrabı, sütunce başlık ve kaideleri.
Res.417. Manisa Hatuniye Camii mihrabı, kuşatma kemeri, kavsara ve kitabelik.
Res.418. Manisa Hatuniye Camii mihrabı, kuşatma kemeri ve köşelik.
Res.419. İstanbul Firuz Bey Camii mihrabı, genel.
Res.420. İstanbul Firuz Bey Camii mihrabı, kenar bordürleri.
Res.421. İstanbul Firuz Bey Camii mihrabı, mihrab hücresi.
Res.422. İstanbul Firuz Bey Camii mihrabı, kavsara ve köşelikler.
Res.423. İstanbul Firuz Bey Camii mihrabı, taç.
Res.424. İstanbul Çandarlı İbrahim Camii mihrabı, genel.
Res.425. İstanbul Çandarlı İbrahim Camii mihrabı, mihrab hücresi ve kavsara.
Res.426. İstanbul Çandarlı İbrahim Camii mihrabı, köşeliklerdeki gülbezekler.
Res.427. İstanbul Çandarlı İbrahim Camii mihrabı, taç.
Res.428. Sivrihisar Kurşunlu Camii mihrabı, genel.
Res.429. Sivrihisar Kurşunlu Camii mihrabı, kuşatma kemeri ve mihrab hücresi.
Res.430. Sivrihisar Kurşunlu Camii mihrabı, sütunce.
Res.431. Sivrihisar Kurşunlu Camii mihrabı, kavsara.
Res.432. Sivrihisar Kurşunlu Camii mihrabı, kuşatma kemerinden ayrıntı.
Res.433. Sivrihisar Kurşunlu Camii mihrabı, taç.
Res.434. İstanbul Atik Ali Paşa Camii mihrabı, genel.
Res.435. İstanbul Atik Ali Paşa Camii mihrabı, kavsara.
Res.436. İstanbul Atik Ali Paşa Camii mihrabı, taç.
Res.437. İncecik Hüseyin Bey Camii mihrabı, genel (S. Eyice'den).
Res.438. İncecik Hüseyin Bey Camii mihrabı, bugünkü genel durumu.
Res.439. Hayrebolu Güzelce Hasan Bey Camii mihrabı, genel.
Res.440. Hayrebolu Güzelce Hasan Bey Camii mihrabı, mihrab hücresi ve kavsara.
Res.441. Hayrebolu Güzelce Hasan Bey Camii mihrabı, kavsara.
Res.442. Hayrebolu Güzelce Hasan Bey Camii mihrabı, kitabelik ve taç.
Res.443. Mişatta Sarayı mihrabı (Bakırer'den).
Res.444. Bağdat, El Haseki Camii mihrabı (Bakırer'den).
Res.445. Samerra İsimsiz mihrab (Bakırer'den).
Res.446. Nayin Camii mihrabı (Bakırer'den).
Res.447. Kahire Tolunoğlu Camii mihrabı (Bakırer'den).
Res.448. Sus, Fatata Camii mihrabı (Bakırer'den)
Res.449. Kayrevan Seydi Ukba Camii mihrabı (K. Pektaş'dan)

Res.450. Kahire El-Ezher Camii mihrabı (Yetkin'den)
Res.451. Kahire El-Cuyuşi Camii mihrabı (Bakırer'den).
Res.452. Kahire Seyyide Atika Türbesi mihrabı (Yetkin'den).
Res.453. Kahire Seyyide Nefise Türbesi mihrabı (Yetkin'den).
Res.454. Buhara Namazgâh Camii mihrabı (Cezar'dan).
Res.455. Isfahan Mescidi Cuması Melikşah Kubbesi mihrabı.
Res.456. Kazvin Mescidi Haydariye mihrabı (Cezar'dan).
Res.457. Ribatı Şerif birinci avlu mihrabı (Cezar'dan).
Res.458. Ribatı Şerif ikinci avlu mihrabı (Cezar'dan).
Res.459. Zevvare Mescidi Cuma Mihrabı (Aslanapa'dan).
Res.460. Barsiyan Mescidi Cuma mihrabı (Aslanapa'dan)
Res.461. Ardistan mescidi Cuma mihrabı (Bakırer'den).
Res.462. Veramin Pir Hamza Türbesi mihrabı (Kiani'den).
Res.463. Hemedan Kümbet-i Aleviyan mihrabı (Kiani'den).
Res.464. Musul Emeviye Camii mihrabı (Uluçam'dan).
Res.465. Musul Ulu Cami mihrabı (Uluçam'dan).
Res.466. Musul İmam Avnüddin Türbesi mihrabı (Uluçam'dan).
Res.467. Sincar Sitti Zeyneb Türbesi mihrabı (Uluçam'dan).
Res.468. Sincar mihrabı (Uluçam'dan).
Res.469. Halep Makam-ı İbrahim Nurettin Zengi mihrabı (Cezar'dan).
Res.470. Halep Şadbahtiye Medresesi mihrabı (Cezar'dan).
Res.471. Van Ulu Cami mihrabı (Schneider'den).
Res.472. Van Ulu Cami mihrabından detay (Bachman'dan).
Res.473. Kızıltepe Ulu Cami mihrabı (Bakırer'den).
Res.474. Diyarbakır Mesudiye Medresesi mihrabı (Arkitekt'den).
Res.475. Erzurum Ulu Cami mihrabı (Bakırer'den).
Res.476. Divriği Kale Camii mihrabı (Ali Boran'dan).
Res.477. Divriği Ulu Cami mihrabı (Bakırer'den).
Res.478. Divriği Ulu Cami mihrabından ayrıntı (Bakırer'den).
Res.479. Niğde Alaaddin Camii mihrabı (Mülayim'den).
Res.480. Kayseri Huand Hatun Camii mihrabı (Bakırer'den).
Res.481. Malatya Musalla mihrabı (Bakırer'den).
Res.482. Kayseri Hacı Kılıç Camii mihrabı (Bakırer'den).
Res.483. Antalya Karatay Medresesi mihrabı (Bakırer'den).
Res.484. Bünyan Ulu Cami mihrabı (Bakırer'den).

Res.485. Develi Sivasi Hatun Camii mihrabı (Bakırer'den).
Res.486. Konya Alaaddin Camii mihrabı (A. Boran'dan).
Res.487. Konya Sırçalı Medrese mihrabı (Şaman'dan).
Res.488. Konya Sahip Ata Camii mihrabı (Şaman'dan).
Res.489. Konya Sahip Ata Camii mihrabı kavsarası (Şaman'dan).
Res.490. Afyon Mısri Camii mihrabı.
Res.491. Ankara Arslanhane Camii mihrabı.
Res.492. Beyşehir Eşrefoğlu Camii mihrabı.
Res.493. Konya Sahip ata Hankâhı mihrabı (Öney'den).
Res.494. Niğde Hüdavend Hatun Kümbeti mihrabı (Bakırer'den).
Res.495. Niğde Sunğur Bey Camii mihrabı (Bakırer'den).
Res.496. Ermenek Sivas Camii mihrabı (Mülayim'den).
Res.497. Niğde Daru'z-Zikr mihrabı (Bakırer'den).
Res.498. Damsa Köy Taşkın Paşa Camii taş mihrabı (Aslanapa'dan).
Res.499. Konya Alevi Sultan Mescidi mihrabı.
Res.500. Ermenek Ulu Cami mihrabı (Mülayim'den).
Res.501. Damsa Köy Taşkın Paşa Cami ahşap mihrabı.
Res.502. Karaman İbrahim Bey imareti mihrabı.
Res.503. Kemah Köyü Halil Bey Camii mihrabı (Bakırer'den).
Res.504. Kasabaköy Mahmut Paşa Camii mihrabı (A. Boran'dan).
Res.505. Sinop Alaaddin Camii mihrabı (Özkarcı'dan).
Res.506. Birgi Ulu Cami mihrabı.
Res.507. Selçuk İsa Bey Camii mihrabı (A. Boran'dan).
Res.508. Balat İlyas Bey Camii mihrabı (Wulzinger'den)
Res.509. Kırşehir Cacabey medresesi eyvan sütuncesi (Öney'den).
Res.510. Niğde Ak Medrese portalinden detay (M. Sözen'den).
Res.511. Bursa Yeşil Cami pencere alınlığında zülfe motifi.
Res.512. Beyşehir Kubadabat Sarayı çinilerinden palmet motifi (Öney'den).
Res.513. Tokat Gök medrese eyvanında sekiz kollu yıldız motifi (Mülayim'den).
Res.514. Balat İlyas Bey Camii mihrabında kandil motifi (Wulzinger'den).

YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI
SANAT TARİHİ BİLİM DALI

81488

ERKEN DÖNEM OSMANLI MİHRABLARI
(XIV-XV.YÜZYIL)
-II-

81488

DOKTORA TEZİ

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

HAZIRLAYAN
Mehmet TOP

VAN-1997

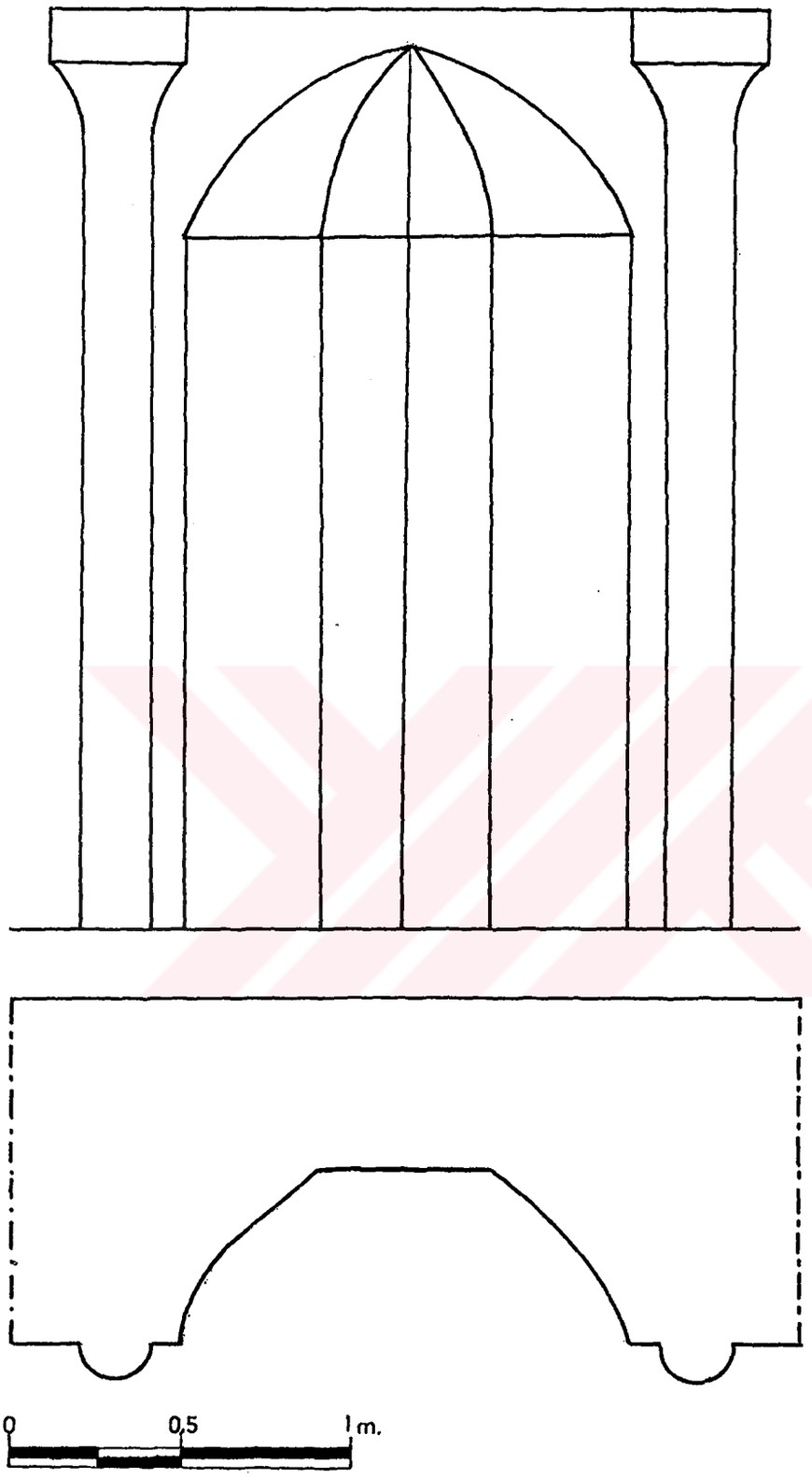

Çiz. 1: Bursa Alaaddin Camii mihrabı plan ve görünüşü

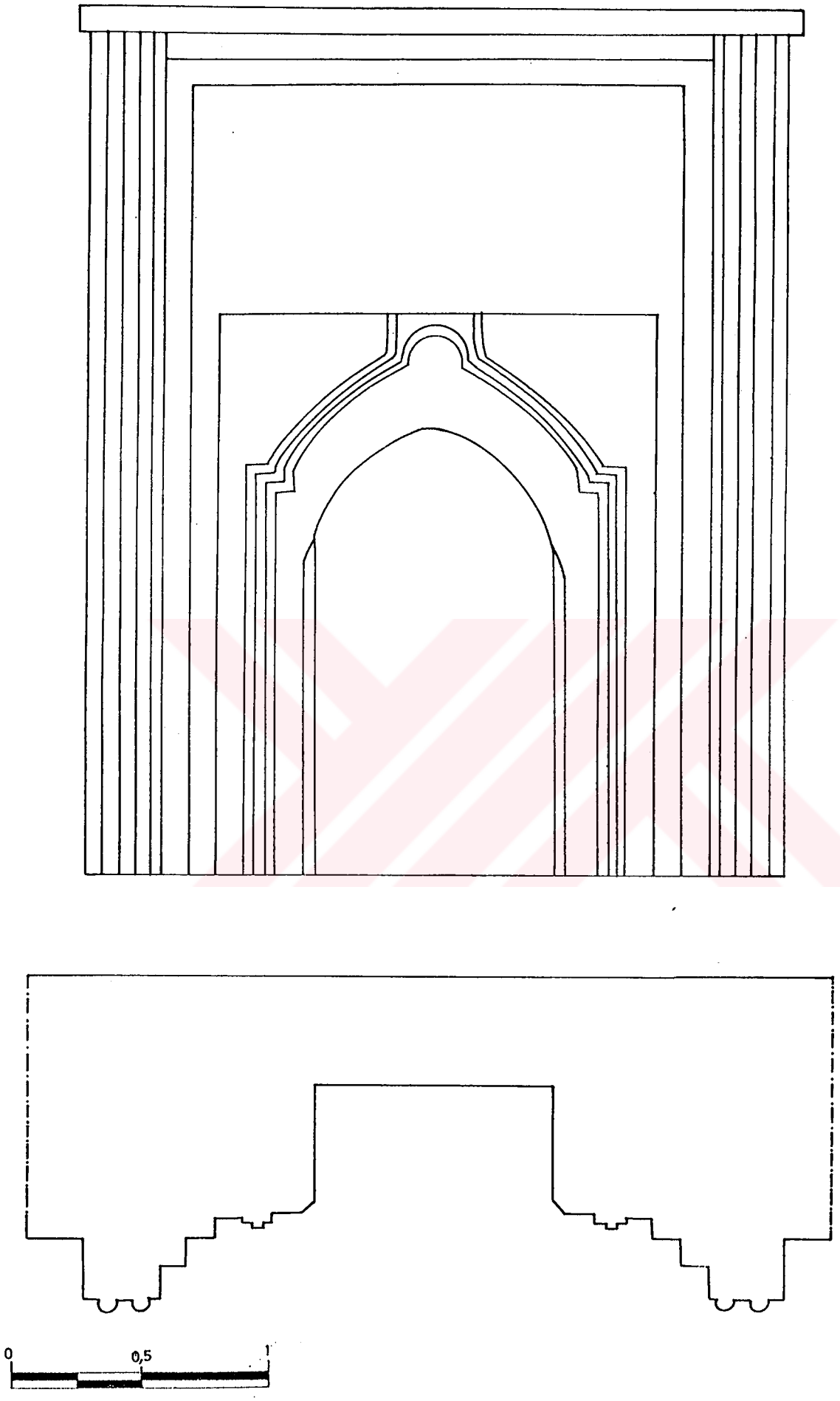

Çiz. 2: İznik Hacı Özbek Camii mihrabı plan ve görünüşü

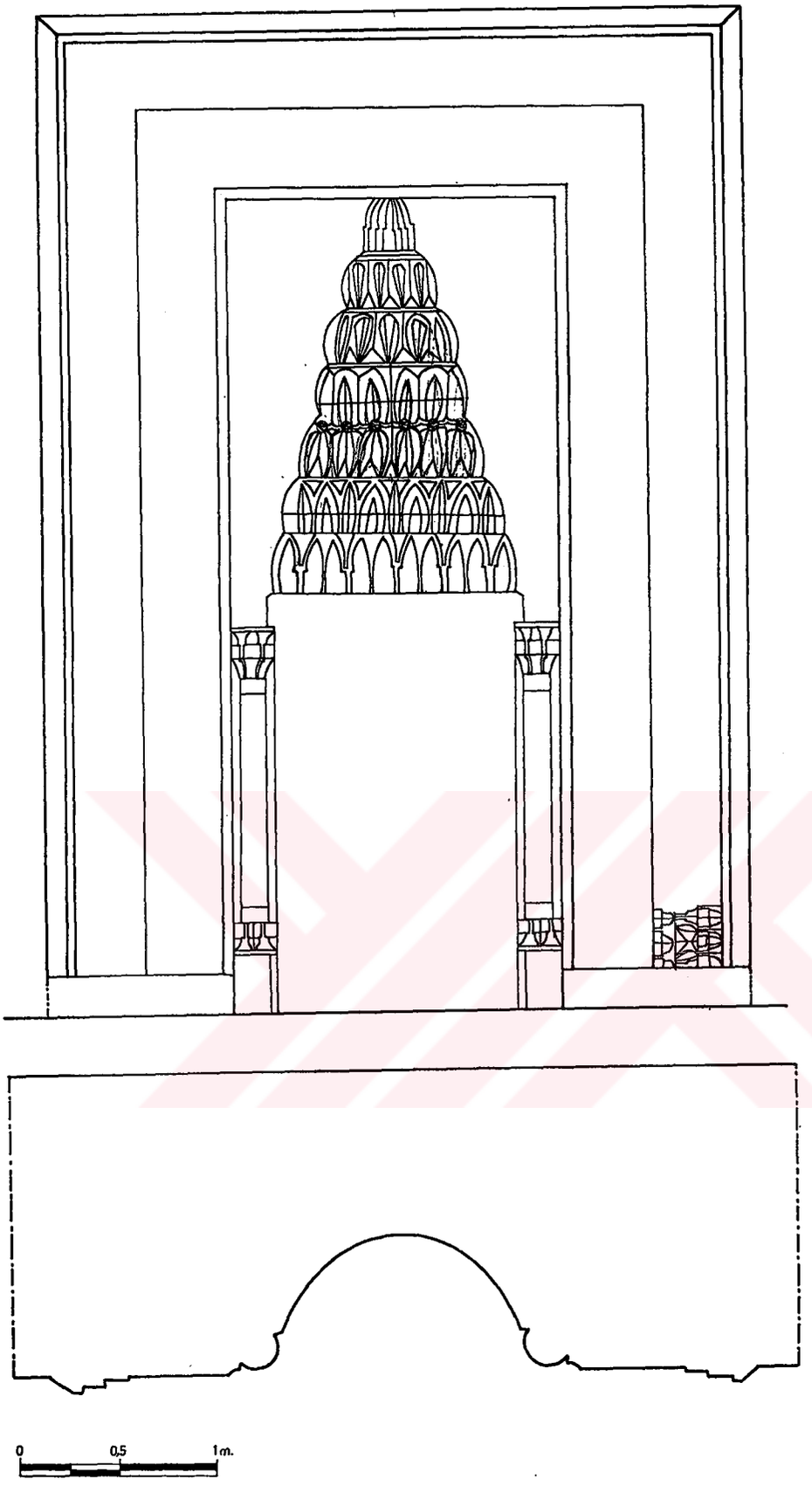

Çiz. 3: Bursa Orhan Camii mihrabı plan ve görünüşü

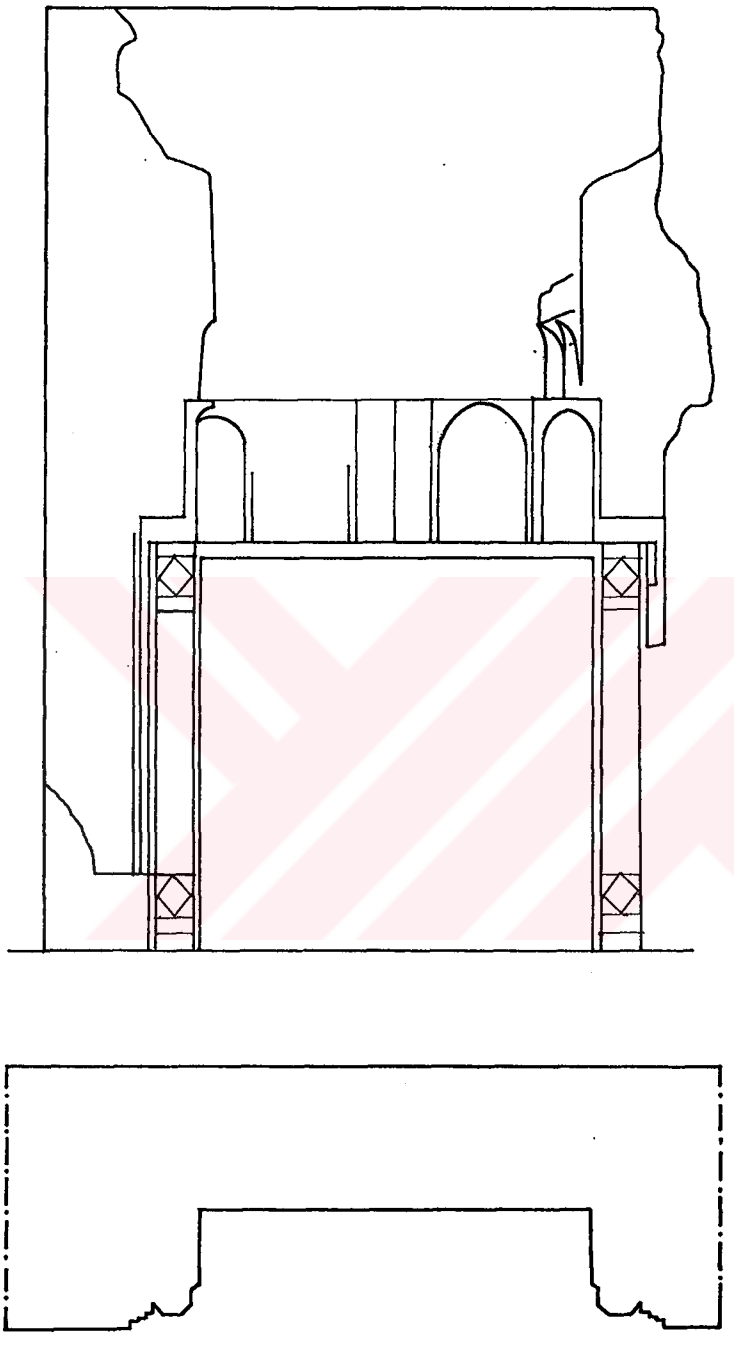

Çiz. 4: Bilecik Orhan İmareti mihrabı plan ve görünüşü

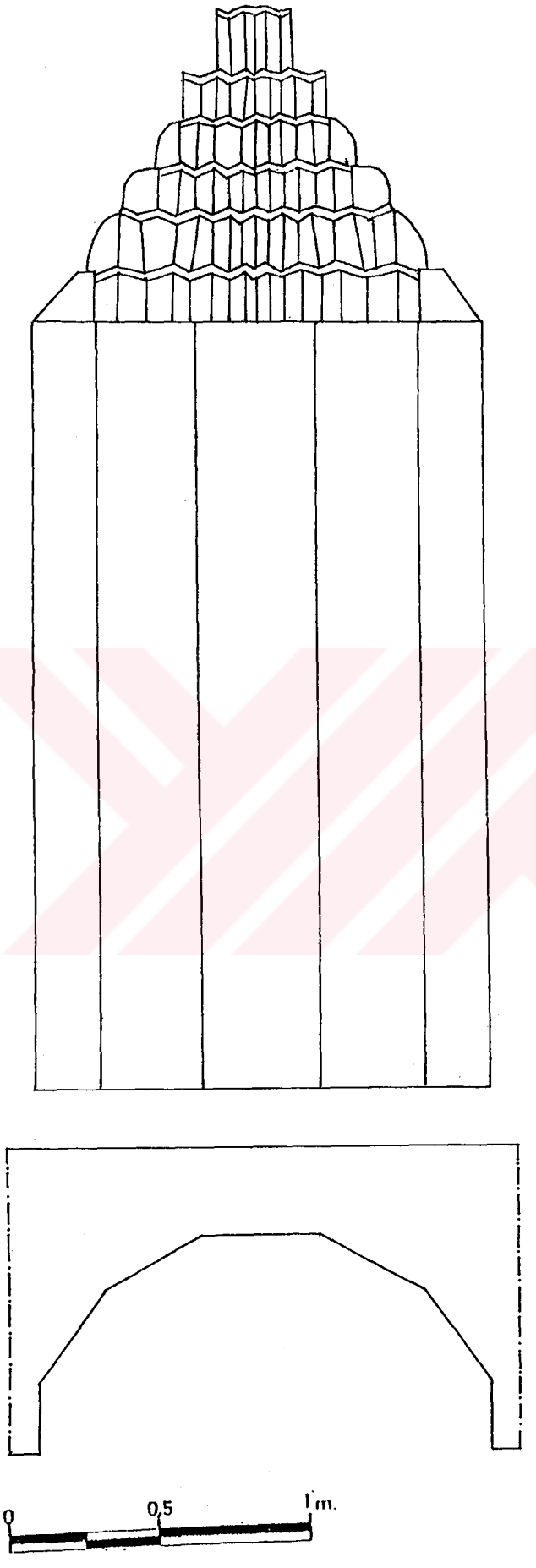

Çiz. 5: İznik Ayasofya Camii mihrabı plan ve görünüşü

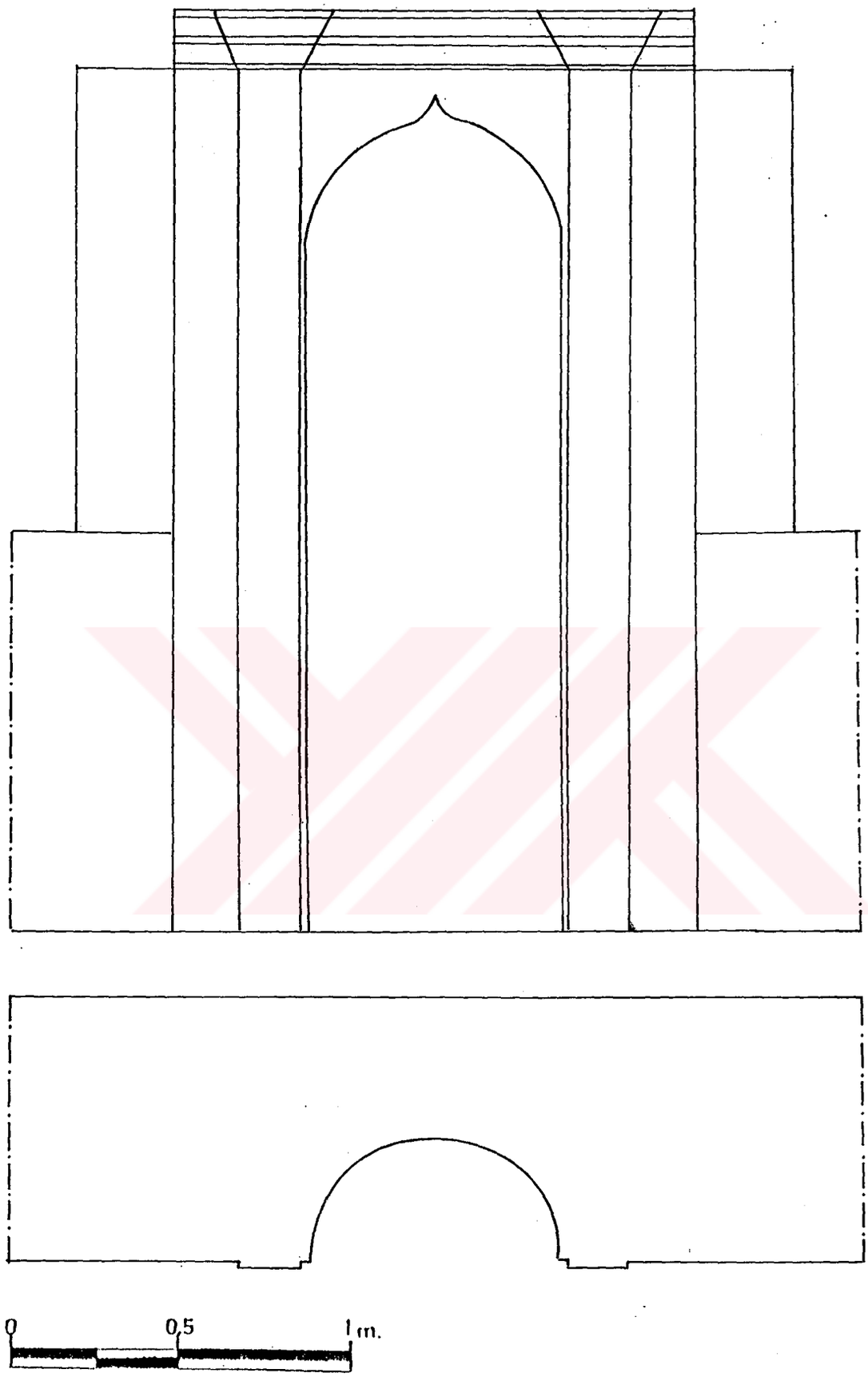

Çiz. 6: Vize Ayasofya Camii mihrabı plan ve görünüşü

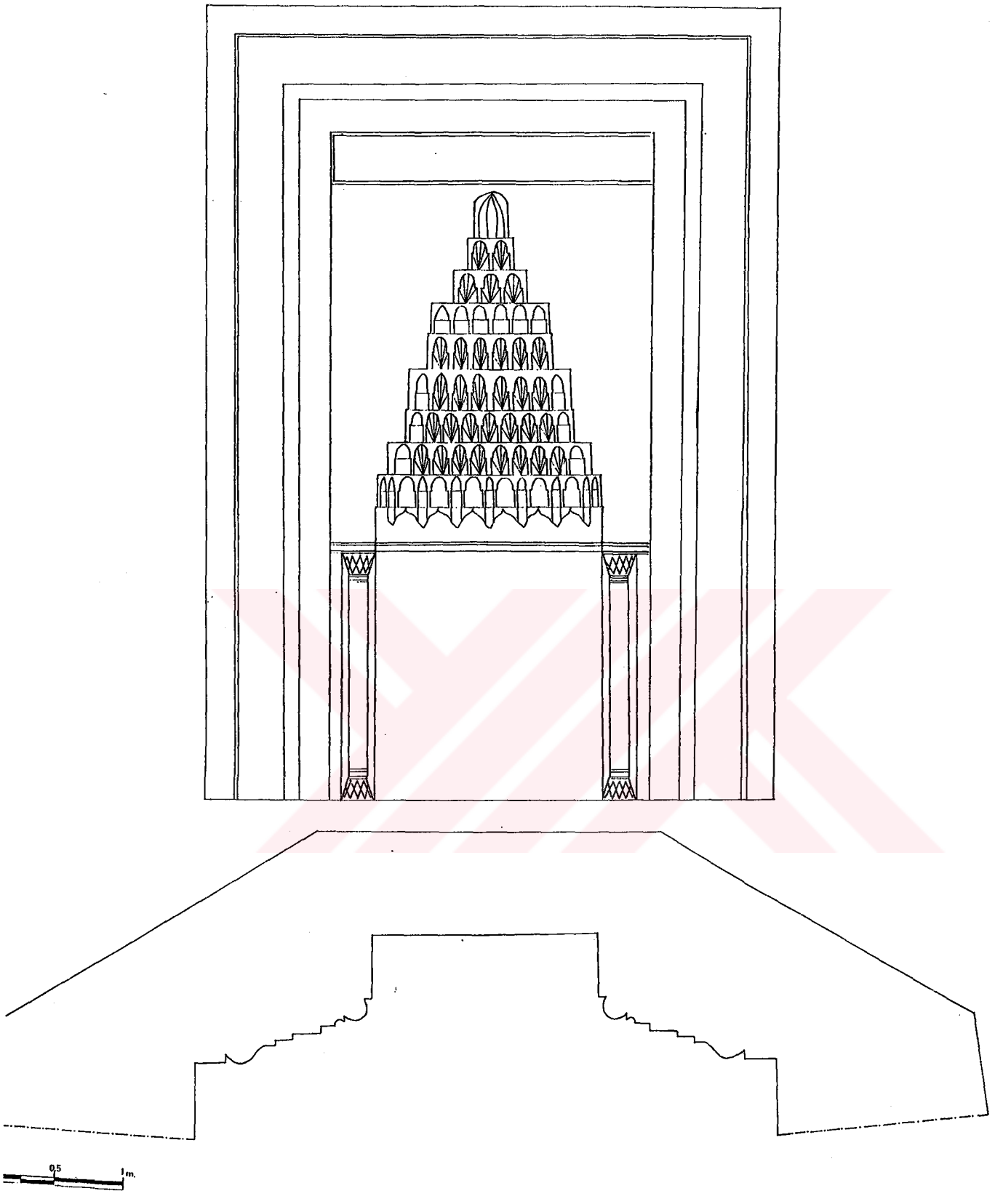

z. 7: Bursa (Çekirge) Hüdavendigar Camii mihrabı plan ve görünüşü

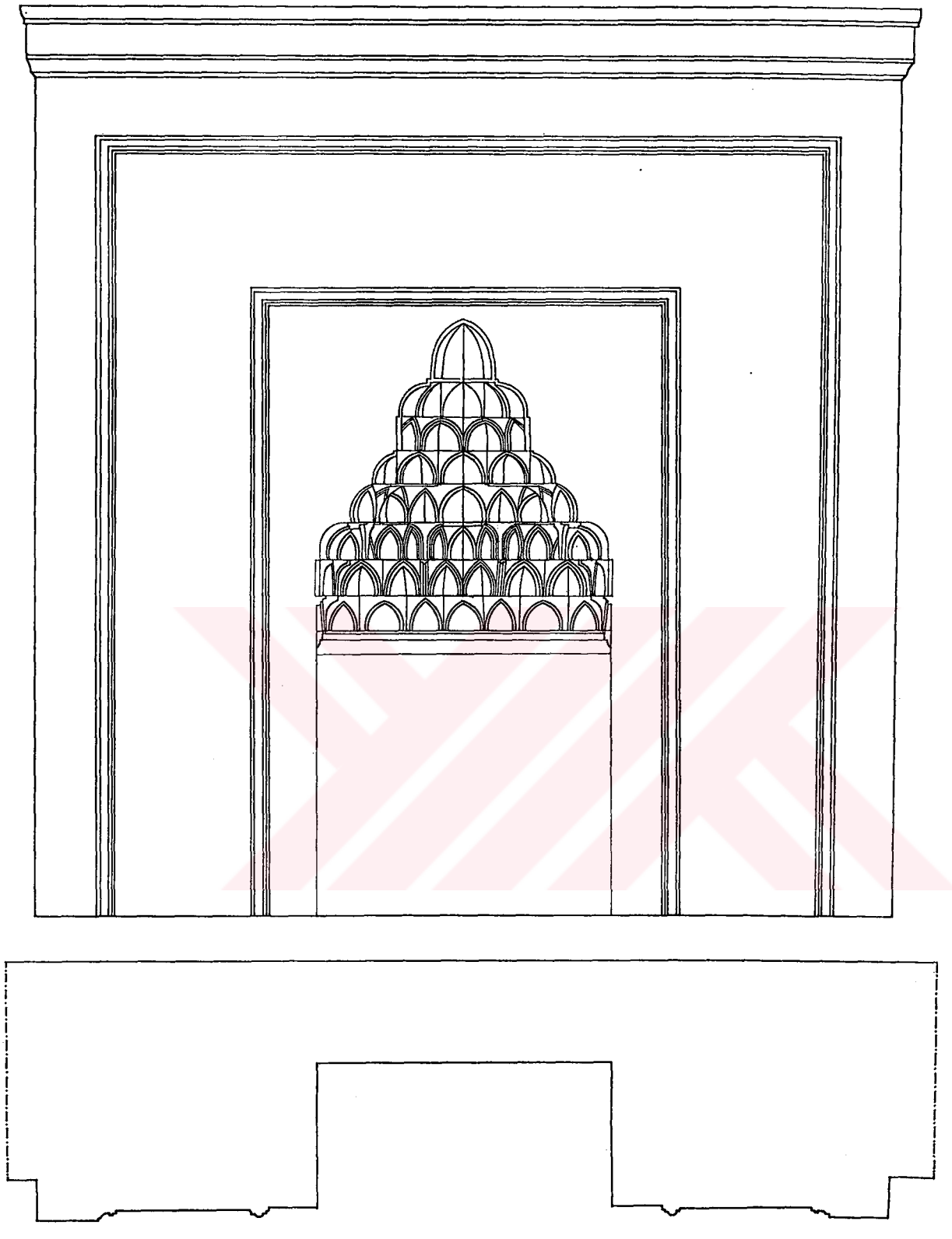

Çiz. 8: Bursa Şehadet Cami mihrabı plan ve görünüşü

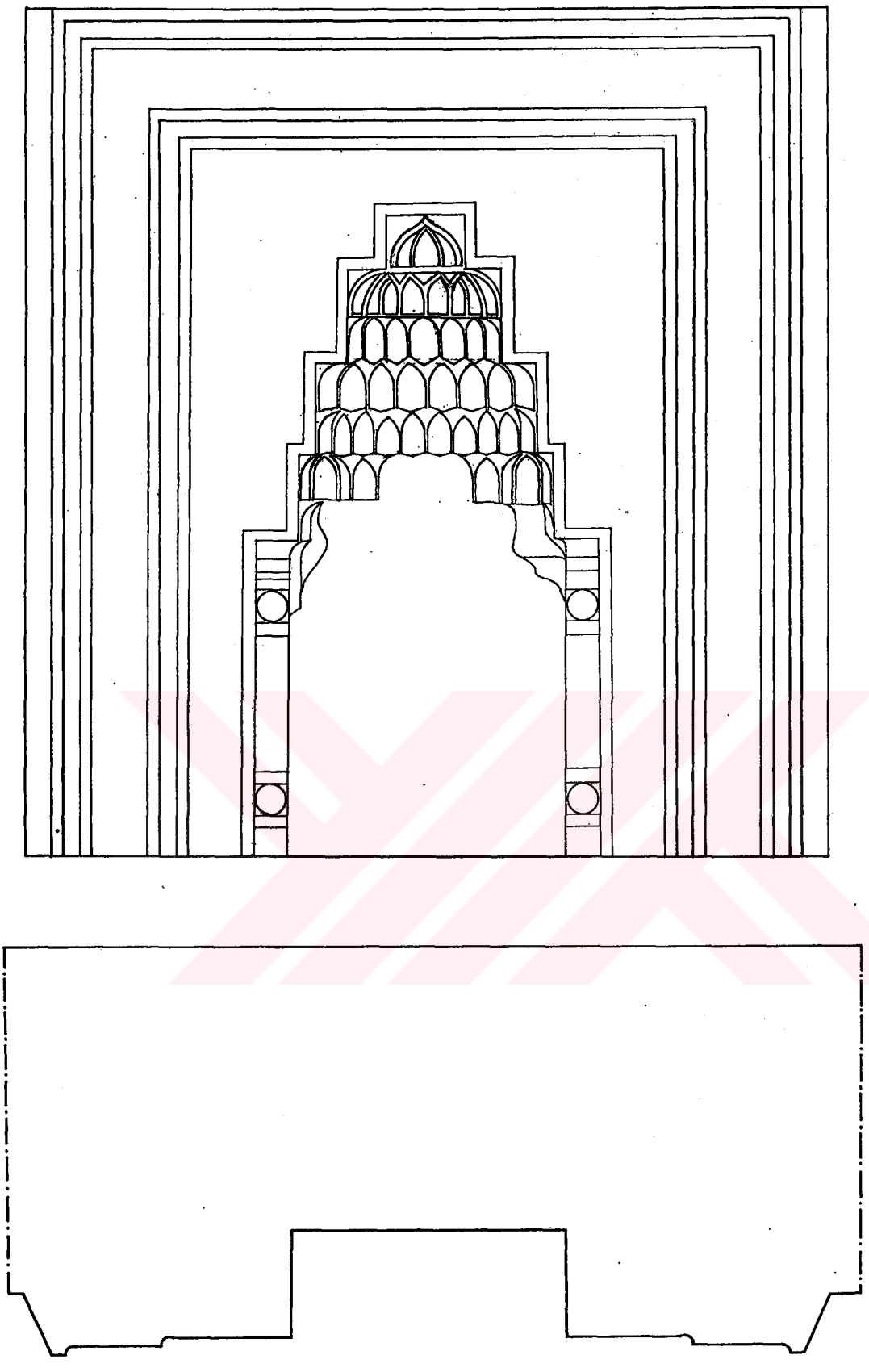

Çiz. 9: Behramkale Hüdavendigar Camii mihrabı plan ve görünüşü

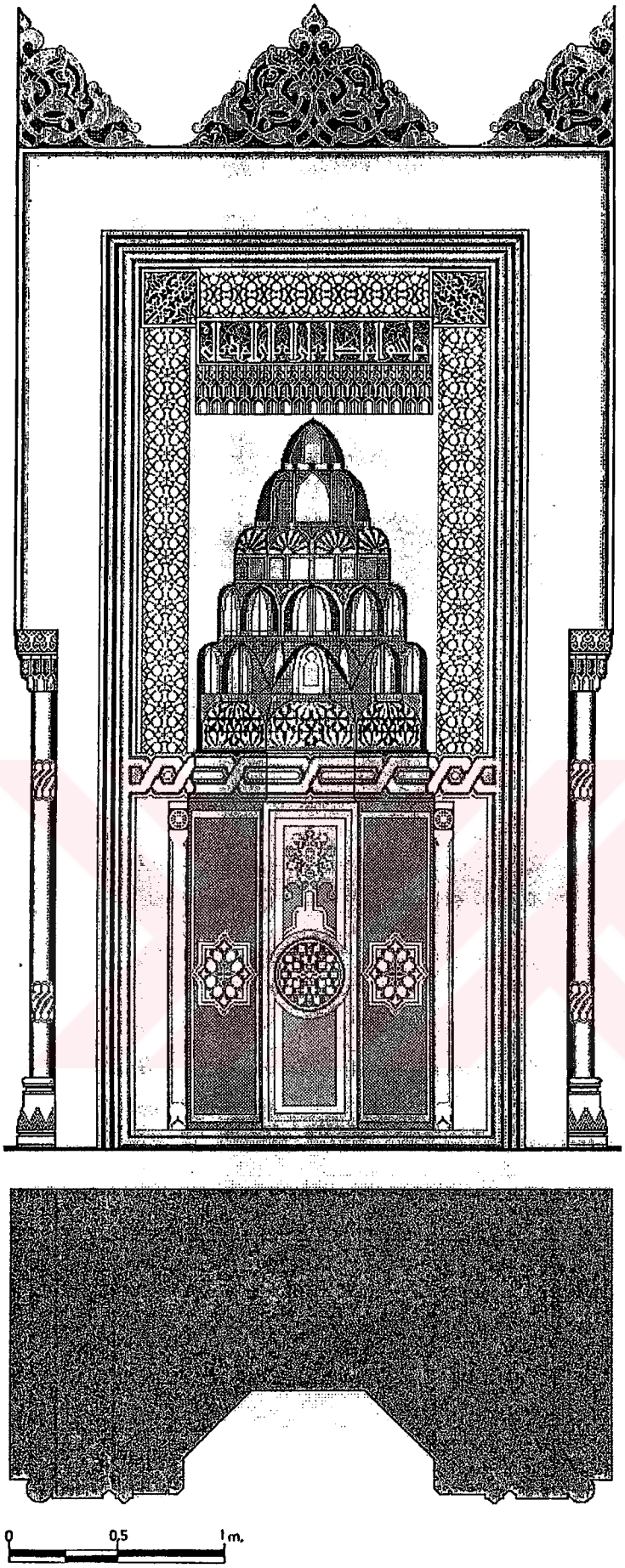

Çiz. 10: İznik Yeşil Cami mihrabı plan ve görünüşü

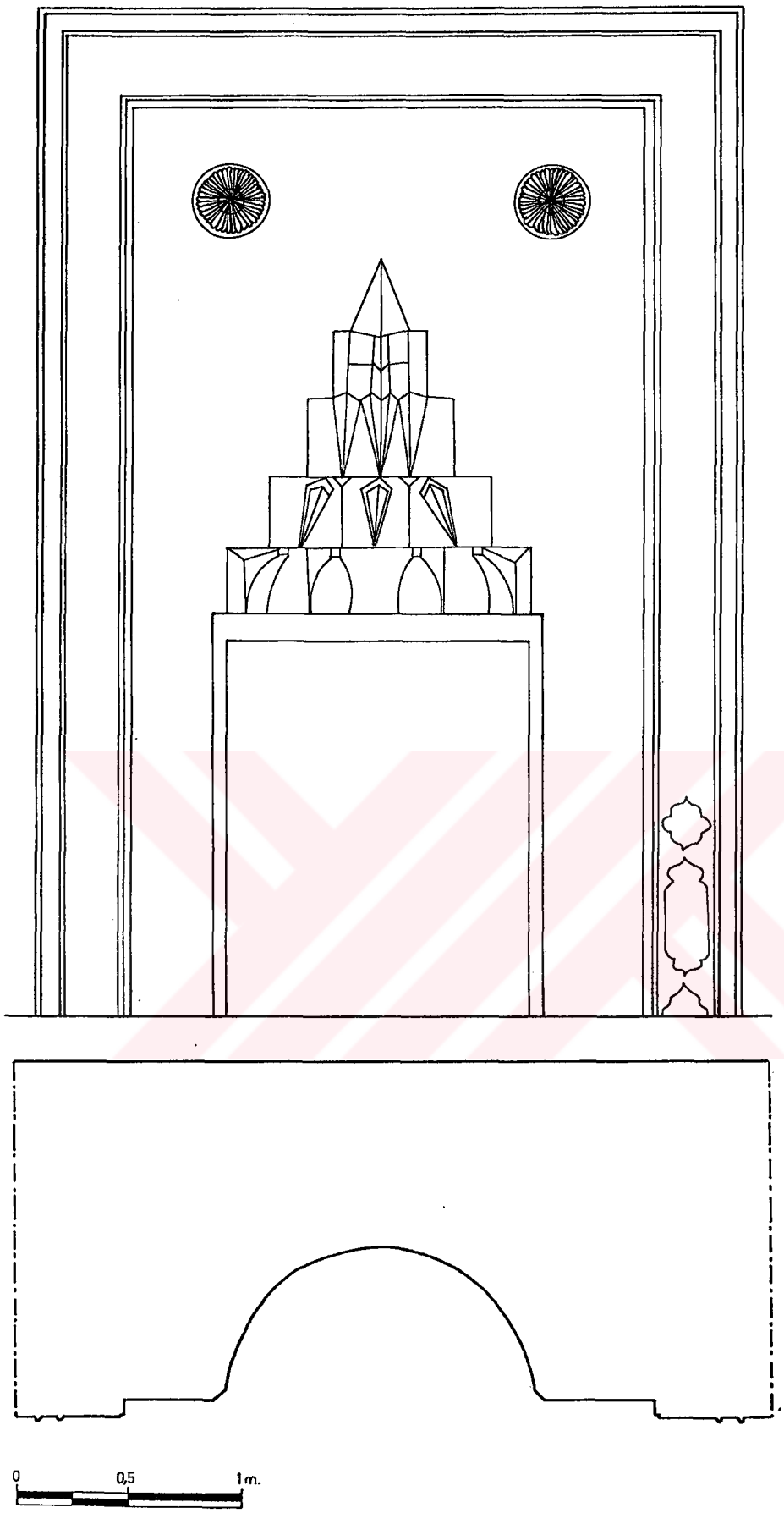

Çiz. 11: Mudurnu Yıldırım Camii mihrabı plan ve görünüşü

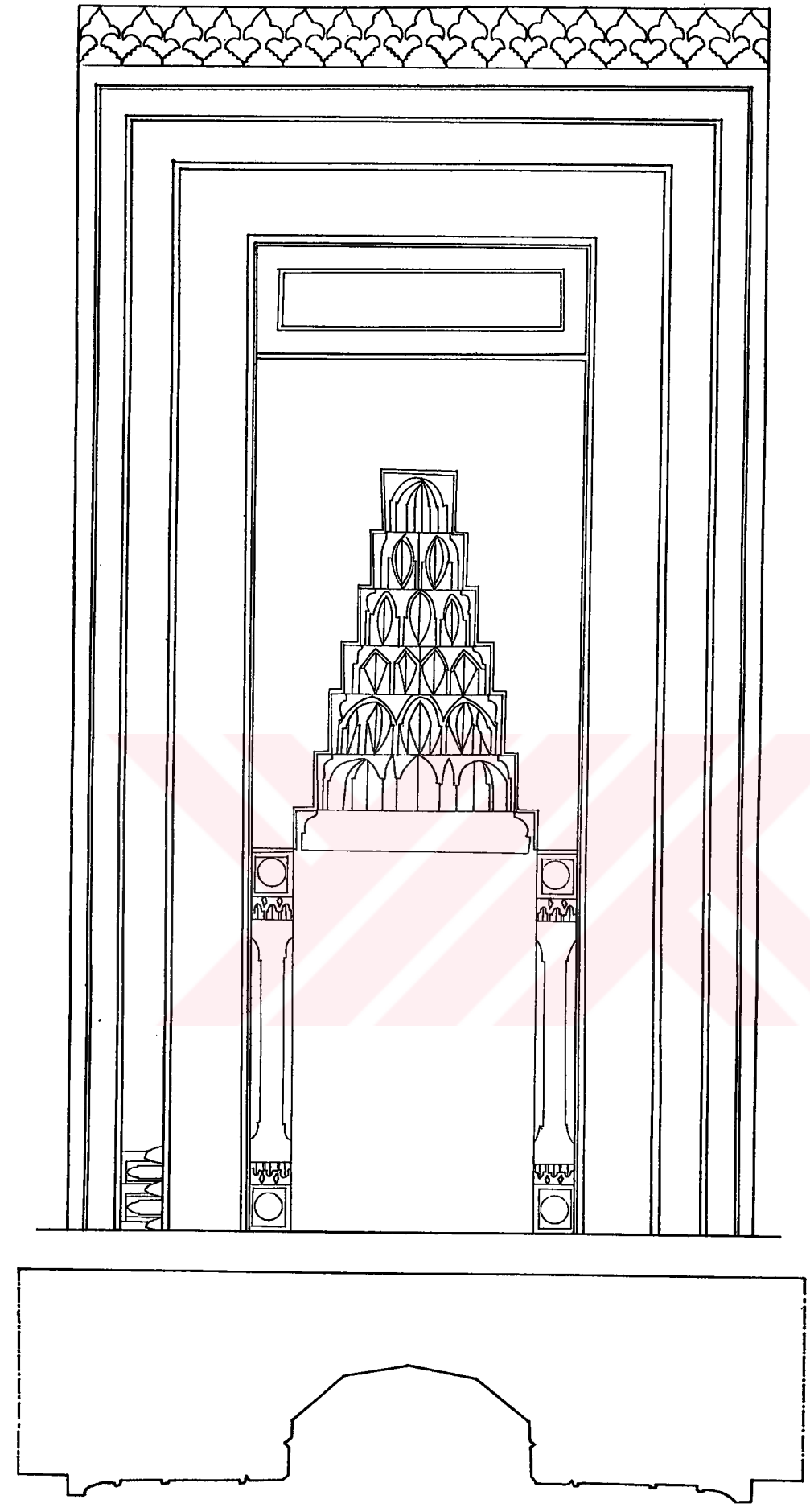

Çiz. 12: Ankara Ahi Elvan Camii mihrabı plan ve görünüşü

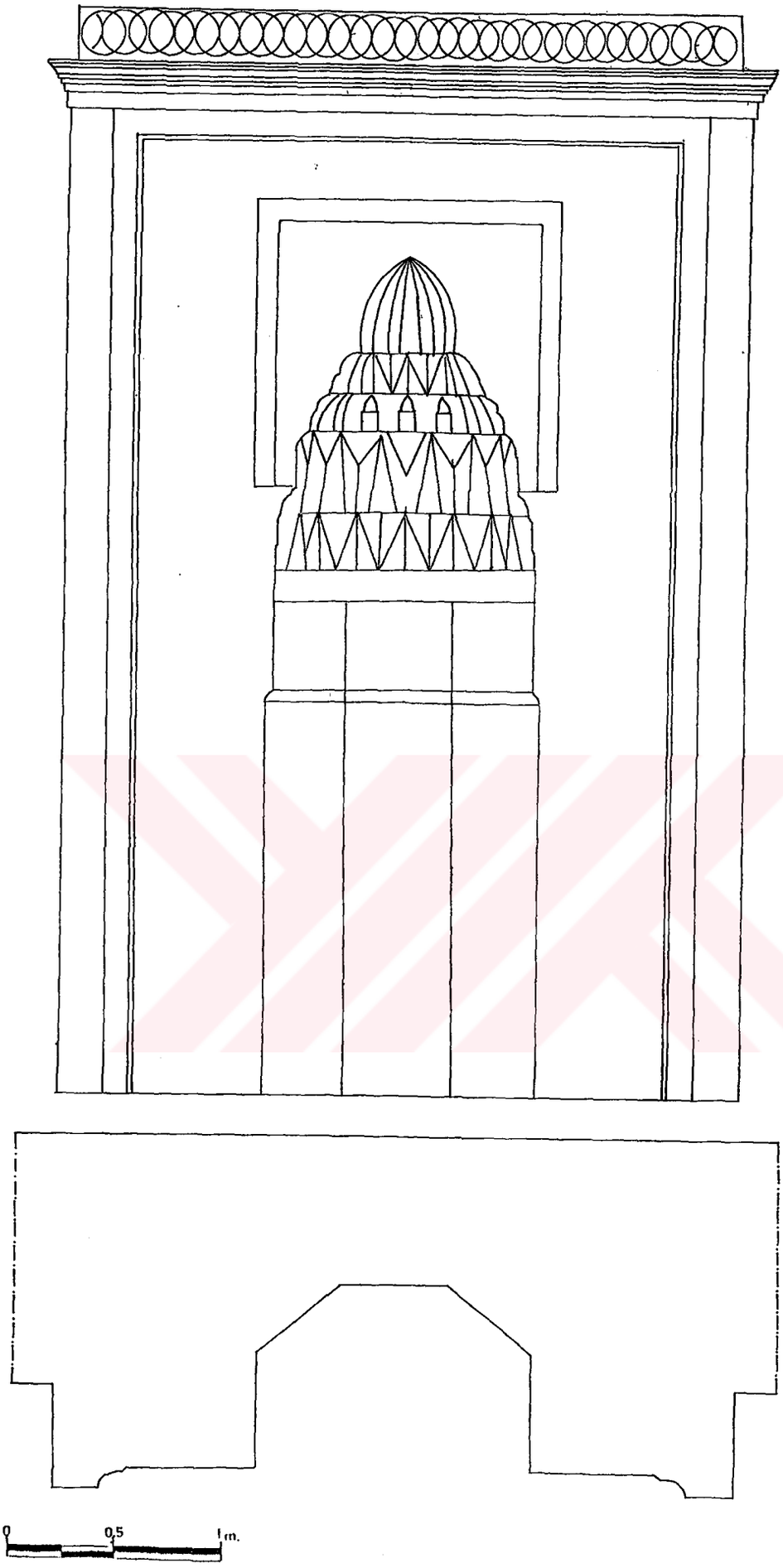

Çiz. 13: Balıkesir Yıldırım Camii mihrabı plan ve görünüşü

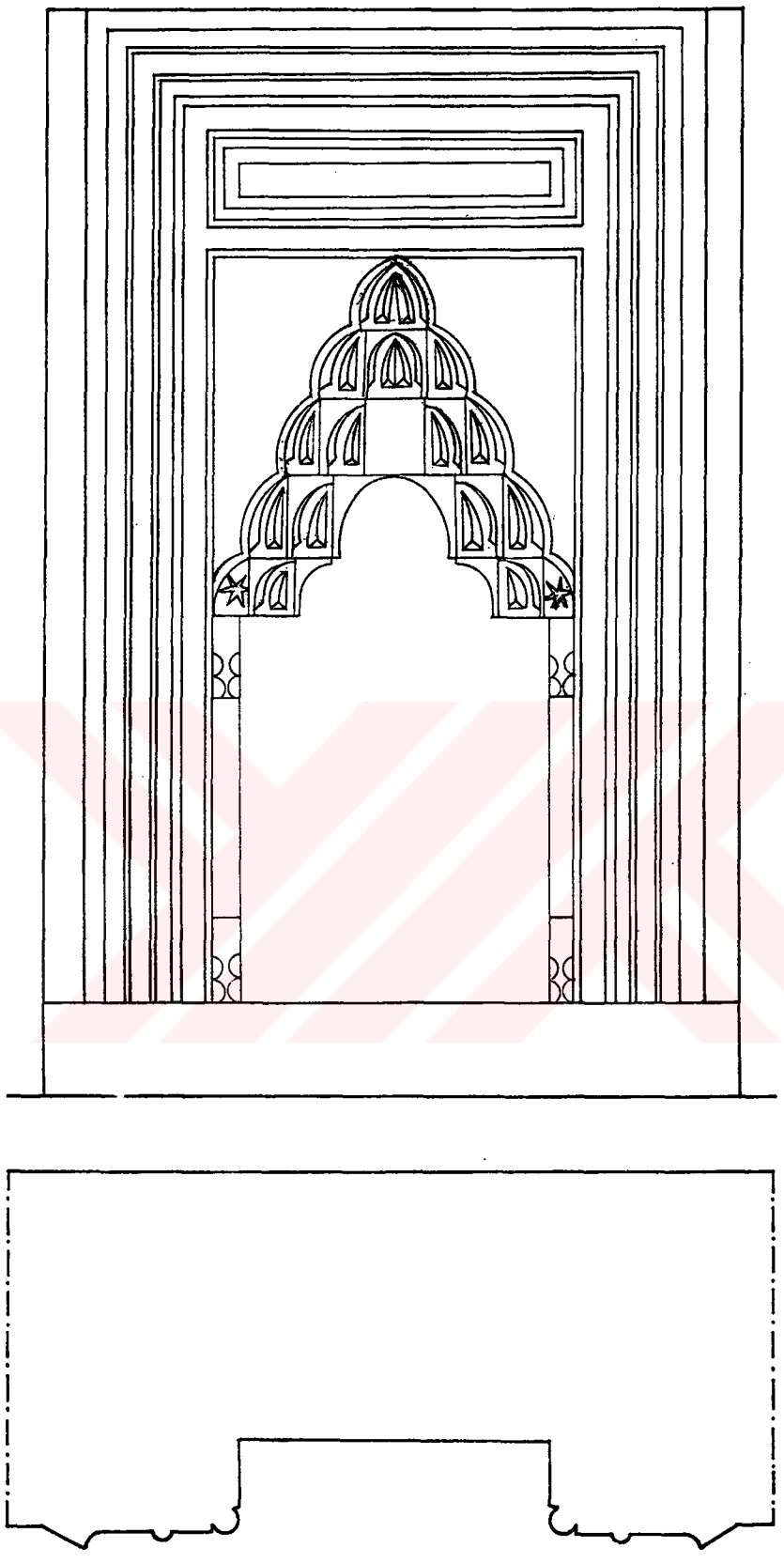

Çiz. 14: Bursa Timurtaş Camii mihrabı plan ve görünüşü

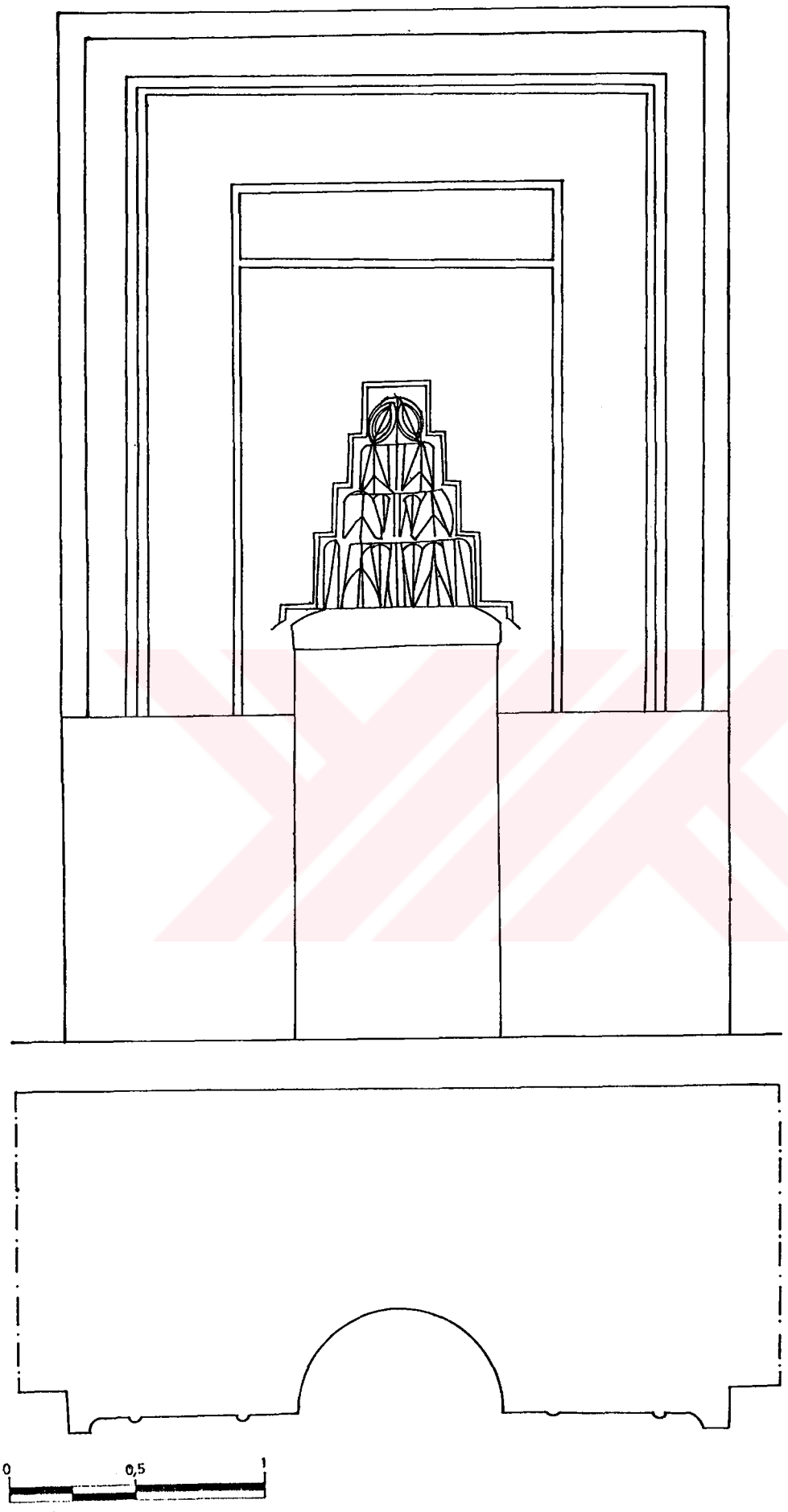

Çiz. 15: Ankara Ahi Yakub Camii mihrabı plan ve görünüşü

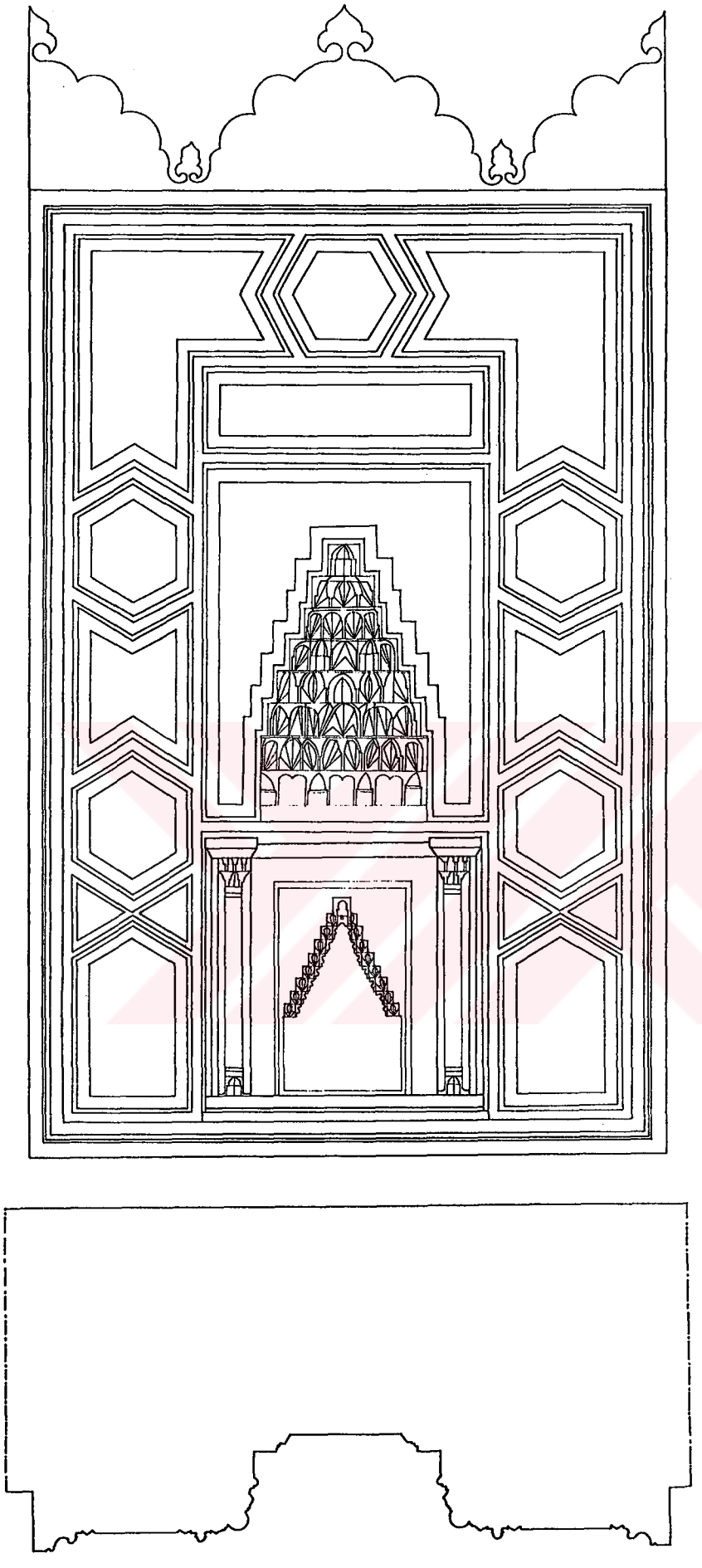

Çiz. 16: Bursa Yıldırım Camii mihrabı plan ve görünüşü

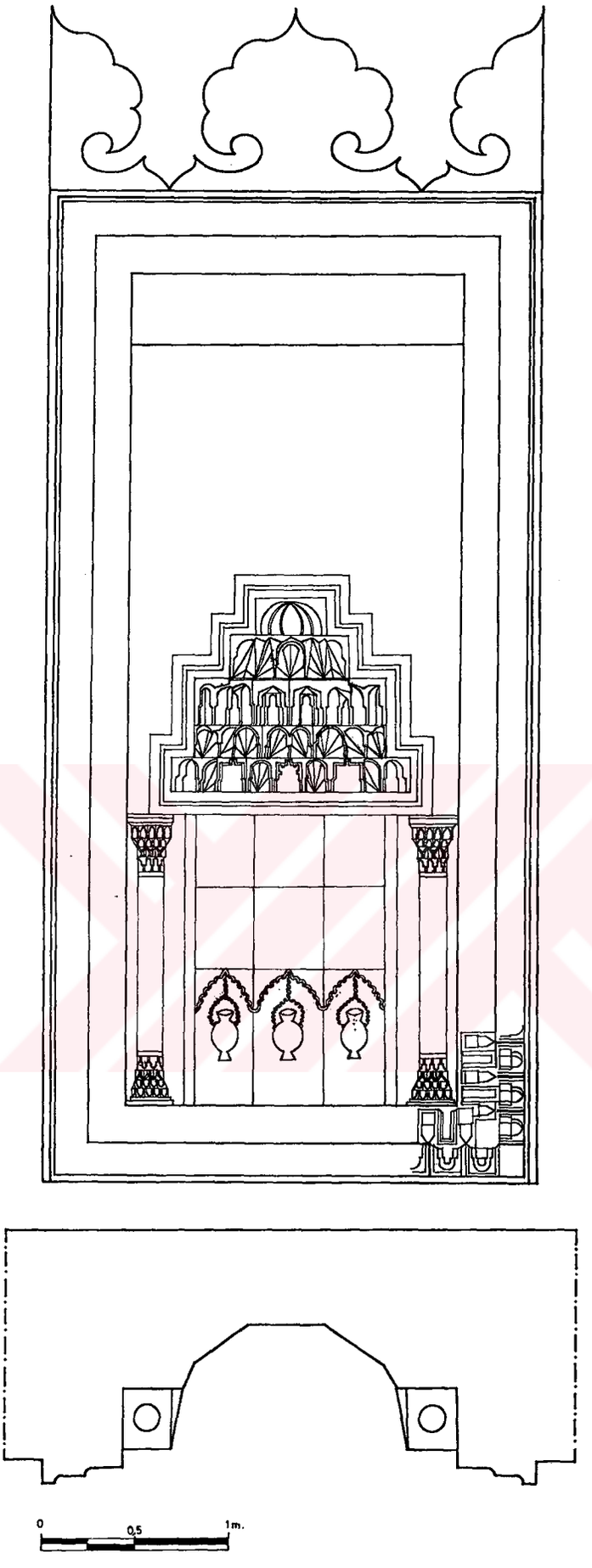

Çiz. 17: Milas Firuz Bey Camii mihrabı plan ve görünüşü

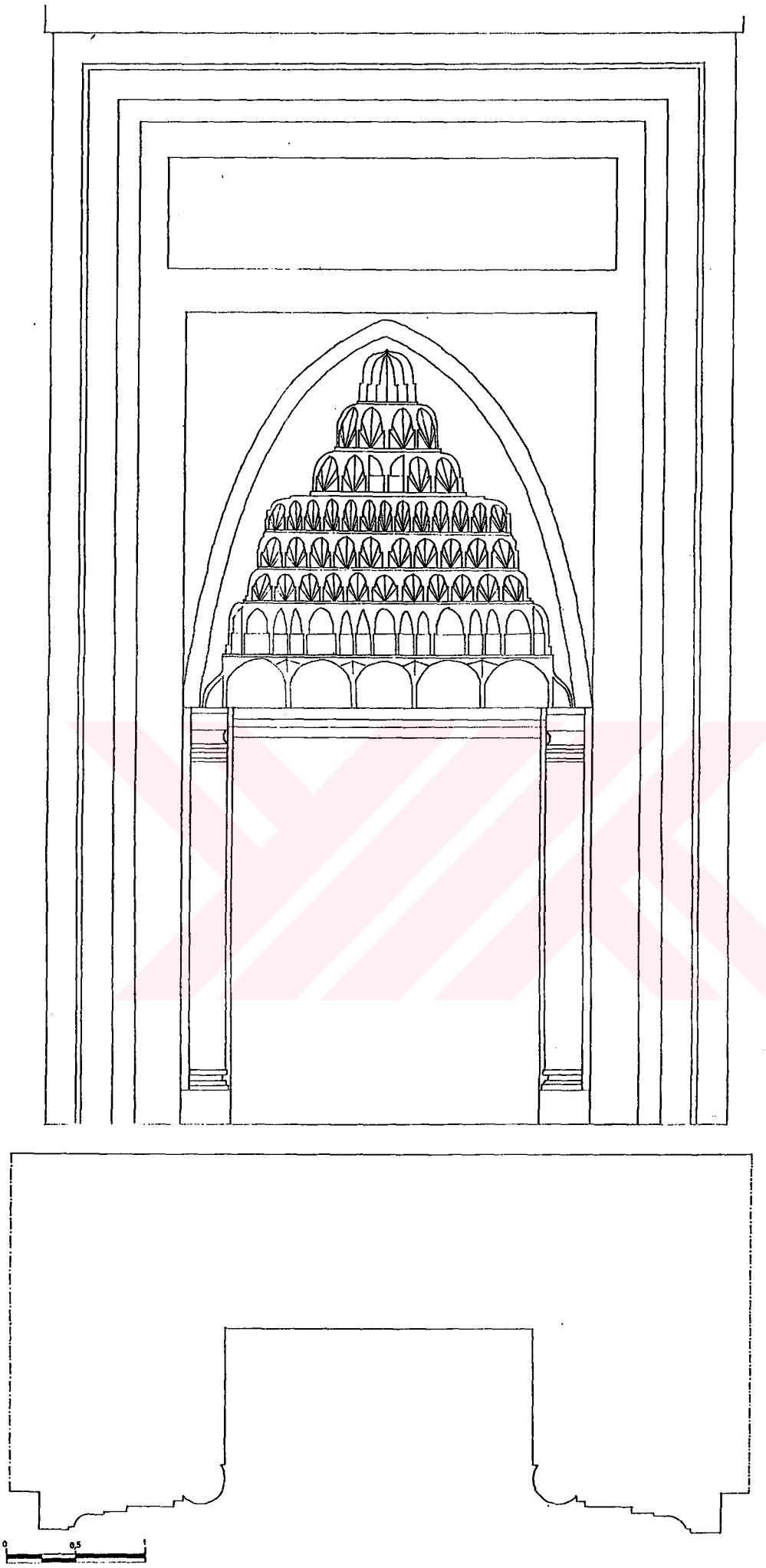

Çiz. 18: Bursa Ulu Cami mihrabı plan ve görünüşü

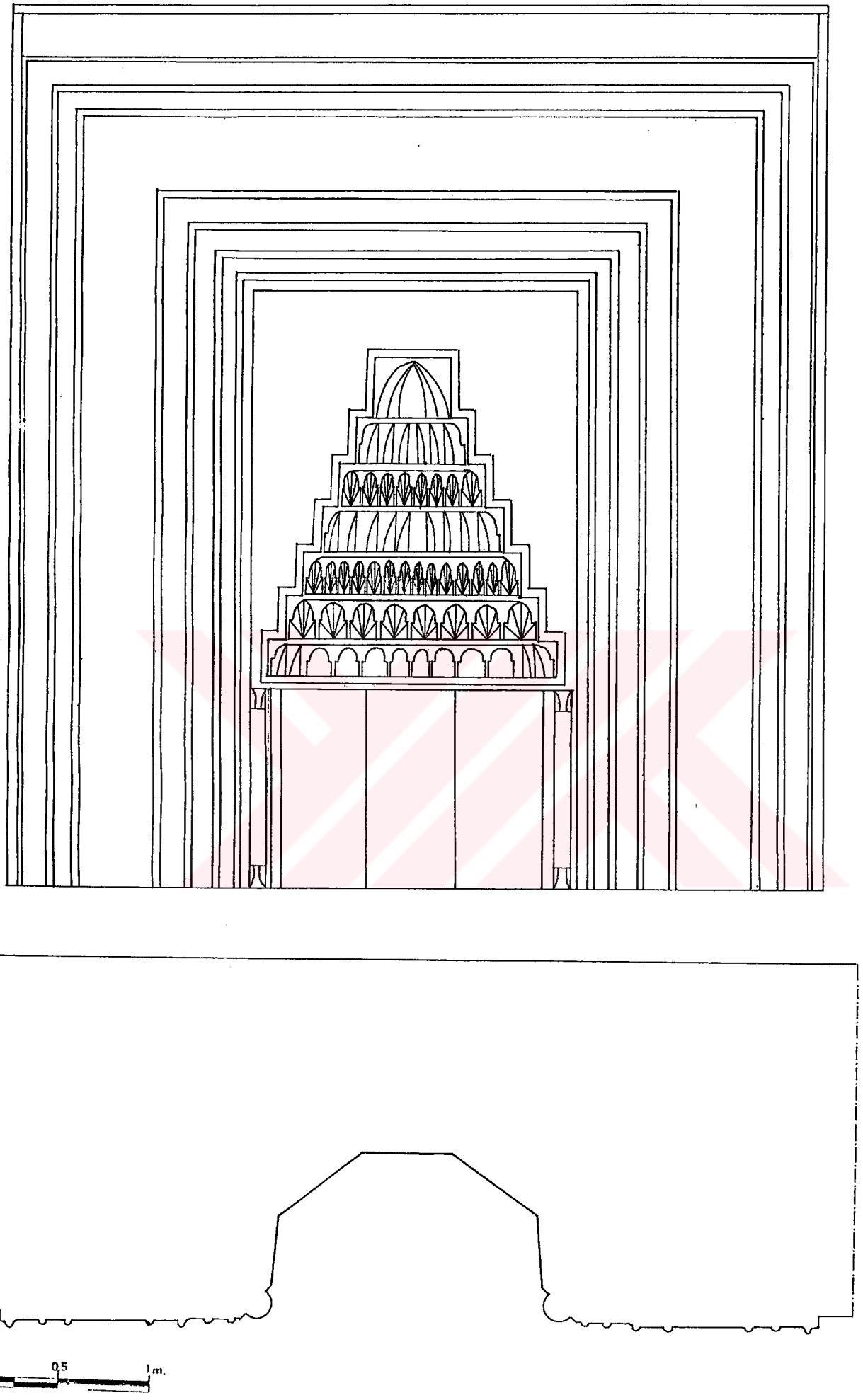

Çiz. 19: Bergama Ulu Cami mihrabı plan ve görünüşü

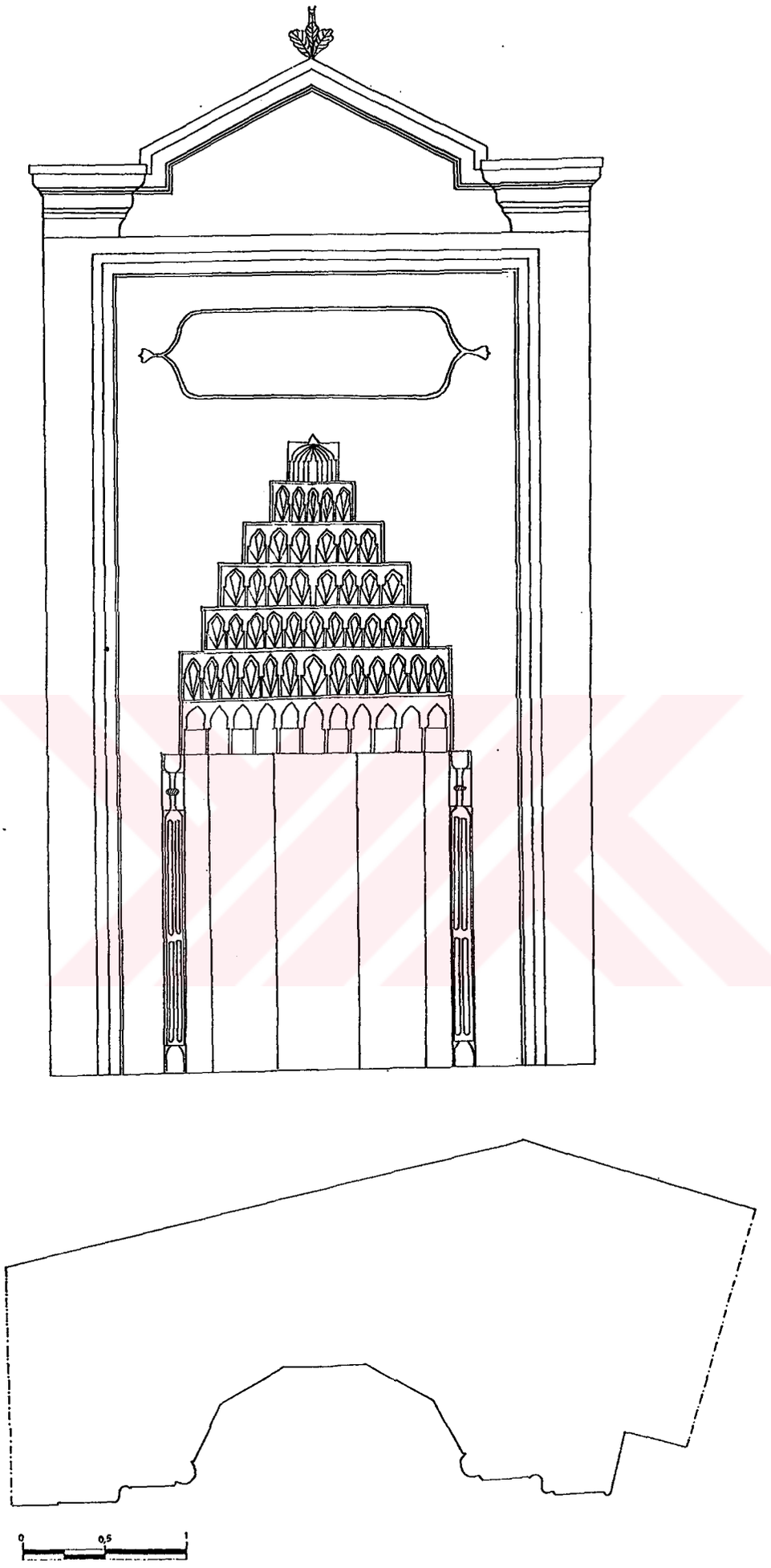

Çiz. 20: Kütahya Ulu Cami mihrabı plan ve görünüşü

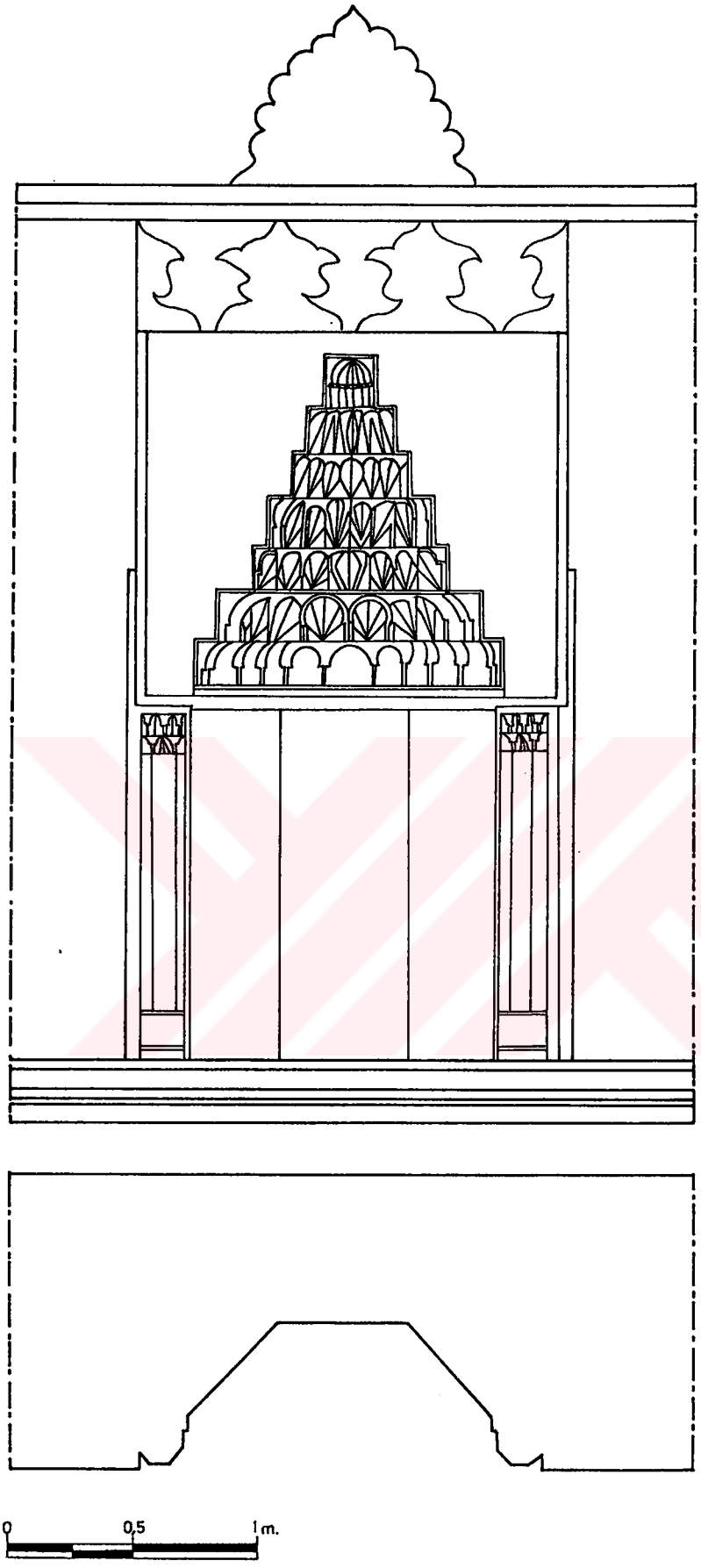

Çiz. 21: Gelibolu Azebler Namazgâhı mihrabı plan ve görünüşü

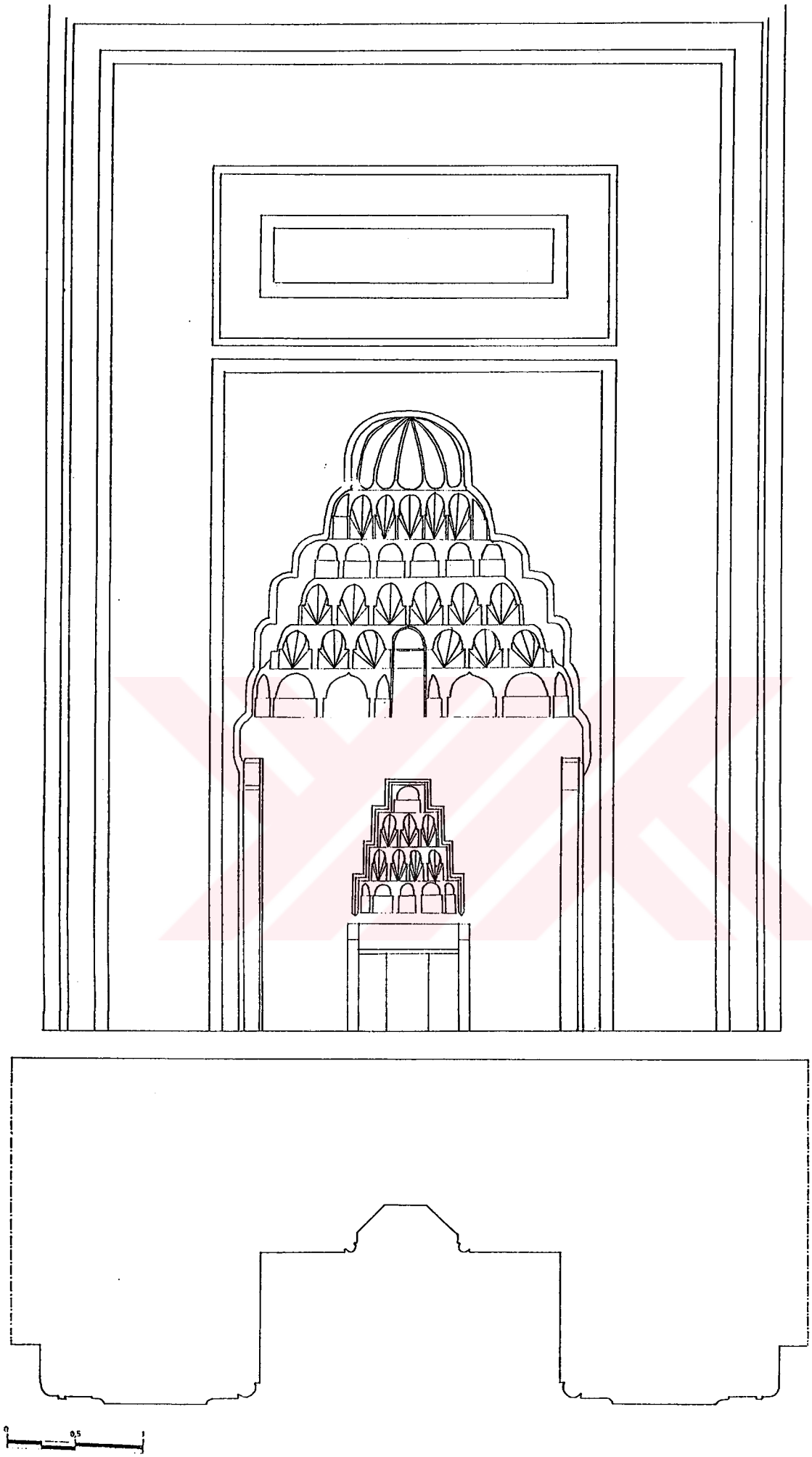

Çiz. 22: Edirne Eski Cami mihrabı plan ve görünüşü

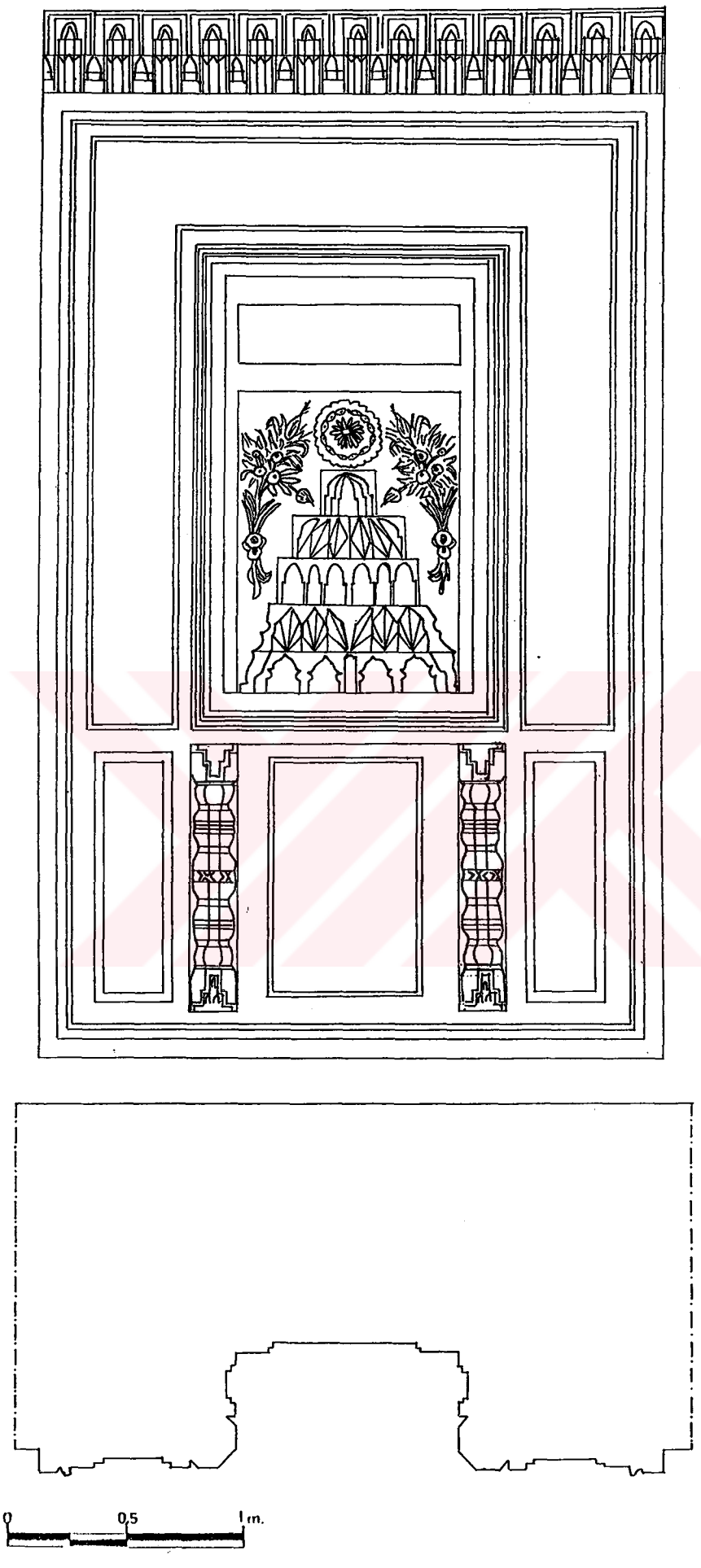

Çiz. 23: Amasya Bayezid Paşa Camii mihrabı plan ve görünüşü

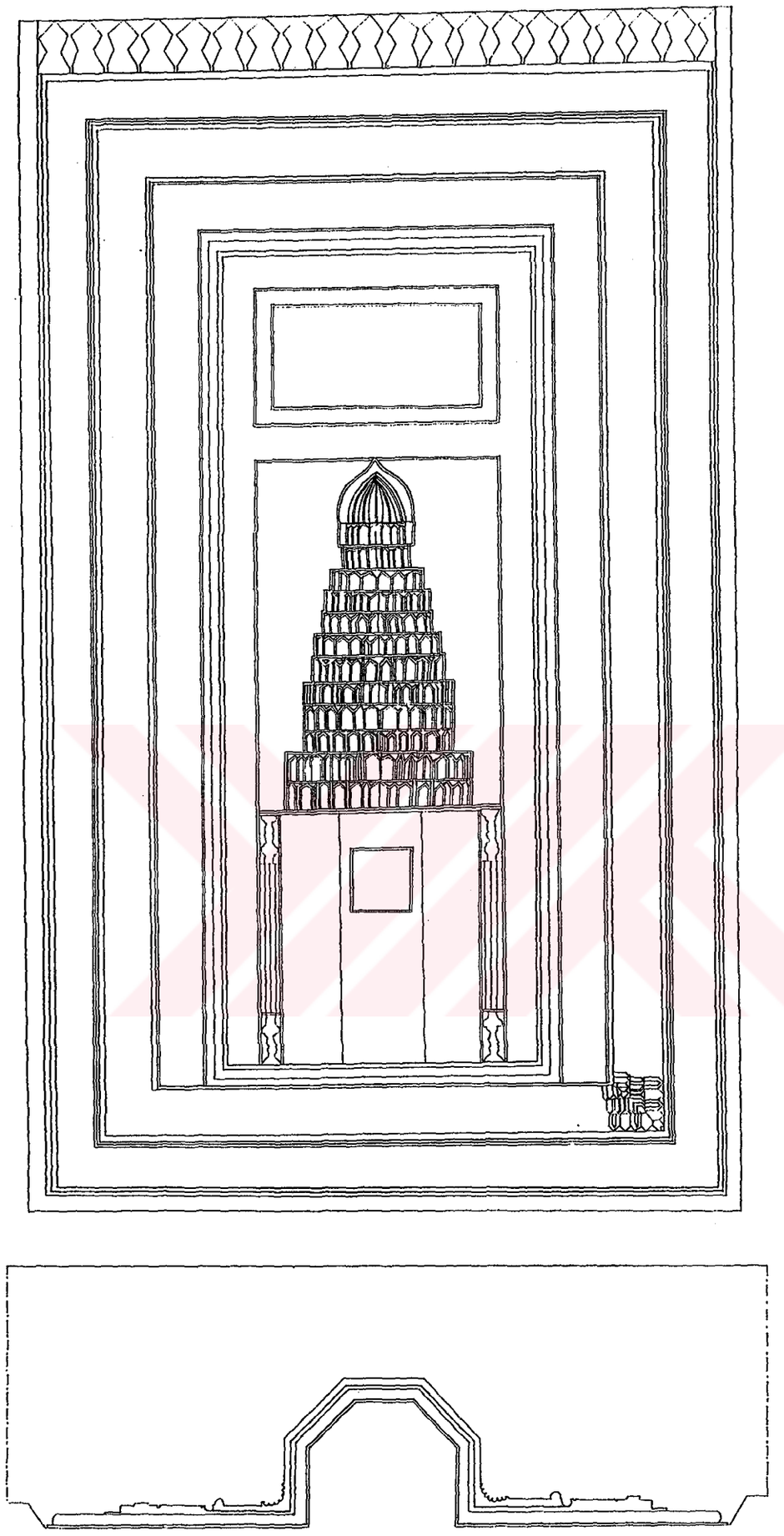

Çiz. 24: Bursa Yeşil Cami mihrabı plan ve görünüşü

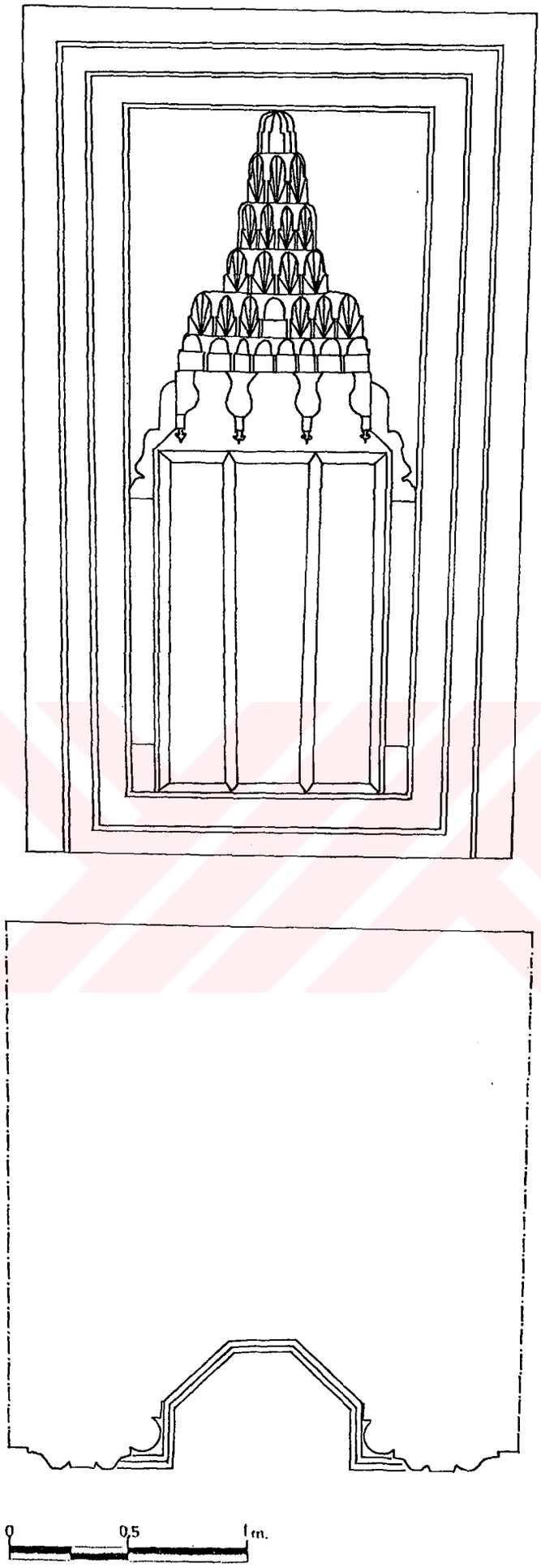

Çiz. 25: Bursa Yeşil Cami son cemaat yeri mihrabı plan ve görünüşü

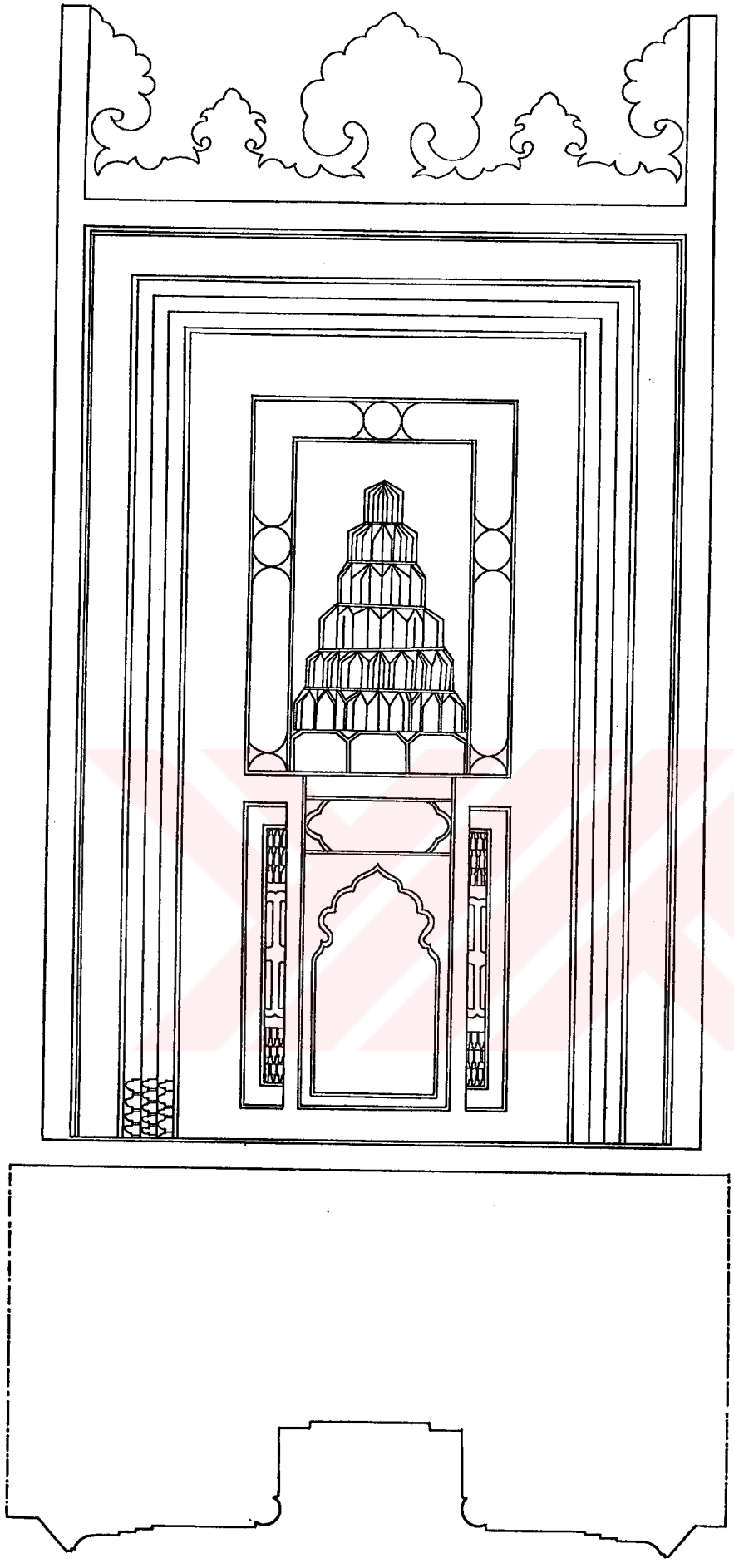

Çiz. 26: Bursa Yeşil Türbe mihrabı plan ve görünüşü

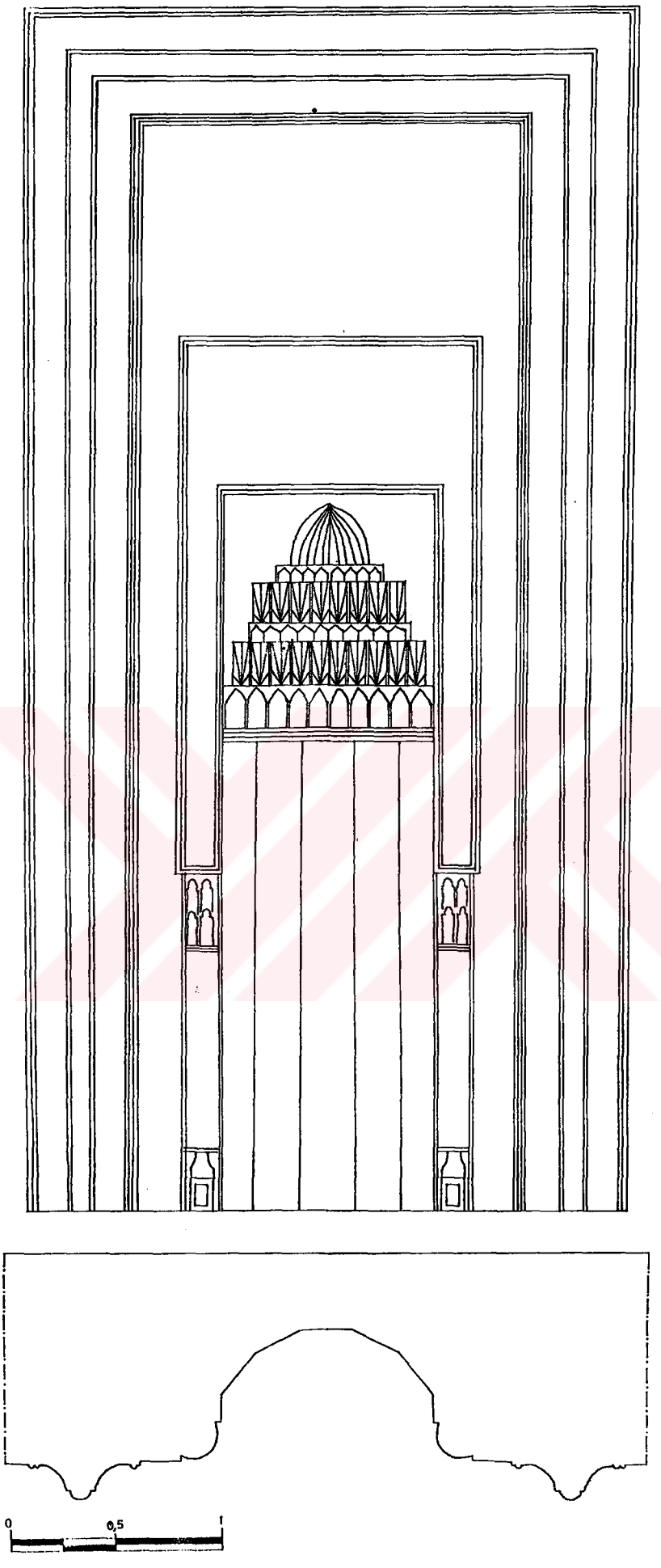

Çiz. 27: Bursa Çandarlı İbrahim Camii mihrabı plan ve görünüşü

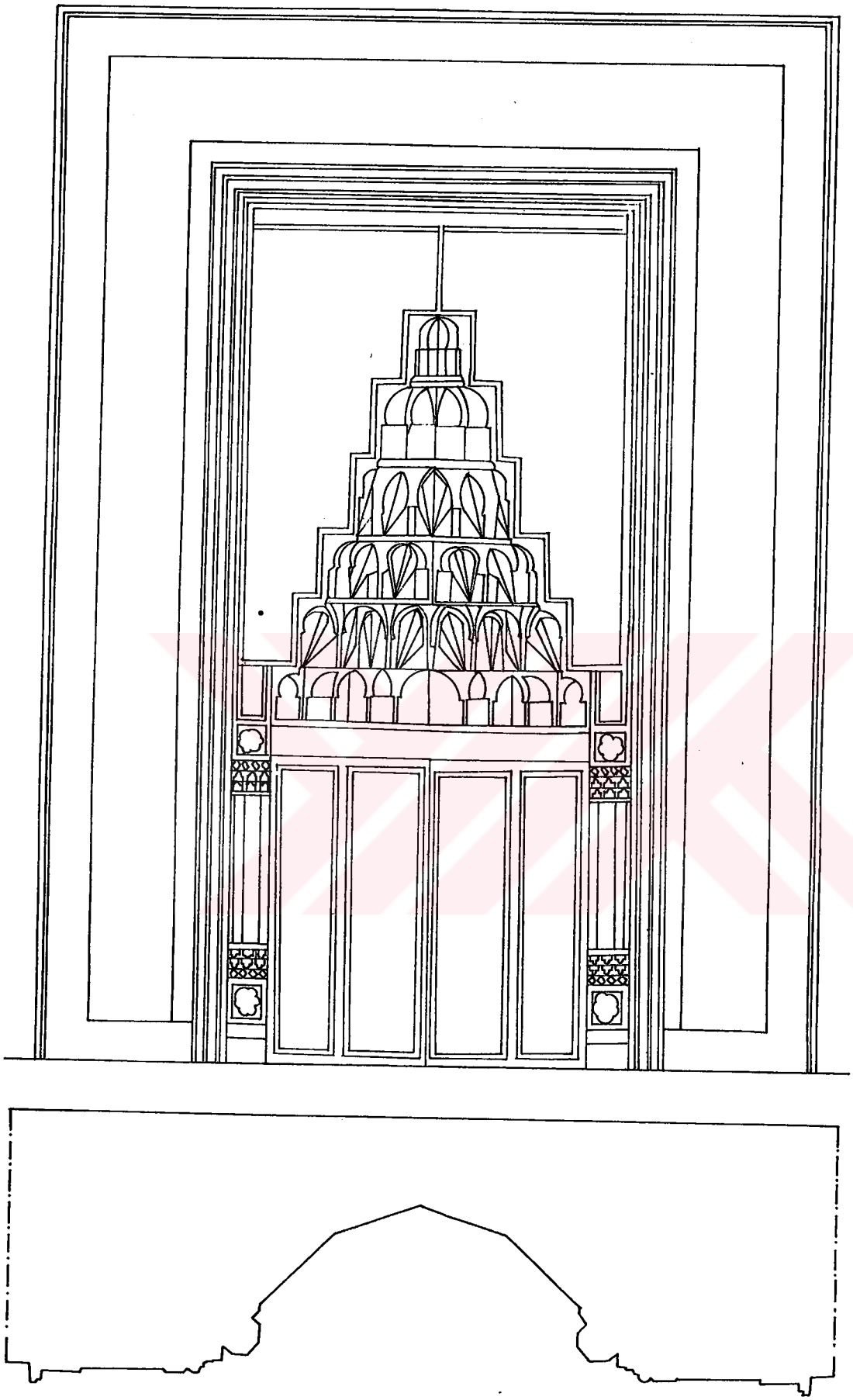

Çiz. 28: Ankara Molla Büyük Camii mihrabı plan ve görünüşü

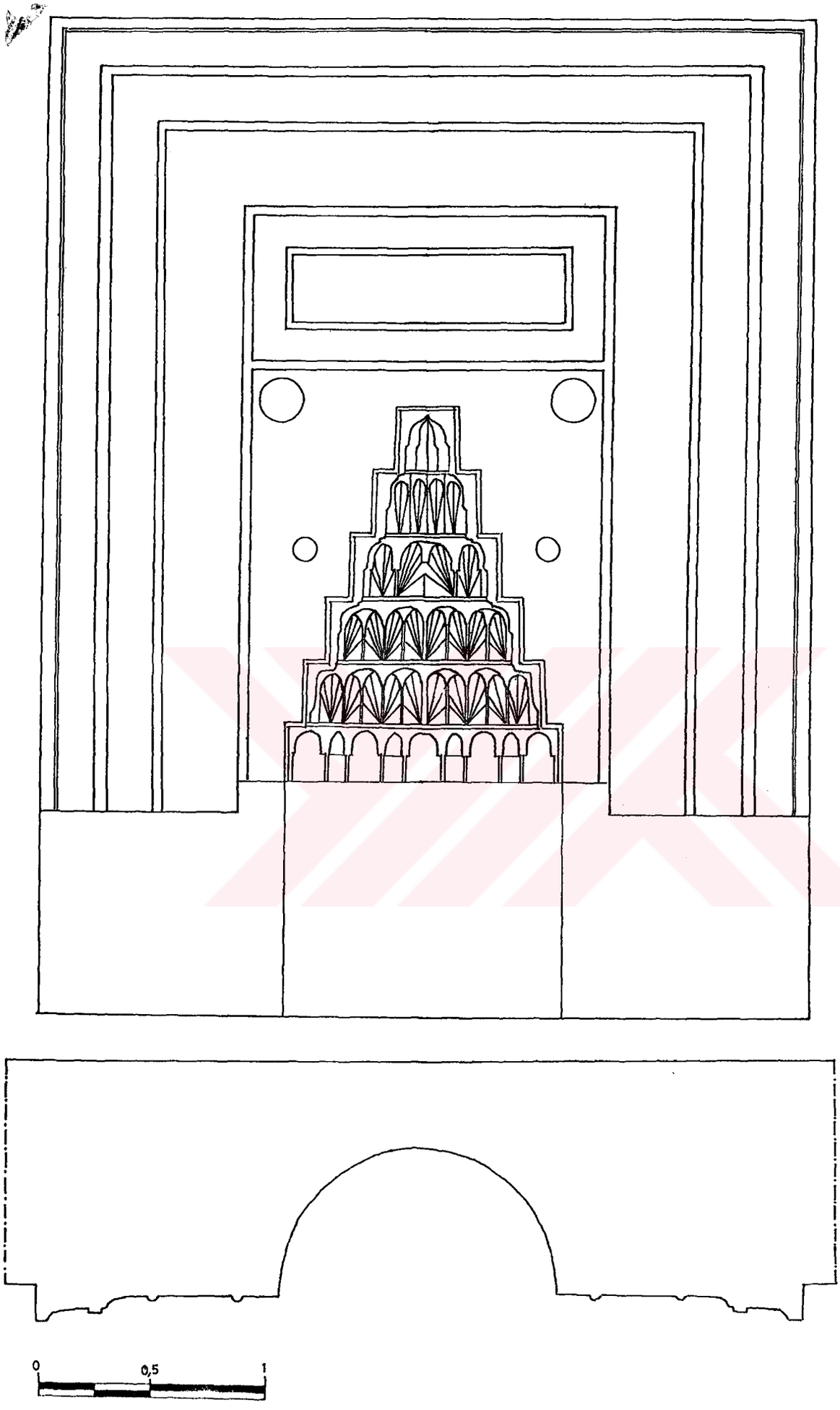

Çiz. 29: Ankara Örtmeli Mescid mihrabı plan ve görünüşü

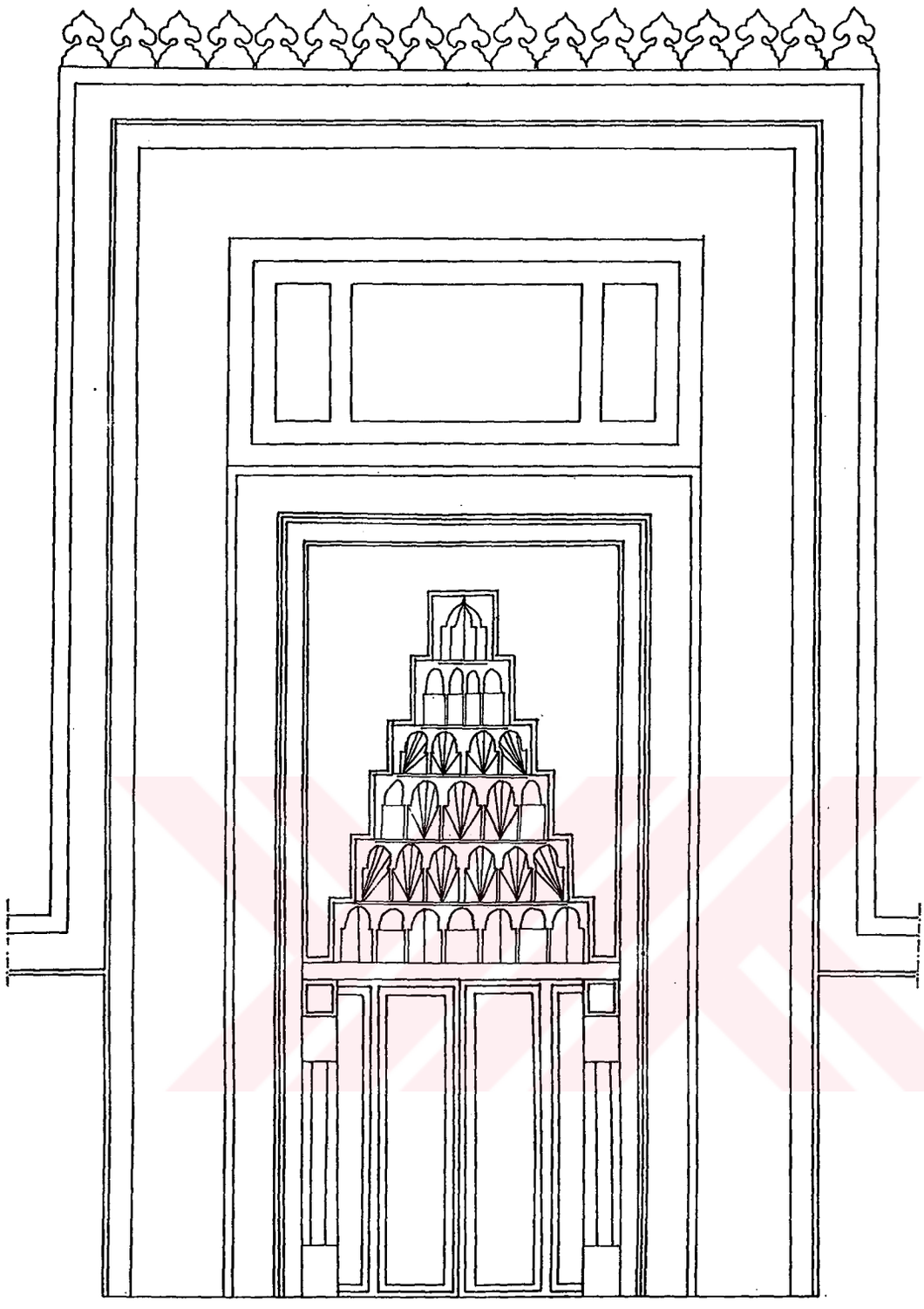

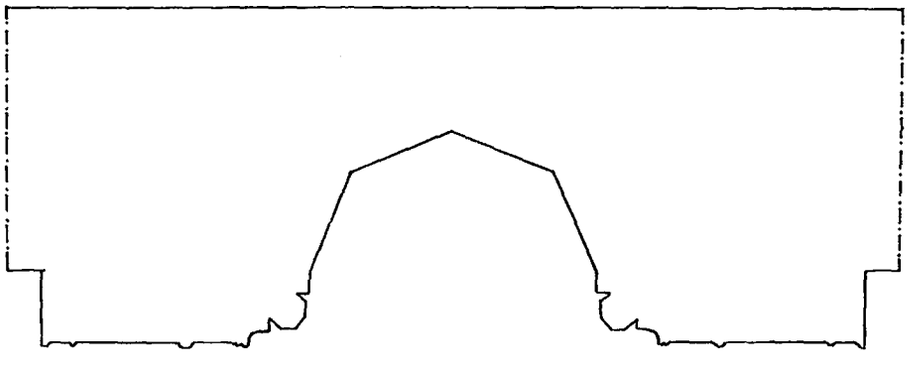

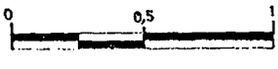

Çiz. 30: Ankara Hacı İvaz Mescidi mihrabı plan ve görünüşü

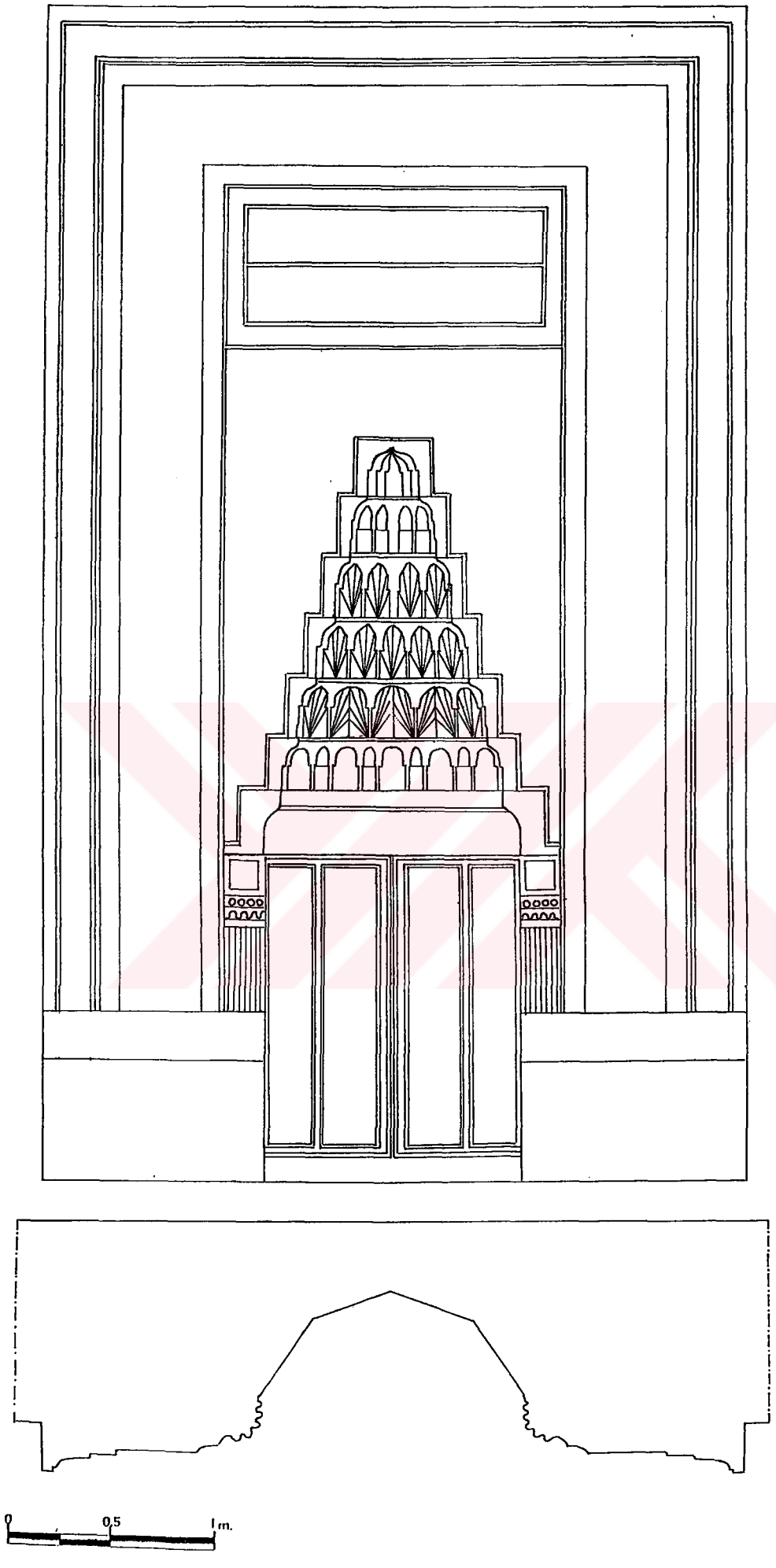

Çiz. 31: Ankara Direkli Camii mihrabı plan ve görünüşü

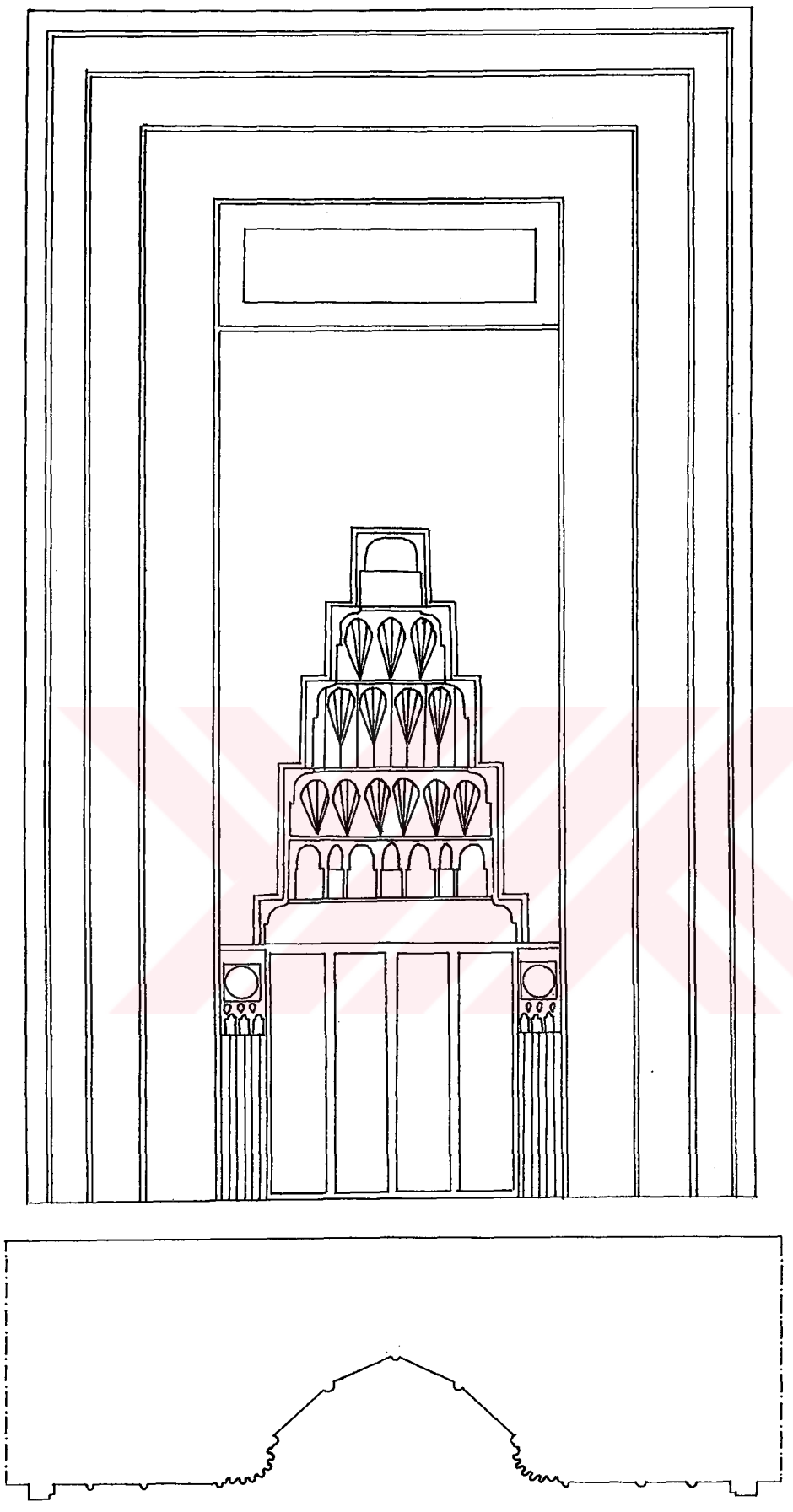

Çiz. 32: Ankara Hacettepe Camii mihrabı plan ve görünüşü

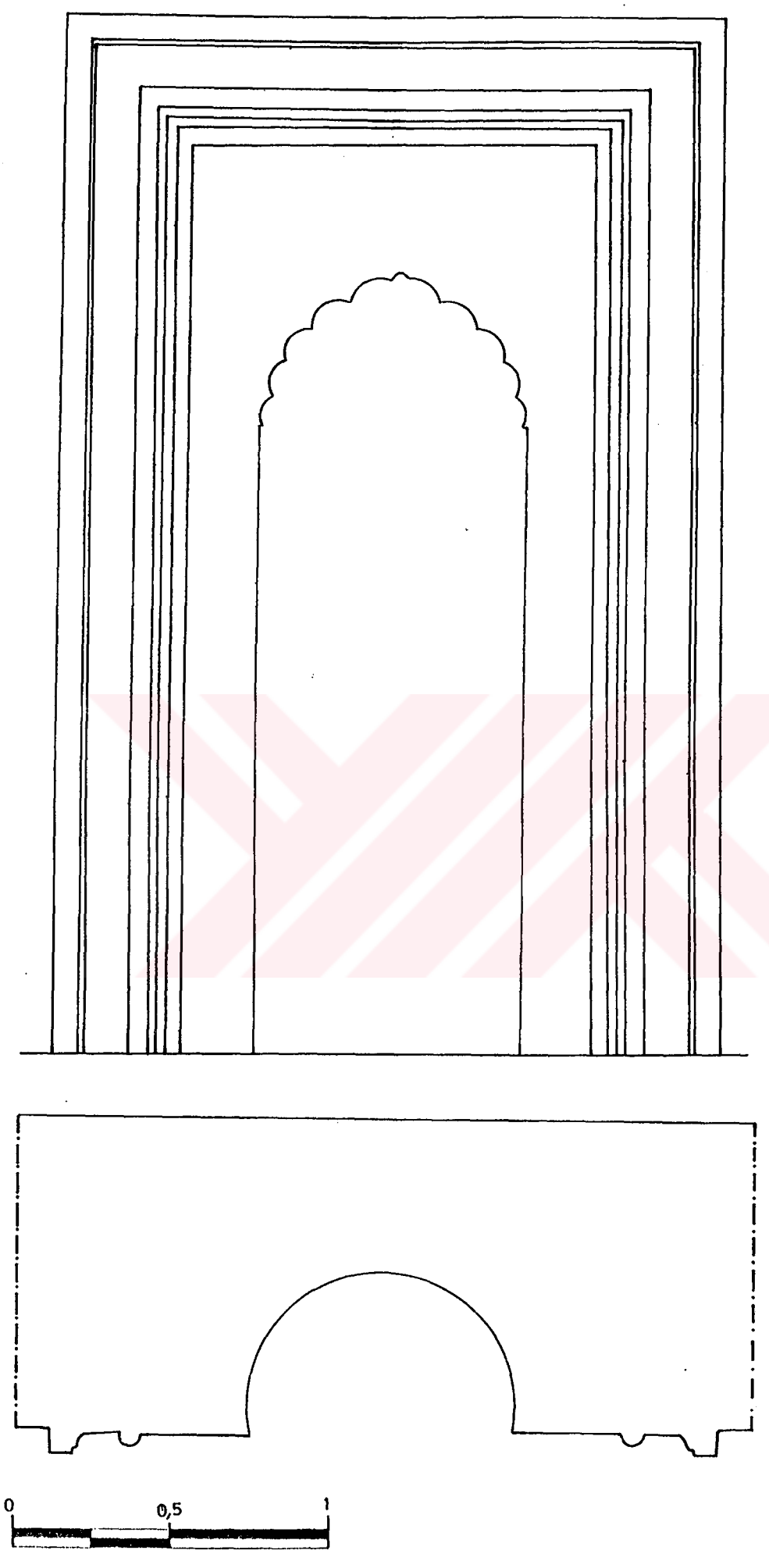

Çiz. 33: Ankara Ahi Tura Mescidi mihrabı plan ve görünüşü

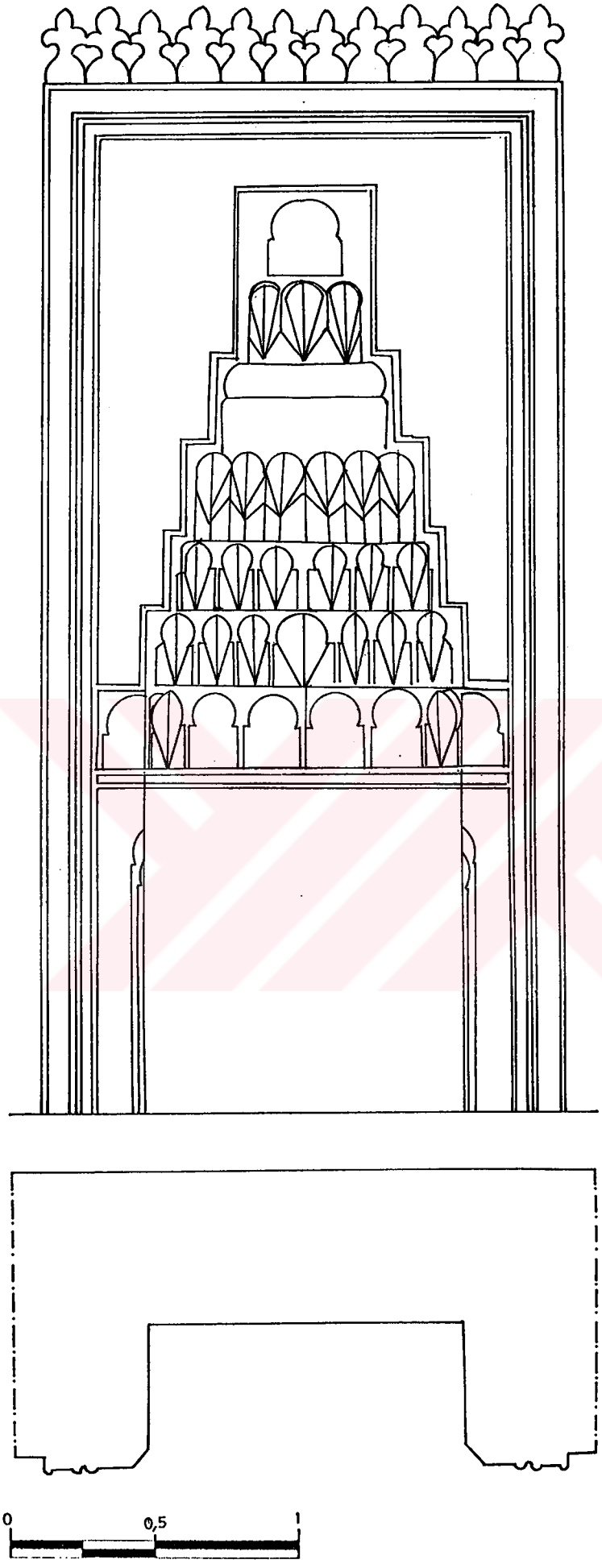

Çiz. 34: Ankara Sabuni (Karanlık) Mescid mihrabı plan ve görünüşü

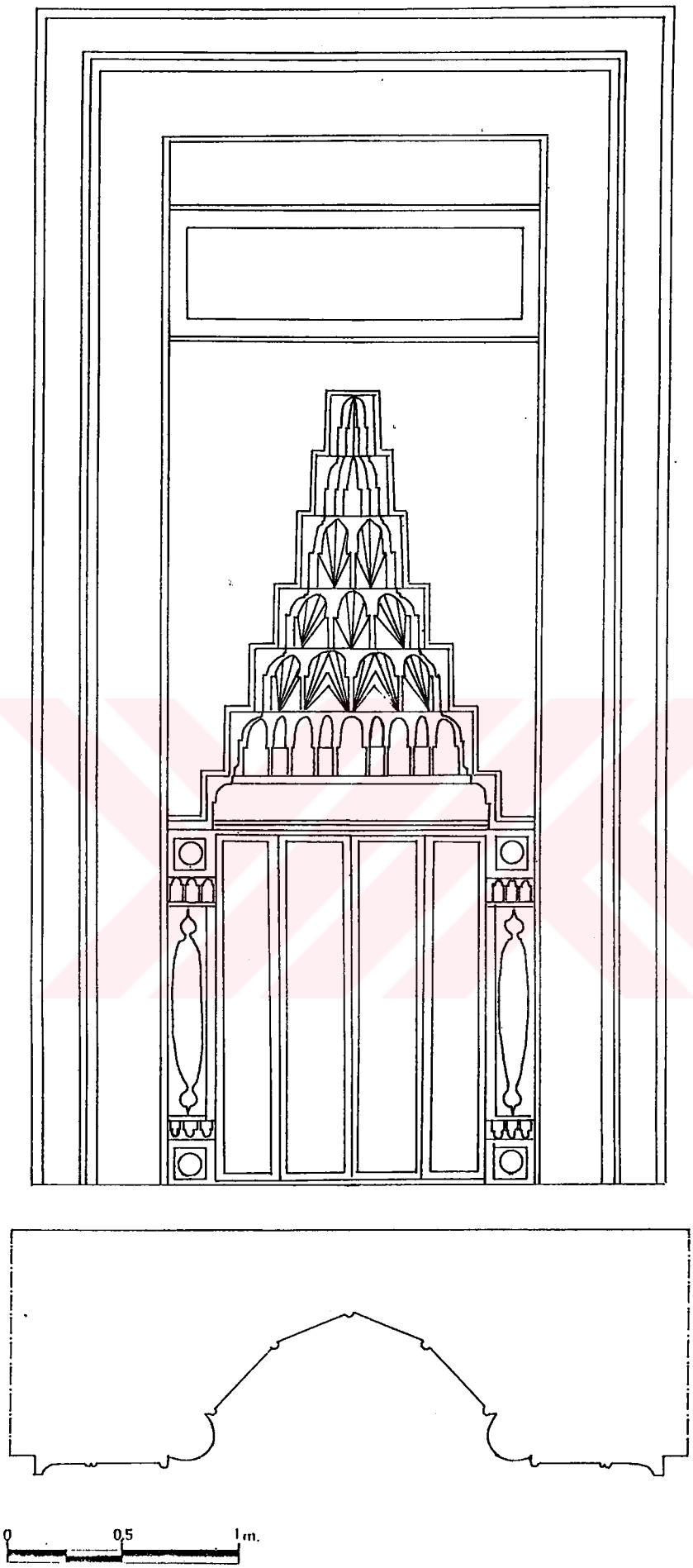

Çiz. 35: Ankara Poyracı Mescidi mihrabı plan ve görünüşü

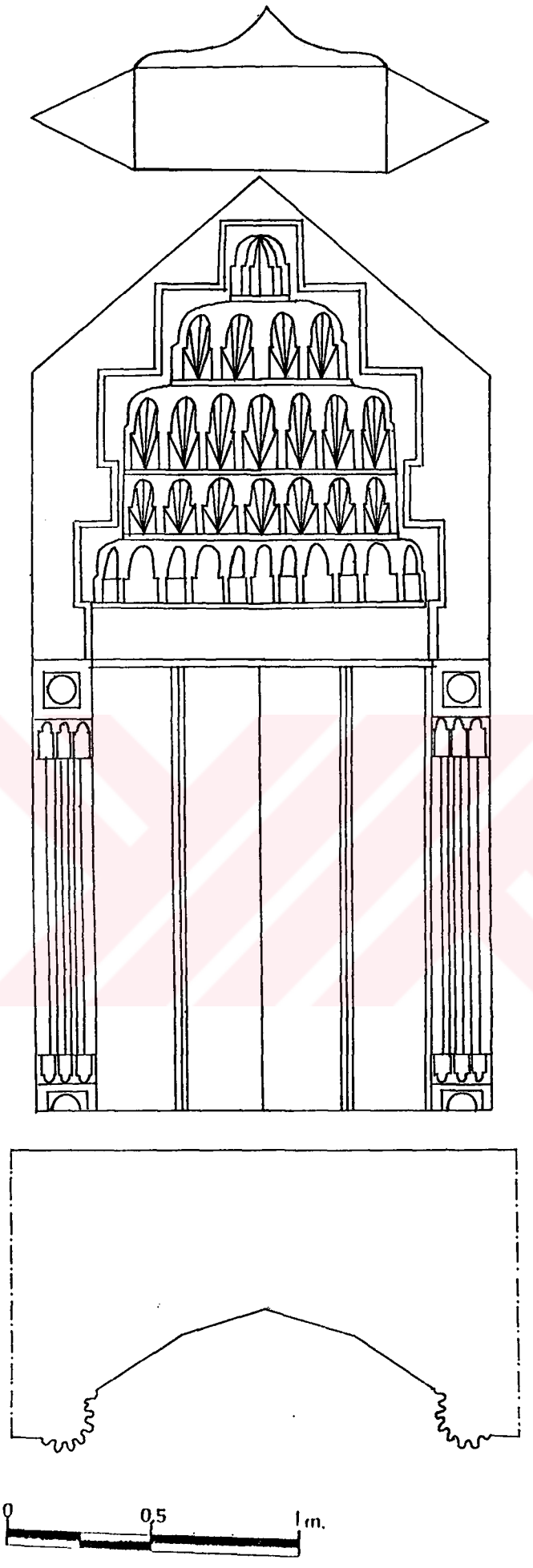

Çiz. 36: Ankara Eyüp Mescidi Camii mihrabı plan ve görünüşü

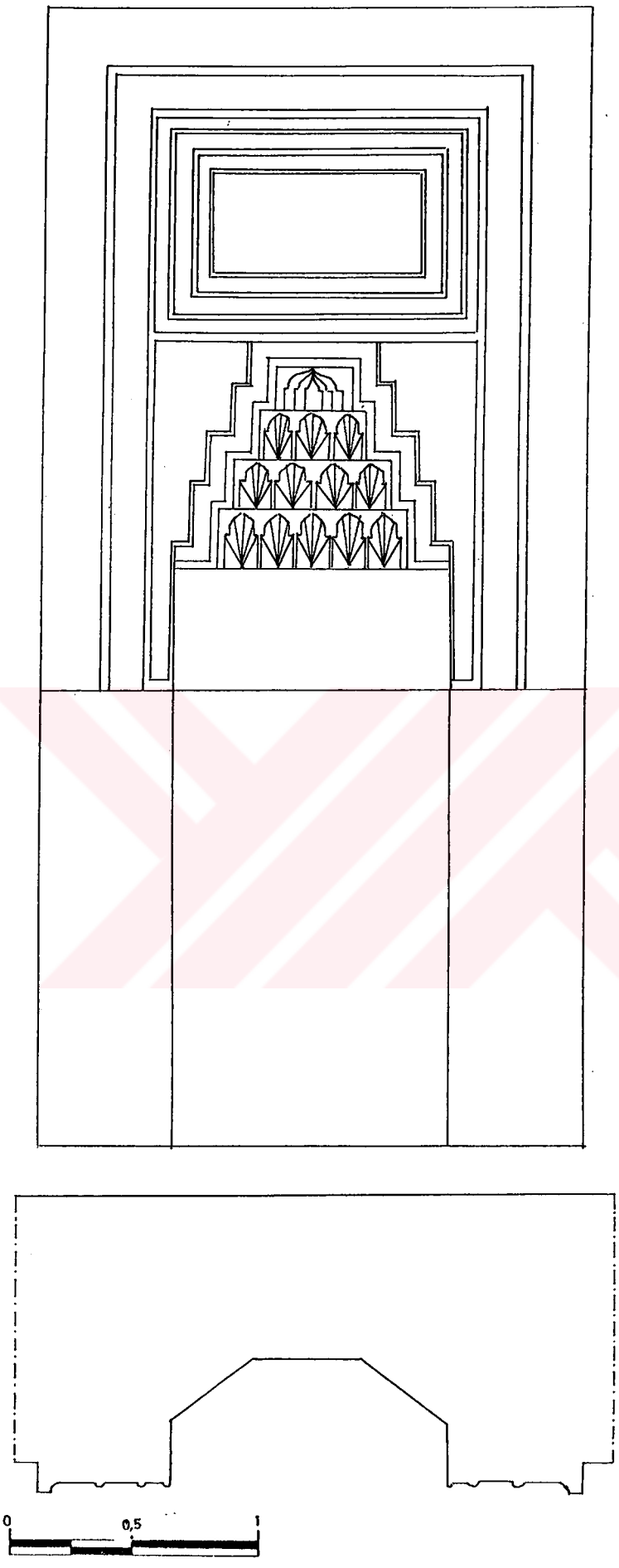

Çiz. 37: Edirne Gazi Mihal Camii mihrabı plan ve görünüşü

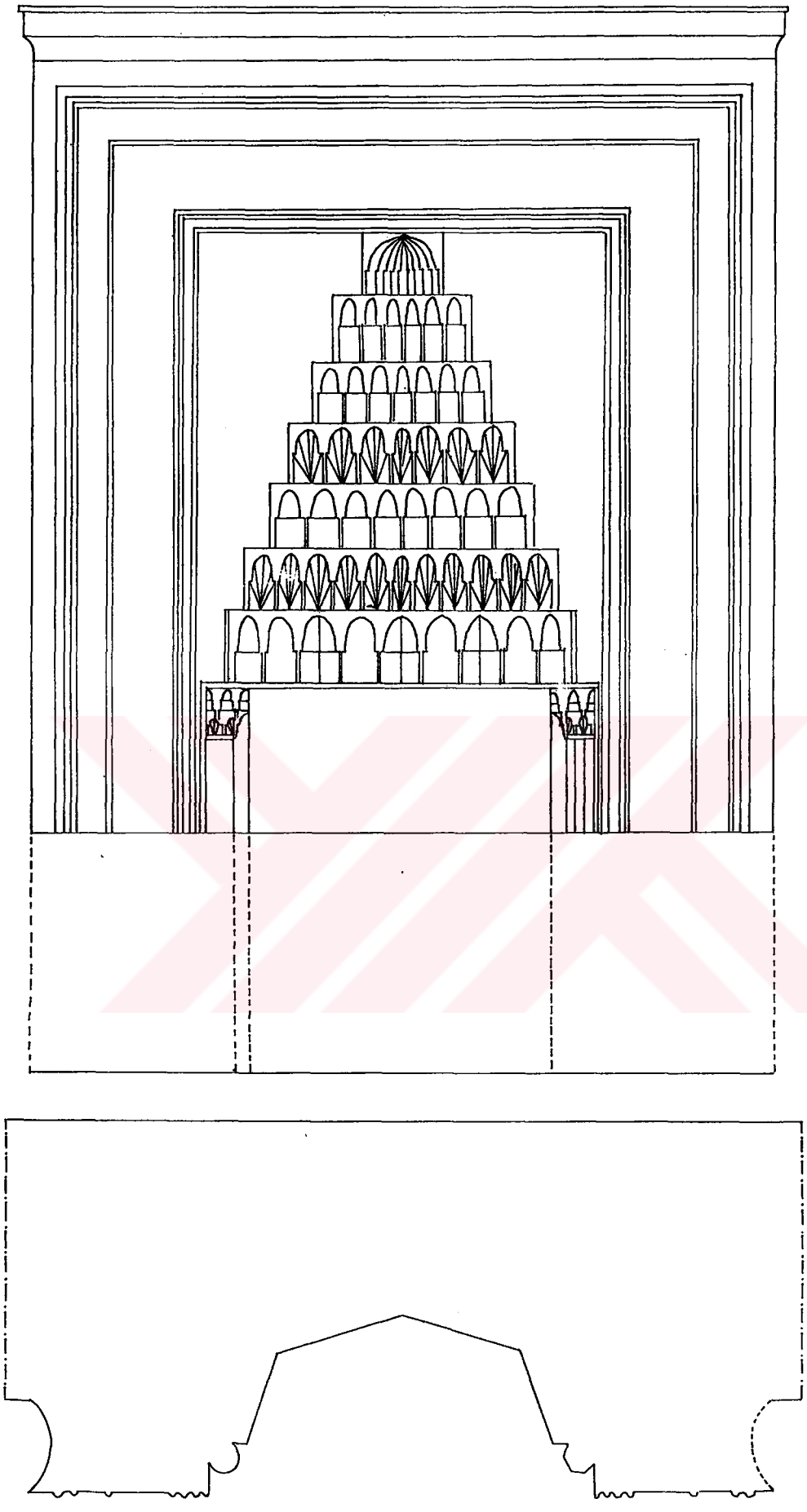

Çiz. 38: Merzifon II. Murad Camii mihrabı plan ve görünüşü

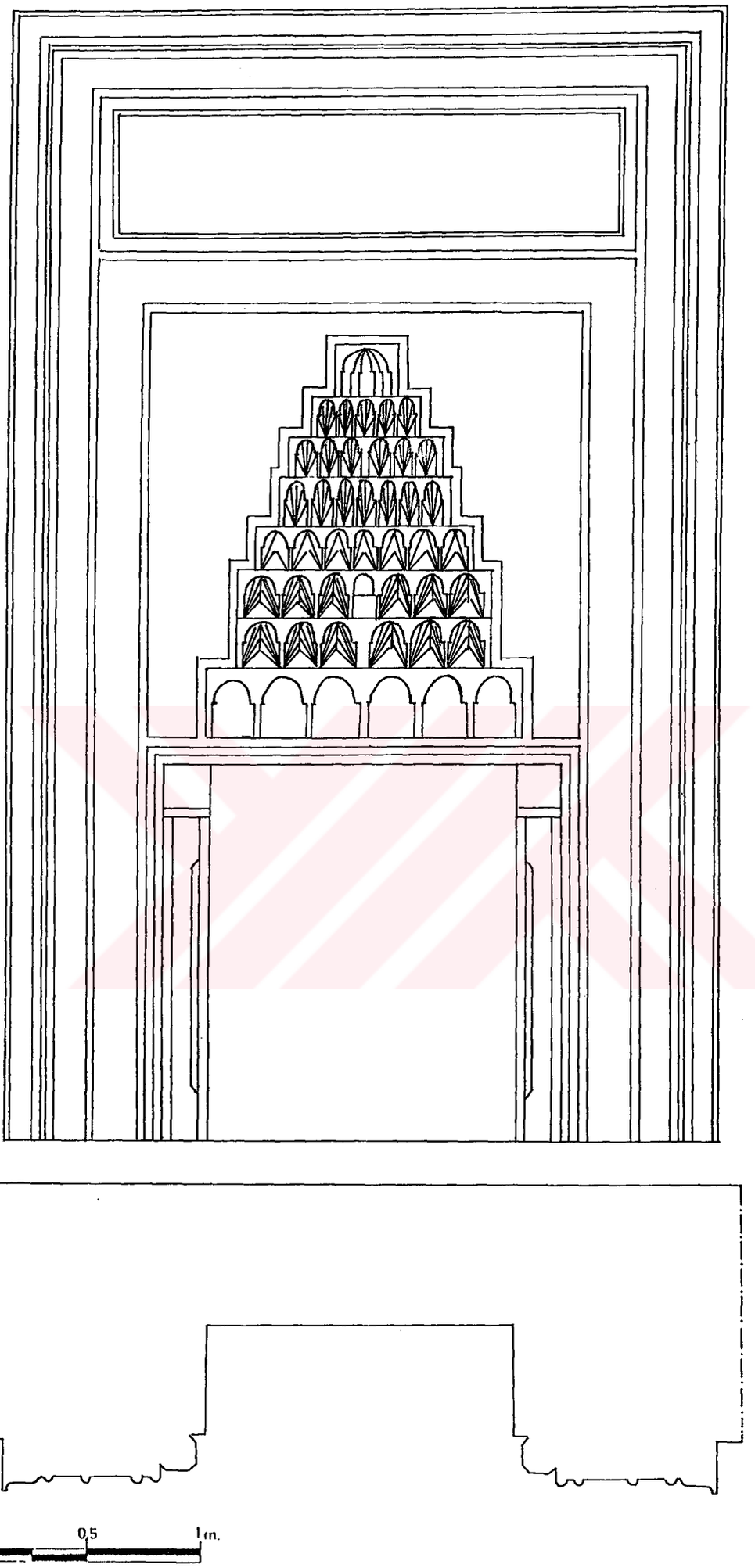

Çiz. 39: Edirne Şah Melek Camii mihrabı plan ve görünüşü

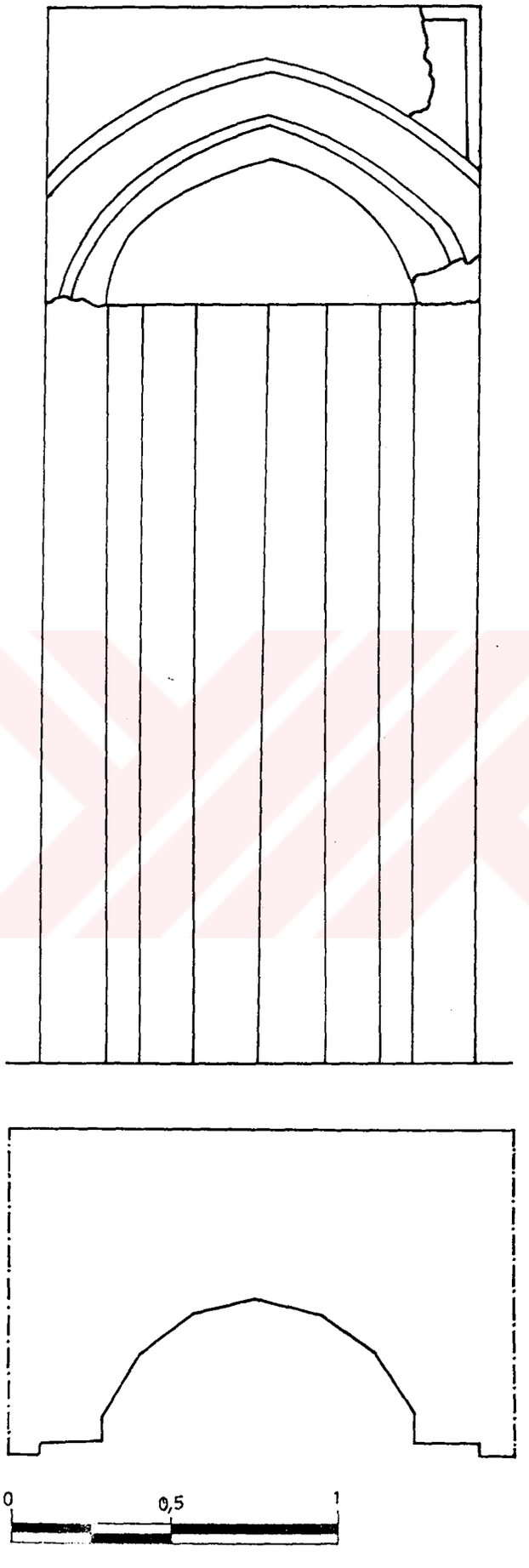

Çiz. 40: İznik Elbeyli Köyü Çandarlı Camii mihrabı plan ve görünüşü

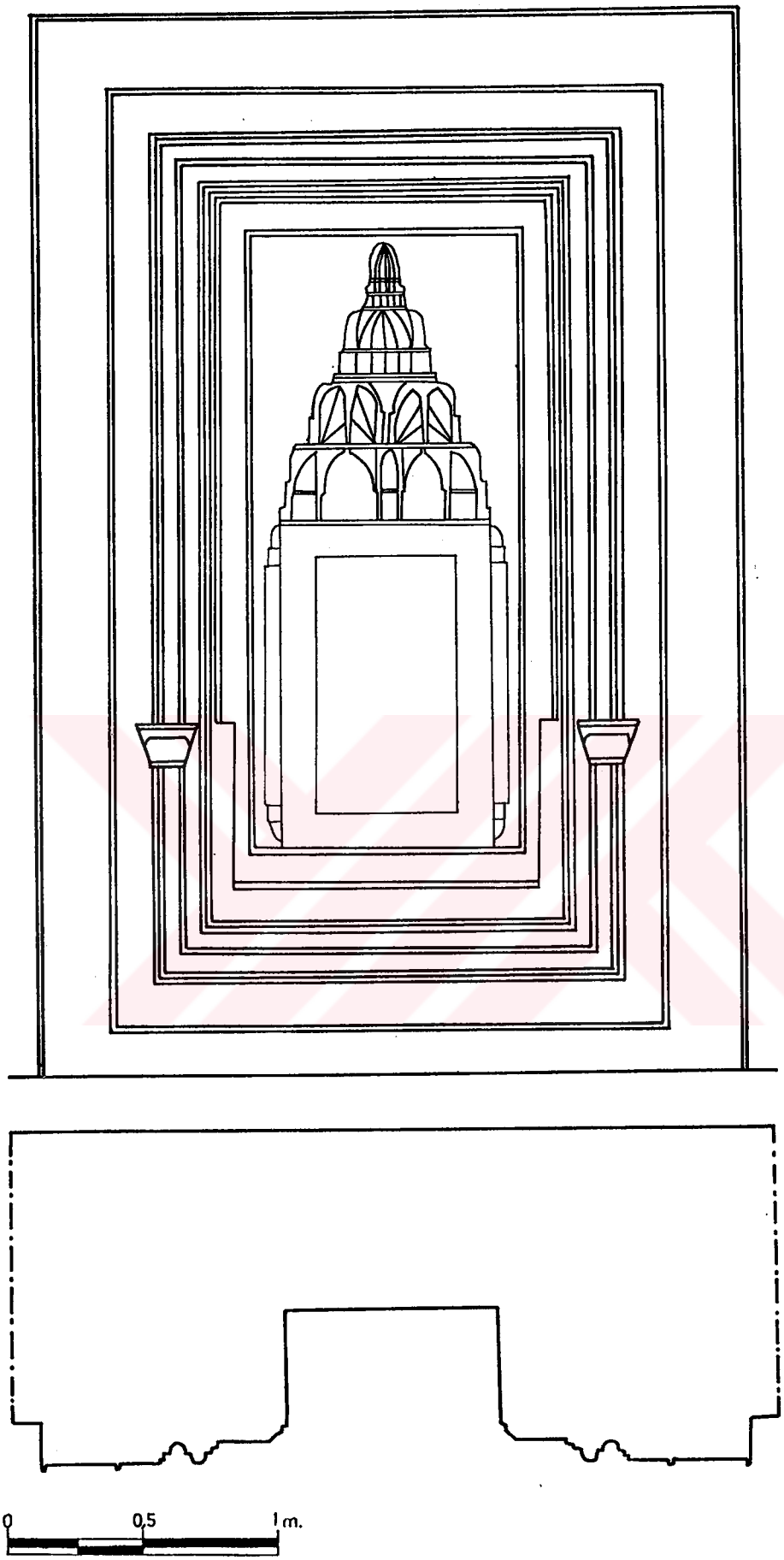

Çiz. 41: Osmancık Koca Mehmet Paşa Camii mihrabı plan ve görünüşü

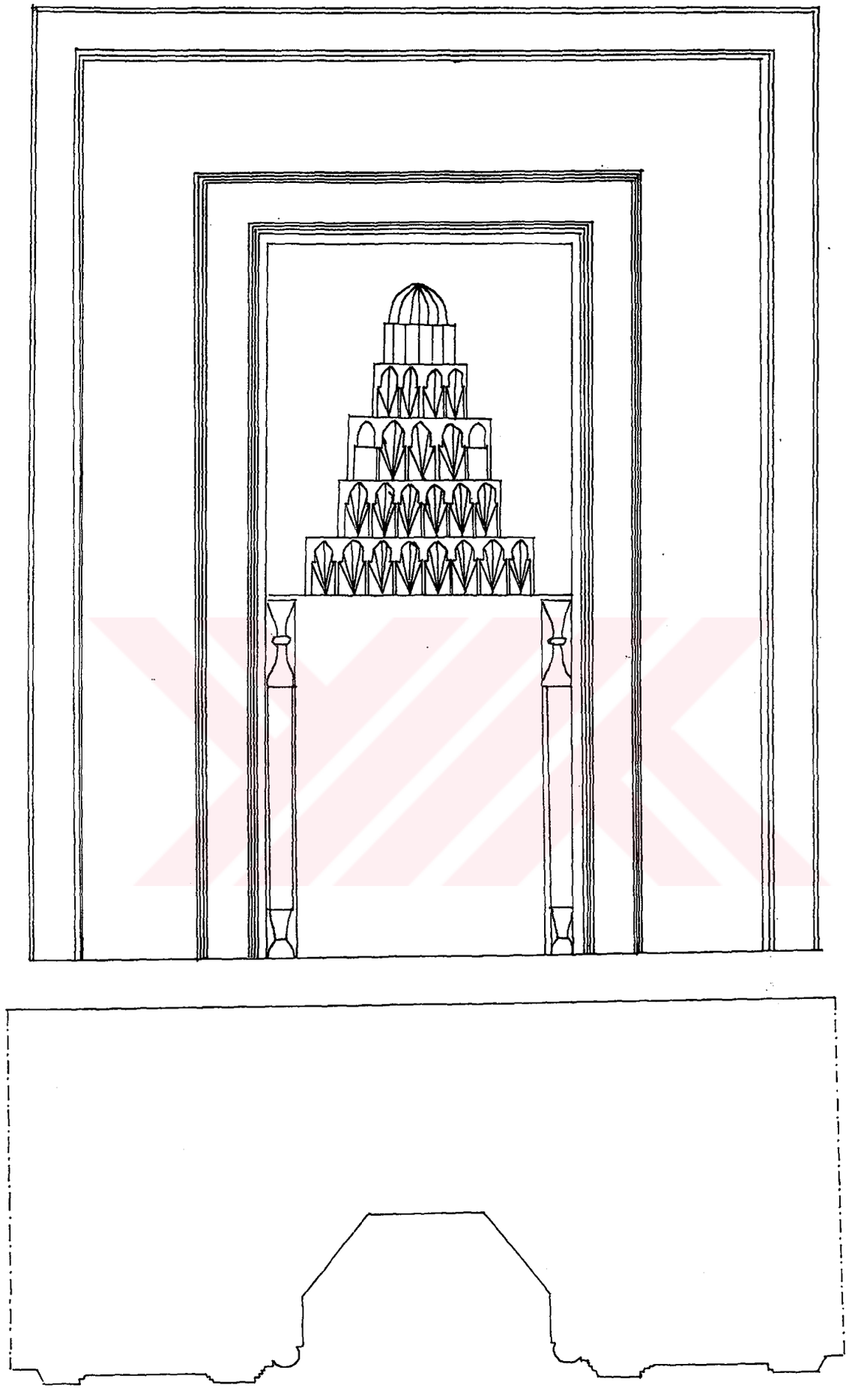

Çiz. 42: Gümüş Yörgüç Paşa Camii mihrabı plan ve görünüşü

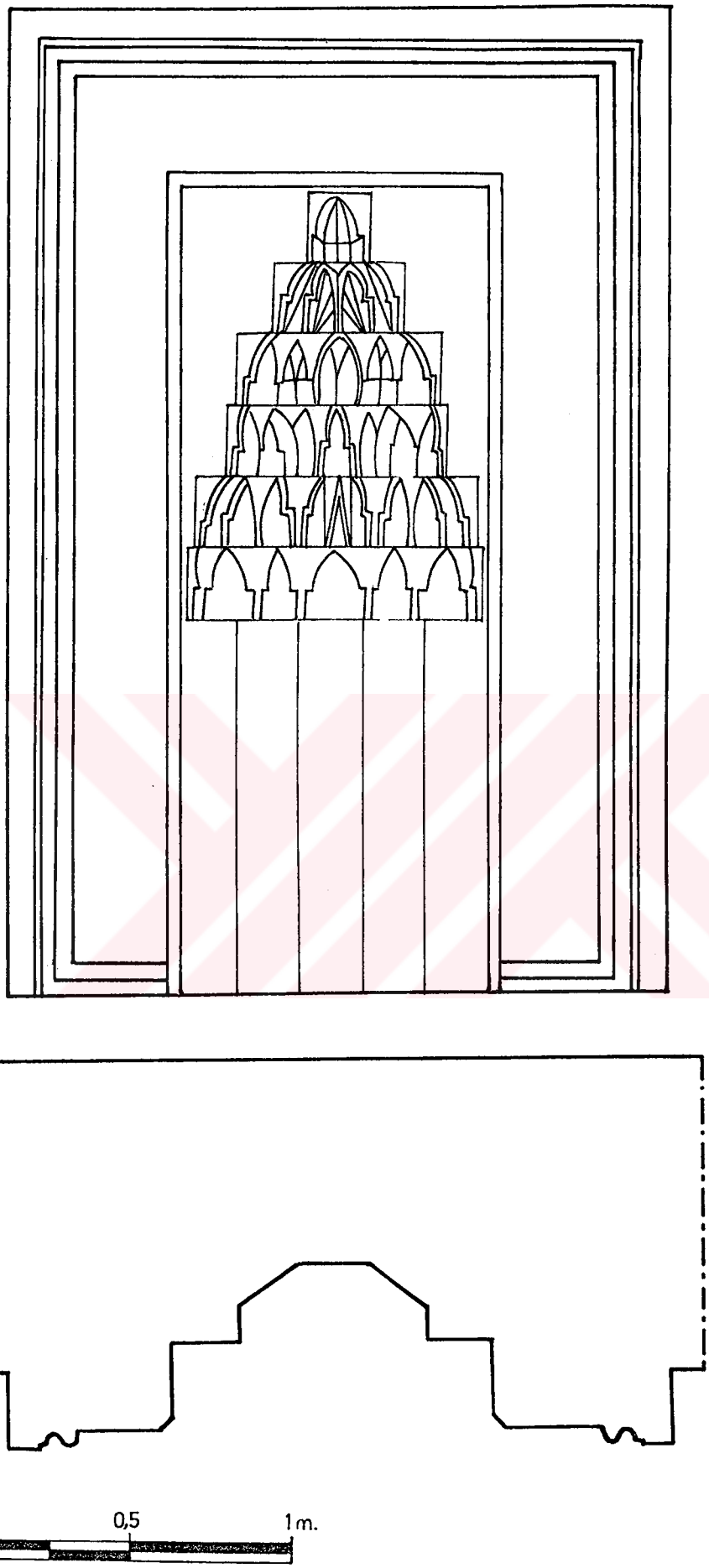

Çiz. 43: Amasya Yörgüç Paşa Camii mihrabı plan ve görünüşü

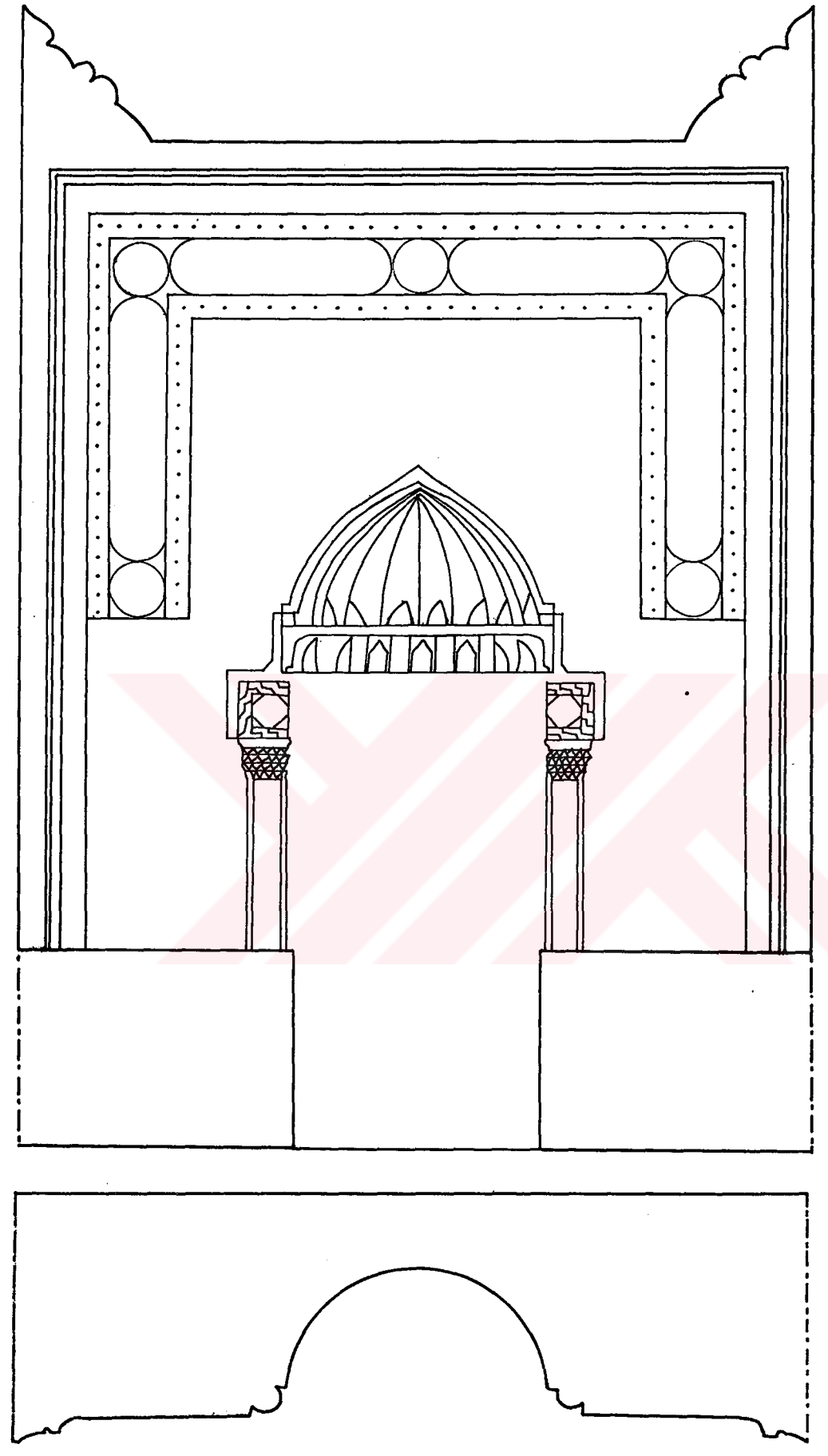

Çiz. 44: Kütahya İshak Fakih Camii mihrabı plan ve görünüşü

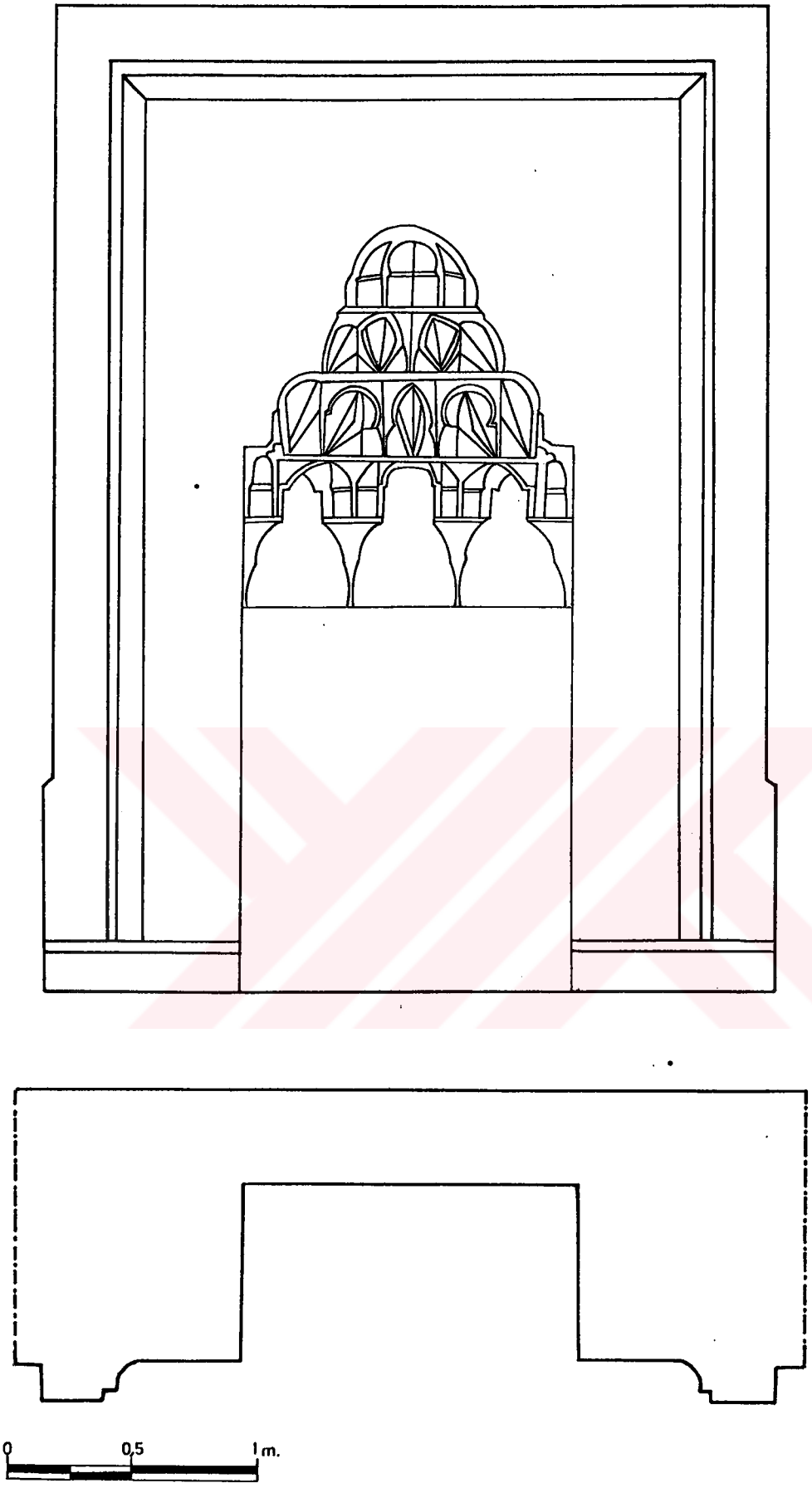

Çiz. 45: Bergama Kurşunlu cami mihrabı plan ve görünüşü

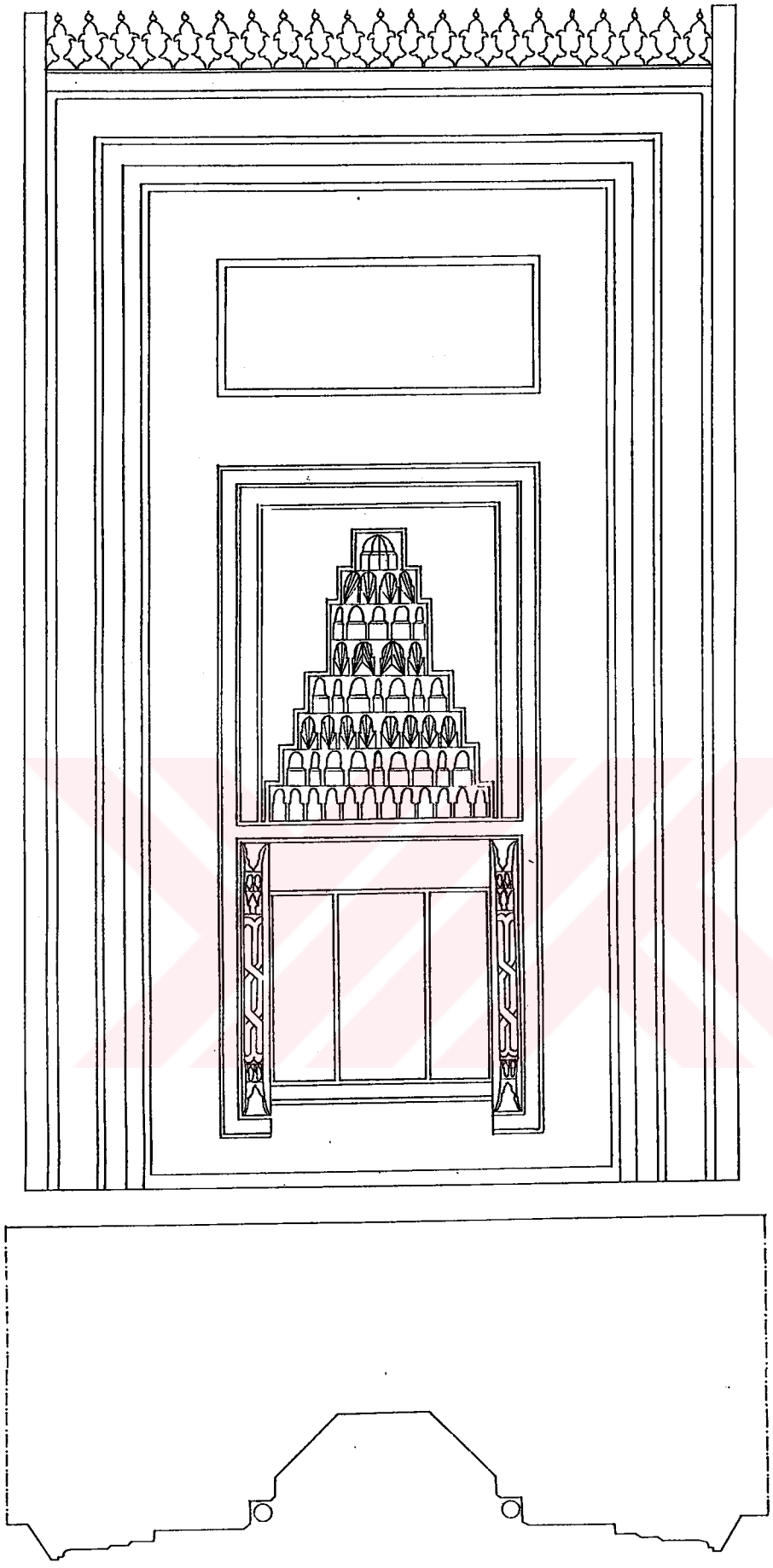

Çiz. 46: Edirne Muradiye Camii mihrabı plan ve görünüşü

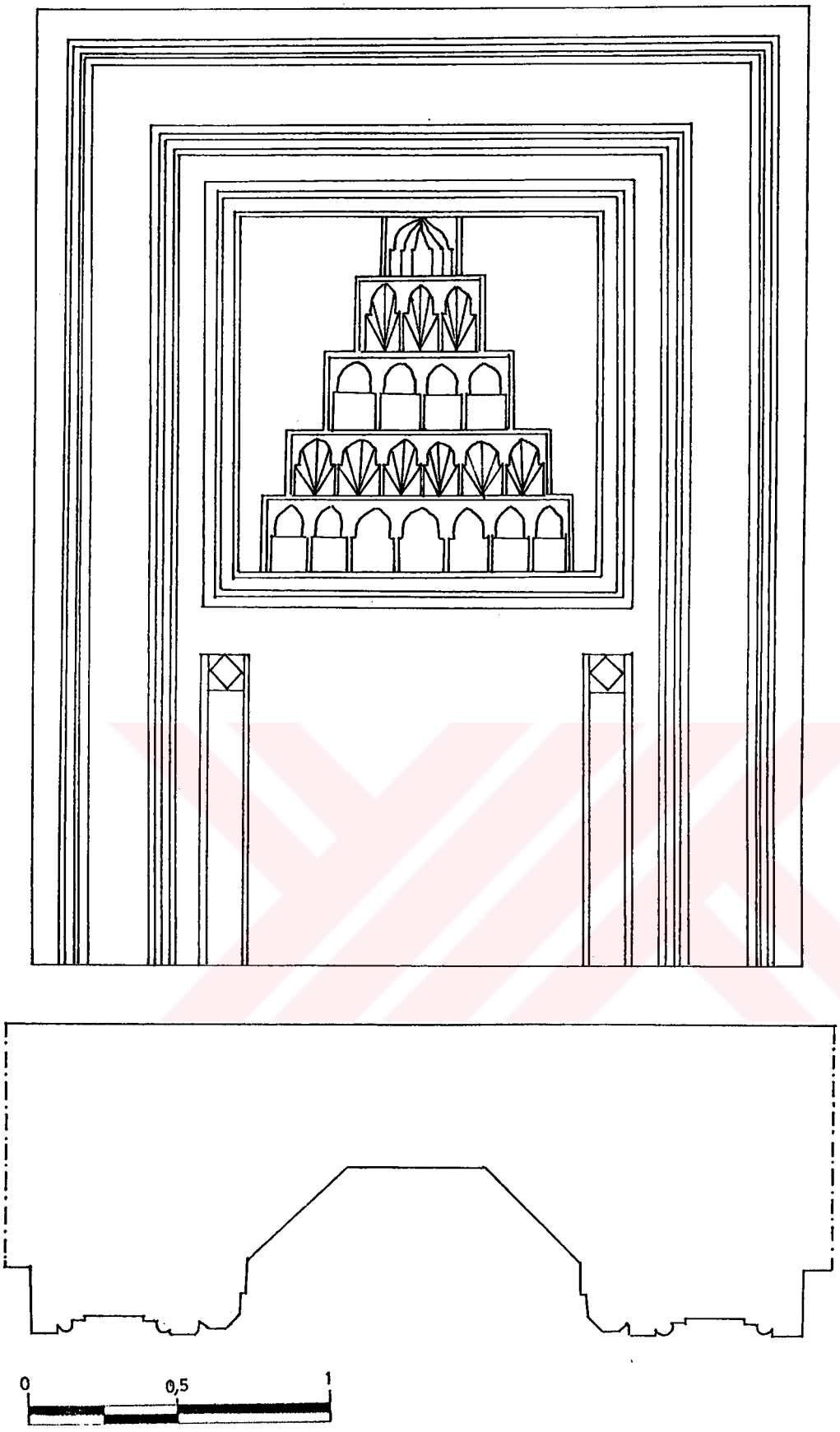

Çiz. 47: Edirne Kirazlı Mescid mihrabı plan ve görünüşü

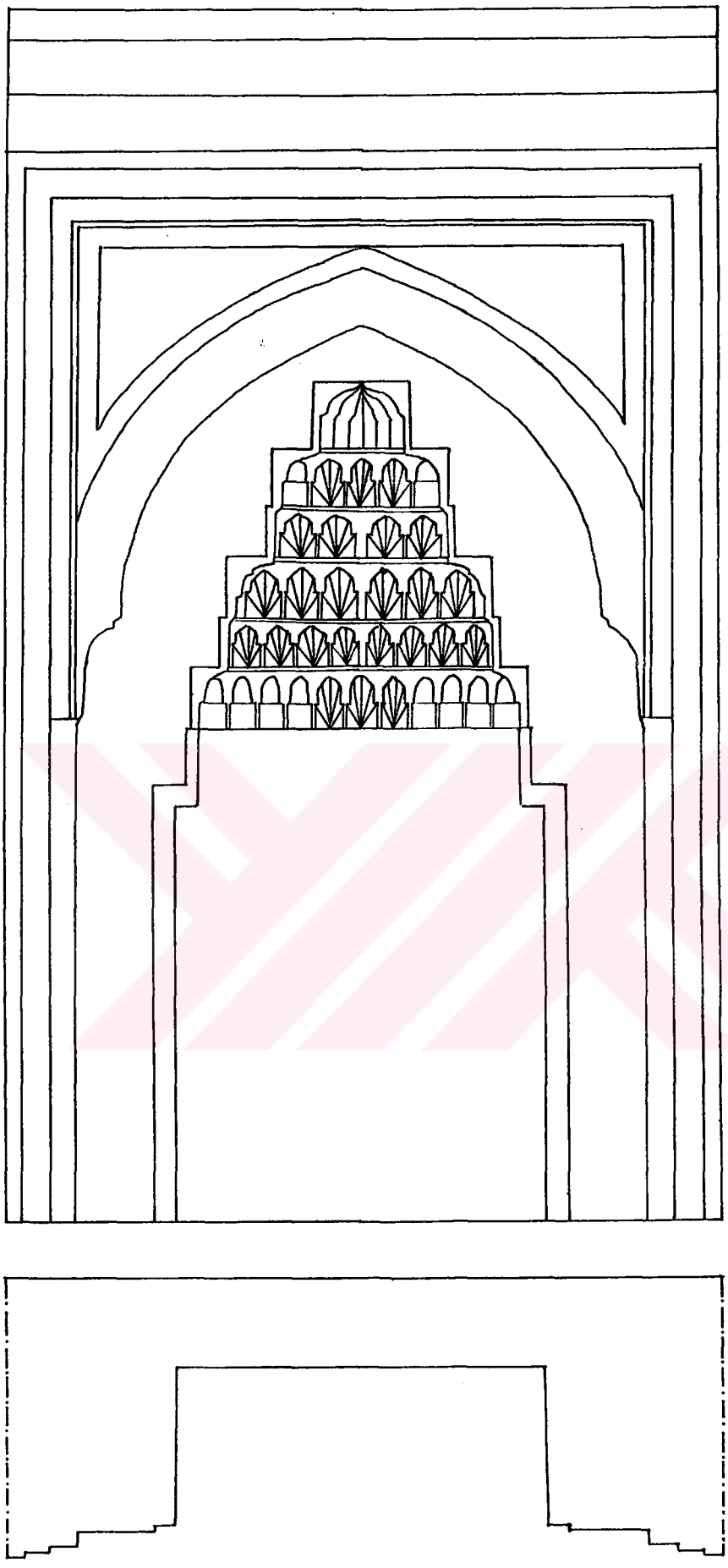

Çiz. 48: Bursa Yiğit Köhne Camii mihrabı plan ve görünüşü

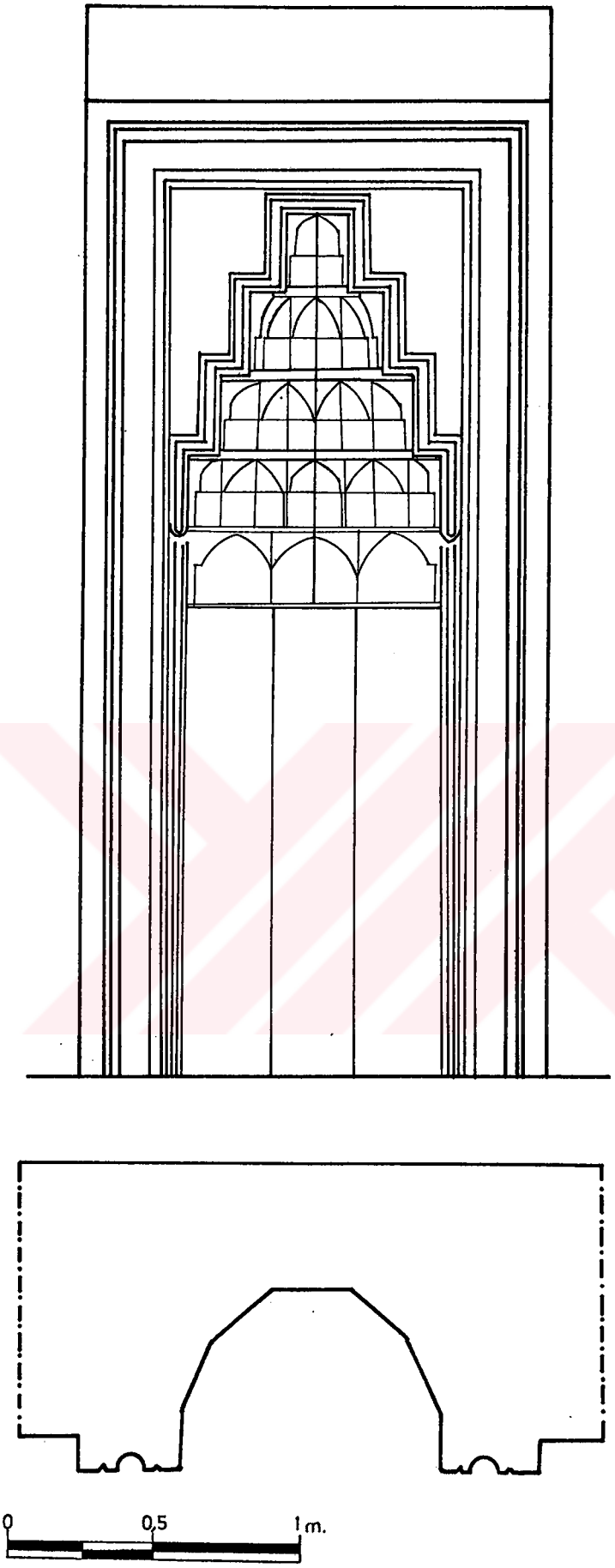

Çiz. 49: Edirne İmareti Mezid Bey Camii mihrabı plan ve görünüşü

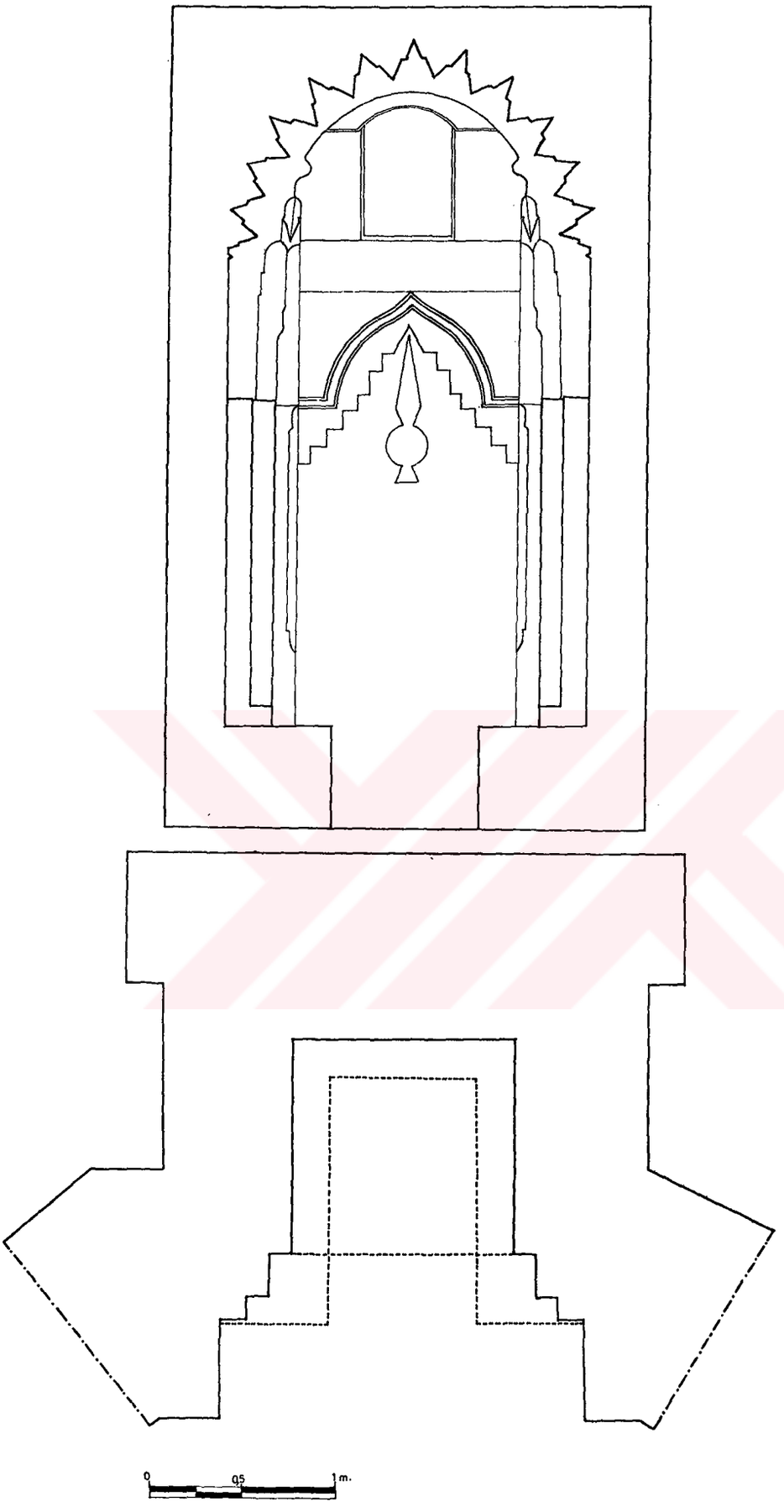

Çiz. 50: Tire Yeşil İmaret Camii mihrabı plan ve görünüşü

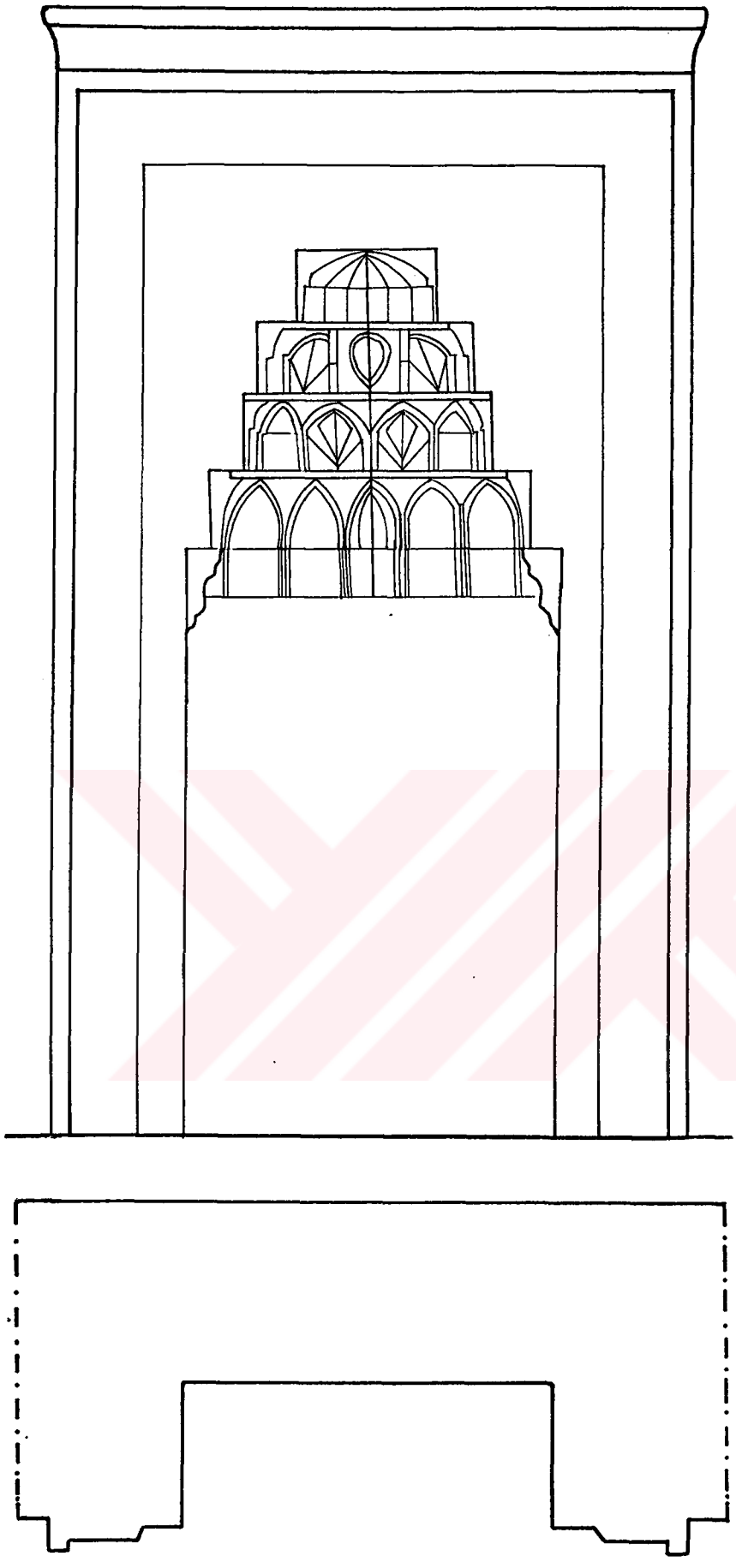

Çiz. 51: Bursa Veledi Yaniç Camii mihrabı plan ve görünüşü

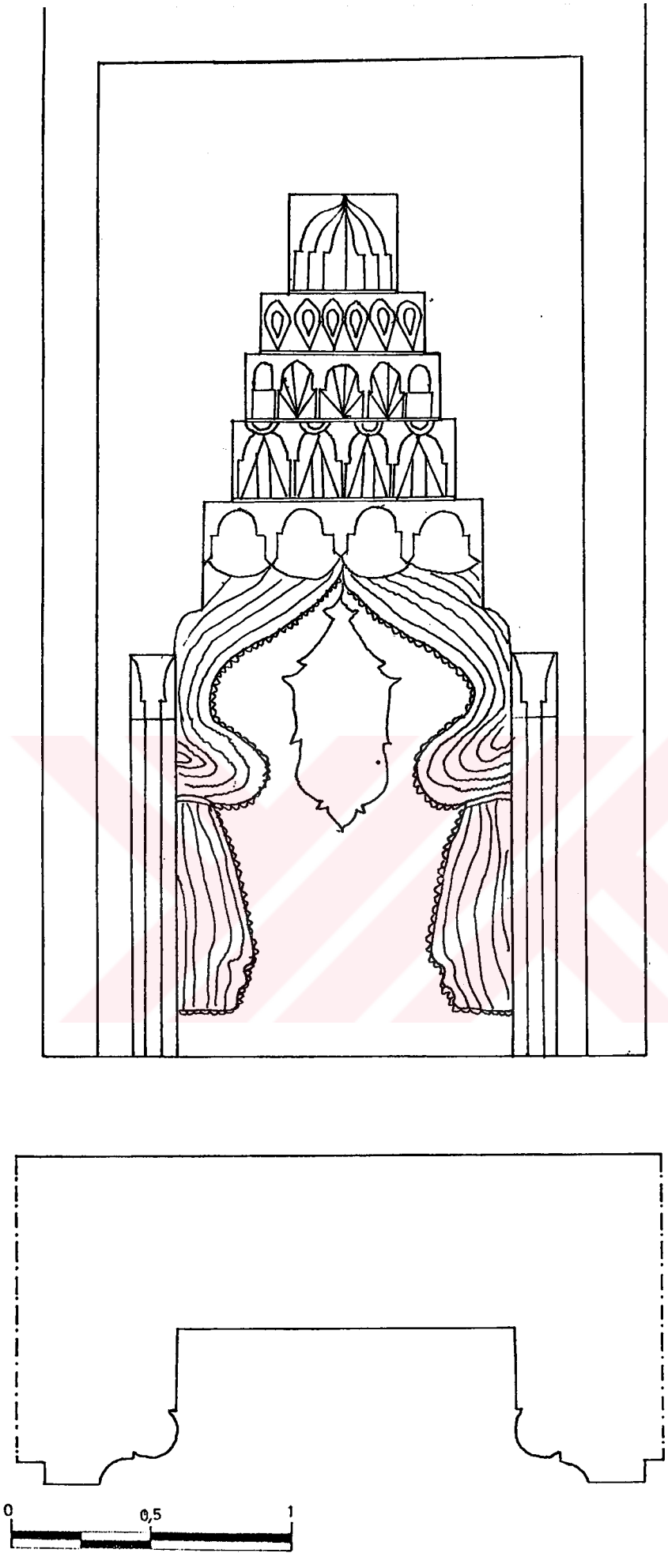

Çiz. 52: Bursa Umur Bey Camii mihrabı plan ve görünüşü

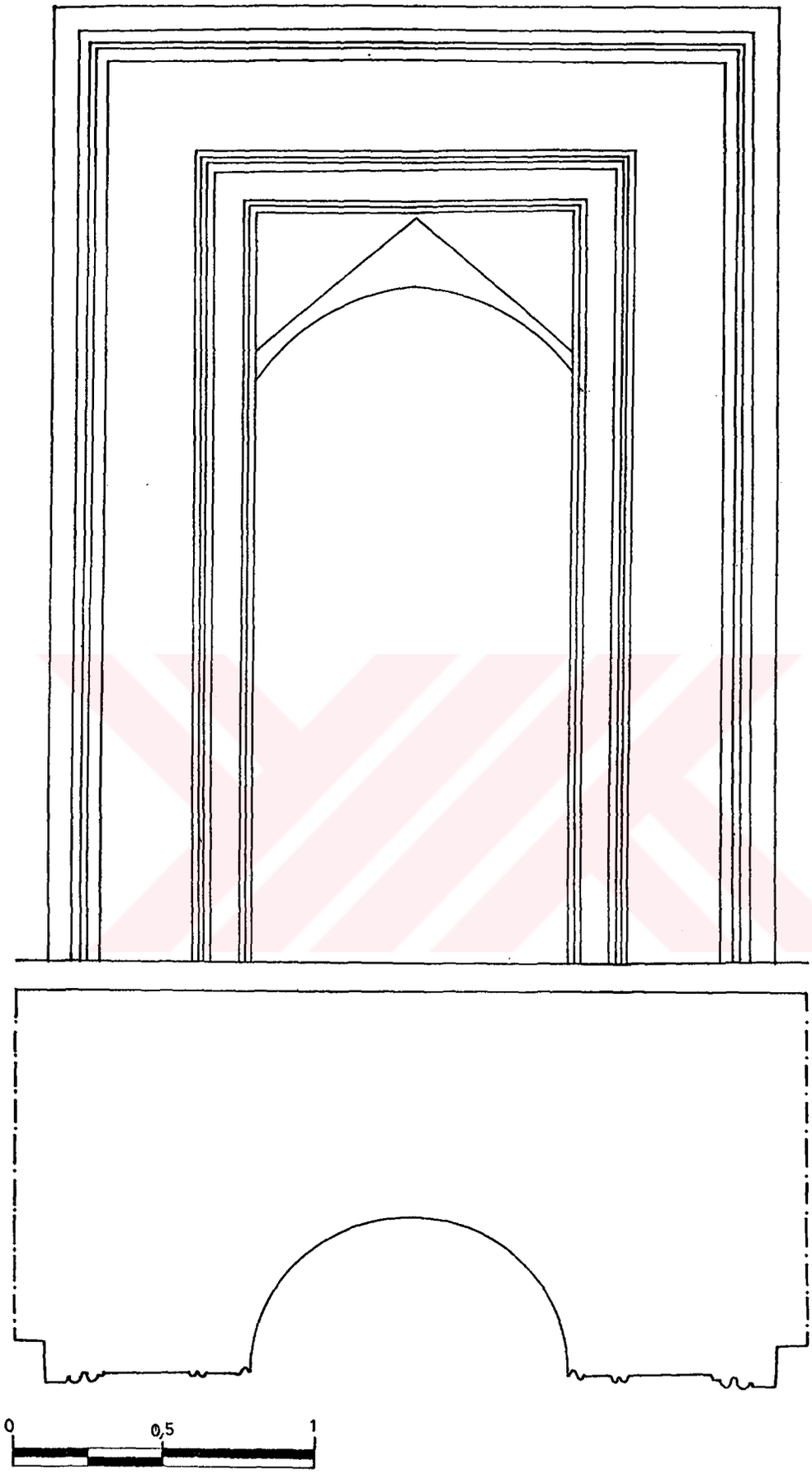

Çiz. 53: Ankara Karcabey Camii mihrabı plan ve görünüşü

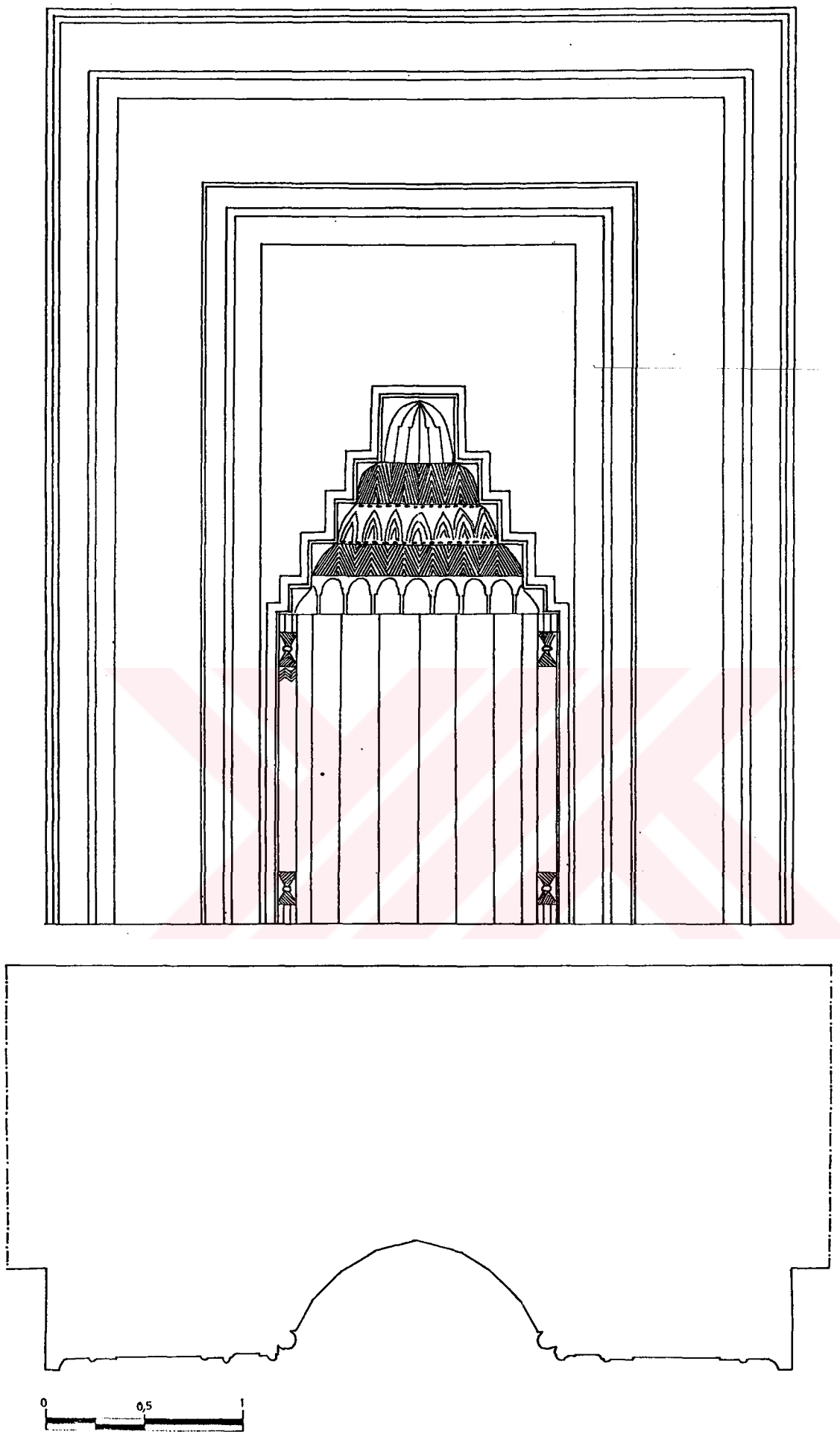

Çiz. 54: Sivrihisar Ulu Cami mihrabı plan ve görünüşü

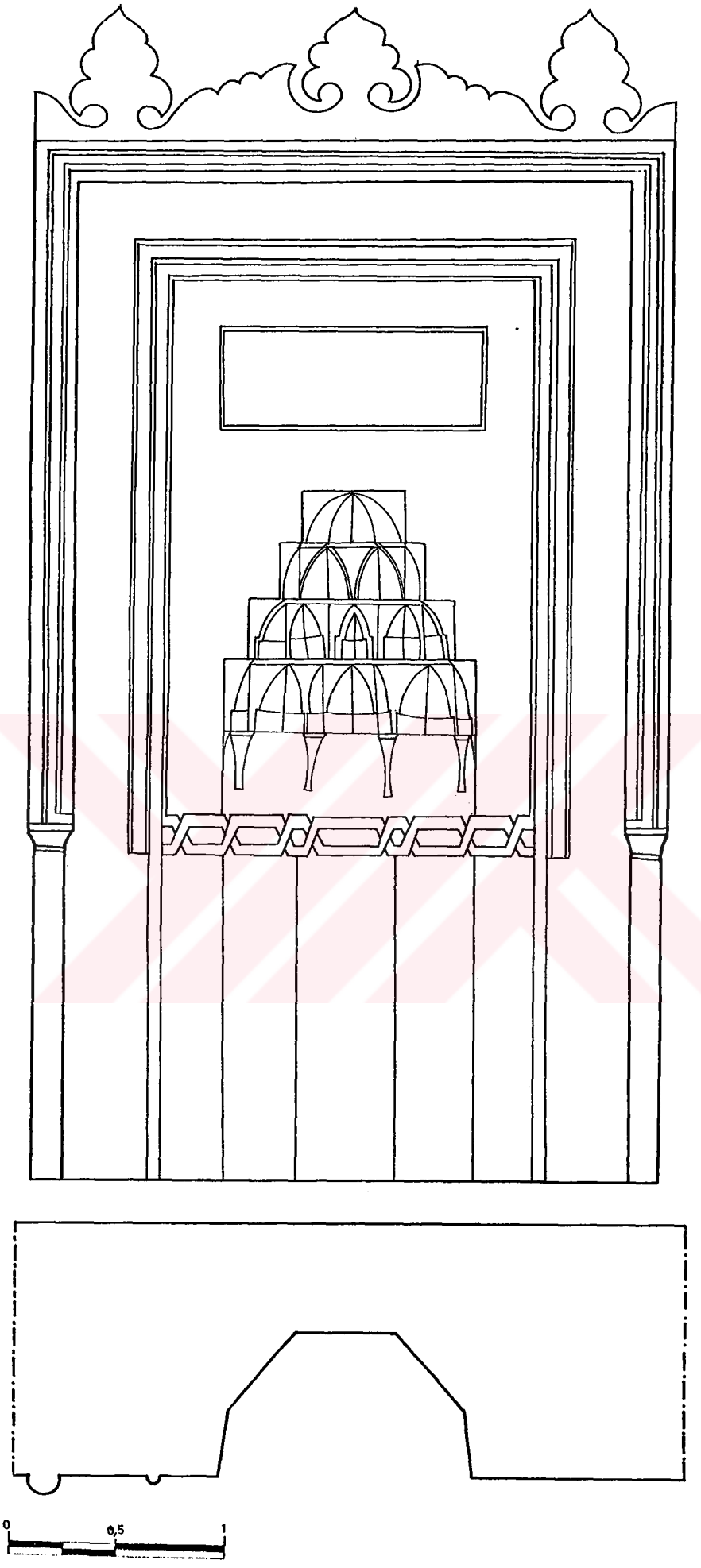

Çiz. 55: İznik Mahmud Çelebi Camii mihrabı plan ve görünüşü

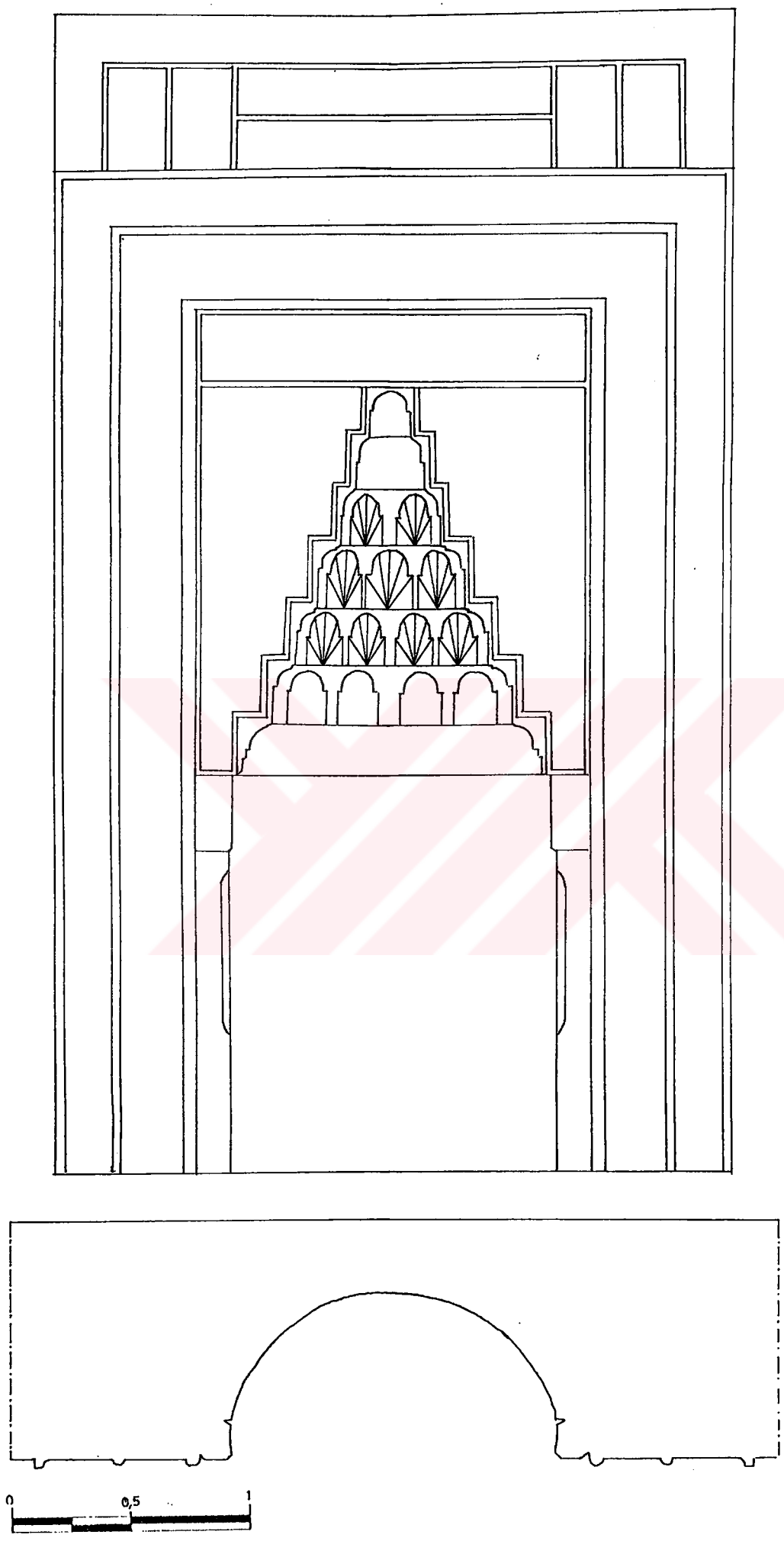

Çiz. 56: Ankara Gecik Mescidi Camii mihrabı plan ve görünüşü

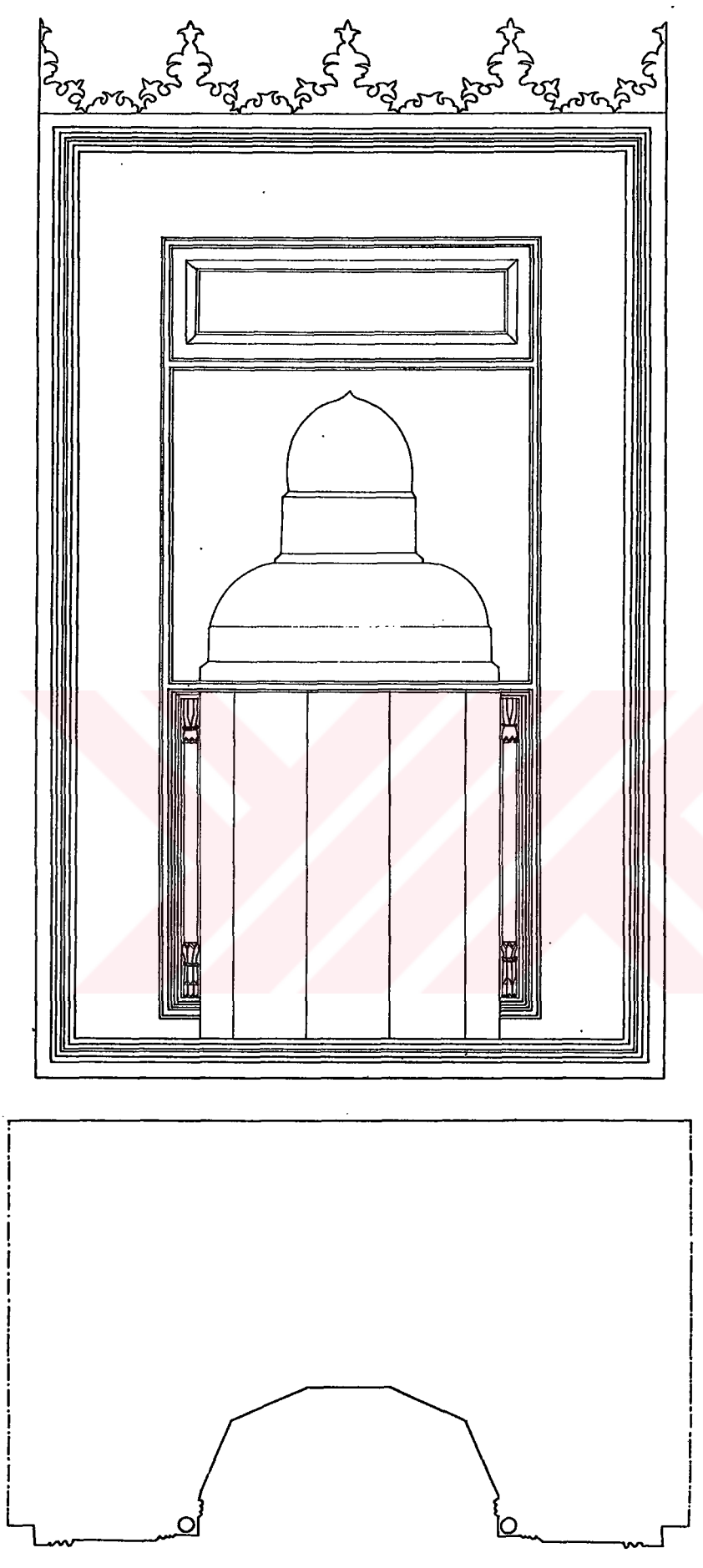

Çiz. 57: Edirne Üç Şerefeli Cami mihrabı plan ve görünüşü

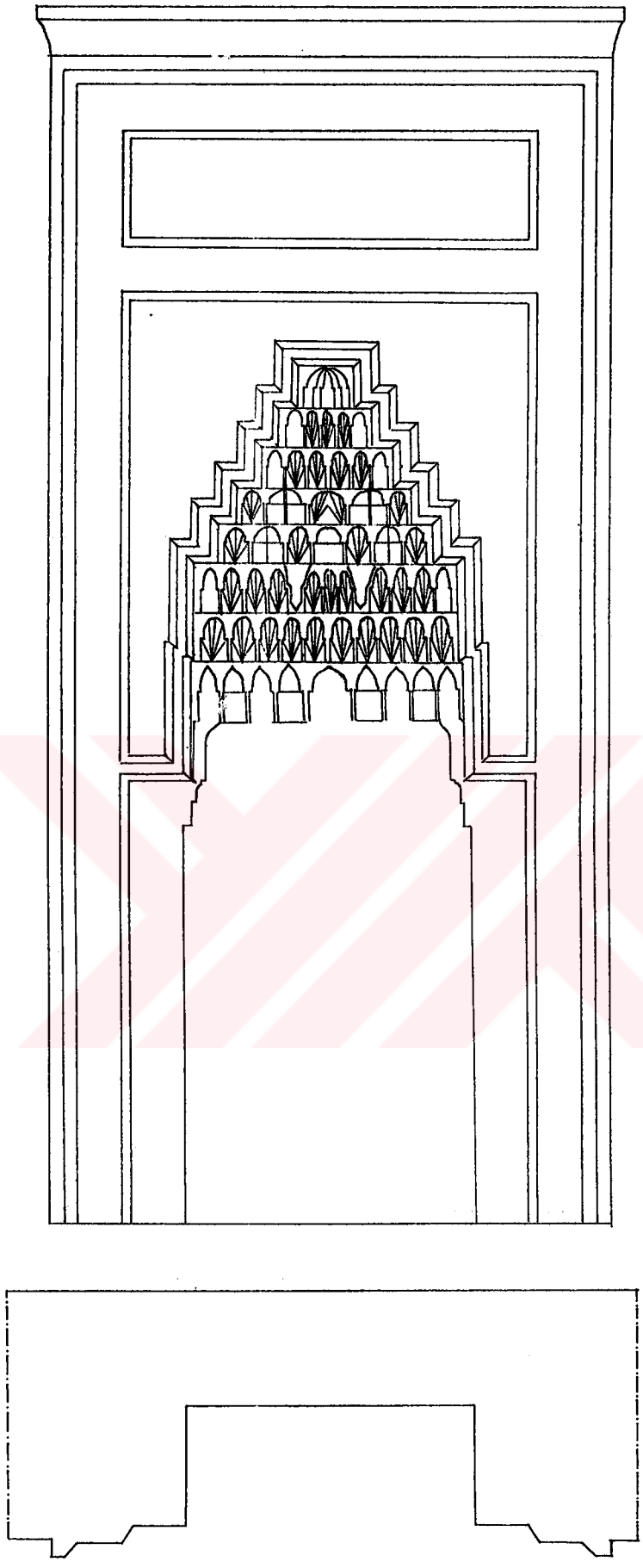

Çiz. 58: Bursa Bedreddin (Hafsa Sultan) Camii mihrabı plan ve görünüşü

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

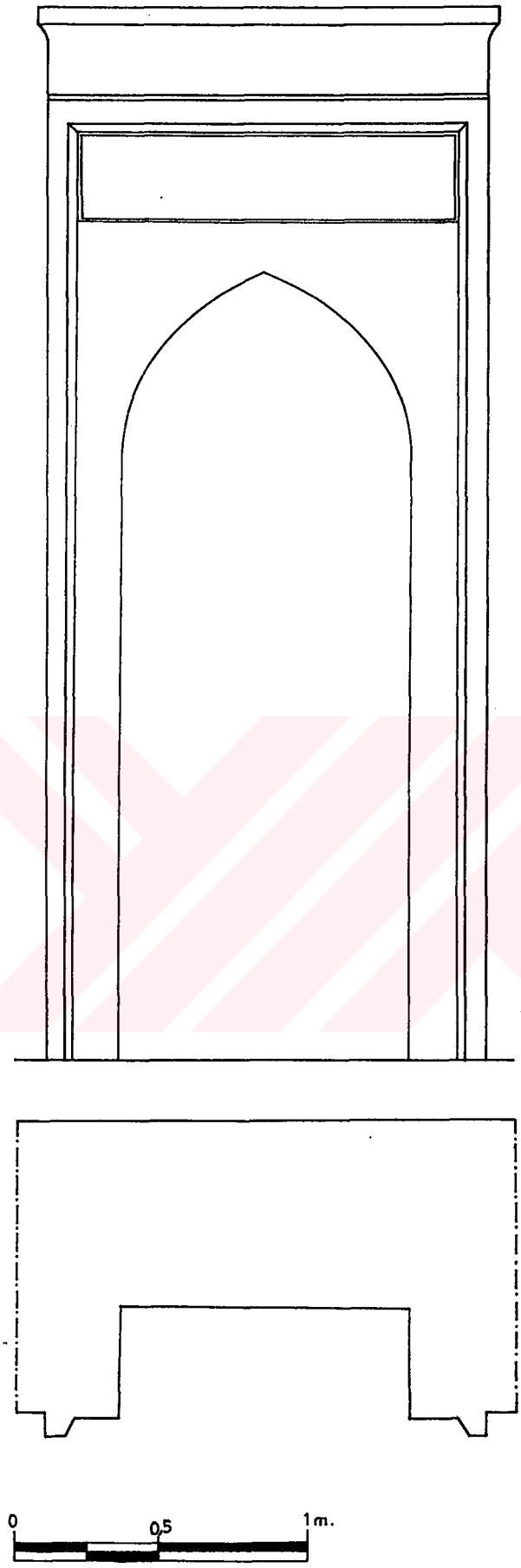

Çiz. 59: Bursa Huma Hatun (Hatuniye) Türbesi mihrabı plan ve görünüşü

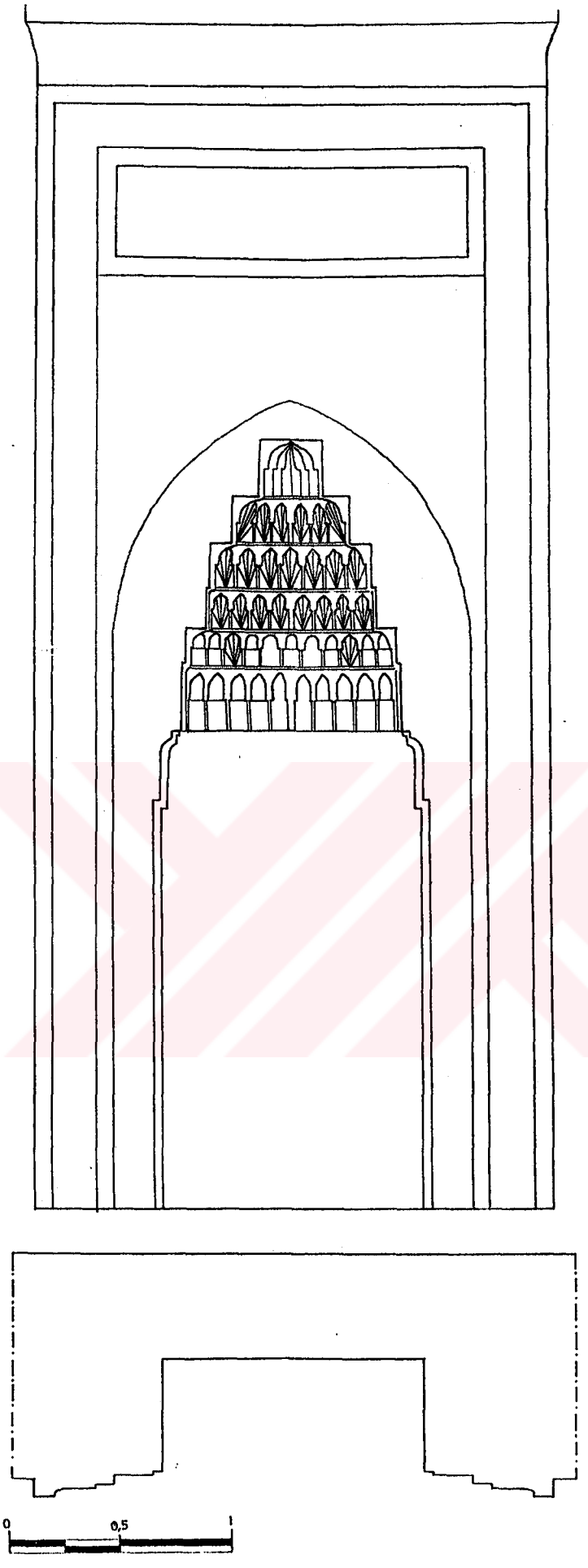

Çiz. 60: Bursa Selçuk Hatun Camii mihrabı plan ve görünüşü

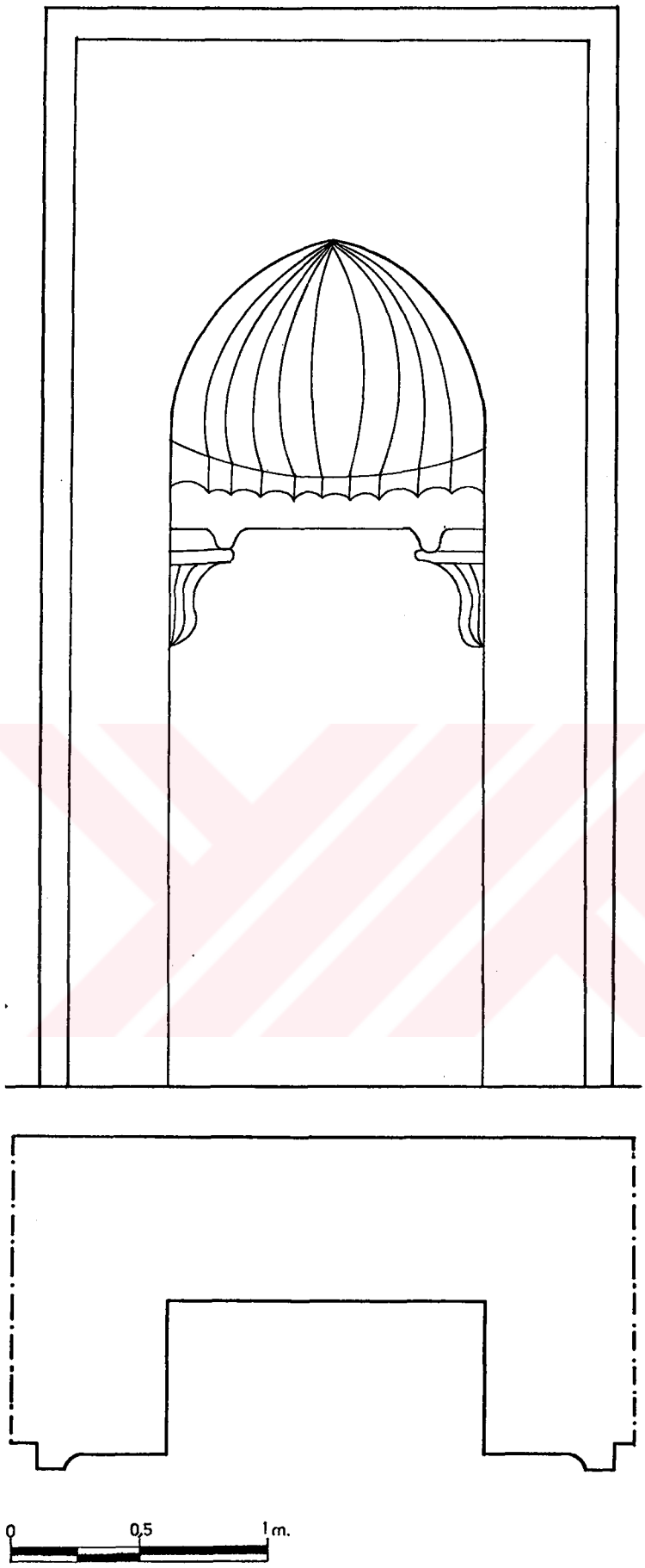

Çiz. 61: Bursa II. Murad Türbesi mihrabı plan ve görünüşü

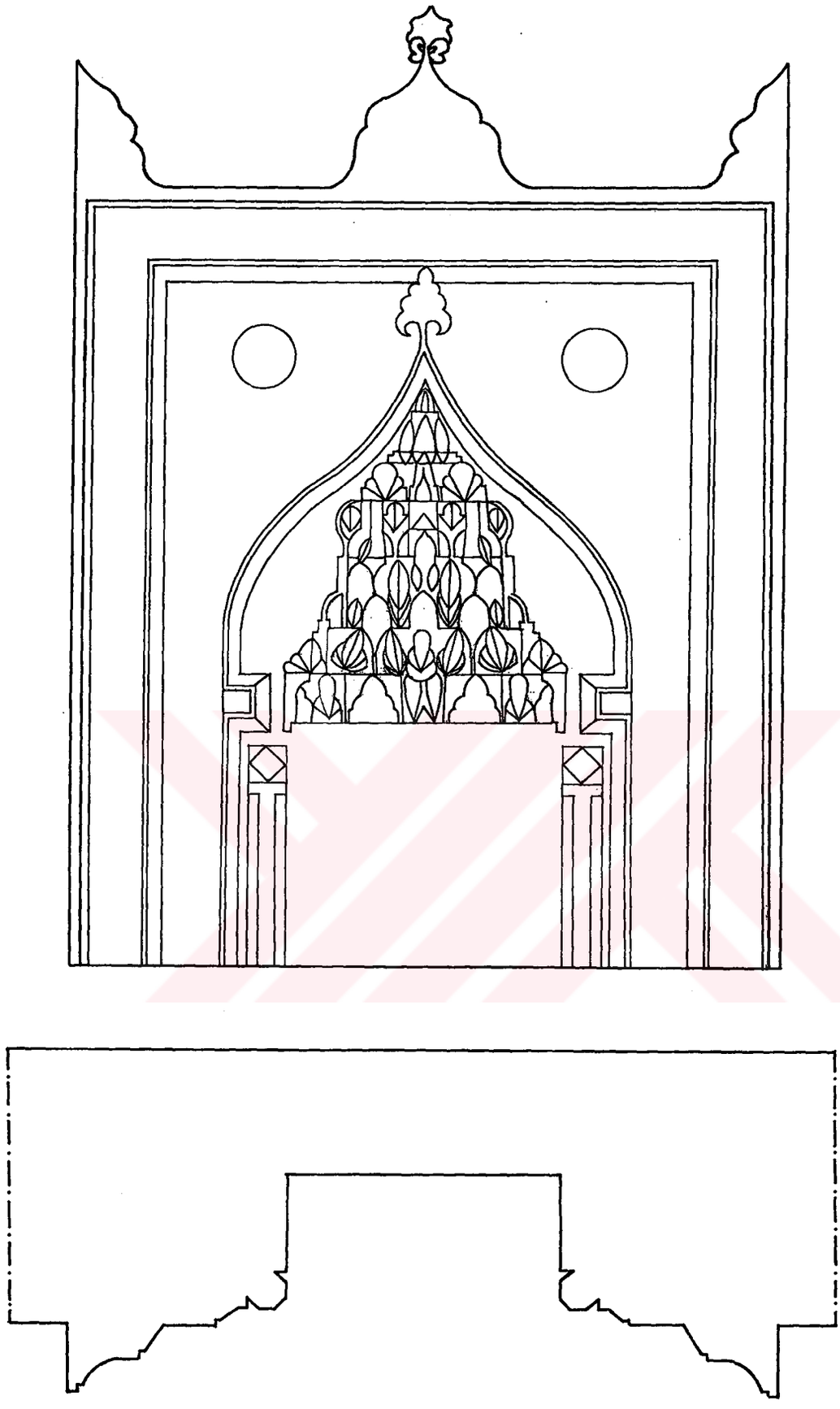

Çiz. 62: Kütahya Arslan Bey Camii mihrabı plan ve görünüşü

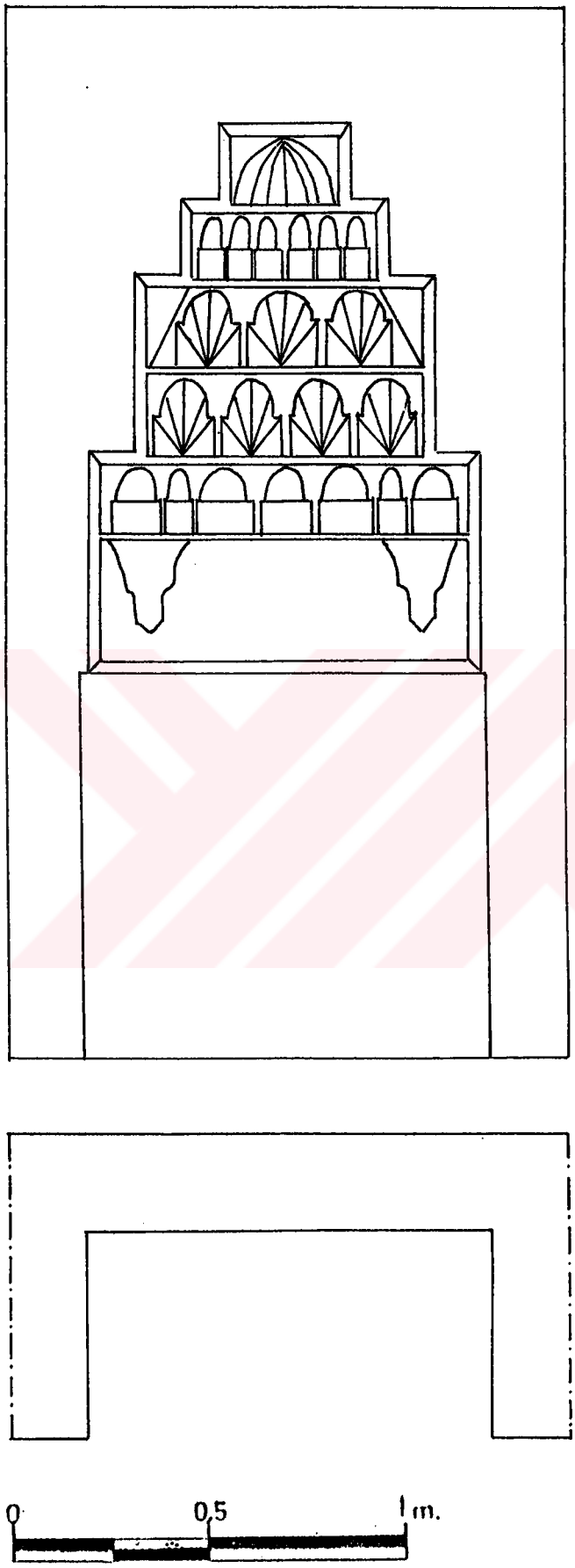

Çiz. 63: Bursa Umur Bey Namazgâhı mihrabı plan ve görünüşü

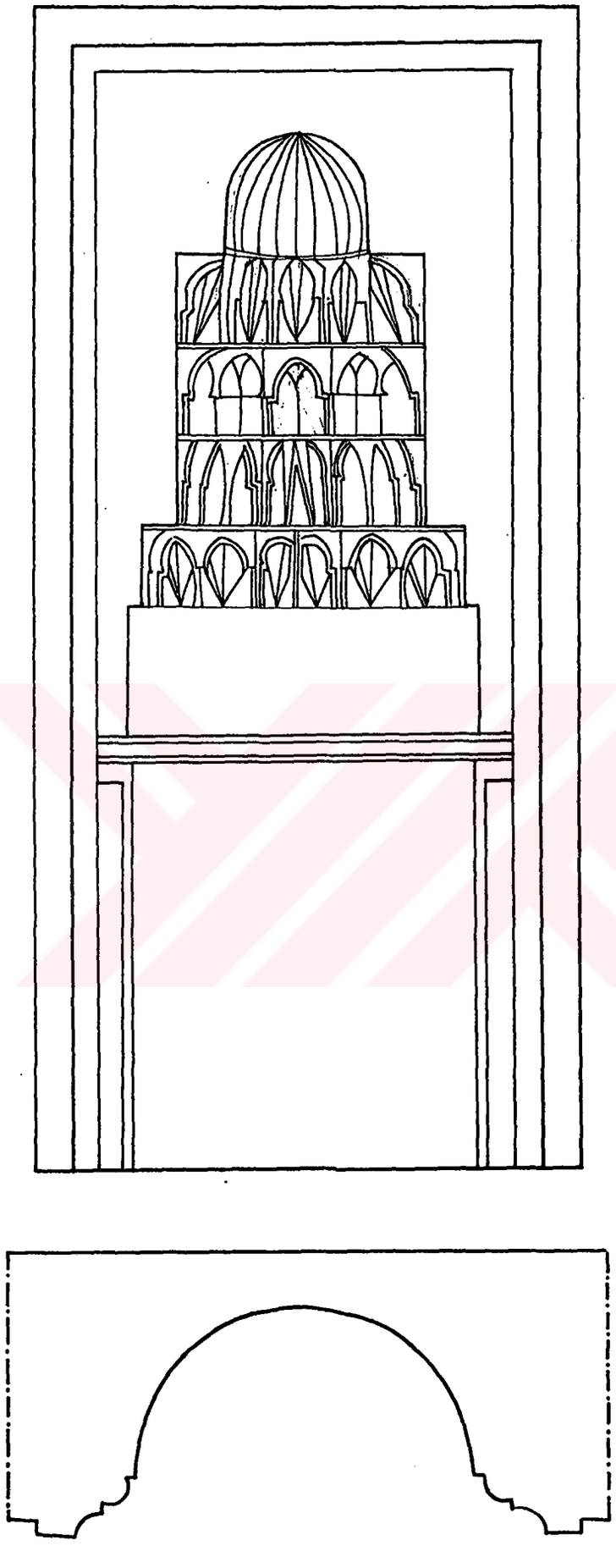

Çiz. 64: Tire Kazanoğlu Camii mihrabı plan ve görünüşü

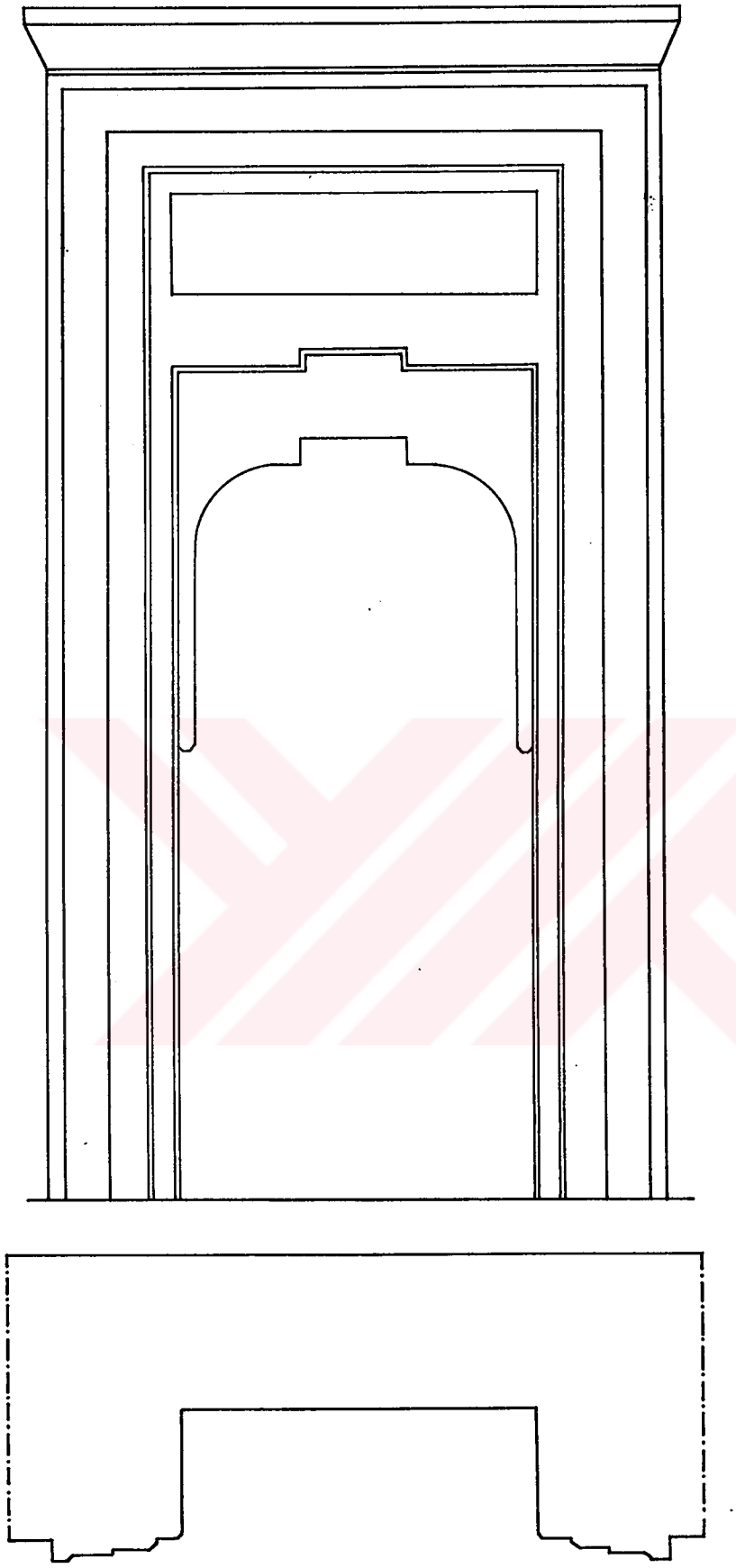

Çiz. 65: Bursa Azeb Bey Camii mihrabı plan ve görünüşü

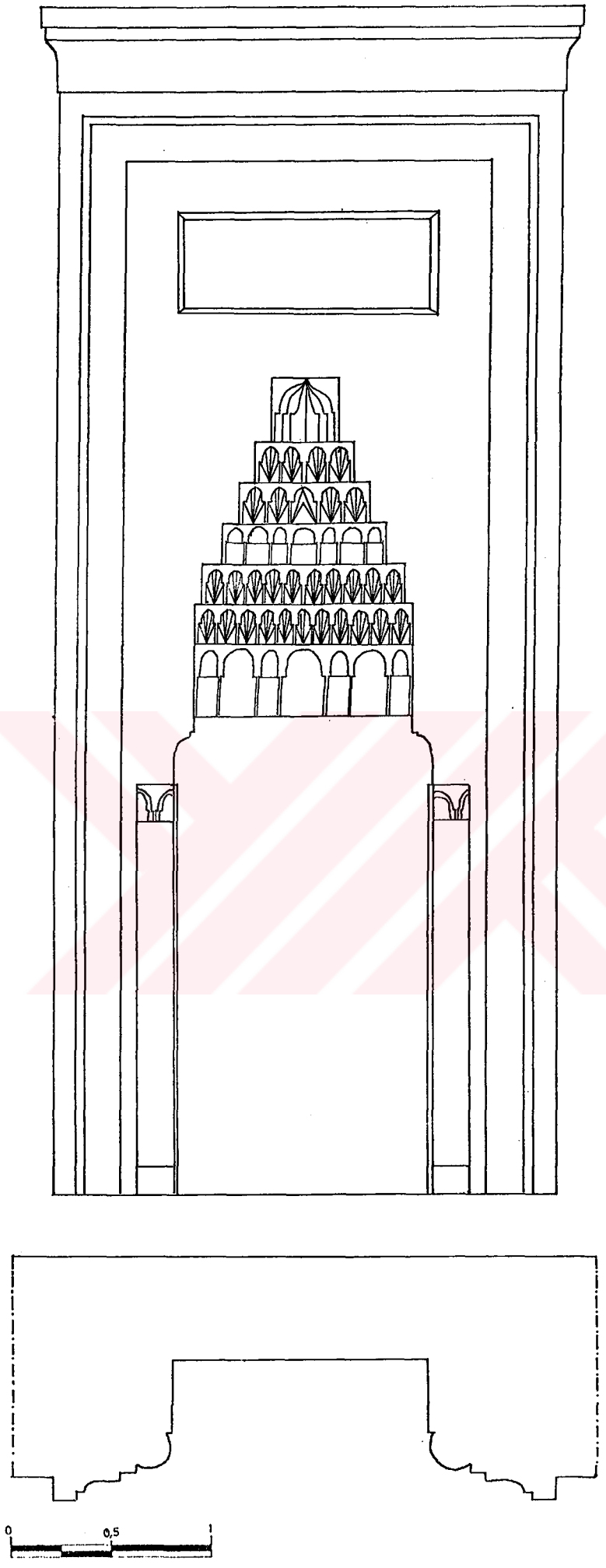

Çiz. 66: Bursa Sitti Hatun Camii mihrabı plan ve görünüşü

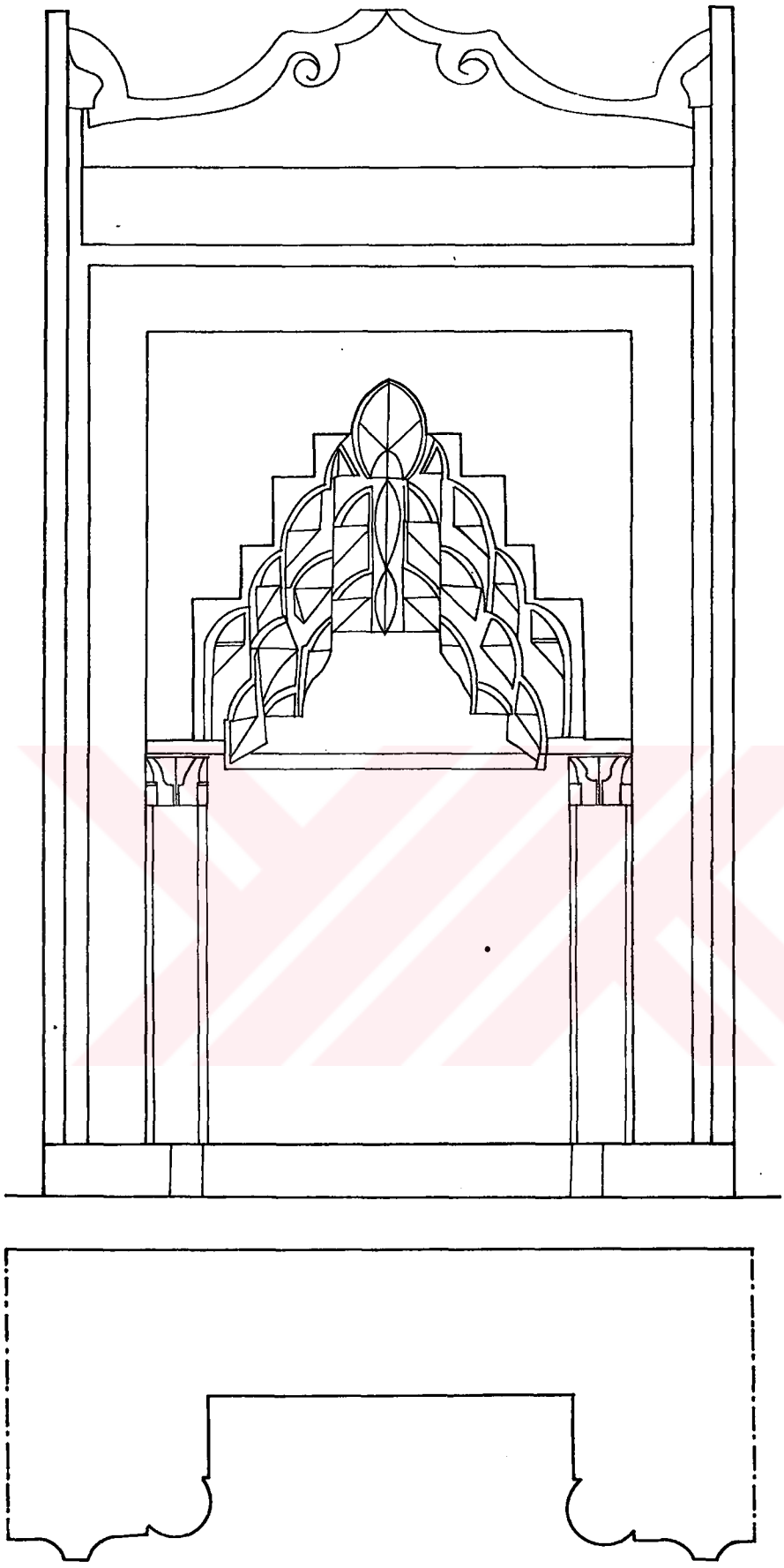

Çiz. 67: Bursa Başçi İbrahim Camii mihrabı plan ve görünüşü

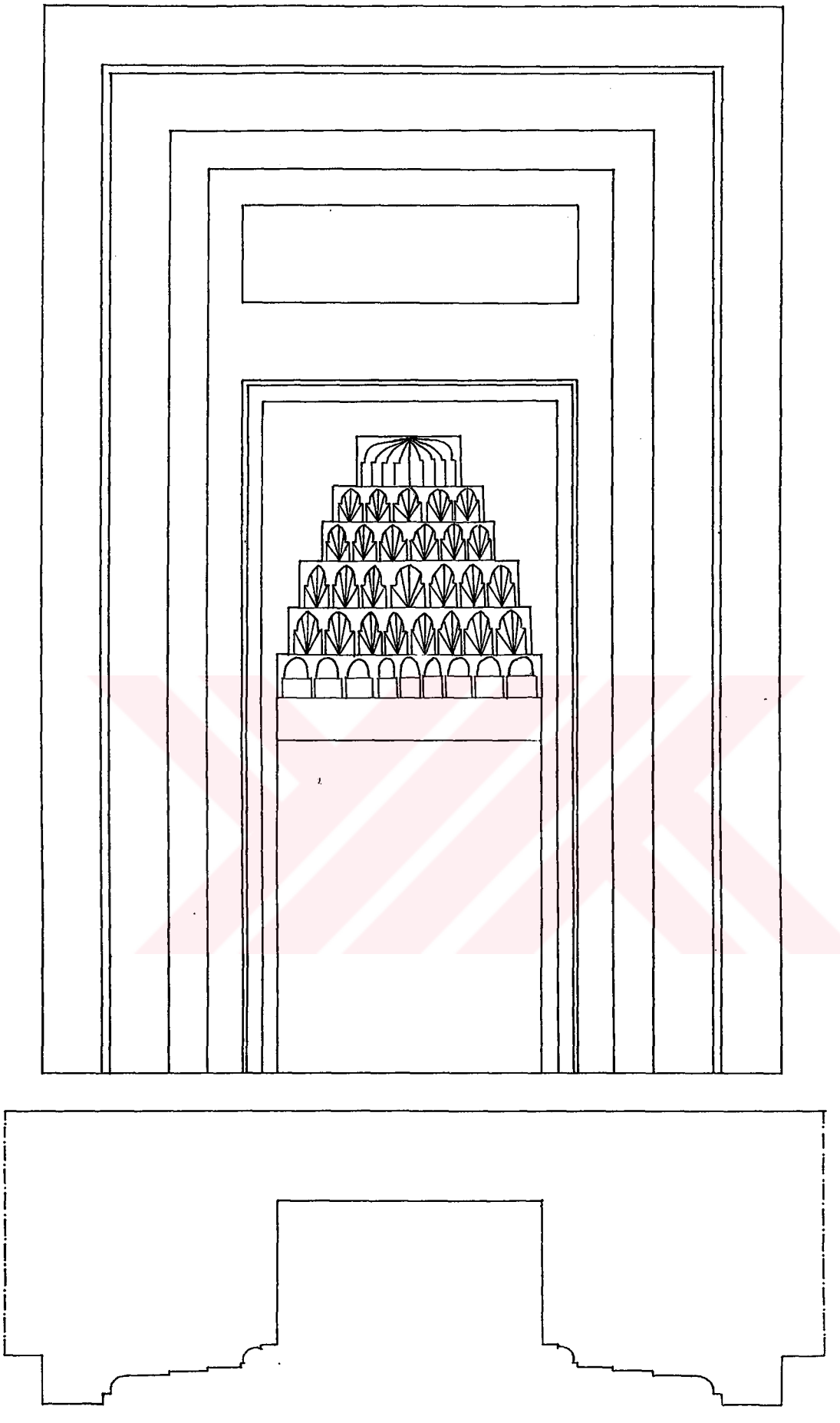

Çiz. 68: Bursa Hamza Bey Camii mihrabı plan ve görünüşü

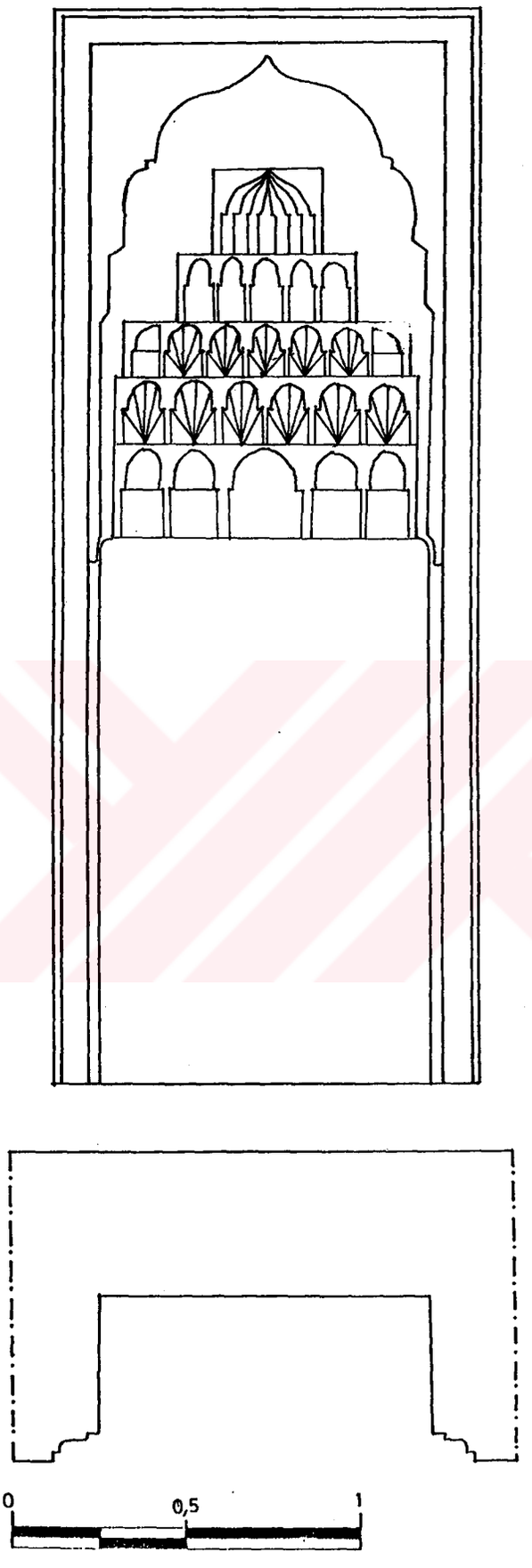

Çiz. 69: Bursa Hamza Bey Türbesi mihrabı plan ve görünüşü

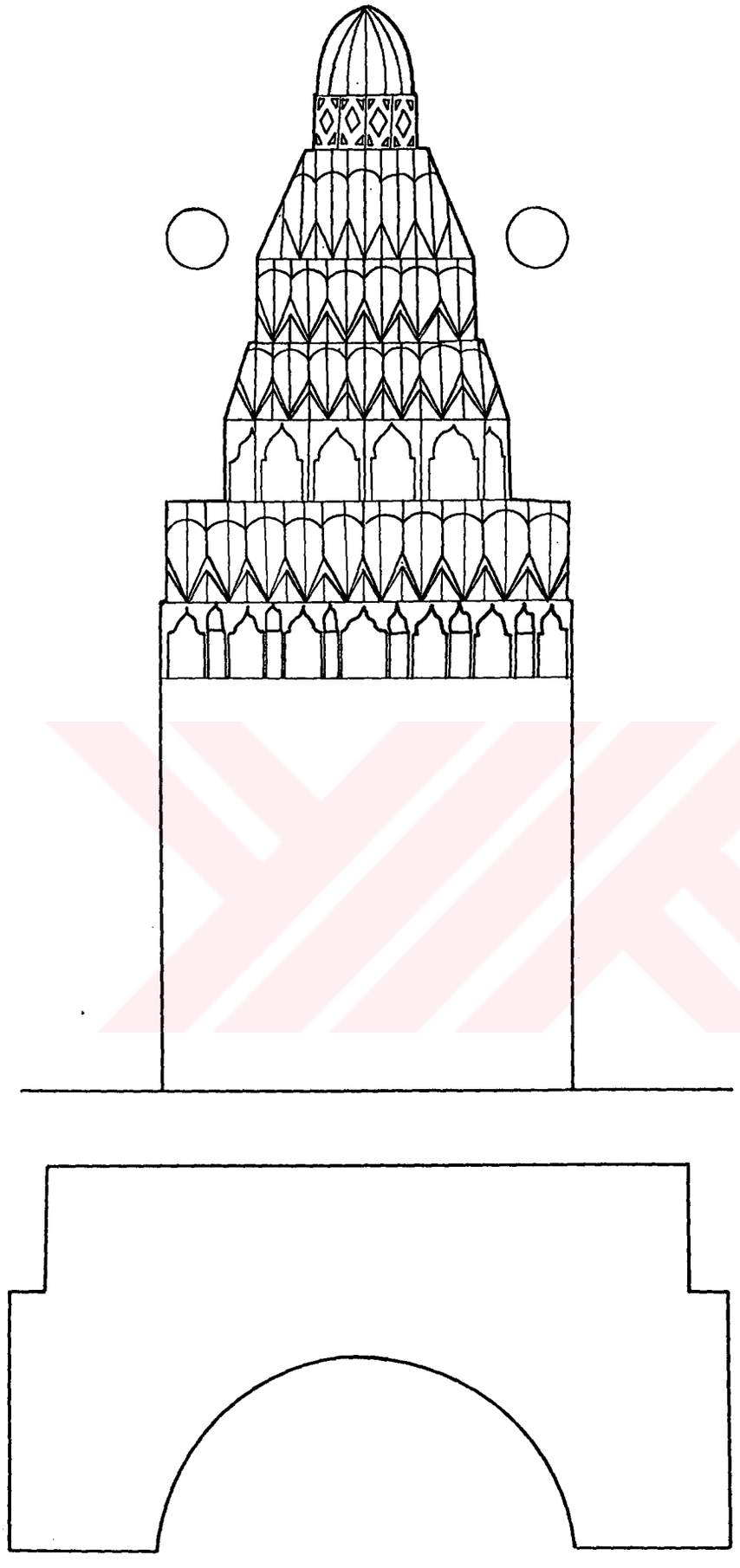

Çiz. 70: Çardak Yakub Bey Camii mihrabı plan ve görünüşü

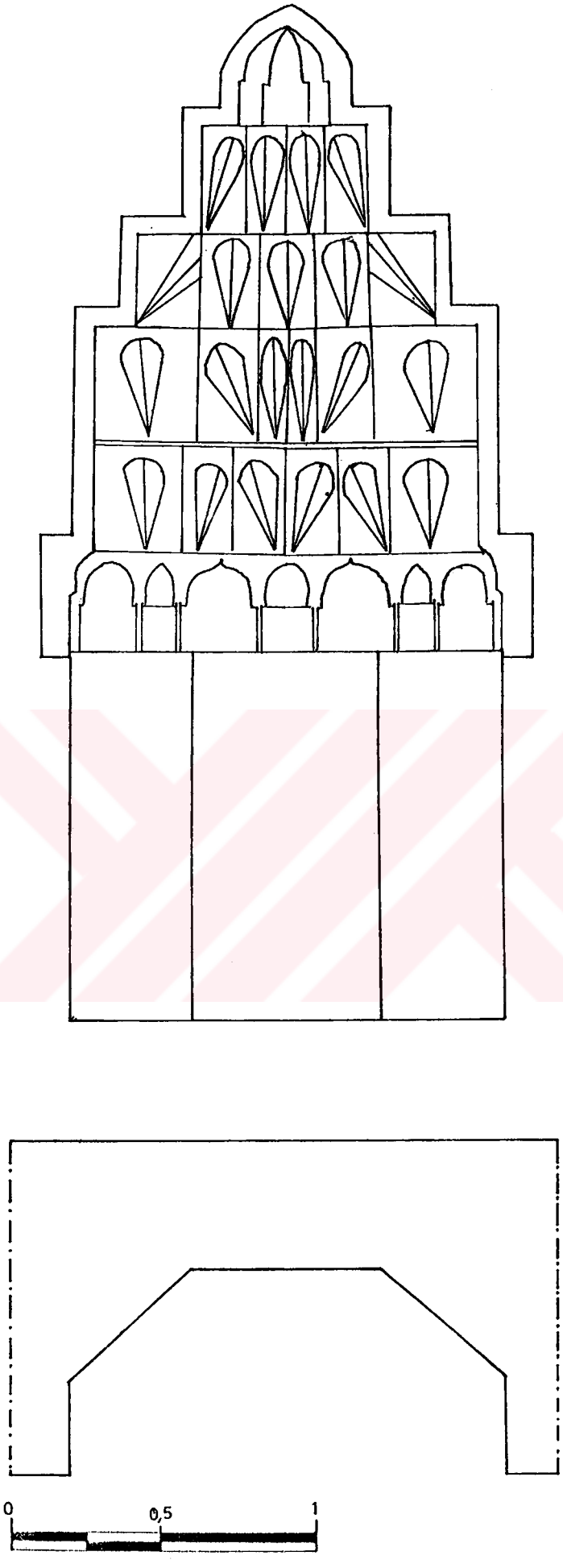

Çiz. 71: Çardak Yakub Bey Camii mihrabı plan ve görünüşü

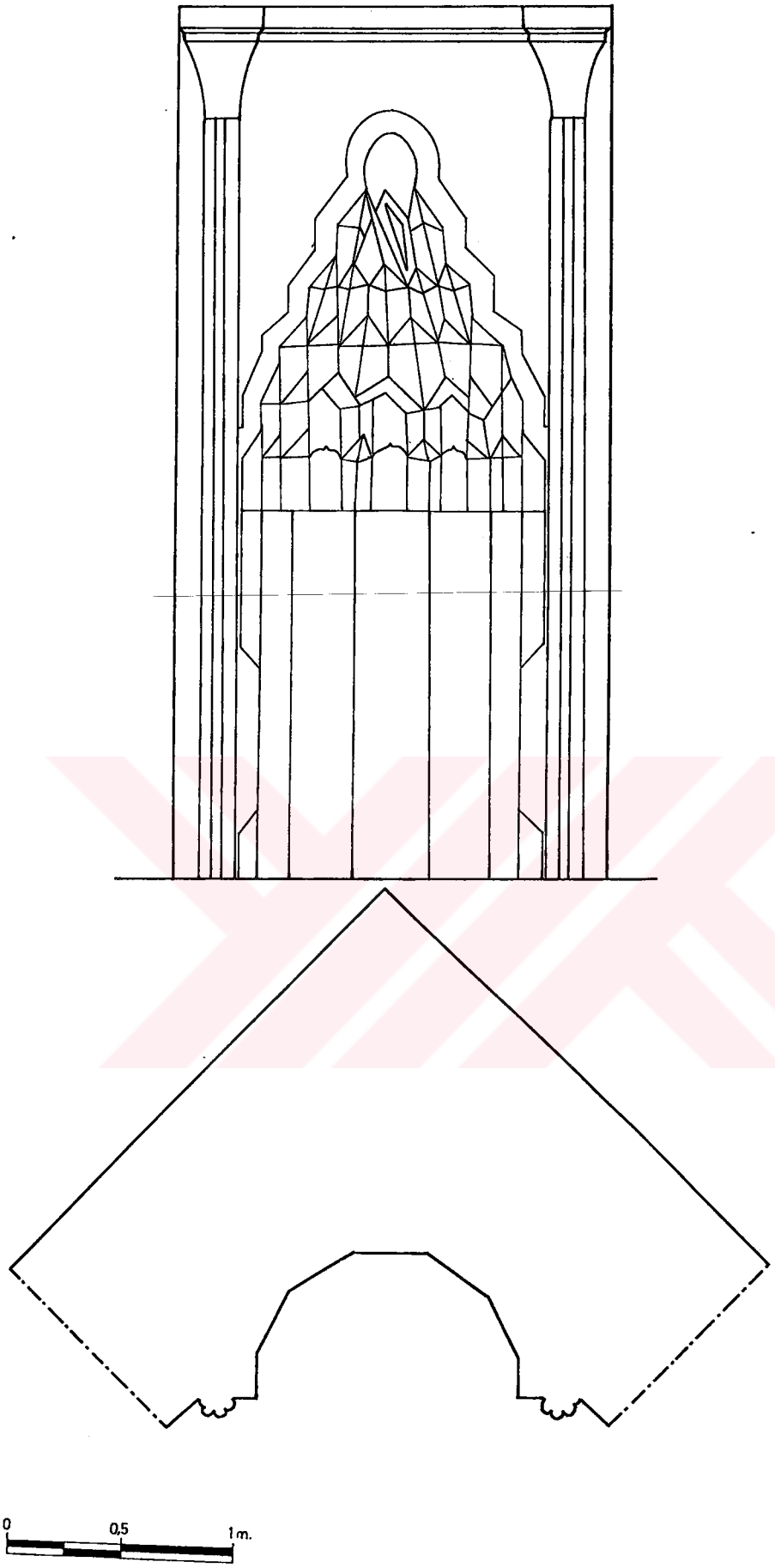

Çiz. 72: Çanakkale Kale Mescidi mihrabı plan ve görünüşü

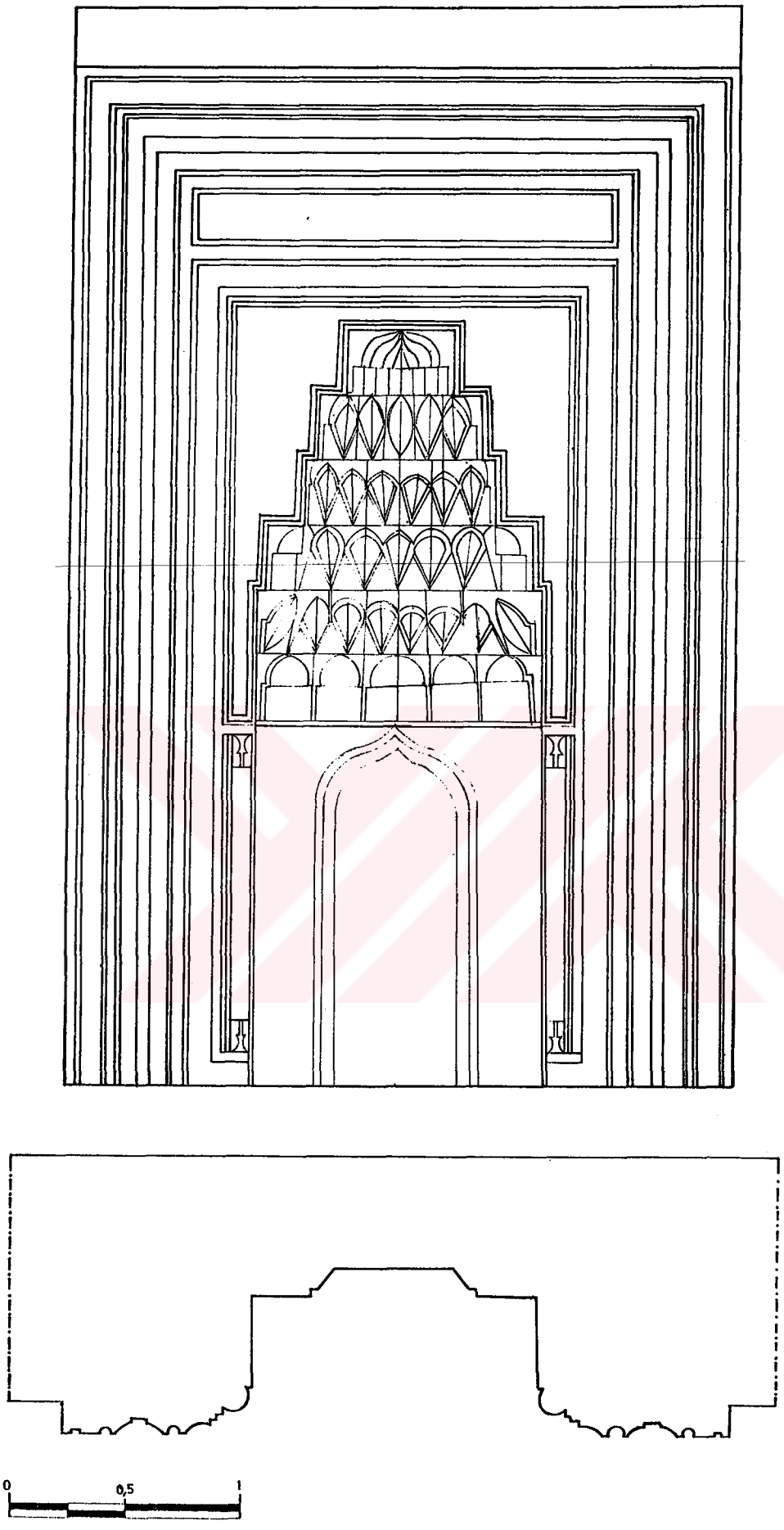

Çiz. 73: Edirne Ayşe Kadın Camii mihrabı plan ve görünüşü

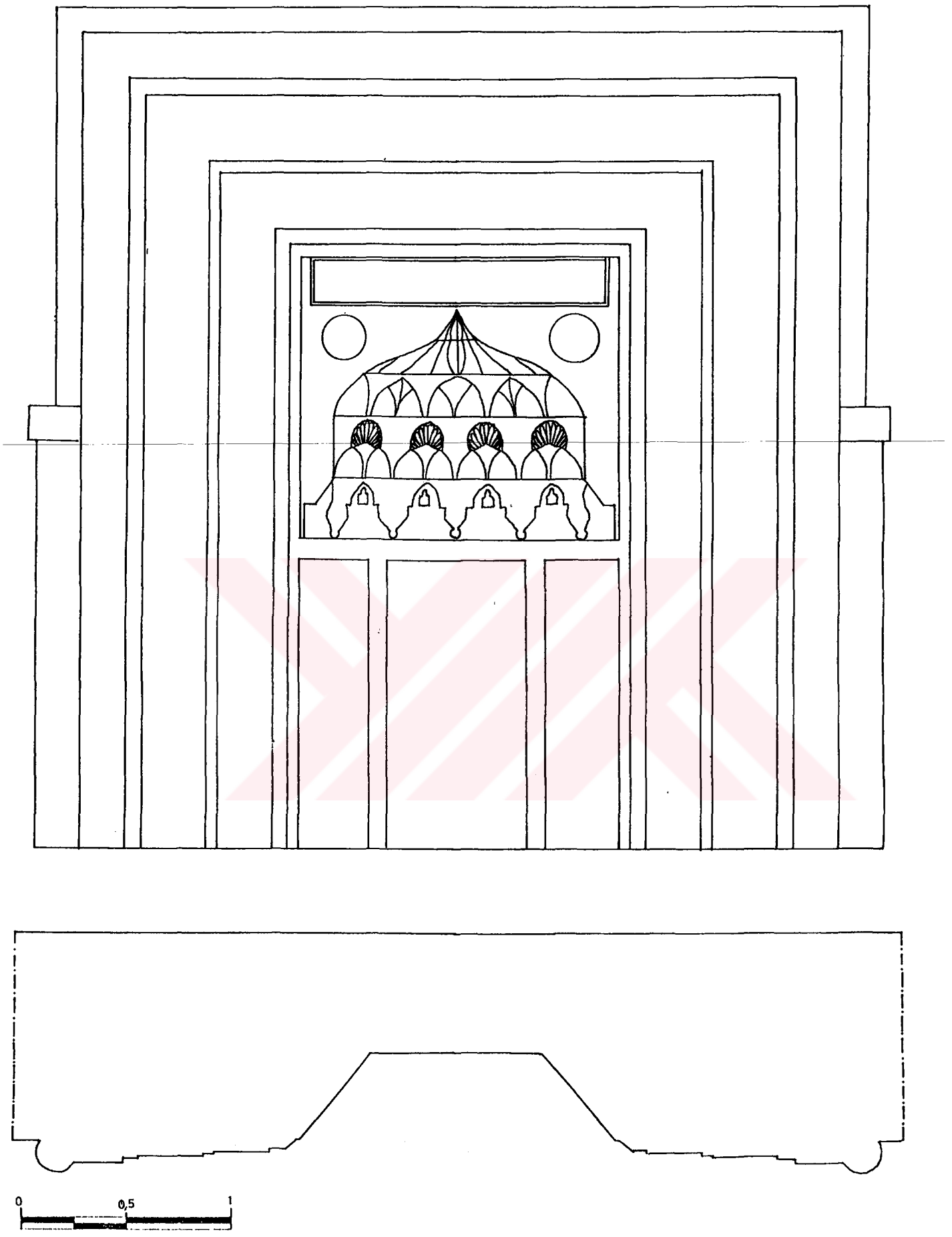

Çiz. 74: Trabzon Ortahisar Fatih Camii mihrabı plan ve görünüşü

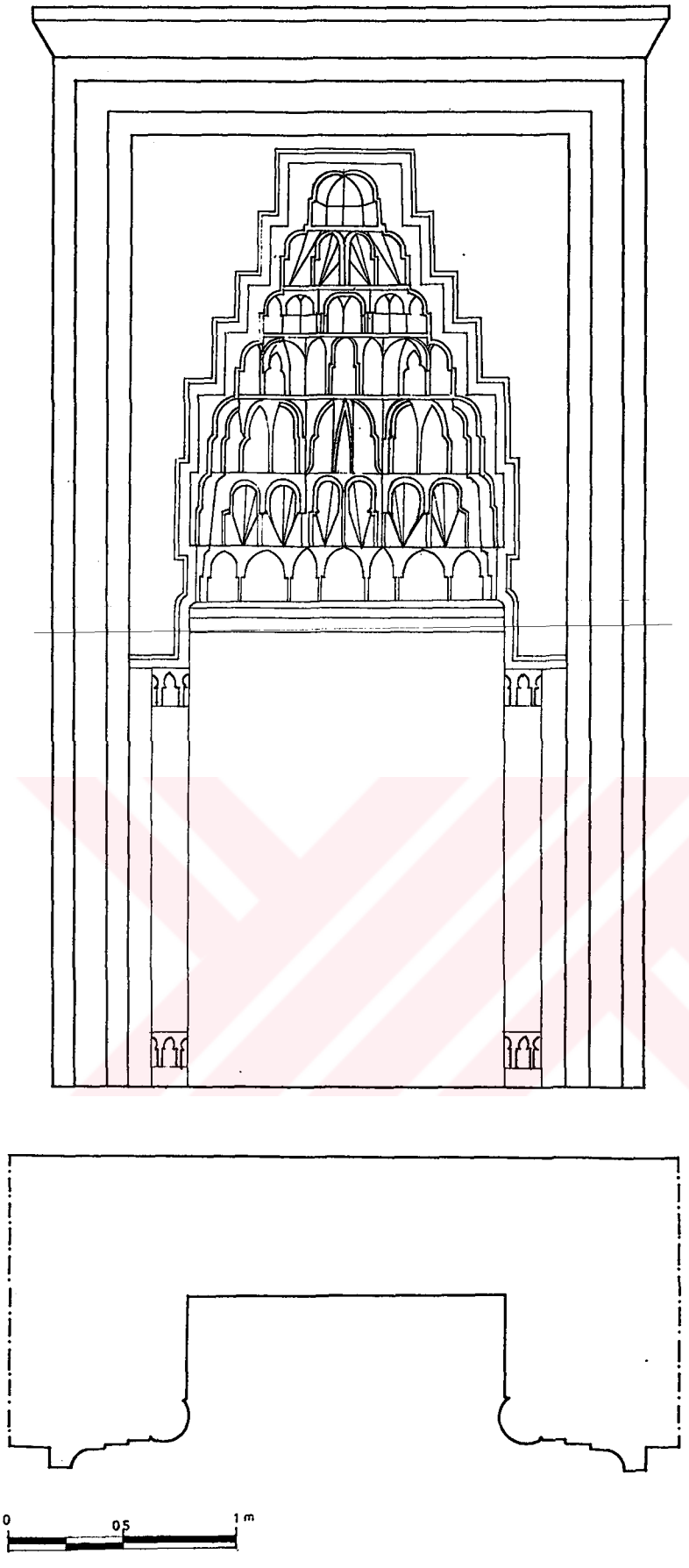

Çiz. 75: İnegöl İshak Paşa Camii mihrabı plan ve görünüşü

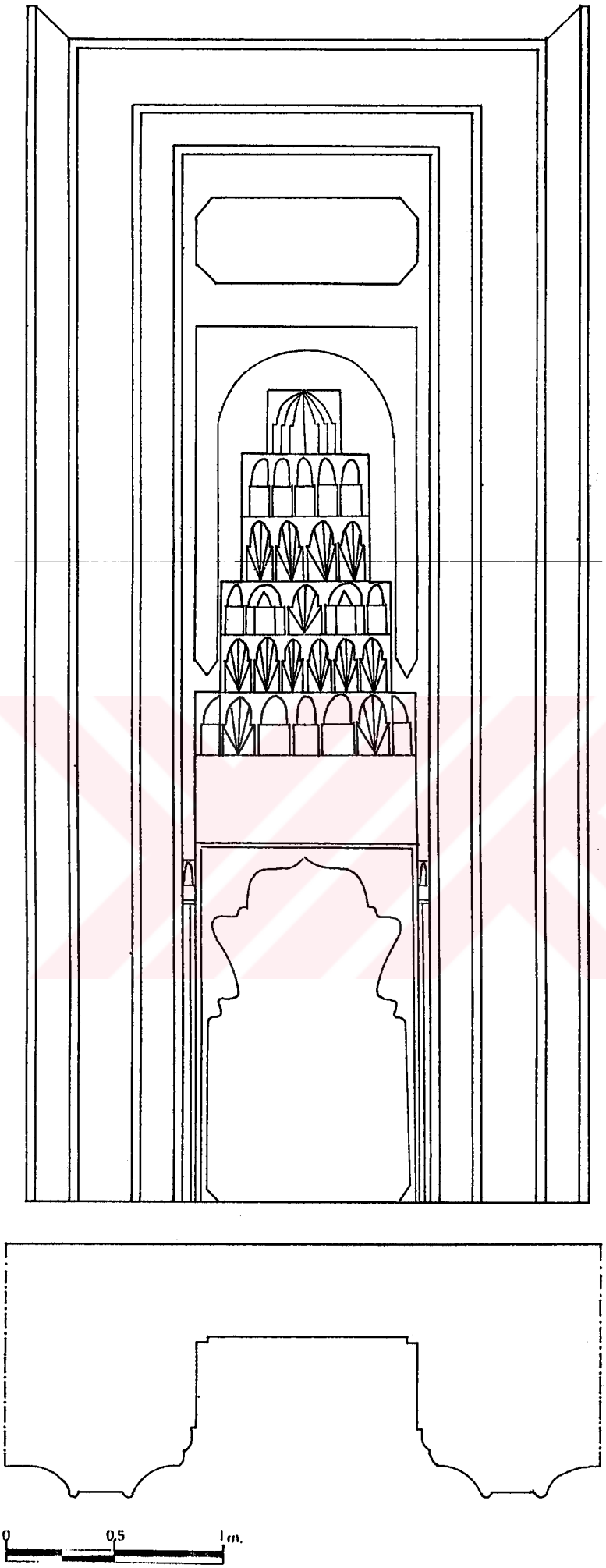

Çiz. 76: Bursa Hacılar Camii mihrabı plan ve görünüşü

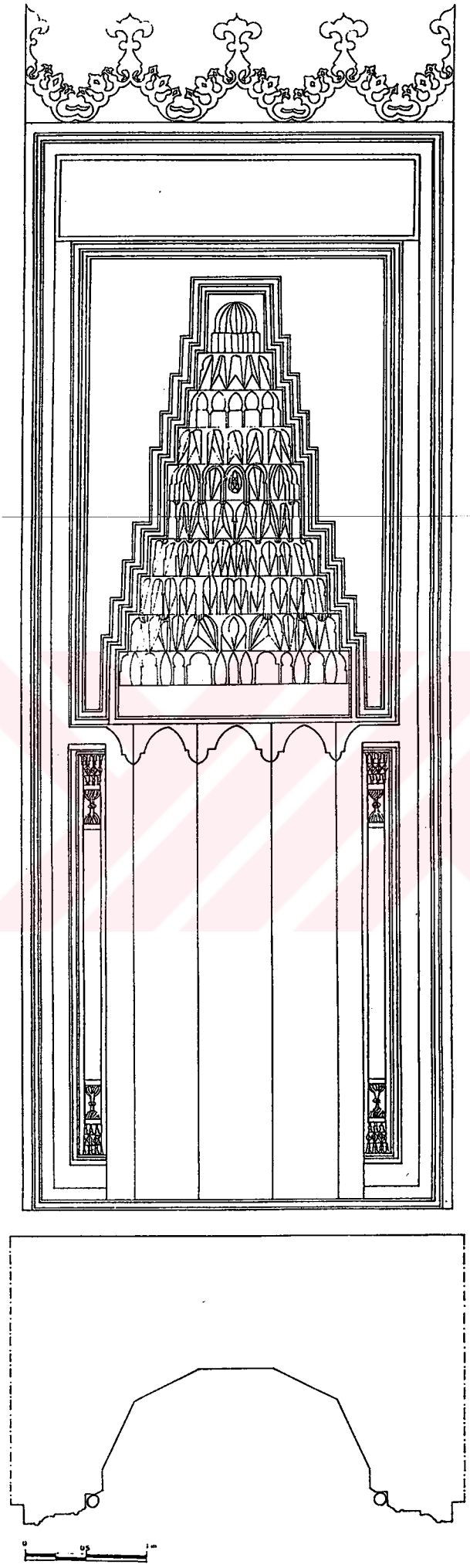

Çiz. 77: İstanbul Fatih Camii mihrabı plan ve görünüşü

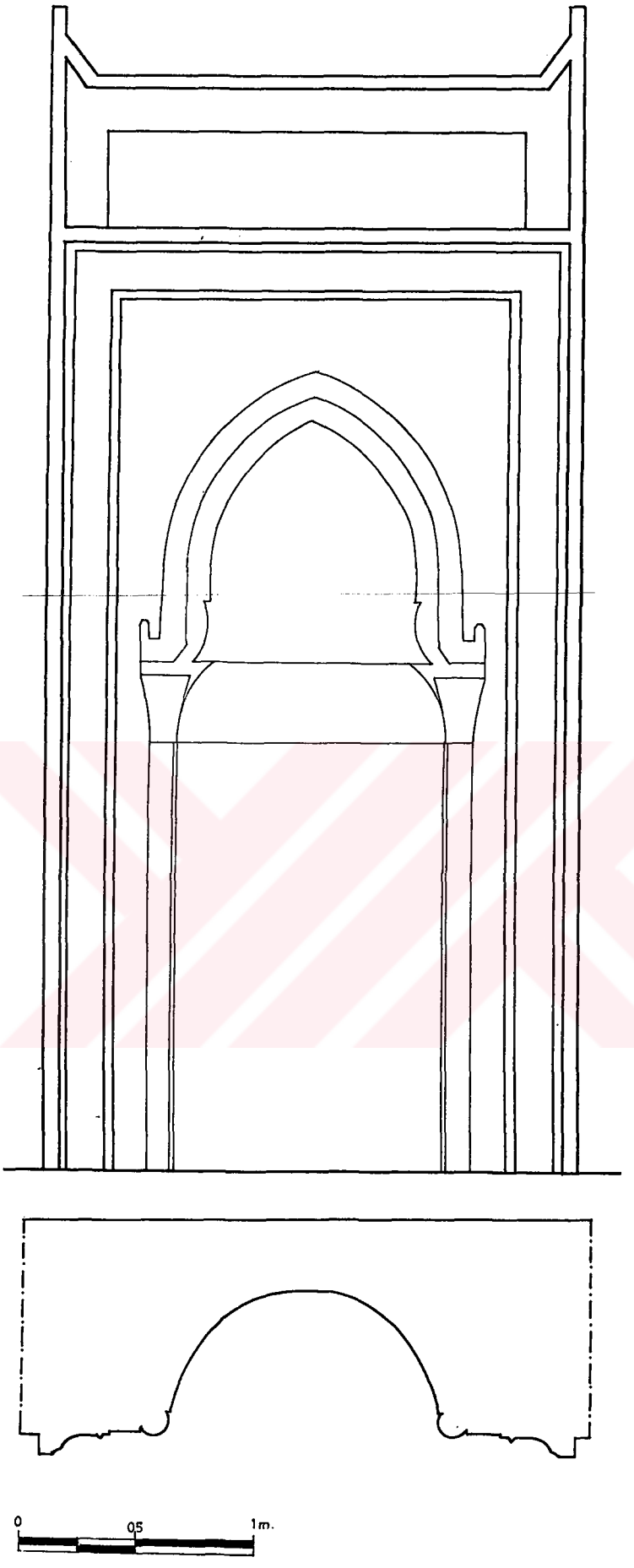

Çiz. 78: Bursa Ahmet Dai Mescidi mihrabı plan ve görünüşü

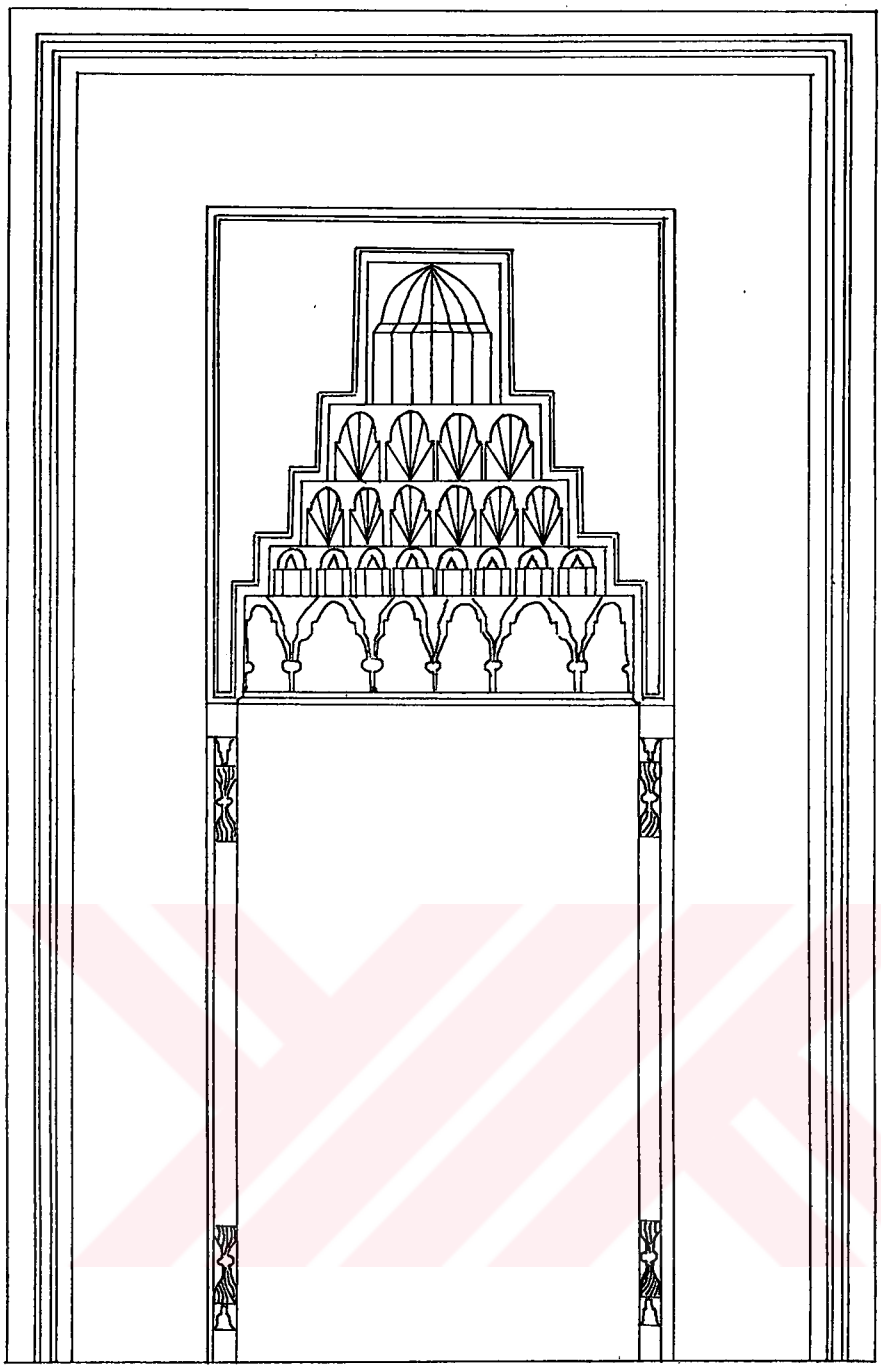

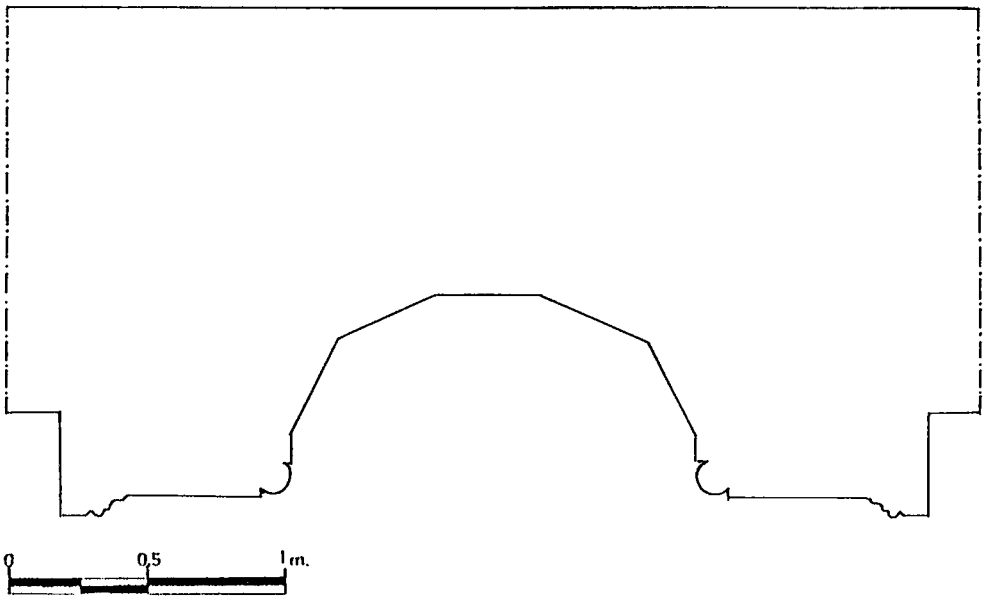

Çiz. 79: İstanbul Murad Paşa Camii mihrabı plan ve görünüşü

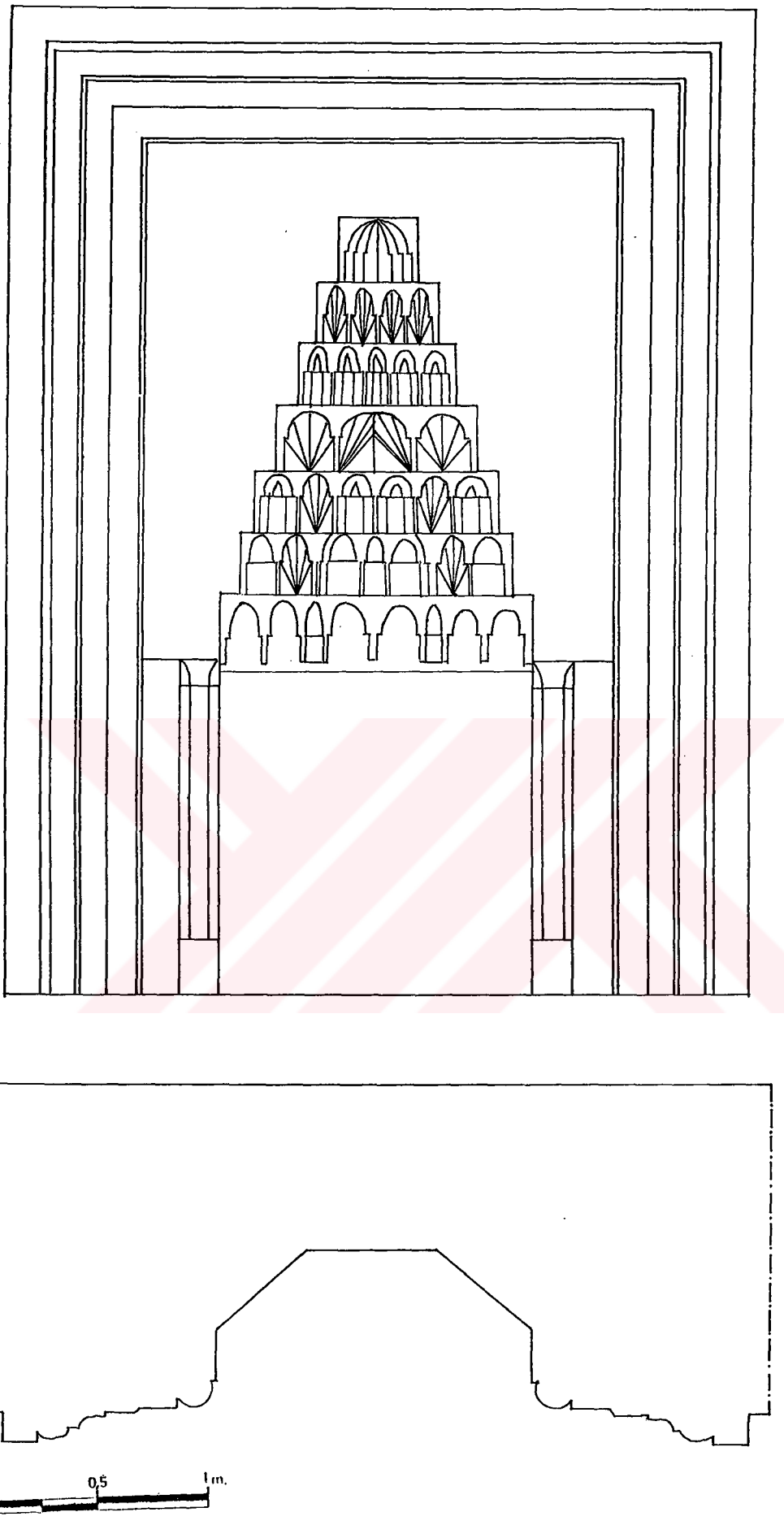

Çiz. 80: Üsküdar Rum Mehmed Paşa Camii mihrabı plan ve görünüşü

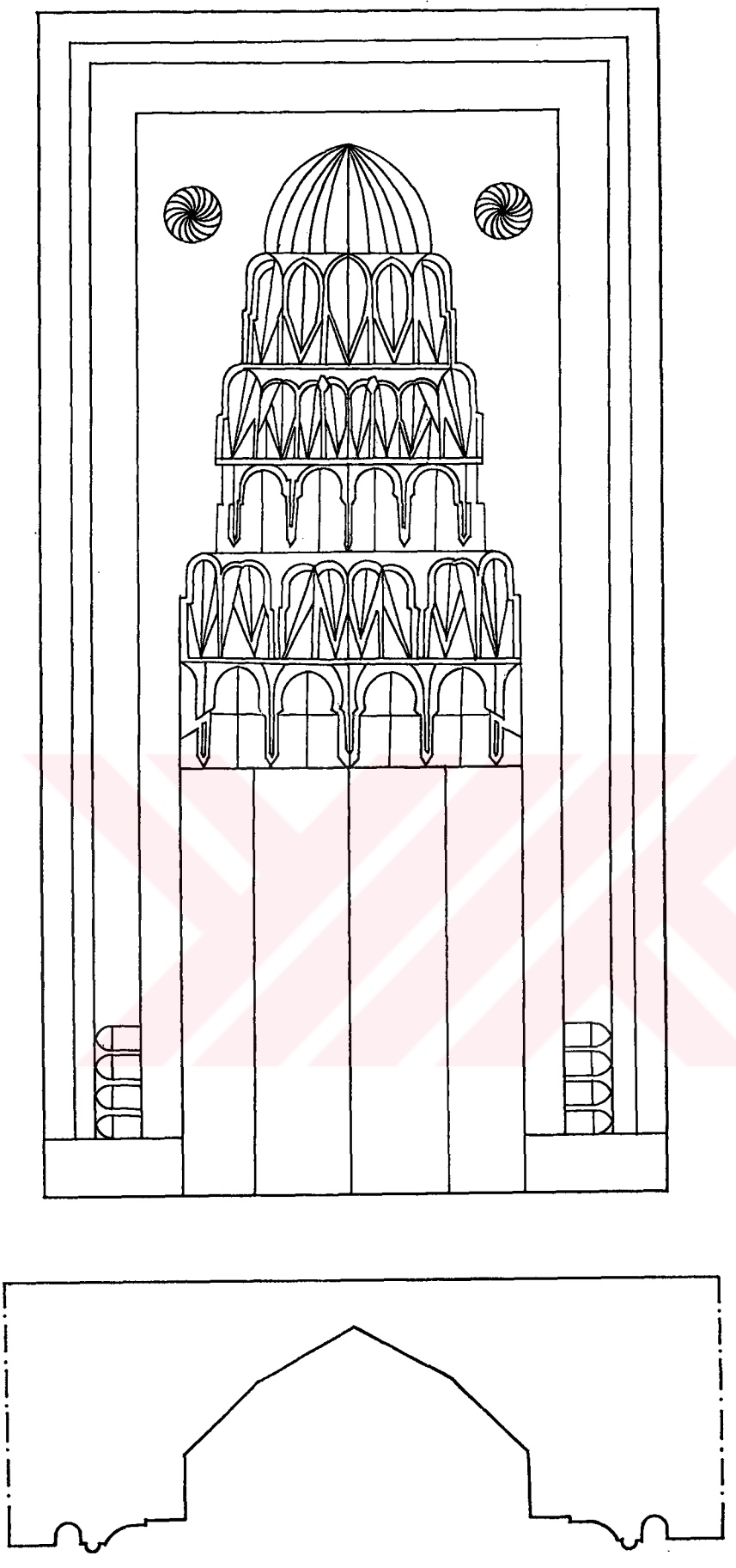

Çiz. 81: Tire Rum Mehmed Paşa Camii mihrabı plan ve görünüşü

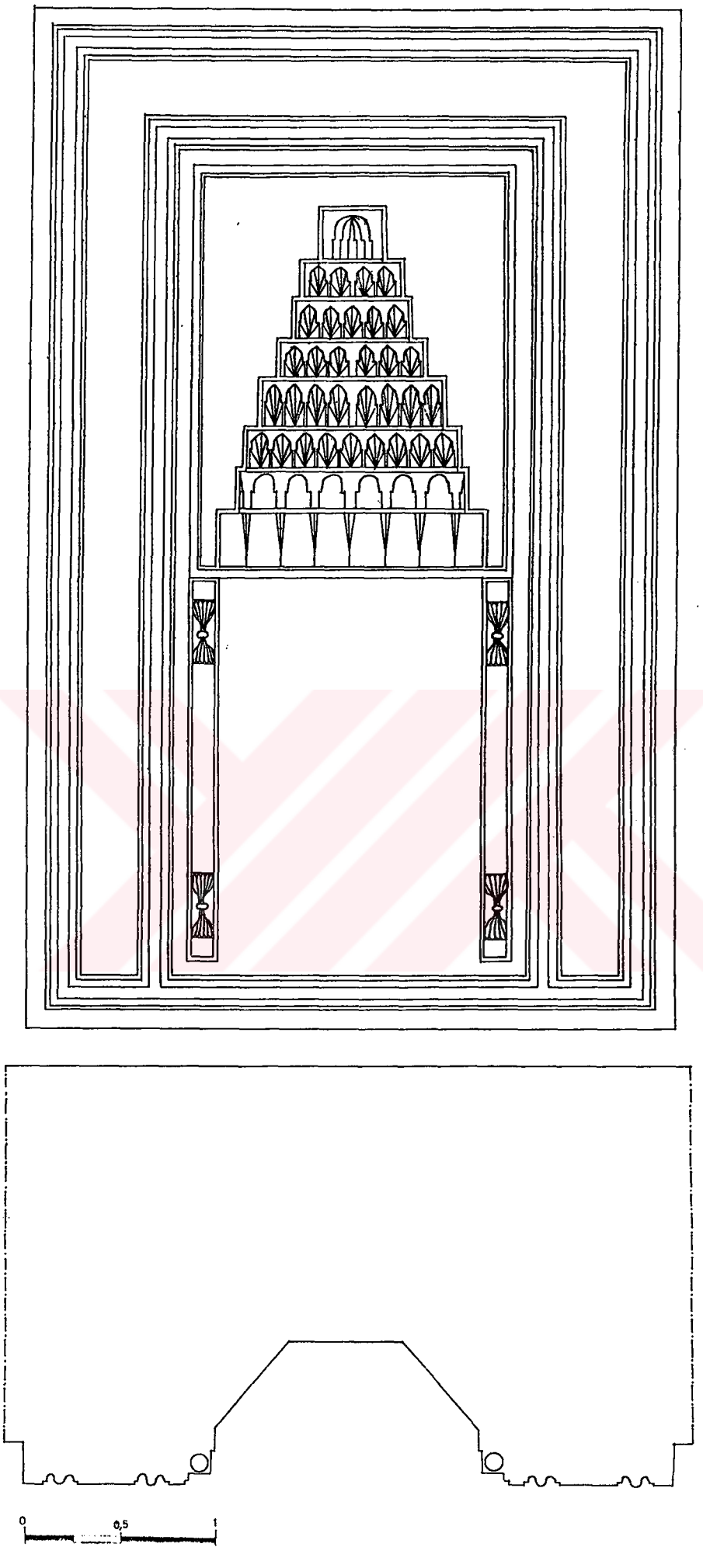

Çiz. 82: Afyon Gedik Ahmet Paşa Camii mihrabı plan ve görünüşü

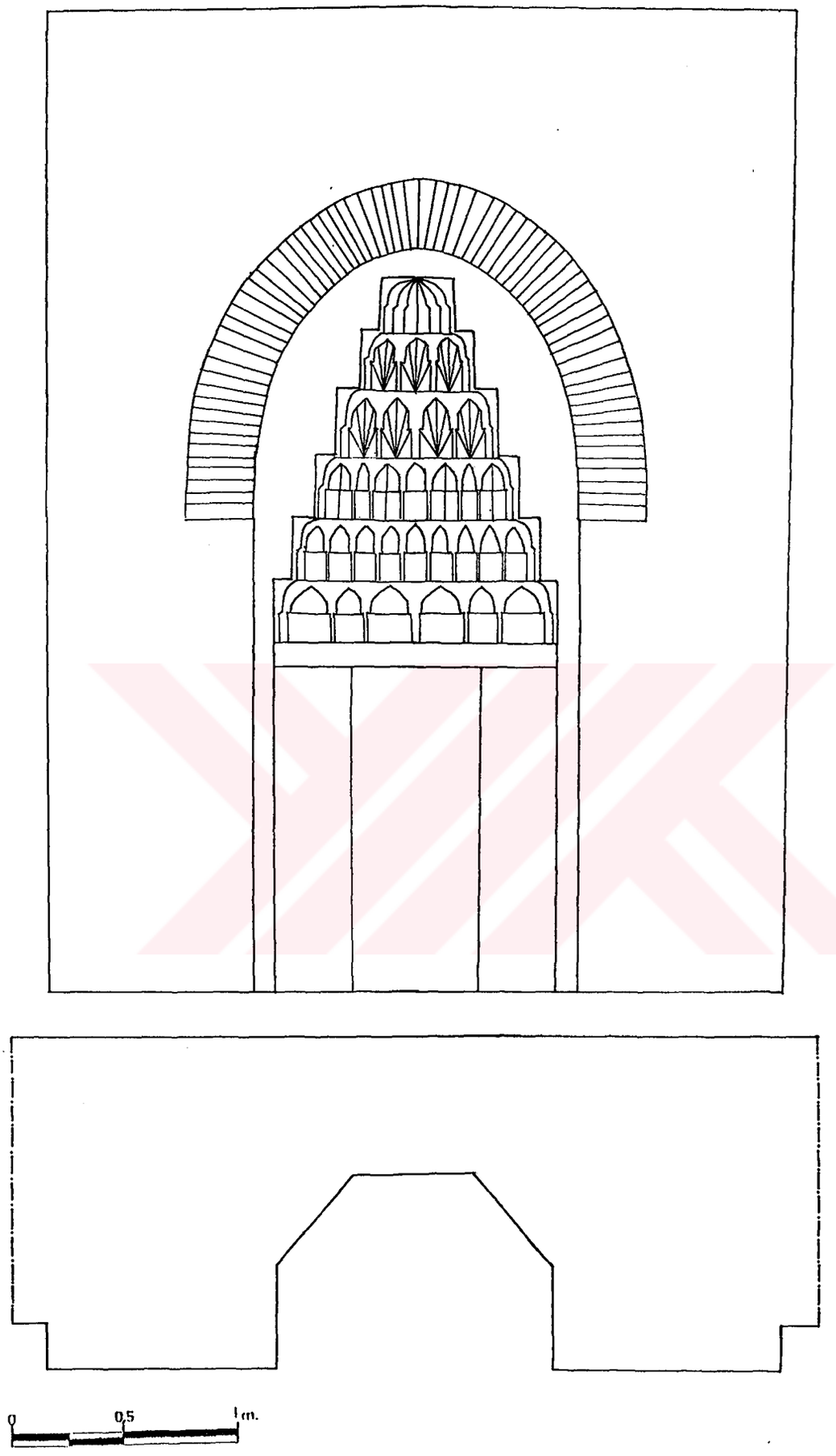

Çiz. 83: Edirne Kasım Paşa Camii mihrabı plan ve görünüşü

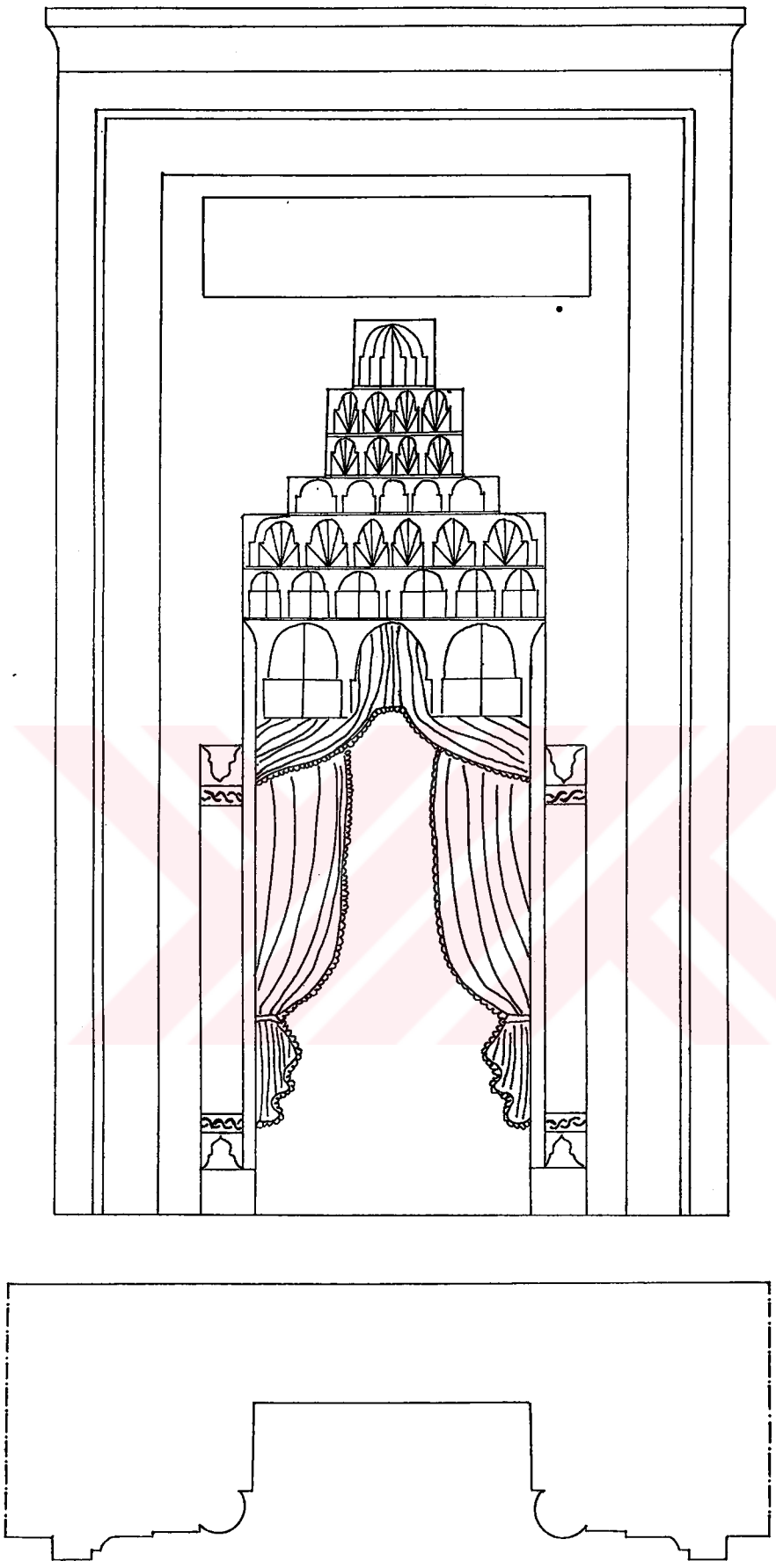

Çiz. 84: Bursa Tuz Pazarı Camii mihrabı plan ve görünüşü

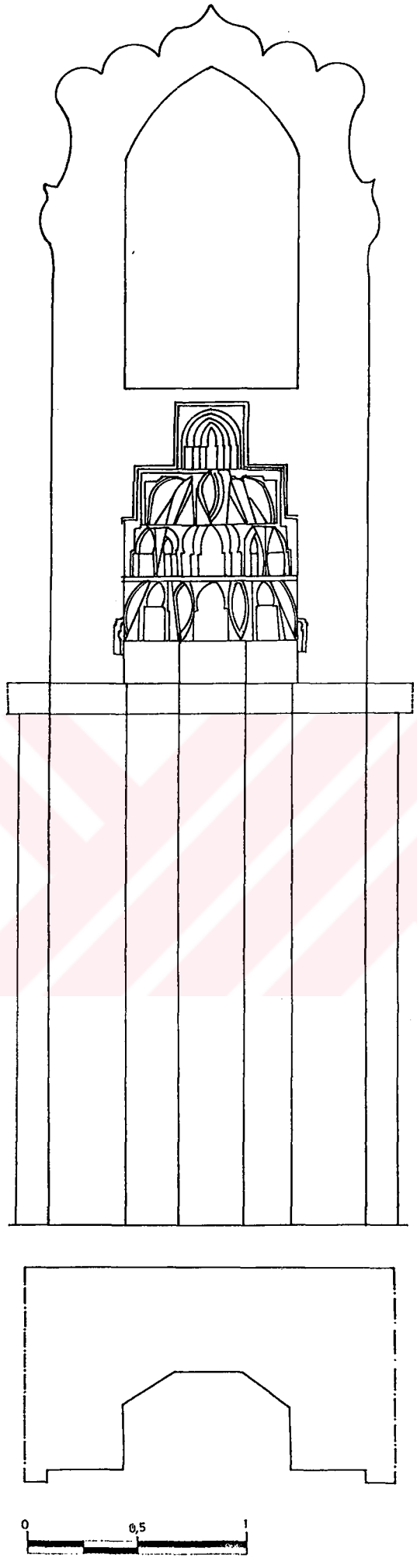

Çiz. 85: Bursa Cem Sultan Türbesi mihrabı plan ve görünüşü

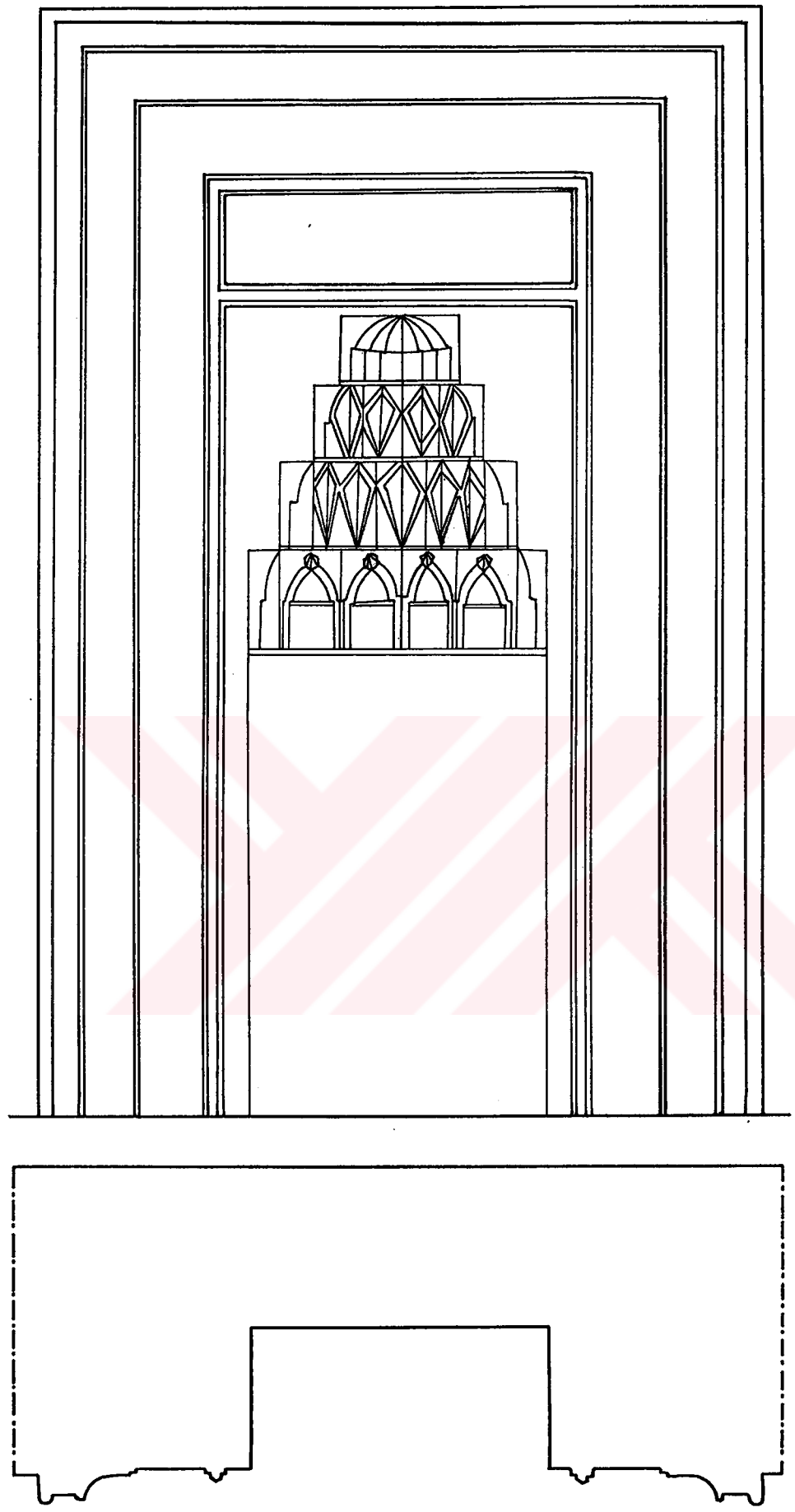

Çiz. 86: Bursa Düsturhan Camii mihrabı plan ve görünüşü

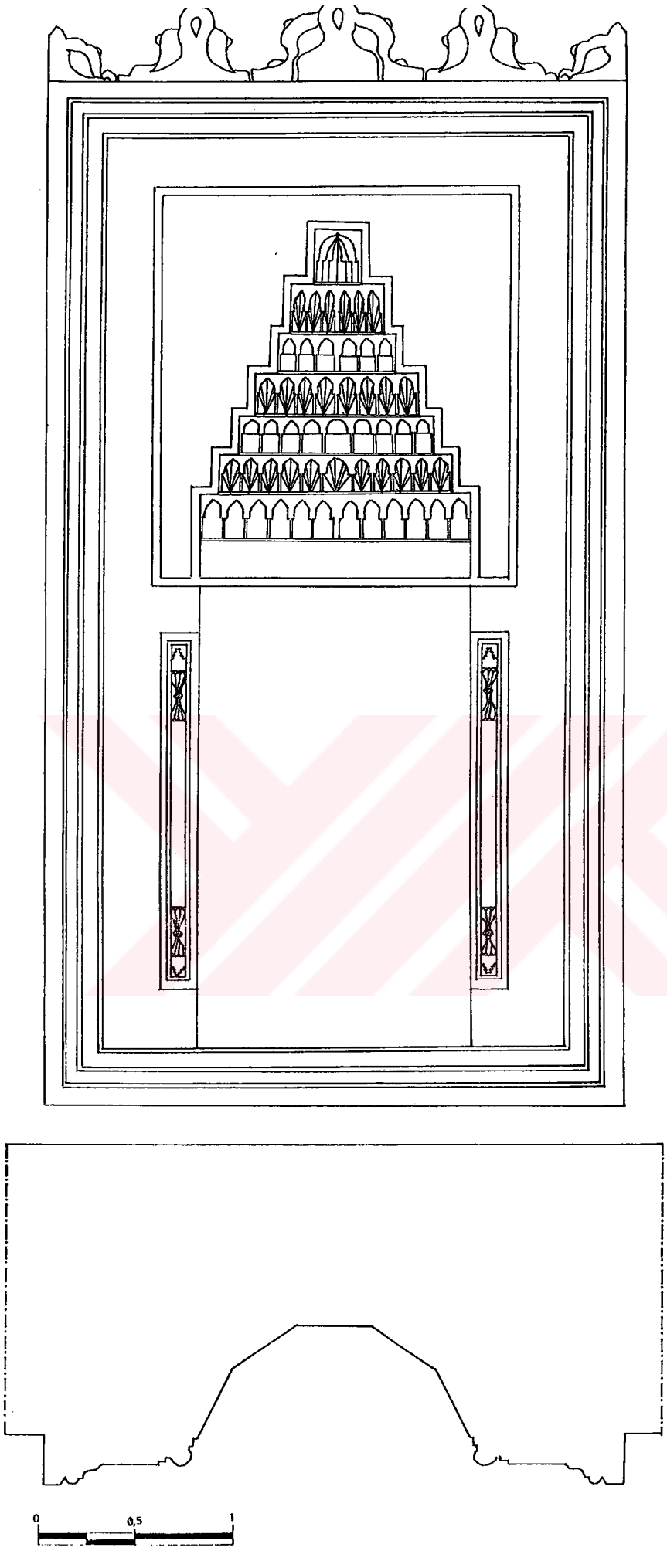

Çiz. 87: Karamürsel Hersek Hersekoğlu Ahmet Paşa Camii mihrabı plan ve görünüşü

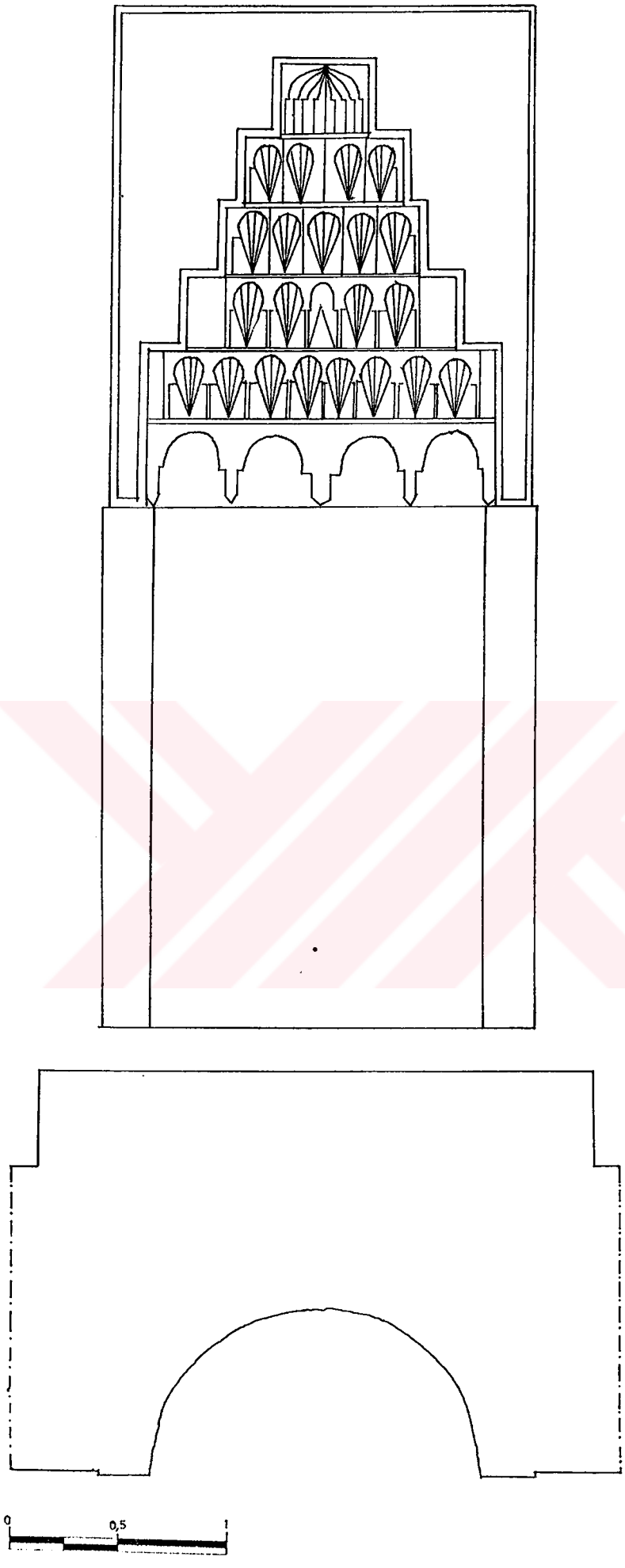

Çiz. 88: Keşan Hersekoğlu Ahmet Paşa Camii mihrabı plan ve görünüşü

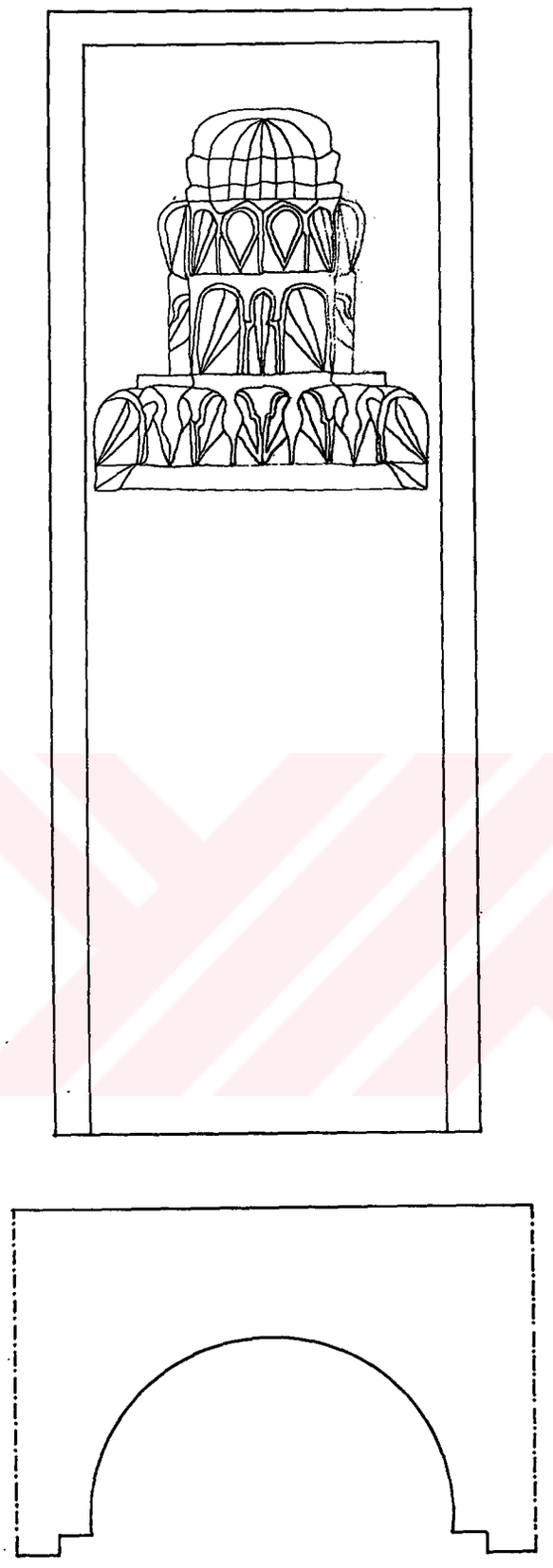

Çiz. 89: Alaşehir Şeyh Sinan Camii mihrabı plan ve görünüşü

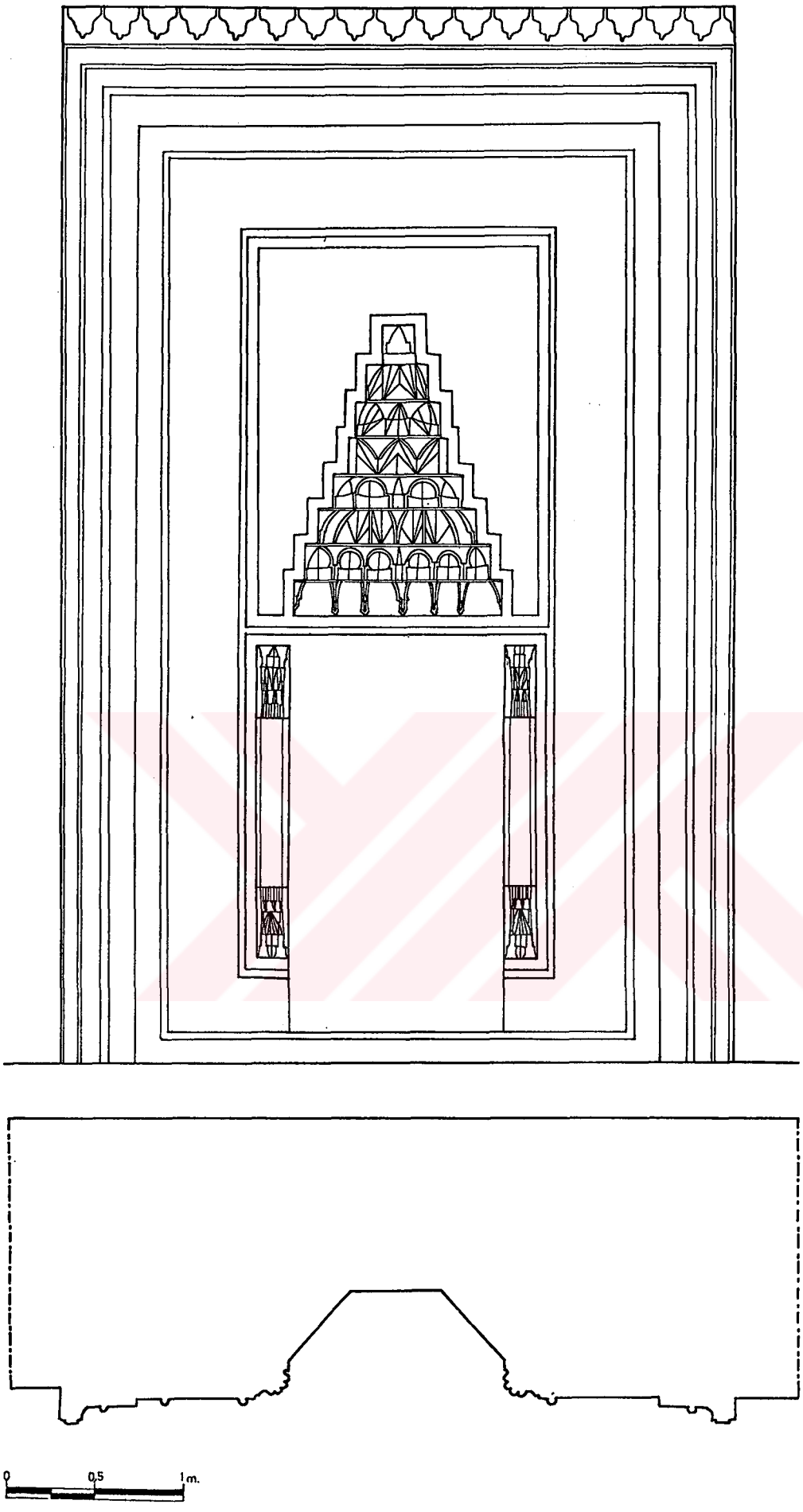

Çiz. 90: Edirne Sitti Hatun Camii mihrabı plan ve görünüşü

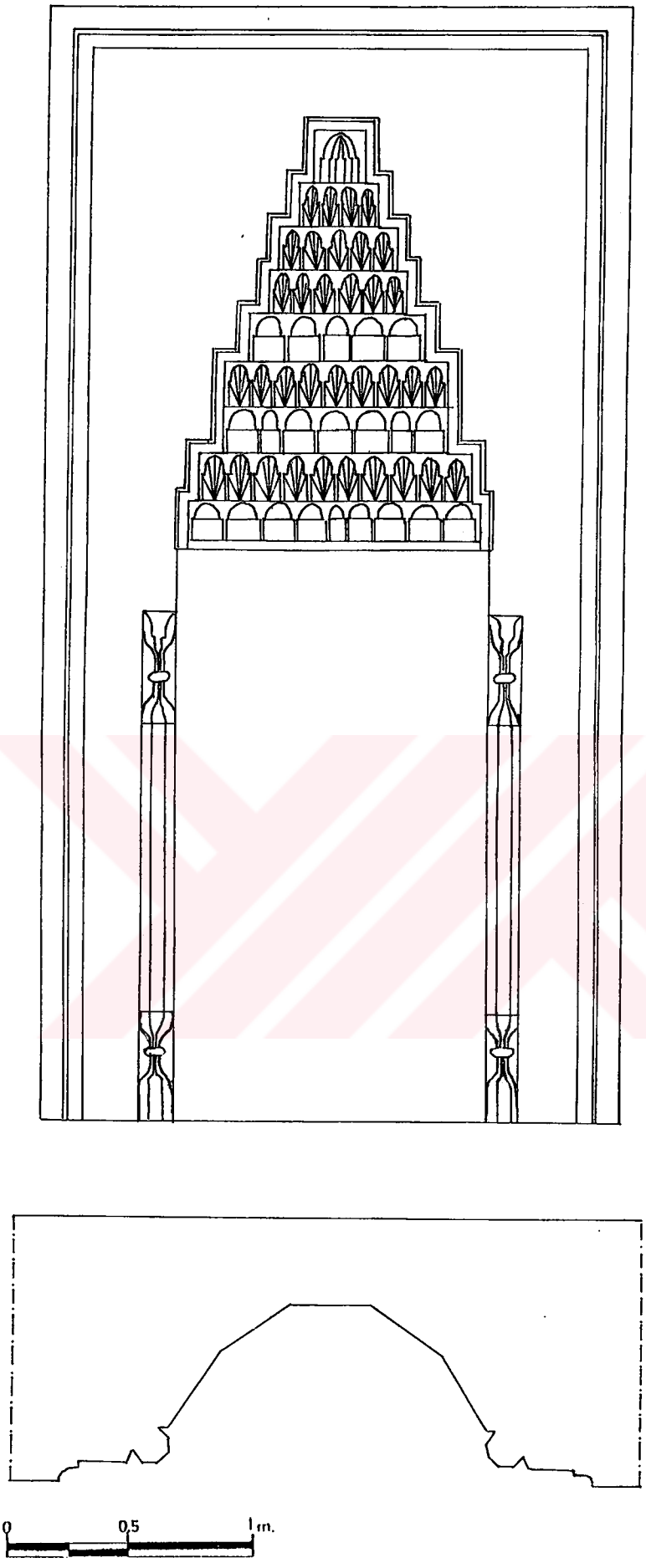

Çiz. 91: İstanbul Davut Paşa Camii mihrabı plan ve görünüşü

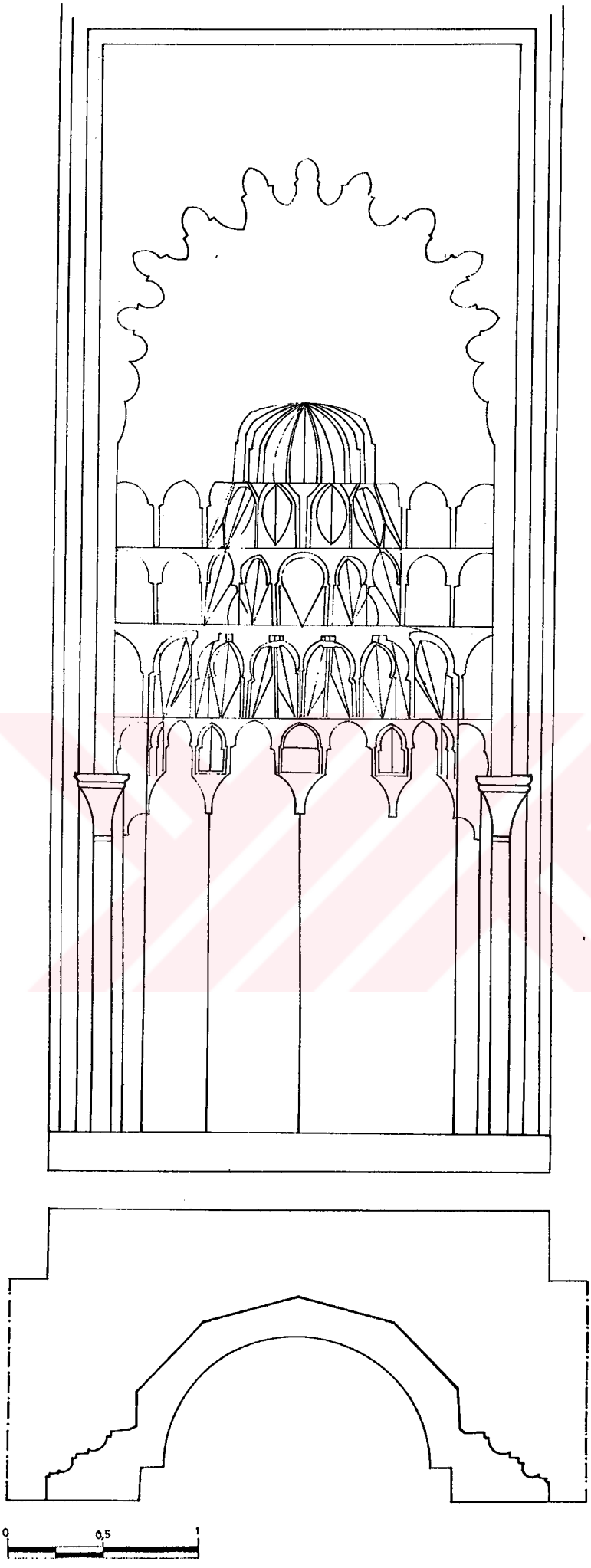

Çiz. 92: Manisa İvaz Paşa Camii mihrabı plan ve görünüşü

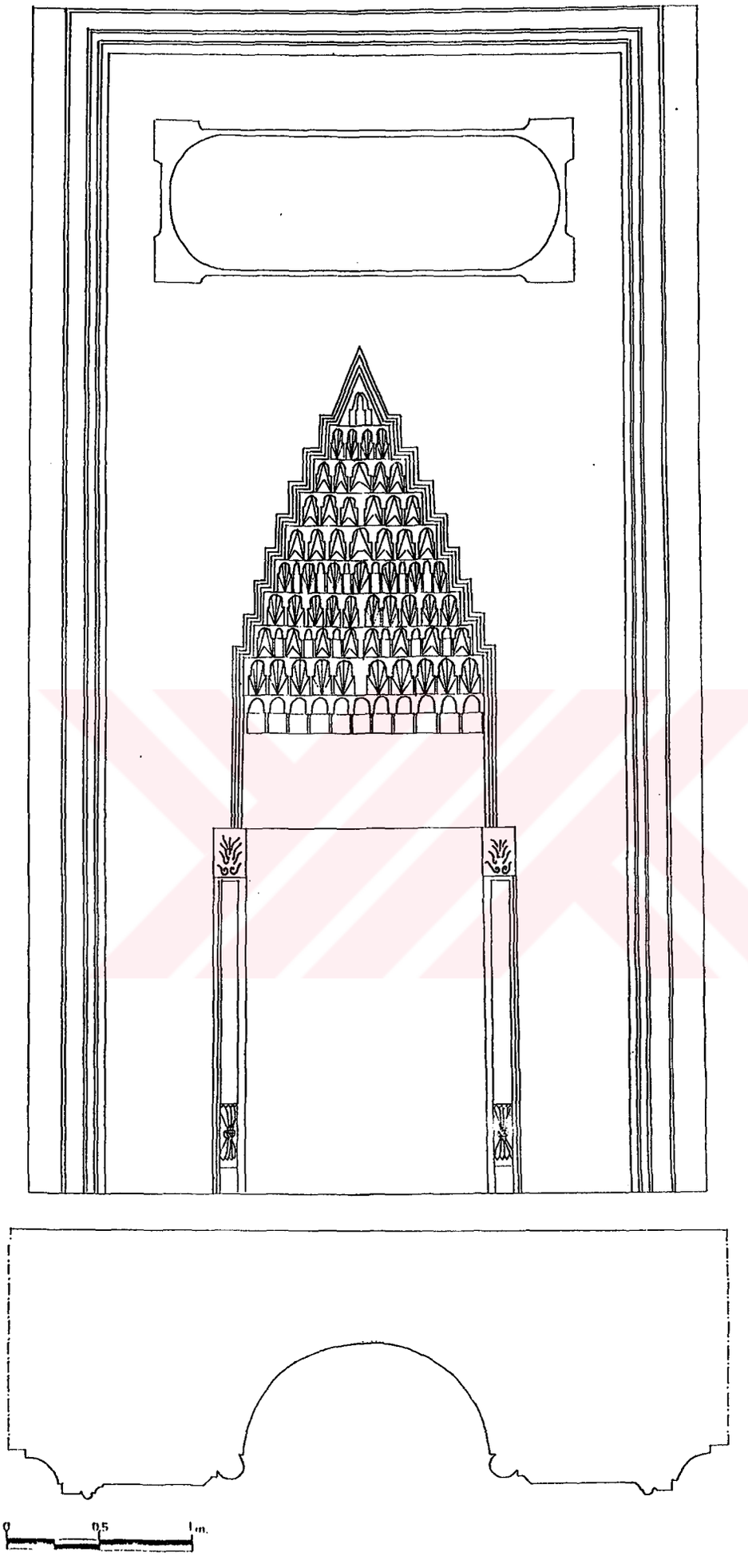

Çiz. 93: Tokat Hatuniye Camii mihrabı plan ve görünüşü

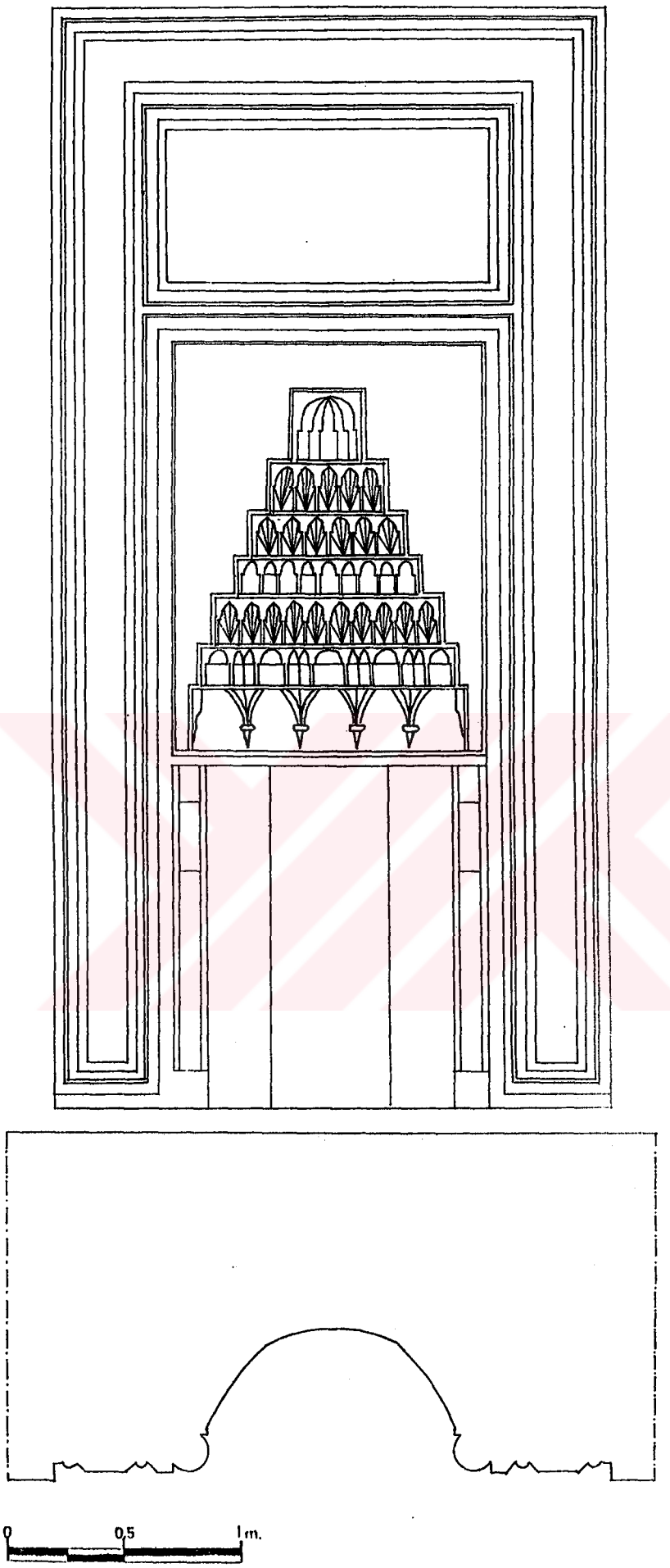

Çiz. 94: Amasya Gümüşlü Camii mihrabı plan ve görünüşü

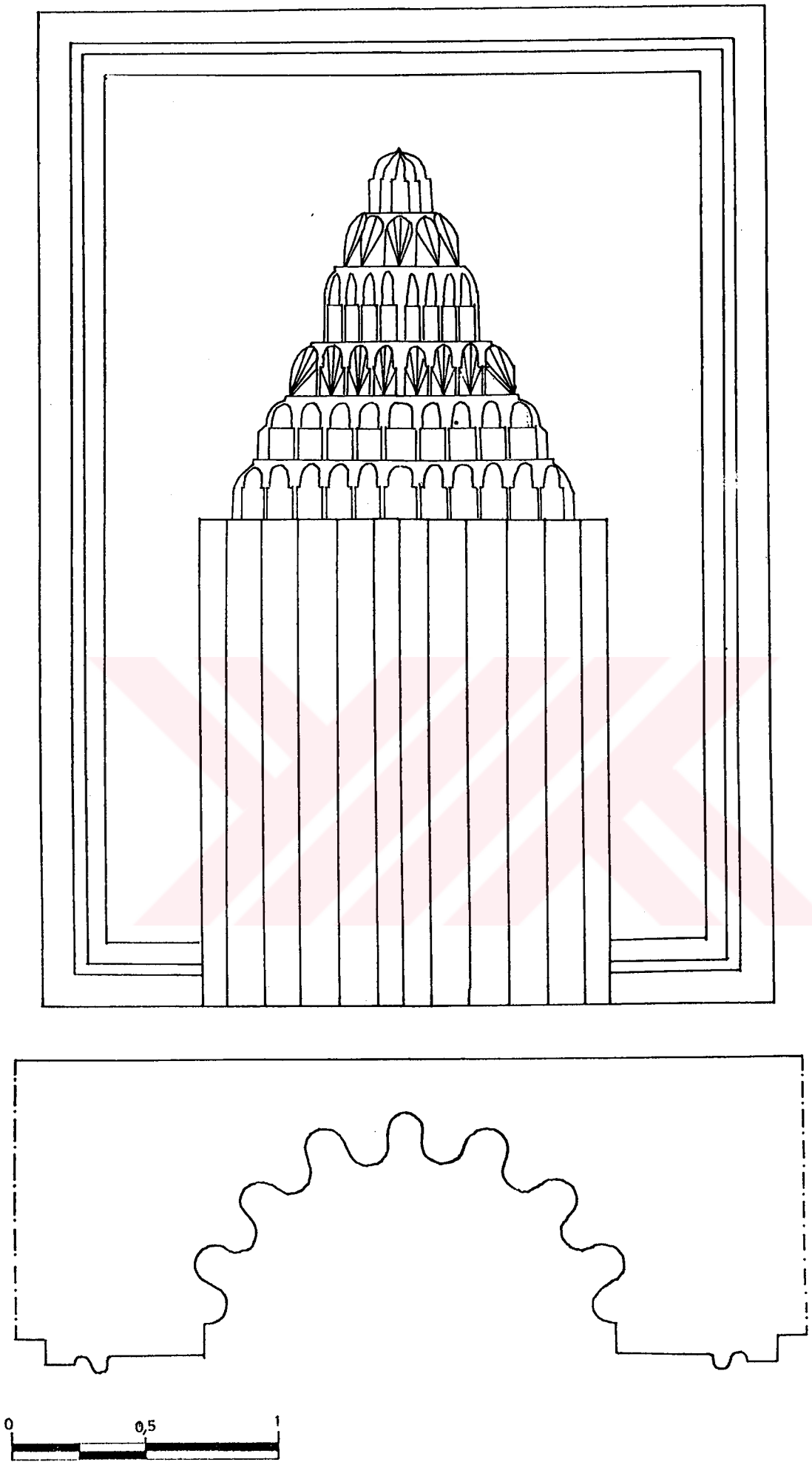

Çiz. 95: Amasya Abdullah Paşa (Sofular)Camii mihrabı plan ve görünüşü

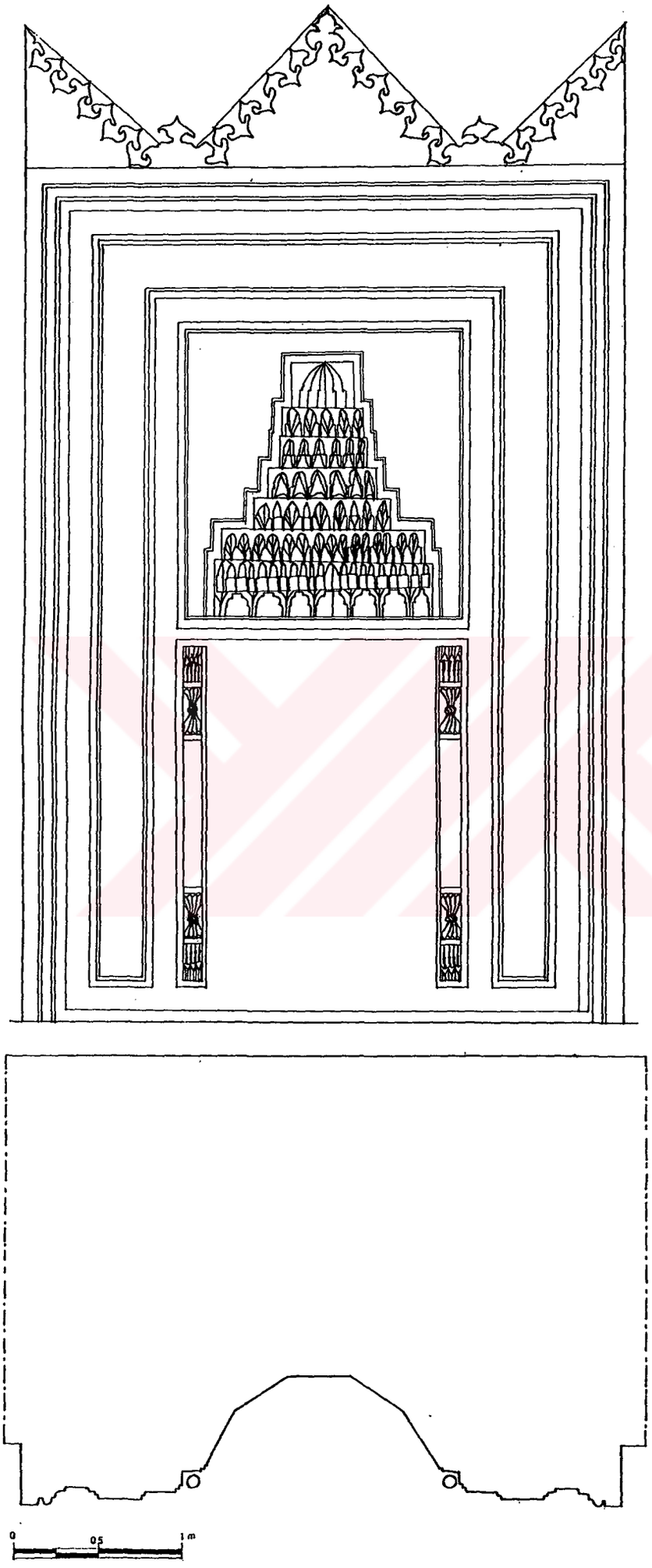

Ciz. 96: Amasya II. Bayezid Camii mihrabı plan ve görünüsü

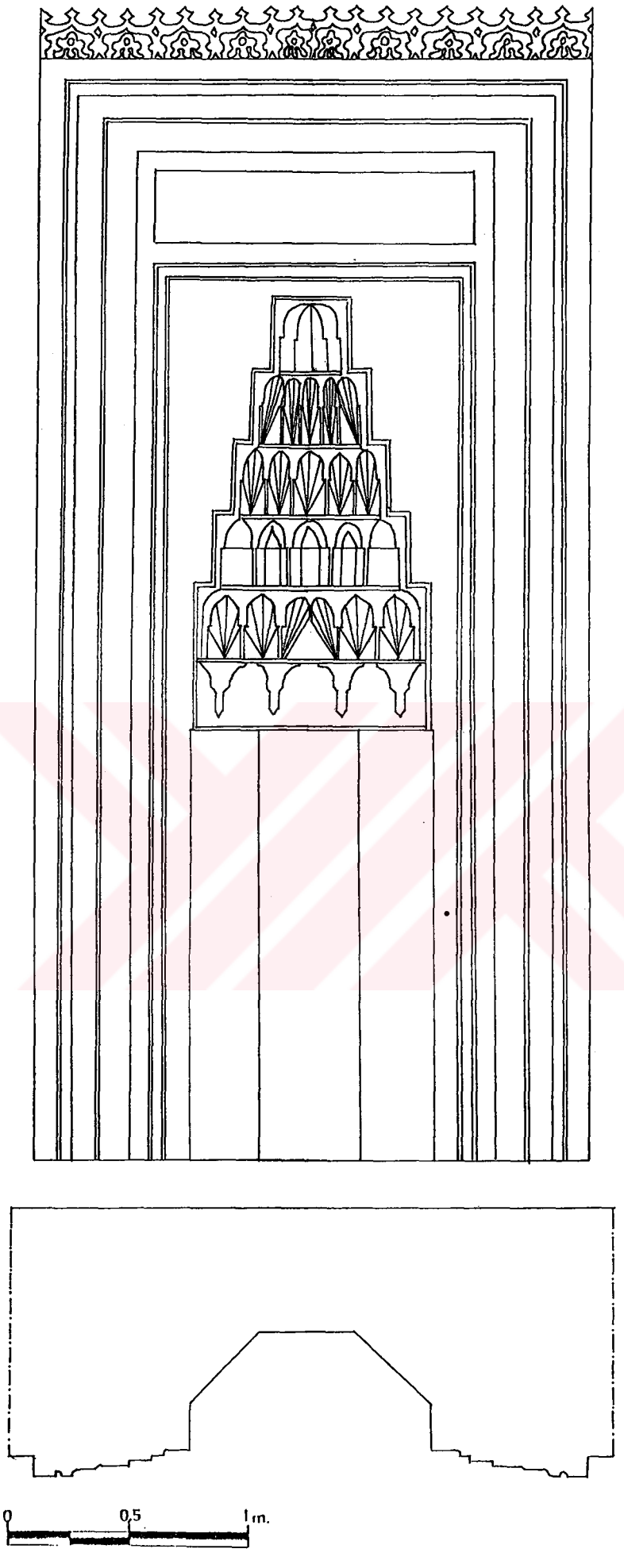

Çiz. 97: Amasya Mehmet Paşa Camii mihrabı plan ve görünüşü

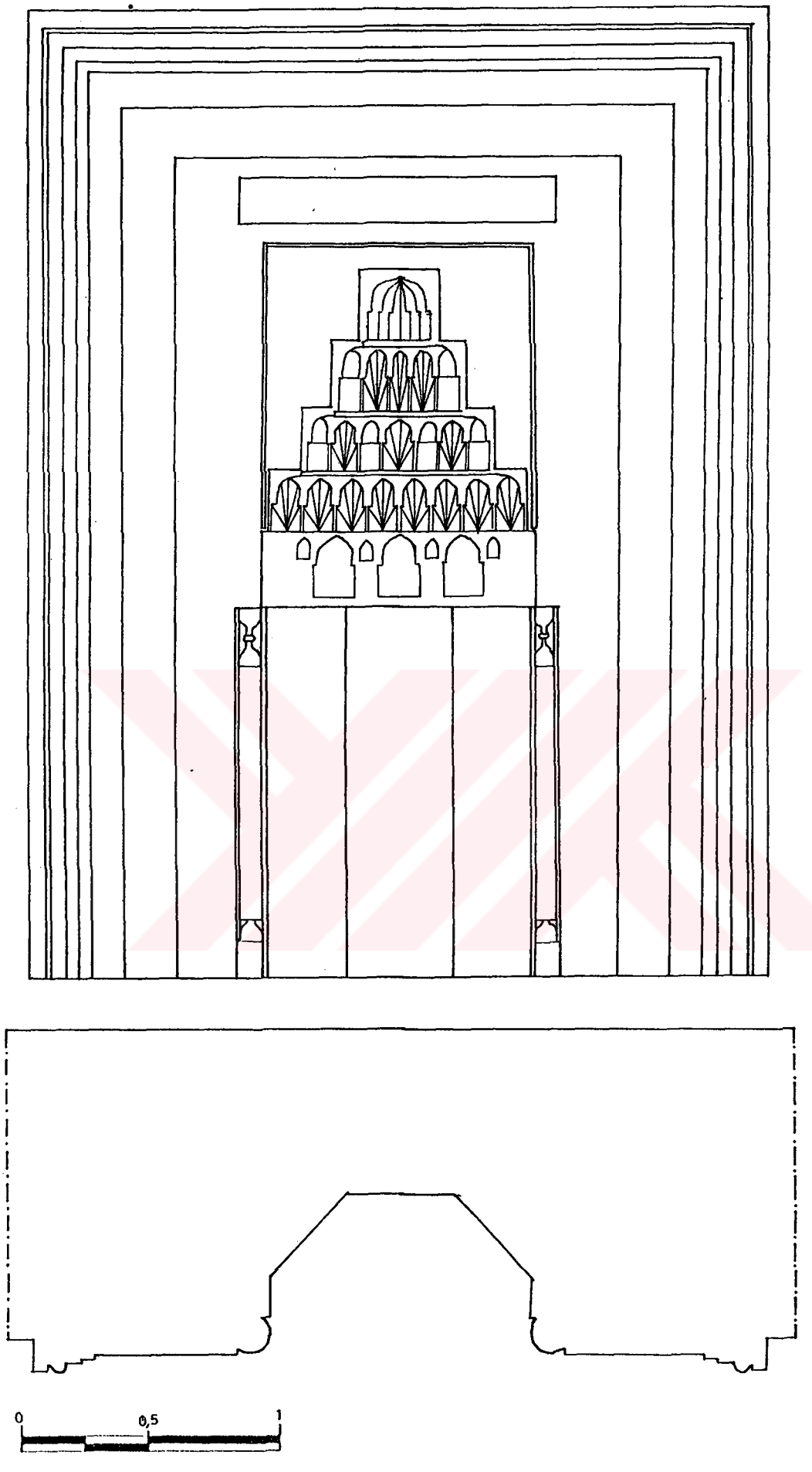

Çiz. 98: Kütahya Hisar Bey Camii mihrabı plan ve görünüşü

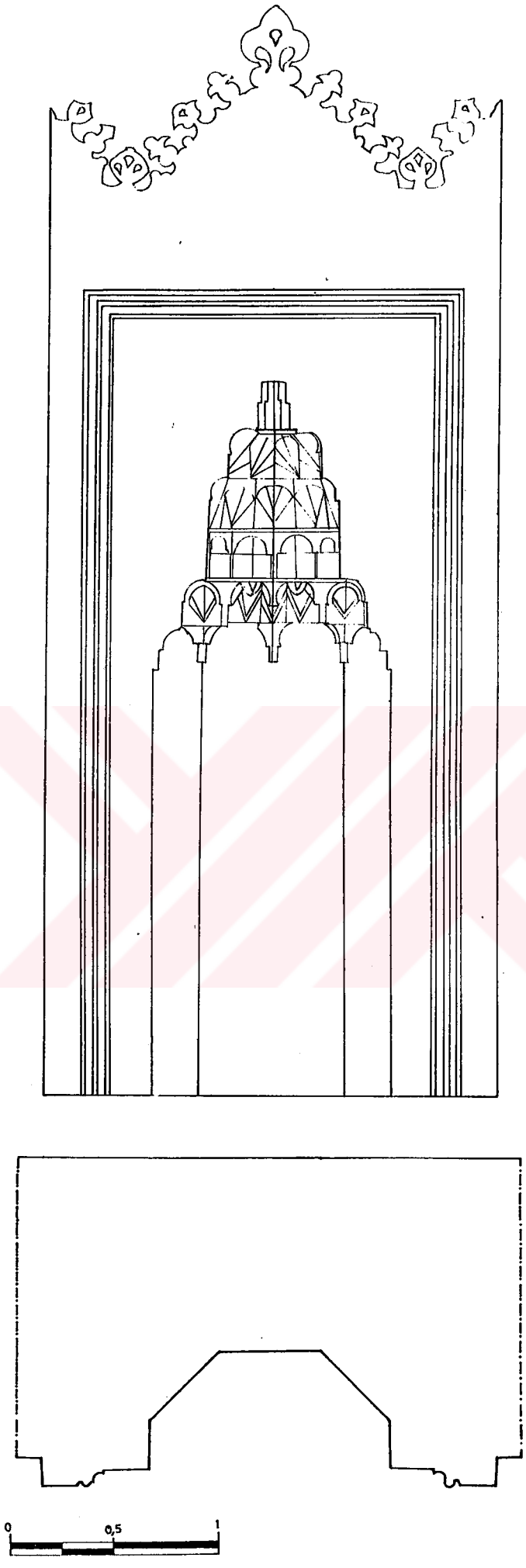

Çiz. 99: Malkara Gazi Ömer Bey Camii mihrabı plan ve görünüşü

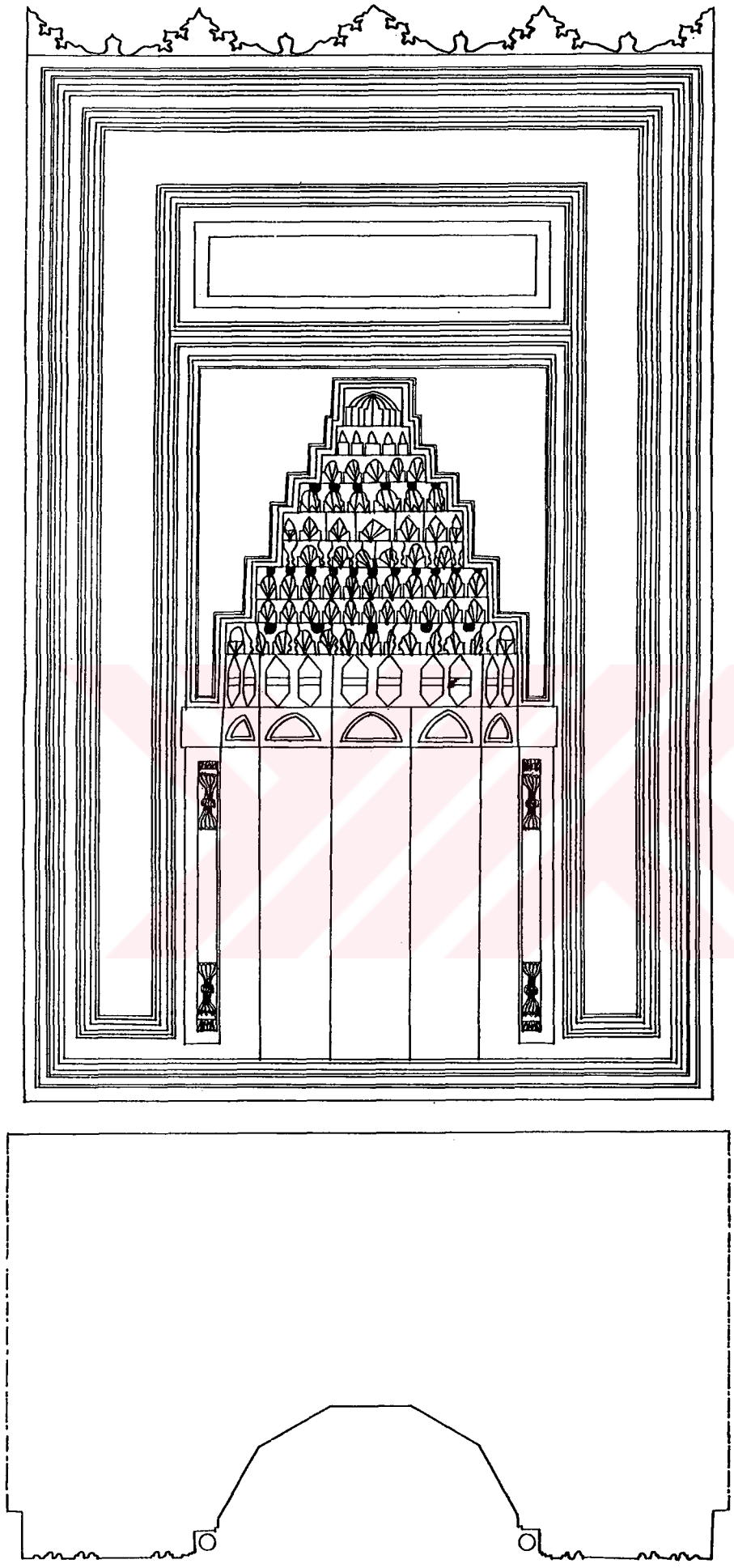

Çiz. 100: Edirne II. Bayezid Camii mihrabı plan ve görünüşü

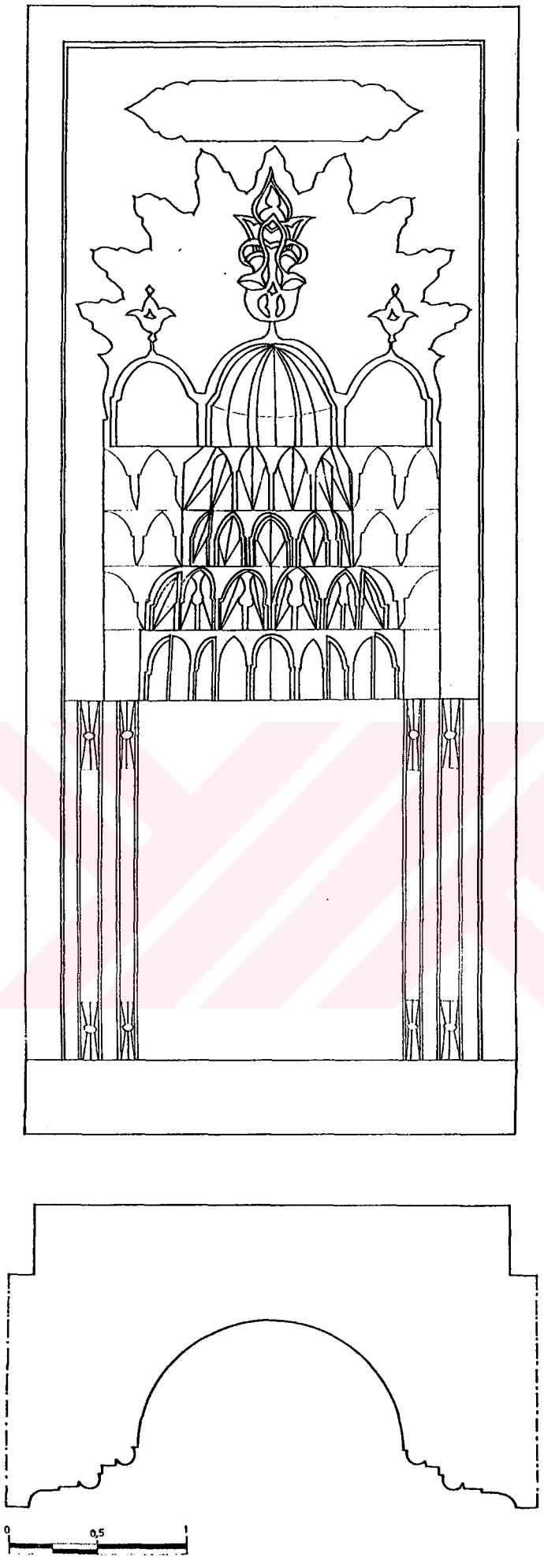

Çiz. 101: Manisa Hatuniye Camii mihrabı plan ve görünüşü

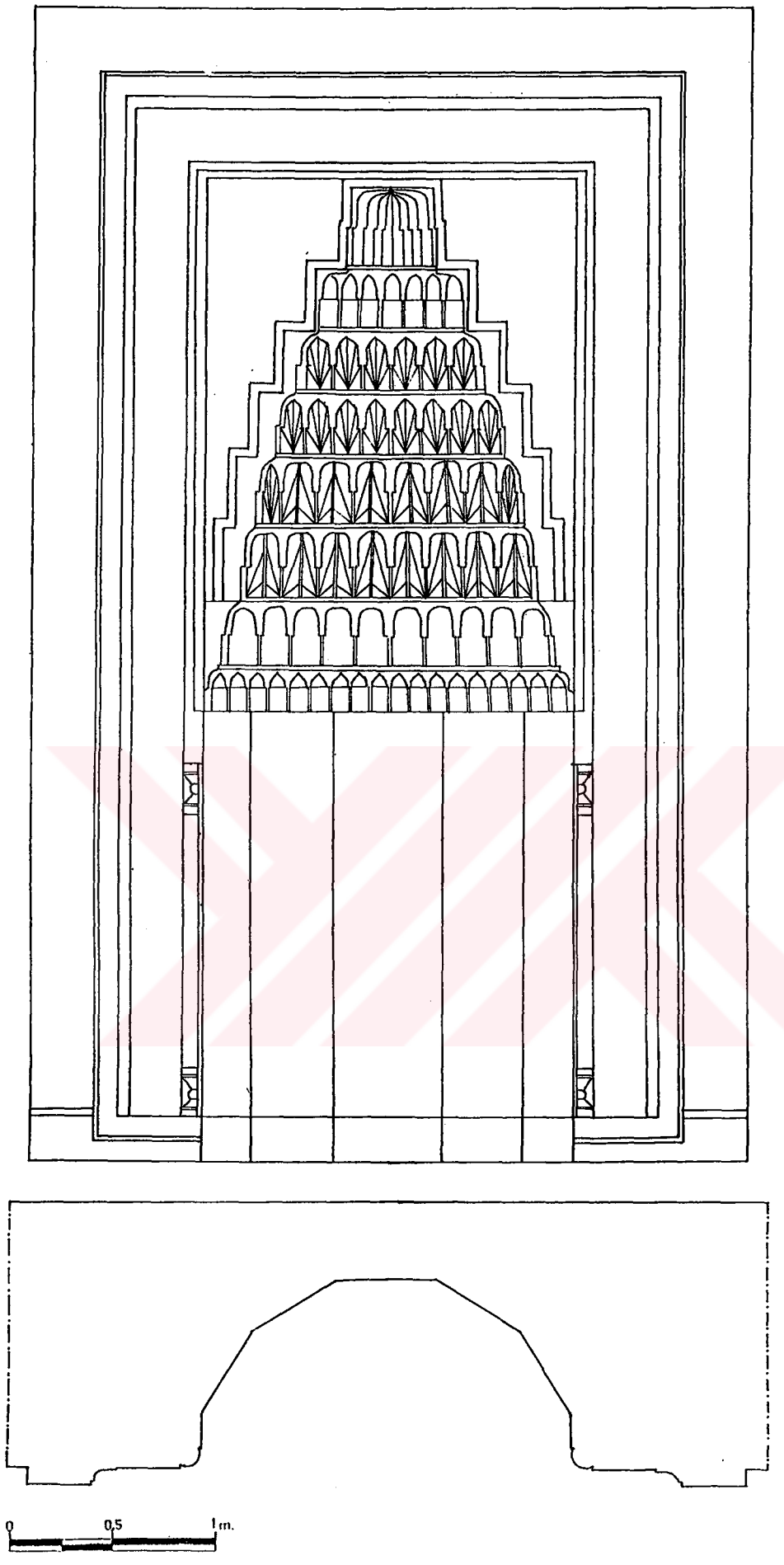

Çiz. 102: İstanbul Firuz Bey Camii mihrabı plan ve görünüşü

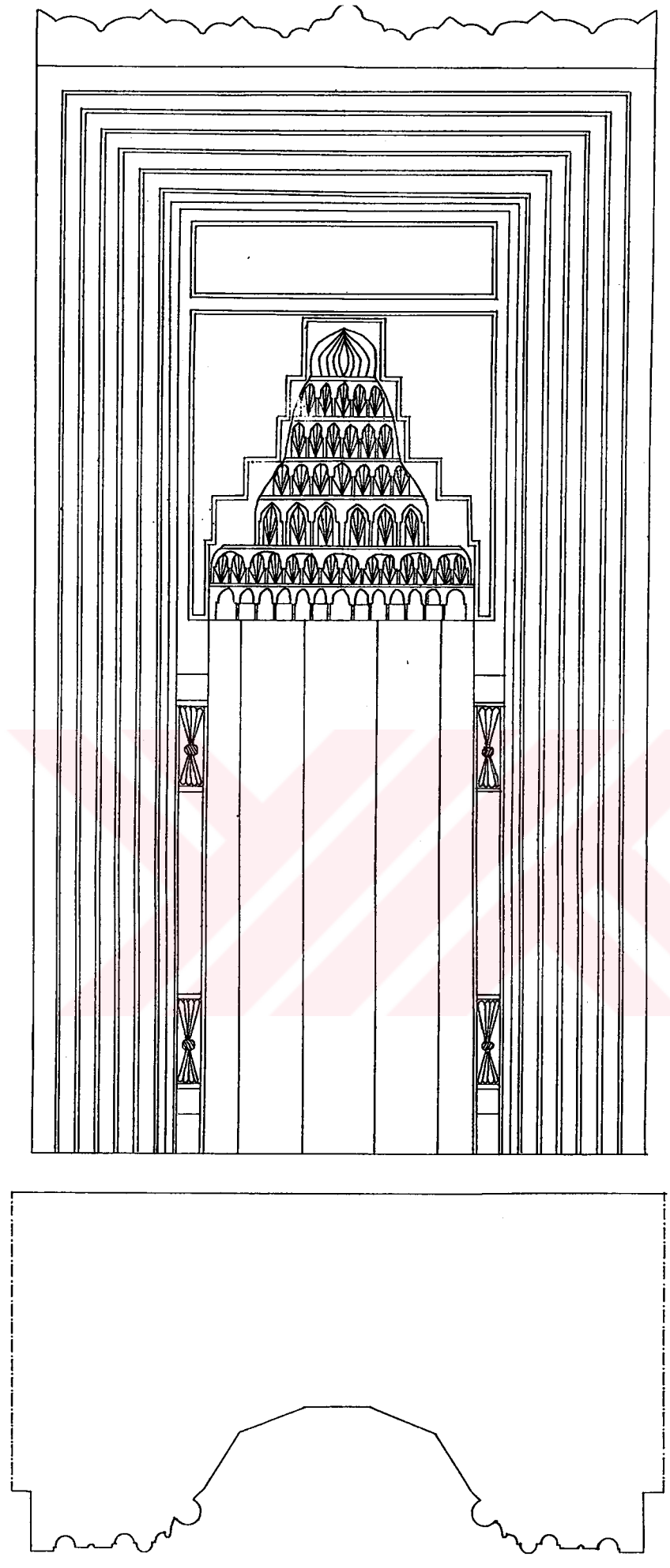

Çiz. 103: İstanbul Çandarlı İbrahim Camii mihrabı plan ve görünüşü

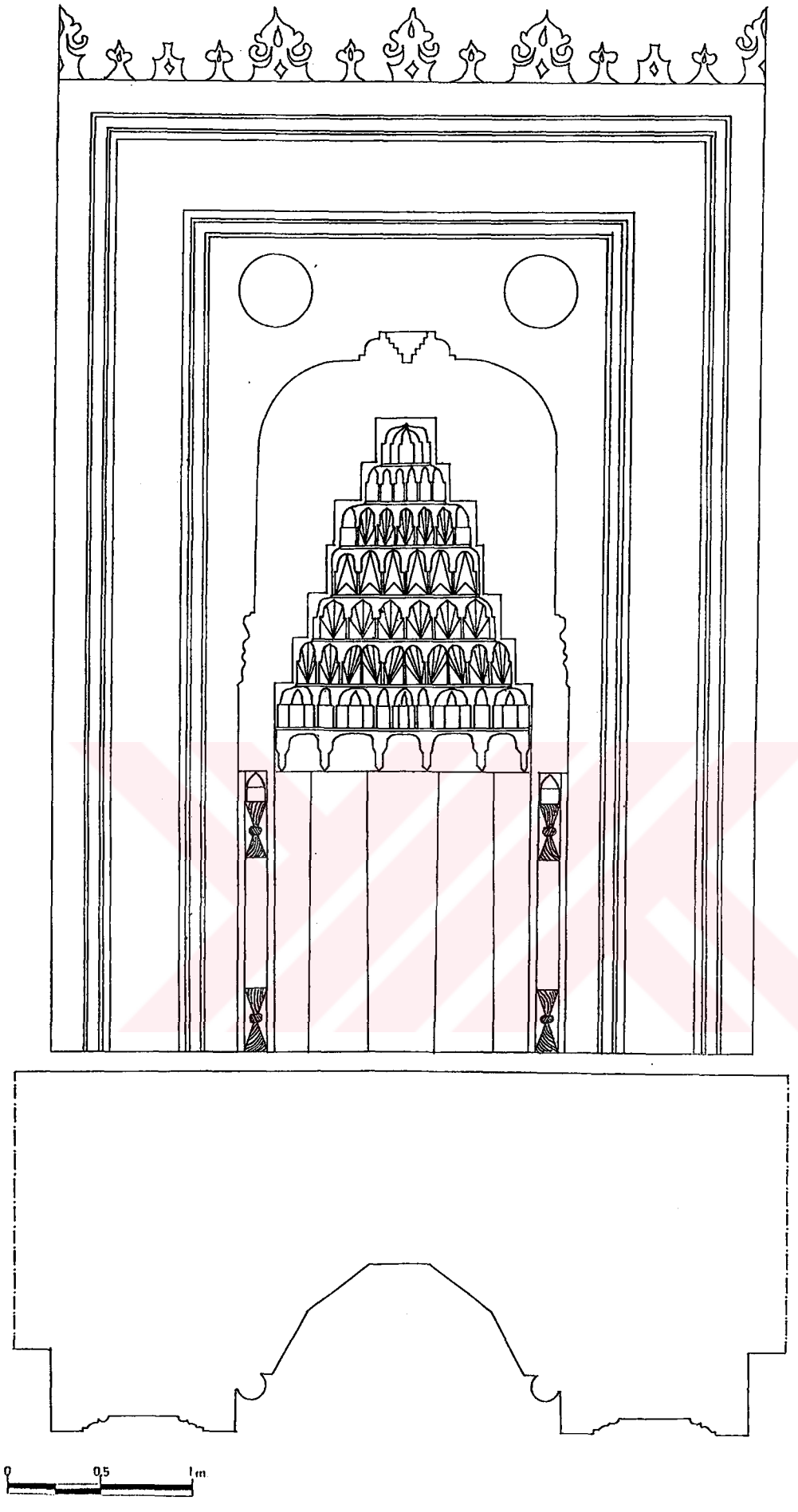

Çiz. 104: Sivrihisar Kurşunlu cami mihrabı plan ve görünüşü

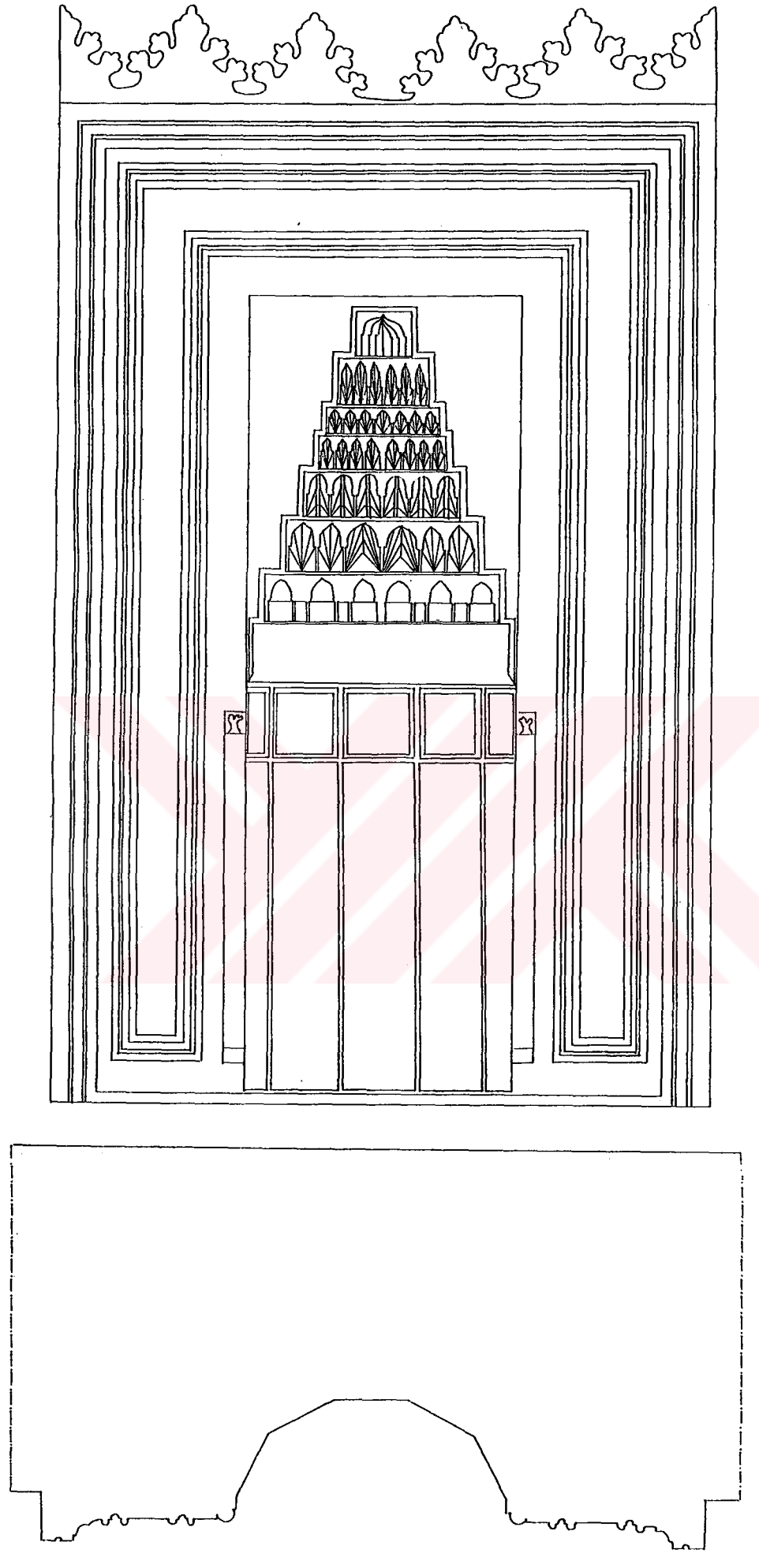

Çiz. 105: İstanbul Çemberlitaş Atik Ali Paşa Camii mihrabı plan ve görünüşü

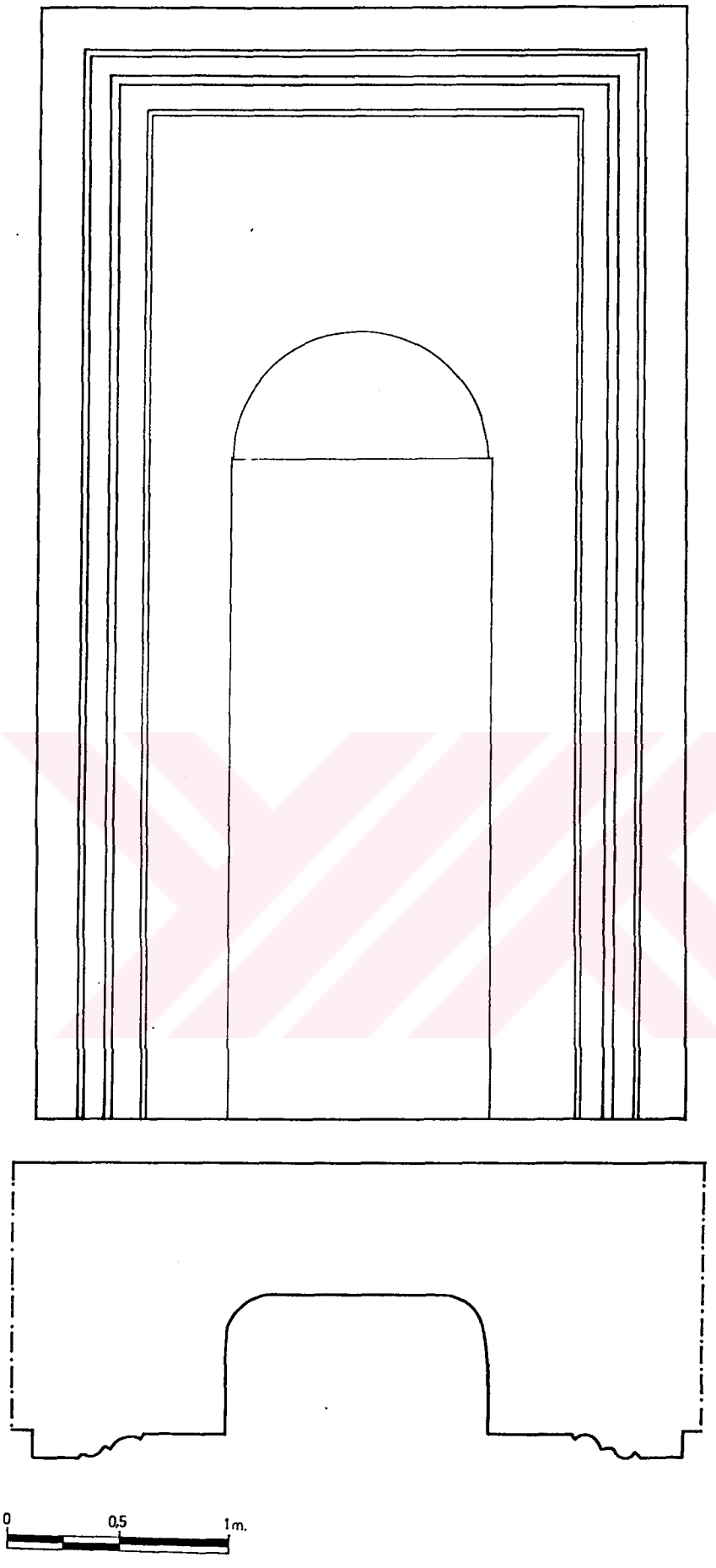

Çiz. 106: İnecik Hüseyin Bey Camii mihrabı plan ve görünüşü

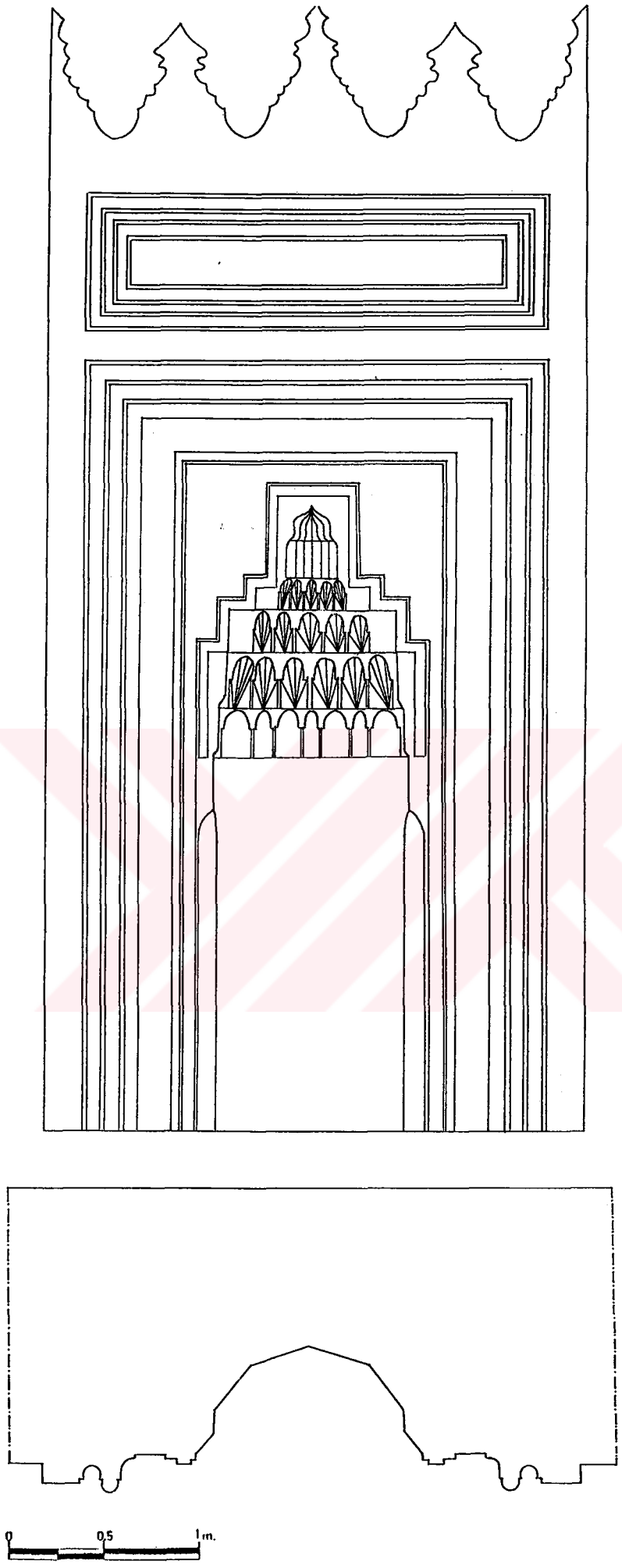

Çiz. 107: Hayrebolu Güzelce Hasan Bey Camii mihrabı plan ve görünüşü

Res. 1. Bursa Alaaddin Camii mihrabı, genel.

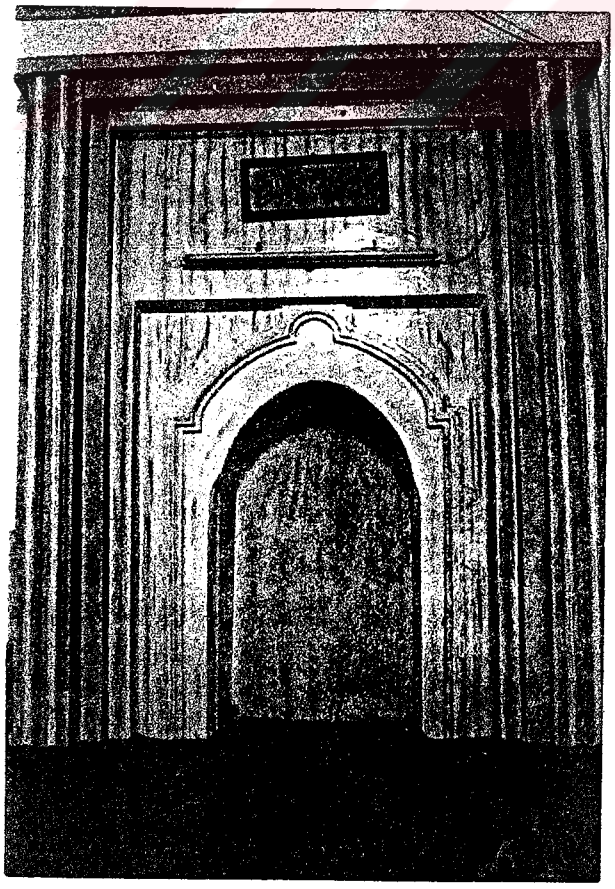

Res. 2. İznik Hacı Özbek Camii mihrabı, genel.

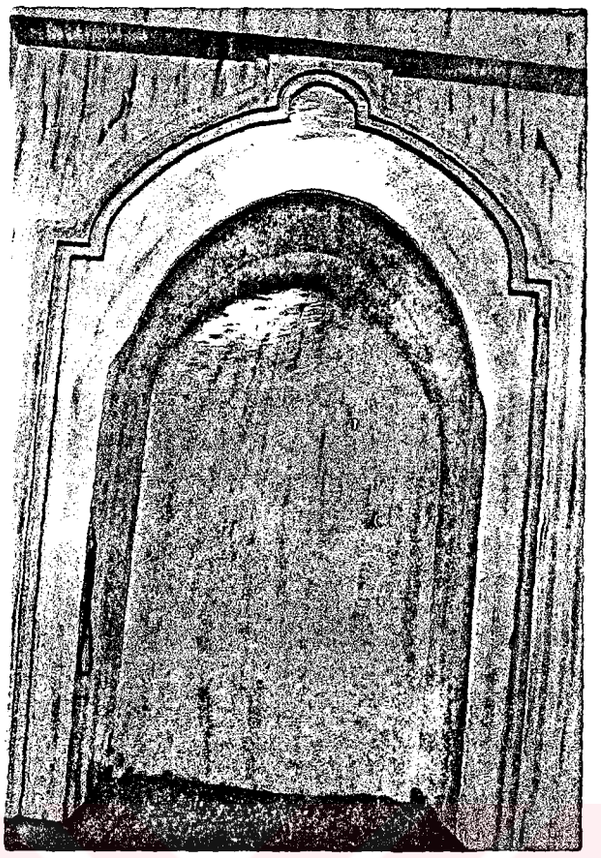

Res.3. İznik Hacı Özbek Camii mihrabı, mihrab hücresi.

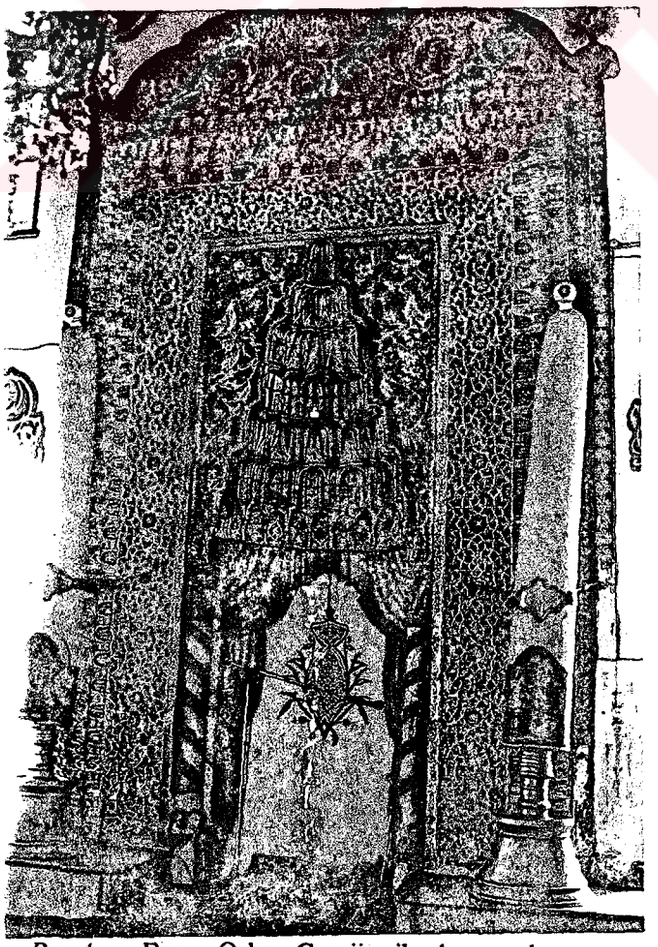

Res.4. Bursa Orhan Camii mihrabı, genel.

Res.5. Bursa Orhan Camii mihrabı, mukarnaslı bordürden detay.

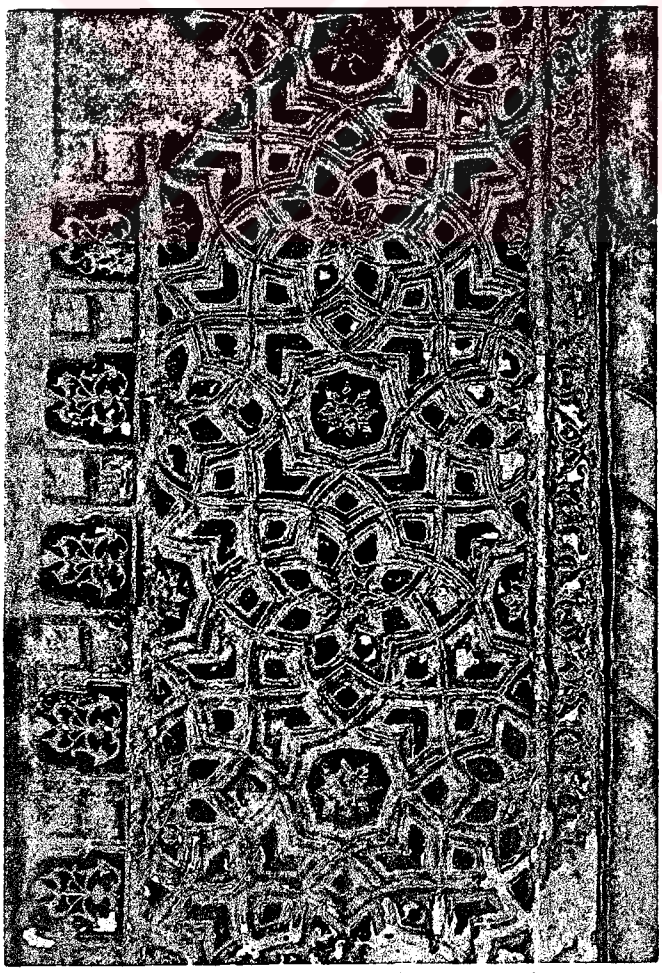

Res.6. Bursa Orhan Camii mihrabı, ikinci ve üçüncü bordürden detay.

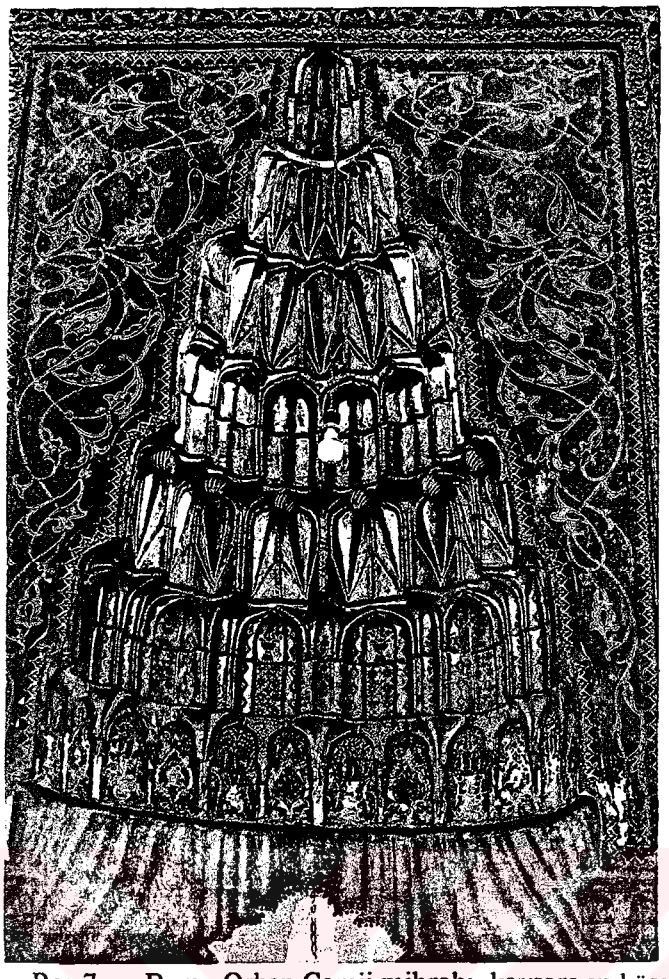

Res. 7 Bursa Orhan Camii mihrabı, kavsara ve köşelikler.

Res. 8 Bilecik Orhan İmareti mihrabı, genel.

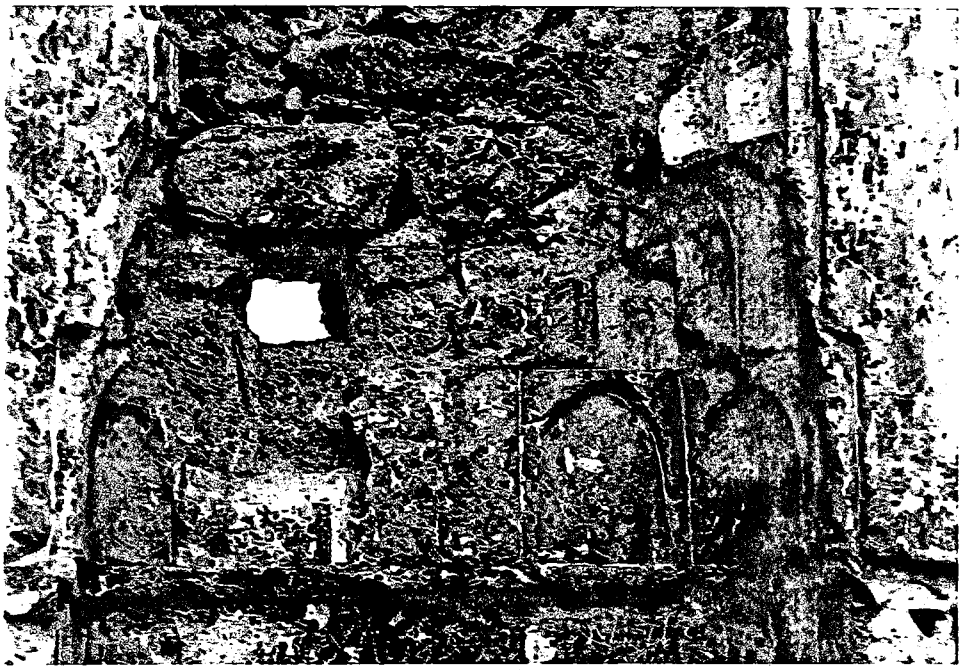

Res.9. Bilecik Orhan İmareti mihrabı, kavsara.

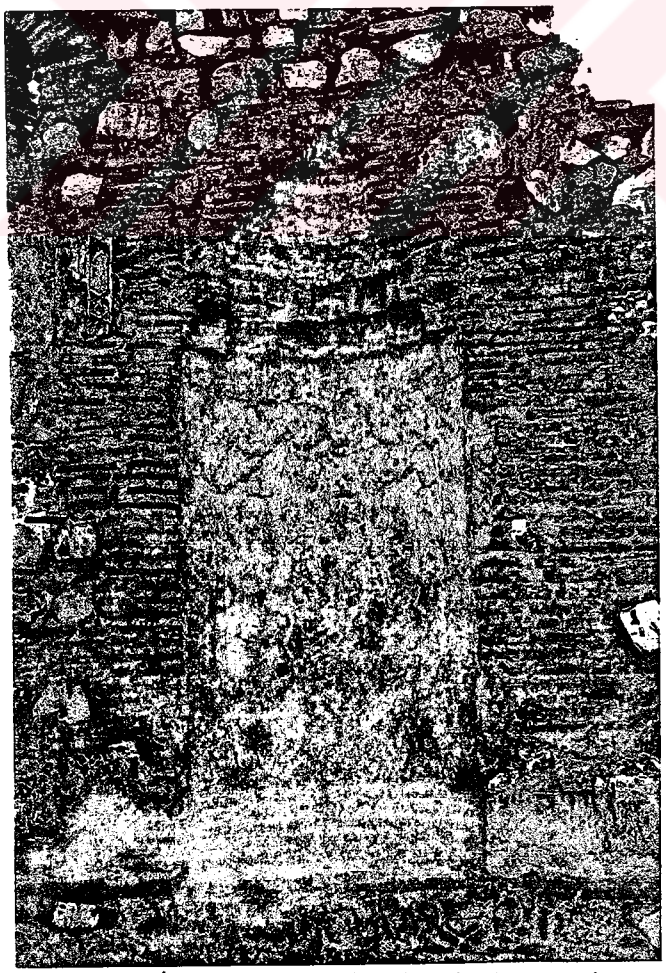

Res.10. İznik Ayasofya Camii mihrabı, genel.

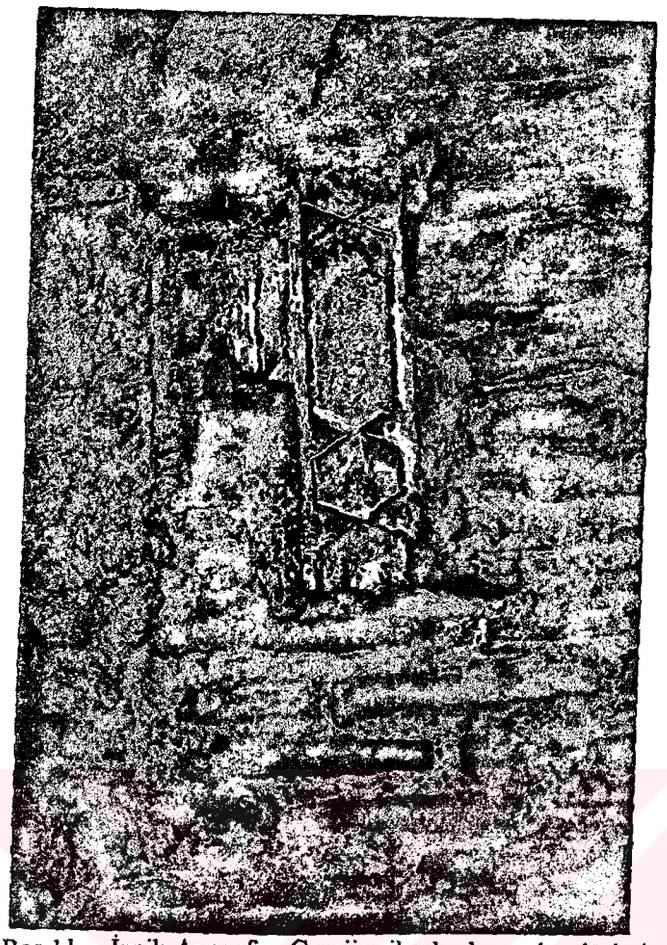

Res.11. İznik Ayasofya Camii mihrabı, kenar bordürlerinden kalan kısımlar.

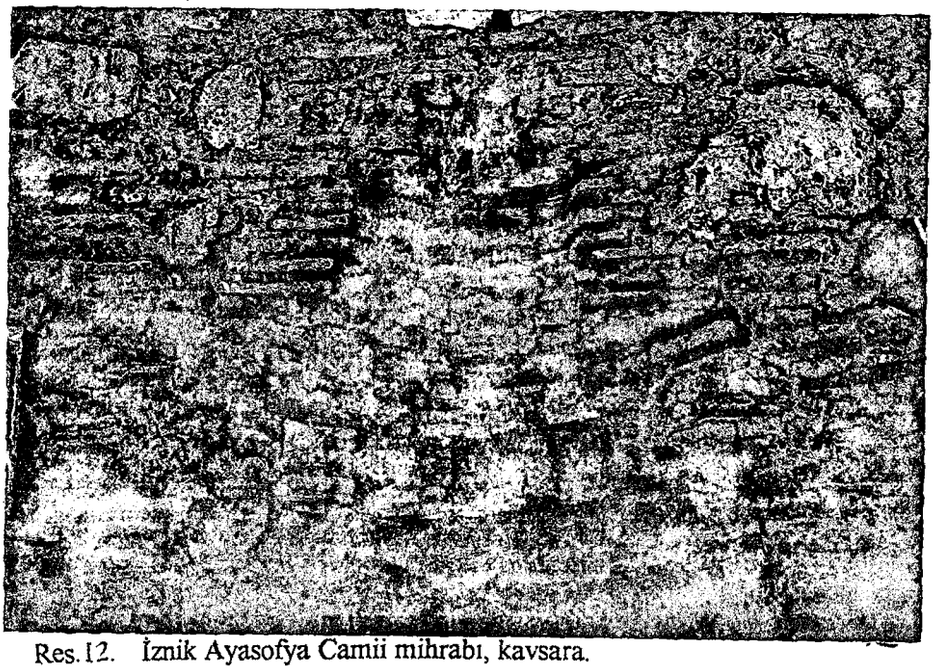

Res.12. İznik Ayasofya Camii mihrabı, kavsara.

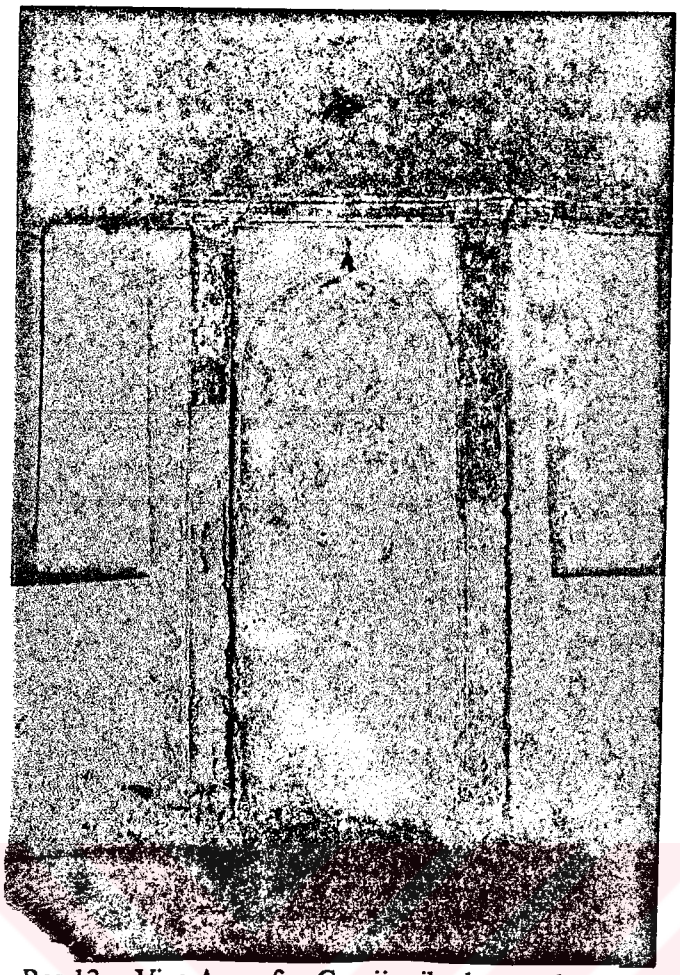

Res.13. Vize Ayasofya Camii mihrabı, genel.

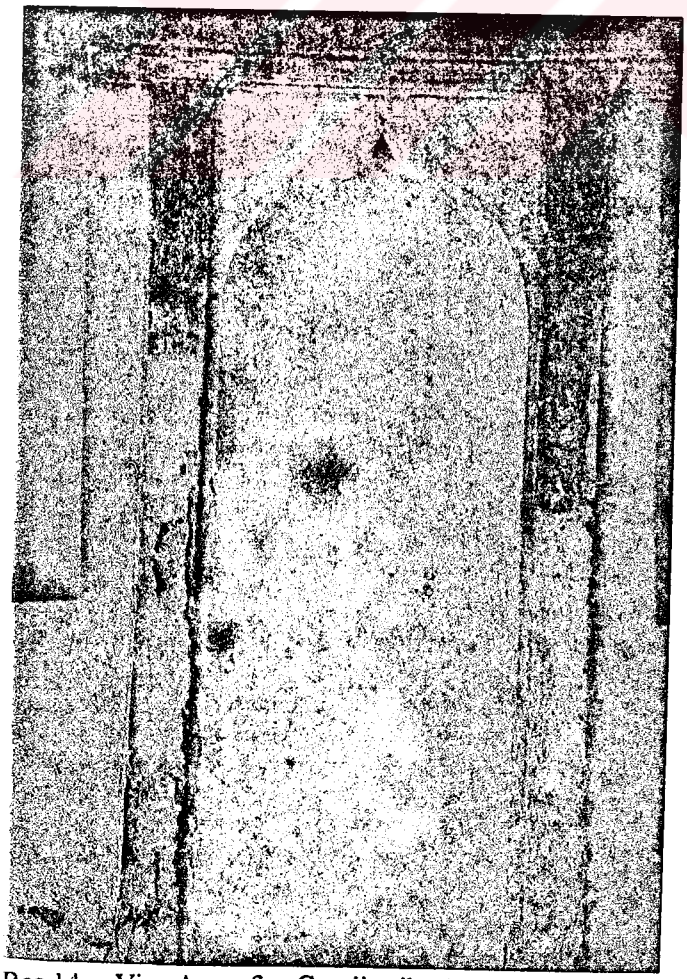

Res.14. Vize Ayasofya Camii mihrabı, plasterler ve mihrab hücresi.

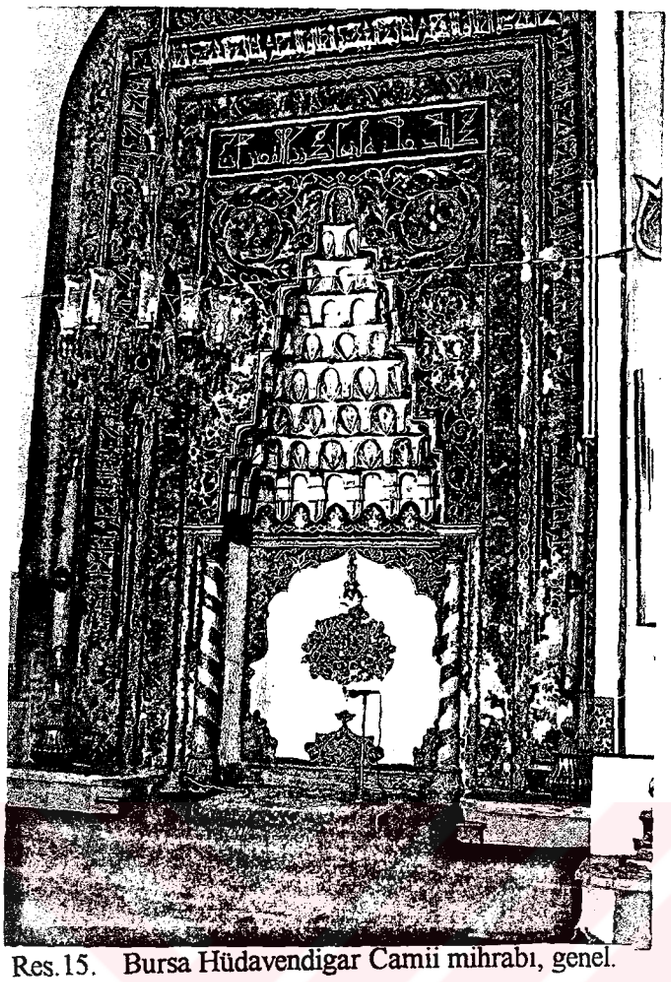

Res.15. Bursa Hüdavendigar Camii mihrabı, genel.

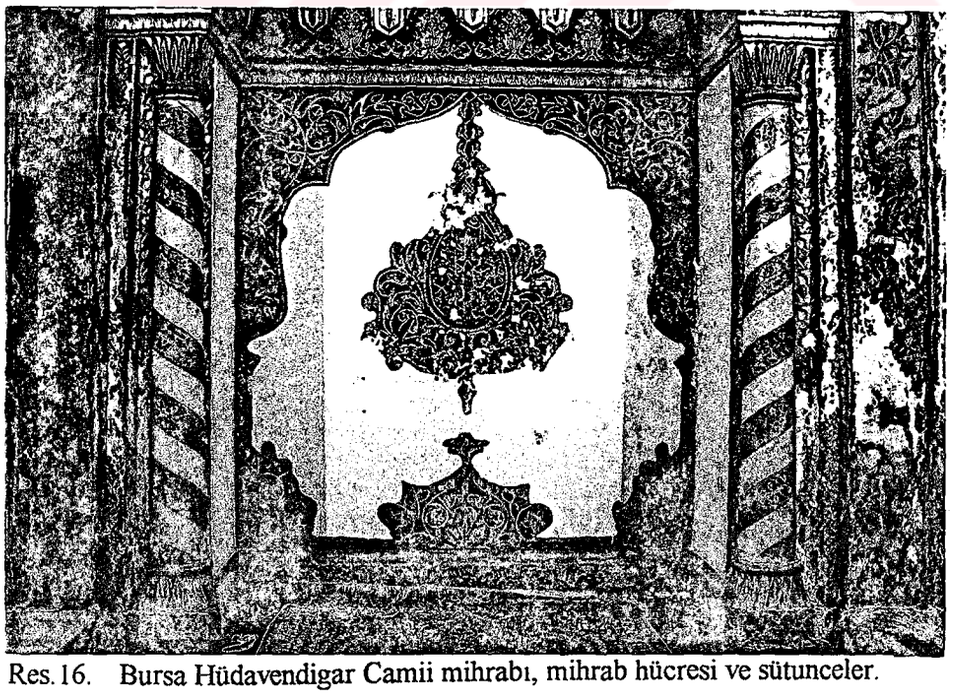

Res.16. Bursa Hüdavendigar Camii mihrabı, mihrab hücresi ve sütunceler.

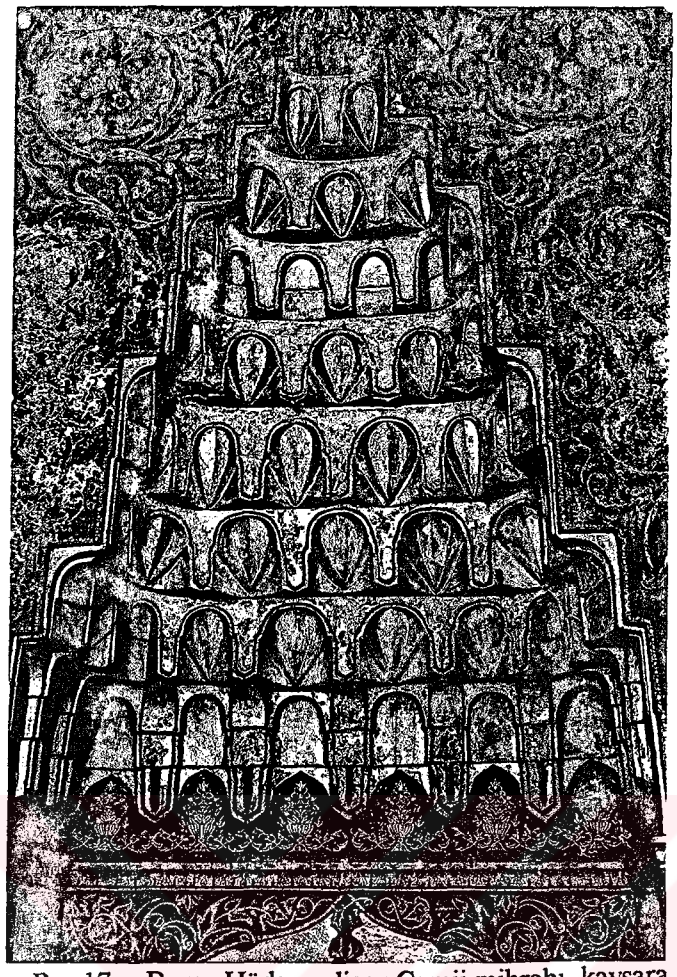

Res.17. Bursa Hüdavendigar Camii mihrabı, kavsara.

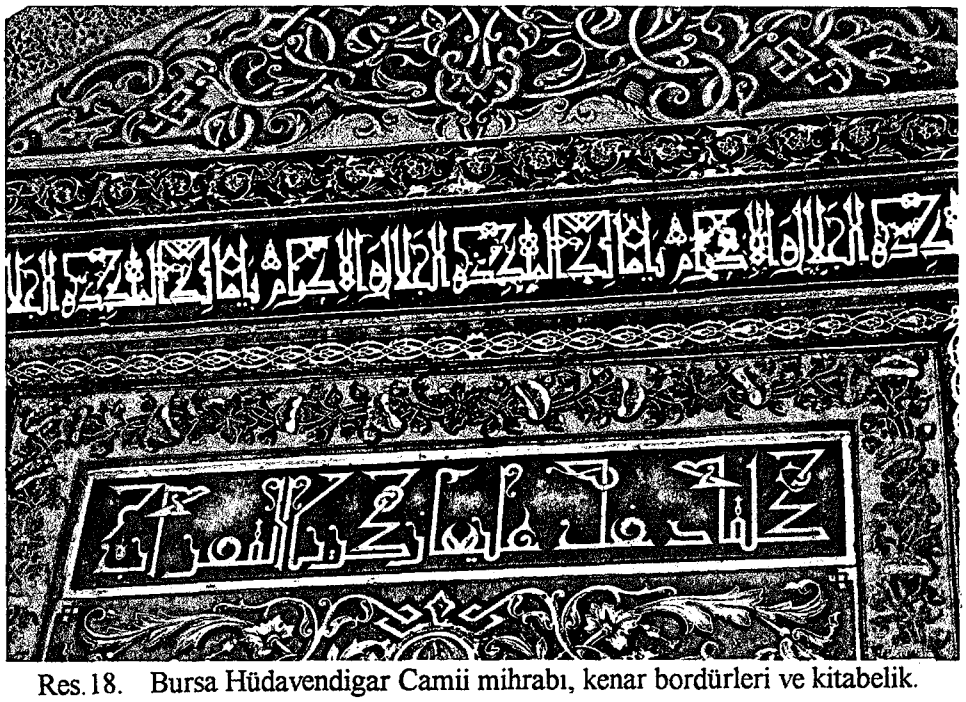

Res.18. Bursa Hüdavendigar Camii mihrabı, kenar bordürleri ve kitabelik.

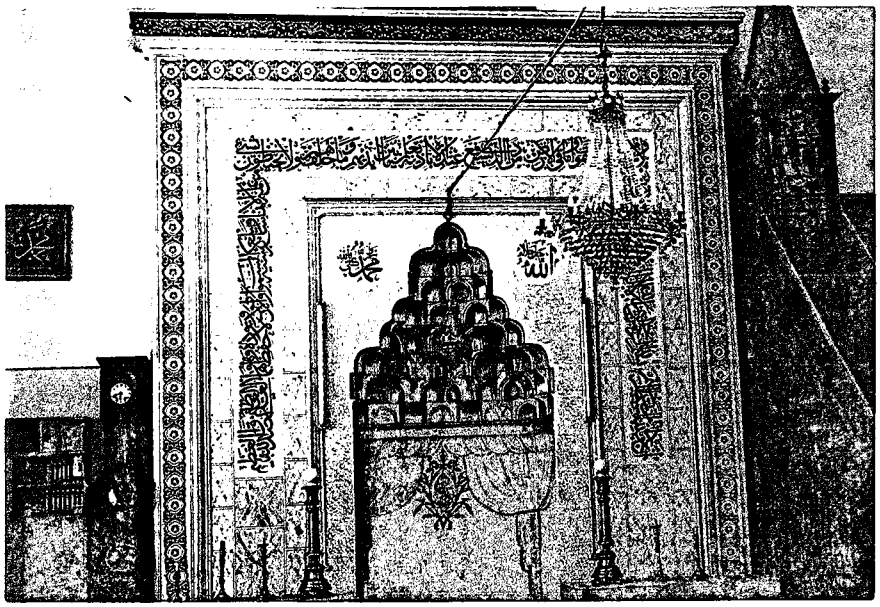

Res.19. Bursa Şehadet Camii mihrabı, genel.

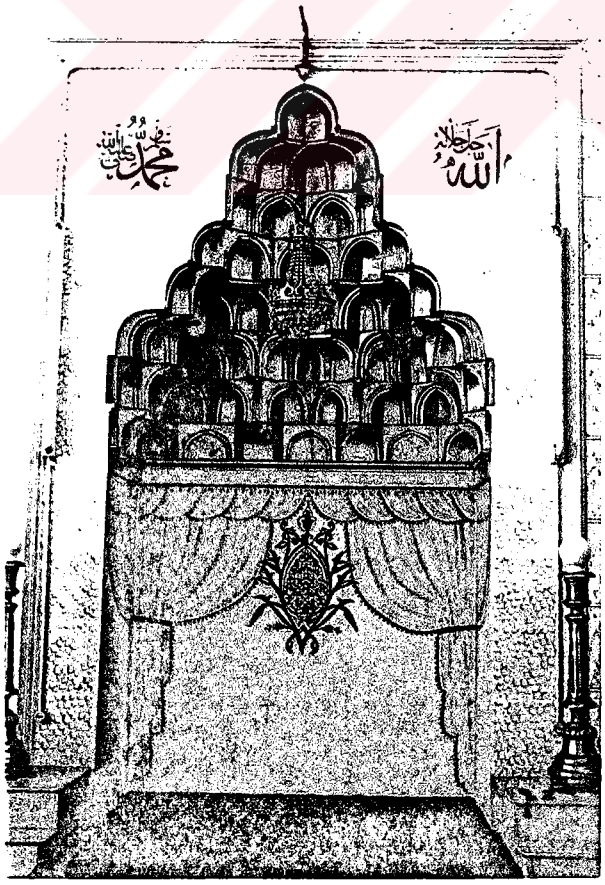

Res.20. Bursa Şehadet Camii mihrabı, mihrab hücresi, kavsara ve köşelikler.

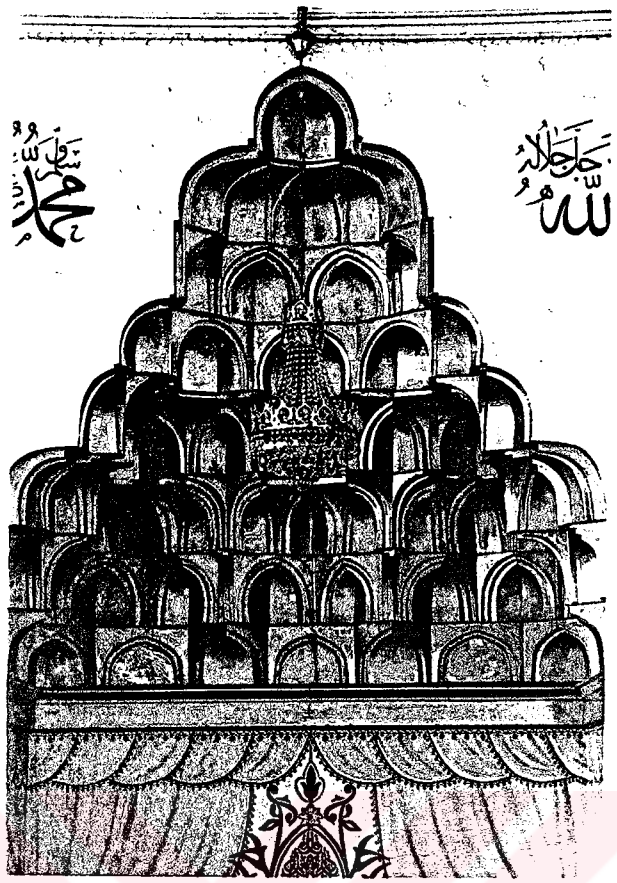

Res.21. Bursa Şehadet Camii mihrabı, kavsara.

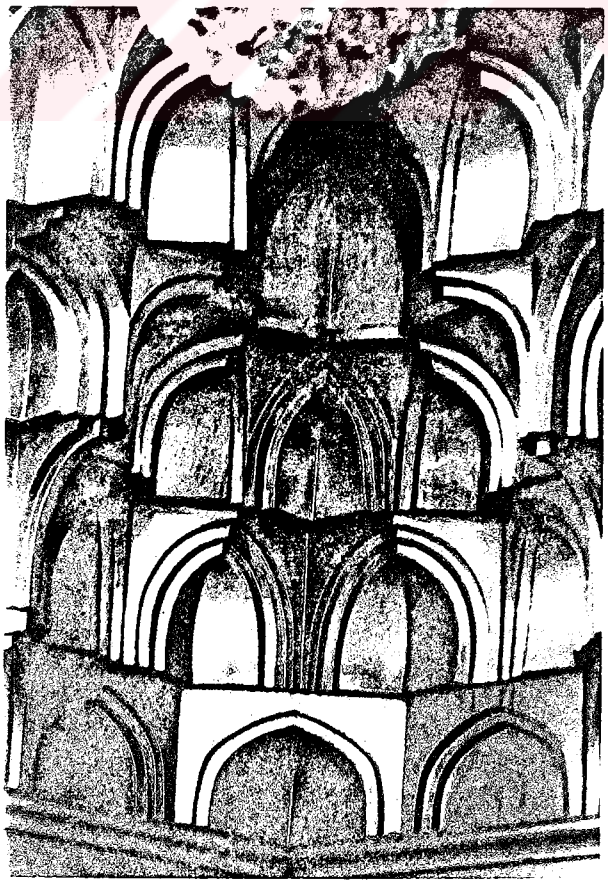

Res.22. Bursa Şehadet Camii mihrabı, kavsaradan detay.

Res.23. Behramkale Hüdavendigar Camii mihrabı, genel.

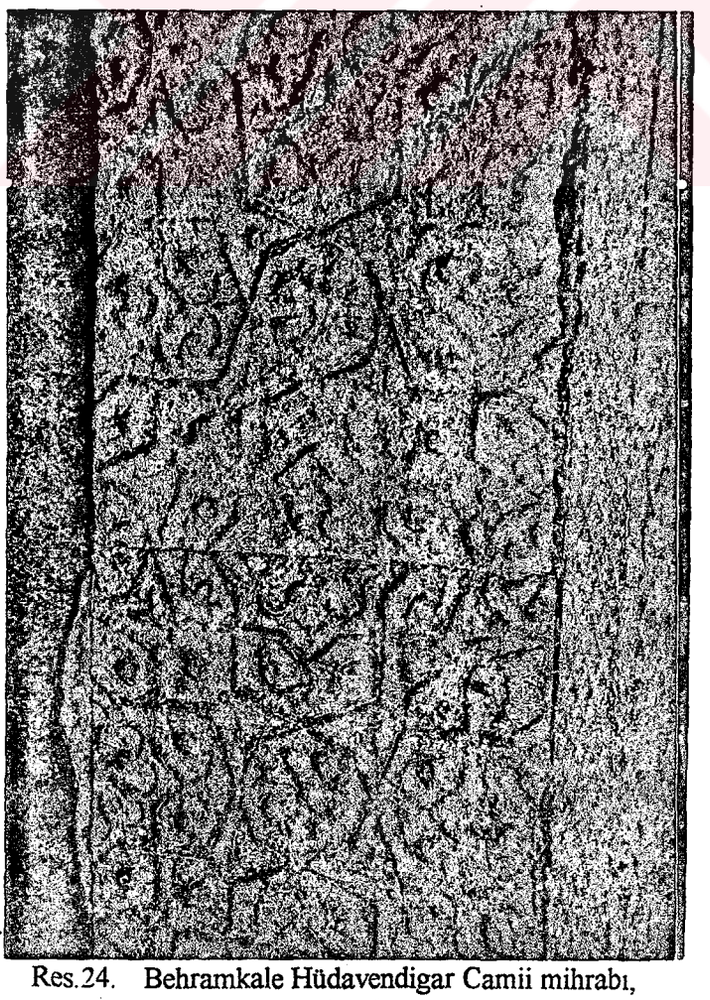

Res.24. Behramkale Hüdavendigar Camii mihrabı, yan yüzeylerinden detay.

Res.25. Behramkale Hüdavendigar Camii mihrabı, kenar bordürlerinden detay.

Res.26. Behramkale Hüdavendigar Camii mihrabı, kıvrık dal ve rumili bordürden detay.

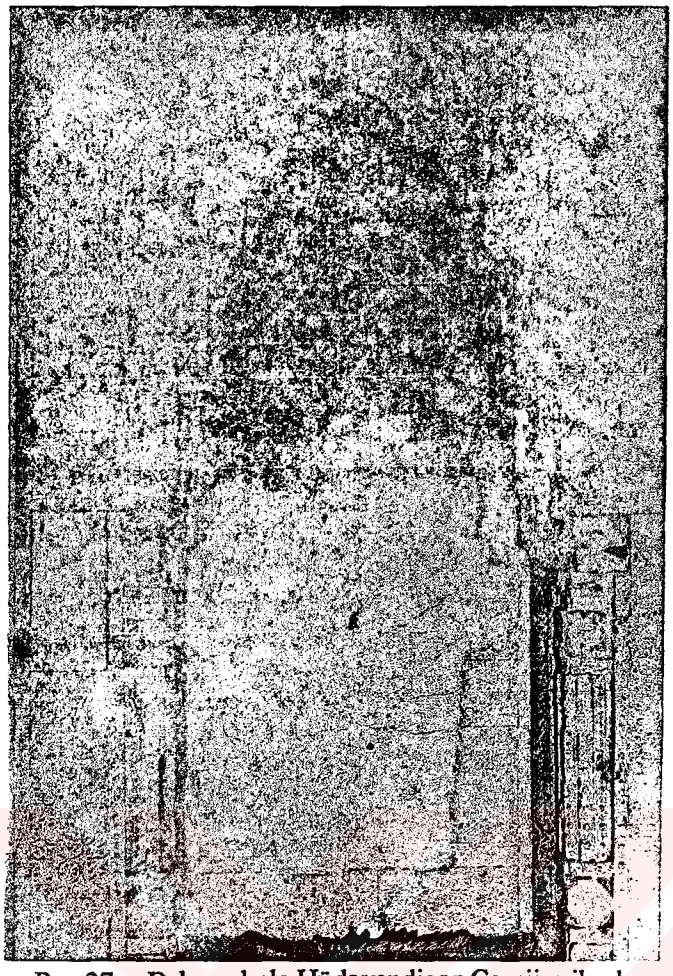

Res.27. Behramkale Hüdavendigar Camii mihrabı, mihrab hücresi.

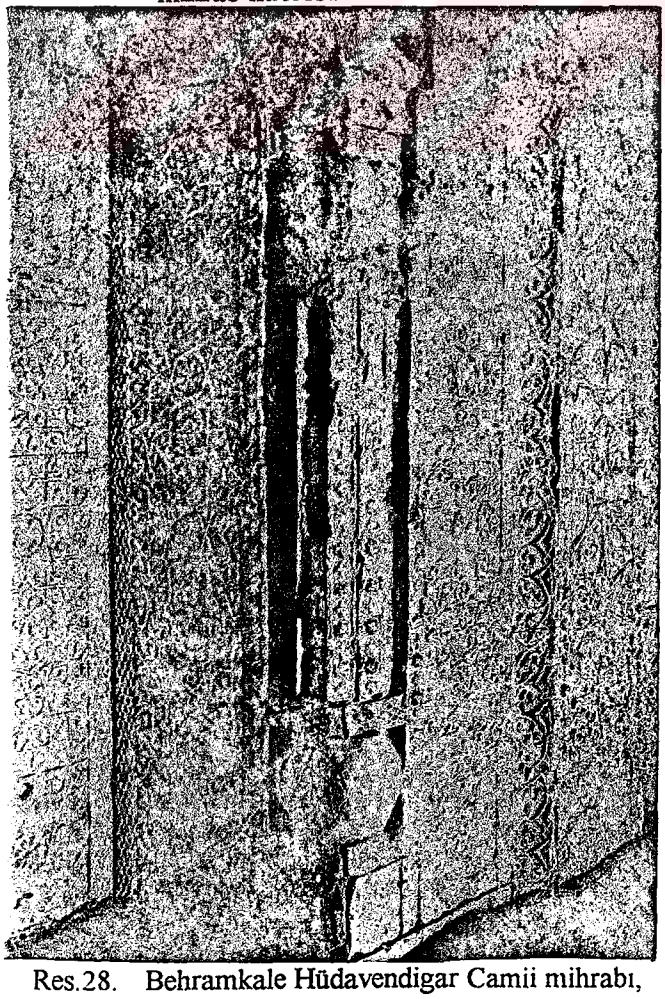

Res.28. Behramkale Hüdavendigar Camii mihrabı, sütunce, başlık ve kaideleri.

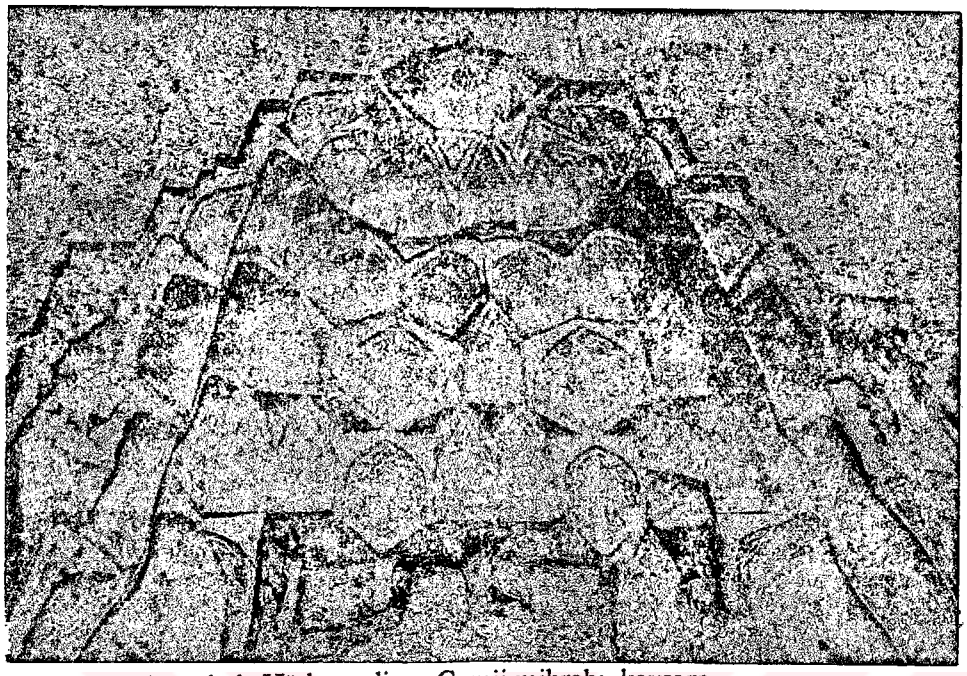

Res.29. Behramkale Hüdavendigar Camii mihrabı, kavsara.

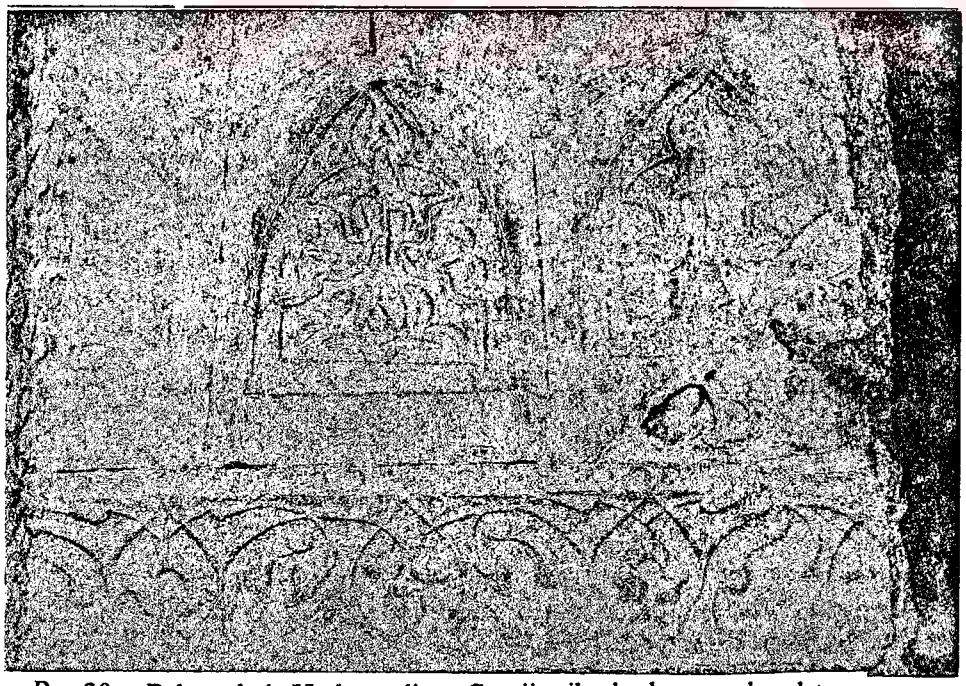

Res.30. Behramkale Hüdavendigar Camii mihrabı, kavsaradan detay.

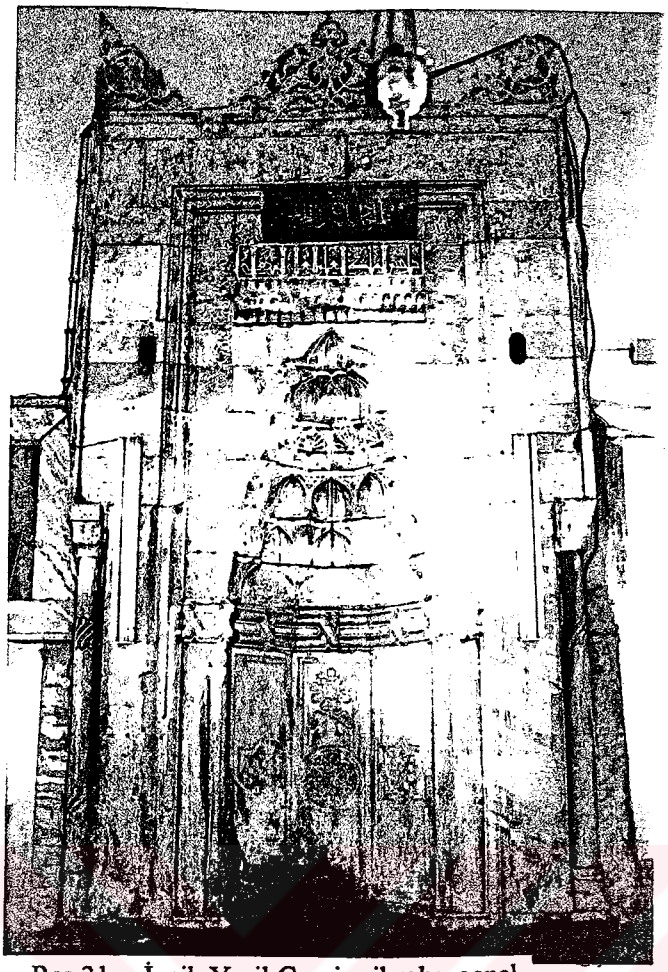

Res.31. İznik Yeşil Cami mihrabı, genel.

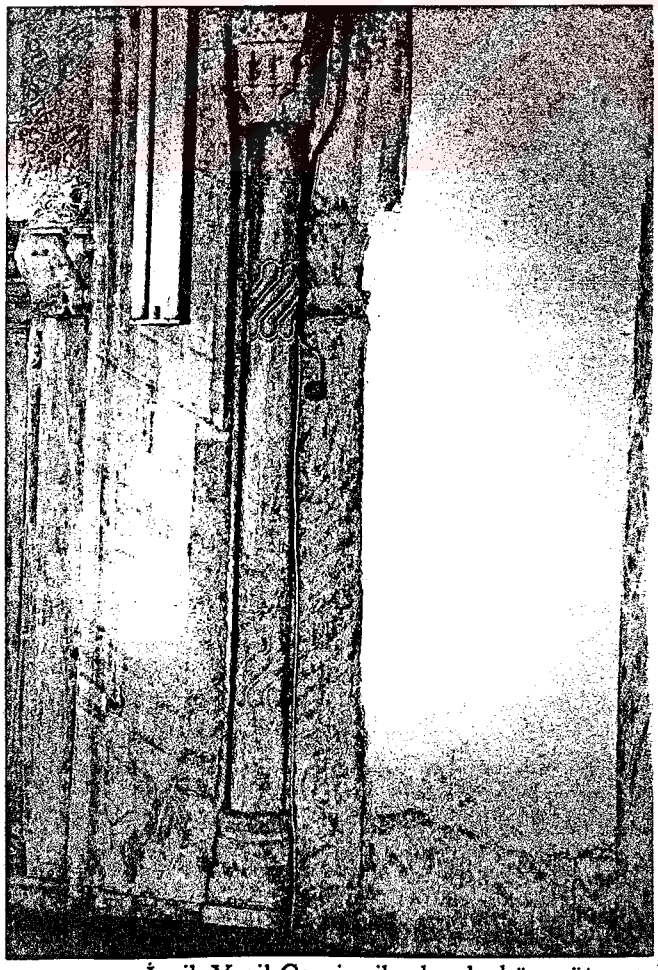

Res.32. İznik Yeşil Cami mihrabı, dış köşe sütuncesi.

Res.33. İznik Yeşil Cami mihrabı, kavsarayı kuşatan geometrik bordürden detay.

Res.34. İznik Yeşil Cami mihrabı, mihrab hücresi.

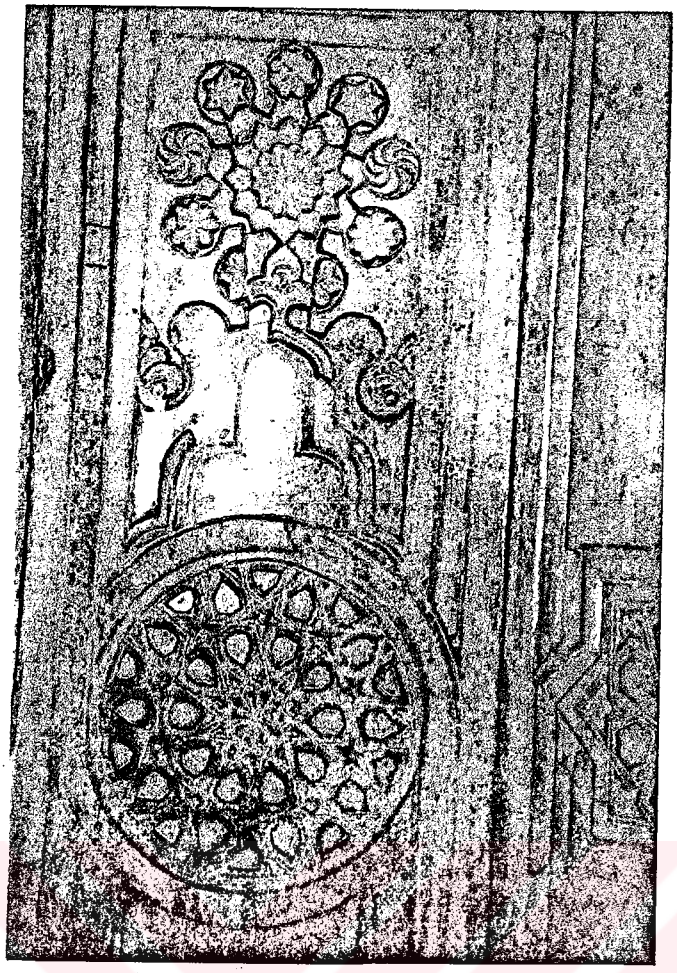

Res.35. İznik Yeşil Cami mihrabı, hücrenin orta yüzeyindeki süsleme.

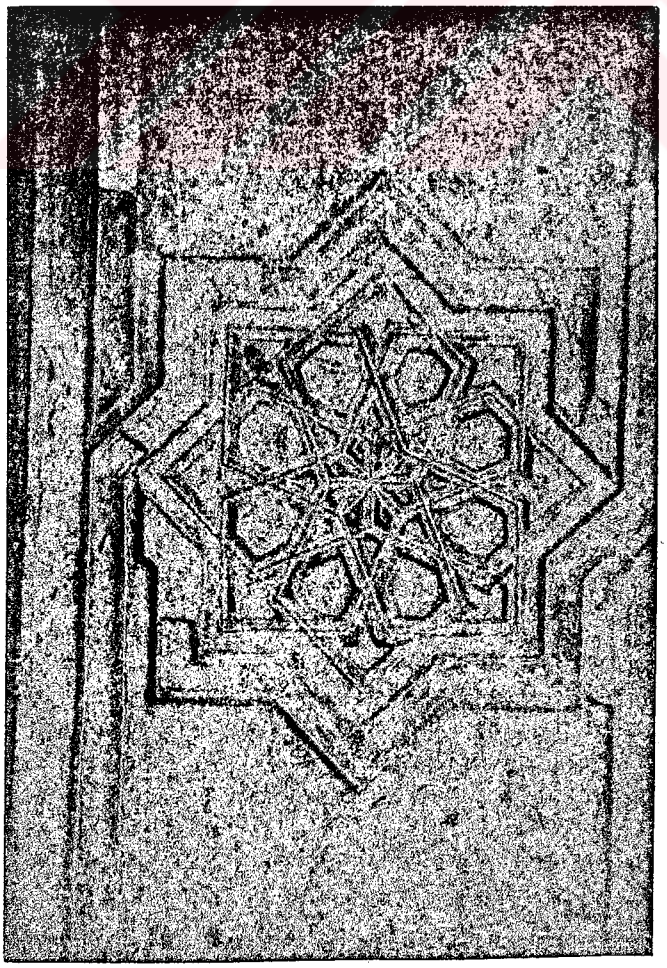

Res.36. İznik Yeşil Cami mihrabı, hücrenin yan yüzeylerindeki süslemeler.

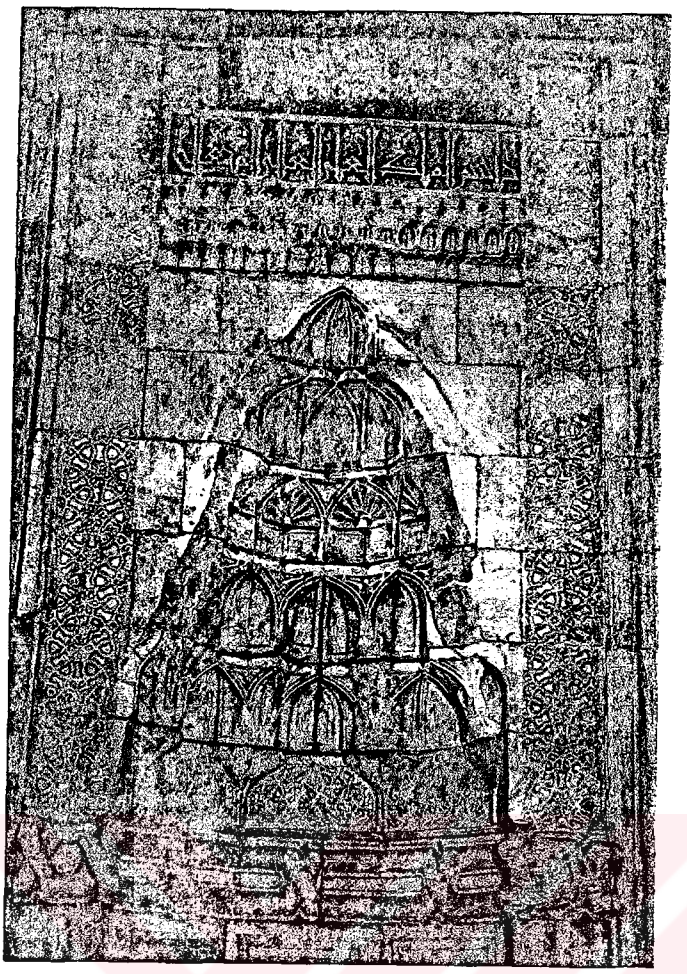

Res.37. İznik Yeşil Cami mihrabı, kavsara.

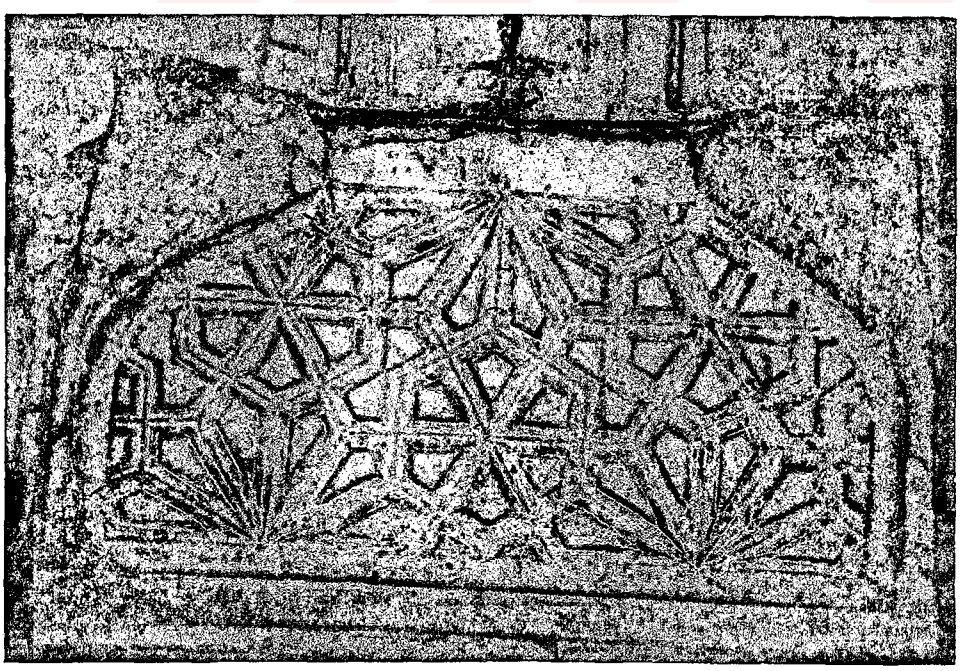

Res.38. İznik Yeşil Cami mihrabı, kavsaradan detay.

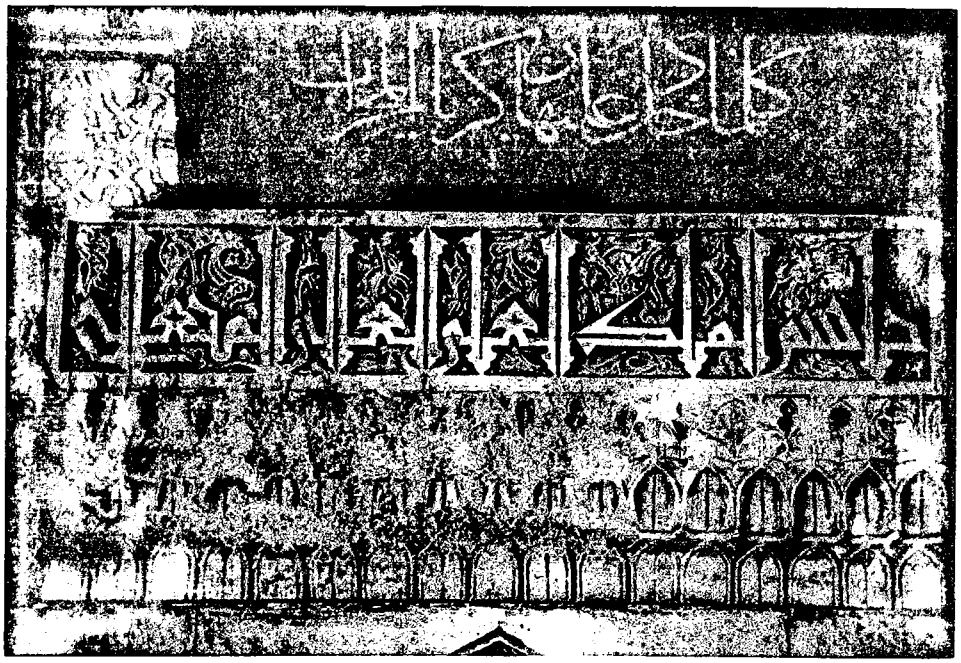

Res.39. İznik Yeşil Cami mihrabı, kitabelik.

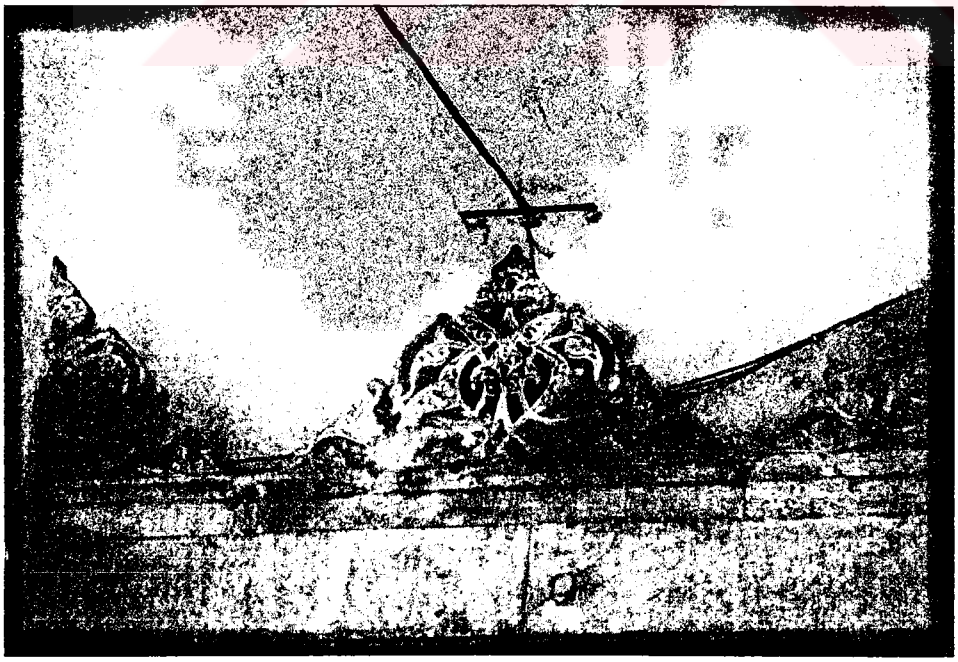

Res.40. İznik Yeşil Cami mihrabı, taç.

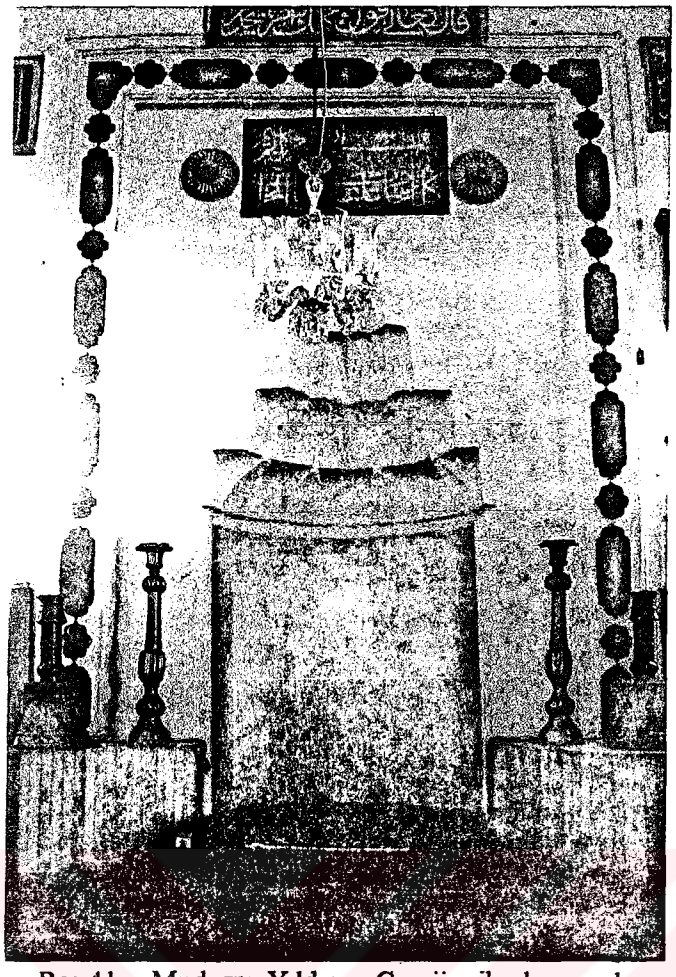

Res.41. Mudurnu Yıldırım Camii mihrabı, genel.

Res. 42. Mudurnu Yıldırım Camii mihrabı, kavsara.

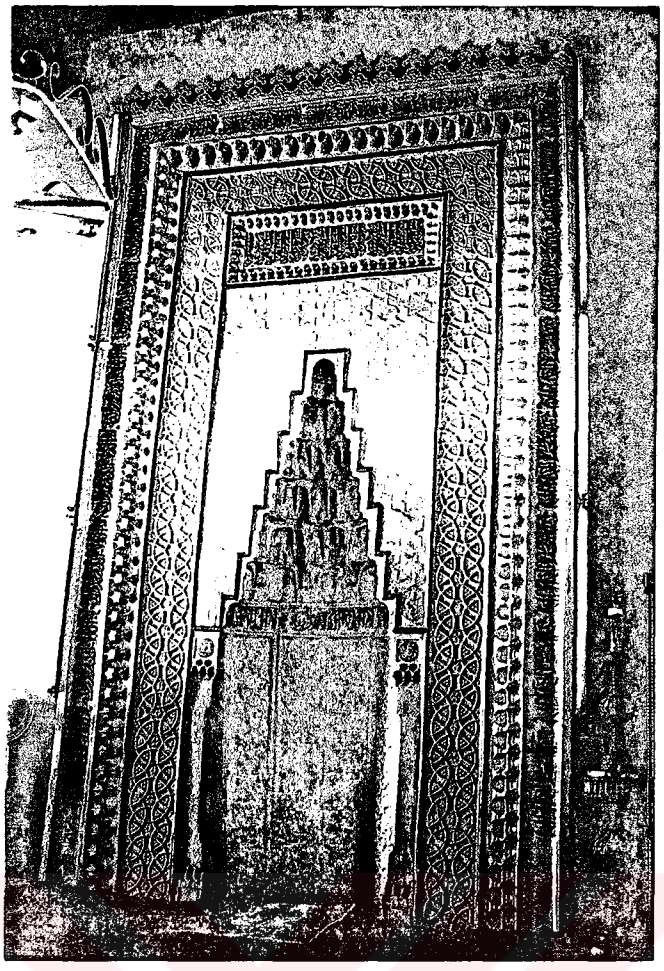

Res.43. Ankara Ahi Elvan Camii mihrabı, genel.

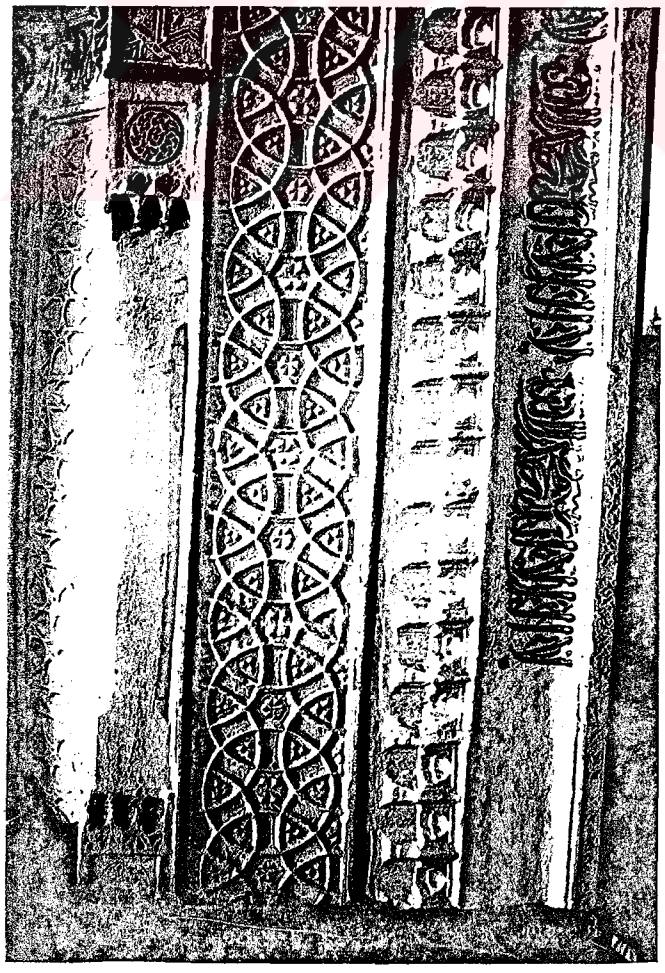

Res.44. Ankara Ahi Elvan Camii mihrabı, kenar bordürleri.

Res.45. Ankara Ahi Elvan Camii mihrabı, birinci ve ikinci bordürden detay.

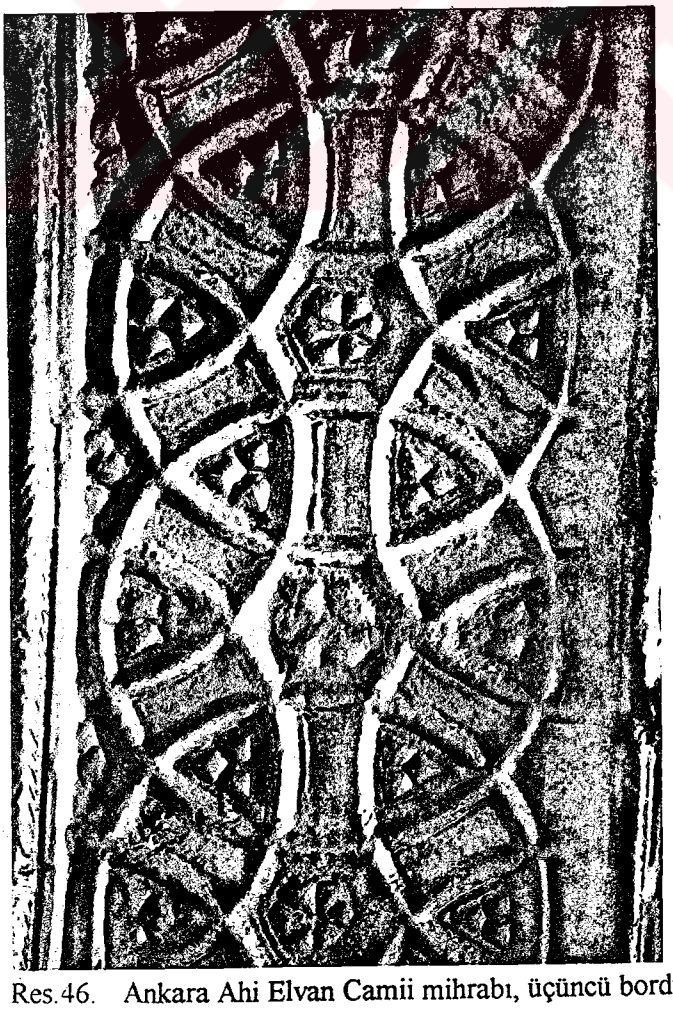

Res.46. Ankara Ahi Elvan Camii mihrabı, üçüncü bordürden detay.

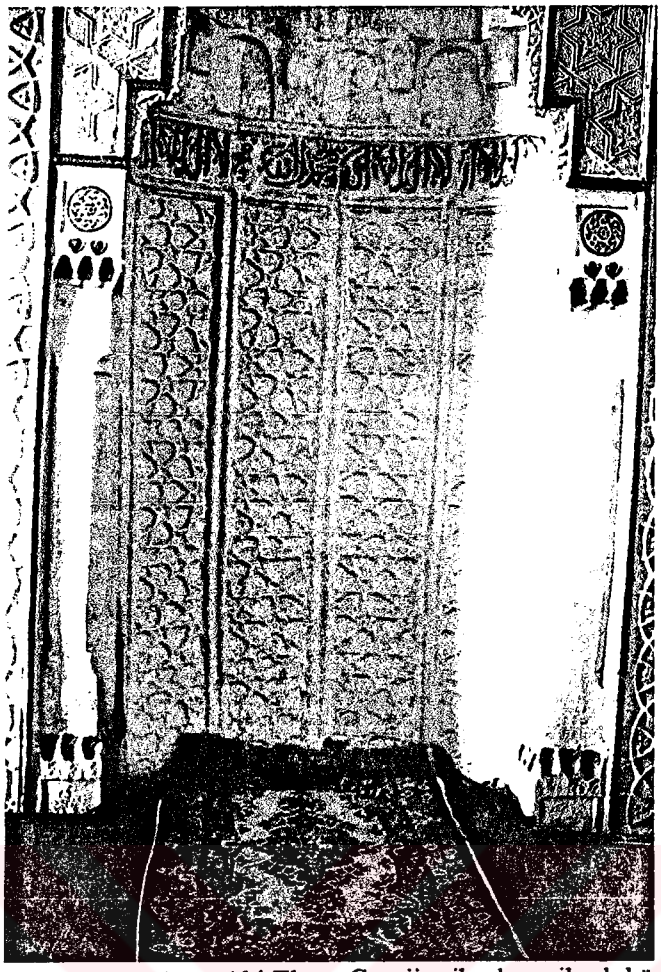

Res.47. Ankara Ahi Elvan Camii mihrabı, mihrab hücresi.

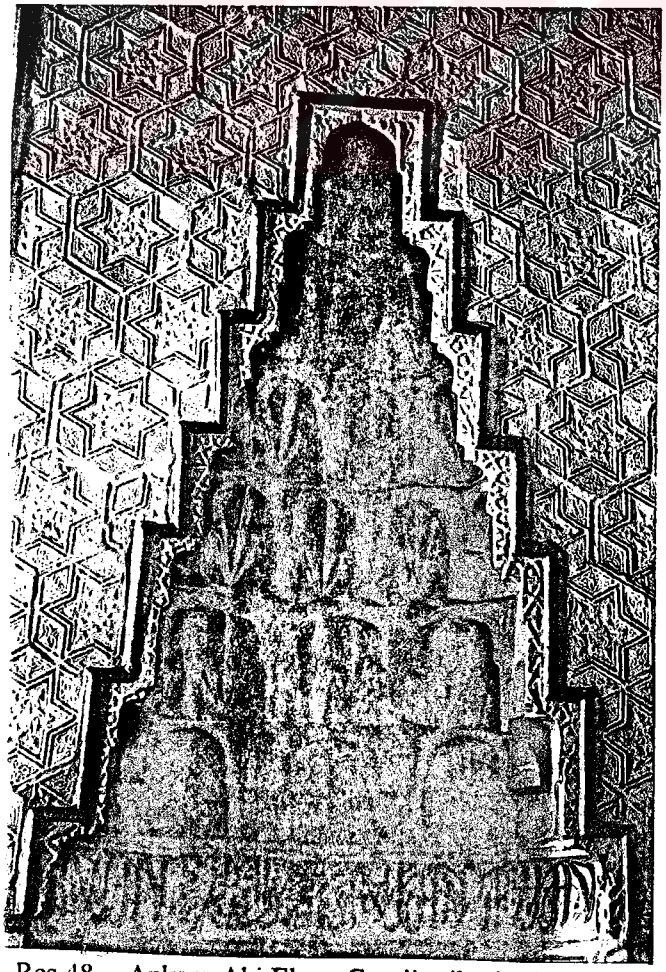

Res.48. Ankara Ahi Elvan Camii mihrabı, kavsara.

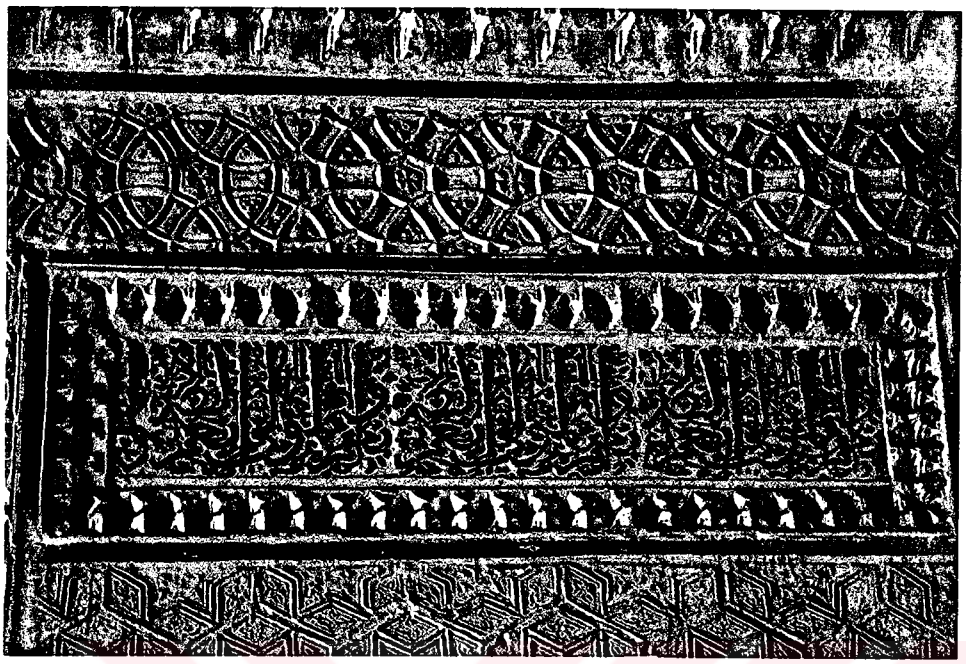

Res.49. Ankara Ahi Elvan Camii mihrabı, kitabelik.

Res.50. Ankara Ahi Elvan Camii mihrabı, taç.

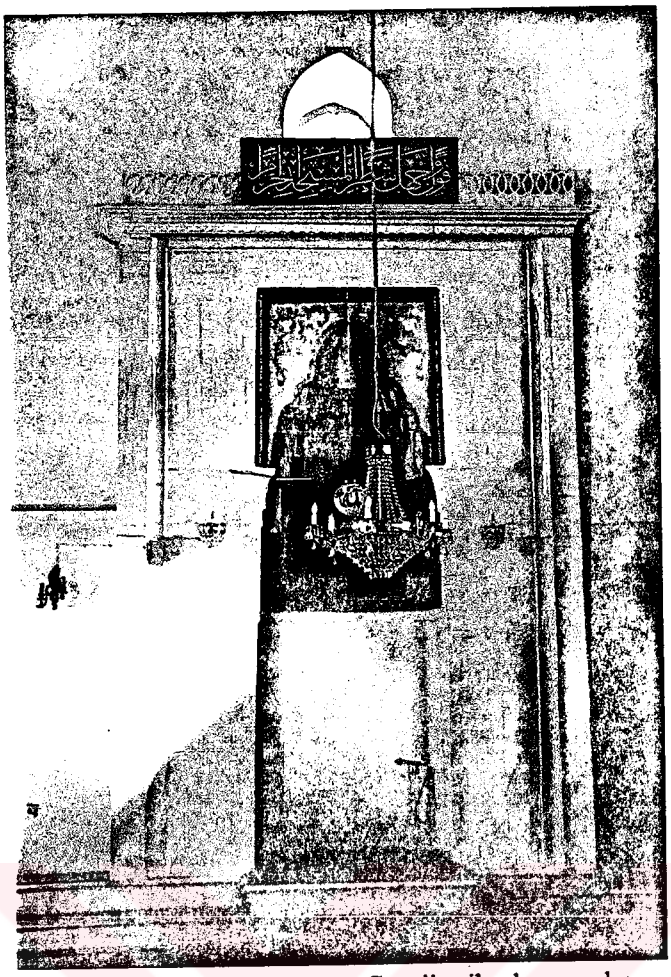

Res.51. Balıkesir Yıldırım Camii mihrabı, genel.

Res.52. Balıkesir Yıldırım Camii mihrabı, kavsara.

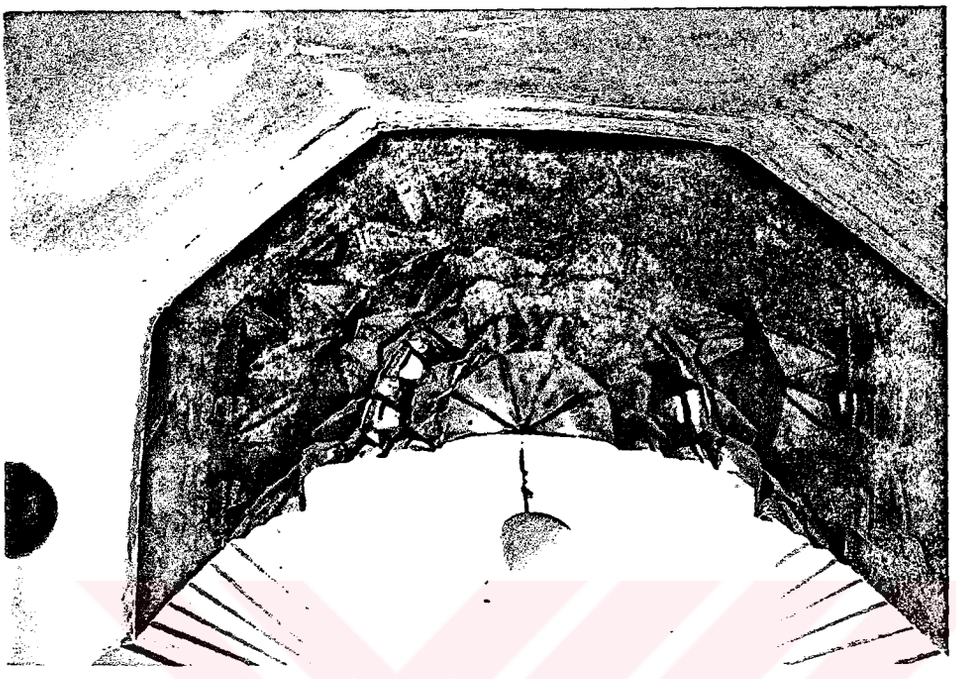

Res.53. Balıkesir Yıldırım Camii mihrabı, kavsara altttan.

53

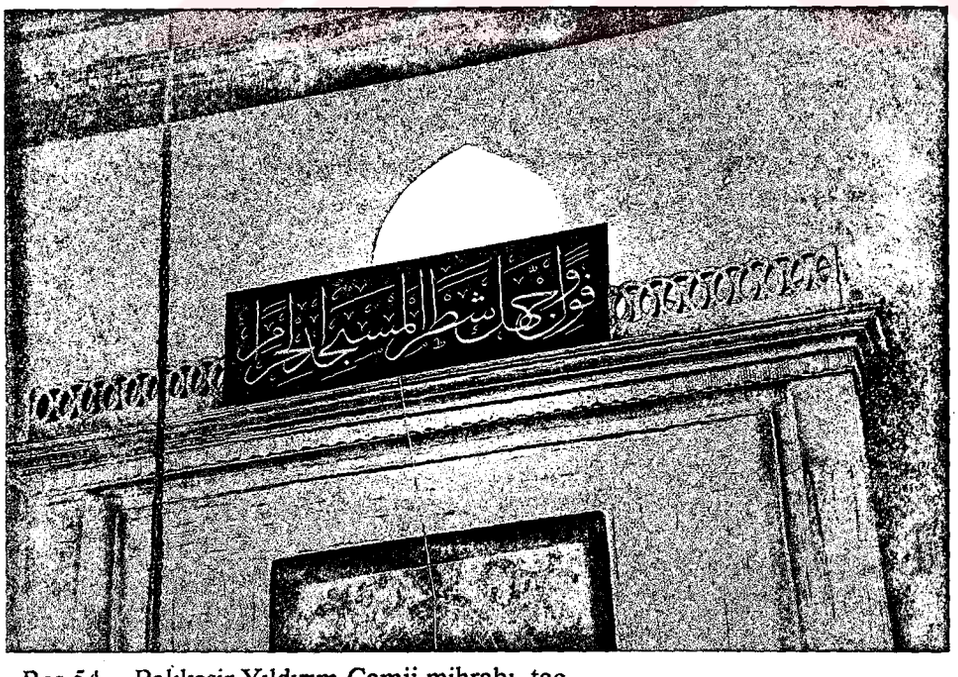

Res.54. Balıkesir Yıldırım Camii mihrabı, taç.

54

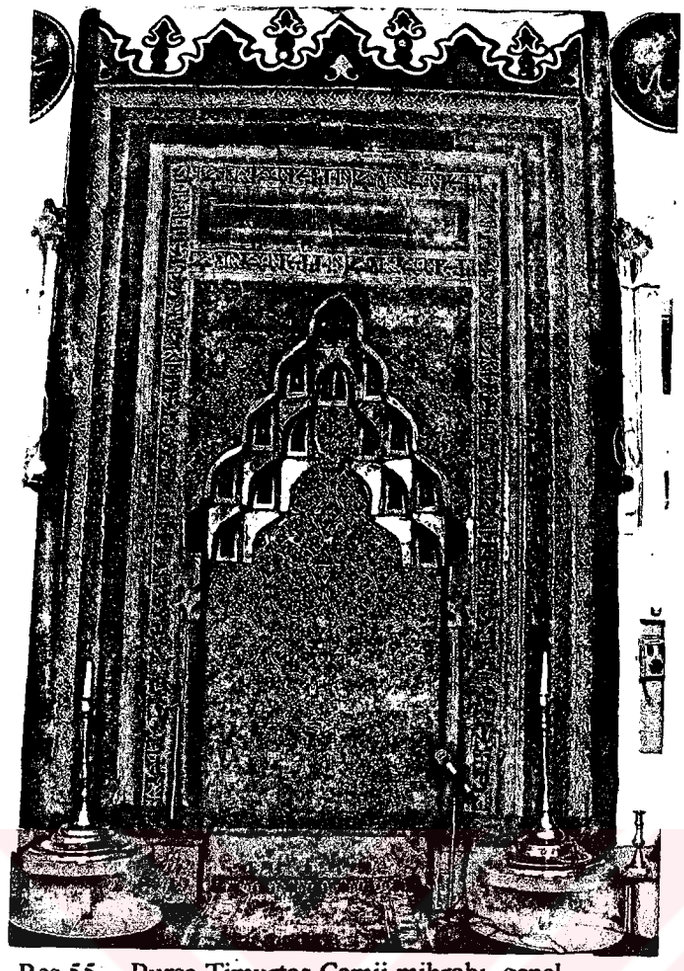

Res.55. Bursa Timurtaş Camii mihrabı, genel.

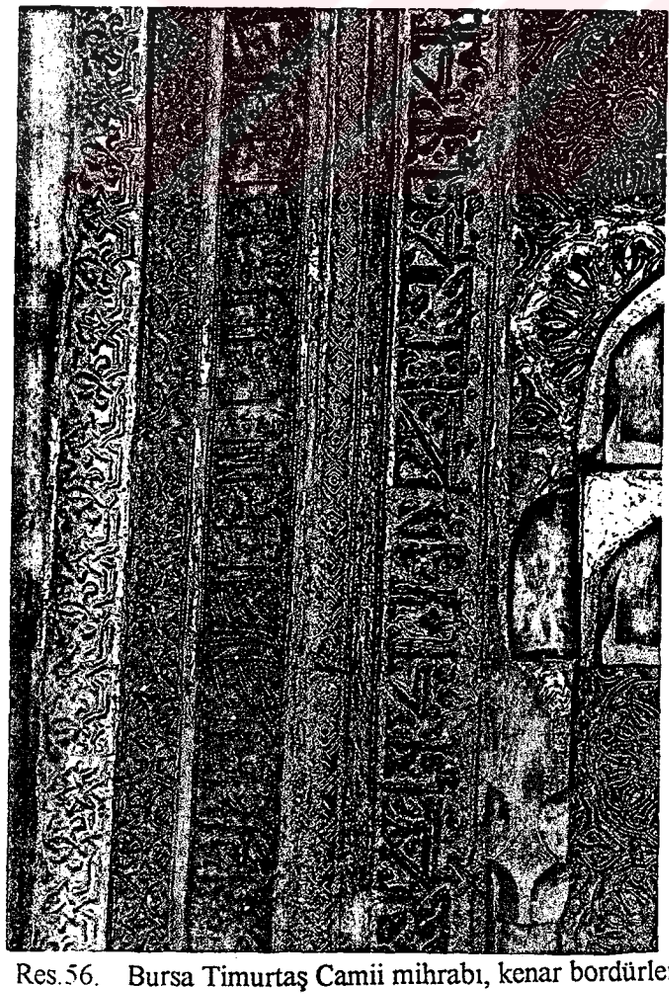

Res.56. Bursa Timurtaş Camii mihrabı, kenar bordürleri.

Res.57. Bursa Timurtaş Camii mihrabı, mihrab hücresi.

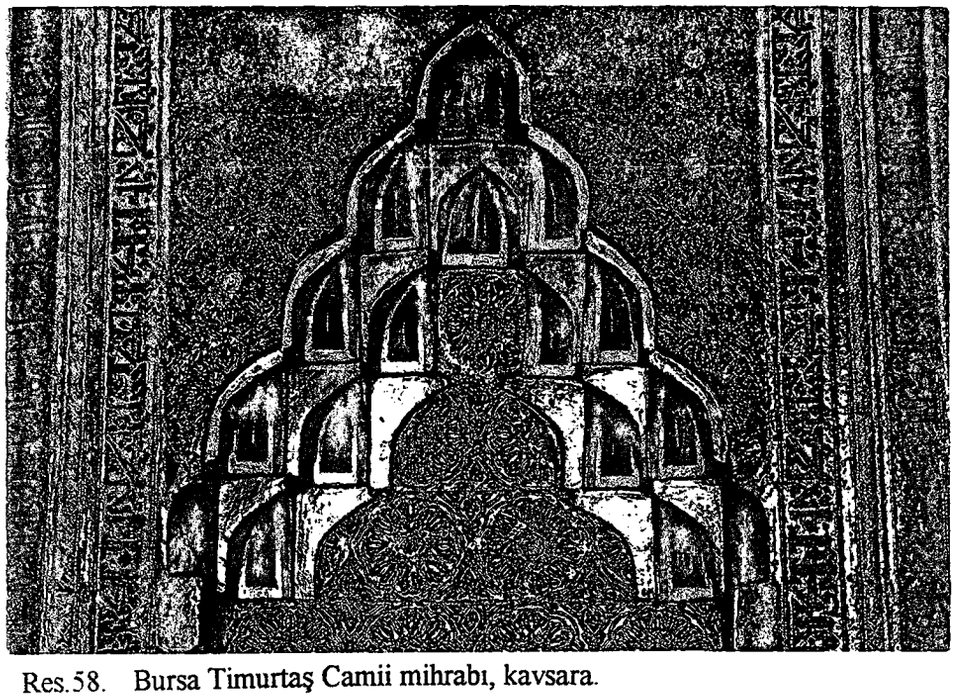

Res.58. Bursa Timurtaş Camii mihrabı, kavsara.

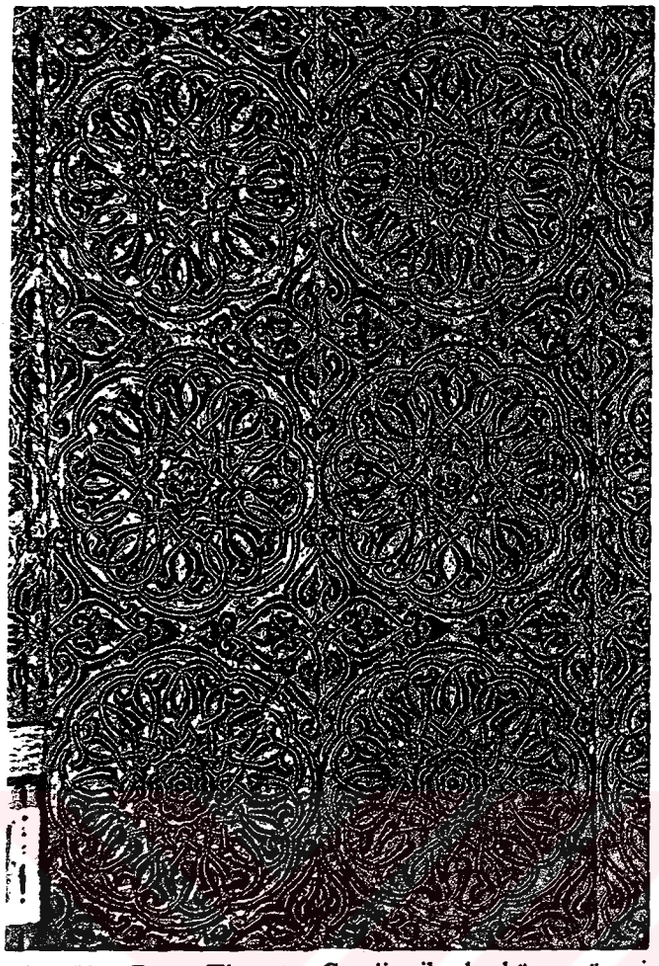

Res.59. Bursa Timurtaş Camii mihrabı, hücre yüzeyindeki süslemelerden detay.

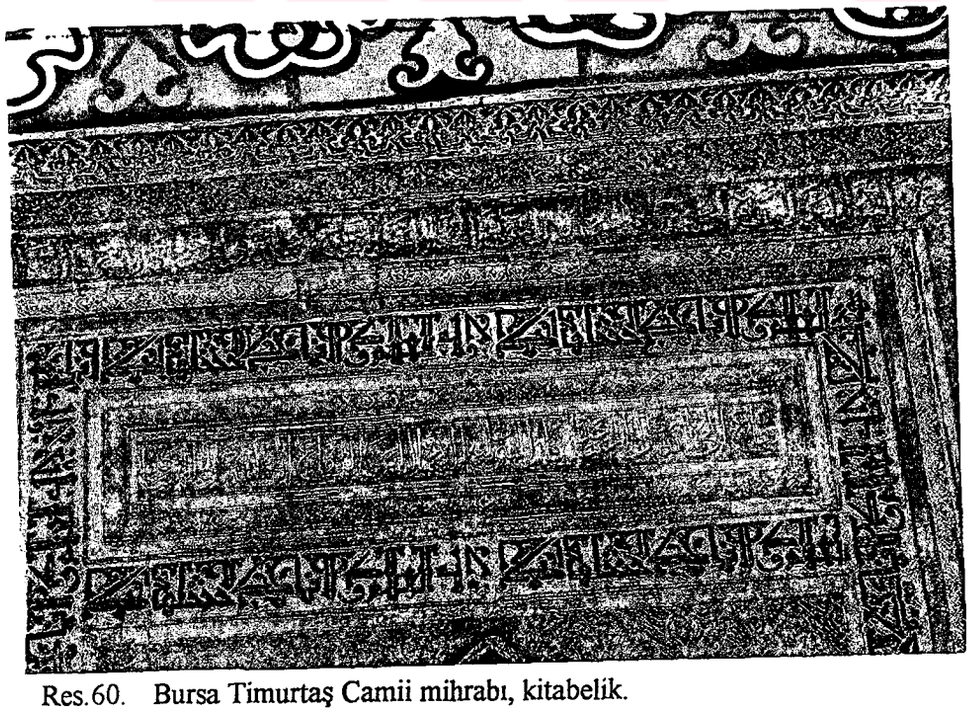

Res.60. Bursa Timurtaş Camii mihrabı, kitabelik.

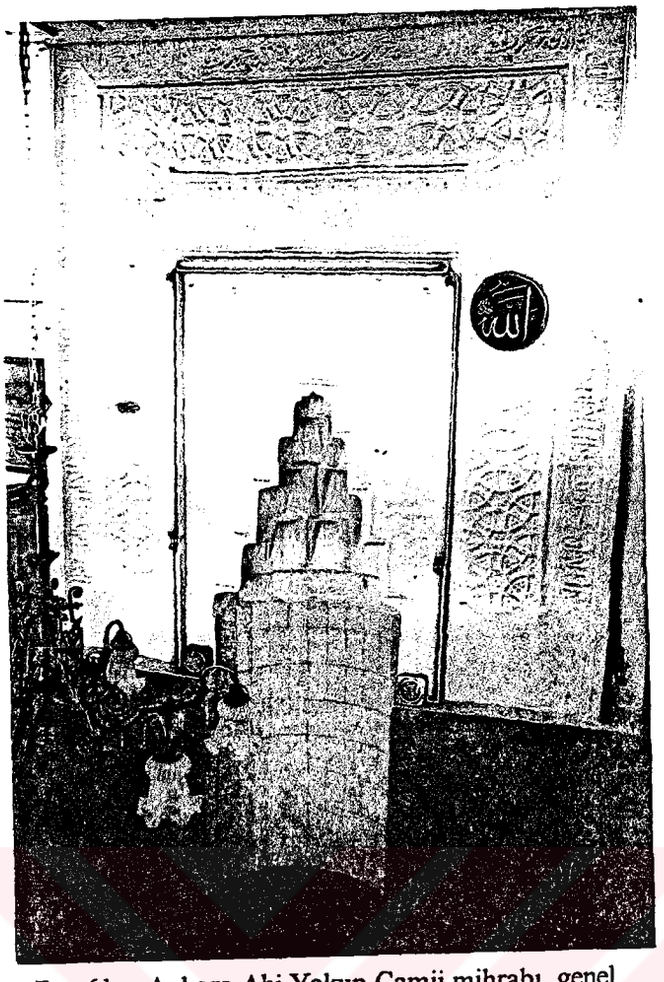

Res.61. Ankara Ahi Yakup Camii mihrabı, genel.

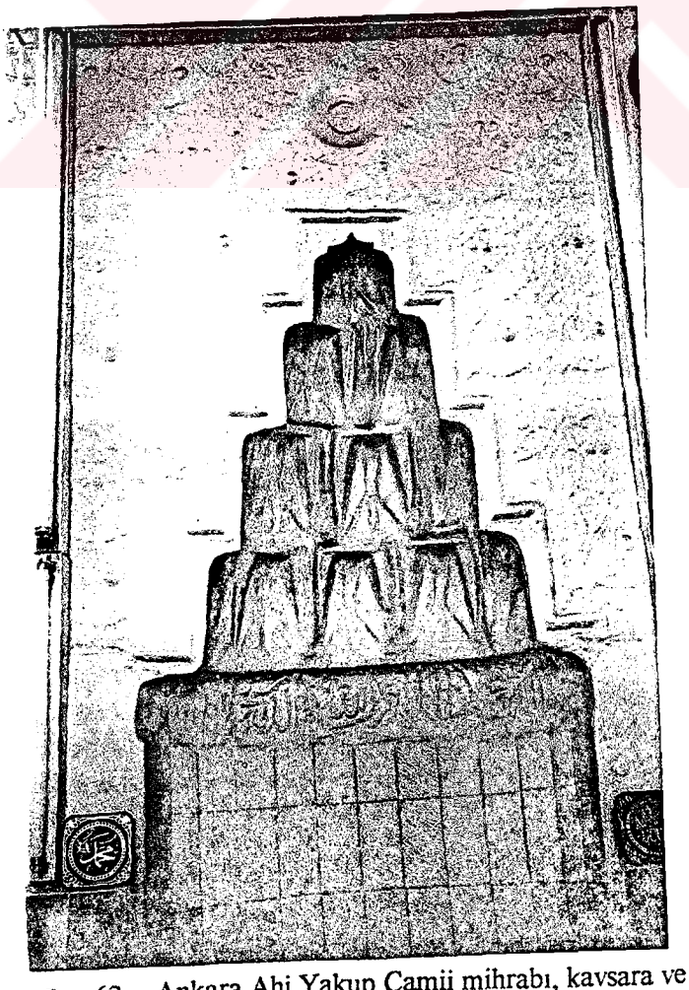

Res.62. Ankara Ahi Yakup Camii mihrabı, kavsara ve köşelikler.

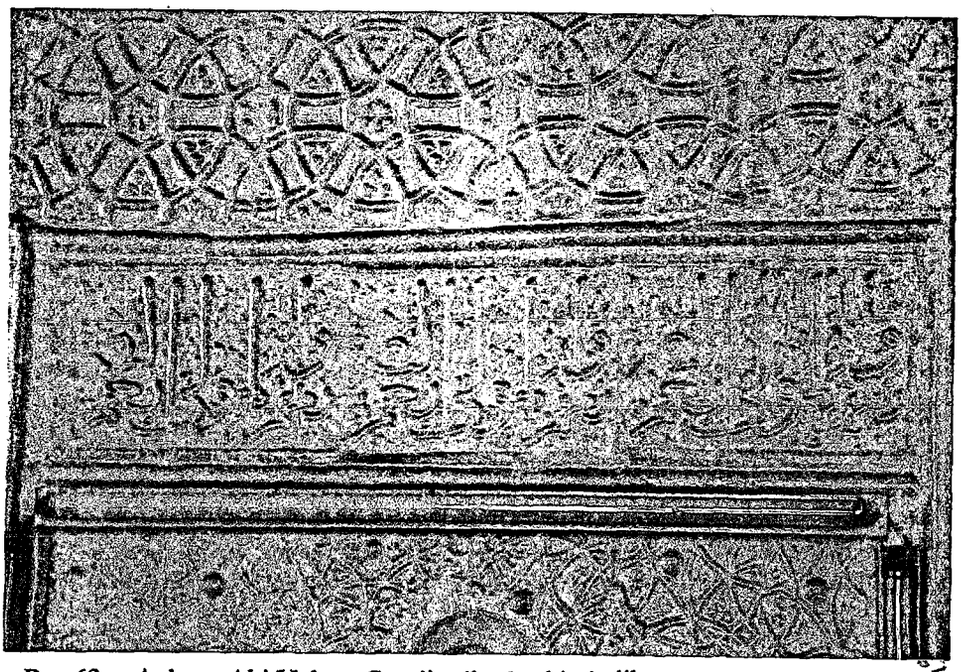

Res.63. Ankara Ahi Yakup Camii mihrabı, kitabelik.

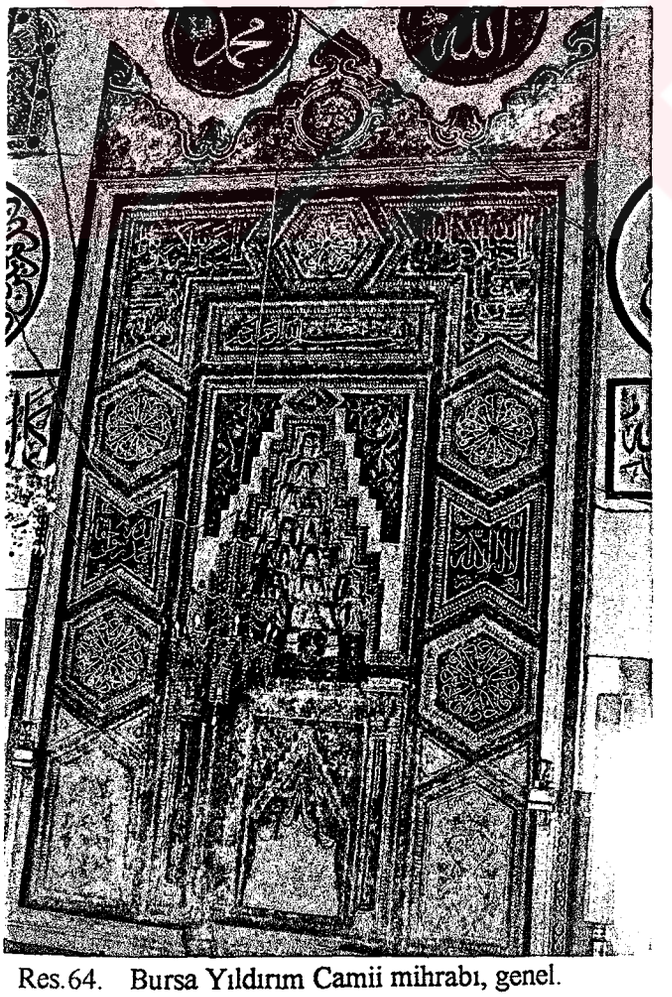

Res.64. Bursa Yıldırım Camii mihrabı, genel.

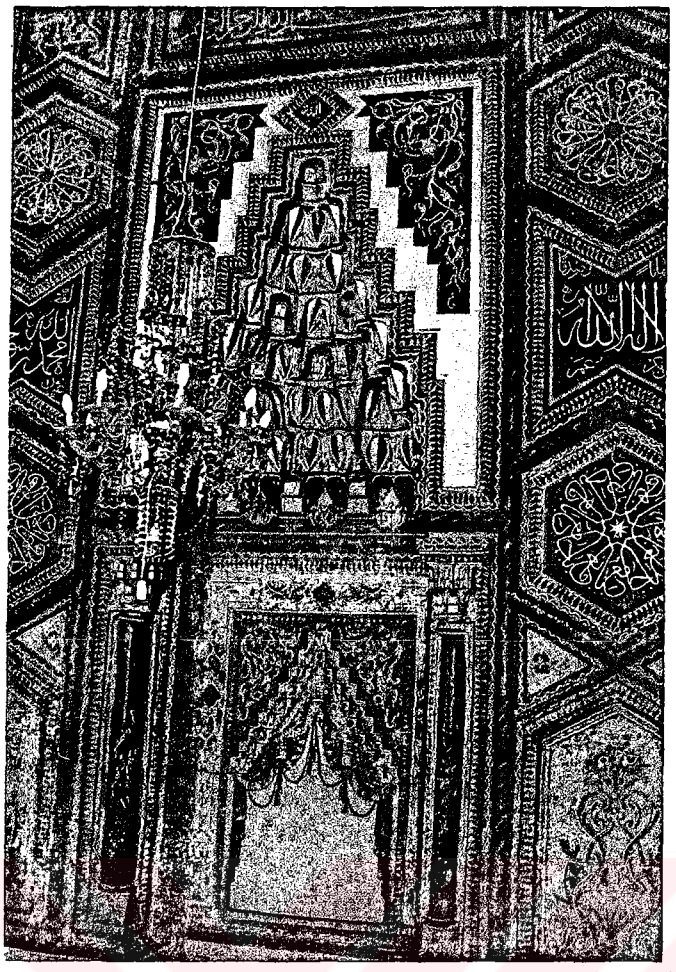

Res.65. Bursa Yıldırım Camii mihrabı, mihrab hücresi ve kavsara.

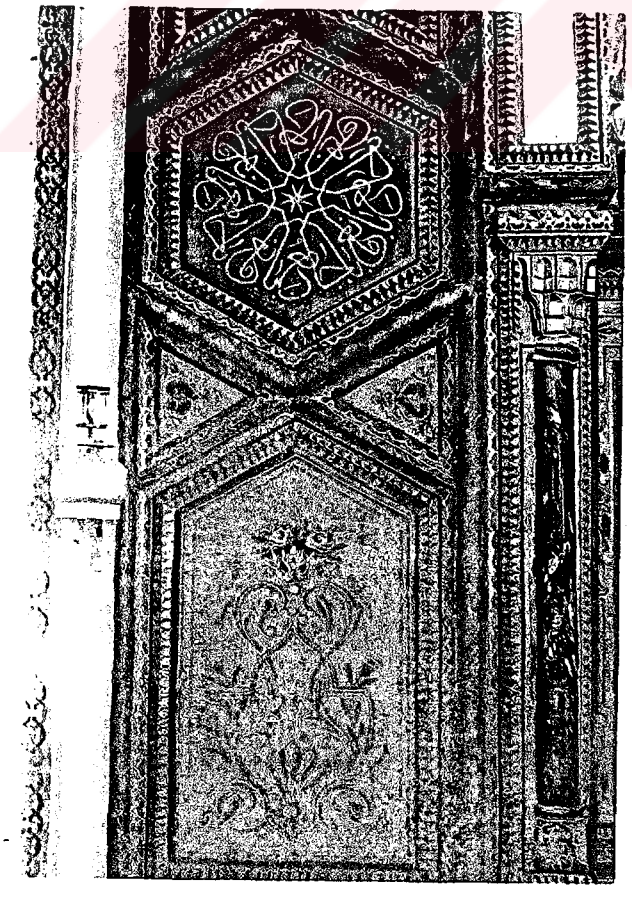

Res.66. Bursa Yıldırım Camii mihrabı, kenar bordürden detay

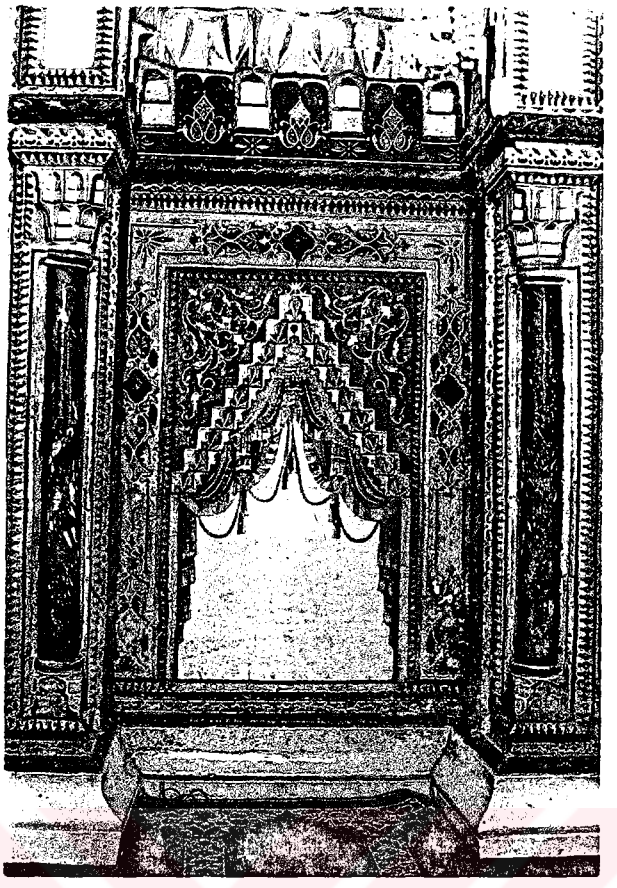

Res.67. Bursa Yıldırım Camii mihrabı, mihrab hücresi ve sütunceler

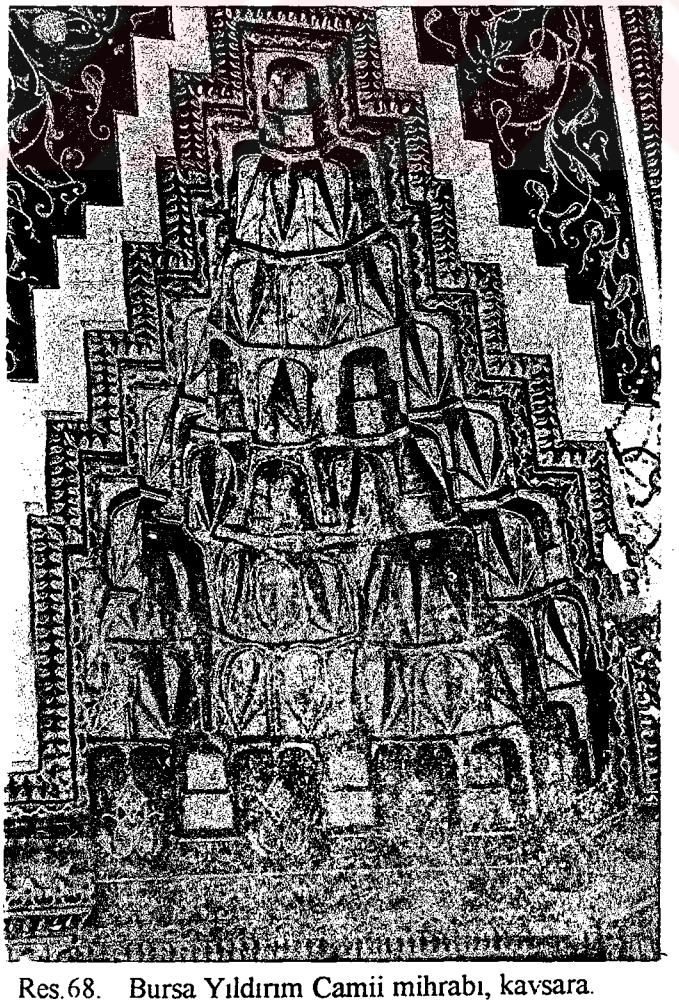

Res.68. Bursa Yıldırım Camii mihrabı, kavsara.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

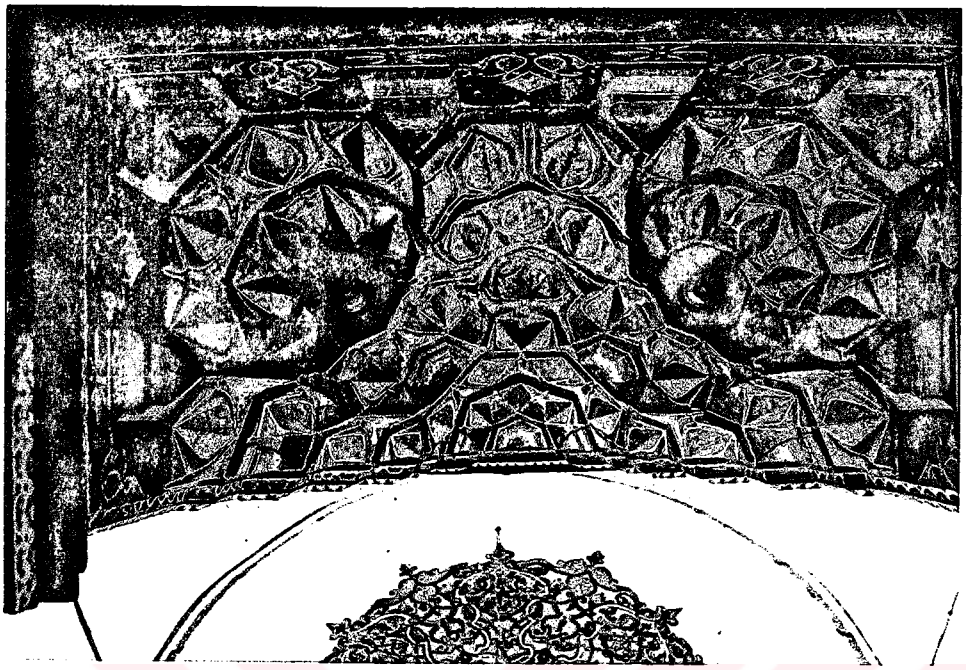

Res.69. Bursa Yıldırım Camii mihrabı, kasvara alttan.

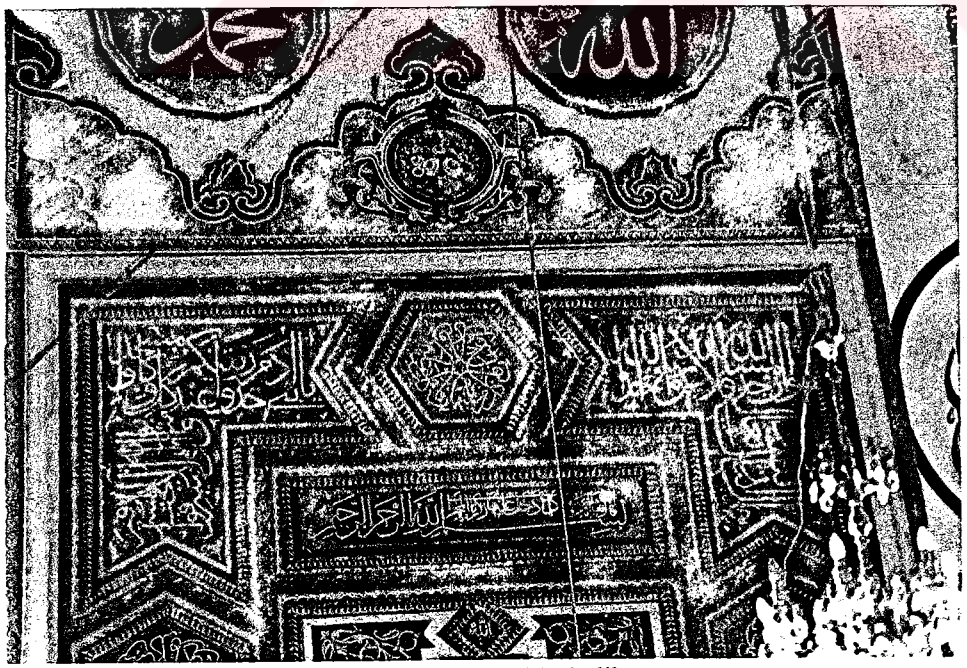

Res.70 Bursa Yıldırım Camii mihrabı, kitabelik ve taç.

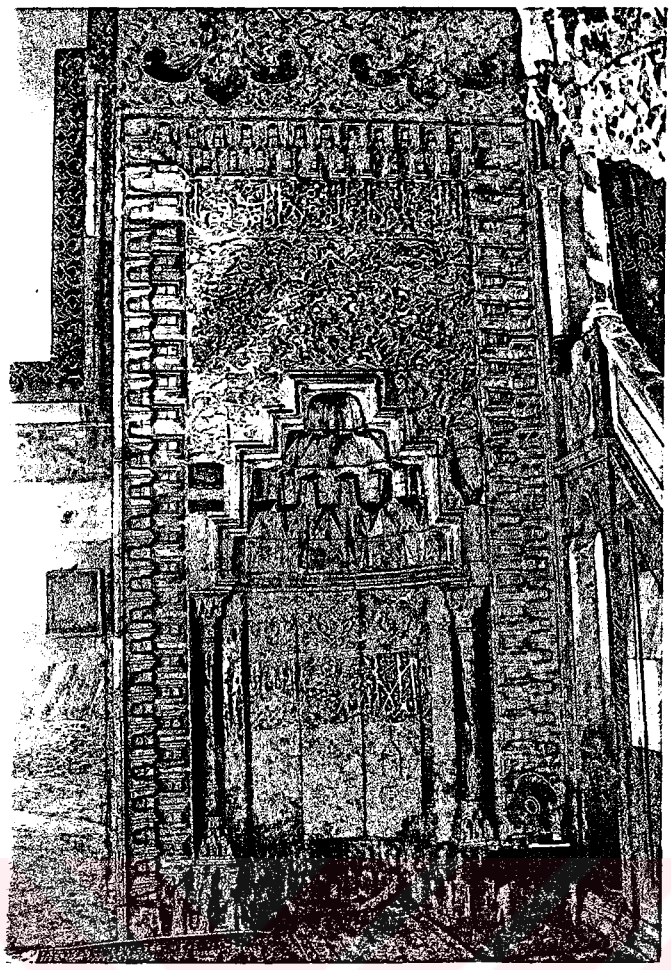

Res.71. Milas Firuz Bey Camii mihrabı, genel.

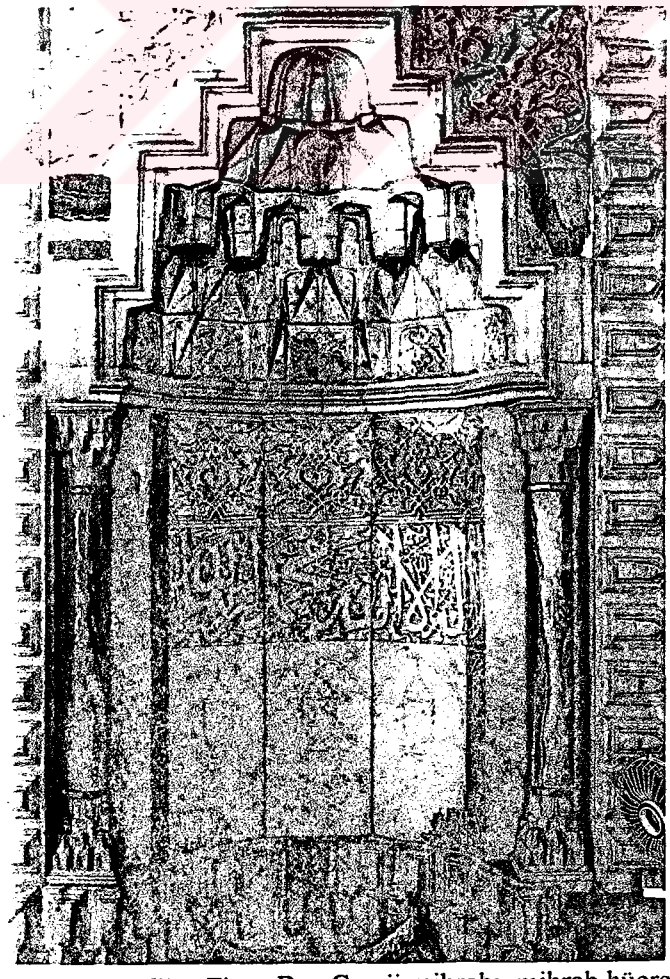

Res.72. Milas Firuz Bey Camii mihrabı, mihrab hücresi.

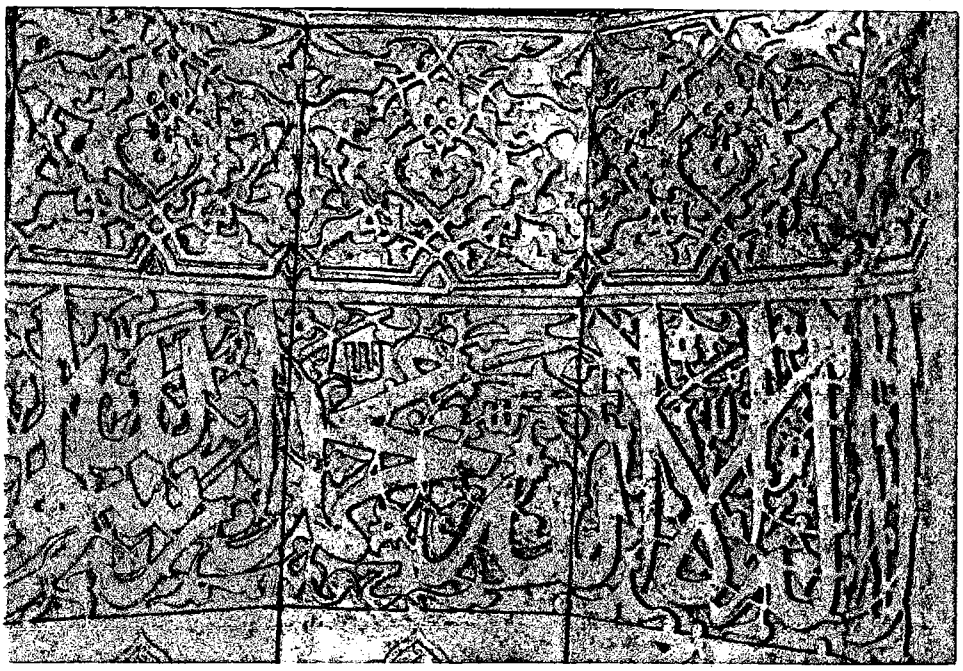

Res.73. Milas Firuz Bey Camii mihrabı, hücre yüzeyindeki süsleme ve yazı şeritleri.

Res.74. Milas Firuz Bey Camii mihrabı, kandil motifi.

Res.75. Milas Firuz Bey Camii mihrabı, hücrenin sağ yüzeyinde hattat kitabesi.

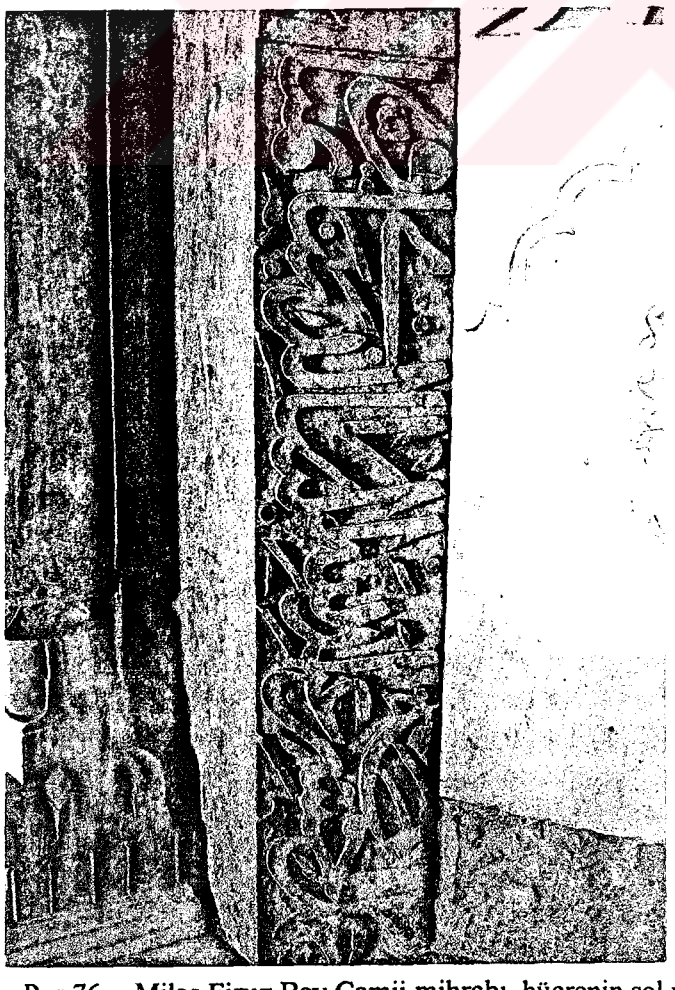

Res.76. Milas Firuz Bey Camii mihrabı, hücrenin sol yüzeyinde usta kitabesi.

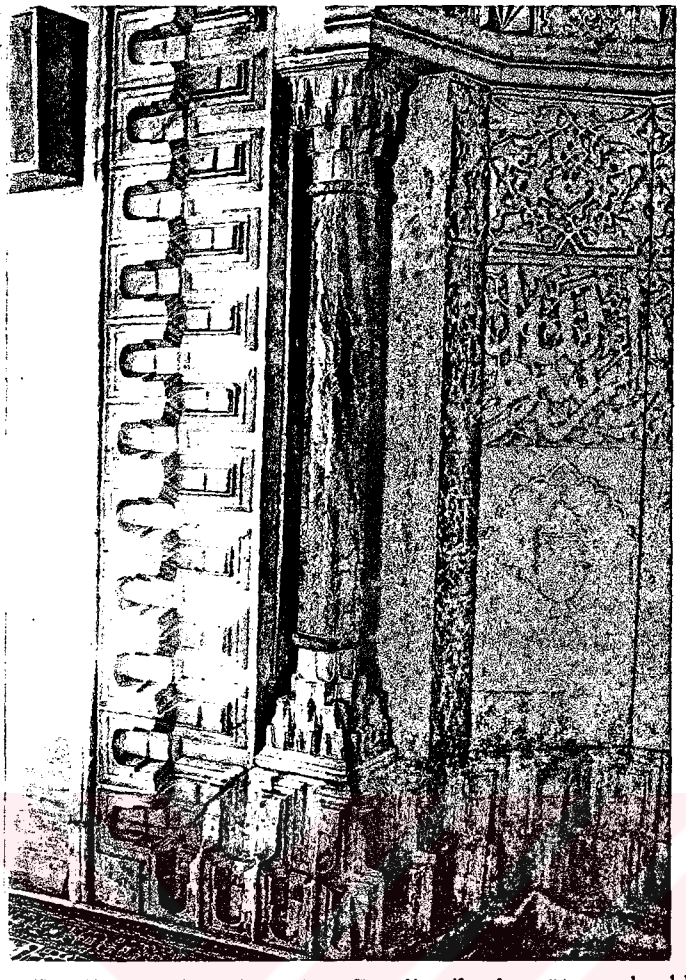

Res.77. Milas Firuz Bey Camii mihrabı, sütunce başlık ve kaideleri.

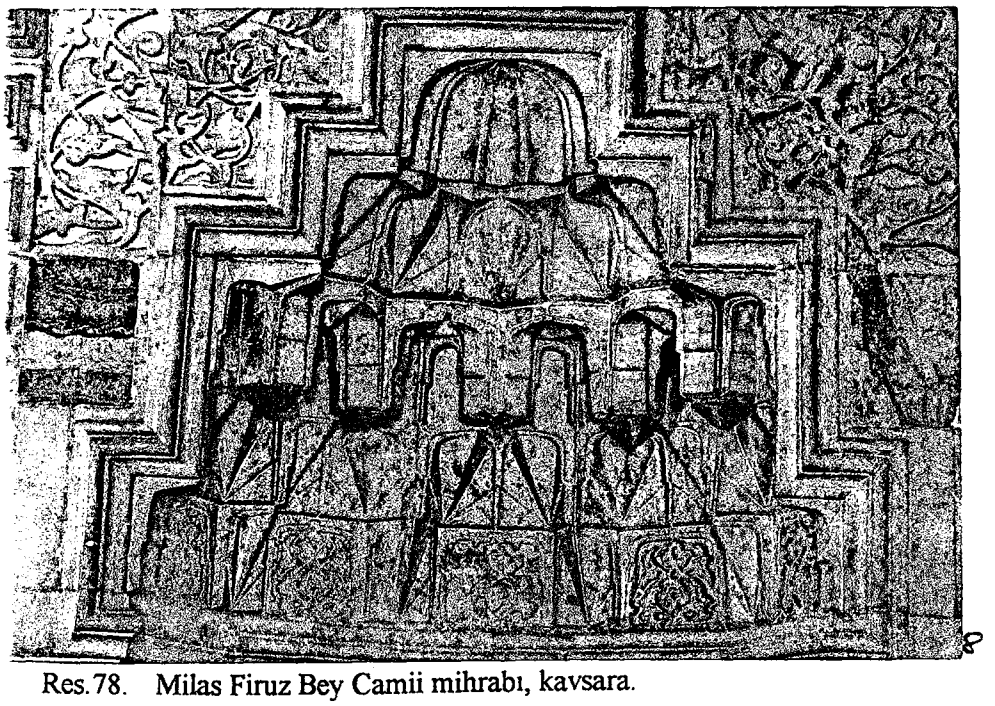

Res.78. Milas Firuz Bey Camii mihrabı, kavsara.

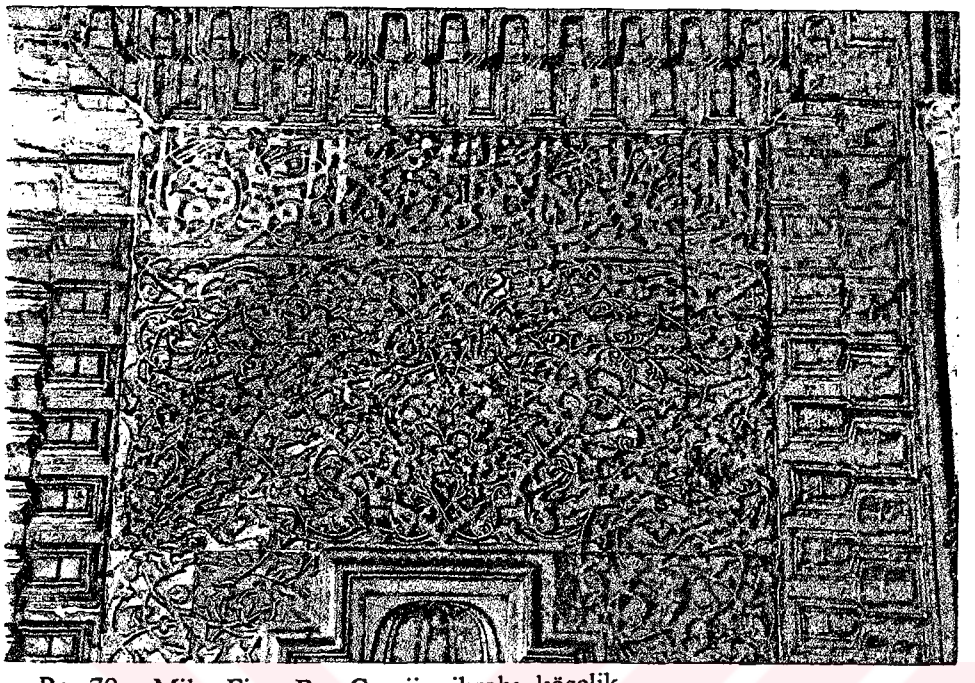

Res.79. Milas Firuz Bey Camii mihrabı, köşelik.

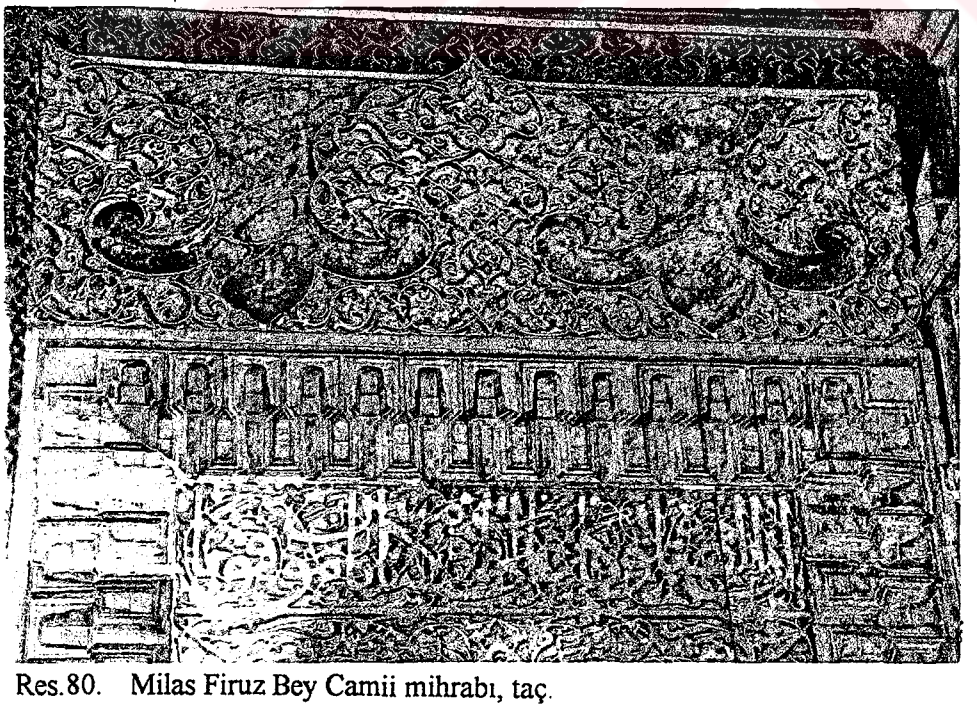

Res.80. Milas Firuz Bey Camii mihrabı, taç.

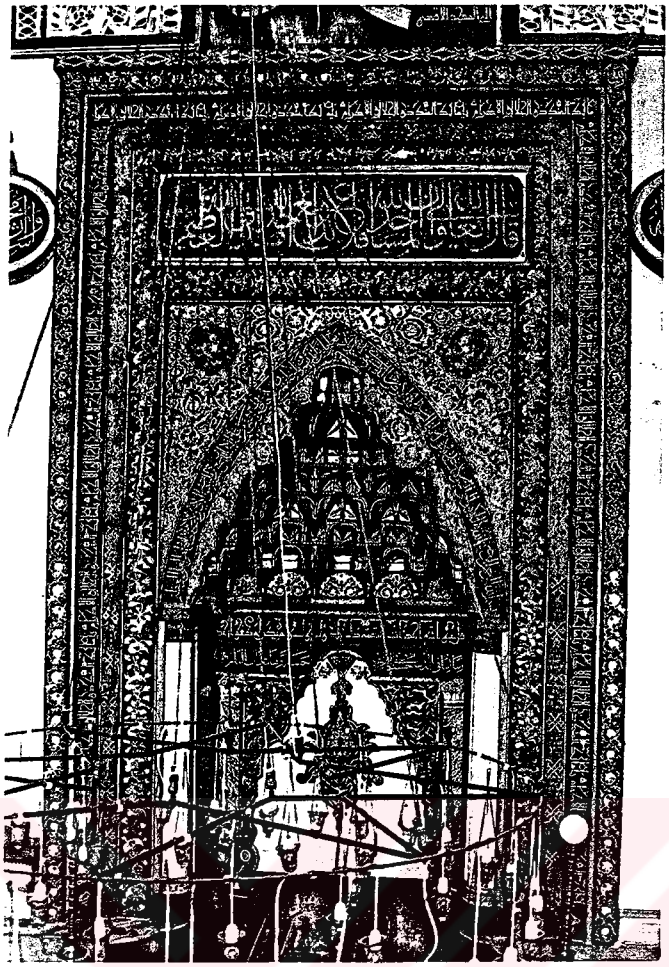

Res.81. Bursa Ulu Cami mihrabı, genel.

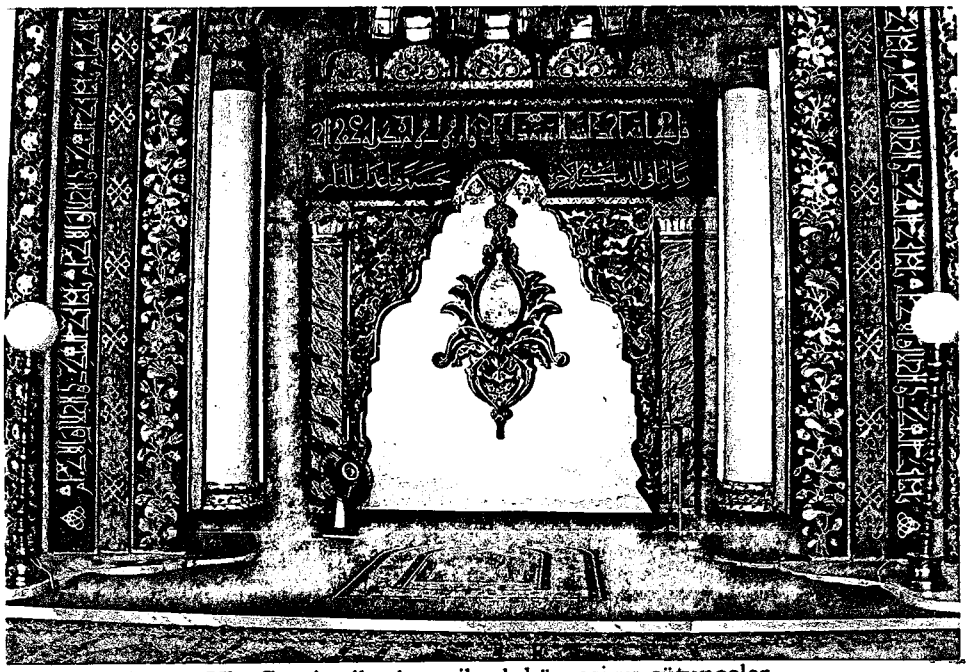

Res.82. Bursa Ulu Cami mihrabı, mihrab hücresi ve sütunceler.

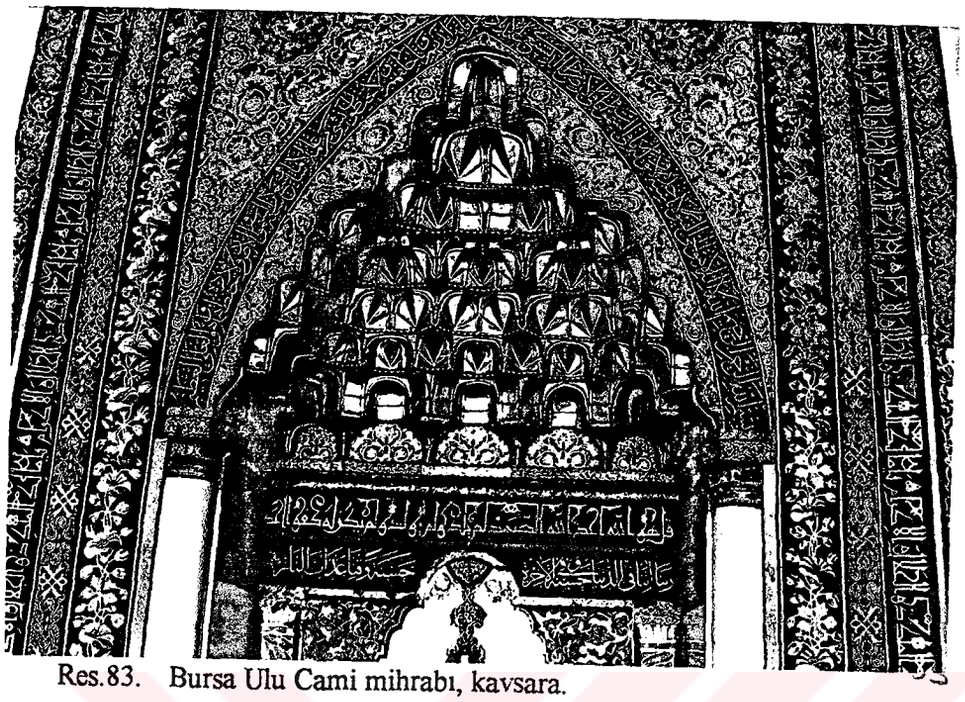

Res.83. Bursa Ulu Cami mihrabı, kavsara.

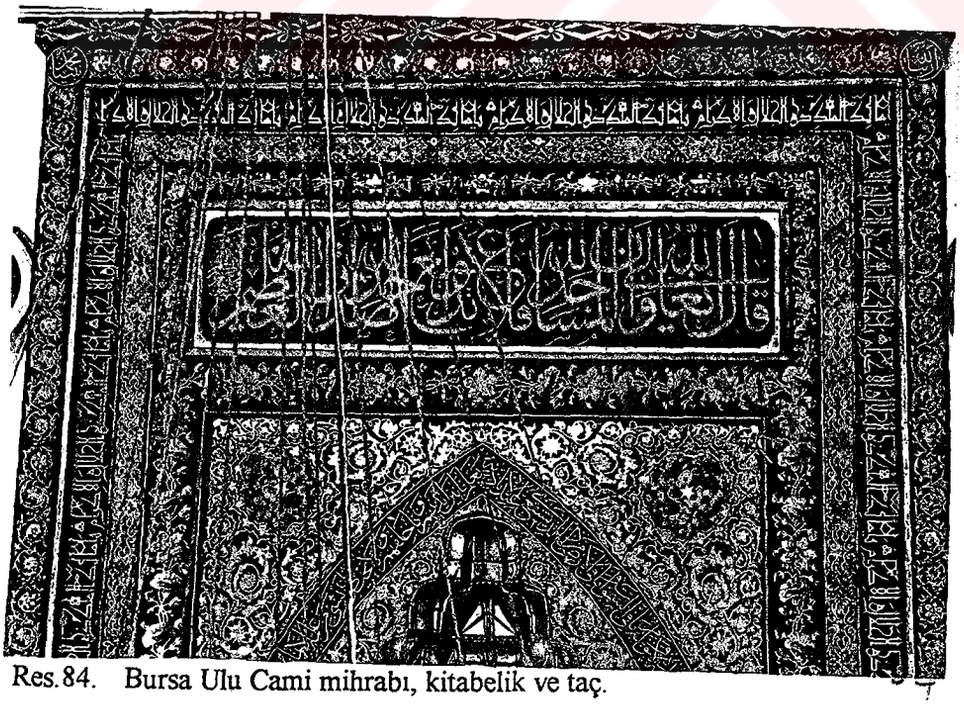

Res.84. Bursa Ulu Cami mihrabı, kitabelik ve taç.

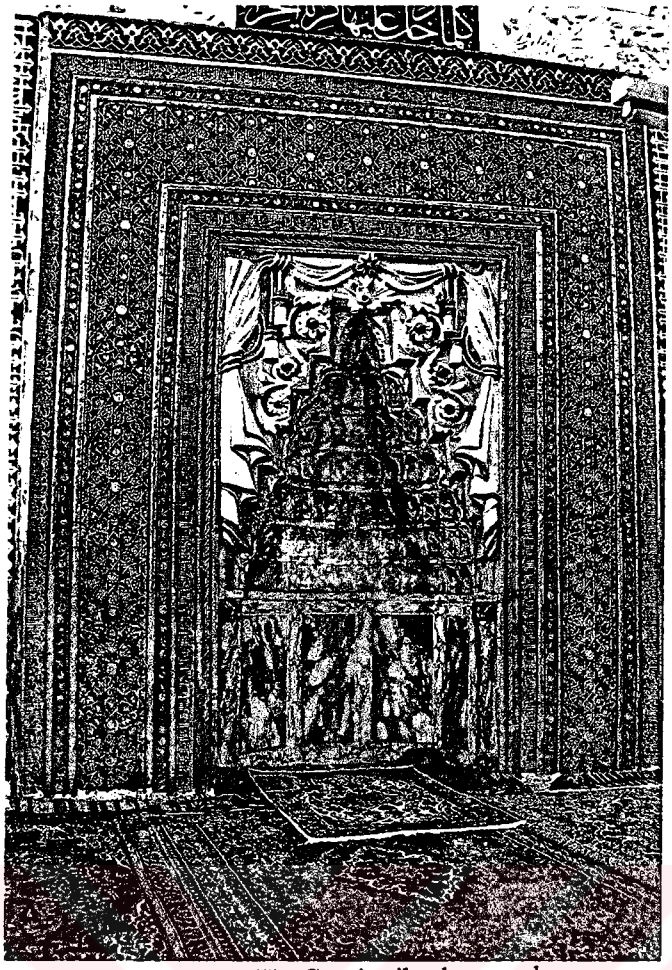

Res.85. Bergama Ulu Cami mihrabı, genel.

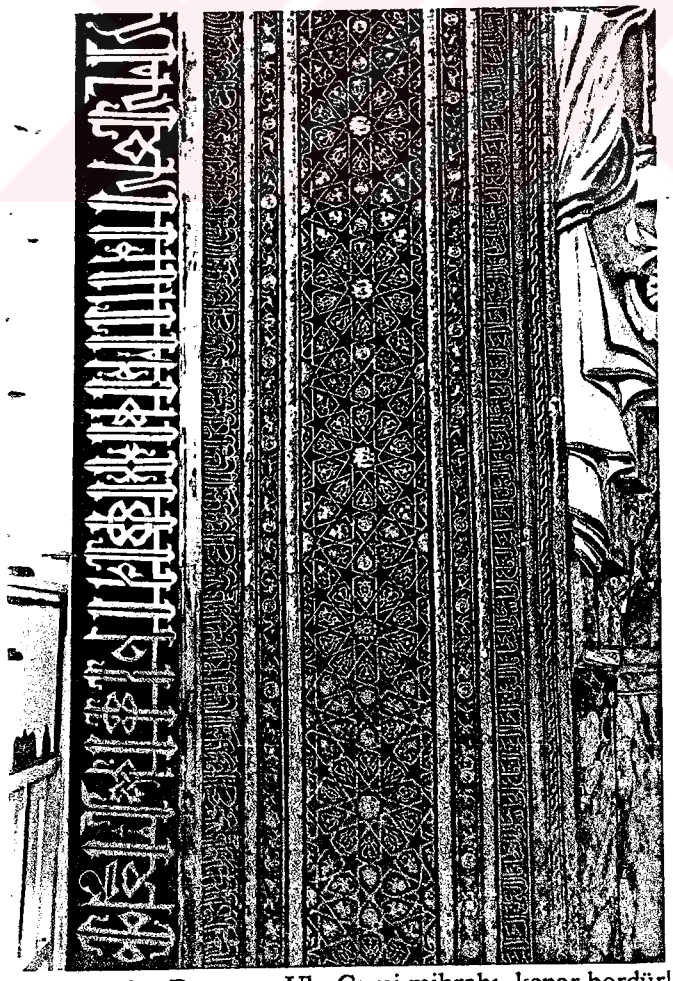

Res.86. Bergama Ulu Cami mihrabı, kenar bordürleri.

Res.87. Bergama Ulu Cami mihrabı, kenar bordürlerinden detay.

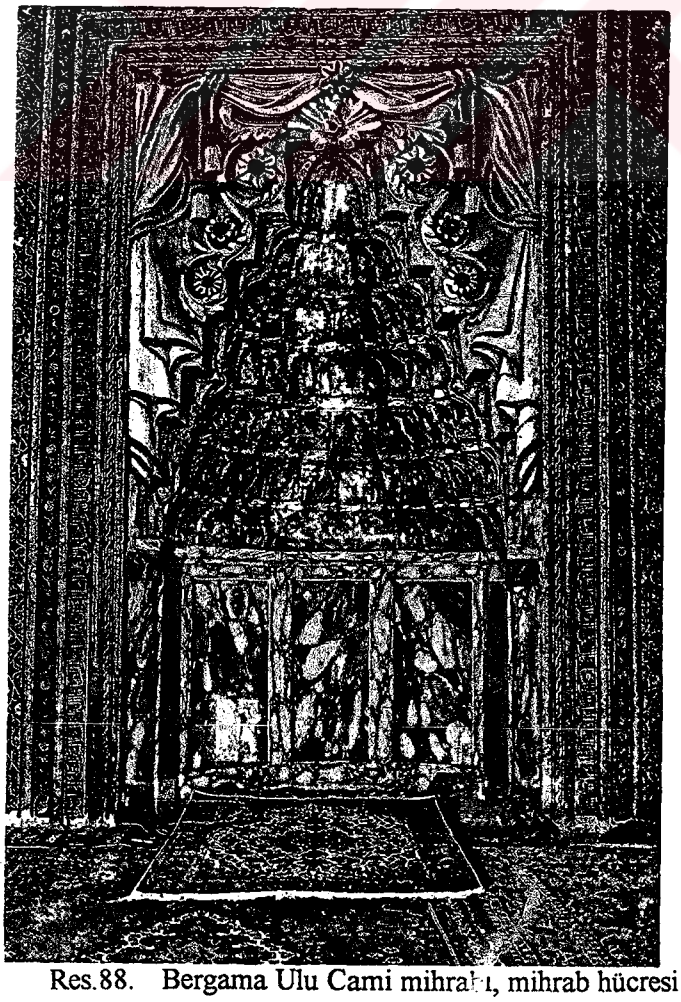

Res.88. Bergama Ulu Cami mihrabı, mihrab hücresi ve kavsara.

Res.89. Bergama Ulu Cami mihrabı, kavsaradaki mukarnaslardan detay.

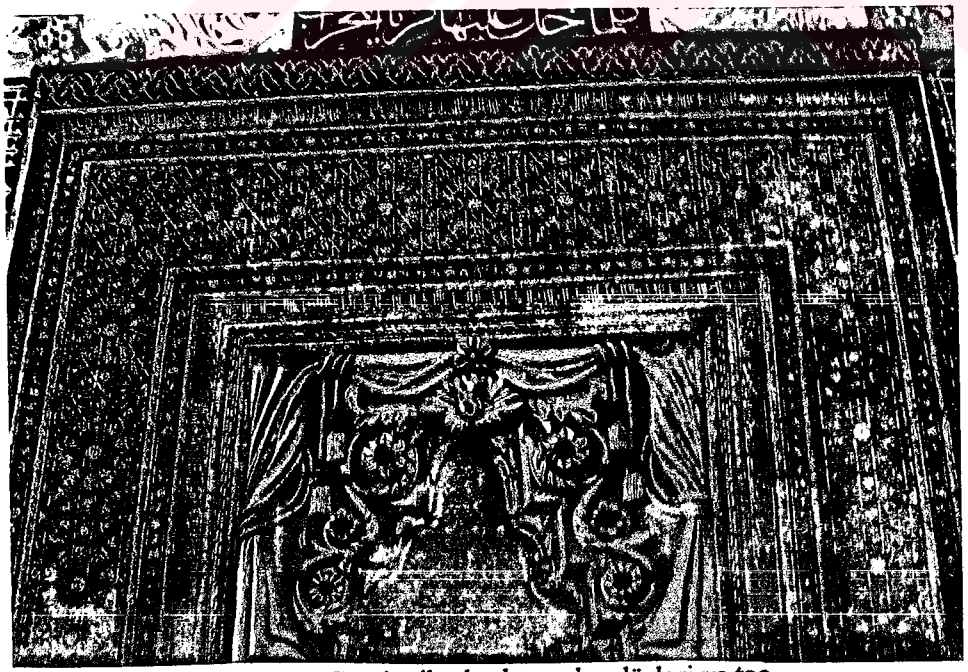

Res.90. Bergama Ulu Cami mihrabı, kenar bordürleri ve taç.

Res.91. Kütahya Ulu Cami mihrabı, genel.

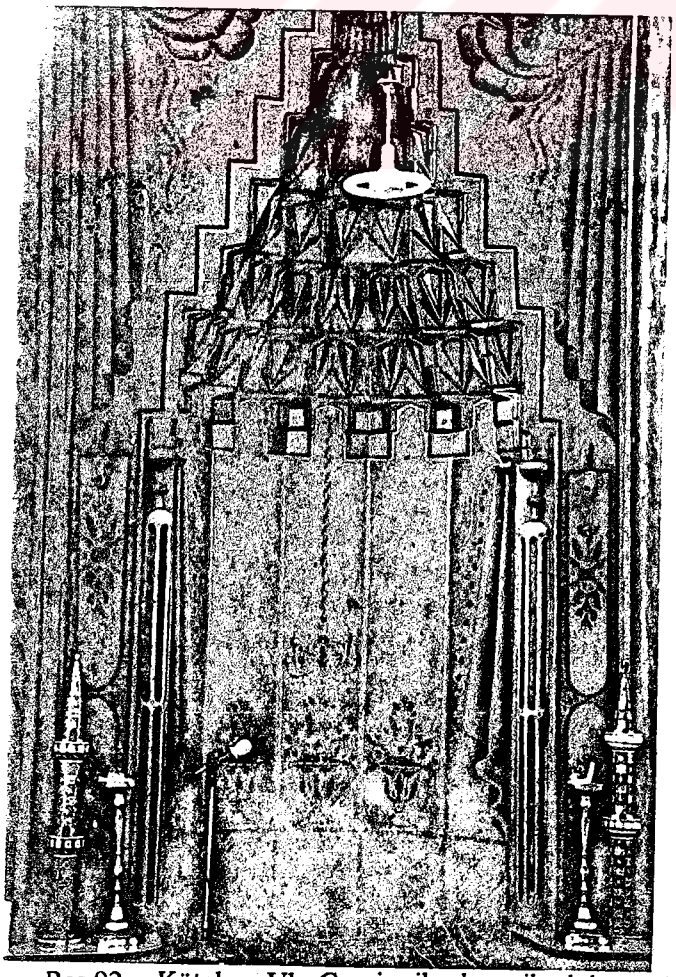

Res.92. Kütahya Ulu Cami mihrabı, mihrab hücresi.

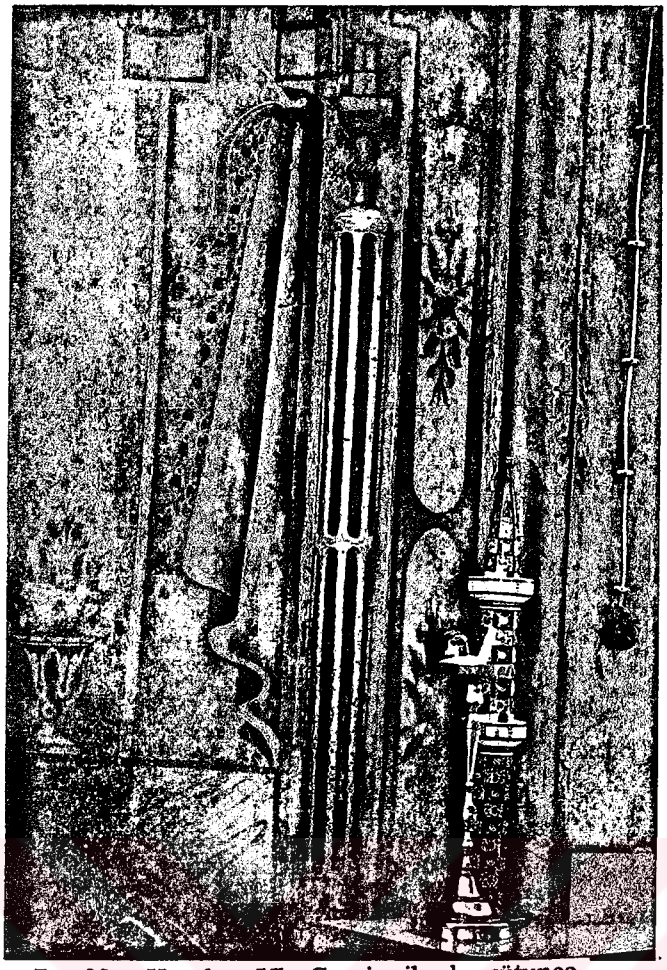

Res.93. Kütahya Ulu Cami mihrabı, sütunce.

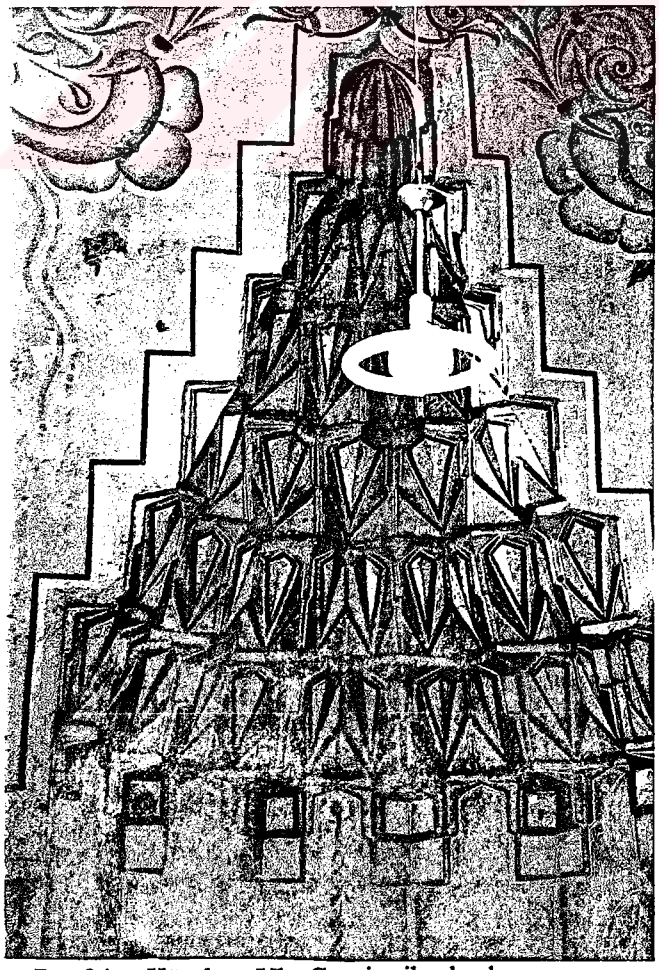

Res.94. Kütahya Ulu Cami mihrabı, kavsara.

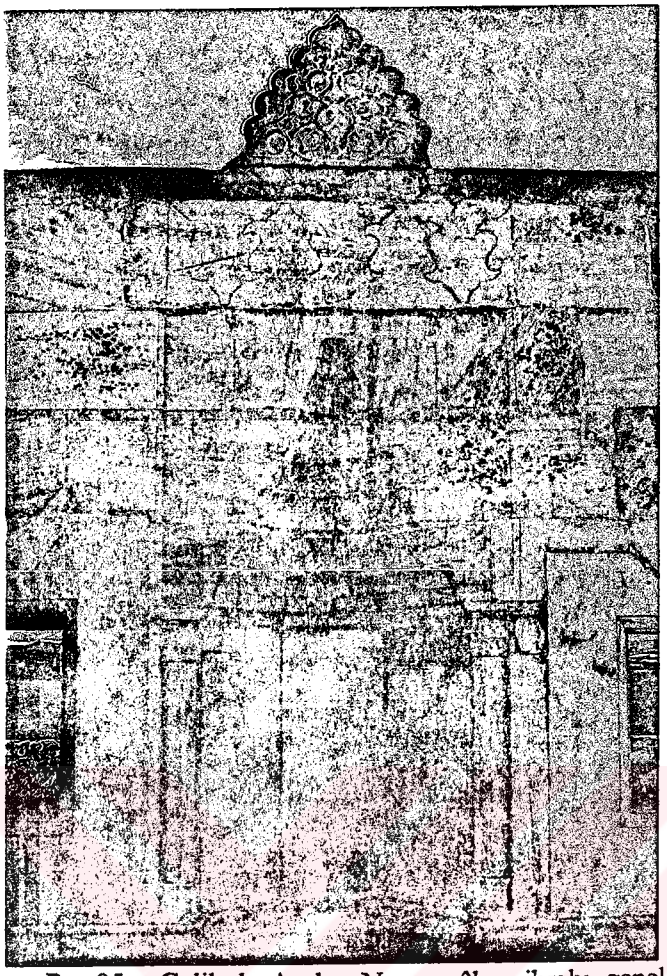

Res.95. Gelibolu Azeber Namazgâhı mihrabı, genel.

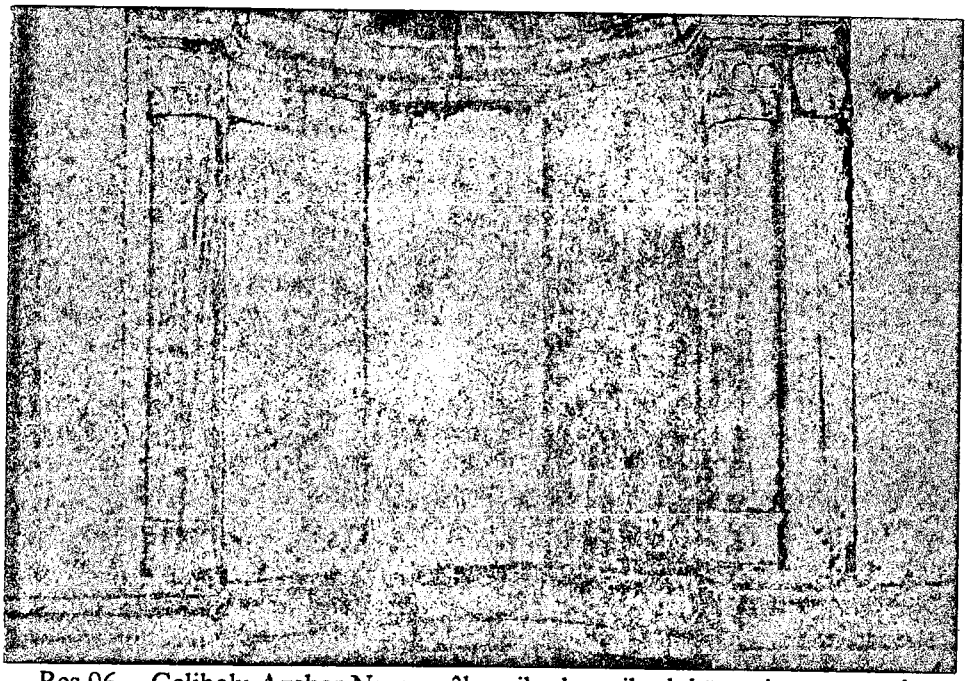

Res.96. Gelibolu Azeber Namazgâhı mihrabı, mihrab hücresi ve sütunceler.

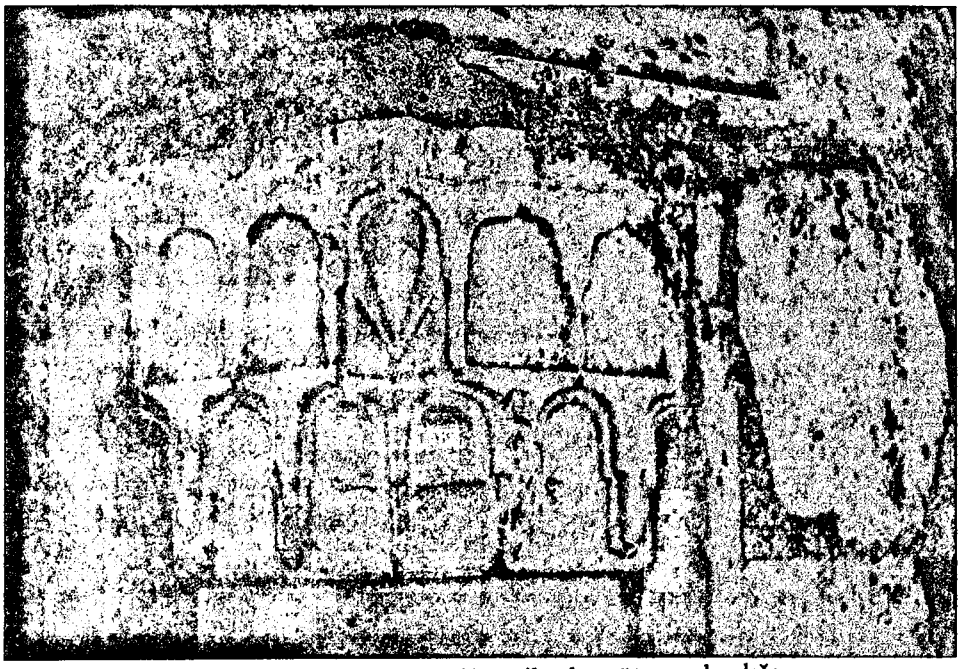

Res.97. Gelibolu Azeber Namazgâhı mihrabı, sütunce başlığı.

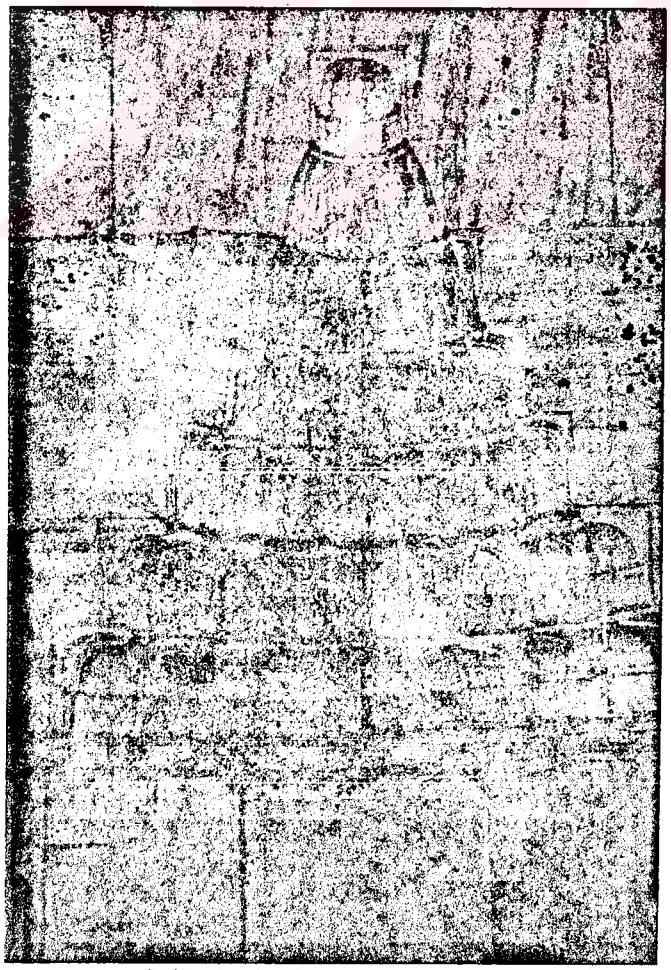

Res.98. Gelibolu Azeber Namazgâhı mihrabı, kavsara.

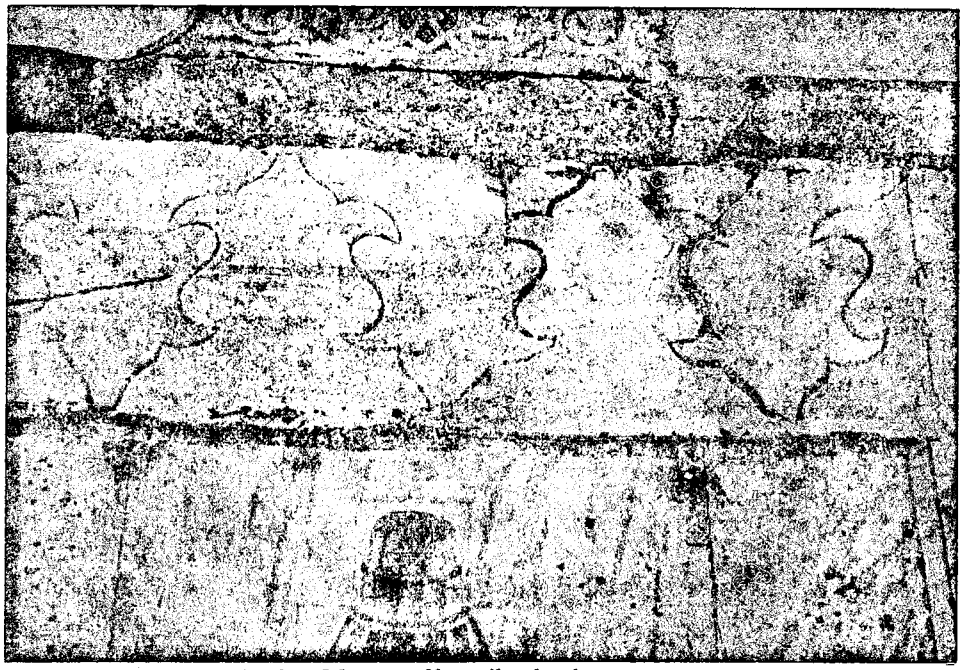

Res.99. Gelibolu Azeber Namazgâhı mihrabı, kavsaranın üstündeki süsleme şeridi.

Res.100. Edirne Eski Cami mihrabı, genel.

Res. 101. Edirne Eski Cami mihrabı, mihrab hücresi ve bir kavsara.

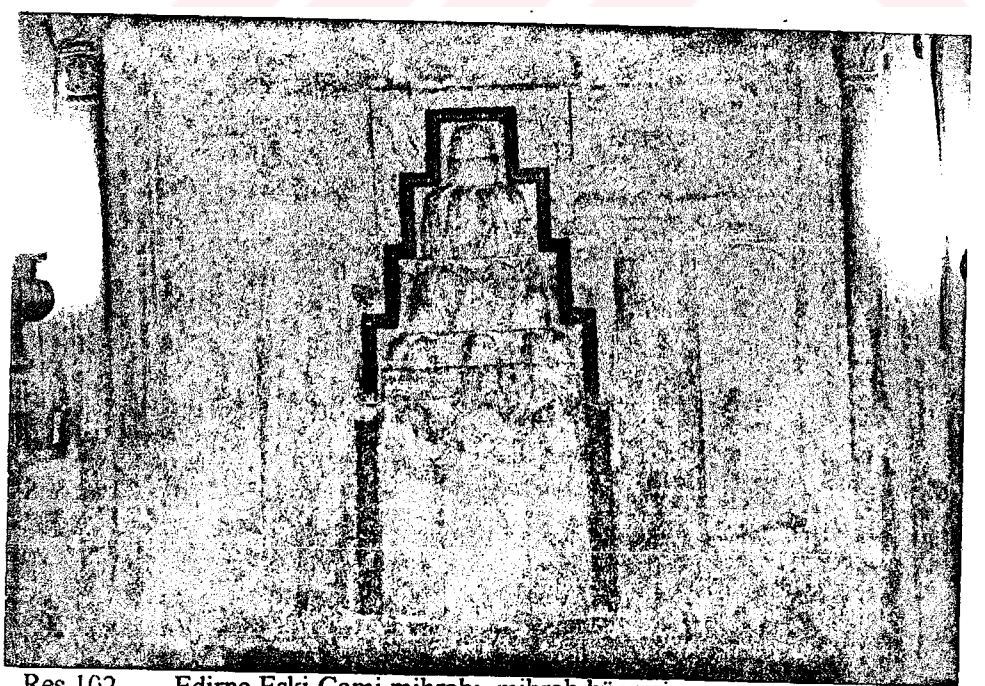

Res. 102. Edirne Eski Cami mihrabı, mihrab hücresi.

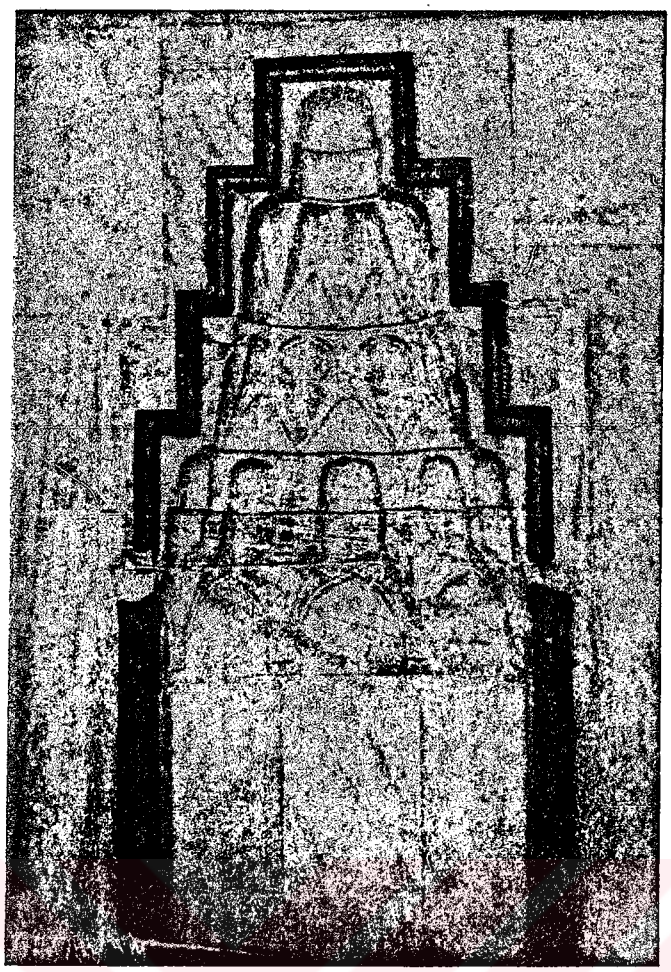

Res. 103. Edirne Eski Cami mihrabı, ikinci mihrab hücresi.

Res. 104. Edirne Eski Cami mihrabı, sütunce başlığı.

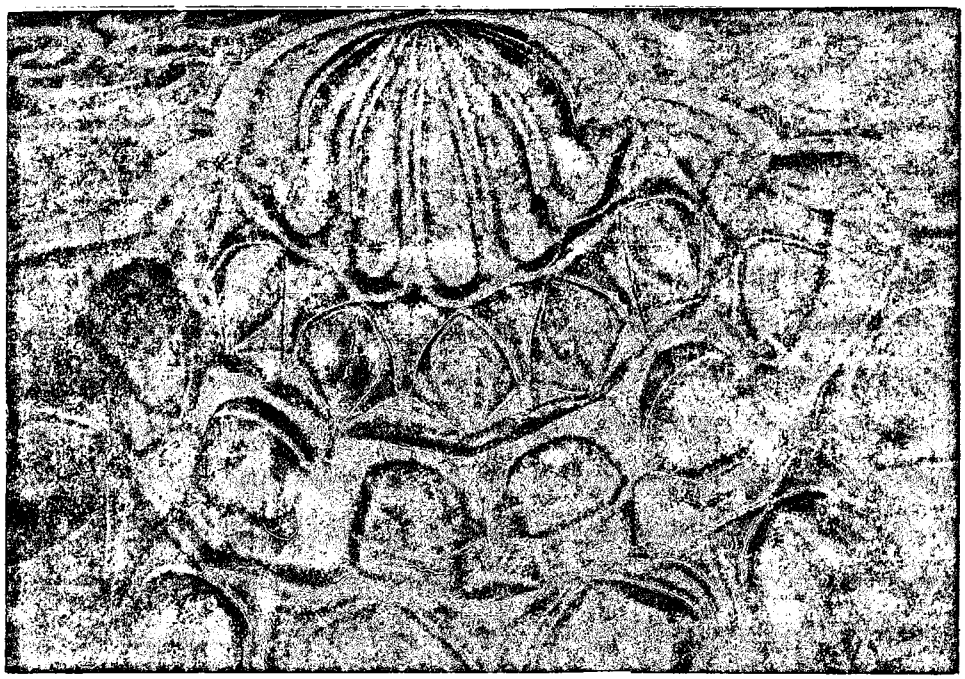

Res. 105. Edirne Eski Cami mihrabı, kavsara.

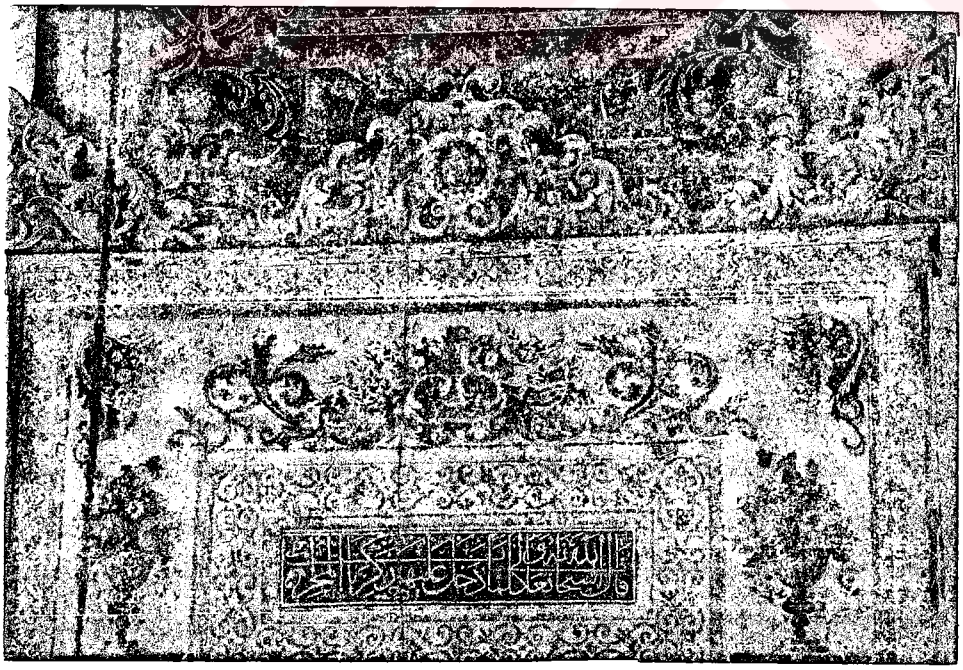

Res. 106. Edirne Eski Cami mihrabı, kitabelik.

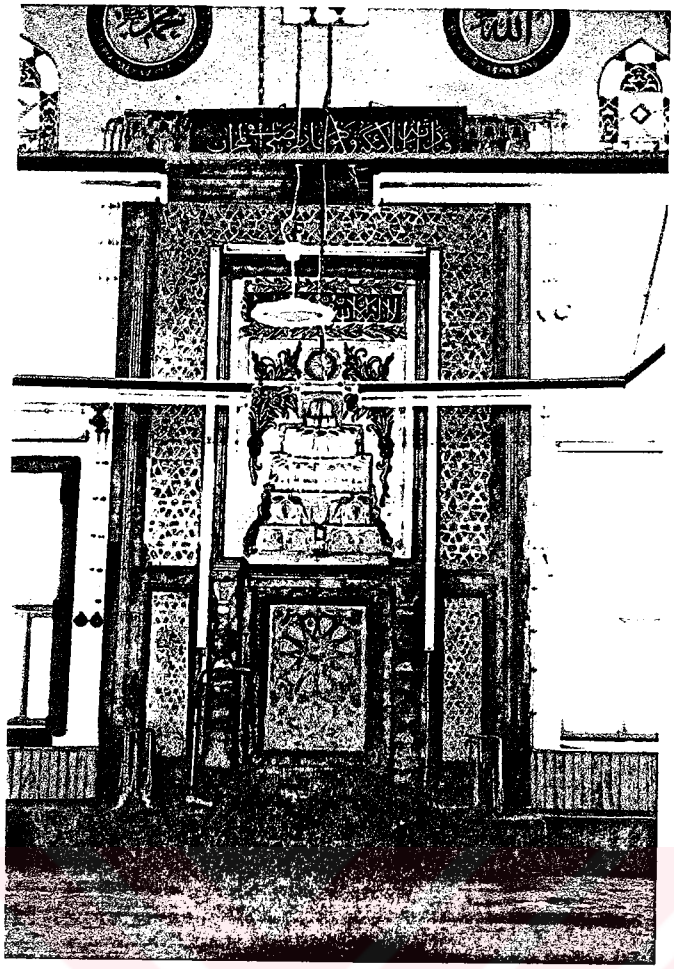

Res. 107. Amasya Bayezid Paşa Camii mihrabı, genel.

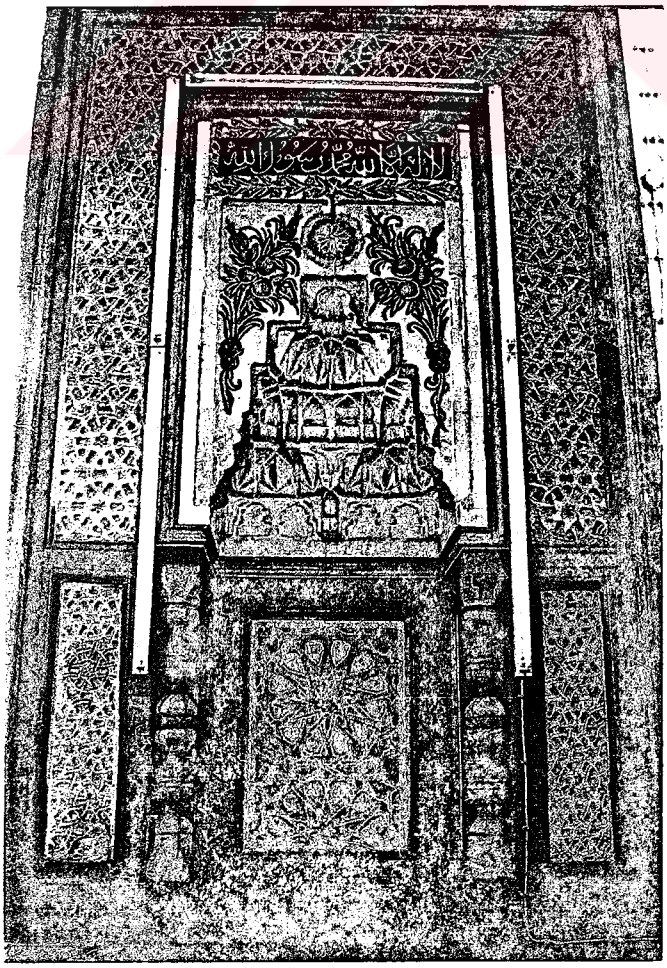

Res. 108. Amasya Bayezid Paşa Camii mihrabı, mihrab hücresi ve çerçeve

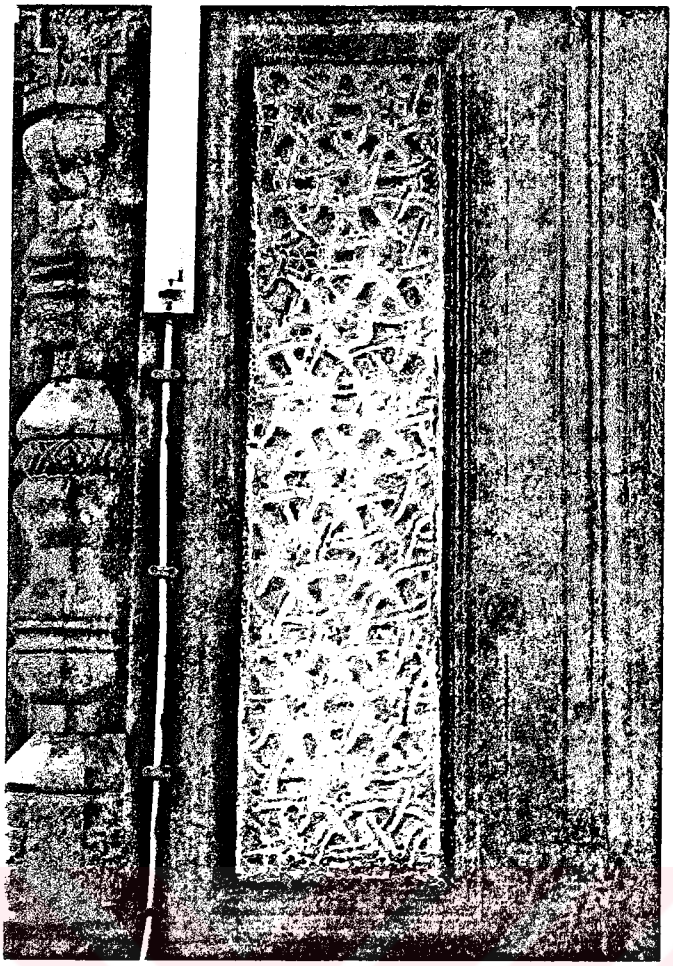

Res.109. Amasya Bayezid Paşa Camii Mihrabı çerçevedeki pano.

Res. 110. Amasya Bayezid Paşa Camii mihrabı, geometrik bordürden detay

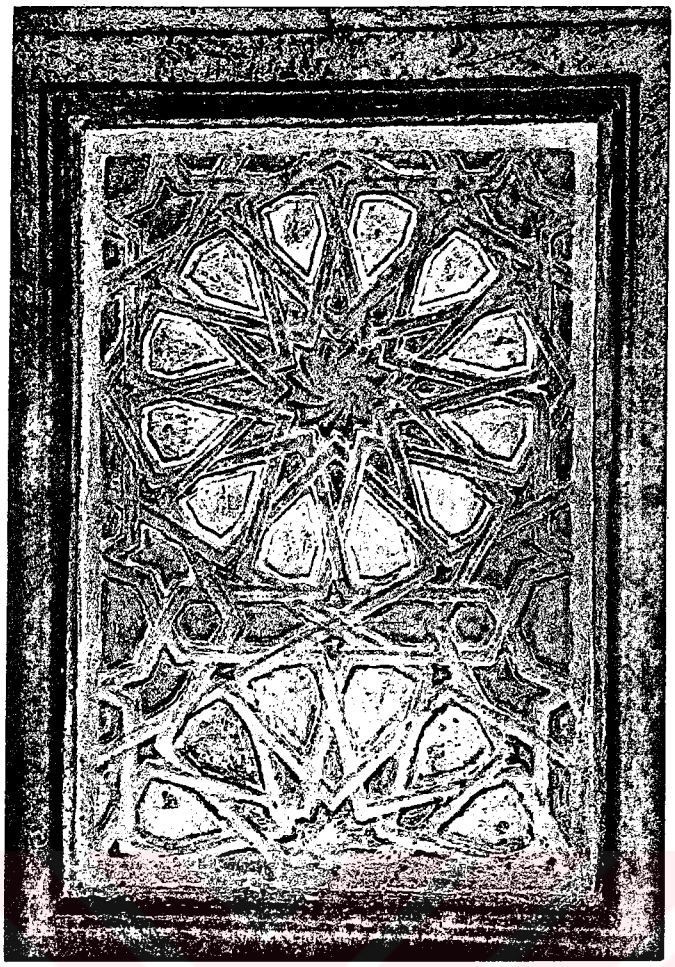

Res.111. Amasya Bayezid Paşa Camii mihrabı, hücrenin ana yüzeyindeki pano.

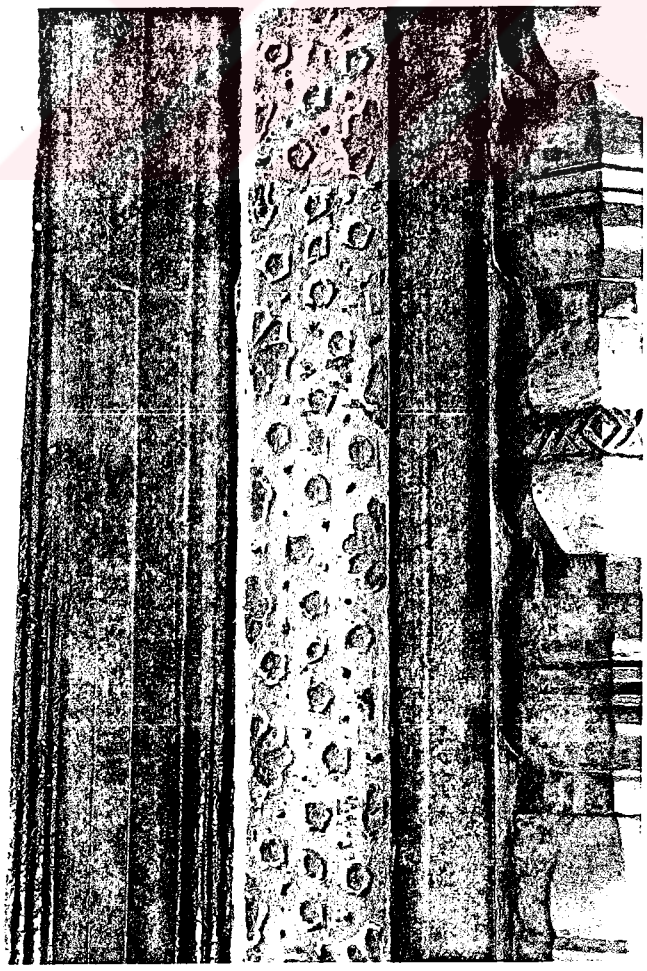

Res.112. Amasya Bayezid Paşa Camii mihrabı, hücrenin yan yüzeyindeki pano.

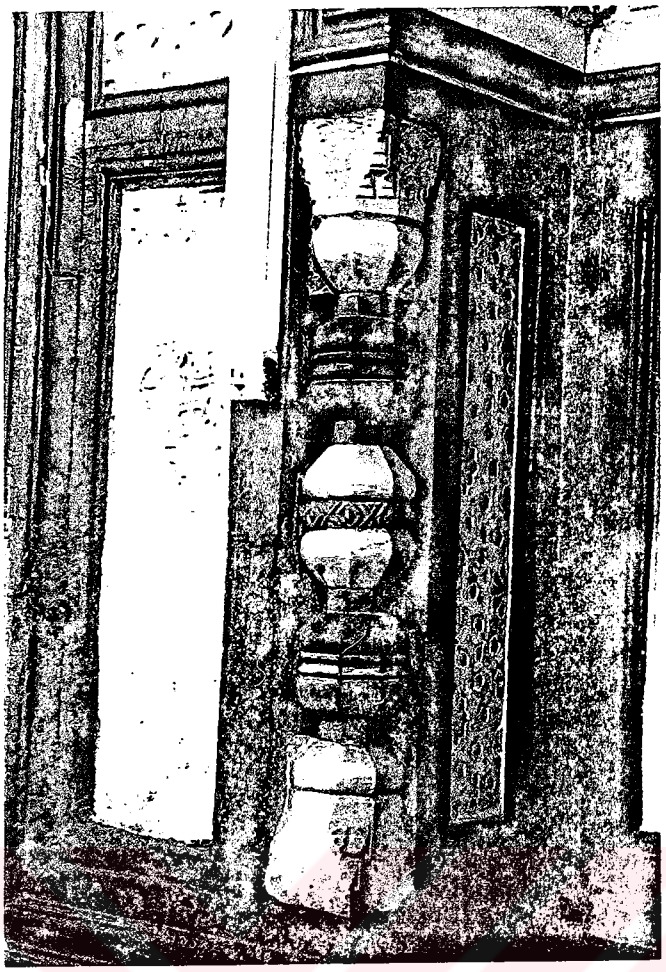

Res. 113. Amasya Bayezid Paşa Camii mihrabı, sütunce.

Res. 114. Amasya Bayezid Paşa Camii mihrabı, sütunce başlığı.

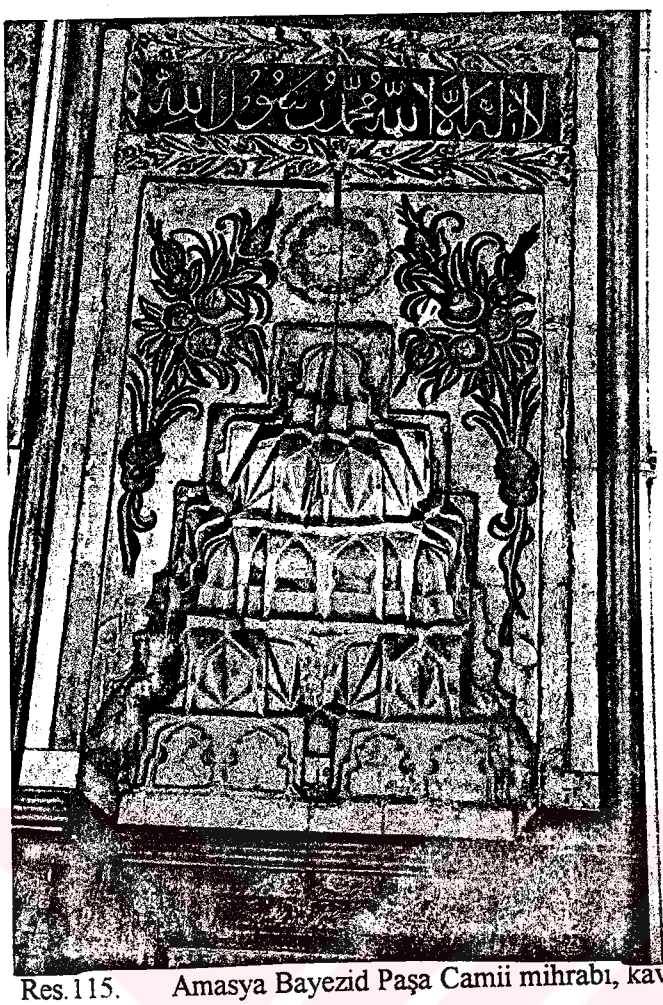

Res.115. Amasya Bayezid Paşa Camii mihrabı, kavsara ve kitabelik.

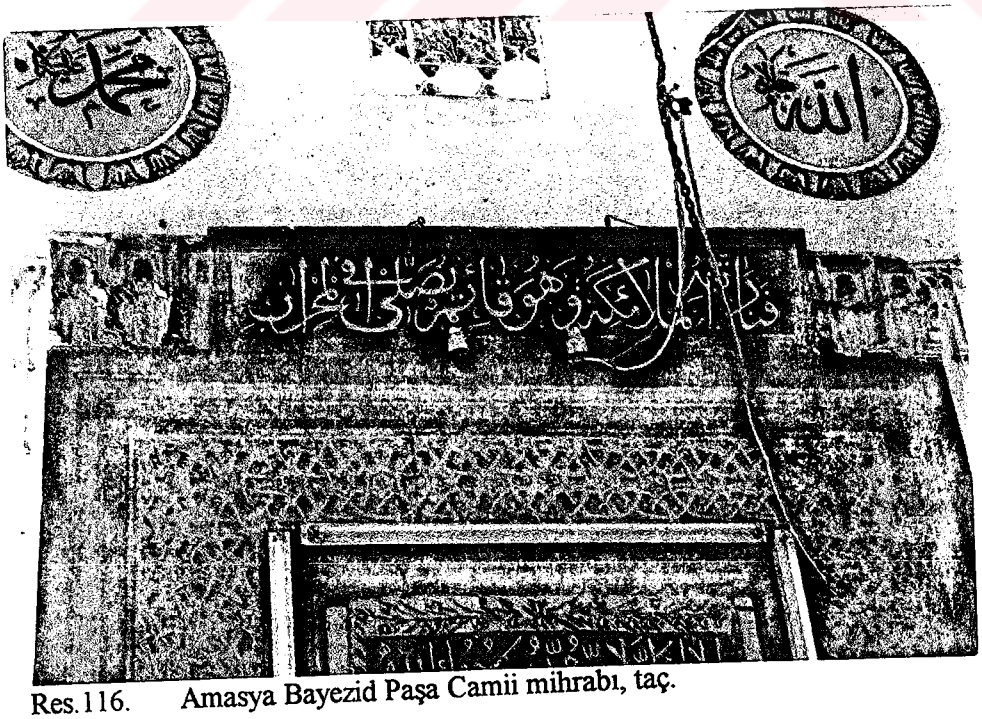

Res.116. Amasya Bayezid Paşa Camii mihrabı, taç.

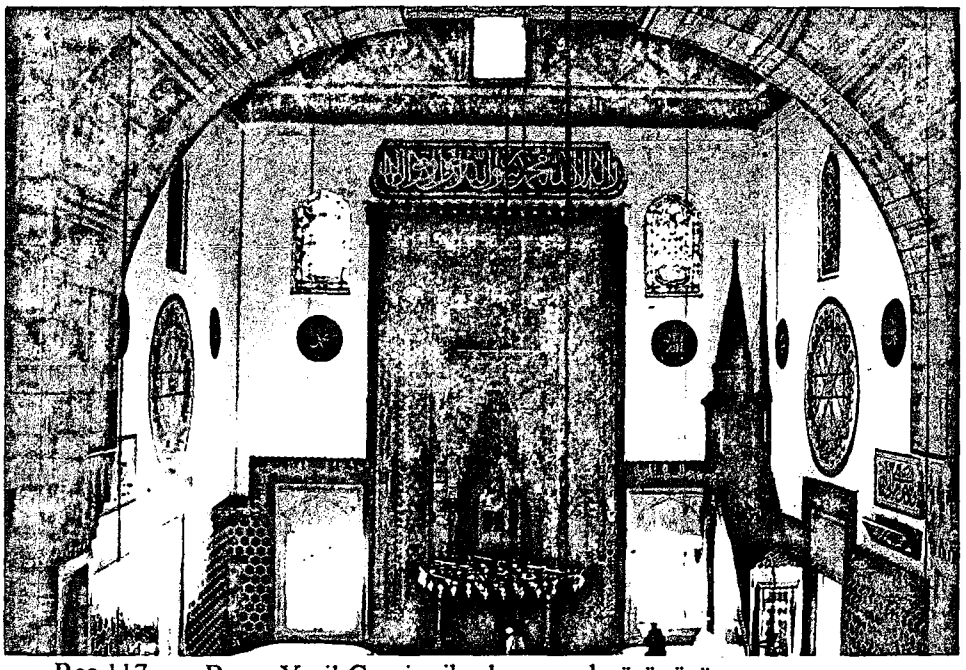

Res. 117. Bursa Yeşil Cami mihrabı, genel görünüşü.

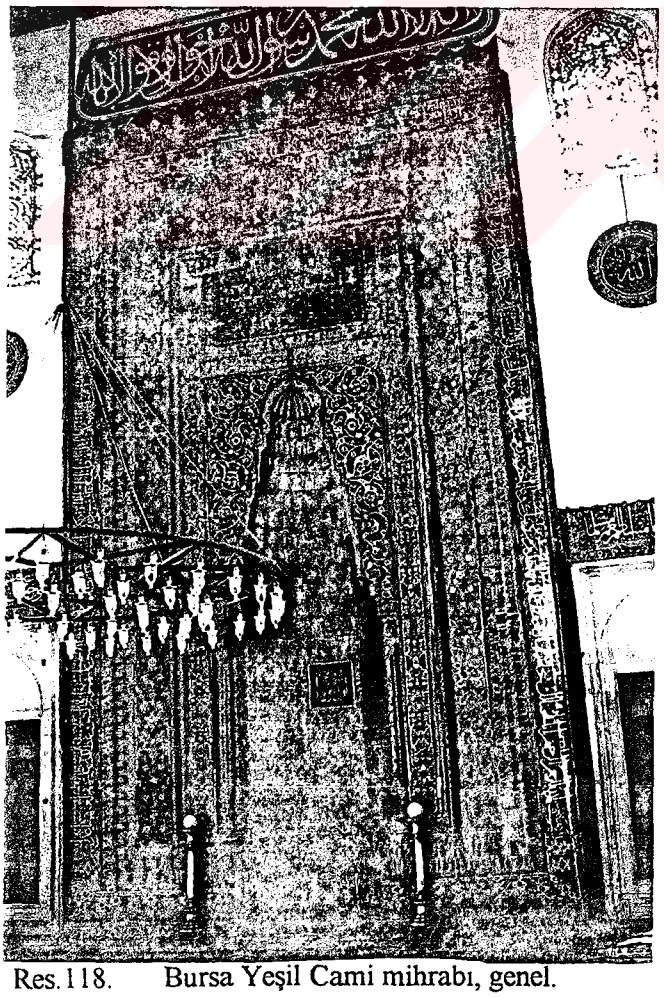

Res. 118. Bursa Yeşil Cami mihrabı, genel.

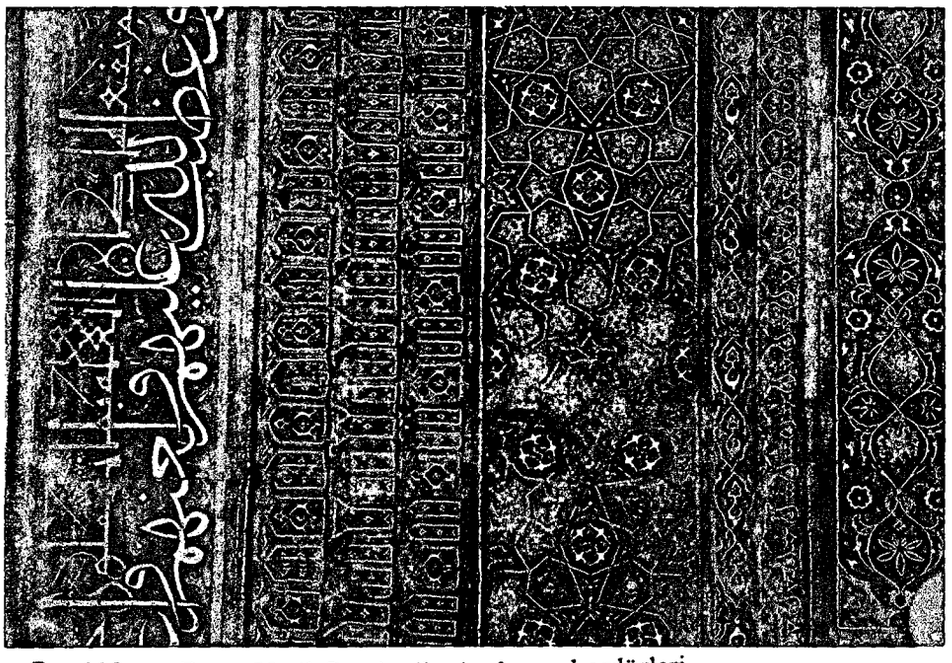

Res. 119. Bursa Yeşil Cami mihrabı, kenar bordürleri.

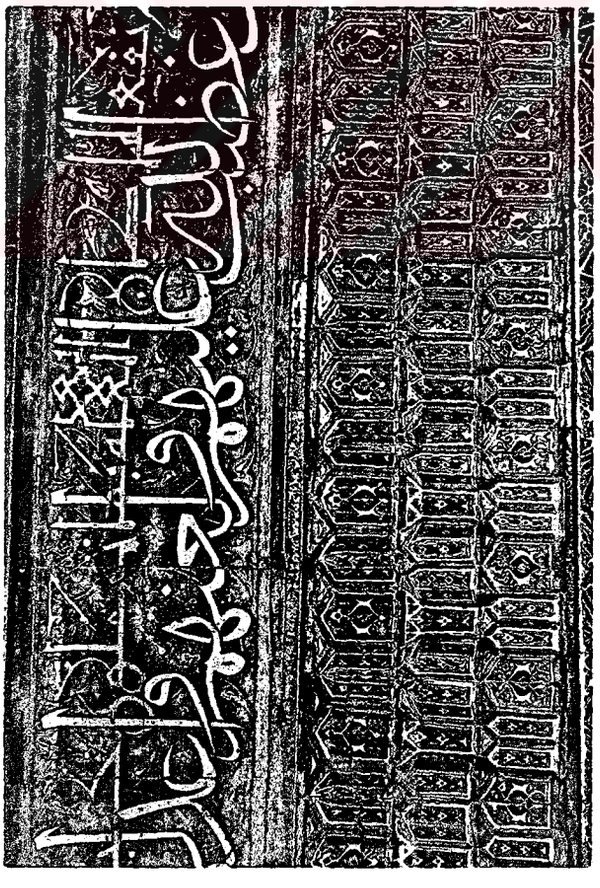

Res. 120. Bursa Yeşil Cami mihrabı, yazı ve mukarnaslı bordürden detay.

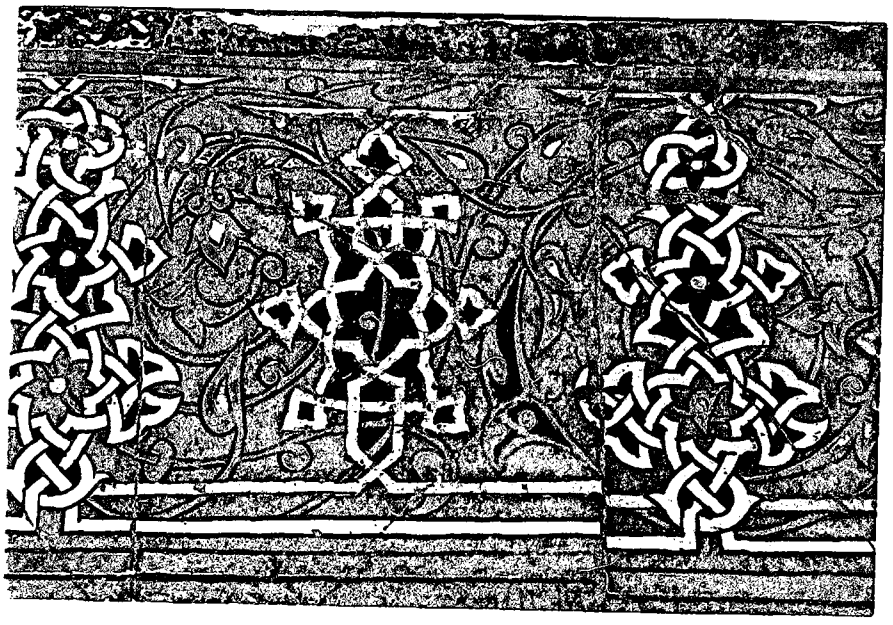

Res. 121. Bursa Yeşil Cami mihrabı, yazı bordürünün alt kısmındaki geçme motifleri.

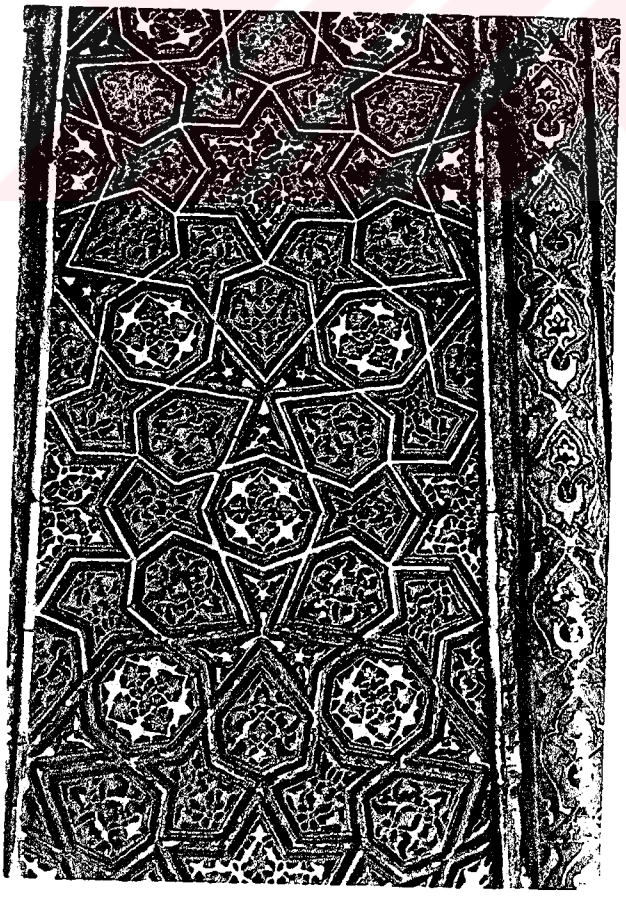

Res. 122. Bursa Yeşil Cami mihrabı, geometrik motifli bordürden detay.

Res. 123. Bursa Yeşil Cami mihrabı, beş ve altıncı bordürler.

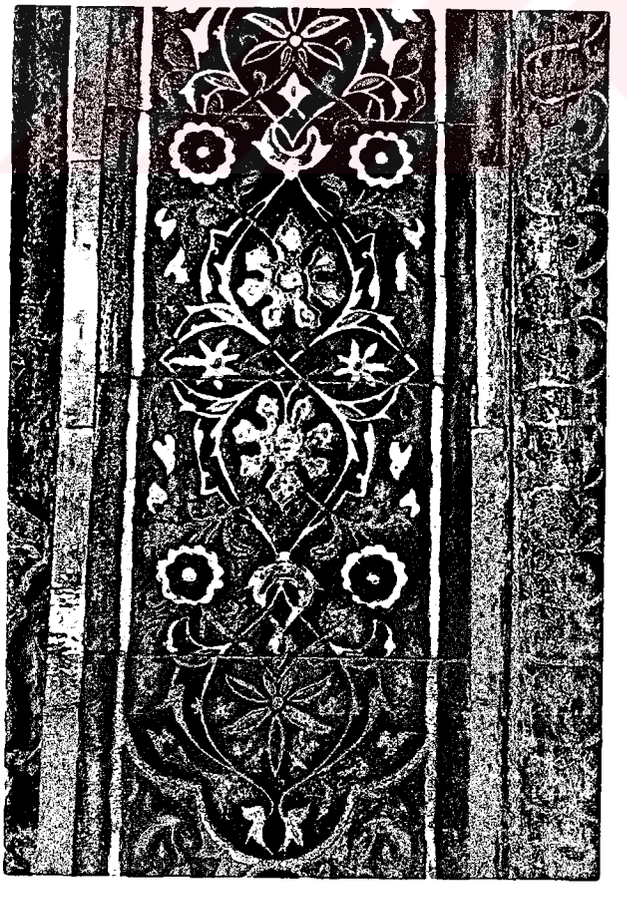

Res. 124. Bursa Yeşil Cami mihrabı, yedinci bordür süslemelerinden detay.

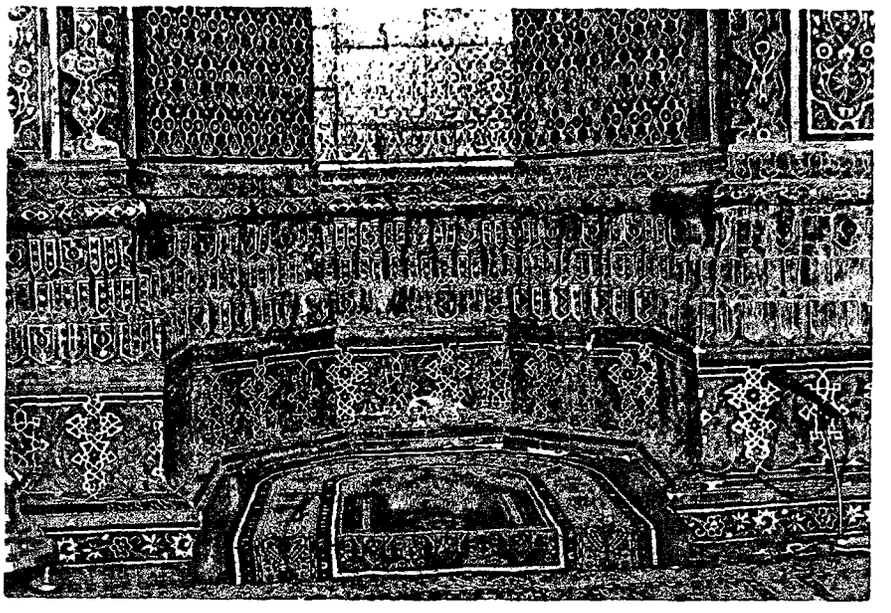

Res. 125. Bursa Yeşil Cami mihrabı, oturtmalık.

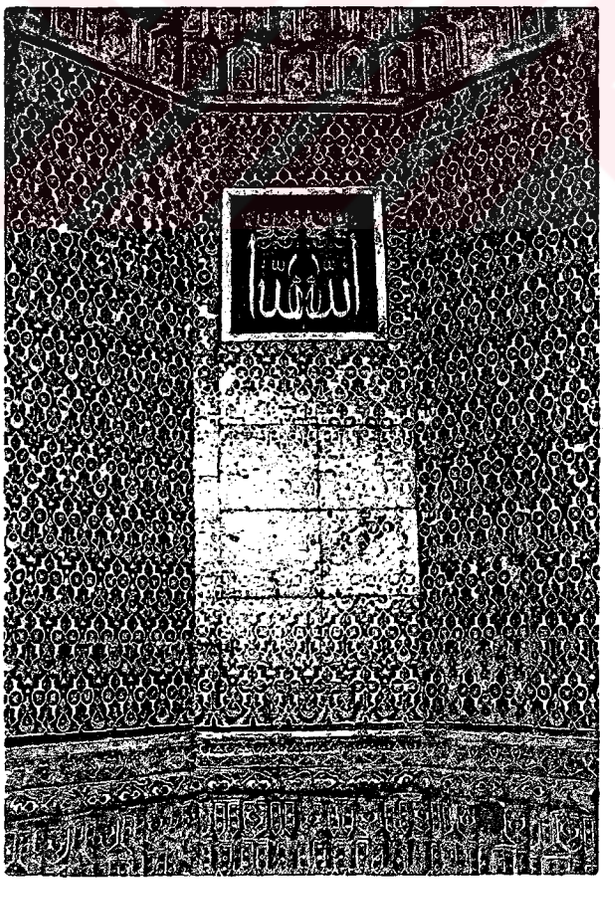

Res. 126. Bursa Yeşil Cami mihrabı, mihrab hücresinin üst kesimi.

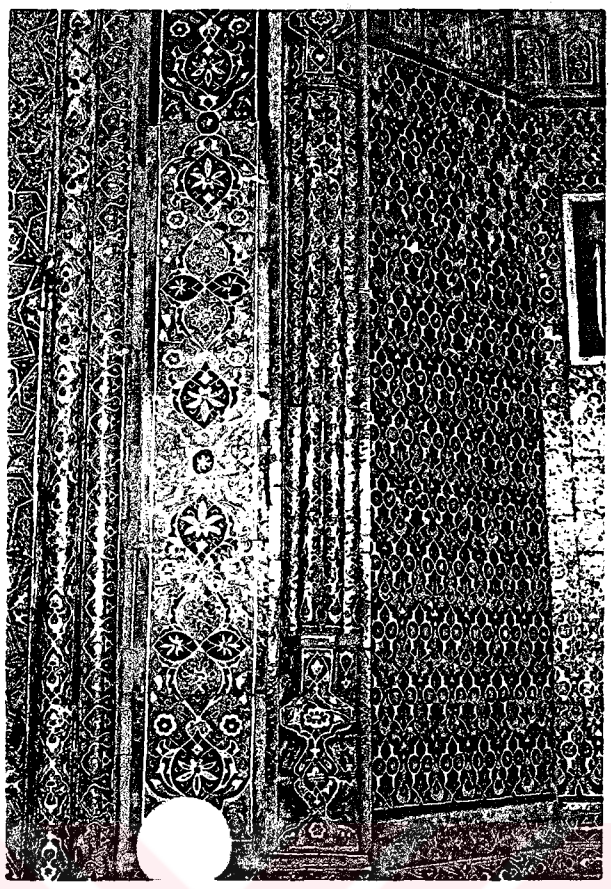

Res. 127. Bursa Yeşil Cami mihrabı, sütunce, başlık ve kaideleri.

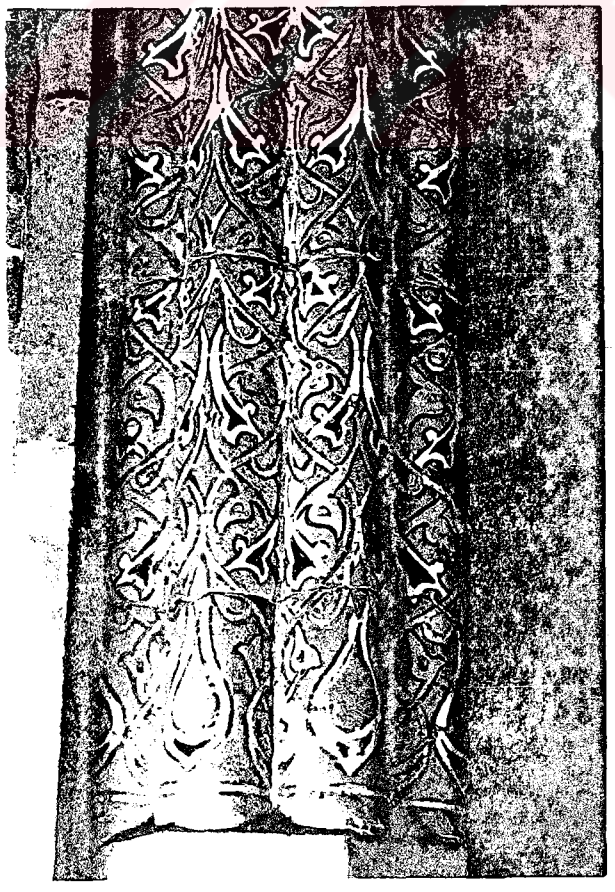

Res. 128. Bursa Yeşil Cami mihrabı, sütunce gövdesinden detay.

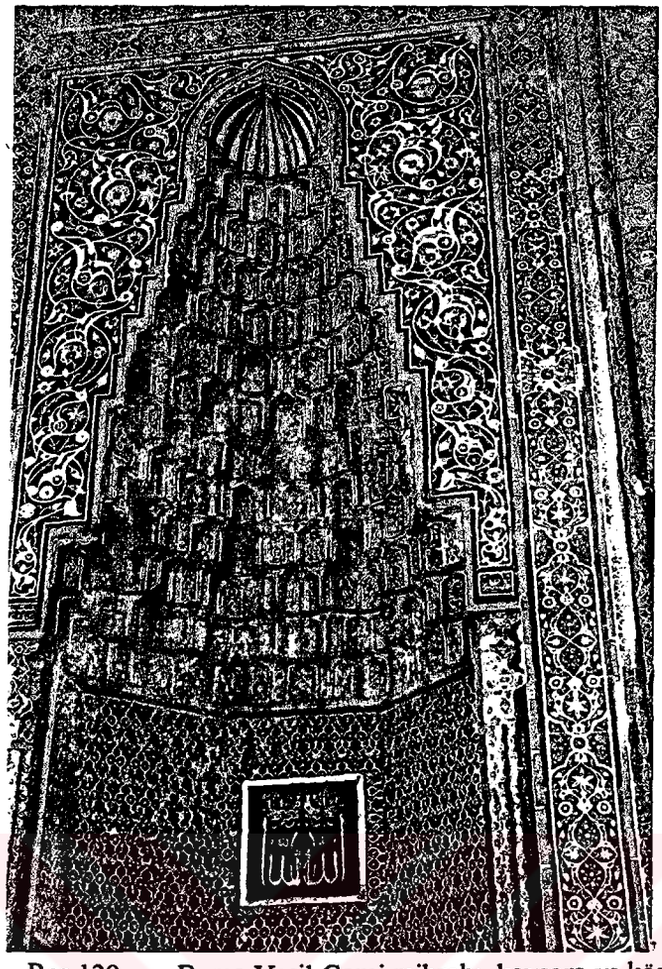

Res. 129. Bursa Yeşil Cami mihrabı, kavsara ve köşelikler.

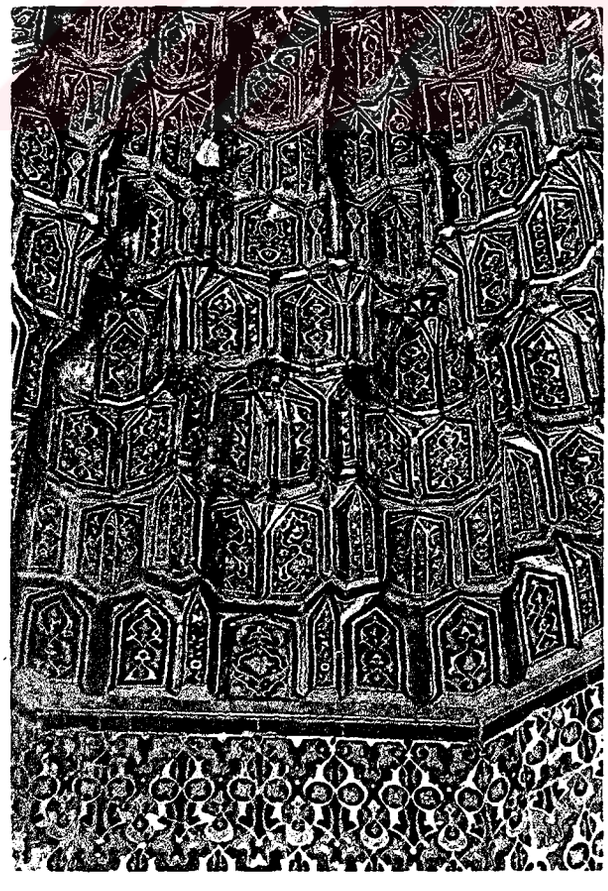

Res. 130. Bursa Yeşil Cami mihrabı, kavsaradaki mukarnaslardan detay.

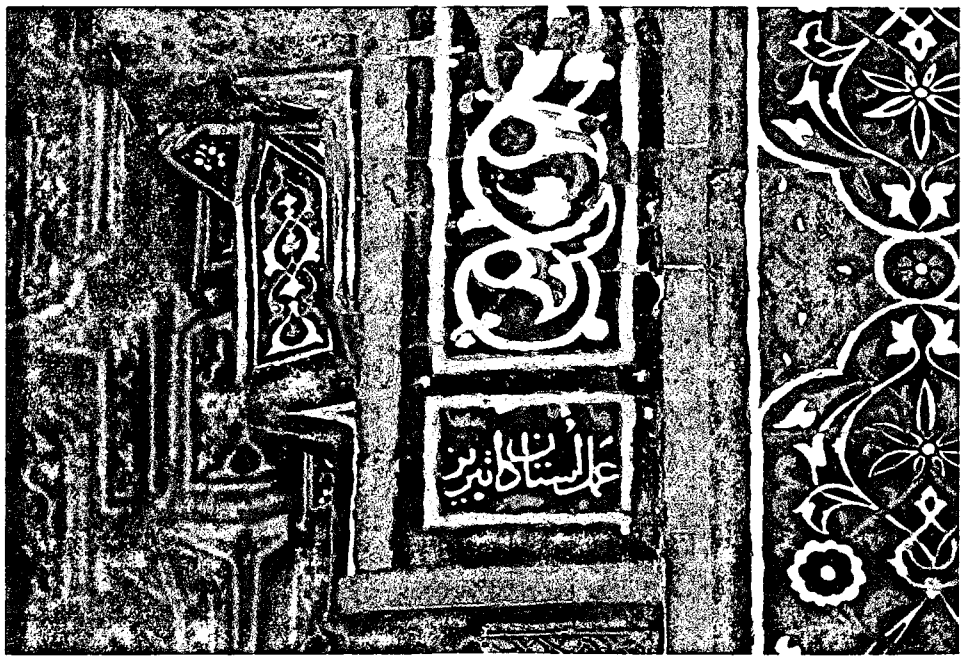

Res.131. Bursa Yeşil Cami mihrabı, köşeliğin sağ alt tarafındaki usta kitabesi.

Res.132. Bursa Yeşil Cami mihrabı, köşeliğin sol alt tarafındaki beyit.

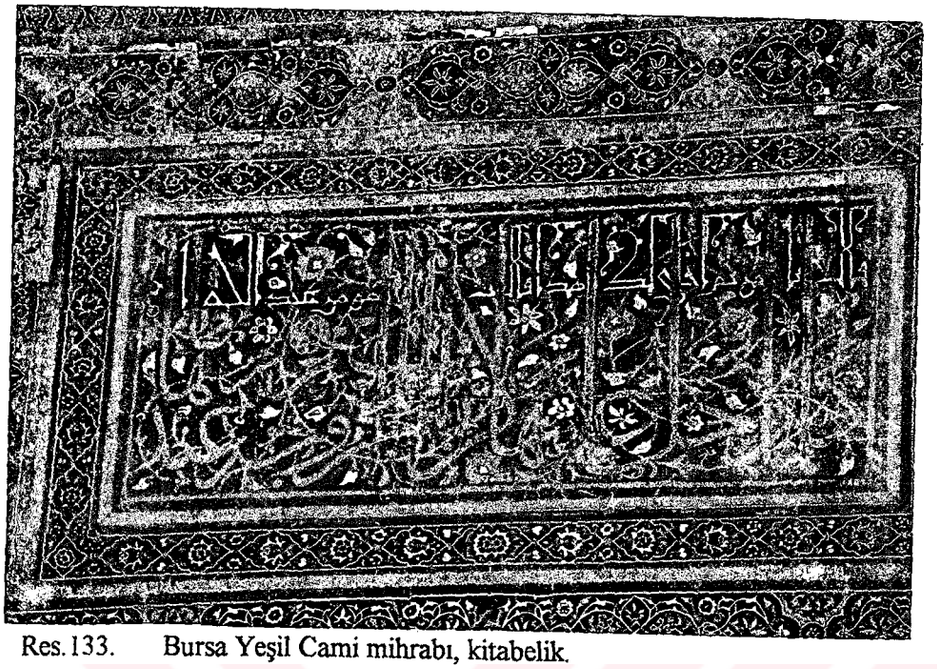

Res. 133. Bursa Yeşil Cami mihrabı, kitabelik.

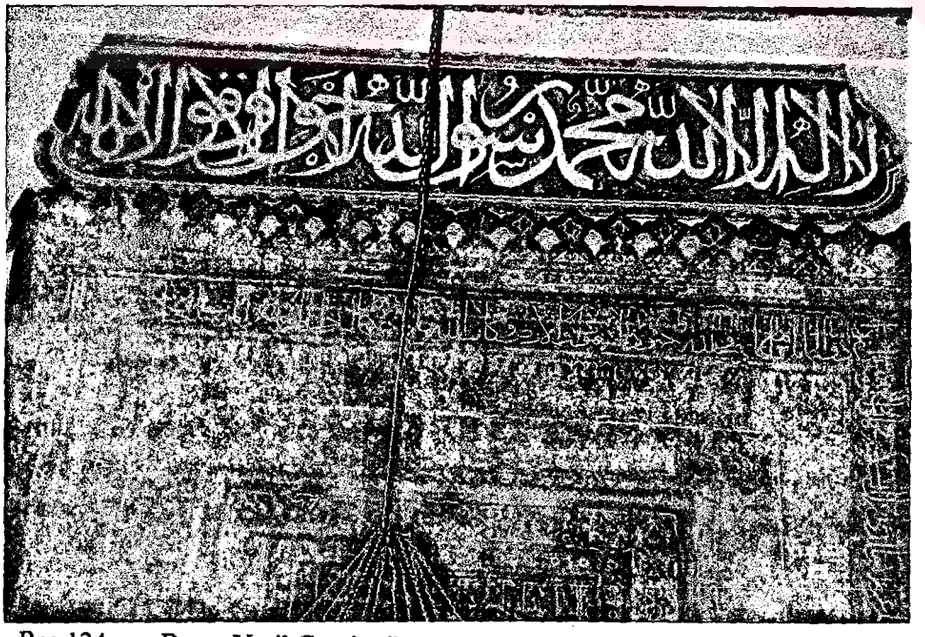

Res. 134. Bursa Yeşil Cami mihrabı, taç.

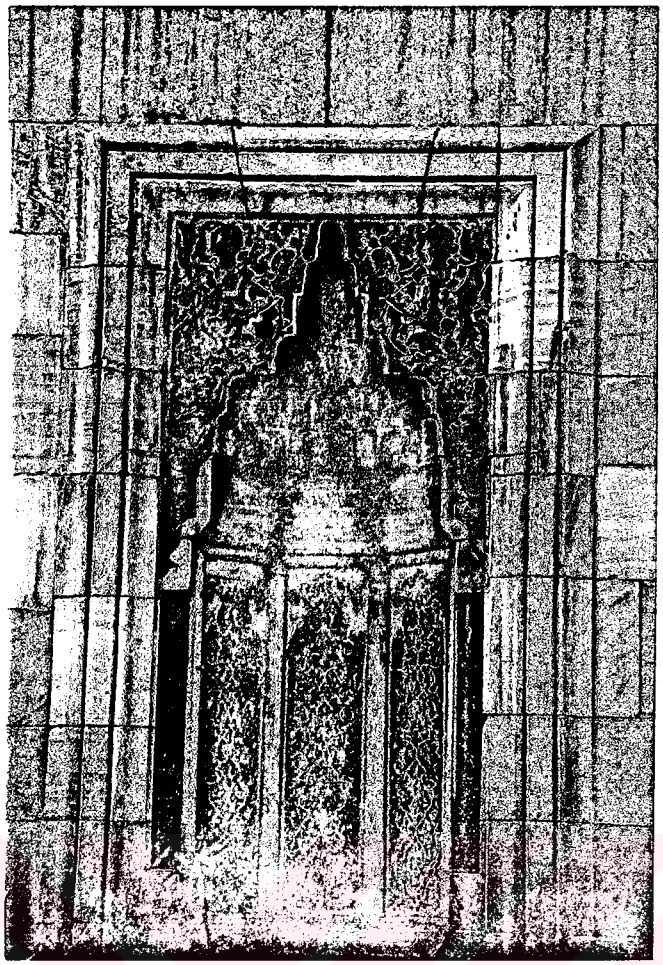

Res. 135. **Bursa Yeşil Cami son cemaat yeri mihrabı**, genel.

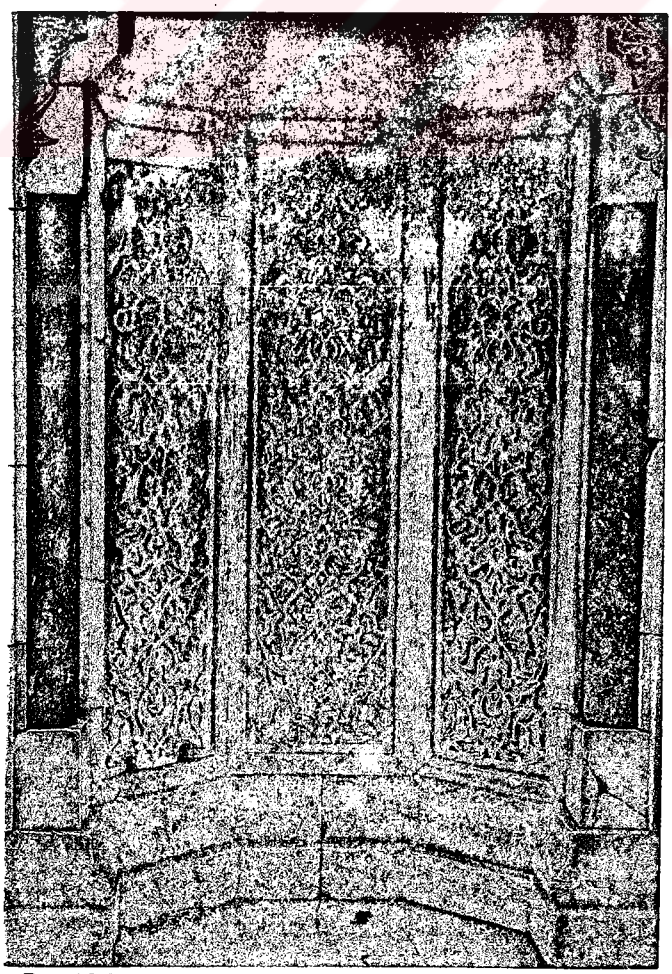

Res. 136. **Bursa Yeşil Cami son cemaat yeri mihrabı**, mihrab hücresi ve sütunceler.

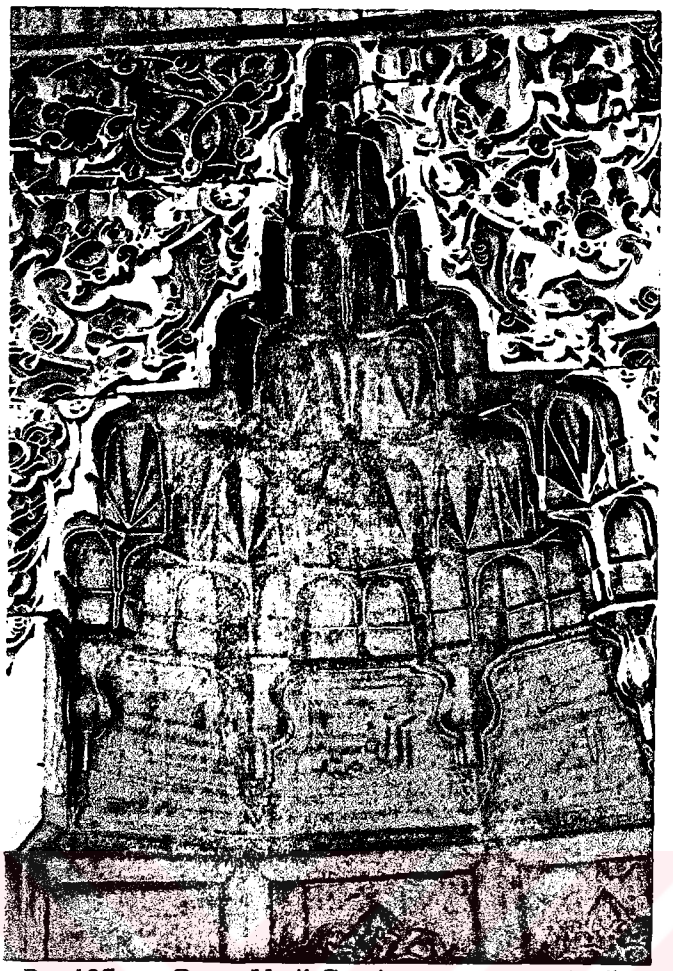

Res.137. Bursa Yeşil Cami son cemaat yeri mihrabı, kavsara.

Res.138. Bursa Yeşil Cami son cemaat yeri mihrabı, köşelik ve süslemeleri.

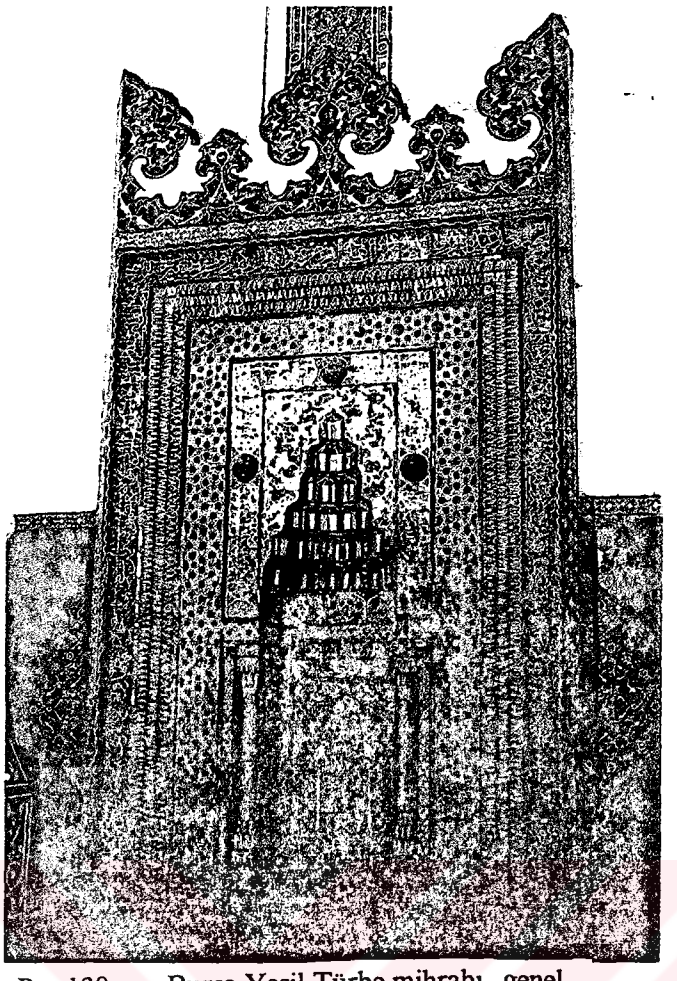

Res.139. Bursa Yeşil Türbe mihrabı, genel.

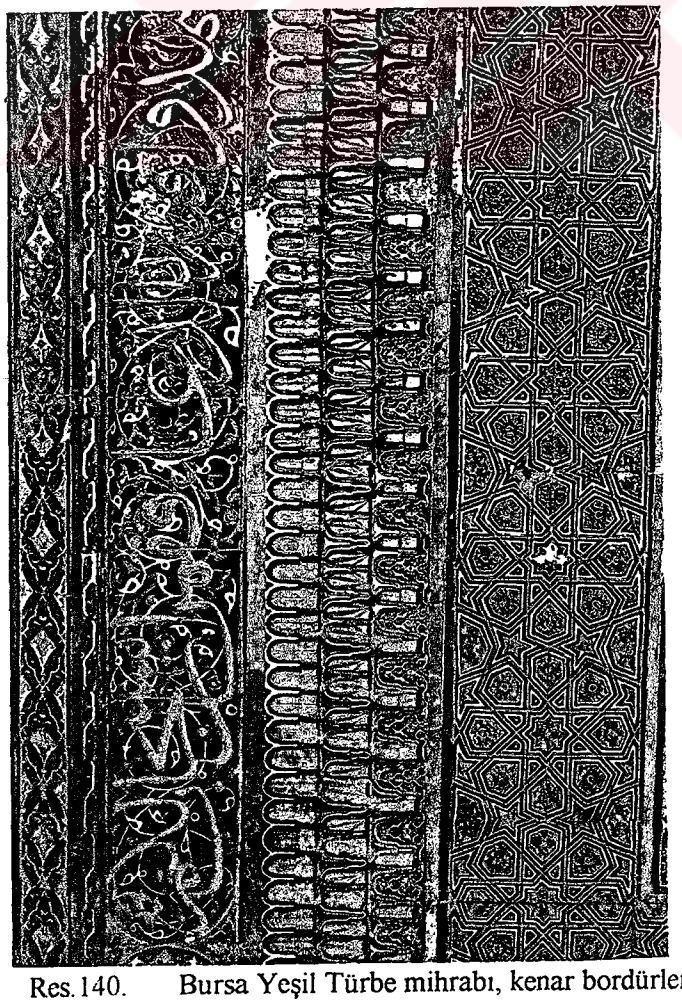

Res.140. Bursa Yeşil Türbe mihrabı, kenar bordürleri.

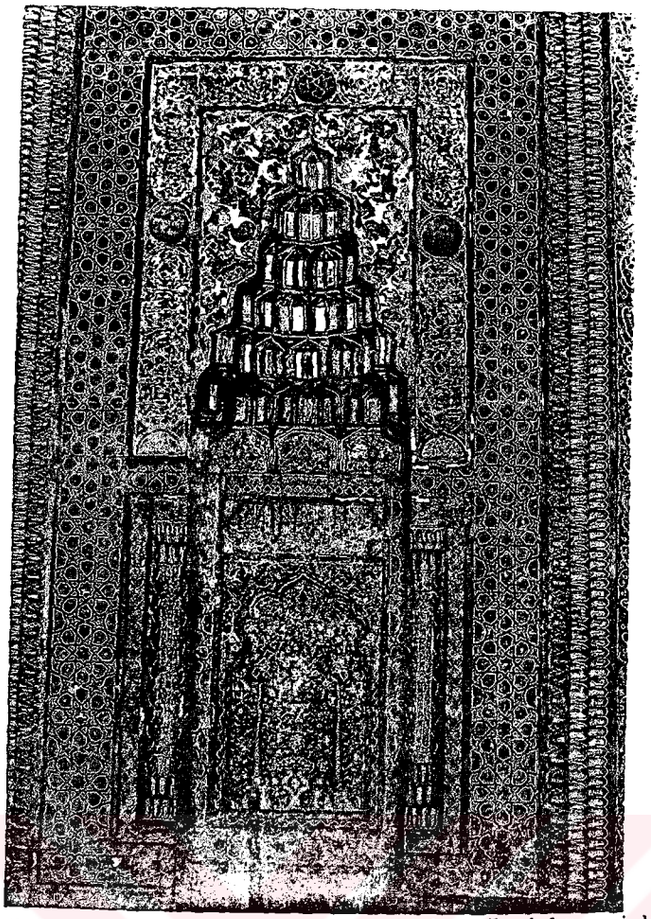

Res.141. Bursa Yeşil Türbe mihrabı, mihrab hücresi, kavsara ve sütuncelер.

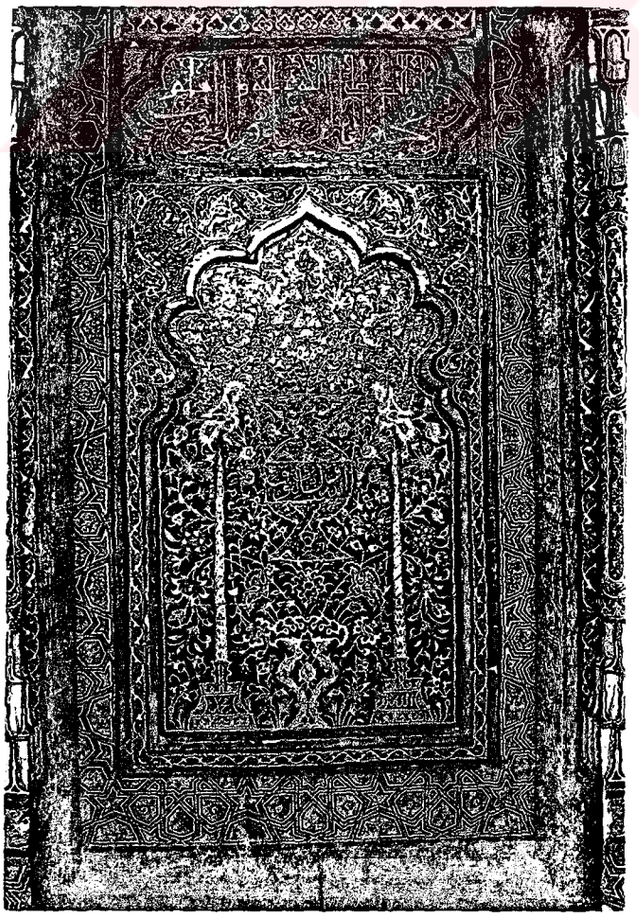

Res.142. Bursa Yeşil Türbe mihrabı, hücrenin yüzeyindeki pano ve kitabelik.

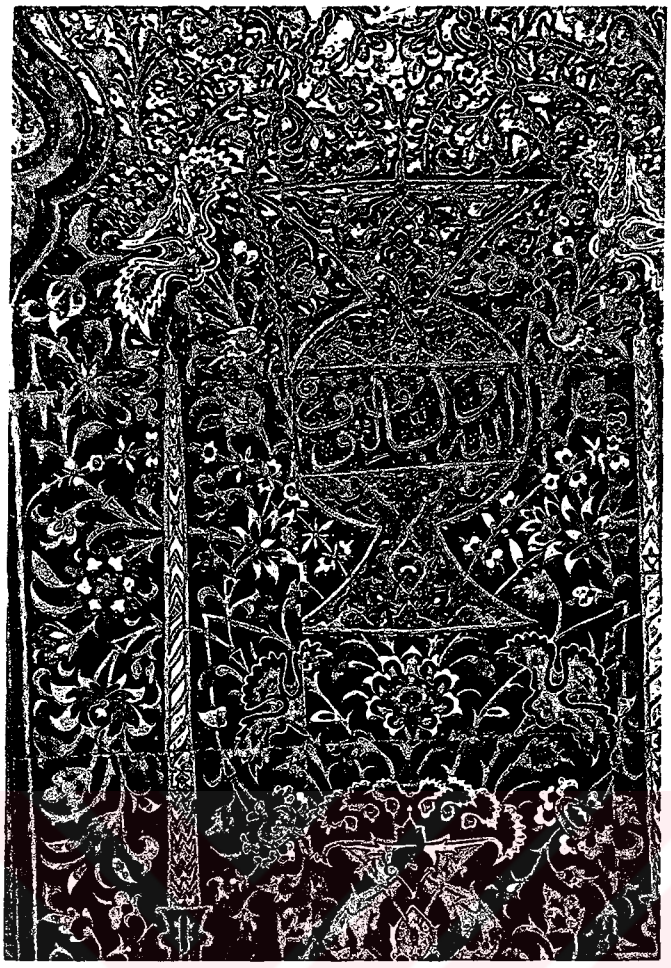

Res. 143. Bursa Yeşil Türbe mihrabı, panodan detay; kandil motifi şamdan ve çiçek motifleri.

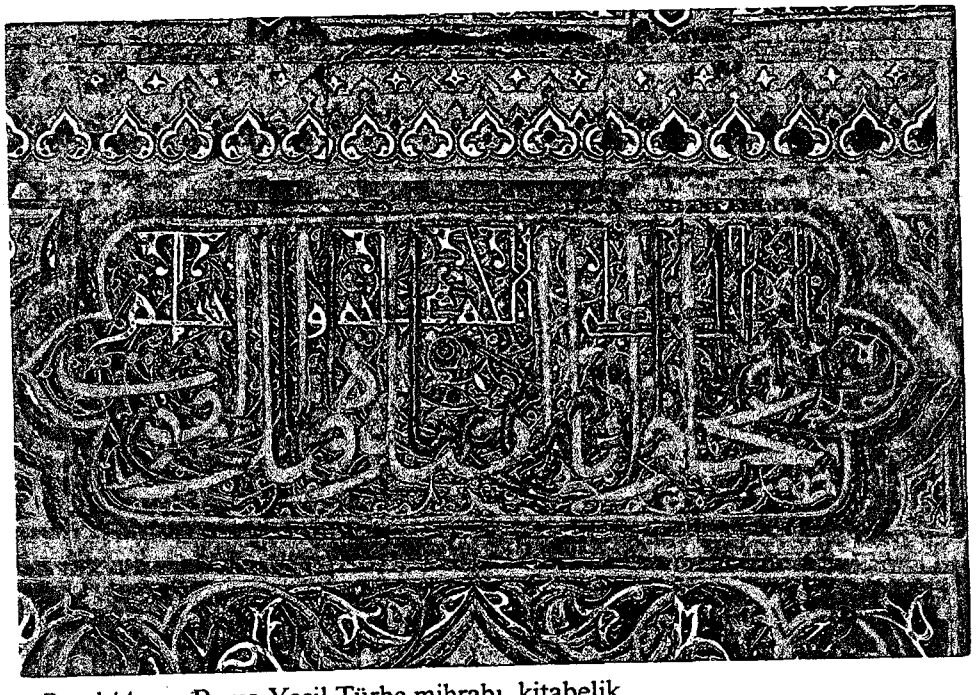

Res. 144. Bursa Yeşil Türbe mihrabı, kitabelik.

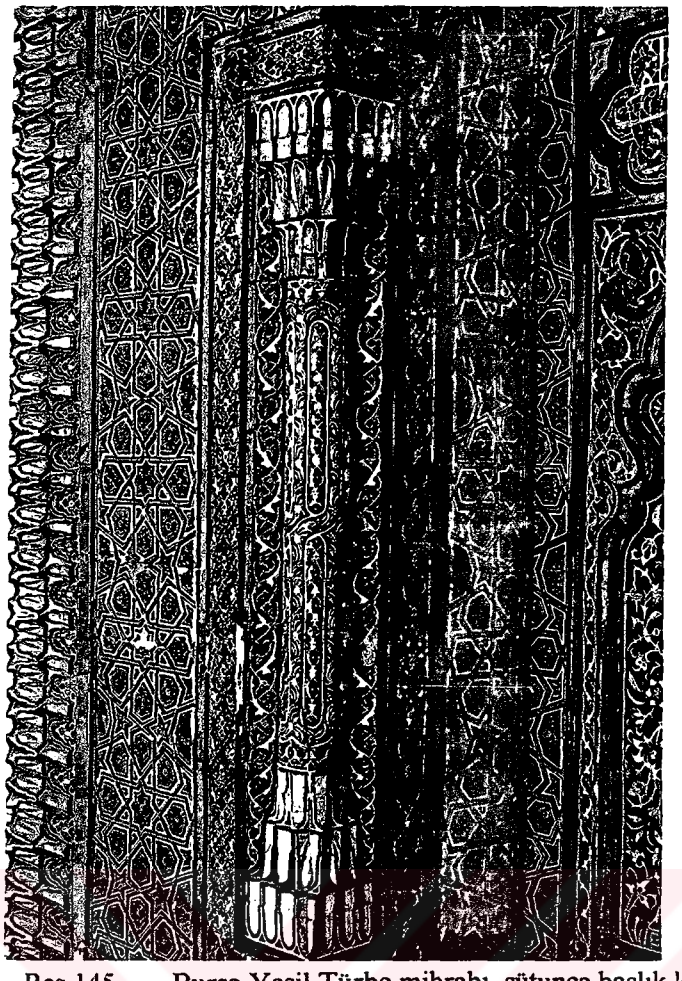

Res.145. Bursa Yeşil Türbe mihrabı, sütunce başlık kaideleri.

Res.146. Bursa Yeşil Türbe mihrabı, sütunce gövdesinden detay.

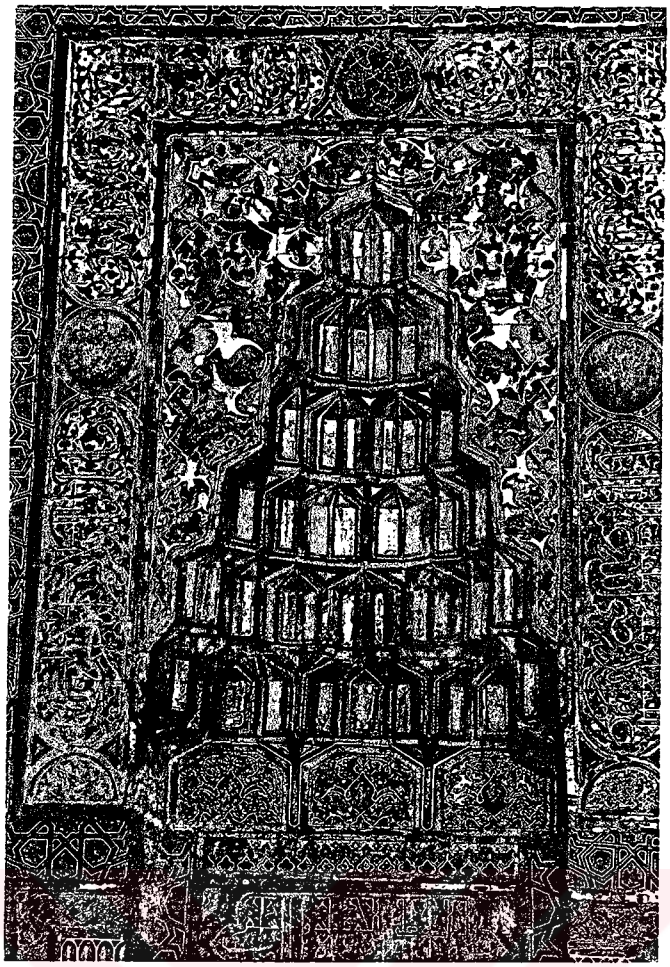

Res. 147. Bursa Yeşil Türbe mihrabı, kavsara, köşelikler ve kavsarayı kuşatan yazı bordürü.

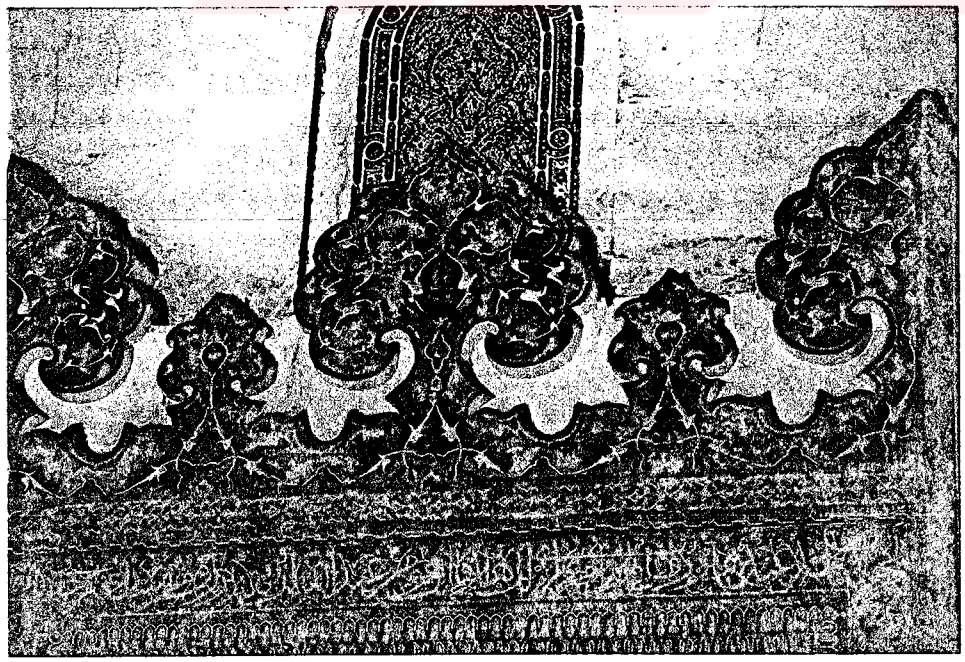

Res. 148. Bursa Yeşil Türbe mihrabı, taç.

Res.149. **Bursa Çandarlı İbrahim Camii mihrabı,** genel.

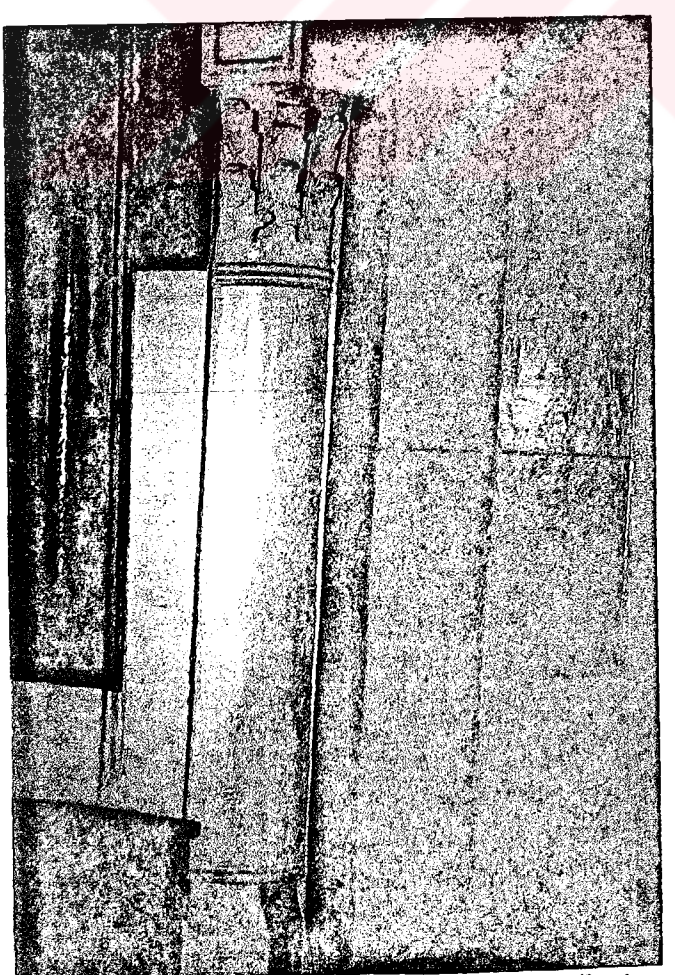

Res.150. **Bursa Çandarlı İbrahim Camii mihrabı,** sütunce başlık ve kaideleri.

Res.151. Bursa Çandarlı İbrahim Camii mihrabı, kasvara, köşelikler ve kitabelik.

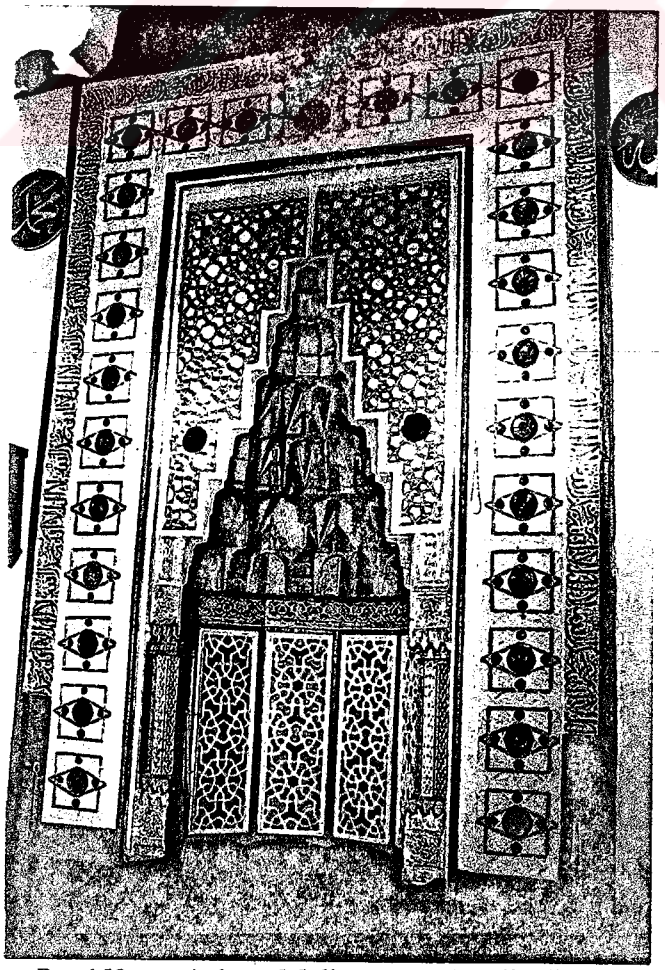

Res.152. Ankara Molla Büyük Camii mihrabı, genel.

Res. 153. Ankara Molla Büyük Camii mihrabı, kenar bordürleri.

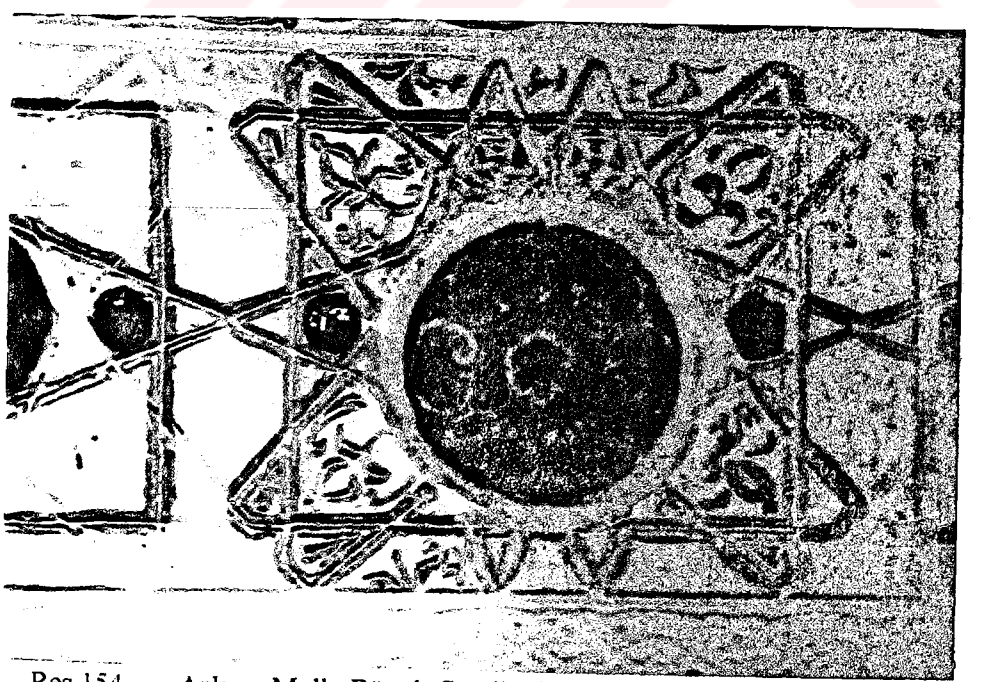

Res. 154. Ankara Molla Büyük Camii mihrabı, kenar bordüründeki keramik tabaklar.

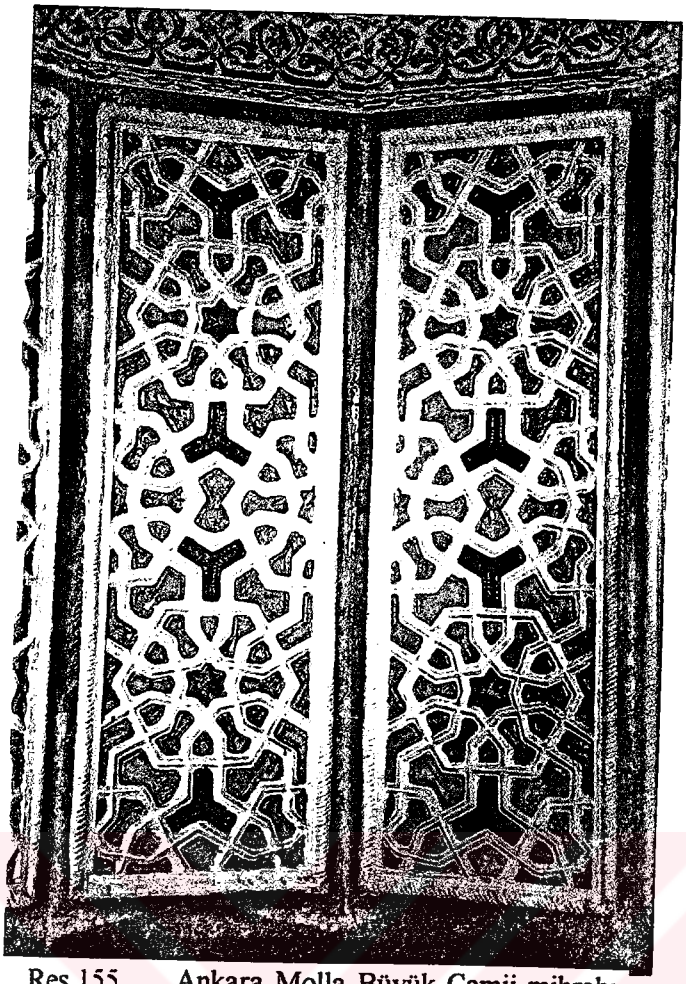

Res. 155. Ankara Molla Büyük Camii mihrabı, mihrab hücresinin yüzeyleri ve geometrik geçmeler.

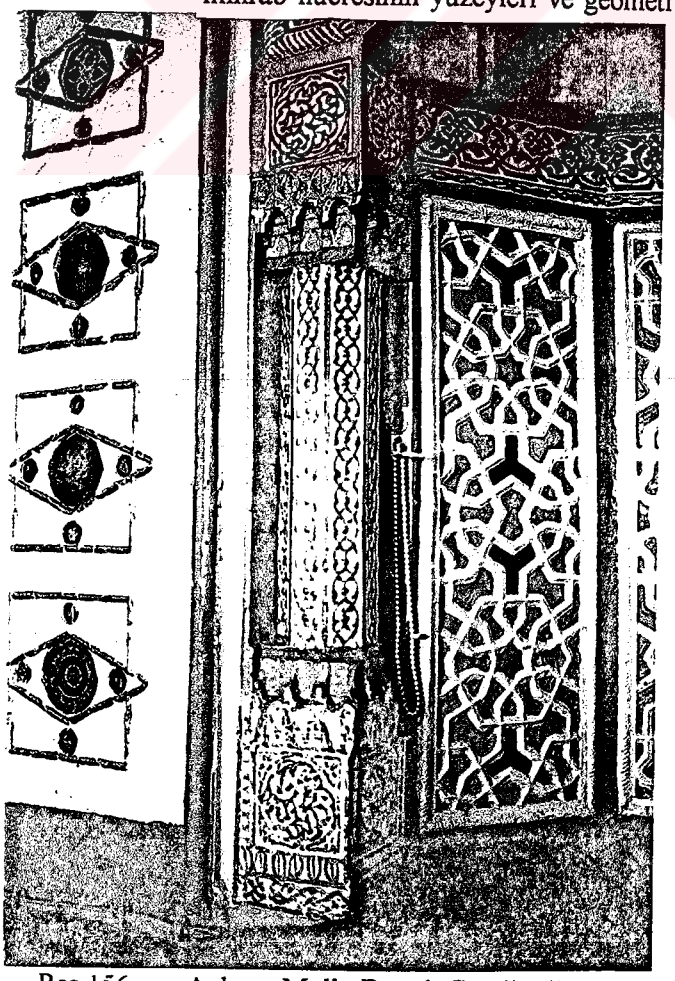

Res. 156. Ankara Molla Büyük Camii mihrabı, sütunce, başlık ve kaideleri.

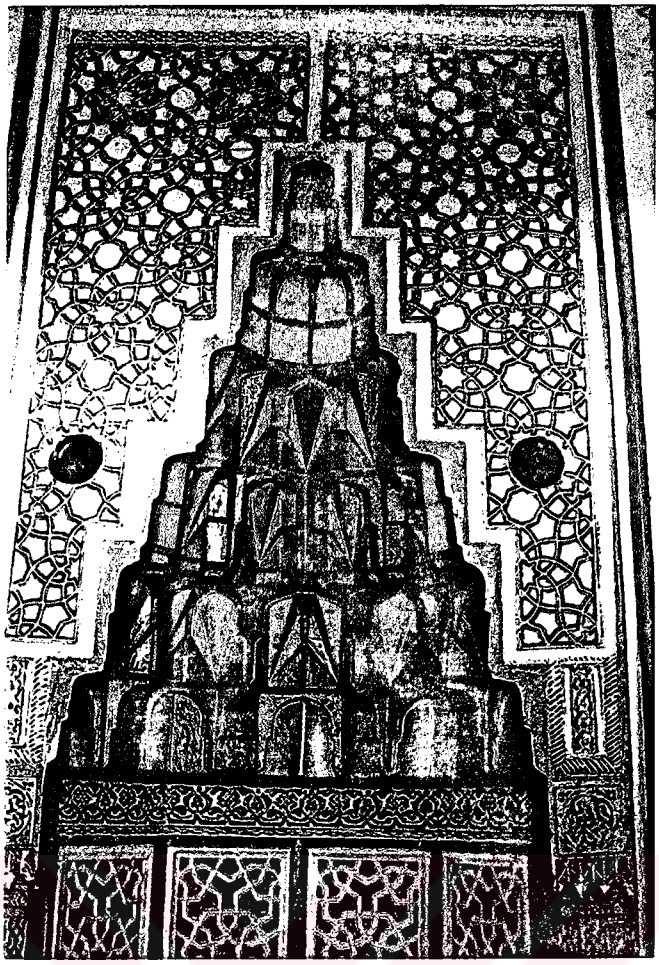

Res.157. Ankara Molla Büyük Camii mihrabı, kavsara.

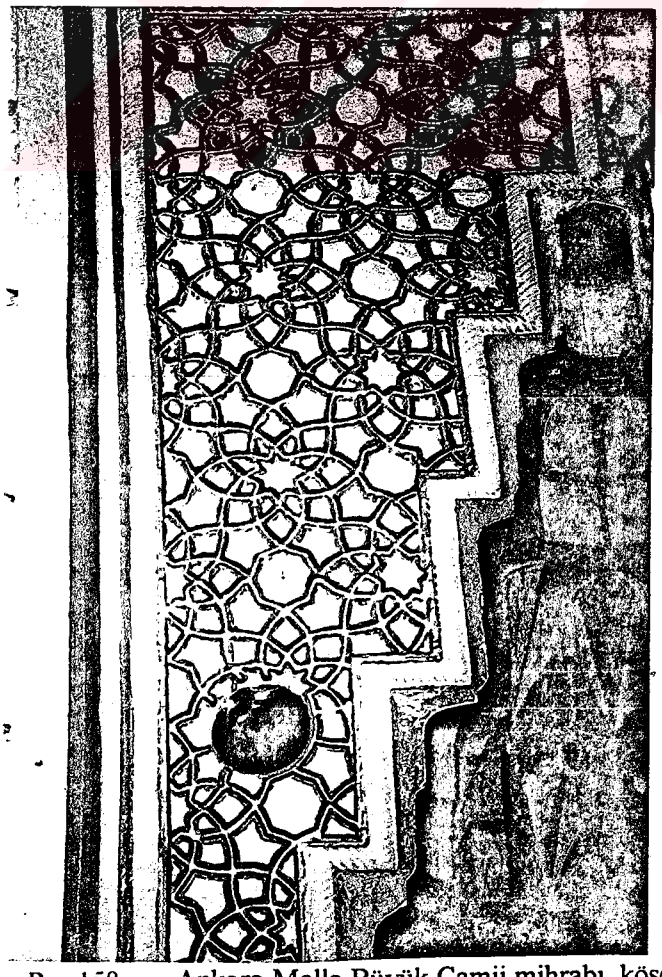

Res.158. Ankara Molla Büyük Camii mihrabı, köşelik.

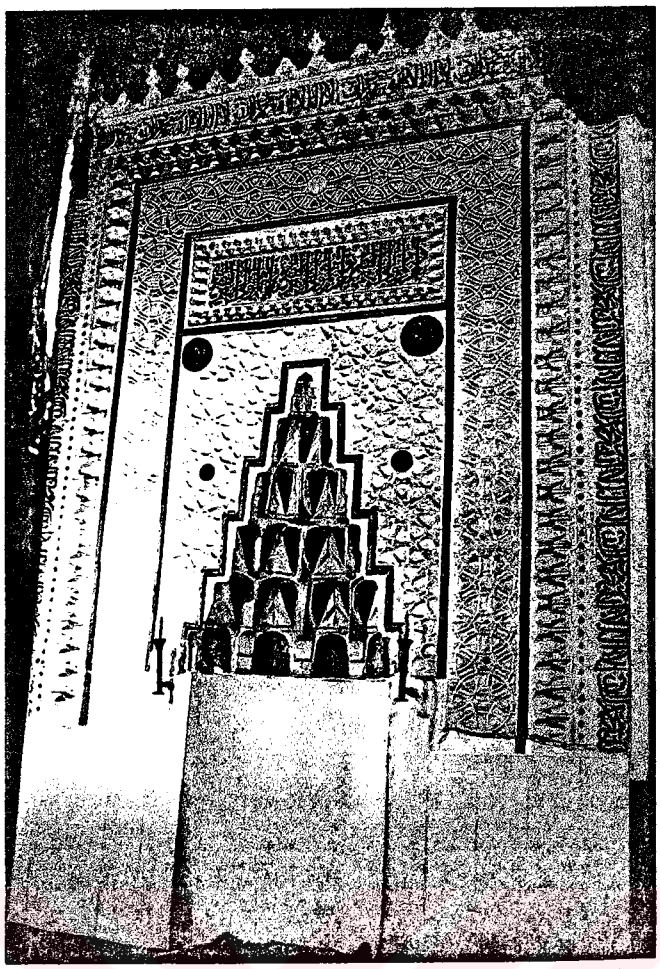

Res.159. Ankara Örtmeli Mescid mihrabı, genel.

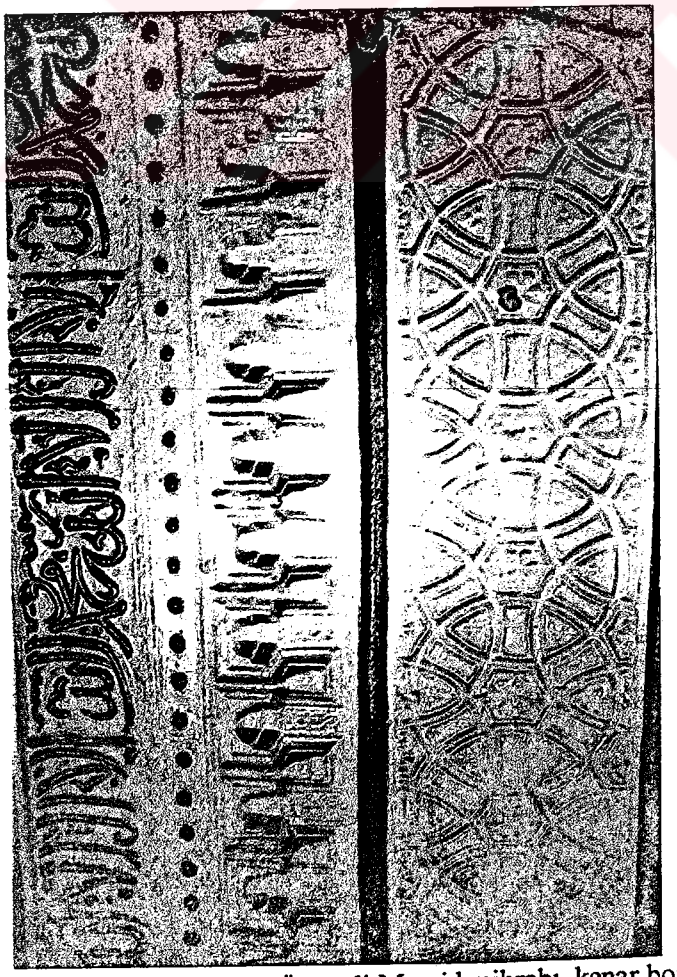

Res.160. Ankara Örtmeli Mescid mihrabı, kenar bordürleri.

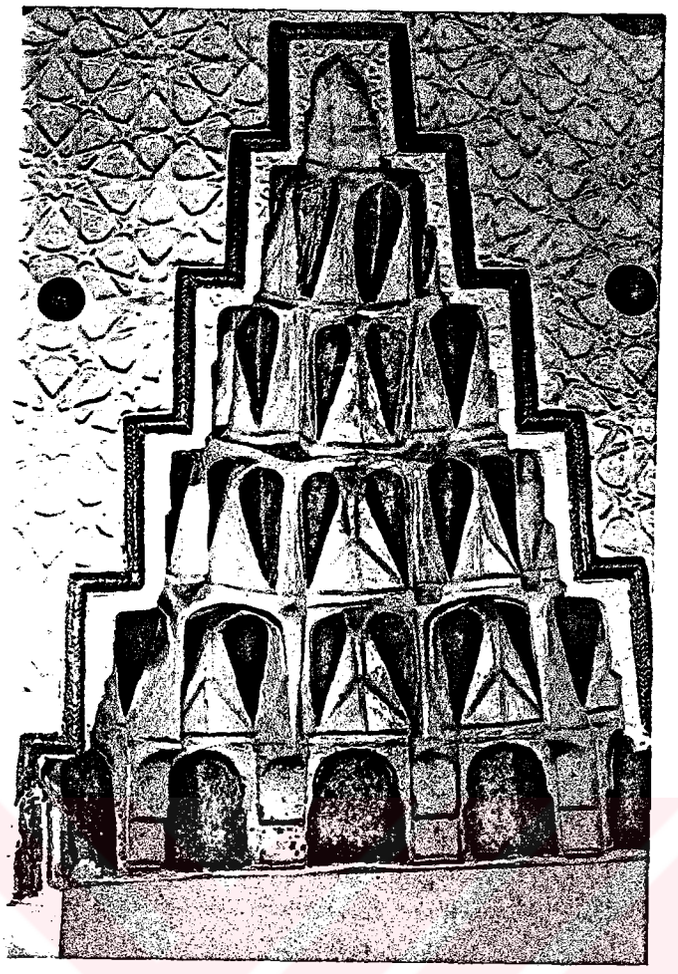

Res. 161. Ankara Örtmeli Mescid mihrabı, kavsara.

Res. 162. Ankara Örtmeli Mescid mihrabı, köşelikler ve buradaki keramik tabaklar.

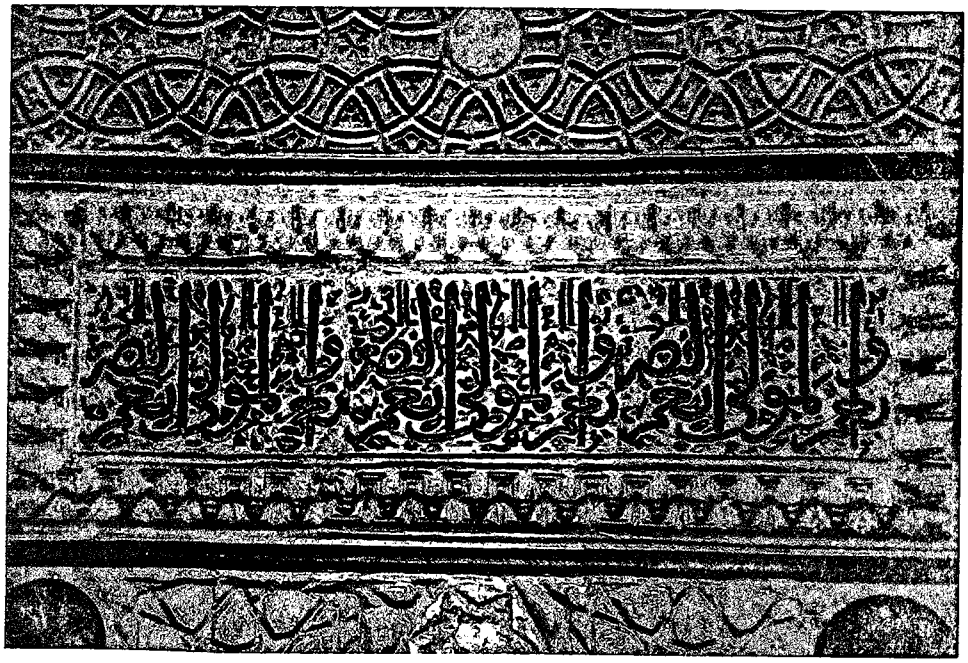

Res. 163. Ankara Örtmeli Mescid mihrabı, kitabelik.

Res. 164. Ankara Hacı Ivaz Mescidi mihrabı, genel.

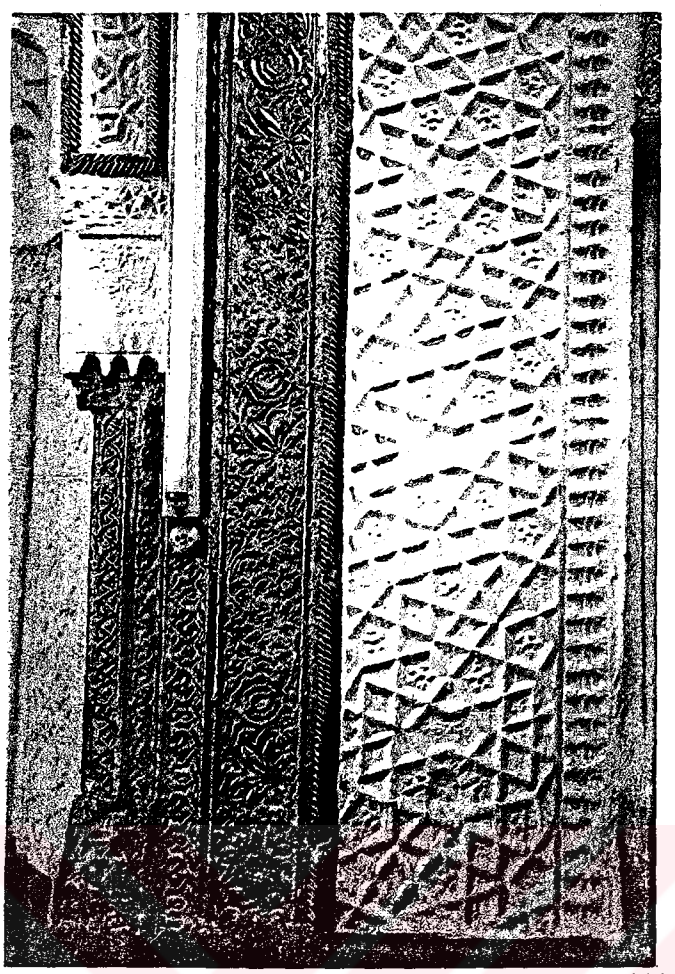

Res. 165. Ankara Hacı Ivaz Mescidi mihrabı, içteki bordürlerden detay.

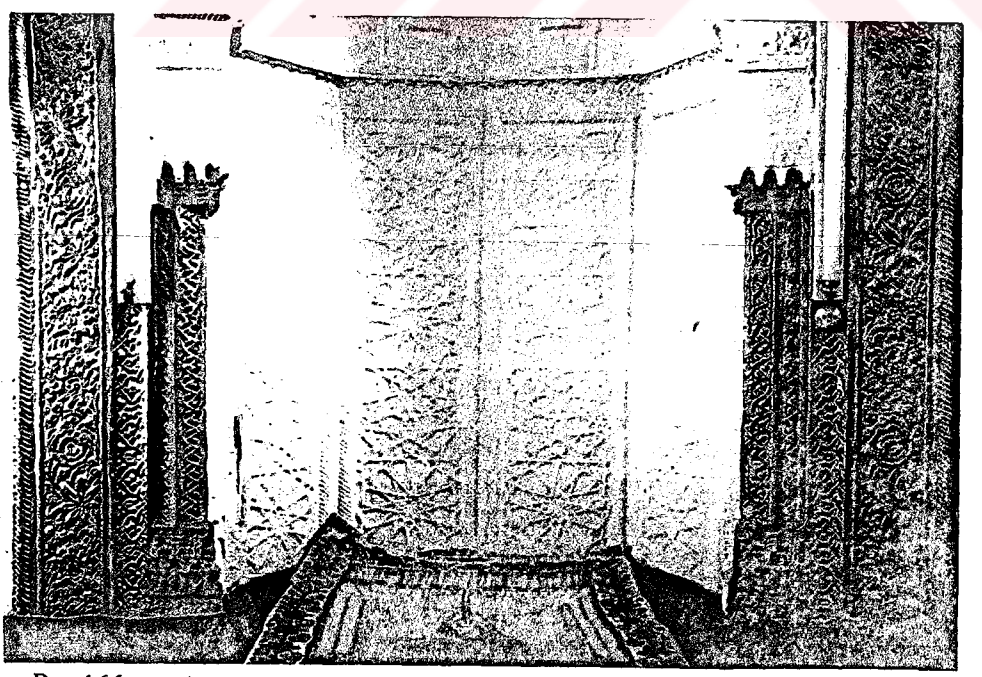

Res. 166. Ankara Hacı Ivaz Mescidi mihrabı, mihrab hücresi ve sütunceler.

Res. 167. Ankara Hacı Ivaz Mescidi mihrabı, kavsara ve köşelikler.

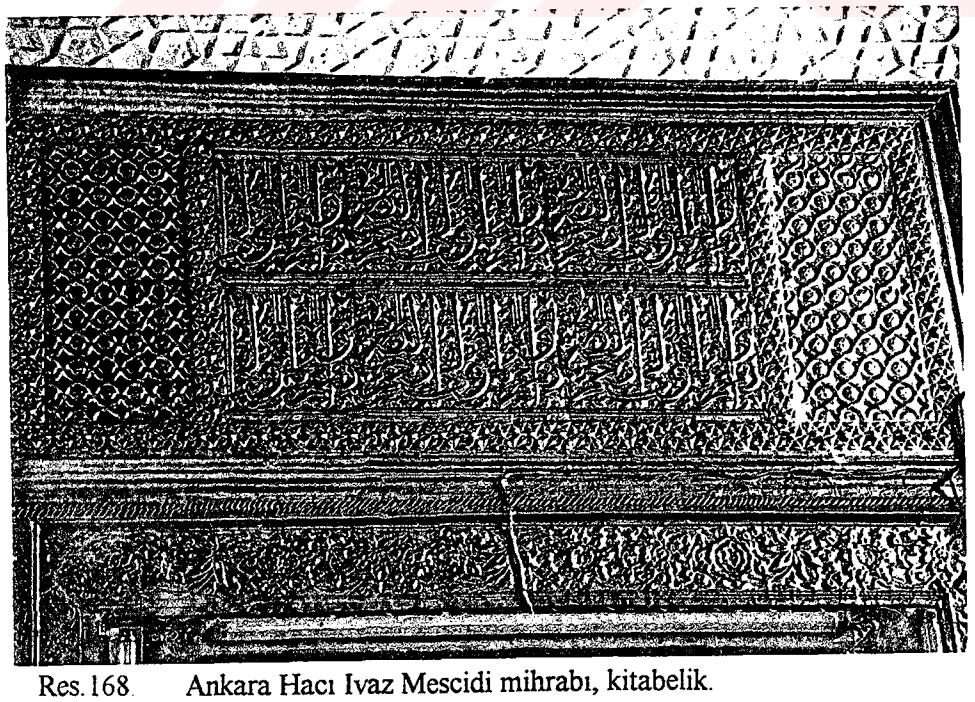

Res. 168. Ankara Hacı Ivaz Mescidi mihrabı, kitabelik.

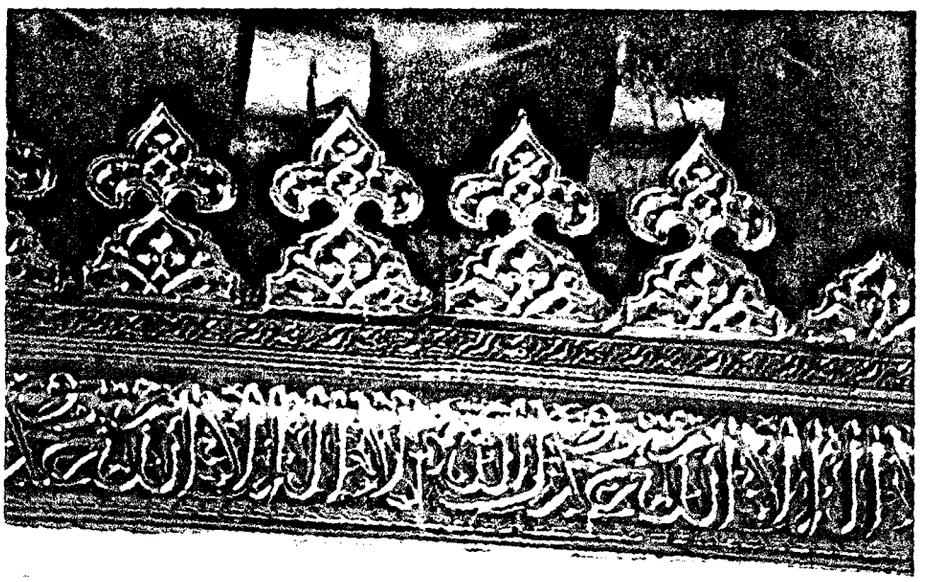

Res. 169. Ankara Hacı Ivaz Mescidi mihrabı, tacı teşkil eden palmetler.

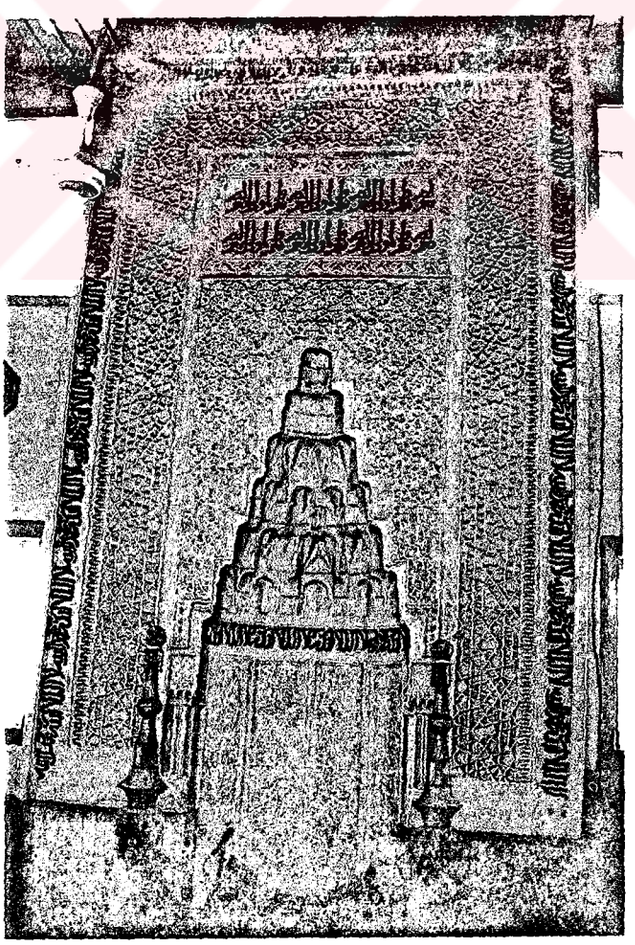

Res. 170. Ankara Direkli Camii mihrabı, genel.

Res. 171. Ankara Direkli Camii mihrabı, kenar bordürlerinden detay.

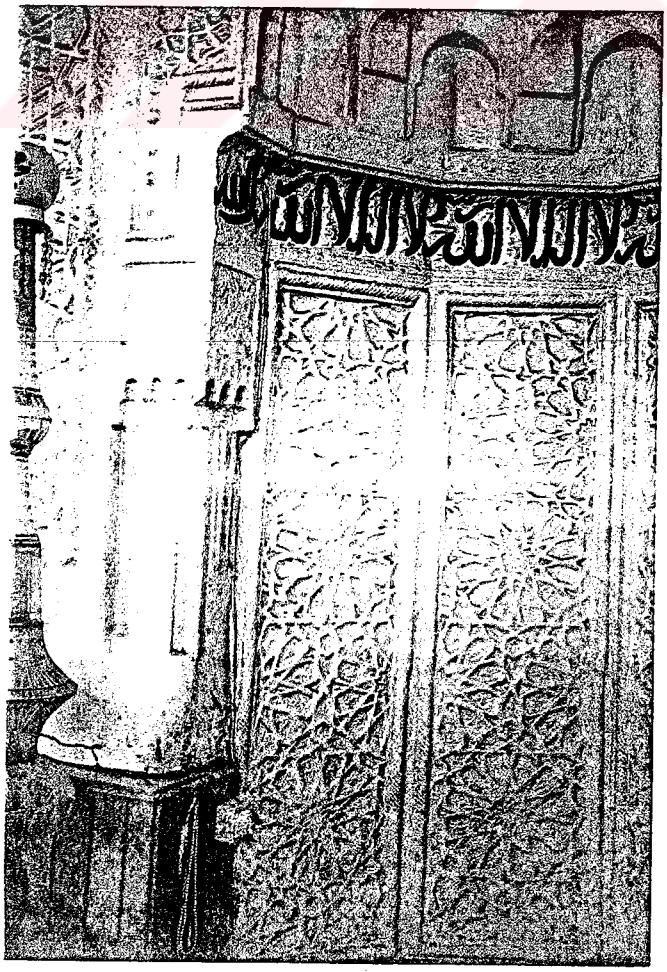

Res. 172. Ankara Direkli Camii mihrabı, sütunce ve mihrab hücresinin yüzeylerinden.

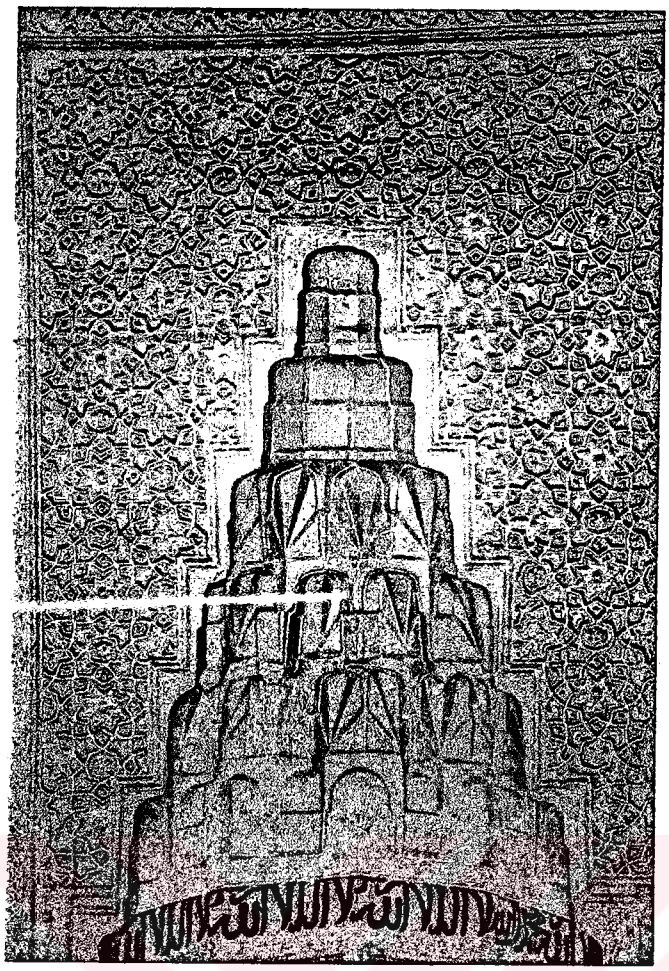

Res. 173. Ankara Direkli Camii mihrabı, kavsara ve köşelikler.

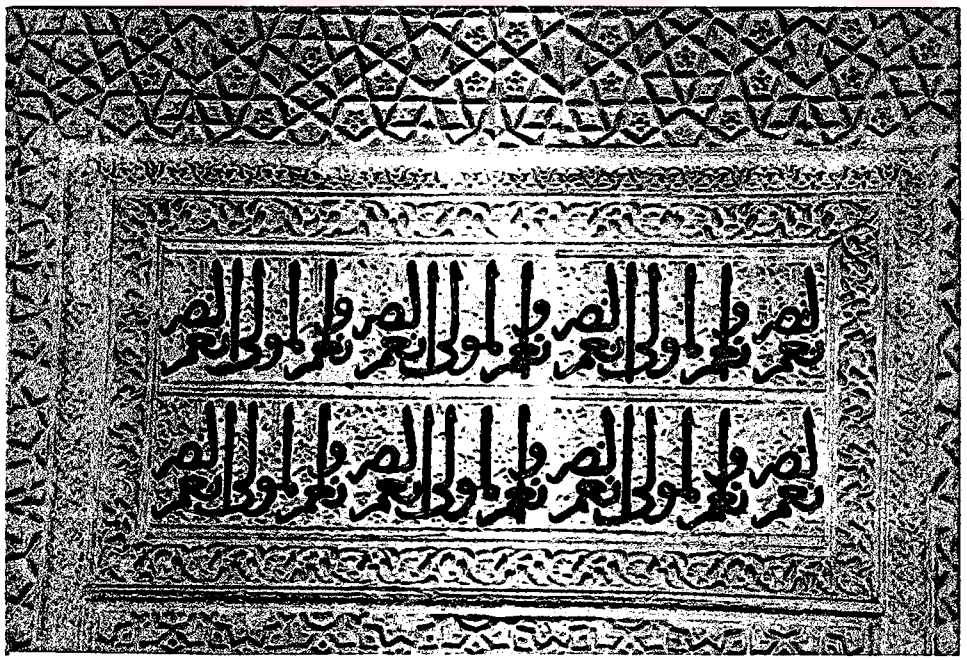

Res. 174. Ankara Direkli Camii mihrabı, kitabelik.

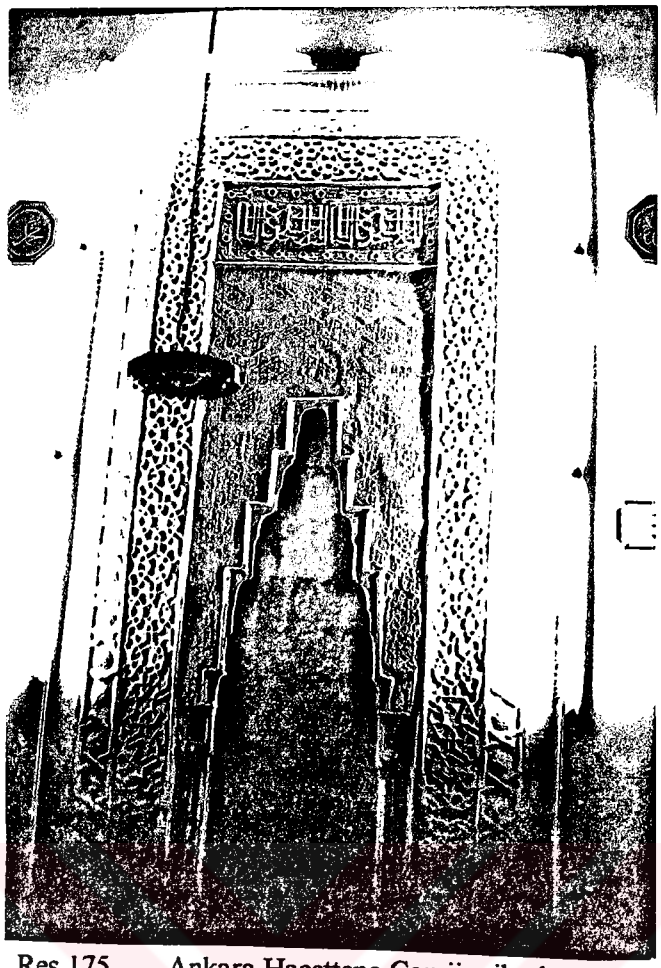

Res.175. Ankara Hacettepe Camii mihrabı, genel.

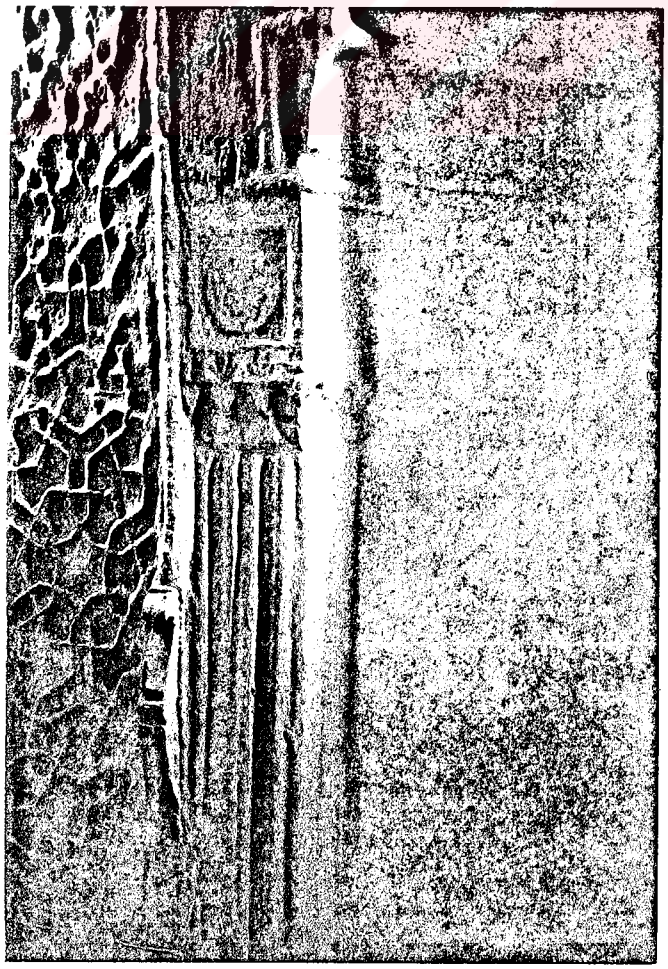

Res.176. Ankara Hacettepe Camii mihrabı, sütunce.

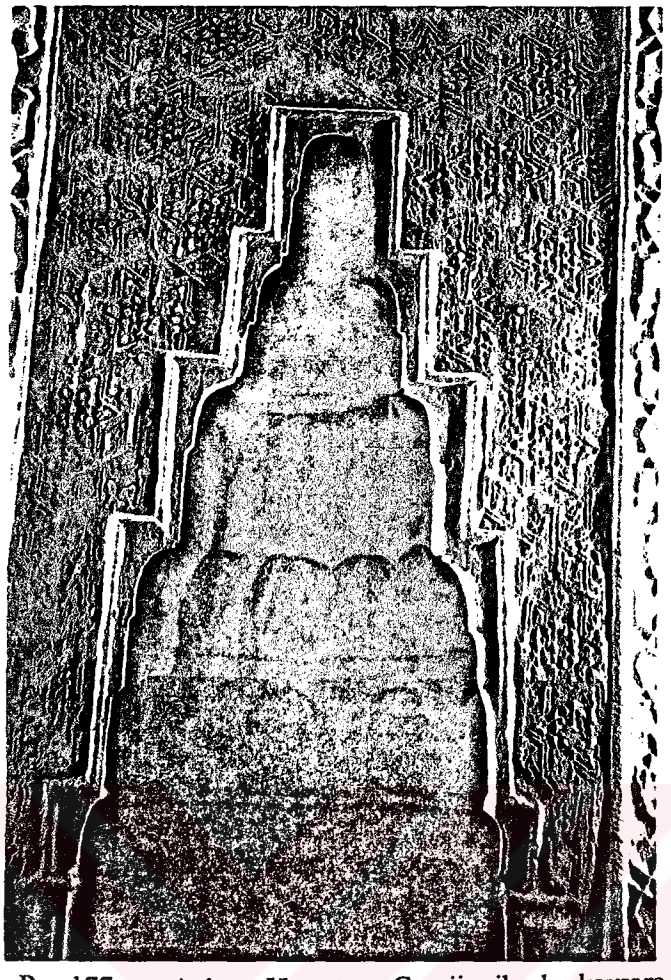

Res. 177. Ankara Hacettepe Camii mihrabı, kavsara ve köşelikler.

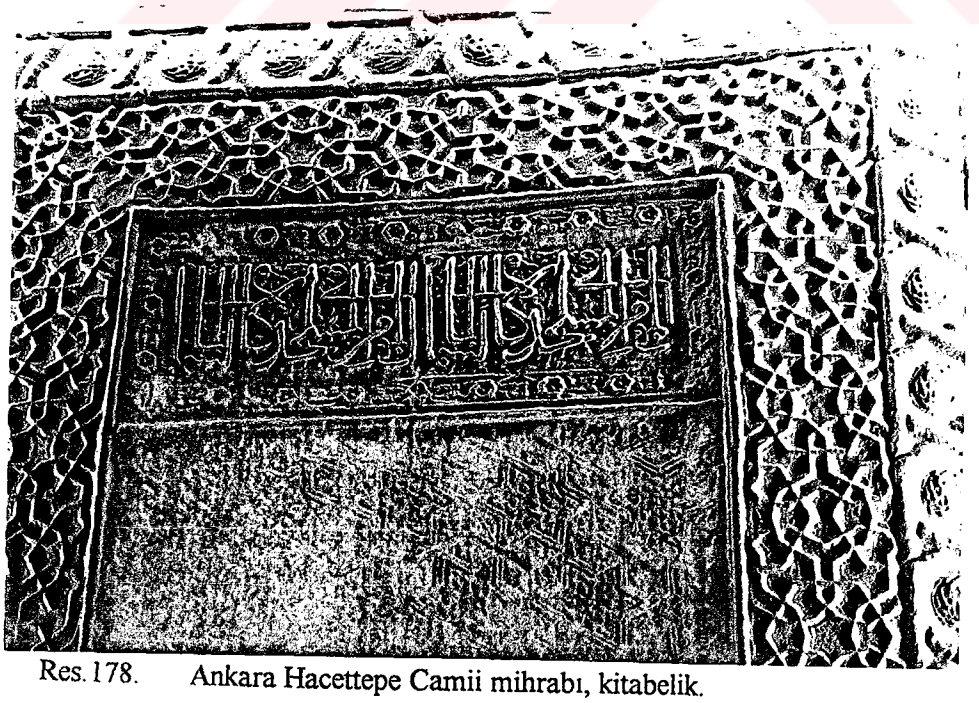

Res. 178. Ankara Hacettepe Camii mihrabı, kitabelik.

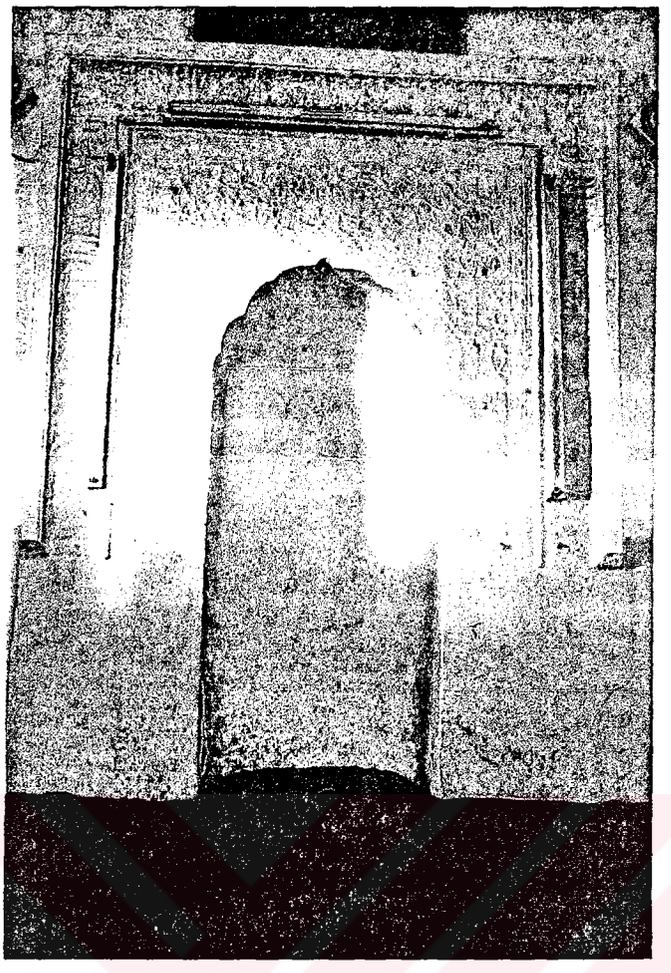

Res.179. Ankara Ahi Tura Mescidi mihrabı, genel.

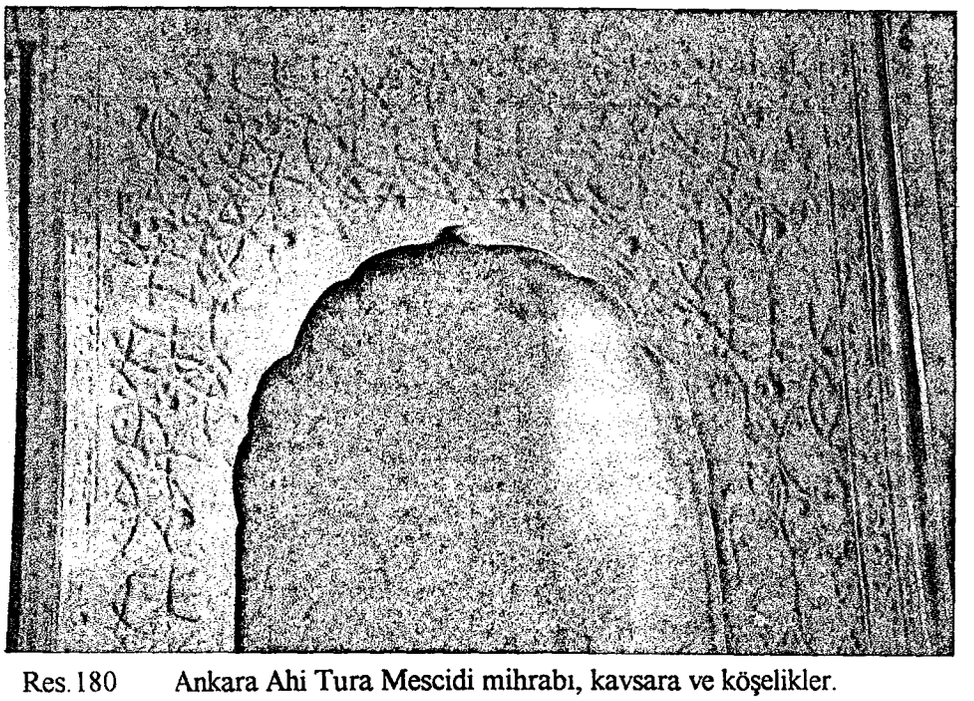

Res.180 Ankara Ahi Tura Mescidi mihrabı, kavsara ve köşelikler.

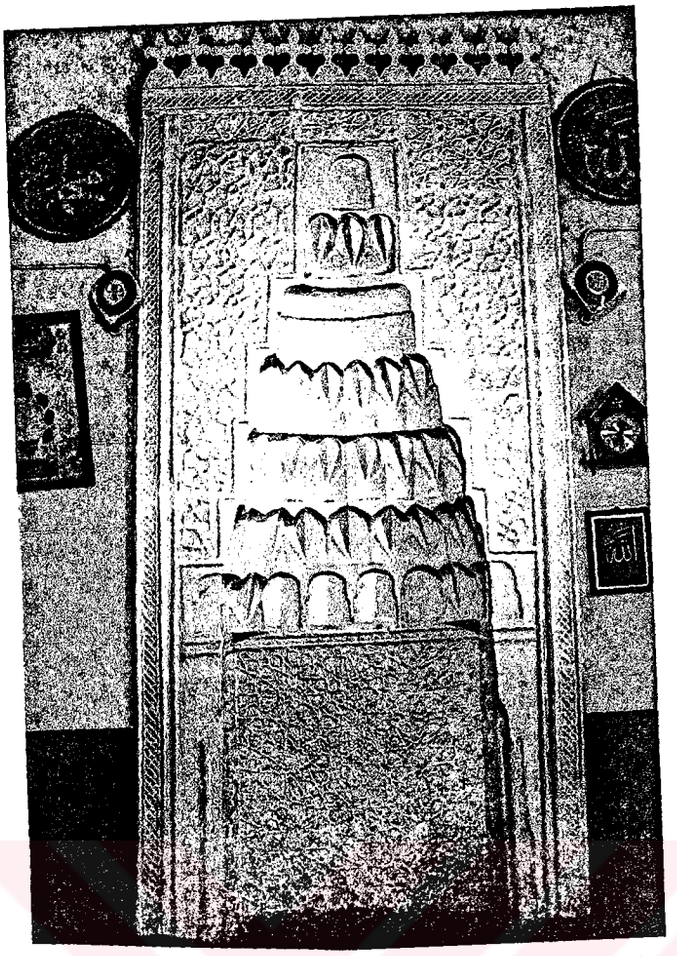

Res.181. Ankara Karanlık Mescid mihrabı, genel.

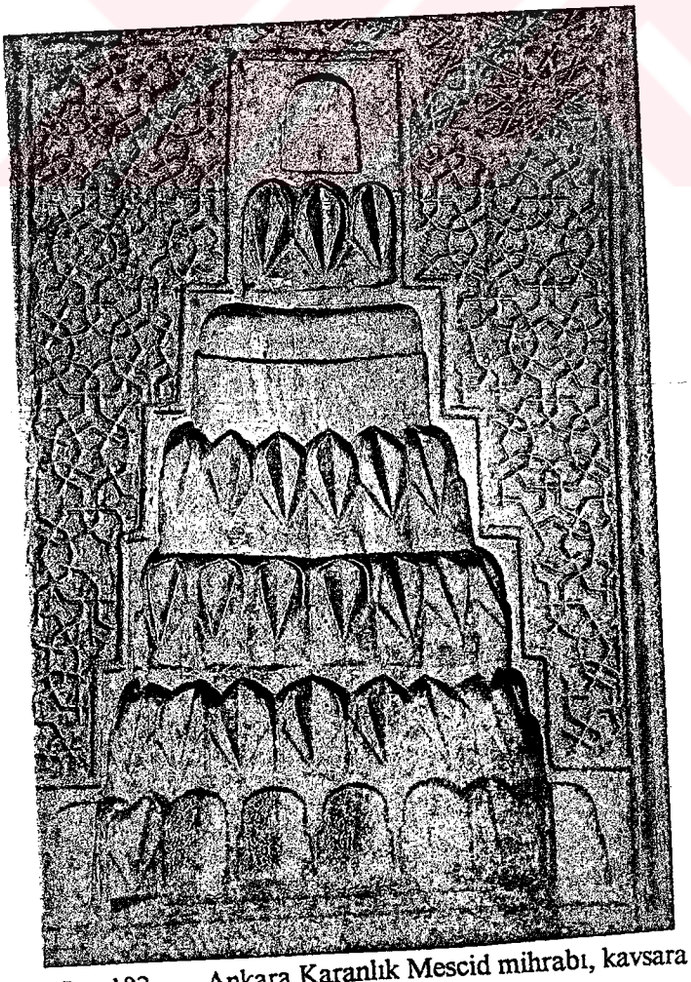

Res.182. Ankara Karanlık Mescid mihrabı, kavsara ve köşelikler.

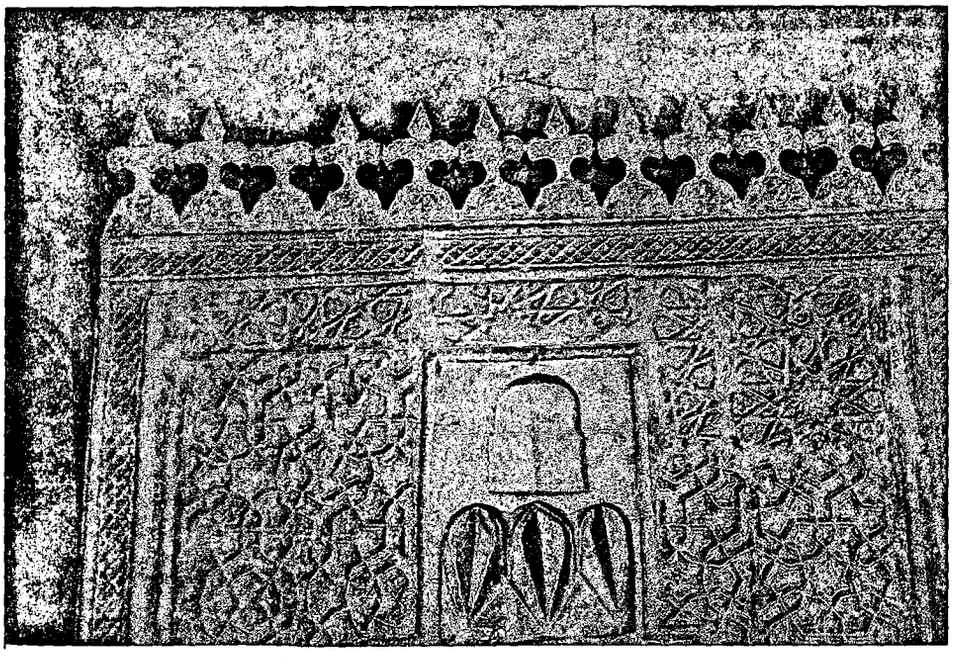

Res. 183. Ankara Karanlık Mescid mihrabı,taç.

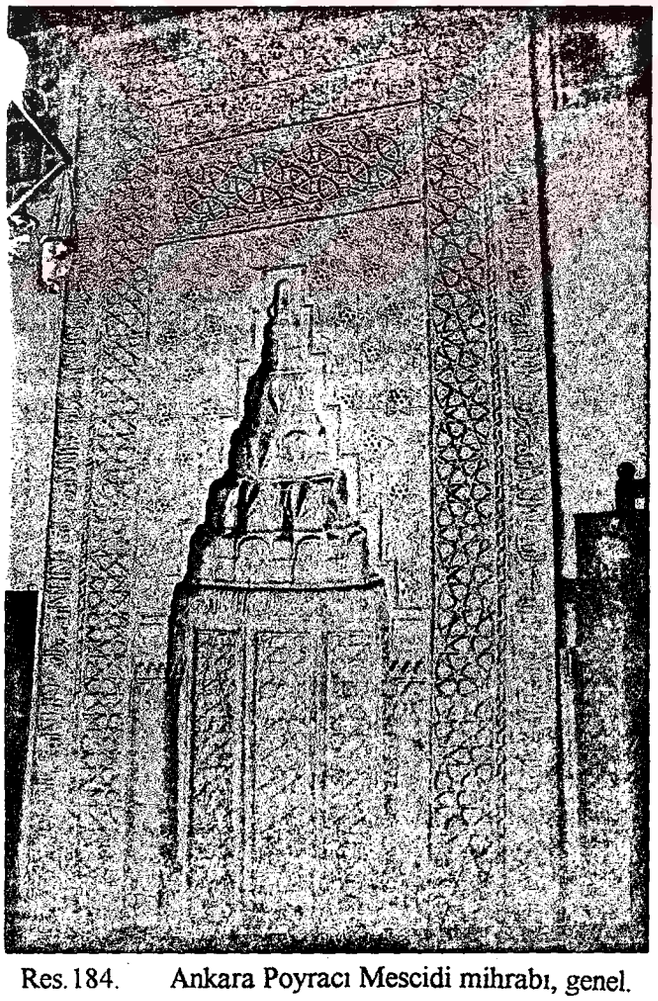

Res. 184. Ankara Poyracı Mescidi mihrabı, genel.

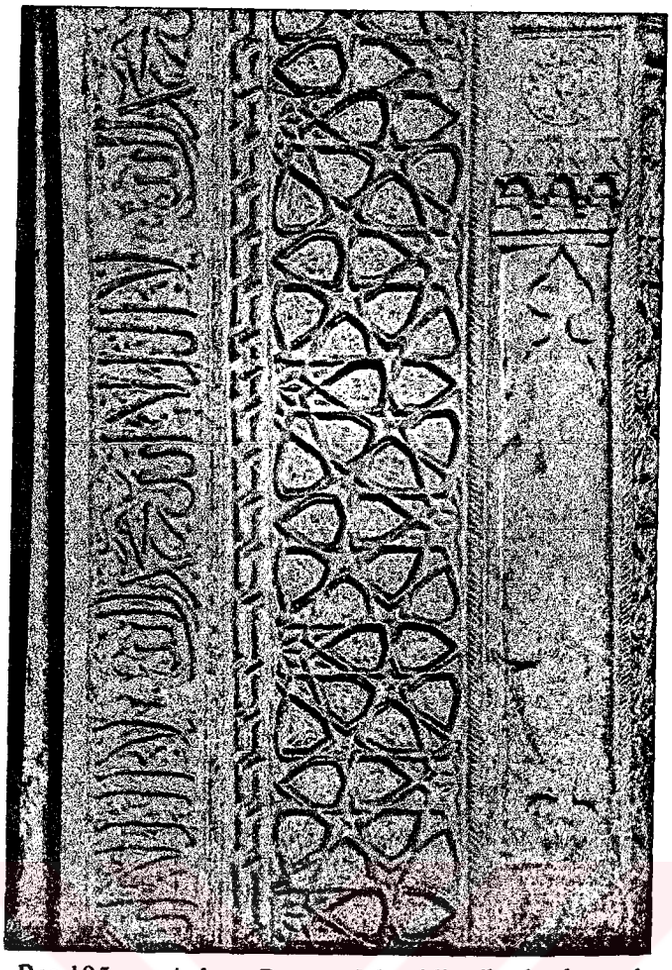

Res. 185. Ankara Poyracı Mescidi mihrabı, kenar bordürleri ve sütunce.

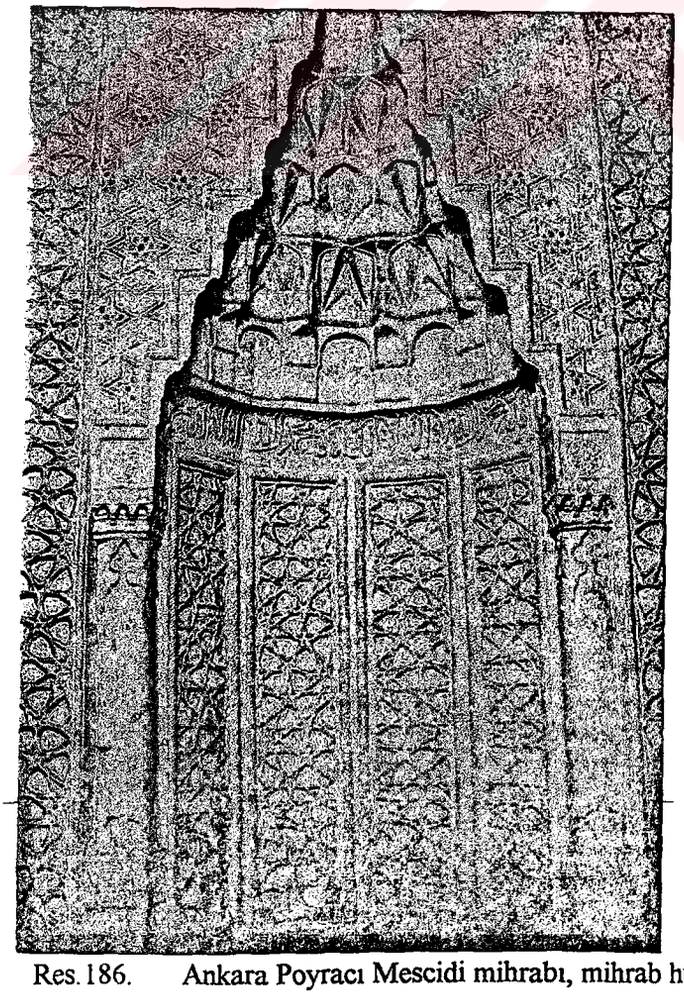

Res. 186. Ankara Poyracı Mescidi mihrabı, mihrab hücresi.

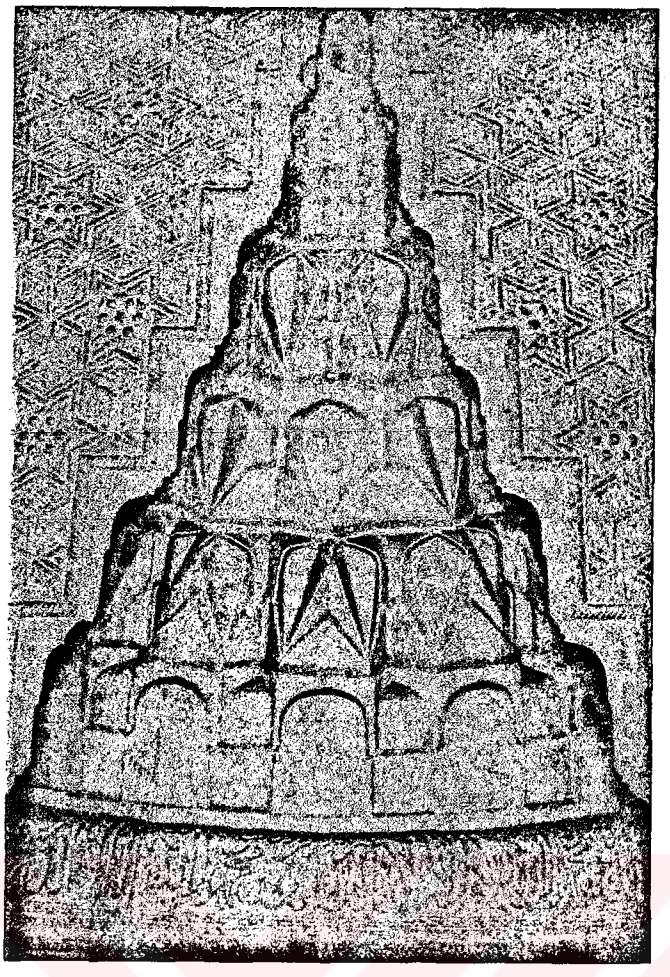

Res. 187. Ankara Poyracı Mescidi mihrabı, kavsara.

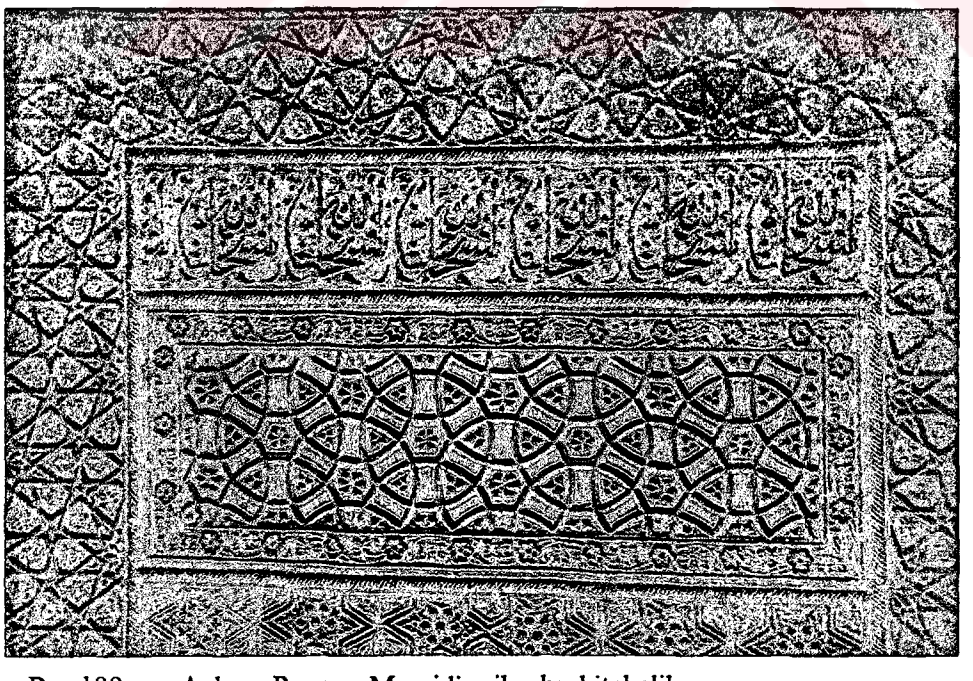

Res. 188. Ankara Poyracı Mescidi mihrabı, kitabelik.

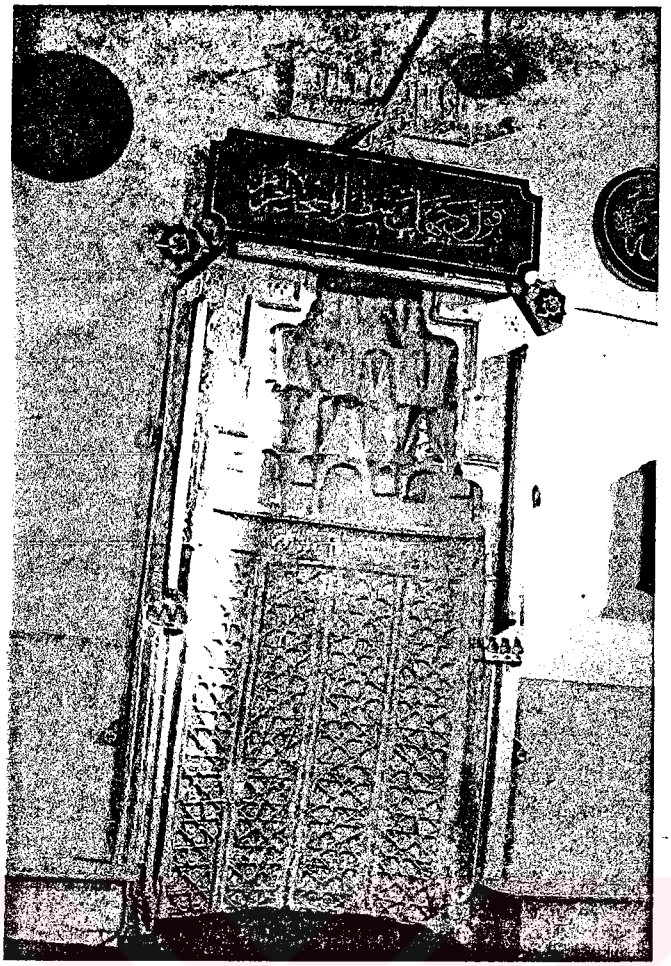

Res. 189. Ankara Eyüp Mescidi mihrabı, genel.

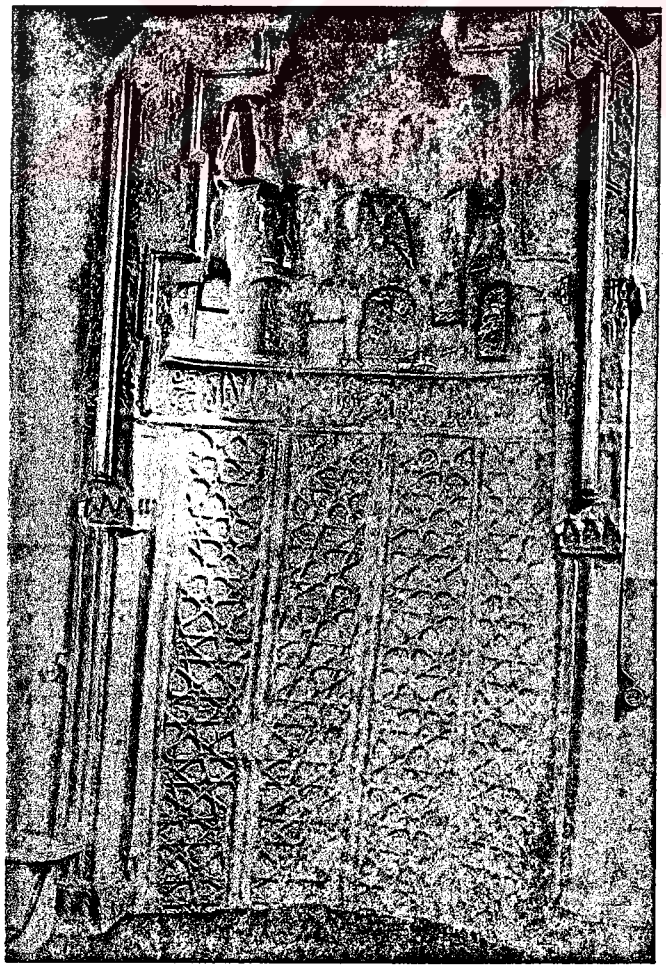

Res. 190. Ankara Eyüp Mescidi mihrabı, mihrab hücresi.

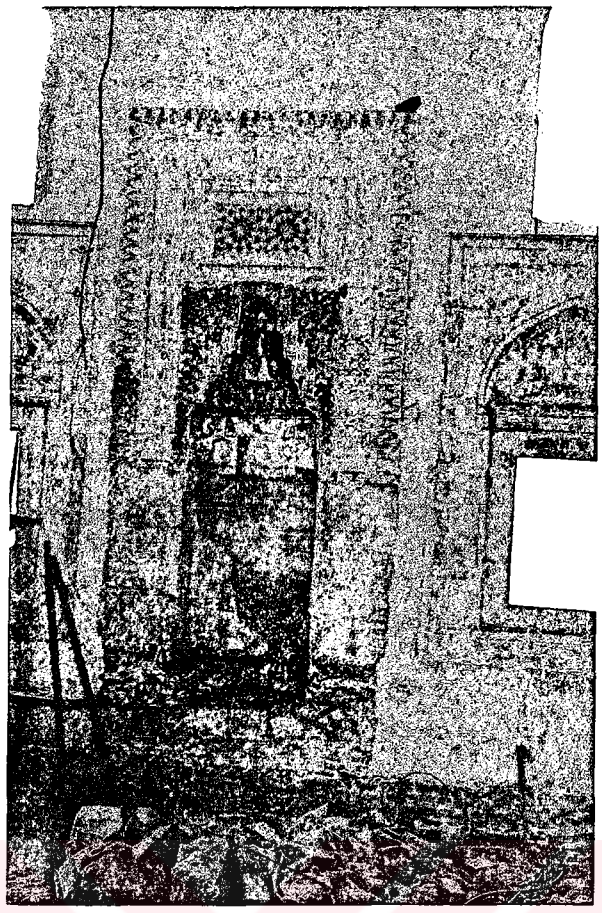

Res. 191. Edirne Gazi Mihal Camii mihrabı, genel.

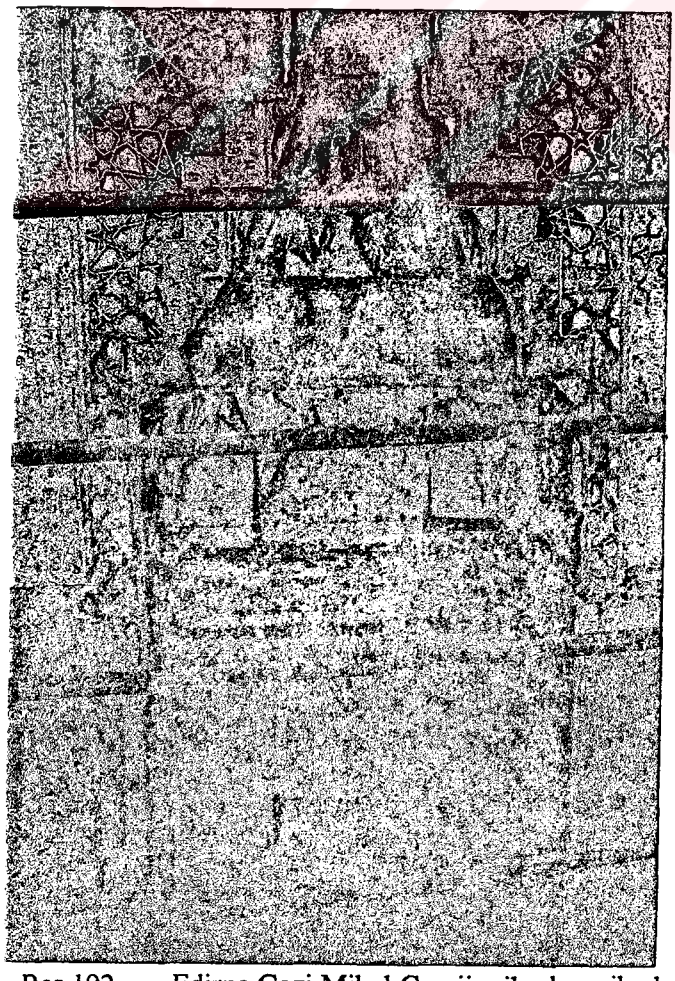

Res. 192. Edirne Gazi Mihal Camii mihrabı, mihrab hücresi.

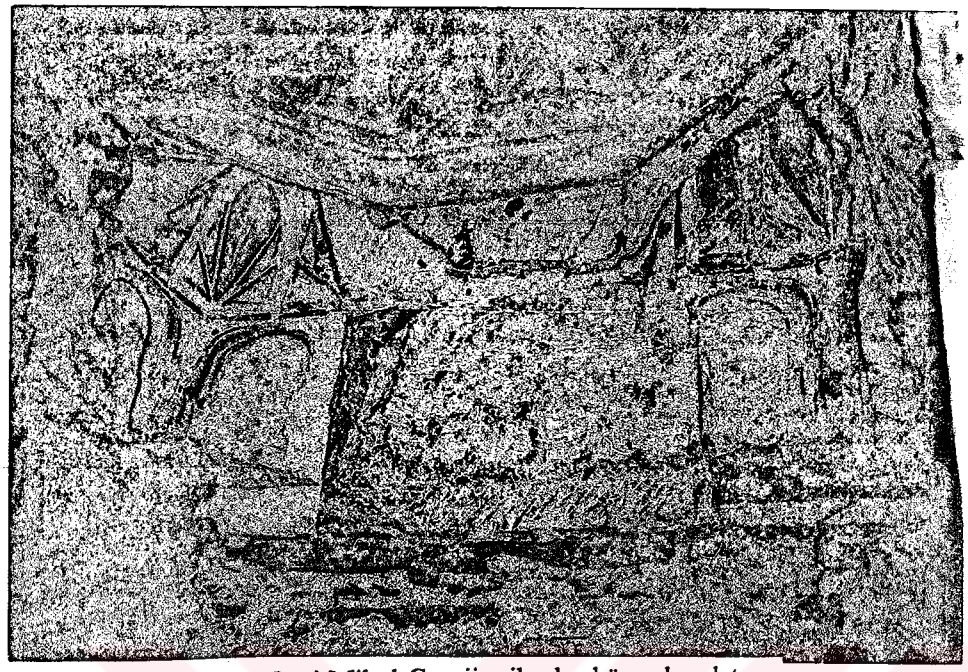

Res. 193. Edirne Gazi Mihal Camii mihrabı, hücreden detay.

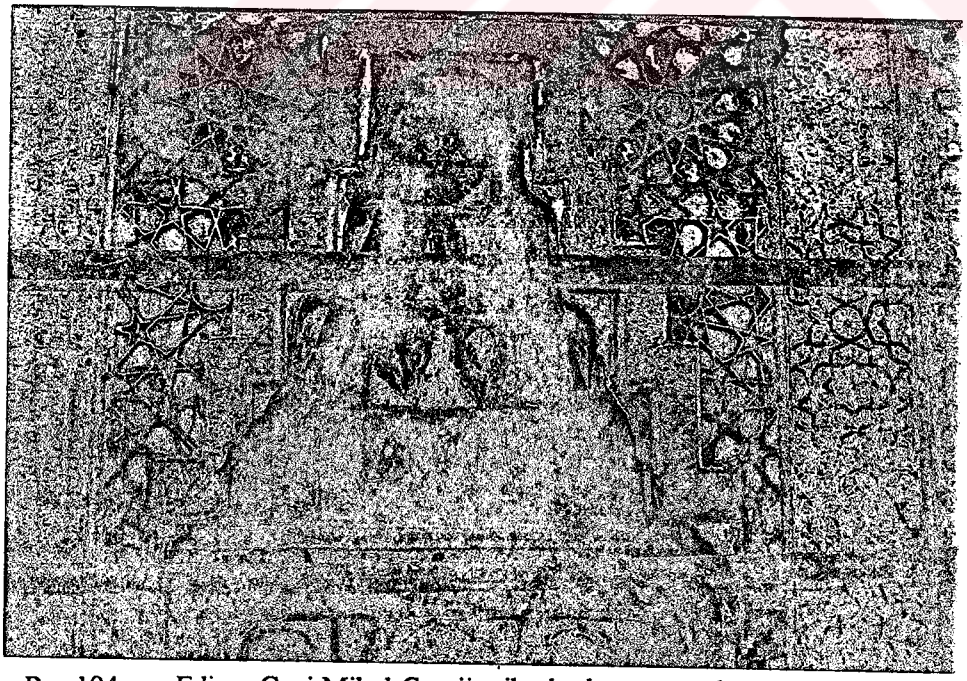

Res. 194. Edirne Gazi Mihal Camii mihrabı, kavsara ve köşelikler.

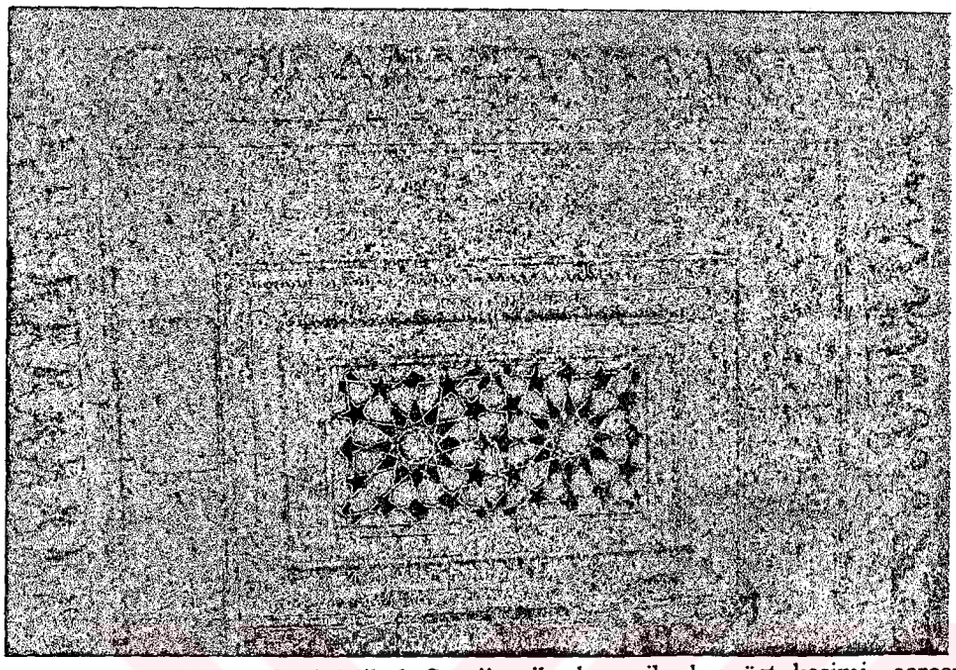

Res.195. Edirne Gazi Mihal Camii mihrabı, mihrabın üst kesimi, çerçeve ve köşelik tablası.

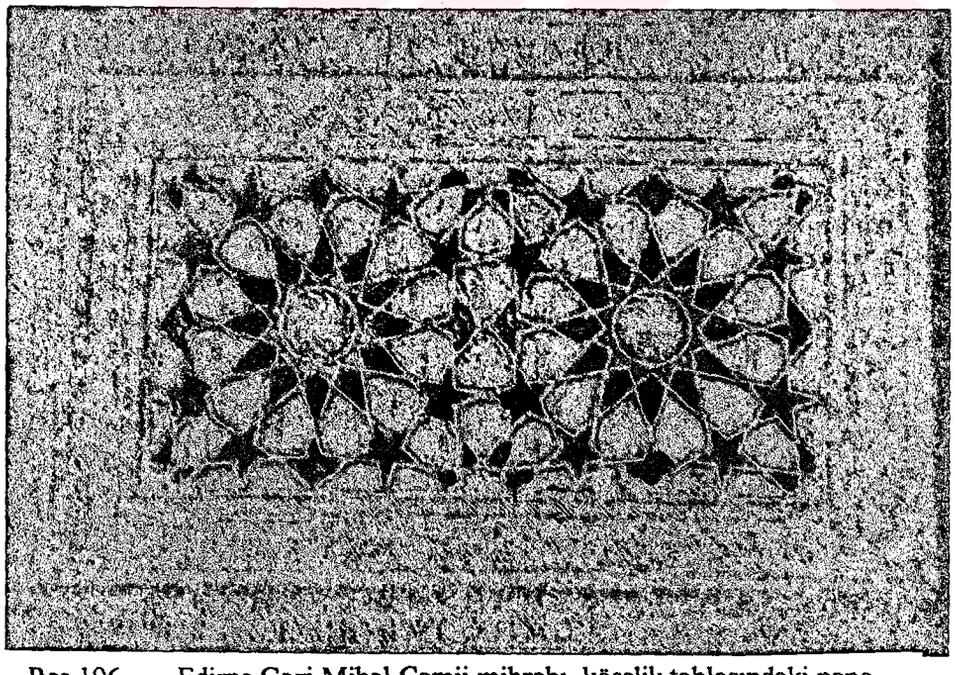

Res.196. Edirne Gazi Mihal Camii mihrabı, köşelik tablasındaki pano.

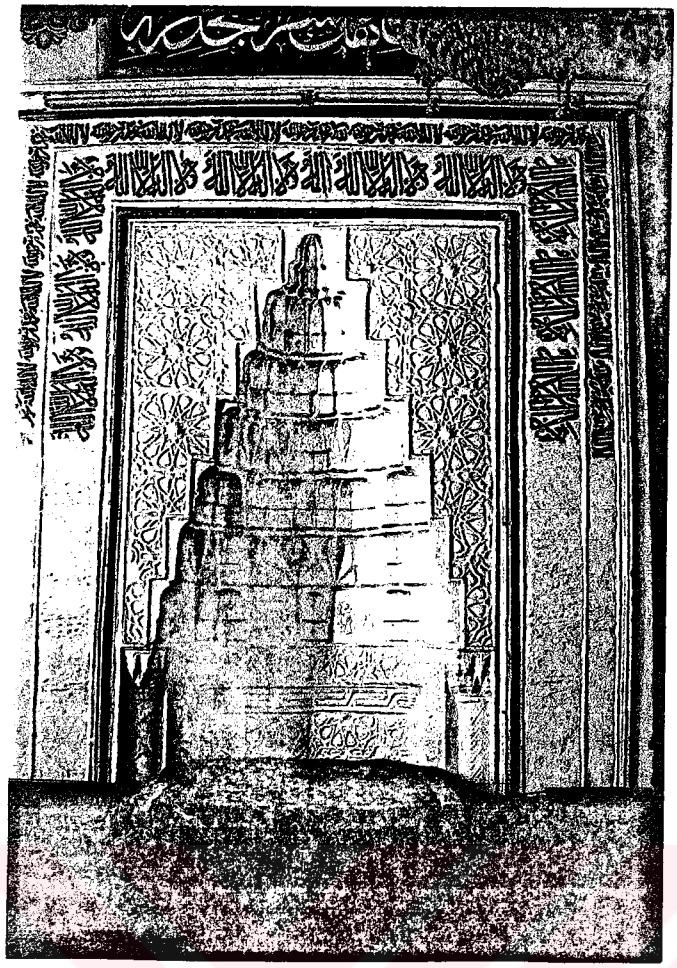

Res. 197. Merzifon II. Murad Camii mihrabı, genel.

Res. 198. Merzifon II. Murad Camii mihrabı, kenar bordürlerinden detay.

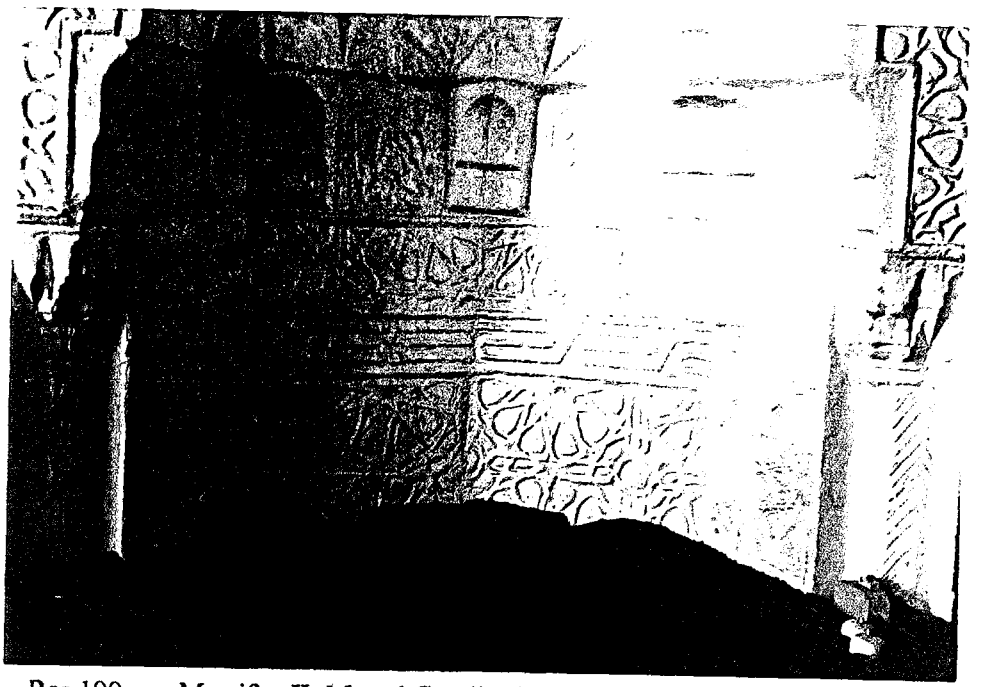

Res. 199. Merzifon II. Murad Camii mihrabı, hücre ve sütunceler.

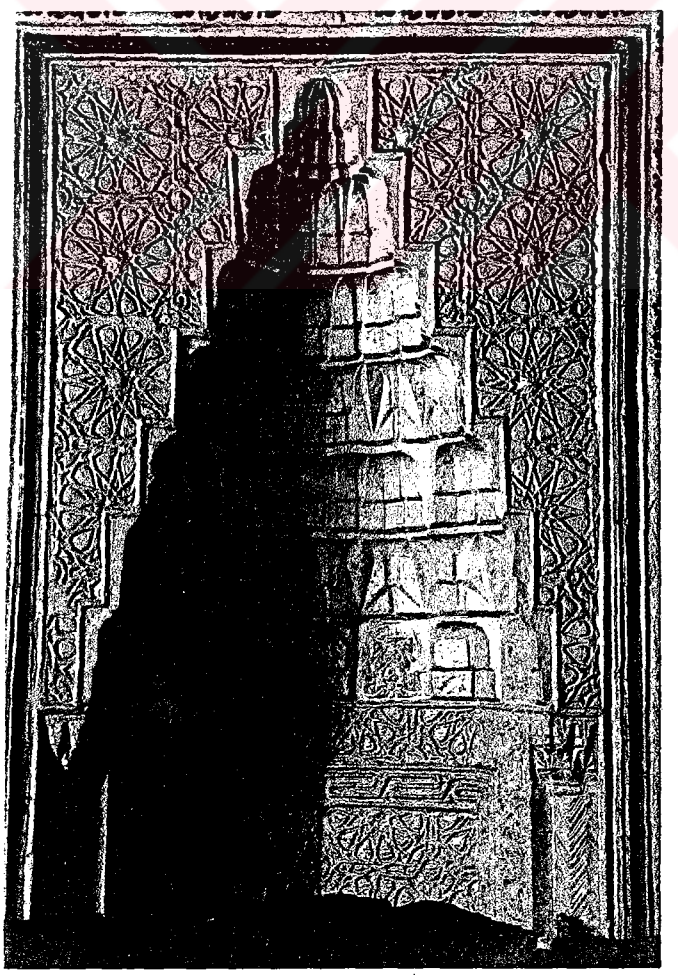

Res. 200. Merzifon II. Murad Camii mihrabı, kavsara ve köşelikler.

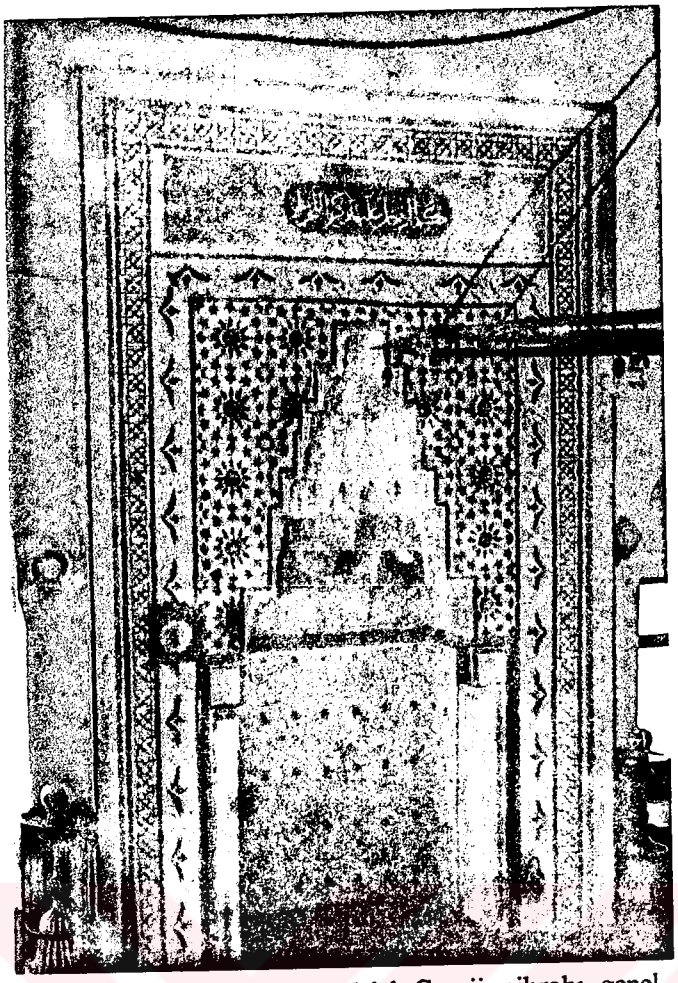

Res.201. Edirne Şah Melek Camii mihrabı, genel.

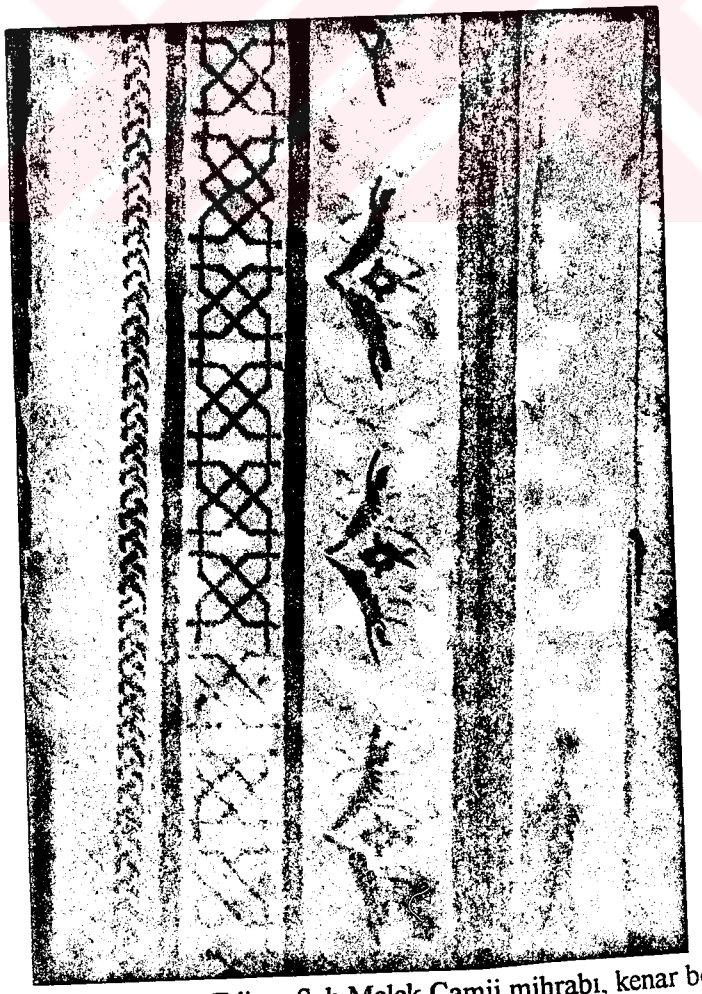

Res.202. Edirne Şah Melek Camii mihrabı, kenar bordürlerinden detay.

Res.203. Edirne Şah Melek Camii mihrabı, mihrab hücresi.

Res.204. Edirne Şah Melek Camii mihrabı, sütunce.

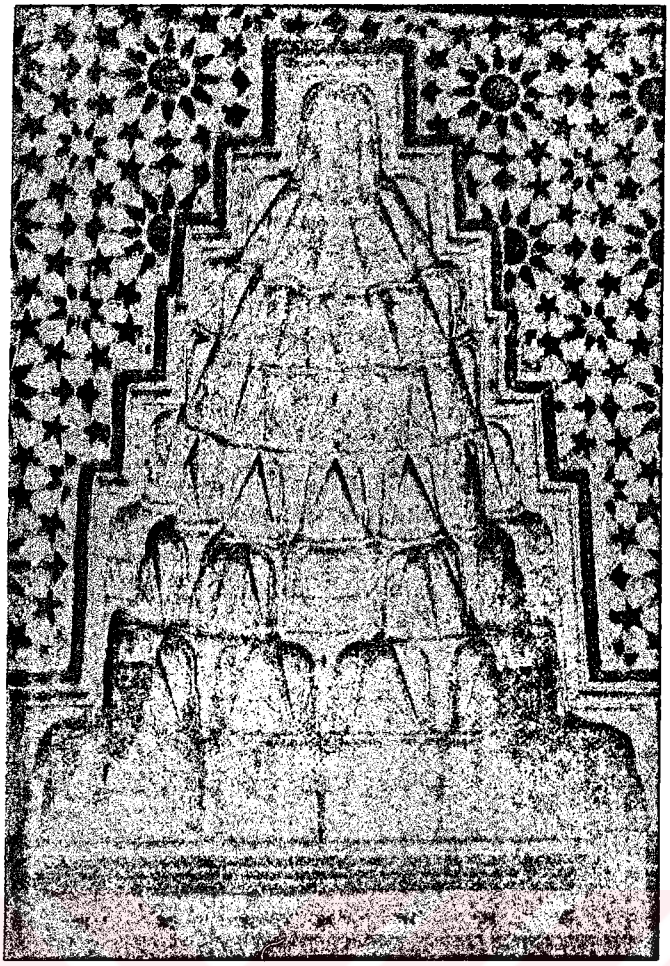

Res.205. Edirne Şah Melek Camii mihrabı, kavsara.

Res.206. Edirne Şah Melek Camii mihrabı, köşelik.

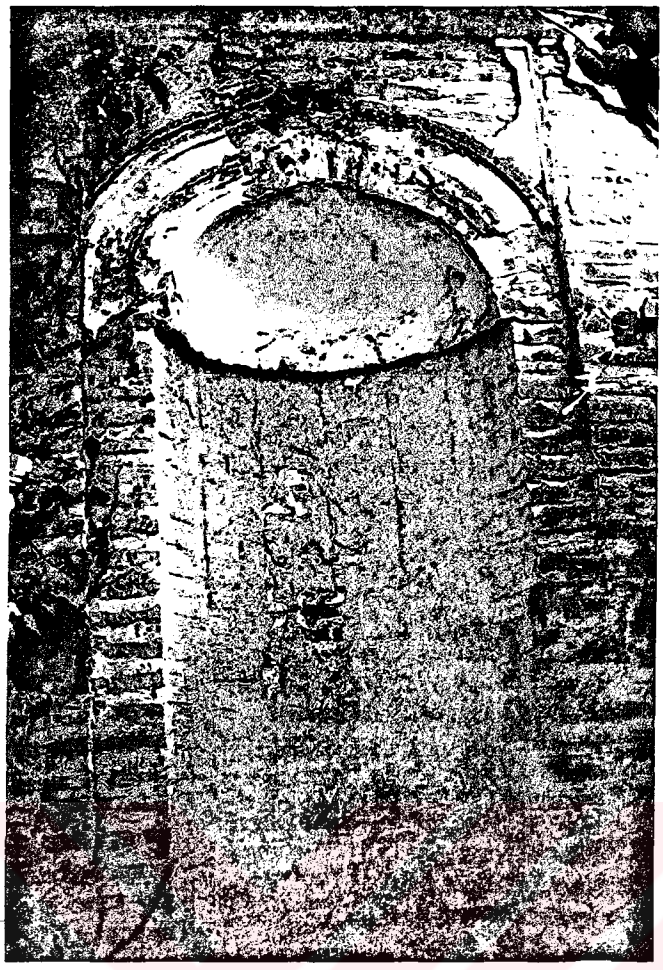

Res.207. İznik Elbeyli Çandarlı Camii mihrabı, genel.

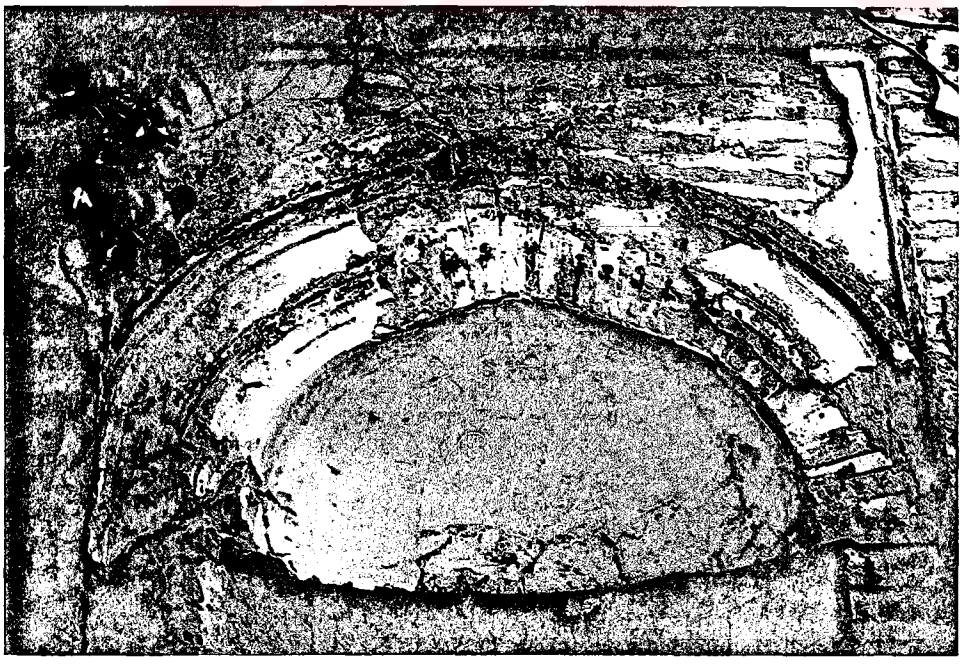

Res.208. İznik Elbeyli Çandarlı Camii mihrabı, kavsara ve köşelikler.

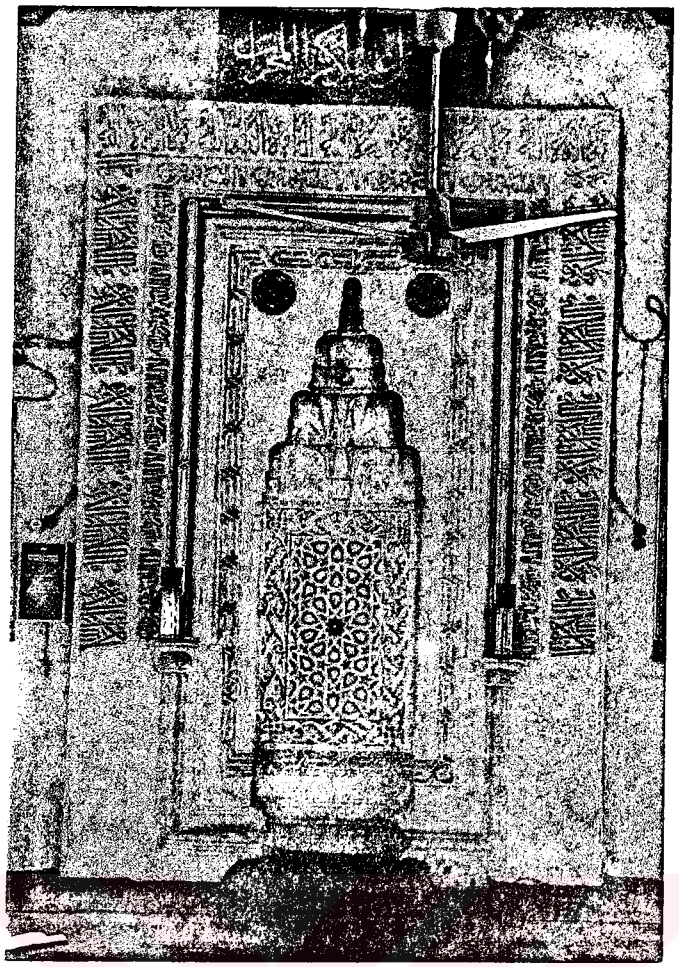

Res.209. Osmancık Koca Mehmet Paşa Camii mihrabı, genel.

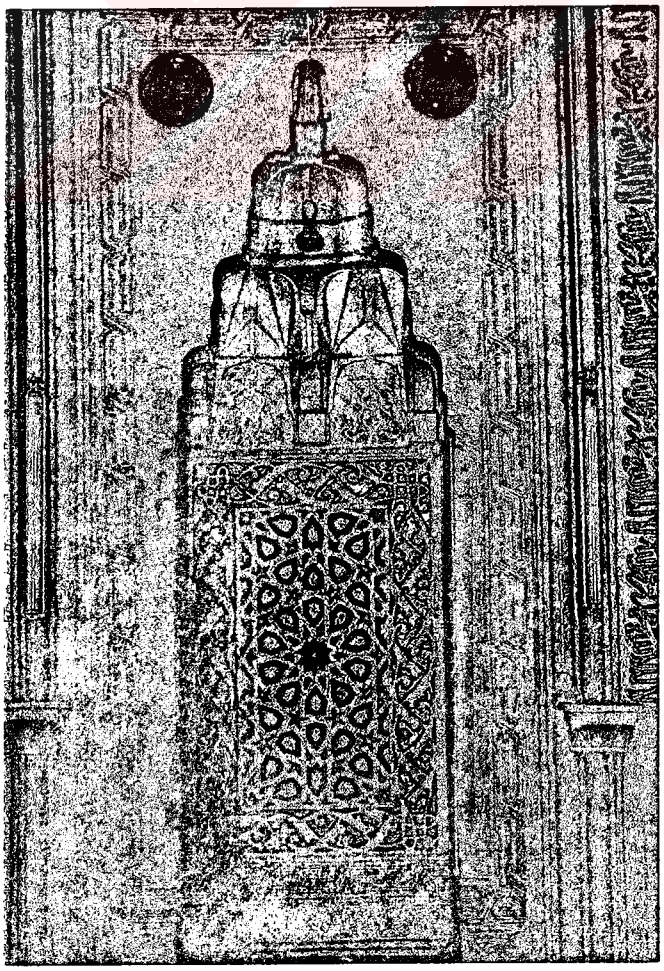

Res.210. Osmancık Koca Mehmet Paşa Camii mihrabı, mihrab hücresi.

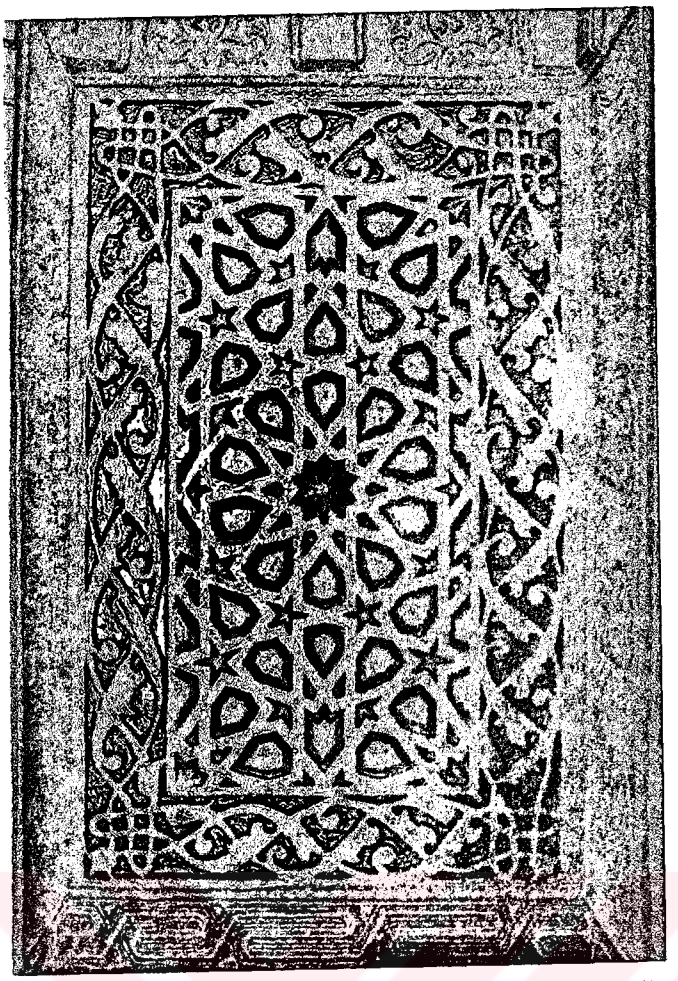

Res.211. Osmancık Koca Mehmet Paşa Camii mihrabı, hücrenin ana yüzeyindeki pano.

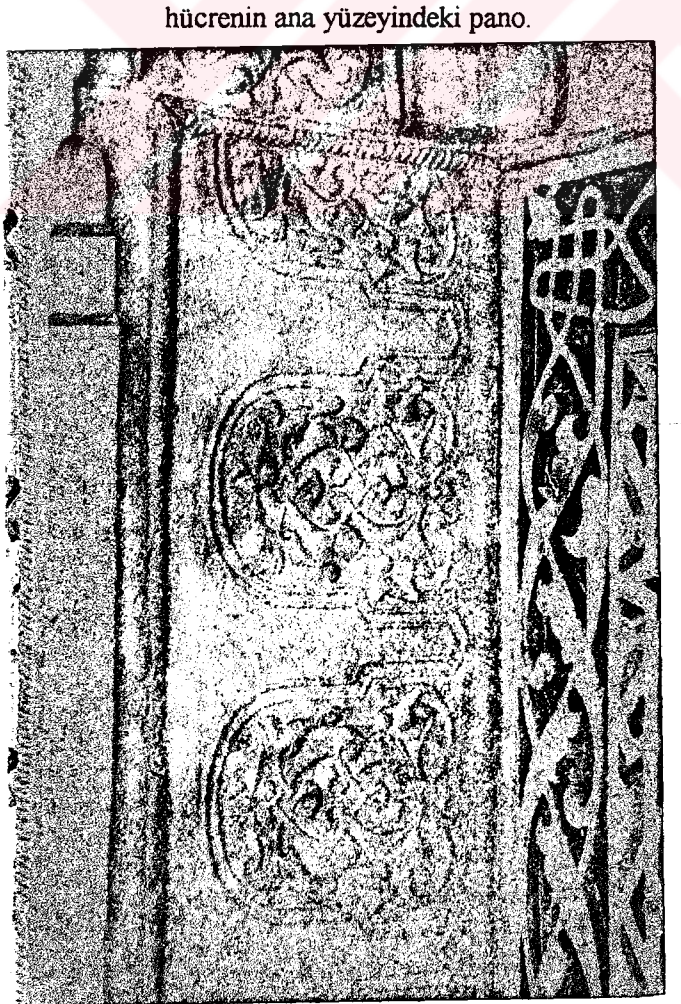

Res.212. Osmancık Koca Mehmet Paşa Camii mihrabı, hücrenin yan yüzeyi ve süslemeler.

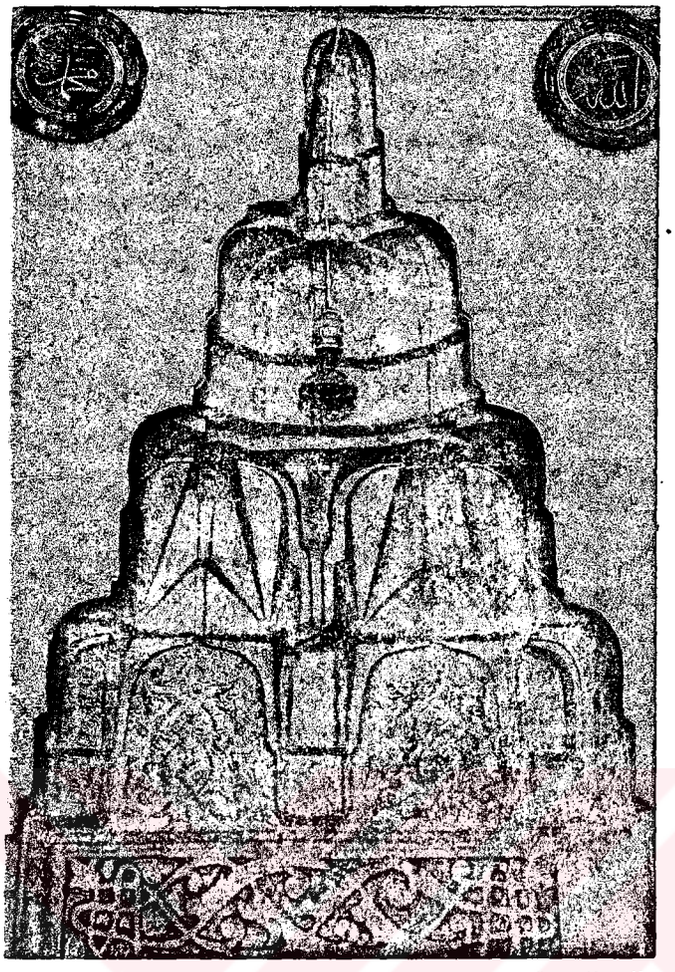

Res.213. Osmancık Koca Mehmet Paşa Camii mihrabı, kavsara.

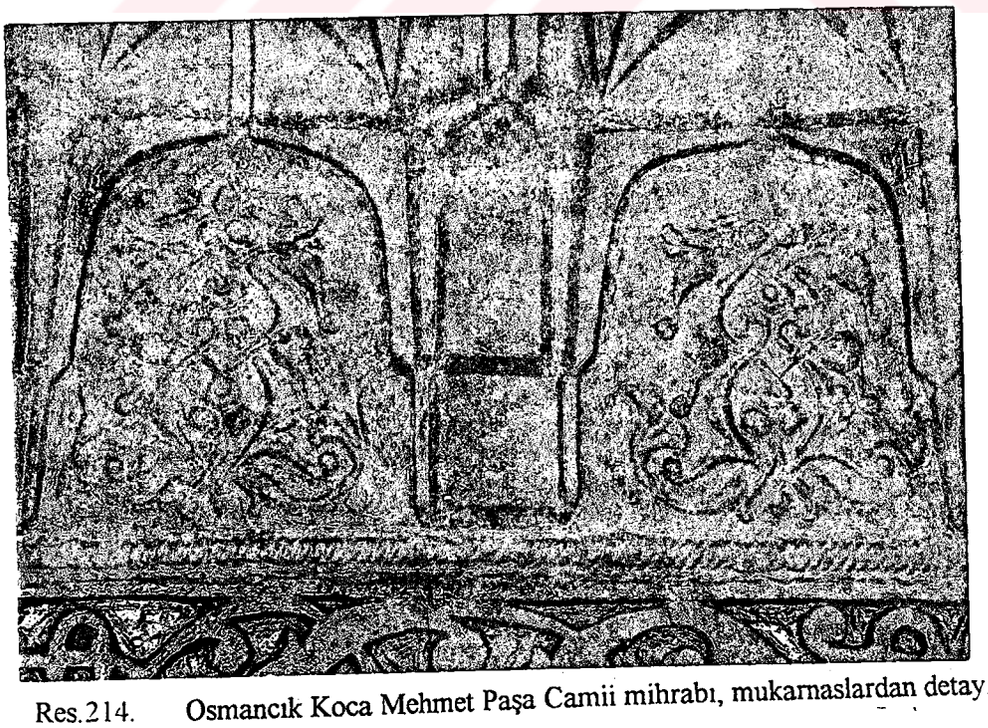

Res.214. Osmancık Koca Mehmet Paşa Camii mihrabı, mukarnaslardan detay.

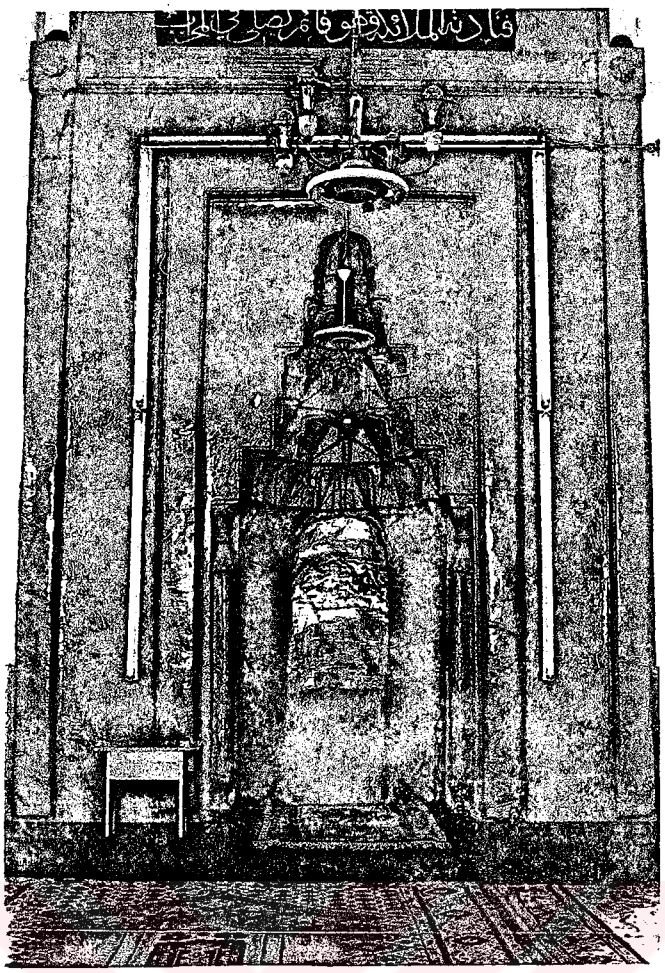

Res.215. Gümüş Yörgüç Paşa Camii mihrabı, genel.

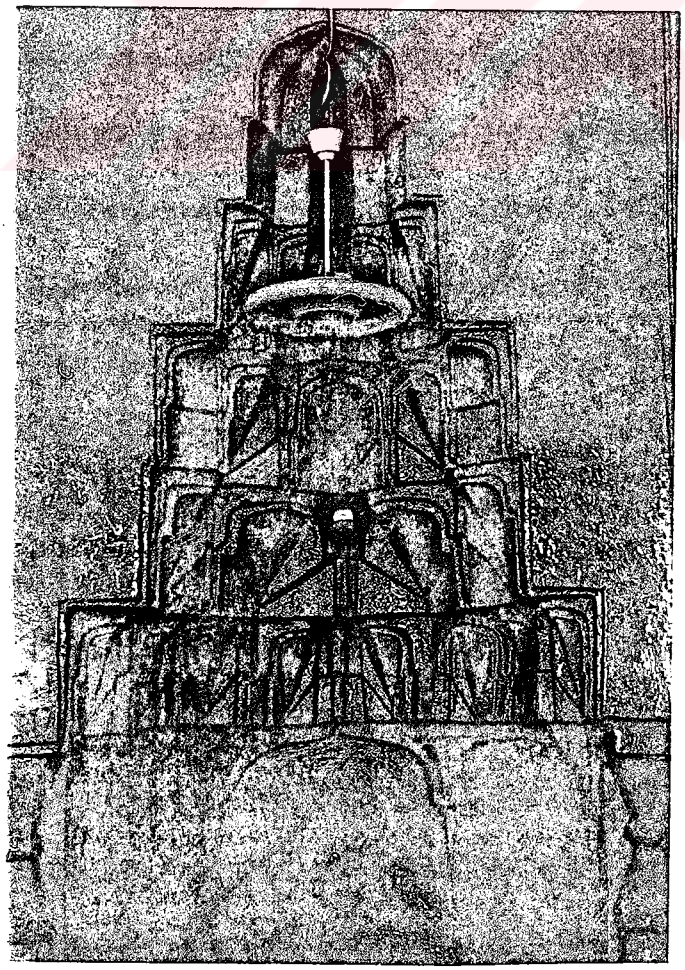

Res.216. Gümüş Yörgüç Paşa Camii mihrabı, kavsara.

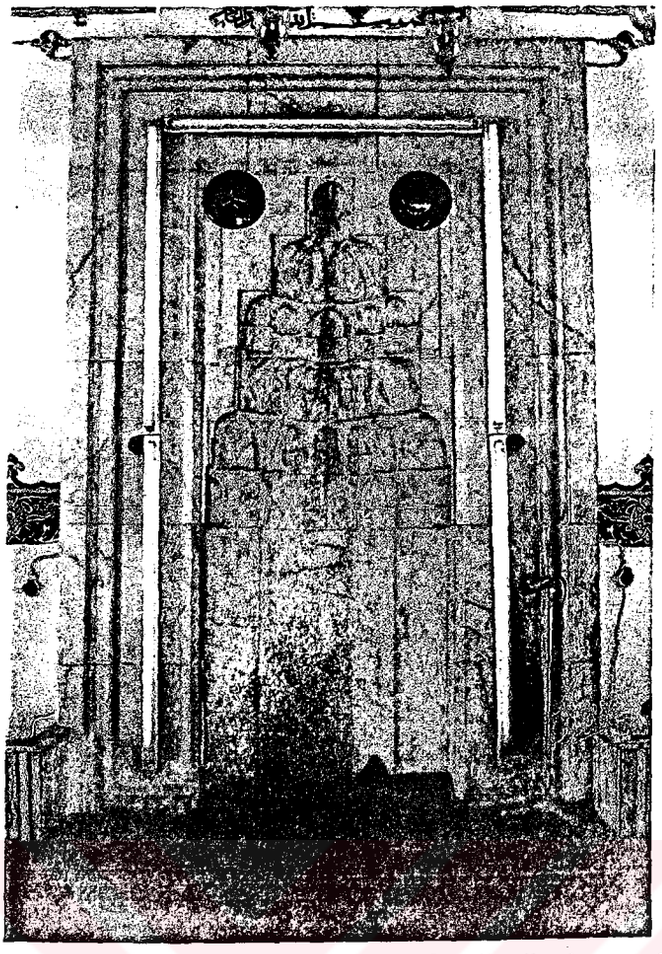

Res.217. Amasya Yörgüç Paşa Camii mihrabı, genel.

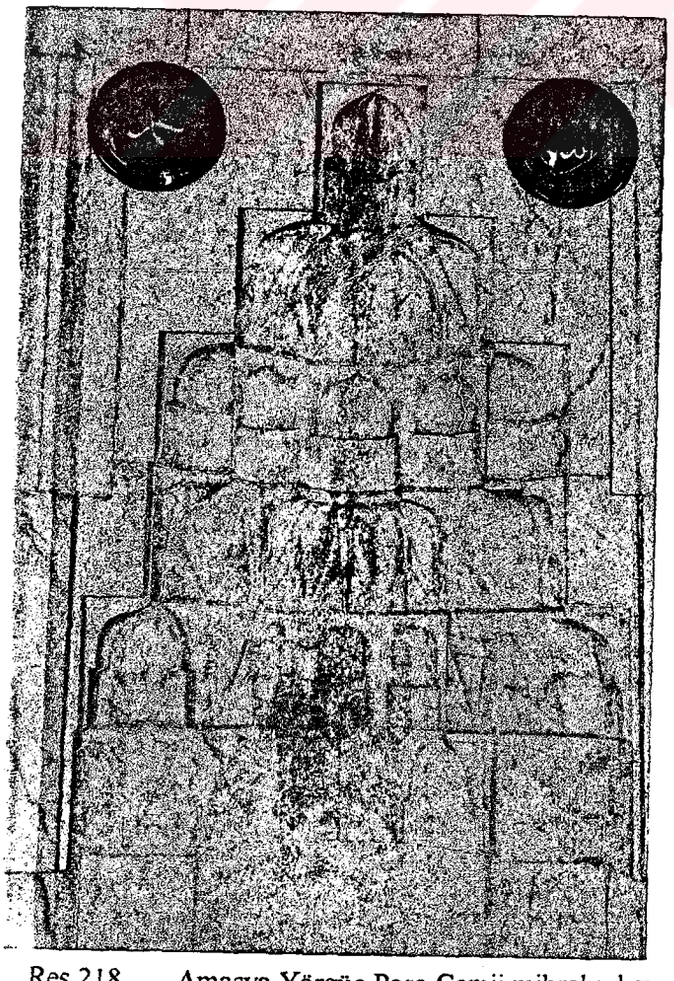

Res.218. Amasya Yörgüç Paşa Camii mihrabı, kavsara.

Res.219. Kütahya İshak Fakih Camii mihrabı, genel.

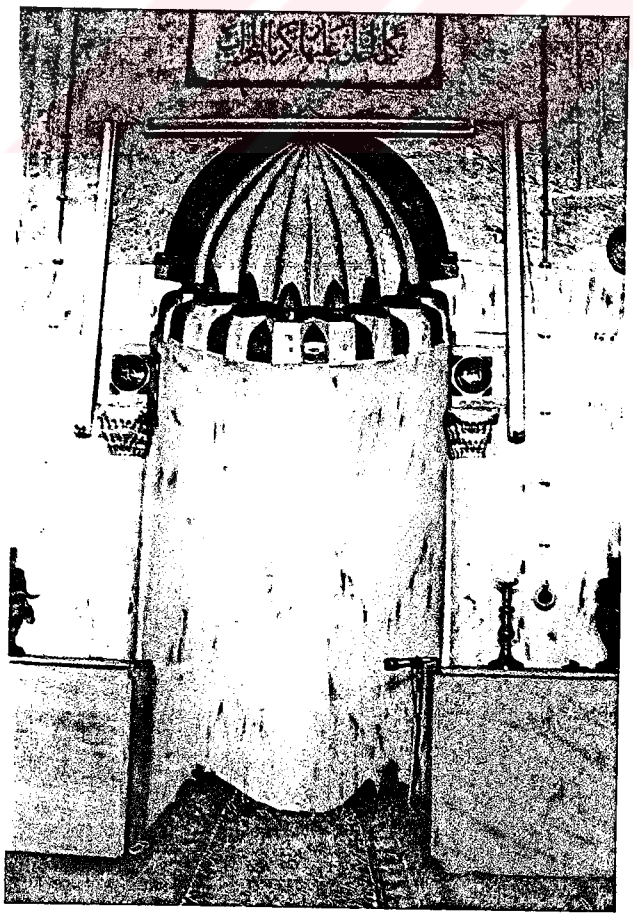

Res.220. Kütahya İshak Fakih Camii mihrabı, mihrab hücresi.

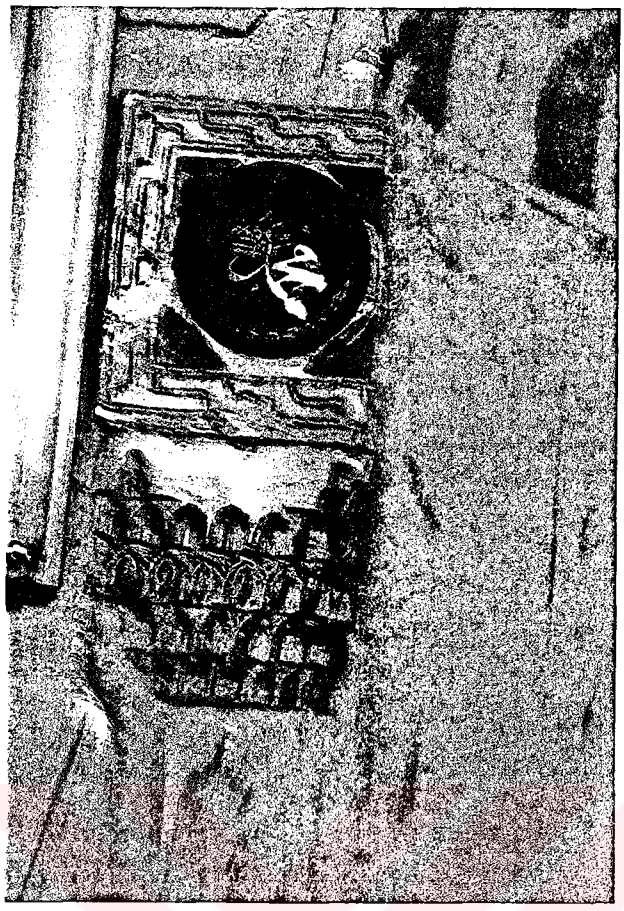

Res.221. Kütahya İshak Fakih Camii mihrabı, sütunce başlığı.

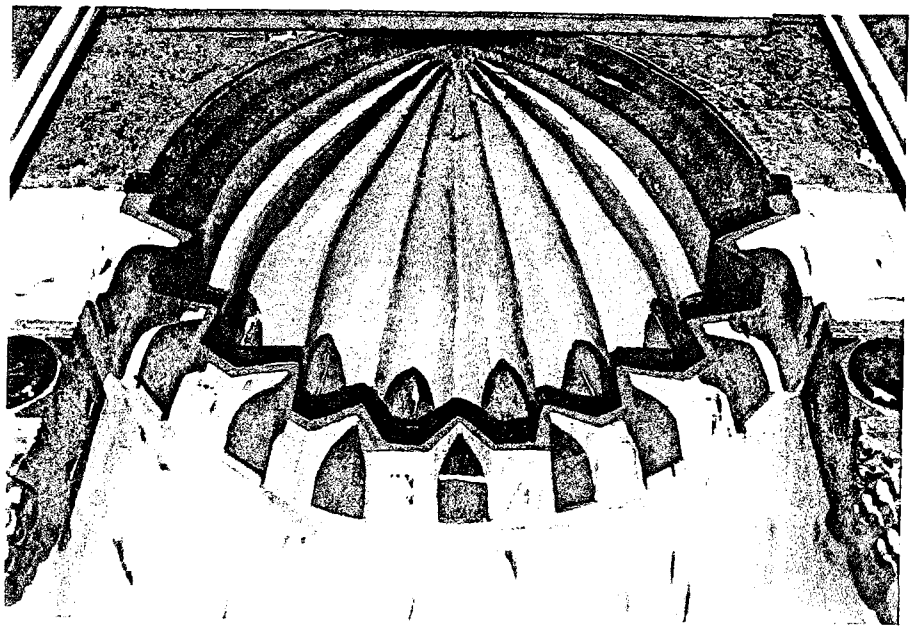

Res.222. Kütahya İshak Fakih Camii mihrabı, kasvara.

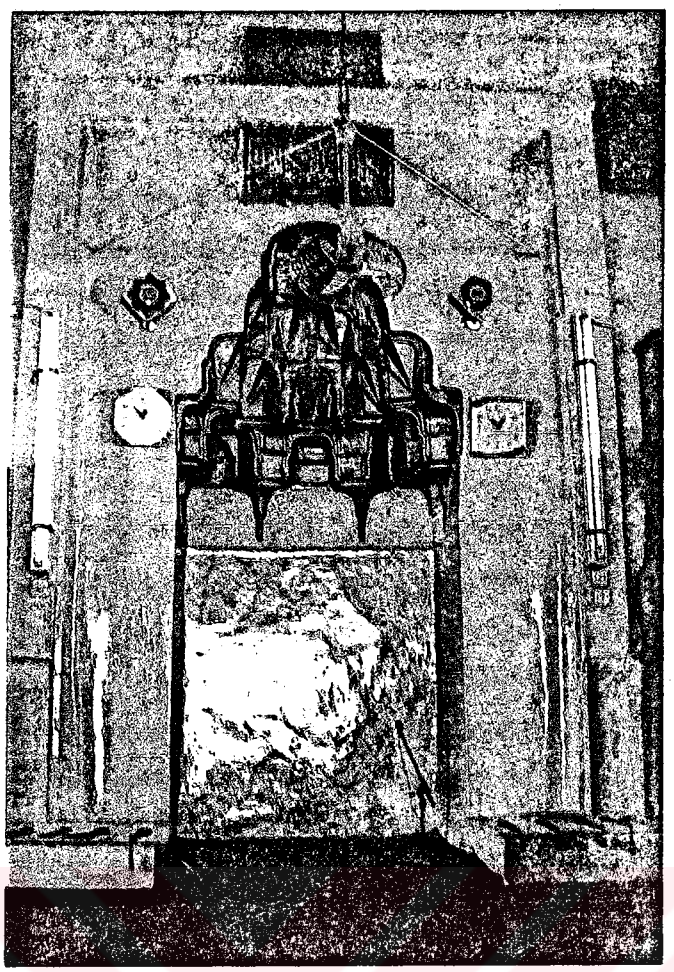

Res.223. Bergama Kurşunlu Camii mihrabı, genel.

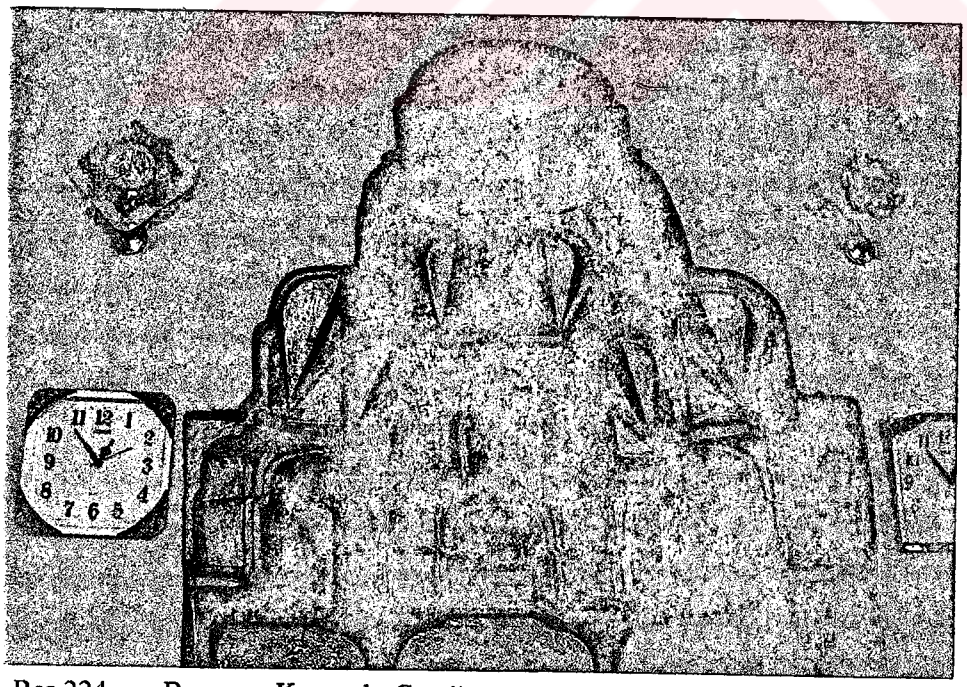

Res.224. Bergama Kurşunlu Camii mihrabı, kavsara.

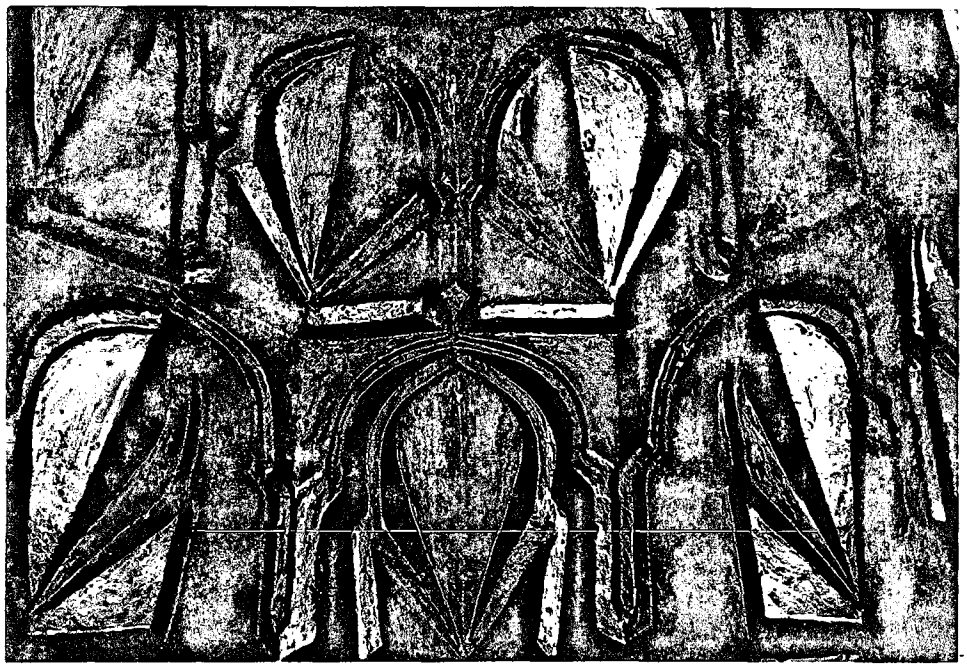

Res.225. Bergama Kurşunlu Camii mihrabı, mukarnaslardan detay.

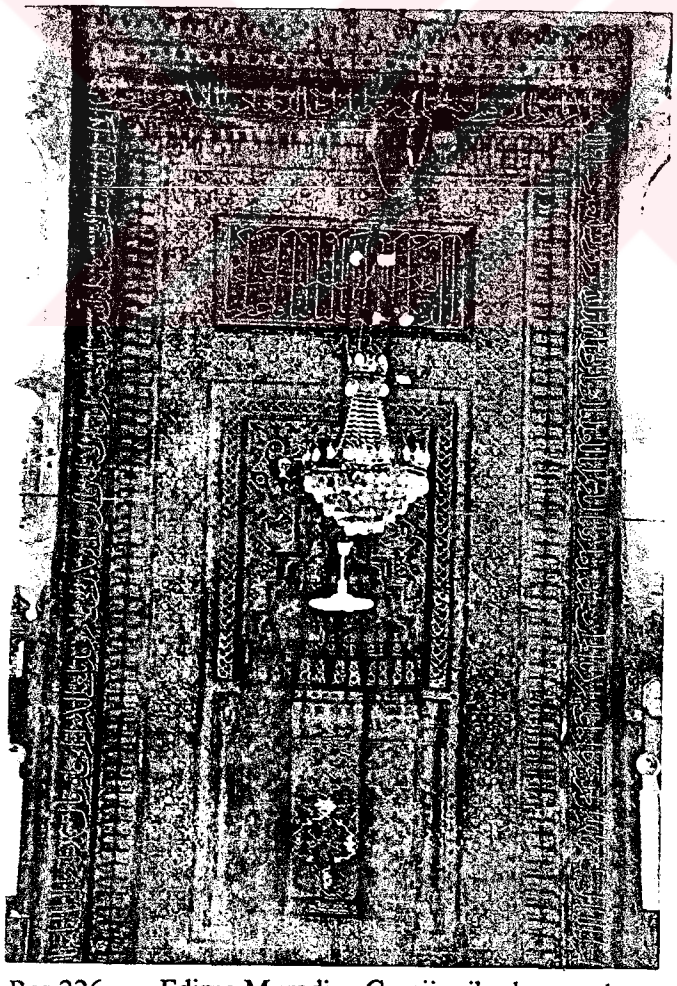

Res.226. Edirne Muradiye Camii mihrabı, genel.

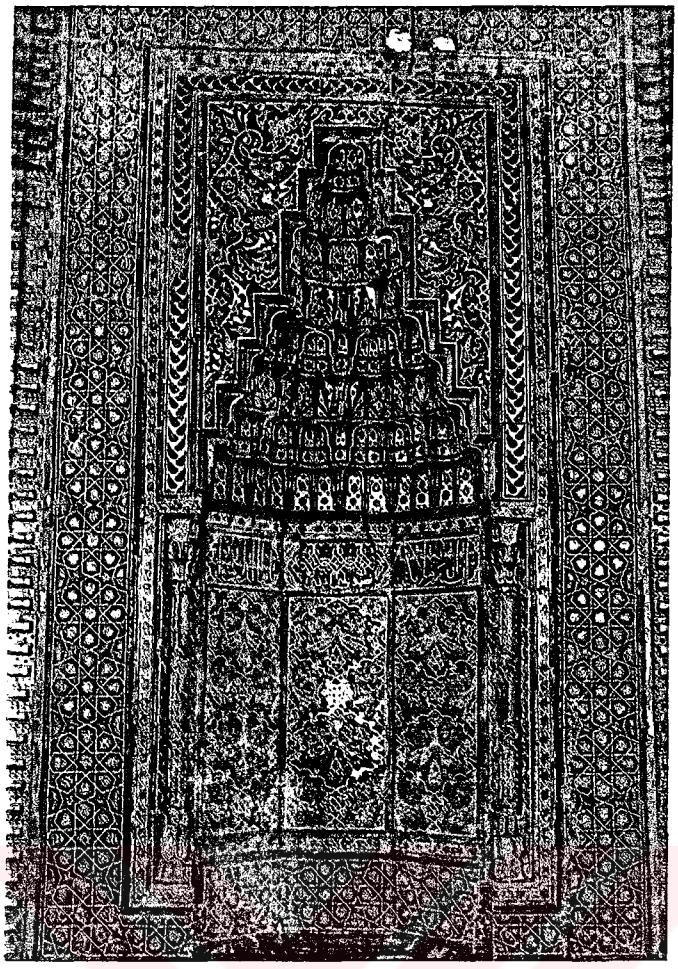

Res.227. Edirne Muradiye Camii mihrabı, mihrab hücresi.

Res.228. Edirne Muradiye Camii mihrabı, dıştaki bordürden detay.

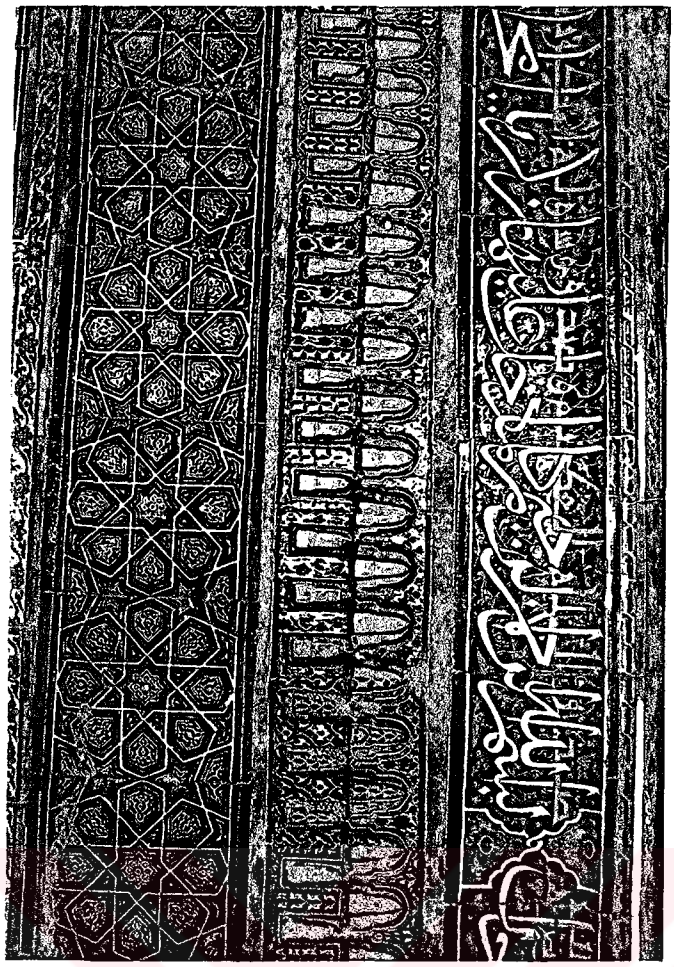

Res.229. Edirne Muradiye Camii mihrabı, iki, üç ve dördüncü bordürler.

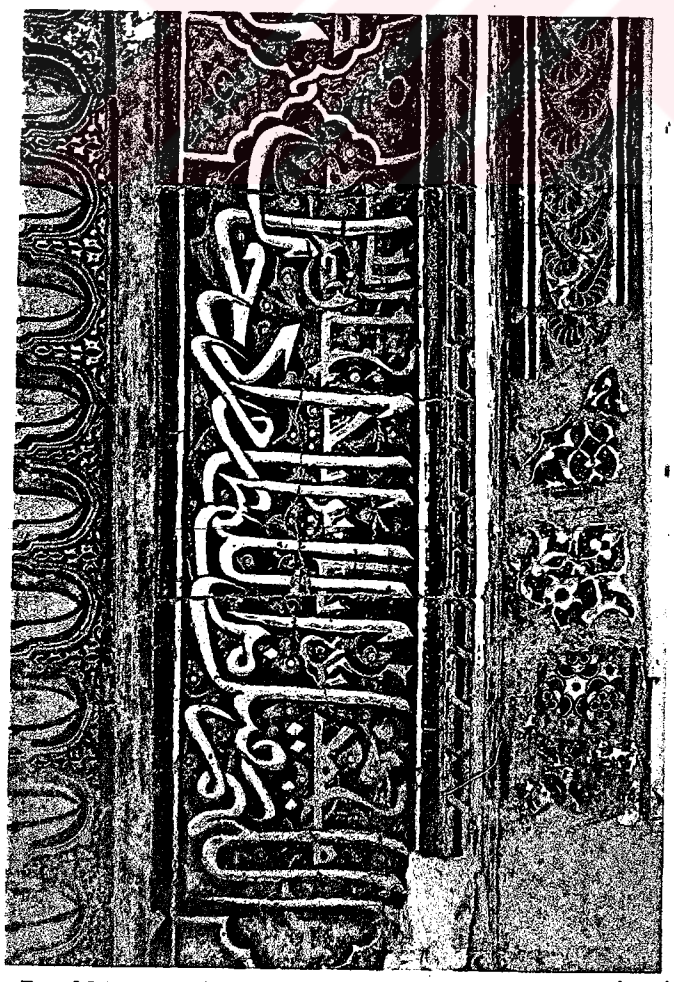

Res.230. Edirne Muradiye Camii mihrabı, yazı bordüründen detay.

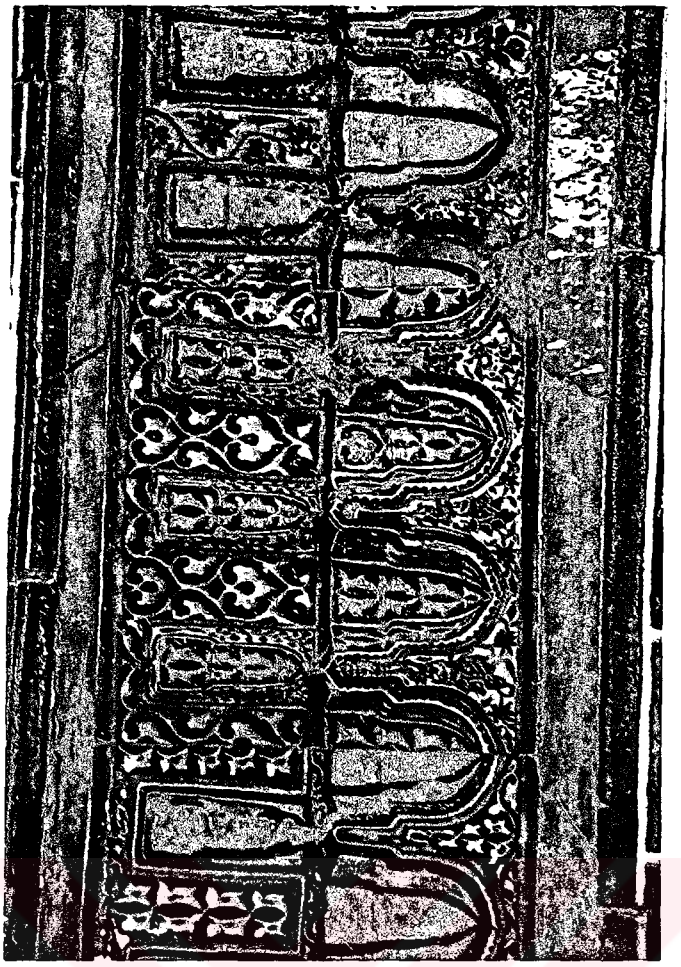

Res.231. Edirne Muradiye Camii mihrabı, mukarnaslı bordürden detay.

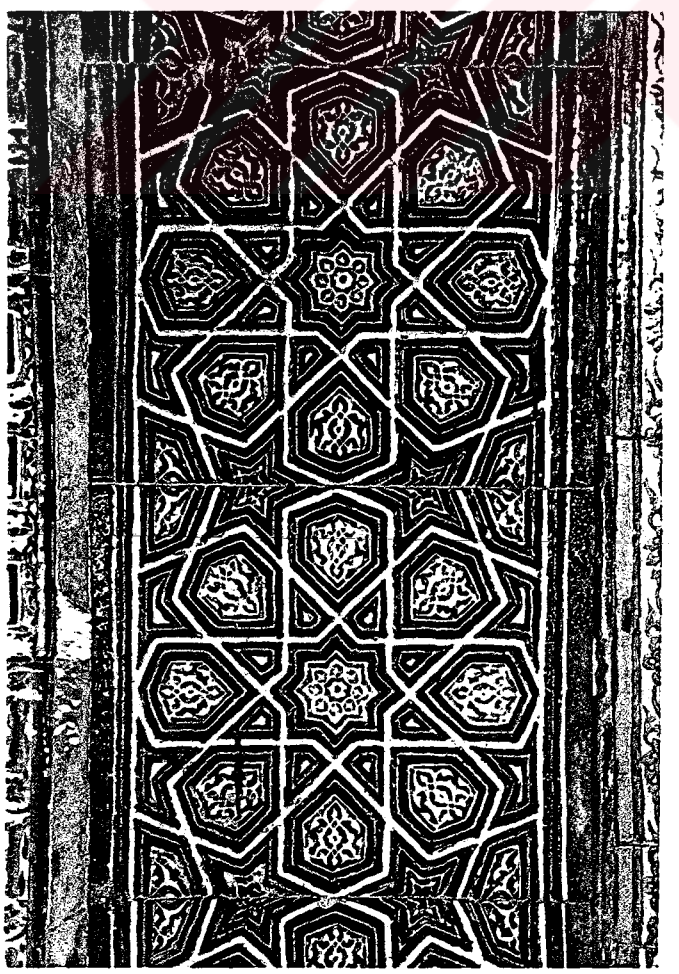

Res.232. Edirne Muradiye Camii mihrabı, geometrik bordürden detay.

Res.233. Edirne Muradiye Camii mihrabı, hücre yüzeyleri.

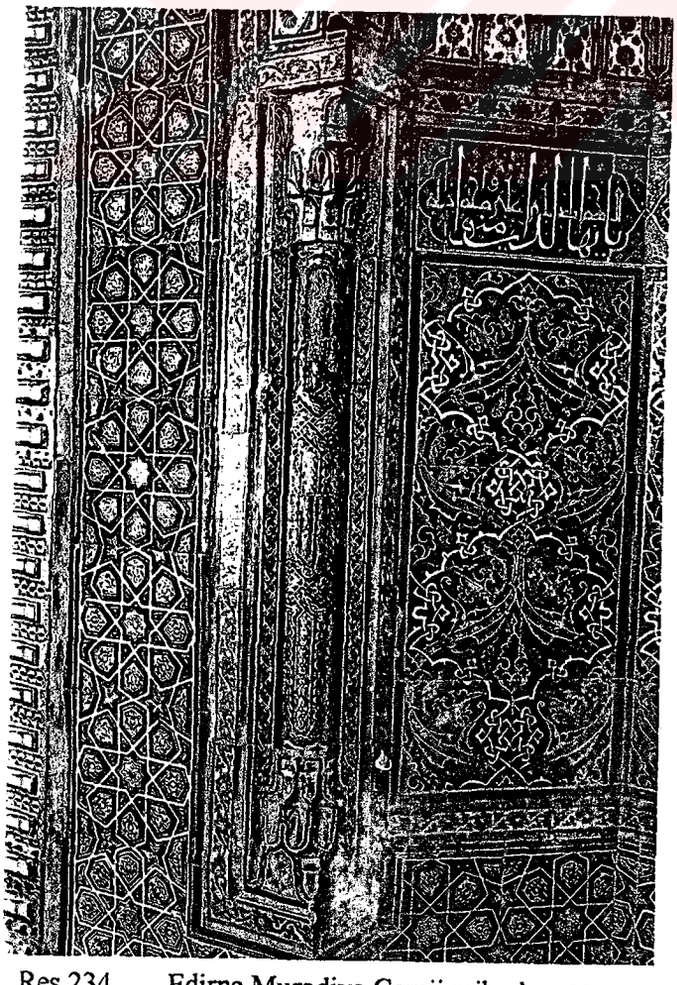

Res.234. Edirne Muradiye Camii mihrabı, sütunce.

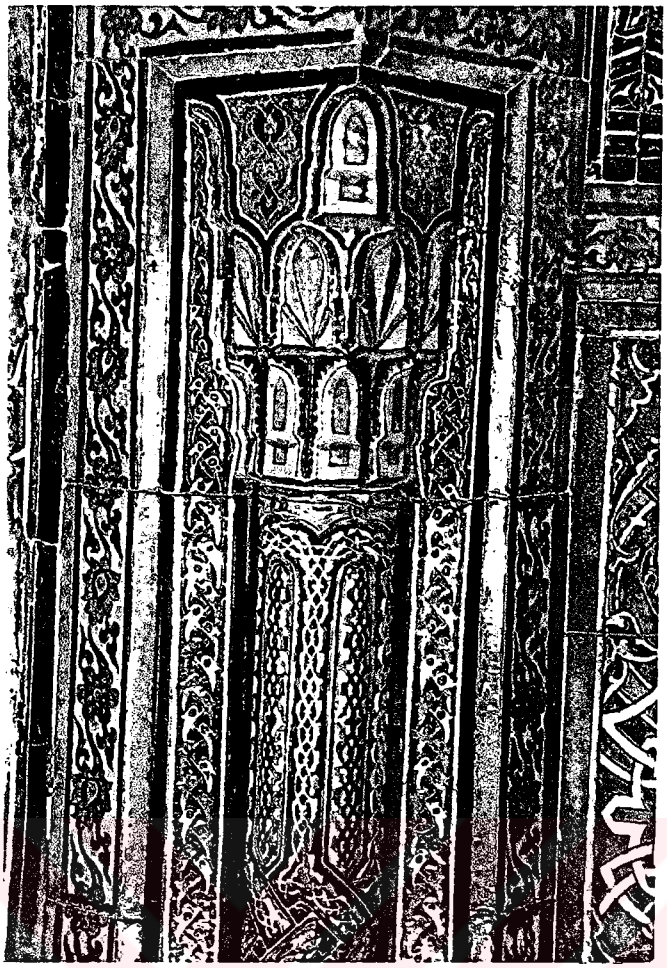

Res.235. Edirne Muradiye Camii mihrabı, sütunce başlığı.

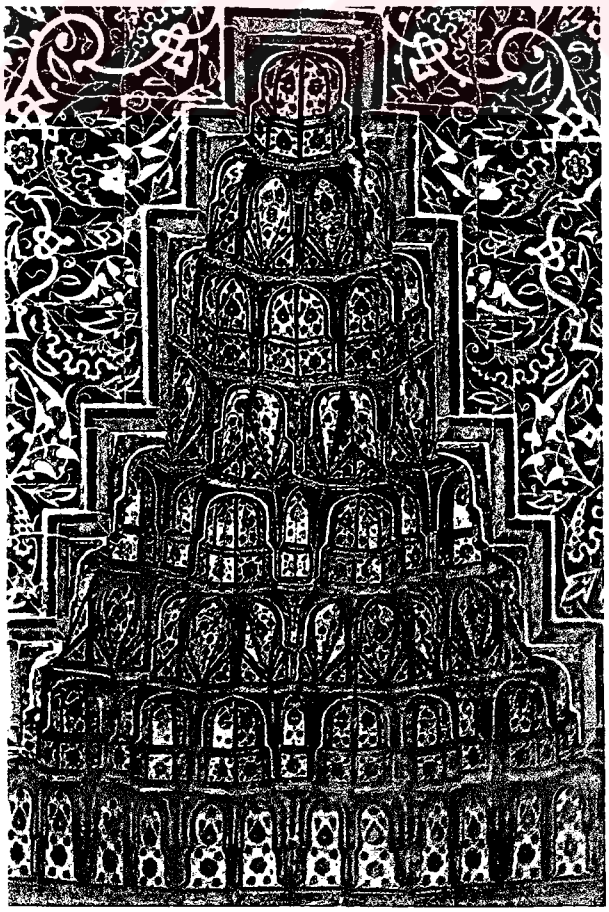

Res.236. Edirne Muradiye Camii mihrabı, kavsara ve köşelikler.

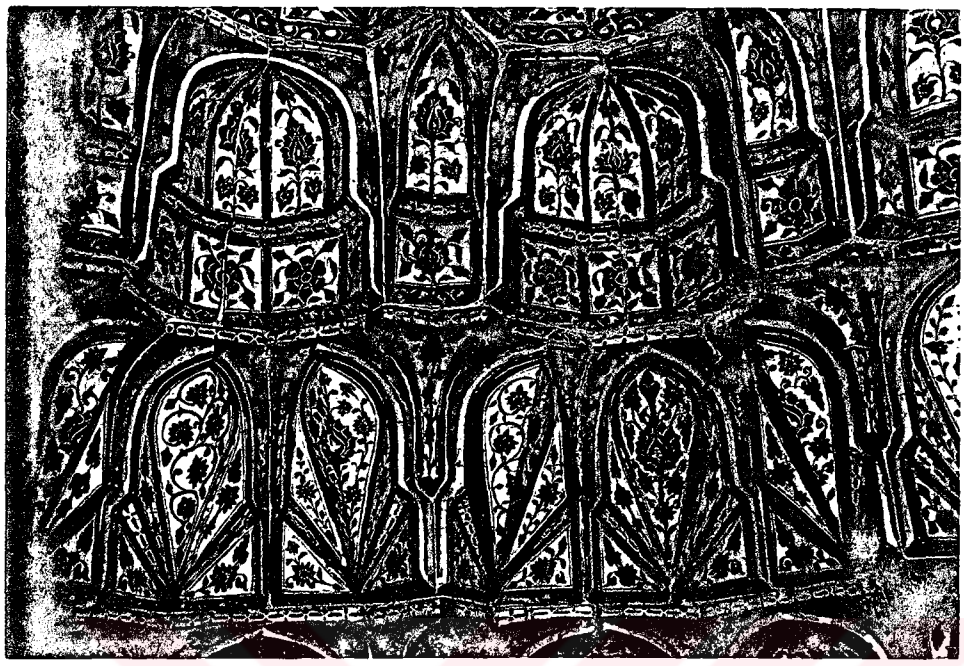

Res.237. Edirne Muradiye Camii mihrabı, mukarnaslardan detay.

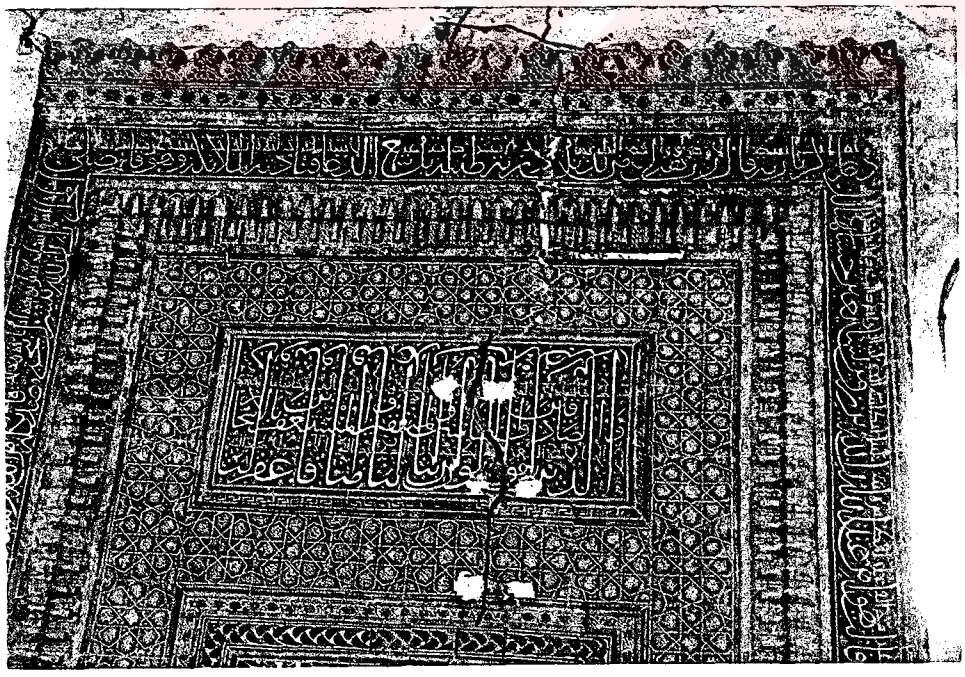

Res.238. Edirne Muradiye Camii mihrabı, üst kesimi.

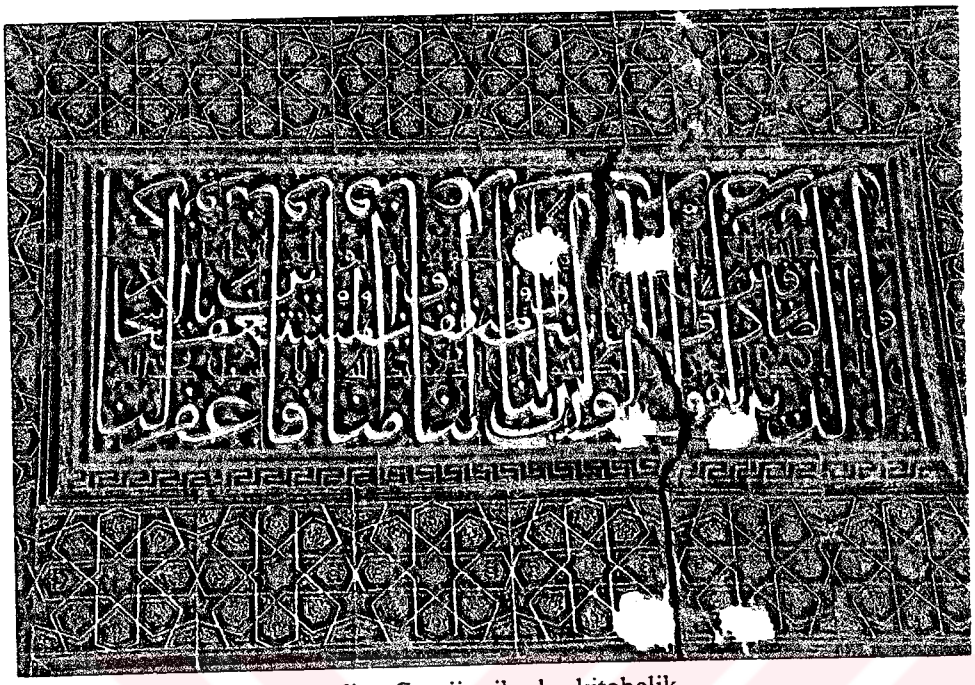

Res.239. Edirne Muradiye Camii mihrabı, kitabelik.

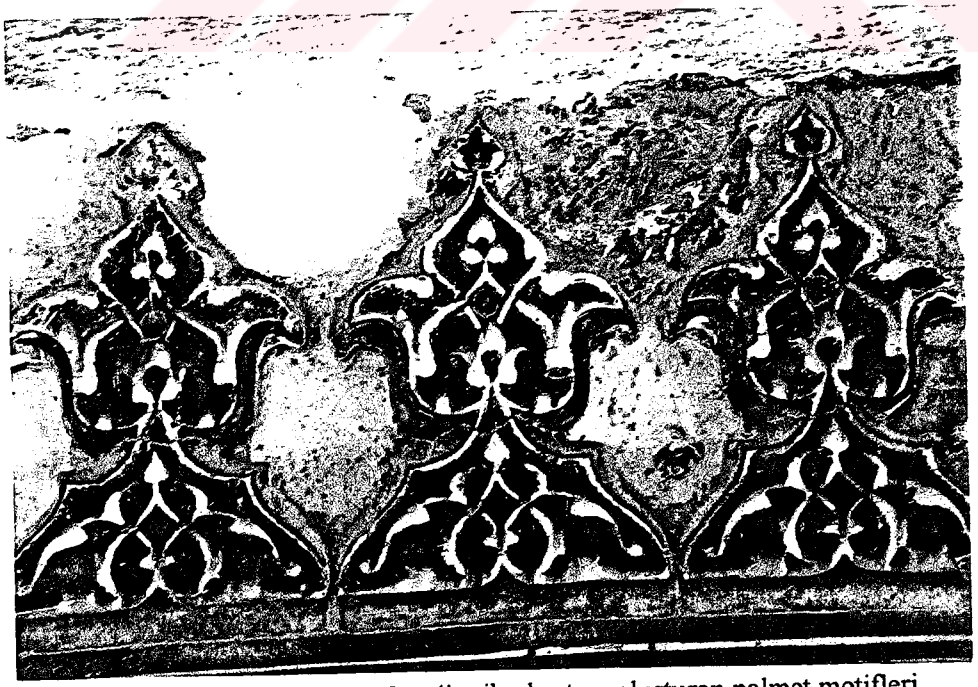

Res.240. Edirne Muradiye Camii mihrabı, tacı oluşturan palmet motifleri.

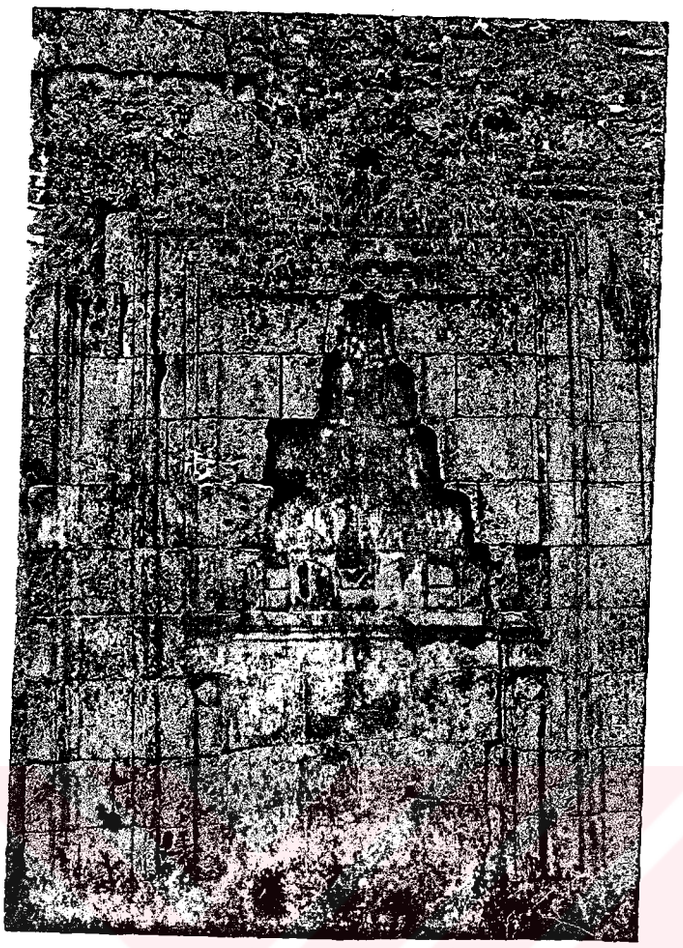

Res.241. Edirne Kirazlı Mescid mihrabı, genel.

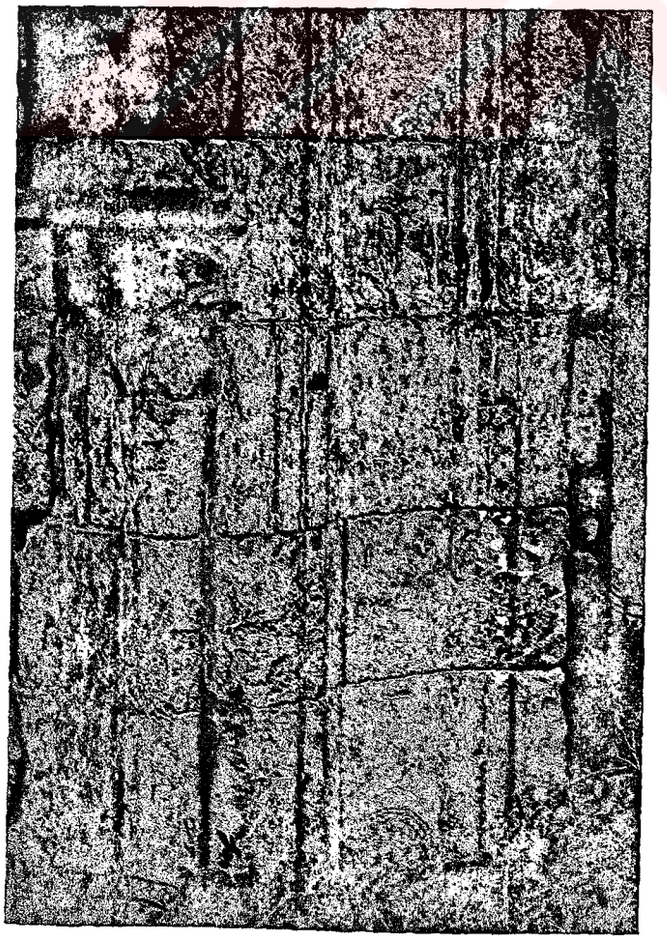

Res.242. Edirne Kirazlı Mescid mihrabı, kenar bordürleri ve sütunce.

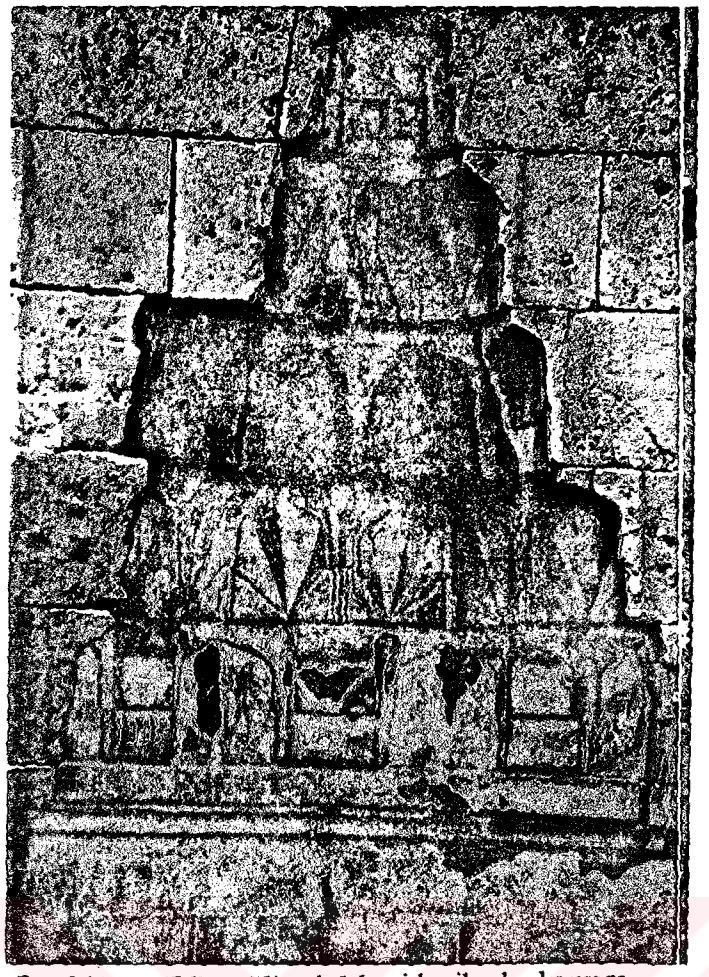

Res.243. Edirne Kirazlı Mescid mihrabı, kavsara.

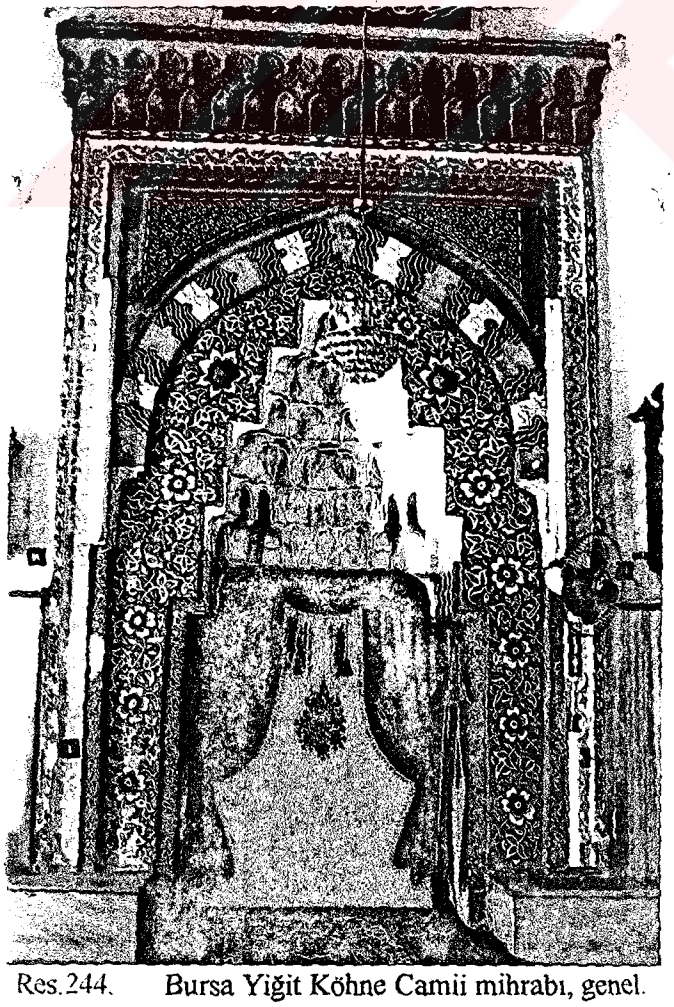

Res.244. Bursa Yiğit Köhne Camii mihrabı, genel.

Res.245. Bursa Yiğit Köhne Camii mihrabı, kavsara ve köşeliklerdeki kabaralar.

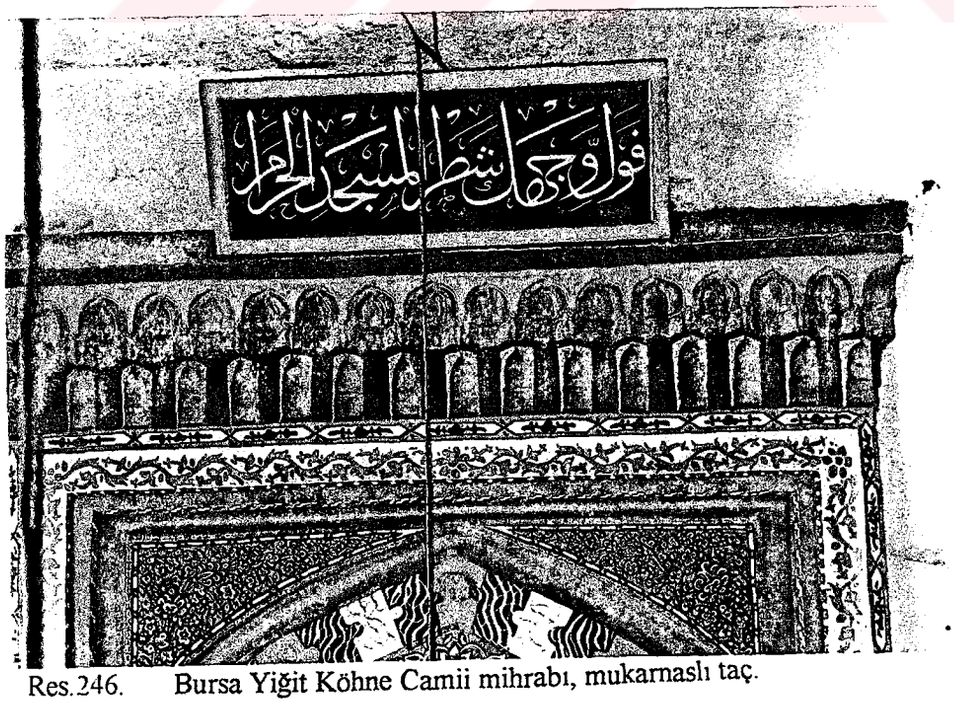

Res.246. Bursa Yiğit Köhne Camii mihrabı, mukarnaslı taç.

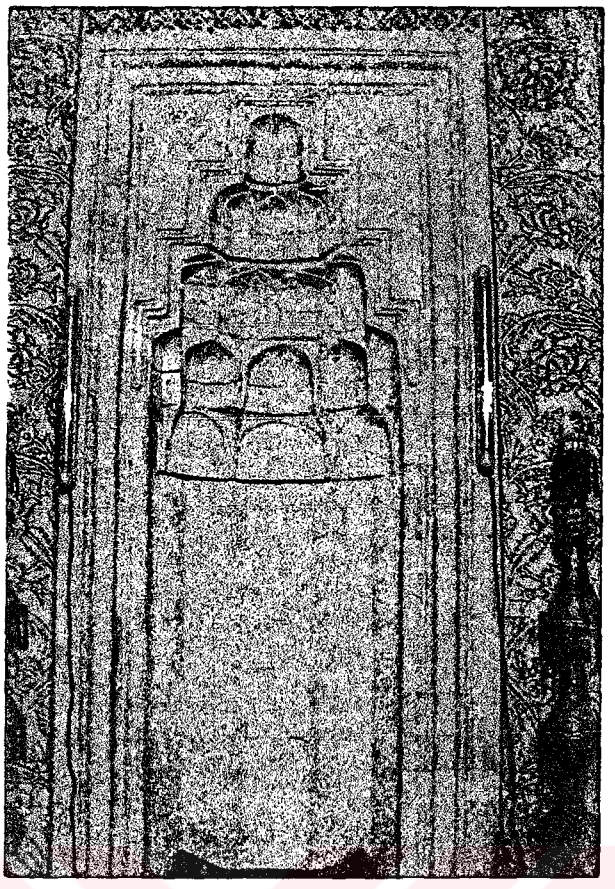

Res.247. Edirne Yeşilce Camii mihrabı, genel.

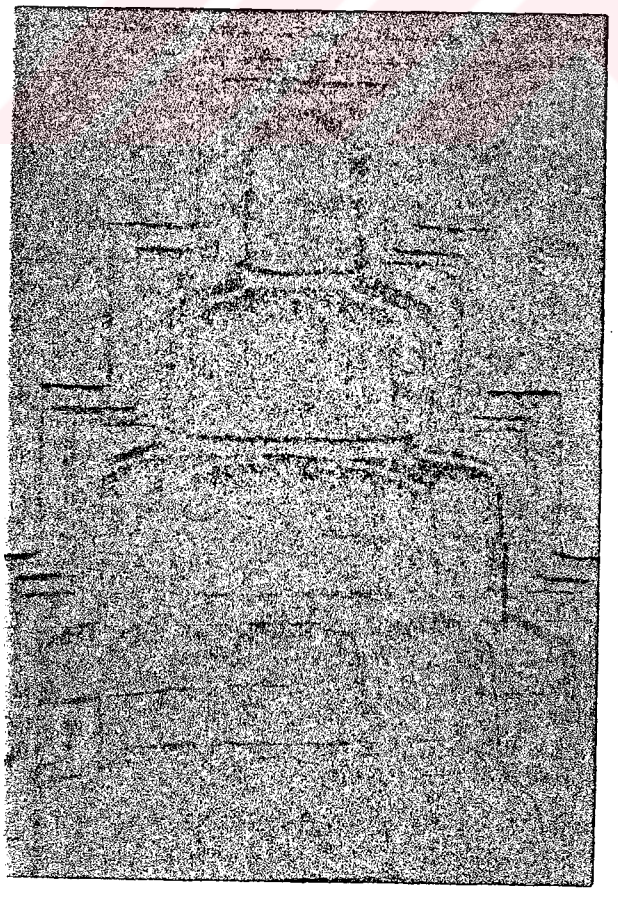

Res.248. Edirne Yeşilce Camii mihrabı, kavsara.

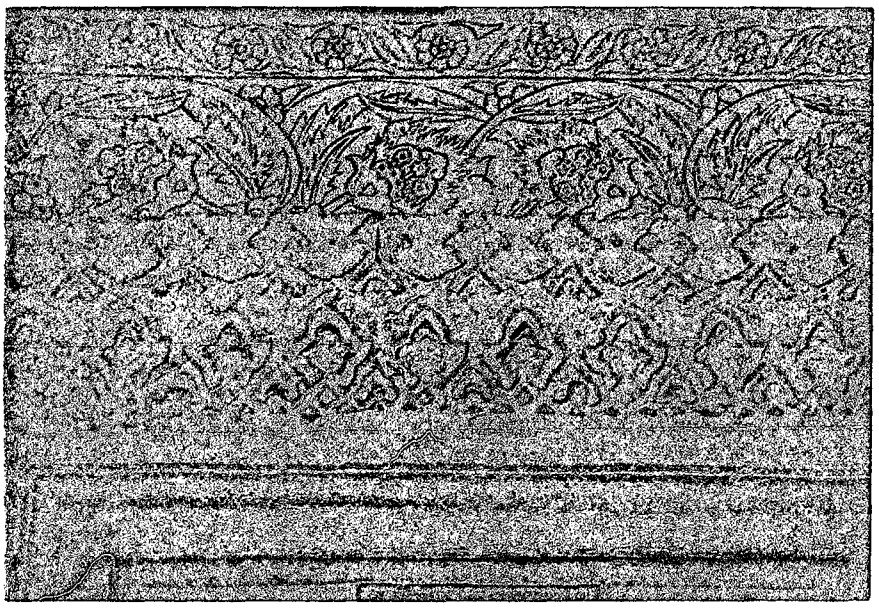

Res.249. Edirne Yeşilce Camii mihrabı, taç.

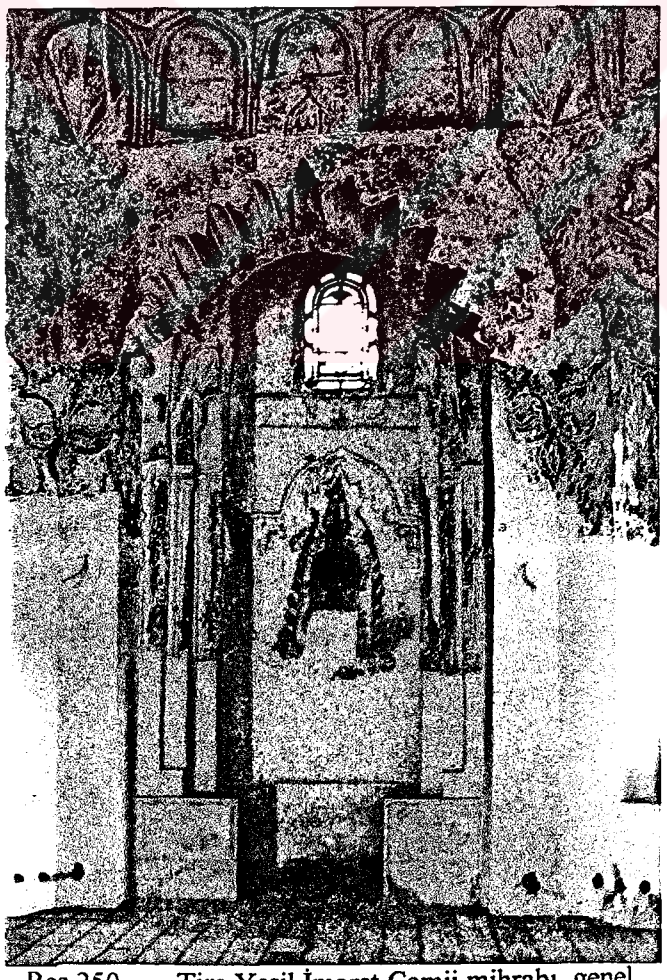

Res.250. Tire Yeşil İmaret Camii mihrabı, genel.

Res.251. Tire Yeşil İmaret Camii mihrabı, kuşatma kemeri.

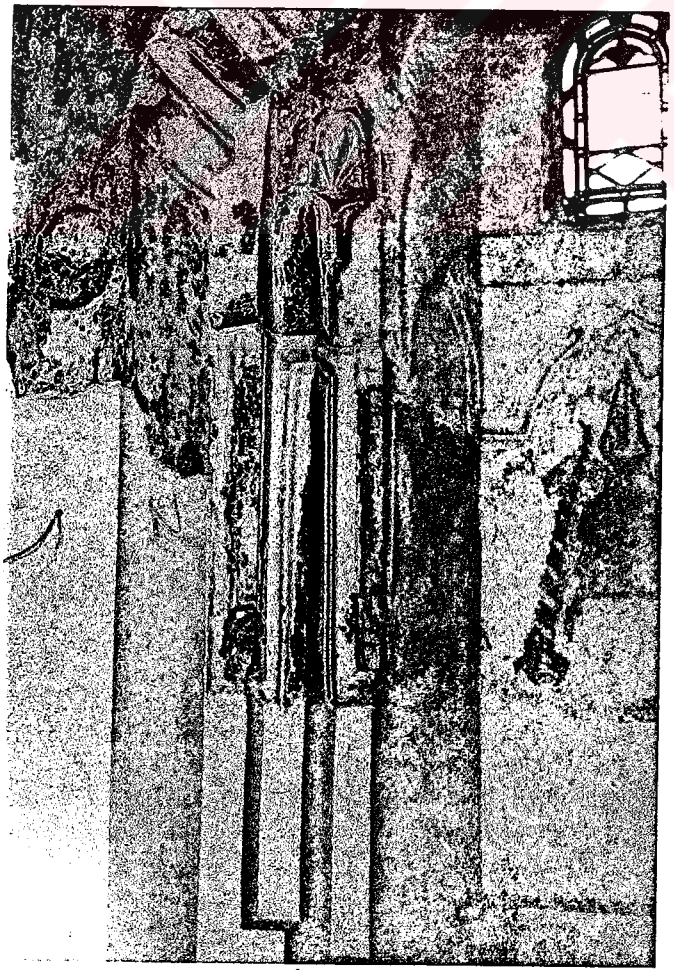

Res.252. Tire Yeşil İmaret Camii mihrabı, kenar bordürleri.

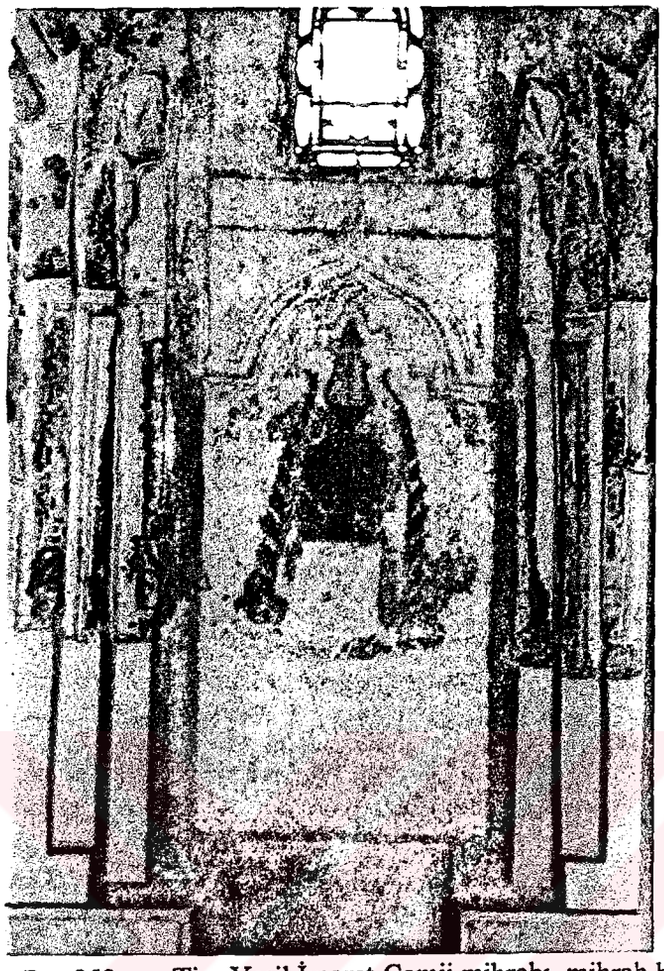

Res.253. Tire Yeşil İmaret Camii mihrabı, mihrab hücresi.

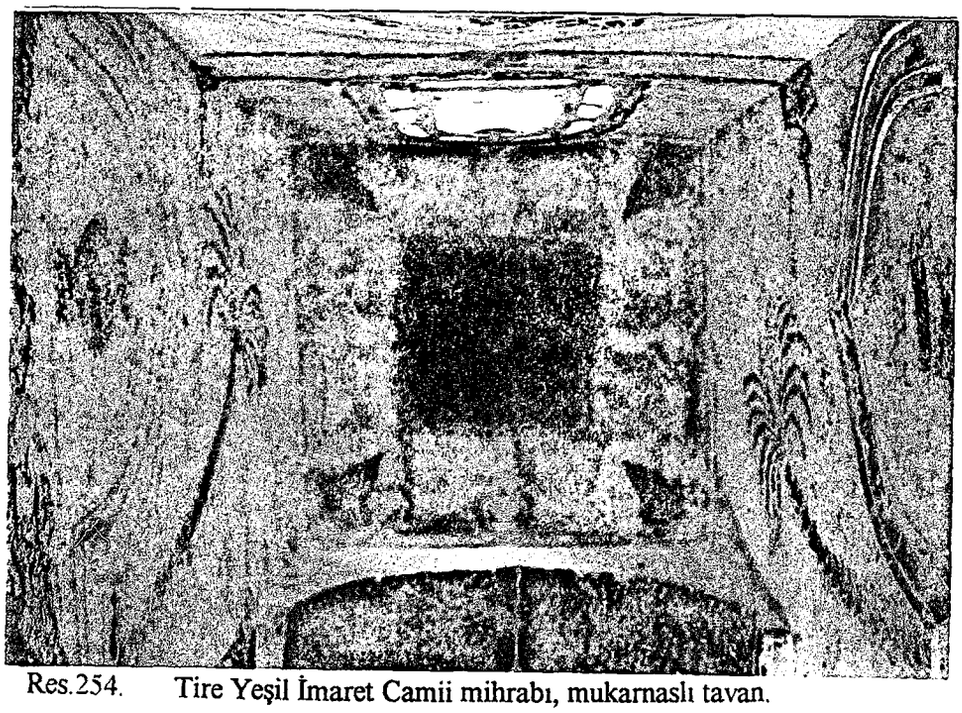

Res.254. Tire Yeşil İmaret Camii mihrabı, mukarnaslı tavan.

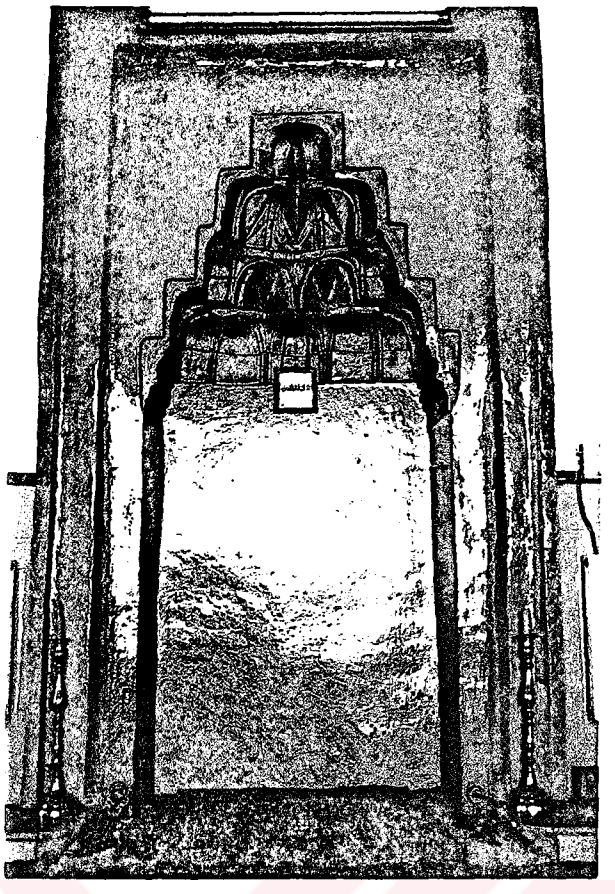

Res.255. Bursa Veledi Yaniç Camii mihrabı, genel.

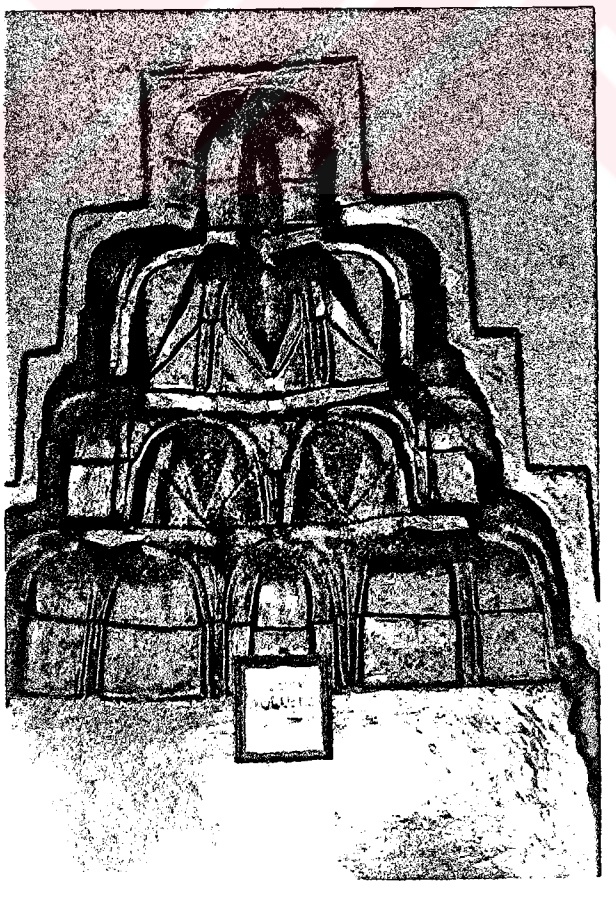

Res.256. Bursa Veledi Yaniç Camii mihrabı, kavsara.

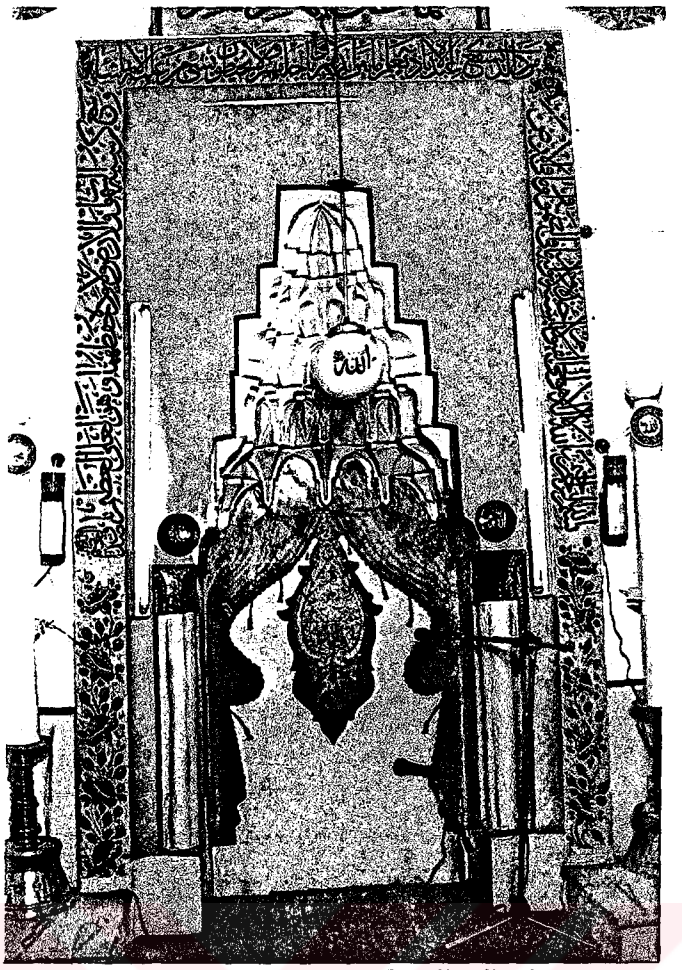

Res.257. Bursa Umur Bey Camii mihrabı, genel.

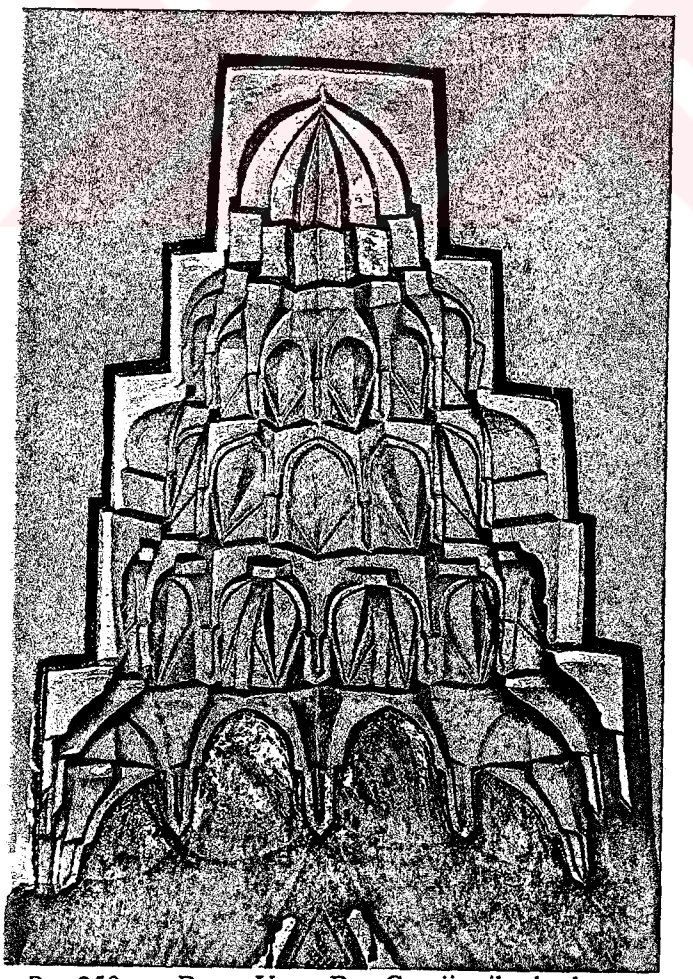

Res.258. Bursa Umur Bey Camii mihrabı, kavsara.

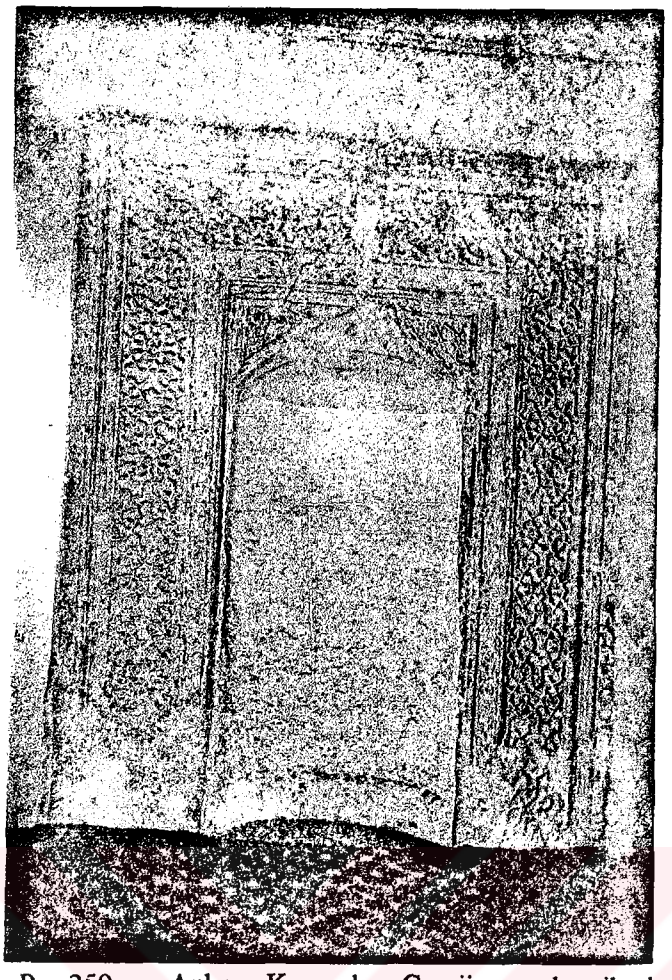

Res.259. Ankara Karacabey Camii yan oda mihrabı, genel.

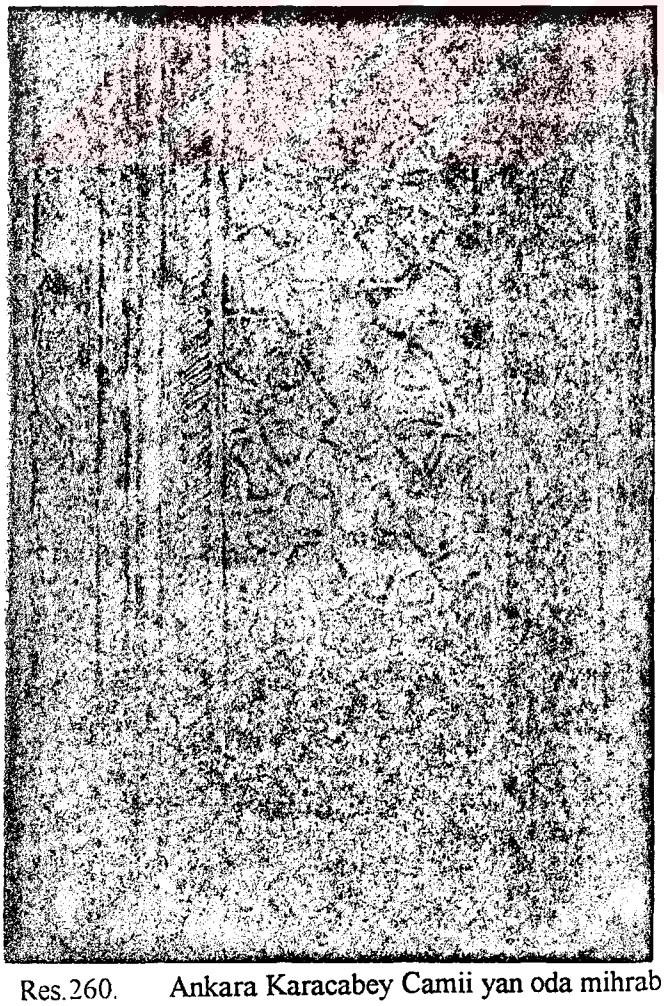

Res.260. Ankara Karacabey Camii yan oda mihrabı, kenar bordürleri.

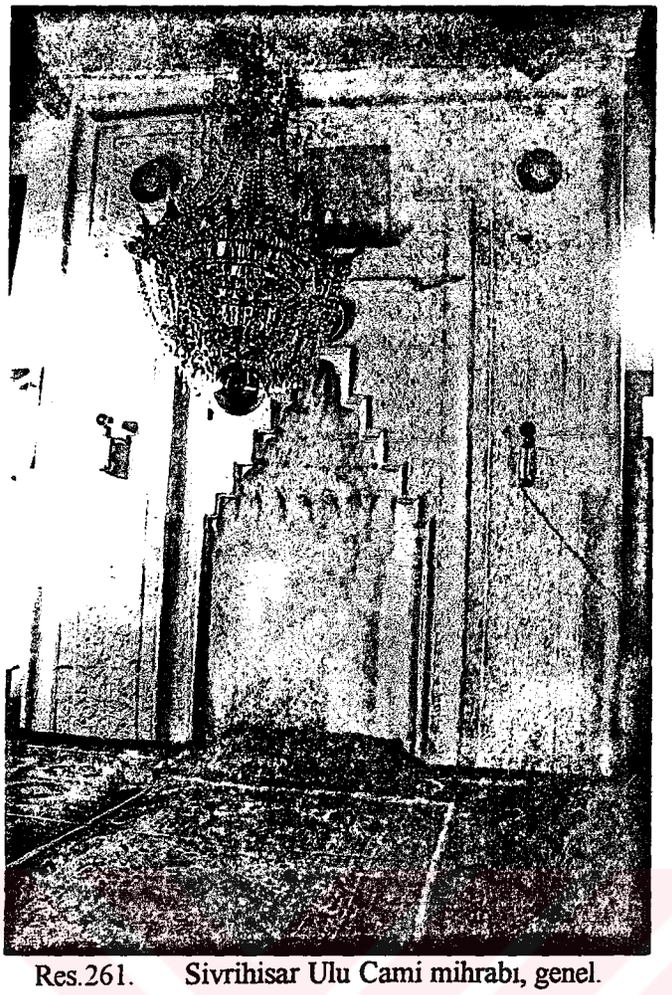

Res.261. Sivrihisar Ulu Cami mihrabı, genel.

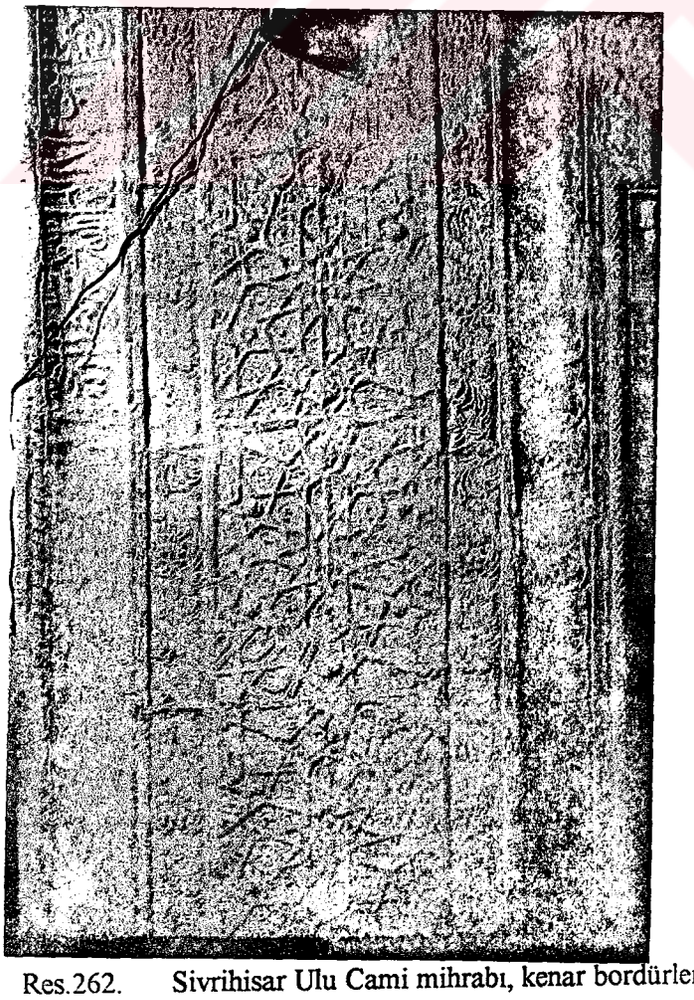

Res.262. Sivrihisar Ulu Cami mihrabı, kenar bordürleri.

Res.263. Sivrihisar Ulu Cami mihrabı, mihrab hücresi.

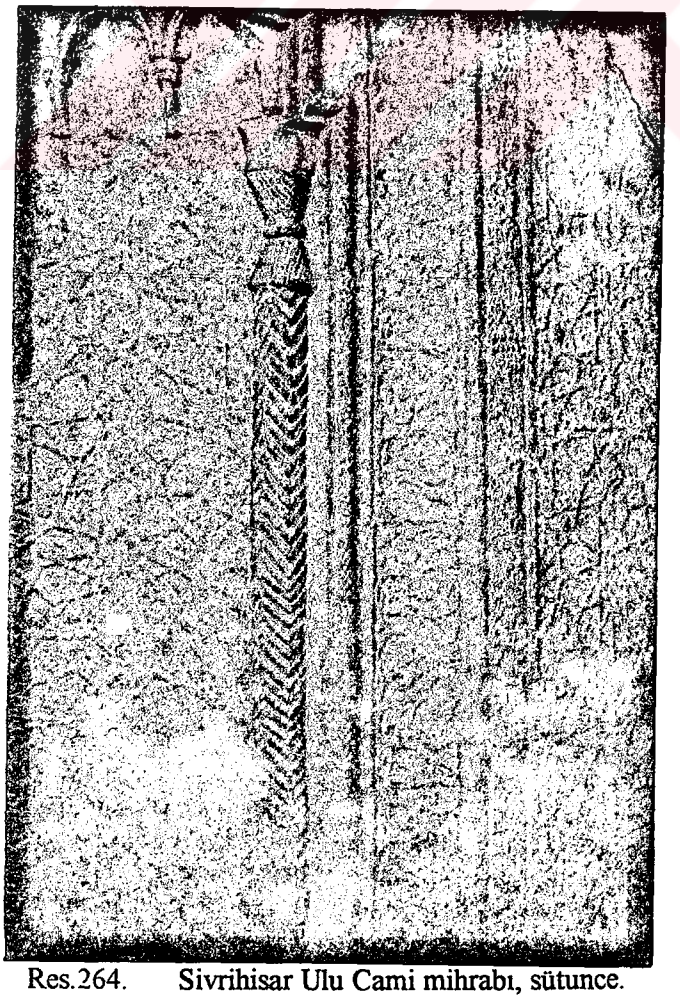

Res.264. Sivrihisar Ulu Cami mihrabı, sütunce.

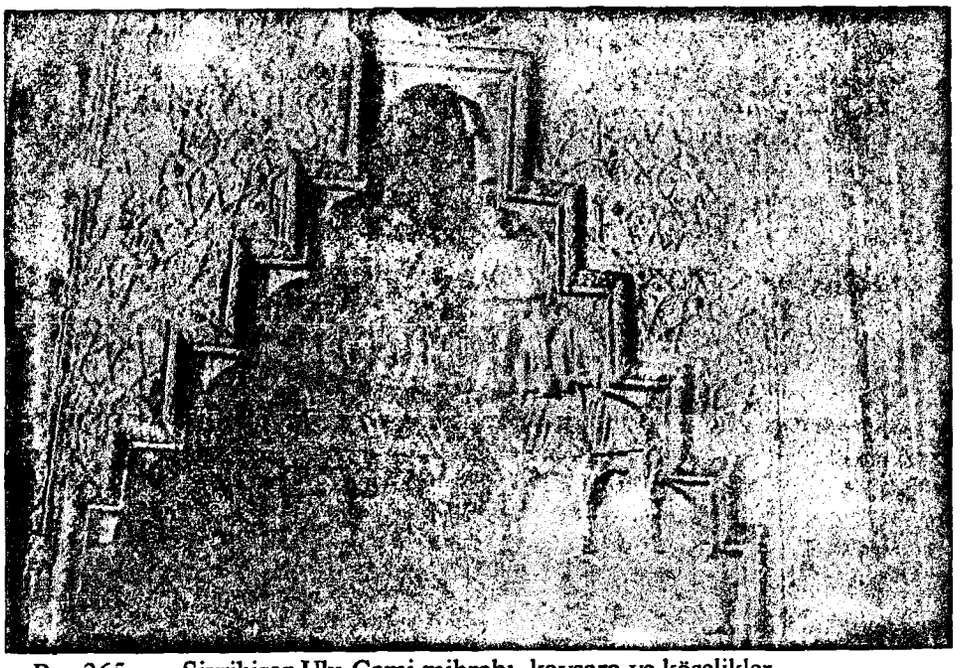

Res.265. Sivrihisar Ulu Cami mihrabı, kavsara ve köşelikler.

Res.266. İznik Mahmud Çelebi Camii mihrabı, genel.

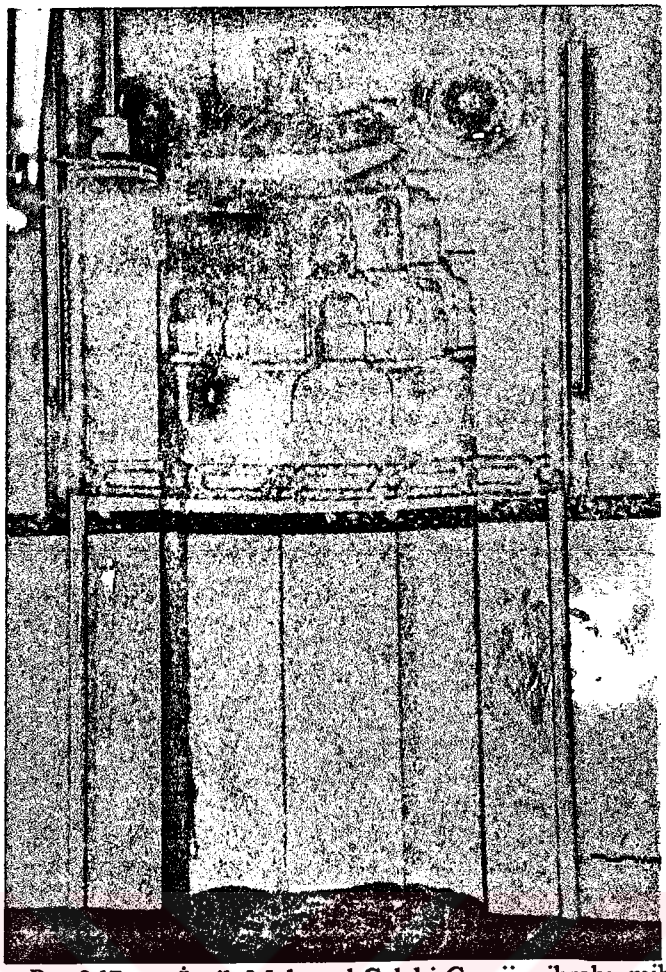

Res.267. İznik Mahmud Çelebi Camii mihrabı, mihrab hücresi.

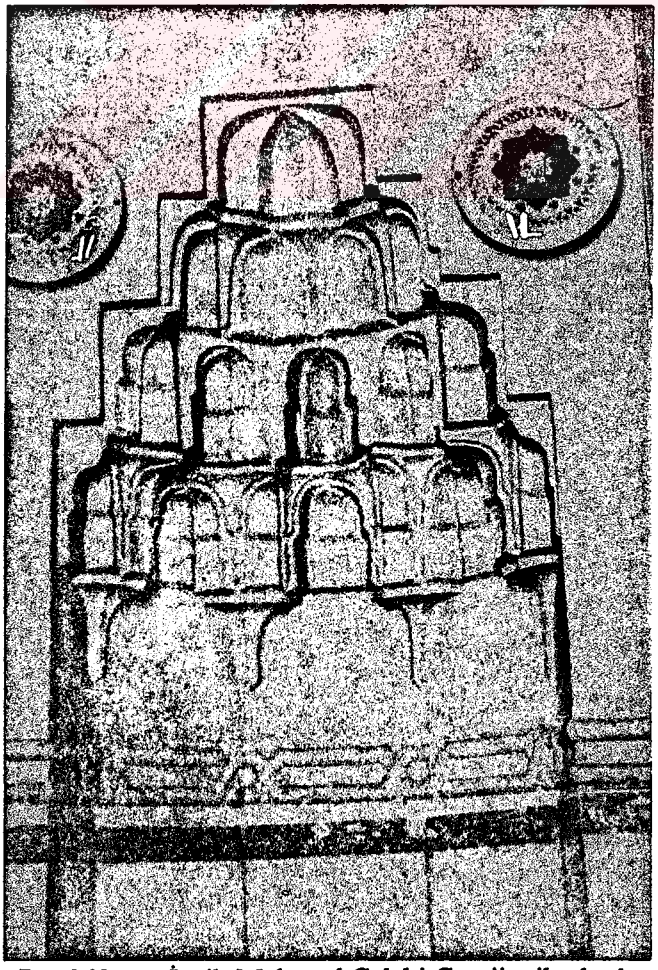

Res.268. İznik Mahmud Çelebi Camii mihrabı, kavsara ve altındaki zencirek.

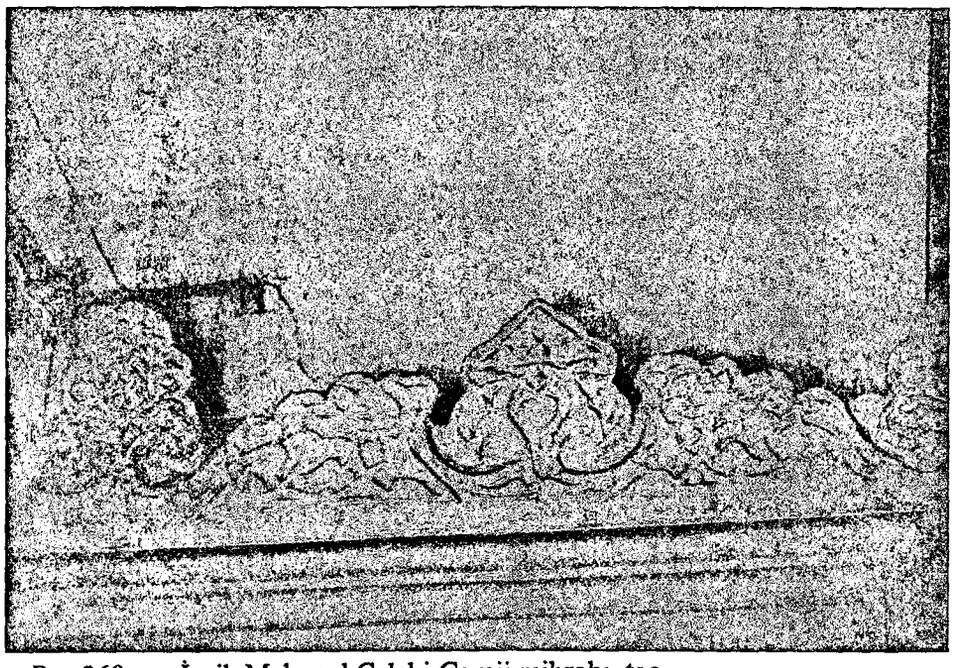

Res.269. İznik Mahmud Çelebi Camii mihrabı, taç.

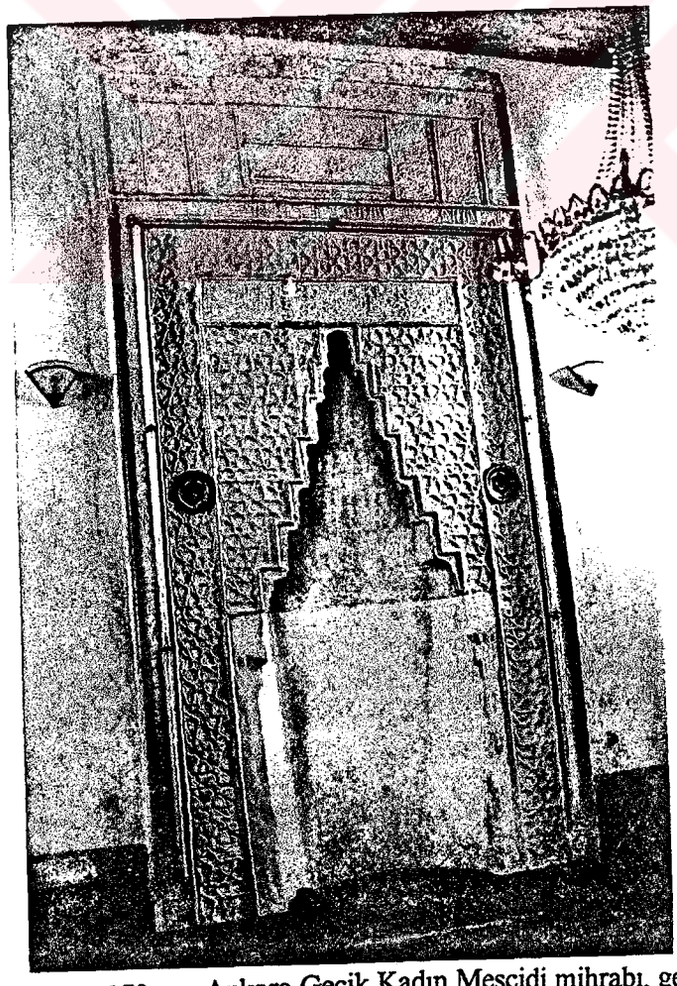

Res.270. Ankara Gecik Kadın Mescidi mihrabı, genel.

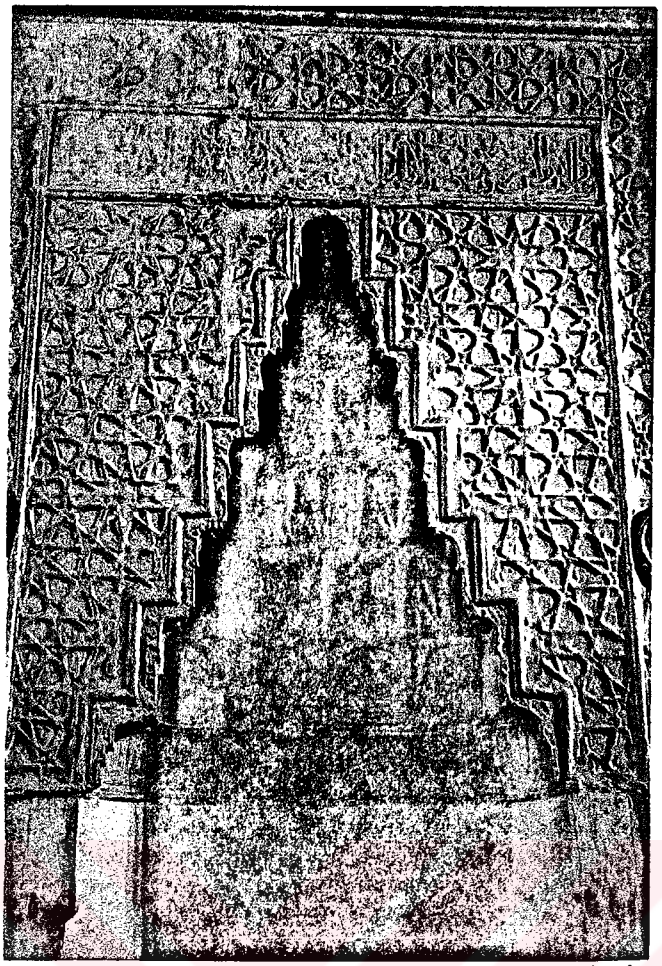

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Res.271. Ankara Gecik Kadın Mescidi mihrabı, kavsara, köşelikler ve kitabelik.

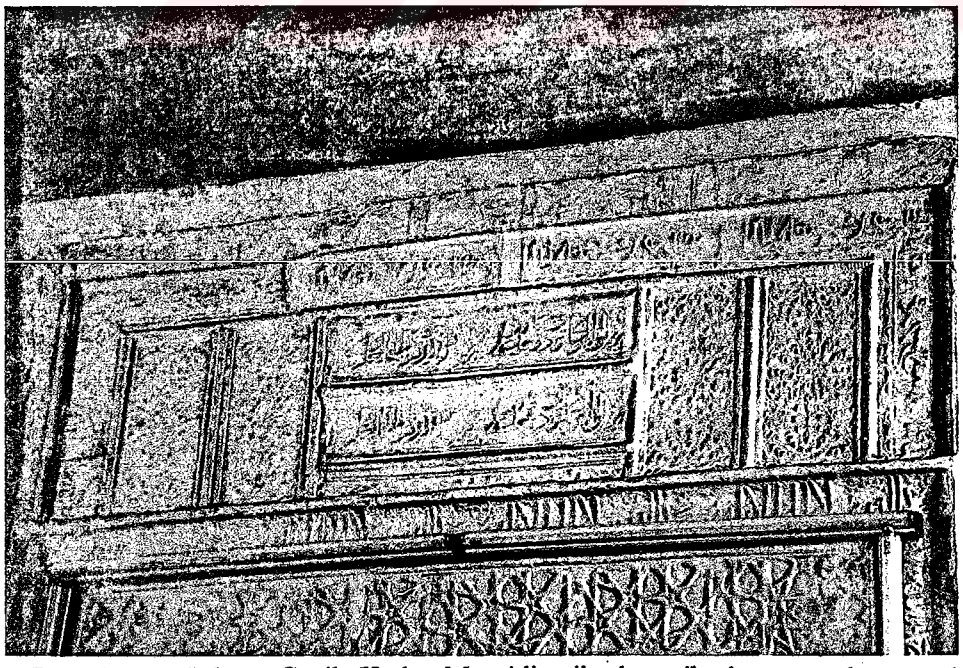

Res.272. Ankara Gecik Kadın Mescidi mihrabı, mihrabın üstünde sonradan ilave edilen kitabelik.

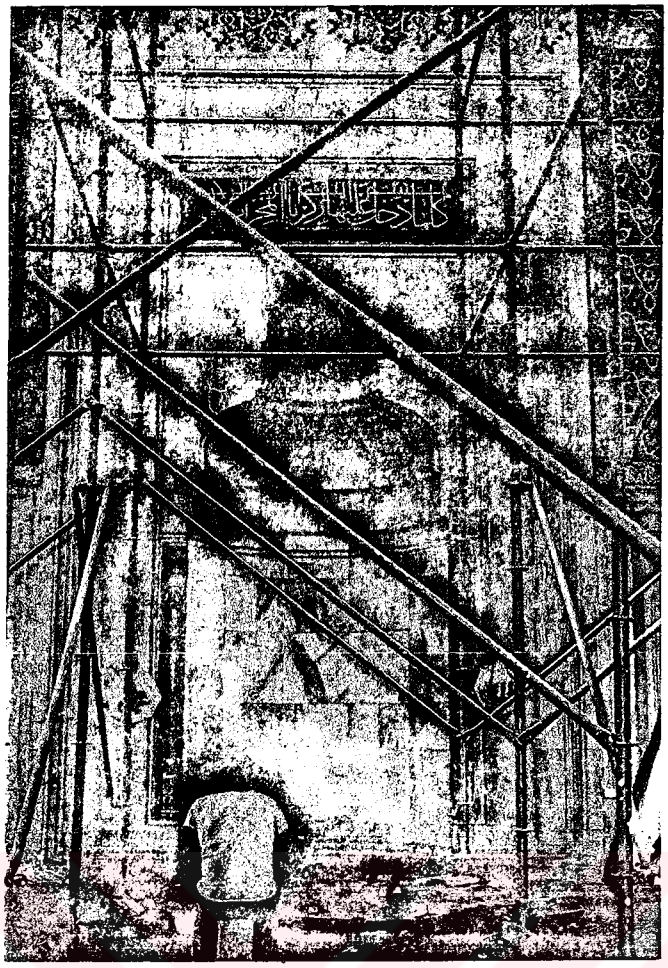

Res.273. Edirne Üç Şerefeli Cami mihrabı, genel.

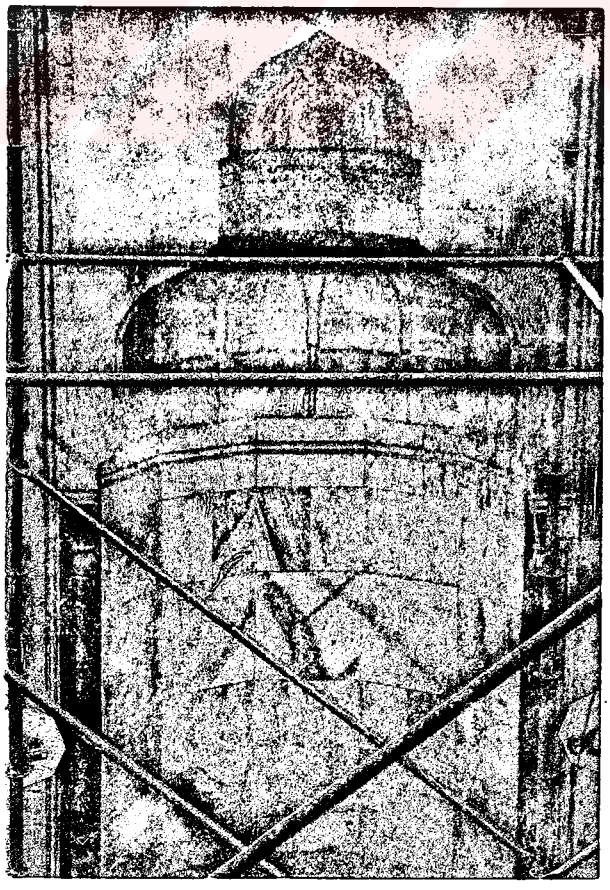

Res.274. Edirne Üç Şerefeli Cami mihrabı, mihrab hücresi.

Res.275. Edirne Üç Şerefeli Cami mihrabı, sütunce.

Res.276. Edirne Üç Şerefeli Cami mihrabı, sütunce başlık ve kaidesi.

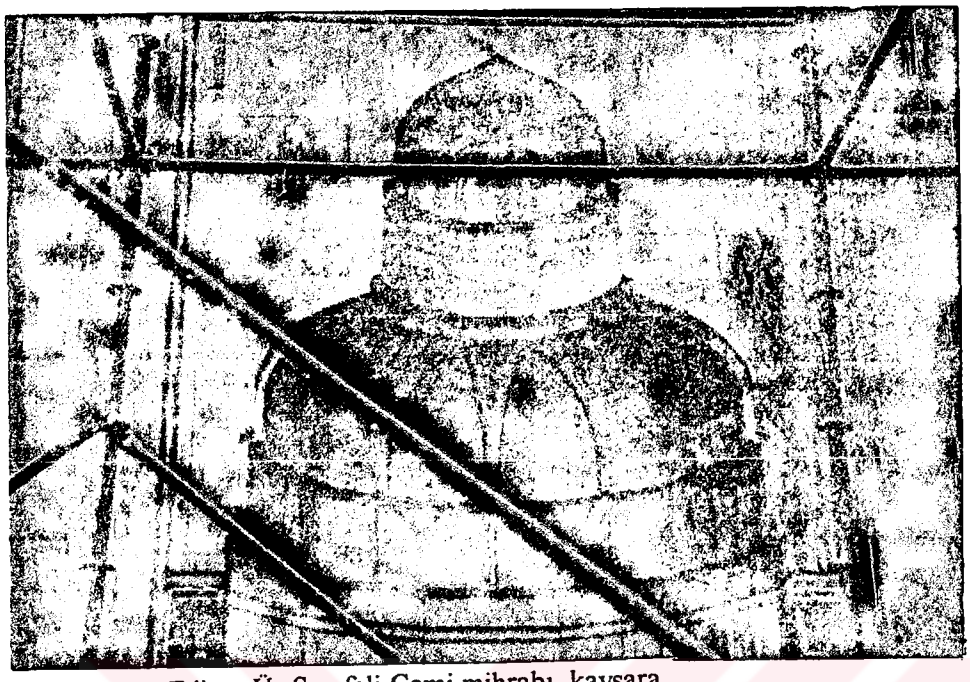

Res.277. Edirne Üç Şerefeli Cami mihrabı, kavsara.

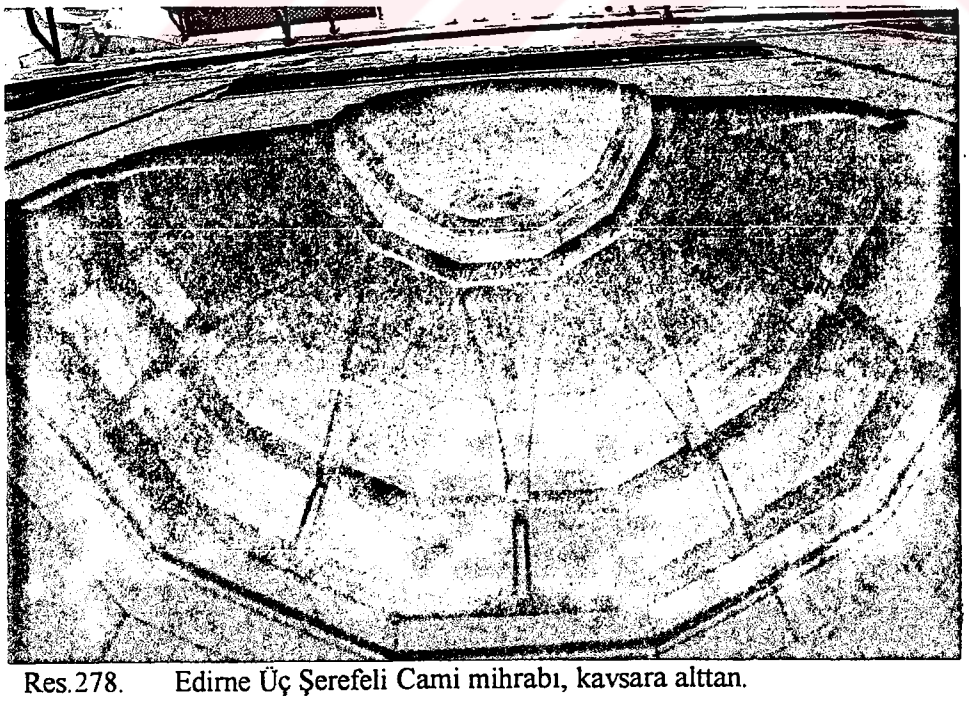

Res.278. Edirne Üç Şerefeli Cami mihrabı, kavsara alttan.

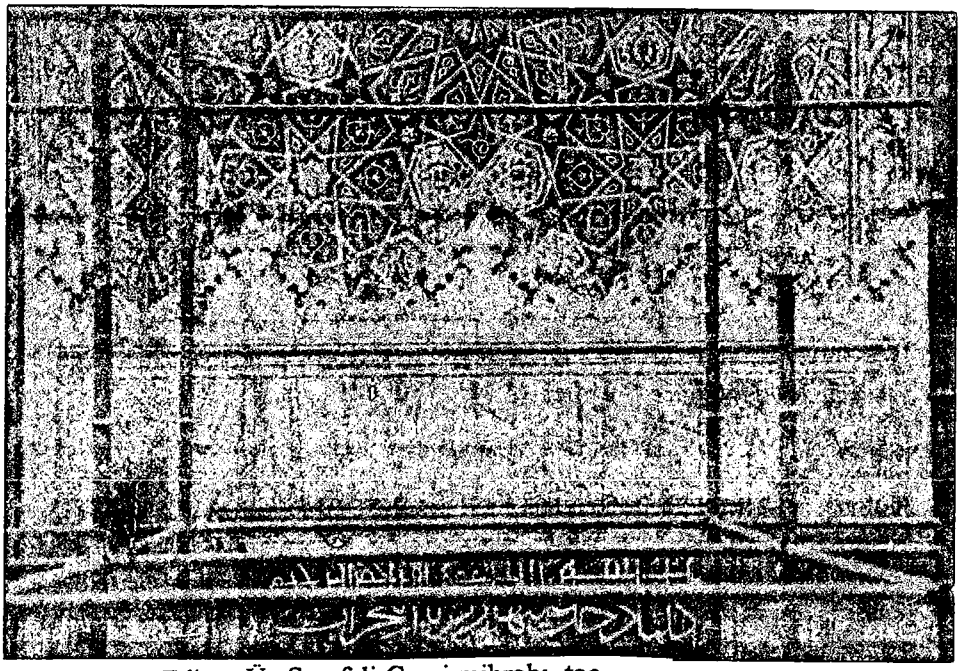

Res.279. Edirne Üç Şerefeli Cami mihrabı, taç.

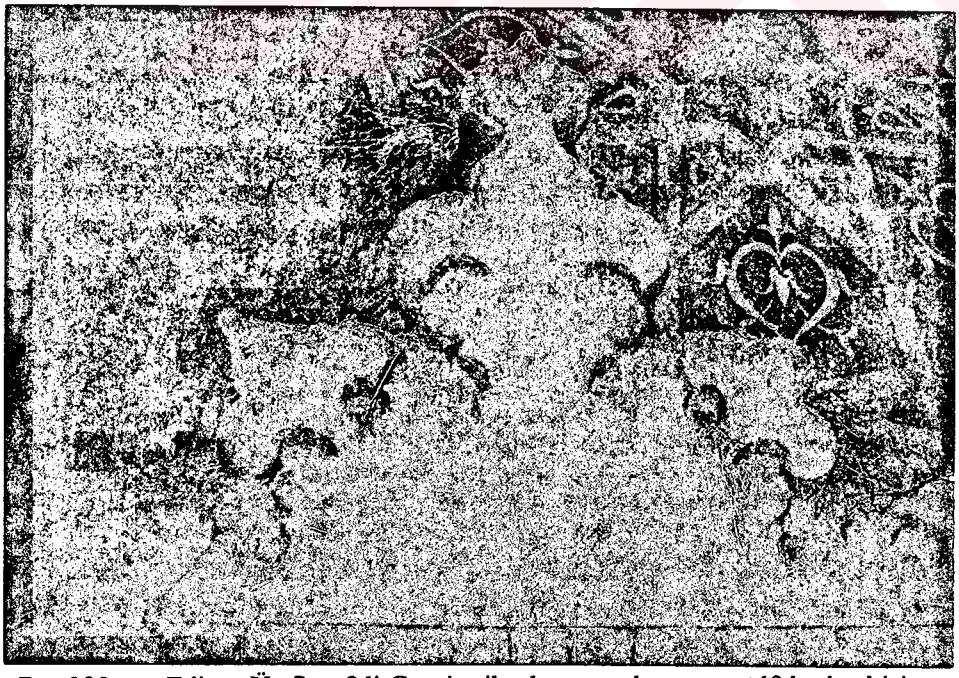

Res.280 Edirne Üç Şerefeli Cami mihrabı, tacı oluşturan zülfelerden biri.

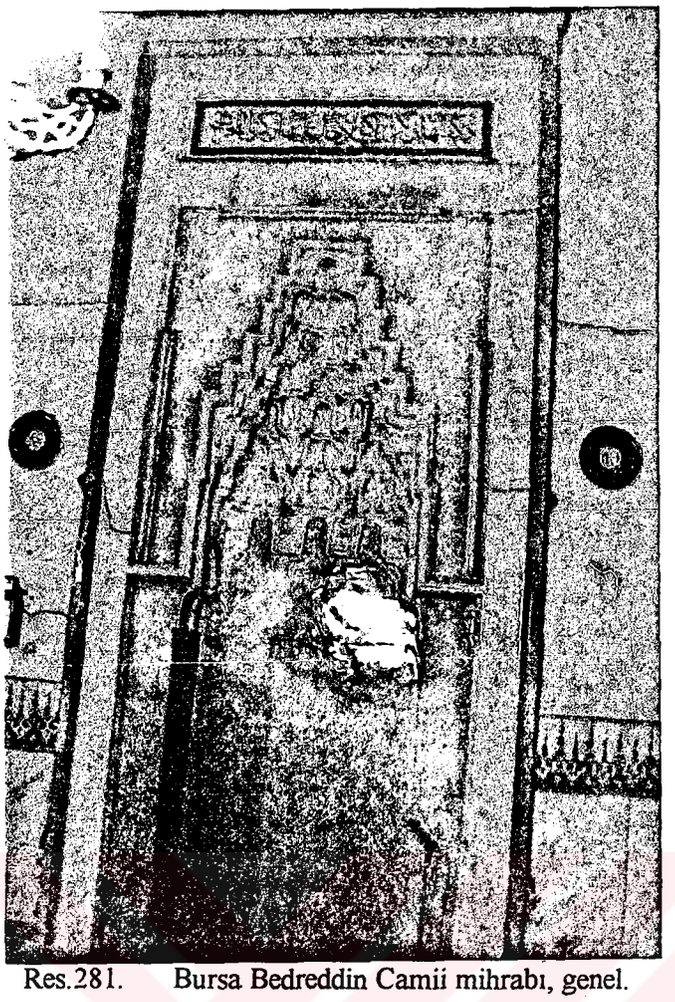

Res.281. Bursa Bedreddin Camii mihrabı, genel.

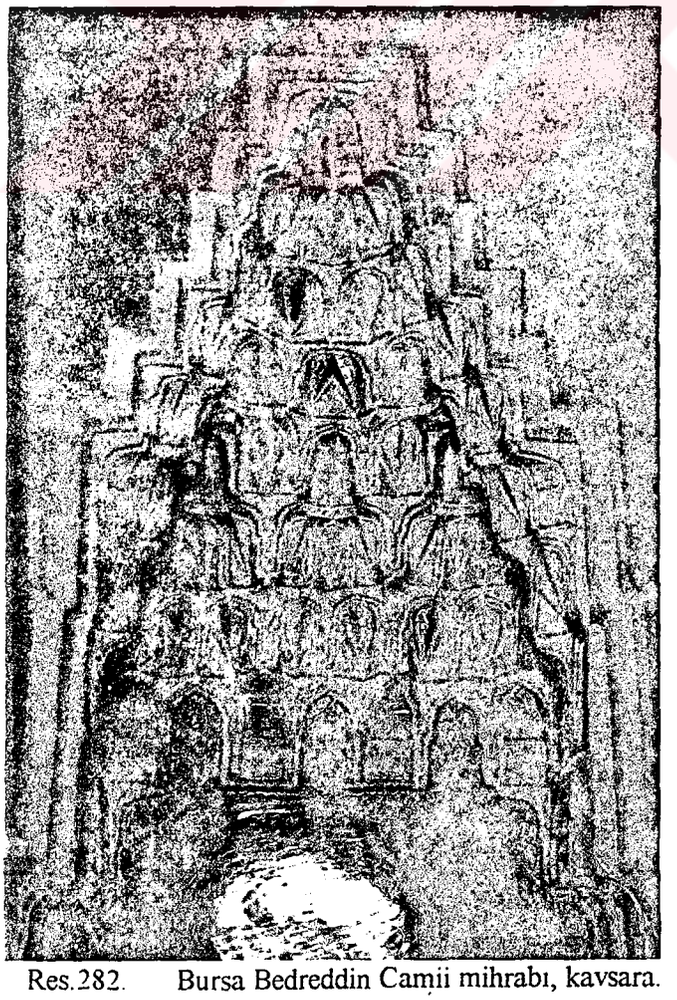

Res.282. Bursa Bedreddin Camii mihrabı, kavsara.

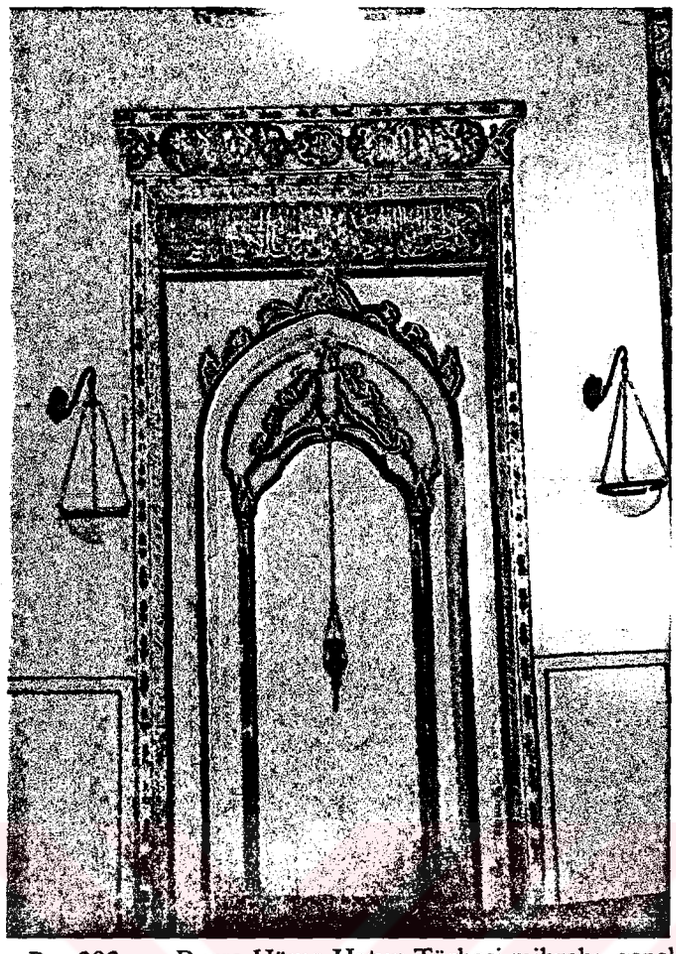

Res.283. Bursa Hüma Hatun Türbesi mihrabı, genel.

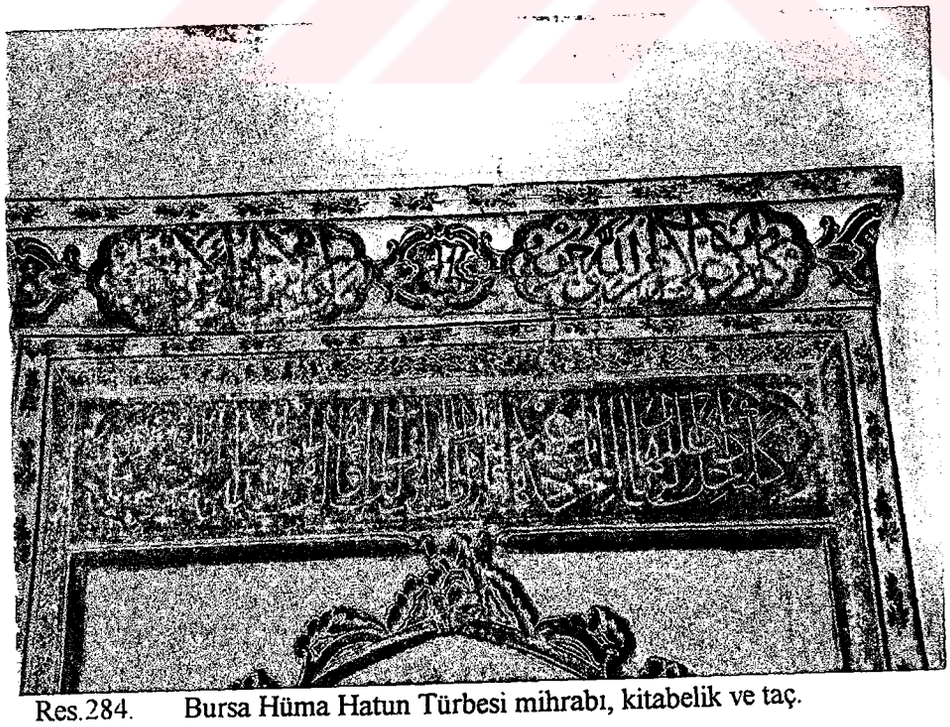

Res.284. Bursa Hüma Hatun Türbesi mihrabı, kitabelik ve taç.

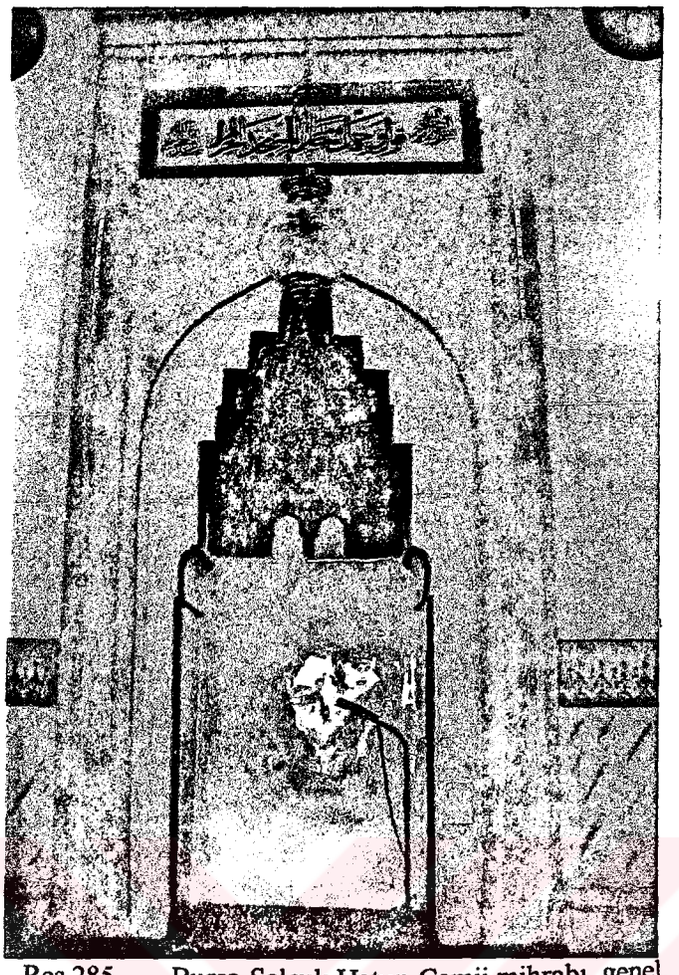

Res.285. Bursa Selçuk Hatun Camii mihrabı, genel.

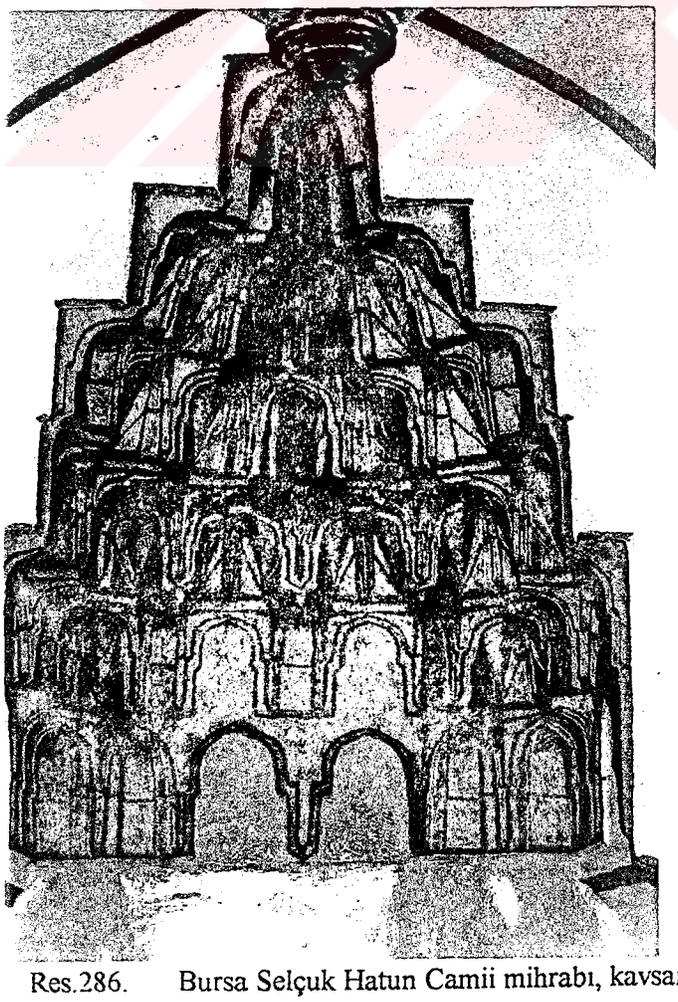

Res.286. Bursa Selçuk Hatun Camii mihrabı, kavsara.

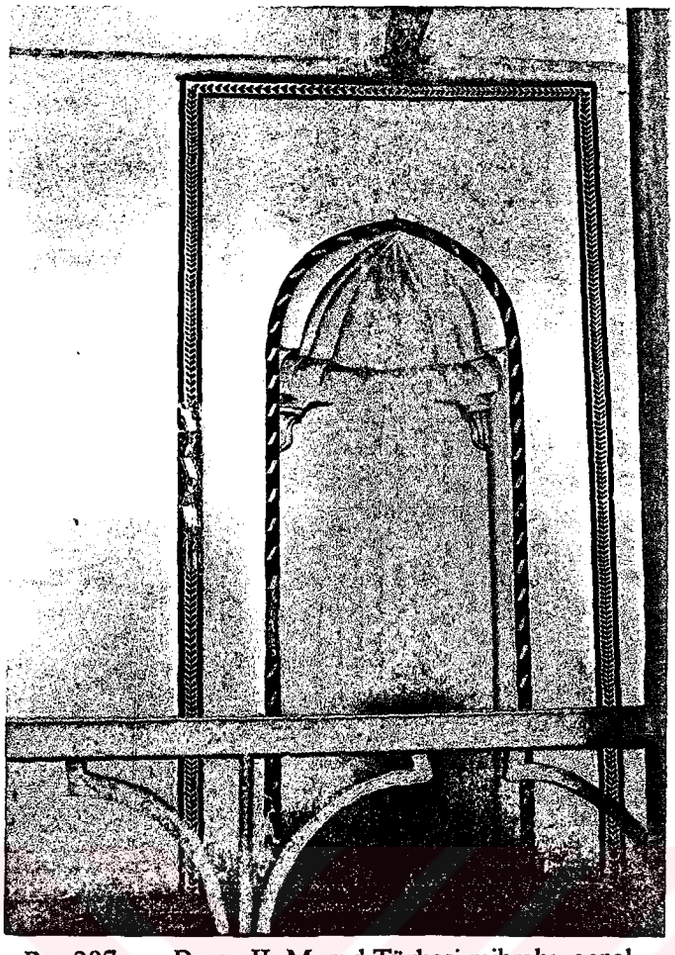

Res.287. Bursa II. Murad Türbesi mihrabı, genel.

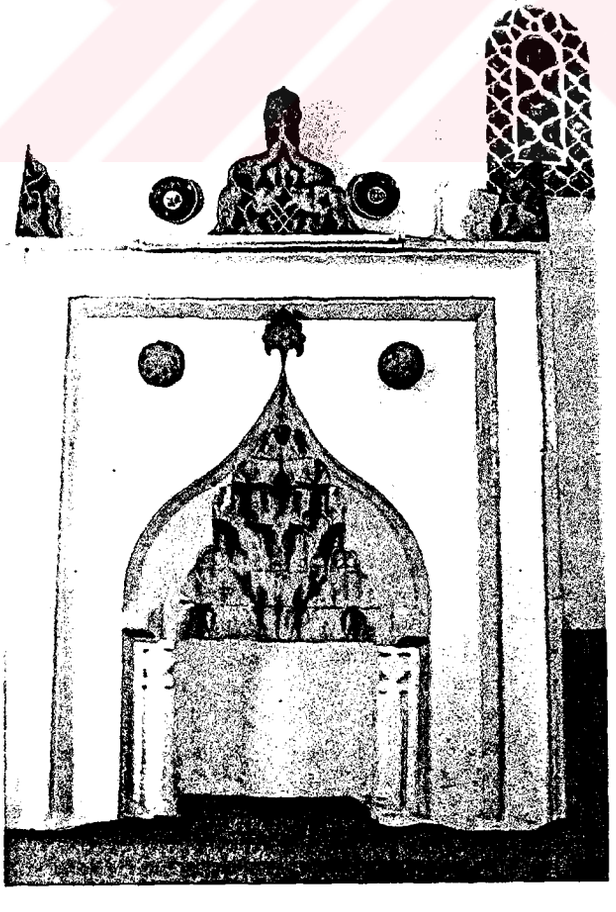

Res.288. Kütahya Arslan Bey Camii mihrabı, genel.

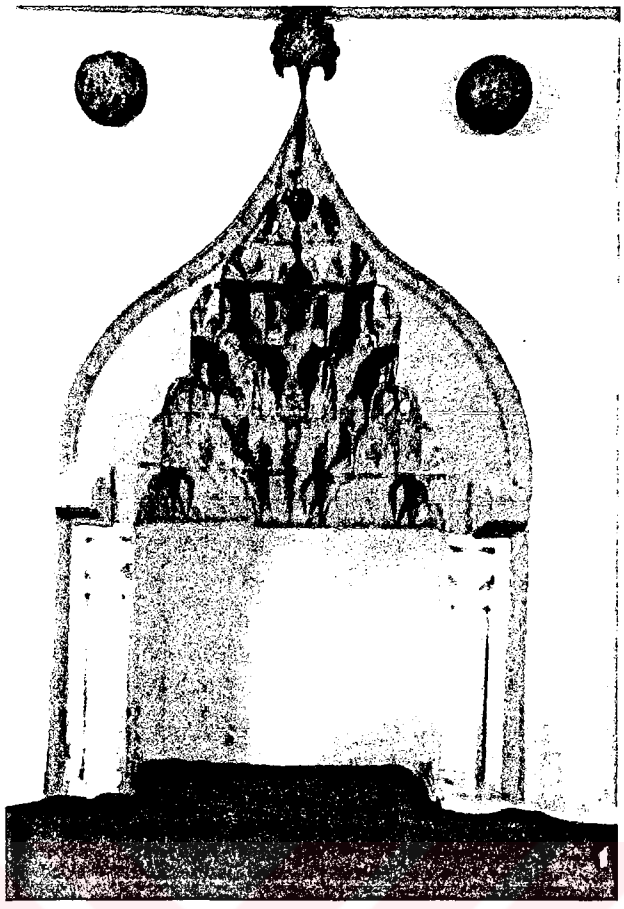

Res.289. Kütahya Arslan Bey Camii mihrabı, mihrab hücresi ve köşelikler.

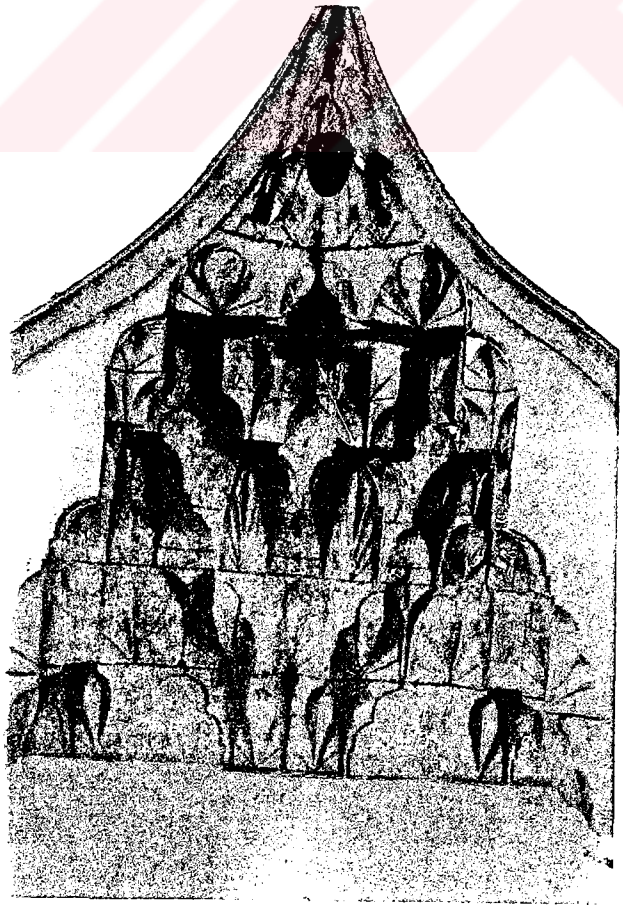

Res.290. Kütahya Arslan Bey Camii mihrabı, kavsara.

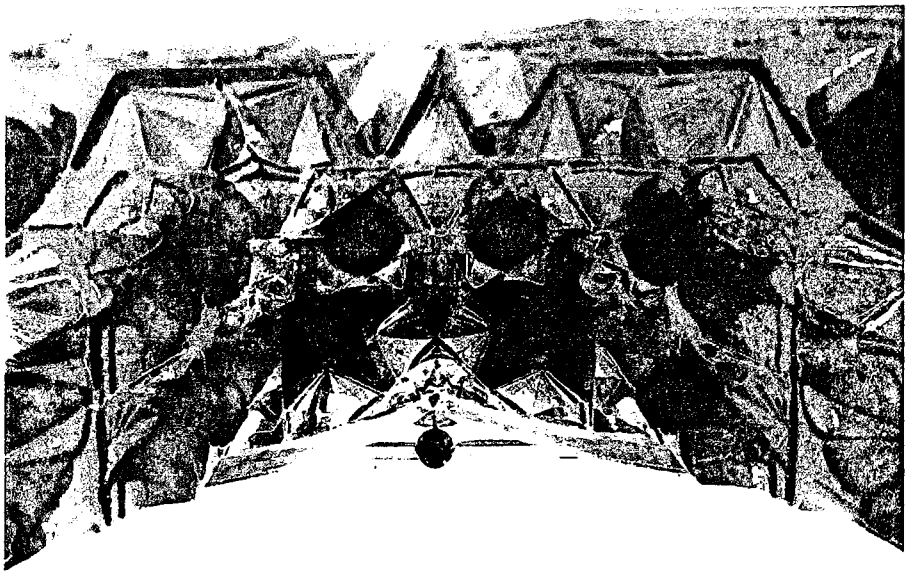

Res.291. Kütahya Arslan Bey Camii mihrabı, kavsara alttan.

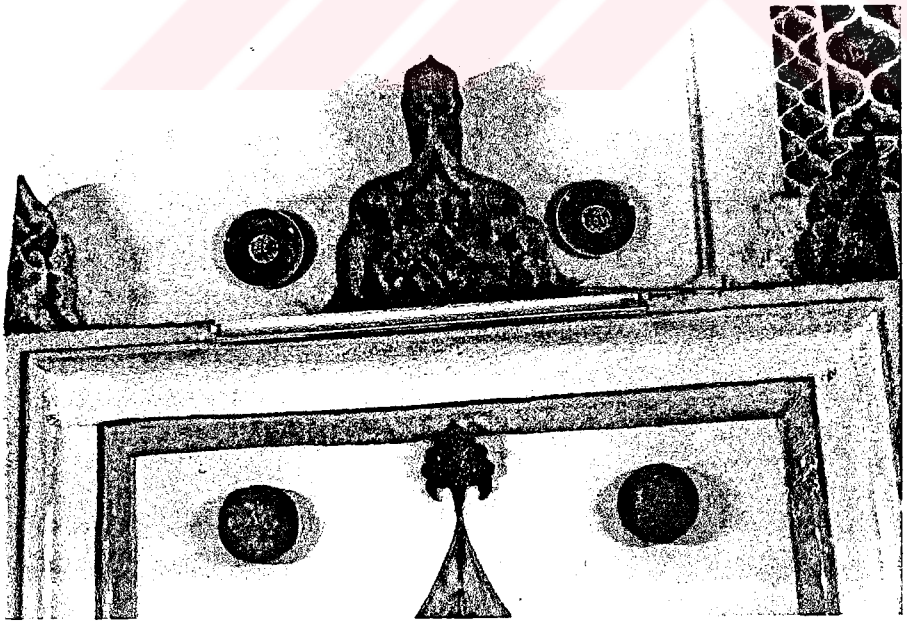

Res.292. Kütahya Arslan Bey Camii mihrabı, köşeliklerdeki kabaralar ve taç.

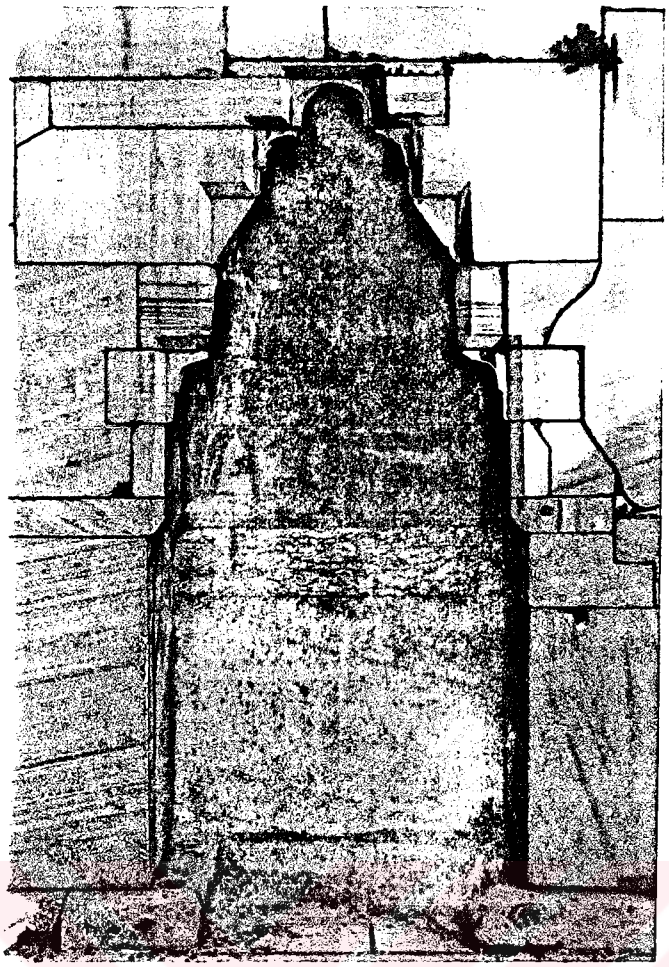

Res.293. Bursa Umur Bey Namazgâhı mihrabı, genel.

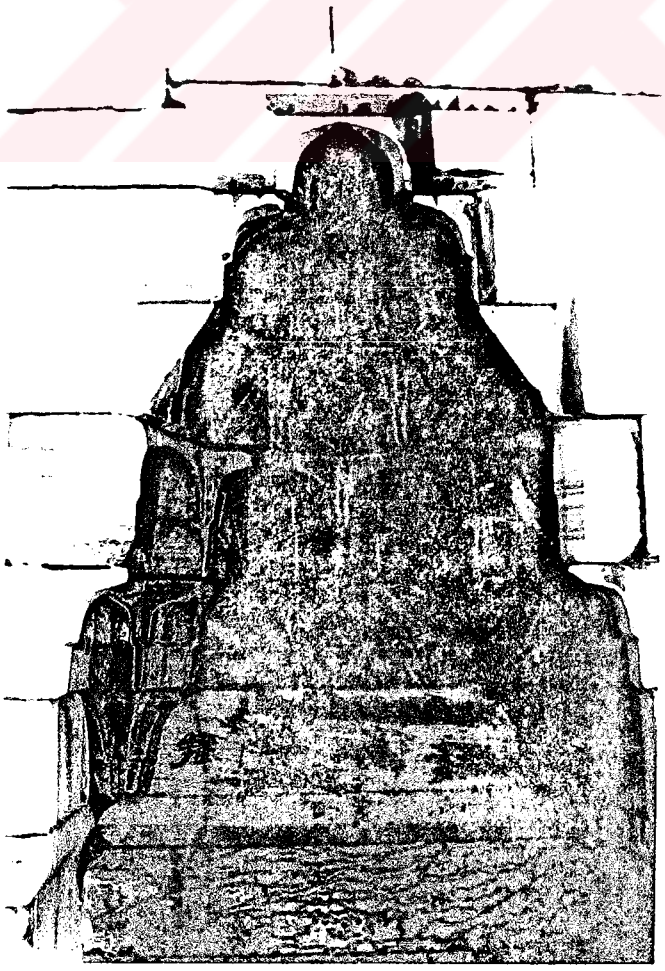

Res.294. Bursa Umur Bey Namazgâhı mihrabı, kavsara.

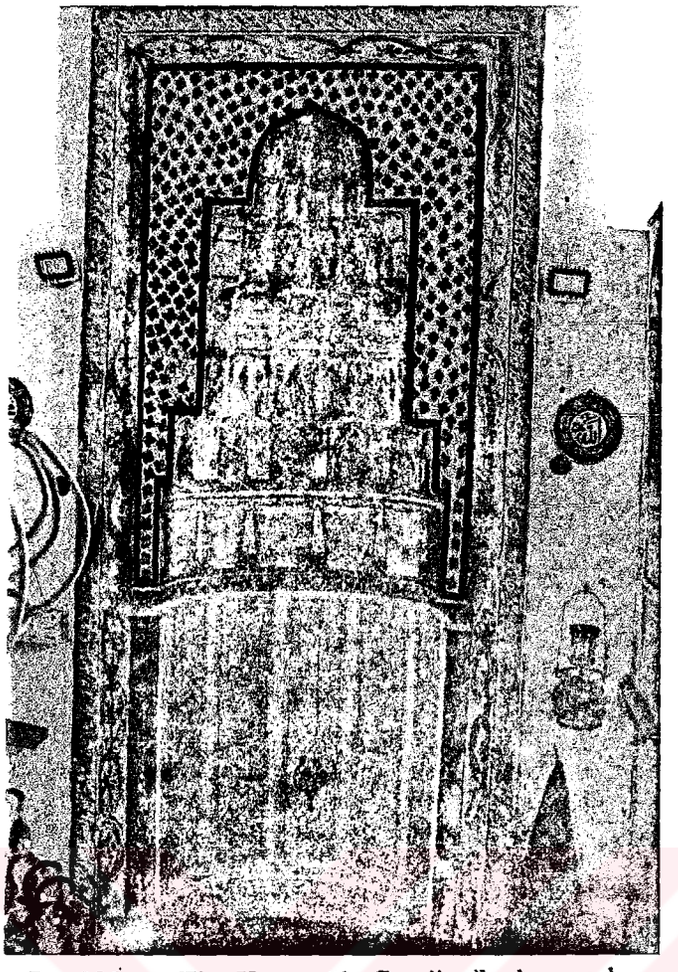

Res.295. Tire Kazanoğlu Camii mihrabı, genel.

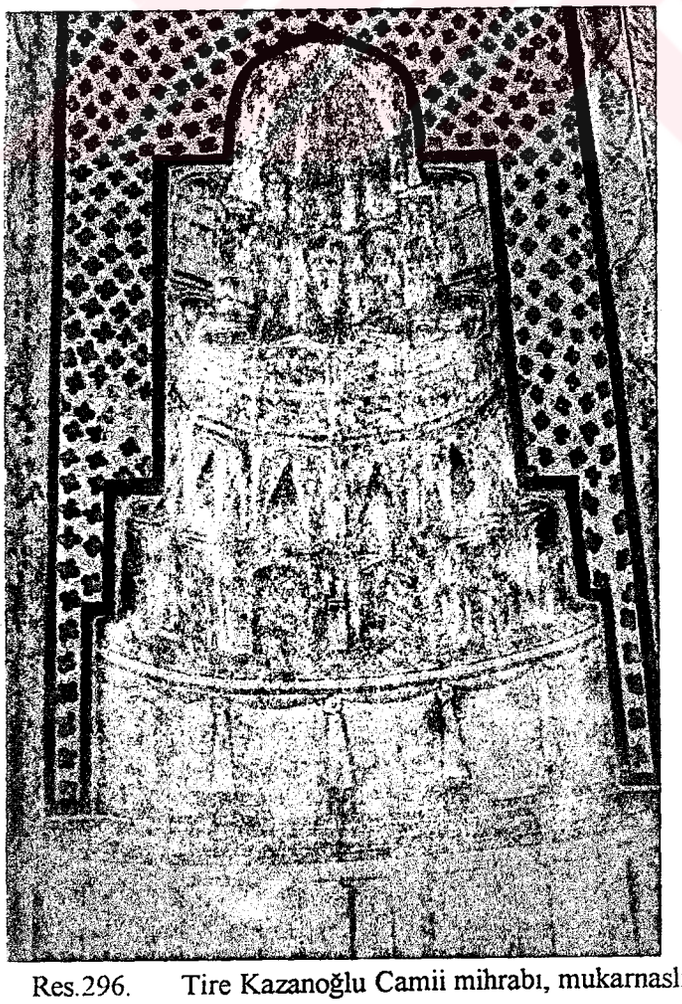

Res.296. Tire Kazanoğlu Camii mihrabı, mukarnaslı kavsara.

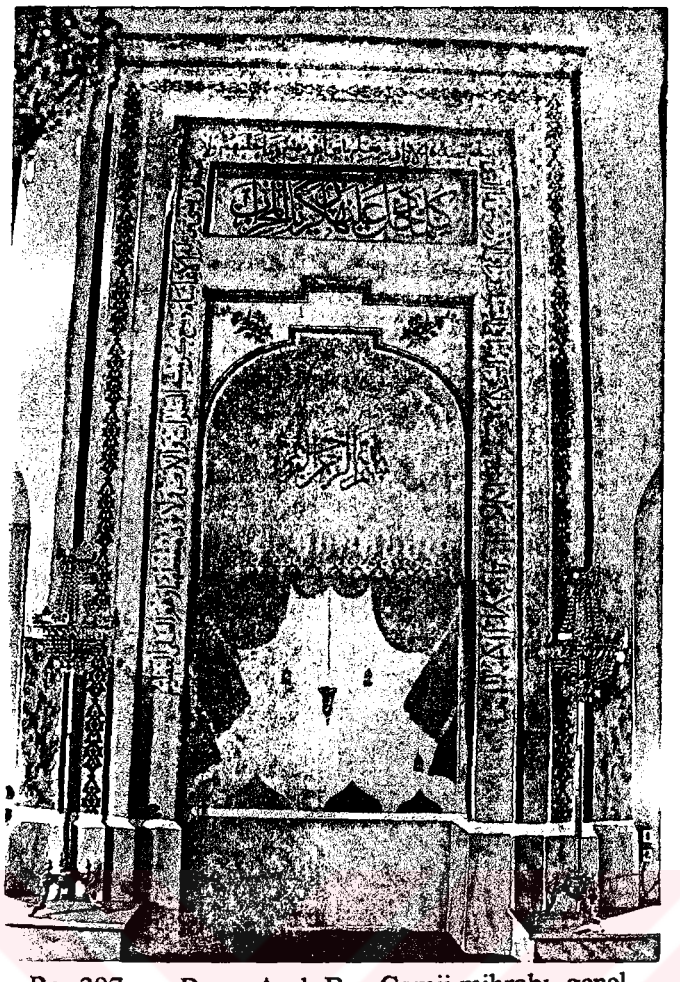

Res.297. Bursa Azeb Bey Camii mihrabı, genel.

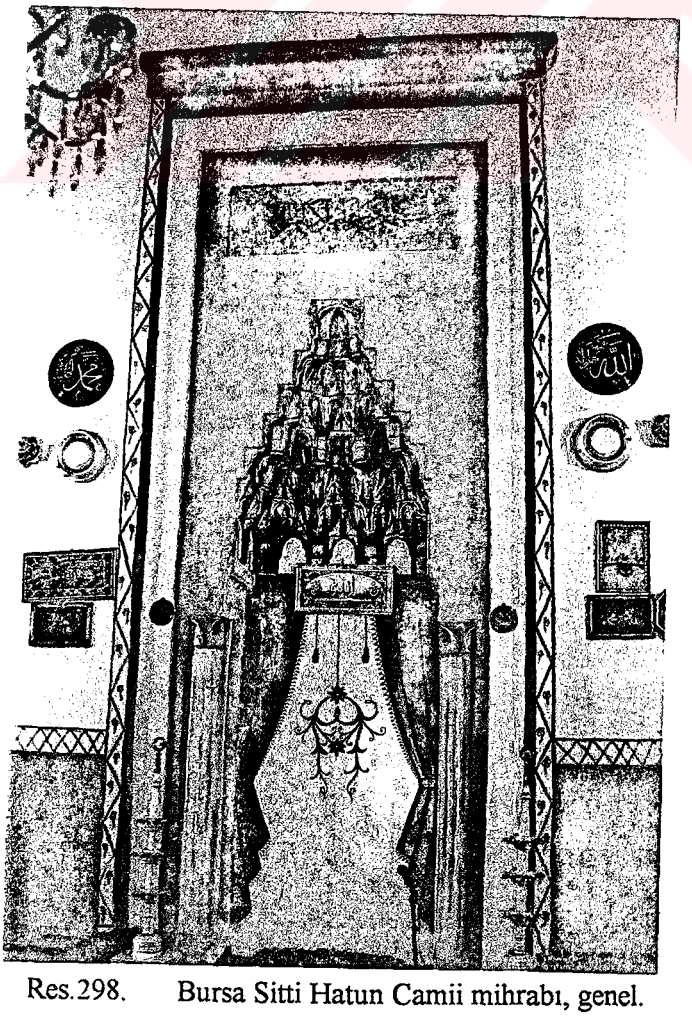

Res.298. Bursa Sitti Hatun Camii mihrabı, genel.

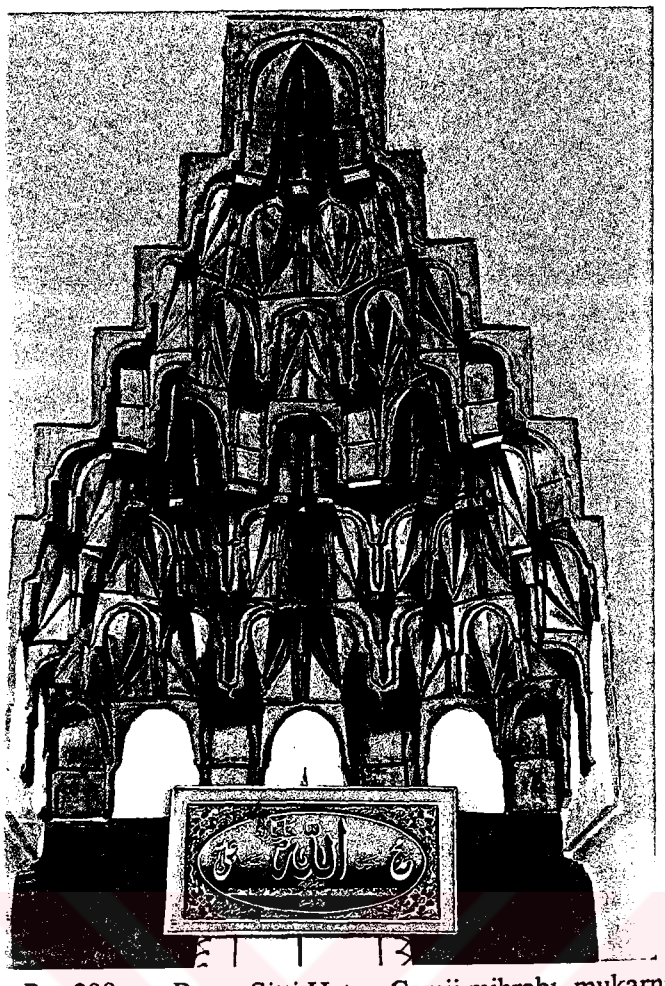

Res.299. Bursa Sitti Hatun Camii mihrabı, mukarnaslı kavsara.

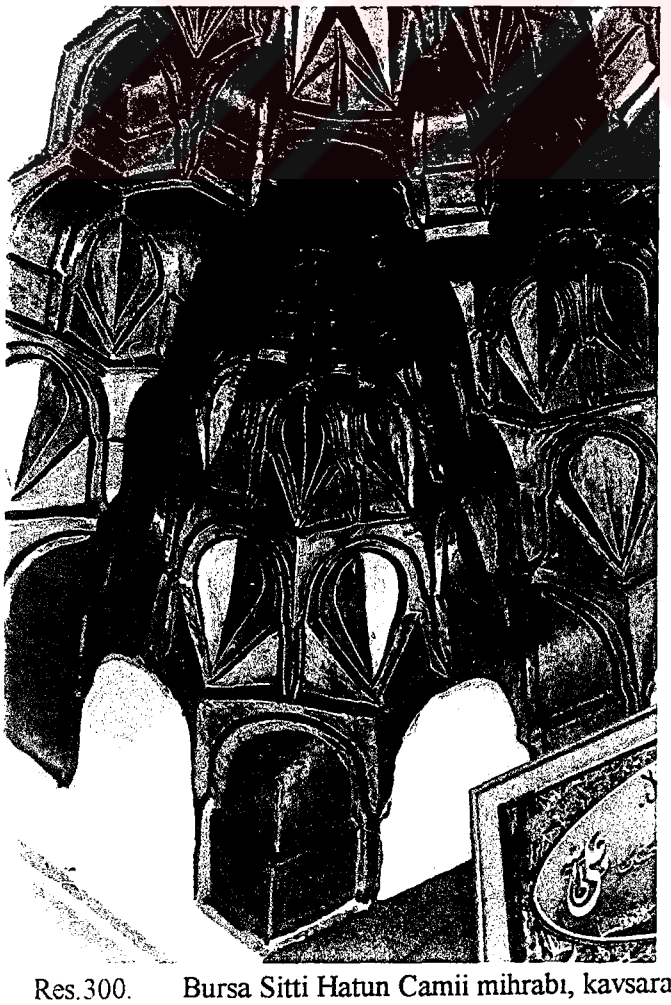

Res.300. Bursa Sitti Hatun Camii mihrabı, kavsaradan detay.

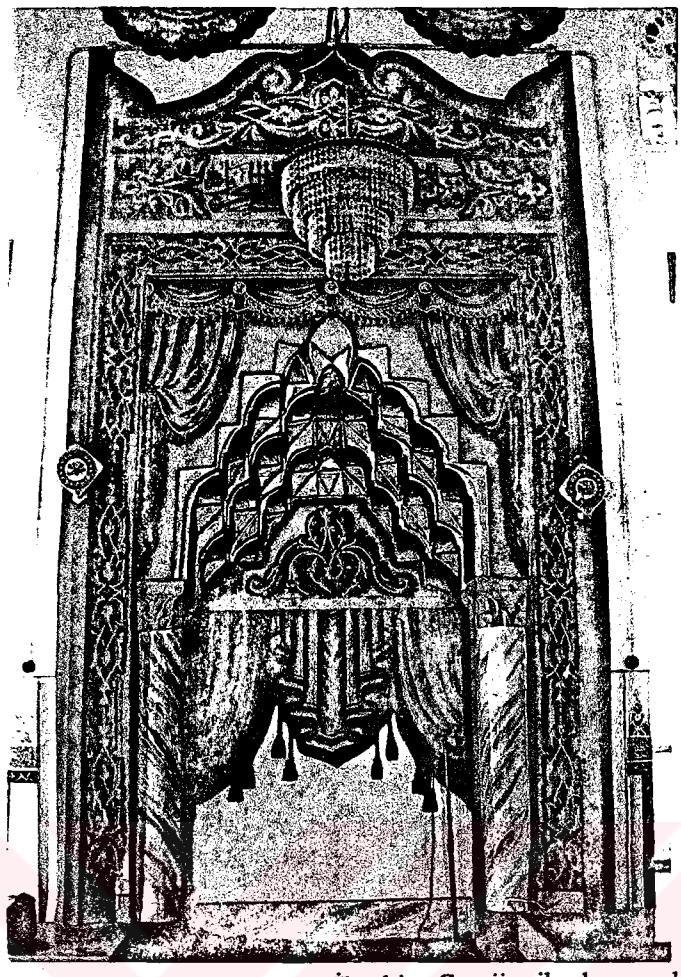

Res.301. Bursa Başçı İbrahim Camii mihrabı, genel.

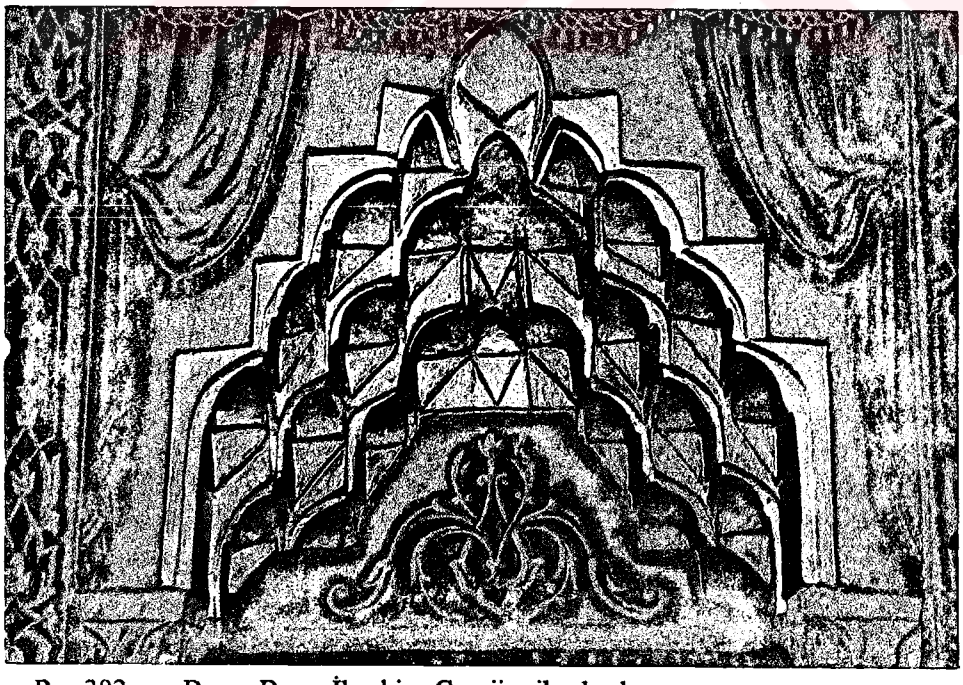

Res.302. Bursa Başçı İbrahim Camii mihrabı, kavsara.

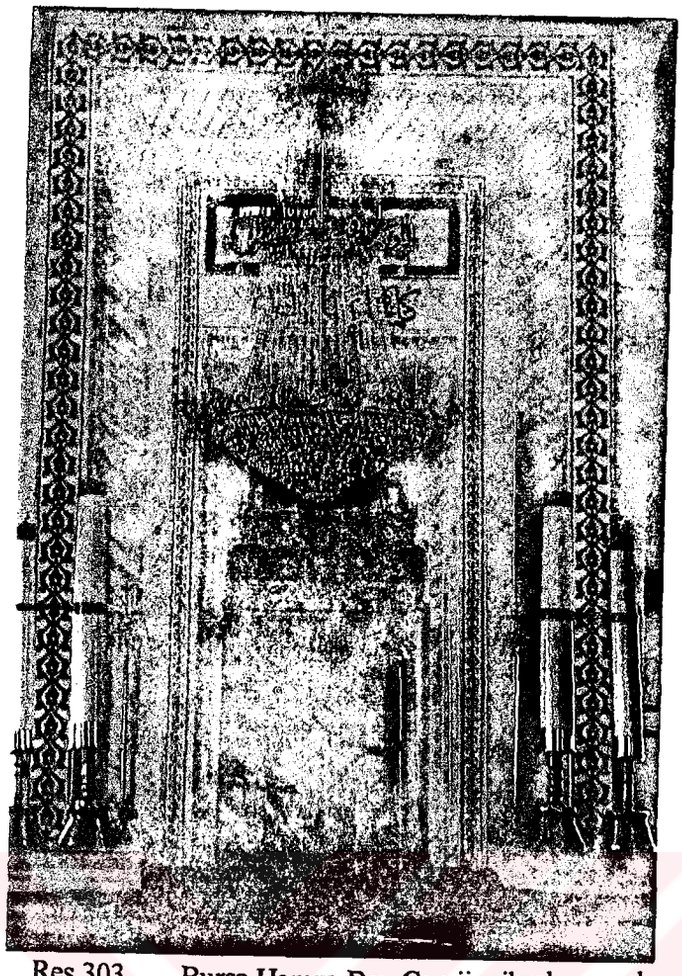

Res.303. Bursa Hamza Bey Camii mihrabı, genel.

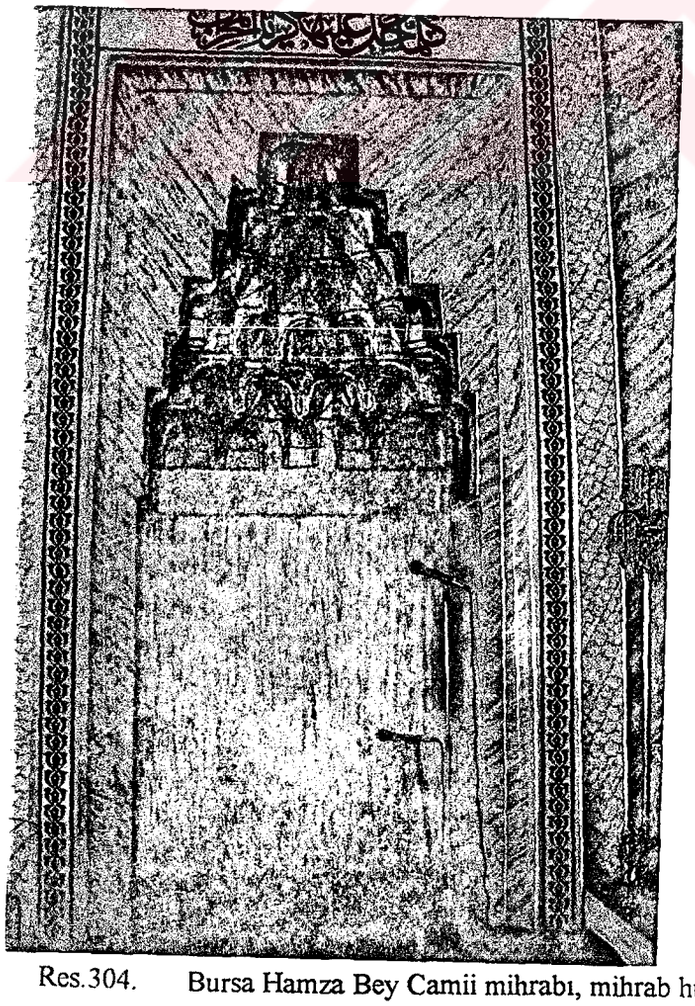

Res.304. Bursa Hamza Bey Camii mihrabı, mihrab hücresi.

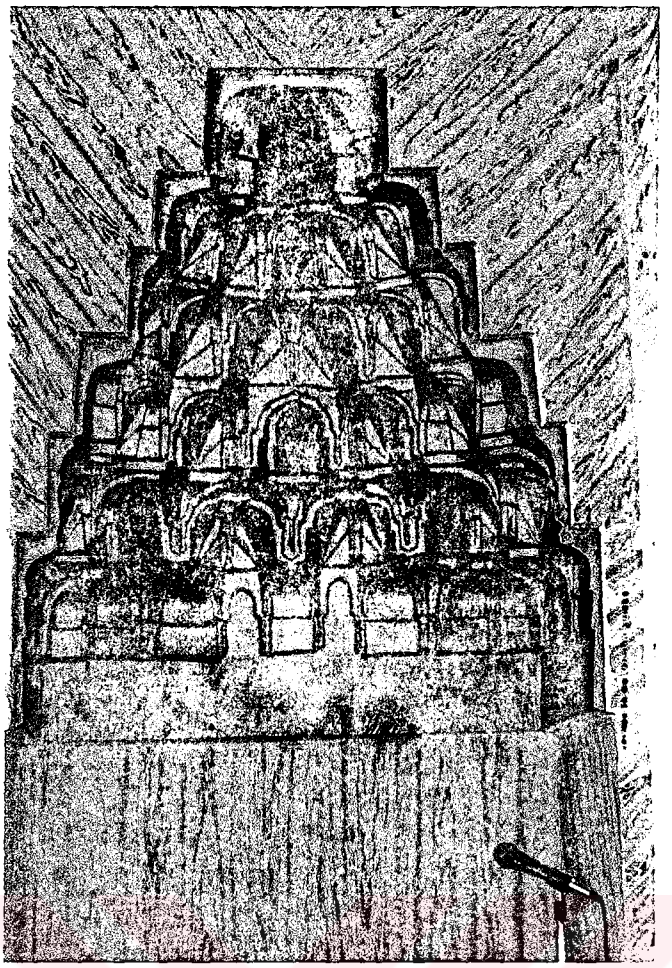

Res.305. Bursa Hamza Bey Camii mihrabı, kavsara.

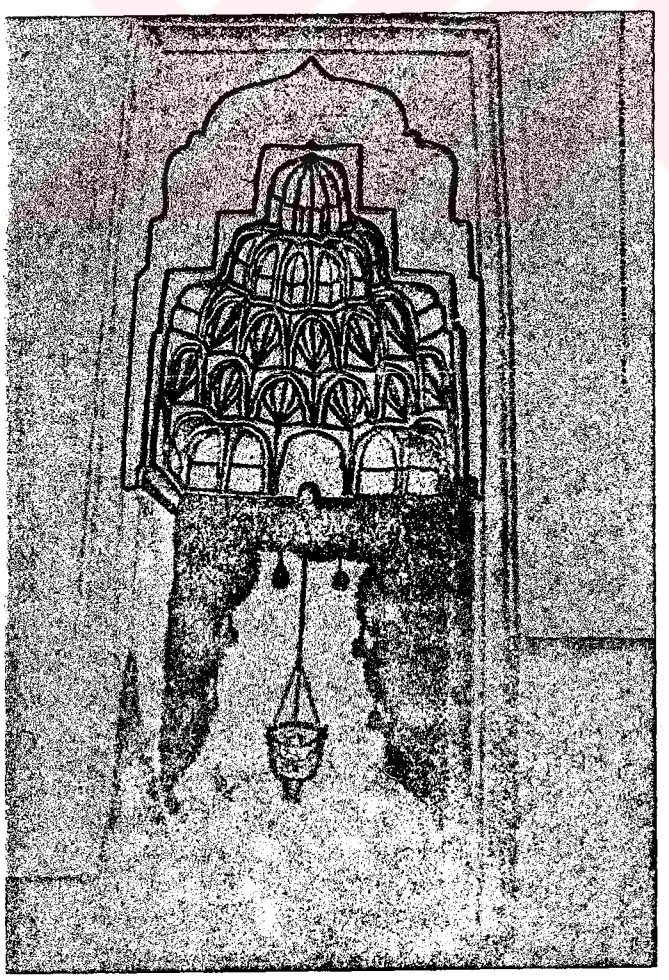

Res.306. Bursa Hamza Bey Türbesi mihrabı, genel.

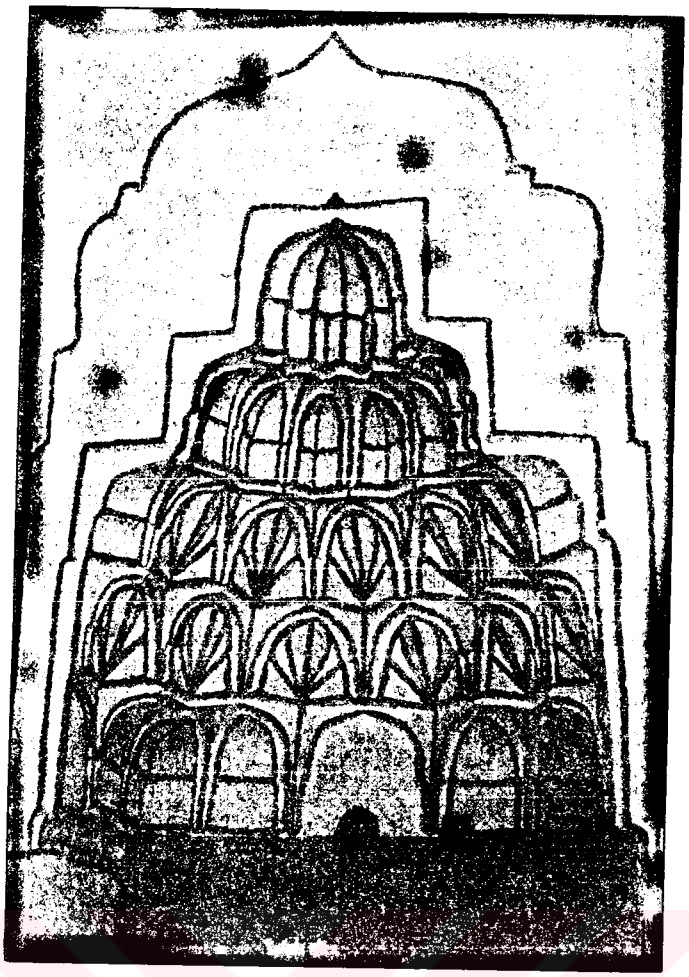

Res.307. Bursa Hamza Bey Türbesi mukarnaslı kavsara.

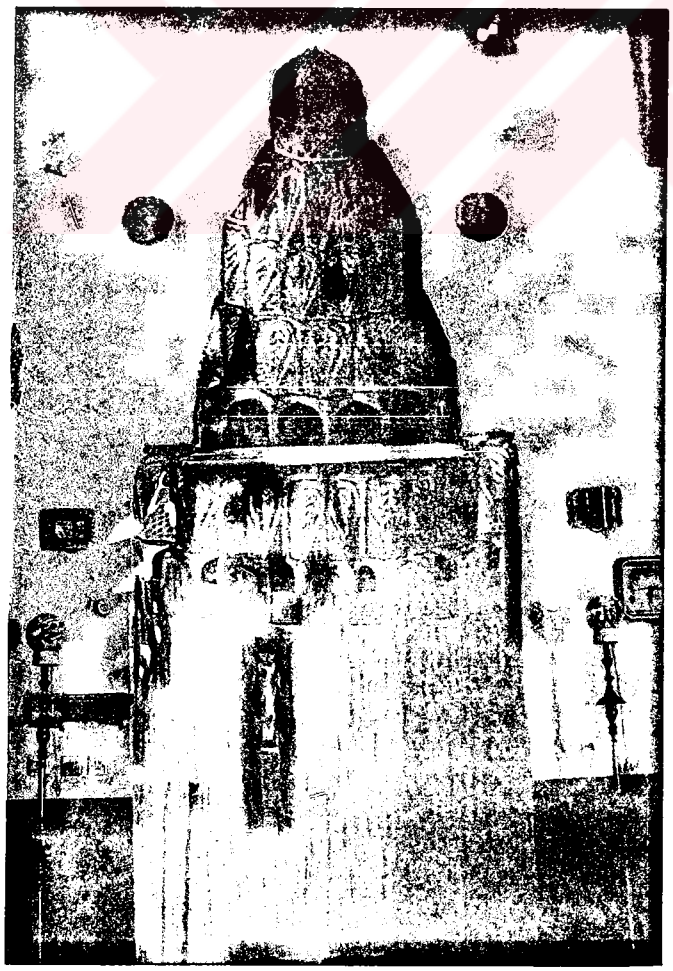

Res.308. Çardak Yakub Bey Camii mihrabı, genel.

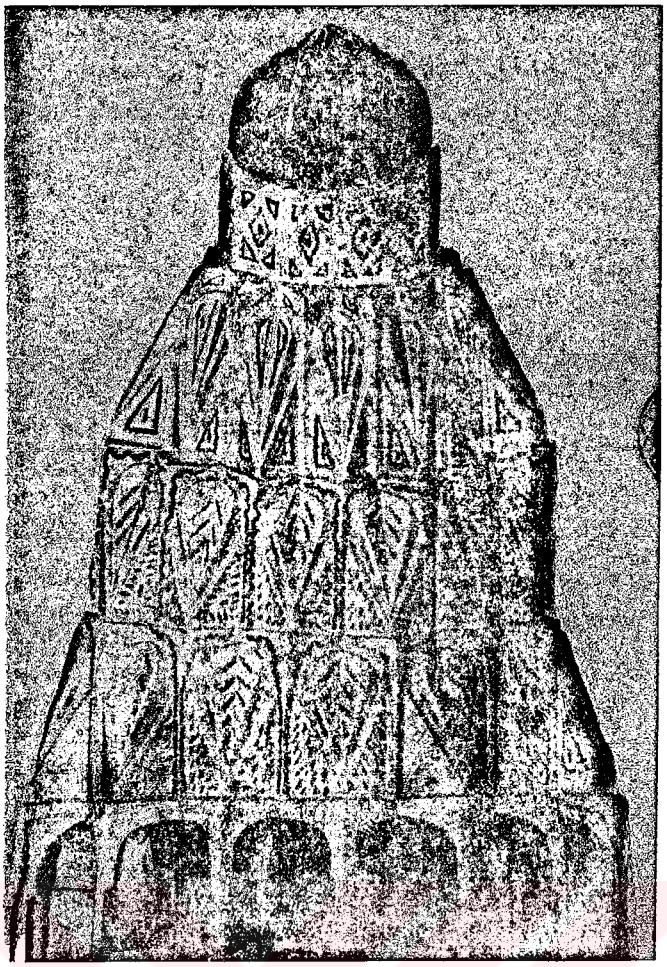

Res.309. Çardak Yakub Bey Camii mihrabı, kavsara.

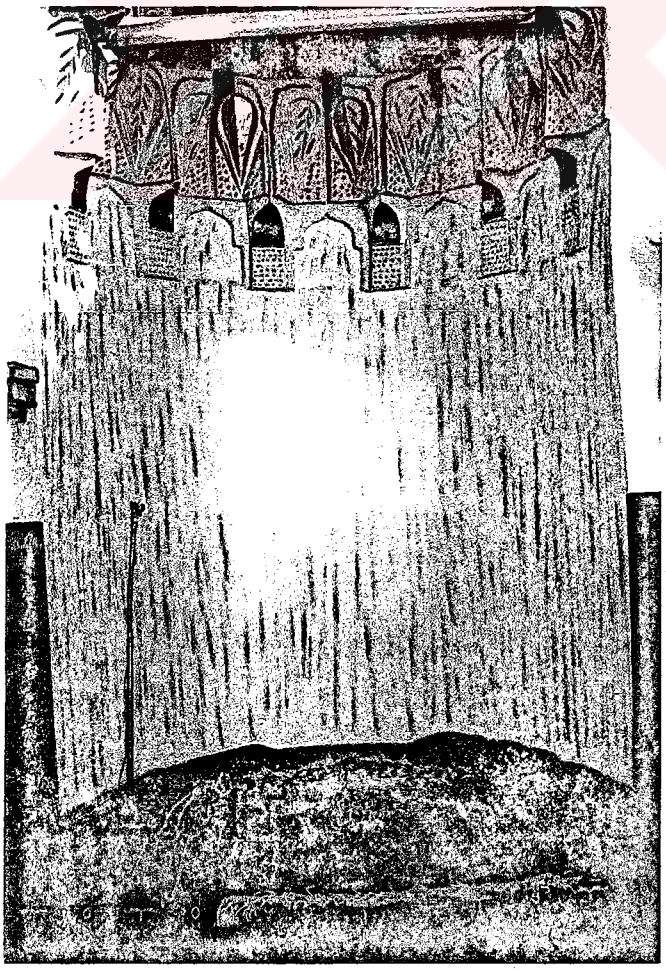

Res.310. Çardak Yakub Bey Camii mihrabı, hücre.

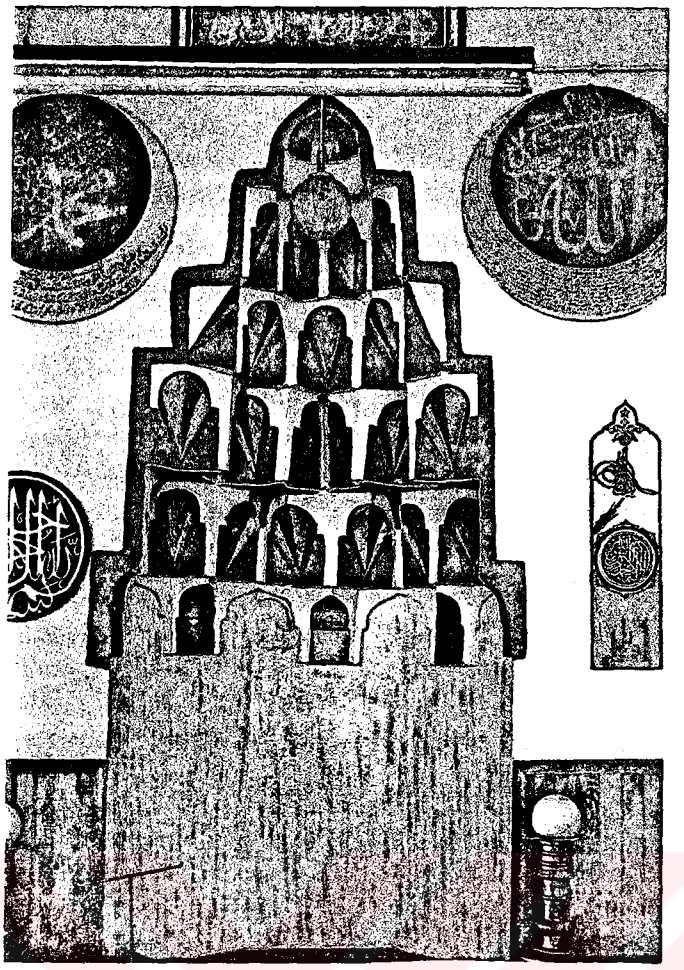

Res.311. Çardak Yakub Bey Camii son cemaat yeri mihrabı, genel.

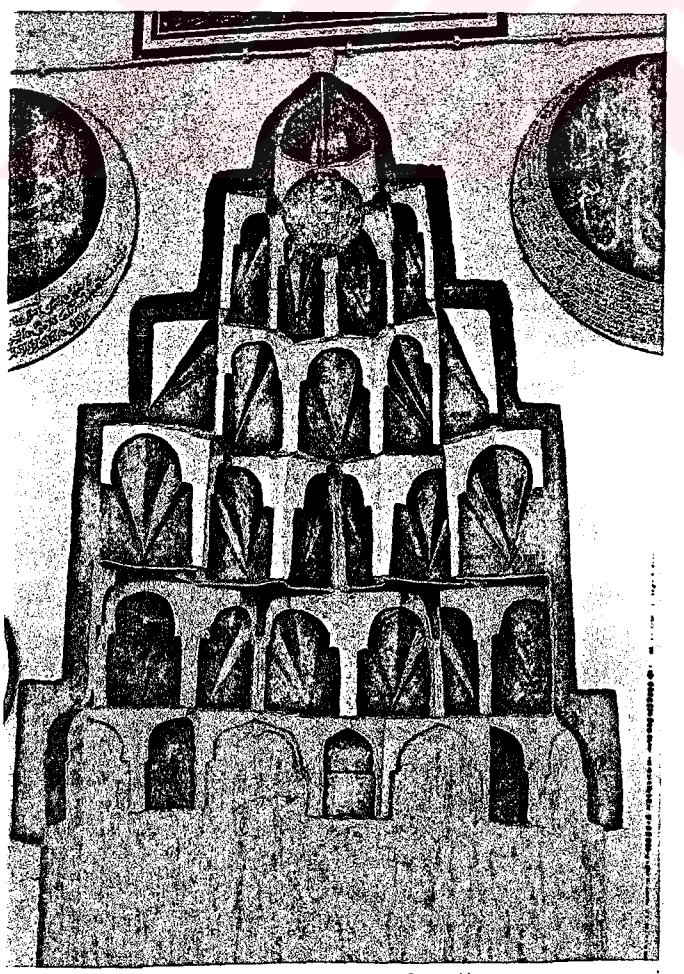

Res.312. Çardak Yakub Bey Camii son cemaat yeri mihrabı, kavsara

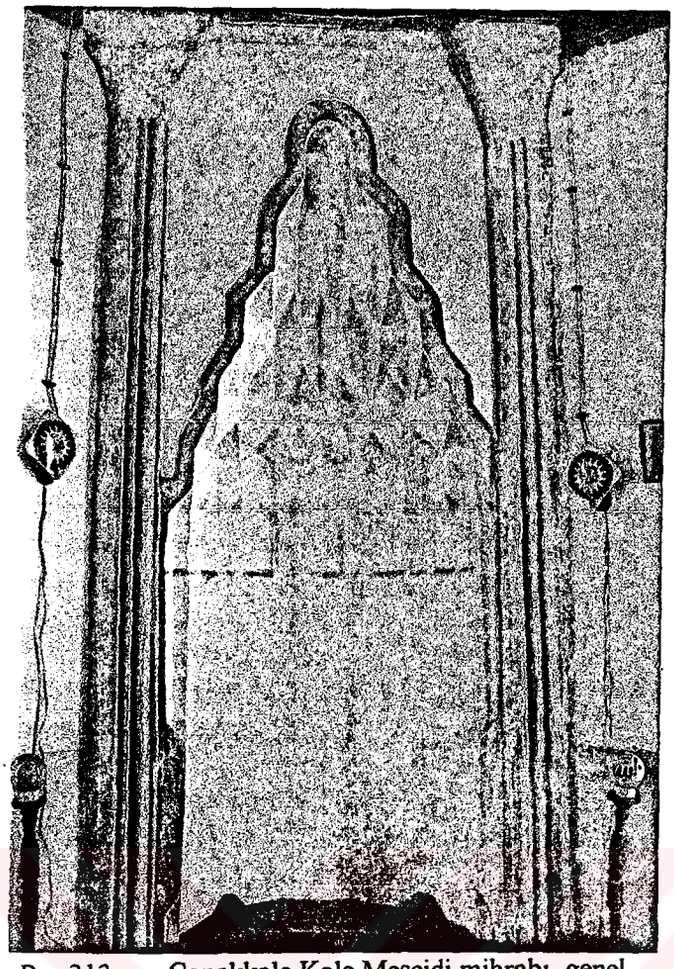

Res.313. Çanakkale Kale Mescidi mihrabı, genel.

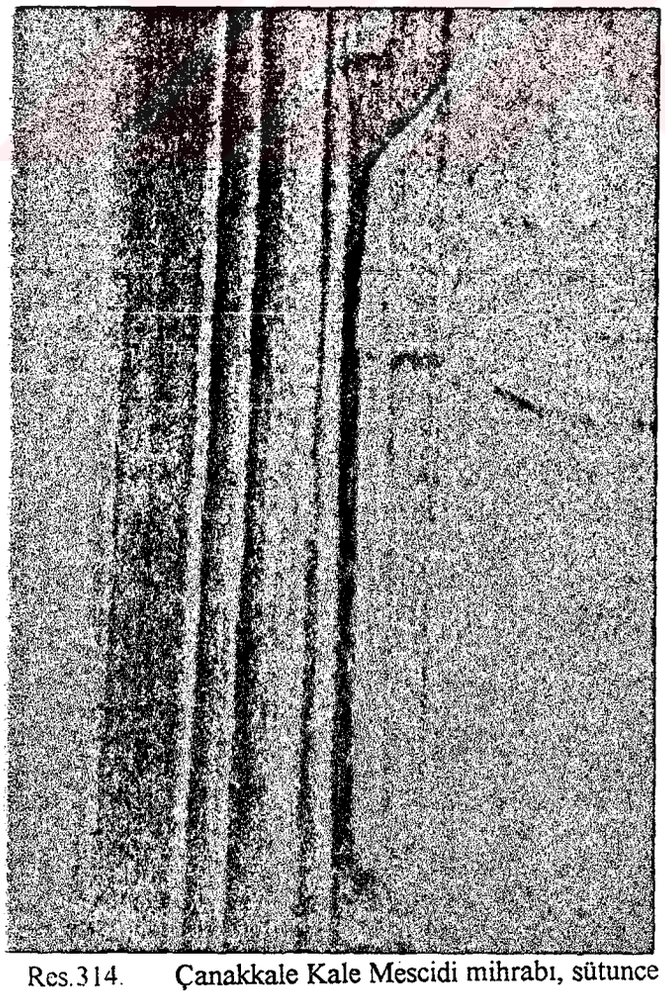

Res.314. Çanakkale Kale Mescidi mihrabı, sütunce gövdesinden detay.

Res.315. Çanakkale Kale Mescidi mihrabı, mukarnaslı kavsara.

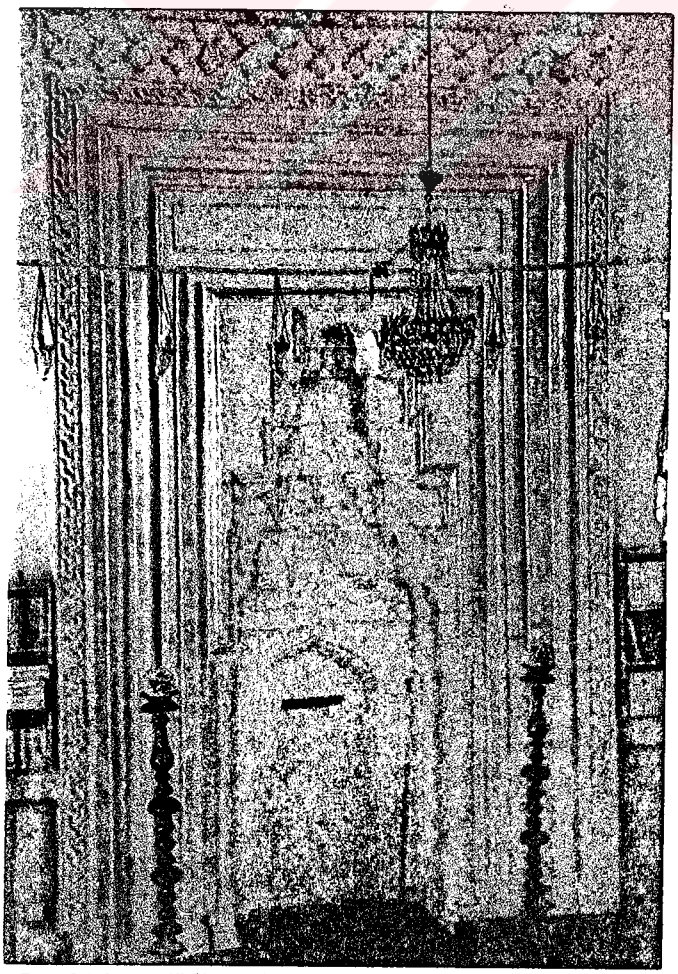

Res.316. Edirne Ayşe Kadın Camii mihrabı, genel.

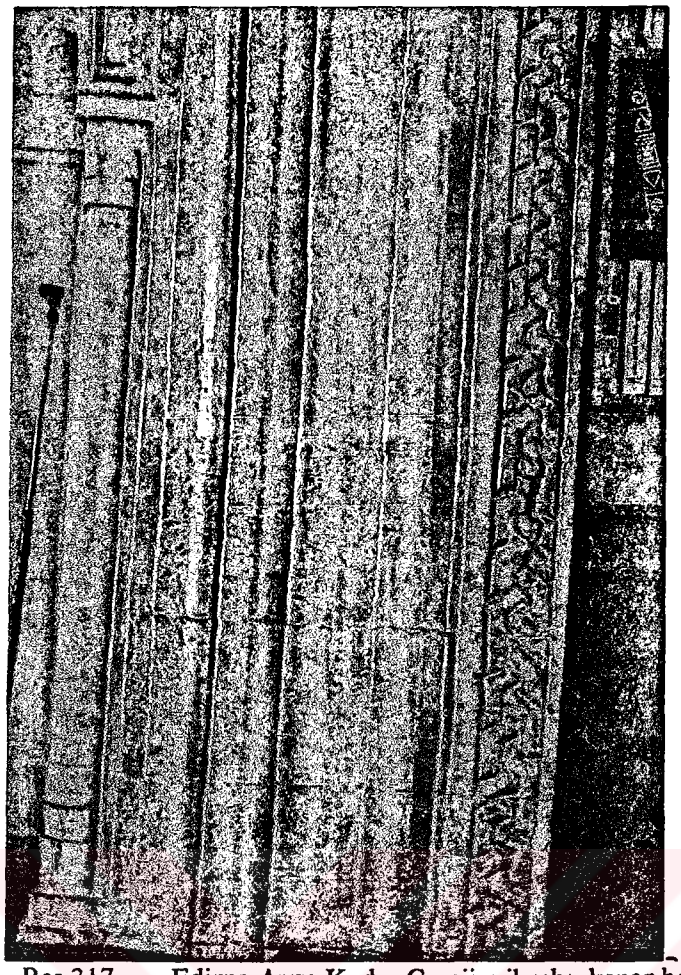

Res.317. Edirne Ayşe Kadın Camii mihrabı, kenar bordürleri.

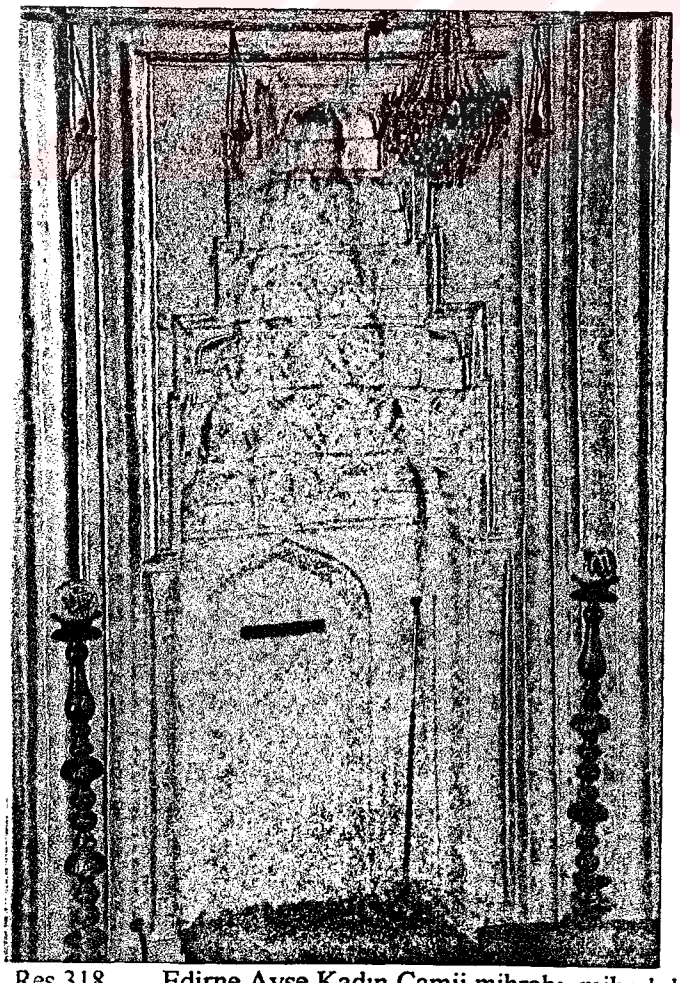

Res.318. Edirne Ayşe Kadın Camii mihrabı, mihrab hücresi.

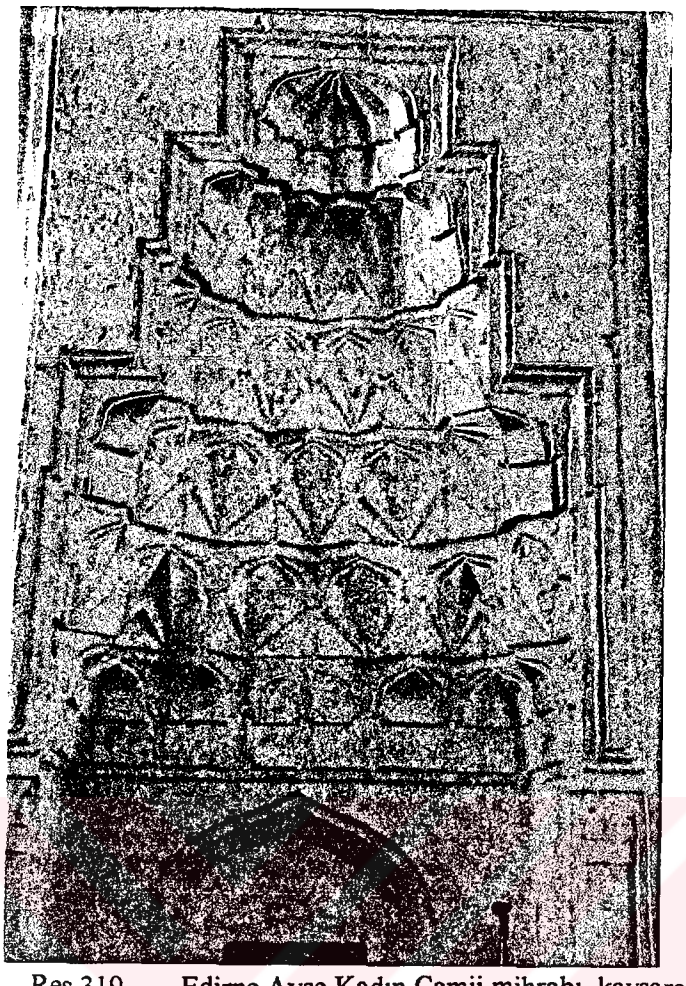

Res.319. Edirne Ayşe Kadın Camii mihrabı, kavsara.

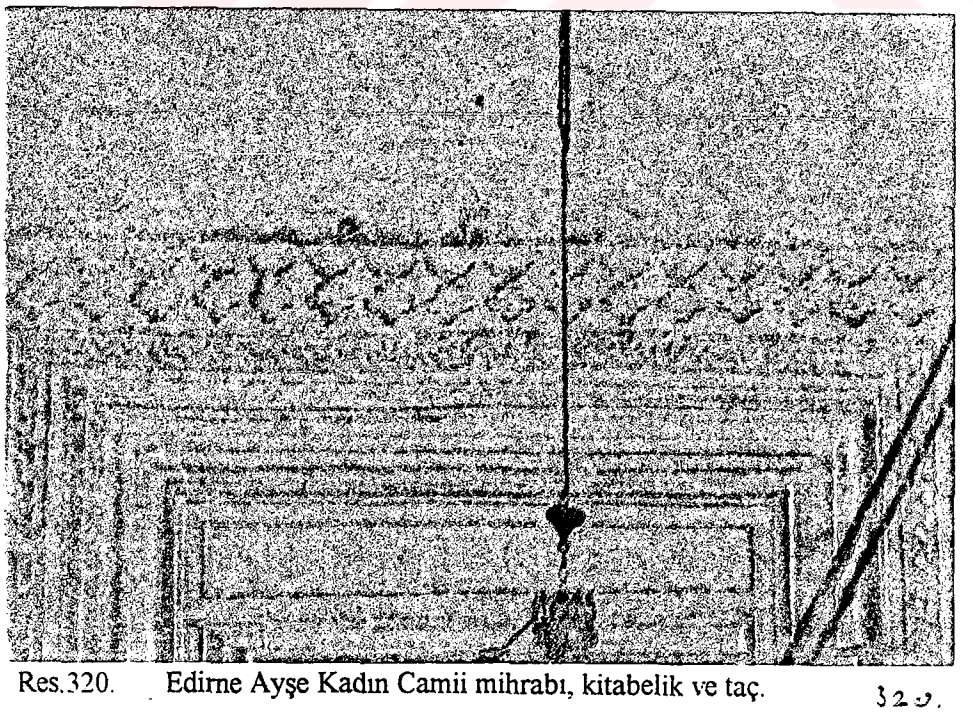

Res.320. Edirne Ayşe Kadın Camii mihrabı, kitabelik ve taç.

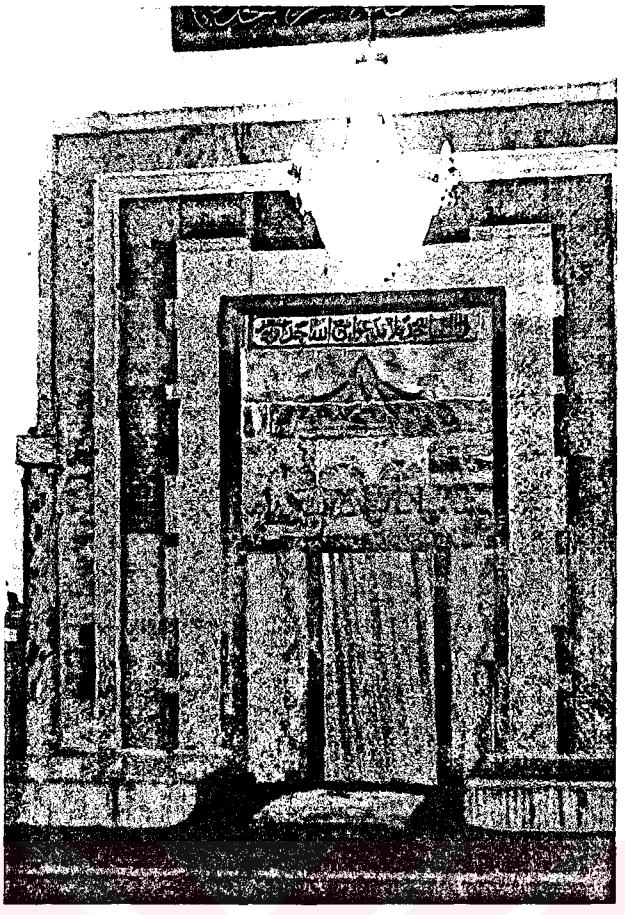

Res.321. Trabzon Fatih Camii mihrabı, genel.

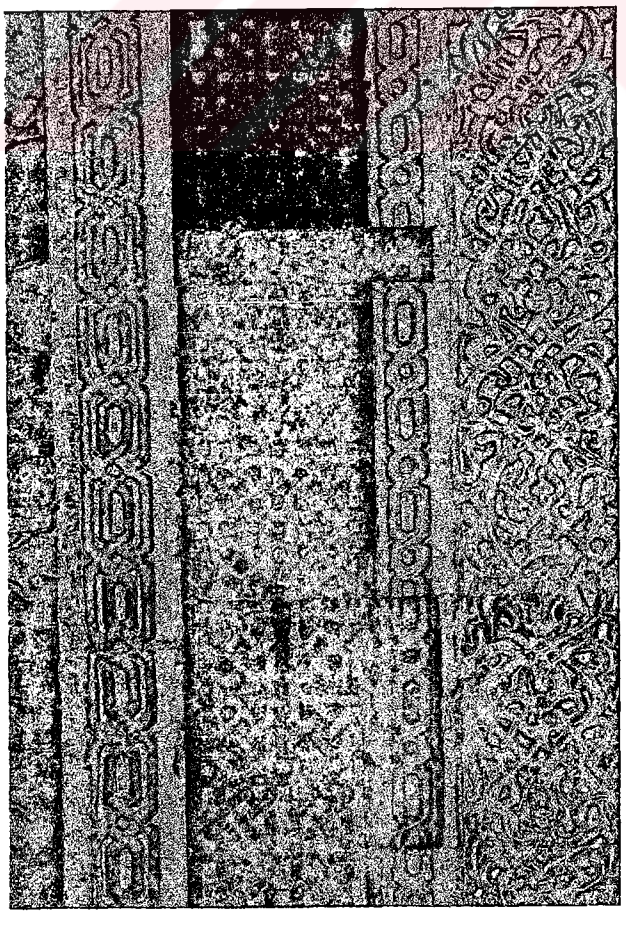

Res.322. Trabzon Fatih Camii mihrabı, kenar bordürleri.

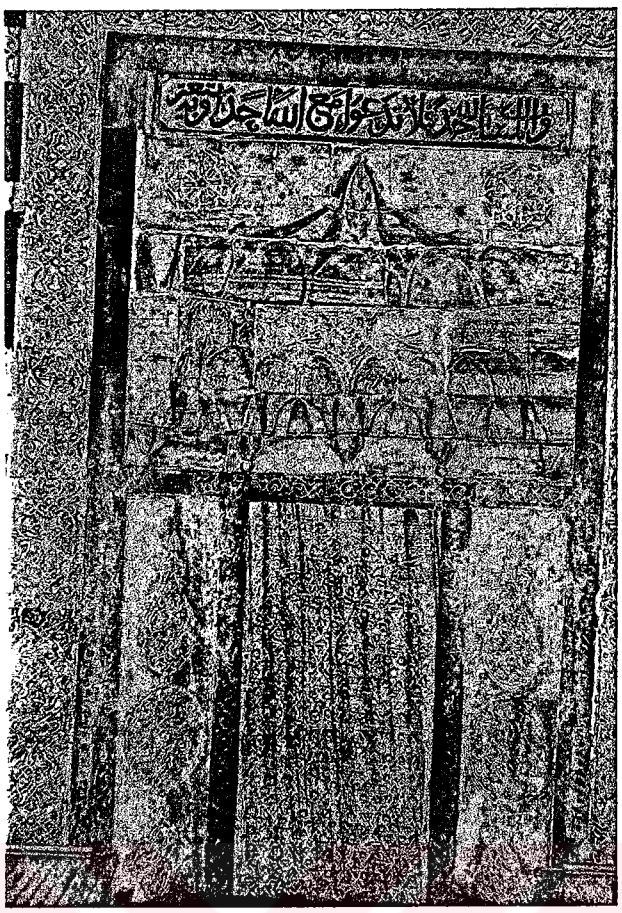

Res.323. Trabzon Fatih Camii mihrabı, mihrab hücresi.

Res.324. Trabzon Fatih Camii mihrabı, hücrenin yan yüzeylerinden ayrıntı.

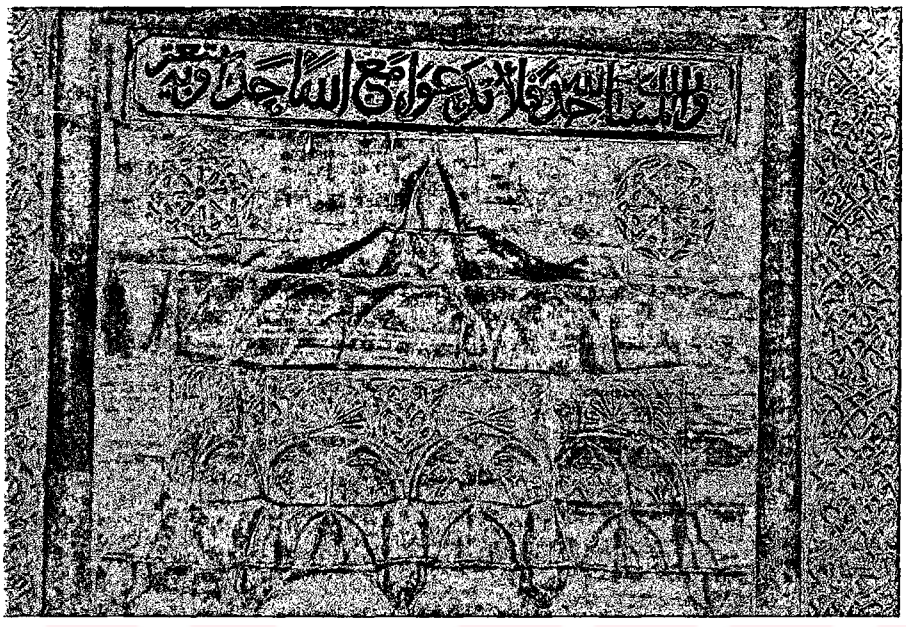

Res.325. Trabzon Fatih Camii mihrabı, kavsara ve köşelikler.

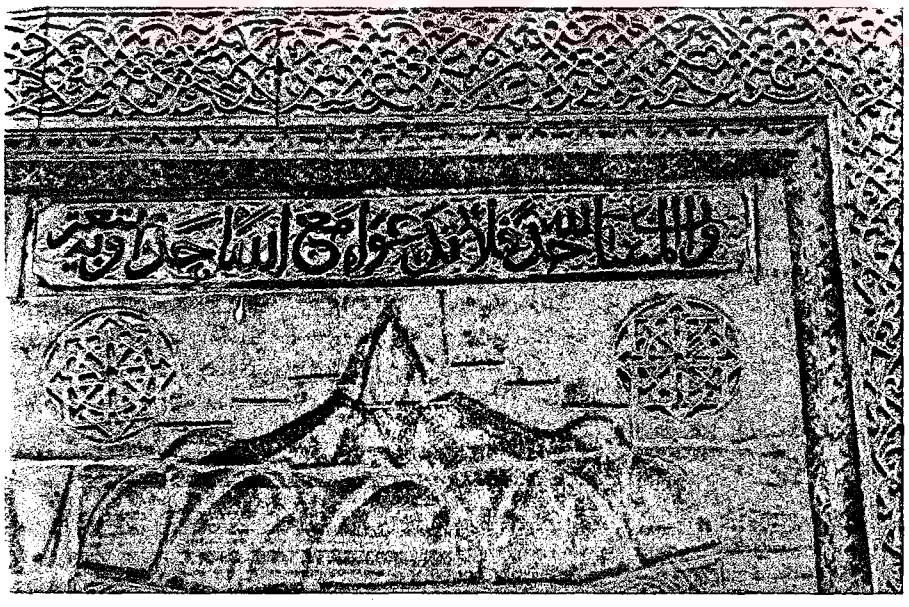

Res 326 Trabzon Fatih Camii mihrabı. kitabelik.

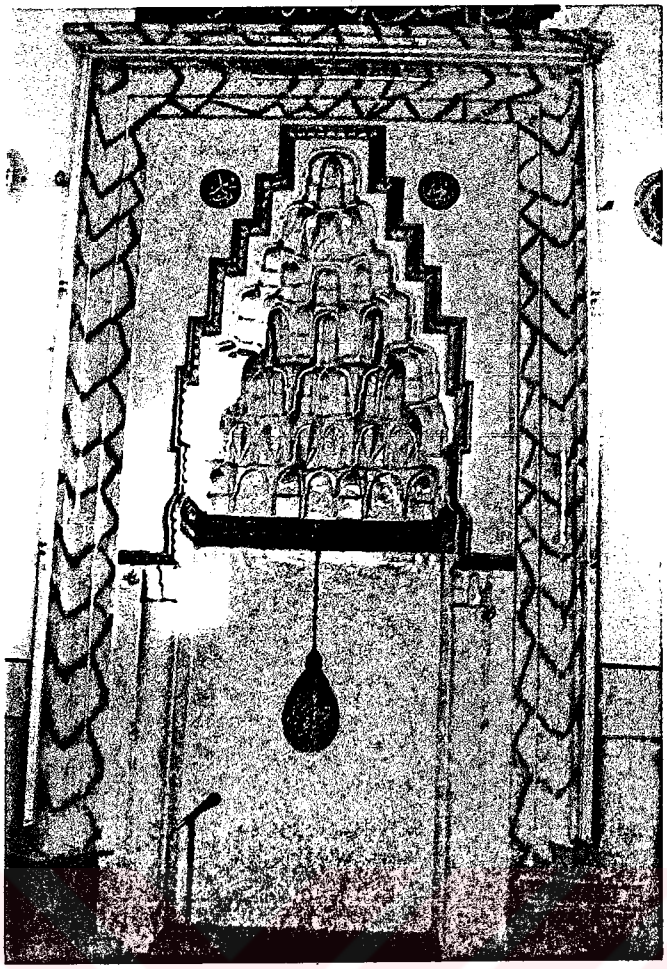

Res.327. İnegöl İshak Paşa Camii mihrabı, genel.

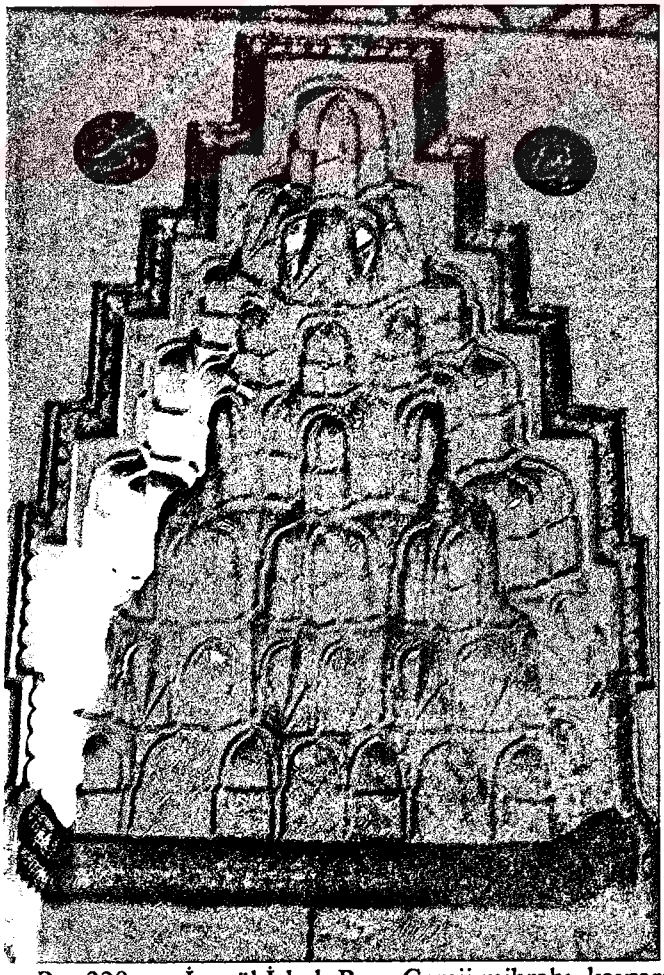

Res.328. İnegöl İshak Paşa Camii mihrabı, kavsara.

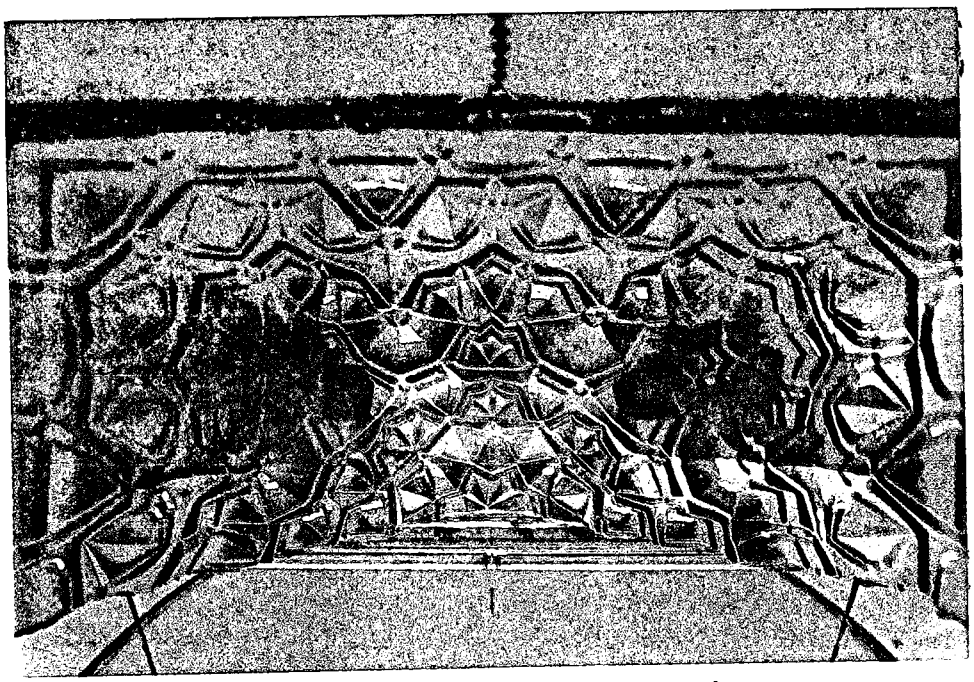

Res.329. İnegöl İshak Paşa Camii mihrabı, kavsara alttan.

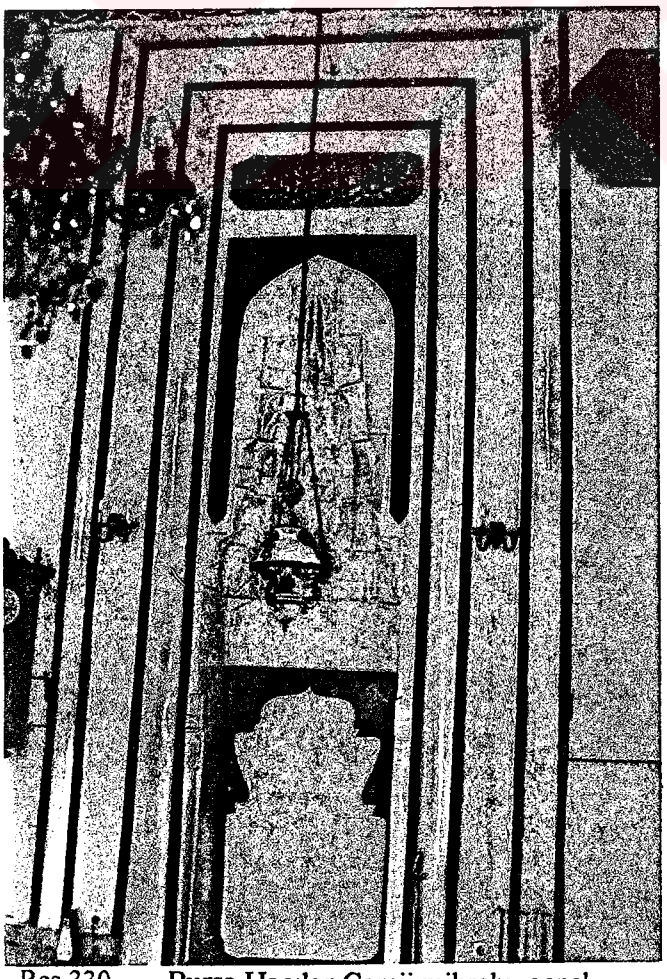

Res.330. Bursa Hacılar Camii mihrabı, genel.

Res.331. Bursa Hacılar Camii mihrabı, mihrab hücresi ve ikinci niş.

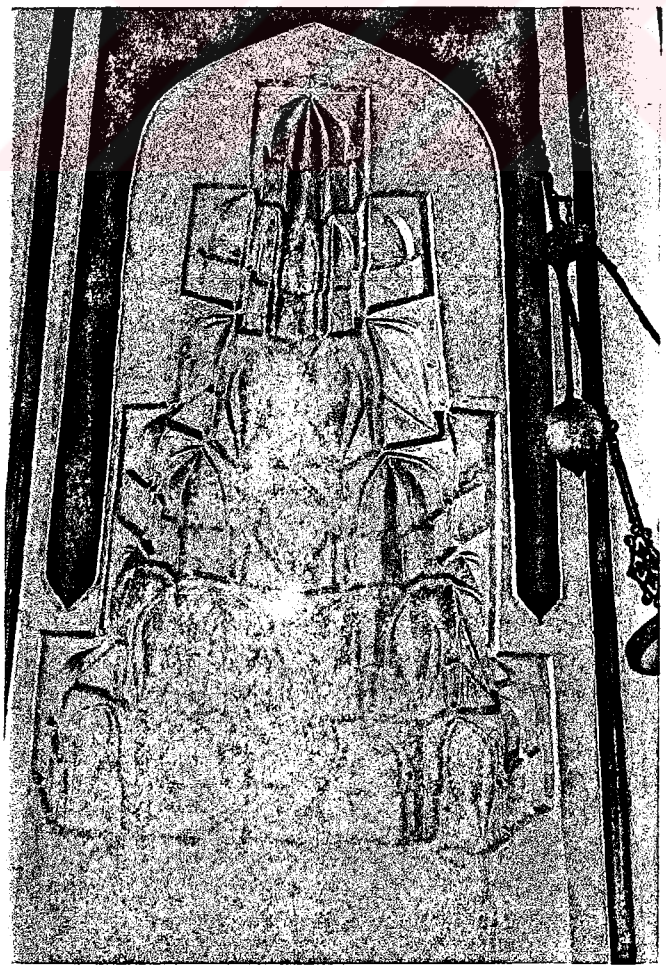

Res.332. Bursa Hacılar Camii mihrabı, kavsara.

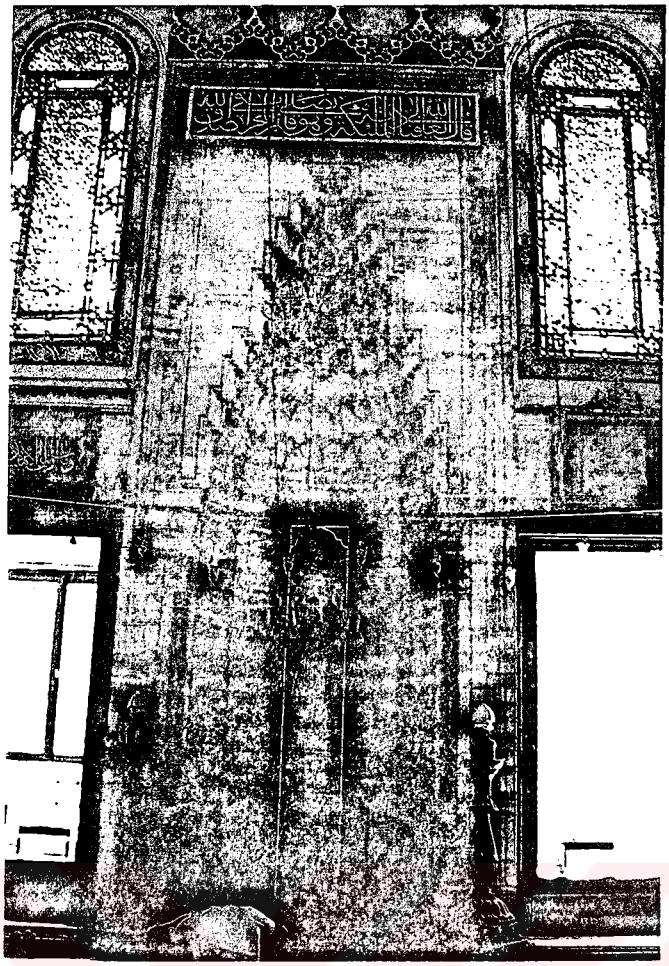

Res.333. İstanbul Fatih Camii mihrabı, genel.

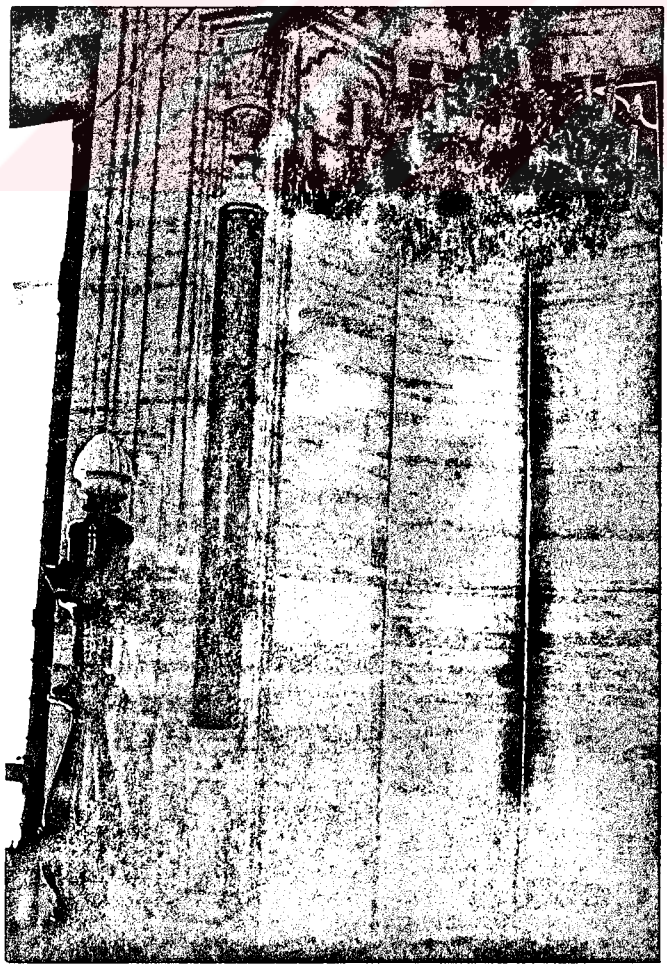

Res.334. İstanbul Fatih Camii mihrabı, sütunce ve mihrab hücresi.

Res.335. İstanbul Fatih Camii mihrabı, sütunce ve başlık kaideleri.

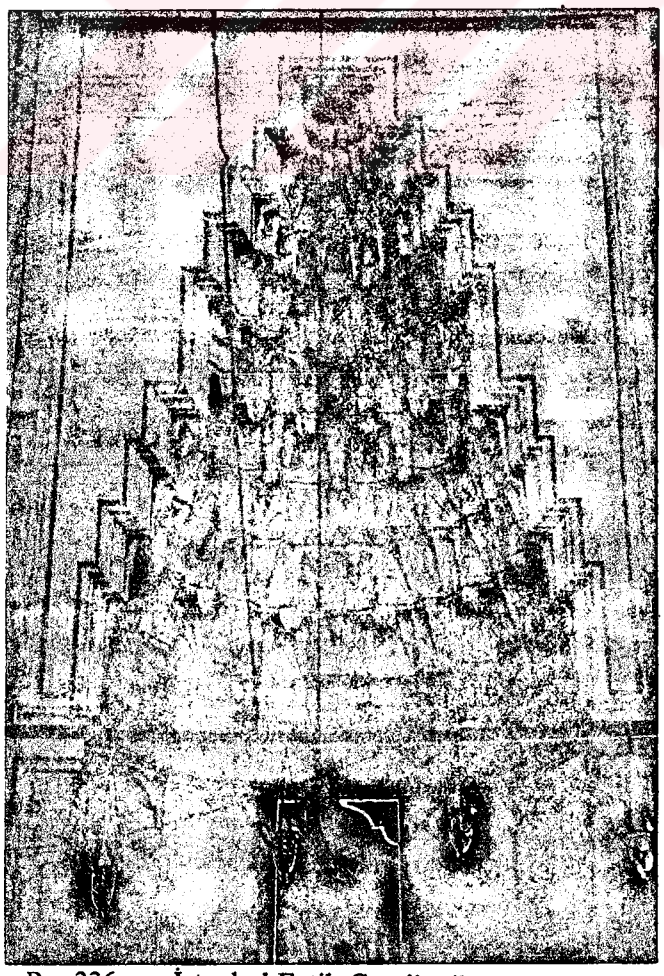

Res.336. İstanbul Fatih Camii mihrabı, kavsara.

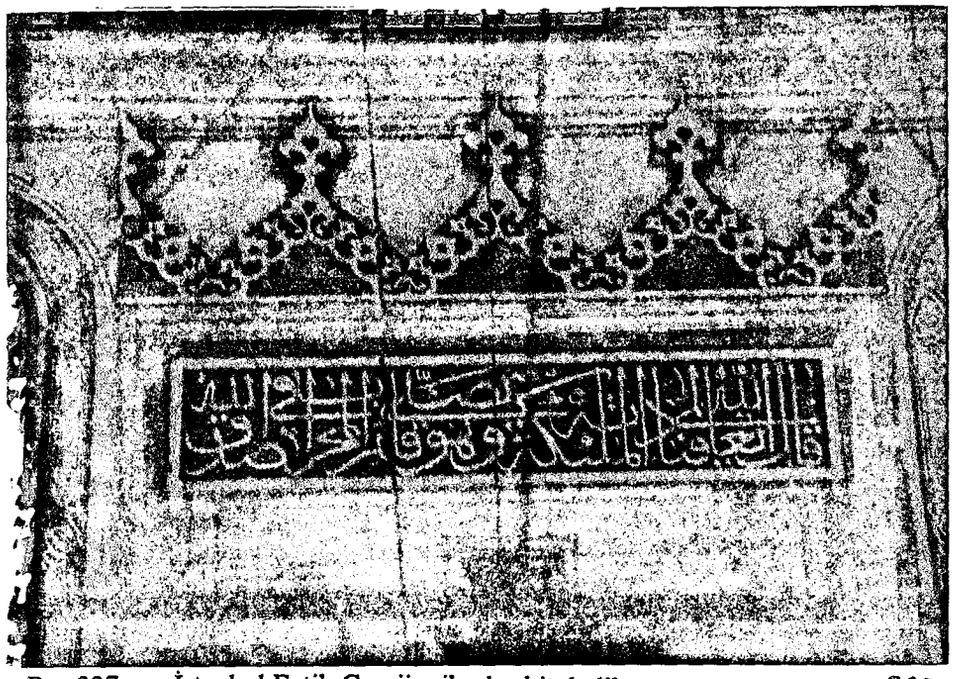

Res.337. İstanbul Fatih Camii mihrabı, kitabelik ve taç.

Res.338. Bursa Ahmed Dai Mescidi mihrabı, genel.

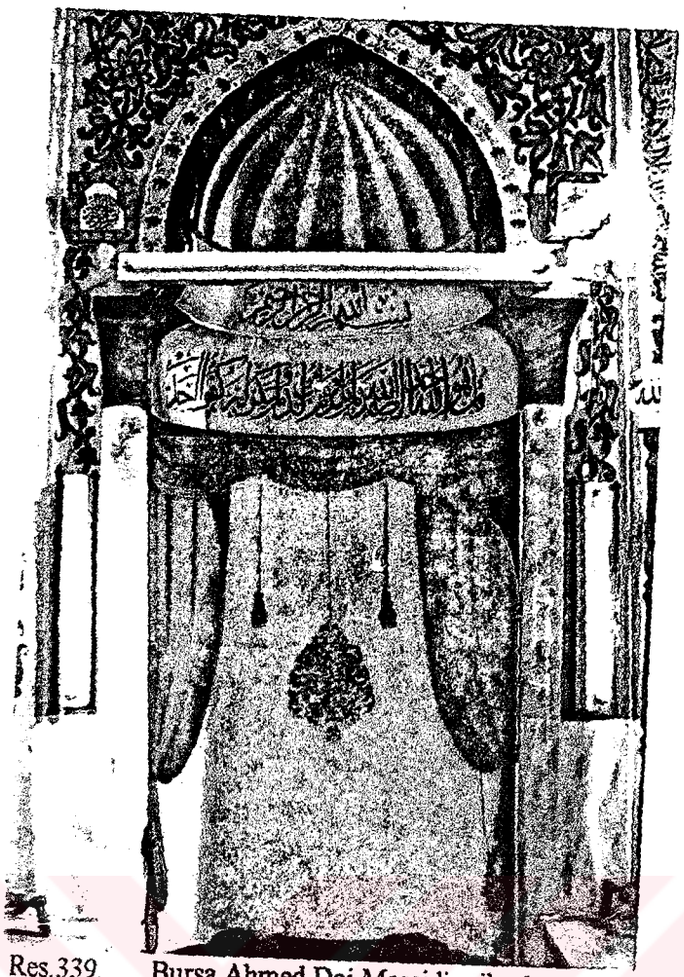

Res.339. Bursa Ahmed Dai Mescidi mihrabı, mihrab hücresi, kavsara ve sütunceler.

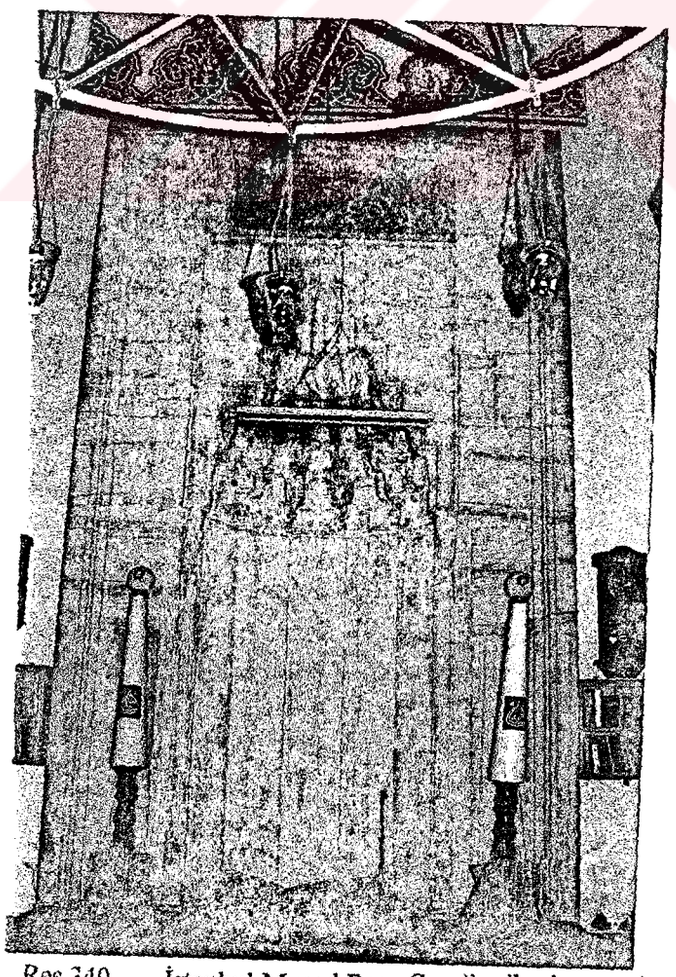

Res.340. İstanbul Murad Paşa Camii mihrabı, genel.

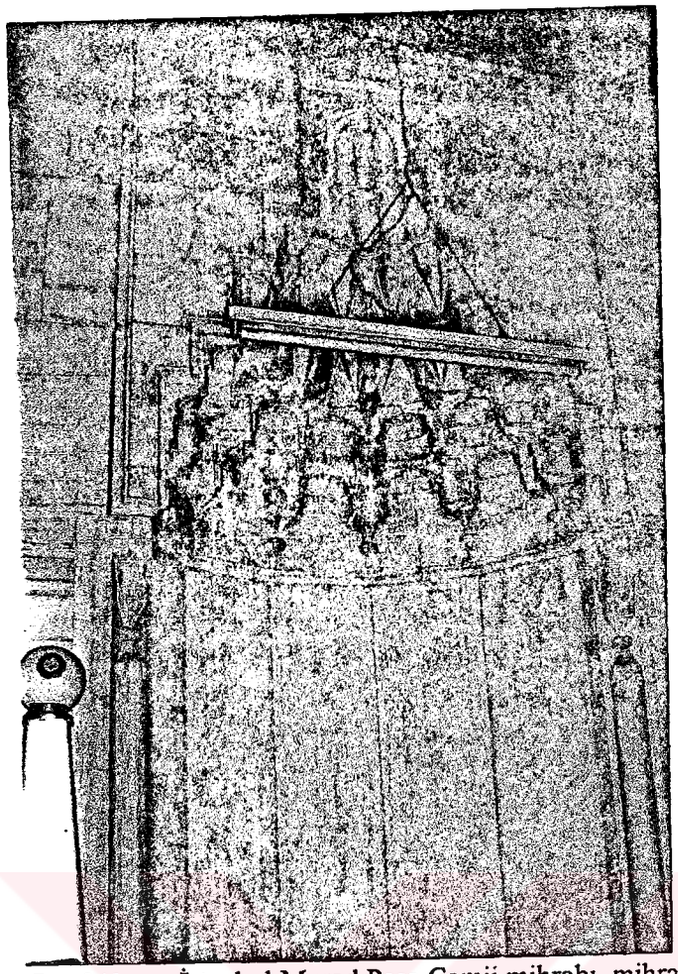

Res.341. İstanbul Murad Paşa Camii mihrabı, mihrab hücresi, kavsara ve sütunceler.

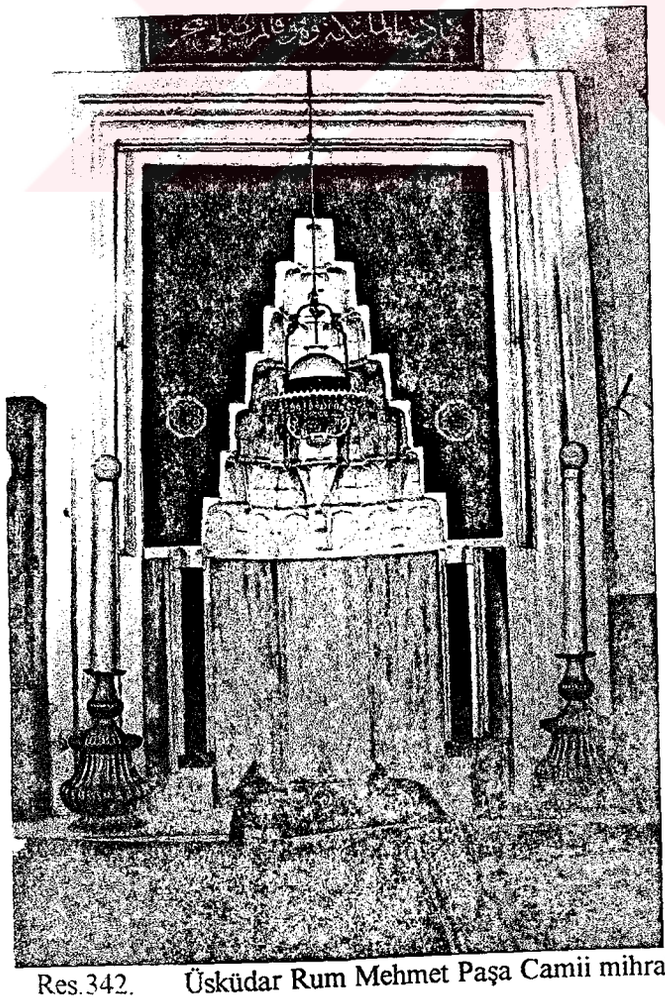

Res.342. Üsküdar Rum Mehmet Paşa Camii mihrabı, genel.

Res.343. Üsküdar Rum Mehmet Paşa Camii mihrabı, kavsara.

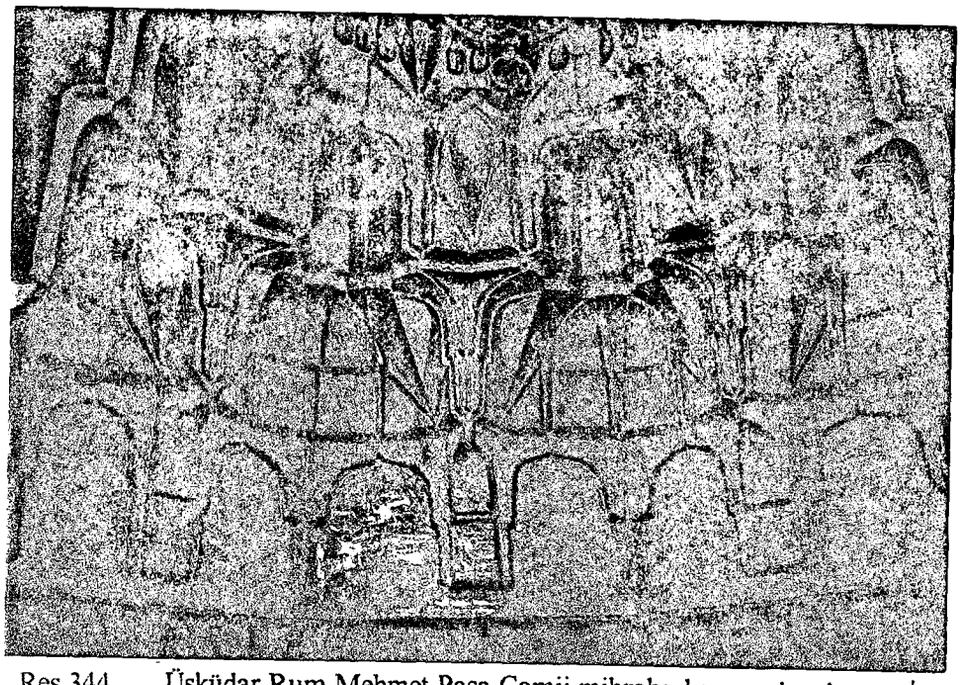

Res.344. Üsküdar Rum Mehmet Paşa Camii mihrabı, kavsaradan detay.

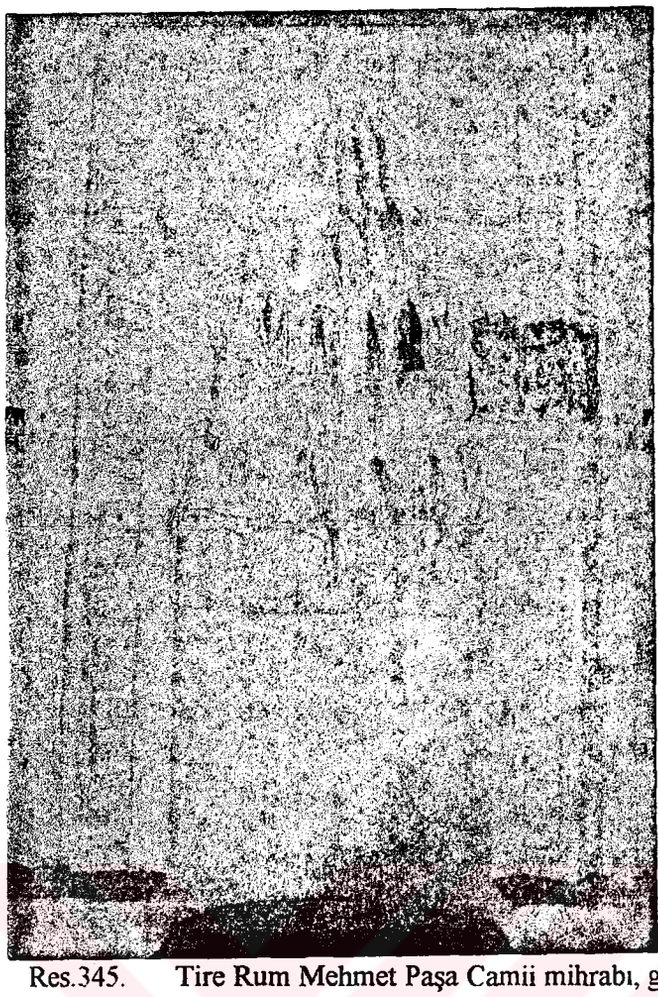

Res.345. Tire Rum Mehmet Paşa Camii mihrabı, genel.

Res.346. Tire Rum Mehmet Paşa Camii mihrabı, mukarnaslı kavsara.

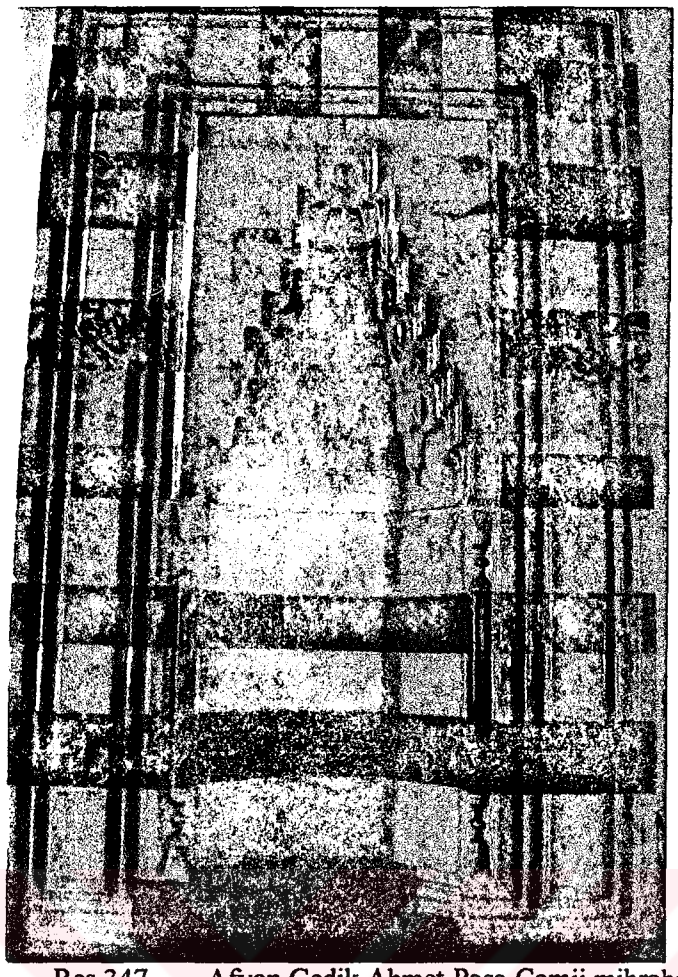

Res.347. Afyon Gedik Ahmet Paşa Camii mihrabı, genel.

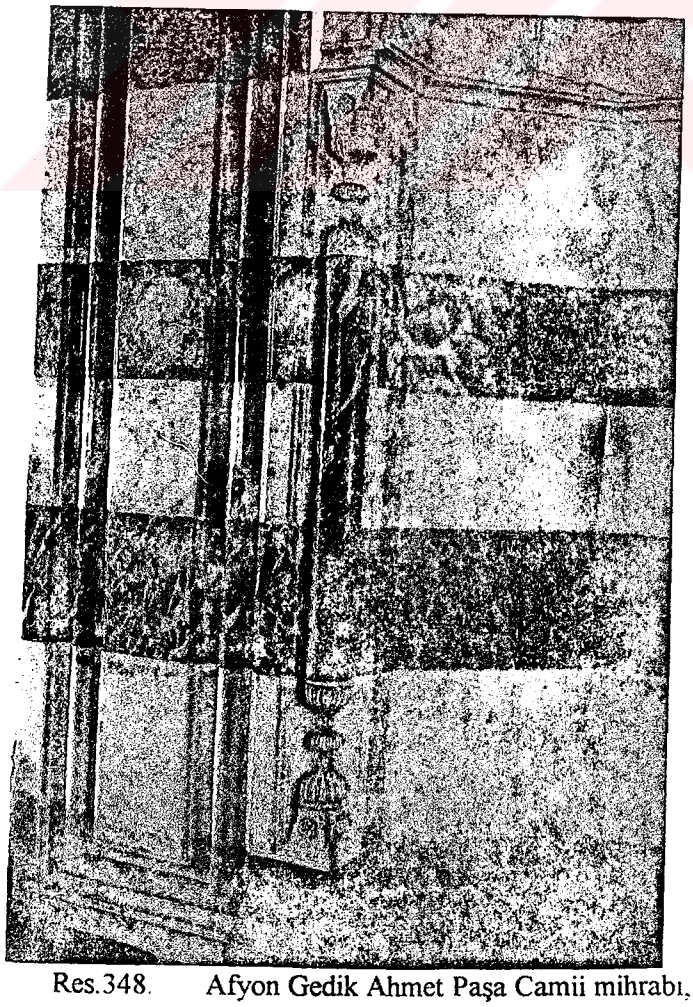

Res.348. Afyon Gedik Ahmet Paşa Camii mihrabı, sütunce ve çerçeve.

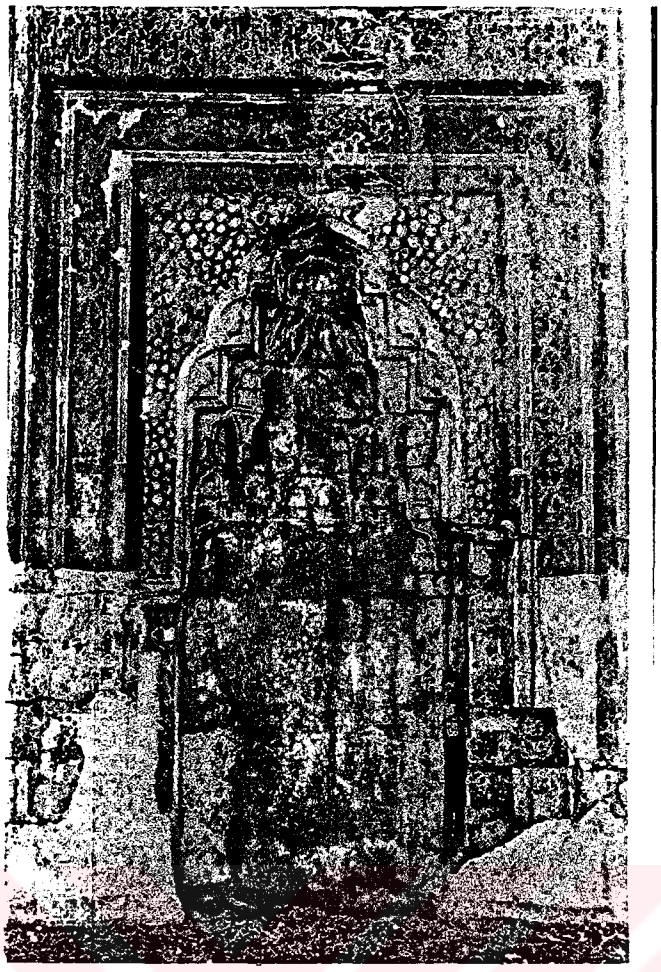

Res.349. Edirne Kasım Paşa Camii mihrabı, genel (E.H. Ayverdi'den).

Res.350. Edirne Kasım Paşa Camii mihrabı, günümüzdeki genel durumu.

Res.351. Edirne Kasım Paşa Camii mihrabı, kavsara.

Res.352. Edirne Kasım Paşa Camii mihrabına ait süsleme parçaları.

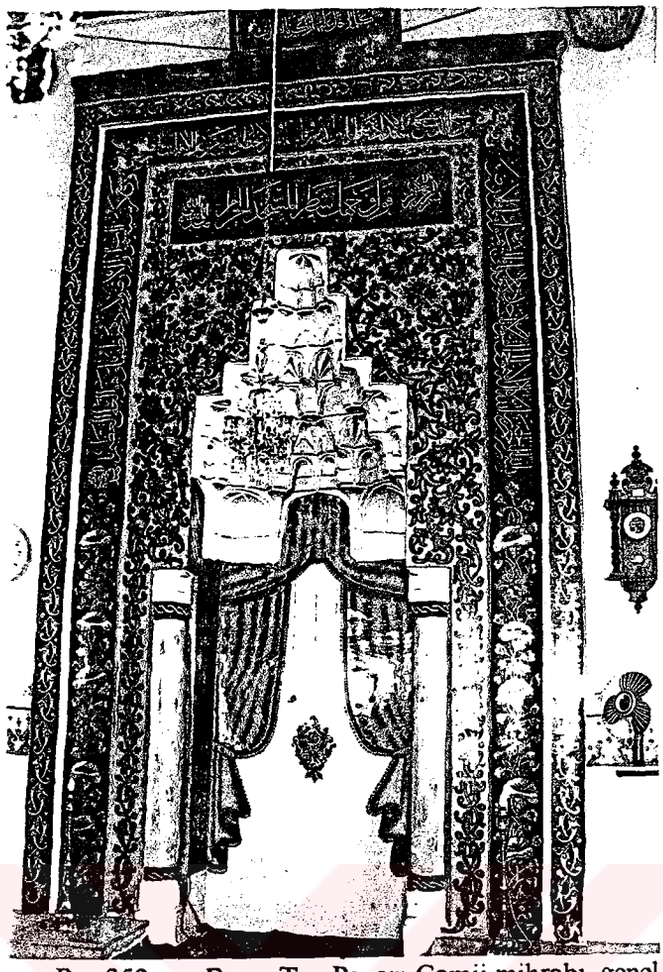

Res.353. Bursa Tuz Pazarı Camii mihrabı, genel.

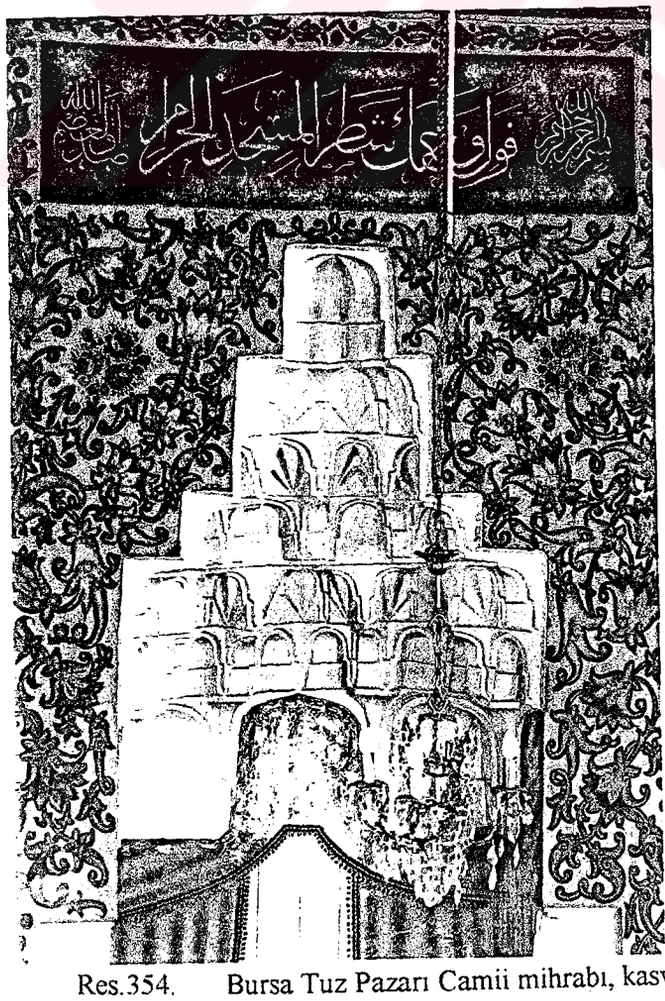

Res.354. Bursa Tuz Pazarı Camii mihrabı, kasvara, köşelikler ve kitabelik.

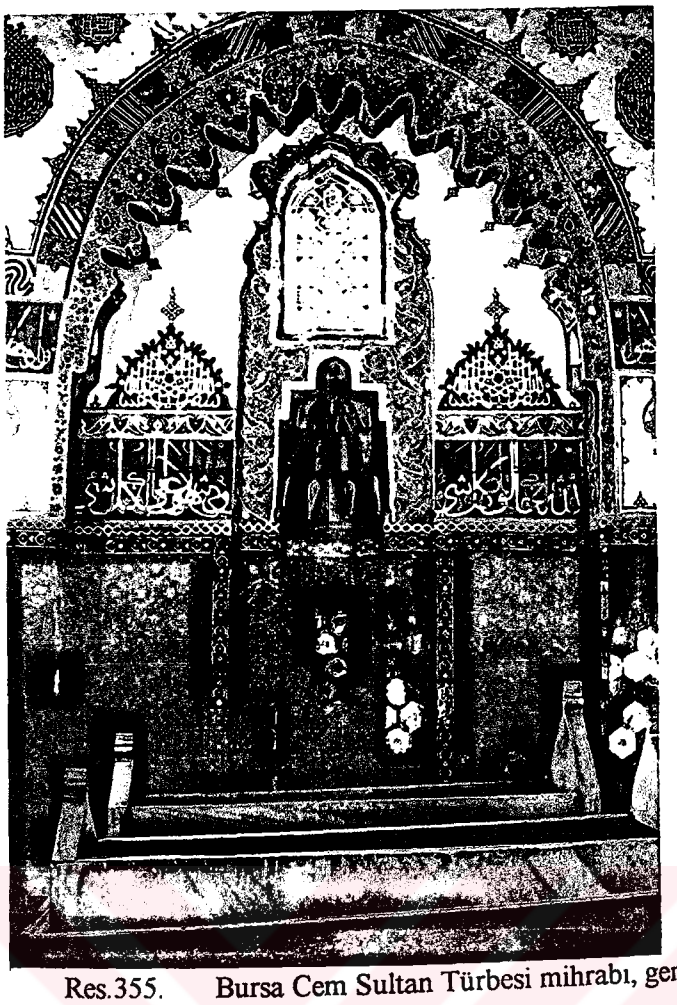

Res.355. Bursa Cem Sultan Türbesi mihrabı, genel görünüşü.

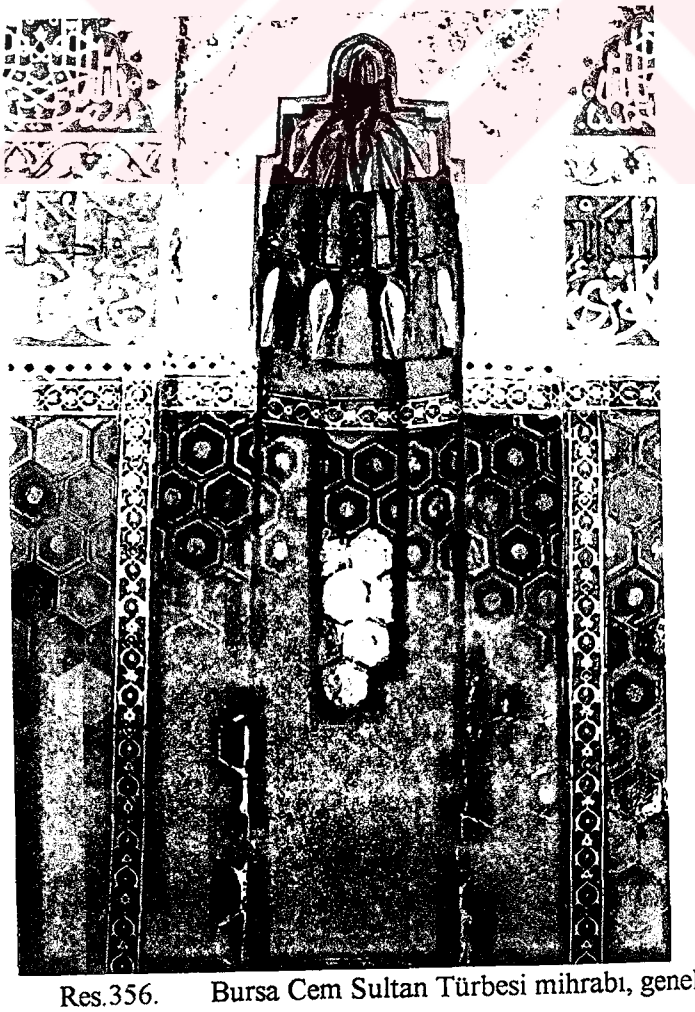

Res.356. Bursa Cem Sultan Türbesi mihrabı, genel.

Res.357. Bursa Cem Sultan Türbesi mihrabı, kavsara.

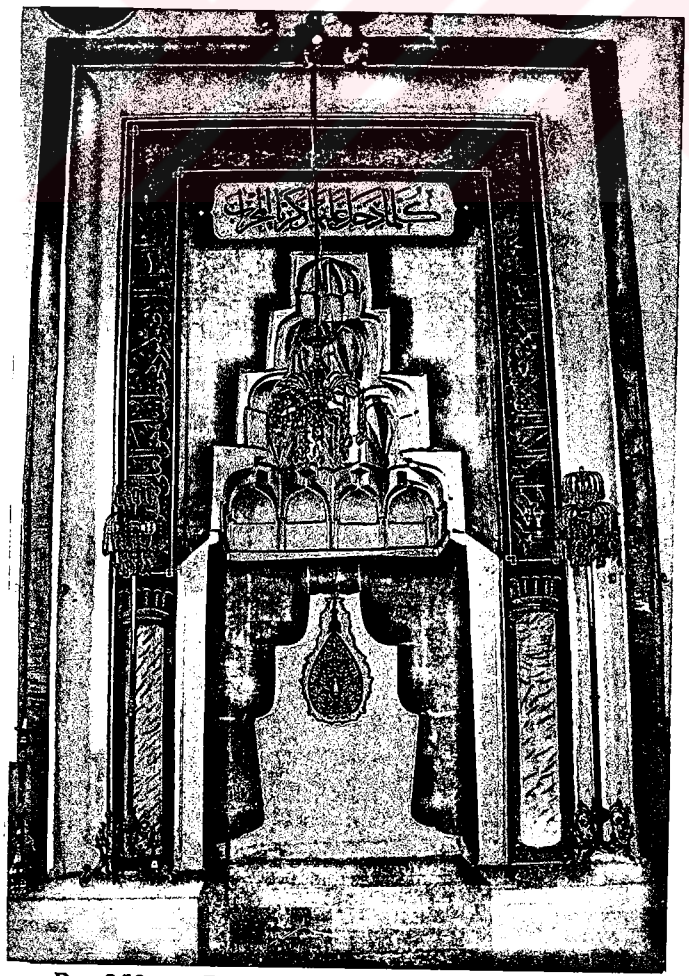

Res.358. Bursa Düsturhan Camii mihrabı, genel.

Res.359. Bursa Düsturhan Camii mihrabı, kavsara.

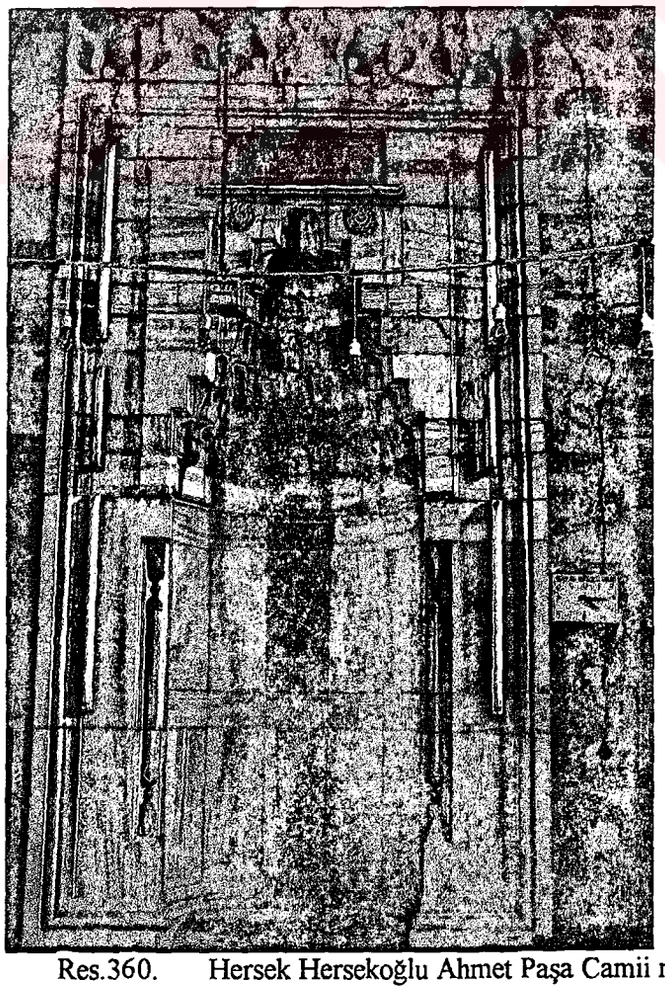

Res.360. Hersek Hersekoğlu Ahmet Paşa Camii mihrabı, genel.

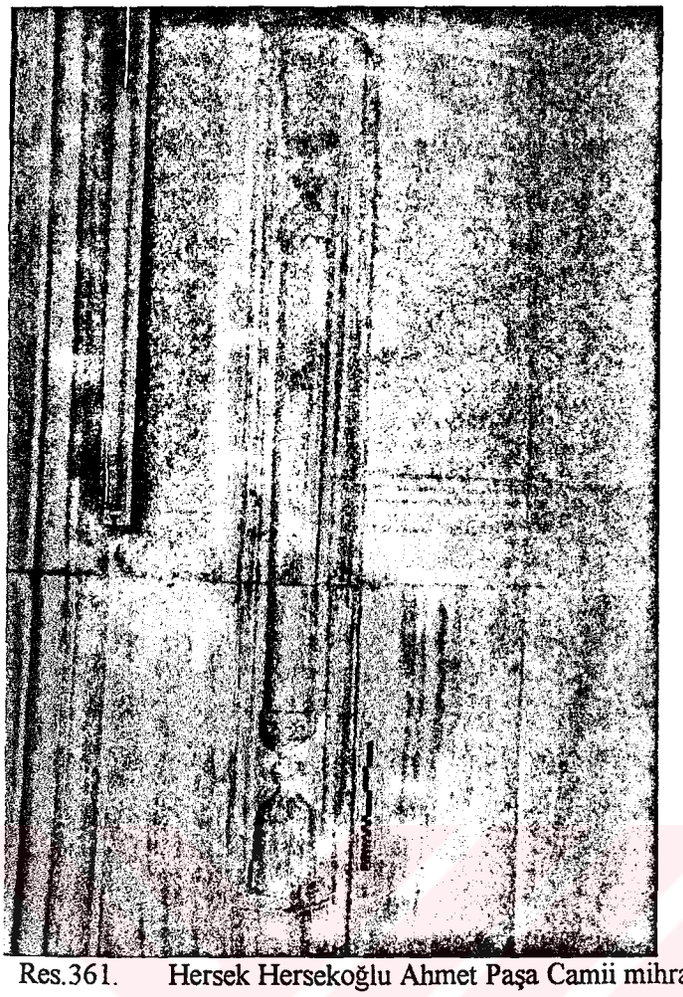

Res.361. Hersek Hersekoğlu Ahmet Paşa Camii mihrabı, sütunce.

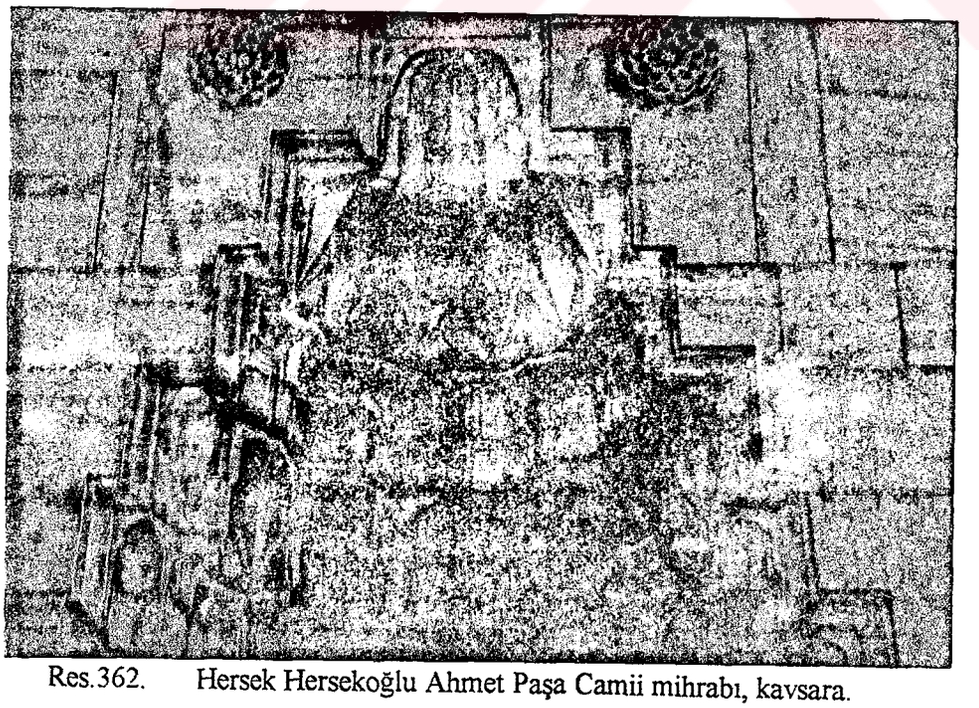

Res.362. Hersek Hersekoğlu Ahmet Paşa Camii mihrabı, kavsara.

Res.363. Hersek Hersekoğlu Ahmet Paşa Camii mihrabı, taç.

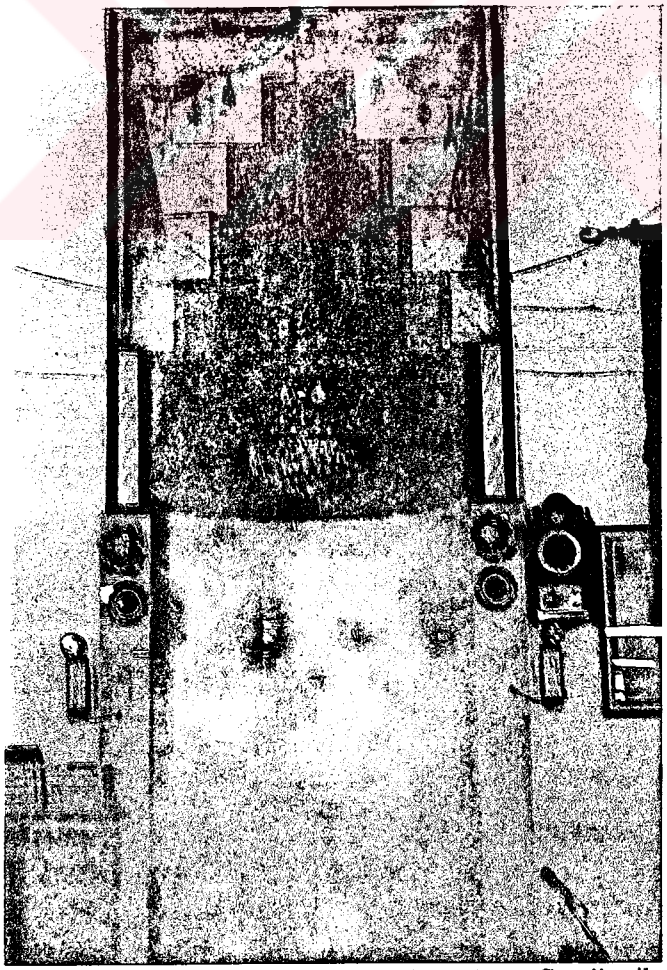

Res.364. Keşan Hersekoğlu Ahmet Paşa Camii mihrabı, genel.

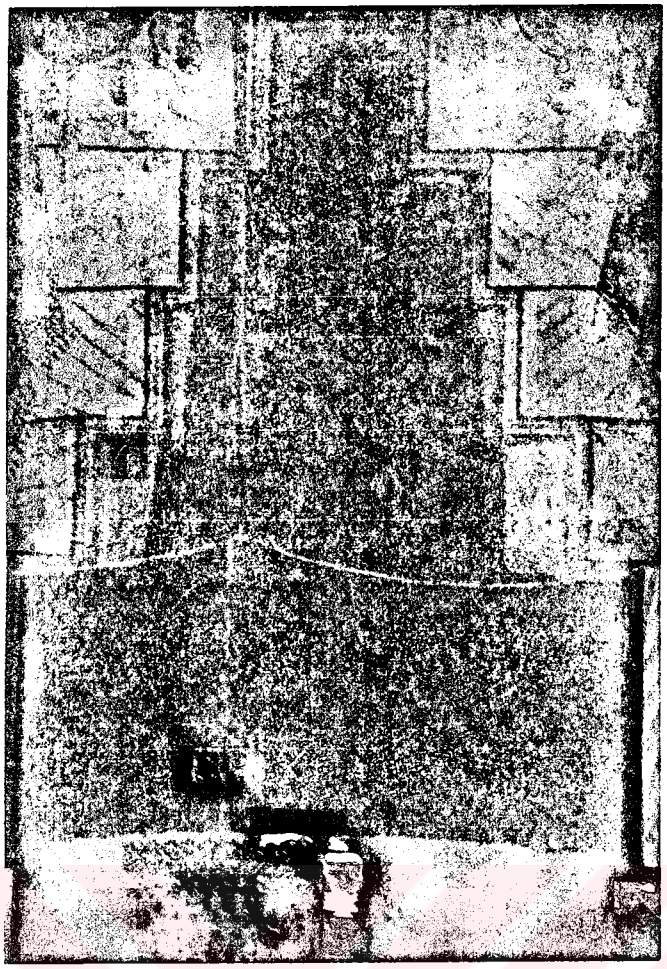

Res.365. Keşan Hersekoğlu Ahmet Paşa Camii mihrabı, kavsara.

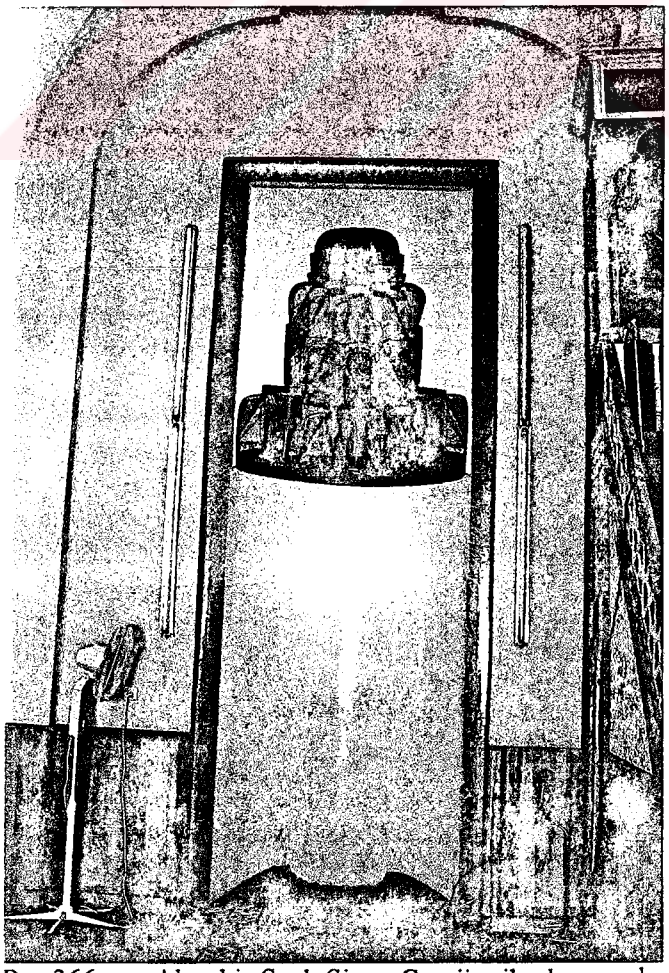

Res.366. Alaşehir Şeyh Sinan Camii mihrabı, genel.

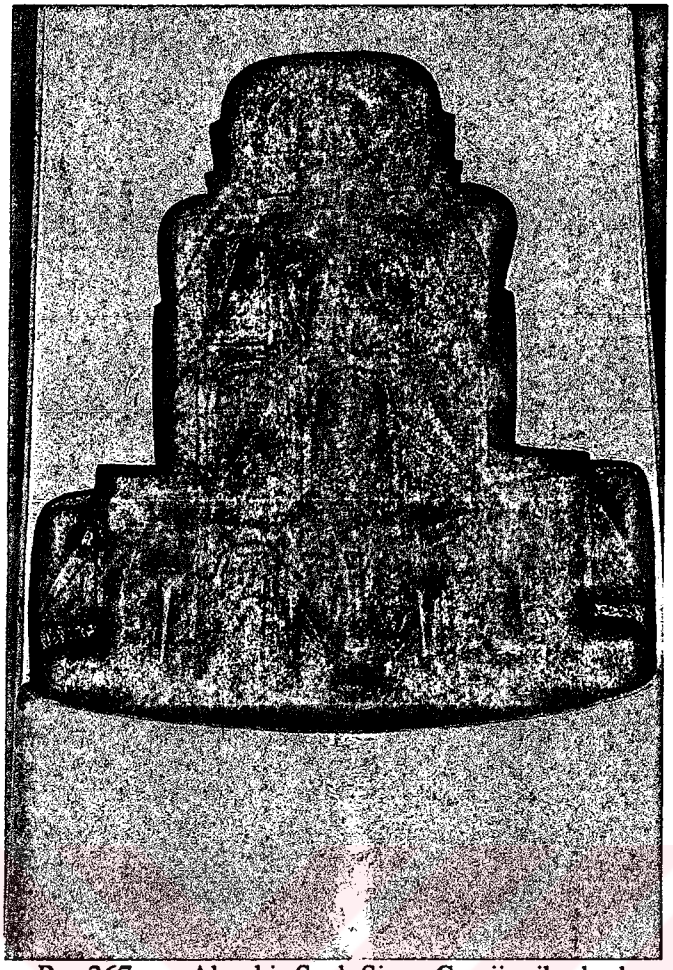

Res.367. Alaşehir Şeyh Sinan Camii mihrabı, kavsara.

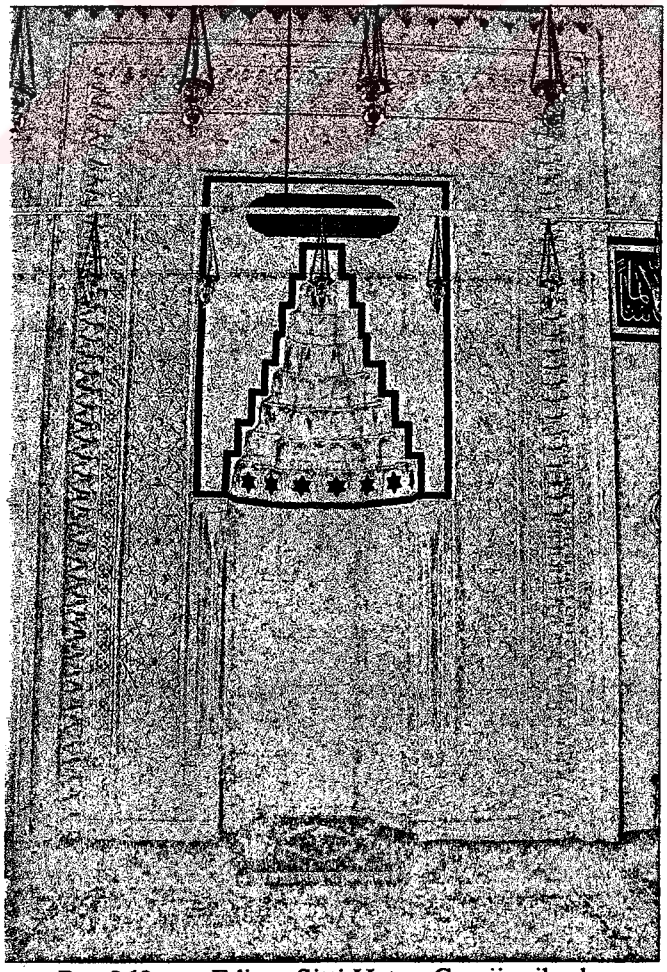

Res.368. Edirne Sitti Hatun Camii mihrabı, genel.

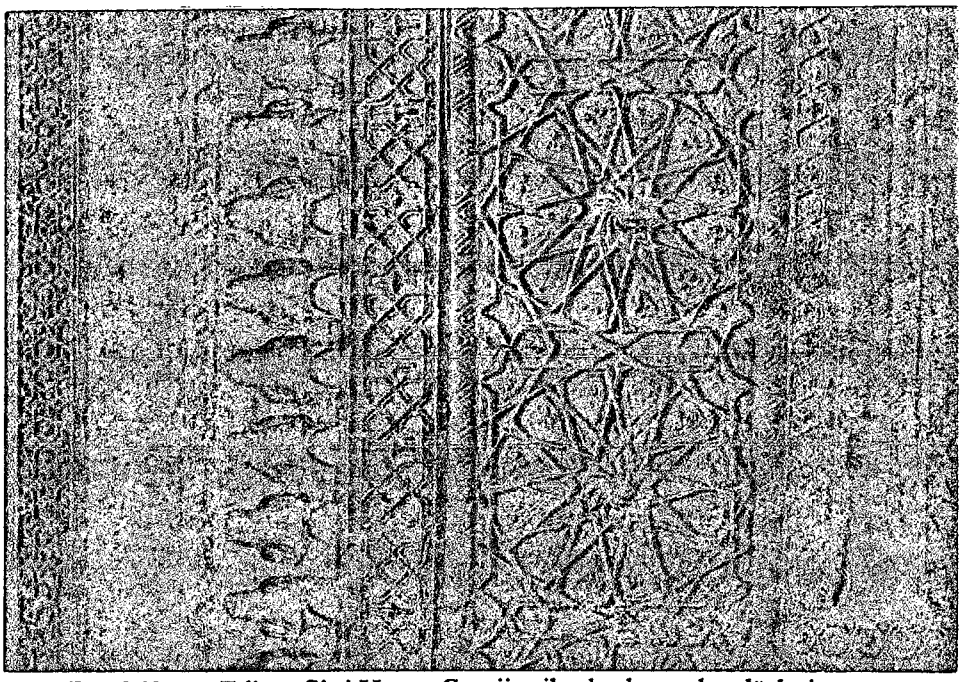

Res.369. Edirne Sitti Hatun Camii mihrabı, kenar bordürleri.

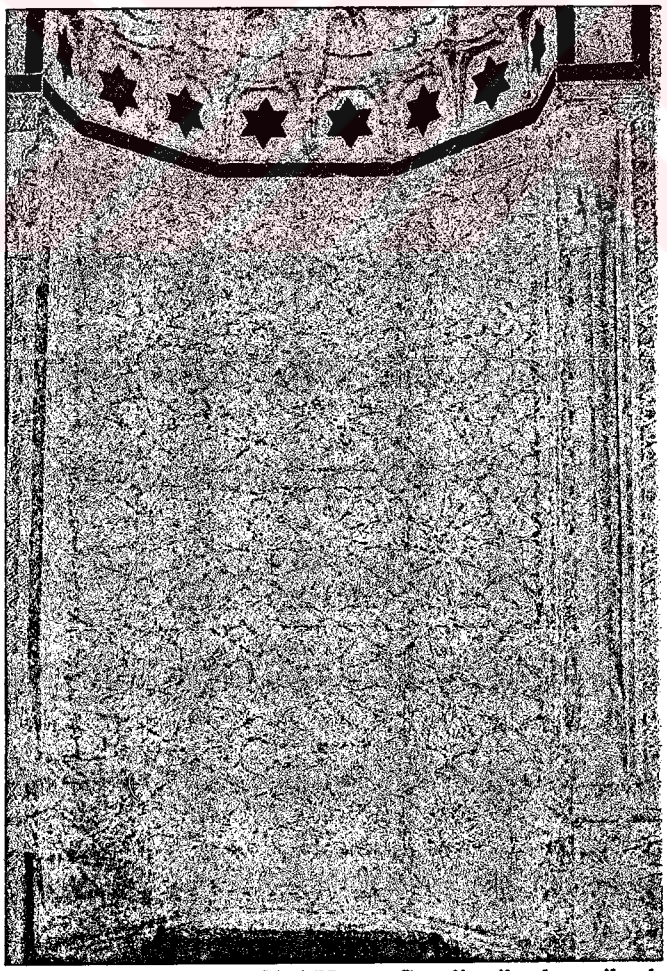

Res.370. Edirne Sitti Hatun Camii mihrabı, mihrab hücresi.

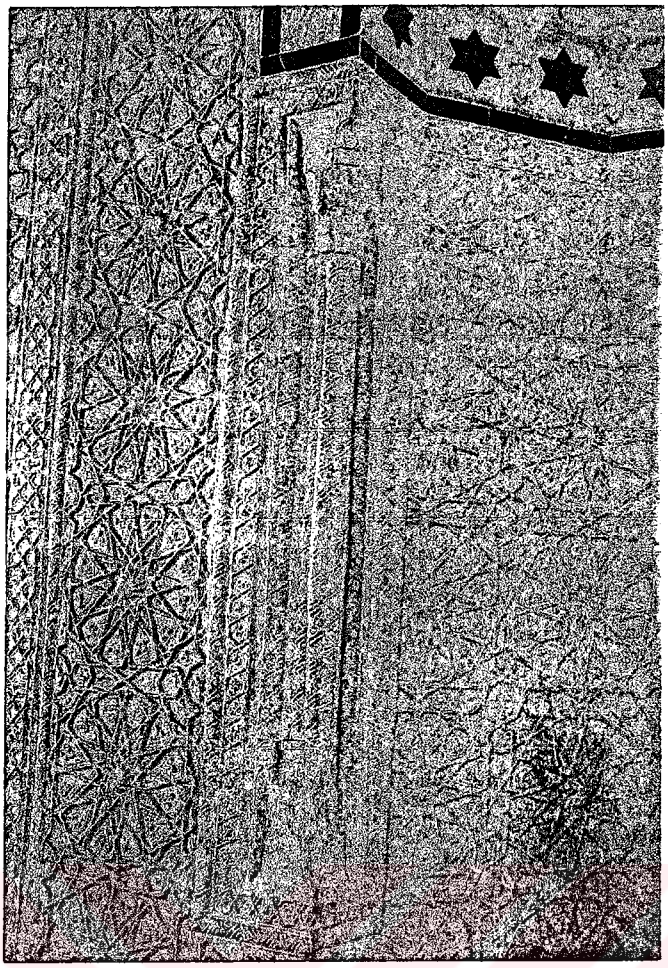

Res.371. Edirne Sitti Hatun Camii mihrabı, sütunce.

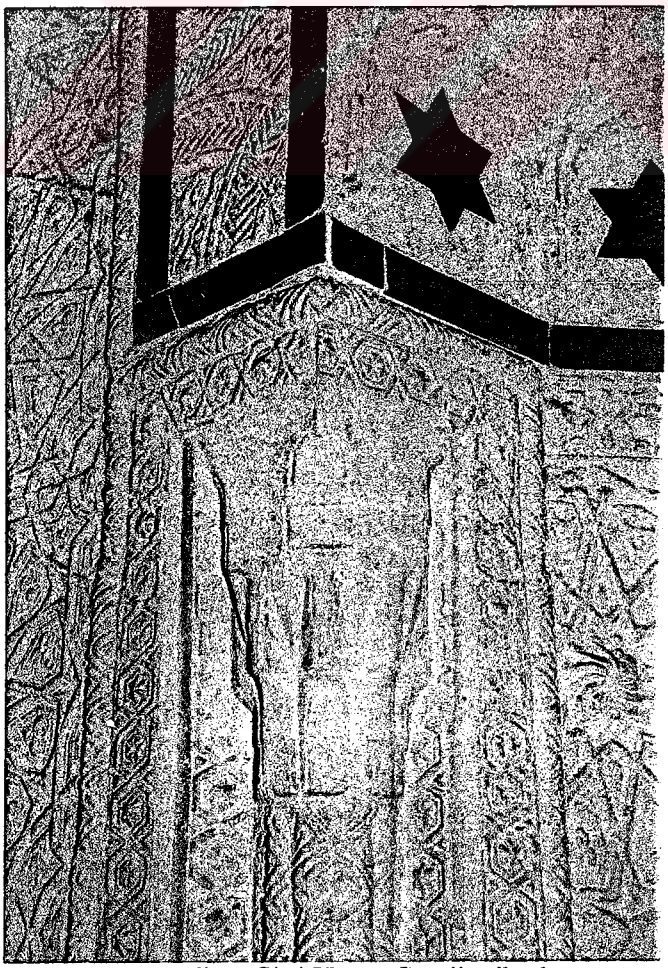

Res.372. Edirne Sitti Hatun Camii mihrabı, sütunce başlığı.

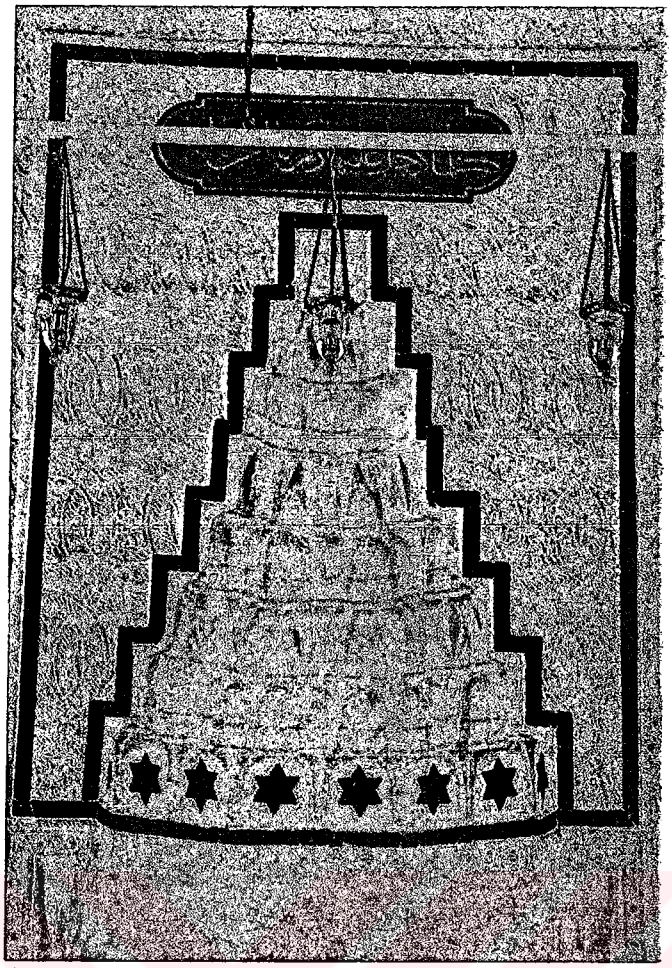

Res.373. Edirne Sitti Hatun Camii mihrabı, kavsara ve köşelikler.

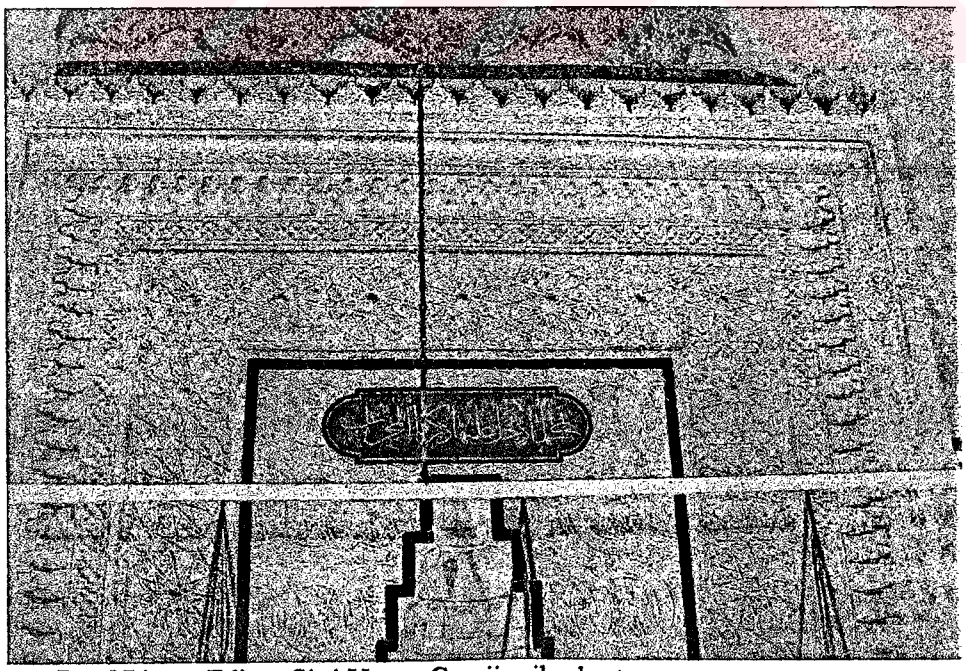

Res.374. Edirne Sitti Hatun Camii mihrabı, taç.

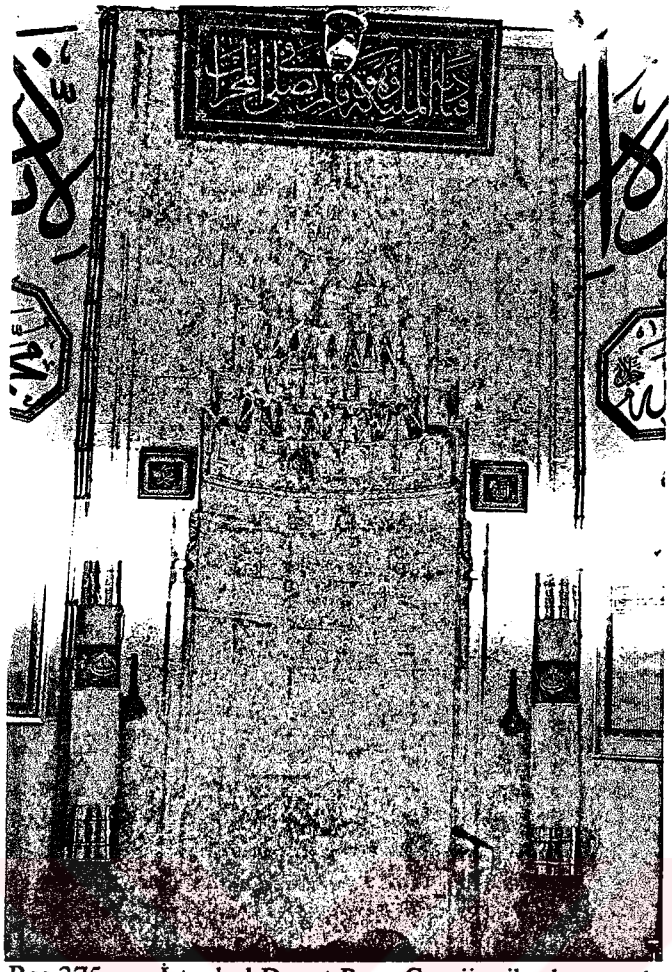

Res.375. İstanbul Davut Paşa Camii mihrabı, genel.

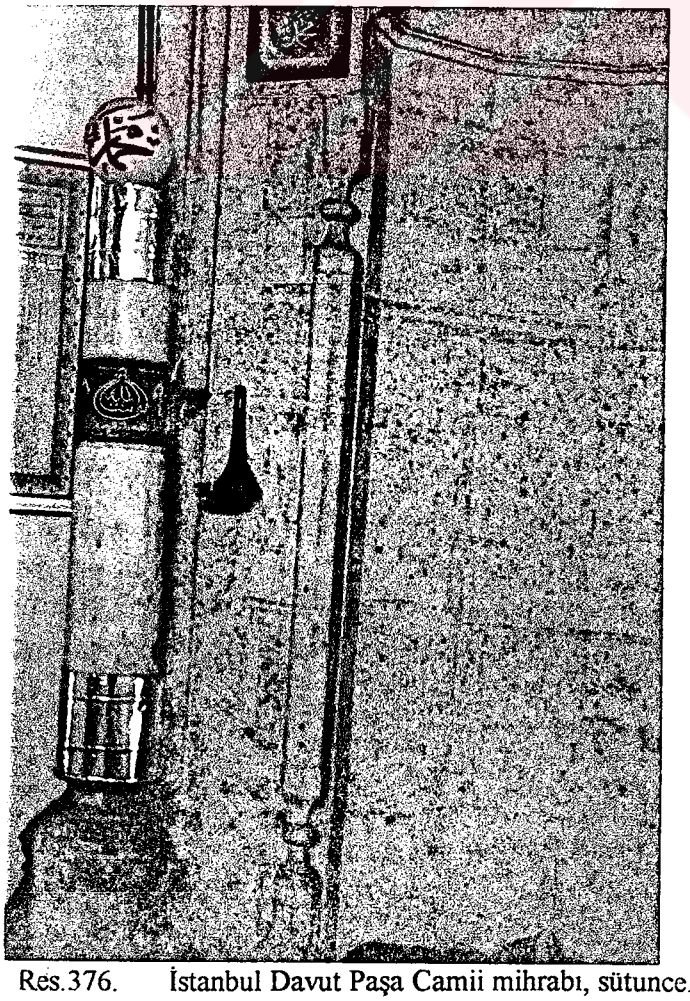

Res.376. İstanbul Davut Paşa Camii mihrabı, sütunce.

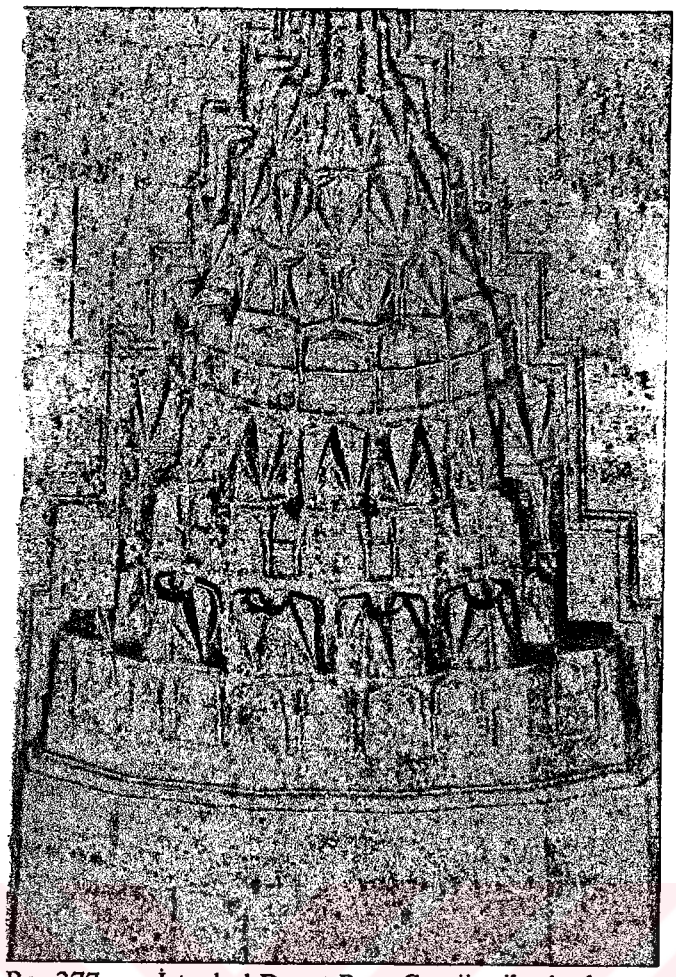

Res.377. İstanbul Davut Paşa Camii mihrabı, kavsara.

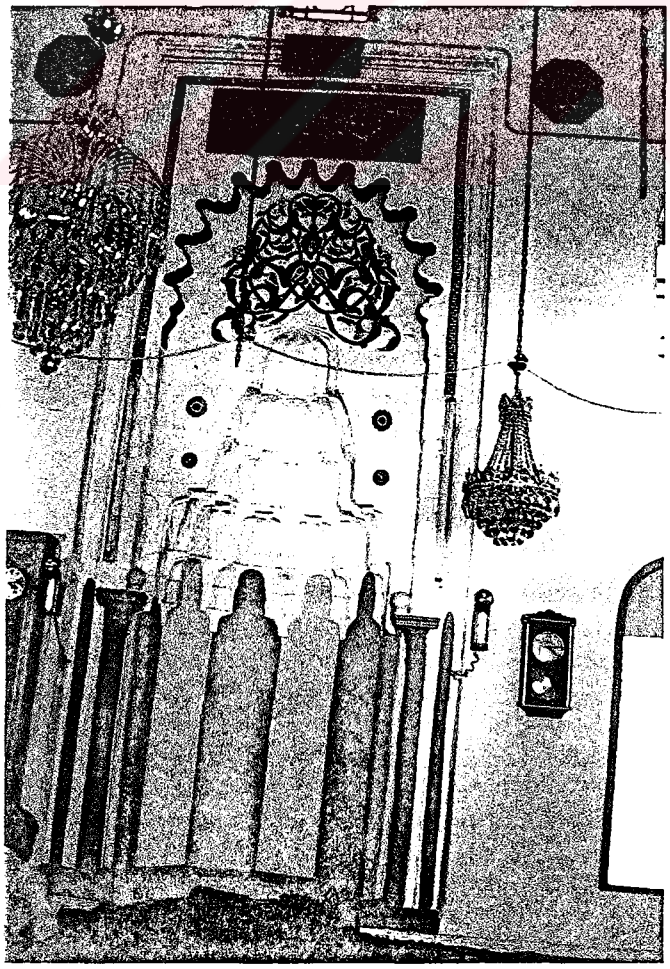

Res.378. Manisa Ivaz Bey Camii mihrabı, genel.

Res.379. Manisa Ivaz Bey Camii mihrabı, mihrab hücresi.

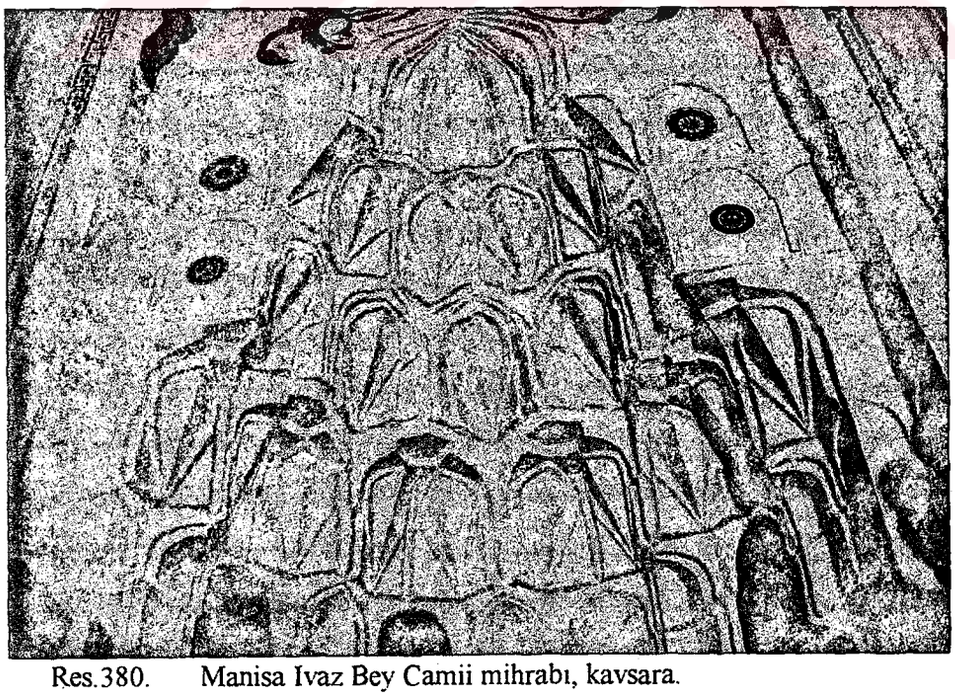

Res.380. Manisa Ivaz Bey Camii mihrabı, kavsara.

Res.381. Manisa Ivaz Bey Camii mihrabı, kavsara yan tarafı.

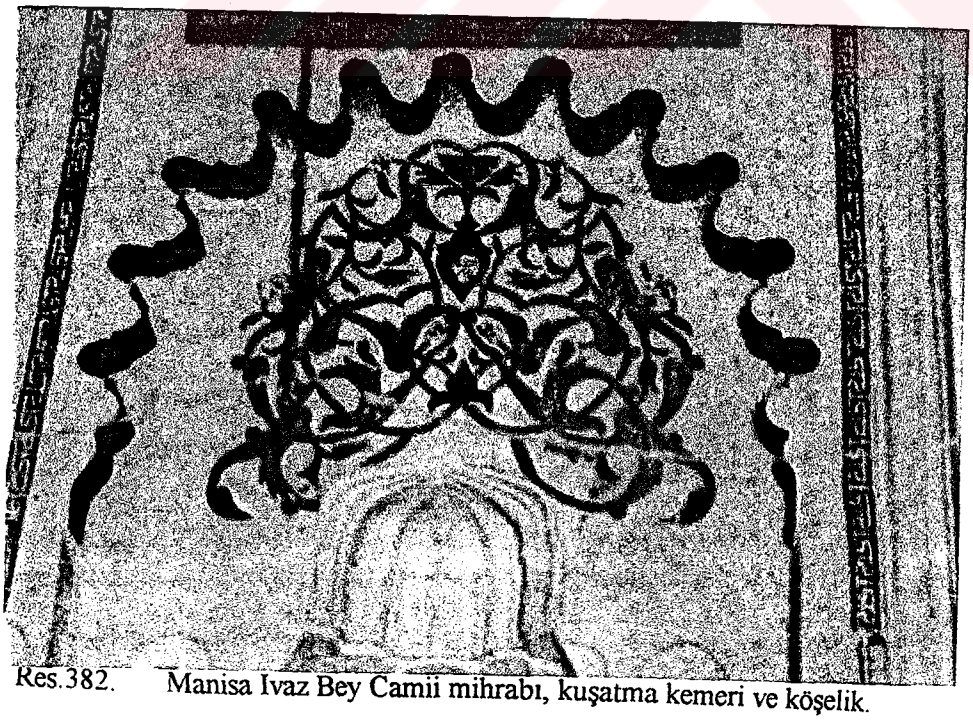

Res.382. Manisa Ivaz Bey Camii mihrabı, kuşatma kemeri ve köşelik.

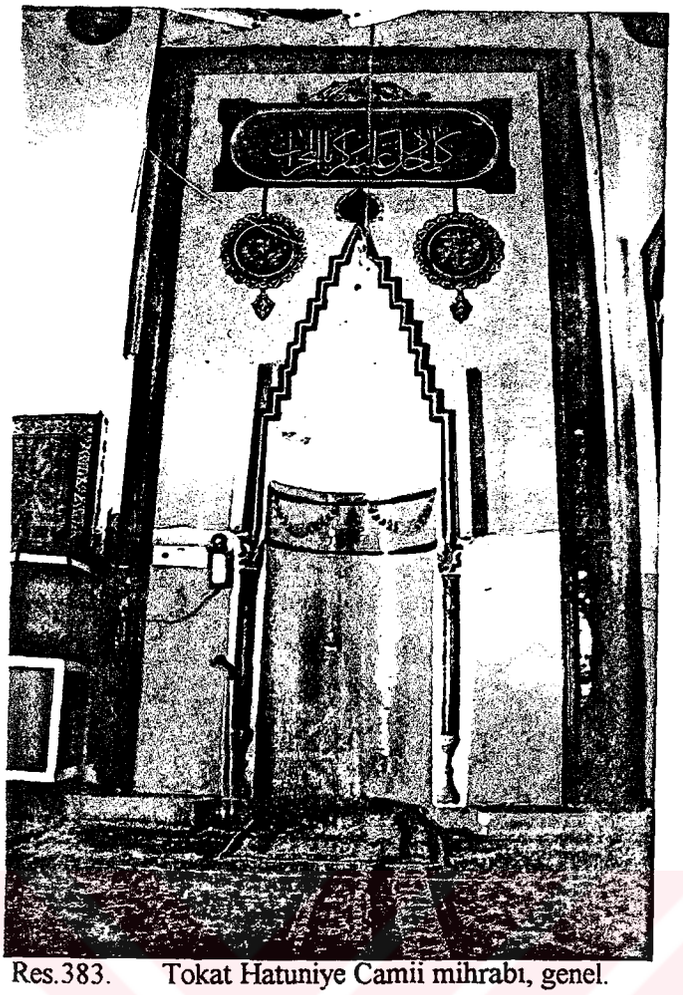

Res.383. Tokat Hatuniye Camii mihrabı, genel.

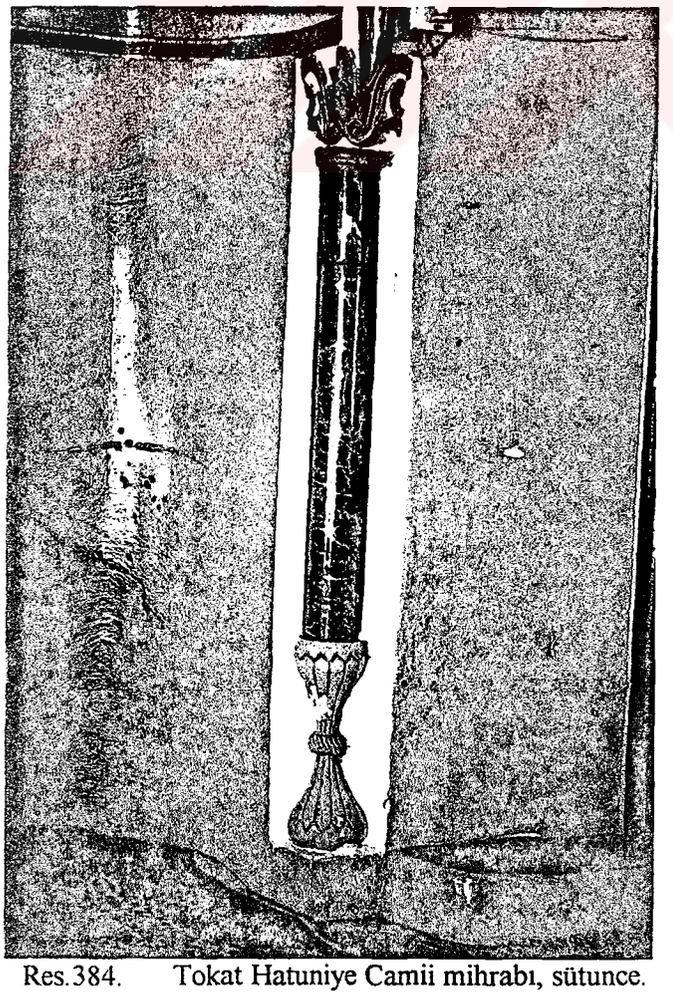

Res.384. Tokat Hatuniye Camii mihrabı, sütunce.

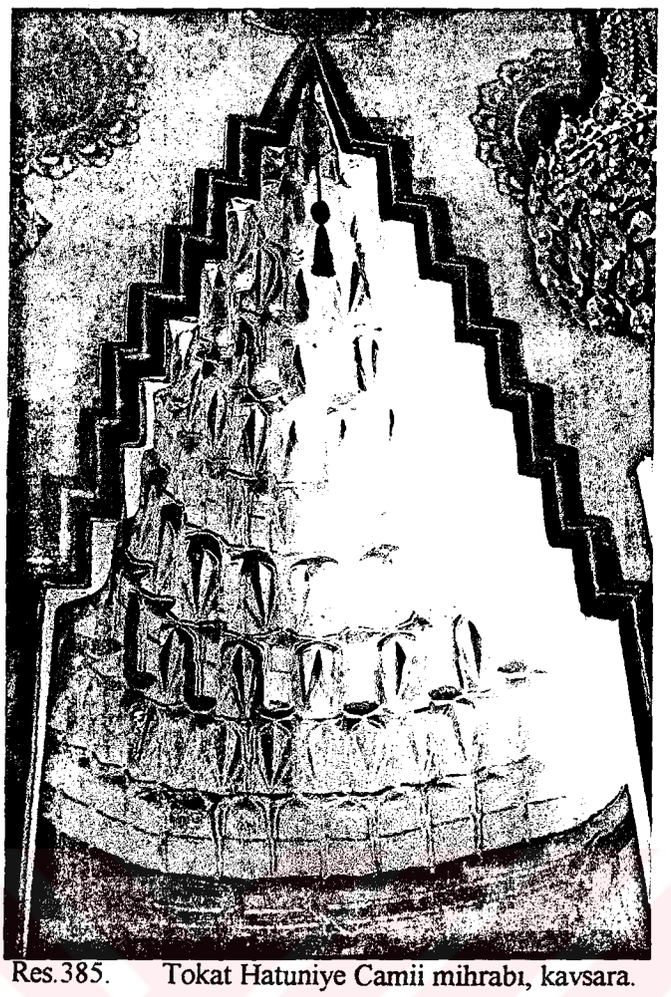

Res.385. Tokat Hatuniye Camii mihrabı, kavsara.

Res.386. Tokat Hatuniye Camii mihrabı, kitabelik ve köşelikler.

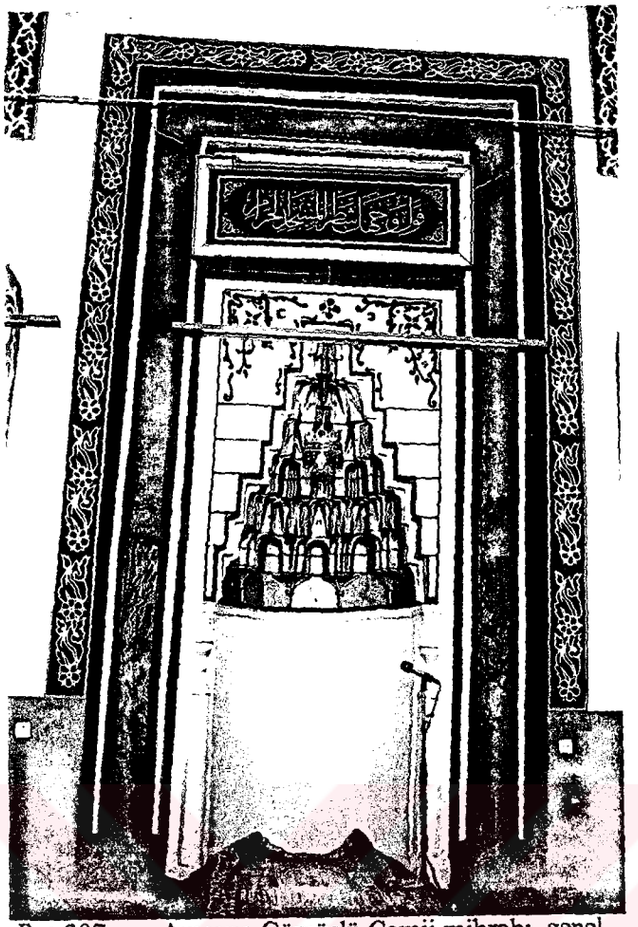

Res.387. Amaysa Gümüşlü Camii mihrabı, genel.

Res.388. Amaysa Gümüşlü Camii mihrabı, çerçeve ve sütunce.

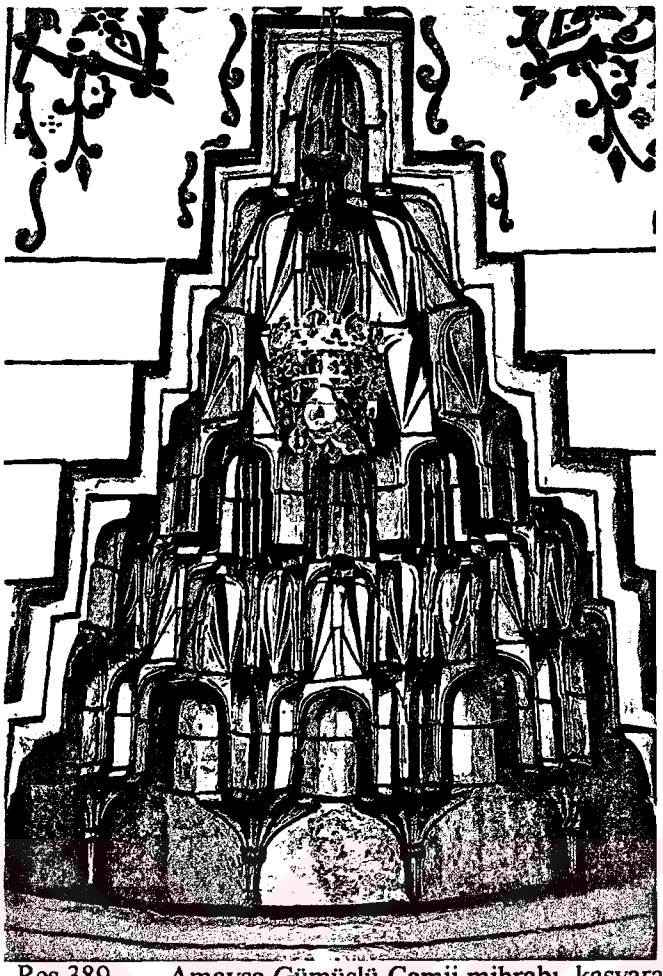

Res.389. Amaysa Gümüşlü Camii mihrabı, kasvara.

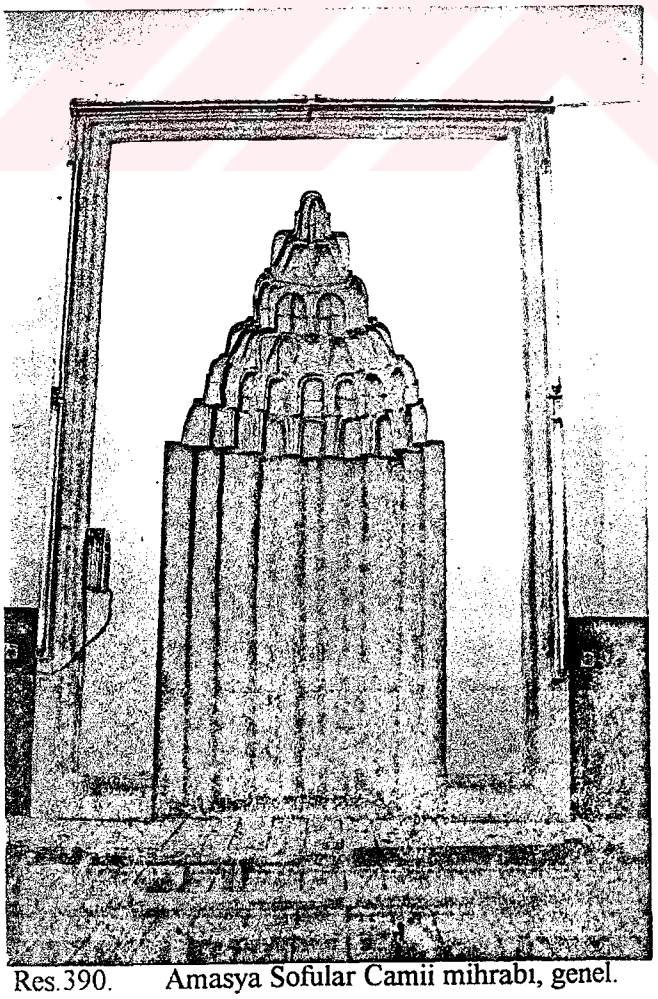

Res.390. Amasya Sofular Camii mihrabı, genel.

Res.391. Amasya Sofular Camii mihrabı, kavsara.

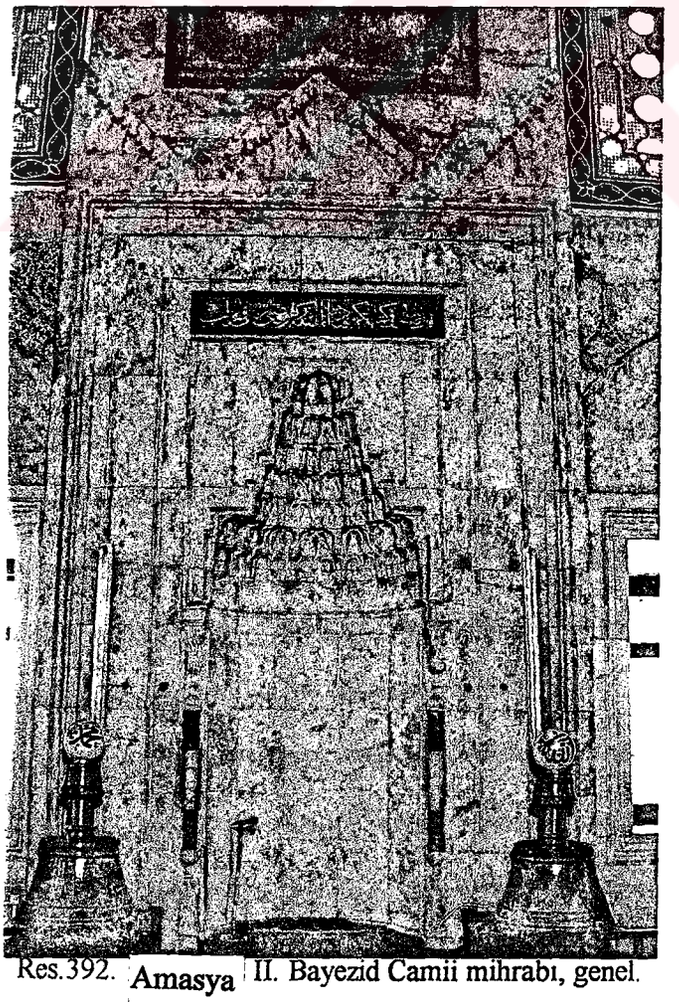

Res.392. Amasya II. Bayezid Camii mihrabı, genel.

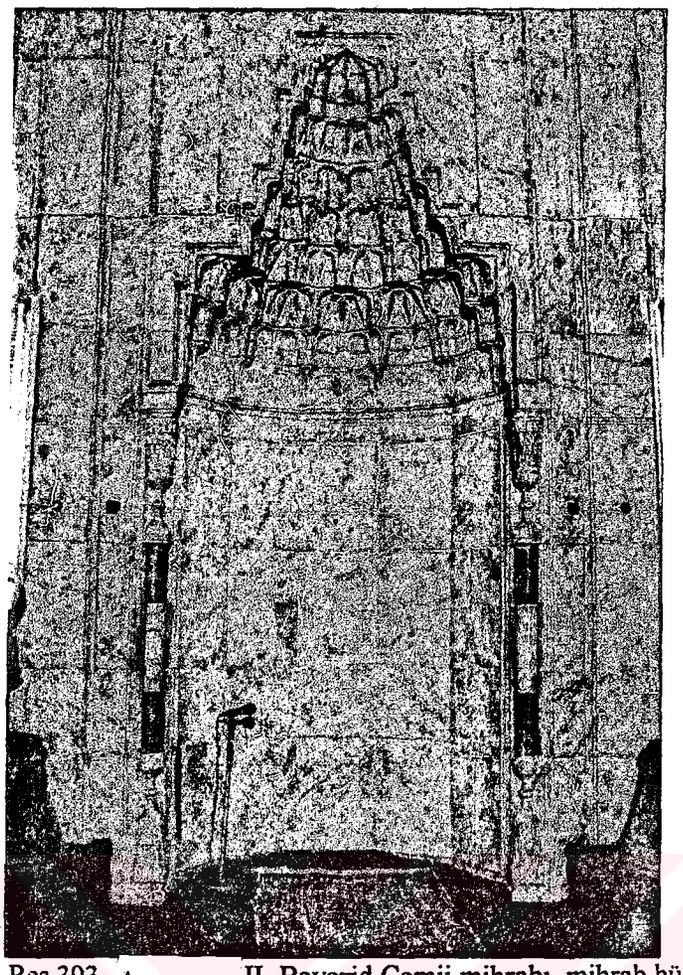

Res.393. Amasya II. Bayezid Camii mihrabı, mihrab hücresi.

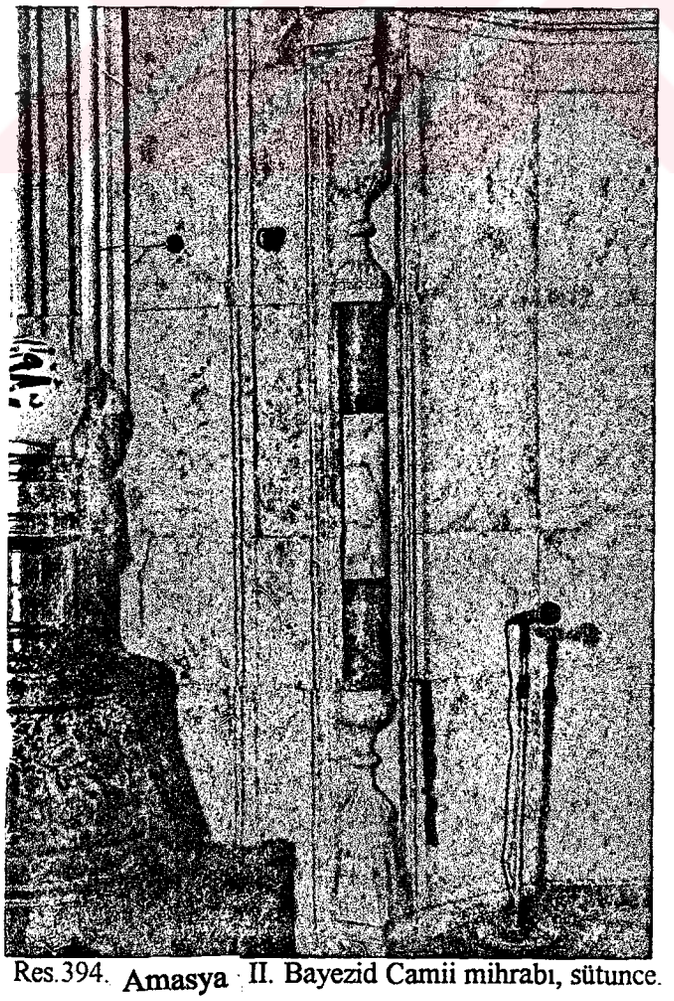

Res.394. Amasya II. Bayezid Camii mihrabı, sütunce.

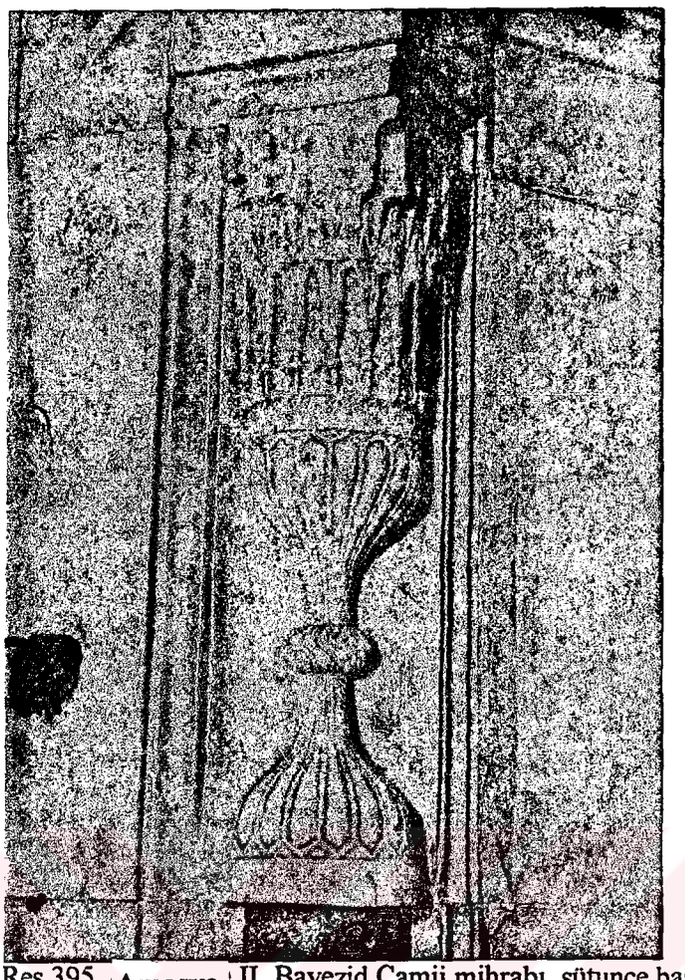

Res.395. Amasya II. Bayezid Camii mihrabı, sütunce başlık ve kaidesi.

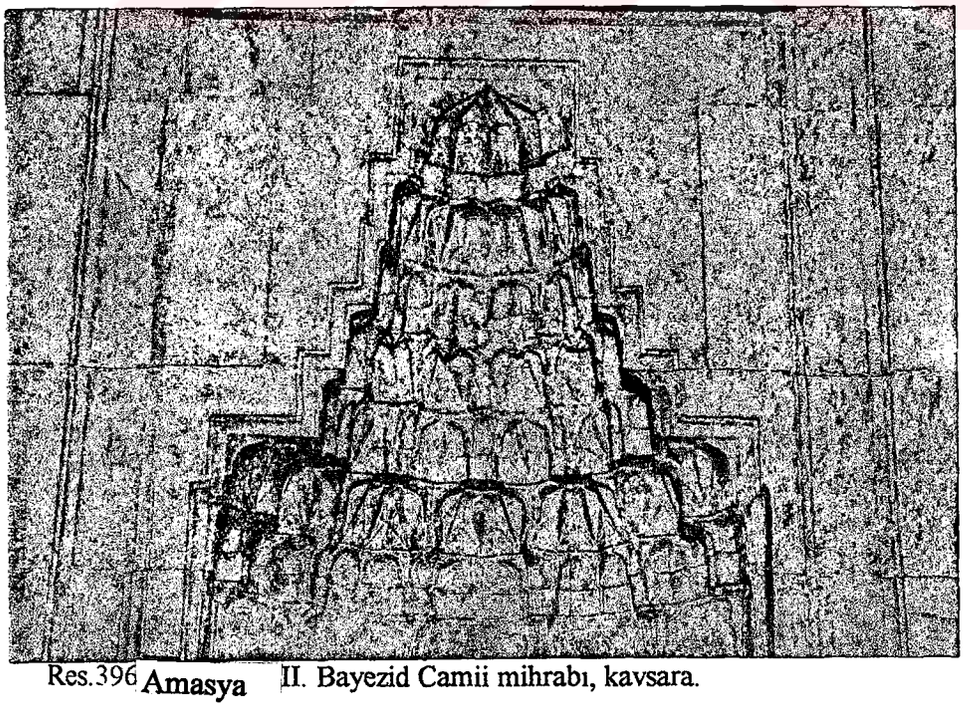

Res.396 Amasya II. Bayezid Camii mihrabı, kavsara.

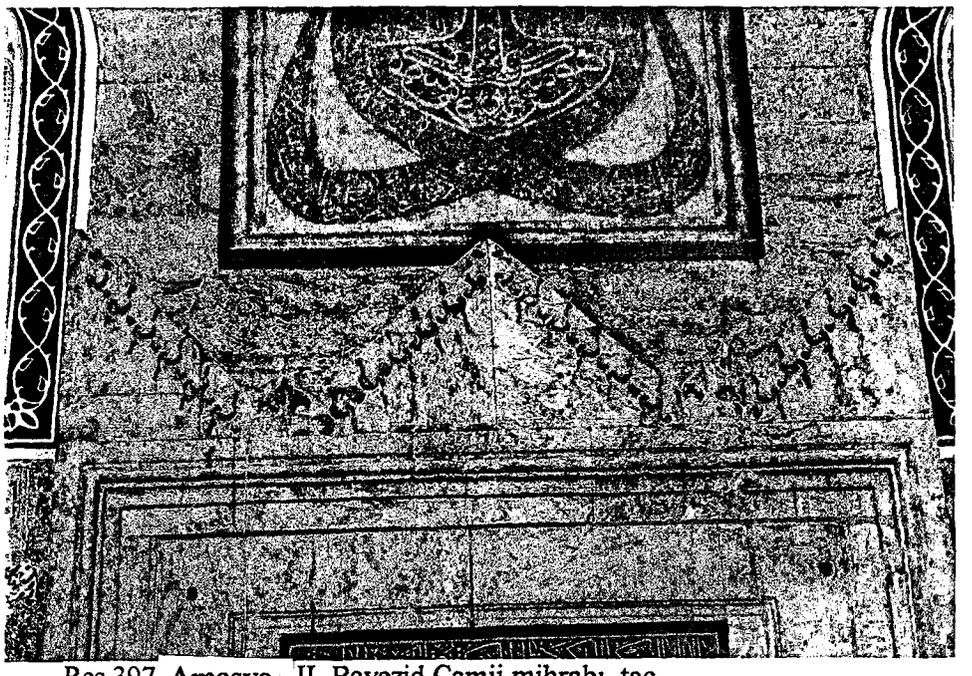

Res.397. Amasya II. Bayezid Camii mihrabı, taç.

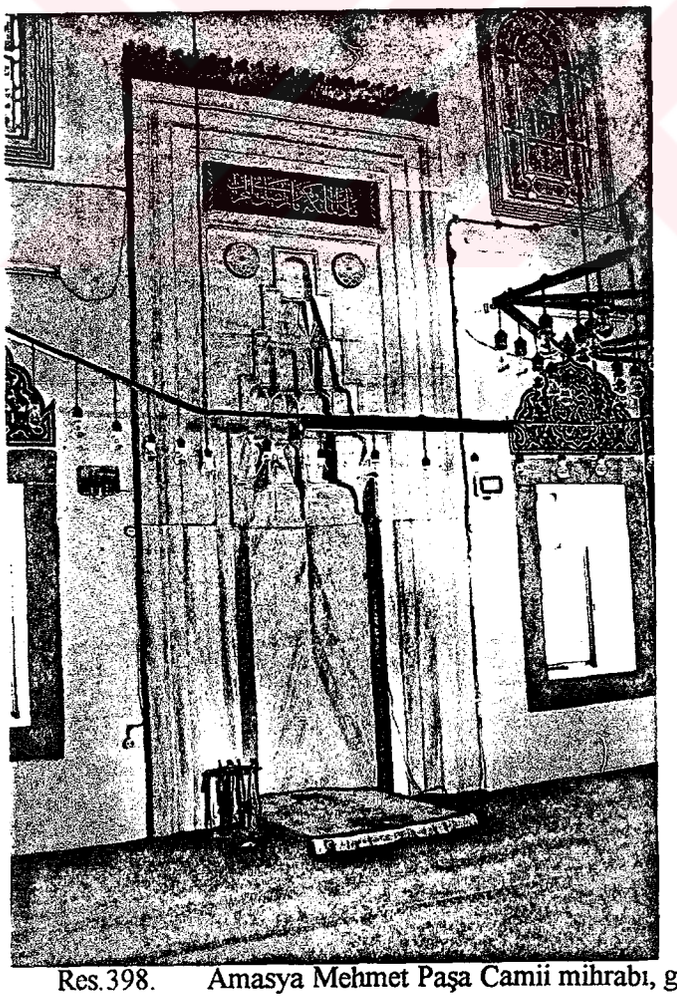

Res.398. Amasya Mehmet Paşa Camii mihrabı, genel.

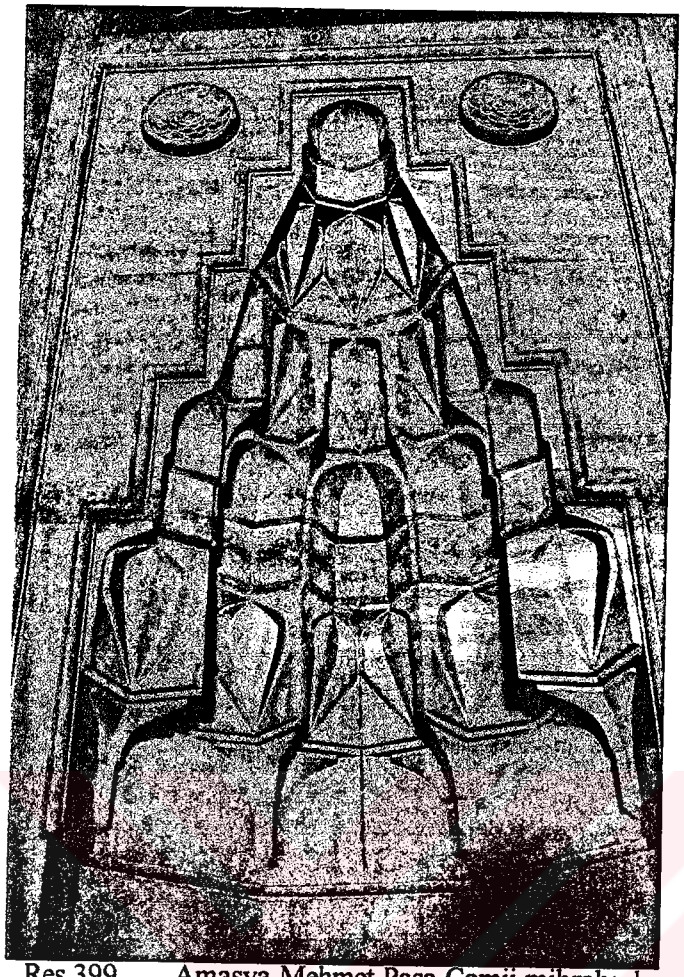

Res.399. Amasya Mehmet Paşa Camii mihrabı, kavsara ve köşelikler.

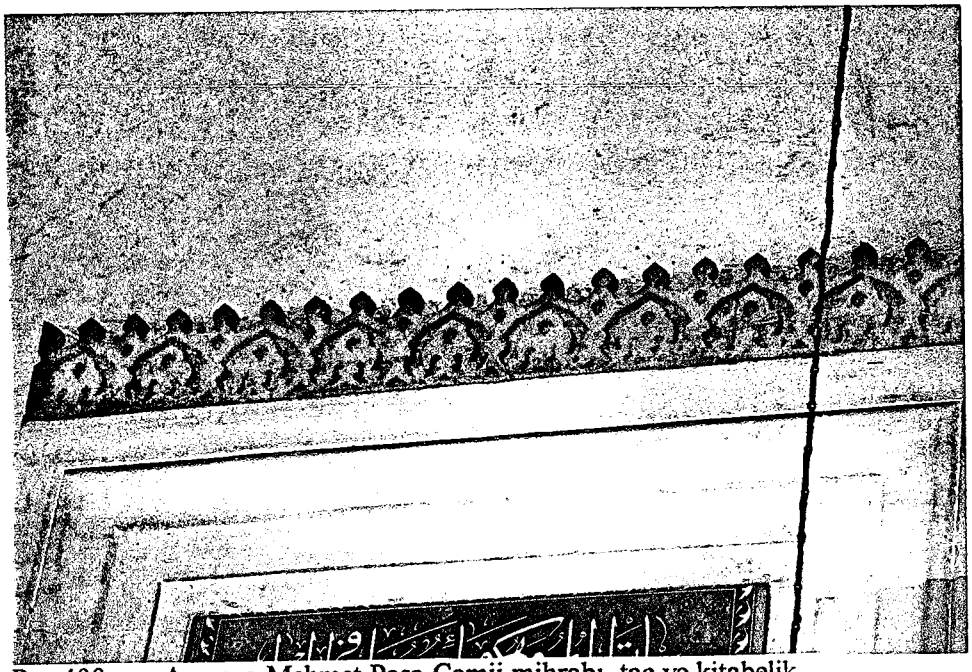

Res.400. Amasya Mehmet Paşa Camii mihrabı, taç ve kitabelik.

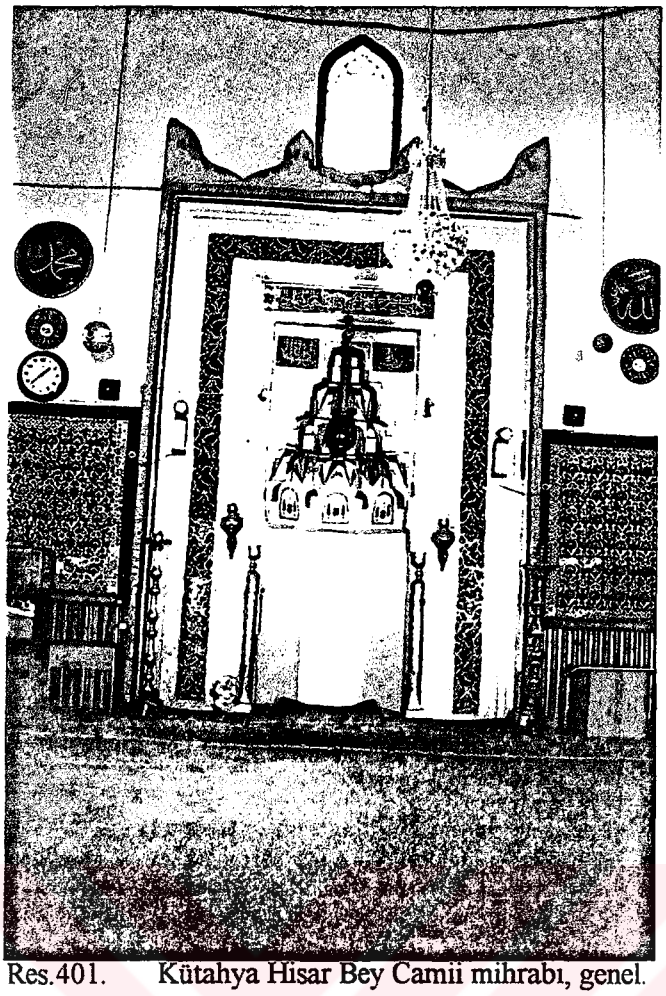

Res.401. Kütahya Hisar Bey Camii mihrabı, genel.

Res.402. Kütahya Hisar Bey Camii mihrabı, çiniden kenar bordürü.

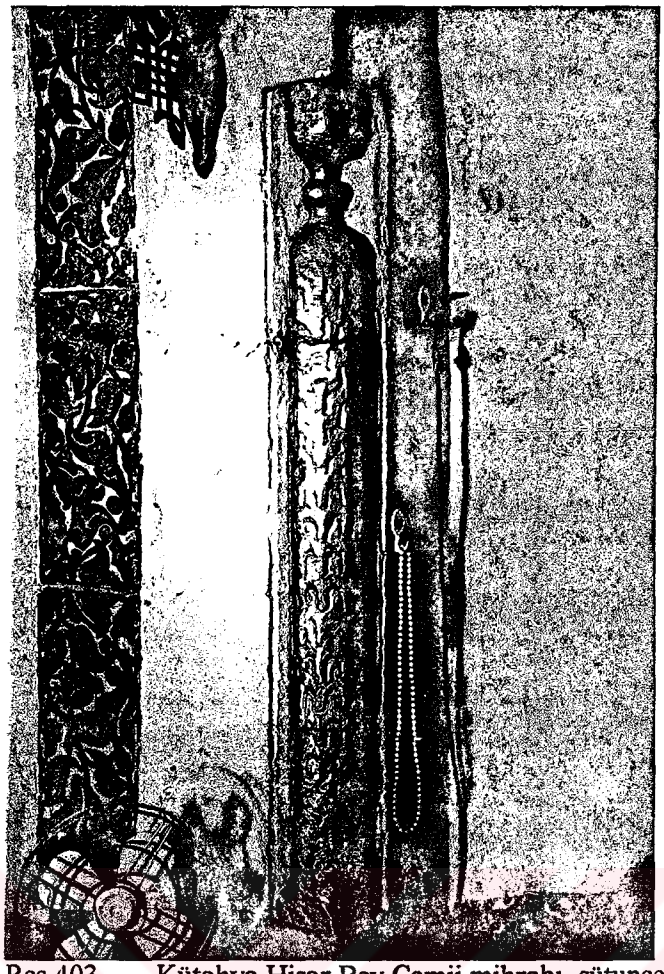

Res.403. Kütahya Hisar Bey Camii mihrabı, sütunce.

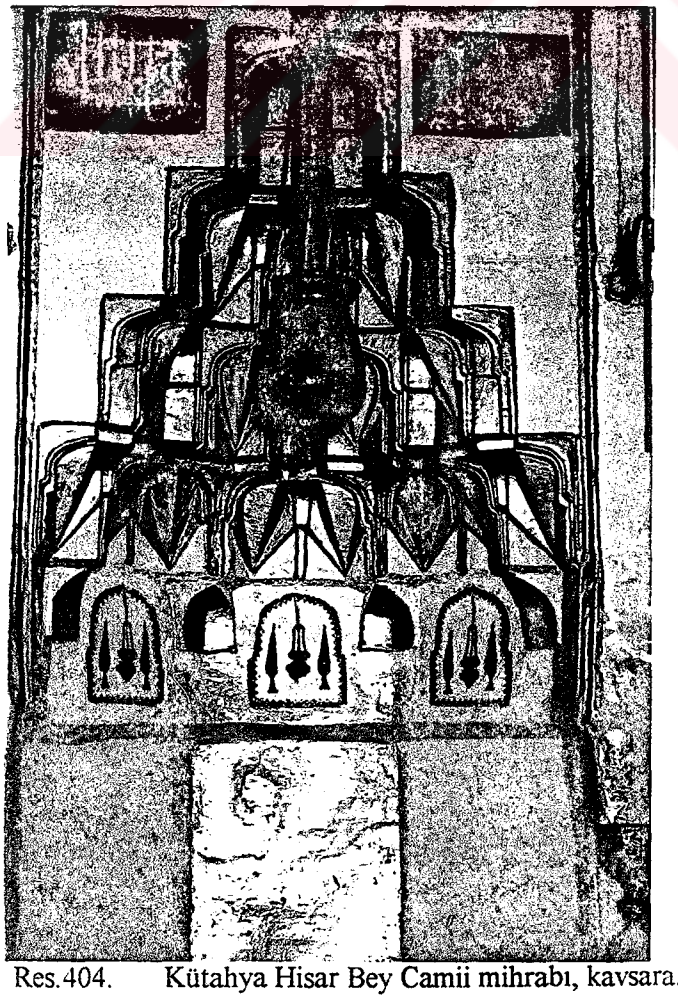

Res.404. Kütahya Hisar Bey Camii mihrabı, kavsara.

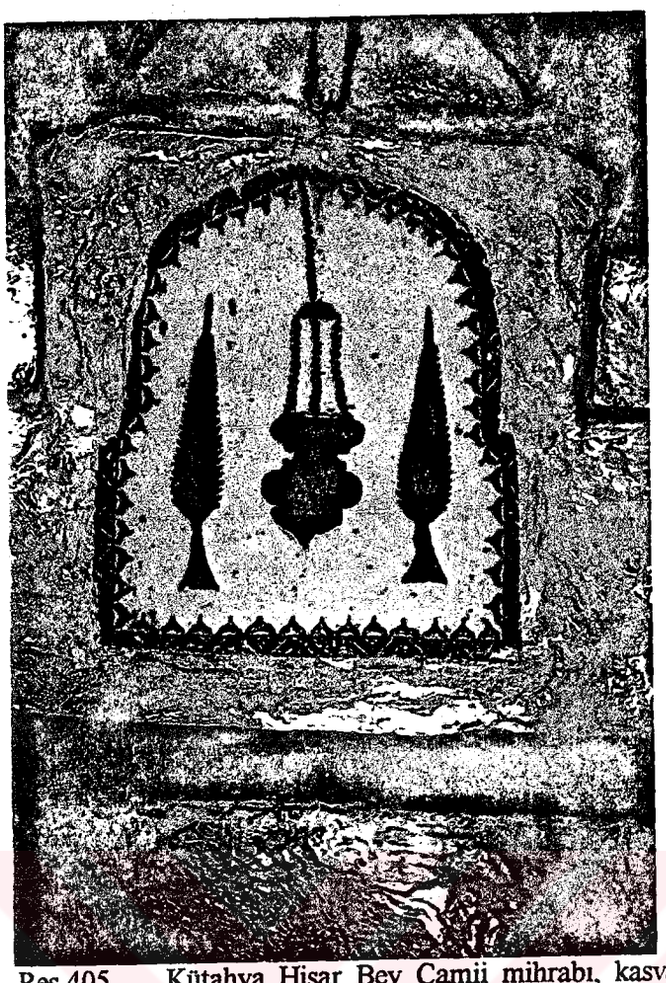

Res.405. Kütahya Hisar Bey Camii mihrabı, kasvaranın alt sırasındaki kandil ve selvi motifleri.

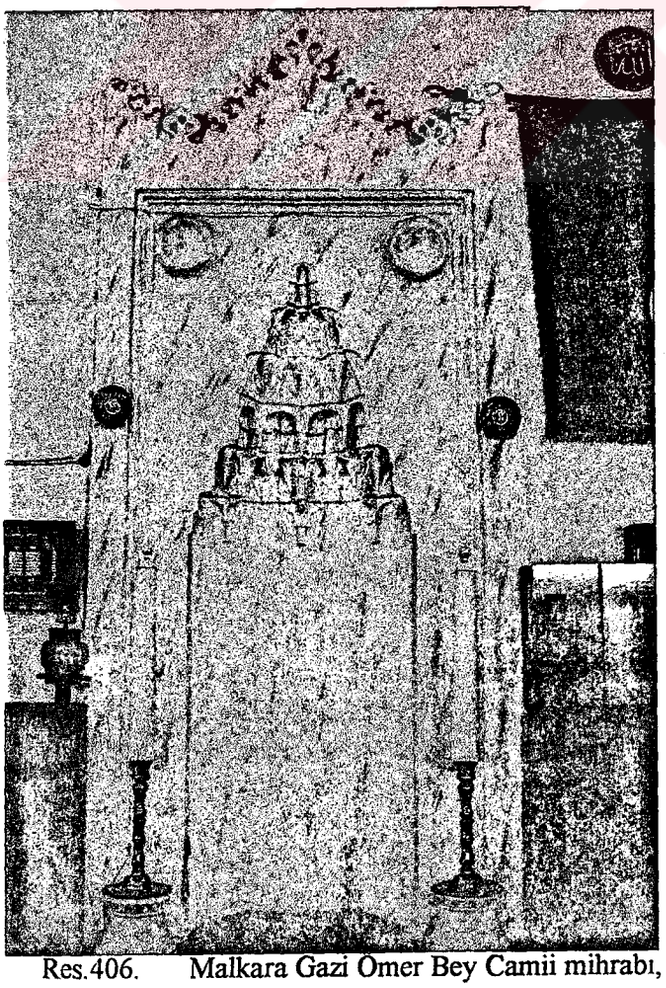

Res.406. Malkara Gazi Ömer Bey Camii mihrabı, genel.

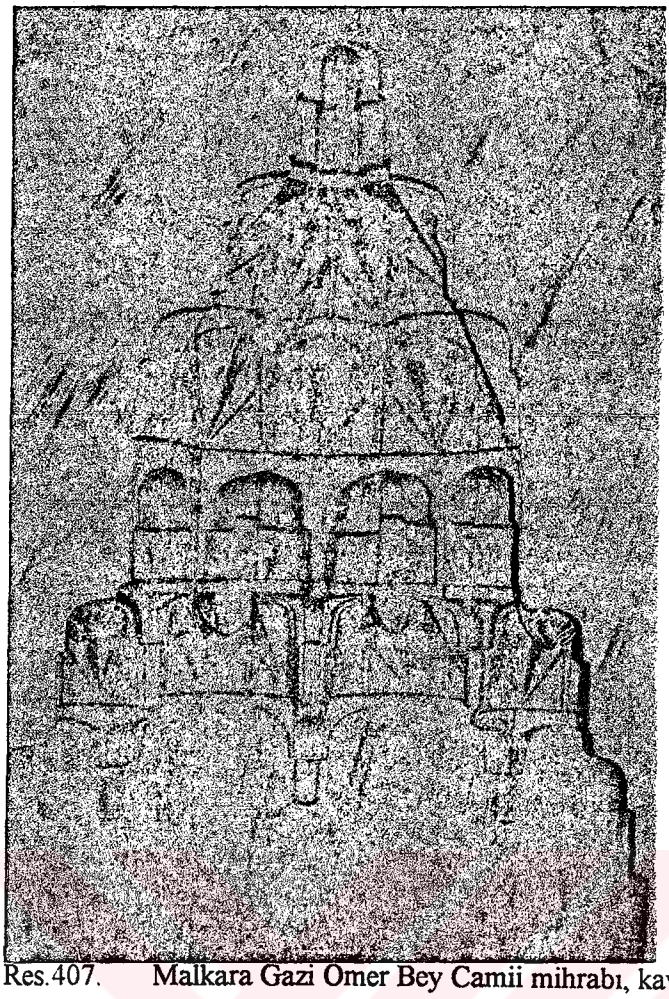

Res.407. Malkara Gazi Ömer Bey Camii mihrabı, kavsara.

Res.408. Malkara Gazi Ömer Bey Camii mihrabı, taç.

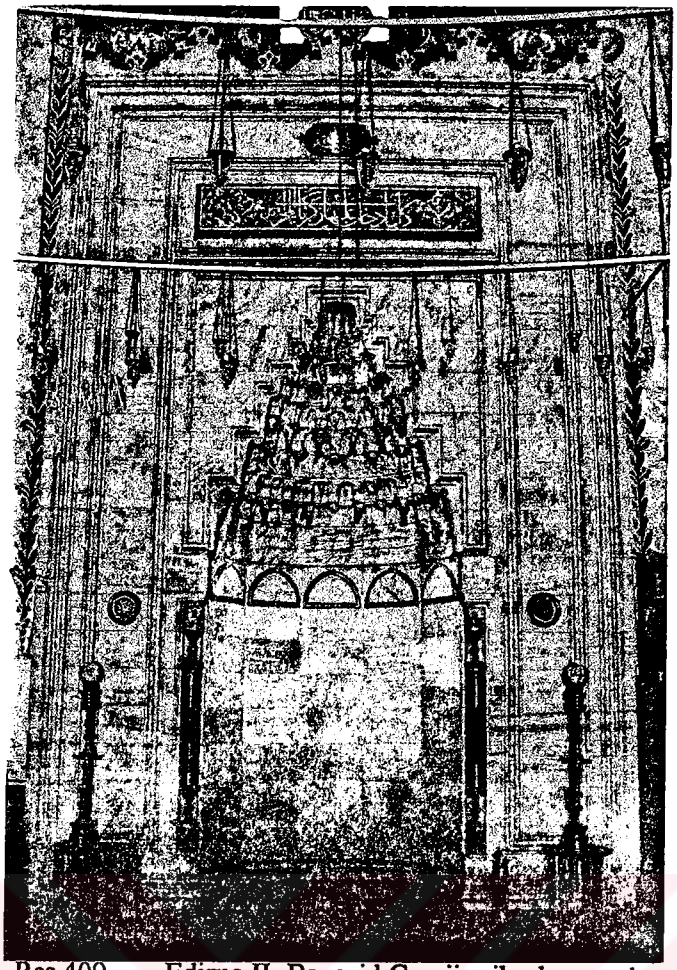

Res.409. Edirne II. Bayezid Camii mihrabı, genel.

Res.410. Edirne II. Bayezid Camii mihrabı, sütunce başlık ve kaidesinden ayrıntı.

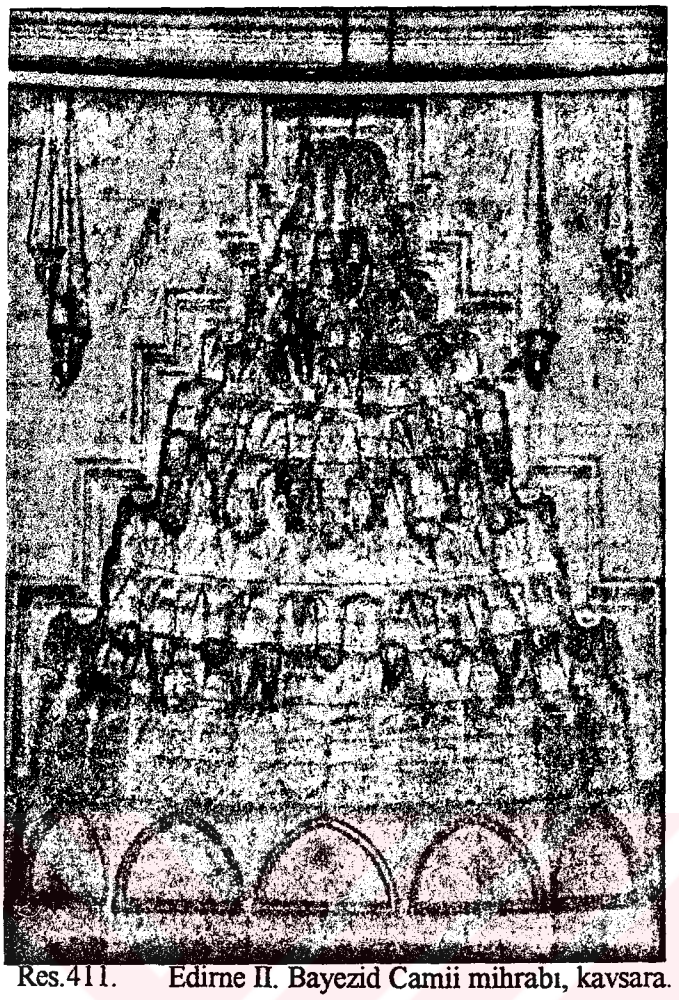

Res.411. Edirne II. Bayezid Camii mihrabı, kavsara.

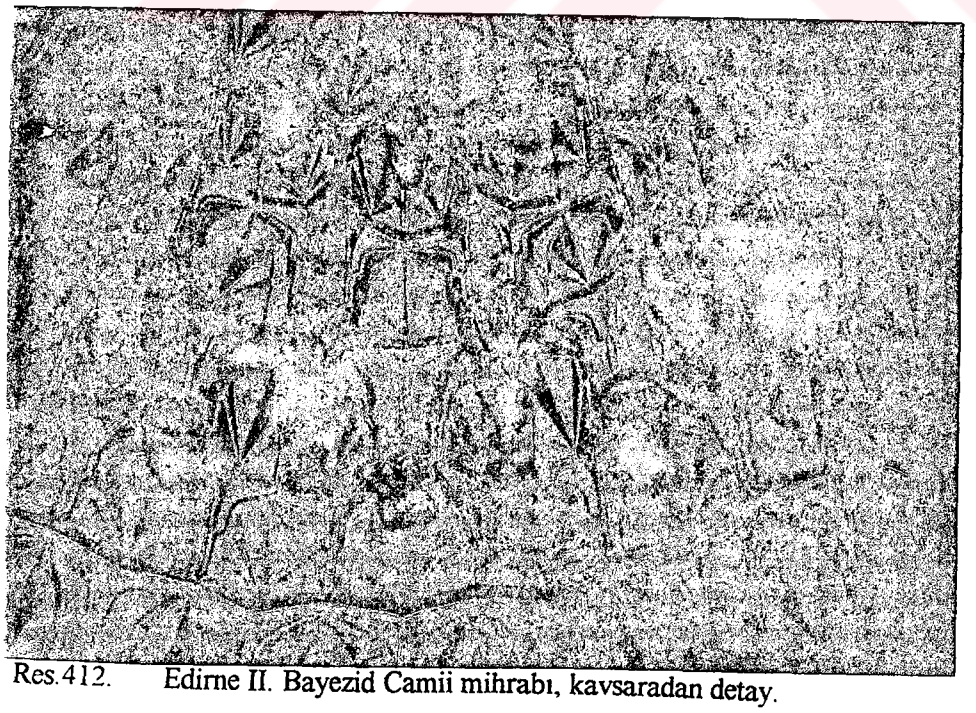

Res.412. Edirne II. Bayezid Camii mihrabı, kavsaradan detay.

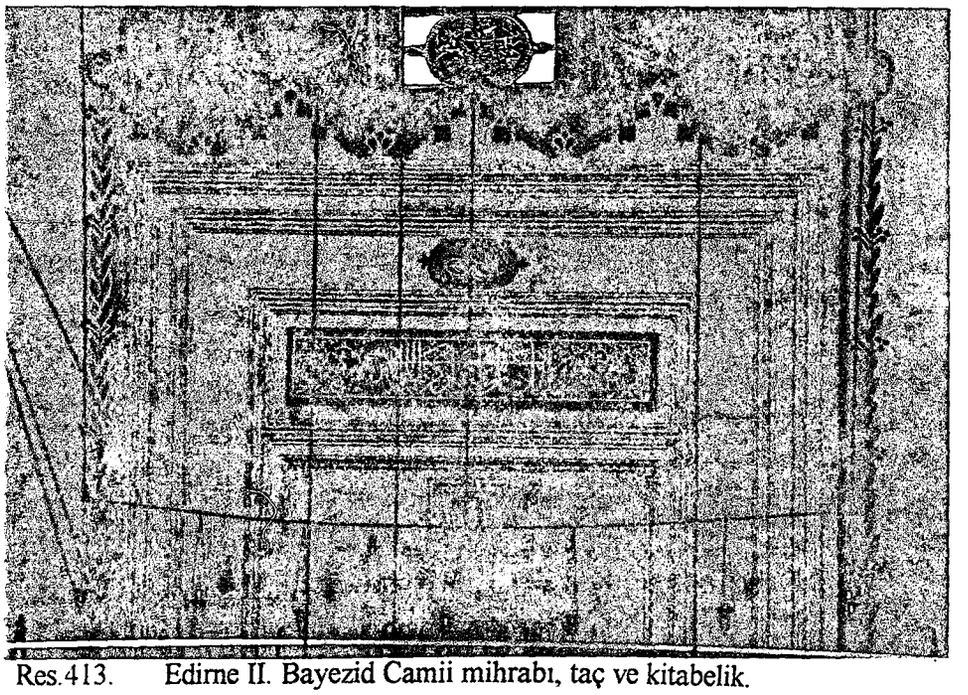

Res.413. Edirne II. Bayezid Camii mihrabı, taç ve kitabelik.

Res.414. Manisa Hatuniye Camii mihrabı, genel.

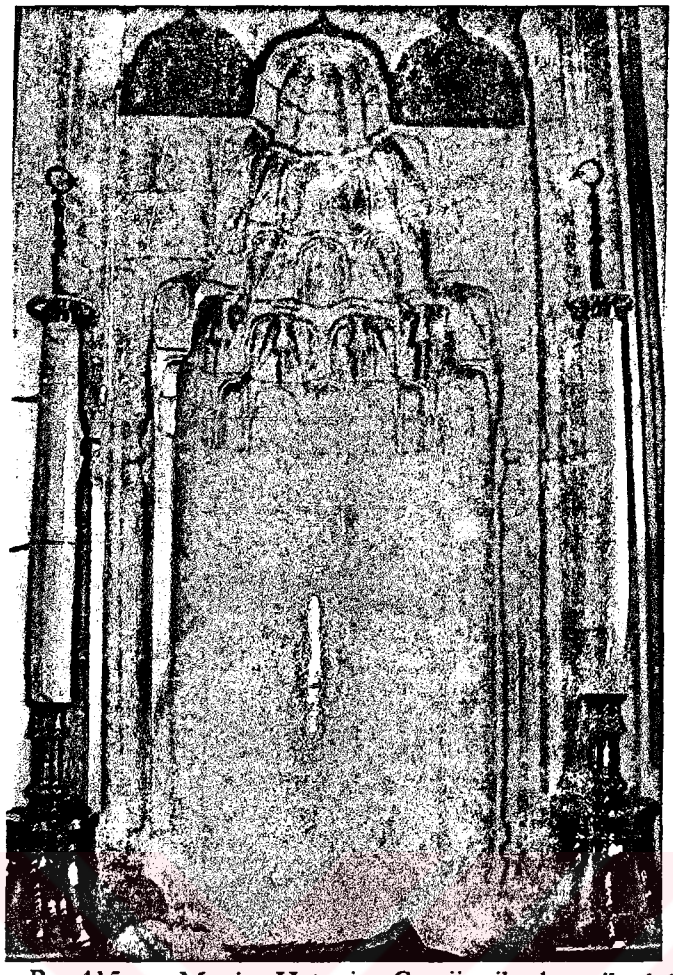

Res.415. Manisa Hatuniye Camii mihrabı, mihrab hücresi.

Res.416. Manisa Hatuniye Camii mihrabı, sütunce başlık ve kaideleri.

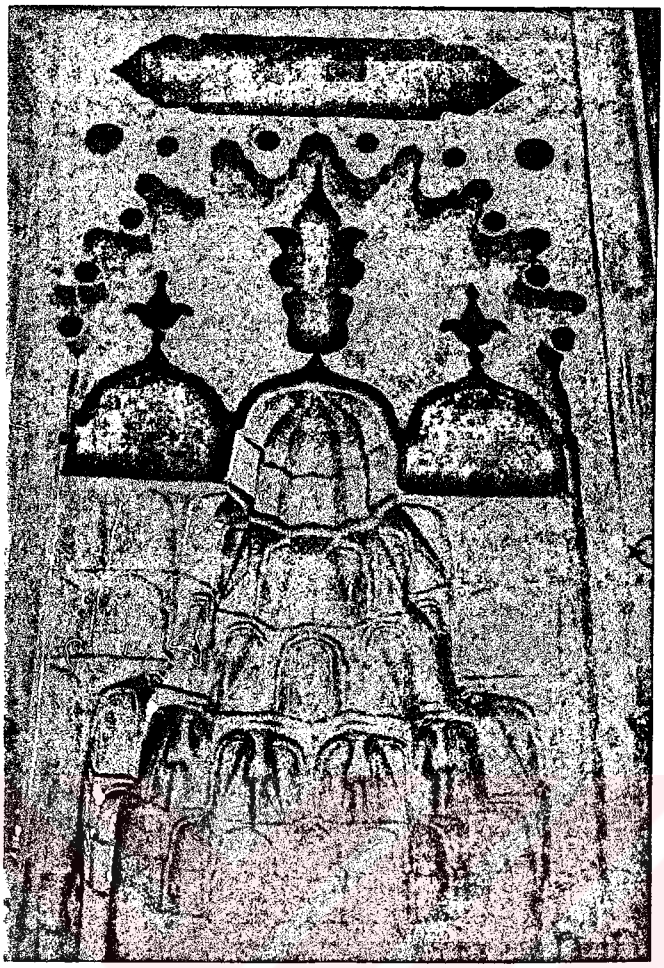

Res.417. Manisa Hatuniye Camii mihrabı, kuşatma kemeri, kavsara ve kitabelik.

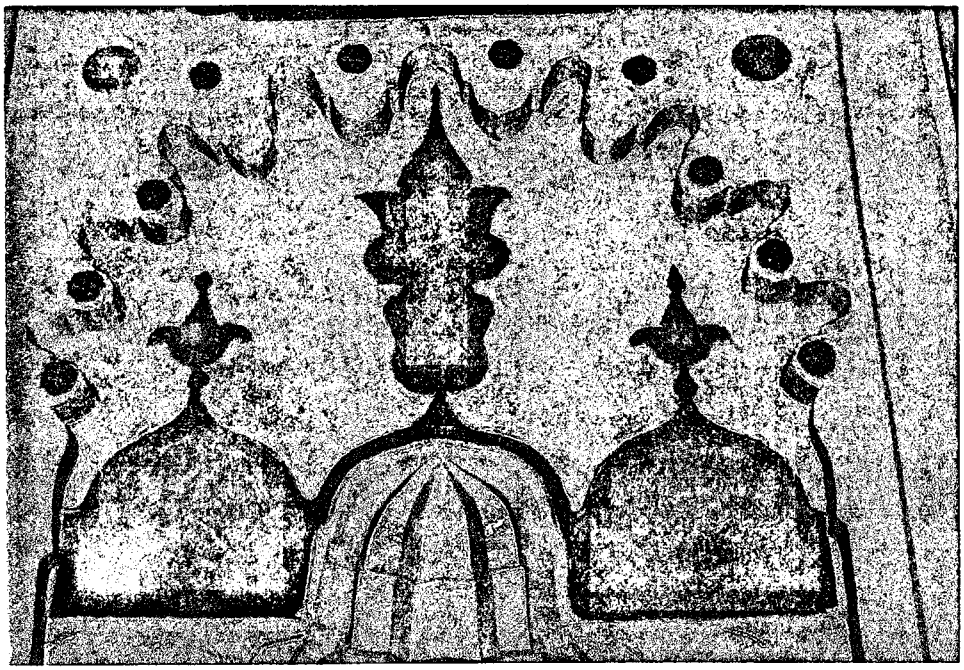

Res.418. Manisa Hatuniye Camii mihrabı, kuşatma kemeri ve köşelik.

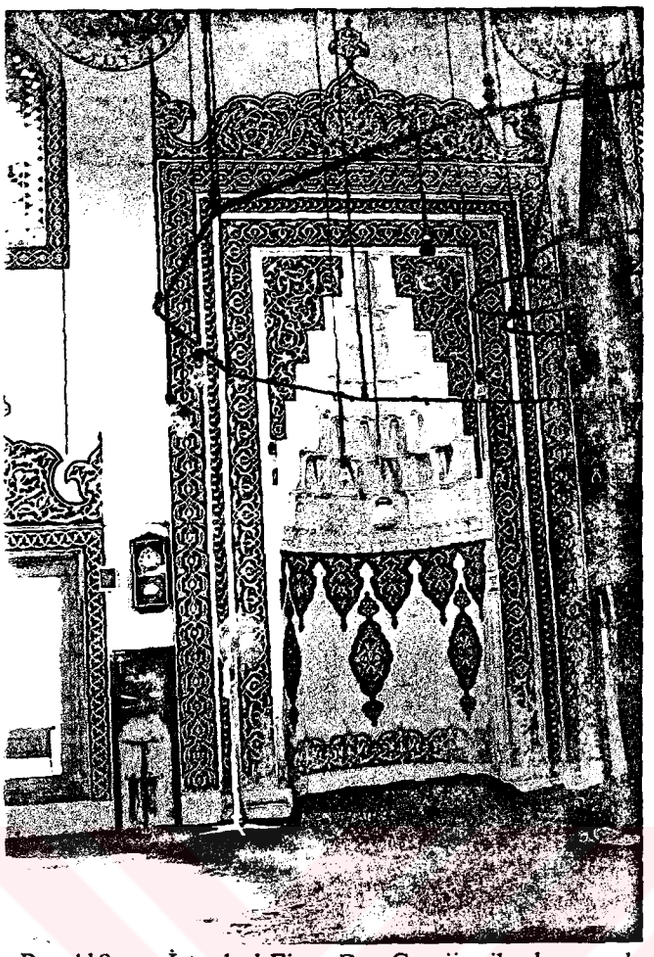

Res.419. İstanbul Firuz Bey Camii mihrabı, genel.

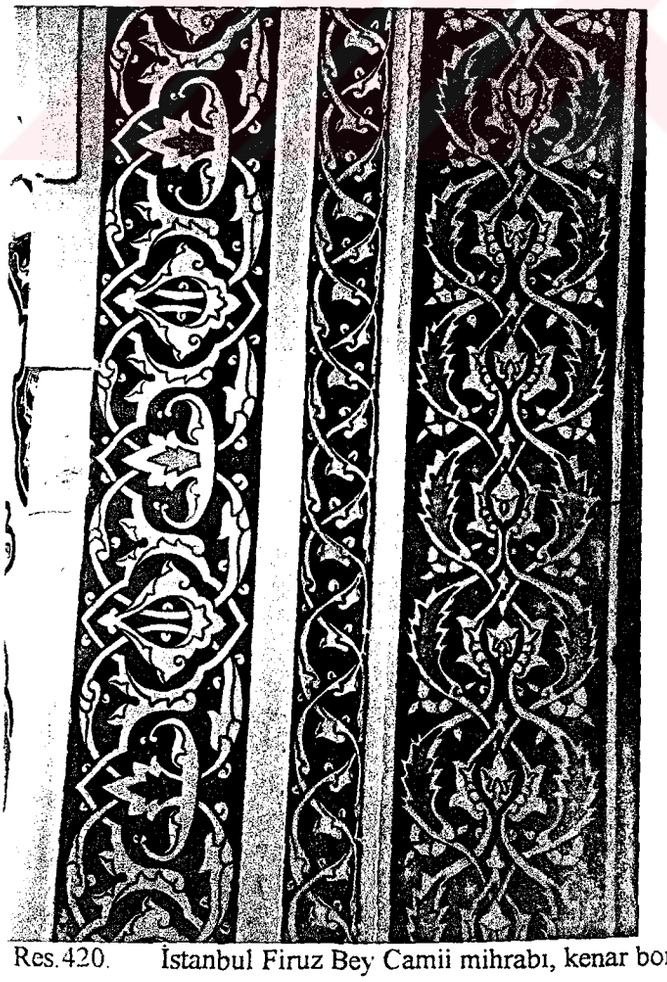

Res.420. İstanbul Firuz Bey Camii mihrabı, kenar bordürleri.

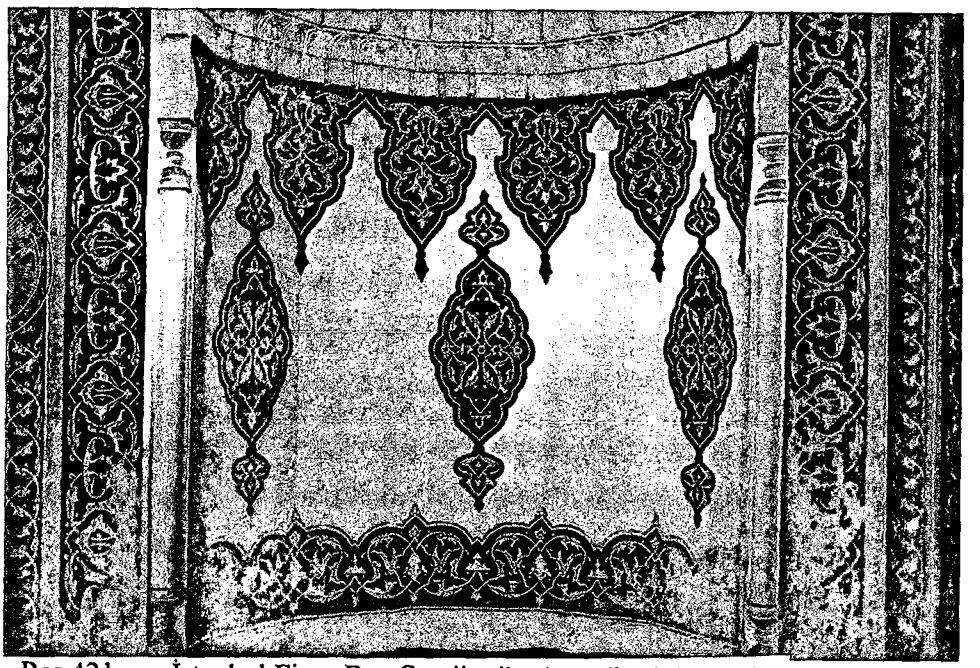

Res.421. İstanbul Firuz Bey Camii mihrabı, mihrab hücresi.

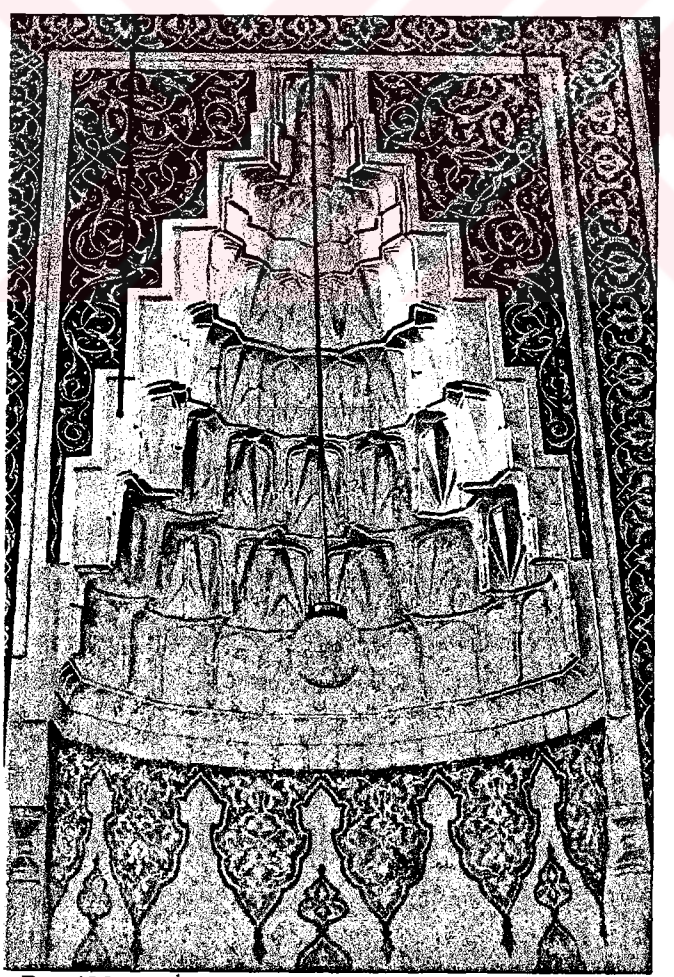

Res.422. İstanbul Firuz Bey Camii mihrabı, kavsara ve köşelikler.

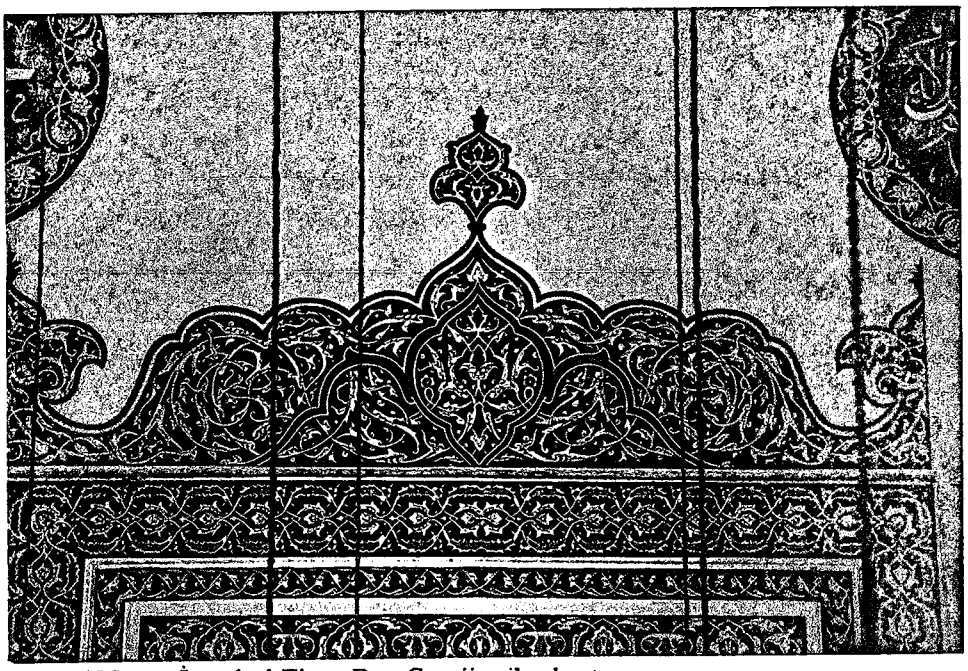

Res.423. İstanbul Firuz Bey Camii mihrabı, taç.

Res.424. İstanbul Çandarlı İbrahim Camii mihrabı, genel.

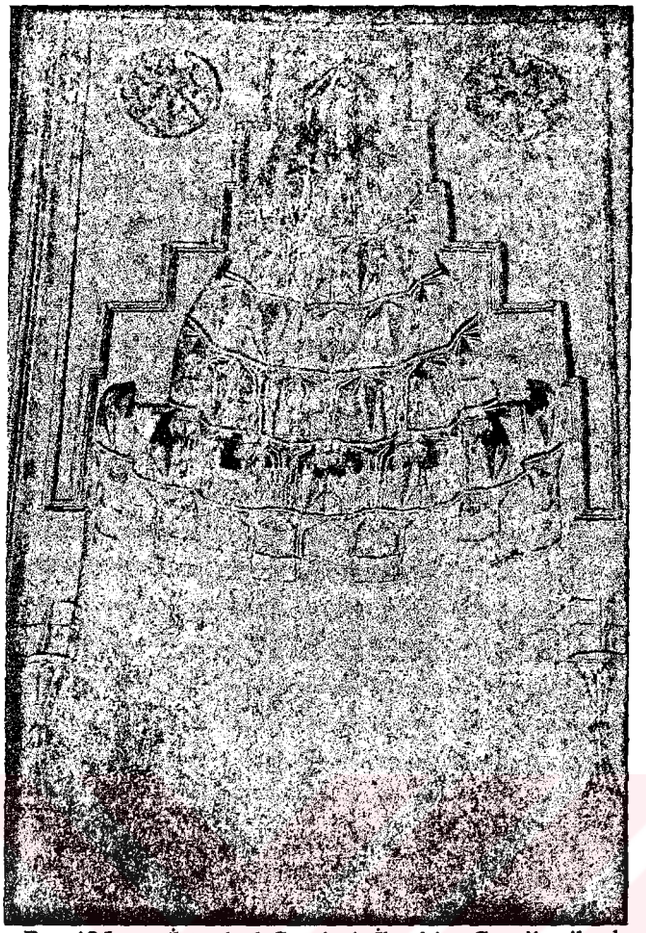

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Res.425. İstanbul Çandarlı İbrahim Camii mihrabı, mihrab hücresi ve kavsara.

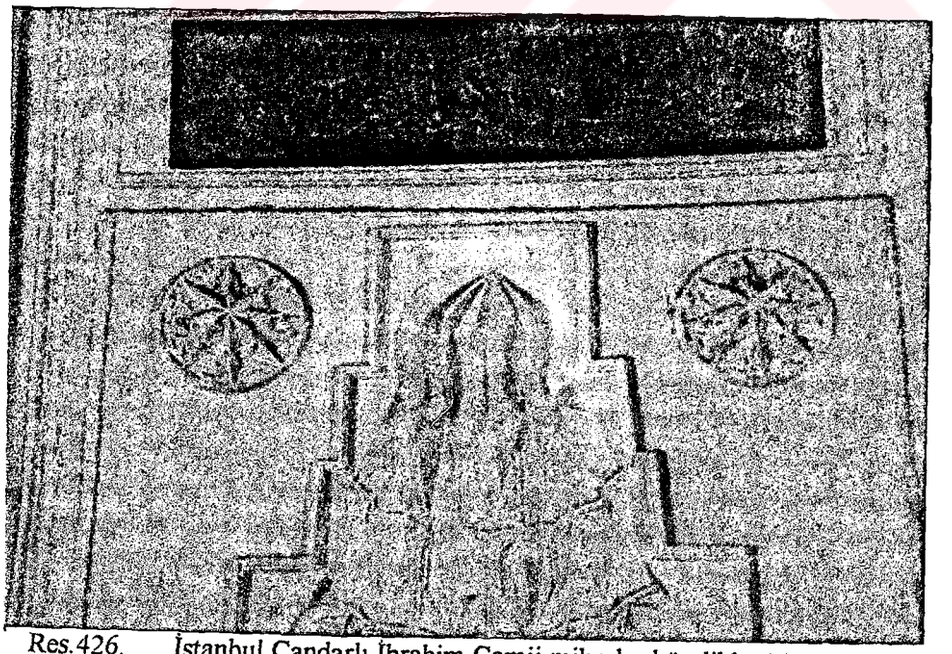

Res.426. İstanbul Çandarlı İbrahim Camii mihrabı, köşeliklerdeki gülbezekler.

Res.427. İstanbul Çandarlı İbrahim Camii mihrabı, taç.

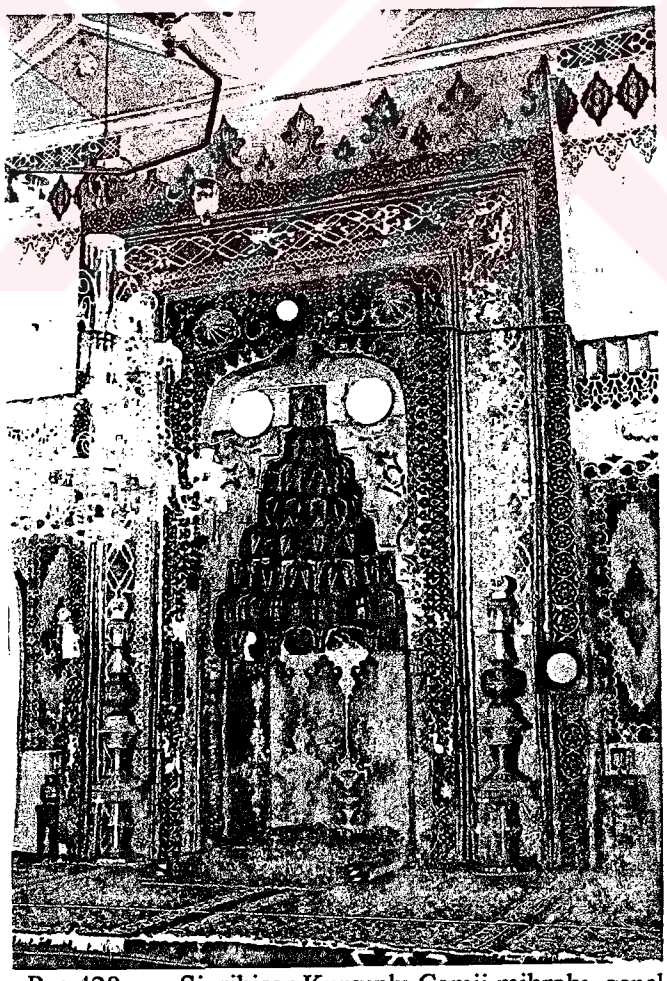

Res.428. Sivrihisar Kurşunlu Camii mihrabı, genel.

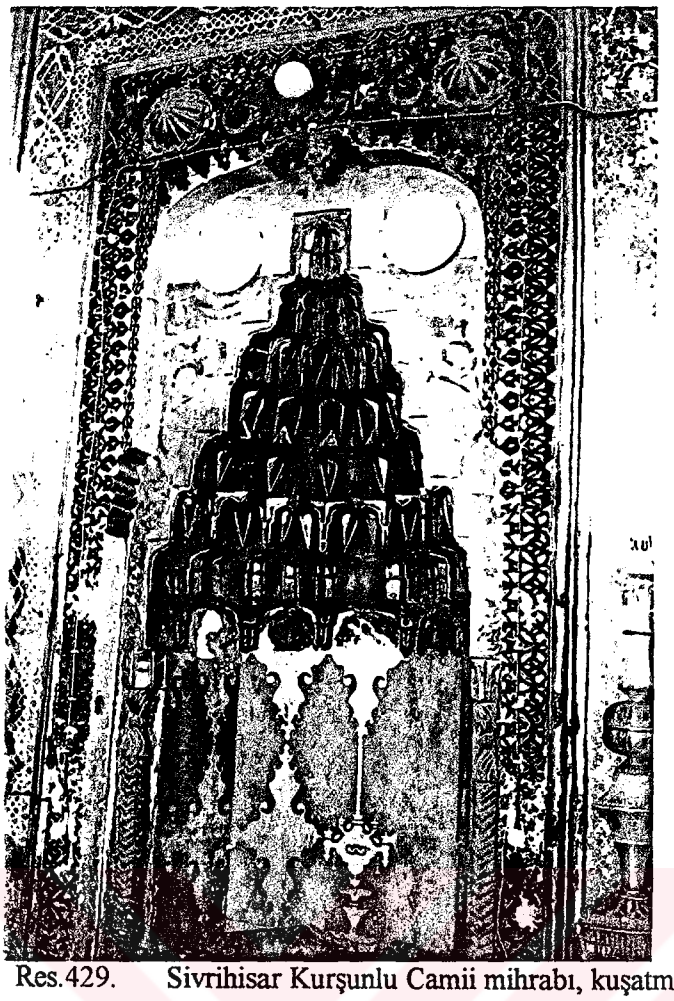

Res.429. Sivrihisar Kurşunlu Camii mihrabı, kuşatma kemeri ve mihrab hücresi.

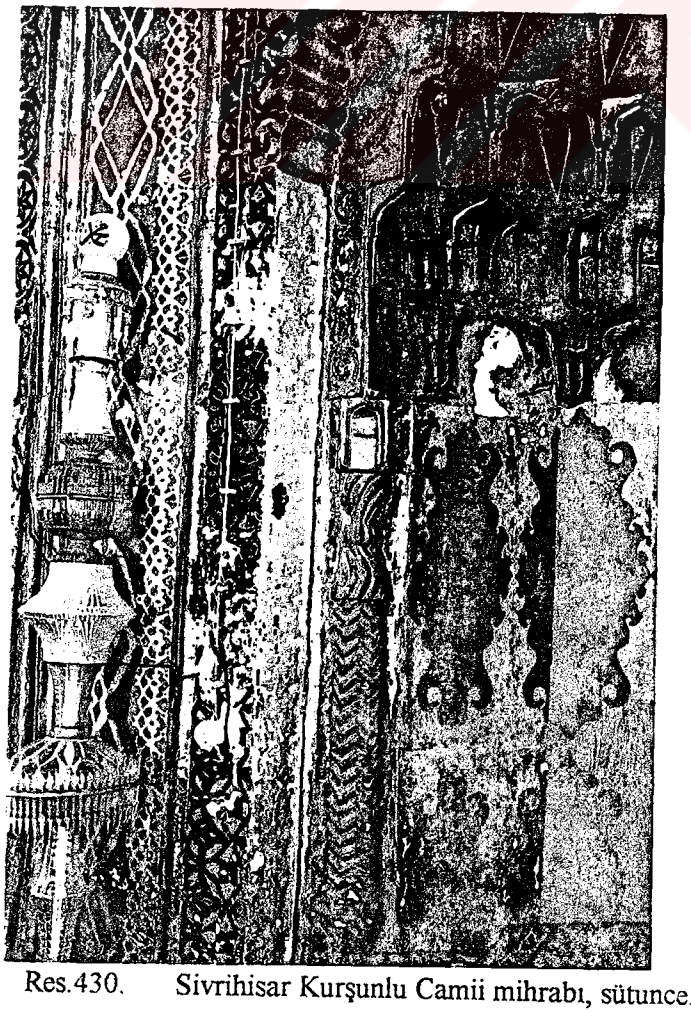

Res.430. Sivrihisar Kurşunlu Camii mihrabı, sütunce.

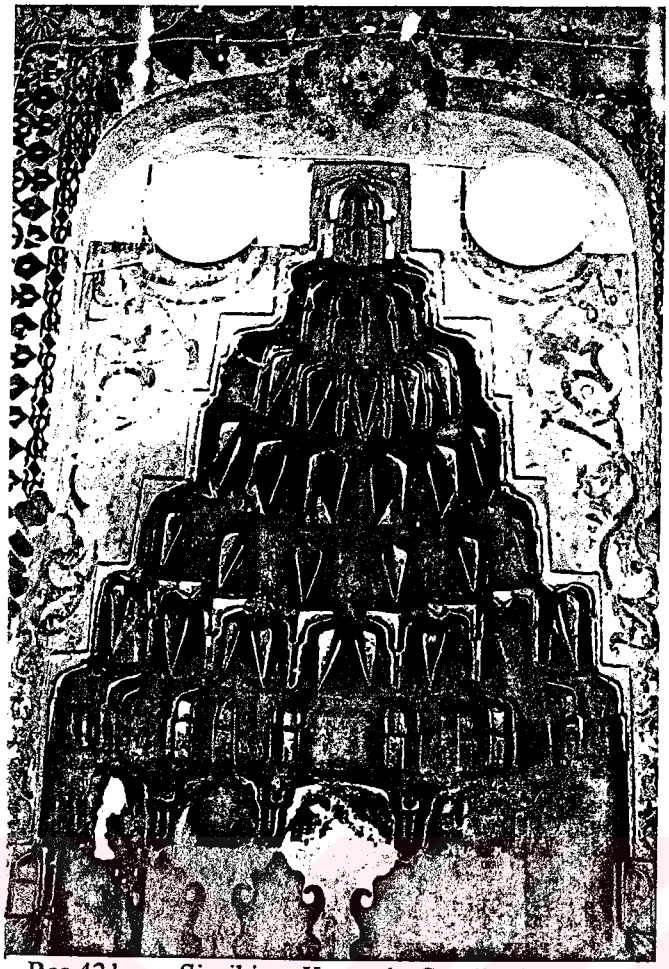

Res.431. Sivrihisar Kurşunlu Camii mihrabı, kavsara.

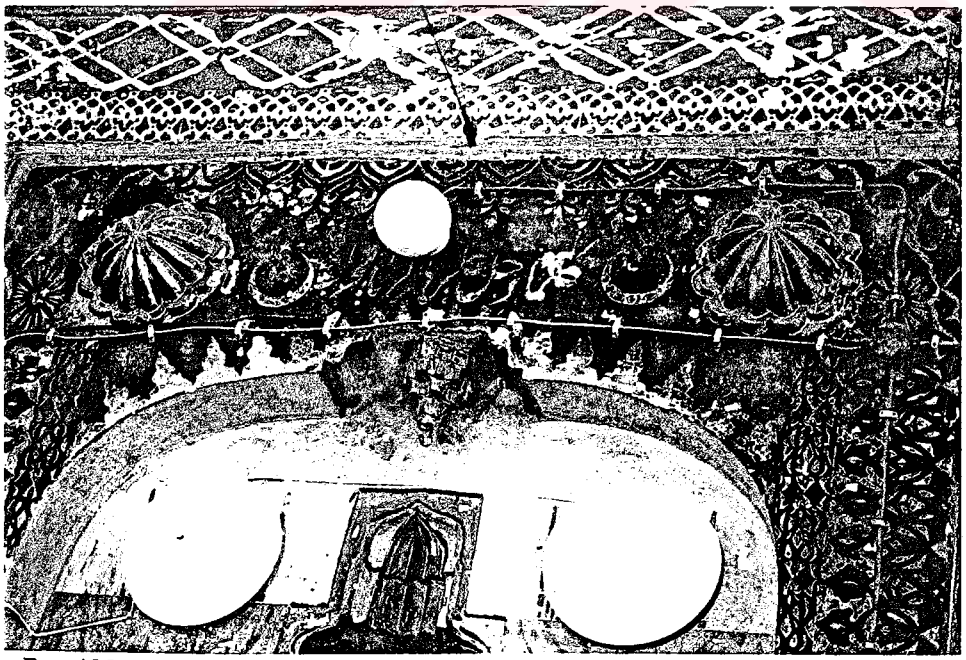

Res.432. Sivrihisar Kurşunlu Camii mihrabı, kuşatma kemerinden ayrıntı.

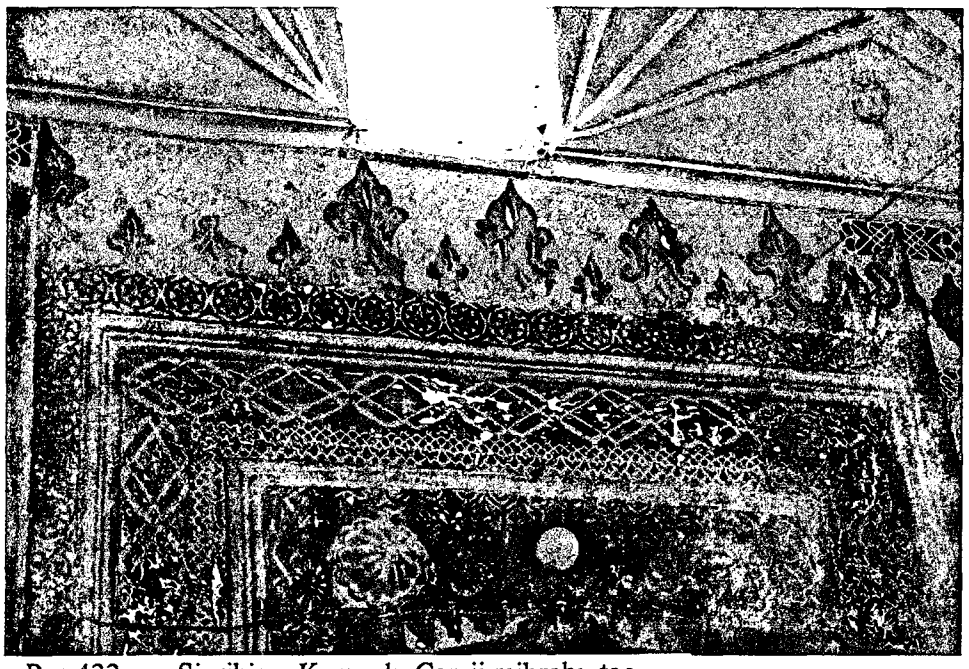

Res.433. Sivrihisar Kurşunlu Camii mihrabı, taç.

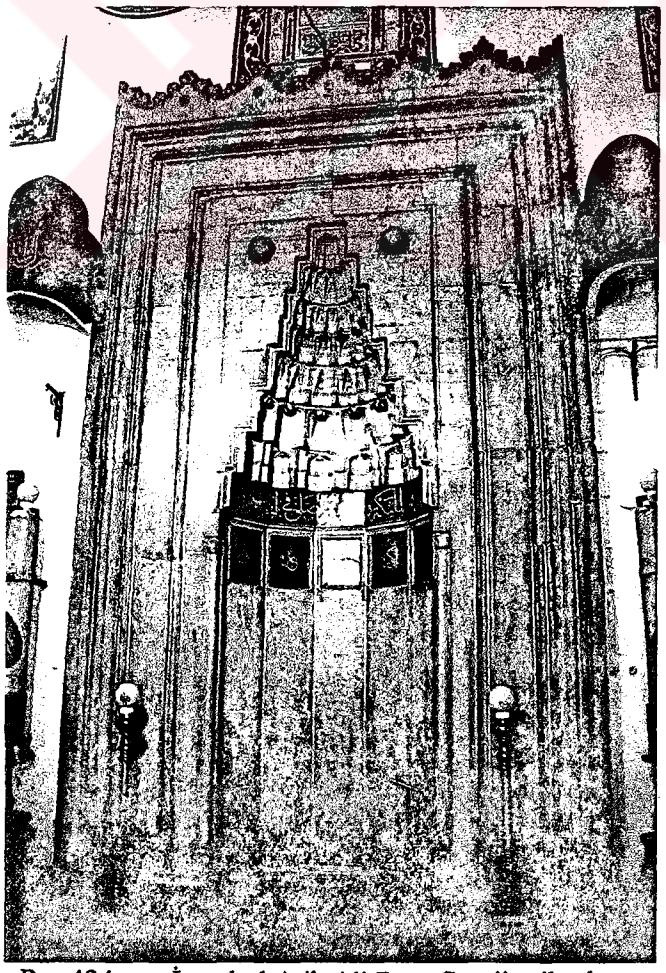

Res.434. İstanbul Atik Ali Paşa Camii mihrabı, genel.

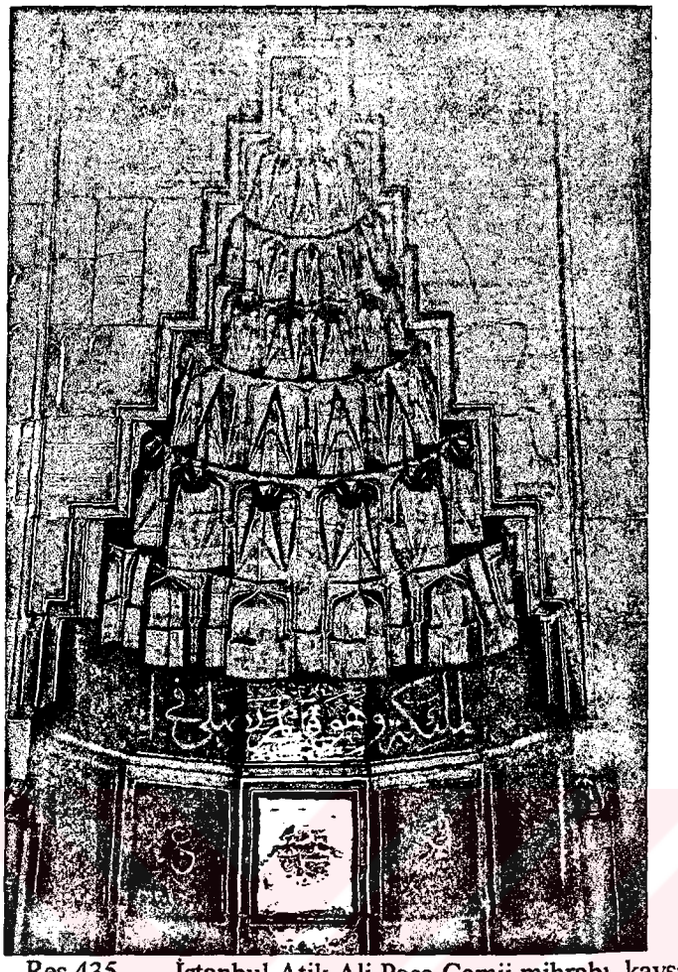

Res.435. İstanbul Atik Ali Paşa Camii mihrabı, kavsara.

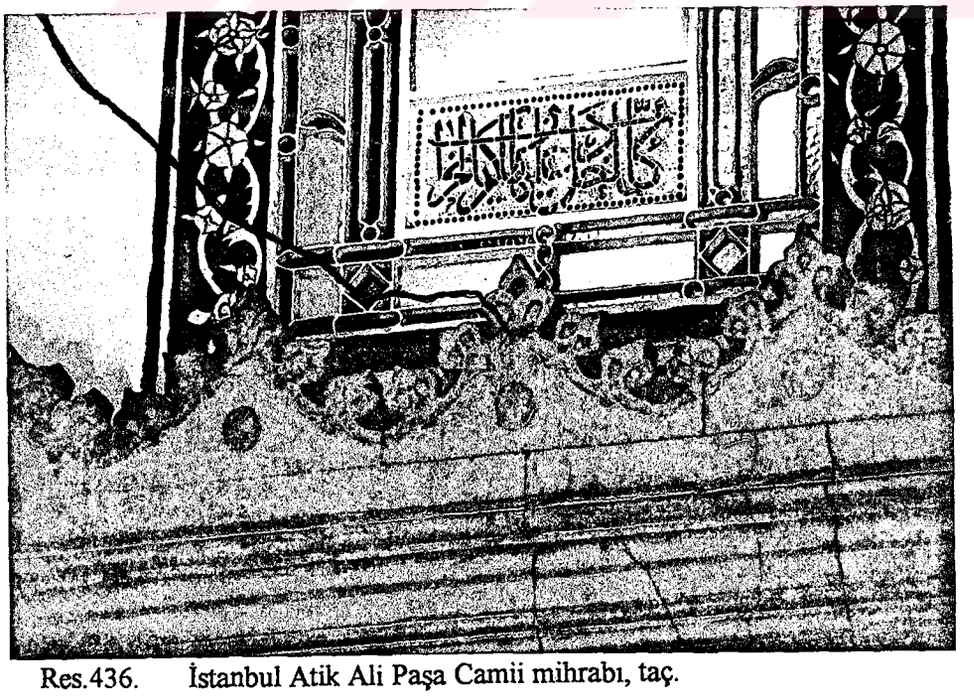

Res.436. İstanbul Atik Ali Paşa Camii mihrabı, taç.

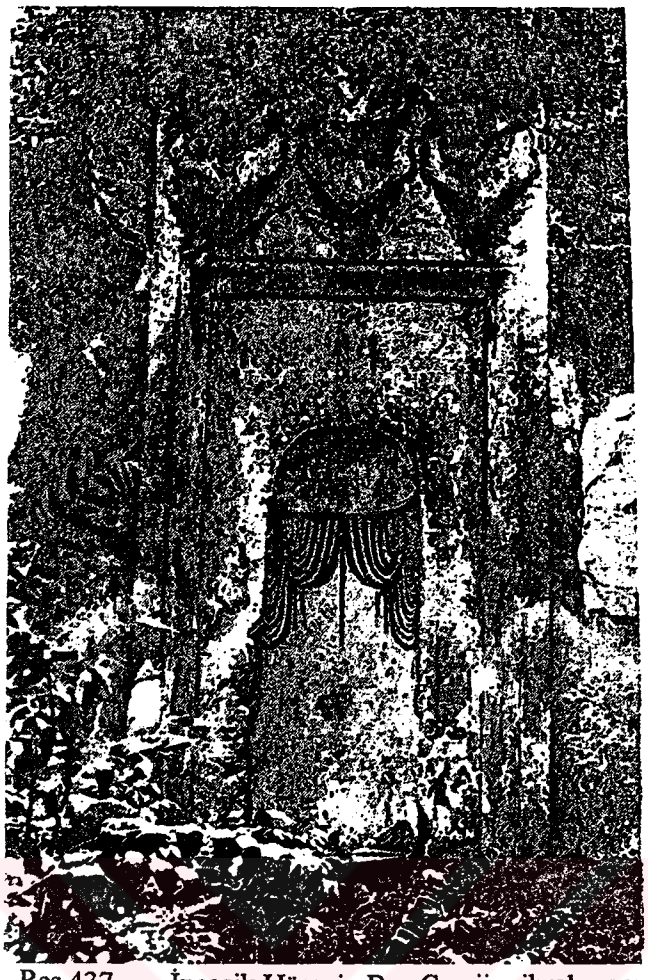

Res.437. İncecik Hüseyin Bey Camii mihrabı, genel (S. Eyice'den).

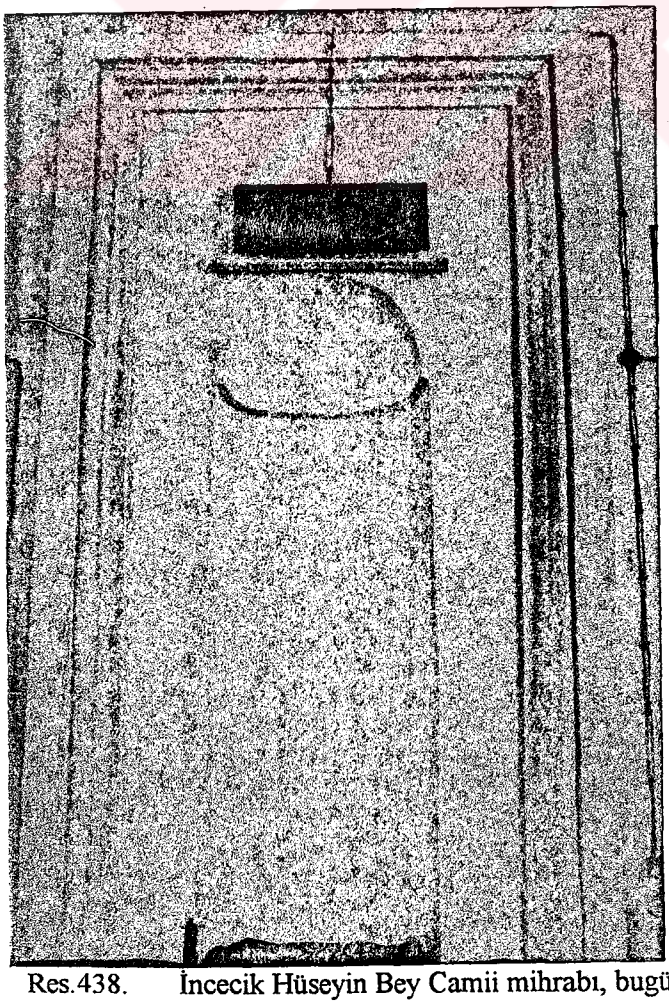

Res.438. İncecik Hüseyin Bey Camii mihrabı, bugünkü genel durumu.

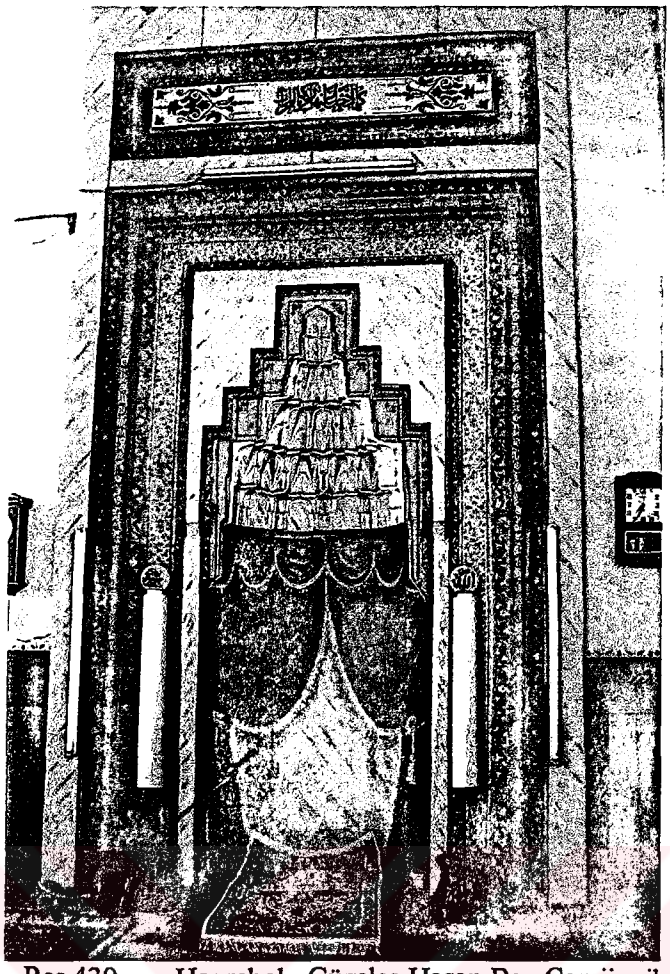

Res.439. Hayrebolu Güzelce Hasan Bey Camii mihrabı, genel.

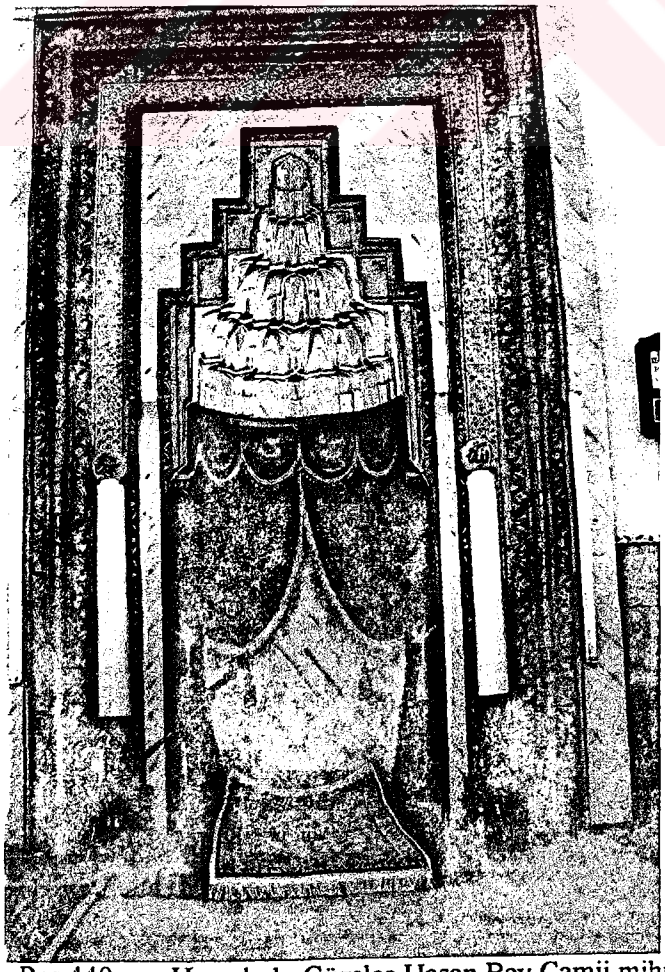

Res.440. Hayrebolu Güzelce Hasan Bey Camii mihrabı, mihrab hücresi ve kavsara

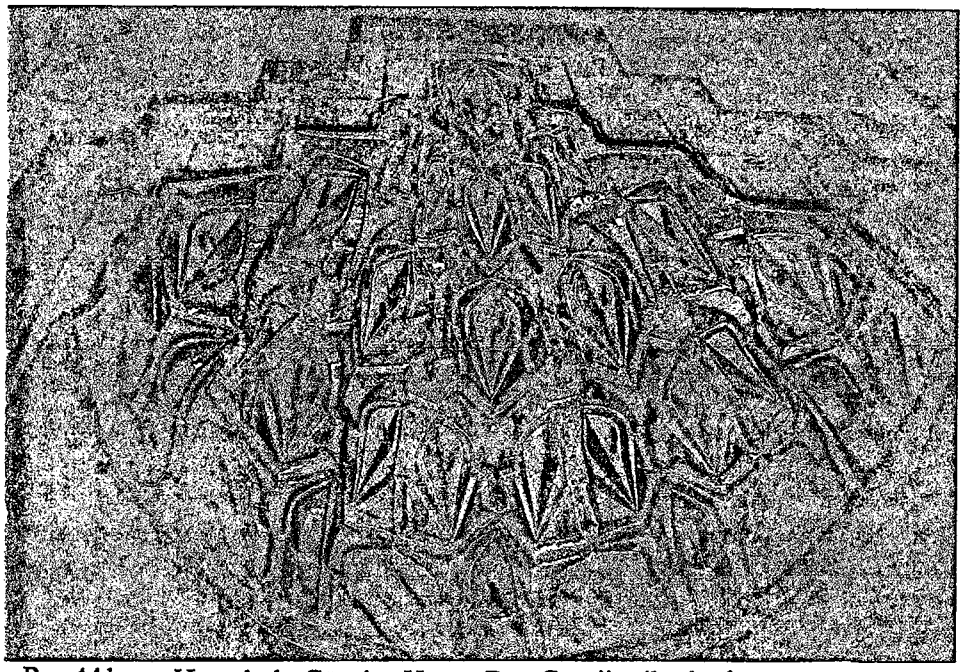

Res.441. Hayrebolu Güzelce Hasan Bey Camii mihrabı, kavsara.

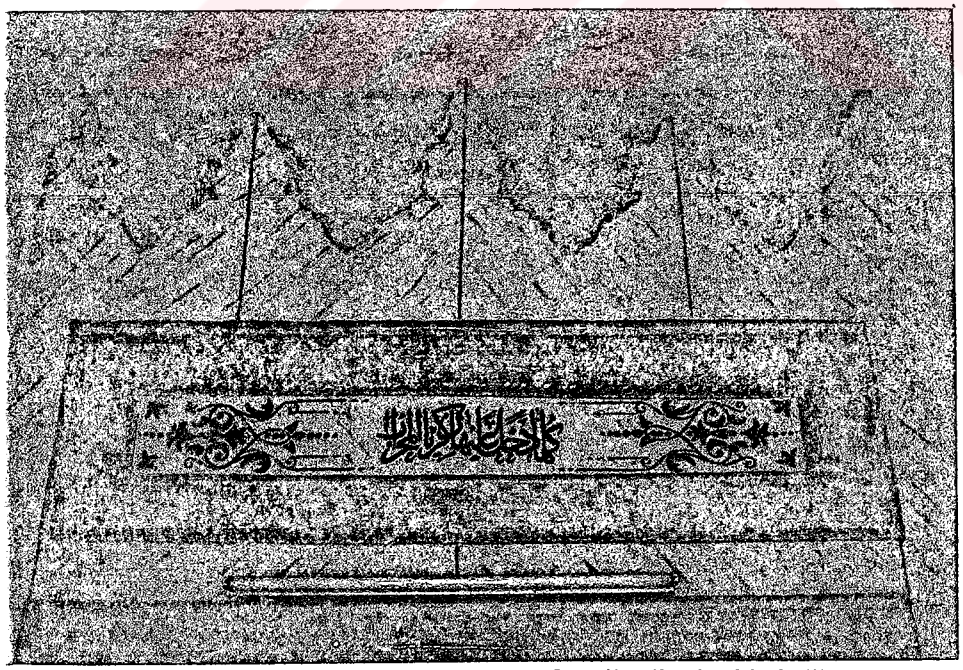

Res.442. Hayrebolu Güzelce Hasan Bey Camii mihrabı, kitabelik ve taç.

Res.443. Mişatta Sarayı mihrabı (Bakırer'den).

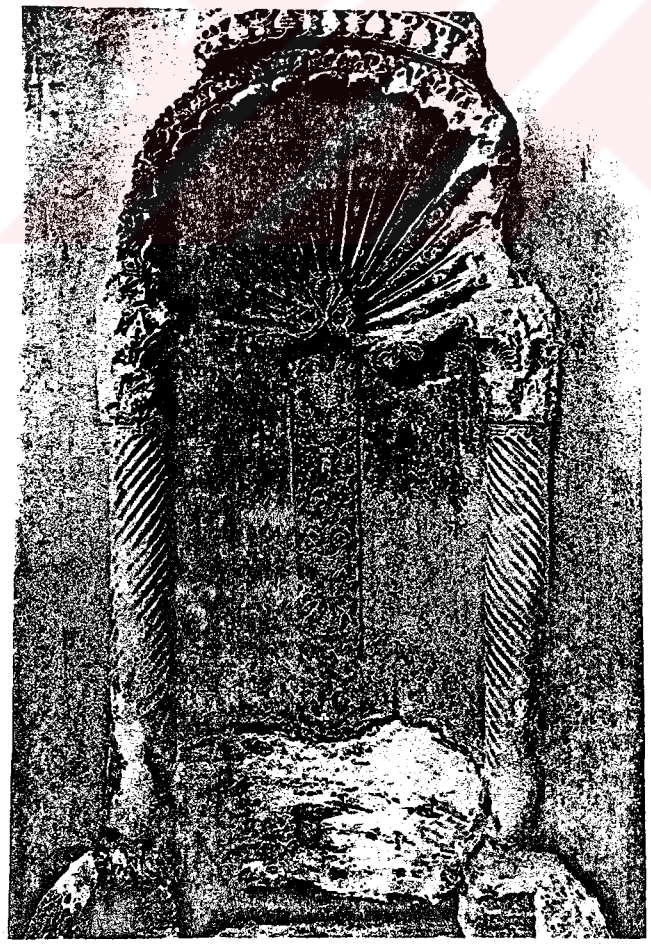

Res.444. Bağdat, El Haseki Camii mihrabı (Bakırer'den).

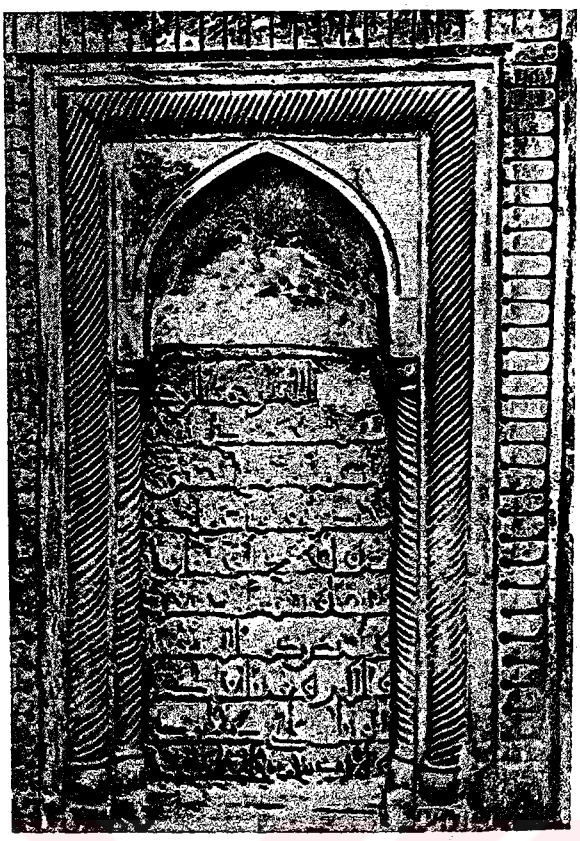

Res. 14 — Samarra, İsimsiz mihrab (Creswell'den)

Res.445. Samerra İsimsiz mihrab (Bakırer'den).

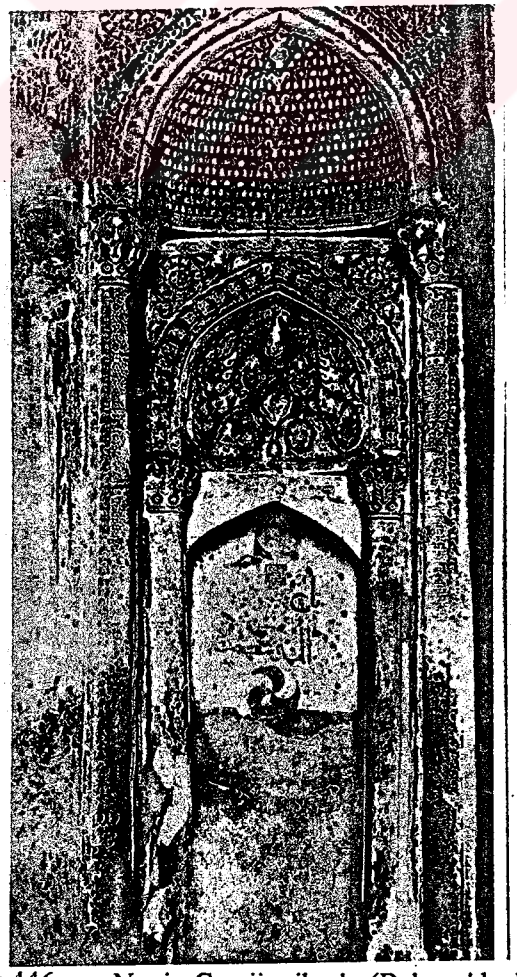

Res.446. Nayin Camii mihrabı (Bakırer'den).

Res.447. Kahire Tolunoğlu Camii mihrabı (Bakırer'den).

Res.448. Sus, Fatata Camii mihrabı (Bakırer'den)

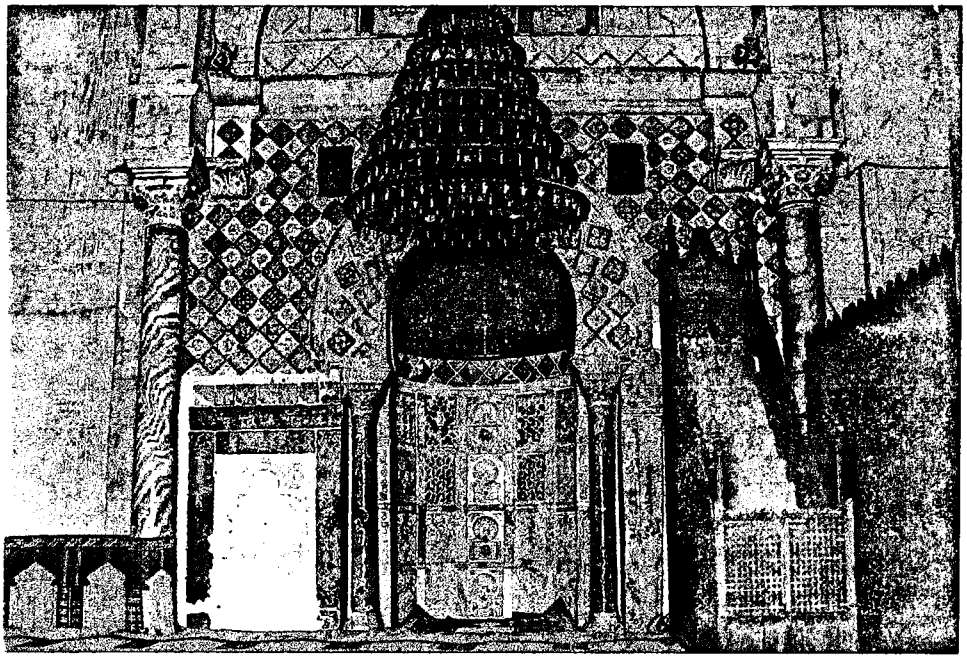

Res.449. Kayrevan Seydi Ukba Camii mihrabı (K. Pektaş'dan)

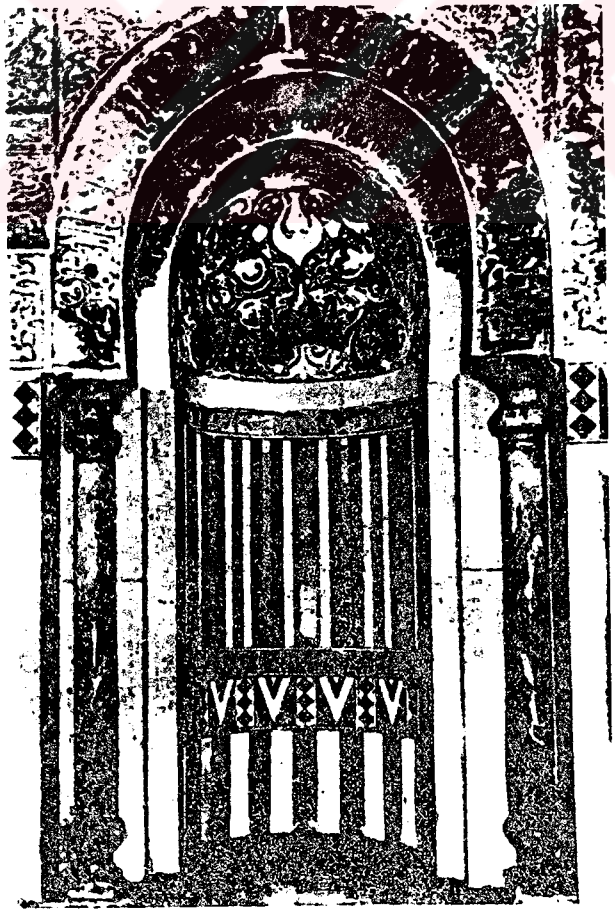

Res.450. Kahire El-Ezher Camii mihrabı (Yetkin'den)

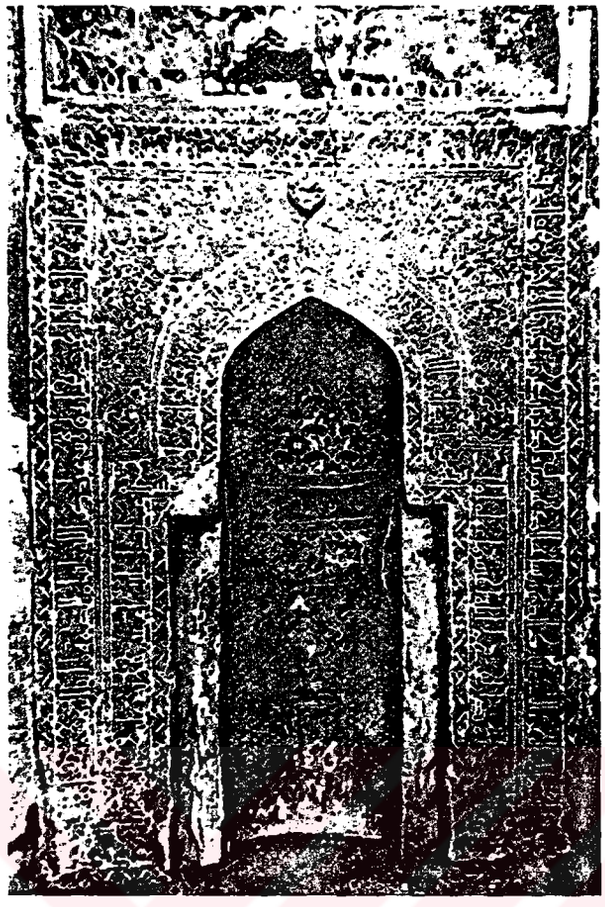

Res.451. Kahire El-Cuyuşi Camii mihrabı (Bakırer'den).

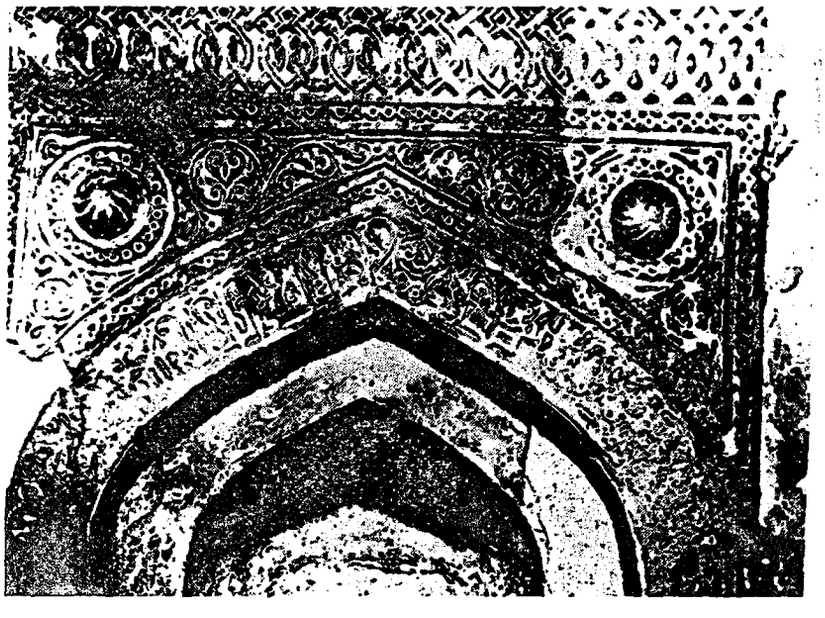

Res.452. Kahire Seyyide Atika Türbesi mihrabı (Yetkin'den).

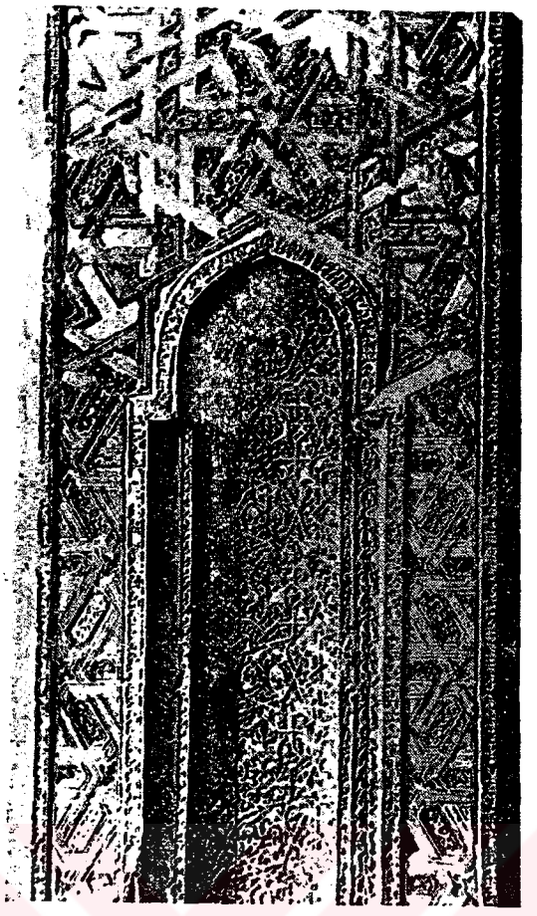

Res.453. Kahire Seyyide Nefise Türbesi mihrabı (Yetkin'den).

Res.454. Buhara Namazgâh Camii mihrabı (Cezar'dan).

Res.455. Isfahan Mescidi Cuması Melikşah Kubbesi mihrabı.

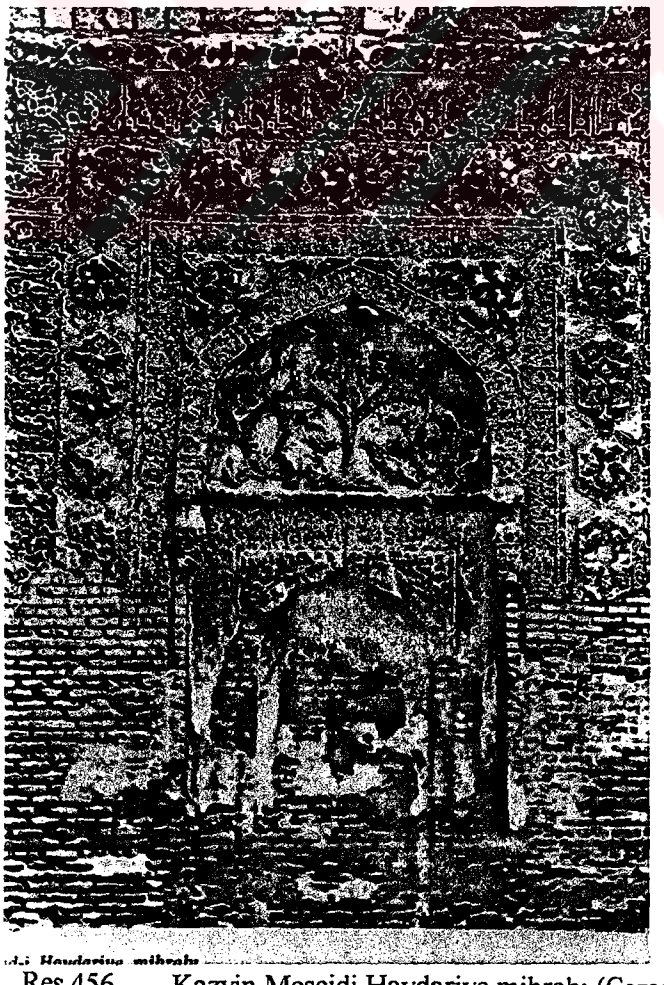

Res.456. Kazvin Mescidi Haydariye mihrabı (Cezar'dan).

Res.457. Ribatı Şerif birinci avlu mihrabı (Cezar'dan).

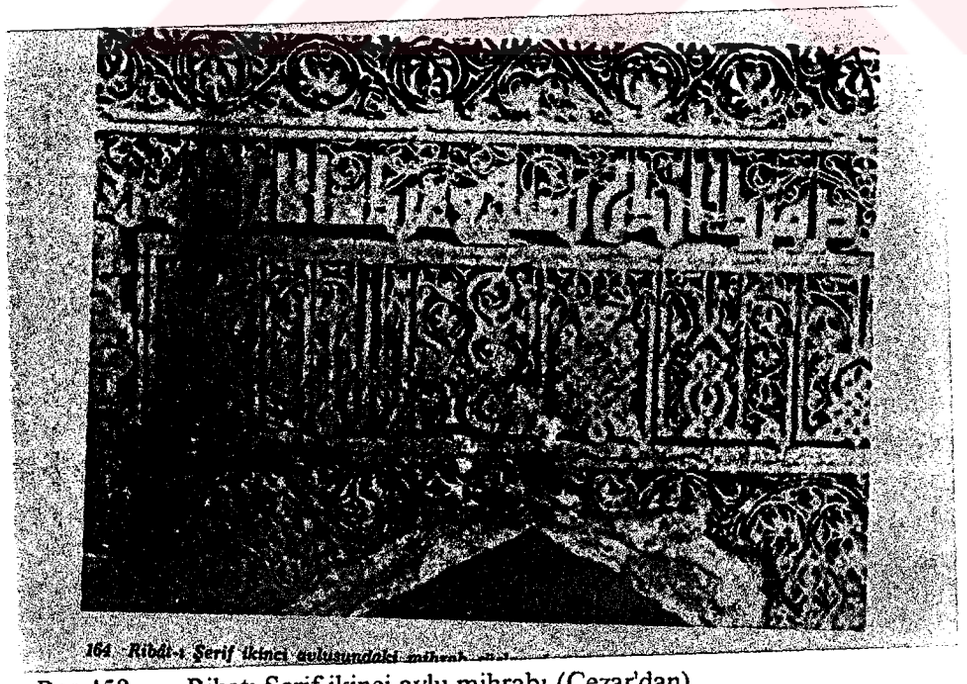

Res.458. Ribatı Şerif ikinci avlu mihrabı (Cezar'dan).

Res.459. Barsiyan Mescidi Cuma mihrabı (Aslanapa'dan)

Res.460. Zevvare Mescidi Cuma Mihrabı (Aslanapa'dan).

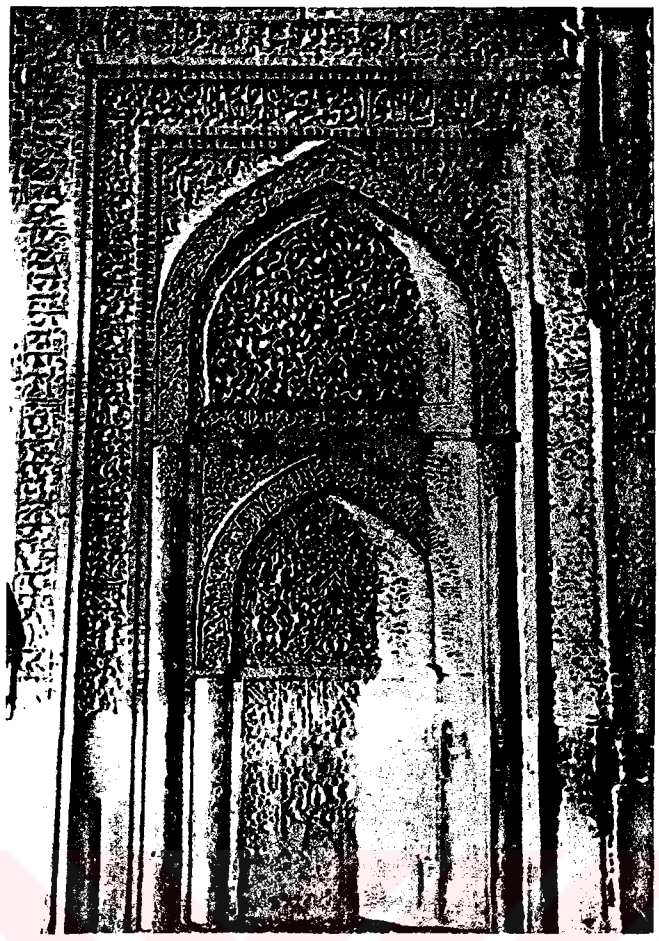

Res.461. Ardistan mescidi Cuma mihrabı (Bakırer'den).

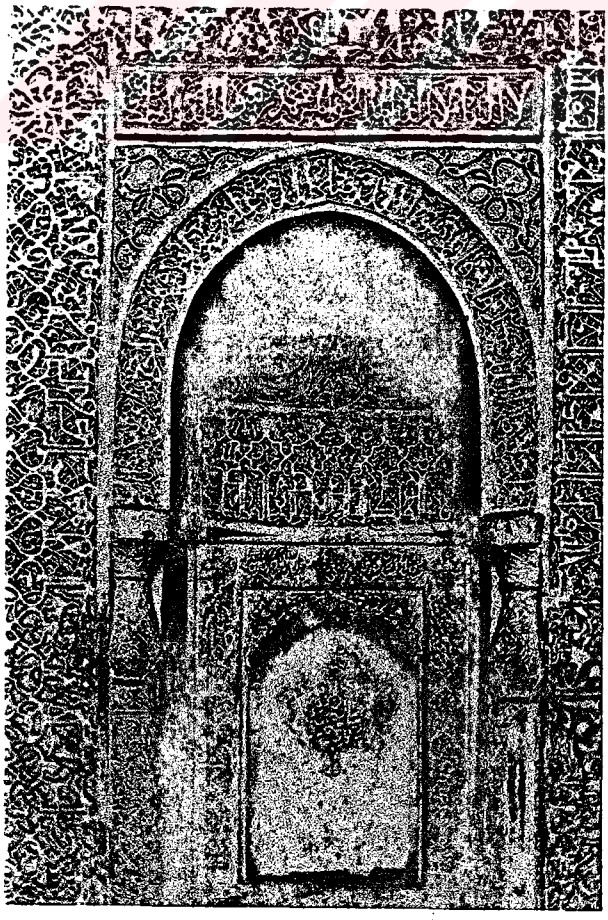

Res.462. Veramin Pir Hamza Türbesi mihrabı (Kiani'den).

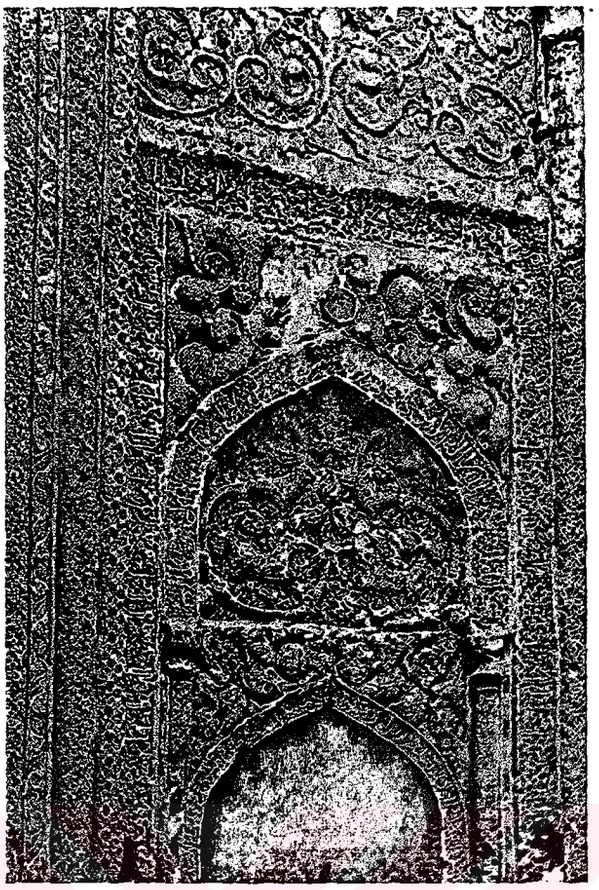

Res.463. Hemedan Kümbet-i Aleviyan mihrabı (Kiani'den).

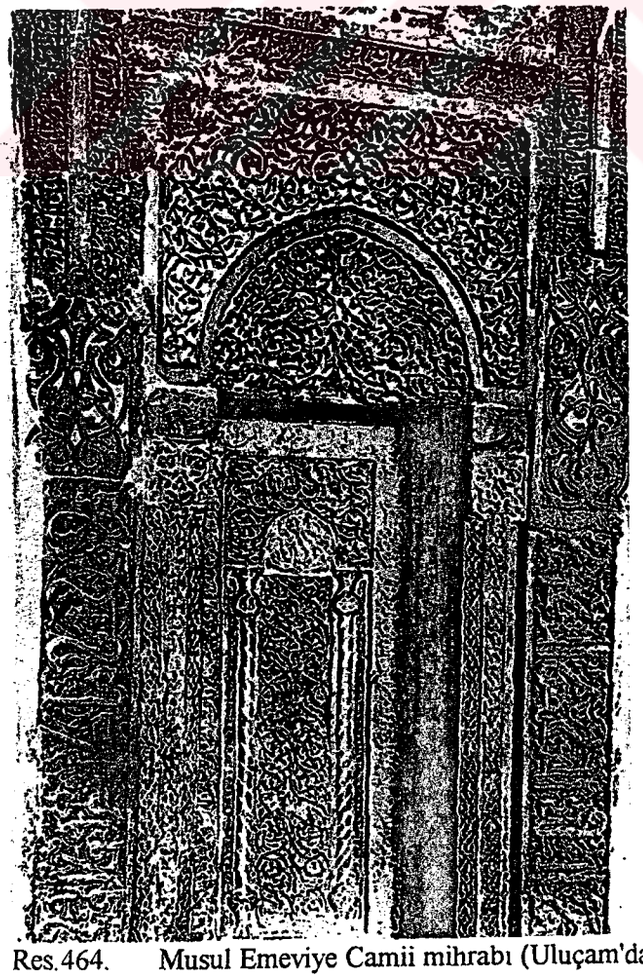

Res.464. Musul Emeviye Camii mihrabı (Uluçam'dan).

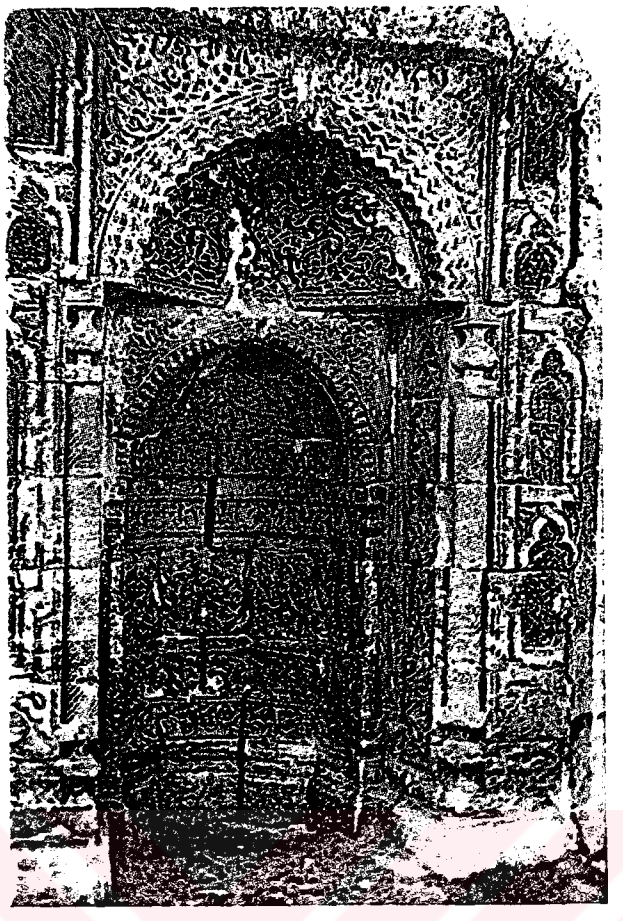

Res.465. Musul Ulu Cami mihrabı (Uluçam'dan).

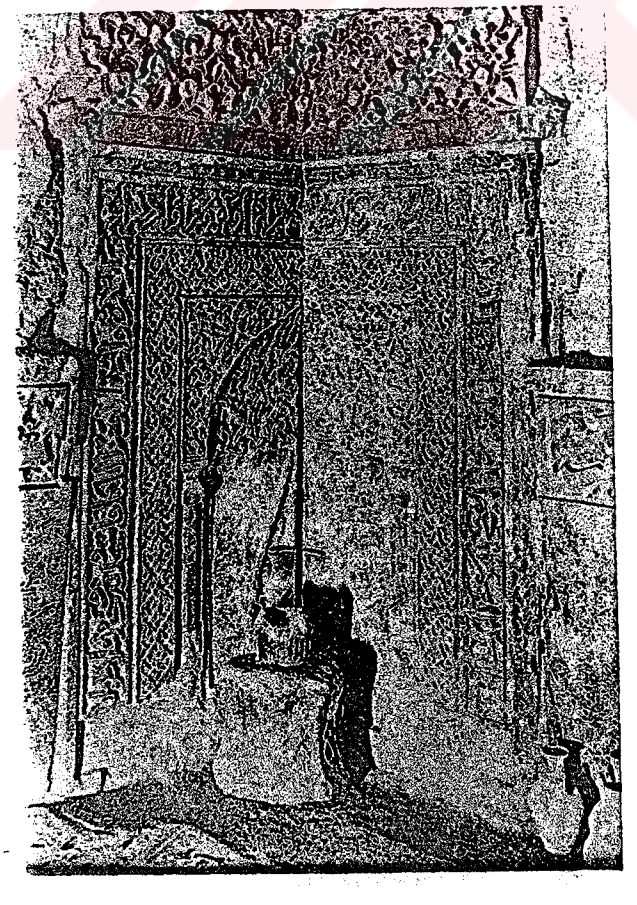

Res.466. Musul İmam Avnüddin Türbesi mihrabı (Uluçam'dan).

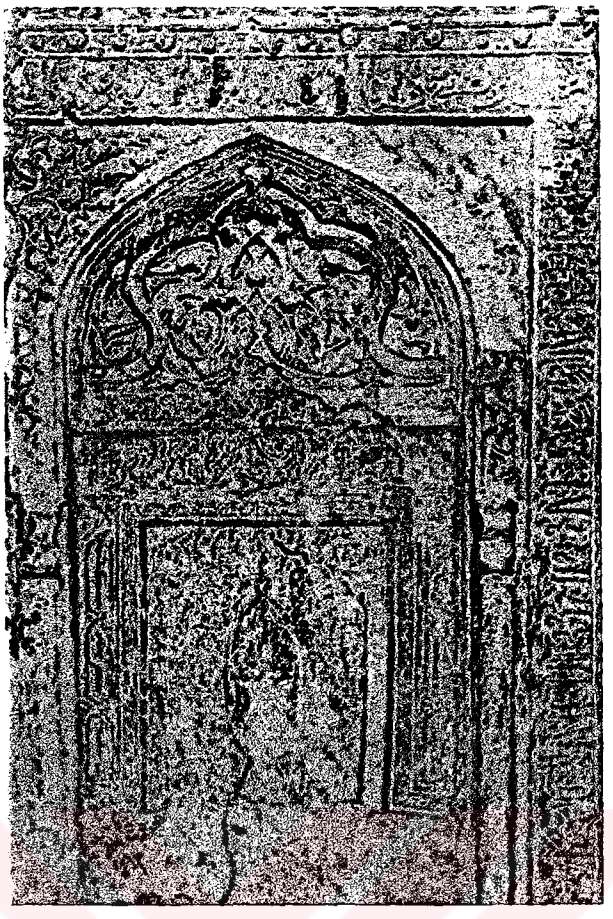

Res.467. Sincar Sitti Zeyneb Türbesi mihrabı (Uluçam'dan).

Res.468. Sincar mihrabı (Uluçam'dan).

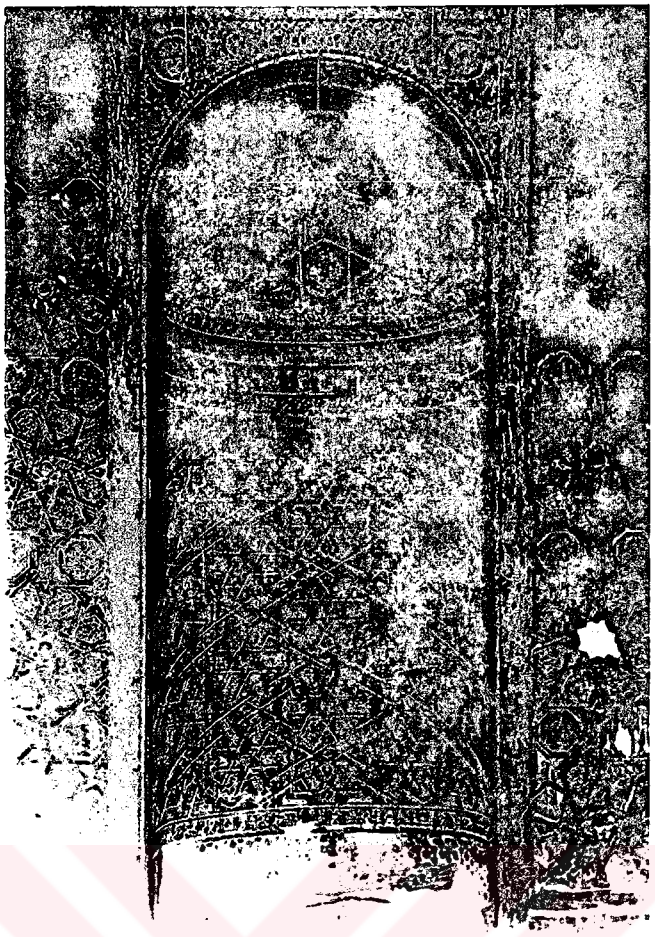

Res.469. Halep Makam-ı İbrahim Nurettin Zengi mihrabı (Cezar'dan).

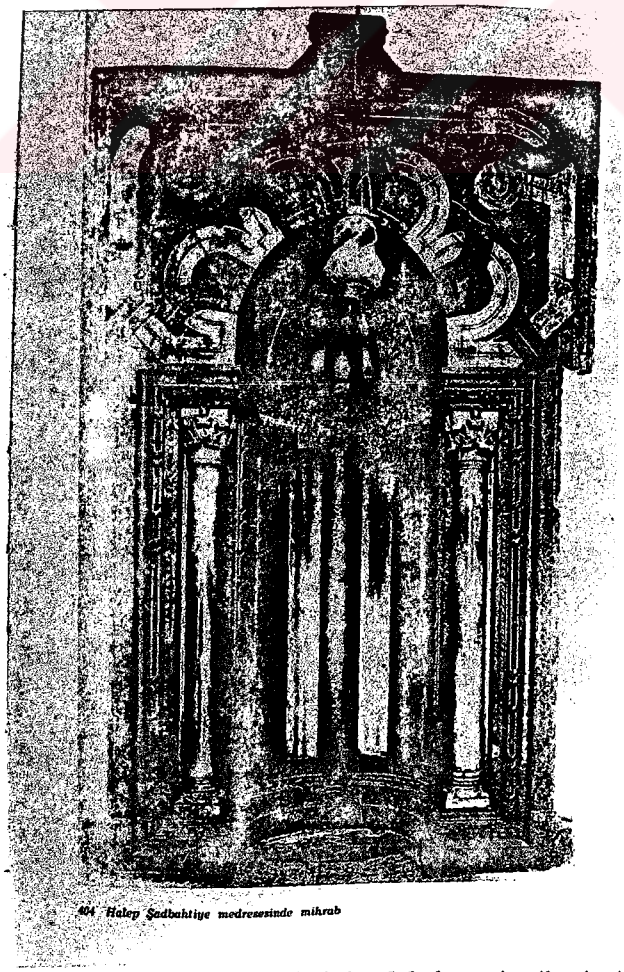

404 Halep Şadbahtiye medresesinde mihrab

Res.470. Halep Şadbahtiye Medresesi mihrabı (Cezar'dan).

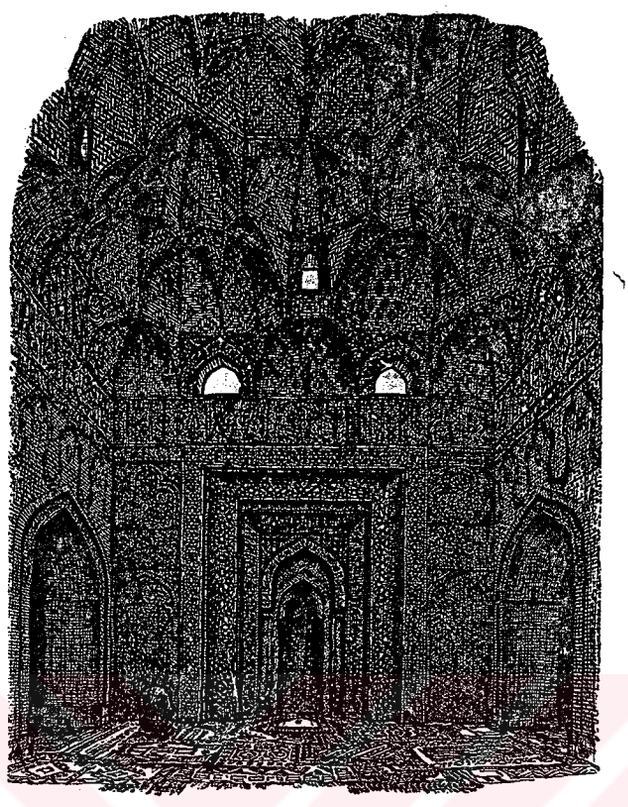

Res. 6. Eski Van: Ulu Câmi mihrab âsâri kabartmaları

Res.471. Van Ulu Cami mihrabı (Schneider'den).

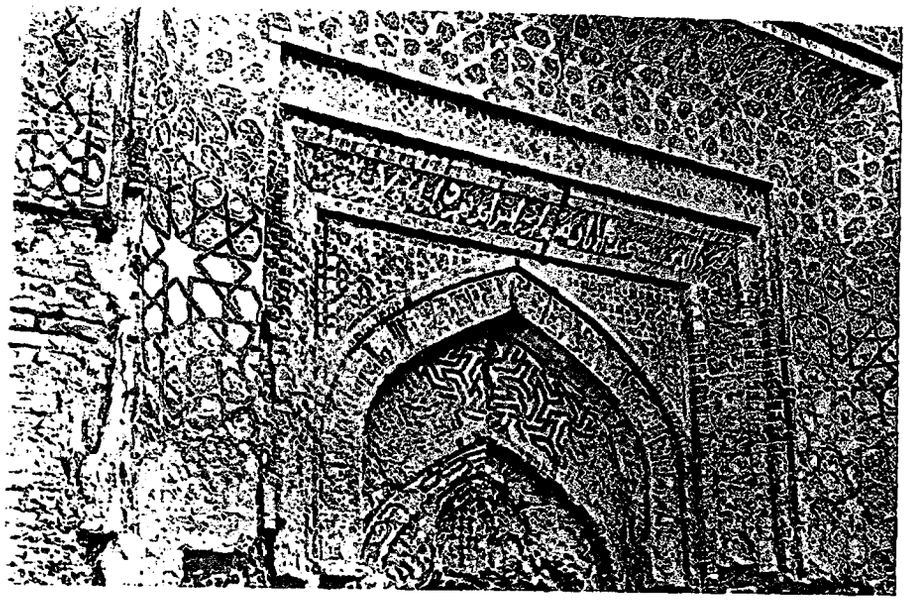

Res.472. Van Ulu Cami mihrabından detay (Bachman'dan).

Res.473. Kızıltepe Ulu Cami mihrabı (Bakırer'den).

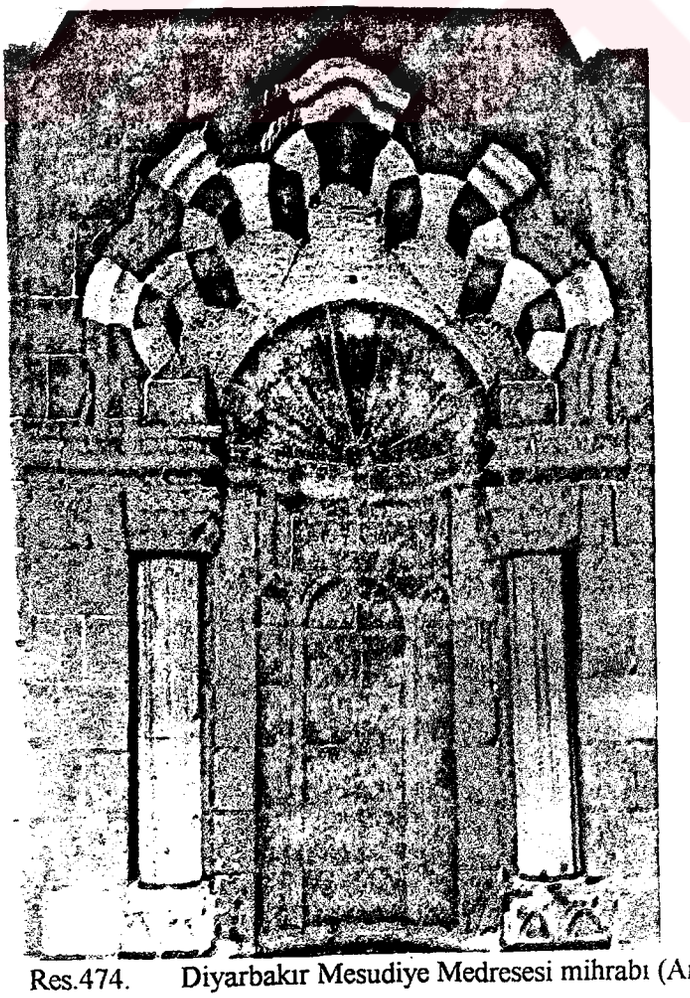

Res.474. Diyarbakır Mesudiye Medresesi mihrabı (Arkitekt'den).

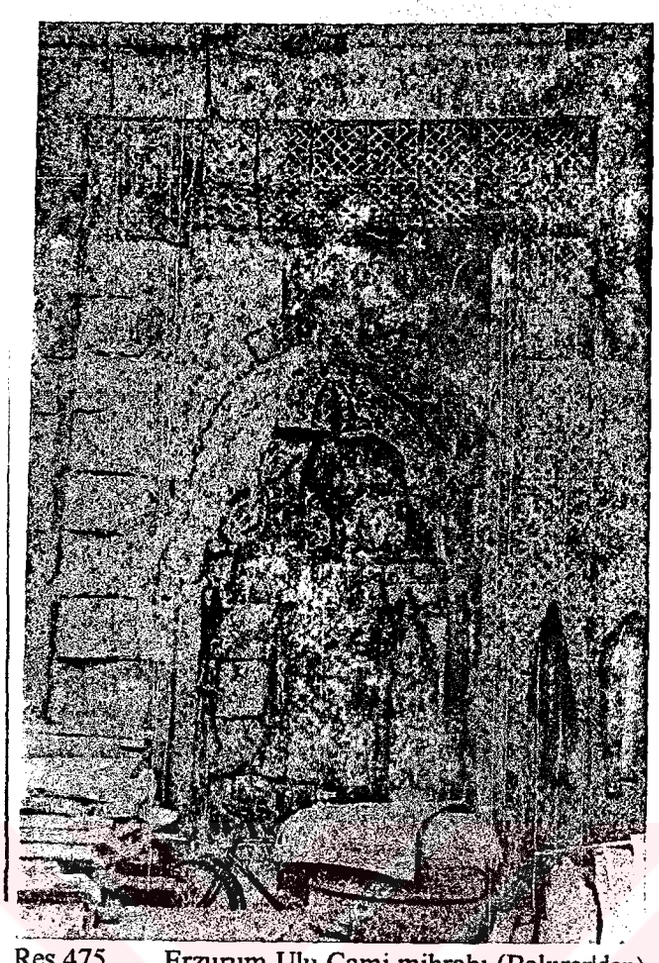

Res.475. Erzurum Ulu Cami mihrabı (Bakırer'den).

Res.476. Divriği Kale Camii mihrabı (Ali Boran'dan).

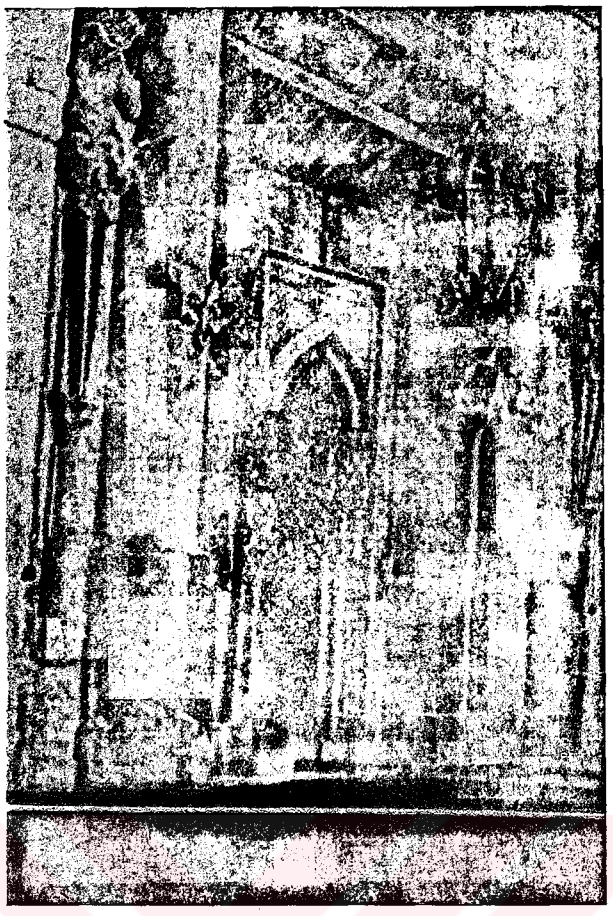

Res.477. Divriği Ulu Cami mihrabı (Bakırer'den).

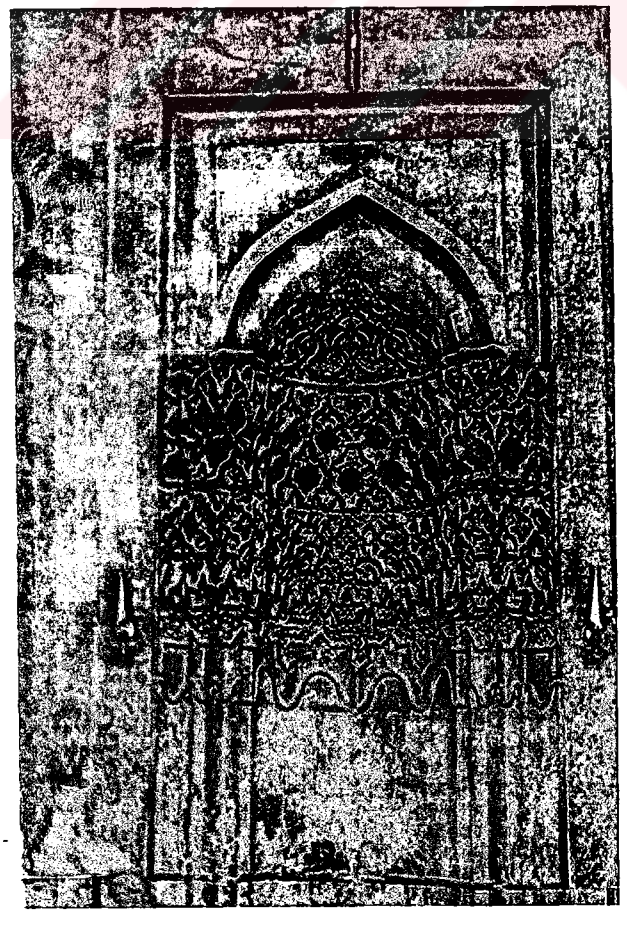

Res.478. Divriği Ulu Cami mihrabından ayrıntı (Bakırer'den).

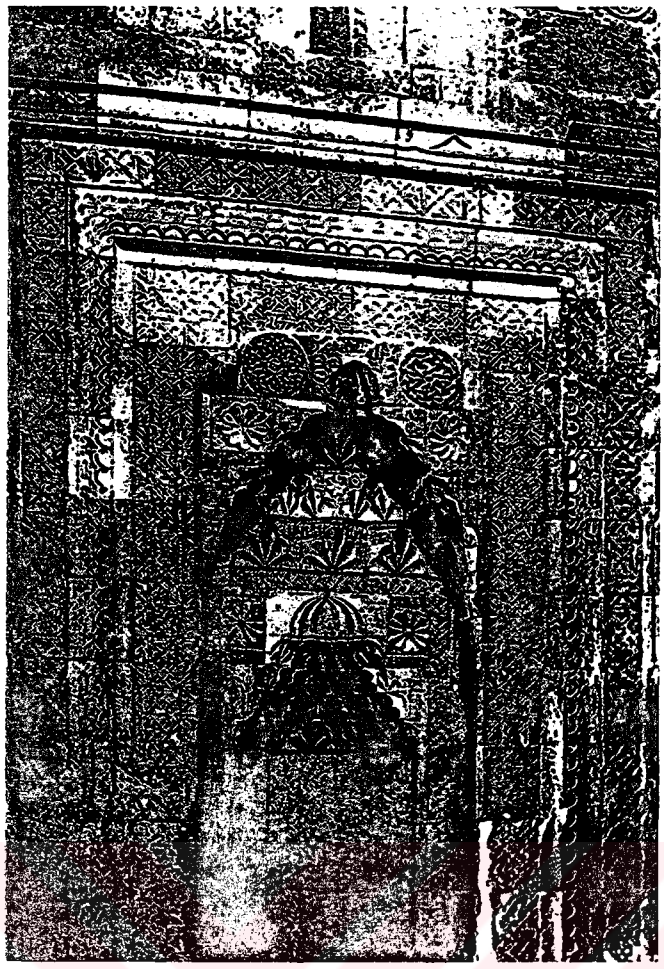

Res.479. Niğde Alaaddin Camii mihrabı (Mülayim'den).

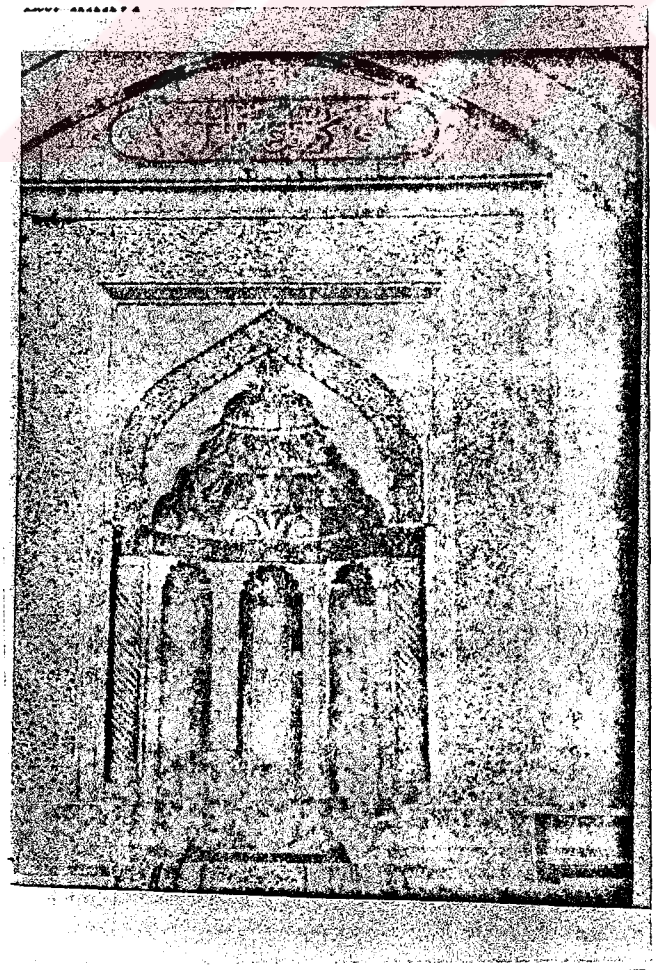

Res.480. Kayseri Huand Hatun Camii mihrabı (Bakırer'den).

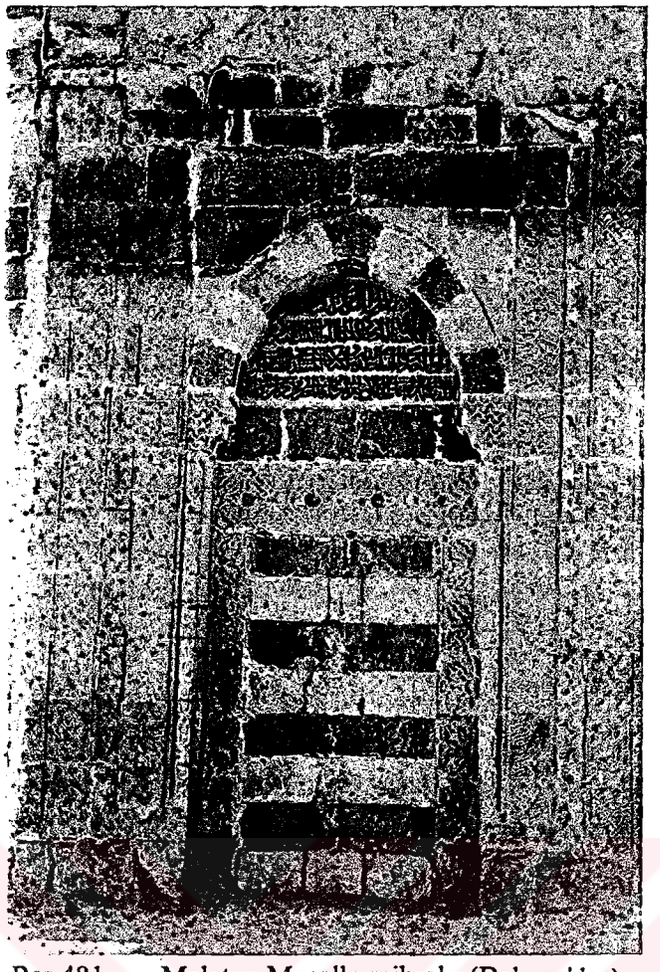

Res.481. Malatya Musalla mihrabı (Bakırer'den).

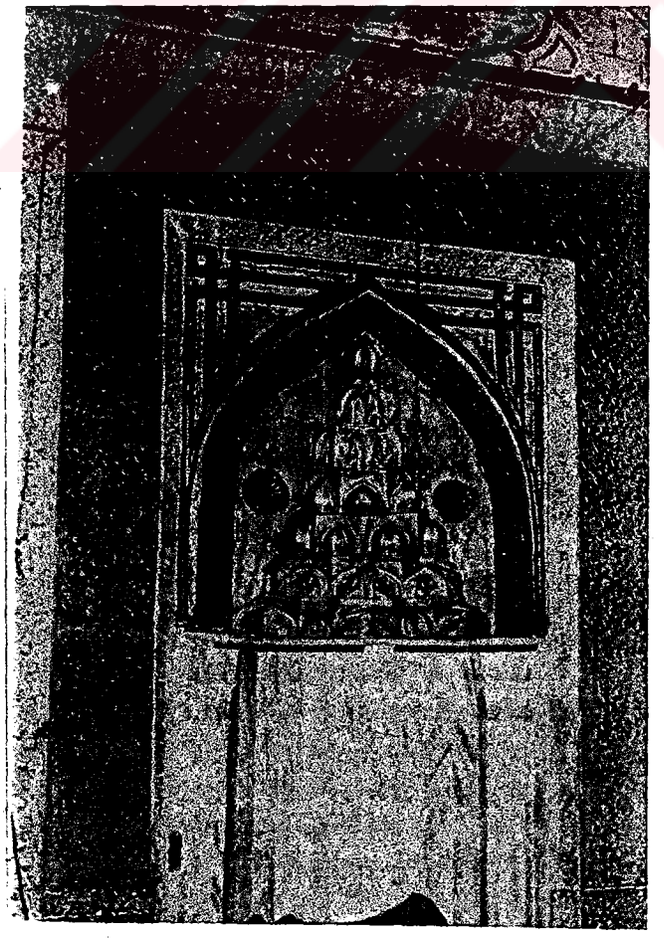

Res.482. Kayseri Hacı Kılıç Camii mihrabı (Bakırer'den).

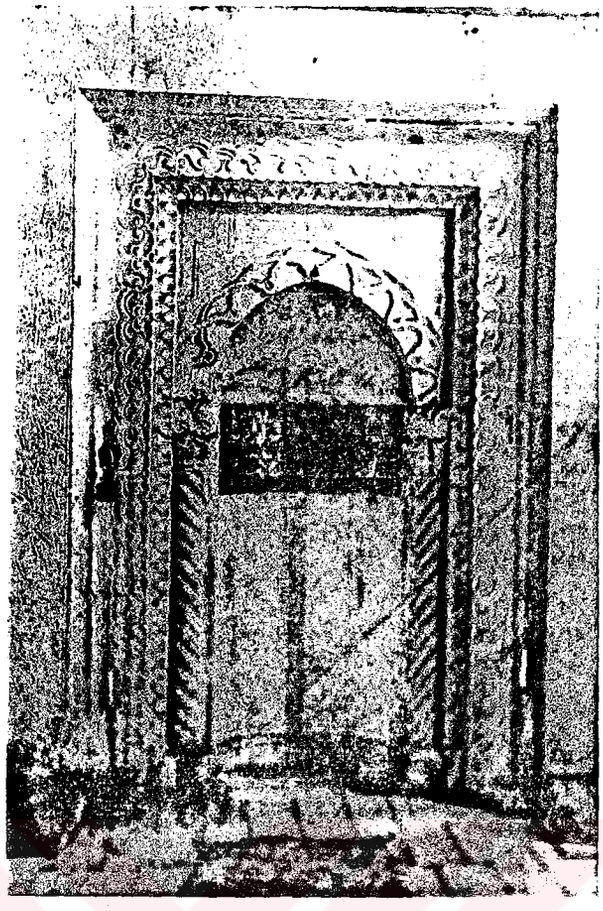

Res.483. Antalya Karatay Medresesi mihrabı (Bakırer'den).

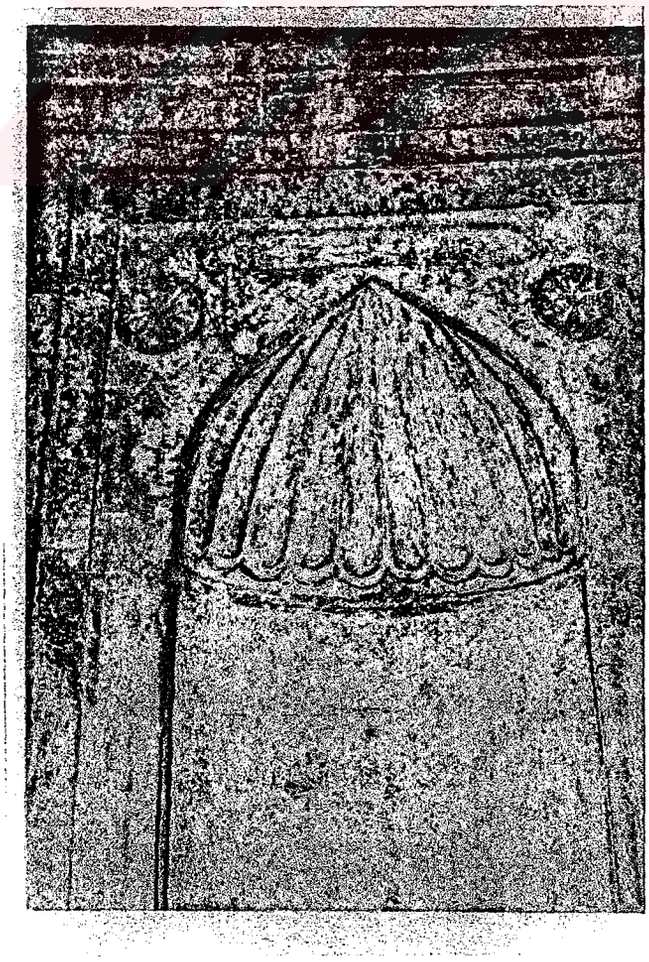

Res.484. Bünyan Ulu Cami mihrabı (Bakırer'den).

Res. 128 — Develi, Sivasi Hatun Camii

Res.485. Develi Sivasi Hatun Camii mihrabı (Bakırer'den).

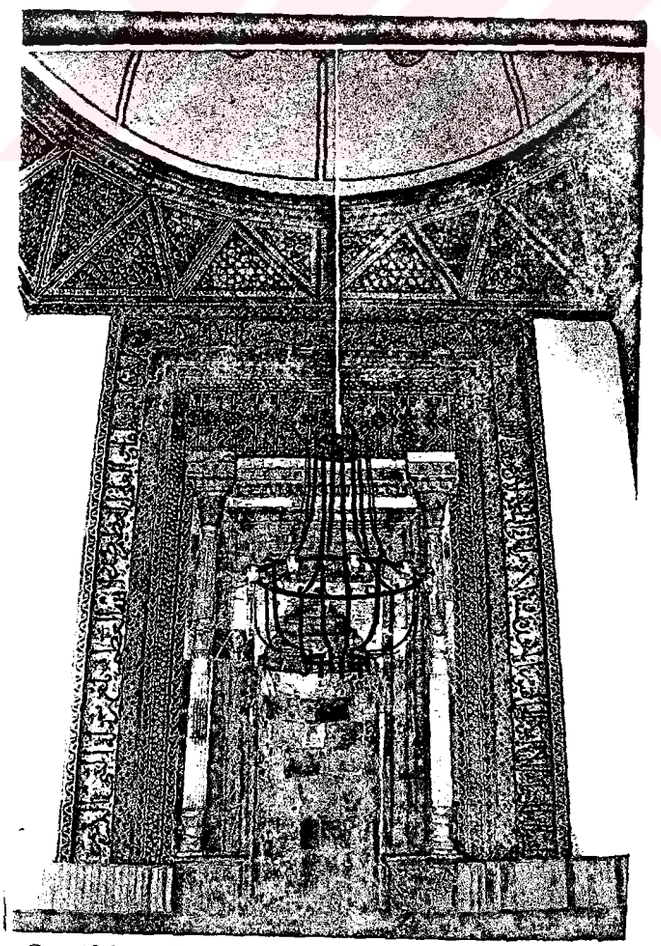

Res.486. Konya Alaaddin Camii mihrabı (A. Boran'dan).

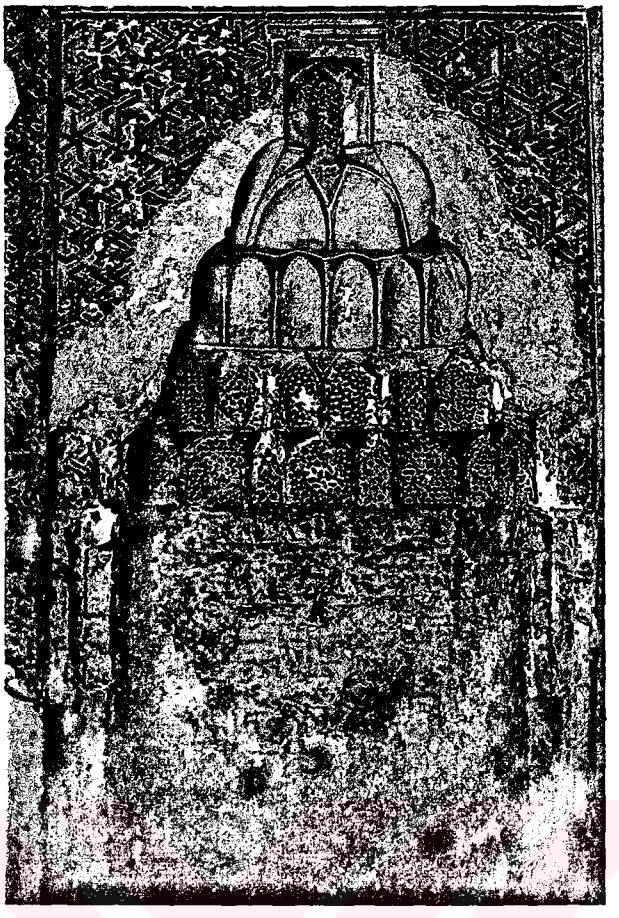

Res.487. Konya Sırçalı Medrese mihrabı (Şaman'dan).

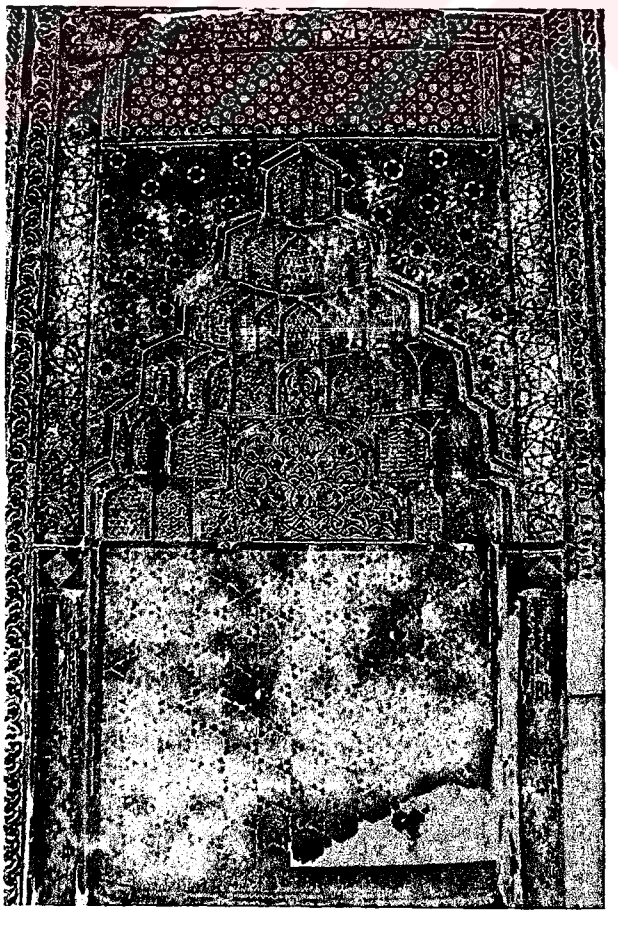

Res.488. Konya Sahip Ata Camii mihrabı (Şaman'dan).

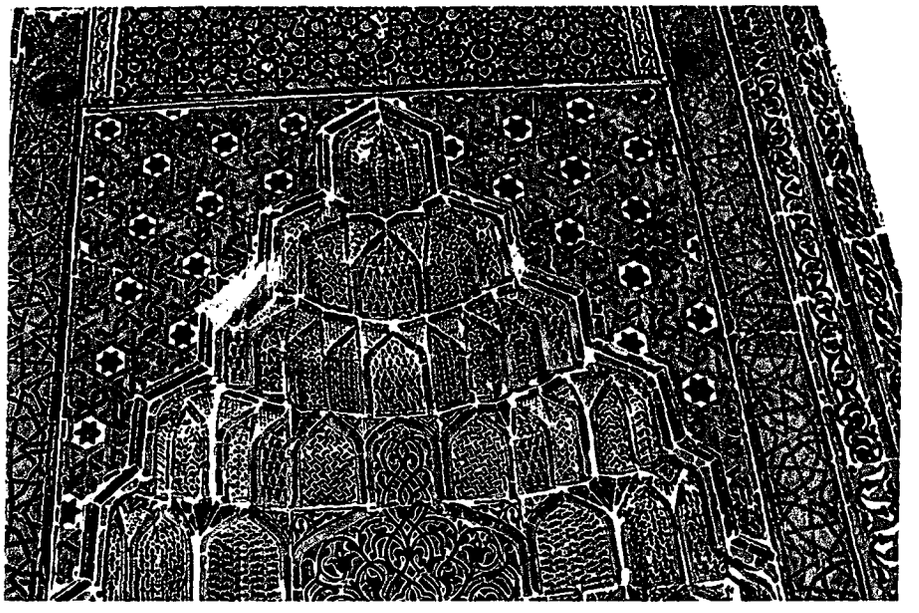

Res.489. Konya Sahip Ata Camii mihrabı kavsarası (Şaman'dan).

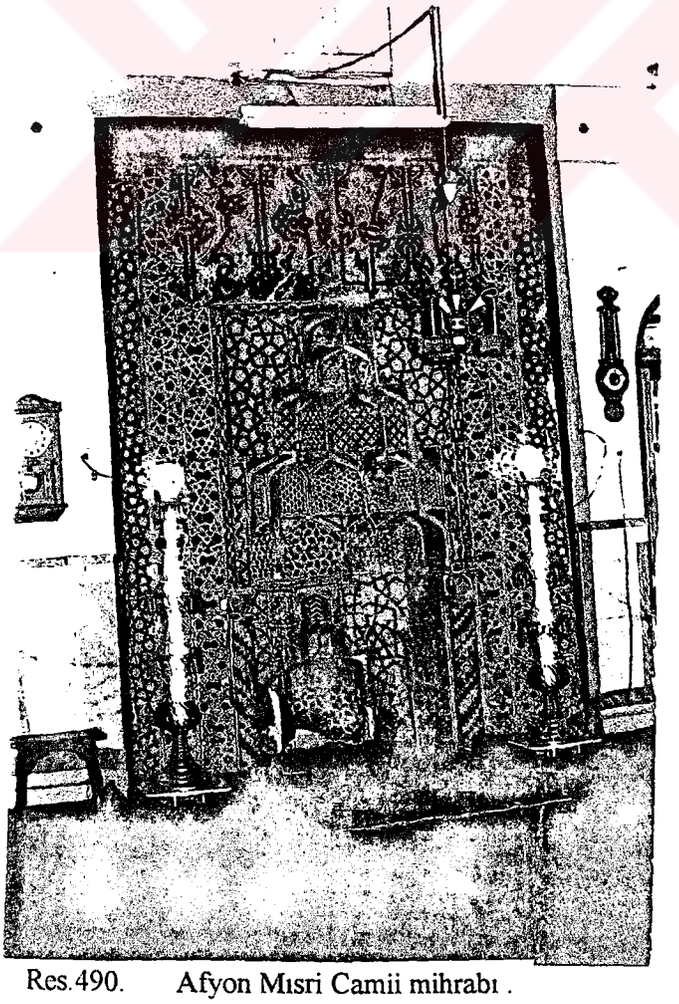

Res.490. Afyon Mısri Camii mihrabı .

Res.491. Ankara Arslanhane Camii mihrabı.

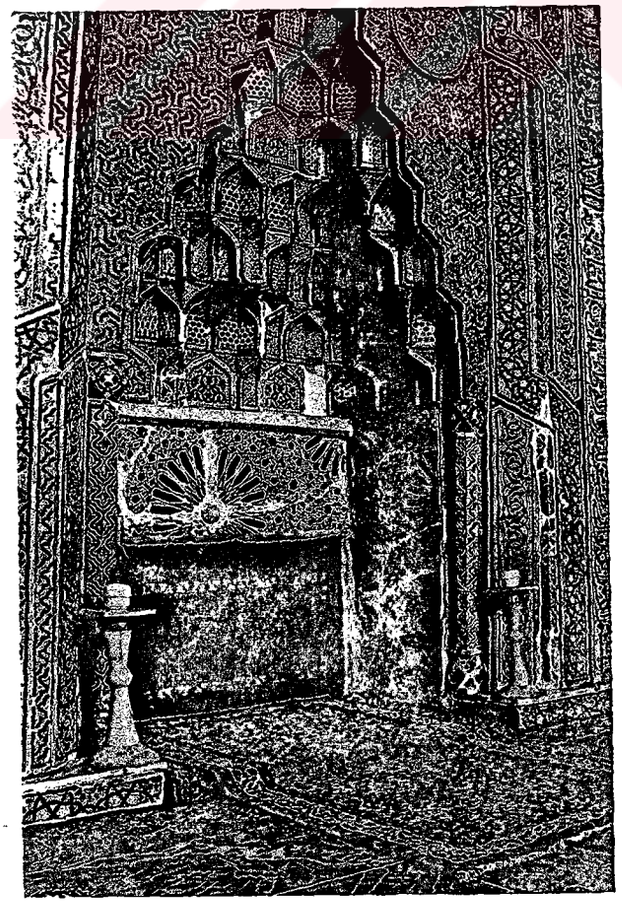

Res.492. Beyşehir Eşrefoğlu Camii mihrabı.

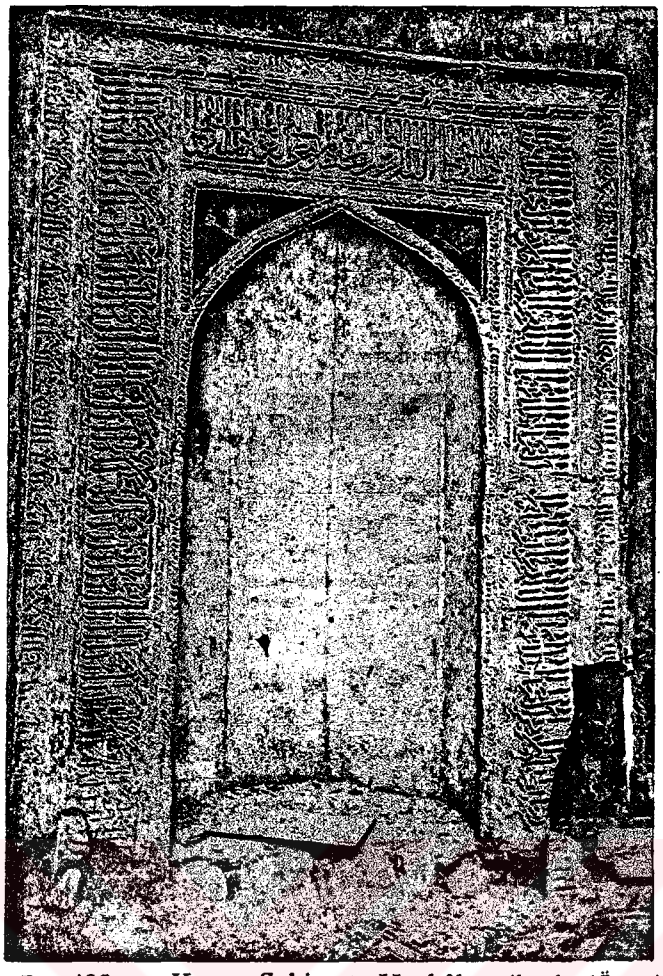

Res.493. Konya Sahip ata Hankâhı mihrabı (Öney'den).

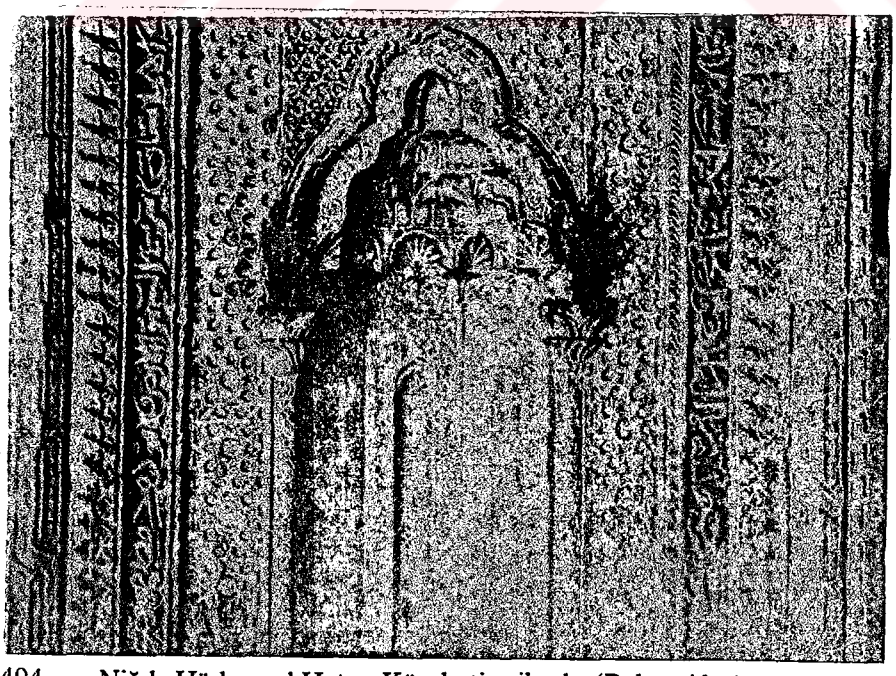

Res.494. Niğde Hüdavend Hatun Kümbeti mihrabı (Bakırer'den).

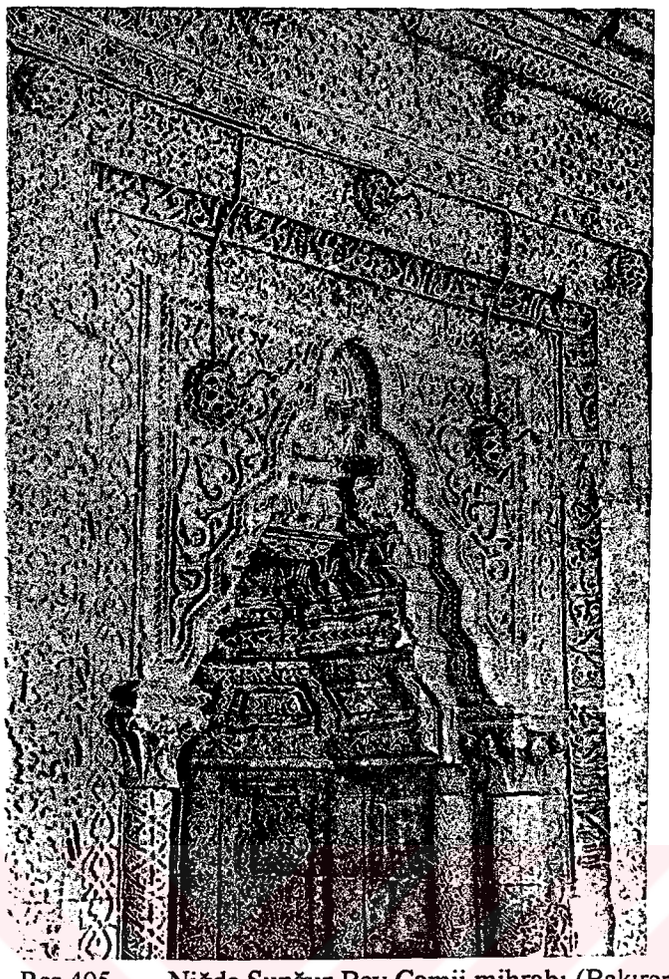

Res.495. Niğde Sunğur Bey Camii mihrabı (Bakırer'den).

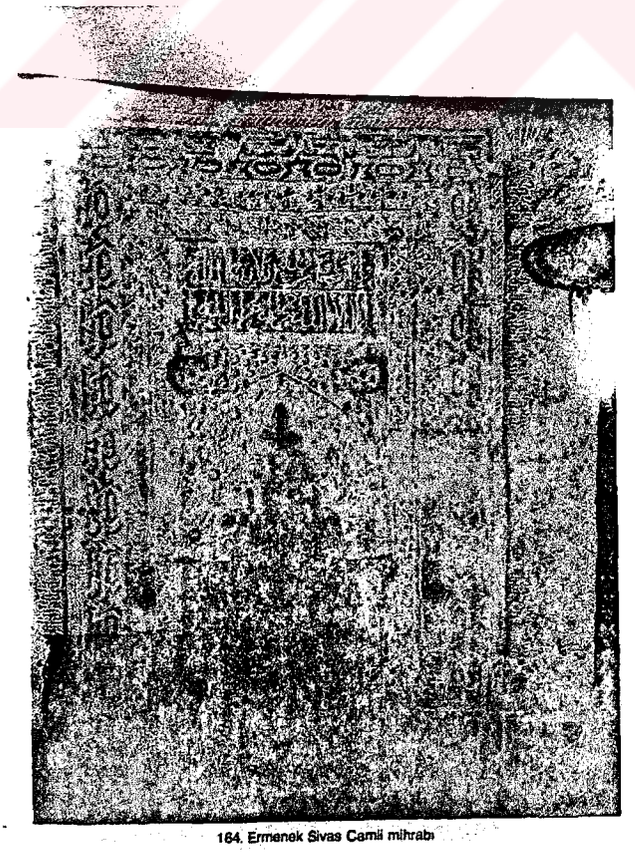

164. Ermenek Sivas Camii mihrabı

Res.496. Ermenek Sivas Camii mihrabı (Mülayim'den).

Res.497. Niğde Daru'z-Zikr mihrabı (Bakırer'den).

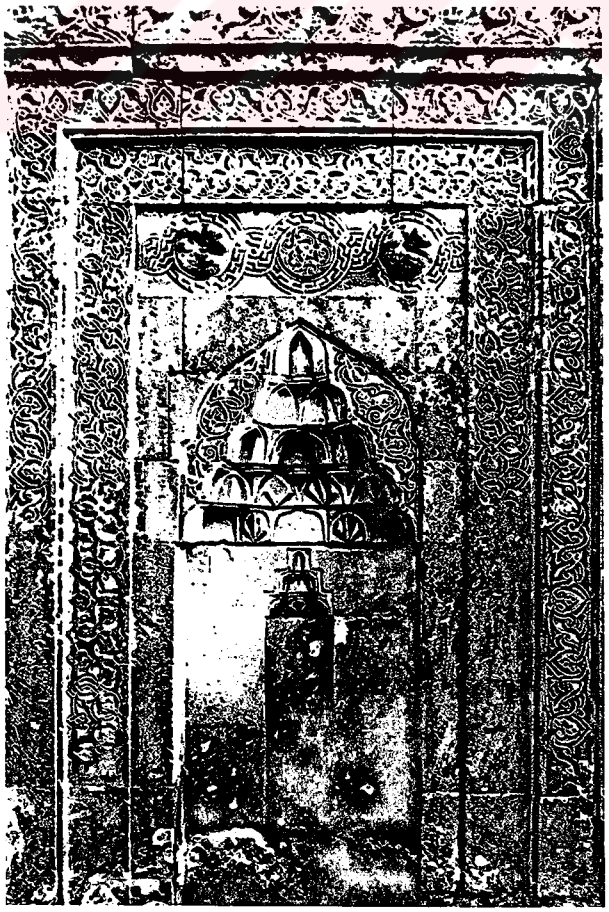

Res.498. Damsa Köy Taşkın Paşa Camii taş mihrabı (Aslanapa'dan).

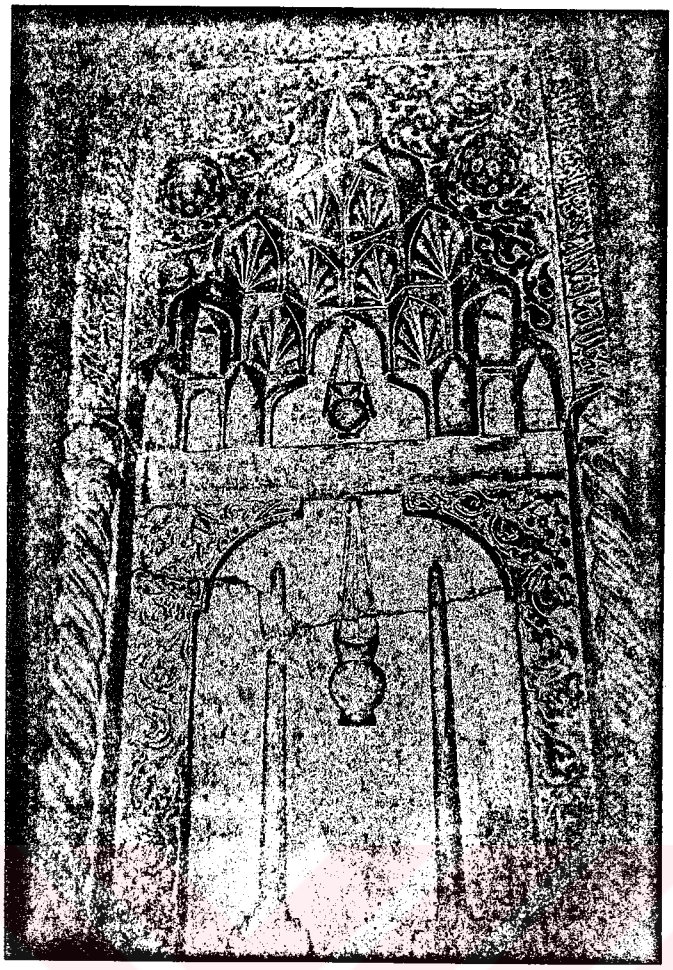

Res.499. Konya Alevi Sultan Mescidi mihrabı.

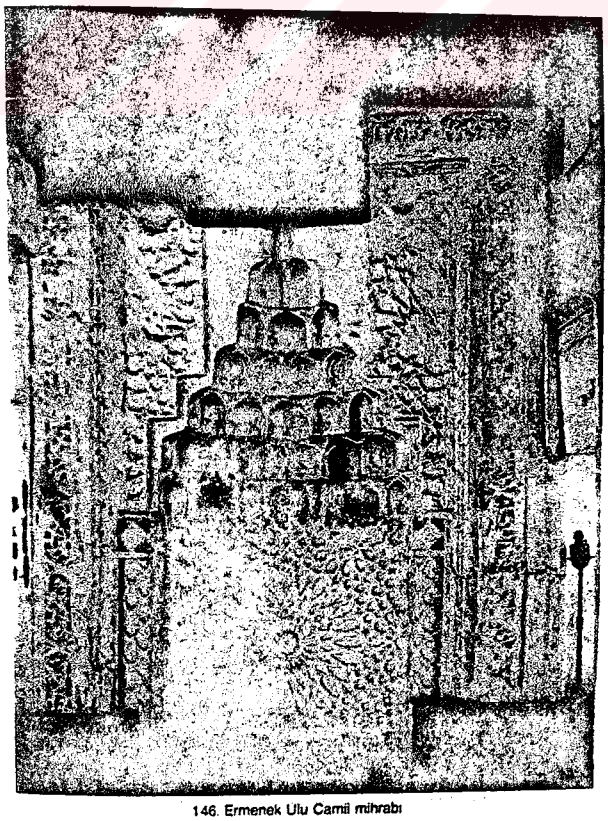

146. Ermenek Ulu Camii mihrabı

Res.500. Ermenek Ulu Cami mihrabı (Mülayim'den).

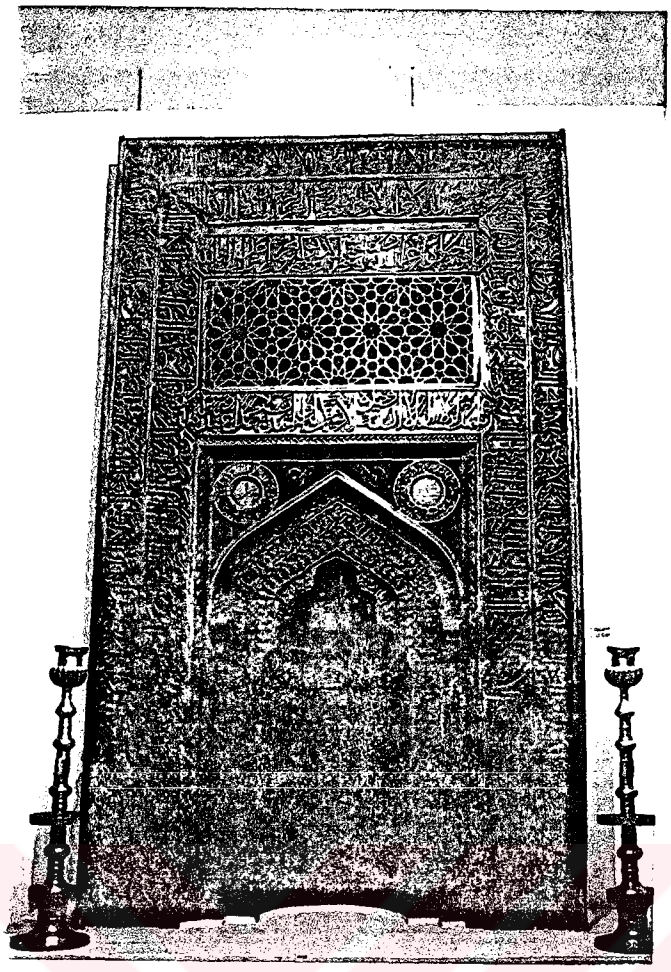

Res.501. Damsa Köy Taşkın Paşa Cami ahşap mihrabı.

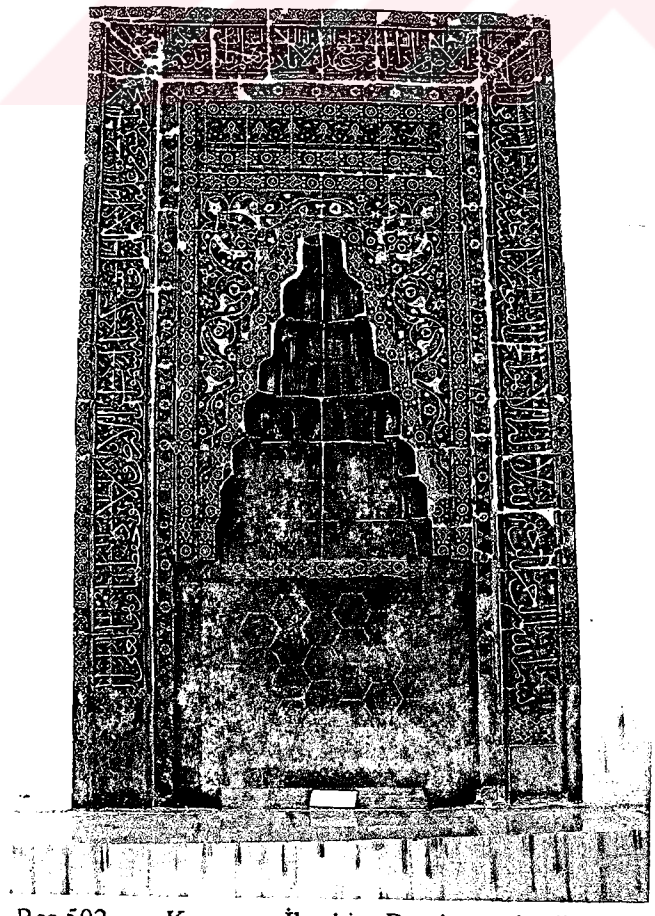

Res.502. Karaman İbrahim Bey imareti mihrabı.

Res.503. Kemah Köyü Halil Bey Camii mihrabı (Bakırer'den).

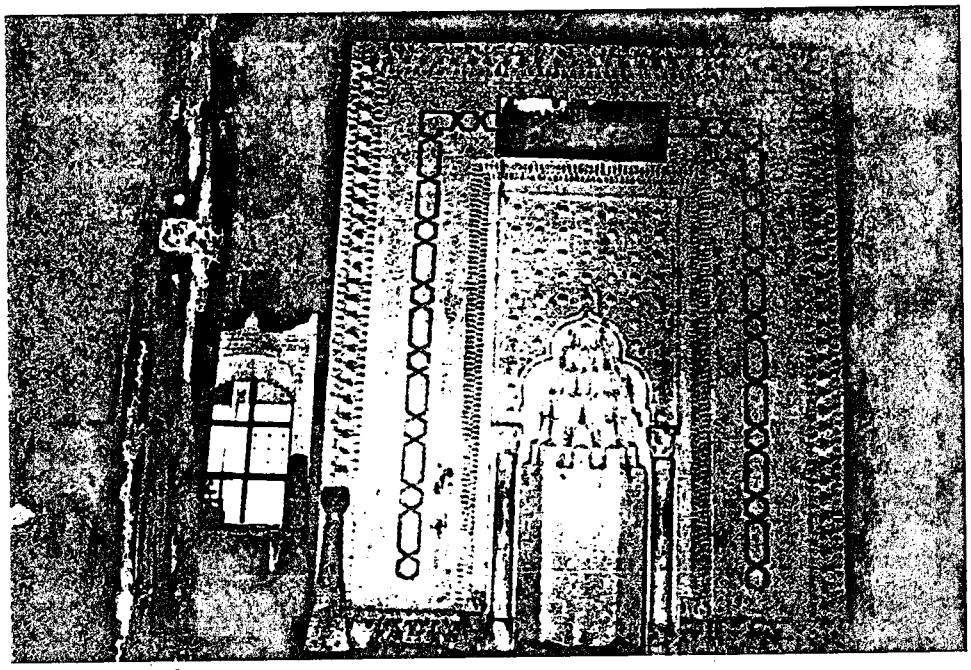

Res.504. Kasabaköy Mahmut Paşa Camii mihrabı (A. Boran'dan).

Res.505. Sinop Alaaddin Camii mihrabı (Özkarcı'dan).

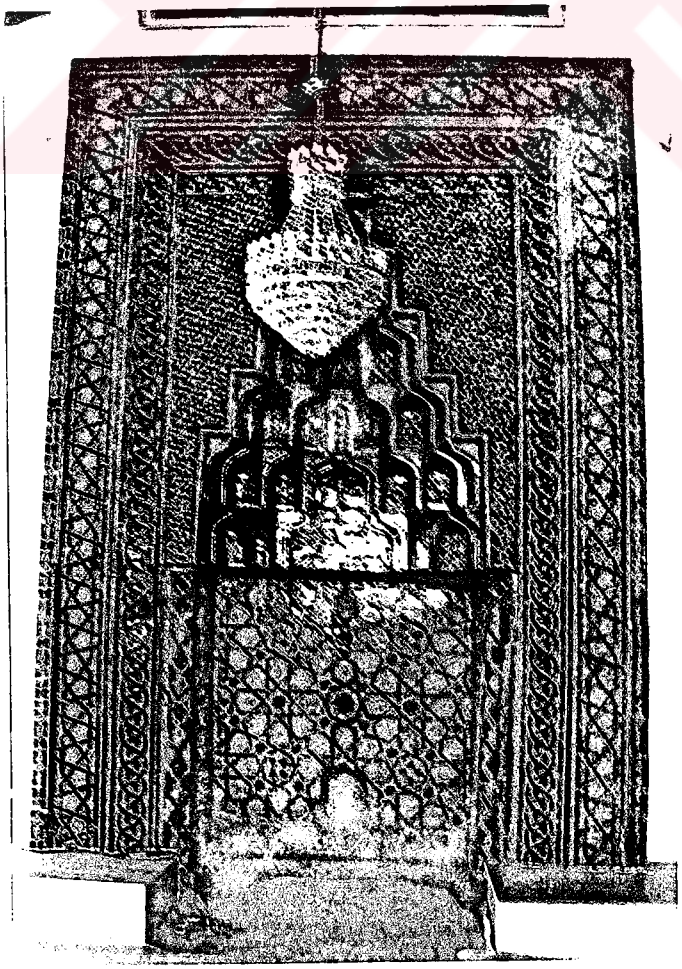

Res.506. Birgi Ulu Cami mihrabı.

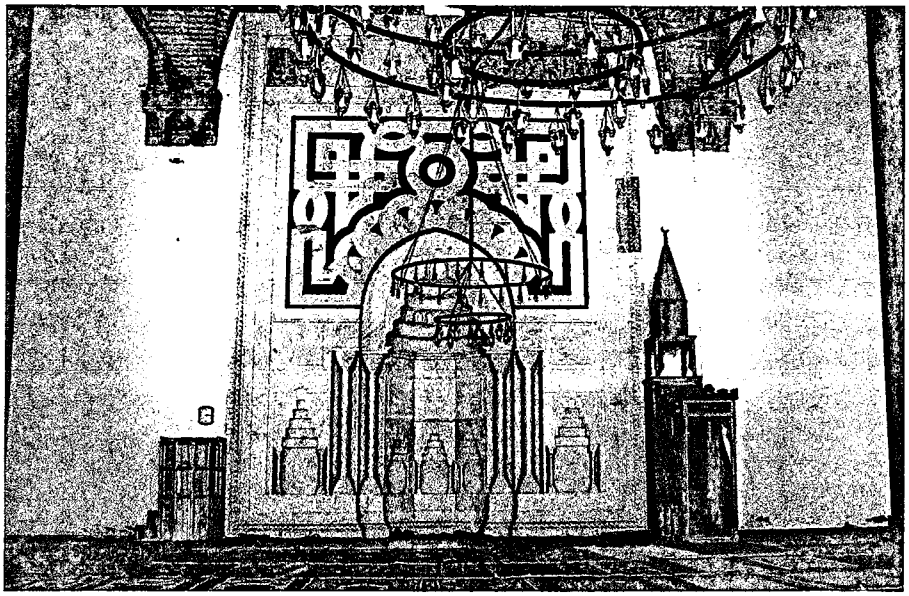

Res.507. Selçuk İsa Bey Camii mihrabı (A. Boran'dan).

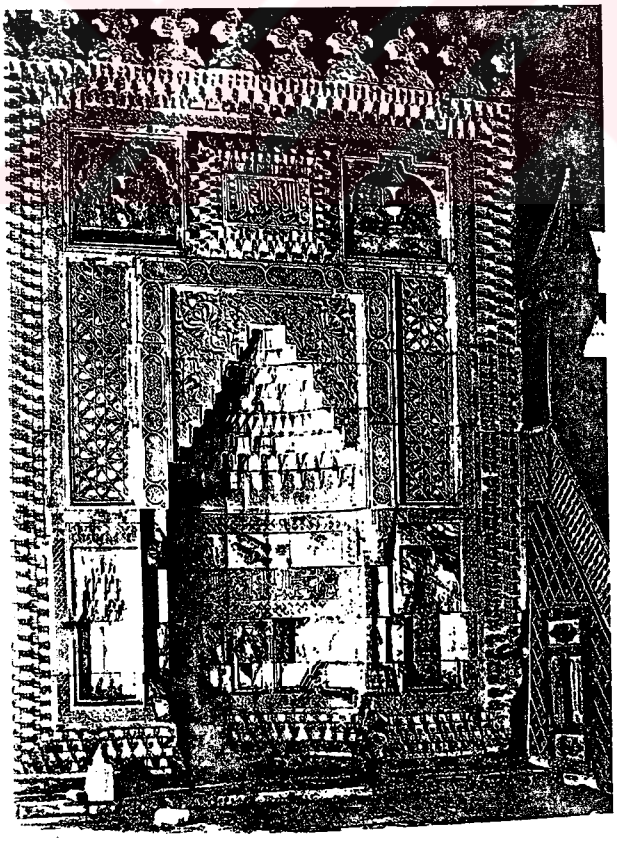

Res.508. Balat İlyas Bey Camii mihrabı (Wulzinger'den)

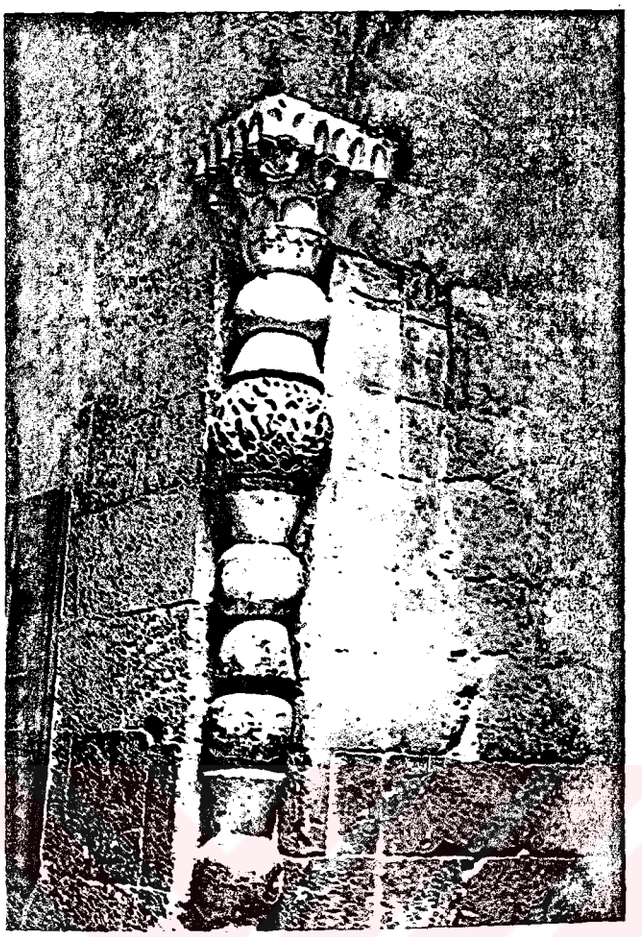

Res.509. Kırşehir Cacabey medresesi eyvan sütuncesi (Öney'den).

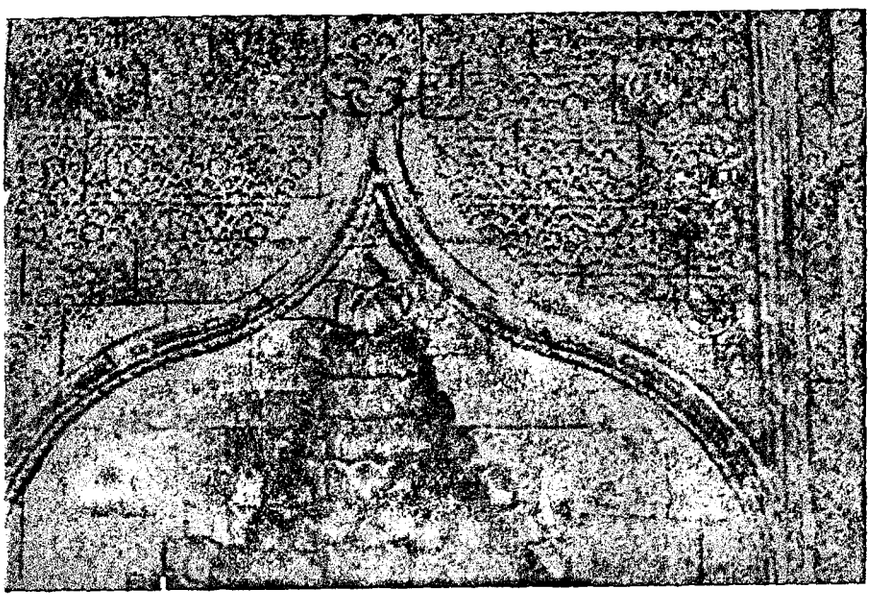

Res.510. Niğde Ak Medrese portalinden detay (M. Sözen'den).

Res.511. Bursa Yeşil Cami pencere alınlığında zülfe motifi.

Res.512. Beyşehir Kubadabat Sarayı çinilerinden palmet motifi (Öney'den).

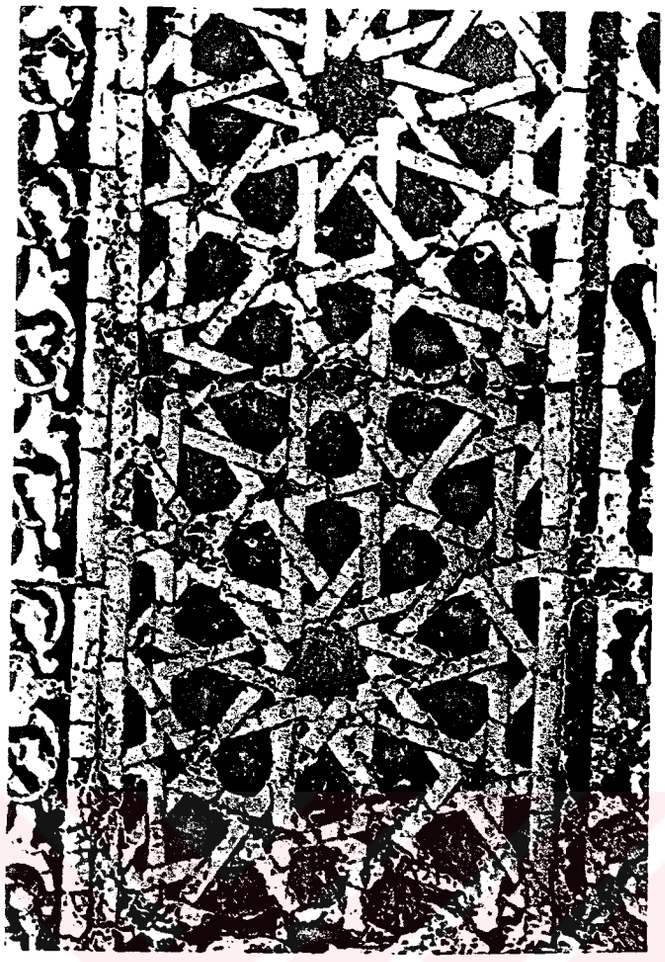

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Res.513. Tokat Gök medrese eyvanında sekiz kollu yıldız motifi (Mülayim'den).

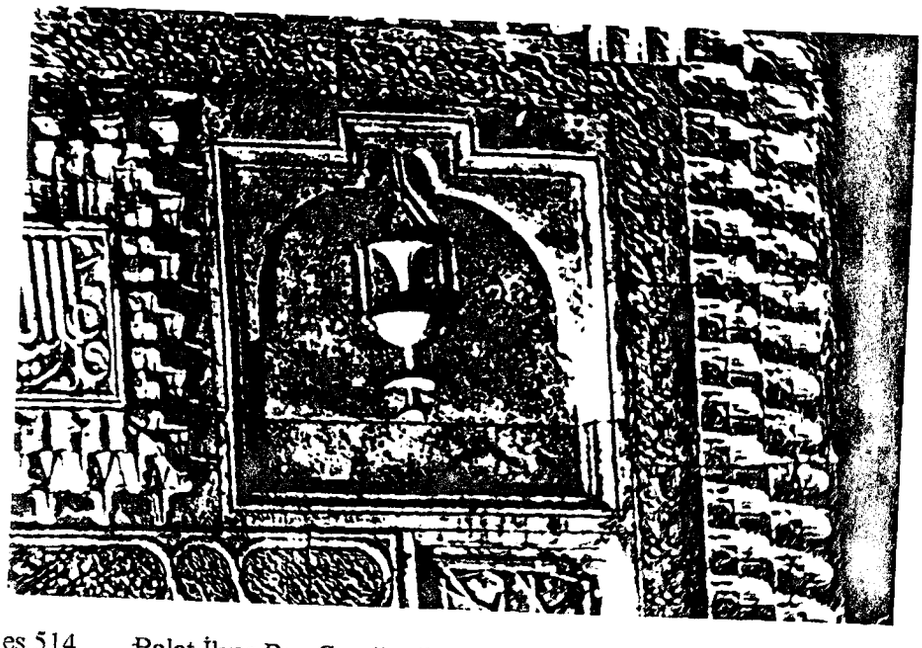

Res.514. Balat İlyas Bey Camii mihrabında kandil motifi (Wulzinger'den).